

ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ

YÛSUF NÂBÎ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 154

<i>Edebiyat ve Sanat Serisi</i>	: 34
<i>Kitabın Adı</i>	: ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ
<i>Müellifi</i>	: Yûsuf Nâbi (ö. 1124/1712)
<i>Özgün Dili</i>	: Osmanlı Türkçesi
<i>Hazırlayan</i>	: Dr. Abdulsamet Özmen Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü, Öğretim Üyesi
<i>Son Okuma</i>	: Dr. Göker İnan, Yazma Eser Uzmanı
<i>Farsça-Arapça Metinler</i>	: Banu Ateş Korkut - Ahmet Çınar, Yazma Eser Uzmanı
<i>Arşiv Kayıt</i>	: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Zeynelzade nr. 197 Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi nr. 1750, 1751 Esad Efendi nr. 2443/2; Hacı Mahmud Efendi nr. 4404
<i>Kapak Görseli</i>	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Pertevniyal nr. 32'de kayıtlı bir <i>Delâilü'l-Hayrât Şerhi</i> 'nde yer alan Medine tasviri
<i>Kitap Tasarım</i>	: AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti. Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, 203, Sultanahmet-İstanbul Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org
<i>Baskı</i>	: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716
<i>Baskı Yeri ve Yılı</i>	: İstanbul 2020
<i>Baskı Miktarı</i>	: 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Yûsuf Nâbi

Zeyl-i Siyer-i Veyis

1. İslam, 2. Tarih, 3. Siyer, 4. Edebiyat, 5. Osmanlı Nesri, 6. Veyis, 7. Nâbi

ISBN: 978-975-17-4564-4

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

YÛSUF NÂBÎ

(ö. 1712)

Hazırlayan

Abdulsamet Özmen

TÜRKİYE
Y A Z M A
E S E R L E R
K U R U M U
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiğı kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, haki-katin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzölüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kâhire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecektir değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanların geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
ÖNSÖZ	11
KISALTMALAR	15
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	17
GİRİŞ	19
A. BİR EDEBÎ TÜR OLARAK SİYER	19
Siyer ve Megâzî	19
Türk Edebiyatında Siyer	21
B. SİYER-İ VEYSÎ	26
Siyer-i Veyis'e Yazılan Zeyiller	29
C. NÂBÎ'NİN HAYATI, MÜNŞİLİĞİ VE ESERLERİ	31
Hayatı	31
Münşiliği	32
Eserleri	34
İNCELEME	37
A. ZEYİLLERİN MUHTEVÂ İNCELEMESİ	37
Birinci Zeylin Te'lif Sebebi	37
İkinci Zeylin Te'lif Sebebi	38
Eserin Zeyl-i Siyer-i Veyis Olarak Adlandırılması	38
İkinci Zeylin Mukaddimesi	38
Birinci Zeylin Konu Başlıkları	39
İkinci Zeylin Konu Başlıkları	42
Zeyillerin Konu ve Özetleri	42
Zeyillerin Üslûp İncelemesi	101
Bazı Fizikî/Ruhî Portreler	123
Zeyillerin Kaynakları	124
B. ZEYİLLERİN ŞEKİL İNCELEMESİ	133
İmlâ Özellikleri	133
Şekil ve İçerik Yönünden İki Zeylin Mukayesesi	134
Türkçe Manzumelerin Vezin ve Nazım Şekilleri	135
Arapça Manzumelerin Vezni	136
Farsça Manzumelerin Vezin ve Nazım Şekilleri	136

ESERİN NÜSHALARI	139
SONUÇ	149
METİN HAZIRLANIRKEN DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR	151
TENKİTLİ METİN	153
ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ	153
Vâkı‘a-i Ġazve-i Benî Ķaynuķā‘	158
Vâkı‘a-i Ġazvetü’s-Sevîķ	160
Vaķâyî‘-i Sene-i Şâlîşe-i Hicriyye-i Nebeviyye Vâkı‘a-i Ġazve-i Ķarķaratü’l-Küdr	161
Vâkı‘a-i Ġazve-i Enmâr	163
Vâkı‘a-i İhlâķ-ı Ebû Râfi‘-i Müşrik-i Tâcir-i Fâcir	170
Vâkı‘a-i Zifâf-ı Ĥazret-i ‘Oşmân bin ‘Affân Rağıya’llâhü Te‘âlâ ‘Anh	172
‘Akđ-i İzdivâc-ı Ĥafşa Rağıya’llâhü ‘Anhâ	172
Vilâdet-i İmâm Ĥasan bin ‘Aliyyi’l-Mürtażâ Rađıya’llâhü ‘Anhümâ	174
Ġazve-i Mûhiş-e-i Uĥud	175
Ġazve-i Ĥamrâ’ü’l-Esed	233
Vaķâyî‘-i Sâl-i Ķehârüm-i Hicrî Evvelâ Vâkı‘a-i Seriiyye-i Reci‘dür	238
Seriiyye-i ‘Abdu’llâh bin Üneys Rağıya’llâhü ‘Anh	244
Vâkı‘a-i Hâ’ile-i Bî’r-i Ma’üne	246
Vâkı‘a-i Ġazve-i Benî en-Nağîr-i Bed-Taĥmîr	249
Ġazve-i Bedr-i Mev‘id	256
Vâkı‘a-i Taĥrîm-i Ĥamr	259
Vaķâyî‘-i Sâl-i Ĥâmis-i Hicrî Ġazve-i Zâtü’r-Riķā‘	264
Ġazve-i Dûmetü’l-Cendel	265
Ġazve-i Müreysi‘ ü Tüsemmä Ġazvetü Benî el-Muşţalık	266
Muĥâşama-i Sinân ü Cahcâh	269
Vâkı‘a-i İfk-i Şiddîķa-i ‘Afife Rağıya’llâhü ‘Anhâ	275
Vâkı‘a-i Nüzül-ı Âyet-i Teyemmüm	289

Vâkı‘a-i Ğazâ-yı Ğarrâ-yı Hendek ve Tüsem mā	
Ğazvetü’l-Ahżâb	291
Ğazve-i Benî Kureyza	327
Vâkı‘a-i İntikâl-i Sa‘d bin Mu‘âz Rağıya’llâhü ‘Anh	340
Mağdem-i Bilâl bin Hâriş-i Müznî Rağıya’llâhü ‘Anh	343
Vakâyî‘-i Sene-i Sâdise ez-Hicret-i Fağrû’l-Mürselîn	
‘Aleyhi’ş-Şalâtü ve’s-Selâm	344
Vâkı‘a-i ‘Acîbe-i ‘Ukûl ü ‘Ureyne	345
Vâkı‘a-i Ğazve-i Şulh-engîz-i Hudeybiyye	346
Vâkı‘a-i İrsâl-i Mekâtib be-Mülûk-i Etrâf	377
Mektûb-ı Şerîf-i Sulţânü’l-Enbiyâ ‘Aleyhi Ezke’t-Teğâyâ	
be-Hiraql Melikû’r-Rûm	384
Kitâb-ı Fağr-i ‘Âlem Şalla’llâhü ‘Aleyhi ve Sellem ilâ Hüsrev-i	
Pervîz-i Kistrâ-i ‘Acem	400
Kitâb-ı Fağrû’l-Mürselîn ‘Aleyhi’ş-Şalâtü ve’s-Selâm	
ile’l-Muğavkıs Sulţân-ı Mısr	408
Kitâbü’n-Nebî Şalla’llâhü Te‘âlâ ‘Aleyhi ve Sellem	
ile’l-Hâriş bin Ebî Şimri’l-Ğassânî Hâkim-i Bilâd-ı Dimaşk	412
Kitâb-ı Fağrû’l-Mürselîn ‘Aleyhi’s-Selâm ilâ Hevze bin Ali	
Hanefî Hâkim-i Memleket-i Yemâme	414
Ğudûm-ı Hâzret-i Ebî Hüreyre Rağıya’llâhü ‘Anh	415
Vakâyî‘-i Sâl-i Heftûm-i Hicrî Vâkı‘a-i Ğazve-i ‘Aliyye-i	
Hayber ez-Ğazavât-ı Seyyidü’l-Beşer ‘Aleyhi’ş-Şalâtü	
ve’s-Selâm	416
Cem‘ ü Tağsîm-i Ğanâyim-i Hayber	451
Tesmîm-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hâzret-i Fağrû’l-Enbiyâ	
‘Aleyhi Efđalût-Teğâyâ	454
Vâkı‘a-i Feth-i Fedek	467
Reddüş-Şemsi li-‘Ali el-Mürtażâ Kerrema’llâhü Vechehü	469
Vâkı‘a-i Vâdi’l-Kurâ ez-Ğazavât-ı Seyyidü’l-Verâ ‘Aleyhi	
Ecmelût-Teğâyâ	471
Vâkı‘a-i Feth-i Teymâ	473
İcmâl-i Serâyâ	473

Vākı‘a-i ‘Umre-i Kaẓā	474
Vākāyi‘-i Sāl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyidü’l-Mürselin	
Şalla’llähü ‘Aleyhi ve Sellem ve İslām-ı Hâlid bin el-Velid	
ve İslām-ı Ehad-ı Dühâtü’l-‘Arab ‘Amr bin el-‘Âş ve	
İslām-ı ‘Osmân bin Ebî Talha Hâfız-ı Miftâh-ı Beytü’l-	
Harâm	484
Vākı‘a-i ‘Uzmâ-yı Ğazve-i Mûte	492
Vākı‘a-i A‘zamü’l-Fütühât ve Eşrefü’l-Ġazavât Feth-i Mekke-i	
Muhtereme Şerrefeha’llähü Te‘âlâ	510
NÂBÎ’NİN İKİNCİ ZEYLİ	571
Âğâz-ı Medâyiḥ-i Pâdişâh Halleda’llähü ve Ebḳâhü	575
Şenâ-güzârî-i Âşâf-ı ‘Âlî-cenâb	579
Seriyye-i Hâlid bin el-Velid Raḍıya’llähü ‘Anh	593
Ġazâ-yı Ġarîbe-nümâ-yı Huneyn	595
Velâdet-i İbrâhîm bin Seyyidi’l-Enbiyâ	607
Vākāyi‘-i Sāl-i Tâsi‘-i Hicrî	608
Seriyye-i Alî bin Ebî Tâlib Kerrema’llähü Vechehü	612
Aḥvâl-i Velid bin ‘Uḳbe fî Tâlebi’z-zekât min Benî Muştalık	613
KAYNAKÇA	615
DİZİN	623
EKLER	635

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Üveys bin Mehmed (Veysî) (ö. 1038/1628) tarafından yazılan ve Siyer-i Veysî olarak bilinen *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mî'râc* adlı esere Türk edebiyatının en önemli müelliflerinden biri olan Urfalı Yûsuf Nâbî'nin (ö. 1124/1712) yazdığı zeyiller ve bu zeyillerin inceleme-metninden oluşmaktadır.

Çalışmanın amacı, günümüze kadar üzerinde herhangi bir akademik çalışma yapılmamış olan bu zeyillerin karşılaştırmalı metnini hazırlamak, öncelikle Nâbî'nin Siyer-i Veysî zeyillerini gün yüzüne çıkarmak ve bu eserlerin edebî incelemelerini yaparak nâsırlık/münşilik yönüyle Nâbî'yi daha iyi tanımak ve tanıtmaktır.

Çalışmaya başlarken, yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerin katalogları taranarak zeyillerin nüshaları tespit edildi ve nüshaların bulunduğu kütüphanelerle irtibata geçilerek tespit edilen nüshaların her birinden nüshaların özelliklerini ortaya koyabilen varaklar temin edildi. Temin edilen bu varaklarla nüshaların tasnif ve tavsifi yapılarak, nüsha şeceresi çıkarıldı. Çıkarılan şecere neticesinde nüshaların üç ana kolu tespit edildi. Şecere sonunda “M”, “A1”, “A2” ve “B” nüshalarından hareketle birinci zeylin karşılaştırmalı metni ortaya çıkarıldı. İkinci zeyilde ise nüsha azlığı sebebiyle şecere çıkarmaya ihtiyaç duyulmadı. Eserin karşılaştırmalı metni “E” ve “H” nüshalarından hareketle ortaya çıkarıldı.

Karşılaştırmalı metin oluşturulurken, herhangi bir nüsha esas alınmamıştır. Her nüshanın anlama uygun cümle/kelimesi esas alınıp diğer farklılıklar dipnota alınmıştır.

Çalışmanın giriş kısmı; siyer türü ve Türk edebiyatında siyerin tarihî gelişimi, siyer konularını işleyen diğer edebî türler, Türk edebiyatında yazılan siyer kitapları, Siyer-i Veysî, Siyer-i Veysî'ye yazılan zeyiller, Nâbî'nin hayatı, münşiliği ve eserleri başlıklarını içeren konulardan oluşmaktadır.

Birinci bölüm, muhtevâ ve şekil olmak üzere iki başlık hâlinde incelenmiştir. Muhtevâ incelemesinde; Nâbî'nin zeyillerinin sebep-i te'lîfi, eserin Zeyl-i Siyer-i Veysî olarak adlandırılmasının sebebi, ikinci zeylin

mukaddimesine göre birinci zeylin tedkiki, zeyillerdeki konu başlıkları ve bu başlıkların incelenen nüshalara göre dağılımı, zeyillerde geçen hikâye/ olayların konu özetleri ele alınmıştır. Edebî sanatlar, geçen Arapça, Farsça ve Türkçe manzumeler ile âyet, hadîs ve diğer Arapça ibâreler, atasözleri, deyimler, dua ve beddua ifâdeleri zeyillerin üslûp incelemesi başlığı altında değerlendirilmiştir. Ayrıca Nâbî'nin zeyillerini te'lif ederken yararlandığı kaynaklar da gösterilmiştir. Şekil incelemesinde; zeyillerin nüshaları ve bu nüshaların tavsif ve tasnifi, imla özellikleri, muhtevâ şekil dil ve üslûp açısından mukâyesesi yapılmış, zeyillerde geçen manzumelerin nazım şekilleri ve vezinleri tablolar hâlinde gösterilmiştir.

İkinci bölümde, önce metin kurma yöntemi üzerinde durulmuş ve ardından birinci ve ikinci zeylin karşılaştırmalı metni verilmiştir. Karşılaştırmalı metinde geçen Arapça ve Farsça ibârelerin anlamları, -varsa- kaynakları dipnotta gösterilmiştir. Zeyillerde geçen hikâyelerin başlıkları, nüshalara göre farklılık arz etmektedir. Bundan dolayı hikâye/olayların içeriğini en kapsamlı şekilde açıklayan başlıkların, metinde verilmesine dikkat edilmiş, diğer başlıklar ise dipnota alınmıştır.

Karşılaştırmalı metinden sonra sonuç ve özel adlar dizinine yer verilmiştir. Özel adlar dizini hazırlanırken, metinde geçen bazı özel adlar, sayfa ve satır numaralarıyla bölündüğü için -"Sa'd bin [M 14a] 'Ubâde" örneğinde olduğu gibi- dizine alınmada sıkıntı yaşanmıştır. Hazırlanan dizinin bütün özel adları kapsaması için özel adları bölen sayfa ve satır numaraları duruma göre özel adların önüne veya sonuna alınmıştır. Özel adlar dizini sadece tenkitli metni kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Bu kitap, Prof. Dr. İdris Kadioğlu danışmanlığında 2015 yılında tamamladığımız "*Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyiller*" başlıklı doktora tezimizin bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak gözden geçirilmiş hâlidir. Adı geçen tez "Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi" web sayfasında da mevcut olup erişime açıktır. Bu çalışmada tezde yapılan değişiklikler ve nedeni ilgili bölümde belirtilmiştir.

Bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. İdris Kadioğlu'na ilgi, yardım ve katkılarından dolayı teşekkür ederim. Benimle bilgi

ve tecrübelerini paylaşan, bana yol gösteren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Süleyman Çaldak, Prof. Dr. Bahir Selçuk, Doç. Dr. Ramazan Sarıçiçek'e şükranlarımı sunarım. Farsça metinlerin okunması ve tercümesinde yardımcı olan Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız, Prof. Dr. Halil Çeçen ve Öğrt. Gör. Ersin Selçuk'a; Arapça metinlerin okunması ve tercümesinde Doç. Dr. Mustafa Öncü, Ali Bağcier, Mehmed Heyderi'ye teşekkür ederim. Eserin basımında destek ve katkılarından dolayı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit, Çeviri ve Yayın Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı ve kurum uzmanlarından Dr. Göker İnan ile İsmet İpek'e şükranlarımı sunuyorum. Yapılan bu çalışmada benden manevî desteğini esirgemeyen aileme de teşekkür ederim.

Gerek karşılaştırmalı metni hazırlarken, gerekse inceleme kısmında son derece titiz davranmaya gayret ettik. Buna rağmen, her bilimsel çalışmada olduğu gibi bunda da eksiklerin olması kaçınılmazdır. Gözden kaçan noksan ve hataların müsamaha ile karşılanacağını umar, eserin bundan sonra yapılacak genelde dil ve edebiyat, özelde Nâbî araştırmalarına kaynaklık etmesini temenni ederim. Müellifin ikinci zeylin başında yazdığı ve bizim de duygularımıza tercüman olan şu dua rubaisi ile önsözü bitirmek isterim:

Yâ Rab bâña fevc-i keremüñ râm eyle
 Âğâzumı ğıbta-senc-i encâm eyle
 Noğşânlarımı nüshâ-i a'mâlümde
 Aqlâm-ı 'inâyetünle itmâm eyle

(Nâbî)

Abdulsamet ÖZMEN

Diyarbakır 2020

KISALTMALAR

A.s.	: Aleyhisselâm
Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.z.	: Hazret
Ktp.	: Kütüphane
mm.	: Milimetre
nr.	: numara
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.A.V.	: Sallallahü aleyhi ve sellem
Yay.	: Yayınları

Nüsha Kısaltmaları

A1	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1751
A2	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1750
A3	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1749
A4	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1759
AD	: Adana İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nr. 2263
AE1	: Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emiri Edebiyat, nr. 350
AE2	: Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emiri Edebiyat, nr. 351
AN	: Milli Kütüphane, nr. 8823/1
AN1	: Milli Kütüphane, nr. 2292/9
AN2	: Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, nr. 4114
ANT	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 103
ANT1	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Antalya Tekelioğlu, nr. 457
B	: Mısır, Bulak, Matbu, Basım tarihi, 1248/1791
B1	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1246
B2	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1536/1
D	: Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 521
E	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2443/2

- E1** : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2442
E2 : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2350
EL : Elazığ İl Halk Kütüphanesi, nr. 3314
H : Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4404
H1 : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4381
HF : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hafız Ahmed Paşa, nr. 235/2
HK : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 769/2
HLT : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Halet Efendi, nr. 732/1
HS : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 392
M : Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 197
M1 : Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2741
M2 : Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 5050
N1 : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3307/1
N2 : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3308
N3 : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3345
N4 : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3351/2
N5 : Çankırı İl Halk Kütüphanesi, nr. 338
P : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertev Paşa, nr. 487/2
SL : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 807
SR : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Serez, nr. 1778
Ş : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1895/2
T : Tokat Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 37
T1 : Trabzon Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 512

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا (آ)	a, ā, e	ش	ş
ء	’	ص	ş
ب	b, p	ض	ḍ, ḏ
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	ṯ	ع	‘
ج	c, ç	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	k, g, ŋ
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o, ö, u, ü, ū
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ی	y, ı, i, ī

GİRİŞ

A. BİR EDEBÎ TÜR OLARAK SİYER

Siyer ve Megâzî¹

Siyer, sözlükte “ahlak, âsâl, âdâb, hısâl, fezâil, mehâsin, menâkıb” (Tulum, 2011:1604) ve “ahlak ve yüksek vasıflar, mevzusu Hz. Muhammed’in hayatı olan kitap” (Devellioğlu, 2011:1119) gibi anlamlara gelen sîret kelimesinin çoğuludur. Sîret, Kur’ân-ı Kerîm’de “Allah Mûsâ’ya asayı al ve korkma! Biz onu ilk hâline dönüştüreceğiz” (Tâhâ, 20/21) buyurdu. Bu âyette “hal ve şekil” anlamında yalnız bir yerde geçmektedir. Sîret ve siyer, Hz. Muhammed’in hayatı, onun hayatını konu edinen ilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır.

Megâzî, “savaş yeri, savaş ve savaş hikâyeleri” anlamındaki magzat kelimesinin çoğuludur. Megâzî, Hz. Peygamber’in gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu konuda yazılan kitaplara verilen addır. Megâzî kelimesi, siyer kelimesinin eş anlamlısı hâlinde hem kendi başına, hem siyerle birlikte kullanılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’in muhtevâsında Hz. Resûlullah, çok yer teşkil ettiği için, İslâm âleminde Resûlullah’ı iyi tanıyıp bilmenin yolu, Kur’ân’ı ve İslâmı daha iyi anlamak ve öğrenmekten geçtiği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bunun neticesi olarak siyer ilmine olan ilgi artmıştır.

Siyer ve megâzî alanında yapılan en önemli çalışmalar, tâbiîn dönemi olan 2. yüzyılın ilk yarısına rastlamaktadır. Bu dönemin âlimleri kendinden önce suhuf ve risâle hâlinde olan rivâyetleri konularına ve kronolojik sıraya göre tasnif ederek siyer ve megâzî kitaplarına son şeklini veren eserler te’lif etmişlerdir. Bu devrin en önemli eseri Mûsâ bin Ukbe tarafından yazılan *Kitabü’l-Megâzî* adlı eserdir. Eserde Ka’be’nin yeniden inşası, ilk vahyin gelişi, Habeşistan’a hicret gibi konular ele alınmıştır.

1 bk. (el-Shaman, 1982:VI-XX), (*DİA*, C. 37, s. 316).

Siyer Konularını İşleyen Diğer Edebî Türler¹

Ayrı bir edebiyat türünü teşkil eden ve siyer kitaplarından dallanan siyerin diğer türleri hakkında kısmî bilgi vermek yararlı olacaktır. Ele alınan bu türlerin hepsi doğrudan veya dolaylı olarak siyer türü ile alakalıdır. Bunların en önemlileri şunlardır:

1. Mevlid Manzumeleri: Hz. Resûlullah'ın doğum gününü, dünyaya gelişini anlatan eserlerdir. Bu konuda Arapça, Farsça ve Türkçe pek çok eser kaleme alınmıştır.

2. Mi'râciye veya Mi'râc-nâmeler: Hz. Peygamber'in mi'râca çıkışını anlatan eserlerdir.

3. Hicret-nâmeler: Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini anlatan eserlerdir.

4. Hilye-i Şerîfe: Hz. Peygamber'in fizikî ve cismî sıfatlarını tasvir eden eserlerdir.

5. Esmâ-i Şerîfe: Hz. Resûlullah'ın şerîf isimlerinden bahseden eserlerdir.

6. Neseb-i Şerîf: Hz. Resûlullah'ın Hz. Âdem'den başlayan nesebinin silsilesini ihtivâ eden eserlerdir.

7. Mu'cizât-ı Nebi: Hz. Peygamber'in hissî ve haberî mu'cizelerinden ve menkıbelerinden bahseden eserlerdir.

8. Gazavât-ı Nebi: Hz. Peygamber'in bütün askerî faaliyetlerini veya bazı mühim gazalarını ihtivâ eden eserlerdir.

9. Delâil-i Nübüvvet: Hz. Peygamber'e vahy inmeden önceki ve indikten sonraki zamanlarda meydana gelen peygamberlik âlâmetlerini anlatan eserlerdir.

10. Şemâil-i Şerîfe: Hz. Peygamber'in huyları, sözleri, sohbetleri, yemek yeme âdâbı gibi konuları kapsayan eserlere verilen addır.

11. Hukuk ve Hasâis: Hz. Resûlullah'ın dünya ve ahiretteki hakları,

1 bk. (el-Shaman, 1982:XXI-XXV)

müminlerin üzerindeki hakları ve Müslümanların O'nun karşısındaki tutum ve davranışlarından bahseden eserlerdir.

Türk edebiyatında müellifler, siyer kitaplarını üç ayrı şekilde kaleme almışlardır.

1. Mensûr Siyerler: Siyer kitapları genellikle nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Bunda düşüncenin nesirle daha kolay ifade edilmesinin etkisi olabilir.

2. Manzum Siyerler: Manzum siyerlerin çoğu altmış üç beyit ile doksan dokuz beyitten oluşmaktadır.

3. Manzum-Mensûr Karışık Olan Siyerler: Bazı siyer kitapları, hem nazım hem de nesir olarak karışık bir şekilde yazılmıştır. Ancak bu siyer kitaplarında nesir yönü daha ağır basmaktadır.

Türk Edebiyatında Siyer¹

Siyer, Osmânlılarda tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyatçıların ilgi alanına daha çok girmiştir. Bunda *Kısâs-ı Enbiyâ* adlı eserin zengin malzemeyi barındırması etkili olmuştur. Türk edebiyatında ilk siyer kitapları Arapça veya Farsçadan tercüme edilmiştir. Elimizde mevcut olan en eski Türkçe siyer-i nebiyi Erzurumlu Kâdı Darîr 14. asrın ikinci yarısında Arapçadan tercüme etmiştir. Bu eser, asırlarca halk üzerinde etkisi olmuş ve dönemin müelliflerinin siyer ilmine olan rağbetlerini arttırmıştır.

Türkçe siyer konusunda en seçkin ikinci yazar ise Alaşehirli Kâdı Vey-sî'dir. Veysî'nin *Siyer*'i Türkçe olarak doğrudan doğruya te'lîf edilen ilk siyer kitabıdır. Eser son derece ağır ve külfetli bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Türk edebiyatında 14 ve 20. yüzyıllar arasında kırka yakın siyer kitabı tercüme veya te'lîf edilmiştir. Bunlardan dokuz tanesi Arapçadan, beş tanesi de Farsçadan tercüme edilmiştir. Yirmi üç eser ise te'lîf edilmiştir. Bu eserlerden yedisi manzum, diğerleri ise nazım-nesir karışık olarak yazılmıştır. 14 ve 20. yüzyıllar arasında yazılan eserlerin asırlara göre dağılımı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

1 bk. (el-Shaman, 1982:XXXVIII-XL), (*DİA*, C. 37, s. 316)

Yüzyıl	Sayı
14.	1
15.	7
16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı	7
17.	3
18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı	9
19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı	10
Tarihi belli olmayan	3

Türk Edebiyatında Yazılan Siyer Kitapları¹

14. yüzyıl

1. Tercemetü'd-Darîr ve Takdimetü'z-Zahîr: Kâdı Mustafa bin Yusuf bin Ömer el-Erzeni'r-Rûmî (ö. 796/1393) tarafından 1388 yılında Kâhîre'de Arapçadan tercüme edilen bu manzum-mensûr eser, Türk edebiyatında en eski siyer kitabıdır.

15. yüzyıl

1. Siyerü'n-Nebi: Manzum olan bu eser, şair Ahmedî Tacü'd-Din İbrahim'e (ö. 815/1412) atfedilmiştir.

2. Siyer-i Nebi: Türkçe manzum siyer kitaplarının en hacimlilerinden olan eser, 15. yüzyıl şâirlerinden Muhammed isimli bir zat tarafından nazmedilmiştir. Eser, Kavruk ve Kadioğlu tarafından yayımlanmıştır. (Bk. Kaynakça)

3. Manzum Siyer-i Nebi: Amasyalı Münirî İbrahim Çelebî tarafından yazılan Türkçe Siyer kitaplarının en hacimli olan eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

4. Me'âricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-Fütüvve Tercümesi: Koca Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebî'nin (ö. 975/1567) Molla Mu'în Miskîn el-Ferâhî'nin Farsça yazdığı siyer kitabının ilk Türkçe tercümesidir.

¹ bk. (el-Shaman, 1982:XLC-C)

5. El-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minâhi'l-Muhammediye Tercümesi: Mahmûd Magnisâvî tarafından İmâm-ı Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye* adlı eserine yapılan ikinci tercümedir.

6. İbn Hişâm'ın Siyer-i Nebî'sinin Türkçe Tercümesi: Aydınlı Eyyûb bin Halil (ö. 986/1578) tarafından İbn Hişâm'ın (ö. 218/834) *Siyer* adlı eserine yapılan tek Türkçe tercümedir.

7. Tercüme-i Şevâhidü'n-Nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-Fütüvve: Lâmi'î Çelebî (ö. 940/1533) tarafından Abdurrahmân-ı Câmî'nin 885/1480 yılında Farsça te'lîf ettiği *Şevâhidü'n-Nübüvve* adlı siyerinin Türkçe tercümesidir.

16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı

1. Me'âlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn: Meşhur şâir Bâkî'nin (ö. 1008/1600) İmâm-ı Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minâhi'l-Muhammediye* adlı eserine yaptığı bir tercümedir. Bu tercüme Vezir Sokullu Mehmed Paşa'nın emri ile 987/1579 yılından önce tamamlanmıştır.

2. Sahâ'ifü'l-İber ve Letâifü's-Siyer veya Siyer-i Kâzerûnî Tercümesi: Fars edebiyatında *Siyer-i Afif* veya *Siyer-i Kâzerûnî* adıyla tanınan siyer kitabının İznikli Vahyî-zâde Mehmed bin Ahmed (ö. 1018/1609) tarafından yapılan ilk Türkçe tercümesidir.

3. Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî veya Me'âricü'n-Nübüvve Tercümesi: Altıparmak Mehmed bin Mehmed (ö. 1033/1623) tarafından Molla Mu'în Miskîn'in *Me'âricü'n-Nübüvve* adlı eserine yapılan ikinci tercümedir.

4. Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mî'râc veya Siyer-i Veysî: Alaşehirli Kâdî Üveys bin Mehmed (ö. 1037/1627) tarafından te'lîf edilmiştir. Türkçe te'lîf edilen siyer kitaplarının başında gelmektedir. Veysî'nin ölümüyle eser yarım kalmıştır. Daha sonra eserin tamamlanması için bazı müellifler tarafından zeyiller yazılmıştır.¹

1 Detaylı bilgi için bk. (Özmen, 2015:XXVIII)

5. Siyer-i Kâzerûnî Tercümesi: Karaçelebi-zâde Abdülaziz (ö. 1068/1657) tarafından *Siyer-i Afîf* veya *Siyer-i Kâzerûnî*'ye diye bilinen Farsça eserin Türkçeye yapılan ikinci tercümesidir. Eserin bitirme tarihi 1041/1631 tarihinden önce olmalıdır.

6. Siyer-i Nebi: Riyâzî Mehmed bin Mustafa (ö. 1054/1644) tarafından yazılan eserin hiçbir nüshasına rastlanmamıştır. Fakat kaynaklarda böyle bir eserin varlığını gösteren kayıtlar vardır.

7. El-Fevâihü'n-Nebeviyye fî's-Siyerî'l-Mustafaviyye: Karaçelebi-zâde Abdülaziz (ö. 1068/1657) tarafından yazılan *Siyer-i Nebî*'ye dair ikinci eseridir. Eser, Karaçelebi-zâde'nin *Ravzatü'l-Ebrâr* adındaki Peygamberler Tarihi ile Kâzerûnî'nin *Siyer-i Nebî* adlı eserlerinin tercümesi niteliğindedir. Eserde sanatlı ve secili bir üslûp kullanılmıştır.

17. yüzyıl

1. Ravzatü'l-Ahbâb fî Sîreti'n-Nebî ve'l-Âl ve'l-Ashâb Tercümesi: Mağnisalı Benli-zâde Mahmud (ö. 1138/1725) tarafından kaleme alınan Cemalüddin Ataullah bin Fadlullah el-Hüseynî eş-Şirâzî'nin *Ravzatü'l-Ahbâb* adlı eserinin Türkçe tercümesidir. Bu tercüme 1106/1694 tarihinde tamamlanmıştır.

2. Siyer-i Nebi: Abdülbâkî Ârif'in (ö. 1125/ 1713) siyere dair yazdığı bir eserdir. Eser, Resûlullah'ın çocukluğundan peygamberliğinin dördüncü yılına kadarki olayları ihtivâ etmektedir. Yarım kalan eser, daha sonra Abdülbâkî Ârif'in (ö. 1125/1713) damadı Fâiz Efendi el-Hüseynî tarafından 1131/1719 yılında tertiplenmiştir.

3. Mevhibe-i Seniyye Mine's-Sîreti'z-Zekiyye: Ahmed bin İbrahim Tophanevî (ö. 1183/1769) tarafından kaleme alınan eser, Resûlullah'ın doğumundan ölümüne kadar bazı hadiseleri ihtivâ etmektedir.

18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı

1. Manzum Siyer-i Nebi veya Sefâret-nâme: İbrahim Hanîf Efendi (ö. 1217/1802) tarafından kaleme alınan eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eser, üç cilt hâlinde tertip edilmiştir.

2. Siyer-i Halebî Tercümesi: Râgıp Paşa Hocası denmekle meşhur olan İbrahim bin Mustafa el-Halebî el-Mudarî'nin (ö. 1191/1776) yazdığı *Nazmü's-Sîreti'n-Nebeviyye* adlı eserinin Ayıntablı Mütercim Âsım Efendi (ö. 1235/1820) tarafından yapılan ilk Türkçe tercümesidir.

3. Şerh-i Kaside-i Halebî Tercümesi: İbrahimü'l-Habbi'nin *Şerh-i Nazmü's-Sîre* adlı eserinin Mehmed Efendi (ö. 1216/1801) tarafından yapılan ikinci Türkçe tercümesidir. Kaynaklarda müellifi hakkında fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Eser 1216/1801 tarihinde Bağdad'da tamamlanmıştır.

4. Tercümetü'l-Müntehab min Siyeri'r-Resûl: İbrahim Gânim Efendi (ö. 1230/1815) tarafından Ebü'l-Hasan el-Bekrî *Siyeri'*nden tercüme edilmiş küçük bir eserdir.

5. Siyer ve Ensâb-ı Nebi ve Menâkıb-ı Ashab: Mehmed Saîd bin Pîr Osman (ö. 1234/1818) tarafından kaleme alınmıştır.

6. Ahsenü'l-Ahbâr: Ahmed Vehbi Efendi (ö. 1235/1819) tarafından kaleme alınmıştır.

7. Manzum Siyer-i Nebi: Abdulfettah Şefkat Efendi (ö. 1242/1826) tarafından kaleme alınan eser, III. Selim (1203/1789-1222/1807) zamanında nazmedilmiştir.

8. Ziyâ'ü'l-Cinân ve Şifâ'ü'l-Cenân: İbrahim bin Ahmed Tokâdî (ö. 1255/1839) tarafından kaleme alınmıştır.

9. Mahmûdu's-Siyer: Eyyüp Sabri Paşa (1308/1890) tarafından kaleme alınan eser, İstanbul'da 1287/1870 yılında basılmıştır.

19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı

1. Siyer-i Nebî: Hakkı (Bıçakçıoğlu) tarafından İstanbul'da 1305 yılında basılmıştır.

2. Levâmî'ü'n-Nûr: Mehmed Tevfik Paşa tarafından İstanbul'da 1308 yılında basılmıştır.

3. Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye: Yusuf Ziya Yozgatî tarafından İstanbul'da 1313 tarihinde basılmıştır.

4. Nazmü's-Siyer: Trabzonlu Hafız Mahmud Zühdi (ö. 1332/1913) tarafından mesnevi nazım şekliyle yazılan bir eserdir. Trabzon'da 1324 tarihinde basılmıştır.

5. Akvemü's-Siyer: Düzceli Yusuf Su'âd tarafından 1327 yılında yazılan eserin ilk cildi matbudur.

6. Hayât-ı Hazret-i Muhammed: Lütfullah Ahmed tarafından İstanbul'da 1331/32 tarihinde üç cilt hâlinde basılmıştır.

7. Siyer-i Celîle-i Nebeviyye ve Şemâil-i Şerîfe-i Mustafaviyye: Konyalı Hüseyin bin Tefvîk tarafından İzmir'de 1338 tarihinde basılmıştır.

8. Sîretü'n-Nebi: Abdullah Atıf (Tüzüner) tarafından İstanbul'da 1342 tarihinde basılmıştır. Eser, daha sonra yeni harflerle 1973 yılında tekrar basılmıştır.

9. Ecmeli's-Siyer li-Ekmeli'l-Beşer: Aksekili Mustafa Hakkî tarafından İzmir'de 1340 yılında basılmıştır.

10. Siyer-i Nebi: Mehmed Ziya tarafından İstanbul'da 1340 tarihinde basılmıştır.

Zamanı veya Müellifi Belli Olmayan Siyer Kitapları

1. Siyer-i Nebi: Başından birkaç yaprağı eksik olan bu eserin ismi ve müellifi tespit edilmemiştir. Eser, üslûp ve dil bakımından 17. yüzyıl eserlerine benzemektedir.

2. Siyer-i Nebi: Hâlid Efendi tarafından yazılan manzum bir eserdir. Te'lîf tarihi belli değildir.

3. Siyer-i Muhtasara: Kemâl adında bir zat tarafından kaleme alınmıştır. Te'lîf tarihi belli değildir.

B. SİYER-İ VEYSÎ¹

Çalışmamızın konusu, *Siyer-i Veysî*'ye Nâbî tarafından yazılan zeyillerdir. Bu vesileyle *Siyer-i Veysî*'nin muhtevâsından kısaca bahsedeceğiz.

1 bk. (Öztürk, 1997:35-36)

Üveys bin Mehmed (Veysî) (ö. 1038/1628) tarafından kaleme alınan *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc* adıyla bilinen bu eser, Hz. Peygamber'i anlatan bir eserdir. Eser iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt, Hz. Peygamber'in Mekke döneminden bahseder. Bu cilt, 23 başlıktan müteşekkildir. İkinci cilt ise Resûlullah'ın Medine hayatından bahseder ve 14 başlıktan ibârettir. İlk ciltteki konu başlıkları aşağıda zikredilmiştir:

1. Hz. Peygamber'in şeceresi.
2. Zemzem Kuyusu'nun bulunmasının anlatılması.
3. Resûlullah'ın annesi Âmine ile babası Abdullah'ın nikahlanması.
4. Hz. Peygamber'in isimlerinin sıralanması ve bu isimlerin konuluş sebebi.
5. Resûlullah'ın doğumunun anlatılması.
6. Nuşîrevân'ın adaleti hususunda rivâyet edilen hadis üzerine yapılan tartışma.
7. Resûlullah'ın süt annesi Halîme'ye verilmesi.
8. Resûlullah'ın Şam Seferi esnâsında Bahîrâ adlı rahiple karşılaşması.
9. Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evlenmeleri.
10. Ka'be'nin onarılması ile Hacerü'l-Esved yerine konulurken Resûlullah'ın yaptığı hakemlik.
11. Vahyin gelişi.
12. Hz. Peygamber'in tebliğ görevini açıktan yapması.
13. Kâfirlerin Hz. Peygamber'e fiilî ve sözlü sataşmaları.
14. Habeşistan'a göç izninin çıkışı.
15. Habeşistan'a gelenleri tekrar Hicaz'a götürmek için Necâşî'ye yapılan müracaat.
16. Hz. Hamza'nın Müslüman oluşu.
17. Hz. Ömer'in Müslüman oluşu.

18. Müşriklerin Ebû Talib'e gelip "Muhammed'i himayeden vazgeç" demesi.

19. Müşriklerin Benî Hâşim ve Benî Abdulmuttalib ile bağlarını koparmaları ve Abdulmuttalib'in ölümü.

20. Hz. Peygamber'in, Kureyşlilerin yaptığı eziyetten bunalıp Tâ'if'e gidişi ve orada istediğini bulamayıp gönlü kırık bir şekilde dönerken yolda cinler taifesinin Müslüman oluşu.

21. Mi'râc hadisesi.

22. Resûlullah'ın hac mevsiminde Arap kabilelerini İslâma davet etmesi.

23. Hz. Peygamber'in hicrete yönelmesi.

İkinci ciltte geçen başlıklar ise;

1. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ve Mescid-i Kubâ.

2. Yahûdî hahamı Abdullah bin Selâm'ın Müslüman oluşu.

3. Selman-ı Fârisi.

4. Selmân'ın Müslüman olmak için Peygamber'e getirilişi.

5. Beş vakit namaz için ezana başlanması.

6. Konuşan bir kurdun Hz. Resûlullah'dan haber vermesi.

7. Resûlullah'ın kızı Fâtıma'nın düğünü.

8. Hz. Peygamber'e kıtal için iznin verilmesi.

9. Büyük savaşlar.

10. Hz. Hamza'nın büyük savaşları.

11. Kible'nin değişmesi.

12. Ebû Leheb'in öldürülmesi.

13. Kureyş müşriklerinden Umeyr bin el-Cüheymî'nin Müslüman oluşu.

14. Mervân'ın kızı Âsmân'ın öldürülmesi."

Nâbî, siyere dair eserinde *Siyer-i Veysî*'ye atfen bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Nâbî, zeyillerinde *Siyer-i Veysî* için kullandığı ifâdelerin çoğunda *Siyer-i Veysî*'nin yarım kaldığı ve çok değerli olduğundan bahsediyor. Nâbî, zeyillerinde *Siyer-i Veysî*'yi şu kelimelerle tavsif eder:

“...dülhte itdügi **câme-i girân-bahâ-yı maḳâlûn** tırâz-ı dâmenin itmâma...” (M 1b) (Sözün kıymetli elbisesi)

“Ol **gönce-i nîm-şükûft-i çemenistân-ı âşârı** âb u hevâ-yı dem ü ḳalem...” (M 2a) (Eserlerin bahçesinin yarım açılmış goncası)

“Ol **mîve-i nîm-puḥt-ı şâhsâr-ı esrârı** germiyyet-i âfitâb-ı himmetle...” (M 2a) (Sırların dallarının yarım olgunlaşmış meyvesi)

“...âgâz eyledügi **zembeme-i ḥoş-âyendesı** da'ire-i 'âlemde ḳarârın bulmamaḳ...” (M 2a) (Güzel gelen nağme)

“Ol **nağme-i ğam-zidânuñ** niyyet-i tevşih ile ney-pâre-i ḳaleme irâde-i nefḥ-ı dem eyleyene.” (M 2a) (Gamı def eden nağme)

“...**mâh-ı nâ-şude-bedr** gibi nâ-tamâm ṭurur iken...” (M 2a) (Yarım kalmış dolunay)

“**Numûne-i ferḳedân** olan dü cild-i mü'ellif-i Veysî-i beḳâ-mesir...” (M 3a) (Yol gösteren iki yıldız örneği)

“...oldığı hâlde **ḳabâ-yı nîm-dûz** Siyer-i Veysî...” (E 2b) (Yarım dikilmiş kaftan)

“Siyer-i Veysî-i merḥûm **pîr-i ferzend-i resânende** gibi”(E-3b) (Büyüyen çocuğun dedesi)

Siyer-i Veysî'ye

Yazılan Zeyiller¹

Siyer-i Veysî adlı eser, Veysî'nin ölümüyle yarım kalmıştır. Daha sonra pek çok kişi, eseri tamamlamak için zeyl yazmıştır. *Siyer-i Veysî*'ye yazılan zeyiller aşağıda zikredilmiştir.

1 bk. (el-Shaman, 1982:LXXII-LXXX)

1. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Nev'izâde Ata'ullah (ö. 1044/1634) tarafından *Siyer-i Veysî*'ye yazılan ilk zeyildir. Ancak eser, müellifin ölümü dolayısıyla tamamlanamamıştır. Bu zeyl, Bedir Savaşı sonrasında başlayarak çeşitli olaylar ve gazalardan bahseder.

2. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Bosnalı Sâmî-i Abdülkerim (ö. 1096/1684) tarafından yazılmıştır. Bu zeylin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. Eser hakkında fazla malumatımız yoktur.

3. Zeylû'z-zeyl-i Siyer-i Veysî: Bağdatlı Nazmizâde Hüseyin Murtazâ (ö. 1134/1721) tarafından *Siyer-i Veysî*'ye Nâbî'nin yazdığı zeyle yapılan zeyildir. Eserde Hâlid b. Velîd ile Amr b. Âs'ın seriyyelerinden Hz. Peygamber'in vefatına kadar olan olaylar anlatılmaktadır. Eser 1107/1695 yılından önce tamamlanmıştır.

4. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Sultan Selim (1203/1789-1222/1807) zamanında Tıflî nâmıyla meşhur Ahmed (ö. 1223/1808) isminde biri tarafından kaleme alınmıştır. Kaynaklarda eserin müellifi hakkında fazla bilgiye rastlanmamıştır.

Bu eser, Nâbî ve Nazmizâde Murtazâ zeyillerinde geçmeyen ve iyice anlatılmayan hadiselerden bahsetmektedir. Tıflî Ahmed, Nazmizâde ve Nâbî'yi tenkit eden cümleler sarf etmiştir. Eserde külfetli bir üslûp kullanılmıştır.

5. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Koçhisârî-zâde Süleymân Tâlib (ö. 1206/1792) tarafından yazılan bu zeyl 15 Ramazan 1206/1792 tarihinde tamamlanmıştır. Bu zeyl, Nâbî'nin birinci zeyli mâhiyetindedir. Eser, Benî Kaynukâ Savaşı'ndan başlayarak Hudeybiye Barış Antlaşması'na kadar olayları ihtivâ etmektedir. Kaynaklarda eserin müellifi hakkında fazla bilgiye rastlanmamıştır.

6. Huneyniye ve Tâifiye: Bu zeyl, Koca Ragıp Paşa (ö. 1176/1763) tarafından yazılmıştır. Zeylin bazı nüshaları müstakil bazıları da Koca Ragıp Paşa'nın *Münşeât* adlı eserinde yer almaktadır. Eser, Nâbî, tarafından yazılan *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'ye yapılan zeyl mâhiyetini taşımaktadır. (Aydiner, 2007:405)

7. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Nâbî'nin (ö. 1124/1712) bu eseri, *Siyer-i Veysî*'ye yazılan zeyillerin en önemlisidir. Nâbî bu eserde, Veysî'nin külfetli ve süslü üslubunu takip etmiş ve Veysî'den aşağı kalmamak için büyük gayret sarf etmiştir. Nâbî, eseri te'lif ederken başta Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs kitapları olmak üzere Arapça ve Farsça siyer kitaplarından istifade etmiştir. Eser, Nâbî'nin *Siyer-i Veysî* için yazdığı birinci zeyldir. Eserde Benî Kaynukâ Savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadar olan olaylar anlatılmaktadır.¹

8. Zeylû'z-zeyl-i Siyer-i Veysî: Nâbî'nin (ö. 1124/1712) *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı ikinci zeyldir. Nâbî birinci zeylini yazdıktan yirmi yıl sonra *Zeyl*'ine bir zeyl daha yazmıştır. Bu eser, Mekke'nin fethinden hicretin dokuzuncu yılı Velîd bin Ukbe'nin Benî Mustalık kabilesinden zekat talep etmesine kadar meydana gelen olayları anlatmaktadır.²

C. NÂBÎ'NİN HAYATI, MÜNŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Hayatı

Tezkirelerin verdiği bilgilere göre Nâbî, 1055/1642 yılında Urfâ'da doğmuş, 1124/1712 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Nâbî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha önce pek çok akademik çalışma³ yapıldığı için biz Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillere yansıyan hayat kesitini ve ruh hâlini şu cümlelerle özetleyeceğiz:

a) İkinci zeylin mukaddime kısmında verilen bilgilere göre Nâbî'nin birinci zeyli yazdığı sırada maddî durumunun son derece iyi olduğu ve bu sayede mutlu bir hayat geçirdiği görülmüştür.

b) Nâbî, ikinci zeylini yazarken maddî durumu son derece kötü olduğundan eserini sadrazamın teşvikiyle ve câize karşılığında yazmıştır. Nâbî, bu eseri te'lif ettikten sonra devlet erkanından beklediği iltifatı da görmüş-tür.

1 Eser hakkında detaylı inceleme birinci bölümde yapılmıştır.

2 Eser hakkında detaylı inceleme birinci bölümde yapılmıştır.

3 Nâbî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında detaylı bilgi için bk. (Mengi, 1991: 28), (Okuyucu, 2013: 21), (Diriöz, 1994: 35), (Bilkan, 2007: 16), (Ambros, 2011: 248-9), (Akkuş, 1995: 199), (İslam Ansiklopedisi Nâbî maddesi C. 32 s. 259), (Bilkan, 1998: 12-228), (Yorulmaz, 1996: 25-484)

c) İkinci zeylin mukaddime kısmında verilen bilgilere göre Nâbî'nin; birinci zeylini 1095/1683 yılında yazmaya başladığı, ikinci zeylini ise 1123/1711 yılında bitirdiği belirtilmiştir.¹

Münşîliği

Nâbî'nin 242 farklı metni ihtivâ eden ve çoğu mektuplardan oluşan *Münşeât*'ı mevcuttur.² Dolayısıyla Nâbî'nin münşîliği hakkında bazı değerlendirmeler yapmak yararlı olacaktır.

Nâbî'nin münşîliği konusu, Saîd Paşa (ö. 1307/1890) tarafından kaleme alınan "*Mizânü'l-Edeb*" adlı eserin "Heveskârân-ı inşâya ihtârât" başlığı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Saîd Paşa, "*Mizânü'l-Edeb*" adlı eserinde münşîde bulunması gereken husûsiyetleri şöyle sıralar:

"Fenn-i inşâda meleke ve mahâret ilm-i belâgata vukûf-ı tâm ile berâber kesret-i mütâlaa, tekrir-i müracaat, halk ile muhâlatat, kütüb ve fûnûn ve resâil-i kesîreye vukûf, hutebânun nutuk ve hitabetlerini ve meşâir-i şuarâ-nın divanlarını ve her türlü mektubât-ı edebiyeyi kıraat gibi ahvâle devâm ile hâsıl olur." (Balta, 2009:123)

"*Mizânü'l-Edeb*" adlı eserden faydalanarak Nâbî'nin mensur siyer yazıcılığındaki yetenek ve ustalığını şöyle değerlendirebiliriz.

1. Belâgat ilmine tam vukûfiyet: Sözü'n düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesi anlamına gelen belâgat, Nâbî'nin *Siyer-i Veyisî* ye yazdığı zeyillerde hakkıyla mevcut olan bir hususdur. Nâbî, eserini te'lîf ederken konu/olayların gidişatına göre âyetler, hadîsler, Türkçe, Farsça, Arapça manzumeler ile Arapça mensûr ibâreleri kullanarak muktezâ-yı hâle mutabakat olan belâgat ilminden istifade etmiştir.³

2. Kesret-i mütâlaa: Fazla okuma, araştırma ve düşünme anlamlarına gelen kesret-i mütâlaa, Nâbî'nin zeyillerine yansıyan bir hususdur.

1 bk. (E-2b/10-13), (E-3b/15-17, E-4a/1-4), (E-4a/9-17, E-4b/1-3)

2 Detaylı bilgi için Adnan Oktay tarafından hazırlanan *Münşeât-ı Nâbî: Nâbî'nin Mektupları* adlı esere bakılabilir.

3 Örnekler için bk. Birinci bölümdeki âyetler, hadîsler, Türkçe/Farsça/Arapça manzumeler ve mensûr ibâreler.

Nâbî'nin, zeyillerde Arapça, Farsça terkip ve tamlamaları çok kullanması,¹ çeşitli hadîs kitaplarından alıntılar yapması,² farklı şâirlerin divanlarından yararlanması³, bahsedilen duruma örnek gösterilebilir.

3. Kütüb funûn ve resâil-i kesîreye vukûfiyet: Kitaplar, fenler ve pek çok risâleye vakıf olma anlamına gelen bu durum Nâbî'de mevcuttur. Nâbî zeyillerde pek çok eserden istifade ettiğini gösteren ipuçları mevcuttur.⁴

4. Hutebânın nutuk ve hitâbetlerini ve meşâhir-i şuarânın divanlarını ve her türlü mektûbât-ı edebiyeyi kırâat: Hatiplerin söz ve hitâbetlerini ve meşhur şâirlerin divanlarını ve her türlü edebî mektubu okuma anlamına gelen bu durum Nâbî'de mevcuttur. Zeyillerde, Resûlullah'ın devlet başkanlarına yazdığı İslâma davet mektupları, devlet başkanlarının Resûlullah'a verdiği cevaplar; Abdullah bin Revâha, Hassan bin Sâbit, Hz. Ali divanlarından yapılan alıntılar, iddiamıza örnek gösterilebilir.⁵

Saîd Paşa, münşide bulunması gereken özellikleri anlattıktan sonra “Şurût-ı mezkûreyi tamamıyla câmi edip pek nâdir bulunur.” (Balta, 2009:123) der.

“Yukarıda bahsedilen özelliklerin tamamını kendinde barındıran edebiyatçı nadir bulunur” der.

Saîd Paşa, *Mizânü'l-Edeb* adlı eserinde inşâda zevkin en yüksek derecesi olan zevk-i selîmi şöyle açıklar:

“İnşâya hevesli olan kişiler, kendilerine bilgilerini aktaran edebiyatçıların eserlerini ezberlemekten fayda görürlerse zevkin en yüksek derecesi olan zevk-i selîme nâil olurlar. Fakat edebiyatçıların eserlerini okuyup zevk-i selîme ulaşmayan kişiler, okuduğunu anlamayıp hayatına tatbik etmeyen kişilerdir.” (Balta, 2009:123)

Mezkur şartlar dahilinde ve münşeât sahibi biri olarak Nâbî'nin; belâgat ilmine tam vakıf, okuma, araştırma ve düşünme özverisine sahip, ze-

1 Zeyillerin tamamındaki örnekler.

2 Birinci bölümdeki hadisler bölümü bahsedilen duruma örnek gösterilebilir.

3 Birinci bölümdeki Arapça manzumeler kısmına bakılabilir.

4 Örnekler için bk. Birinci bölümdeki zeyillerin kaynakları bölümündeki örnekler.

5 Örnekler için bk. Birinci bölümdeki Arapça manzumeler ve diğer Arapça ibâreler bölümü.

yilleri yazarken farklı kitap ve kaynaklardan istifade etmiş ve zevk-i selîmi yakalamış bir münşî olduğu söylenebilir.

Eserleri¹

a) Manzum Eserleri

1. Türkçe Divan²: Muhtelif nazım şekilleriyle yazılmış manzumelerin yer aldığı Divan, şâirin en önemli eserlerindendir. Divan'da gazeller fazla yer kaplamaktadır. Mürettep olan gazellerin harf değişimlerinde araya bir rubâi konmuş olması Nâbî'nin Türkçe Divanı'nın bir özelliğidir. Eser, tenkitli metin olarak Ali Fuat Bilkan tarafından iki cilt hâlinde 1997 yılında İstanbul'da basılmıştır.

2. Hayriyye³: Nâbî'nin oğlu Ebülhayr Mehmed için Halep'te yazdığı bu esere *Hayr-nâme* de denir. Nâbî, pendname niteliğindeki bu eserinde, oğlunun toplum içinde mutlu ve mesut bir insan olması için yapması gereken şeyleri anlatmıştır. Eser, Mahmûd Kaplan tarafından Ankara'da 1995 yılında basılmıştır.

3. Farsça Divançe: Şâirin Farsça gazeller ve onları takip eden tahmislerden müteşekkil bir eserdir.

4. Terceme-i Hadîs-i Erbâin⁴: Molla Cami'nin Kırk Hadîs Tercümesi'nin Türkçe manzum çevirisinden ibâret bir eserdir. Eser, Necip Asım tarafından *Millî Tettebbular Mecmuası*'nda neşredilmiştir.

5. Hayrâbâd⁵: Âşıkâne konulu bir mesnevi olup Feridüddin Attâr'ın *İlâhi-nâme*'sinden esinlenerek yazılan bir eserdir. Eser, Sibel Ülger tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

6. Sûr-nâme⁶: IV. Mehmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü için yazılmış bir mesnevidir. Eser Ağâh Sırrı Levend tarafından İstanbul'da 1944 yılında basılmıştır.

1 Nâbî'nin eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. (Şentürk, 2005:388), (Mengi, 2002:194), (Bilkan, 1997:XXIV)

2 bk. Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divanı I-II*, İstanbul 1997.

3 bk. Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara 2008.

4 bk. Necip Asım, *Hadis-i Erbain Tercümeleri*, Millî Tettebbular Mecmuası İstanbul 1331, S. 4.

5 bk. Sibel Ülger, *Hayrâbâd-ı Nâbî*, Van 1996.

6 bk. Ağâh Sırrı Levent, *Nâbî'nin Sûr-nâme'si*, İstanbul 1944.

b) Mensûr Eserleri

1. Fetih-nâme-i Kamânîçe¹: IV. Mehmed'in Lehistan Seferi ile ilgili izlenimlerini ve Kamanîçe Kalesi'nin fethedilişini anlatan eserdir. Eser Şerife Yalçinkaya tarafından 2012 yılında yayımlanmıştır.

2. Tuhfetü'l-Harameyn²: Nâbî'nin hac ziyareti sırasında edindiği izlenimleri anlatan eseridir. Son derece ağır üslûba sahip olan eser, Selâmi Turan tarafından Erciyes Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

3. Münşeât³: Nâbî'nin özel ve resmî mektuplarını ihtiva eden bir eserdir. Eser, Nâbî'nin diğer mensûr eserlerinde olduğu gibi ağır bir üslûpla yazılmıştır. Eser Adnan Oktay tarafından yayımlanmıştır.

4. Zeyl-i Siyer-i Veysî⁴: Eser Veysî'nin Hz. Muhammed'in doğumundan Bedir Savaşı'na kadar geçen dönemdeki olayları anlatan *Siyer-i* ne yazılmış bir zeyildir. Benî Kaynukâ Savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadar hadiseleri ihtiva eden bir eserdir. Son derece ağır bir üslûpla kaleme alınmıştır.

5. Zeylû'z-zeyl-i Siyer-i Veysî⁵: Nâbî'nin ikinci zeyli olarak da bilinir. Benî Kaynukâ Savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadarki olayları ihtiva eden *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ye yazılan bir zeyildir. Eser, dönemin pâdişâhı III. Ahmed'e yazılan bir medhiye ile başlayıp Velîd bin Ukbe'nin Benî Mustalık kabilesinden zekat talep etmesi ile bitmiştir. Eser birinci zeyle göre daha sade bir üslûba sahiptir.

1 bk. Şerife Yalçinkaya, *Nâbî'nin Nâsırlığı ve Fetih-name-i Kemanîçesi*, İzmir 2012.

2 bk. Selami Turan, *Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i (İnceleme-metin)* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995.

3 bk. Adnan Oktay, *Münşeât-ı Nâbî: Nâbî'nin Mektupları*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. İstanbul 2017.

4 Bizim çalıştığımız birinci eserdir.

5 Bizim çalıştığımız ikinci eserdir.

İNCELEME

A. ZEYİLLERİN MUHTEVÂ İNCELEMESİ

Birinci Zeylin Te'lîf Sebebi

Nâbî, eserin giriş bölümünün başında, “Ey Allah’ım! Feyiz bulutunu yağmur eyle. O feyizle istek tarlasını suya doyur. Siyer’i tamamlama hevesine niyet ettim. Hazret-i Peygamber aşkına kolaylaştı” anlamına gelebilecek manzum bir dua ile esere giriş yapmış, daha sonra sebab-i te’lîfi mülahazalar adı altında şöyle açıklamıştır.

1. Süslü üslûbun temsilcilerinden olan Veysî, Hz. Muhammed’in birçok vasfını dile getirmiş ve Siyer’ini tamamlamadan ölmüştür. Nâbî ise Resûlullah’ın geri kalan vasıflarının dile getirilmemesini ârif ve âlim insanlar için bir himmet eksikliği olarak görmüş, bu işi yaparken süslü bir dili kullandığını da dile getirmiştir. (M 2a)

2. Kâinatın yaratılmasına sebep olan Hz. Muhammed’i anlatan Siyer-i Veysî, gökteki dolunay gibi tamamlanmamış olarak dururken, Nâbî, Allah’ın vergisi olan kendi nefesini, başka kimseleri medheden kasidelere, güzeller ve şarabı vasfeden gazellere harcamayı büyük zarar olarak görüyor. (M 2a, 2b)

3. Miraca çıkan Peygamber efendimiz, dünyayı aydınlatan haberlerle geri dönmüştür. Hz. Peygamber’in getirdiği müjdeli haberlerle eserlerini süslemek isteyenlere, gaybın anahtarı ile mana hazineleri açılabilir. Bu hazinelerde hayalin çeşit çeşit kumaşları ile gerçek fabrikanın taze taze kumaşları ifadelerimizin süsü olacağı şüphesizdir. (M 2b)

4. Yaralı gönlümün dile getirmiş olduğu ateş gibi ibâreler ve güzel kokulu istiâreler, bazıları tarafından beğenilmeyebilir. Ama ibâreler içinde yer alan salât ve selâm kokusu, Hz. Muhammed’in mukaddesliği ve Cenab-ı Allah’ın beğenilmişliğinden şüphe yoktur. Bu ibâreler, günahlara karışmış olan bir hastaya yeterlidir. (M 2b)

Nâbî, eserin sebab-i te’lîfini: “Benim halktan hiçbir isteğim yoktur. Ben Peygamber’in hizmetinde fani olmuşum. Siyeri araştırmaktan hüznü kalbimin arzusu, Hazret-i Peygamber’in rızası Hazret-i Allah’ın kabulüdür”(M 3a) anlamına gelebilecek temennilerle bitirmiştir.

İkinci Zeylin Te'lîf Sebebi

Zeyl-i Siyer-i Veysî adlı eser, Mekke'nin fethiyle son bulmuştur. Fakat bazı sebepler, bu eserin devamının yazılmasında yarar olduğunu göstermiştir. Nâbî, ikinci zeylini, ilk zeylini te'lîf ettikten yirmi sene sonra Halep'te inzivaya çekildiği bir zamanda, fakr u zaruret içinde olduğu bir anda ve yaşının yetmiş geçtiği bir vakitte te'lîf etmeye karar vermiştir. O zaman, Rûm diyarında ümitsizlik hâkimdi. Eser için câize verecek kişiler az, rağbet ve itibâr da azalmıştı.

Eser, III. Ahmed (saltanat dönemi 1703-1736) döneminde, Osmanlı Devleti'nin güzelliği dünyanın her tarafına yaymaya çalıştığı yüz yirmi üç (bin yüz yirmi üç) senesinde kaleme alınmıştır. Nâbî, yazmış olduğu eseriyle, dönemin devlet büyüklerinin iltifatına nâil olmuş ve bu iltifat, müellifin ömrüne ömür katmıştır. (E 3b, 4a, 4b)

Eserin Zeyl-i Siyer-i Veysî Olarak Adlandırılması

Nâbî, birinci zeylin mukaddime kısmında yazdığı eserin sebab-i te'lîfini maddeler hâlinde dile getirmiştir. Birinci zeylin sebab-i te'lîf bölümünde dile getirdiği gerekçeler, Nâbî'nin şevkine şevk katmış ve "Allah'a tevekkül ediyor ve Peygamber'in ruhaniyetinden feyiz talep ediyorum" duasıyla Veysî'nin yarım kalmış siyerine yönelmiştir. Veysî (ö. 1038/1628), *Siyer*'in iki cildini yazdıktan sonra Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Nâbî ise "Bir şey iki oluyorsa üç de olur" kuralını hatırlatarak yarım kalmış *Siyer*'i tamamlamak istediği için te'lîf ettiği esere *Zeyl-i Siyer-i Veysî* adını vermiştir. (M 2b, 3a)

İkinci Zeylin Mukaddimesi

Zeylû'z-zeyle'de Nâbî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'yi doksan beş yılında yazmaya başladığını ifâde eder. Fakat Nâbî, hicrî binli yıllarda doğduğu için, burada doksan beşten kasıt, hicrî bin doksan beştir. Nâbî, Veysî'nin Bedir Savaşı'na kadar yazılmış *Siyer*'i'ni Mekke'nin fethine kadar güzel tabirler, belîğ teşbihlerle yazmaya Allah'ın inâyetiyle muvaffak olmuştur. Yazılan bu ibâre ve istiâreler, zor beğenen birçok kişi tarafından da güzel karşılanmıştır. Bunun delili, te'lîf edilen *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, hem şöhret bulmuş,

hem de Nâbî'nin itibâr ve rağbetinin yenilenmesine sebep olmuştur. Ramazan ayında tamamlanan *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Ramazan ayının Nâbî için güzel geçmesine vesile olmuştur. Ayrıca eser, o dönemde yazılmış birçok eserden farklı olduğu ortaya çıkmış ve o dönemde yazılan diğer eserlerin kıymetinin düşmesine sebep olmuştur. Bu yeni yazılan eseri elde etmeye muvaffak olanlar, iftihar ettiler. Elde etmeyenlerin ise, üzmekten başka çareleri yoktu. Hatta bazı kadirşinas, hüner sahibi kişiler, *Siyer-i Veysî* ile *Zeyl-i Siyer-i Veysî* adlı eserleri, tek hatla aynı cilt içinde istinsah ettirip satın aldıkları için ünvanları yenilenmiş, şan ve şöhret sahibi oldukları bilinmektedir. Böyle kıymetli bir eseri te'lîf etmek, -ister istemez- müellif için övünç kaynağı olmuştur. Ama Nâbî, bu eserin ona Allah'ın bir lütfu olduğunu bildiği için Allah'a şükrediyor. (E 2b, 3a, 3b)

Birinci Zeylin Konu Başlıkları

Bu başlıkta konu başlıklarının incelenen nüshalara göre dağılımı gösterilmiştir.

Sıra no	Konu Başlığı	M	A1	A2	B
1	Vâkı'a-i Ğazve-i Benî Kaynukā'	3a	3a	3a	3
2	Vâkı'a-i Ğazvetü's-Sevîk	4a	4b	4b	5
3	Vakâyi'-i Sene-i Şâlişe-i Hicriyye-i Nebeviyye Vâkı'a-i Ğazve-i Qarqaratü'l-Küdr	4b	5a	5b	6
4	Vâkı'a-i Ğazve-i Enmâr	5a	6a	6a	6
5	Seriyye-i Muḥammed bin Mesleme Raḍiyallahü 'Anh ve Qatl-i Ka'b bin Eşrefi'l-Yehûdî	6b	7b	7b	8
6	Vâkı'a-i İhlâk-ı Ebû Râfi'-i Müşrik-i Tâcir-i Fâcir	9a	10a	10b	12
7	Vâkı'a-i Zifâf-ı Hazret-i 'Osmân bin 'Affân Raḍiya'llähü Te'âlâ 'Anh	10a	11b	12a	14
8	'Akd-i İzdivâc-ı Hafşa Raḍiya'llähü 'Anhâ	10b	12a	12a	14

9	Vilâdet-i İmâm Hâsan bin ‘Aliy-yi’l-Mürtażâ Rađıya’llâhü ‘Anhümâ	11b	13a	13b	15
10	Ġazve-i Mühîşe-i Uğud	12a	13b	14a	16
11	Ġazve-i Hamrâ’ü’l-Esed	38a	43b	46a	54
12	Vakâyi’-i Sâl-i Çehârüm-i Hicrî Evvelâ Vakı’a-i Seriiye-i Recî’dür	40a	46a	48b	58
13	Seriiye-i ‘Abdu’llâh bin Üneys Rağıya’llâhü ‘Anh	42b	49b	52b	62
14	Vakı’a-i Hâ’ile-i Bi’r-i Ma’üne	43b	50b	53b	63
15	Vakı’a-i Ġazve-i Benî en-Nağır-i Bed-tahmîr	45a	51b	55b	66
16	Ġazve-i Bedr-i Mev’id	48a	55b	59b	70
17	Vakı’a-i Tahrîm-i Hamr	49b	57b	61b	73
18	Vakâyi’-i Sâl-i Hâmis-i Hicrî Ġazve-i Zâtü’r-Rikâ’	51b	59a	63b	76
19	Ġazve-i Dümetü’l-Cendel	51b	59b	64a	76
20	Ġazve-i Müreysi’ ve Tüsemmâ Ġazve-i Benî el-Muştalık	52a	60a	64b	77
21	Muhâşama-i Sinân ü Cahcâh	53b	62a	66b	79
22	Vakı’a-i İfk-i Şıddıka-i ‘Arife Rağıya’llâhü ‘Anhâ	56b	65a	70a	83
23	Vakı’a-i Nüzül-i Âyet-i Teyemmüm	62a	71b	77b	92
24	Vakı’a-i Ġazâ-yı Garrâ-yı Hendek ve Tüsemmâ Ġazvetü’l-Ahżâb	63a	72a	78b	93
25	Ġazve-i Benî Kureyza	78b	89b	99a	117
26	Vakı’a-i İntikâl-i Sa’d bin Mu’âz Rağıya’llâhü ‘Anh	83a	96a	106b	126
27	Mağdem-i Bilâl bin Hâriş-i Müznî Rağıya’llâhü ‘Anh	84a	97a	107b	128
28	Vakâyi’-i Sene-i Sâdis-e ez-Hicret-i Fağ-rü’l-Mürselin ‘Aleyhi’ş-Şalâtü ve’s-Selâm	84b	97a	108a	128
29	Vakı’a-i ‘Acıbe-i ‘Ukül ü ‘Ureyne	-	97b	108b	129

30	Vâkı‘a-i Ğazve-i Şulh-engîz-i Hudey- biyye	85b	98a	109b	130
31	Vâkı‘a-i İrsâl-i Hikâyet-i be-Mülük-i Etrâf	98b	113a	127b	151
32	Mektûb-ı Şerîf-i Sultân’ül-Enbiyâ be-Hiraql Melikü’r-Rûm	101a	116a	130b	154
33	Kitâb-ı Fahrû’l-‘Âlem Şalla’llâhü ‘Aleyhi ve Sellem İlä Hüsrev ü Pervîz-i Kisrâ-i ‘Acem	107b	123b	139b	164
34	Kitâb-ı Fahrû’l-Mürselin ‘Aleyhi’ş-Şalâ- tü ve’s-Selâm ile’l-Mukavkıs Sultân-ı Mısr	111a	127a	144b	170
35	Kitâbü’n-Nebî Şalla’llâhü Te‘âlâ ‘Aleyhi ve Sellem ilâ’l-Hâriş bin Ebî Şim- ri’l-Ğassânî Hâkim-i Bilâd-ı Dimaşk	112b	128b	146b	172
36	Kitâb-ı Fahrû’l-Mürselin ‘Aley- hi’s-selâm ilâ Hevze bin Alî Hânefi Hâkim-i Memleket-i Yemâme	113b	129b	147b	173
37	Qudûm-ı Hâzret-i Ebî Hüreyre Rağı- ya’llâhü ‘Anh	114a	130b	148b	174
38	Vakâyi‘-i Sâl-i Heftûm-i Hicrî Vâkı‘a-i Ğazve-i ‘Aliyye-i Hayber ez-Ğazavât-ı Seyyidü’l-Beşer ‘Aleyhi’ş-Şalâtü ve’s- Selâm	114a	131a	148b	175
39	Cem‘ ü Takşim-i Ğanâyim-i Hayber	128b	146b	167b	196
40	Tesmim-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hâzret-i Fahrû’l-Enbiyâ ‘Aleyhi Efda- lüt-Tehâyâ	129b	148a	169b	198
41	Vâkı‘a-i Feth-i Fedek	135b	154b	-	207
42	Vâkı‘a-i Reddüş-şems-i li-Aliyyi’l- Mürtaza Kerrema’llâhü Vechehü	136a	155b	178a	208
43	Vâkı‘a-i Vâdi’l-Kurâ ez-Ğazavât-ı Sey- yidü’l-Verâ ‘Aleyhi Ecmelüt-Tehâyâ	137a	156b	179b	210
44	Vâkı‘a-i Feth-i Teymâ	137b	157a	180b	210
45	Vâkı‘a-i ‘Umre-i Kaẓâ	137b	157a	-	211

46	Vaḳāyī‘-i Sāl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyidü’l-Mürselin Şalla’llähü ‘Aleyhi ve Sellem ve İslâm-ı Hâlid bin el-Velid ve İslâm-ı Eḫad-ı Dühâtü’l-‘Arab ‘Amr bin el-‘Âş ve İslâm-ı ‘Osmân bin Ebî Talḥa Ḥâfız-ı Miftâḥ-ı Beytü’l-Ḥarâm	138a	157b	—	211
47	Vaḳı‘a-i ‘Uzmâ-yı Ğazve-i Mûte	141a	161b	186a	216
48	Vaḳı‘a-i A‘zamü’l-Fütühât ve Eşre-fü’l-Ġazavât Fetḥ-ı Mekke-i Muḥtereme Şerrefeha’llähü Te‘âlâ	144a	164b	190a	220

İkinci Zeylin Konu Başlıkları

Sıra no	Konu Başlığı	E	H
1	Âġâz-ı Medâyiḥ-i Pâdişâh Ḥalleda’llähü ve Ebḳâhü	4b	3b
2	Şenâ-güzârî-i Âşaf-ı ‘Âlî-cenâb	7b	6a
3	Seriyye-i Hâlid bin el-Velid Raḍıya’llähü ‘Anh	21b	15b
4	Ġazâ-yı Ğarîbe-nümâ-yı Ḥuneyn	22a	16b
5	Velâdet-i İbrâhîm bin Seyyidi’l-Enbiyâ	34a	25a
6	Vaḳāyī‘-i Sāl-i Tâsi‘-i Hicrî	34a	25a
7	Seriyye-i Ali bin Ebi Tâlib Kerrema’llähü Vecchehü	37b	27b
8	Aḥvâl-i Velid bin ‘Uḳbe fi Tâlebi’z-zekât min Benî Muşṭalık	38b	28a

Zeyillerin Konu ve Özetleri

Birinci Zeylin Konu ve Özetleri

Nâbî’nin, *Siyer-i Veyisî*’ye yazdığı birinci zeylinde Benî Kaynukâ savaşından Mekke’nin fethine kadar 49 farklı konuya yer verilmiştir. Birinci zeyilde ele alınan konuların çoğunluğu Resûlullah zamanında meydana gelen olaylardan oluşmuştur. Bu çalışmada, müellif tarafından kaleme alınan konular; şahıs, mekân, zaman ve olay örgüsü bağlamında özetlenmiştir.

1. Benî Kaynukâ Savaşı (3a-4a)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Lübâbe, Abdullah bin Übey bin Selûl, Ubâde bin es-Sâmit.

Mekân: Medine, Benî Kaynukâ pazarı.

Zaman: Hicretin 2. yılı Zilkâde ayı.

Olay örgüsü: Mekke’de ikâmet eden Benî Kaynukâ kabilesi, Hz. Peygamber’in Medine’ye geldiği ilk günlerde barışın tesisine katkı için Hz. Peygamber ile bir antlaşma imzalar. Benî Kaynukâ kabilesi, Bedir Savaşı’ndaki başarılarından sonra Müslümanlara düşman kesilip Müslümanlarla savaşımaya karar verir. Fakat bu kabile, savaş kurallarını iyi bilmezdi. Bundan dolayı Benî Kaynukâ kabilesi, yapılacak savaşı kaybedeceklerini bildikleri için daha önce Müslümânlarla yaptıkları antlaşmayı bozmayı tercih ederler. Bir gün Benî Kaynukâ pazarında bir Yahûdî kuyumcunun, elindeki iğneyi bir Müslümanın beline sokup onu küçük düşürmesi ve bu hadiseyi gören bir Müslümanın da o Yahûdîyi öldürmesiyle antlaşma tamamen bozulur. O esnâda Hz. Cebrâil, “Antlaşma yaptığın bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan sen de onlarla yaptığın ahdi aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir” (Enfâl, 8/58) âyetini müjde olarak getirir. Daha sonra yapılan savaşta müşrikler savaşı kaybeder. Müşrikler, Zilkade ayının başında yenildiklerini kabul edip teslim mecbur olurlar. Bu gali-biyetten sonra Medine çevresi müşriklerden temizlenir. Onların silah ve malları sahabilere paylaştırılır. Hz. Peygamber’e düşen hisse de sahabilere ihsan ve ikram edilir.

2. Sevîk Gazvesi (4a-4b)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Süfyân.

Mekân: Medine, Mekke.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Kureyş müşrikleri, Bedir Savaşı’nda yenilince Ebû Süfyân intikam için adak adar. Ebû Süfyan, bir rivâyette kırk, diğer rivâyette iki yüz müşrik ile Medine tarafına yürür. Ebû Süfyân, seher vakti Medi-

ne'ye bir fersah miktarı uzaklıktaki geniş bir nahiyede ücret ile ziraatta çalışan ensardan bir mümini görür, onu çalıştığı orağı ile öldürür ve ahdini yerine getirdiğini düşünerek Mekke'ye doğru yola koyulur. Bu yolculuk esnâsında, Hz. Peygamber'e rast gelir. Ebû Süfyân ve beraberindeki müşrikler, suçlu olduklarını bildikleri için kaçmaya başlarlar. Müşrikler, İslâm ordusundan kurtulmak için yol azığını bırakıp kaçmak zorunda kalırlar. "Sevîk" kavrulmuş un demektir. Bu yüzden bu savaşa "Gazve-i Sevîk" denmiştir.

3. Karkaratü'l-Küdr Savaşı (4b-5a)

Şahıslar: Resûlullah, Yesâr.

Mekân: Karkara, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Süleym ve Gatafân oğullarından Müslümanlara zarar vermeyi düşünen bir küçük topluluk, Karkara adlı bir yerde bir araya gelir. Bu haber, Hz. Peygamber'e ulaşır. Hz. Peygamber, muhacir ve ensardan savaşçı bir fırka ile Karkara adlı yere varır. Kâfirlerden kimsenin orda olmadığını görür. Ancak Yesâr adında bir köle ile birkaç deve çobanının orada olduğunu görür. Onlardan "Kâfir topluluklarının nereye gittiğini" sorar. Onlar "Bilgimiz yok" dediklerinde başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün İslâm ordusu Medine'ye doğru yola koyulur.

4. Enmâr Savaşı (5a-6b)

Şahıslar: Resûlullah, Gavres, Osman bin Affân, Cebbâr.

Mekân: Nacid.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Sa'lebe ve Muharib oğullarından bir kâfile, Müslümanlara karşı savaş hazırlığı yaptıkları haberi Hz. Peygamber'e bildirilir. Bunun üzerine Hz. Osmân, dört yüz elli İslâm askeri ile bunların üzerine yürür. İslâm ordusu belirlenen yere varıp Cebbâr adında biriyle görüşür. Cebbâr müşriklerin yaptıkları planları ve gizlendikleri yeri İslâm ordusuna bildirir.

Hız. Peygamber, zorbalık yapanları dine davet eder. Müsait olanlar, gönlü ve dili ile baş parmağını kaldırarak kelime-i şehâdet getirirler. Fakat Gavres adındaki şahıs, Hız. Peygamber'e yaklaşır ve kılıcını kaldırarak "Seni benden kim kurtaracak?" der. Hız. Peygamber "Allahü Te'âlâ" diyerek Allah'ın himayesinde olduğunu dile getirir. Hız. Cebrâil, Allah'ın emriyle Gavres'in göğsüne vurarak kılıcı elinden alıp Hız. Peygamber'e teslim eder. Bu defa Hız. Peygamber elindeki kılıç ile Gavres'e hitaben "Seni benden bugün kim kurtarabilir?" der. Gavres "Yâ Resûlallah! Benim şerli kılıcımdan seni muhafaza eden Cenab-ı Allah olduğundan kat'a şüphem kalmadı" deyip kelime-i şehâdet getirir. Bunun üzerine Resûlullah, tekrar Gavres'in kılıcını eline verir. Gavres "Muhakkak sen benden daha hayırlısın" der. Gavres, bu durumu diğer müşriklere de anlatarak onların da imana gelmesi için çaba sarf eder. Bu savaşın on bir gün sürdüğü kitaplarda yazılıdır.

5. Muhammed bin Mesleme Seriiyesi (6b-9a)

Şahıslar: Resûlullah, Ka'b bin Eşref, Muhammed bin Mesleme, Sa'd bin Muaz, Ebû Nâile, İbâd bin Bîşr, Ebû İsa bin Cübeyr, Hâris bin Evs.

Mekân: Medine, Mekke, Bakî-i Şerîf, Hisâr-ı Ka'b.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Bedir Savaşı'ndaki galibiyetten sonra münafık ve Yahûdîlerin tamamı kıskançlık ve ıstıraptan perişan olurlar. Bundan dolayı müşriklerin başı olan Ka'b bin Eşref, Bedir'de öldürülen müşrikler için yazılan mersiyelele müşrikleri Müslümanlara karşı kıskırtır. Bu haber, Hız. Peygamber'e ulaştığında Hız. Peygamber "Ya Rabbi! Beni Ka'b bin Eşref'in şerrinden uzaklaştır" diye dua eder. Resûlullah, Müslümanların Ka'b bin Eşref'i öldürmesini teşvik eder. Bunun üzerine Muhammed bin Mesleme, bu görevi üstlendiğini açıklar. Bu karardan sonra Ebû Nâile, İbâd bin Bîşr, Hâris bin Evs ve Ebû İsa bin Cübeyr bu göreve iştirak ederek Hız. Peygamber'in bu teşvikini yerine getirmeye çalışırlar. Hız. Peygamber'den emir çıkınca yukarıda adı zikredilen beş kişi, Safer ayının on dördünde yola çıkarlar. Hız. Peygamber, "Ya Rabbi! Sen onlara yardımcı ol" diye dua eder. Yukarıda adı geçen beş sahabe Ka'b'ın evine gelip kapısını çalarlar. Ka'b, kapıyı açıp bir müddet muhabbet ettikten sonra Ebû Nâile ile arala-

rında bir saate yakın sevgi dolu muhabbet sürer. Ebû Nâile, Ka'b'e havanın çok iyi olduğundan bahsederek sahra tarafına çıkma teklifinde bulunur. Ka'b de bu teklifi geri çevirmeyerek Ebû Nâile'nin isteğine uyar. Yürüyüş esnâsında Ebû Nâile, Ka'b'i işaret ederek, "Bu Allah ve Resûl düşmanını öldürmek zamanıdır," sözünden sonra her biri bir taraftan kılıcını çekerek Ka'b'ı kanlar içinde bırakırlar. Başını koparıp Hz. Peygamber'e getirirler. Bu arada kılıçlardan biri yanlışlıkla Hâris bin Evs'e isabet eder. Hz. Peygamber, Hâris bin Evs'in yarasına bir merhem sürer ve Evs'in yarası göz açıp kapayıncaya kadar yarası iyileşir.

6. Ebû Râfi'in Helak Olma Vak'ası (9a-10a)

Şahıslar: Ka'b bin Eşref, Abdullah bin Uteyk, Abdullah bin Üneys, Ebû Katâde, Ebû Râfi-i Tâcir.

Mekân: Hayber, Hicaz, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Ka'b bin Eşref, Benî Evs kabilesi tarafından öldürüldükten sonra Benî Hazrec kabilesi zarara uğradıklarını düşünerek bir araya gelip istişâre eder. Abdullah bin Uteyk, Abdullah bin Üneys ve Ebû Katâde bir araya gelip "Kabilelerinden öldürülen Ka'b bin Eşref kadar İslâmiyete kim düşman olup zarar verebilir?" bunu araştırmaya başlarlar. Sonunda Ebû Katâde'de karar kılarlar. Güçlü olan Ebû Katâde, İslâm düşmanlarına mal ve bağış toplayıp götürmeyi büyük bir himmet olarak görür. Akşama doğru İslâm orduları müşriklerin bulunduğu kalenin kapısına varır. Abdullah bin Uteyk, arkadaşlarını pusuda bekletip kendisi kalenin kapı anahtarını ele geçirmek için fırsat kollar. Nihayet kale ahâlîsinden çiftçilik ile uğraşan biri kaleye girişi esnâsında, kaleyi gözetleyen Abdullah bin Uteyk dahi kendini kalenin bir ferdi olarak göstermek suretiyle kaleye girmeyi başarır. Kaleye girer girmez de gizlice kale kapısının anahtarını elde etmeye çalışır. Abdullah bin Uteyk, kale bekçisinin anahtarı kaledeki bir çiviye asıp yattığını görür. Abdullah, anahtarı aldıktan sonra kaleyi Müslümanlara açıp kendisi Ebû Râfi'in evine doğru yola çıkar. Ebû Râfi'i evinin önünde bağdaş kurmuş bir vaziyette oturduğunu görür. Abdullah, onu öldürmek için fırsat kollar. Evindeki lambanın söndüğünü görüp çocukları ile kom-

şularının da yattığını düşünerek Ebû Râfi'in evine saldırmaya başlar. Fakat gece karanlık olduğu için Ebû Râfi'in yattığı yeri tespit edemez. Yattığı yeri tespit için bir defa daha Ebû Râfi'a seslenir. Yerini tespit ettikten sonra bir kılıç ile beline bir darbe vurur. Bu muhaberede az da olsa Abdullah bin Uteyk de yara alır. Fakat onun yarası Hz. Peygamber'in sürdüğü merhem ile kısa sürede iyileşir.

7. Hz. Osmân'ın Resûlullah'ın Kızları ile Evlenmesi (10a-10b)

Şahıslar: Osman bin Affân, Rukiye binti Resûlullah, Ümmü Külsüm.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hz. Osmân radiyallahü anhin Hz. Peygamber'in kızlarından önce Rukiye ile onun ölümünden sonra kızı Ümmü Gülsüm ile evlenmesini konu eder.

8. Hz. Ömer'in Kızı Hafsa'nın Evlenmesi (10b-11b)

Şahıslar: Resûlullah, Ömer ibnü'l-Hattâb, Hafsa, Huneys bin Huzâfe-i Sehmî, Hz. Ebû Bekir, Osman bin Affân.

Mekân: Bakî-i Şerîf, Cennetü'l-Mevâ.

Zaman: Hicretin 3. yılı Ramazan ayı.

Olay örgüsü: Hz. Ömer'in kızı Hafsa'nın Huneys bin Huzâfe ile evlenmesini konu eder. Hz. Ömer, kızı Hafsa'yı bir defa Hz. Ebû Bekir'e bir defa da Hz. Osmân radiyallahü anha evlenmeleri için teklif eder. Fakat hiç-biri kabul etmez. Hz. Ömer, durumu Hz. Peygamber'e intikal ettirir. Hz. Peygamber ise tebessümlü bir vaziyet ile Hz. Ömer'e hitaben "Ya Ömer! Allah senin güzel kızına Osmân'dan daha iyi bir koca, Hz. Osmân'a da senin kızından daha şerefli bir eş nasip etmiştir" der. Fakat Hz. Hafsa gündüz oruçlu gece ise ibadet ettiğinden dolayı uyumaz. Bu durum Hz. Hafsa'yı Resûlullah'ın iltifatına nâil eder.

9. Hz. Hasan'ın Doğumu (11b-12a)

Şahıslar: Hasan bin Ali, Zehra.

Mekân: Necef.

Zaman: Ramazan ayı.

Olay örgüsü: Hz. Hasan'ın doğumu konu edilmiştir. Nâbî, bu doğumu “Saâdet burcundan bir ahter doğdu, şeref hazinesinden bir cevher belirdi, bolluk ülkesinden bir misk ortaya çıktı ki kokusu bütün aleme yayıldı. Aya halef bir mutluluk yıldızı, şeref göğünden parladı” şeklinde tarif eder. Hz. Peygamber, hemen evlerine giderek doğan çocuğun kulağına ezan okur. Yedinci günde ise saçını tıraş edip bir adak keser. İsmini de Hasan koyar.

10. Uhud Savaşı (12a-38a)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Süfyân, Esved bin Matlab, Safvan bin Ümeyye, İkrime bin Ebû Cehl, Huveytib bin Abduluzzâ, Amr bin el-As, Hübeyre bin Ebî Vehb, Hubâb bin el-Münzir, Zübeyr bin el-Avvâm, Hamza bin Abdulmuttalib, Talha bin Ebî Talha, Ali bin Ebî Tâlib, Ebû Sa'd bin Ebî Talha, Ebû Dücâne, Abdullah bin Cübeyr, Vahşî, Mus'ab bin Umeyr, Ka'b bin Malik.

Mekân: Medine, Uhud Dağı, Dârü'n-Nedve, Şam, Mekke, Kubâ, Şeyheyn.

Zaman: Hicretin 3. yılı, 11 Şevvâl Cumartesi günü.

Olay örgüsü: Ebû Süfyân, Esved bin Matlab, Safvan bin Ümeyye, İkrime bin Ebû Cehl gibi Kureyş müşrikleri Şam'a ticaret için giderler. Daha önce de Kureyş müşrikleri ticaret için Şam'a gidip Bedir Savaşı'ndan kıl payı kurtulurlar. Kureyş'in önde gelenleri Bedir Savaşı'nda aldıkları darbe-yi unutmazlar. Müşriklerin ileri gelenleri, harb esnâsında diğer müşriklere Bedir Savaşı'nda ölenleri hatırlatarak onlara galeyana getirmek ve Müslümanlara karşı kin ve nefreti arttırmak için cariye ve kızlardan oluşan on beş kişiyi getirirler. Hz. Abbas, müşriklerin hazırlıklarını tamamlayıp Medine üzerine yürümeye hazır olduklarını bildiren bir mektubu Hz. Peygamber'e gönderir. Hz. Peygamber, mevcut durumu birkaç sahabe dışında kimse

ile paylaşmaz. Hz. Peygamber, Hubâb bin el-Münzir ve bazı arkadaşlarını kâfirlerin ahvâlini gözetlemek için görevlendirir. Görevli sahabilerin de gözetleme yaptıktan sonra getirdikleri haber, Hz. Abbâs'ın mektubuyla aynıydı. Hz. Peygamber, ashâbla istişâre eder ve gördüğü bir rüya üzerine bu savaşta Medine'de kalmayı tercih ettiğini dile getirir. Fakat genç sahabiler, savaşa katılmak isterler. Onlar, Medine'de kalma yerine Medine'nin dışına çıkıp müşriklerle çarpışmak için Hz. Peygamber'den izin isterler. Bu ısrar üzerine Hz. Peygamber, Medine'nin dışında savaşmaya karar verir.

Hz. Peygamber, cuma günü hutbede Müslümanlara cihadın fazileti ve cihada nasıl hazırlanmasını anlatan bir hutbe okur. İkinci namazını da cemâatle kıldıktan sonra Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir ile savaş hakkındaki görüşlerini almak için görüşür. Müşriklerle savaşmak için yaklaşık bin Müslüman hazırlanır. Ordu üç sancağa ayrılır. İslâm ordusu ilk gecesini Şeyheyn tepesinde geçirir. Sabaha doğru İslâm ordusu Şeyheyn'den ayrılarak Uhud'a doğru gider. İş ciddiye binince Abdullah bin Übey ve onun gibi münafıklar ordudan ayrılır. Hz. Peygamber, İslâm ordusunun kâfirlere mağlup olmaması için Abdullah bin Cübeyr komutasında 50 okçuyu Uhud Dağı'na yerleştirir. Yerleştirilen okçulara şu öğütlerde bulunur: “Eger kuşların bizi aldığını görseniz bile size elçi gönderilmeyinceye kadar yerinizi terk etmeyiniz. Bizim onları (müşrikleri) mağlup ettiğimizi görseniz bile size elçi gönderilmeyinceye kadar yerinizi terk etmeyiniz.” İki ordu karşı karşıya gelir. Müşrik ordusunun komutanları Hâlid bin Velîd ile İkrime bin Ebû Cehl, İslâm ordusunun komutanları ise Zübeyr bin Avvâm ile Hz. Hamza idi. Müşrik ordusundaki kadınlar şu meâlde bazı beyitleri terennüm ediyorlardı: “Biz Tarık'ın kızlarıyız, yastıklar üzerinde yürüyoruz. Eger siz onları öldürürseniz (galip gelerseniz) size sarılırız. Eğer kaçarsanız, sevgisiz bir ayrılıkla sizden ayrılırız.” Savaş esnâsında Kureyş ordusu sancaktarı Talha bin Ebî Talha, ortaya atılarak “Benimle kim çarpışabilir?” der. Hz. Ali karşısına çıkar ve kılıcıyla başını çenesine kadar yarıp geri döner. Ondan sonra Kureyş ordusu sancaktarlığına kardeşi Ebû Sa'd bin Ebî Talha geçer. O da Hz. Hamza tarafından bir kılıç darbesi ile kolu kesilir. Ondan sonra sırasıyla birkaç kişi sancaktarlık yapmaya çalışır. Sancaktarlık yapanların hepsi de İslâm ordusu kahramanları -özellikle de Hz.

Ali- tarafından öldürölür. Durum öyle bir vaziyet alır ki her iki tarafın da beklemeye tahammölü kalmaz. Hz. Peygamber'in kılıcı üzerinde şu meâl- de bir Arapça ibâre yazılıydı:

Korkaklıkta ar, ilerlemekte şeref var
İnsan korkaklıkta kaderden kurtulamaz

Ebû Dücâne, Hz. Peygamber'in kılıcını alarak müşriklere karşı çalimlı çalimlı yürümeye başlar. Fakat Hz. Peygamber Ebû Dücâne'yi işaret ederek ashâba şöyle bir ders verir: "Bu öyle bir yürüyüşdür ki Allâh onu şu yerin (harb hâlinin) dışında sevmez" der. Diğer taraftan Hz. Hamza, elinde kılıç müşriklerin üzerine cesaretle saldırır. Harbin ilk safhası Müslümanların galibiyetiyle geçer. Galibiyetten sonra Müslümanlar, ganimetin peşine düşerler. Bu arada okçuların komutanı Abdullah bin Cübeyr'in uyarılarına rağmen okçuların da bir kısmı mücahitlerin arasına katılıp ganimetten yararlanmak ister. Bu durumu fırsat bilen Hâlid bin Velîd, İslâm ordusuna arkadan saldırır ve İslâm ordusunu bozguna uğratır. Bu arada Hz. Peygamber de savaşta -başta mübarek dişi olmak üzere- zarar görür. Hz. Peygamber'e melekler -başta Hz. Cebrâil ve Mikail olmak üzere- ile sahabiler yardım ederler. Hz. Peygamber, çok az sayıda Müslüman ile kaldığı sırada düşman saldırısına uğrar. O sırada Resûlullah, Hz. Ali'ye müşriklerle savaşmasını emreder. Hz. Ali de kahramanca savaştıktan sonra Resûlullah, "Alî bendendir, ben Ali'denim" der. Bu ara, Hz. Hamza, Vahşi tarafından şehid edilip böbrekleri Ebû Süfyân'ın hanımı olan Hind'e götürölür. Savaş esnâsında Hz. Peygamber'e benzeyen Mus'ab bin Umeyr, İbn Kami'e tarafından şehid edildiği zaman Muhammed öldürölldü yaygarası koparılır. Bunun üzerine başta Hz. Fatıma olmak üzere birçok Müslüman kadın müteessir olur. Tam bu esnâda Ka'b bin Malik "Müjde Resûlullah burada!" Bu söz Müslümanların yüreğine su serper. Savaş esnâsında Nesibe binti Ka'b ve iki oğlunun kahramanlığı sayesinde, Resûlullah "Allah'ım sen onları cennette bize arkadaş et" diye dua eder. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in savaş öncesi yapmış olduğu istişârede alınan kararların layıkıyla uygulanmaması neticesinde hazin bir sonuç ortaya çıkar. Başta Hz. Hamza olmak üzere birçok güzide sahabe şehit olur, İslâm ordusu bozguna uğrar.

11. Hamraü'l-Esed Savaşı (38a-40a)

Şahıslar: Resûlullah, Bilâl-i Habeşî, Ebû Azze, Âsım bin Sâbit, Ammar bin Yâsir, Zeyd bin Hâris, Muaviye bin Mugîre.

Mekân: Hamraü'l-Esed.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Uhud Savaşı'nda Müslümanlar bozguna uğradığı için Resûlullah'ın gönlü rahat değildi. Müslümanların, eski güç ve kuvvetini etrafa -özellikle de müşriklere- göstermeleri lazımdı. Hz. Peygamber, Bilâl-i Habeşî'yi yanına çağırarak ashâbı bir araya toplamasını emreder. Hz. Peygamber, Hz. Bilâl'e "Yapmayı düşündüğümüz sefere (Hamraü'l-Esed) sadece Uhud Savaşı'na katılan sahabiler katılsın" telkininde bulunmasını emreder. Bu emri sahabiler -yaralı da olsa- can ü gönülden kabul ederek boyun eğler. Hz. Resûlullah, Hamraü'l-Esed mevkiine varır. Gece beş yüz yerde ateş yakmasını emreder. Bahsedilen yerde sadece iki kişi vardır. Müslümanlar, bu iki şahsı da esir alırlar. Biri Müslümanlara şiiirleri ile eziyet eden Bedir Savaşı'nda Müslümanlara esir düşen şair Ebû Azze idi. Ebû Azze, Müslümanlar aleyhine şiiirleriyle propaganda etmemek şartıyla serbest bırakılır. Fakat Ebû Azze sözünde durmaz, Bedir Savaşı'nda yaptığı tahribatın daha fazlasını Uhud Savaşı'nda yapar. Tekrar azat edilmek isteyince Hz. Peygamber, "Mümin, bir yılının deliğinden iki defa sokulmaz" diyerek Âsım bin Sâbit'in onu öldürmesini emreder. Hamraü'l-Esed'de esir düşen diğer şahıs ise Muaviye bin Mugîre idi. O da, Medine'de üç gün hücreye atıldıktan sonra gözetim altında kalmak şartıyla serbest bırakılır. Fakat dördüncü günde kaçma teşebbüsünde bulunduğu için Hz. Peygamber'in emriyle Ammar bin Yâsir ile Zeyd bin Hâris tarafından öldürülür.

12. Recî Seriiyesi (40a-42b)

Şahıslar: Resûlullah, Süfyan bin Hâlid, Âsım bin Sâbit, Mersed bin Ebî Mersed, Hubeyb bin Adiy, Zeyd bin Desinne, Abdullah bin Târik, Hâlid bin Ebî Bükeyr, Safvân bin Ümeyye, Bestas.

Mekân: Medine, Reci', Ten'im.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Huzeyl kabilesinden Süfyân bin Hâlid başta olmak üzere bir grup müşrik, Kureyşlileri kutlamak için Mekke'ye gelirler. Sülâfe binti Sa'd'ın iki çocuğu Uhud Savaşı'nda Âsım bin Sâbit tarafından öldürülünce Sülâfe binti Sa'd "Her kim Âsım bin Sâbit'in kafasını kesip getirirse ona yüz deve vereceğim" vaadinde bulunur. Ricâl kabilesinden yedi kişi Medine'ye gelip Âsım'ın babası Sâbit bin Aklah'ın evine gelirler. Daha sonra Hz. Resûlullah'ın huzuruna çıkarak "Yâ Resulallah! Kabilemizin büyük kısmı Müslüman olmuş, kabilemize Kur'an'ı öğretmek ve İslâmın hükümlerini anlatmak için birkaç sahabe bize gönder" diye temennide bulunurlar. Birkaç gün sonra Hz. Peygamber Adal kabilesinin tâlimi için on sahabe gönderir. Âsım bin Sâbit de bu kâfileye başkan tayin edilir. Giden sahabilerden bazılarının adları şunlardır: Âsım bin Sâbit, Mersed bin Ebî Mersed, Hubeyb bin Adiy, Zeyd bin Desinne, Abdullah bin Tarık, Hâlid bin Ebî Bükeyr, Mu'attib bin Ubeyd'dir. Kâfile, Reci' menziline vardığı zaman başta Süfyân bin Hâlid olmak üzere iki yüz müşrikin pususuna düşer.

Müşrikler, sahabilere hitaben: "Eğer teslim olsanız sizi öldürmeyiz" diye seslenirler. Âsım bin Sâbit cevaben "Biz aşığız öldürülmek itibârımızdır. Aşk kılıcı bile mezarımızın taşıdır" der. Sonunda on sahabenin altısı öldürülür. Sıra Âsım bin Sâbit'e geldiğinde dergâh-ı İlâhî'ye elini açarak "Allah'ım İslâm dinine girdiğimden beri, İslâm dinine kıl kadar hata etmedim. Sen benim cesedimi intikam almak için yüz deveyi bahşeden kâfirlerin eline düşürme" şeklinde dua eder. Müşrikler, cesedini almaya geldiklerinde birdenbire bir arı sürüsü cesedin etrafında peyda olur ve müşrikleri cesede yaklaştırmaz. O günün akşamında Allah'ın hikmetiyle şiddetli bir yağmur yağıp cesedin ortadan kaybolmasına sebep olur. Müşrikler, ellerinde kalan Zeyd bin Desinne ve Hubeyb bin Adiy adlı sahabileri de götürüp Kureyş kâfirlerine satarlar. Kâfirler de bu iki güzîde sahabeyi idam etmek için Ten'im adında bir yere götürürler. Hubeyb, idamdan önce izin isteyip iki rekat namaz kılar. İdamdan önce kılınan bu sünnet namazı ilk defa Hubeyb radiyallahü anh tarafından ifâ edilmiştir. Kıldığı namazdan sonra Ten'im'de idam edilir. Aynı durum

Zeyd bin Desinne'nin de başına gelir. O da Safvan bin Ümeyye'nin Bes-tas adlı kölesi tarafından şehit edilir.

13. Abdullah bin Üneys Seriiyesi (42b-43b)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Süfyân, Abdullah bin Üneys, Süfyân bin Hâ-lid.

Mekân: Medine, Batn-ı Urene.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Ebû Süfyân'ın on sahabeyi öldürmekle yetinmeyip tek-rar Medine'ye saldırı yapma hazırlığında olduğu haberi Hz. Peygamber'e bildirilir. Bunun üzerine Resûlullah, durumu öğrenmek için Abdullah bin Üneys'i görevlendirir. Abdullah bin Üneys, Süfyân bin Hâlid'i tanımıyor-du. Fakat Resûlullah, Süfyân'ın şekil ve şemâilini Abdullah'a tarif eder. Ab-dullah bin Üneys Batn-ı Urene adlı yerde birkaç kişiye rastlar. Onlardan birinde Resûlullah'ın tarif ettiği Süfyân bin Hâlid'in özellikleri mevcuttu. Abdullah bin Üneys "Allah ve Resûl'ü doğru söylemiştir" sözünü içinde tekrarlar. Süfyân da Abdullah'ı görünce "Nerelisin, kimlerdensin?" gibi so-ruları yöneltir. Abdullah, cevaben "Huzâ'a kabilesine mensubum ve duy-duğuma göre İslâm ordularını katletmek için askere ihtiyacın var. Sana dâhil olup Müslümanlarla savaşmaya geldim" der. Bu söz, Süfyân'a gayet hoş gelir. Süfyân, Abdullah ile beraber çadırının gölgesinden uzaklaşmaya başlar.

Abdullah bin Üneys, Süfyân bin Hâlid'e karşı planlarını deşifre etmez. Gece herkes uyuduğu bir sırada Süfyân'ın da uyumasını fırsat bilen Ab-dullah, Süfyân'ın başını uçurup Resûlullah'a göstermek için yanına alarak bir mağaraya saklanır. Durumu fark eden müşrikler, mağara kapısına ka-dar gelirler. Fakat mağara içinde kimsenin olmadığını düşünerek mağaraya bakmaktan vazgeçerler. Daha sonra müşrikler, üzüntülü bir şekilde geri dönerler. Abdullah bin Üneys, Süfyân bin Hâlid'in kellesini alarak Resû-lullah'ın yanına gider. Resûlullah ve bütün ashâb-ı kiram çok sevinirler.

14. Bi'r-i Mâ'ûne Vak'ası (43b-45a)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Berâ Âmir bin Mâlik, Âmir bin Tufeyl, Harâm bin Milhân, Hâris bin Samme, Amr bin Ümeyye.

Mekân: Necid, Bi'r-i Ma'ûne.

Zaman: Hicretin 4. yılı Safer ayı.

Olay örgüsü: Hicretin dördüncü senesi Safer ayında Necid kabilesinden Ebû Berâ Âmir bin Mâlik, Hz. Peygamber'in yanına gelir. "Yâ Resulallah! Hanîf dini, Necid ve Âmir kabileleri arasında oldukça yaygınlaşmış. Eğer İslâm mayasıyla yoğrulmuş bir grup benimle gelirse bu iki kabilenin belki tamamı İslâm dini ile müşerref olacak" der. Ama Resûlullah, göndereceği kişilere hainlik yapılabileceği endişesini taşıyordu. Ebû Berâ, Necid ve Âmir kabilelerinin kendisinin emrinde olduğunu söyleyerek gönderilecek sahabilere hiçbir zarar verilmeyeceği teminatını verir. Hz. Peygamber, bu söze itimat ederek bir rivâyete göre otuz-kırk, diğer rivâyete göre yetmiş sahabe -ekserisi Ensardan olmak üzere- görevlendirir. Gönderilen bu kişilere Necid ve Âmir kabilelerini İslâma davet için bir mektup verilir.

İrşad heyeti Bi'r-i Ma'ûne denilen yere varır. Hz. Resûlullah'ın mektubunu Âmir bin Tufeyl'e götürmek için Harâm bin Milhân görevlendirilir. Harâm bin Milhân, Âmir bin Tufeyl'in meclisine vardığı zaman, Âmir bin Tufeyl davet mektubunu alıp yırtar ve mektubu getiren sahabeyi öldürmek için kabilesine emreder. Fakat kabile ahâlîsi Ebû Berâ'nın hatırı için Âmir bin Tufeyl'in sözünü dinlemez. Burada istediğini alamayan Âmir; Süleym, Rî'l, Usayya, Zekvân gibi kabilelerden kişileri bir araya toplar. Topladıkları kişileri, Bi'r-i Ma'ûne mevkiinde oturmuş olan sahabiler üzerine gönderir. Kalabalık müşriklerle karşılaşan sahabiler, müşrikler tarafından kuşatıldıklarını görürler ve "Allah'ım bizim başımıza gelen olayı ve durumumuzu Resûlullah'a sen bildir" diye dua ederler. Ancak kana susamış müşrikler, sahabilerin hepsini öldürmeye karar verirler. Bunlardan Hâris bin Samme ile Amr bin Ümeyye kurtulur. Durumu öğrenen Ebû Berâ, birkaç gün sonra kahrından ölür. Daha sonra Hz. Peygamber, kırk gün sabah vakti "Allah'ım beni Âmir'in şerrinden koru" diye dua eder. Âmir, kısa bir müddet sonra attan düşüp ölür.

15. Benî en-Nadîr Savaşı (45a-48a)

Şahıslar: Resûlullah, Amr bin Ümeyye, Huyey bin Ahtab, Amr bin Cihhâş, Sellâm bin Mişkem, Kinâne bin Sûriyâ, Muhammed bin Mesleme, Abdullah bin Übey, Gazverâ.

Mekân: Mekke, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Mekke yolu üzerinde ikamet eden Benî Nadîr kabilesi, antlaşma gereği Resûlullah'ın himayesine girer. Resûlullah, aynı zamanda Benî Âmir kabilesiyle de bir antlaşma yapar. Ancak Amr bin Ümeyye adlı sahabe Âmir kabilesinden yanlışlıkla iki kişiyi öldürür. Bu kişiler için belli bir bedel ödenecekti. Ödenen bu bedelin bir kısmını yine Âmir kabilesinin zenginleri ödeyeceklerdi. Resûlullah, ödenecek fidye hakkında fikirlerini almak için birkaç sahabeyle Âmir kabilesinin zenginlerinin yanına gider. Kabilenin zenginleri, Resûlullah'ı gayet iyi karşılayarak evinin gölgesinde ziyafet etmek maksadıyla oturturlar. Huyey bin Ahtab adındaki şahıs, "Ey Yahûdîler! Bu adamı öldürmek için tam uygun bir vaziyet ve zaman yakalamışız. Birimiz, Muhammed'in gölgesinde oturduğu dama çıkıp bir ağır taş onun başına yuvarlarsa biz İslâmiyetin istilasından kurtuluruz" der. "Bu işi kim yapar?" diye sorar. Hemen Amr bin Cihhâş ve Sellâm bin Mişkem sözü alarak: "Eğer siz böyle bir işe kalkışırsanız, O'na gökyüzünden haber gelir, aramızdaki antlaşma da bozulur ve rahatımızı da kaçırmış olacağız" derler. Ama bu fikre uymayıp aralarında yapmış oldukları istişâreyi uygulamaya karar verirler. Derhal Hz. Cebrâil, Resûlullah'ı durumdan haberdâr eder. Hz. Peygamber -ashâb-ı kirama haber vermeksizin- sanki bir ihtiyacını karşılıyormuş gibi Medine tarafına yavaş yavaş yürümeye karar verir. Daha sonra bir müddet bekleyen ashâb-ı kiram Resulullâh'ın gelmediğini görünce onlar da kalkıp giderler. Bu duruma Benî Nadîr kabilesi çok üzülür. Hatta Kinâne bin Sûriya, "Kasemle yemin ederim ki bu haber Muhammed'e gökyüzünden geldiği için Muhammed kalkıp gitti" der.

Hz. Peygamber, Muhammed bin Mesleme'yi yanına çağırır. Benî Nadîr kabilesine "On gün içinde bu diyarı terk etmeleri için mühlet veriyorum. Eğer terk etmezlerse onları öldürürüm" der. Benî Nadîr kabilesinin,

Resûlullah'ın emrine uymaktan başka çareleri yoktu. Kabile, hemen göç edeceğini dile getirir. Fakat Abdullah bin Übey, Benî Nadîr kabilesine gizli bir mektup göndererek "Sakın yerinizi terk etmeyiniz. Ben size -Arapların diğer kabilelerinden de toplayarak- iki bin asker göndereceğim" vaadinde bulunur. Huyey bin Ahtab, bu küstahça mektuba itimat ederek göç etme fikrinden vazgeçtiğini Resûlullah'a bildirir. Bunun üzerine Resûlullah, sahâbilerle birlikte tekbir sesleri eşliğinde sefere çıkar. Resûlullah, Medine'de kendi yerine Abdullah bin Ümmi Mektum'u bırakır. Benî Nadîr kabilesi kuşatılır. Gazverâ adında bir Yahûdî'nin attığı ok Resûlullah'ın çadırının yanına düşer. Daha sonra Resûlullah'ın çadırının yeri değiştirilir. Gazverâ adındaki Yahûdî, Hz. Ali tarafından öldürülür. Benî Nadîr kabilesi de vaad edilen yardımı alamayınca teslim mecbur olur. Hz. Peygamber, Benî Nadîr kabilesine develerine yükleyebilecekleri kadar eşyalarını taşımalarına izin verir. Geriye kalan mallar da Resûlullah tarafından ashâb-ı kirama ganimet olarak paylaştırılır. Ayrıca Benî Nadîr kabilesinden elli adet zırh, elli adet miğfer ve üç yüz kırk kadar da kılıç kalır. Resûlullah, onların da bir kısmını sahâbilere verip geri kalanını kendisi alır.

16. Bedr-i Mev'id Savaşı (48a-49b)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Süfyan, Nuaym bin Mesud.

Mekân: Bedir, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Bu savaşa Küçük Bedir Savaşı da denilebilir. Uhud Savaşı'ndan sonra müminler ile müşrikler gelecek yıl tekrar Bedir'de buluşmak üzere anlaşılır. Ebû Süfyan, Bedir'e gitmemek için bahane arar. Fakat Ebû Süfyan, Bedir'e gitmeme fikrinin kendisinden çıkmasını istemez aksine Hz. Peygamber'in İslâm ordusunu Bedir'e göndermemesinin yollarını arar. Verilen sözün zamanı gelir. Ebû Süfyan, henüz o zaman Müslüman olmamış Nuaym bin Mesud'dan Hz. Peygamber'in savaş hazırlığı yaptığını duyar. Bu haber üzerine Ebû Süfyan telaşlanır. Ebû Süfyan, Nuaym'a "Bu yıl bizde kıtlık ve kuraklık hâkimdir. Biz savaşa yeterince hazır değiliz. Eğer sen bizim İslâm ordularına karşı haşmetli bir hazırlık yaptığımızı Resûlullah'a bildirip O'nu bizim ile savaşmaktan vazgeçirirsen sana yirmi

deve vereceğim” der. Nuaym, gidip bu durumu Medine’de anlatır. Birkaç sahabenin şevki kırılrsa da Hz. Peygamber’in kararlılığını etkileyemez. Hz. Peygamber, bin beş yüz mücahit ile savaşa çıkar. Ebû Süfyân da iki bin kişilik bir orduyla savaş meydanına doğru hareket etmesine rağmen savaş mahalline korkusundan gelmez. İslâm ordusu müşrik ordularını bir hafta bekledikten sonra ticaretlerini de yapıp sevinçle geri döner.

17. İçkinin Haram Olma Hadisesi (49b-51b)

Şahıslar: Resûlullah, Sa’d bin Ebî Vakkas, Ömer ibnü’l-Hattâb.

Mekân: Görülen geçmiş zaman.

Zaman: Hicretin 4. yılı Şevvâl ayı.

Olay örgüsü: Hicretin dördüncü senesi Şevval ayına kadar içki, bütün meclislerde yoğun bir biçimde tüketiliyordu. “Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem sarhoşluk veren içecekler hem de güzel bir gıda edinirsiniz” (Nahl, 16/67) meâlindeki âyet inince, insanlar -özellikle de mümin olan insanlar- tereddütte kalmaya başlar. Hatta bazı sahabiler, Hz. Resûlullah’a içkinin keyfiyeti hakkında sorduğu bir soruYâ Resûlallah, nâzil olan şu âyetle karşılık verir: “Sana sarhoşluk veren şeyler ile kumardan soruyorlar. De ki her ikisinde de büyük kötülük ve insanlar için bazı yararlar vardır. Fakat zararları yararlarından daha fazladır.” (Bakara, 2/219)

Müminler, içki hakkında nâzil olan müteşâbih âyetten tam anlam çıkaramayınca Hz. Ömer, “Allah’ım bize içki hakkında açık bir beyan ver” diye dua eder. Daha sonra “Ey iman edenler, kendinizi bilmez bir hâldeyken (sarhoşken), namaza yaklaşmayın. Tâ ne dediğinizi bilip anlayıncaya kadar” (Nisâ, 4/43) meâlindeki âyet nâzil olur. O zamana kadar bazı sahabiler, yemek ve ziyafetlerinde içkili servislere yer verirdi. İçki hakkında müteşâbih âyetlerden tam olarak ders çıkarılmamıştı. Bir gün Sa’d bin Ebî Vakkas ensarı kötüleyen ve kendi kavmini metheden bir kaside yazar. Bunun üzerine sarhoş ensar, pişmiş bir deve kafasını Sa’d’ın kafasına vurarak Sa’d’ın kafasını kanlar içinde bırakır. Sa’d radiyallahü anh durumu Hz. Peygamber’e bildirmek için Resûlullah’ın yanına gider. Bunun üzerine

Hız. Ömer, tekrar “Allah’ım bize içki hakkında açık ve kesin bir beyan ver” diye dua eder. Ondan sonra Hız. Cebrâil, Resûlullah’a nâzil olan şu âyeti getirir: “Ey iman edenler, Hamr (sarhoşluk veren içkiler), Meysir (kumar), Ensab (putlar) ve Ezlam (fal okları ve kehanet araçları) ancak şeytanî fiiller olarak birer pisliktir! Artık ondan kaçının ki felaha eresiniz” (Mâide, 5/90) sözünden sonra içki tam olarak haram kılınır. Bu da gösteriyor ki içki üç aşamada haram kılınmıştır.

18. Zâtü’r-Rikâ Savaşı (51b)

şahıslar: Resûlullah, Osmân bin Affân.

Mekân: Zâtü’r-Rikâ Dağı, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Benî Enmar ve Benî Sa’lebe kabilelerinin Medine’ye hü-cüm etmek için askeri bir hazırlık yaptıklarını Hız. Osmân, Resûlullah’a haber verir. Resûlullah bir rivâyete göre dört yüz, diğér rivâyete göre yedi yüz kişilik bir ordu hazırlatıp Zâtü’r-Rikâ Dağı’na doğru gider. Müşrikler, İslâm ordusunu görünce kaçmak zorunda kalırlar. Geriye birkaç ihtiyardan başka kimse kalmaz. Resûlullah o gün kıldığı namazı endişe içinde kılar. Çünkü müşriklerin saldırısına uğrama durumu vardır. İslâm ordusu, on beş gün Zâtü’r-Rikâ Dağı’nda kaldıktan sonra Medine’ye döner.

19. Dümetü’l-Cendel Savaşı (51b-52a)

şahıslar: Resûlullah, Ükeydir bin Abdulmelik, Sibâ bin Urfata, Muhammed bin Mesleme.

Mekân: Dümetü’l-Cendel Kalesi, şam, Kûfe, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Dümetü’l-Cendel Kalesi, şam ve Kûfe’ye yakın olan bir kaledir. Bu kalenin hâkimi Kayser’e tâbi Hristiyan olan Ükeydir bin Abdulmelik idi. Resûlullah, onun İslâm ordularına karşı savaş hazırlığı içinde olduğunu fark eder. Bunun üzerine Hız. Resûlullah, Medine’de yerine Sibâ bin Urfata’yı bırakarak bin kişilik bir orduyla sefere çıkar. Düşmanın

bulunduğu mekâna az bir mesafe kala müşrikler kaçmak zorunda kalırlar. Hz. Peygamber, İslâm ordusuyla menzile yetişip birkaç gün kaldıktan sonra etrafı teftiş edip kimseyi bulamaz. Fakat Muhammed bin Mesleme, müşriklerden birini yakalayarak “Burada niye kimse yok?” diye sorduğunda müşrik, “Korkularından kaçtılar” diye cevap verir. Bu cevaptan sonra İslâm ordusu biraz bekledikten sonra Medine’ye döner.

20. Benî el-Mustalık Savaşı (52a-53b)

Şahıslar: Resûlullah, Hâris bin Dırâr, Büreyde bin Husayb, Ali bin Ebî Tâlib, Sa’d bin Ubâde, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Sâbit bin Kays, Cüveyriyye.

Mekân: Kudayd Nahiyesi, Yenbu’ Denizi, Benî Mustalık Çukuru.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Benî Huzâ’a kabilesinin, Hâris bin Dırâr başkanlığında Kudayd Nahiyesi ile Yenbu’ Denizi arasında kalan Benî Mustalık çukurunda Müslümanlarla savaşmak için bir araya geldiği haberi Resûlullah’a ulaşır. Resûlullah, bu haberin doğruluğunu araştırmak için Büreyde bin Husayb’ı gönderdikten sonra savaş hazırlığına başlar. Resûlullah, muhâcirin sancağını Hz. Ali’ye, ensar sancağını Sa’d bin Ubâde’ye teslim eder. İslâm ordusunun -on tanesi muhacirlerin, yirmi tanesi de ensarın olmak üzere- otuz atı mevcuttu. Bu savaşa Hz. Âişe ile Hz. Ümmü Seleme de katılır. Benî Huzâ’a kabilesinden bir casus Hz. Ömer tarafından yakalanıp Resûlullah’ın yanına getirilir. Resûlullah, yakalanan bu casusun Müslüman olmasını ister. Casus reddedince Hz. Ömer tarafından katledilir. Bu olayı duyan Hâris bin Dırâr kendi kabilesinin erkekleri ile Benî Mustalık mevkiine gelir. Resûlullah da müşriklerin bulunduğu yere gelir ve Hz. Ömer’e müşrikleri İslâma davet etmesini emreder. Fakat emir beyhude olunca iki taraf arasında savaş çıkar. Savaş sonunda müşrikler yenilirler ve iki yüzden fazla müşrik esir alınır. Müşriklerden geriye iki bin deve, beş binden fazla koyun da kalır. Bu mallar, sahabeler arasında âdilce taksim edilir. Ayrıca Hâris bin Dırâr’ın kızı Cüveyriyye, Sâbit bin Kays tarafından esir alınır. Esir alınan Cüveyriyye daha sonra Resûlullah ile evlenir.

21. Sinân ve Cahcâh'ın Düşmanlığı (53b-56b)

Şahıslar: Ömer ibnü'l-Hattâb, Cahcah bin Saîd, Sinan bin Veber, Abdullah bin Übey, Zeyd bin Erkam.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Müreysî Savaşı'ndaki zaferden sonra bir gün Hazrec kabilesinden Sinan bin Veber ile Hz. Ömer'in ücretle tuttuğu Cahcah bin Saîd, Benî Mustalık adlı yerde su kovalarının birbirine karışmasından dolayı kavga ederler. Cahcah, attığı bir yumrukla Sinan'ın yüzünü kanlar içinde bırakır. Sinan, ensar tarafına, Cahcah ise muhacir tarafına "Yetişin!" diye seslenirler. Her iki taraf da kılıçları elinde kavga mahalline gelir. Muhacirlerin ileri gelenlerinin bazıları, duruma el koyup ortalığı teskin ederler. Bu olayı Abdullah bin Übey, Müslümanların arasına fitne sokmak için bulunmaz bir fırsat olarak değerlendirmek ister. Ensara hitaben "Görüyor musunuz? Bu yersiz yurtsuz muhacirler, sayemizde kuvvet ve şöhrete nâil olmuşlarken şimdi bize böylesine hakaretler etmeye başladılar" der. Bu söze orada bulunan genç sahabe Zeyd bin Erkam karşı çıkar. Zeyd, Abdullah bin Übey'in yapmış olduğu münafıklığı Resûlullah'a bildirir. Fakat Resûlullah, Abdullah'ın yapmış olduğu münafıklığı görmezlikten gelir. Hz. Ömer, Abdullah'ı yapmış olduğu bu davranışından dolayı öldürmek ister. Fakat Hz. Resûlullah "Ya Ömer! Müslümanlar, Abdullah'ın içindeki kin ve nefreti bilmiyorlar. Sen onu öldürürsen Müslümanların gözünde Resûlullah, bir ashâbını şehit etti" sözünün dolaşmasına sebep olursun. Abdullah bin Übey, söylediklerinin Müslümanların arasında yayıldığını duyunca Resûlullah'ın yanına gidip dediklerini inkâr eder. Zeyd'in yalan söylediğini dile getirir. Hatta bazı ashâb onun bu savunmasını haklı bulur. Daha sonra Resûlullah, Zeyd'i yanına çağırarak onun haklılığını nüzûl eden şu âyetle müjdeler: "Onlar, and olsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır" (Münâfikûn, 63/8) âyetin inmesinden sonra Abdullah bin Übey'in dostları da ondan uzaklaşmaya başlarlar.

22. İfk Hadisesi (56b-62a)

Şahıslar: Resûlullah, Hz. Âişe, Safvan bin Muattal, Abdullah bin Übey, Hassan bin Sâbit, Mistah bin Üsâse, Hamne bin Cahş, Ali bin Ebî Tâlib, Ömer ibnü'l-Hattâb, Osman bin Affân, Hz. Ebû Bekir.

Mekân: Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Benî Mustalık Savaşı'nın dönüşünde Resûlullah, Medine'ye yakın bir yerde dinlenmeye başlar. Dinlendikten sonra tam hevedeclar yüklenecği sırada Hz. Âişe def-i hacet için sahra tarafına yola koyulur. Tekrar çadıra döndüğü sırada Yemânî boncuklarının kaybolduğunu farkederek. Boncuklarını bulmak için kaybettiğini düşündüğü yere doğru gider. Yolda Hz. Âişe'ye hizmet edenler, onun hevdecini de yükleyerek yola koyulurlar. Hz. Âişe, çadırların bulunduğu yere geri döndüğünde çadırlardan bir alâmet görmeyince şaşkına döner. Etrafta kimseyi görmeyince bulunduğu mahalde uykuya dalar. O sırada Safvan bin Muattal, Hz. Âişe'yi aramak için ayrıldıkları yere doğru gelir. Orada uykuda olan Hz. Âişe'yi görünce ölü zannederek "Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" (Bakara, 2/156) meâlindeki âyeti okur. Bu ses üzerine Hz. Âişe uyanır. Safvan, devesini çöktürüp "Bin, Allah sana rahmet eylesin" der ve kendisi geri çekilir. Hz. Âişe de deveye biner, orduya yetişmek için Safvan ile beraber yola çıkarlar. Yolculuk esnâsında Abdullah bin Übey'in çadırının yanından geçerler. Abdullah bin Übey adlı münafık, bu durumdan münafıklığını Müslümanlar nazarında pekiştirmek için bir pay çıkarmaya çalışıp Hz. Âişe'ye bazı isnatlarda bulunur. Onun bu isnatlarına Hassan bin Sâbit, Mistâh bin Üsâse, Hamne bin Cahş gibi saf-dil Müslümanlar da alet olurlar. Mevcut durumdan Hz. Resûlullah da haberdâr olup çok üzülür. Fakat Hz. Âişe'nin olan bitenden haberi yoktu.

Hz. Âişe, Medine'ye varınca ağır bir hastalığa yakalanır. Daha önce hastalandığı zaman Resûlullah'dan gördüğü ilgiyi görmeyince Resûlullah'dan aldığı izin ile annesinin evine gider. Hz. Âişe, hakkındaki iftiraları Mistah'ın annesinden öğrenir. Annesine durumu sorup onunla da bir durum değerlendirmesi yaptığı sırada Hz. Ebû Bekir de gelip Hz. Âişe'nin

kederine ortak olur. Resûlullah, bu durumu ashâbıyla istişâre eder. Başta Hz. Ömer'den durumun gidişatını sorar. Hz. Ömer, söylenilenlerin iftira olduğunu dile getirip "Allah sizi pisliklere konan sineklerden muhafaza ettiğine göre namusunuzu da böyle çirkin şeylerden korur" diye fikrini beyan eder. Daha sonra Hz. Osmân'ın fikri sorulur. Hz. Osmân, "Allah yeryüzündeki pisliklere bulaşmasın ve insanlar basmasın diye gölgenizi bile yere düşürmüyorsa, nasıl oluyor da namusunuzu başkalarına çiğnetir" der. Hz. Ali'nin fikri sorulur. Hz. Ali de "Yâ Resulallah! Ayakkabınıza bulaşıp namaza mani olan pisliği Cebrâil vasıtasıyla size bildiren Hz. Allah, nasıl oluyor da namusunuzu kirletecek pisliği size bildirmesin" sözüyle fikrini beyan eder. Bu sözlerden sonra Resûlullah, Hz. Ebû Bekir'in evine gider. Hz. Âişe'nin yanına oturur. "Yâ Âişe! Senin hakkında kulağıma bazı sözler geldi. Eğer sen bu isnatlardan uzak isen Allah yakında senin o isnatlardan uzak olduğuna dair âyet inzal eder. Yoksa eğer böyle bir günaha yaklaştınsa Allah'tan af dile ve O'na tevbe et" der. Hz. Âişe, bu durumu babasının açıklamasını ister. Hz. Ebû Bekir de "Yâ Resûlallah! Bizim kabilemiz İslâmiyetle müşerref olmadan önce bile böyle bir durum ile karşılaşmamıştı. Nasıl oluyor da İslâmiyet suyu ile mayalanmış olan neslimiz böyle kötü bir duruma düşer olsun" diye cevap verir. Bu cevaptan sonra Hz. Âişe, kendisi için bir savunma da annesinden ister. Annesi ise hiçbir cevap vermez. Bunun üzerine Hz. Âişe, söz alarak, "Eğer ben öyle bir şeyi yapmadım desem, siz buna inanmayabilirsiniz. Yaptım desem kendime iftira etmiş olurum. Onun için kendi durumumu şu âyetin meâliyle açıklamak istiyorum: 'Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır' (Yûsuf, 12/18) Bundan başka çarem de yoktur" der. Bu sözden sonra Resûlullah'a şu âyetler nâzil oldu: "O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruhtur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır." (Nûr, 24/11) "Kötü kadınlar, kötü erkeklerle; kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklerle, temiz erkekler de temiz kadınlara layıktır. O temiz olanlar iftiracıların söyledikleri şeylerden uzaktırlar. Onlar için bir bağışlanma ve bolca verilmiş iyi bir rızık vardır." (Nûr, 24/26) "Bu iftirayı işittiğiniz vakit, Böyle sözleri ağzımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım! Bu çok büyük bir iftiradır. Deseydiniz ya!" (Nûr, 24/16) nâzil olan bu

âyetler sayesinde Allah, Müslümanların arasında yayılan fitnelere fırsat vermez. Bu haberle beraber Resûlullah, Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe ve annesi rahat bir nefes alma imkânını bulurlar.

23. Teyemmüm Âyetinin Nüzûl Hadisesi (62a-63a)

Şahıslar: Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe, Resûlullah.

Mekân: Salsal.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Benî Mustalık Savaşı'ndan dönüş esnâsında Müslümanlar, Salsal adlı yerde otururlar. Suyun yokluğundan dolayı sabah namazı vakti çıkmak üzereydi. Sahabiler, Hz. Ebû Bekir'e durumu arz ederler. Hz. Ebû Bekir de abdest suyu aramak için Hz. Âişe'nin bulunduğu çadıra gider. Çadıra girdiğinde Hz. Resûlullah ile Hz. Âişe'nin dinlendiğini görür. Hemen Hz. Ebû Bekir "Ey kızcağızım! Sizdeki güzellik insanlara bela ve musibet olur" der. Hz. Ebû Bekir'in uyarılarına rağmen uyanmayan Hz. Âişe'yi Resûlullah uyandırır. Akabinde şu âyet nâzil olur: "Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshe-din" (Nisâ, 4/43) bu âyetin nüzûlundan sonra sahabiler, kalkıp teyemmüm ederek sabah namazını kılarlar.

24. Hendek Savaşı (63a-78b)

Şahıslar: Resûlullah, Huyey bin Ahtab, Kinâne bin Ebî Rebî', Selâm bin Hukayk, Ebû Süfyân, Selmân-ı Farisî, Sa'd bin Muaz, Sa'd bin Ubâde, Abdullah bin Revâha, Havvat bin Cübeyr, Seleme bin Eslem, Zeyd bin Hârise.

Mekân: Medine, Hayber.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah, Yahudî kabilesinden olan Benî Nadîr kabilesini Medine'den sürer. Kabilenin çoğunluğu Hayber'e yerleşir. Benî Nadîr kabilesi, sabah akşam intikam almak için etrafa fitne ve fesat tohumunu saçar. Huyey bin Ahtab, Kinâne bin Ebî Rebi', Selâm bin Hukayk, Ebû Süfyân gibi kişilerden oluşan yirmi kişilik bir ekip kendi aralarında Medine üzerine hücum etmeden önce istişârede bulunurlar. Ebû Süfyân, Yahûdîlerden Benî Nadîr kabilesiyle anlaşıp onların desteğini aldıktan sonra Benî Ğatafân, Benî Eslem, Eşca, Mürre, Kinâne ve Fezâre kabilelerine yönelir. Ebû Süfyân, bu kabileleri de saffına dâhil ettikten sonra Medine'ye hücum etmeye karar verir. Resûlullah, müşriklerin Müslümanlara karşı ittifak hâlinde olduğunu duyduktan sonra hazırlıklara başlar. Derhal sahabileri bir araya toplayarak istişâre eder. İstişârede Selmân-ı Fârisî, "Yâ Resûlallah, Fars topraklarında düşman hücumuna uğrayan bir şehri kazılan hendek ile korumak eski bir adettir" der. Bu fikir istişârede kabul edilir. Beş metre genişlik, beş metre derinlikte bir hendeğin kazılmasına karar verilir. Ensar ve muhacirlerden oluşan genç, yaşlı herkes çalışır, hendek altı günde tamamlanır. Bu çalışmaya Hz. Resûlullah da bizzat katılır. Kazı esnâsında sert bir kaya ile karşılaşan Müslümanlar, bu kayayı parçalayamazlar. Müslümanlar, durumu Hz. Resûlullah'a bildirince Resûlullah, yardıma gelip taşı üç vuruşta parçalara ayırır. Resûlullah ilk vuruşta Şam'ın kırmızı köşklerini, ikinci vuruşta Kısra'nın Medayin şehrinin beyaz köşklerini, üçüncü vuruşta San'a'nın kapılarını gördüğünü söyler. Daha sonraki yıllarda Resûlullah'ın bahsettiği bu üç vak'a da meydana gelir.

Daha önce Müslümanlarla Benî Kureyza arasında yapılan bir antlaşmaya göre, "Medine'ye haricî bir saldırı durumunda Müslümanlarla birlikte şehri müdafaa etme" hükmü vardı. Huyey bin Ahtab, bu antlaşma maddesini iptal ettirmek için çok uğraşır. Bu uğraş sonunda Benî Kureyza kabilesi, Ka'b bin Esed'i kandırarak antlaşmanın bozulmasına sebep olur. Hz. Resûlullah, durumu tam olarak öğrenmek ve Benî Kureyza ile yapılan antlaşmaya sadakat için Sa'd bin Muaz, Sa'd bin Ubâde, Abdullah bin Revâha ve Havvat bin Cübeyr'i elçi olarak gönderir. Bahsedilen sahabiler,

Benî Kureyza sarayına gidip durumu izah ettiklerinde hiç olumlu bir cevap alamayıp ümitsiz bir şekilde Resûlullah'ın yanına geri dönmek zorunda kalırlar. Durumdan haberdâr olan sahabiler, üzüntü ve sıkıntı içine girerler. Düşman kuvvetlerini teşkil eden Benî Esed, Benî Gatafân ve Fezâre kabileleri Medine'nin üst ve doğu taraflarını kuşatırlar. Tam o sırada "Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah'a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada mü'minler denendiler ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar" (Ahzâb, 33/10-11) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olur. Resûl-i Ekrem hazretleri de Seleme bin Eslem'e iki yüz, Zeyd bin Hârise'ye üç yüz asker vererek Medine'yi korumalarını emreder. Bu muhafızlar sayesinde Medine'ye yapılmak istenen taarruzlar önlenir. Allahü Teâlâ'nın buyurduğu gibi, "Hani onlardan bir grup, 'Ey Yesrib (Medine) halkı! Sizin burada durmak imkânınız yok. Haydi geri dönün' demişti. Onlardan bir başka grup da, 'Evlerimiz açık (korumasız)' diyerek Peygamberden izin istiyorlardı. Oysa evleri açık (korumasız) değildi. Onlar sadece kaçmak istiyorlardı" (Ahzâb, 33/13) âyeti nâzil olur.

Savaş tam manasıyla çetin geçtiği bir sırada İslâm ordusu yorgun düşmüş, ordu aç ve susuz olduğu bir zamanda Resûlullah, düşman ordusunu dağıtmak ve İslâm ordusunu rahatlatmak gayesiyle Benî Gatafân ve Fezâre kabileleri ile bir antlaşma yoluna gitmeyi düşünür. Düşündüğü bu anlaşmaya göre, her yıl Medine'de yetişen meyvelerin üçte biri Benî Gatafân ve Fezare kabilelerine verilecekti. Resûlullah, bu fikrini sahabilerle istişâre eder. Fakat antlaşmanın bu maddesi Sa'd bin Muaz ve Sa'd bin Ubâde tarafından uygun görülmez. Bunun üzerine Resûlullah, antlaşma için gelen Uyeyne ve Hâris'i huzurundan ayrılmasını ister. Ardından savaş tam şiddet ile başlar. Müşriklerin ileri gelenlerinden birkaçı, hendeği geçerek Müslümanlar'a doğru ilerler. Bunlardan birisi de Amr bin Abdi Kays idi. Amr ile savaşan Hz. Ali, sonunda kılıcıyla kafasını bedeninden ayırır. Bu durum Müslümanlar arasında gayet memnuniyetle karşılanır. Savaş tam hızıyla devam ettiği için o gün Resûlullah ve ashâbı öğle ikindi ve akşam namazlarının vakitlerini geçirirler. Bunun üzerine Hz. Resûlullah "Onlar nasıl güneş batıncaya kadar uğraştırıp bizi namazımızdan alıkoydularsa Allah

da onların evlerine, karınlarına ve kabirlerine ateş doldursun” diye beddua eder. Gün sonunda Resûlullah, Bilâl-i Habeşî’ye ezan okutarak ashâbıyla beraber kazaya kalan namazlarını eda ederler. Tam o sırada Nuaym bin Mes’ûd-ı Gatafânî, kavminden gizli olarak Müslüman olmaya karar verdikten sonra Resûlullah’ın yanına giderek “Emrinizdeyim, verdiğiniz her işi yapmaya hazırım” der. Resûlullah da “Harp hiledir” (İbnü Ebi Şeybe/ Musannef cilt 6, s. 539) hadîsini ona hatırlatır. Bu söz üzerine Hz. Nuaym, Benî Kureyza yurduna giderek Benî Kureyza halkına hitaben “Şüphesiz bu adam (Hz. Peygamber) size beladır. Ama sizin ona karşı koyacak gücünüz yok. Onun için siz bu adamla savaştan vazgeçin” teklifinde bulunur. Bu teklif, Benî Kureyza tarafından uygun bulunur. Hz. Nuaym, daha sonra Kureyşliler ve Gatafânlıların yanına gider. Onlara da buna benzer bir teklifte bulunur. Bütün kabileler de Nuaym’ın fikrini gayet güzel ve makul karşılarlar. Buna rağmen müşrikler son bir defa daha Medine’ye hücum etmek için hendeği geçmeye çalışırlar. Bunun üzerine Resûlullah, “Ey kitabı (Kur’ân’ı) indiren, hesabı en çok gören, kavim ve kabileleri bozgunlara uğrayan Allah’ım! Şu kabileleri de hezimete uğrat; sars onları Allah’ım! Onlara karşı bize yardım et” der. Resûlullah’ın bu bedduasından sonra ikinci ve akşam namazları arasında çok şiddetli bir fırtına çıkar. Bu fırtına müşrikleri darmadağın eder. Bu hadiseden sonra Resûlullah, “Bana ve ashâbıma merhametinden dolayı, sana hadsiz şükür ve hamd olsun Allah’ım!” der. Bu hadise hakkında nâzil olan âyet ise şudur: “Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgar ve göremediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.” (Ahzâb, 33/9) Bu felaketten sonra başta müşriklerin komutanı Ebû Süfyân olmak üzere bütün müşrik ordusu dağılıp geri gitmek zorunda kalır. Bu durum neticesinde Resûlullah, şükür secdesine kapanıp Allah’a şükreder. Bu savaş sonunda müminlerden altı kişi şehit olurken müşriklerden de dört kişi ölür.

25. Benî Kureyza Savaşı (78b-83a)

Şahıslar: Resûlullah, Bilâl-i Habeşî, Ali bin Ebî Tâlib, Kays bin Nebbâş, Sa'd bin Muaz, Ramle binti Hâris, Zübeyr bin el-Avvâm.

Mekân: Benî Kureyza Hisarı.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Benî Kureyza kabilesi, Hendek Savaşı'nda Müslümanlarla yaptıkları ahde sadık kalmaz. Bundan dolayı Müslümanların Benî Kureyza kabilesi üzerine bir sefer düzenlemeleri İslâm dininin selâmeti için gerekliydi. Benî Kureyza kabilesi de bu durumdan çok endişelenir. Hz. Peygamber, Bilâl-i Habeşî'yi yanına çağırarak Müslümanlara şu hitapta bulunmasını ister: "Her kim ki Allah'ın emrine itaat ediyorsa ikinci namazını Benî Kureyza Hisarı'nda kılsın" der. Hz. Peygamber, İslâm sancığını Hz. Ali'ye teslim edip onu hazırlanan ordudan önce yola çıkarır. İslâm ordusu üç bin kişiden oluşuyordu. Hz. Ali'nin geldiğini gören Benî Kureyzalılar, Hz. Resûlullah'a ağza alınmadık sözler sarf ederler. Hz. Ali geri döndüğünde Resûlullah ile karşılaşır. Resûlullah'a o üslûbu bozuk kişilerin yanına gitmemek lazım diye telkinatta bulunur. Hz. Resûlullah, Hz. Ali'nin uyarılarına rağmen Benî Kurayza yurduna varıp onlara şu hitapta bulunur: "Ey Allah'ın gazabına uğrayarak maymuna çevrilmiş olanların kardeşleri! Allah sizi hor hakir kıldı mı ve belasını cezasını üzerinize indirdi mi? Demek siz bana kötü söz söylediniz! Öyle mi?" hitabına karşılık, Benî Kureyza mensupları, Resûlullah'a şu cevabı verirler: "Ya Eba'l-Kâsım! Sen sözünü bilmezlerden değildin!" Fakat buna rağmen Resûlullah, Benî Kureyza'yı muhasara altına alır. Muhasara yirmi beş gün sürer. Benî Kureyza kabilesinin reisleri Kays bin Nebbâş, Hz. Peygamber'in yanına gelecek Benî Nadîr kabilesine yapılan iyiliğin kendilerine de yapılmasını ister. Fakat Resûlullah, "Ne mallarının belli bir kısmını ne de kendileri ve çocuklarını serbest bırakacağına dair bir teminatı asla vermeyeceğini" Kays bin Nebbâş'a iletir. Bunun üzerine Ka'b bin Esed, Benî Kureza'ya üç teklifte bulunacağını dile getirir: Birincisi, "Pas bağlamış kalplerinizi iman suyu ile yıkayınız. Yani Tevrat'ta vasıfları belirtilen peygamber budur. Ona iman ediniz." Bu teklif kabul görmez. İkincisi, "Çocuk ve kadınlarımızı öldü-

relim, çünkü bizim öldürölme durumumuz var. Bârî onlar bizden sonra esir düşüp perişân olmasınlar.” Ka’b’ın bu teklifi de kabul görmez. Üçüncüsü, “Bu gece cumartesi gecesidir. Muhammed ve ashâbı, bu gece ibadet gecemiz olması hasebiyle bizim onlara saldırma ihtimalinden gafil olup savunmasız olabilirler. Bu fırsatı değerlendirelim.” Ka’b’ın teklifine karşı Benî Kureyza’nın ileri gelenlerinin cevabı şu oldu: “Bizden önce cumartesi gününde çalışmama prensibini bozanlar maymuna döndüler. Biz bu hükmü bozamayız.” Daha sonra Ebû Lübâbe de onlara bazı nasihatlerde bulunur. Bu nasihatlar da fayda etmez.

Benî Kureyzalılar ise dostlarından beklediği hiçbir vefayı bulamazlar. Teslim olmak zorunda kalırlar. Benî Kureyza’dan bin beş yüz ok, iki bin beş yüz siper, üç yüz zırh ve iki bin süngü kalır. Benî Kureyza Hisarı’nda bulunan herkes esir alınır. Benî Kureyzalılar, daha önce esaret hâlinde Benî Kaynukâ ve diğer kavimlere yapılan muamelelerin kendilerine de yapılmasını isterler. Bunun üzerine Resûlullah, “Hükmü vermek için Sa’d bin Muaz’ı tayin ediyorum kabul ediyor musunuz?” Hepsi birden “Evet” kabul ediyoruz derler. Sa’d bin Muaz ise Benî Kureyzalılara hitaben: “Benim vereceğim hükme razı mısınız?” Tamamı birden “Evet” deyince Resûlullah’ın bulunduğu tarafa hitaben “Bu taraf razı mı?” Resûlullah, “Evet biz de razıyız” dedikten sonra Sa’d, “O zaman hükmü açıklıyorum: Ben, Benî Kureyza’nın bülûğ çağına eren erkeklerin boyunlarının vurulmasına, mallarının Müslümanlar arasında taksim edilmesine, çocuklarla kadınlarının esir alınmasına hükmettim” der. Bunun üzerine Resûlullah Sa’d bin Muaz’ı tebrik ederek “Allah’ın hükmü de böyleydi” der. Bundan sonra Benî Kureyza’nın erkekleri Üsâme bin Zeyd’in evine, kadınları ise Ramle binti Hâris’in evine nakledilirler. Resûlullah’ın emriyle uygun bir yerde bir hendek açtırılır. Benî Kureyza’nın erkeklerinin çoğu Hz. Ali ve Zübeyr bin Avvâm tarafından başları uçurularak açılan hendeğe gömülürler. Benî Kureyzalılara uygulanan bu hüküm Yahûdilerin kutsal kitabı Tevrat’ta da mevcut olduğu için Benî Kureyzalılar, verilen hükme razı olurlar. Elde edilen ganimet ashab arasında taksim edilir.

26. Sa'd bin Muaz'ın Ölümü (83a-84a)

Şahıslar: Resûlullah, Sa'd bin Muaz.

Mekân: Cennetü'l-Bakî.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Sa'd bin Muaz, Benî Kureyzalılar hakkında verdiği karardan sonra çok geçmeden hastalanıp yatağa düşer. Resûlullah, yastığının baş ucuna gelip oturarak onunla bizzat ilgilenir. Sa'd, tam sekerat hâlini yaşadığı bir sırada Resûlullah'ın sesini duyar. Sa'd, bu sesi duyar duymaz onda hastalık emâresi kalmaz. Resûlullah'a hitaben "Ey ölüm! Sevgili karşısında bizi utandırma. Ümitsizlikle o cevheri ucuzlatma. Allah'ım yâr geliyor, bir nefeste can gidiyor. Bana mühlet ver kıyâmetimde beni zinde kılma" deyip Resûlullah'ın dizine başını koyar. Hz. Resûlullah da Sa'd'ın dünya ve ahireti için dua eder. Tam o sırada Hz. Cebrâil "Sa'd'ın öldüğünü ruhı âlâyı illiyine gittiğini, onun ölümüne herkes sevindiğini ve cenaze namazını kılmak için yetmiş bin melek hazır olduğunu" dile getirir. Sa'd'ın kefen ve defin işlemleri ile Resûlullah bizzat ilgilenir. Cenaze namazından sonra Cennetü'l-Bakî'de defn edilir.

27. Bilâl bin Hâris'in Gelişi (84a-84b)

Şahıslar: Resûlullah, Bilâl bin Hâris.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Bilâl bin Hâris'in kabilesinden dört bin kişi gelip Müslüman olup Resûlullah'a iman ederler. Resûlullah'ın yanında kalmak isteyen kabileye, Resûlullah, "Siz nerede olursanız olunuz, siz muhacirsiniz" der. Resûlullah bu müjde ile onların vatanlarına gitmesini ister.

28. Hicretin Altıncı Yılıın Olayları (84b-85a)

Şahıslar: Resûlullah, Muhammed bin Mesleme, Sümâme bin Üsâl.

Mekân: Medine, Dariyye, Mekke.

Zaman: Hicretin 6. yılı Muharrem ayı.

Olay örgüsü: Hicretin altıncı senesi Muharrem ayında Resûlullah, Medine'ye yakın Dariyye adlı yerde Benî Kilab kabilesinden bazılarının üzerine Muhammed bin Mesleme komutasında otuz kişilik süvâri ekibi gönderir. Süvâri ekibi, bir gece baskın düzenler. Müşriklerin bir kısmını öldürür. Diğer kısmı ise karanlıktan yararlanarak kaçarlar. Onlardan geriye yüz elli deve, üç bin koyun ganimet olarak kalır. Dönüş esnâsında Benî Necid kabilesinin başı Sümâme bin Üsâl, Mekke'ye gidiş yolunda yakalanır. Hz. Resûlullah'ın yanına getirilir. Sümâme orada Müslüman olur. Onun Müslüman olması kabilesinin de Müslüman olmasına sebep olur.

29. Ukül ve Ureyne'nin Vak'ası (85a-85b)

Şahıslar: Resûlullah, Yesâr.

Mekân: Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Ureyne kabilesinden birkaç kişi Müslüman olmuş görünerek Resûlullah'ın yanına gider. Fakat Medine'nin havası bu münafık kişilere iyi gelmez. Bu kişiler, kısa zamanda sıkılmaya başlar ve kısa zaman sonra deve çobanı olan Yesâr'ı görürler, Yesâr'ın el, ayak, göz ve ağzını bağlarlar. Bu durum, Resûlullah'a bildirilir. Resûlullah, derhal yirmi süvâri birliğini yardıma gönderir. Bunun üzerine bu kişiler, planladıkları işi yapmadan kaçarlar.

30. Hudeybiye Barış Antlaşması (85b-98b)

Şahıslar: Resûlullah, Ümmü Seleme, Hâlid bin Velîd, İkrime bin Ebû Cehl, Osman bin Affân, Büdeyl bin Varaka, Urve bin Mesud, Süheyl bin Amr.

Mekân: Ka'be, Mekke, Zül'huleyfe, Kürâû'l-gamîm.

Zaman: Zilkade ayı.

Olay örgüsü: Hicretin üzerinden altı yıl geçmişti. Müslümanlar, her gün yönünü çevirip namaz kıldıkları yer olan Ka'be'nin, Mekke şehrinde olması ve muhacirlerin de asıl vatanları olması hasebiyle muhacir ve ensar Müslümanlarının Mekke'ye gidip Ka'be'yi tavaf etme istekleri günden güne artıyordu. Resûlullah'ın rüyasında Müslümanların Ka'be'yi tavaf ediyor olmasını görmesi de muhacir ve ensara bir umut ve şevk kaynağı oluyordu. Zilkade ayında Resûlullah ile beraber bin beş yüz kişi umre vazifesi yerine getirmek amacıyla yola çıkarlar. Bu kâfileye Ezvâc-ı Tâhirâtan Ümmü Seleme de katılır. Ayrıca yetmiş kurbanlık deveyi de yanlarına alırlar. Zül'huleyfe denilen yerde Resûlullah ihrâma girer ve yetmiş kurbanlık deve de işaretlenir. Müslümanlar, okunan telbiyelerle Mekke'ye doğru yürümeye başlarlar. Bunu duyan müşrikler, -her ne olursa olsun- Muhammed ve yanındakilerin Mekke'ye girmemeleri için elden gelen her türlü gayretin sarf edileceği kararını alırlar. Bunun için Hâlid bin Velîd ve İkrime bin Ebû Cehl ile beraber iki yüz kâfir Kürâû'l-gamîm denilen yere gönderilir. Durumu fark eden Müslümanlar, yolu değiştirerek başka yerden Mekke'ye gitmeye çalışırlar. Bu da olmayınca geçici bir süre de olsa gitmekten vazgeçilir. Müslümanlar, Mekke'ye yakın bir kuyunun başında toplanırlar. Resûlullah, ashâbla istişâre eder. İstişâre sonunda -her ne pahasına olursa olsun- umre ibadetinin yapılmasına karar verilir. Karar sonunda Resûlullah, Kasvâ adındaki devesine binip Mekke'ye doğru yol almak ister. Ancak bu isteği devenin çöküp kalkmamasından dolayı yerine gelmez. Resûlullah, bu durumu şöyle yorumlar: “Şu ana kadar Kasvâ adlı devenin çökme alışkanlığı hiç yoktu” der. Resûlullah, Fil hadisesindeki develerin de Allah'ın inâyetiyle gitmediğinin hikmetini hatırlayarak bunun bir hikmeti olabilir düşüncesiyle umreden vazgeçer.

Müslümanlar, Hudeybiye denilen yere doğru ilerlerler. Bu susuz yerde Müslümanlar, Resûlullah'ın parmaklarından suyun akması ve Müslümanların bu sudan kana kana içmesi mucizesine de şahit olurlar. Daha sonra Resûlullah, Mekke'ye gidiş sebebinin sadece umre görevini yerine getirmek olduğunu müşriklere bildirmek için Hz. Ömer'i göndermek isteyince Hz. Ömer cevaben: "Yâ Resûlallah! Benim Mekke'de düşmanım çok, akrabam ise hiç yoktur. Bir saldırı durumunda sığınacak yerim olmadığı için ölüm tehlikesi ile karşı karşıyayım. Hz. Osmân'ın akrabaları müşrikler arasında çoktur. Onun gitmesi daha uygundur" der. Bu fikir uygun görülür. Ancak Hz. Osmân'ın gidişi de nafileydi. Müşrikler, Müslümanları Mekke'ye sokmamaya kararlıydılar. Hatta bir ara Hz. Osmân'ın müşrikler tarafından şehit edildiği haberi yayılır. Resûlullah bu habere çok üzülür. Ashâbını bir araya toplayarak müşriklere karşı savaşmak için kendisine biât etmelerinin Allah'ın emri olduğunu söyler. Bu konu hakkında şöyle bir âyet nâzil olur: "Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biât ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur." (Fetih, 48/18) Daha sonra Büdeyl bin Varaka Müslümanların Ka'be'yi tavaf etme isteklerini müşriklere iletir. Müşrikler ise asla kabul etmeyeceklerini dile getirirler. Daha sonra Urve bin Mesud'un, Resûlullah ile müşrikleri barıştırıp bir orta yol bulma isteği de müşrikler tarafından reddedilince Urve, müşriklere hitaben şu sözleri sarf eder: "Kisrâ, Kayser ve Necâşî gibi hükümdârların yanına elçi olarak gittim. Ama gördüğüm şudur ki hiçbir hükümdârın ahâlîsi Muhammed'in ahâlîsi kadar ona sadık değildir" der. Urve'nin bu sözü müşrikleri barışa zorlar. Bunun üzerine müşrikler, Süheyl bin Amr'ı sulhun icrası için elçi olarak gönderirler. Yapılan antlaşmanın maddeleri şunlardır:

1. Bu yıl umre yapılmayacak, gelecek yıl ise Müslümanlara üç günlük bir umre mülleti verilecek. Bu üç günlük zamanda da müşrikler şehri terk edecekler.

2. Müslümanlarla müşrikler on yıl birbirleriyle savaşmayacaklardır.

3. Ne Kureyş kabilesinden Müslüman olmak isteyenlere, ne de Müslümanlardan Kureyşlilere dâhil olmak isteyenlere herhangi bir müdahale yapılacaktır. Bu madde evvelen Resûlullah'ın dostu olan Benî Huzâ'a kabilesini çok sevindirdi.

4. Mekke'den Medine'ye iltica edenler istenildiği takdirde iade edilecek fakat Medine'den Mekke'ye iltica edenler -velev ki Müslüman bile olsalar- iade edilmeyecek.

Antlaşmanın bu maddeleri, bazı Müslümanlarda moral bozukluğuna sebep olsa da netice itibâriyle Medine'de kurulmuş olan bir İslâm devleti müşrikler tarafından tanınmış oluyordu.

Antlaşmanın maddeleri imzalandıktan sonra Resûlullah, sahabilere hitaben “Kalkıp tıraş olup kurbanlarını kesmelerini” emreder. Bu durumu üç defa tekrarlamasına rağmen sahabilerden herhangi bir kıpırdamanın olmadığını görünce durumu Ezvâc-ı Tâhirât'tan Ümmü Seleme'ye arz eder. Ümmü Seleme ise Resûlullah'a “Teklif ettiğiniz işi siz önce yapın, sahabiler hemen yapmaya başlarlar” der. Bu fıkirden sonra Resûlullah, dışarı çıkıp tıraş olduktan sonra kurbanını keser. Daha sonra bütün sahabiler, Resûlullah'ın dediğini yerine getirmek için adetâ sıraya girerler. Resûlullah, Hudeybiye'de yirmi gün kaldıktan sonra ayrılır. Dönüş esnâsında Hudeybiye Antlaşması'nın hükümlerinden memnun olmayan Müslümanların kırılgınlığını “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Fetih, 48/1) ve “Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaad etmiştir” (Fetih, 48/20) meâlindeki âyetler giderir.

31. Etraftaki Meliklere İslâmiyeti Anlatma Hadisesi (98b-101a)

Şahıslar: Resûlullah, Amr bin Ümeyye, Hâtıb bin Ebî Beltea, Dihye bin Halife-i Kelbî, Hüsrev-i Pervîz, Şucâ bin Vehb, Hâris bin Ebî Şimr, Hevze bin Ali, Sâlit bin Amr.

Mekân: Habeş, Mısır, Rûm, Şam, Kısra, Yemâme.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hudeybiye Barış Antlaşması'nın “Müslümanlar ile müşrikler arasında on yıl savaş yapılmayacaktır” hükmüne mebnî olarak Resûlullah, önünde on yıllık antlaşma müddetini fırsata çevirmek istiyordu. Bunun için Resûlullah, Hicretin altıncı yılının sonu ile yedinci yılının başında İslâmiyetin yayılması için yapılması gerekenler noktasında sahabileriyle istişârede bulunur. İstişârede Resûlullah ve sahabiler, İslâmiyetin yayılması

için bazı kavim ve kabile reisleri ile bazı devlet başkanlarına mektup yazma fikri üzerinde hemfikir olurlar. Bundan sonra Resûlullah, İslâmiyete davet mektubunu vermek üzere Amr bin Ümeyye-i Damîrî'yi, Habeş pâdişâhı Necâşî'ye, Hâtıb bin Ebî Beltea'yı, Mısır hükümdârı Mukavkıs'a, Dihye bin Halife-i Kelbî'yi, Rûm pâdişâhı Hirakl'e, Abdullah bin Huzâfe'yi, Kisrâ pâdişâhı Hüsrev-i Pervîz'e, Şuca bin Vehb'i, Şam hâkimi Hâris bin Ebî Şimr'e, Hevze bin Ali'yi, Yemame valisi Salit bin Amr'a gönderir. Allah'ın inâyetiyle gönderilen bütün elçiler de gönderildikleri memleketlerin dilini biliyorlardı.

Amr bin Ümeyye-i Damîrî, Habeş pâdişâhına Resûlullah'ın mektubunu verdiği zaman Necâşî, ayakta edepli bir şekilde Amr'ı karşılayarak Resûlullah'ın gönderdiği mektuba çok sevindiğini dile getiren bir görüntü sergiler. Gönderilmiş olan mektubun meâli ise şudur: “Bismillahirrahmânirrahîm! Allah Resûlü Muhammed'den Habeş Meliki Necâşî'ye, Lâ ilâhe illâ Hû, Melik, Kuddüs, Selâm, Mü'min, Müheymin (sıfatlarını haiz) olan Allah'a hamd ü sena ederim. Ve şehâdet ederim ki Meryem'in oğlu İsa, Allah'ın ruhundan ve kelimesidir. Allah o kelimeyi -ki İsa'ya vücût veren “kûn” hitabıdır. Ve o ruhu çok temiz ve afif olan ve dünya hayatından tamamıyla çekilmiş bulunan Meryem'e nefh etti. Bu suretle Meryem İsa'ya hamile kaldı. Böylece Allah, İsa'yı yarattı. Nasıl ki Âdem'i de Allah kudret eliyle (ve bir mucize olarak) yaratmıştır. Ey Melik! Seni, eşi olmayan tek bir Allah'a imana ve O'na ibadete, bana uymaya ve Allah tarafından bana gönderilenlere inanmaya davet ediyorum. Çünkü ben, Allah'ın bunları tebliğe memur elçisiyim. Seni, Allah'a (imana) davet ediyorum. Şimdi ben size (İslâm umdelerini) tebliğ ettim ve nasihatte bulundum. Siz de nasihatimi kabul ediniz. Ben sana amcam oğlu Ca'fer'i ve beraberinde bir Müslümanı gönderdim. Selâm hidâyete tâbi olanlara olsun.” Mektuptan sonra Necâşî'nin kalbi nurlanır ve kelime-i şahadet getirerek Müslüman olur. Daha sonra şöyle devam eder: “Musa Peygamber, ‘Merkebe biner’ diyerek İsa Peygamberi müjdelediği gibi, İsa Peygamber de ‘Deveye biner’ sözüyle Muhammed Peygamberi müjdelemiştir” der. Ve daha sonra “Keşke bu saltanata bedel Muhammed'in hizmetkârı olsaydım. O hizmetkârlık, saltanatın pek fevkindedir” der. Bu sözlerden sonra Necâşî de Resûlullah'a

meâlen şöyle bir mektup yazar: “Bismillahirrahmanirrahim Eshame Necâşi'den! Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun. O Allah ki ondan başka İlah yoktur. Bizi selâmet yoluna getirdi. Yâ Resûlallah! Mektubun bana ulaştı. Senin Hazret-i İsa ile alakalı, yer ve göğün Rabbi ile alakalı anlattığın İsa'nın anlattığından fazla değil. Senin gönderdiğini tanıdık. Amcan oğlu ve arkadaşları gönderdiğin (mektup) ile geldiler. Şahadet ederim sen muhakkak Allah'ın Resûlü'sün. Sâdıksın. Doğruluğun tasdik edilmiş. Sana ve amcan oğluna biât ettim. Onun eliyle âlemlerin Rabbi için Müslüman oldum. Sana İbn Erhâ'yı gönderiyorum. İstersen sana kendim geleyim. Senin dediğini yaptım Yâ Resûlallah! Ben şahitlik ederim ki senin söylediğin haklıdır. Allah'ın selâmı ve bereketi üzerine olsun Yâ Resûlallah!” Necâşi Resûlullah'ın mektubunu alıp güzel bir kutu içine koyarak saklar ve “Bu mektup, bizim için hayır ve bereketin celbine; açlık, belâ ve musibetin define sebeptir” der.

32. Resûlullah'ın Rûm Meliki Hirakl'i İslâmiyete Davet Etmesi (101a-107b)

Şahıslar: Resûlullah, Dihye bin Halife-i Kelbî, Hâris bin Ebî Şimr, Ebû Süfyân.

Mekân: Basra, Mekke, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Dihye bin Halife-i Kelbî, Hirakl'i İslâmiyete davet etmek için yola çıkar. Resûlullah, Dihye'yi yanına çağırarak şu tavsiyede bulunur: “Evvela Basra hâkimi Hâris bin Ebî Şimr'in yanına git, O'nun vasıtasıyla Hirakl'ın yanına git” der. Çünkü o zamana kadar Rûm ve Acemler arasında ciddi anlaşmazlıklar vardı. Onun için Hirakl şöyle bir vaatte bulunur: “Eğer Rûmlar tarafından Mecûsîlere herhangi bir zarar gelirse İstanbul'dan tâ Mekke-Medine sınırına kadar hiç kimseyi ülkemin sınırlarının içine -velev ki ziyaret maksadıyla da olsa- sokmam” der. Fakat Hirakl'ın koymuş olduğu kural bir şekilde çiğnenir. Bunun için Dihye, Hirakl'in yanına gidebilmek için bir referansa ihtiyacı vardı. Resûlullah, o referansın da Basra hâkimi, Hâris bin Ebî Şimr olabileceğini önerir. Dihye, Basra hâkimi Hâris bin Şimr'in yanına gidip durumu ve geliş sebebini anlatır. Basra hâkimi

de Dihye'nin Hirakl ile görüşebilmesi için yanında Adiy bin Hâtem'i de gönderir. Bunun üzerine Dihye, Hirakl ile görüşme imkânı bulur. Dihye'ye yardımcı olan bazı kişiler, kapıdan girdiğin zaman Hirakl'e "Secde et!" derler. Fakat Dihye, "Ben Allah'tan gayrı kimseye secde etmem" der. Kapıdan serbest bir şekilde içeri giren Dihye, Resûlullah'ın mektubunu evvela kendi dudak ve gözlerine sürüp ondan sonra Hirakl'in eline verir. Mektubun muhtevâsı meâlen şudur: "Bismillahirrahmanirrahim! Allah Resûlü Muhammed'den Rûm Meliki Kayser'e! Hidâyet yoluna tâbi olanlara selâm olsun. Bundan sonra (ey Rûm milletinin büyüğü) Seni İslâma davet ediyorum. Müslüman ol ki selâmette bulunasın. Müslüman ol ki Allah senin ecrini iki kat versin. Eğer bu davetimi kabul etmezsen yoksul çiftçilerin, bütün tebaanın günahı senin boynunadır"

"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi İlah edinmesin eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: Şahit olun, biz Müslümanlarız." (Âl-i İmrân, 3/64) Hirakl, mektubu alıp okuttuktan sonra bir süre susar. Daha sonra peygamber olduğunu iddia eden zatın bir akrabası ile görüşüp Resûlullah hakkında bazı soruları soracak bir kimseyi arar. Resûlullah'ın ahvâli hakkında bilgi alabilecek kişi olan Ebû Süfyan, Hirakl'in yanına getirilir. Hirakl'in yanına birkaç arkadaşıyla giden Ebû Süfyan şöyle der: "Eğer arkadaşlarım arasında söyleyeceğim yalanlar yayılmasaydı, Muhammed'e olan kinimden dolayı Hirakl'in Resûlullah hakkında sorduğu bazı konularda yalan söyleyecektim." Hirakl'in Resûlullah hakkında Ebû Süfyan'a sorduğu bazı sorular ve cevapları aşağıdadır:

Hirakl'in birinci sorusu: O'nun nesebi nasıldır?

Ebû Süfyan'ın cevabı: İbrahim Halilullah'ın soyundan, Benî Hâşim kabilesinden, şerefli ve mükerrem bir nesebe sahiptir.

Hirakl'in yorumu: Peygamberler de böyle şerefli kişilerden oluşması lazım ki halk arasında itibârları olsun.

Hirakl'in ikinci sorusu: Kureyş taifesinde O'ndan önce peygamberlik iddiasında bulunan var mı?

Ebû Süfyân'ın cevabı: Yoktur.

Hirakl'in yorumu: Eğer O'ndan önce Kureyş kabilesinde peygamberlik davasında bulunan biri olsaydı, bu da ona özeniyor diyecektim.

Hirakl'in üçüncü sorusu: Âbâ ve ecdadından saltanat sürmüş kimse var mıdır?

Ebû Süfyân'ın cevabı: Hz. İbrahim'e kadar olan neslinde saltanat sürmüş olanı duymuş değilim.

Hirakl'in yorumu: Eğer neslinden birisi saltanat sürmüş olsaydı O'nun davası da saltanattır derdim.

Hirakl'in dördüncü sorusu: O'na tâbi olanlar fakir midir, yoksa zengin midir?

Ebû Süfyân'ın cevabı: O'na tâbi olanlar genellikle fakirlerdir.

Hirakl'in yorumu: Peygamberlere tâbi olanlar genellikle fakirlerdir.

Hirakl'in beşinci sorusu: O'na tâbi olanlar, varlık içine mi giriyorlar yoksa darlık içine mi giriyorlar?

Ebû Süfyân'ın cevabı: O'na tâbi olanların rızkı pek genişliyor.

Hirakl'in yorumu: Dinin güzelliği odur ki tâbi olan insanların rızkı genişlensin.

Hirakl'in altıncı sorusu: İslâm dinini kabul ettikten sonra irtidad eden var mı?

Ebû Süfyân'ın cevabı: İslâm dinine girdikten sonra çıkanı hiç duymamışım.

Hirakl'in yorumu: Gerçekten imanın lezzetini almışlar ki İslâm dininden bir daha çıkmamışlar.

Hirakl'in yedinci sorusu: Kırk yaşından önce O'nun yalan söylediğini hiç duydunuz mu?

Ebû Süfyân'ın cevabı: Çocukluğundan ta günümüze kadar yalan söylediği görülmemiştir.

Hirakl'in yorumu: İnsanlara karşı yalan söylemeyen bir kişi, Allah'a karşı da yalan söylemez.

Hirakl'in sekizinci sorusu: Hiç vefasızlık ettiği görülmüş müdür?

Ebû Süfyân'ın cevabı: Şu ana kadar vefasızlık ettiği insanlar tarafından hiç görülmemiş.

Hirakl'in yorumu: Peygamberliğin bir sıfatı da budur.

Hirakl'in dokuzuncu sorusu: Hiç aranızda savaş hadisesi vuku buldu mu?

Ebû Süfyân'ın cevabı: Evet defalarca oldu.

Hirakl'in yorumu: Evet peygamberler öyledir. Savaşlarda bazen galip, bazen de mağlup olurlar. Ama neticede hep kazanan onlar olurlar.

Hirakl'in onuncu sorusu: Size neleri emrediyor, neleri nehy ediyor?

Ebû Süfyân'ın cevabı: Namaz, zekât, doğruluk, akrabalarla ilgilenmeyi emrediyor.

Hirakl'in yorumu: Bunlar peygamberlik ve şeriatın kurallarıdır.

Bu soru ve cevaplardan sonra Hirakl'in kalbi yumuşar ve Müslüman olmak ister. Bu durum, Ebû Süfyân'ı telaşlandırır. "İbn Kebşe'nin emri büyüktür ki Beni Asfar'ın pâdişâhı ondan korkar" der. Hirakl, Dihye'ye "Eğer kaviminden korkum olmasaydı, şimdi hemen halkıma Müslüman olmalarını emrederdim" der. Kendisi Müslüman olur. Fakat Müslümanlığını gizlemek zorunda kalır.

33. Resûlullah'ın Kisra Pâdişâhı Hüsrev-i Pervîz'i İslâmiyete Davet Etmesi (107b-111a)

Şahıslar: Resûlullah, Hüsrev-i Pervîz, Abdullah bin Huzâfe, Bâzân, Bâbaveyh, Hurre Husre.

Mekân: Kisrâ.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hükümdârları İslâm'a davet etmeye devam eden Resûlullah, İran kistrâsı Hüsrev-i Pervîz'i İslâma davet etmek için ashabdan Abdullah bin Huzâfe'yi bir davet mektubuyla Hüsrev'in sarayına gönderir. Abdullah, elindeki mektubu Hüsrev'e teslim eder. Mektubun içeriği "Bismillahirrahmanirrahim! Allah Resûlü Muhammed'den Farsların büyüğü Kistrâ'ya! Doğru yola gidenlere, Allah'a ve Peygamberine iman edenlere, bir Allah'tan başka İlâh olmadığına, O'nun hiçbir ortağının bulunmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şahadet edenlere selâm olsun. Müslüman ol ki selâmete eresin. Seni Allah'ın dinine davet ediyorum. Muhakkak ben sağ olan insanları uyarmak, inanmayanların bahanelerini ortadan kaldırmak için bütün insanlara gönderilmiş Allah'ın Resûlü'yüm. Müslüman ol, selâmete er. Eğer davetimden yüz çevirirsen, Mecûsî kavminin günahı senin boynuna olur" şeklindeydi. Mektubun muhtevâsından az da olsa haberdâr olan Hüsrev, hiddetinden mektubu yırtıp yere atar.

Bunun üzerine Resûlullah, "O benim mektubumu parçalamış, Allah da onun mülkünü parçasın" diye Kistrâ'ya beddua eder. Kistrâ pâdişâhı ise "Nasıl oluyor da benim hükümdâr olduğum bir memlekette biri çıksın, beni kendi fikrine davet etsin" diye hiddetli bir şekilde Yemen valisi Bâzân'a emrederek "Askerlerinden iki kuvvetli kişiyi gönder -Resûlullah'ı kastederek- O'nu bağlayıp getirsinler" diye emreder. Bâzân ise Bâbeveyh adında kendi askerini ve Hurre Husre adında bir Acem askerini ellerine Resûlullah'ı Kistrâ'nın huzuruna davet eden bir mektup vererek gönderir. Mektubu alan askerler, doğruca Resûlullah'ın yanına giderler. Mektubu Resûlullah'a verdiklerinde Resûlullah'a hitaben "Eğer bu mektubun gereğini yaparsan, bu sana mutluluk ve saadete vesile olabilir" derler. Mektubu alıp okuyan Resûlullah, tebessüm eder ve mektubu getiren Hurre Husre ile Bâbeveyh'e Müslüman olmalarını tavsiye eder.

Resûlullah'ın yanından ayrılan Hurre Husre ile Bâbeveyh, Resûlullah'ın meclisinde gördükleri maddî ve manevî feyzi hiçbir sultanın meclisinde görmediklerini dile getirirler. Resûlullah, gelen askerlere İran Kistrâsı'nın akıbeti hakkında şunları söyler: "Hz. Kahhar-ı Müntakim, Hüsrev-i Pervîz'e oğlunu musallat edecek, o filan tarihte oğlu tarafından öldürülecek" der. Ayrıca Bâzân'a deyiniz ki "Yakın zamanda benim dinim ve hâkimiyeye-

tim Kisrâ'nın mülk ve saltanatının ulaştığı yerlere kadar ulaşacaktır. Eğer sen Müslüman olursan, senin idare ettiğin yerleri sana vereceğim gibi, Fars ülkesinin bir kısmının da hâkimiyetini sana vereceğim” der. Hurre Husre ile Bâbeveyh, Yemen’e dönüp Bâzân’ın yanına gidip Resûlullah’ın hâli, etvârı ve akvâli hakkında Bâzân’a bilgi verirler. Bunun üzerine Bâzân, “Bu zat hükümdâr değildir. Bu zat, mektupta da bahsettiği gibi gelen bir peygamberdir. Ama onu tasdik etmemiz için Hüsrev hakkında söylemiş olduğu hadisenin meydana gelip gelmeyeceğini bekleyelim” der. Kısa bir zaman sonra vermiş olduğu ilk haber olan Şireveyh’in babası Hüsrev’i öldürmesi, bahsedilen ay, gün ve saatte vukû bulur. Ayrıca Şireveyh, Bâzân’a mektup yazarak “Babamı öldürdüm. Bundan sonra hükümdâr benim. İznim olmadan Hicaz’da yaşayan Zat’a (Resûlullah) hiçbir yaptırımında bulunma!” diye emreder. Bu durum, Bâzân’ın gönlünü ferahlatır ve Müslüman olmasına sebep olur. Onun Müslüman olmasıyla Yemen’de bazı kabilelerin de Müslüman olmasına sebep olur.

34. Resûlullah’ın Mısır Pâdişâhı Mukavkıs’ı İslâmiyete Davet Etmesi (111a-112b)

Şahıslar: Resûlullah, Hâtıb bin Ebî Beltea, Mukavkıs, Mâriyye-i Kıptî, Sîrîn.

Mekân: Mısır, Ebî Mahbes Kilisesi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Ashabdan Hâtıb bin Ebî Beltea, Peygamber efendimizden aldığı İslâma davet mektubunu Mısır hükümdârı Mukavkıs’a vermek için yola çıkar. Mukavkıs’ın o sırada İskenderiye şehrinde olduğunu duyan Hâtıb, İskenderiye’ye gider ve mektubu Mukavkıs’a verir. Mektupta şu ibâreler yer alıyordu: “Allah’ın kulu ve Resûlü Muhammed’den, Kıbtîlerin büyüğü Mukavkıs’a! Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun. Bu dua ve temenniden sonra ben, seni İslâma davet ediyorum. Müslüman ol ki selâmete eresin. Müslüman ol ki Allah ecrini mükâfatını iki kat versin. Eğer bu davetimden yüz çevirirsen, Kıbtîlerin günahı senin boynuna olsun!” Mektup okunduktan sonra herhangi bir yorum yapmayan Mukavkıs, Resûlullah’ın mektubunu bir kutuya koyup mühürler. Mukavkıs, daha sonra

Resûlullah'a Mâriyye-i Kıptî ve Sîrîn adında iki cariye ile Döldül adında bir katır, Ufeyr adında bir eşek, yirmi kat elbise, bin miskal altın hediye olarak gönderir. Başka bir rivâyete göre de Mukavkıs, Hâtıb radiyallahü anha Nizâr adında bir at, biraz güzel bal, beş kat elbise yüz miskal altın hediye eder. Bununla beraber Resûlullah'a şu manaları ihtiva eden bir de cevabî mektup yazar: "Bismillahirrahmânirrahîm! Muhammed bin Abdullah'a Kıbtîlerin büyüğü Mukavkıs'tan! Selâm olsun sana! Bundan sonra derim ki mektubunu aldım, okudum. Mektubunda zikrettiğin ve beni davet ettiğin şeyleri anladım. Gelecek bir peygamber daha kaldığını biliyordum ancak onun Şam'dan zuhûr edeceğini tahmin ediyordum. Elçini ağırladım. Sana Kıbtîlerin yanında mevkileri yüksek iki cariye ile elbiseler gönderdim. Binmen için de sana bir katır hediye ettim. Selâm olsun sana." Resûlullah, Mukavkıs'ın gönderdiği hediyeleri kabul eder. Mâriye'yi kendine, Sîrîn'i ise Hassan bin Sâbit'e nikâhlar. Döldül adındaki katırı da Hz. Ali'ye hediye eder. Fakat Resûlullah, mektubu açıp okuduğu zaman şu ifadeleri sarf eder: "Bedbaht adam! Saltanatına kıyamadı; fakat üzerinde titrediği saltanatı, kendisine kalmayacaktır!" Mukavkıs, Hz. Ömer'in halifeliğinde Hristiyan olarak ölür. Ebî Mahbes Kilisesi'nde defnedilir.

35. Resûlullah'ın Şam Hâkimi Hâris bin Ebî Şimr'i İslâmiyete Davet Etmesi (112b-113b)

Şahıslar: Resûlullah, Şucâ bin Vehb, Hâris bin Ebî Şimr, Mirâ, Cebele bin Eyhem.

Mekân: Şam, Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Şucâ bin Vehb, Resûlullah'ın İslâma davet mektubuyla Şam yoluna koyulur. Amaç Şam hâkimi Hâris bin Ebî Şimr'i İslâma davet etmektir. Şucâ, Hâris'in sarayına varıp iki gün saray kapısının önünde bekler. Amaç bizzat Hâris'i görüp ona mektubu tebliğ etmektir. İki gün geçtikten sonra saray kapıcısı Mirâ, Şucâ'nın kim olduğunu ve burada bekleme sebebini sorunca; Şucâ, "Ben, Resûlullah tarafından Şam hâkimi, Hâris bin Ebî Şimr'i İslâma davet etmek için gönderilmiş bir elçiyim" der. Daha sonra Resûlullah'ın vasıflarını kapıcı Mirâ'ya anlatır. Bunun üzerine Mirâ

Müslüman olur. Ama Müslümanlığını Hâris'ten korktuğu için gizlemek zorunda kalır. Daha sonra Hâris, saraya gelince Şucâ, mektubu Hâris'e verir. Mektubu okuyan Hâris, mektubu yere atıp hiddetlenir. Resûlullah'ın üzerine yürümek için ordu atlarının nallanmasını ister. Medine üzerine yürüme hazırlığını yapmak için Hirakl'e emreder. Fakat Hirakl, bu teklife razı olmaz. Şucâ, Medine'ye döndüğünde olan biteni Resûlullah'a anlatır. Resûlullah ise "Onun saltanatı yok olsun" diye beddua eder. Bir yıl sonra Hâris, dünyadan kâfir olarak geçer. Yerine hükümdâr olarak Cebele bin Eyhem-i Gassan geçer.

36. Resûlullah'ın Yemâme Hâkimi Hevze bin Ali'yi İslâmiyete Davet Etmesi (113b-114a)

Şahıslar: Resûlullah, Hevze bin Ali, Sâlit bin Amr, Müseyleme-i Kez-zâb.

Mekân: Yemâme.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah, Yemâme hükümdârı, Hevze bin Ali'yi İslâma davet etmek için ashabdan Sâlit bin Amr'ı görevlendirir. Davet mektubunu alan Sâlit, Yemâme hükümdârı Hevze'nin sarayına doğru gider ve mektubu Hevze'ye verir. Mektubun muhtevâsında şu ifadeler yazılıydı: "Bismillahirrahmânirrahîm! Allah'ın Resûlü Muhammed'den Hevze bin Ali'ye! Doğru yolda gidenlere selâm olsun. Şunu iyi bilmelisin ki benim dinim yakında dünyanın en uzak ufuklarına kadar parlayacaktır. Binaenaleyh ey Hevze! Sen de Müslüman ol ki selâmete eresin. Ben de, hükümün altındaki memleketin idaresini sana bırakayım." Fakat Hevze bu davet mektubunu nazik bir üslupla reddeder. Resûlullah'a vermek üzere bir mektup verir. Mektupta şu ifadeler yazılıydı: "Davet ettiğin şey gerçekten çok güzel, fakat ben, kavmimin hatip ve şâiriyim. Yani benim saltanatım şâirlik ve hatiplik üzerindedir. Eğer bana başka bir şey vaat edersen sana tâbi olurum" diye istekte bulunur. Bunun üzerine Resûlullah, "Yerdeki bir hurma koruğunu bile istese ona vermem" diye cevap verir. Ayrıca "Kendisi ve elindeki helak olsun" diye beddua eder. Kısa bir zaman sonra Ceb râil, Resûlullah'a Hevze'nin kâfir olarak öldüğünü haber verir. Resûlullah, o

esnâda “Bir zaman gelecek Yemâme kabilesinden yalancı peygamber zuhûr edecek” sözüyle Müseyleme-i Kezzâb’a da işaret eder.

37. Hazret-i Ebû Hüreyre’nin Gelmesi (114a)

Şahıslar: Resûlullah, Ebû Hüreyre.

Mekân: -

Zaman: Hicretin 7. yılı.

Olay örgüsü: Hicretin yedinci yılında meydana gelen bir diğer hadise de meşhûr hadîs râvisi Ebû Hüreyre’nin Resûlullah’ın hizmetine girmesidir. Hadîs ilmi on sekiz kola ayrılır. Ebû Hüreyre’nin en meşhur ismi Abdüşems bin Âmir idi. İslâma girdikten sonra Abdullah adıyla şöhret bulur. Dünyevî işlerden tamamen kendini arındıran Ebû Hüreyre, Ashâb-ı Suffa’ya dâhil olur.

38. Hayber Savaşı (114a-128b)

Şahıslar: Resûlullah, Sıbâ bin Urfata, Ümmü Seleme, Muhammed bin Mesleme, Kinâne bin el-Hukayk, Ali bin Ebî Tâlib, Seleme bin Ekvâ, Ömer ibnü’l-Hattâb, Merhab.

Mekân: Hudeybiye, Medine, Hayber kaleleri, Hurza Vâdisi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah, Hudeybiye’den Medine’ye dönüp yirmi gün dinlendikten sonra Hayber kalelerini müşriklerden temizlemek gayesiyle bir sefer düzenlemeye karar verir. Bunun için orduya hazırlık yapma emri verir. Resûlullah, Hayber Savaşı’na çıktığı zaman Medine’de yerine vekil olarak Sıbâ bin Urfata’yı bırakır. İslâm ordusu, sayıca iki yüzü atlı olmak üzere bin altı yüz kişiden oluşuyordu. Sefere Hz. Ümmü Seleme ve yirmi kadın da katılır. Bunların katılma amacı savaşta yaralanan gazilerin tedavileriyle meşgul olmaktı. Resûlullah, Hurza Vâdisi’nden Hayber kaleleri arasına vardığı zaman “Ey göklerin ve gölgelediklerinin Rabbi olan Allah! Ey rüzgârların ve savurduklarının Rabbi olan Allah! Biz, senden şu şehrin hayrını ve iyiliğini, halkın hayrını ve iyiliğini, bu şehirde bulunan her şeyin

hayrını ve iyiliğini dileriz. Onun şerrinden, halkının şerrinden, içinde bulunan her şeyin şerrinden sana sığınırız” şeklinde bir dua eder. Resûlullah, Hayber’de teheccüd ve sabah namazını da kılar. Sabah, İslâm ordusunu kalelerin önünde gören Hayberliler tekrar kalelerin içine girerler. Resûlullah, bu durumu hayra yorarak “Allahü Ekber! Hayber harap oldu! Biz, düşman bir kavmin yurduna baskın yapıp girdik mi, korkutulmuş olan o kavmin *‘sabahı kötü olur’*” (Sâffât, 37/177) der.

Hayberlilerin hepsi en kuvvetli kale olan Natat Kalesi’ne toplanır. Hayberliler, mal ve eşyalarını da diğer kalelere toplayıp bir müdafaa savaşı yapmaya karar verirler. İslâm ordusunun çadırları, Hayber kalelerine yakın olması hasebiyle kalelerden gelen saldırılara açıktı. Onun için Resûlullah, ordu karargâhını Recî denilen bir bölgeye kaydırır. Muhasaranın şiddetli olduğu esnâda Muhammed bin Mesleme sıcaklık ve silahların ağırlığından bunaldığı için Nâim Kalesi’nin dibinde dinlenmeye çekilir. Bunu görüp fırsat bilen meşhur Yahûdî, Kinâne bin el-Hukayk kaleden ağır bir taş Muhammed bin Mesleme’nin kafasına bırakır. Ağır yaralanan Muhammed bin Mesleme üç gün sonra şehit olur. Muhasaranın tam şiddetli olduğu esnâda, Resûlullah, “Yarın sancağı öyle birisine vereceğim ki Allah ve Resûlü onu sever, o da Allah ve Resûlünü sever. Allah, onun eliyle fethi gerçekleştirecektir” der. Bu sözden sonra gece sabaha kadar hiçbir sahabenin gözüne uyku girmez. Bütün sahabiler, bu şerefe nâil olacak zat kimdir diye heyecanlı bir bekleyiş içerisine girerler.

Hiz. Ömer, “Hayatımda hiç o kadar heyecanlanmamıştım” der. Sancak getirildikten sonra Resûlullah, “Alî bin Ebî Talib nerededir?” diye sorunca artık sancağı taşıyan kişi belli olur. Sahabiler, “Yâ Resûlallah! O hastadır” derler. Hiz. Ali, o zaman gözlerinden rahatsızdı. Seleme bin Ekva, derhal Hiz. Ali’nin çadırına gidip O’nu Resûlullah’ın yanına gönderir. Resûlullah, mübarek ellerini Hiz. Ali’nin gözlerine sürerek gözlerindeki rahatsızlığın gitmesine sebep olur. Resûlullah, ayrıca Hiz. Ali için “Allah’ım! Sıcakın soğğun sıkıntısını bundan gider” diye dua eder. Resûlullah, sancağı Hiz. Ali’ye teslim ettikten sonra zırhlı gömleğini giydirir. Resûlullah, Zülfikar adlı kılıcı da kendi eliyle Hiz. Ali’nin beline bağlar. Hiz. Ali’ye evvela şu tavsiyede bulunur: “Savaşmadan önce onları İslâma davet et” ve “Allah’a

yemin ederim ki senin vasıtanla Allah'ın onlardan tek bir kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için birçok erkek kızıl deveye sahip olup onları Allah yolunda sadaka vermenden daha da hayırlıdır" (Hadîs, Buhârî/Sahîh C. 4, s. 60) der. Bundan sonra Hz. Ali, Kamûs Kalesi'nin kapısındaki bir taş sancağı diker. Merhab adında bir Yahûdî, meydana çıkıp "Hayber biliyor ki ben Merhab'ım. Ben silahı keskin denenmiş bir pehlivanım. Bazen ben vuruyorum bazen ben vuruluyorum. Harp ateş gibi şiddetlendiği zaman, akrabalar bile birbirinden uzaklaşıyor" diye meydan okur. Hz. Ali ise "Ben de annemin Haydar adını taktığı adamım. Cesarette ormandaki en heybetli arslanlar gibiyimdir. Elim uzundur, galebette her yere yetişir. Cömertlikte de Sender ölçeği gibiyim" diye cevap verir. Merhab, yapmış olduğu ilk hamlede iki Müslümanı şehit eder. Bunu gören Hz. Ali, zırhını giyip Zülfikar'ı ile Merhab'ın başını ikiye ayırır. O gün akşama kadar Hz. Ali, sekiz kişiyi öldürür. Bunu gören müşriklerin geri kalanları da kalelere sığınmak zorunda kalırlar. Savaş sonunda yenik düşen Hayberliler, antlaşma yolunu tercih ederler. Anlaşmaya göre, Hayberlilerden kalan zahîre silah ve malların hepsi gaziler arasında paylaştırılacak. Sonradan elde edilen hiçbir ganimet gizlenmeyecek. Müşrikler, ancak develerini bir defa yükleyebilecekleri kadar mal götürebilecek gibi maddelerle antlaşmanın yolunu tercih ederler.

39. Hayber Ganimetlerinin Toplanıp Dağıtılması (128b-129b)

Şahıslar: Resûlullah, Fervet bin Amr.

Mekân: Natat Kalesi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah, Fervet bin Amr'ı Hayber Savaşı'ndan kalan ganimetleri bölüştürmek için görevlendirir. Savaştan kalan silah, yiyecek, giyecek gibi mallar Natat Kalesi'ne yerleştirilir. Askerî teçhizat ise beytül-mâla bırakılır. Hayber'den kalan ganimetler ise beş parçaya ayrılır. Beşte biri Resûlullah'a verilir, geri kalan kısmın ise Müslümanlar arasında paylaştırıp hasta ve yaralıların tedavisine harcanması için kullanılması kararlaştırılır. Resûlullah'a ayrılan kısım Benî Hâşim ve Benî Abdülmüttalib kabilelerine bırakılır.

40. Resûlullah'ın Hayberli Bir Kadın Tarafından Zehirletme Teşebbüsü (129b-135b)

Şahıslar: Resûlullah, Merhab, Zeyneb binti Hâris, Sellâm bin Mişkem, Bişr bin el-Berâ.

Mekân: Kamûs Kalesi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hayber'de mağlup edildikten sonra Hayber Yahûdileri, İslâma karşı kin ve nefret besliyorlardı. Her fırsatta Resûlullah'a kin ve nefreti izhar etmeye gayret ediyorlardı. Bir gün Kamûs Kalesi'nde bir araya gelen Yahûdiler, Resûlullah'a bir tuzak kurmak isterler. Tuzak kurma vazifesini, Hz. Ali tarafından öldürülen Merhab'ın kız kardeşi ve Sellâm bin Mişkem'in karısı Zeyneb binti Hâris üstlenir. Zeyneb, Resûlullah ve ashâbına bir keçi yavrusunu yedirmek için hazırlık yapar. Fakat kestikleri keçi yavrusunun tamamına zehir serper. Özellikle de keçinin kol kemiğine daha çok zehir serper. Çünkü Resûlullah, kol kemiğindeki eti çok seviyordu. Akşam namazından sonra Resûlullah ve ashâbı yemeğe davet edilirler. Resûlullah, etten bir lokma aldığı zaman, hemen hazır bulunan herkese "Elinizi çekin! Kemik diyor ki ben zehirliyorum" der. Ama Bişr bin el-Berâ, aldığı bir lokmayı yer. Anında renkten renge girerek şehit olur. Resûlullah, daveti veren Zeyneb'i yanına çağırarak yapmış olduğu bu kötü muamelenin sebebini sorar. Zeyneb cevap olarak, "İslâm ordusu babamı, amcamı ve eşimi öldürdü. Bizim size karşı kinimiz çok fazladır. Yemeğe zehir katmamdaki sebep, eğer davanız hak değil ise ölün, bu millet sizden kurtulsun. Eğer davanız hak ise zaten Allah, o eti yememeniz için sizi ikaz eder. Allah sizi ikaz ettiği için davanızın hak olduğuna şüphem kalmadı" deyip Müslüman olur.

Zeyneb, bir rivâyete göre, hemen katledilir. Diğer rivâyete göre, affedilir. Son rivâyet ise, ilk iki rivâyetin ortasını tercih edip Bişr'e kısas olması için Bişr'in ailesine teslim edilir. Daha sonra Şâfiî Mezhebi'nin bazı imâmları, zehirlenmelerden dolayı yapılan kısasların gerekçesi olarak bu vak'ayı gösterir. Fakat Hanefî Mezhebi imâmları ve Şâfi Mezhebi imâmlarının bir kısmı ise bu hükmü kabul etmeyip yasaklamışlardır. Çünkü Şâfi Mezhe-

bi'nin bazı imâmları bu hükmün bazı suistimallere neden olabileceği fikrindedirler.

41. Fedek'in Fethi (135b-136a)

Şahıslar: Resûlullah, Muhayyisa bin Mesud-ı Hârisî.

Mekân: Hayber kaleleri, Natat Kalesi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hz. Resûlullah, Hayber kalelerinin üzerine sefer yapmadan önce Hayber halkına Muhayyisa bin Mes'ûd-ı Hârisî'yi elçi olarak göndererek Müslüman oldukları takdirde hiçbir şekilde hicrete tâbi tutulmayacaklarını dile getirir. Fedek kabilesinin fedâileri, başta inat edip bu teklife yanaşmazlar. Kavmin ileri gelenleri olan Âmir, Yâsir, Hâris ve Merhab başta olmak üzere Natat Kalesi'nde savaşa hazırlık yapma düşüncesindeydiler. Kavmin ileri gelenleri, Muhayyisa'dan kendilerine birkaç gün bu teklif hakkında aralarında istişâre etmeleri için süre isterler. Muhayyisa, konuyu istişâre etmeleri için iki gün mühlet verir. Fakat içlerindeki kin Müslüman olmalarına izin vermez. Sonunda yapacakları başka bir şeyin de olmayacağını anlarlar. Fedek Yahûdîlerinden bir cemâat teşkil olunup sulh için Resûlullah'ın yanına gelirler. Yapılan antlaşmadan sonra Fedeklilerin arazilerinin yarısı Fedeklilere, yarısı da beytûlmâla bırakılmak şartıyla antlaşma sağlanır.

42. Hazret-i Ali için Güneşin Geri Döndürülmesi Hadisesi (136a-137a)

Şahıslar: Resûlullah, Ali bin Ebî Tâlib, Esmâ bin Umeys.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Müslümanların, Hayber fethinin dönüşü esnâsında ikindi namazı vakti çıkmak üzereydi. Resûlullah ise Hz. Ali'nin yanında uzanıp istirahat ediyordu. O esnâda gelen bir Allah'ın emri ile Güneş, Hz. Ali'nin ikindi namazını edâ edebilmesi için rutin işi olan batmayı te'hir

eder. Resûlullah, “Allah’ım! Hz. Ali senin ve Resûl’ünün emrindedir. Güneşi durdur ki namaza yetişsin” diye dua eder. Esmâ bin Umeys şunu gördüğünü naklediyor: “Tam o sırada ben güneşin battığı yere bakıyordum. Gördüm ki güneş battıktan sonra tekrar çıkıp boy gösterdi” der. Hz. Ali, kalkıp ikindi namazını kılar. Bu hadisenin vukuu pek çok kişi tarafından görülmüştür. Bu hadise, başta Ebû Hüreyre olmak üzere birçok râvî tarafından rivâyet edilmiştir.

43. Vâdi’l-Kurâ Vak’ası (137a-137b)

Şahıslar: Ebû Dücâne, Zübeyr bin el-Avvâm.

Mekân: Vâdi’l-Kurâ.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hayber fethinin dönüşü esnâsında, Vâdi’l-Kurâ Yahûdîlerinin bir kısmı İslâm ordusu ile karşı karşıya gelirler. Müslümanlarla savaşıma hevesi içine girerler. İslâm ordusu ise, savaşımadan önce Vâdi’l-Kurâ Yahûdîlerini İslâma davet eder. Gelen teklifi kabul etmeyen Yahûdîler, savaşıma rıza gösterirler. Savaşın ilk gününde on bir Yahûdî, Ebû Dücâne ve Zübeyr bin el-Avvâm tarafından öldürülür. Sonunda yenileceklerini anlayan Vâdi’l-Kurâ Yahûdîleri, teslim olmak zorunda kalırlar. Kalan ganimetler ise, ashab arasında taksim edilir. Arazileri de Hayber’de olduğu gibi, mahsûlatın yarısını Müslümanlara vermeleri kaydıyla onlara bırakılır.

44. Teymâ’nın Fethi (137b)

Şahıslar: Resûlullah.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah’ın Vâdi’l-Kurâ ve Hayber Yahûdîlerini yendiğini duyan Teymâ Yahûdîleri hiç savaşa girmeden Müslümanlara cizye vermek üzere barışı kabul ederler.

45. Seriyelerin Özetlenmesi (137b-138a)

Şahıslar: Hz. Ebû Bekir, Bişr bin Sa'd, Gâlib bin Abdullah.

Mekân: Medine.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Siyer imâmlarının üzerinde ittifak ettiği gibi mezkûr gali-biyetlerden sonra Medine'de Hz. Ebû Bekir, Benî Kilâb kabilesinin başına; Bişr bin Sa'd, Benî Mürre kabilesinin başına; Gâlib bin Abdullah, Benî Uvâl kabilesinin başına geçip Medine'yi ganimetlerle doldururlar.

46. Kaza Umresi Hadisesi (138a-141a)

Şahıslar: Resûlullah, Muhammed bin Mesleme, Mikrez bin Hafs.

Mekân: Medine, Mekke, Merru'z-Zahrân, Batn-ı Ye'cec.

Zaman: Zilkade ayı.

Olay örgüsü: Resûlullah, ashâbına Zilkade ayında umreye gitmek için hazırlık yapmalarını emreder. Hudeybiye Barış Antlaşması yapıldığı zaman, mevcut olan sahabilerin hepsi, umre ziyaretinde bulunma hakkı elde ederler. O sırada Medine'de bulunup umre yapmak isteyen herkesin de umre yapabileceği hükmü üzerinde karar kılınır. Bu karardan sonra mü-minler umre yapmak için hazırlık yaparlar. Sefer için lüzumlu hayvanla-rın tedâriki için Muhammed bin Mesleme, savaş ihtimaline karşı gerekli savaş teçhizatının tedâriki için ise Bişr bin Sa'd görevlendirilir. Resûlul-lah, Zü'l-huleyfe denilen yerde ihrâma girer. Daha sonra Müslümanlar, telbiyeler eşliğinde Mekke'ye doğru yol almaya başlarlar. Muhammed bin Mesleme, süvâri ve silahlarla beraber Merru'z-Zahrân'a vardığı zaman Ku-reyşlilerden birkaç kişi mevcut durumdan haberdâr olur. Muhammed bin Mesleme, durumu fark eden Kureyşlilere, "Resûlullah, burayı ziyaret ede-ceği için bu bizim yapmış olduğumuz hazırlıklardır" diye beyanat verir. Bunu duyan Kureyşliler, derhal birbirlerine haber verip Muhammed, bi-zim üzerimize yürümeye hazırlık yapıyor diye yaygara çıkarmaya başlarlar. Bu durum, Kureyşlileri çok endişelendirir. Kureyşliler, durumu öğrenmek için Mikrez bin Hafs'ı gönderirler. Mikrez, Resûlullah'ın yanına vardığın-

da “Yâ Eba’l-Kâsım! Biz, sizi verdiğiniz sözde duran biri olarak biliyoruz” der. Resûlullah, “Yâ Mikrez! Verdiğimiz sözde durmak bizim için peygamberlik seciyyesinin bir gereğidir. Fakat Kureyşlilerden gelen herhangi bir ahde vefasızlığa karşı biz bu hazırlığı yapmışız. Yoksa amacımız üzerinize yürümek değildir” der.

Bu durumu öğrenen müşrikler, Mekke’yi boşaltıp çevredeki dağlara çekilirler. Resûlullah ise elindeki bütün silahları Batn-ı Ye’cec adlı yere gönderip silahları gözetlemek için Evs bin Havl-i Ensârî başkanlığında iki yüz askeri görevlendirir. Resûlullah ve beraberindeki ashab, telbiyeler eşliğinde Mekke’ye giriş yaparlar. Resûlullah’ın devesinin yuları Abdullah bin Revâha’nın elindeydi. Abdullah bin Revâha şu anlamdaki recezi okuyarak Mekke’ye girer: “Ey kâfir oğulları! Resûlullah’ın yolundan çekiniz. Rahman olan Allah o peygamberine indirdiği Kur’ân’ın sahifelerinde ‘En hayırlı savaş Allah yolunda olan savaştır.’ Nasıl Kur’ân’ın iniş şekline göre sizinle savaşıyorsak, te’vil ettiğiniz şekilde de sizinle savaşıyoruz. Öyle bir savaş ki başlar cesetten ayrılıyor, dost dosttan ayrılıyor. Yâ Rabbi! Ben Allah’ın sözüne iman ediyorum. Çünkü ben hakkı onun sözünde buldum” der. Hz. Ömer sinirlenerek “Yâ İbn Revâha! Resûlullah’ın önü, Allah’ın haremi şiir okunacak yer midir?” diye susması için çıkışınca, Resûlullah, tebessüm edip “Yâ Ömer! Onun okuduğu şiirler kâfirlerin kalbine ok gibi batıyor, bırak okusun” der. Resûlullah, İbn Revâha’ya Tirmizî’den de rivâyet edildiği gibi şu duayı okumasını emreder: “Allah’tan başka İlâh ve ma’bud yoktur. Bir olan O’dur, va’dini gerçekleştiren O’dur, bu kuluna nusret veren O’dur, askerlerine kuvvet veren O’dur, toplanmış bulunan kabileleri bozguna uğratan da yalnız O’dur.” Resûlullah’ın İbn Revâha’ya öğrettiği bu duayı bütün ashab hep birlikte söylemeye başlar. Resûlullah ve ashâbı, Ka’be’yi tavaf ederler. Daha sonra Resûlullah ve ashâbı, üç gün umre vazifesini yerine getirdikten sonra Medine’ye geri dönerler.

47. Hâlid bin Velîd, Amr bin As, Osmân bin Ebî Talha'nın Ka'be'nin Anahtarını Koruması (141a-144a)

Şahıslar: Resûlullah, Hâlid bin Velîd, Velîd bin Velîd, Osman bin Ebî Talha, Amr bin As.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hz. Hâlid bin Velîd'in, şirkin karanlığından imanın nuruna kavuşması kendi isteğiyle olmuştur. Çünkü Hz. Hâlid'in müşrikler arasında huzur ve sükûnu kalmamıştı. Bir gün Hz. Hâlid bir rüya görür. Bu rüya Hâlid bin Velîd'in ufkunu açar. Bir gün Resûlullah, umreye giderken Hâlid bin Velîd'in kardeşi Velîd bin el-Velîd de Resûlullah ile beraberdi. Resûlullah, Velîd bin el-Velîd'e "Kardeşin Hâlid bin Velîd, cesaret ve kahramanlığını İslâma sarf etse kendisi için iyi olur" der. Velîd bin el-Velîd de kardeşine hitaben, "Ey aziz kardeşim! Resûlullah'ın iltifatına bu kadar mazhar olmuşken senin bu sermayeyi bırakıp dalalet içinde kalman revâ mıdır?" der. Kardeşi Velîd bin el-Velîd'in bu sözü, Hz. Hâlid'i etkiler ve Müslüman olmasına sebep olur. Osmân bin Ebî Talha da Hâlid bin Velîd ile birlikte Müslüman olmaya karar verenlerden biriydi.

Amr bin As'ın bîatı ise Resûlullah'ın şu vaadiyle olmuştur: "Ey Amr! Eğer sen benim söylediklerime kulak verirsen, bundan sonra hayatın düzene gireceği gibi geçmiş günahların da affedilir." Bu söz, Amr bin As'ı ferahlandırır ve Müslüman olmasını sağlar.

48. Mûte Savaşı (144a-151a)

Şahıslar: Resûlullah, Hâris bin Umeyr, Şürehbil bin Amr, Cafer bin Ebî Tâlib, Zeyd bin Hâris, Abdullah bin Revâha, Sâbit bin Akrem.

Mekân: Şam, Kayser, Mûte, Seniyyetü'l-Vedâ, Ma'ân Kalesi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hz. Resûlullah, İslâmiyetin yayılması için Hâris bin Umeyr-i Ezdî'yi, Şam hâkimi Hâris-i Gassânî'yi İslâma davet etmek için eline bir davet mektubuyla gönderir. Hâris bin Umeyr, Mûte mevkiine vardığı za-

man, Kayser vezirlerinden Şürehbil bin Amr'ın yanına çıkartılır. Şürahbil, Hâris'i Resûlullah'ın elçisi olduğunu bildiği hâlde öldürmekten vazgeçmez. Bu durum, Resûlullah'ı çok üzer. Bunun üzerine Resûlullah, üç bin orduyla Şürehbil'in üzerine yürüme kararı alır. Resûlullah'ın imâmlığında öğle namazı kılındıktan sonra Resûlullah, cemâata hitaben "Ey cemâat! Çıkacağımız seferde ordunun komutanı Zeyd bin Hâris'tir. Eğer o şehit olursa yerine amcamın oğlu Cafer bin Ebî Tâlib geçsin. O da şehit olursa yerine Abdullah bin Revâha geçsin. O da şehit olursa yerine artık uygun olan birini siz belirlersiniz" der. Bu duruma şahit olan bir Yahûdî, Resûlullah'ın sırasıyla tayin etmeyi düşündüğü bu komutanların hepsinin harpte şehit olacağını tasavvur eder. Hz. Zeyd'e hitaben, "Sen savaşa gidiyorsun. Senin bu savaşta öleceğin de kesindir" der. Hz. Zeyd ise, "Ben Resûlullah'ın göstermiş olduğu hedef doğrultusunda ölmeyi şeref bilirim" der. Hz. Resûlullah, İslâm sancağını kendi eliyle Hz. Zeyd'in eline verip Seniyyetü'l-Vedâ'ya kadar orduya eşlik eder. Şürehbil, İslâm ordusunun kendisine karşı sefere çıktığını duyunca, hemen Hirakl'e kendisine yardım etme talebinde bulunur. Şürehbil, kısa bir zamanda yüz bini aşkın asker toplamayı başarır. Hatta bazı kaynaklarda iki yüz bin olduğu da yazılıdır. Bu durum, Ma'ân Kalesi civarlarına çekilen İslâm ordusunu son derece tedirgin eder. Bunun üzerine Müslümanlar, durumu değerlendirmek için aralarında istişâre ederler. İstişârede tartışılan, "Bizim sayımız az, müşriklerin sayısı fazla, bu durumda ne yapabiliriz?" sorusuydu. Resûlullah, ya bize savaşta yardım edecek asker göndersin, ya da biz de geri dönelim görüşleri benimsenir. Sıra Abdullah bin Revâha'ya geldiği zaman O "Ya şehit ya da gazi olarak bu işin içinden çıkmanın başka çaresi yoktur" der. Bunun üzerine İslâm ordusu, Zeyd bin Hâris'in komutanlığında meydana çıkar. Yapılan mücadele neticesinde Zeyd bin Hâris öldürülür. Bunun üzerine İslâm sancağını Ca'fer bin Ebî Tâlib alır. Sancağı başta sağ eline alan Cafer, sağ eli kesilince, sol eline alır. Sonunda âkibeti Hz. Zeyd gibi olup şehâdet mertebesine erer. Vücudunda doksandan fazla ok izi vardı. Bunun üzerine Abdullah bin Revâha sancağı alıp nefsiyle şöyle muhakeme eder: "Ey nefsim! Sen şimdi öldürülmezsen de bir gün öleceksin. Bu ölüm havuzudur, dolmuştur. Allah'tan ne istemişsen sana o verilmiştir. Sen ya o iki kişinin yaptığını yaparsın. Yani arkadaşların Zeyd ve Cafer'in yaptığı gibi şehitliği tercih edersin. Ya da kendini geri çekersen âsî olursun" der. Savaş sırasında

Abdullah bin Revâha, üç gün boyunca hiçbir şey yiyip içmez. Bir ara amcasının oğlu ona bir et parçası verir. Tam yemek üzereyken İslâm ordusunda fark ettiği bir kargaşadan rahatsız olup elindeki et parçasını atar. Kendi kendine “Sen hâlâ dünyevî boğazla meşgulsun” diyerek tekrar savaşa dâhil olur.

Savaşta parmağı kesilen Abdullah bin Revâha attan inip yaralı parmağına basıp koparır ve tekrar savaşa devam eder. Sonunda o da diğer iki kahraman sahabe gibi şehit olur. Ondan sonra bayrağı, Sâbit bin Akrem alır. Müslümanlara hitaben “Ey Müslümanlar! Bir adam üzerine barışın” der. Bütün müminler “Yâ Sâbit sen!” dediklerinde “Ben fâil değilim” diye cevap verir. Ama onun gözü kahraman olan Hâlid bin Velîd’deydi. Ama Hz. Hâlid bu fikri kabul etmez. Daha sonra tekrar Sâbit bin Akrem oradaki müminlere hitaben “Hâlid’i kumandan seçmek hususunda görüş ve söz birliği ediyor musunuz?” Bütün ashâb dahi buna fikre razı olur. Bunun üzerine Hz. Hâlid sancağı alır ve İslâm uğruna savaşmaya başlar. Kutbe bin Âmir de “Ey insanlar! İnsanın kâfir harbinde öldürülmesi firar hâlinde iken öldürülmesinden daha iyidir” sözünü mücahitleri galeyana getirmek için dile getirir. Hz. Hâlid, ordunun sağdaki bölümünü sola, soldaki bölümünü sağa, arkadaki bölümünü öne, öndeki bölümünü arkaya kaydırarak müşriklere karşı psikolojik üstünlük sağlamak ister. Farklı simaları gören müşrikler, Müslümanlara takviye kuvvetlerin geldiğini düşünerek korkuya kapılıp kaçmak zorunda kalırlar.

49. Mekke’nin Fethi (151a-174b)

Şahıslar: Resûlullah, İkrime bin Ebû Cehl, Safvân bin Ümeyye, Süheyl bin Amr, Huveytib bin Abduluzzâ, Mikrez bin Hafs, Ebû Süfyân, Ümmü Habîbe, Ömer ibnü’l-Hattâb, Ali bin Ebî Tâlib, Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir, Hâtub bin Ebî Beltea, Sa’d bin Ubâde, Kays bin Sa’d.

Mekân: Mekke, Vetîr.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hudeybiyye Barış Antlaşması’nın bir hükmüne göre, çevredeki kabilelerden isteyenlerin İslâma, isteyenlerin de Kureyşlilere dâhil olabilme hakkı mevcuttu. Bu maddeye dayanarak Benî Huzâ’a kabi-

lesi, Resûlullah'a; Benî Bekr kabilesi ise Kureyşlilere katılırlar. Benî Bekr ve Benî Huzâ'a kabileleri arasında eskiden gelen bir düşmanlık mevcuttu. İslâmiyetin Mekke'de doğmasıyla birlikte bu husumetleri bir nebze de olsa sükûnet bulmuştu. Fakat bu sükûnet kısa sürer. Bir gün Benî Bekr kabilesinden Vâil adında biri, Hz. Resûlullah hakkında kötü bir konuşma yapar. Bunu duyan Benî Huzâ'a kabilesinden bir genç de Hudeybiye Barış Antlaşması'nın hükmünü hiçe sayarak Resûlullah'a hakarete bulunan kişiyi azarlar. Fakat azarı bir işe yaramayınca Vâil'in başını gözünü yarıp kanlar içinde bırakır. Vâil ise hemen Benî Bekr kabilesine haber verir. O sırada Vâil'in başını kıran Huzâ'alı genç de Huzâ'alılara sığınır. Benî Bekr kabilesi, durumu öğrenince Vetîr adında bir yerde suyun başında bulunan Benî Huzâ'a kabilesine karşı saldırıya geçer. Bu durumu fırsat bilen müşrikler, Benî Bekr kabilesine savaş aletlerinin te'mini konusunda yardımcı olurlar. Kureyş'in ileri gelenlerinden İkrime bin Ebû Cehl, Safvân bin Ümeyye, Süheyl bin Amr, Huveytib bin Abduluzzâ, Mikrez bin Hafs gibi kişiler bizzat Benî Huzâ'alılara karşı gizlenerek savaşır.

Kureyş müşrikleri, Benî Huzâ'a kabilesi tarafından tanınmamak için baskını gece yaparlar. Benî Huzâ'alıları, haremlerine kadar kovalayan müşrikler, Benî Huzâ'a kabilesinden yirmi kişiyi öldürürler. Geri kalan kişiler ise, Mekke'de Büdeyl bin Varaka-i Huzâi'nin sarayına iltica ederler. Bundan sonra Kureyş ve Benî Bekr kabilesi mensupları da geri dönüp giderler. Mevcut durum, Resûlullah'a haber verilir. Bu durum, hayra mı yohsa şerre mi alâmettir? diye Resûlullah'a sorulduğu zaman, Resûlullah, "Hayra alâmettir" der. Resûlullah, yine de antlaşmanın bozulmasından yana değildi. Antlaşma kuralları, Kureyş müşrikleri ve Benî Bekr kabileleri tarafından ihlal edilir. Kureyş müşrikleri, başta Ebû Süfyân olmak üzere Hudeybiye Barış Antlaşması'nın ihlaline çok pişman olurlar. Hatta Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, müşriklerin yenileceğine dair gece rüya bile görür. Onun için Ebû Süfyân Kureyş müşrikleri tarafından, antlaşmanın yenilenmesi için Medine'ye gönderilir. Ebû Süfyân, Resûlullah'ın huzuruna çıkmadan ezvâc-ı tâhirâtan kızı Ümmü Habîbe'nin evine gidip Resûlullah'ın minderine oturmak isteyince Hz. Ümmü Habîbe, izin vermez. Ebû Süfyân ise "Ey kızım! Minderi mi benden, yoksa beni mi minderden esirgiyorsun?" diye

sorunca Ümmü Habîbe, “Bu minder, âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah’ın minderidir. Senin gibi dinden imandan habersiz bir müşrikin bu minderde oturmasına gönlüm razı olmaz” der. Bu duruma Ebû Süfyân çok kızar ve oradan ayrılmak zorunda kalır. Resûlullah’ın huzuruna çıkan Ebû Süfyân, Resûlullah’tan bozulan antlaşmanın yenilenmesini talep eder. Resûlullah’tan olumlu cevap almayınca Hz. Ebû Bekir’in yanına gider. O’ndan da benzer cevap alınca Hz. Ömer’in yanına gider. Hz. Ömer ise “Ben, benimle hiç kimsenin olmadığını bilsem bile sizinle savaşacağım” diye cevap verir. Bunun üzerine Ebû Süfyân, rotasını Hz. Fatma’ya çevirir. O’ndan da istediği cevabı alamaz. Hz. Ali’nin yanına gider. Hz. Ali’de “Resûlullah’ın söylediği söze mukabil söyleyeceğim söz yoktur” der.

Ebû Süfyân, “Yâ Ali! Beni bu çıkmaz durumun içinden kurtaracak bir tavsiyede bulun” der. Hz. Ali ise “Sen Kureyş kavminin reisisin, hem Müslümanları hem de Kureyş müşriklerini himayene aldığını ilan et! Belki çaban bir işe yarar” diye tavsiyede bulunur. Ebû Süfyân ise Hz. Ali’nin tavsiyesini yerine getirir. Fakat Ebû Süfyân’ın himaye teklifi Resûlullah tarafından kabul görmez. Bunun üzerine Ebû Süfyân, Mekke’ye dönmek zorunda kalır. Resûlullah, gizliden gizliye Mekke’ye sefer yapma hazırlığına başlar. Sefer durumundan başta Hz. Âişe ve Hz. Ebû Bekir bile haberdâr olmazlar. Fakat daha sonra seferdeki vazifelerinden dolayı haberdâr olurlar. Resûlullah, savaşın fazla ziyana sebebiyet vermemesi için “Allah’ım! Yurtlarına ansızın varıp kavuşuncaya kadar, Kureyşlilerin casus ve habercilerini tut, görmez ve işitmez hâle getir. Beni birdenbire işitsinler” diye dua eder. Artık sahabeler, Mekke’ye sefer yapılacağının farkındaydılar.

Resûlullah, yine de Kureyş müşriklerinin dikkatini çekmemek için başka yere gidiliyor görüntüsünü vermeye çalışır. Bu ara, ashabdan Hâtıb bin Ebî Beltea, Müslümanların onlara karşı savaş hazırlığı yaptığını bildiren bir mektubu müşriklere gönderir. Fakat sahabe Hâtıb bin Ebî Beltea, bu mektubu Kureyşlilere yazmasının sebebi ailesinin Mekke’de mahsûs ve korumasız bir şekilde oturmalarıdır. Hâtıb, “Bu ihbâr mektubuyla Kureyş’in ileri gelenlerini minnet altında bırakarak ailemi korumayı hedefledim. Fakat yine cezam neyi gerektiriyorsa çekmeye de hazırım” der. Hz. Ömer, hiddetlenerek Hâtıb’ı öldürmek ister. Fakat Resûlullah, izin vermez. Resû-

lullah, Abdullah bin Ümmü Mektûm'u Medine'de yerine bırakarak sefere çıkar. Sefere daha sonra Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas da katılır.

Bu yolculuk esnâsında, Resûlullah'ın amca çocukları Ebû Süfyân bin Hâris ve Abdullah bin Ebî Ümeyye de Müslüman olurlar. İslâm ordusu, Merru'z-zehrân denilen yere varıncaya kadar Mekkeli hiçbir münafığın seferden haberi yoktu. Resûlullah, Mekkeli müşriklere gözdağı vermek için gece on iki bin yerde ateş yakılmasını İslâm mücahitlerine emreder. Bu manzarayı gören müşrikler, hayrete düşerler. Bu ara, Ebû Süfyân, bazı zorluklardan sonra Müslüman olur. Müslüman olan Ebû Süfyân, Resûlullah'tan bazı ayrıcalıkları talep eder. Resûlullah'ın bu ayrıcalıkları Ebû Süfyân'a vermek istemesinin sebebi, Mekke'ye girişi Ebû Süfyân üzerinden gerçekleştirmekti. Resûlullah, Mekke'ye gireceği sırada İslâm ordusu dört kısma ayrılır. Ayrılan her kısma bir komutan tayin edilir. Muhacir ve ensar ordusu, develeri üzerinde Dâvudî zırh ve Yemânî kılıç ile Mekke'ye girerler. Resûlullah da Kasvâ adındaki devesinin üzerinde Mekke'ye girer. Amaç Mekke'yi savaşımadan ele geçirmekti. Fakat Sa'd bin Ubâde'nin savaşa dair sözleri Ebû Süfyân tarafından Resûlullah'a bildirilir. Derhâl Sa'd bin Ubâde, ordudaki görevinden azledilir. Yerine oğlu Kays bin Sa'd getirilir. Ordu da yapılan bu değişiklikler, Müslümanların Mekke'ye işgal amaçlı gelmediğini göstermek içindi. Resûlullah, Mekke'ye giriş yaptığı sırada Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, Ebû Süfyân'ın Müslüman olduğunu fark eder. Hind, Ebû Süfyân'ı ihanetle suçlar. Resûlullah, huzur ve sukûnet içinde Mekke'ye girip Ka'be'yi tavaf eder. "De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur" (İsrâ, 17/81) âyetinin hükmünce Ka'be putlarından temizlenir. Müslümanlar, Mekke'de dinî vecibelerini yerine getirirler. Böylece Mekke de kansız ve savaşı bir şekilde Müslümanların eline geçer.

İkinci Zeylin Konu ve Özetleri

Nâbî'nin, *Siyer-i Veyisî*'ye yazdığı ikinci zeyil, dönemin padişâhı III. Ahmed'e yapılan övgü ile başlayıp Velîd bin Ukbe'nin Benî Mustalık kabile-sinden zekat talep etmesini de içeren konu ile son bulmuştur. İkinci zeyil-de 8 farklı konu başlığı mevcuttur. İkinci zeyilde ele alınan konuların da çoğunluğu Resûlullah zamanında meydana gelen olaylardan oluşmuştur.

Fakat müellif birinci zeyilden farklı olarak bu zeyilde dönemin padişahı ve sadrazamına da yer vermiştir. Bu çalışmada, müellif tarafından kaleme alınan konular; şahıs, mekân, zaman ve olay örgüsü bağlamında özetlenmiştir.

1. Pâdişâhın Hareketlerini Övmeye Başlama (4b-7b)

Şahıslar: Nâbî, III. Ahmed.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Nâbî, dönemin pâdişâhı III. Ahmed'e hitaben, "Bu dünyada senin dengin bulunmaz. Adaleti ve dürüstlüğüyle bilinen tek hükümdârsın. Bir an bile olsa pâdişâhın dünyada yokluğu, dünyanın harabı demektir. Dünya ülkesini bir beden farz edersek, pâdişâh, o bedenin ruhudur" der. Yine Nâbî, III. Ahmed'in birçok özelliğini anlattıktan sonra, kendine hitaben, "Ey Nâbî, devrin pâdişâhının vasıflarını anlatmak senin haddin değildir. Değil sen, kevn ü mekân dili dahi Hz. Ahmed Han'ın vasıflarını hakkıyla anlatamaz" der. Nâbî, sonunda bir dua kısmıyla pâdişâh III. Ahmed övgüsüne son verir.

2. Vezir Silahdâr Ali Paşa'ya Övgü (7b-21b)

Şahıslar: Resûlullah, Nâbî, Silahdâr Ali Paşa, Bilâl-i Habeşî, Abdulaziz bin Hanzele, Hüveyris bin Nukayz, Hâris bin Tuleytıla.

Mekân: Mekke, Ka'be.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Nâbî, Vezir Silahdâr Ali Paşa'nın ruh hâlini ve kişiliğini anlatan bir girişten sonra, "Böyle bir vezir bin yılda bir gelir" der. Henüz kırk yaşına varmamışken ahlak ve tavırlarıyla nice kırk yaşını görmüşlerin pek fevkinde bir tavır sergiler. İlmini medreselerde tamamlar ve ahlakını kâmileştirir. Ömrünü faydalı iş ve ilimlerle geçirir. Müellifi yarım kalmış siyeri tamamlamak için teşvik ettiği için onun duasını alır. İkinci zeylin mukaddimesinde de Mekke'nin fethinin öneminden bahsedilir. Fetih gerçekleştikten sonra Hz. Bilâl-i Habeşî, Ka'be'nin üzerine çıkarak ezan okur.

Okunan bu ezan, bazı müşriklerin kahrolmasına sebep olur. Bazı müşrikler, Resûlullah ve Bilâl-i Habeşî hakkında kötü sözler sarf ederler. Sarf edilen bu sözler, Hz. Cebrâil tarafından Resûlullah'a haber verilir. Bu sözleri, Resûlullah'ın ağzından duyan müşrikler, Müslüman olmak zorunda kalırlar. Resûlullah, Mekke'de İslamiyet'i anlatan bir hutbe okur. Daha önce Müslümanlara ihanet eden Abdulaziz bin Hanzele, Hüveyris bin Nukayz ve Hâris bin Tuleytıla gibi müşrikler öldürülürler.

3. Hâlid bin Velîd Seriyyesi (21b-22a)

Şahıslar: Resûlullah, Hâlid bin Velîd.

Mekân: Mekke, Nahle.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Hâlid bin Velîd, Mekke'de Nahle adındaki puthâneği yıkmak için otuz askerle görevlendirir. Hazret-i Hâlid, bu görevini hakkıyla yerine getirip Resûlullah'ın iltifatına mazhar olur.

4. Huneyn Savaşı (22a-34a)

Şahıslar: Resûlullah, Mâlik bin Afv, Abdullah bin Hadred, Kenân bin Abd-i Yalîl, Eymen bin Eymen, Hâlid bin Velîd.

Mekân: Mekke, Huneyn, Evtâs, Tâ'if.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Mekke'nin fethinden sonra, Mekke çevresindeki kabilelerden kalbinde İslâma dair bir nur bulunan kabilelerin çoğu, Müslüman olmayı kabul ederler. Fakat İslâmiyetten nasibini almamış ve Müslümanlara karşı kin ve nefret besleyen bazı kabileler de vardı. Bu kabilelerin başında, Sakif ve Hevâzin kabileleri geliyordu. Bu iki kabile, Müslümanlara karşı savaşılmaya karar verirler. Bu iki kabileye yakınlığı ile bilinen bazı kabilelerin de dâhil olmasıyla yaklaşık otuz bin kişilik bir ordu teşkil edilir. Hevâzin kabilesinin lideri Mâlik bin Avf, Sakif kabilesinin lideri de Kenân bin Abd-i Yalîl idi. Gelişen hadiselerden haberdâr olan Resûlullah, durumu tam olarak öğrenmek için sahabilerden Abdullah bin Hadred'i

müşriklerin arasına gönderir. Müşriklerin ahvâlini merak eden Abdullah bin Hadred, müşrikler hakkında edindiği izlenimi Resûlullah'a anlatır. Resûlullah, harb için gerekli hazırlıkları yapar. Rivâyetlere göre, on bini Medineli, iki bini de Mekkelilerden oluşan İslâm ordusu on iki bin kişiden ibâretti. Resûlullah, Abdullah bin Esîd'i Mekke'ye vali olarak tayin eder. İslâm ordusundaki bazı sahabiler, kalabalık orduyu galibiyetin bir âlameti olarak yorumluyorlardı. Resûlullah'ın Huneyn'e vardığını gören ve duyan müşriklerde moral bozukluğu meydana gelir. Rivâyet ediliyor ki Benî Süleym kabilesinin komutanlığını Hâlid bin Velîd yapıyordu.

Müşriklerin komutanı Mâlik bin Avf, bir fırsatını bulup Resûlullah'ın üzerine yürümeye teşebbüs eder. Bunu gören ashâbdan Eymen bin Eymen, gerekli karşılığı verir. Bu karşılık, Eymen bin Eymen'in şehâdetine vesile olur. İslâm ordusu kısmî bir bozguna uğrar. Bu arada Resûlullah'a kin ve düşmanlığıyla bilinen Şeybe de Müslüman olur. Bazı rivâyetlere göre Hz. Cebrâil de on altı bin melek İslâm ordusuna yardım eder. Savaş sonunda İslâm ordusundan dört kişi şehit olur. Müşrik ordusundan ise yetmiş kişi öldürülür. Savaş sonunda altı bin kişi esir alınır. Bununla beraber yirmi dört bin deve, kırk binden fazla koyun, kırk bin okka has gümüş ve daha nice mal ve mülk ganimet olarak kalır. Kalan bu ganimet, Evtâs adlı bir yerde toplanır. Daha sonra Resûlullah, bir kısım müşriğin Evtâs denilen yerde toplanıp Müslümanlara karşı bir tehdit oluşturduğunu fark eder ve oraya da gerekli müdahelenin yapılması için emir verir. Bu emirden sonra gerekli müdahale yapılır. Huneyn Savaşı'nda yenilen müşrikler, Tâ'if'e sığınır. Oraya da gerekli müdahale yapıldıktan sonra zafer Müslümanların olur.

5. Resûlullah'ın Oğlu İbrahim'in Doğumu (34a-34b)

Şahıslar: Resûlullah, Mâriyye-i Kıbtıyye, İbrahim bin Resûlullah, Ebû Râfi'.

Mekân: -

Zaman: Hicretin 8. yılı.

Olay örgüsü: Hicretin sekizinci yılında Resûlullah'ın Hz. Mâriyye'den olan oğlu İbrahim dünyaya gelir. Bu müjdeli haberi Resûlullah'a Ebû Râfi'

verir. Resûlullah, doğumun yedinci gününde akika kurbanını keser. Daha sonra İbrahim'in saçını tıraş eder ve saçı ağırlığında gümüş, sadaka dağıtır.

6. Hicretin Dokuzuncu Yılı Hadiseleri (34b-37b)

Şahıslar: Resûlullah, Bişr bin Süfyân, Uyeyne bin Hısn, Zibirkan bin Bedr, Hassan bin Sâbit.

Mekân: Medine, Hicâz.

Zaman: Hicretin 9. yılı Muharrem ayı.

Olay örgüsü: Hicretin dokuzuncu yılı Muharrem ayında Resûlullah, şariat hükmü gereği bazı İslâm kabilelerinden zekât toplamak için Bişr bin Süfyân'ı Benî Ka'b kabilesine gönderir. Benî Ka'b kabilesi, Bişr'in yaptığı teklifi kabul eder. Fakat Benî Temîm kabilesi, Bişr'in isteğine son derece karşı çıkar. Hatta Bişr'i katletme fikrini bile benimseyenler olur. Bunun üzerine Bişr, Medine'ye döner ve durumu Resûlullah'a bildirir. Resûlullah da elli kadar süvâr ile Uyeyne bin Hısn'ı Benî Temîm kabilesinin üzerine gönderir. Yapılan baskın sonucunda bir erkek, yirmi bir kadın, otuz tane de çocuk esir alınır. Daha sonra esirleri geri almak için Benî Temîm kabilesinin şâir ve hatiplerinin de bulunduğu bir grup, Resûlullah'ın yanına gelir. Resûlullah'a hitaben "Benî Temîm kabilesinden olduğunu şiir ve övünme yarışında bulunmak için şâir ve hatiplerini yanlarında getirdiğini" dile getirir. Resûlullah ise "Ben şiir söylemekle vazifelendirilmediğim gibi, övünmekle de emredilmedim. Fakat yine de neyiniz varsa ortaya dökün görelim" buyurur. Bunun üzerine Zibirkan bin Bedr şu sözlerle maksadını dile getirir: "Onlar, iyilikler anlatılınca bize muhalefet ediyorlarken, biz, bugün bizim büyüklüğümüzü bildiğiniz için size geldik.

Resûlullah, Hicaz diyarında Darîm kabilesi gibisi bulunmazsa da her topluluğun ileri gelenleri vardır" der. Resûlullah, Hassan bin Sâbit'e yazılan bu kasideye bir karşılık vermesini ister. Hassan bin Sâbit ise "Ey Benî Dârim! Övünmeyin. Sizin övünmeniz, iyilikler zikredildiğinde size bir vebal olarak döner. Yok olasınız. Siz, başkasının çocuğunu emzirip, hizmet eden ve bize tâbi kişilerken bize karşı mı övünüyorsunuz?" sözleriyle cevap verir. Bunun üzerine Benî Temîmliler, İslâmiyetin güzellik ve belagatını tasdik etmek zorunda kalırlar.

7. Hz. Ali Seriiyesi (37b-38a)

Şahıslar: Resûlullah, Ali bin Ebî Tâlib.

Mekân: Fûls Puthânesi.

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah, Hz. Ali komutasında yüz elli süvâriyi Benî Tay kabilesine ait Fûls adındaki puthâneği yıktırmak için gönderir. Hz. Ali, hedef gösterilen puthâneği yıktırıp içindeki mal ve esirleri Müslümanlar arasında paylaşır.

8. Velîd bin Ukbe'nin Benî Mustalık'tan Zekât Talep Etmesi (38a-38b)

Şahıslar: Resûlullah, Velîd bin Ukbe.

Mekân: -

Zaman: Görülen geçmiş zaman.

Olay örgüsü: Resûlullah, Velîd bin Ukbe'yi Benî Mustalık kabilesinden zekât talep etmesi için gönderir. Fakat bu kabile, Velîd bin Ukbe'ye olan kin ve nefretlerinden dolayı gerekli desteği vermez. Çünkü bu kabile, Velîd bin Ukbe'ye güvenmiyordu. Daha sonra Resûlullah'ın devreye girmesiyle iş halledilir. Benî Mustalık kabilesi, zekâtını vermeye başlar.

Zeyillerin Üslûp İncelemesi

Üslûp, “Eda, biçem, stil, ifade tarzı, anlatış yolu. Her sanatçı veya edibin duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimi, anlatış yolu. Başka bir ifadeyle, zihinde doğan buluşun düzenlendikten sonra yazıyla ortaya konulma tarzı. Bir yazarın duyuş ve düşünüşünün dile yansımaları, dili kendine özgü kullanılış biçimidir.” (Karataş, 2011:611)

Nâbî'nin zeyillerde kullandığı üslûp, mensur ve manzum ifâdelere göre farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda zeyillerde Nâbî'nin üslûbu ile ilgili dikkatimizi çeken hususlar şunlardır:

1. Nâbî, mensûr eserlerinde Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle dolu bir dil ve sanatlı bir üslûp kullanmıştır.

Nâbî, birinci zeylin te'lîf sebeplerinden bahsederken, *Zeyl-i Siyer-i Veysî* adlı eserin iddialı bir eser olduğu söyler ve bunun için kullanılan üslûbun da ağır olduğundan bahseder. (M 2a)

2. Özellikle müşriklerden bahsedilirken hicivli bir anlatıma başvurulmuştur. Örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Ka'b bin Eşref	Ser-ķatâr-ı hergele-i ta'ayyün (M 6b)	Görünen eşek sürüsünün başı
Übey bin Hâlef	Hük-ı bed-hû (M 29a)	Kötü ahlaklı domuz
Mâlik bin Afv	Ser-i gürüh-ı hergele-i dâlâl (E 27b)	Dalalete girmiş eşek sürüsünün başı
Ebû Süfyân	Bed-peymân (M 154a)	Sözünde durmayan
Şührebbil bin Amr-ı Gassânî	Ef'â-i râh (M 144a)	Yolun yılanı
Ebî Selûl	Pişekâr-ı bâzîçe-i nifâķ (M 115a)	Nifak eğlencesinin oyuncusu
Hüsrev-i Pervîz	Bî-edeb (M 108a)	Edepsiz

3. Başta Resûlullah olmak üzere İslâm kahramanları için medhiyeli anlatımlar kullanılmıştır. Örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Resûlullah	H'âce-i 'âlem (M 32a)	Âlemin efendisi
	Server-i 'âlem (M 17b)	Âlemin lideri, önderi
	Seyyidü'l-'Arab ve'l'Acem (M 35a)	Arab ve Arab olmayanların efendisi
	Fahrür-rusûl (M 36a)	Peygamberlerin övüncü
	Hâbib-i ekrem (M 37b)	Pek cömert sevgili
Hz. Ali	H'âce-i sitize-şinâs-ı 'âlem (M 43a)	Savaş sanatını bilen ustadı
	Gülbün-i hadîķa-i velâyet (M 20a)	Velâyet bahçesinin gülü
	Şîr-i şimşîr-zen (M 20a)	Kılıç çeken aslan
	İmâme-i sübhâ-i kerâmet (M 27b)	Keramet tesbihinin başı

	Bedr-i hâle-i velâyet (M 46b)	Velâyetin parlak dairesinin dolunayı
H. Osmân	Menba‘-ı cûy-bâr-ı hilm ü hayâ (M 58b)	Haya ve yumuşaklık akarsuyunun kaynağı
	Zî‘n-nûreyn (M 88a)	İki nur sahibi
H. Ömer	Hoşka-i hamîyyet (M 11a)	Hamiyyet hokkası
H. Hamza	Seyyidü’ş-şühedâ (M 34a)	Şehitlerin efendisi

4. Cümlelerde seciye dayalı bir paralellik söz konusudur. Örnekler aşağıda gösterilmiştir:

“... her şafha-i rengini bir tahte-i şükûfe-i nâmdâr ve her fıkra-i nemekini bir deste-i nâz-büy-ı nefha-nişârdur” (M 1b)

Her	şafha-i	rengini	bir	tahte-i	şükûfe-i	nâmdâr
Her	fıkra-i	nemekini	bir	deste-i	nâz-büy-ı	nefha-nişâr

“Silsile-i suţûrı şaff-ı benefşezârdan dil-cüyter ve gül-i sürh-ser-i sühanları gül-deste-i behiştten hoş-büyterdür” (M 1b)

Silsile-i	suţûrı	şaff-ı benefşezârdan	dil-cüyter
Gül-i sürh-ser-i	sühanları	gül-deste-i behiştten	hoş-büyter

“Ta‘bîrât-ı cihân-pesendi zîb-i destâr-ı iştiḥâr ve telmiḥât-ı dil-güşâsı mümtâz ü müselleḡ-i aşḥâb-ı âşârdur” (M 1b)

Ta‘bîrât-ı	cihân-pesendi	zîb-i	destâr-ı	iştiḥâr
Telmiḥât-ı	dil-güşâsı	müselleḡ-i	aşḥâb-ı	âşâr...

Bu kullanım, metnin akıcılığına katkı sağladığı gibi metnin okunuşunda ve anlamlandırmasında da rol oynamıştır.

5. İsimler birden çok sıfatla beraber kullanılmıştır.

“...Veysî-i şîrin-sühan ü pâkîze-edâ...” (M 1b) Veysî ismi “şirin söz ve temiz edâ” sıfatlarıyla kullanılmıştır.

“.....güher-i ‘âlem-bahâ-yı ma‘den-i imâmet hilâl-i engüşt-nümâ-yı ufķ-ı velâyet ğonce-i ser-sebz-i gül-sitân-ı şeref imâm-ı şânî-i mihrâb-nişîn-i Neced kıurretü’l-‘ayn-ı Ali elķâb-yâfte-i tayyib ü taķı vü zekî ve sey-yid ü sıbt ü veli ya’nî İmâm Hasan bin Ali ...” (M 11b)

Hız. Hasan’ın doğumu anlatılırken, “İmamlık madeninin kıymetli cevheri, velâyet ufkunun parmakla gösterilen ayı, şeref gül bahçesinin yeni yetişmiş gıncası, Neced mihrabında oturan ikinci imâmı, Ali’nin göz nuru, takvalı, güzel, temiz lakaplı, efendi, torun ve veli” gibi sıfatlar Hız. Hasan isminden önce kullanılmıştır.

6. Mensûr olarak ifâde edilen konular, manzum sözlerle özetlenmiş ve bu manzumeler metnin akıcılığına katkı sağlamıştır. Örnekler aşağıda gösterilmiştir:

“Bir mülâhaza dahı budur kişâ’ibe-i ıstibâhdan berîdür” (M 2b)

Şüphesiz, Hız. Resûlullah’ın vasıflarını biz güzel anlatamayız. Onun güzel vasıfları bizim sözlerimizi süslüyor. Nâbî, bu mensûr ibâreyi, aşağıdaki Farsça beyitle özetlemiştir:

Be-gâh-ı vaz‘-ı ķalem der-şahîfe-i vaşfeş
Nefes be-sîne ne-günced zi-izdiķâm-ı ķayâl (M 2b)

“Onu sahifede vasf etmek için kalem ele alındığı zaman, nefes hayalin izdihamından dolayı sineye sığmaz.”

“Temîme-i sîmîn-i bedr-i Ramazân şeb-sitân-ı ‘âlemde âvîhte-i tāk-ı gehvâre-i âsmân hâzretleri ufķ-ı meşîme-i Zehrâdan dirahşân ve hırâmân-ı gülşen-serây-ı imķân oldılar” (M 11b)

Yukarıdaki parça, Hız. Hasan’ın doğumunu anlatmaktadır. Şâir bu mensûr parçayı özetlemek için aşağıdaki manzum parçaları yazmıştır.

Zi-burc-ı sa‘âdet nümüd aḥterî

.....

Yekî kevkeb-i sa‘d-ı meh-râ ḥalef (M 11b)

“Saâdet burcundan bir ahter doğdu. Şeref hazinesinden bir cevher belirdi. Bolluk ülkesinden bir misk ortaya çıktı ki kokusu bütün âleme yayıldı. Aya halef bir mutluluk yıldızı, şeref göğünden parladı.”

7. Geçmiş dönemlerdeki bazı konuşmalar Nâbî tarafından olduğu gibi zeyillere nakledilmiştir. Örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Enmâr Savaşı’nda Gavres adındaki şahıs, elindeki kılıcı Resûlullah’a kaldırarak,

– Men yemne‘ûke’l-yevme minnî (M 6a)

(Seni bugün benden kim kurtaracak.)

Resûlullah;

– Allahü Te‘âlâ (M 6a)

Daha sonra Resûlullah, Gavres’in sinesine indirdiği bir darbe ile elindeki kılıcı alarak;

– Men yemne‘ûke’l-yevme minnî (M 6a)

(Seni benden bugün kim kurtaracak.)

Gavres;

– Va’llâhi le-ente ḥayrûn minnî (M 6a)

(Muhakkak sen benden daha hayırlısın.)

Resûlullah, Rûm Meliki Hirakl’a Dıhye bin Halîfe ile İslâma davet mektubunu gönderdikten sonra mektubu alıp okuyan Hirakl ile Ebû Süfyân arasındaki bazı konuşmalar cerayan etmiştir. Bu durumu Nâbî, diyalog tekniğiyle yansıtmıştır.

“**Su’âl-i evvel-i Hirakl:** Ol dürr-i yetîm dürc-i nübüvvetüñ miyâne-i ‘ummân-ı ensâb-ı kabâ’ilde şadef-i lü’âl-perver-i nesebi ne keyfiyyet ile muttaşıfdur?” (M 103a)

Hirakl’in birinci sorusu: O hangi nesebdendir?

“Cevāb-ı Ebī Süfyān: Ey nighbān-ı memālik-i Kayşerīkıl
ü kâlden berterdür didüm” (M 103a)

Ebû Süfyân’ın cevabı: İbrahim Halillullah’ın soyundan, Benî Hâşim kabilesinden, şerefli ve mükerrerrem bir nesle sahiptir.

“Tevcîh-i Hirakl: El-ḥaḡ kamer-pîrâ-yı ikil-i muraşşâ’kâr-ı nübüvvet
..... sevād-ı endüde-i gubâr-ı neng ü ‘ār olmaya didi” (M 103a)

Hirakl’in yorumu: Peygamberler böyle şerefli kişilerden olması lazım ki halk arasında itibârları olsun.

Konu, Hirakl’in sorduğu birkaç soruyla bu şekilde devam etmektedir.

8. Bazı Arapça ibârelerin anlamları metin içinde müellif tarafından açıklanmıştır. Metindeki örnekleri şunlardır:

“Leḡad ‘azüme emrû ibn Ebî Kebşe ennehû yehâfehû meliki Benî’l-Aşfar’
ya’nî Cenâb-ı Muḥammed’ün emri ne mertebe ‘azîm oldu ki melik-i Benî
Aşfar bile saṭvet-i nübüvvetden tersân olur didüm” (M 106b)

“İbn Kebşe’nin emri büyüktür ki Benî Asfar’ın pâdişâhı ondan korkar.”

“Lev se’elenî siyâbetün fi’l-arḡi lemâ fa’altü bâde ve bâde mâ fi yedihi’
ya’nî Eger benden üftâde-i rûy-i zemîn olan güre-i nîm-ḡâm-ı ḡurmâ taleb
itse daḡı merdâne müsâ’ade eyleyemem. Kendisi de ve yedinde olan daḡı
helâk olsun” (M 114a)

“Yerdeki bir hurma koruḡunu bile istese ona vermem. Kendisi de elinde
olan da helak olsun.”

Netice itibâriyle 17. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Nâbî’nin zeyillere yansıyan üslûbu hakkında şunları söyleyebiliriz:

a) Nâbî tarafından *Siyer-i Veysî*’ye yazılan zeyillerde son derece özentili bir dil ve üslûp kullanılmıştır. Nâbî, süslü nesirde Veysî’den eksik yanının olmadığını göstermek amacıyla son derece külfetli bir üslûba yönelmiştir.

b) Nâbî, zeyillerde başta Kur’ân-ı Kerîm, ve Hadîs kitapları olmak üzere birçok kaynaktan alıntı yapmıştır.

c) Nâbî, te'lîf ettiği zeyillerde düşüncelerini mensûr ibârelerle, düşüncelerin onda bıraktığı heyecan ve duyguları ise manzum ibârelerle dile getirmiştir.

d) Zeyillerde baştan sona kadar seci sanatının bütün türlerinden örnekler mevcuttur. Bu da zeyillere ayrı bir âhenk katmıştır.

e) Nâbî, Türk edebiyatında daha çok manzum eserleriyle bilinmektedir. Fakat *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı birinci zeylin sebep-i te'lîf kısmında, "...nüşâ-i siyer-i mu'teberleri mâh-ı nâ-şude-bedr gibi nâ-tamâm тұrur iken 'aṭiyye-i İlâhî olan gencîne-i enfâsı medâyiḥ-i kesân ve evşâf-ı mey ü hûbânda izâ'at itmek hûsrân-ı mübîn idügi nümâyândur" (M 2a, 2b) diyerek Resûlullah'ı anlatan yarım kalmış siyeri tamamlamanın, birilerini övmek için yazılan kasidelerden, güzelleri ve şarabın vasıflarını anlatan gazellerden daha önemli olduğunu dile getirmiştir.

Edebî Sanatlar

Mecazlar

1. İstiare, "*Bir kelimeye aralarındaki benzerlik alakası dolayısıyla lügat/temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir*" (Saraç, 2012:118)

"...ol müşrik-i düzaḥî-nihâdî bâriḳa-i şimşir ile **güdâhte-i pûte-i 'adem eyledi**" (M 3b)

Nâbî, müşriklerin ölümünü potada eritmeye benzetmiş; ama potada eritilen madenden bahsetmeyerek kapalı istiare sanatı yapmıştır.

2. Kinâye, "*Bir sözü hakiki anlamının da kastedilmiş olması mümkün olmakla birlikte, hakiki anlamının dışında kullanmaktır*" (Saraç, 2012:144)

"Ṭa'ife-i Yehûd daḥî ol mü'min-i kâmilü'l-'ayarı sikke-yâb-ı dârü'd-ḍarb-ı şehâdet itmeleriyle âteş-i tiz-hûz-i fesâd-ı bünyân-ı muşâlahayı **sûzân** idüp..." (M 3b)

"Sûzân" kelimesinin gerçek anlamı "yakmak"tır. Fakat bu cümlede "bozma" anlamında kullanılarak kinâye sanatı yapılmıştır.

"**Gârka-i hûn** olmadık bir dem mi var dāmānumuz" (M 63b)

“Garka-i hûn” sözü “kana batmak” anlamında gerçek manasıyla kullanılmakla beraber, bu cümlede “savaşmak” anlamında kullanılarak kinâye sanatı yapılmıştır.

3. Teşbih, *“Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibâriyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır”* (Külekçi, 1999:28)

“....‘illet-i gâ‘iye-i tertîb-i kâ‘inât olan hâzret-i eşref-i mevcûdât ‘aleyhi’ş-şalavâtun âvîhte-i tâğ-ı sipîhr-i iştihâr olan **nüşha-i siyer-i mu‘teberleri mâh-ı nâ-şude-bedr gibi** nâ-tamâm тұrur iken...”(M 2a)

Tamamlanmamış olan siyer gökteki hilale benzetilerek benzetme sanatı yapılmıştır.

Ebû Dücâne rağıya’llâhü ‘anh ta’ahhüd-i şart-ı ma’hüd itmegin i’tâ buyurdular. Cibilliyet-i bahâdırânenen nâşî ma’ârik-i mağâzide hırâm-ı bî-bâkâne resm-i me’lûfı olmağın bu def’a iltifât-ı hâzret-i fâhr-i kâ’inât ‘aleyhi efdâlü’t-taḥıyyât ilâve-i şevḳ olmağıla mu’tâddan efzûn şemâ’il-i müfteḥirâne ile muḳaddime-i şufûfa **tāvūs gibi hırāmân** olduğda...” (M 17a)

Metinde Ebû Dücane’nin savaşta Resûlullah’dan aldığı iltifatla tavus kuşu gibi yürümeye başladığı dile getirilerek teşbih sanatı yapılmıştır.

Ses Tekrarına ve Benzeşmesine Dayalı Sanatlar

1. Seci, *“Lügat anlamı kumru, güvercin gibi kuşların aynı sesleri tekrarlayarak ötmeleri demek olan seci, nesirde fasıla sonlarında aynı harfin bulunmasıdır”* (Saraç, 2012:257)

Nâbî’nin zeyilleri baştan sona kadar seci sanatının örneklerinden oluştuğu için seci sanatının çeşitlerinden de bahsedip her birine birkaç örnek vermekle iktifa edeceğiz.

Mutarraf seci: *“Farklı vezinlerdeki kelimelerin son harflerinin aynı olmasıdır”* (Saraç, 2012:257)

“Ta’birât-ı cihân-pesendi zîb-i destâr-ı **iştihâr** ve telmîhât-ı dil-güşâsı mümtâz ü müsellemler-i aşḫâb-ı **âsârdur**” (M 1b)

“...her şafha-i rengini bir tahte-i şükûfe-i **nâmdâr** ve her fıkra-i nemekini bir deste-i nâz-büy-ı **nefha-nişârdur**” (M 1b)

Farklı vezinden olmalarına rağmen “**ıştîhâr**” ile “**âsâr**” kelimelerinin son harfleri olan “r” ve “**nâmdâr**” ile “**nefha-nişâr**” kelimelerinin son harfleri olan “r”nin benzer olması hasebiyle mutarraf seciye örnek teşkil etmektedir.

Aynı şekilde,

“Ol gonce-i nîm-şükûft-i çemenistân-ı âsârı âb u hevâ-yı dem ü kalem ile mânende-i gül-i şad-berg-i ârâyiş-i destâr-ı **iẖtitâm** ve ol mîve-i nîm-puht-ı şâhsâr-ı esrârı germiyyet-i âfitâb-ı himmetle mîve-i kemâl-resîde gibi nihâde-i tabağ-ı **itmâm** itmege...”(M 2a)

Vezinleri farklı olmalarına rağmen “**iẖtitâm**” ile “**itmâm**” kelimelerindeki son harf olan “m” harfi mutarraf seciyi meydana getirmiştir.

Mütevâzî seci: “*Fasılaların revî harfî yanî sıra vezin itibâriyle de aynı olmasına denir*” (Saraç, 2012:257)

“Elfâz-ı nâtîka-nevâzı sünbül-deste-i ser-i şîşe-i **feşâhat** ve me’âni-i kinâye-perdâzı zîr-i lihâf-ı feşâhatda hem-ẖâbe-i ‘arâyiş-i **belâgatdur**” (M 1b)

Parçada geçen “fesâhat” ile “belâgat” kelimelerinde son harf olan “t” ve her iki kelimenin vezni de aynı olduğu için mütevâzî seciye örnektir.

“...nev-be-nev kavâfil-i tevfiğ teng-güşâ-yı emti‘a-i gün-â-gün-ı **hayâl** ve çâr-sû-yı zamîrinde tâze tâze perend-i nev-zuhûr-ı kârgâh-ı tahkîk zîver-i dūş-ı dellâl-ı **makâl** olacağı...”(M 2b)

Parçada siyah karakter ile gösterilen “hayâl” ile “makâl” kelimelerinin son harfleri “l” ve vezinler aynı olduğundan dolayı mütevâzî seciye örnek teşkil etmektedir.

Murassa seci: “*Fasılalarda olduğu gibi onlardan önceki kelimelerin de karşılıkları olan kelimeler ile secili ve aynı vezinde olmasına denir*” (Saraç, 2012:257)

“...sicill-i mahfûz-ı âmâli **matvî vü mektûm** ve ẖüccet-i kıtâ‘a-yı hayâtı **mümzâ vü mahtûm** olmağın...” (M 2a)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi “mektûm ile mahtûm” kelimeleri arasında vezin ve kafiye birliği olduğu gibi, fasılalardan önceki “matvî ve mümzî” kelimeleri arasında vezin ve kafiye birliği olduğu için murassa seciye örnek teşkil etmektedir.

“...miftâhü'l-ğayb-ı tevfiķle ebvâb-ı maḥâzin-i ma'ânî küşâde ve esbâb-ı meyâmin-i rûḥânî âmâde olup...” M-2b)

Yine örnekte görüldüğü gibi fâsıla kelimesi olan “güşâde ile âmâde” kelimeleri aynı vezin ve kafiyeendirler. Aynı şekilde fâsıla kelimelerinden önceki “**ebvâb-ı maḥâzin-i ma'ânî** ve **esbâb-ı meyâmin-i rûḥânî**” kelimeleri de vezin ve kafiye bir paralellik teşkil ettikleri için murassa seciye birer örnek teşkil etmektedir.

2. İştikak, “Bir kök ile o kökten türemiş bir veya daha fazla kelimenin aynı ibârede kullanılmasıdır” (Saraç, 2012:254)

“Ümîdüm ḥalkdan Nâbî ne **iḥsân** ü ne **taḥsîndür**” (M 3a)

“İhsân ve tahsîn” kelimeleri “hasen” kökünden türeyen kelimeler aynı cümlede kullanılarak iştikak sanatı yapılmış.

Yine “Ez-**uhde**-i '**ahd** eger bürün âyed merd” (M 7a)

“Ahd” kökünden “ahd ve uhde” kelimeleri bir arada kullanılarak iştikak sanatı yapılmıştır.

3. İrsad, “Secili veya kafiye bir sözde bu seci veya kafiye'nin nasıl devam edeceğine sözün içinde kullanılan bir kelime ile işaret etmektir” (Saraç, 2012:261)

“Nâm-ı ferzendân-ı Hârûn 'aleyhi's-selâm ki luğat-ı maḥşûşalarında **Şebîr ü Şübeyr**'dür, Lisân-ı Arabîde ism-i **Ḥasan ü Ḥüseyn** ile müterâdifân olmağın...” (M 12a)

Hız. Hasan'ın doğumunu anlatan hadisede Hız. Harun'un “**Şebîr ve Şübeyr**” adlı iki çocuğunun olduğunu, buna paralel olarak da Hız. Ali'nin doğan iki oğlunun adları da “Hasan ve Hüseyin” dir. Nâbî “**Ḥasan ü Ḥüseyn**” isimlerinden önce “**Şebîr ü Şübeyr**” isimlerini kullanarak seci ve kafiye'nin nasıl devam edeceğine işaret ederek irsâd sanatı yapmıştır.

Kelime Tekrarına Dayalı Sanatlar

1. Reddül-Acüz Ale's-Sadr, “*Şiirde beytin, düz yazıda da bir cümleinin veya ibârenin sonunda yer alan kelimeyi kendisinden önce tekrarlamaktır*” (Saraç, 2012:263)

“**Nedür** telâş ki bādī bu pīç ü tâb **nedür**
Getürdügün ne haberdür bu ıztırâb **nedür**” (M 167a)

Yukarıdaki beyitte görüldüğü gibi müellif, beytin sonunda yer alan “**nedür**” kelimesini kendisinden önce de iki defa tekrarlamakla reddül-acüz ale's-sadr sanatını meydana getirmiştir.

“**Bedrdür** kevkeb ile farkı ‘ayândur **bedrün**” (E 7b)

Yukarıdaki mısra da görüldüğü gibi müellif, mısraın sonunda yer alan “bedr” kelimesini kendisinden önce de tekrarlamakla reddül-acüz ale's-sadr sanatını meydana getirmiştir.

Anlamla İlgili Sanatlar

1. İktibas, “*Şiir yahut düz yazı metninde bir âyet-i kerîmenin veya hadîs-i şerîfin tamamının veya bazı kelimelerinin alıntılanmasıdır*” (Saraç, 2012:274)

“Seyyidü'l-Enbiyâ ‘aleyhi ezkiyâ't-tehâyâ yâ Nu‘aym enbân-ı iktidâruñ-
da olan mihre-i bâzîçe-i müş'abidâne a'mâlinde ihmâl itme ki “*Inne'l-ħarbe ħud'etün*” hemân Nu‘aym ol maħalden ŧeb-i târda delâlet-i ŧu'le-i fânüs-ı İslâm ile ser-i ŧavile-i ħar-nejadân-ı Benî Kureyza...” (M 74a)

Nâbî, konunun gidişatını anlatırken “*Harb hiledir*” hadîs-i şerîfini kullanarak iktibâs sanatı yapmıştır.

“Ol eşnâda bülbül-i sidre-nişin Ĥazret-i Cibril-i Emîn ‘aleyhi’ş-şalâtü ve's-selâm gül-deste-i kerîme-i “*Ve immâ teħâfenne min ħavmin ħiyâneten fe'nbiz ileyhim ‘alâ sevâ'in*” iblâğıyla taħrik-i ŧarŧar-ı ‘azm itmegin Şaf-der-i Âsmân-ı Maħarr ‘aleyhi’ş-şalâtü ve's-selâm ħazretleri...” (M 3b)

Yine yukarıdaki parçada da görüldüğü gibi müellif, beyan ettiğı fikri desteklemek amacıyla “Antlaşma yaptığın bir kavmin hainlik yapmasından

korkarsan sen de onlarla yaptığın ahdi aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir” (Enfâl, 8/58) âyetini iktibâs etmiştir.

2. Îrâd-ı Mesel, “*Bir fikri ispat için bir atasözünü veya hikmetli bir sözü delil getirmektir*” (Saraç, 2012:277)

“Nihâleş ki eknün büved ferşsây
Be-zûdî dırahtî şevd arş-sây
Hazer kün ki çün katre yek-câ şevd
“Şevd çeşme vü çeşme deryâ şevd” (M 38a)

“Şimdi yeryüzüne dikilen fidan çabucak gökyüzüne ulaşan ağaç olur,
dikkat et ki katre damlaya damlaya göl olur”

Yukarıdaki Farsça beyitte ve anlamında italik olarak verilen cümlelerde görüldüğü gibi müellif, savunmuş olduğu fikre bir atasözünü delil olarak getirip îrâd-ı mesel sanatını meydana getirmiştir.

3. Telmih, “*Bir söz içerisinde kıssaya, efsaneye, tarihî bir hadiseye veya bir âyete, hadise, meşhur bir darb-ı mesele, bir inanışa işaret etmektir*” (Saraç, 2012:282)

“İsm-i şerîf-i Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâmı âverde-i Beytü’l-ahzân-ı zamîr ide-medi” (M 60b)

Cümlede “Beytü’l-ahzân” sözüyle Hz. Yakub’un (a.s.), Hz. Yusuf’u (a.s.) kaybettikten sonra yıllarca hüznün için çekildiği yere telmihde bulunulmuştur.

“Peder-i Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm gibi “*Fe şabrun cemilün va’llâhü’l-müste‘â-nü ‘alâ mâ teşîfün*” niyâzına teşebbüsden gayrı çâre-i kâr kalmamışdır diyü rişte-i kelâma hitâm virüp cânib-i âher-i bâline taklîb-i düş-ı ittikâ’ eyledi” (M 60b)

Yine, Hz. Yakub’un (a.s.) Hz. Yusuf’un durumu karşısındaki çaresizliği münasebetiyle nâzil olan “Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır” (Yûsuf, 12/18) meâlindeki âyete telmihde bulunulmuştur.

4. Tezat, “Anlam bakımından aralarında zıtlık/karşıtlık bulunan kelimeleri bir ibârede toplamaktır” (Saraç, 2012:163)

“hazret-i fahrü'l-‘âlem şalla'llâhü te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem yâ Alî bu girye-i **neşât** mıdır? Yoksa girye-i **endûh** mıdır?” (M 127a)

Zıt anlamlı kelimeler olan “**neşat ve endûh**” kelimeleri bir arada kullanılarak tezat sanatı yapılmıştır.

“...dilleri lezzât-âzmâ-yı hamîm-i cahîm-i hicr ve rahîk-i na‘im mülâkât-ı hey‘et-i endûh-zede-i neşât-âmîz ile **giry**e vü **hand**eleri hem-düş ü **teşekki** vü **teşekkür**leri...” (M 129b)

Yukarıdaki metinde görüldüğü gibi Nâbî, “**giry**e-hande ve **teşekki-teşekkür**” gibi zıt anlamlı kelimeleri bir cümlede kullanarak tezat sanatı yapmıştır.

5. Tevriye, “Şiir ve düz yazıda yakın ve uzak iki anlamı bulunan bir lafzın zihne hemen gelen yakın anlamını değil uzak anlamını kastetmektir” (Saraç, 2012:207)

“Ve cerîde-i eyyâmda nâm-ı yümn-ittisâmın **Hasan** şebt eylediler” (M 12a)

Yukarıda cümlede görüldüğü gibi “**Hasan**” kelimesi hem yakın anlamı olan güzel, hem de uzak anlamı olan Hz. Hasan’ın adı anlamında kullanılabilir. Fakat bu cümlede uzak anlam olan Hz. Hasan anlamında kullanılarak tevriye sanatı yapılmıştır.

6. Tenasüp, “Aralarında anlam bakımından -tezadın dışında- bir ilişki bulunan iki veya daha fazla kelimeleri bir ibârede toplamaktır” (Saraç, 2012:160)

“...leşker-i **zafer**-şikârdan ahz-ı **intikâm** itmedikçe...” (M 4a)

Yukarıdaki cümlede Nâbî, aralarında anlamca bir ilişki bulunan “leşker, zafer ve intikam” kelimelerini bir arada kullanarak tenasüp sanatını meydana getirmiştir.

“...bir mü’min-i enşârı **müzdveri** ile **kâr-bend**-i meşgale-i **zirâ‘at** iken sünbüle-i hayâtların havâle-i **dâs**-ı memât eyledi” (M 4b)

Yukarıdaki cümlede Nâbî, aralarında anlamca bir ilişki bulunan “müzdev, kar-bend ziraat ve das” kelimelerini bir arada kullanarak tenasüp sanatını meydana getirmiştir.

7. Tensîkû's-sıfat, “*Manzum veya düz yazı bir metinde bir şahsı veya bir nesneyi ard arda sıralanan sıfatlar ile nitelemektir*” (Saraç, 2012:184)

“...nā-gāh **berîd-i reh-girā-yı ‘illiyyîn** ya‘nî **miftāh-ı ebvāb-ı vahy-i Rabbû'l-‘âlemîn** Hâzret-i Cibrîl-i Emîn...” (M 173a)

Yukarıdaki cümlede Nâbî, Hz. Cebrâil’i “yüksekliğin yol kiralayan postacı” ve “Allah’ın vahiy kapısının anahtarı” gibi sıfatlarla niteleyerek tensîkû's-sıfat sanatı yapmıştır.

“...menba‘-ı cûy-bār-ı **hilm ü hayâ** Hâzret-i ‘Osmân ...” (M 58b)

Yukarıdaki cümlede Nâbî, Hz. Osmân’ı “haya ve yumuşaklık akarsuyunun kaynağı” gibi sıfatlarla niteleyerek tensîkû's-sıfat sanatı yapmıştır.

8. Tekrîr, “*Bir ibârede kelimelerin aynı manada tekrarıdır*” (Saraç, 2012:196)

“Serv-i **âzâduña** kûl olmayan **âzâd** olmaz” (M 5a)

“Âzâd” kelimesi iki defa tekrarlanarak tekrîr sanatı yapılmıştır.

Aynı şekilde,

“Fürûğ-ı mihr berûn şud zi-çîn-i turre-i şâm
‘Alem ‘alem eşer-i nûr-ı şubhğâh resîd
Resîd-i mevkib-i ikbâl-i feyz-i ber-eşereş
Hâşem hâşem sipeh-i nuşret-i İlâh resîd” (M 165a)

“alem”, “resîd”, “hâşem” kelimeleri kıt’ada aynı manada tekrarlandığı için tekrîr sanatını meydana getirmiştir.

9. Hüsn-i Talîl, “*Bir hadiseye veya bir duruma, ifadeye güzelliği katacak tarzda, kendi sebebi dışında bir sebep göstermektir*” (Saraç, 2012:231)

Fedâ o naḥle sehî-kâmetân-ı sîmîn-ber
Ki sâyesin ide cây-ı nişest-i peygamber¹ (M 5b, 6a)

1 Güzel boylu o ağaca, canım feda olsun ki, kendi gölgesini Peygamber’e oturma yeri yapar.

Yukarıdaki beyitte normal şartlarda oluşan gölgeyi Resûlullah için yapılma sebebine bağlanarak hüsn-i talîl sanatı yapılmıştır.

10. Mübalağa, *“Bir niteliğin, fiilin veya durumun gerçekleşmesi zor hatta mümkün olmayan dereceye çıkarılarak, abartılarak ifade edilmesidir”* (Saraç, 2012:219)

“Nice mümkün ki mülükün bulına akrânı
Ferd olur dâver-i ‘âlem aña olmaz şânî
Pâdişâh olmasa yek-demde olur kevn harâb” (E 5b)

Devrin pâdişâhı III. Ahmed’in vasıfları anlatılırken, dengi bulunmaz, dünyanın düzeninin vesilesi gibi sözlerle devrin pâdişâhının vasıfları abartılarak dile getirildiği için mübalağa sanatı yapılmıştır.

11. Nidâ, *“Şairin çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir”* (Dilçin, 2000:453)

“Ey Büdeyl hakikat-i hâl budur ki...” (M 89a)

Cümlede Büdeyl’e yönelik hitap söz konusu olduğu için nidâ sanatı yapılmıştır.

“Ey bed-güy-ı herze-tırâz biz kâlâ-yı endek-yâb...” (M 90b)

Yine aynı şekilde “ey” hitap cümlesi cümlede kullanıldığı için nidâ sanatı yapılmıştır.

12. İstifham, *“Sözü, sorulan şeye yanıt isteme amacını gütmekten, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir”* (Dilçin, 2000:456)

“**Nedür** o meclis-i ‘âlî ki farṭ-ı şerminden
Zebân-ı tûṭî-i cennet tekellüm eyleyemez
Nedür o encümen-i nuṭḳ-ı bend-i pür-heybet
Kim anda bülbül-i ḳudsî terennüm eyleyemez” (M 11a)

Müellif, yukarıda kıt’ada “nedür” soru sözcüğünü yanıt isteme amacı gütmekten anlamı güçlendirmek için kullanıp istifham sanatını meydana getirmiştir.

Aynı şekilde,

“Ammâ sipihr-i kec-girdâruñ şimşîr-i hilâlinden küh-ı sengîn esâs-ı tem-kîn-i mütezil mi olur? Ve dıraht-ı kühen-sâlûñ havâle-i şâh-ı yek-âvizinden cüy-bâr-ı hemvâr-ı çemenzâr-ı vaķâr-ı müteğayyir mi olur?” (M 124b)

Yine yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi kullanılan soru cümleleri, soru özelliğinden ziyade anlamı güçlendirdiği için istifham sanatı yapılmıştır.

Atasözleri

“*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş, halka mal olmuş, öğüt verici nitelikteki sözler*” (Türkçe Sözlük, 2005:140) anlamında kullanılan atasözü, Nâbî’nin, anlatıma renk katmak ve anlatımı etkili kılmak için başvurduğu bir yöntemdir. Nâbî, eserde sadece Türkçe değil; Arapça ve Farsça atasözlerini de kullanmıştır. Bu durum Nâbî’nin üç kültüre de hâkim olduğunun bir göstergesidir. İncelemenin bu kısmında atasözlerin yanı sıra atasözü niteliğindeki kelâm-ı kibârlar da alınmıştır.

Türkçe Atasözleri

Bu başlık altında ele aldığımız örnekler, atasözünden ziyade kelâm-ı kibâr ve vecizeye örnek teşkil edebilirler.

Nişâr-ı hâk-i rehi olmayan dür-i sahtûñ
‘Ayâr-ı qadri olur qadr-i pileverden dün (M 2b)

Zevâl-ı ‘aqla hâlî-ı nuṭṭa şuḡl-ı fısḡa bâ‘îşdür
Mey-i telḡ-i güneḡ-zâdan ḡazer ümmü’l-ḡabâ‘îşdür (M 50)

Binâ-yı ḡâṭır olur râh-ı ḡuşdan vîrân (M 57b)
Pîçide olur söz bün-i dendân-ı ḡasûda (M 80a)

Bir tâze çerâḡı ki fîrûzân ide Mevlâ
İṭfâya ne qâdir nefes-i serd ile a‘dâ (M 108b)

Farsça Atasözleri

Bu başlık altında ele alınan örnekler, atasözü niteliğini taşımakla beraber kelâm-ı kibâr sınıfına da dahil edilebilirler.

Ez-‘uhde-i ‘ahd eger bürün âyed merd
Çi ez her gümân-berî füzûn âyed merd¹ (M 7a)

Cihân-dîde bisyâr güyed dürûğ² (M 55a)

Şinâsed peder kâr-ı ferzend-i h^vîş
Perestâr dâned Hüdâvend-i h^vîş³ (M 58b)

Be-muşhaf âyet-i sevgend hak şud
Kasem-râ kâr bâ-nân ü nemek şud⁴ (M 65b)

Arapça Atasözleri

Bu başlık altında ele aldığımız örneklerin çoğu atasözü niteliğini taşımakla beraber kelâm-ı kibâr örnekleri de mevcuttur.

“*Mâ min şeyin yüšennâ illâ ve kad yüšellešü*” (M 2b, 3a)

“*El-fazlu mâ şehidet bihi’l-a’dâ’ü*” (M 104a)

“*El-ḥasenetü beyne’s-seyyi’eteyni*” (M 125a)

“*Es-sultân in kâne şâliḥen fe-hüve mine’l-aḳtâbi ve in kâne gayre şâliḥin fe-hüve mine’l-ebdâli*” (E 5a)

“*El-umürü merhûnetün bi-evḳâtiḥâ*” (E 29a)

Deyimler

Deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.” (Türkçe Sözlük, 2005:517) Nâbî’nin *Siyer-i Veysî*’ye yazdığı zeyillerde deyim niteliğini taşıyan pek çok sözcük vardır. Fakat çalışmanın kapsamının genişlememesi için birkaç örnekle yetinilmiştir.

1 Bir adam, ahbine vefa göstermezse eğer, ondan her ne beklersen bekle boştur.

2 Dünya gören (tecrübeli veya seyyâh) çok yalan söyler.

3 Baba evladının yapacağı işi bilir. Hizmetkar da efendisini bilir.

4 Mushafta yemin ayeti kazıldı. Yemin işi, ekmek ve tuz ile oldu.

5 Bir şey iki oluyorsa üç de olur.

6 Lütûf odur ki, düşmanların senin iyiliğine şahadet etsinler.

7 Bir iyilik, iki kötülük arasındadır.

8 Eğer sultan salih ise kutuplardandır. Eğer salih değil ise ebdaldandır.

9 Her şeyin bir vakt-i merhunu vardır.

Âbâd olmak	: Vîrâne-i dâlâl olan âbâd olur gider (E 37b)
Adem eylemek	: güdâhte-i pûte-i 'adem eyledi. (M 3b)
Ağzın açmak	: Ağzın açamaz vâhime-i müşt-i kaçâdan (M 80a)
Cân vermek	: Cân virür hasteler ol mâ'ide-i cân üzre (M 93a)
Cûş etmek	: Cûş iderken taleb-i teşne ile âb-ı hayât (M 142a)
Dâm kurmak	: Dâne-i eşki saçup dâm-ı nezâket kuraruz (M 7b)
Emân istemek	: Zühâl bâm-ı felekde dest-i tığından emân ister (M 126a)
Gark olmak	: Oldum o kadar zevk ü temâşasına gark (E 8a)
Garrâ olmak	: Oldı garrâ 'adem be-laşme-i nâr (E 22a)
Gûş eylemek	: Hey'et-i şühını gûş eyler ise şerminden (M 112a)
Mekân tutmak	: Tutdı mekân Hızır gibi pây-ı çenârda (M 123a)
Nâm kılmak	: Zeylû's-Siyer-i Veysî ile ta'yîn-i nâm kıldı. (M 2b)
Paymâl olmak	: Pây-mâl olmuş ser-i kûyuñ hevâsıyla gönül (M 94a)
Piçide olmak	: Piçide olur söz bün-i dendân-ı hasûda (M 80a)
Revân olmak	: Ğadîre-cûylar etrâfdan revân oldu (M 158a)
Rüft ü rûb itmek	: Rüft ü rûb itmek ser-i müjgân ile hâk-i derin (M 100a)
Siper eylemek	: Şimşiri kor endîşe-i zırh ü siper eyler (M 124b)
Şikâr eylemek	: Yâr için eylemege tã'ir-i maşşûd şikâr (M 7b)
Vîrân olmak	: Binâ-yı hâtır olur râh-ı gûşdan vîrân (M 57b)

Manzum Metinler

17. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli simâlarından biri olan Nâbî, daha çok manzum eserleriyle bilinmektedir. Ancak Nâbî'nin mensûr eserleri de mevcuttur. Nâbî te'lîf etmiş olduğu mensur eserlerde manzum ibârelere de yer vermiştir. Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerdeki manzumelerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Nâbî, zeyillerinde yoğun ve ağdalı anlatımını manzum şiirlerle özetleyerek okuyucunun konuya vâkîf olmasına yardımcı olmuştur.

b) Nâbî, zeyillerde monotonluğu kırmak için Farsça manzum ibâreleri oldukça fazla kullanmıştır. Bu durum, Nâbî'nin Farsça şiir yazabilecek kadar Fars diline hâkimiyetini ortaya koymuştur.

c) Nâbî, düşüncelerini mensûr ibârelerle; bu düşüncelerin onda bıraktığı etkiyi ise manzum ifâdelerle dile getirmiştir.

d) Zeyillerde mensûr ibâreler, süslü ve ağdalı denebilecek bir üslûpla yazılırken; manzum ibâreler, mensûr ibârelere göre daha açık ve anlaşılır bir üslûpla yazılmıştır.

e) Nâbî'nin zeyillerde te'lif ettiği şiirler, nesirdeki yorgunluğunu atmanın bir vesilesi gibi durmaktadır.

f) Nâbî, yazmış olduğu zeyillerde Türkçe, Farsça ve Arapça manzumeler kullanmıştır. Nâbî'nin zeyillerindeki Arapça şiirlerin başka şairlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türkçe şiirlerin çoğu Farsça şiirlerin bir kısmının müellife ait olduğu sonucuna varılmıştır.

g) Türkçe manzumelerin dil içi çevirileri, Farsça ve Arapça manzumelerin ise anlamları dipnota yazılmıştır.

h) Zeyillerde yazılan manzumelerin sayısı fazla olduğu için manzumeler yazılan dillere ve olaylara göre farklı başlıklar altında katagorize edilmiştir.

Türkçe Manzumeler¹

Türkçe manzumelerin şekil özellikleri, sayıları ve vezinleri hakkında detaylı inceleme ileride yapılmıştır.

Arapça Manzumeler²

Arapça manzumelerin sayıları ve vezin dağılımı hakkındaki detaylı inceleme ileride yapılmıştır.

Farsça Manzumeler³

Farsça manzumelerin şekil özellikleri, sayıları ve vezinleri hakkında detaylı inceleme ileride yapılmıştır.

1 Buradaki manzumeler "*Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyillerde Yer Alan Türkçe Manzumeler ve Bu Manzumelerin Dil İçi Çevirileri*" başlığıyla yayımlanmıştır. bk. (Özmen, 2015: 535-563)

2 Arapça manzumelerin tercümelerine metin içerisinde yer verilmiştir. Ayrıca bk. (Özmen, 2015: 128-134)

3 Buradaki Farsça manzumelerin tercümelerine metin içerisinde yer verilmiştir. Ayrıca "*Nâbî'nin Zeyillerinde Geçen Farsça Manzumeler ve Tercümeleri*" başlığıyla yayımlanmıştır. bk. (Özmen, 2016: 14-63)

Mensûr İbâreler

Arapça Mensûr İbâreler

Âyetler¹

Hadîsler²

Diğer Arapça İbâreler³

Dualar

Nâbî'nin te'lîf etmiş olduğu her iki zeyilde de dua mâhiyetini taşıyabilecek örnek sayısı oldukça fazladır. Nâbî, dua kısmında;

a) Yarım kalmış olan *Veysi'nin Siyeri*'ni tamamlamaya muvaffak olmak için Allah'a niyazda bulunmuştur.

b) Özellikle ikinci zeylin yazımında teşvik almak için dönemin pâdişâhı III. Ahmed ve dönemin sadrazamı Silahdâr Ali Paşa'ya yazmış olduğu medhiyelerle dikkatleri üzerine çekmek istemiştir.

c) Resûlullah ve sahabiler tarafından yapılan duaları olduğu gibi eserine nakletmiştir.

Nâbî, kendi meramını Türkçe ve Farsça dualarla dile getirmiştir. Eserdeki dua örneklerinden bazıları aşağıda gösterilmiştir:

Türkçe Dualar

Nâbî, birinci zeyle giriş kısmında dua mâhiyetindeki aşağıdaki rubâi ile başlamıştır.

“Yâ Rab şehâb-ı feyzi bârân eyle
Ol feyzle kışt-i kâmi reyyân eyle
İtdüm heves-i niyyet-i tekmil-i siyer
Sultân-ı rusül ‘aşkına âsân eyle” (M 1b)

1 Âyet meallerine metin içerisinde yer verildiği için buraya alınmamıştır. Ayrıca bk. (Özmen, 2015: 185-191)

2 Hadis-i Şerif tercümelerine metin içerisinde yer verildiği için buraya alınmamıştır. Ayrıca bk. (Özmen, 2015: 191-196)

3 Diğer Arapça ibarelerin tercümelerine metin içerisinde yer verildiği için buraya alınmamıştır. Ayrıca bk. (Özmen, 2015: 196-215)

Aynı şekilde ikinci zeylin giriş kısmında da dua mâhiyetini taşıyan ru-bâi ile giriş yapılmıştır.

“Yâ Rab baña fevc-i keremüñ râm eyle
Âğāzumı ğıbta-senc-i encām eyle
Noğşānlarımı cerīde-i ‘ālemde
Aklām-ı ‘ināyetüñle itmām eyle” (E 1b)

Sultan III. Ahmed’e yazılan medhiyede de aşağıdaki dua manzumesine yer verilmiştir.

“Nābiyā eyle du‘āsın o şeh-i devrānuñ
‘Ömrini devletini eylesün Allāh ziyād
.....
.....

Eylesün ‘ömr-i ṭabī‘iyi güzer eyyāmı
Olsun āsūde zamānında bilād u ‘ubbād” (E 7b)

Müellif, aynı şekilde devrin sadrazamı Silahdâr Ali Paşa’ya yaptığı övgü-yü aşağıdaki dua mâhiyetindeki bir rubâiyle dile getirir.

“Vir İlāhî Ali Paşa-yı kerīmü’l-hulḫuñ
‘Ömrine devletine sāye-i hıfzuñda maḫām
Nice tekmiline oldıysa sebeb bu eşerüñ
Eyle noğşānlarını sen daḥı luṭfuñla tamām” (E 11b)

Arapça Dua ve Tercümeleri

Bu başlık altında ele aldığımız dua örnekleri, genellikle alıntı yapılan dualardır.

“Allāhümmeḫfini ibni’l-Eşrefi bimā şî‘te fi i’lānihi ş-şerre ve ḫavlihi’l-eş‘ā-re¹” (M 7a)

“İntalikhū bi’smi’llāhi Allāhümme e’inhüm²” (M 7b)

“Allāhümmeḫdi ḫavmī fe innehüm lā ya’lemün³” (M 25a)

1 Allah’ım! Beni Ka’b bin Eşref’in şerrinden uzaklaştırsen istediğin gibi.

2 Allah’ın ismiyle gidin, ya Rabbi! Sen onlara yardımcı ol.

3 Allah’ım! Kavmime hidayet et, çünkü onlar bilmiyorlar.

“Yâ Resûla'llâh nefsi düne nefsi ke ce'aleniya'llâhü fedâke¹” (M 27b)

“Ecâba'llâhü da'veteke ve seddede remyeteke²” (M 28b)

“Allâhümmec'alhüm rüfeķā'î fi'l-cenneti³” (M 30b)

Nâbî'nin zeyillerinde Arapça dua örnekleri oldukça çoktur. Fakat örneklerin çoğu “Hadîsler, Diğer Arapça ibâreler” başlığı altında verildiği için örneklerin hepsini almaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Farsça Dua ve Tercümeleri

Mu'âşir hûr ü cennet cây ü mey kevşer melek çâker
Hudâ ez-çeşm-i bed mahfûz dâred şoĥbet-i mâ-râ⁴ (M 36b)

Mâ-râ be-dest-i nâz medih hûd be-keş be-tîĥ
İnest ez-mürüvvet-i tu iltimâs-ı mâ⁵ (M 72b)

Ey merg! me-râ zi-yâr şermende me-kün
Nevmîd ez-ân güher-i erzende me-kün

Yâr âyed ü cân reved Hudâyâ nefesî
Mühlet dih ü der-kıyâmetem zinde me-kün⁶ (M 83b)

Du'â-râ mî-berem tâ âsmân ber-dest ü in bâşed
Ki ez-dest-i du'â-güyân-ı devlet-h'âh mî-âyed⁷ (M 96b)

Beddualar

Beddua konusuna verilebilecek örnekler genellikle müellif tarafından yapılan Arapça alıntılardır.

“Hallühüm la'anehumu'llâhü ve la'anehü me'ahüm⁸” (M 4a)

“Mezzeķe kitâbî mezzeķa'llâhü mülkehu⁹” (M 108a)

1 Ya Resûlallah! Nefsim senin nefsinden aşağıdır. Allah beni sana feda etsin.

2 Allah senin duanı kabul etsin, attığını isabet ettirsin.

3 Allah'ım! Sen onları cennette bize arkadaş et.

4 Huri arkadaş, mekan cennet, kevser içecek, hizmetçi melek(tir) Allah, bizim sohbetimizi kötü gözden korusun.

5 Bizi naz eline verme, kendi kılıcın ile öldür. Senin kereminden bizim dileğimiz budur.

6 Ey ölüm! Sevgili karşısında bizi utandırma. Ümitsizlikle o cevheri ucuzlatma. Allah'ım! Yar geliyor bir nefesde can gidiyor. Bana mühlet ver kıyametimde beni zinde kılma.

7 Ellerimi göğe kaldırarak dua ediyorum ki, devlet isteyen duacıların elinden gelen olsun.

8 Bırakınız! Onlara ve onlarla beraber olanlara lanet olsun.

9 O, benim mektubumu parçalamış. Allah da onun mülkünü parçalasın.

“*Lev se’elenî siyâbetün fi’l-ardî lemâ fa’altü bâde ve bâde mâ fi yedihi*¹”
(M 114a)

Bu başlıkta da verilebilecek örnekler çoktur. Ancak çalışmanın kapsamının genişlememesi ve çalışmada mükerrer örneklerin önüne geçmek için diğer örneklerle yer verilmemiştir.

Bazı Fizikî/Ruhî Portreler

Nâbî, zeyillerinde bahsettiği bazı kişilerin fizikî durumları ve ruh hallerini yansıtan değerlendirmelerde bulunmuştur.

Resûlullah, Rum Meliki Hirakl’i İslâm dinine davet etmek için ashab-dan Dihye bin Halîfetü’l-Kelbî vasıtasıyla davet mektubunu gönderir. Hirakl, davet mektubuna olumsuz cevap verir. Nâbî, Hirakl’in o anki ruh hâlini aşağıdaki dörtlükle dile getirir.

“Hamîde kaşları tāk-ı dükân-ı sirke-fürûş
Kenâr-ı dîdesi zir-i kanâre-i kaşşâb
Haṭ-ı cebîni şufûf-ı kıtâlgâh-ı gâzab
‘Îzârı baḥr-i keder çeşmi ḥalka-i gird-âb” (M 101b)

Bükülmüş kaşları sirke satan dükkanın kubbesi, gözünün kenarı kasa-bın mezbahanesinin altı, alnının çizgisi öfke savaşının safları, yanağı keder denizi, gözü girdap halkası...

Nâbî, dönemin sadrazamı Silahdâr Ali Paşa’yı, medhederken onun bazı özelliklerini şöyle dile getirir.

“Ol şandûka-i sa’âdetüñ güher-i şehsüvârı ve ol burc-ı semâhatüñ mihr-i tâbdârı ebrû-yı dîvân-ḥâne-i devlet ser-levḥa-i cerîde-i vezâret şâḥib-i rüşd ü sedâd Âşâf-ı şâf-dil-i pâk-i’tikâd ḥayr-ḥ’âh dâ’ire-i devlet ḡayret-keş-i nâmûs-ı saltanat vâsıl-ı mezâyâ-yı sırr-ı ḥaḳîkat ḳadrdân-ı tevekkül-i rızâ ‘amel-güdâz-ı kâ’ide-i perḥîz ü istiğnâ dâmâd-ı pâdişâh-ı kişver-güşâ **Hâzret-i Silahdâr Ali Paşa** “*Yessera’llâhü bi’l-ḥayri mâ yürîd ve mâ yeşâ*” dur ki zât-ı bî-miṣâline mu’âdil güher-i girân-ḳadr kân-ı imkânda nâdirü’z-zuhûr bir öyle kevkeb-i tâbdâr felek-i ‘ulvî-i vezâretde ancaḳ hezâr sâlda bir manzûr olur.” (E 8a, 8b)

1 Yerdeki bir hurma koruğunu bile istese ona vermem. Kendisi de elinde olan da helak olsun.

Yukarıdaki medhiye bölümünde Nâbî, dönemin sadrazamının bazı sıfat ve vasıflarını anlattıktan sonra, böyle kişilerin dünyayı kırk yılda bir ancak teşrif ettiğini anlatır. Bu sözlerle Silahdâr Ali Paşa'nın genel bir portresini çizer.

Zeyillerin Kaynakları¹

Kur'ân-ı Kerîm

Klasik Türk edebiyatının da en önemli kaynaklarının başında *Kur'ân-ı Kerîm* gelmektedir. Nâbî, *Veysi'nin Siyeri*'ne yazdığı zeyillerde yaptığımız tespitlere göre yaklaşık yetmiş civarında âyet iktibâs etmiştir. Eserde iktibâs edilen âyetler, işlenen konunun muhtevâsını pekiştirmek ve olayları vuzûha kavuşturmak için referans gösterilen en önemli delillerdir. Nâbî, te'lîf etmiş olduğu *Siyer* kitabında anlattığı olaylar hakkında nâzil olmuş âyetleri de referans göstermiştir. Örneğin Benî Kaynukâ Savaşı anlatılırken Benî Kaynukâ kabilesi, Resûlullah'a verdiği sözü tutmayınca, "Andlaşma yaptığın bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan sen de onlarla yaptığın ahdi aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir" (Enfâl, 8/58) âyetini anlattıklarına referans olarak göstermiştir. Uhud Savaşı anlatıldığı zaman da "Muhammed, ancak bir peygamberdir. O'ndan önce de peygamberler gelip geçmiştir" (Âl-i İmrân, 3/144) âyeti iki defa tekrarlanmıştır. Hamraül-Esed Savaşı'nda İslâm dinindeki güzellik ve müsamahayı göstermek için ise, "Onlar yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamber'inin davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır" (Âl-i İmrân, 3/172) âyetini iktibâs etmiştir.

Hadîs-i Şerîfler

Hadîs-i şerîfler, Nâbî'nin de Siyer'inin temel kaynaklarından. Hadîs, Hz. Peygamber'in sarf ettiği sözlere verilen addır. Benî Kaynukâ Savaşı'ndan Velîd bin Ukbe'nin Benî Mustalık'tan zekât talep etme hadisesine kadar meydana gelen olaylarda Hz. Peygamber'in birçok sözü Nâbî'nin

1 Bu başlık, "*Nâbî'nin Siyer-i Veysi'ye Yazdığı Zeyillerde Yararlandığı Kaynaklar*" başlığıyla yayınlanmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Özmen, 2015: 227-239)

zeyillerinde dile getirilmiştir. Nâbî, zeyilleri te'lif ederken anlattığı konulara açıklık getirmek amacıyla Hz. Peygamber'in sözlerini iktibâs etmiştir. Uhud Savaşı'nda Talha bin Ubeydillah'ın sadakat ve vefakârlığına binaen Resûlullah, "Kim ki cennet ehlini görmek istiyorsa Talha bin Ubeydillah'ı görsün."¹ Hayber Savaşı'nda Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye hitaben "Allah'a yemin ederim ki senin vasıtanla Allah'ın onlardan tek bir kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için birçok erkek kızıl deveye sahip olup onları Allah yolunda sadaka vermenden daha da hayırlıdır."² Nâbî'nin yazmış olduğu zeyillerde hadîs kitaplarında kaynağını tespit edebildiğimiz otuz hadîs bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamının genişlememesi için birkaç örnek vermekle yetindik. Nâbî, hadîs ilminde derin vukûfiyeti bulunan İmâm-ı Taberânî, Ebû Hüreyre, Buhârî, Ahmed bin Hanbel, Ahmed bin Salih, Beyhakî ve Ebû Nuaym gibi âlimlerden de alıntılar yapmıştır.

Siyer Kitapları

İbn Hişâm, Siyer

İbn Hişâm, târih, ahhâr, ensâb, nahiv, lugat ve fıkıh âlimidir. Asıl adı Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik bin Hişâm bin Eyyûb el-Himyârî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî'dir. Basrâ'da doğmuş, Mısır'da 218/833 yılında vefat etmiştir. (Fayda, 1999:71)

Nâbî'nin İbn Hişâm'ın *Siyer*'inden yaptığı rivâyet örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

"Ve reh-neverd-i beyâbân-ı ibâ olan Ced bin Kays idügi 'an'ane ile İmâm-ı Sa'bî'den rivâyet-kerde-i **İbn Hişâm'dur.**" (M 88a)

"Tekâver-i hâme-i hoş-ıhırâm **İbn Hişâm** bu zemîn üzre kaçtre-zen-i kelâmdur ki..." (M 95b)

Vâkıdî, Siyer

Vâkıdî'nin asıl adı, Ebû Abdillâh Muhammed bin Ömer bin Vâkid el-Eslemî el-Medenî'dir. Tarih, fıkıh, hadîs, kıraat, tefsir ve edebiyat âlimi-

1 (Hadîs, Ali bin Sultan, *Mirkâtü'l-amefâtih*, 9. Cüz, s. 3955)

2 (Hadîs, Buhârî, *Sahih*, C. 4, s. 60)

dir. 130/747 yılında Medine’de doğan Vâkıdî, 207/822 yılında Bağdat’ta vefat etmiştir. (Fayda, 2012:471)

Nâbî, genel itibâriyle *Siyer*’inin bazı yerlerinde doğrudan veya dolaylı olarak Vâkıdî’den etkilendiğini aşağıdaki örneklerle göstermiştir:

“Yerâ‘a-i müşğ-bâr-ı **Vâkıdî** ‘aleyhi’r-raḥme bu siyâk üzre ğarîbe-nigâr-ı naḡş-ı âşâr olmuştur ki...” (M 18a)

“**Vâkıdî** ‘aleyhi’r-raḥme nâkildür ki...” (M 21b)

Kâdî İyâz, Şifâ-yı Şerîf

Kâdî İyâz’ın asıl adı Ebü’l-Fazl İyâz bin Musâ bin İyâz el-Yahsubî’dir. Kâdî İyâz diye bilinmektedir. 476/1083 yılında Sebte şehrinde doğan Kâdî İyâz, fıkıh ve hadîs sahasında tanınan bir âlimdir. 544/1149 yılında Mer-râküşî’de vefat etmiştir. (Kandemir, 2001:116)

Nâbî, *Siyer*’inde Kâdî İyâz ve *Şifâ* adlı eserinden yaptığı alıntı örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

“**Kâdî İyâz Yahsubî-i Mâlikî** rahimehumu’llâh *Şifâ*’sında bu maḡâlî Ṭahâvî’den ‘alâ-ṭarîḡi’t-teslîm laḡme-i tesbîḡ-i taḡrîr idüp efâzıl-ı Şâfi‘iyye’den Şeyḡ Sa‘îd-i Kâzerûnî ‘aleyhi’r-raḥme daḡı Müntekâsı’nda ḡarb-ı tamġâ-yı taḡḡik itmiştür.” (M 136b)

Kâzerûnî, Müntekâ

Kâzerûnî’nin asıl adı Ebû İshâk İbrahim bin Şehriyar Kâzerûnî’dir. 352/963 yılının Ramazan ayında Şirâz civarındaki Kâzerûn köyünde doğmuş, 426/1035 yılında yine Kâzerûn’da vefat etmiştir. (Algar, 2002:145)

Kâzerûnî’nin *Müntekâ*’sından yapılan alıntı örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

“**Kâdî İyâz Yahsubî-i Mâlikî** rahimehumu’llâh *Şifâ*’sında bu maḡâlî Ṭahâvî’den ‘alâ-ṭarîḡi’t-teslîm-i laḡme tesbîḡ-i taḡrîr idüp efâzıl-ı Şâfi‘iyye’den Şeyḡ Sa‘îd-i **Kâzerûnî** ‘aleyhi’r-raḥme daḡı *Müntekâ*’sında ḡarb-ı tamġâ-yı taḡḡik itmiştür.” (M 136b)

Tahâvî, Şerh-i Âsâr

Tahâvî, Hanefî mezhebinin meşhur âlimlerindendir. Asıl adı Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî'dir. 239/853 yılında Mısır'da doğup 321/933 yılında Kâhire'de vefat etmiştir. (İltaş, 2010:385)

Zeyillerde Tahâvî'nin *Şerh-i Âsâr* adlı eserinden yapılan alıntılar şu şekilde geçmektedir:

“Ekâbir-i E'imme-i Hanefiyye'den **İmâm-ı Tahâvî** rahimehumu'llâh *Şerh-i Âsâr*'ında “*Hâzâ hadîsün şâbitün rüvâtühü şikâtün*” ta'bîri ile sedd-i müdâhil-i ihtilâf eylemiştir.” (M 136b)

“Kâdî 'İyâz Yahşubî-i Mâlikî rahimehumu'llâh *Şifâ*'sında bu mağâlî **Tahâvî**'den 'alâ-tarîkı't-teslim-i lahme tesbîh-i tahrîr idüp...” (M 136b)

İmâm-ı Kastallânî, Mevâhibü'l-Ledünniye

İmâm-ı Kastallânî'nin asıl adı Ebü'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed bin Muhammed bin Ebî Bekr el-Kastallânî'dir. 851/1448 yılında Kâhire'de doğmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda Mısır'da yetişen hadîs, fıkıh ve kıraat âlimlerindendir. 923/1517 yılında Kâhire'de vefat etmiştir. (Şenel, 2001:583)

Nâbî'nin Kastallânî'den naklettiği rivâyet örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

“Tahrîr-i **İmâm-ı Kastallânî** rahmetu'llâhi 'aleyh üzre hâzret-i fahrür-rusûl 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm hâzretleri çihil şabâh kabâ'il-i Süleym ü 'Uşayya ve Rı'l ve Zekvân'ı hedef-i du'â-i 'aleyhim idüp “*Allâhümmekfînî 'Âmiren*” du'âsıyla ol bed-fi'âlün serî'an leked-h'âr-ı gâzab-ı Rab olmasını niyâz eylediler.” (M 44b)

“Tâ 'ahd-ı 'Abbâsiyân'a dek 'Arcün nâmıyla devr-i eyâdî-i tevârûs ü temellük iderek ümerâ-i Mu'tasımıyye'den Buğâ-yı Türk Bağdâd'da iki yüz dînâra iştirâ eyledügin şâhibü'l-Mevâhib 'allâme-i **Kastallânî** ârâyış-ı kurâb-ı tahkîk eylemiştir.” (M 30b)

Zühri, Siyer

Asıl adı Ebû Bekr Muhammed bin Müslim bin Ubeydillah İbn Şihâb ez-Zühri'dir. 51/671 yılında Medine'de doğup 124/742 yılında vefat etmiştir. Tabiîn devrinin tanınmış hadîs ve fıkıh âlimlerindendir. (Özkan, 2013:544)

Nâbi'nin Zühri'den naklettiği rivâyet aşağıda gösterilmiştir:

“**İmâm-ı Zühri** ‘aleyhi’r-raḥme bu zemîn üzre nigûnsâr-ı cür‘adân-ı es-rârdur ki...” (M 92b)

İmâm-ı Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl

İmâm-ı Zehebî'nin asıl adı Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed bin Ahmed bin Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî'dir. 673/1274 yılında Şam'da doğmuştur. Diyarbakır'ın Meyyâfârikîn (Silvan) ilçesinde yaşamıştır. 748/1348 yılında Mısır'da vefat etmiştir. (Altıkulaç, 2013:180)

*Mizânü'l-İ'tidâl*den yapılan alıntı örneği aşağıda gösterilmiştir:

“**İmâm-ı Zehebî** rahimehumu'llâh *Mizânü'l-İ'tidâl* nâm te'lifinde ‘Am-mâr bin Maṭar-ı Zeḥâvî'nün za'f-ı rivâyeti tavassuṭ ile ki ḥabbe-i vücûd-ı bu ḥadişü'n sübḥa-i silsile-i rüvâtı silkinde dâḥildür diyü cānib-i za'fın takviye idüp Ebi Hureyre raḍiya'llâhü ‘anhu'n rivâyet-kerdesi olan “*Lem türeddeş-şemsü ile'l-a'lâ Yûşâ' bin Nûn*” ḥadişi ile te'sis-i binâ-yı müdde'asını te'sis eylemişdür.” (M 136b)

Müînüddin Muhammed Emin Hirevî, Me'âricü'n-Nübüvve

Molla Miskîn Müînüddin Muhammed bin Abdillâh el-Ferâhî el-Herevî diye de bilinir. Doğum tarihi belli değildir. 15 ve 16. yüzyıllarda İran'da yetişmiş hadîs âlimlerindendir. 954/1547 yılında vefat etmiştir. (Şenel, 2005:159)

*Me'âricü'n-Nübüvve*den yapılan alıntı örnekleri şunlardır:

“Şandûka-i şaḥâ'îf-i *Me'âricü'n-Nübüvve*de meşḥûn olan cevâhir-i aḥ-bârdandur ki...” (M 25a)

“*Me'âricü'n-Nübüvve*de merḳûm olan rivâyât-ı mu'teberedendür ki...” (M 35b)

İbn Sa'd, Tabakât

Asıl adı Abdillâh bin Muhammed bin Sa'd bin Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî diye de bilinir. 160/777 yılında Basra'da doğmuştur. Hadîs, siyer, tarih ve ensab âlimidir. 230/845 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. (Fayda, 1999:294)

Nâbî'nin *Tabakât* adlı eserden yaptığı alıntı örneği aşağıda gösterilmiştir.

“*Tabakât*-ı **İbn Sa'd**'de nigâşte-i yerâ'a-i yakîndür ki...” (M 173b)

Atâullâh bin Fazlullâh, Ravzâtü'l-Ahbâb

Asıl adı Cemâlüddin Atâullâh bin Fadlullâh'tır. Kaynaklarda doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 926/1520 yılında vefat etmiştir. (El-Shaman, 1982:LXXXIII)

Nâbî'nin *Ravzatü'l-Ahbâb* adlı eserden aldığı rivâyet örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

“Hattâ rivâyet-i *Ravzatü'l-Ahbâb* nakli üzre 'umûmen ahâlî-i diyâr-ı kuds dest-efrâz-ı ittifâk olup...” (M 105b)

“Ser-şîşe-i tahîre vaz' olunan bu nâz-büy-ı rivâyât-çide-i şahîfe-i *Ravzatü'l-Ahbâb*'dur.” (M 112a)

Abdumelik en-Nişâbûrî, Şerefü'l-Mustafa

Abdumelik en-Nişâbûrî, tefsir, hadîs, fıkıh ve tasavvuf âlimlerindendir. 407/1016 yılında vefat etmiştir.

Şerefü'l-Mustafa'dan yapılan alıntı örneklerinin bazıları aşağıda verilmiştir:

“Velestü übâlî hîne uktelü Müslimen
 'Alâ eyyi şıkkîn kâne li'llâhi meşre'î
 Ve zâlike fi zâti'l-İlâhi ve in yeşâ'
 Yübârik 'alâ evşâli şelvin mümerreğin¹” (M 41a)

1 “Ben, hangi meşakkat olursa olsun, Müslüman olarak Allah için öldürülsem umurumda değil. Bu söylediğim şey, Allah içindir. Eğer Allah isterse o toprağa gömülmüş uzuvlara bereket koyar.” (Abdumelik en-Nişâbûrî, *Şerefü'l-Mustafa*, C. 4, s. 5)

“Enellezī semmetnī ümmī Ḥaydere
 Dırgāmı ācām ve leysü kaçvere
 ‘Abelü’z-zirā‘ayni ğalīzü’l-kaçre
 Evfāhüm bi’ş-şā‘i keyli’s-Sendere¹” (M 124b)

Abdurrahmân Câmî, Şevâhidü’n-Nübüvve

Asıl adı Nûrüddin Abdurrahmân bin Nizâmiddîn Ahmed bin Muhammed el-Câmî olan Abdurrahmân Câmî, 817/1414 yılında Horasan’ın Câm şehrinin Harcird kasabasında doğmuş, daha sonra Molla Câmî adıyla meşhur olmuştur. 898/1492 yılında vefat etmiştir. (Okumuş, 1993:94)

Nâbî’nin *Şevâhidü’n-Nübüvve* adlı eserden yaptığı alıntı örneği aşağıda gösterilmiştir:

“Mü’essis-i mebnî-i veğâ Cenâb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtażâ kerrema’llāhü vechehü bir müddet dahı zâhîr-i mülk ü millet olan zuhr-ı kavîleri üzre ol bâb-ı sengîni cîsr-âsâ vaz’ idüp ceşş-i İslâm ol ma’berden kal’aya duhûl itdükleri *Şevâhidü’n-Nübüvve*’de muşarrahdur.” (M 126a)

Tarih Kitapları

Hüseyin bin Muhammed ed-Diyarbakrî, Târihü’l-Hamîs fi Ahvâl-i Enfusi’n-Nefs

Asıl adı Kâdı Hüseyin bin Muhammed bin el-Hasen ed-Diyarbakrî’dir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 990/1582 yılında Mekke’de vefat etmiştir. (Özaydın, 1994:472)

Müellif, *Târihü’l-Hamîs fi Ahvâl-i Enfusi’n-Nefs* adlı eserden aşağıdaki örnekleri alıntı yapmıştır:

“Ḥalâ Hayberiyân’uñ mescid-i a‘zamları ol cāmî-i pür-feyz-i muḳaddes idüğü şafḥa-pîrâ-yı *Târiḥ-i Hamîs*’dür.” (M 117b)

“Ḥattâ eşaḥḥ-ı mu‘teberât olan *Târiḥ-i Hamîs*’de ‘*Ve kıle zehâ’ü mi’etey elfin*’ ta’bîri çekîde-i kâlem-i taşriḥdür.” (M 145b)

1 “Ben de annemin Haydar adını taktığı adamım. Cesarete ormandaki en heybetli arslanlar gibiyimdir. Elim uzundur galebette her yere yetişir. Ve ben cömertlikte de Sender ölçeği gibiyim.” (Abdûlmelik en-Nisâbü’rî, *Şereḫü’l-Mustaḫḫa*, C. 3, s. 503)

Taberî Tarihi

Asıl adı Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Amûlî et-Taberî el-Bağdâdî'dir. 224/838 yılında Amul'de doğmuştur. Fıkıh, hadîs, tarih, dil, tefsir alanındaki çalışmalarıyla kendini kabul ettirmiş bir ilim adamıdır. 310/923 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. (Fayda, 2010:314)

Nâbî, *Taberî Tarihi*'nden yaptığı alıntı örneği aşağıda gösterilmiştir:

“Naḥnū benātü't-Ṭarîḳ
Nemşî 'ale'n-nemâriḳ
În tuḳbilū nü'āniḳ
Ev tüdbirū nüfâriḳ
Firāḳe ğayri vâmiḳ¹” (M 16b)

Divanlar

Ali bin Ebî Tâlib Divanı

Asıl adı Ebü'l-Hasen Ali bin Ebî Tâlib'dir. 600 yılında Mekke'de doğmuş, 661 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. (Kandemir, 1989:371)

Müellif, konunun gidişatına göre bazı divanlardan da alıntı yapmıştır. Bu divanlardan biri de aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi *Hz. Ali Divanı*'dır.

“Fî'l-cübni 'ârün ve fî'l-iḳbâli mekremetün
Ve'l-mer'ü bi'l-cübni lâ yencü minel-ḳaderi²” (M 16b)

“Abede'l-ḥicârete min sefâheti re'yihi
Ve 'abedtü Rabbe Muḥammedin bişavâbin

Lâ taḥsebenne'llâhe ḥâzile dînihi
Ve nebiyyihi yâ ma'şere'l-aḥzâbi³” (M 72b, 73a)

-
- 1 “Biz Tarîḳ'ın kızlarıyız, yastıklar üzerinde yürüyoruz. Eğer siz onları öldürürseniz (galip gelerseniz) size sarılırız. Eğer kaçarsanız, sevgisiz bir ayrılıkla sizden ayrılırız.” (Et-Taberî, C. 2, s. 512)
 - 2 “Korkaklıkta ar, ilerlemekte şeref var. İnsan korkaklıkla kaderden kurtulamaz.” (Ali bin Ebî Tâlib, *Divan*, s. 84)
 - 3 “Yanlış düşüncesinden dolayı taşta taptı. Ben isabetli (düşüncem) ile Muhammed'in Rabbi'ne kulluk ettim. Ey kabileler! Zannetmeyin ki Allah dinini ve nebisini zor durumda bırakacak.” (Ali bin Ebî Tâlib, *Divan*, s. 15)

Hassan bin Sâbit Divanı

Hassan bin Sâbit, 563 yılında Medine’de doğmuş, 680 yılında vefat etmiştir. Cahiliye döneminin parlak şairlerindendir. Savaşlara katılmamakla beraber Hz. Resûlullah’ı hicvetmeye kalkışanlara karşı hicivler yazardı. (Elmalı, 1997:399)

Nâbî’nin alıntı yaptığı divanlardan birisi de aşağıda örneği görülen *Hasan bin Sâbit Divanı*’dır.

“Benî Dârimin lâ tefhêrû inne faḥreküm
Ye’üdü vebâlen ‘inde zikrî’l-mekârimi
Hebiltüm ‘aleynâ lâ tafhêrüne ve entüm
Lenâ ḥavelün mâ beynâ ḥasrin ve ḥâdimi¹” (E 37b)

Abdullah bin Revâha Divanı

Asıl adı Ebû Muhammed Abdullah bin Revâha’dır. Medine’de doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. 629 yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamber’in kâtiplerindendi. (Erdem ve Kılıç, 1988:129)

Nâbî, zeyillerde *Abdullah bin Revâha Divanı*’ndan da alıntı yapmıştır.

“Ḥallû benî’l-küffâri ‘an sebîlihi
Ḳad enzele’r-raḥmanü fî tenzîlihi
Fî şuhufin tütla ‘alâ resûlihi
Bi-enne ḥayre’l-ḳatli fî sebîlihi
Naḥnü ḍarabnâküm ‘alâ te’vîlihi
Kemâ ḍarabnâküm ‘alâ tenzîlihi
Ḍarben yüzilü’l-hâme ‘an maḳîlihi
Ve yüzhilü’l-ḥalîle ‘an ḥalîlihi
Yâ Rab ‘innî mü’minün bi-ḳiylihi
İnnî râ’eytü’l-ḥaḳḳe fî ḳabûlihi²” (M 140a)

1 “Ey Benî Dârim! Övünmeyin. Sizin övünmeniz, iyilikler zikredildiğinde size bir vebal olarak döner. Yok olarsınız. Siz, başkasının çocuğunu emzirip, hizmet eden ve bize tabi kişilerken bize karşı mı övünüyorsunuz?” (Hassan bin Sâbit, *Divan*, s. 227)

2 “Ey kafir oğulları! Resûlullah’ın yolundan çekilin. Rahman olan Allah o peygamberine indirdiği Kur’an’ın sayfelerinde “En hayırlı savaş Allah yolunda olan savaştır” ibâresi indirilmiştir. Nasıl Kur’an’ın iniş şekline göre sizinle savaşıyorsak tevîl ettiğiniz şekilde de sizinle savaşıyoruz. Öyle bir savaş ki başlar cesetten ayrılıyor, dost dosttan ayrılıyor. Ya Rabbi! Ben Allah’ın sözüne iman ediyorum.

B. ZEYİLLERİN ŞEKİL İNCELEMESİ

İmlâ Özellikleri

Her yüzyılın kendine has bir imla özelliği vardır. Ancak bazı şâir, nâsir ve müstensihler bu kurala uymayabilirler. Bu yüzden bazen aynı eserin farklı nüshalarında bazı kelimelerin imlası farklılık arz edebilir. Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerde de bahsedilen duruma örnekler mevcuttur.

a) Yuvarlak ünlülerin yazımı konusunda nüshalardaki farklılıklar:

17. yüzyılda yuvarlaklaşma söz konusu iken M-24a'da "sâmi'a-resümüz" kelimesi A1-28a'da "sâmi'a-resimiz" şeklinde harekeli, M-26b'de "eyledügi" (ایلدگی) kelimesi A1-30b'de "eyledigi" (ایلدیکی) şeklinde, M-35a'da "kem-yâbuñdan" kelimesi A1-40b'de "kem-yâbıñdan" şeklinde harekeli yazılmıştır.

b) Birleşik çekimli fiillerde "i-" fiili olan "-idi" eki M-23b'de "-idi" şeklinde yazılırken A1-27a'da "-dı" şeklinde yazılmıştır. Bahsi geçen ek incelediğimiz hiçbir nüshada tutarlılık teşkil etmemektedir. Bazen "-dı/di" bazen de "-idi" şeklinde yazılmıştır.

c) Nâbî'nin ikinci zeyli olan *Zeylî'z-zeyl*'de 17. yüzyıl yuvarlaklaşma kuralına uygun olmayan örnekler mevcuttur. E-6a/12'de "itdigine", E-6b'de "eyledigi" kelimeleri örnek verilebilir. Bu zeylde bu tür eklerin tamamında düzleşme söz konusudur.

d) d/z değişimi, "hizmet" kelimesi M-87b'de (خدمت) şeklinde yazılırken A1-100b'de (خدمت) şeklinde yazılmıştır.

e) M-88a'da "hayât" kelimesi (حیوة) şeklinde yazılırken A1-101b'de (حيات) şeklinde yazılmıştır.

f) M-90a'da "cüz'iyye" kelimesi (جزويه) şeklinde yazılırken A1-103a'da (جزءیه) şeklinde yazılmıştır.

g) ç/c değişimi, bu değişime M-105b'de "çihil" kelimesi A1-121a'da "cihil" şeklinde yazılmıştır.

Şekil ve İçerik Yönünden İki Zeylin Mukayesesi

Birinci Zeyl

*Eser dua babında bir rubâî ile başlamış ve mensûr ibârelerle eser sona ermiştir.

*Eserde hikâyeler anlatılırken süslü nesrin özelliklerini barındıran bir üslûp kullanılmıştır.

*Olayları özetleyen Farsça manzumele-re çok yer verilmiştir.

*Câize amaçlı yazılan bir bölüm yoktur.

*Eserde Türkçe manzumelerin farklı nazım şekillerinde yazılmış örnekleri vardır.

*Eserde kullanılan âyetler, genellikle tamamen alıntılanmıştır.

*Birinci eserde te'lif tarihinden bahseden herhangi bir ibâre yoktur.

*Nâbi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

*Eserde 49 konu başlığı vardır.

*Manzumelerde farklı aruz kalıpları kullanılmıştır.

İkinci Zeyl

*İkinci zeyil de dua babındaki bir rubâî ile başlamış ve eser manzum bir ibâreyle sona ermiştir.

*Hikâyeler anlatılırken süslü nesrin özellikleri yanında sadeleşen üslûba doğru bir gidiş söz konusudur.

*Farsça manzumeler yok denecek kadar azdır.

*Eserin giriş kısmında dönemin pâ-dişâh ve vezirini öven bir medhiyyeye yer verilmiştir.

*Kullanılan Türkçe manzumeler çoğu genellikle rubâî ve kıt'a türündendir.

*Kullanılan âyetler kısmî iktibâsla kullanılmıştır.

*İkinci eserde birinci eserin te'lîfe başlangıç tarihi ve ikinci eserin te'lîfinin bitiş tarihinden bahsedilmiş.

*Nâbi'ye dair bazı bilgiler mevcuttur.

*Eserde 8 konu başlığı vardır.

*Manzumelerde genellikle rubâî vezniyle yazılmıştır.

Türkçe Manzumelerin Vezin ve Nazım Şekilleri

Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerde kullandığı Türkçe manzumelerin nazım şekilleri ve vezinlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Vezinler	Beyit	Kıt'a	Nazım	Mesnevi	Rubâi	Genel toplamı
1. Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	12	2				14
2. Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	25	9	1			35
3. Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilün	20					20
4. Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	23	7	3			33
5. Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilün			1			1
6. Me'ûlü Fa'ilâtü Mefâ'ilü Fa'ilün	17	1	3			21
7. Me'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	7		1			8
8. Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	1		1			2
9. Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül	1			1		2
10. Me'ûlü Mefâ'ilün Fe'ülün				1		1
11. Rubâi vezni					12	13
Kullanılan nazım şekillerinin genel toplamı	107	19	10	2	12	149

Tablo 1: Zeyillerdeki Türkçe manzumelerin nazım şekilleri ve vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi şâir te'lîf ettiği zeyillerde 149 Türkçe manzume kaleme almıştır. Yazdığı Türkçe manzumelerin 107'si beyit, 19'u

kıt'a, 12'si rubâi, 10'u nazm, 2'si mesnevidir. Şâir, yazmış olduğu Türkçe manzumelerde 11 farklı vezin kullanmıştır. Bu vezinler arasında en fazla kullanılan “Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün” veznidir.

Arapça Manzumelerin Vezni

Bu başlık altında Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*’ye yazdığı zeyillerde kullandığı Arapça manzumelerin vezin dağılımı gösterilmiştir.

Vezinler	Sayıları
1. Meczu‘ Recez	1
2. Basît	5
3. Tavîl	6
4. Recez	4
5. Kâmil	1
6. Meştur Recez	4
7. Hafîf	1

Tablo 2: Zeyillerdeki Arapça manzumelerin vezin dağılımı.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi şâir yazmış olduğu Arapça manzumelerde 7 farklı vezin kullanmıştır. En fazla kullandığı vezin ise “Tavîl” veznidir.

Farsça Manzumelerin Vezin ve Nazım Şekilleri

Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerde bulunan Farsça manzumelerin nazım şekilleri ve vezinlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Vezinler	Beyit	Kıt'a	Nazım	Mesnevi	Rubâi	Genel toplamı
1. Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	11	1				12
2. Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	13	3				16
3. Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	16		2			18
4. Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	30	6	3			39
5. Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	8	1		14		23
6. Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	3			1		4
7. Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	23	3	2	1		29
8. Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	12		1	2		15
9. Mef'ülü Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa ^c	2					2
10. Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	3			1		4
11. Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	1					1
12. Mef'ülü Mefâ'ilün Mef'ülü Mefâ'ilün	1					1
13. Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül	13			38		51
14. Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün	1					1

15. Müsteʿilün Müsteʿilün Müsteʿilün Müsteʿilün	1					1
16. Müfteʿilün Müfteʿilün Fâʿilün				5		5
17. Müfteʿilün Fâʿilün Müfteʿilün Fâʿilün	2					2
18. Meʿûlü Meʿâʿilün Feʿûlün	2	1		1		4
19. Rubâi vezni					7	7
Kullanılan nazım şekillerinin genel toplamı	142	14	8	63	7	235

Tablo 3: Zeyillerdeki Farsça manzumelerin nazım şekilleri ve vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı.

Nâbî, *Siyer-i Veysî*’ye yazdığı zeyillerde 142’si beyit, 63’ü mesnevi, 14’ü kıt’a, 8’i nazm, 7’si rubâi olmak üzere 235 Farsça manzume yazmıştır. Türkçe kaleme alınan zeyillerde Nâbî’nin 149 Türkçe manzumeye karşın 235 Farsça manzume yazması şâirin Farsçaya olan vukûfiyetini görmek açısından önemli bir durumdur. Şâir, Farsça manzumelerde toplam 19 farklı vezin kullanmıştır. En fazla kullandığı vezin ise 51 defa tekrarlanan “Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün feʿûl” veznidir.

ESERİN NÜSHALARI

Nüsha Tavsifi¹

Birinci Zeylin Metinde Kullanılan Nüshaları

1. M Nüshası (Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynel-zâde Koleksiyonu, nr. 197)

Müstensih	: Muhammed bin İsmâîl
İstinsah Tarihi	: 1104/1691
Hat	: Nesih
Satır Sayısı	: 25
Varak Sayısı	: 176
Ölçü	: 225x122-160x76 mm.

Yaldız, zencirekli, miklebi düşük, kahverengi meşin ciltli, birleşik harf ve hayvan filigranlı kâğıttan ibâret olan bir nüshadır. Elde ettiğimiz nüshaların en eski istinsah tarihli nüshalarından olması sebebiyle karşılaştırmalı metnin sayfa ve satır numaralandırmalarında bu nüshayı esas aldık. Derkenarlarda bazı kelimelerin anlamları verilmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup âyet, hadis ve Arapça ibârelerin üzeri kırmızı çizgilerle çizilmiştir. Manzum kısımlarda başlık kırmızı mürekkep, diğer kısımlar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Her mısra kırmızı nokta ile diğer mısradan ayrılmıştır. Nüshadaki metnin asıl başlangıcı 1b sayfasında,

“Bî’smi’llâhî’r-raḥmānî’r-raḥîm
Yâ Rab şehâb-ı feyzi bârân eyle
Ol feyzle kışt-i kâmi reyyân eyle
İtdüm heves-i niyyet-i tekmîl-i siyer
Sultân-ı rusûl ‘aşkına âsân eyle”

rubâisiyle başlayıp “Be-taḥşîş ki fâtihî daḥı seyyidü’l-aşfiyâ ve senedü’l-enbiyâ Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem olmağla şeref-i feth ve şeref-i fâtih ve şeref-i meftûḥ ictimâ’ı iktizâ-yı şüret-i imtiyâz itmegin bu feth-i celîl sâ’ir fütûḥât-ı uḥrâda mutaşavver olmağın şüreteyn-i

1 Nüsha tavsif ve tanıtımı kısmı “www.yazmalar.gov.tr” internet sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

muḥālefeyni iştimāl ile a'lā-yı derecāt-ı imtiyāzda cilveger kılınmak şive-i ḥafıyye-i taḫdīrden müsteb'īd degüldür" cümlesiyle bitmiştir.

2. A1 Nüshası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1751)

Müstensih : Kâsım
İstinsah Tarihi : 1141/1728
Hat : Ta'lik
Satır Sayısı : 21
Varak Sayısı : 201
Ölçü : 210x140-150x75 mm.

Cetveller yaldız, başlık tezhipli, meşin, şemseli, miklepli cilt ve Venedik kâğıttan ibâret bir nüshadır. Nüshanın başında metnin başlıklarını belirten bir fihrist mevcuttur. Nüshanın sonunda vakıf mührü vardır. Müstensih metne başlamadan önce aşağıdaki mesnevi parçasını yazmıştır:

“Bî'smî'llâhırraḥmânırraḥîm
 Hâme-i envâr-ı midâd-ı kâdîm
 Ey ḥâme başuñda devletüñ var
 Nakş-ı siyere liyâḳatuñ var
 Besdür saña ey ḳalem bu 'izzet
 K'olduñ siper-i nu'ûta rü'yet
 Beñzer saña ebruvân-ı hûbân
 Lîkin degül ol ḳalem-i süḥandân
 Sen âb-ı ḥayâta nâvdânsın
 Sen maḥrem-i râz-ı 'âşıkânsın
 Sen ḥâdim-i nuşret-i Muştafâ'sın
 Ser-çeşme-i feyze âşnânsın
 Sür şafḥaya cebhe-i niyâzı
 Şükrâne-i neyl-i ser-firâzı
 Ol menḳabet-i Nebî'ye der-kâr
 Ḳıl zemzeme-i şalâtı tekrâr

Hem-derd-i necb-i bî-mecâl ol
 Tûṭî gibi sükkerîn-maḳâl ol
 Li-nāmıḳîhi efḳarü'l-verâ ilâ'llâhi te'âlâ
 Ḳâsımü'l-ḥaḳîr 'afâllâhü 'anhü't-taḳṣîr"

Sene 1141

Bu nüshada Arapça ve Farsça ibâreler kırmızı mürekkeple harekelenmiştir. Metindeki tamlamaların bir kısmı da hareke ile belirtilmiştir. Onun için metindeki tamlama ve terkipler bu nüshaya göre şekillenmiştir. Metindeki başlıklar ve sayfa numaraları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Arapça ibârelerin üzerine kırmızı çizgiler çekilmiştir. Manzum parçaların başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metinde med harfi görevi gören harfler belirtilmiştir. Nüshadaki metnin asıl başlangıcı 1b sayfasında,

“Yâ Rab seḥâb-ı feyzî bârân eyle
 Ol feyzle kişt-i kâmyı reyyân eyle
 İtdüm heves-i niyyet-i tekmîl-i siyer
 Sulṭân-ı rusûl 'aşḳına âsân eyle”

rubâisiyle başlayıp “Be-taḥşîṣ ki fâtiḥi dahı seyyidü'l-aşfiyâ şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem ḥazretleri olmaḡla şeref-i fetḥ ve şeref-i fâtiḥ ve şeref-i meftûḥ ictimâ'ı iḳtiżâ-yı şüret-i imtiyâz itmegin bu fetḥ-i celîl fütûḥât-ı uhṛâda mutaşavver olmayın şüreteyn-i muḡâlefeyni iştimâl ile a'lâ-yı derecât-ı imtiyâzda cilveger kılınmaḡ şîve-i ḥafîyye-i taḳdîrden müsteb'id degüldür” cümlesiyle bitmiştir.

Müstensih metni bitirdikten sonra ise “**Li-kitâbeti'l-ḥaḳîr**” başlıklı şu mısraları dile getirmiştir:

“Zihî 'âlî-eşer kim gûş idende naḳd-ı hûş artar
 Zihî bâzâr-ı ḳudsî ḳıymetinde cân-fürûş artar
 Hezâr aḡsente Nâbî tab'-ı pâk-i feyznâkuñdan
 Dil-i 'uşşâḳa zevḳ-ı tâze-i ḥâlet be-düş artar
 Ḳalem-i ḥayl suṭûr üzre 'alemveş raḳşa geldükçe
 Benüm ser-ḥadd-i çeşmümde cuyûş-ı sürḥ-pûş artar

Degül efsâne zıkr-i ğazve-i peygamberîdür bu
 Ne şübhe zevk-i revcânî sürür-ı çeşm ü gûş artar
 Muḳarrer rahmet-i Hâḳ ‘indi zıkrî’ş-şâlihîn elbet
 Huşûşâ Fahr-i ‘âlem yâd ola nûr ü sürûş artar
 Haṭ-ı münşî ile şıḥḥatde farkı yok bunuñ ancak
 Dimâğ-ı dânişe zenbûr-ı i‘râb ile nûş artar
 N’ola Zeylû’s-Siyer’e şevk-i kâtib olsa rûz-efzûn
 Ki râh-ı cahda Ḳâsım gün-be-gün cûş ü ħurûş artar”

3. A2 Nüshası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1750)

Müstensih : -
İstinsah Tarihi : -
Hat : Nesih
Satır Sayısı : 19
Varak Sayısı : 233
Ölçü : 210x140-165x80 mm.

Nüsha üzerinde vakıf mührü var, mühür üzerinde de 1153 tarihi mevcuttur. Cetveller yaldız, başlık tezhipli, kahverengi meşin, şemseli, miklepli ciltli bir nüshadır. Bu nüshayı diğer nüshalardan ayıran özellikleri şunlardır:

Başlıklar tezhip ve yaldızlı cetvellerle belirtilmiştir.

Beyitler tek sütun, diğer nazım şekilleri çift sütunla gösterilmiştir.

Bazı özel isimler yazılırken kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Derkenarda bazı anlamları bilinmeyen kelimelerin anlamları ve eş anlamlıları verilmiştir.

Yine diğer nüshalarda olduğu gibi âyet hadîs ve Arapça ibârelerin üzeri kırmızı çizgilerle çizilmiş olup başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshadaki metnin asıl başlangıcı 1b sayfasında,

“Bi’smi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm

Yâ Rab seḥâb-ı feyzî bârân eyle
Ol feyzle kişt-i kâmyı reyyân eyle

İtdüm heves-i niyyet-i tekmîl-i siyer
Sulṭân-ı rusûl ‘aşkına âsân eyle”

rubâisiyle başlayıp “Be-taḥşîş ki fâtih dahı seyyidü’l-aşfiyâ ve senedü’l-en-biyâ Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem olmağla şeref-i fetḥ ve şeref-i fâtih ve şeref-i meftûḥ ictimâ’ı iḳtiżâ-yı şüret itmegin bu fetḥ-i celil fütûḥât-ı uhṛâda mutaşavver olmağın şüreteyn-i müteḥâlîkeyni iştimâl ile a’lâ-yı derecât-ı imtiyâzda cilveger kılınmak şive-i ḥafîyye-i taḳdîrden müsteb’id degüldür” cümlesiyle bitmiştir.

4. B Nüshası (Mısır Bulak Matbu Nüshası, Kanada Toronto Üniversitesi Kütüphanesi)

Müstensih : -
İstinsah Tarihi : 1248/1791
Hat : Matbu
Satır Sayısı : 29
Sayfa Sayısı : 267
Ölçü : -

Okunması güç olan kelimelerin okunmasında bu nüshadan istifade edildi. Nüshanın giriş kısmında eserin muhtevâsını özetleyen bir fihrist mevcuttur. Nüsha siyah ciltle kaplıdır. Başlıkları normal metinden ayıran herhangi bir özellik yoktur. Manzum kısımlarda ise başlıklar ve mısralar iki yıldız içinde belirtilmiştir. Karşılaştırma yaparken bu nüsha, metinde varak değil, sayfa olarak numaralandırılmıştır. Nüshadaki metnin asıl başlangıcı 1. sayfadaki,

“Bi’smi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm

Yâ Rab seḥâb-ı feyzî bârân eyle
Ol feyzle kişt-i kâmyı reyyân eyle

İtdüm heves-i niyyet-i tekmîl-i siyer
Sulṭân-ı rusûl ‘aşkına âsân eyle”

rubâisiyle başlayıp “Be-taḥşîş fâtihî dahî seyyidü’l-aşfiyâ ve senedü’l-enbiyâ Ḥazret-i Muḥammedü’l-Muṣṭafâ şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem olmağla şeref-i feth ve şeref-i fâtih ve şeref-i meftûḥ ictimâ’i iḳtiżâ-yı şüret itmegin bu feth-i celil sâ’ir fütûḥât-ı uhṛâda mutaşavver olmağın şüreteyn-i muḥâlefteyni iştimâl ile a’lâ-yı derecât-ı imtiyâzda cilveger olsa şîve-i ḥafîyye-i taḳdirden müsteb’id degüldür” cümlesiyle bitmiştir.

Birinci Zeylin Diğer Nüshaları¹

Tavsif ve tanıtımı daha önce yapılan bu nüshaların bulunduğu kütüphanenin adı ve katalog numaraları:

1. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1749)
2. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi, nr. 1759)
3. (Adana İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nr. 2263)
4. (Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emiri Edebiyat, nr. 350)
5. (Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emiri Edebiyat, nr. 351)
6. (Milli Kütüphane, nr. 8823/1)
7. (Milli Kütüphane, nr. 2292/9)
8. (Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, nr. 4114)
9. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 103)
10. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Antalya Tekelioğlu, nr. 457)
11. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1246)
12. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1536/1)
13. (Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 521)
14. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es’ad Efendi, nr. 2442)
15. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es’ad Efendi, nr. 2350)
16. (Elazığ İl Halk Kütüphanesi, nr. 3314)
17. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4381)
18. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hafız Ahmed Paşa, nr. 235/2)
19. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 769/2)
20. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Halet Efendi, nr. 732/1)
21. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hüseyin Paşa, nr. 392)

1 Eserle ilgili diğer nüshalar doktora tezimizde detaylı olarak tanıtılmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Özmen, 2015: 242-262)

22. (Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2741)
23. (Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 5050)
24. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3307/1)
25. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3308)
26. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3345)
27. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuruosmaniye, nr. 3351/2)
28. (Çankırı İl Halk Kütüphanesi, nr. 338)
29. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertev Paşa, nr. 487/2)
30. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Selim Ağa, nr. 807)
31. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Serez, nr. 1778)
32. (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1895/2)
33. (Tokat Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 37)
34. (Trabzon Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 512.)

İkinci Zeylin Metinde Kullanılan Nüshaları

1. E Nüshası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es'ad Efendi, nr. 2443/2)

Müstensih	: Kuburî-zâde Abdurrahîm bin Halîl
İstinsah Tarihi	: 1100/1689
Hat	: İnce ta'lik
Satır Sayısı	: 17
Varak Sayısı	: 39
Ölçü	: 227x134-160x70 mm.

Bu nüsha, içinde bulunan mecmuanın 162. yaprağından başlar. İlk çift sayfa yaldız, diğerleri kırmızı, başlık tezhipli, söz başları kırmızı, cilalı beyaz kâğıt, meşin üstü yeşil kumaş kaplı, miklepli ciltten oluşan bir nüshadır. Eserde vakıf mührü mevcuttur. Bu nüsha elde ettiğimiz nüshaların en eski tarihli nüshası olması hasebiyle oluşturduğumuz tenkitli metnin satır ve sayfa numaralarını bu nüshaya göre belirledik. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup âyet, hadîs ve Arapça ibârelerin üstü kırmızı çizgilerle çizilmiştir. Nüsha, 1b sayfasında,

“Bî’smî’llâhî’r-raḥmānî’r-raḥîm
 Yâ Rab seḥâb-ı feyzi bârân eyle
 Ol feyẓle kişt-i kâ mı reyyân eyle
 İtdüm heves-i niyyet-i tek mîl-i siyer
 Sulṭân-ı rusûl ‘aşkına âsân eyle”

rubâisiyle başlayıp,

“Âlemüñ ekşer olur eyler iseñ isti’lâm
 Cilvesi şûret-i taḥkîkde naḳş-ı evhâm”

beytiyle bitmiştir.

2. H Nüshası (Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 4404)

Müstensih : Nüzhet Efendi
İstinsah Tarihi : 1202/1787
Hat : Ta’lik
Satır Sayısı : 21
Varak Sayısı : 30
Ölçü : 220x115-160x65 mm.

Söz başları ve cetvel kırmızı, aharlı sarımtırak kâğıt, koyu kahverengi ciltten oluşan bir nüshadır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup âyet, hadîs ve Arapça ibârelerin üstü kırmızı çizgilerle çizilmiştir. Nüshanın başlangıç ve sonuç kısmında bazı manzum ve mensûr ibâreler vardır. Eserde vakıf mührü vardır. Nüsha, 1b sayfasında,

“Bî’smî’llâhî’r-raḥmānî’r-raḥîm
 Yâ Rab baña fevc-i keremüñ râm eyle
 Âğâzımı ğıbṭa-senc-i encâm eyle
 Noḳşânlarımı bu nüsha-i ‘âlemde
 Aḳlâm-ı ‘inâyetüñle itmâm eyle”

rubâisiyle başlayıp,

“Âlemün ekşer olur eyler iseñ isti‘lām
Cilvesi şûret-i tahkîkde nakş-ı evhām”

beytiyle bitmiştir.

İkinci Zeylin Diğer Nüshaları¹

Elde edebildiğimiz bilgiler ışığında Nâbî'nin ikinci zeyline ait olup esrimizde doğrudan kullanmadığımız tek nüsha “Süleymâniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Koleksiyonu 2350” nolu nüshadır.

İki Zeylin Beraber Bulunduğu Nüshalar²

Çalışmamızda elde edebildiğimiz bilgiler ışığında Nâbî'nin *Siyer-i Veysi*'ye yazılan her iki zeylini ihtivâ eden ve çalışmazda doğrudan kullanmadığımız “Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi Koleksiyonu 1536/1, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Halet Efendi Koleksiyonu 732/1” künyeli nüshalardır.

Nüsha Tasnifi

Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adlı eserinin “www.yazmalar.gov.tr” internet adresinden ve yazma eser katalogları taranarak irili-ufaklı 53 yazma nüshası tespit edilmiştir. Eserin Mısır'da Bulak 1248 basımlı bir matbu nüshası da mevcuttur. *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adıyla elde edilen nüshaların 9'u mükerrer, 9'u eksik, 6'sı *Siyer-i Veysi*'nin nüshalarından oluştuğu tespit edilmiştir. Şecere çıkarılırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir:

1. Nüshaların tam olması. (Tam olmayan nüshaların çoğu tasnif dışı bırakılmıştır.)
2. Tasnife tâbi tutulan nüshaların -mümkün mertebe- müstakil nüshalardan oluşması. (Mecmua şeklinde olan nüshaların çoğu tasnif dışı bırakılmıştır.)
3. Okunaklı olması. (Okunaklı olmayan nüshaların da bir kısmı tasnif dışı bırakılmıştır.)

1 Eserle ilgili nüshalar doktora tezimizde tanıtılmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Özmen, 2015: 264)

2 Eserle ilgili nüshalar doktora tezimizde tanıtılmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Özmen, 2015: 265-266)

Ulaşabildiğimiz ve yukarıdaki özellikleri haiz nüshaların şeceresi çıkarılmıştır. Çıkarılan şecere neticesinde üç ana kol tespit edilmiştir. Kollara göre nüshaların tablosu aşağıda verilmiştir.

A	B	C
01 Mü 2263	45 Ak Ze 197 (1104)	45 Hk 2741
18 Hk 338	Ali Nihat Tarlan 103	34 Ae 350
60 Hk 37	Es'ad Efendi 2443 (1100)	34 Ae 351
06 Mil Yz A 8823/1	Hacı Mahmud Efendi 4381 (1167)	Atıf Efendi 1749
Bağdatlı Vehbi 1536 Nuruosmâniye 3307	Hacı Selim Ağa 807 (1179)	Atıf Efendi 1750 (1153)
Atıf Efendi 1751 (1783)	Bağdatlı Vehbi 1246 (1224)	Es'ad efendi 2442 (1164)
Matbu Bulak 1248	Hüsrev Paşa 392 (1167)	Halet Efendi 1732
	Nuruosmaniye 3308	06 Hk 4114
	Nuruosmaniye 3345	45 Hk 5050
		21 Hk 521

Yaptığımız çalışma neticesinde Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî* adlı eserinin müellif hattını tespit edemedik. Fakat oluşturduğumuz şecere neticesinde tespit ettiğimiz kolların her birinden istinsah tarihi belli en uygun nüshaları ve matbu nüshayı kullanarak karşılaştırmalı metni ortaya çıkarmaya çalıştık.

SONUÇ

17. yüzyıl Klasik Türk edebiyatının en önemli simalarından biri olan Nâbî (ö. 1124/1712), günümüze kadar yapılan akademik çalışmaların çoğunluğunda şâirlik yönüyle ele alınmıştır. Nâbî'nin mensur eserleri, nâsirlik ve münşîliği üzerinde yapılan çalışmalar sınırlıdır. Nâbî, eserlerinde nâsirlik ve münşîliğini göstermek için *Münşeât*'ın yanı sıra *Siyer-i Veysî*'ye iki zeyl de yazmıştır. Bu çalışmada, Nâbî'nin nâsirlik ve münşîlikteki maharetini görmek ve göstermek için Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerin metinleri transkribe edilip incelenmiştir. Çalışmadan şu sonuçlar çıkarılmıştır:

1. Müellifin, zeyilleri te'lîf ederken mensur ibârelerin süslü ve sanatlı; manzum ibârelerin sâde ve anlaşılır olmasına dikkat ettiği ortaya çıkmıştır.

2. Zeyiller, manzum-mensûr olarak kaleme alınmıştır. Müellif, manzûm ibâreleri, vezinle; mensur ibâreleri ise seci sanatı ile oluşturarak zeyillerin okuyucu açısından âhenkli olmasını sağlamıştır.

3. Nâbî'nin yazdığı zeyiller, *Siyer-i Veysî*'nin mütemmimi olması dolayısıyla iddialı eserlerdir. Nâbî, zeyillerinde *Siyer-i Veysî*'ye üslûp, şekil ve muhtevâ bakımından bağlı kalmıştır.

4. İkinci zeyilde Nâbî'nin hayatı hakkında bilgi veren kesitler mevcuttur. Nâbî, ilk zeyli sanat gücünü ispat etmek için; ikinci zeyli ise, maddî durumuna katkı için yazmıştır. Bunun delili, nüshalarda ortalama olarak iki yüz varaktan ibâret olan ilk zeyilde hiç medhiye yokken, ortalama otuz varak olan ikinci zeylin hemen hemen yarısı dönemin pâdişâhı III. Ahmed (ö. 1106/1695) ve dönemin veziri Silahdâr Ali Paşa (ö. 1128/1716) övgüsüne ayrılmıştır.

5. Zeyillerde Nâbî'nin birçok konu hakkında Farsça manzume yazacak kadar Fars diline hâkim olduğu ortaya çıkmıştır.

6. Nâbî'nin te'lîf ettiği zeyiller, mensûr olsa da Nâbî, asıl meramını manzum ibârelerde özetlemiştir. Bu durum, okuyucunun sadece manzum ibâreleri okuyarak hikâyelerin muhtevâsı hakkında bilgi almasını sağlamıştır.

7. Nâbî'nin zeyillerindeki Arapça şiirlerin başka şairlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türkçe şiirlerin çoğu ve Farsça şiirlerin bir kısmının müellife ait olduğu sonucuna varılmıştır.

8. Nâbî'nin te'lîf ettiği zeyiller, manzum-mensûr karışımı bir yapıdan oluşmaktadır. Ayrıca Nâbî, siyeri te'lîf ederken Arapça, Farsça ve Türkçe dillerini bir arada kullanma maharetini göstermektedir. Bu yönüyle diğer birçok siyer yazarından farklı kendine has bir tarzı vardır.

9. Birinci zeylin nüshaları üzerinde yapılan detaylı bir inceleme neticesinde eserin geniş bir coğrafyada farklı tarihlerde ve farklı kişiler tarafından istinsâh edildiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, eserin kıymetini ortaya koyması açısından önemlidir.

10. Müellif, zeyillerde düşüncelerini mensûr ibâre/ifadeler ile dile getirirken, bu düşüncelerin kendisinde yarattığı etkiyi ise manzum ibâre/ifadelerle dile getirmiştir.

11. Nâbî'nin te'lîf ettiği bu zeyiller, tarih, ilahiyat dil ve edebiyat sahalarına kaynaklık edebilecek mâhiyette olduğu için önem arz etmektedir.

12. Nâbî, zeyilleri te'lîf ederken başta Kur'ân-ı Kerîm, ve hadîs kitapları olmak üzere çeşitli divanlar, siyer ve tarih kitaplarından istifade etmiştir.

13. Zeyillerde Nâbî'nin belâgat ilmine, çeşitli kitaplar, fenler ve risâlelere tam olarak vakıf olduğu, çeşitli hatiplerin söz ve hitabetlerini, meşhur şâirlerin divanlarını okuduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, Nâbî'nin araştırma, inceleme azmini ve inşâdaki ustalığını göstermiştir.

14. Nâbî, zeyillerde mübalağalı övgü ve yergilerde bulunmuştur. İslâm kahramanlarını abartılı sıfat ve vasıflar ile tavsif, müşrikleri abartılı tenkit ve kusurlarla tezyif etmiştir. Bu durum Nâbî'nin savunduğu fikri te'lîf ettiği esere yansıttığını görmek açısından önemlidir.

15. Birinci zeyil, ikinci zeyilden yaklaşık yirmi yıl önce yazılmıştır. Bu sebeple, geçen zaman diliminin Nâbî'nin dil ve üslûbuna yapmış olduğu etkiyi görmek açısından önemlidir.

Sonuç olarak, daha çok şâirliği ile bilinen Nâbî'nin *Siyer-i Veyşî*'ye yazdığı zeyillerde, belagat ilminden tam istifade ettiği, çeşitli kitap ve risâlelere vakıf, araştırma ve öğrenme isteğinin fazla, bilgisini başkalarıyla paylaşan, nesirde zevk-i selîm sahibi bir münşî olduğu söylenebilir.

METİN HAZIRLANIRKEN DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

1. Karşılaştırmalı metin, birinci zeyilde çıkarılan şecere neticesinde M, A1, A2, B nüshalarıyla kurulmuştur. İkinci zeyilde ise nüsha sayılarının az olması sebebiyle şecere çıkarmaya ihtiyaç duyulmamış ve uygun bulunan E ve H nüshaları kullanılarak metin meydana getirilmiştir.

2. Eserde metnin takibinde kolaylık sağlamak amacıyla metindeki nüshaların sayfa numaraları muhafaza edilmiş ve [] içinde gösterilmiştir.

3. Zeyiller çeviri yazı alfabesiyle yazılmıştır. Çeviri yazı alfabesi çalışmanın başında gösterilmiştir.

4. Çalışmada geçen âyet, hadîs ve Arapça ve Farsça ibâreler, Arap alfabesine göre dizilmiştir. Bu ibarelerden kaynağı tespit edilenlerin yeri gösterilmiş, tercümeleri de dipnotta verilmiştir. Âyet alıntılarının meâlleri Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli'nden alınmıştır.¹

5. Çalışmada geçen Farsça manzumelerin anlamları, -varsa- kaynakları dipnotta verilmiştir.

6. Karşılaştırmalı metin oluşturulurken orijinal metnin imlâsına sadık kalınmıştır.

7. Metinde Arapça ve Farsça eklerin yazımında Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesi esas alınmıştır.²

8. Vezni tespit edilemeyen birkaç manzume dışındakilerin kalıpları gösterilmiştir.

9. Metinde geçen şahıs ve mekan isimleri, diğer siyer kitapları da esas alınarak okunmuştur.

1 Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, (Hazırlayan: Hayrettin Karaman-Ali Özek-İbrahim Kâfi Dönmez-Mustafa Çağrıci-Sadrettin Gümüş-Ali Turgut) Türk Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1997.

2 İsmail Ünver, Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, Türkoloji Dergisi 1993, C. 2, S. 1, s. 51-89.

TENKİTLİ METİN

ZEYL-İ SİYER-İ VEYSÎ

[NÂBÎ'NİN BİRİNCİ ZEYLİ]

[M 1b, A1 1b, A2 1b, B1]

Bİ'SMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM*

Yâ Rab şehâb-ı feyzi bârân eyle¹
Ol feytle kişt-i kâ mı reyyân eyle
İtdüm heves-i niyyet-i tekmîl-i siyer
Sulţân-ı rusûl aşķına âsân eyle

Güher-çînân-ı ma'âdin-i âşâra nümâyândur ki yekke-tâz-ı ser-zemîn-i inşâ merhûm Veysî-i şîrîn-sühân ü² pâkîze-edâ riyâz-ı Siyer-i mu'teber-i hayrû'l-beşerde 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm naḥl-nişân-ı eşer olup bâğbân-ı ṭab'-ı çemen-perveri nâvdân-ı ḥâme-i 'anber-nişârdan isâle-i cûy-bâr-ı zülâl ile bir ḥadıka-i muṭarrâ terbiye eylemişdür ki her şafḥa-i rengîni bir taḥte-i şükûfe-i nâmdâr ve her fıkra-i nemekîni bir deste-i nâz-bûy-ı nefḥa-nişârdur. Silsile-i suṭûrî şaff-ı benefşezârdan dil-cüyter ve gül-i sürḥ-ser-i sühanları gül-deste-i behiştten hoş-büyterdür. Ta'bîrât-ı cihân-pe-sendi zîb-i destâr-ı iştihâr ve telmîhât-ı dil-güşâsı mümtâz ü müselleme-i aşḥâb-ı âşârdur. Elfâz-ı nâṭıka-nevâzı sünbül-deste-i ser-i şîşe-i feşâḥat ve me'ânî-i [A2 2a] kinâye³-perdâzı zîr-i lihâf-ı feşâḥatda hem-h'âbe-i 'arâ-yis-i belâgatdur. El-ḥaḳ naḳḳâş-ı ḥâme-i bedâyi'-nigârından⁴ çekîde olan ğarâyib-i âşâr kitâbe-i ṭâḳ-ı iştihâr ve levḥa⁵-i sîne-i i'tibâr olmağıla vâreste-i minnet-i ta'rîfdür. Ammâ mezra'a-i ümîdi mevsim-i ḥaşâda mevşûl ve sünbüle-i [B 2] ser-ber-âverde-i maḳşûdı [A1 2a] ḥırmî-dâde-i maḥşûl olmadın ya'nî süzen-i ḥâme-i 'anberîn-târî kâmet-i şâhid-i merâmına dük-kân-ı müteḥayyilede düḥte itdüğü câme-i girân-bahâ-yı maḳâlün tırâz-ı dâ-menin itmâma muvaffaḳ olamayup nüşḥa-i Medenî'si daḥı cild-i Mekki'si

* Besmele: M, A1, A2, B

1 Rubâ'î, Ahreb ; Mef'ûlû...

2 u: -ı A2, M, B

3 kinâye: kitâbe A1

4 nigârından: nigârlarından A1

5 levḥa: ser-levḥa A1

gibi kisve-i ‘anber-günla cilve-pezîr-i hitâm olmadın ‘akîb-i tahrîr-i gâzve-i Bedr-i kübrâda kâdı-ı [M 2a] rûh-ı mahkeme-nişîn-i bedeni manşıb-ı çâr-nâhiye-i hayâtdan ma‘zûl ve mahşûl-ı pîş-tahte-i şadı olan nuķûd-ı müte‘akîbü’l-vürûd-ı enfâsı mahlûl olup sicill-i mahfûz-ı âmâli maṭvî vü mektûm ve hüccet-i kâṭı‘a-yı hayâtı mümzâ vü maḥtûm olmağın cenîn-i meşîme-nişîn-i zamîri mertebe-i tekmîl-i a‘zâya fâ’iz olamayup ne pîçide-i kımât-ı varak-ı şuhûd ve ne gehvâre-nişîn¹-i mücellid-i vücûd² olmuş idi. Binâ-ber-în bu suķâṭa-çîn-i nevâle-i ‘îrfân

Beyt:³ Baḥr-i derdûn esîr-i girdâbı
Hedef-i cevîr Yûsuf-ı Nâbî

Ol ḡonce-i nîm-şûküft-i çemenistân-ı âşârı âb u hevâ-yı dem ü kalem ile mânende-i gül-i şad-berg ârâyîş-i destâr-ı ihtitâm ve ol mîve-i nîm-puḥt-ı şâhsâr-ı esrârı germiyyet-i âfitâb-ı himmetle mîve-i kemâl-resîde gibi nihâde-i ṭabaķ-ı itmâm itmege kılllet-i bîḍa‘atla küstâḥâne niyyet idüp bu niyyet-i bâhirü’l-meymenet cesâretinde [A2 2b] bir nice mülâḥazât-ı şâ’ibe dâmen-zen-i âteş-i şevķ olmağın reh-güzer-i beyâna ber-âverde kı-lınmak münâsib görülmüşdür. Bir mülâḥaza budur ki şâḡ-nişîn-i devḡa-i ḡufrân merḡûm Veysî-i şeker-zebân gibi bir bülbül-i âteşîn-şafirûn riyâz-ı evşâf-ı Muḡammedî’de ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm âḡâz eylediği zemzeme-i ḡoş-âyendesî [A1 2b] dâ’ire-i ‘âlemde kararın bulmamak maķâm-şinâsân-ı uşûl-ı ‘îrfâna naķîşe-i himmet olmağın ol naḡme-i ḡam-zidânuñ niyyet-i tevşîḡ ile ney-pâre-i kâleme irâde-i nefḡ-i dem eyleyene⁴ kulûb-ı erbâb-ı nefes dem-sâz-ı teveccüh olacakları taķviyet-baḡşâ-yı ḡâṭır-ı fâtırdur. Bir mülâḥaza dahı budur ki ‘illet-i ḡâ’iyye-i tertîb-i kâ’inât olan ḡazret-i eşref-i mevcûdât ‘aleyhi’ş-şalavâtuñ âvîḡte-i ṭâķ-ı sipihr-i iştihâr olan nüṣṣa-i *Sîyer*-i mu‘teberleri mâḡ-ı nâ-şude-bedr gibi nâ-tamâm ṭurur iken ‘aṭiyye-i İlâḡı olan gencîne-i enfâsı medâyiḡ-i kesân [M 2b] ve evşâf-ı mey ü ḡûbân-da izâ‘at itmek ḡüsrân-ı mübîn idüḡi nümâyândur.

1 -nişîn: -pirâ A1

2 vücûd -A2

3 Beyt -A2

Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

4 eyleyene: itmesine A2

Beyt:¹ Nişār-ı hāk-i rehi² olmayan dūr-i sahtūn
‘Ayār-ı kadr-i olur kadr-i pileverden dūn

Bir mülâhaza dahı budur ki tenhâ-rev-i refref-nişin-i dest-ârâ-yı mih-mân-kede-i ‘illiyyîn ‘aleyhi’t-taḥiyyetü ve’t-teslīm ḥazretlerinün vaḳâyî‘-i cihân-tâb-ı zuhûrların pîrâye-i şaḥâ’if-i âşâr itmek dâ‘îyesine dil-beste olanlara lâ-şek miftâhü’l-ğayb-ı tevfiḳle ebvâb-ı maḥâzin-i ma‘ânî küşâde ve esbâb-ı meyâmin-i rûḥânî âmâde olup ribât-ı çâr-şuffe-i derûnında nev-be-nev ḳavâfil-i tevfiḳ teng-güşâ-yı emti‘a-i³ [B 3] gün-â-gün-ı hayâl ve çâr-sû-yı zamîrinde tâze tâze perend-i nev-zuhûr-ı kârgâh-ı [A2 3a] taḥḳîḳ zîver-i düş-ı dellâl-ı maḳâl olacağı şâ‘ibe-i iştibâhdan berîdür.

Beyt: بگاہ وضع قلم در صحیفه وصفش
نفس بسینه نگنجد ز ازدحام خیال⁴

Bir mülâhaza dahı budur ki micmere-i dil-i pür-zahmumdan nümâyân olan ‘ūd-pâre-i ‘ibârât ve anber-rîze-i isti‘ârât meşâmm-ı idrâk-ı müşkil⁵-pesendân-ı ‘âleme ḥâm göründüğü şüretde bârî zımnında [A1 3a] mûnderic olan râyiḥa-i fâyiḥa-i şalât ü selâm reside-i pîşgâh-ı muḳaddes-i risâlet-penâhî ve pesendide-i Cenâb-ı İllâhî olmaḳ mertebesi ki bûy-ı iştibâhdan ḥâlîdür, bu ḥaste-i zûkâm-zede-i derd-i ser-i ma‘şiyete kâfidür. Bu taşavvurât-ı mûtenâsıḳa tâziyâne-i yek-rân-ı sebûk-‘inân-ı şevḳ olmağın “mütevekkilen ‘ale’llâh ve müstefîzen min⁶ rûḥâniyyeti Resûli’llâhi şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem⁷” cânib⁸-i merâma imâle-i licâm-ı *Zeylûs-Sıyer-i Nebevî* ile ta‘yîn-i nâm kılındı. Kâse-i deryûze-i dest-i du‘â ber-dâşte-i bârgâh-ı kibriyâ ḳılınur ki silsile-i enfâs cünbiş-i esb-i tünd-ḥîz-i eyyâmdan güsiste olmadın vâsıl-ı ser-menzil-i ihtitâm idüp ber-maşdûḳa-i manṭûḳa-i

1 Beyt -A2

Mefâ’ilün Fe’îlâtün Mefâ’ilün Fe’îlün

2 dūr-i: reh-i A1

3 emti‘a: metâ’ A1

4 **Mefâ’ilün Fe’îlâtün Mefâ’ilün Fe’îlün**

Onu vasf etme sahifesinde kalemin konum alması sırasında, nefes hayalin izdihamından dolayı sineye sığmaz.

5 müşkil: ḥūd A1

6 min: ‘an A1

7 Allah’a tevekkül ettim ve peygamberin ruhaniyetinden feyiz talep ediyorum.

8 cânib: fezâ A1

¹ ما من شيء يثنى إلا وقد يثالث¹ numüne-i ferqadân olan dü cild-i mü'ellif-i Veysi-i beqâ-mesîr şekl-i kıt'a-i elmâsda cilve-pezir olmağıla nigîn-i hâtem-i itmâm eyleye âmin. "Bi-hürmeti men lehü kıyâmü's-semâvâti ve'l-'a-rażîn"²

Li-münşî'ihî:³ Ümîdüm halkdan Nâbî ne ihsân ü ne taḥsîndür
Mücerred hizmet-i peygamberîde şevk-i muṭlaḳdur
Tek-â-pû-yı *Siyer*'den ârzü-yı qalb-i maḥzûnum
Rizâ-yı server-i 'âlem qabûl-i Ḥazret-i Ḥaḳ'dur

Vâkı'a-i Ğazve-i Benî Kaynuḳâ'

'Alem-e-frâzân-ı püşte-i dirâyet bu vechile şukḳa-güşâ-yı râyet-i rivâyet olmışlardır ki havâlî-nişînân-ı dârü'l-hicre-i müteyemmineden ṭâ'ife-i Yehûd-ı Benî Kaynuḳâ' ki ibtidâ [A2 3b] ḥidiv-i 'illiyyîn-serîr 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretleri teşrif-i hıṭṭa-i Yeşrib buyurdukları eyyâmda bârû-yı müdârâya tevârî idüp maḥall-i iḳtizâda eḥibbâ vü a'dâ-yı İslâmiyân'a muvâfaḳat ü muḥalefet şartıyla binâ-yı şulḥa istiḥkâm virmişler idi. Ammâ vâkı'a-i Bedr-i kübrâ 'aḳibinde taṇṭana-i kûs-ı nevbet ü nübüvvet ṭabl-ı zerrîn-i âfitâbı [A1 3b] şikest ve mâhçe-yi livâ-yı risâlet ḳurş-ı ḳameri pest eyledüĝin gördükde kânûn-ı dil-i pür-kinleri leheb-e-früz⁴ ḥased olup bu güne şerâre-feşân-ı hezeyân oldılar ki fırḳa-i İslâmiyân bir ṭâ'ife ile şaf-zede-i teşâdüm oldılar ki muḳâbele-i fenn-i muḳâtelede câhil idiler. Eger bizümle fetḥ-i derîçe-i perḥâş itseler daḳîḳa-i dest-bürd ne resm üzre olduĝı ma'lûmları olur idi diyü taḥrîb⁵-i vişâḳ-ı mîşâḳa ḥariş oldılar. Ta'yîn-i Mevlânâ Mu'înü'd-dîn-i Miskîn 'aleyhi'r-raḥme üzre perde-i 'ahd bu taḳrîb ile çâk-hürde-i pençe-i naḳş oldı ki bir imre't-i mü'mine bir gün bâzâr-ı

1 Bir şey iki oluyorsa üç de olur.

2 Gök ve yeri sayesinde yarattığının hürmetine...

3 Li-münşî'ihî: Kıt'a A1

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

* Başlık: M 3a, A1 3a, A2 3a, B 3; Şürü'-i Ber-Siyer-i Eḫârü'l-Mevcûdât 'Aleyhi Ekmeli's-şalavât M, Veysi-i Merḥûmu'n Siyer-i Mü'ellifi Bu Maḥalle Geldükde Never-dide-i Dest-i Taḳdîr Olmağın İtmâma Şürü' Olinmışdur. Ğazve-i Benî Kaynuḳâ' ez-Siyer-i Ḥayrî'l-Beşer Şallallâhü 'Aleyhi Ve Sellem A1

4 -efrüz: -efrâz A1

5 taḥrîb: ḥall A1

Benî Kaynukā'da bir mühimm-i zarûrî¹ için bir Yehūdî zergerün kenāre²-nişin-i dükkânı iken ol zerger-i âteş-dest ol [B 4] pāk-dāmenün zeyl-i pesinin süzen-i iğfāl ile püştine³ ta'lîk itmegin hengām-ı [M 3b] kıyāmda cāy-ı mestûrı memerr⁴-i naẓar-ı hāşş ü 'āmm olıcağ hūzzār-ı Yehūd hoşka-güşā-yı hānde⁵-i istihzā oldılar. Ol mestûre-i maḥcûbe kemāl-i infi'ālinden feryād-hîz-i vāveylā olduğda ḥumāt-ı dīnden birisi bu mu'āmeleye nāzır bulunup şiryān-ı ḥamiyyeti ḍarabān itmegin ol müşrik-i düzaḥî-nihādı bārîka-i şimşîr ile gūdāhte-i pūte-i 'adem eyledi. [A2 4a] Ṭa'ife-i Yehūd daḥı ol mü'min-i kāmیلül⁶-ayarı sikke-yāb-ı dārü'd-ḍarb-ı şehādet itmeleriyle âteş-i tîz-hîz-i fesād bünyān-ı muşālahayı sūzān idüp zebāne-i muḥāşamet revāk-ı kâh-ı zuhûra ta'alluḳ eyledi. Bu ḥaber nıgehbān-ı ḥıṭṭa-i risālet 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ḥazretlerine güş-res olduğda güş-māl-i 'işābe-i işrāk için evvelā kelānterān-ı ḳabileyi ihzār buyurup levāzım-ı terhîb ü taḥvîf ile [A1 4a] dārü'l-emn-i ḥavza-i İslām'a teklîf buyurduklarında çeşm-i bed-bînlerindeki sebel-i cehl mu'āyene-i rāh-ı hüdāya mānî' olmağın ceng-cüyāne vaz'⁷ ile⁸ huzûr-ı muḳaddes-i nebevîden be-der oldılar. Ol eşnāda bûlbûl-i sidre-nişin Ḥazret-i Cibrîl-i Emîn 'aleyhi's-şalātü ve's-selām gül-deste-i kerîme-i سَوَاءٌ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ ﴿وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ﴾⁹ iblāğıyla taḥrîk-i şarşar-ı 'azm itmegin şaf-der-i āsmān-maḳarr 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ḥazretleri Ebû Lübābe raḍıya'llāhü 'anhı dārü'l-ḥikem-i Ṭaybe'de cā-nişin buyurup techîz-i leşker-i zafer-me-dār ile ol düzaḥiyān-ı şıḳāl-tıynetün maḳarları olan ḥişārı menḳal-ı pür-ā-teşvār maḥşûr idüp sene-i şāniyye-i hicriyye Şevvāl'inün muntaşıfından pānzde şebāne-rûz i'māl-i levāzım-ı taẓyîḳ ü tenkîl eylediler. Kemān-ı sîmtûz-ı ğurre-i Zî'l-ḳa'de dūş-ı āsmānda dirāḥşān olduğda ḍable-i sîne-i Yehūd hedef-i nāvek-i iztîrāb olmağın bi'l-cümle emvālleri müsellemler-i taşarruf-ı ğuzāt olmağ şartıyla dā'ıye-i istimāna ruḥşat-cüy oldılar. Ammā cānib-i

1 zarûrî: mühim M

2 kenāre: künāse M

3 püştine: düştına M

4 memerr: ḳamer A2

5 hānde -M

6 kāmîl: ḥālîş A1, A2

7 vaz': ṭavr A2

8 ceng-cüyāne vaz' ile -M

9 "Antlaşma yaptığın bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan sen de onlarla yaptığın ahdi aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir." (Enfâl, 8/58)

nebevîden ‘aleyhi’s-selâm [M 4a] ‘adem-i müsâ’adeden nâşî bi’z-zarûre sâha-i teslîme nüzûl eylediler. Şümârları resîde-i derece-i seb’a mi’e idi. [A2 4b] Rekîn¹-i zamîr-i seyyid-i ‘âlemiyân² ol bed-‘ahdlerûn hûnıyla haşâ³-yı şahrâyı pâre-i mercân itmek olduğundan dest-i peymân-şikestlerin kufîl-ı şandûka-i kazâ⁴ itmegiçün Münzir bin Kudâme-i Süllemî’ye işâret buyurdılar. Ol hilâlde ser-kâfile-i nifâk ‘Abdu’llâh bin Übey bin Selûl-ı bed-ahlâk pîşgâh-ı seyyid-i kâ’inât ‘aleyhi efđalü’s-şalavâtta hâr-ı hûd-rüy-şifat nümâyân ve dâmen-i recâ-yı iclâle⁵ âvîzân oldu. Her çend nâzenîn-i bâlâ[A1 4b]-hâne-i ‘illiyîn ‘aleyhi’t-taḥiyyetü ve’t-teslîm izhâr-ı çîn-i cebîn idüp maḳâl-ı melâl-engîzinden i’râz-ı vüche-i iltifât iderler idi. Ammâ ol bed-siriş-ti nifâk-âlûduñ mübâlağa-i ibrâmı hadd-i müdâfa’adan tecävüz itmegin ‘âkıbet ^{لَعْنَهُمُ اللَّهُ وَلَعْنَهُ مَعَهُمُ} cevâbı ile evṭân-ı me’lûfelerinden celâya ruḫşat virüp ‘Ubâde bin eş-Şâmit raḍıyallahü ‘anh mânende-i şabâ-yı hâşâk-rûp ol ḥas-ṭıynetân üzre ta’yîn buyurulup arâzî-i Şâm’dan Ezrî’ât nâm maḥalle iclâ eylediler. Maḥall-i ma’hûdda müddet-i ḳalîle içinde bi’l-cümle dergeh-nişîn-i caḥîm oldukları işbât-kerde-i daḳîka-sencân-ı siyerdür. Havâlî-i riyâz-ı Yeşrib ol hâr-menişândan taḥtîr olındukda esliḥa vü emvâlleri beyne’l-aşḥâb kısmet buyurulup ḥişse-i hâşse-i muḳaddes-i nebevî ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm daḥı ba’zı cigerdârân-ı aşḥâb-ı kirâma in‘âm ü iḥsân⁷ buyuruldu.

Vâkı‘a-i Gazvetü’s-Sevîk*

Daḳîka-şinâsân-ı pervîzen-i siyer bu resmle idâre-i ṭavâḥîn-i ḥaber eylemişdür ki Ebû Süfyân ma’reke-i Kureyş-süz-ı Bedr’dan be-der olıcak nezr eyledi ki leşker-i [A2 5a] zafer-şikârdan aḥz-ı intikâm itmedükçe ne cism-i ğam-fersûdın firâş-ı nîsvânda temkîn ve ne ser-i hevâ-perestin ‘âdet-i ‘Urbân üzre tedhîn eyleye. Bir rivâyetde çihil nefer ve bir rivâyetde dü şad müşrik-i herze-gerd ile [M 4b] cânib-i Medîne’ye taḥrîk-i ḳâdime-i nâ-

1 Rekîn: Rekîz A2, M, B

2 ‘âlemiyân: ‘âlem A1

3 haşâ: feẓâ B

4 kazâ: kafâ M

5 iclâle: iclâya A1

6 Bırakınız! Onlara ve onlarla beraber olanlara lanet olsun.

7 ü iḥsân -A1, A2

* Başlık: M 4a, A1 4b, A2 4b, B 5

dime eyledi. Eşnâ-yı tarîkde kabîle-i Benî en-Nağır'den Hıyey bin Ahṭa-b'ıñ der-i hânesine mânende-i deryüzeger-i nevâle-cüy tevcih-i maṭiyye-i nüzül murâd eyledükde derîçe-i maḳşûd-ı bî-sûdı [A1 5a] gibi der-i dârı rûy-i ümîdine sedd ve sîne-i ârzûsın nişâne-i ṭabânçe-i redd itmegın nâ-çâr hâne-i Sellâm bin Mişkem'de bast-ı haşîr-pâre-i mezellet eyledi. Sellâm tertîb-i lâzıme-i mihmândârı ve tamâm şeb birbiriyle idâre-i aḳdâh-ı ğam¹-güsârı itmekle Ebû Süfyân mâ-fi'z-zamîri olan dürd-i maḡşûş-ı efkârı riḥ-te-i piyâle-i taşriḥ eyledi. Vaḳt-i seher Medîne-i Müteberrike'ye bir fersaḥ miḳdârı maḥalde vâkı' nâhiye-i 'arîzde bir mü'min-i enşârı müzdveri ile kâr-bend-i meşğale-i zirâ'at iken sünbüle-i ḥayâtların ḥavâle-i dâs-ı memât eyledi. Ve iki naḥl-ı ḥurmâyı daḥı şerâre-i mazlûm-süzıyla ol reh-revân-ı beḳâyâ meş'al-i âteş-feşân eyleyüp zu'm-ı bâılı üzre bâr-ı 'ahdi düş-ı il-tizâmdan isḳât itmekle cânib-i Mekke'ye 'inân-gerdân olduğı şâh-bâz-ı âşiyâne-nişîn-i risâlet 'aleyhi ekmelüt-taḥiyye ḥazretlerine ma'rûz olduḡda Ebû Lübâbe'yi raḍıya'llâhü 'anh nıgehbân-ı mesned-i ḥilâfet buyurup iki yüz 'uḳâb-ı şa've-şikâr ile dünbâle-i hevâ-gîrân-ı işrâkdan ecniḥa-güşâ-yı isti'câl oldılar. Küffâr-ı gürîz-pây vâhime-i 'aḳab-gîrândan sebûkbâr olmağı-çün tûşe-i râhları olan enbân-ı sevîkî ki revġanla âlûde [A2 5b] ârddan 'ibâretdür, efgende-i beyâbân-ı telâş idüp naşib-i ḥavşala-i ğuzât olmağın bu hareket-i pür-bereket ğazve-i Sevîḳ nâmıyla âsyâb-ı efvâhda dâ'ir oldı. Dârül-karâr-ı Medîne'ye vuşul ḥilâlinde şaff-ârâ-yı şalât-ı d-ı azḥâ olup bi'l-cümle [B 6] aġniyâ-yı aşḥâb ile raḍıya'llâhü 'anhüm riyâz-ı rızâ-yı İlâhî'ye ḳanavât-ı gelü-yı zaḥâyâdan isâle-i mâ'ül'-ḥayât-ı ḥûn ve ruḥsâre-i 'arâyis-i taḳvâyı gül-gün eylediler. Va'llâhü a'lem.²

Vaḳâyî'-i Sene-i Şâlişe-i Hicriyye-i Nebeviyye Vâkı'a-i Ğazve-i Ḳarḳaratü'l-Küdr

[A1 5b] [M 5a] Ḳā'idân-ı ḳaṭâr-ı aḥbâr bu tarz üzre tertîb³-i meḥâr-ı ğüftâr eylemişdür ki kefare-i saḳîm-dilân olan⁴ Benî Süleym ü Ğaṭafân'dan

1 ğam : mey A1, A2

2 Allah en iyi bilir.

* Başlık: M 4b, A1 5a, A2 5b, B6; Vaḳâyî'-i Sene-i Şâlişe-i Hicriyye Vâkı'a-i Ğazve-i Ḳarḳaretü'l-Küdr M, A2, B

3 tertîb: tevciḥ M

4 olan -M

bir şirzime-i şer-endiş izrâr-ı müslimîne intihâz-ı fırsat ümîdiyle Karkara nâm maḥalde ‘aḳd-i cem‘iyyet itdükleri sâmi‘a-res-i kâfile-sâlâr-ı enbiya ‘aleyhi taḥiyyâtü’l-verâ olmağın muhâcir ü enşârdan bir fırka-i meydân-neverd-i nâverd ile maḥall-i ma‘hûda taḥrîk-i heyûn-ı tesârü‘ buyurduklarında güm-geşteğân-ı beyâbân-ı dâlâlden eşer bedidâr olmayup ancak Yesâr nâm bir gûlâm ile bir nice sârbân ra‘y-i cimâle rehîn-i iştigâl bulundu. Anlardan istihbâr-ı mecma‘-ı küffâr olunduḳda ‘adem-i iṭtilâ‘ları müte‘ayyin olmağın bi’l-cümle baḥtiyân ü baḥtî-keşân cânib-i Medîne’ye sevḳ buyurıldı. İmâm-ı şaff-ı enbiya ‘aleyhi efḍalü’t-teḥâyâ edâ-yı farîza-i şubḥ için kândil-i cebîn-i mübînleri ile tenvîr-i miḥrâb-ı ‘illiyîn buyurduklarında Yesâr daḥı qarîḥa-i hidâyet-cüy-ı cibillîsinden nâşî güzâşte-i silk-i şufûf-ı cemâ‘at olup seyyid-i ‘âlemiyân ‘aleyhi’s-selâm cânib-i Yesâr’a tevcîh-i nazra-i iltifât buyurduklarında ol gûlâm-ı nîk-fercâmuñ¹ bî-teklîf [A2 6a] sübḥa-i lü’lû-sîmâ-yı şufûfa insilâkı ḥâṭır-ı cihân-tâblarına zerî‘a-i inşirâḥ oldu. Huzzâr-ı gûzât Bâre-i Yesâr’da ta‘alluḳ-ı ḥâṭır-ı seyyid-i kâ’inâtı ‘aleyhi’t-taḥiyyete iḥsâs itmeleriyle her biri kemâl-i rağbetle ḥişşesin isḳâṭ idüp Yesâr-ı devletyâr milk-i yemîn-i seyyidü’s-şâkaleyn ‘aleyhi’s-selâm olmak niyâzıyla ruḥ-sûde-i zemîn-i zirâ‘at olıcaḳ şaḥîfe-i niyâzları raḳam-dâşte-i ḳabûl olduḳından ḡayrı Yesâr’uñ daḥı levḥa-i gerdeninden ḥakk-ı sevâd-ı rıḳḳıyyet buyurdılar.

Beyt:² [A1 6a] Görmeyen gülşen-i ruḥsârufıñ dil-şâd olmaz
Serv-i âzâduña ḳul olmayan âzâd olmaz

Merbûṭ-ı ezimme³-i iğtinâm olan cimâlden ba‘de ifrâzi’l-ḥums her ḡâzî-i nîk-baḥt bir ḳavle ikişer, rivâyet-i uḥrâda üçer re’s üştür⁴-i ser-mest ile Medîne-i Mütayemmine’de inâḥa-i nâḳa-i mu‘âvedet eylediler⁵. Va’llâ-hü a’lem.⁶

1 -fercâm: -encâm A1

2 Beyt: Li-mü’ellifihî A1

Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün

3 ezimme: edimme A2

4 üştür: şütür A1, A2

5 eylediler: buyurdılar A1

6 Allah en iyi bilir.

Vākı‘a-i Ġazve-i Enmār*

[M 5b] Bu ġazve-i i‘cāz-eşer elsine-i maḥdūdān¹-ı siyerde Ġazve-i Zī-emr ile daḥı mevsūmdur ki alā kile‘t-taḳdīreyn² ārāzī-i Necid‘den bir mevzī‘ ismi olduğı şübūt-yāfte-i [B 7] fezā-yı ta‘ayyündür. Rübāh-sīretān-ı Benī Şa‘lebe vü Benī Muḥārib‘den bir gürūh kāfir-i ḥile-cūy Ġavreş nām bir şahs-ı ‘avret-sīmā-yı nākışū‘l-idrāk ifsād ile mevzī‘-i mārū‘z-zıkrde hergele-bend-i cem‘iyyet ve cānib-i dārū‘l-hicreye bār-āver-i ḥār-ı eziyyet oldukları gūş-zed-i nigehbān-ı ḥıṭṭa-i risālet ‘aleyhi‘t-taḥiyye olmağın Ḥāzret-i ‘Oşmān bin ‘Affān raḍıya‘llāhü ‘anh mesned-i āsmān-ṭufeyle temkīn buyurulup dört yüz elli nefer hizebrān-ı künām-ı İslām ile rikāb-engīz-i ‘azm oldılar. Maḥall-i ma‘hūda qarīb Cebbār nām bir bādiye-gerd-i bād-peymāya [A2 6b] mülākī olup isti‘lām-ı müsteḳarr-ı ḥuşūm buyurduklarında enbān-ı rāzdan bu güne fekk-i ‘uḳde-i ibhām eyledi ki ḥaşerāt-ı hevām-sirişt-i müşrikān āvāze-i şā‘ıka-i şavlet-i ‘azmu‘nız istimā‘ından³ şikāf-ı rū‘ūs-ı cibāle tevārī eylediler. Bīm-i bāriḳa-i şimşīr-i ‘ālem-süzüñnuzdan irā‘et-i sereḳat‘ā iḳtidārları yokdur. Seyyid-i ‘ālem şalla‘llāhü ‘aleyhi ve sellem Cebbār‘ı ḥ‘ān-ı lezīzū‘n-nevāl-ı İslām’a da‘vet buyurduklarında ḥavşala-i cibilliyeti ḳabūl-ı nevāle-i hidāyete müsta‘id olmağın taḥrīk-i ser-engüşt-i ihlāş ile dil ü dehānın [A1 6b] leb-rīz-i mā‘ide-i imān eyledi. Vākı‘ā Cebbār‘uñ sebk-i ḳalīb-ı taḳrīr itdüğü üzre ef‘ā-nihādān-ı kühsār-ı ḥızlāna ḥazīde-i sūrāḥ-ı ihtifā oldukları müte‘ayyin olmağın bu ġazvede ḥālet-i zed ü bürd şüret-pezīr olmadı. Ammā ol rüz-ı raḥmet-fürüzda saḳḳā-yı şehāb maḳdem-i sulṭān-ı rusūl ‘aleyhi’s-selām ḥāzretine nişār-ı reşḥāt-ı le‘āl itmegin cāme-i āsmān-ṭırāzları mānende-i verd-i ṭarī şebnemdār olmağıla bir şāḥ-ı dıraḥta ta‘līḳ idüp pāy-ı dıraḥtı bir müddet müttekā-yı celse-i istirāḥat buyurdılar.

Beyt:⁴

Fedā o naḥle sehī-ḳāmetān-ı sīmīn-ber
Ki sāyesin ide cāy-ı nişest-i [M 6a] peyğamber

* Başlık: M 5a, A1 6a, A2 6a, B 6

1 maḥdūdān-ı: müceddidān-ı mebānī-i A1, A2

2 İki takdir üzerine...

3 istimā‘ından -A1

4 Beyt: Li-mü‘ellifihi A1

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Mutaraşşidân-ı kemîn-i dālâl bu hâlet müşâhedesinden nâşî Ğavreş'i zuhûr-ı hengâm-ı furşat tebşîri ile teşcî' itmeleriyle mânende-i düzd-i çâlâk kâmet-i şitâbına ilbâs-ı kisve-i hafâ vü zuhûr iderek pâ-nihâde-i dâ'ire-i kurb olduğda nâgehânî ¹ من يمنعك اليوم مني² ol şehâb-ı 'anberbâr-ı şefâ'at 'aleyhi's-selâm üzre havâle-i berķ-i şimşîr eyledi. Sulţân-ı her dü serâ 'aleyhi ecmelût-tehâyâ [A2 7a] "Allâhü Te'âlâ" cevâbı ile vîkâye-i himâye-i İllâhî'ye i'tişâm eyledüklerinde der-hâl sîmurġ-ı sidre-nişîn ya'nî Cibril-i Emîn fermân-ı Rabbü'l-'âlemîn ile pertâb-ı şitâb olup sîne-i Ğavreş'e bir pûşt-i dest dârb eyledi ki re'si kâdemiyle tebdîl-i maķâm-ı 'ulvî vü süflî idüp kâbzâ-i şimşîri ser-rişte-i furşat gibi destinden bîrûn olıcak server-i melek-hâdem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem rûbûde-i ser-pençe-i taşarruf idüp bu def'a nevbet-i hîţâb-ı ³ من يمنعك اليوم مني⁴ zebân-ı bâriķa-feşânlarına düşicek [A1 7a] Ğavreş lerze-künân "Yâ Resûlâ'llâh [B 8] benüm şerer-i şerr⁴-i şimşîrüm-den cism-i pâküñî⁵ verâ-yı cünne-i vîkâyede hîfz eyleyen muţlakâ cenâb-ı şânî⁶-i dost-perver-i düşmen-endâz olduğına kaç'â küre-i zamîrde engüşt-i iştibâhum kalmadı" diyüp şafâ-yı kalb ile niyâm-ı dehânın maķarr-ı şimşîr-i kelime-i şehâdet eyleyicek yine tîġın kendi destine teslim buyurdılar. Ğavres henüz ibrîz-i İslâm'ı mehekk-ze-de-i imtiġân olmadın böyle hengâm-ı furşatda yine destin âşnâ-yı kâbzâ-yı şimşîr buyurduķlarına bî-iġtiyâr zemzeme-senc-i taġsîn olup والله لأنت⁷ maķâlini tekrâr iderek kâvmini râh-ı hüdâya delâlet içün rücû'a istîzân eyledi. Mecma-ı kâvmine vuşûlda her biri "Yâ Ğavreş tek ü tenhâ ħaşm⁸-ı ħufte-i bî-silâĥa havâle-i tîġ-i intikâm itmiş iken perende-i bâzgûn-la nigûn olmaķ ne cihetle 'ârîz oldu?" diyü istikşâ-yı mâcerâ itdüklerinde [M 6b] "Va'llâhi bir merd-i sefid-rûy-i bülend-ķad meyânumuzda temeşşül eyleyüp bir pûşt-i destle beni ġûy-ı meydân-ı mezellet eyledi. [A2 7b] İm-dâd-ı âsmânî idüġi mütebeyyin ve Muĥammed 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm firistâde-i Yezdânî idüġi müte'ayyin olmaġın bi-ĥamdi'llâhi te'âlâ beşere-i

1 Seni bugün benden kim kurtaracak? (Buhârî, *Cihâd*, s. 83.)

2 nidâsıyla: na'râsıyla A2

3 Seni benden bugün kim kurtarabilir?

4 şerr -M

5 pâküñî: mübâreküñî A1

6 şânî' -M, A2, B

7 Muhakkak Sen benden daha hayırlısın.

8 ħaşm: merd M, A2

zamîrümü jeng-i şirkden taşfiye ve kabûl-i naķş-ı İslâm ile taħliye eyledüm. Siz dahı kâse-i ķulubı dŭrd-i şirkden taħhîre mŭsâra‘at eyleñ” didi¹. Ol maħmŭrân-ı mey-kede-i đalalı sîr-âb-ı selsâl-ı imân eyledüğü taşhîh-kerde-i ‘allâme-i Kaşallânî’dür. Bu mu‘âmele-i minnet-hîzi ħâvî güher-pâre-i kerîme-i ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَسْطُوا إِلَيْكُمْ﴾² ol maħalde [A1 7b] mŭrsele-zîb-i nŭzŭl olduğı müsellem-i cevheriyân-ı taħķikdŭr. Bu ğazvede müddet-i nehzat-ı müteberrikeleri on bir ğŭn olduğı nüvişte-i muħasibân-ı âşardur.

Seriyye-i Muħammed bin Mesleme Rağıya’llahŭ ‘Anh ve Ka’tl-i Ka‘b bin Eşrefi’l-Yehŭdî

Ĥâme-i nâdire-nigâr-ı Vâķidî ‘aleyhi’r-raħme bu vech ile kaťre-çekân-ı taħķik olmuşdur ki ma’reke-i ‘âlem-ĝir-i Bedr-i kübrâ kitâbe-i řâķ-ı şöhret olaldan ĥŭk-sîretân-ı münâfîķin ü Yehŭd bi’l-cümle kebâb-ı sîĥ-i reşķ ü ıztîrâb olmuşlar idi.

Beyt:³ Saña ‘adŭ⁴ olanuñ çekdüğü ‘azâba göre
Ĥużŭr-ı bağ-ı cinândur caħîm içinde ‘azâb

Binâ-ber-in sükkân-ı ĥavâlî-i Medîne’den Ka‘b bin Eşref-i Yehŭdî ki zu‘mınca ser-ķatâr-ı ĥergele-i ta‘ayyŭn ĝeçinŭp mezemmet-i müslimîni aķdem-i a‘mâlî ‘add ider idi. Bâriķa-i şarıķa-i fetĥ-i Bedr’den başar-ı bed-bîni ĥirelenŭp ĝazâ-yı küşteĝân-ı Bedr içŭn Mekke’ye naķl-i bâr-ı şıķlet eyledi. Merâşî-i ķutelâ-i müşrikîn ve ehâcî-i ĥavme-gŭzînân-ı dîn-i mübîni mutażammın şŭre-zemîn-i [A2 8a] řabî‘at-ı ĥabîşesinden ber-ĉide eyledüğü ĥazef-pâre-i müzahrefi mecâlis-i süĝvârân⁵-ı [B 9] küffâra neşr idŭp muħâşamet-i mü‘minîne iĝrâ itdŭkden şofıra mânende-i seyyâre-i Naĥs yine menziline ric‘at eyledüğü ĥaberi mir’ât-ı şuhŭd-ı ekrem-i mevcŭdât ‘aleyhi ecmelŭt-taĥıyyât cenâbına mŭn‘akis olduķda dâmen-i zamîrleri [M 7a] muĝber olup اللهم اكفني ابن الأشرف بما شئت في إعلانه الشر وقوله

1 didi: diyŭ M

2 “Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavŭze) kalkmıştı da Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti.” (Mâide, 5/11)

* Başlık: M 6b, A1 7b, A2 7b, B 8

3 **Mefâ’ilŭn Fe’ilâtŭn Mefâ’ilŭn Fe’ilŭn**

4 ‘adŭ: ĥasŭd A1

5 mecâlis-i süĝvârân: süĝvârân-ı mecâlis M

¹الأشعار du‘ā-i ‘aleyhi ile dīvān-ḥāne-i muḳaddes-i ḳāḍiyü’l-ḥacāta tevcīh-i luḥāza-i iştikā buyurdılar. Ve “Āyā ḳanḡı ṣāh-bāz-ı āṣiyāne-i himmetdür ki bu ḥār-ı dīl-ḥırāṣı ṣārī‘-i mü’mininden ber-kende itmege tīşe-efrāz-ı celādet ola?” diyü aşḥāb-ı kirāmı vüche-i ḥiṭāb-ı müsteṭāb² [A1 8a] buyurduklarında ṣīr-dilān-ı enṣārdan Muḥammed bin Mesleme raḍıya’llāhü ‘anh pāy-ı irādet üzre girih-bend-i dest-i edeb olup “Yā Resūla’llāh eger bu kemtere teveccüh-i ‘ālem-gerdānınız temīme-i ḥamā’il³-i bāzū-yı ‘azm olursa bu ‘ācizterin-i bendegān inṣāallāhü te‘ālā bu ḥizmet-i Ḥudā-pesendi taḥmīl-i düṣ-ı iltizām⁴ iderdüm.” didükde ṣāhen-ṣeh-i erike-niṣin-i belāḡ ‘aleyhi’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmdan iḥrāz-ı āṣār-ı taḥsīn idüp ḥānesine geldi. Ammā uhde-i iddi‘ādan ḥurūc daḡdaḡasıyla se ṣebāne-rūz der-bend-i gelüsü āmed-ṣūd-i ḳavāfil-i nevālden mu‘aṭṭal ḳaldı.

Beýt:

از عهده عهد اگر برون آید مرد
از هر چه گمان بری فزون آید مرد⁵

Āḥir yine meclis-i muḳaddes-i nebevī ‘aleyhi’s-selāma gelüp bu kār-ı pūr-ḥaṭar temṣitinde li-maṣlaḥatihi naḳīṣe-i aşḥābı mutaṣammın ba‘zı ke-limāt-ı zarūriyye irtikābına [A2 8b] isticāze eyledi. Rivāyet-i uḥrāda Sa’d bin Mu‘āz raḍıya’llāhü ‘anh ile idāre-i miḥver-i istiṣāreye müṣār oldı. Tedbīr-i ḳazā-te’ṣīr Sa’d raḍıya’llāhü ‘anh üzre ol⁷ Ḳārūn-ı bālū’a⁸-i fesāddan taḥṣīl-i re’sü’l-māl-i āmāle ‘arz-ı iftiḳār ve istiḳrāz-ı eṭ’ime vü eṣmārdan ḡayrı eshel vesā’il olmaduḡı biḥte-i pervīzen-i efkār idüp dilirān-ı enṣārdan Ebū Nā’ile ve ‘İbād bin Biṣr ve Ḥārīṣ bin Evs ve Ebū ‘İsā bin Cübeyr Muḥammed bin Mesleme raḍıya’llāhü ‘anhüm mānend-i penc engüṣt hem-dest-i ittifāḳ oldılar. Ebū Nā’ile’nün Ka’b ile rābıṭa-i uḥuvvet-i reḡā’isi olmakla evvelā temhīd-i muḳaddemāt-ı iḡfāl için irsāl eylediler. Ka’b maḳdem-i Ebū Nā’ile’den ḥoṣ-ḥāl olup mürā’at-ı ḳā’ide-i miḥmāndārī

1 Allah’ım! Beni Ka’b bin Eṣref’in şerrinden ve şiirlerinden dilediḡin gibi koru.

2 müsteṭāb -M

3 ḥamā’il: - M, A1, B

4 iltizām -M

5 **Mef’ülü Mefā’ilün Mefā’ilün Fa’**

Bir adam, ahdine vefā göstermezse eḡer, ondan her ne beklersen bekle boştur. (Şems-i Tebrizî, *Divan*, Rübâiler, 5. Bölüm, 1. Rübâi)

6 Ez-her çı: Çı ez-her M, A2, B

7 ol -M

8 bālū’a: bülū’a M, A2, B

[M 7b] hılâlinde istikşâf-ı bâ'is-i kudüm eyledükde Ebû Nâ'ile içâle-i tûmâr-ı kelime-i¹ [A1 8b] perdâhte ve güşâyiş-i enbân²-ı nâle-i sâhteye âğâz idüp³ kudüm-ı mevkib-i muhâcirinden nizâm-ı ahvâl-i sekene-i Yesrib-zemîne rahne-i ihtilâl ta'arruk itmekle menâhil-i 'işsumuz mükedder ve gerd-i fitne vü muhârebât zuhûrî ile merâyâ-yı kulüb-ı eviddâ bizden muğberr oldı. Vâhime-i gâretiyândan râh-ı âmed-şüd münsed olmağıla servet ü miknetümüz fakır u ihtiyâca mütehavvil olmuşdur. Mağâtı'-ı ahvâlün bundan soñra tefrikaya incirârı me'tâlî'inden hüveydâdür. Hâlâ [B 10] hem-râzân-ı kadîmden ba'zı dostân-ı şâf-nihâd bu mâddede benümle levhâ-h'ân-ı dâstân-ı itti'hâd olup istilâ-yı şahne-i gelü-gir-i ihtiyâcdan kenef-i 'atânuza ilticâya âmâdedürler. Eger müsâ'ade-i ikrâz ile terfih-i ehibbâ havâle-i va'de-i himmet buyurulur ise bi'l-cümle sâye-bân-ı in'âmınuza müctemi' olurlar diyü dâm-ı dâne-yi [A2 9a] mağâlât-ı âğâh-firîbâne ile ol dil-siyehün kelâğ-ı hâtırın şikâr idüp eslihaları mürâhene-i istikrâz olmak 'ahdi ile ta'yîn-i vakt-i mülâkât eylediler.

Beyt:⁴

Yâr için eylemege tã'ir-i mağşûd şikâr

Dâne-i eşki saçup dâm-ı nezâket kıraruz

Ebû Nâ'ile yârân-ı kemîn-nişîn ile mülâkât idüp⁵ 'alâyim-i huşûl-ı me'mûl ile tebşîr eyledi. Ve bi'l-ittifâk huzûr-ı seyyid-i kâ'inât 'aleyhi's-salâtü ve's-selâma gelüp tertîb eylediği manşûbe-i ihtiyâli takrîr eyledi. Şeb-i çâr-deh-i mâh⁶-ı Şaferü'l-hayrde bedr-i münîr-i âsmân-ı risâlet şalla'llâhü 'aleyhi ve sellemden cünbiş-i ebrû-yı işâret şâdır olmağıla tayy-ı ser-menzil-i âmâle âmâde oldılar. Tenhâ-rev-i bâlâ-hâne-i isrâ şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem hâzretleri Bağî'-i Şerîf'e dek edâ-yı resm-i müşâyâ'at buyurup lisân-ı mu'ciz-beyânların⁷ انطلقوا باسم الله اللهم عنهم⁸ [A1 9a] du'âsına rehber⁹ buyurup devlet-hâne-i sidre-'ayârlarına¹⁰ i'ade-i kâdime-i iğbâl buyurdılar.

1 kelime-i: kele'i A1, A2

2 enbân -A1

3 idüp: cileyüp A1, A2

4 **Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün**

5 mülâkât idüp: mülâki olup A1, A2

6 mâh: -M, A1

7 -beyânların: -çekânların A1, A2

8 "Allah'ın ismiyle gidin, yâ Rabbi! Sen onlara yardımcı ol." (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 1, s. 2484)

9 rehber: reh-güzer A1, A2

10 'ayârlarına: -mişâllerine A1

Aşhâb-ı hamis mânende-i tavârih dervâze-i [M 8a] Hîşâr-ı Ka'b'a nüzûl idüp levhâ-i bâbın sîne-i mâtemiyân gibi seng-zede-i firib eylediler. Şadâ-yı dakķû'l-bâb halka-güş-ı Ka'b'a gûzar itdükde feth-i bâb için irâde-i kıyâm eyleyicek hem-h'âbe-i lihâf-ı izdivâcî "Yâ Ka'b kande gidersin?" diyü tahrik-i rişte-i istiḥbâr itdükte "İhve-i mihr-endûzum Muḥammed bin Mesleme ve Ebû Nâ'ile teşrif-kerde-i deriçe-i menzilümüzdür. Anlara fethü'l-bâb için şitâb iderüm." didi. Hem-seri "Yâ Ka'b bu şadâdan dâmen-i zamîrûme güyâ bûy-ı hûn çekide olmadadır." diyü kûşe-i dâmânına ta'lik-i pençe-i mûmâ-na'at eyledi. Ammâ câzibe-i kullâb-ı kazâ gâlib gelüp dest-i hem-serden dâmen-keşân ḥall-i 'ukde-i [A2 9b] bâba şitâb eyledi. Taḳdîm-i merâsim-i kudûm idüp her biriyle icrâ-yı te'ânûḳ-ı mülâkât eylediler. Muḳaddemâ Ebû Nâ'ile ile meyânlarında cereyân iden maḳâlât-ı meveddet-hîz-i müvâ'adeyi yine zebân-gûzâr iderek bir sâ'at hem-zânû-yı nişîmen-i mu'âşeret oldılar. Ammâ şiken-i gîsû-yı Ka'b'dan bir güne şemîm-i 'ıtır-sâ tenessüm ider idi ki meşâmm-ı yârânı dükkânçe-i 'aṭṭâr ider¹ idi. Ebû Nâ'ile eyitdi, "Yâ Ka'b ḥam-ı kâkülûn'den meşmûm olan ne hoşbûy-ı dil-cüydur ki dimâg-ı cânı nâfezâr-ı tâtâr eyledi." Ka'b eyitdi, "Ḥâlâ girifte-i kemend-i nikâhum olan âhû-yı müşgîn-nâf hoş-büyterîn-i ḥacle-giyân-ı ḳabâ'il olmağın anuñ ca'd-ı 'anberîninden [B 11] sâyide-i dest-i sirâyet olmışdur." Ebû Nâ'ile gîsû-yı Ka'b'dan istiṭâbeye cüyâ-yı ruhşat olıcaḳ dâm-ı gîsûsın girifte-i dest-i rağbet [A1 9b] idüp hem kendi istişmâm hem yârâna işmâm itdürdi. Muḥammed bin Mesleme âyîne-i eflâka nigerân olup "Ne hoş şeb-i mâh-tâbdur ki güris-ne-çeşmân-ı ḡanîmet-i şoḡbet için ḥ'ânçe-i müstedir-i hâlede kâse-i sîmîn-i bedr-i münîr 'arz-ı nevâle-i envâr itmededür. Âyâ müyesser midür ki böyle şeb-i pür-ṭarabda müsâmere-güyân ve muḥâdeşe-künân şî'b-i 'acûz cânibine ḥaṭve[M 8b]-cünbân olup rûzgâr-ı tefriḳa-endâz çeşm-beste-i ḥ'âb-ı ḡafllet iken dîdâr-ı eḫibbâ² ile tenvîr-i dîde-i iştîyâḳ ideyüz." diyü tahrik-i silsile-i şevḳ idicek Ka'b kelimât-ı dil-keş-i ḥâṭır-firibine beste olup cânib-i şaḥrâya imâle-i ḳâdime-i teveccüh eylediler. Ḥilâl-i seyrde Ebû Nâ'ile yine şemîm-i gîsû-yı Ka'b'a tecdid-i dimâg-ı şevḳ idüp [A2 10a] ḥ'âstekâr-ı istişmâm oldu. Bu defâ ḥar-çeng-i dest-i küfr-şikestin şaşt-ı gîsûsına muḥkem-bend idüp "Ey çire-destân-ı İslâm hengâm-ı fırsatdur. Bu düşmen-i Ḥudâ vü Resûl'ün

1 ider: eyledi A1

2 aḫibbâ: aḫbâb A2, A1

cîfe-i cism-i habîşinde âzmâyiş-i tîğ-i bürrân eyleñ!” didükde her taraftan sindân-ı âteş-kede-i şerr ü fesâd olan cesed-i hâsed-siriştin çarbetgâh-ı hüs-sâm-ı intikâm eylediler. Ammâ bîm ü sürûrdan mürekkeb telâşdan nâşî hiç birinüñ dem-i tîğından beden-i nâ-pâkinde eşer-i zaḥm nümâyân olmadı. Hattâ zulmet-i hayret isti’âbından meş‘ale¹-i şimşirüñ birisi rāh-ı haṭāya gidüp Hâriş bin Evs raḍıya’llāhü ‘anh bir zaḥm-ı bî-behre-i ğalāt-endāza mazhar oldu. ‘ākıbet Muḥammed bin Mesleme raḍıya’llāhü ‘anh² zîr-i baġalında olan şimşirçe-i kütāhı ile nāfına çarb idüp sinesine dek çāk eyledi. Hevl-i helāk ile bir na‘ra-yı heybet-āmîz çekdi ki sükkân-ı ḥişār cümle bîdār olup istiṭlā‘-ı ḥāl için âteş-efrûz-ı ser-i bām oldılar. Yārân-ı çābük-dest [A1 10a] ol seg-i küşteninüñ ser-i şekā-perestın bürîde idüp ḥalkā-i perçemi ile fānûs-ı rāh eylediler. Hâriş bin Evs’ün ser-çeşme-i ceriḥasından feverân iden zülâl-i ḥûn pây-ı iktidārın kuvvet-i refṭârdan ta‘ṭil itmegin “‘alā ṭarîķi’l-münāvebe³” taḥmil-i sürûr-ı eknāf iderek Baķı‘-i Şerîf’e vuşullerinde zemzeme-i tekbîr-i tebşîr-āmîzi āsmân-gîr eylediler. Bîdār-nişin-i ḥalvet-ḥâne-i esrār ‘aleyhi’s-selām ḥazretlerinüñ resîde-i sāmî‘a-i ‘aliyyeleri olduķda istidlâl-i ḥuşûl-ı merām buyurup kudûmlarına fetḥ-i revzene-i intizār buyurdılar. Ser-ber-âverdegân-ı ğuzāt rû-māl-ı bisāt-ı iķbâl idüp hinduvâne-i bostân-ı [M 9a] fesâd olan⁴ ser-i Ka‘b-ı bed-nihādı pây-ı ḥidiv-i memâlik-i raḥmet ‘aleyhi’s-selāma ğaltân eyledüklerinde taķdîm-i şükr-i Bārî idüp [A2 10b] maķāl-ı [B 12] mu‘ciz-me‘âl-i eflāḥatı’l-vücûḥ ıṣḍarıyla ki işâret-i mutazammînü’l-beşâretdür, ser-i mefāḥeretlerin küngüresâ-yı ‘arş-ı berîn buyurdılar. Ve merhem-i bür’ûs-sā‘a-i cüllāb-ı lu‘āb-ı şeker-āmîzlerin Hâriş bin Evs’ün raḍıya’llāhü ‘anh zaḥm-ı leb-teşnesine tılā buyurduķda bi-emri’llāh ṭarfe-tü’l-‘aynda mānende-i şadef-i nîsân-rübā leb-beste-i iltiyām oldu.

Beýt: لب بجنبان كه بجان بنده شود روح مسيح
مرغ خوش زمزمه گلشن اعجاز ترا⁵

1 meş‘ale: şu‘le M

2 bir zaḥm-ı....Muḥammed bin Mesleme raḍıya’llāhü ‘anh -A1

3 Sırasıyla sırasıyla.

4 olan: ya’nî A2, A1

5 **Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün**

Dudaġını kımıldat ki, Mesih’in ruhu senin i’cāz gül bahçesinde güzel öten kuşuna candan kul olsun.

Vakı'a-i İhlāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir*

‘Ukde-güşā¹-yı serā’ir-i siyer bu siyāk üzre teftih-i haber eylemişdür ki nokta-i bed-nümā-yı vücūd-ı Ka’b’ı sütürde-i şahife-i taqvim-i hayāt iden āhen-dilān-ı gūzāt-ı enşār-ı celādet-nihād² kabile-i Evs’den olmağıla şirān-ı kabile-i Hızrec giriftār-ı tebb-i ğayret olup ‘Abdu’llāh bin Uteyk ve ‘Abdu’llāh bin Ūneys [A1 10b] ve Ebū Qatāde raḍiya’llāhü ‘anhüm a’dā-yı millet-i beyzādan ‘adil-i Ka’b olmağa şāyān bir gürğ-i bīşe-i işrāk ihlākı ile dāmen-i ḥamiyyetden izāle-i gubār-ı ‘ār itmek dağdağasından bī-ḳarār oldılar. İ’māl-i ḳavā’id-i istiṣāre vü istiḥāreden soñra āḥir ḥibāl-i ārālarını Ebū Rāfi'-i Tācir nām ḥiml-i şaḳil-i bendergāh-ı fesāduñ ref'-i bār-ı bed-girdār-ı vücūdına rabṭ idüp seyyid-i kâ’ināt ‘aleyhi’ş-şalavāt cānibinden³ daḥı ruḥşat-yāfte-i temşit-i murād oldılar. Ebū Rāfi'-i bī-rifāt nevāḥi-i Ḥayber’den zemīn-i Ḥicāz’a ḳarīb bir ḥiṣārda mekīn bir küşten-i bed-āyīn idi ki her bār māl u nevāl ile ḥuṣūm-ı İslāmiyān’a taḳviyet ü i’āneti lāzime-i himmet⁴ ‘add iderdi. Ğazāle-i zerrīn-beden-i āfitāb mebīt⁵-i ufḳ-ı ğarbiye tevārī eyledügi hengāmda çābük-revān-ı [A2 11a] İslām dervāze-i ḥiṣāra vāşıl oldılar. ‘Abdu’llāh bin Uteyk raḍiya’llāhü ‘anh yārānı kemīn-i ḥafāda tevkif idüp kendisi taraṣṣud-ı [M 9b] duḥūl-ı fırsat⁶ içün ḳurb-ı dervāzeze geldükde bahāne-perdāzāne bir meşğale-i beşeriyyeye iştiğāl hey’e-tinde vaḳfe-güzīn-i celse-i teraḳḳub oldı. Ahālī-i ḳal’adan erbāb-ı ḥarṣ ü zer⁷ maḳūleleri vetire-i muḳarrere üzre dāḥil-i ḥiṣār oldukları hengāmda derbān-ı ḳal’a ‘Abdu’llāh’ı daḥı ahālī-i ḳal’adan olmaḳ i’tikādıyla teklif-i ta’cīl-i duḥūl eyleyicek hemān şükr-güyān şahn-ı ḥiṣārı pā-zede-i isti’cāl eyledi. Ammā ḥavālī-i dervāzeden dūr olmayup miftāḥ-ı ḳal’anuñ cāy-ı nüḥiftine ḥavāle-i cāsūs-ı nigāh eyledi. Tā ki ṭarīḳa-i me’lūfesi üzre derbān-ı ḳal’a miftāḥı bir ser-i mismāra āvīḥte idüp deriçe-i çeşmin ḳufl-zede-i ḥyāb eyleyicek ‘Abdu’llāh miftāḥı āverde-i [A1 11a] pençe-i taşarruf idüp evvelā mülāḥaza-i ihtimāl-i firār ile dervāze-i ḥiṣārı mānende-i baḥt-ı [B 13] İslā-

* Başlık: M 9a, A1 10a, A2 10b, B 12; İhlāk-i Ebū Rāfi'-i Müşrik-i Tācir-i Fācir A1

1 -küṣā: -küṣāyān A1

2 celādet-nihād: cellād-efrād A1

3 cānibinden: cenābindan A2, A1

4 himmet: zimmet A1

5 mebīt: beyt A1

6 duḥūl-i fırsat: fırsat-ı duḥūl A1

7 zer: ra’y A1

miyân küşâde idüp bî-ıyâdâne hâne-i Ebû Râfi' a müteveccih oldu. Gördi ki bâlâ-hânesinde murabba-nişîn-i visâde-i gürur olup muqâbilinde bir sâmir-i 'ucûbe-güy idâre-i evrâk-ı esmâr ideyor.¹ 'Abdu'llâh radîya'llâhü 'anh encâm-ı kışşaya intizâr ile küşe-güzîn-i kemîn-i fırsat oldu. Tâ aña dek ki te'sîr-i efsânenen âlûde-i h'âb olup çerâğ-ı hâneyi itfâ eylediler. Ve 'iyâl ü cevârîsi ile her biri raqdegâh-ı mahşûşında pîçide-i lihâf oldılar. Lâkin perde-i zulmet 'Abdu'llâh'a vâsîta-i dehşet olmağıla nûr-ı bâşiresi ta'yîn-i h'âbgâh-ı Ebû Râfi' a delâlet idemedi. Bi'z-zarûre "Yâ Ebâ Râfi'!" diyü ref'-i şavt eyledükde dehşetle lâne-i pür-hâr-ı [A2 11b] dîdesinden zâğ-ı siyeh-per-i h'âb tayarân üzre olup "Ol kûh-ı girân-seng-i şakâ kimdür?" diyü redd-i şadâ eyleyicek 'Abdu'llâh şâ'ika-i şimşîrin endâze-i tahmîn ile şavb-ı şadâya havâle eyledi. Ammâ maqşûda işâbet itmeyüp reh-peymâ-yı haţâ olduğın bildi. Ve vâhime-i giriftle der-i hânenen bîrûn oldu. Müddet-i cüz'î inkizâsından soñra yine gelüp tavr-ı feryâd-resânde tağyîr-i şavtla "Yâ Ebâ Râfi' [M 10a] gûş-zed olan ne şadâ idi!" diyü kaşd-ı isti'lâm-ı cây-ı menâm eyledükde ben dahı "Bilmem bir şahş bir şimşîr-i cân-güzâr havâle eyledi. Ammâ hele zararından maşûnum." diyü izhâr-ı şadâ eyleyicek bu def'a 'Abdu'llâh bir tiğ dahı havâle idüp te'sîrin dahı ihsâs eyledi. Ammâ ol zaḥm ile hemyân-ı çirkîn-i bedeni naqd-ı hayâtndan tehî olacağına iştibâh eyleyüp² çâbü-k-destâne nevk-i şimşîrin şikem-i [A1 11b] hûbs-âlûd³-ı Ebû Râfi' a vaz' idüp bu güne şarf-ı kuvvet eyledi ki ser-i şimşîr tahte-i pûştinden nümâyân oldu. Bu def'a iştiş'âr-ı huşul-ı âmâl idüp şimşîr be-kef mu'âvedet eyleyicek nâ-gâh derecât-ı mirkâtdan sâkıt olup ittifâken⁴ bir sâkına inkisâr 'arız oldu. Ol çâlâk-ı 'arşa-i şehâmet der-hâl destâriyla bend idüp şikeste vü beste bir kademle ceste ceste hişârdan çıkup yârâna mülâkî oldu. Pây-ı hişârda ol kadar vakfe-gîr-i intizâr oldılar ki derûn-ı kal'adan feryâd-ı mâtemiyân dâmen-i çarḥ-ı nîl-gûna resîde olıcaq dükkân-ı cihânndan ref'-i kirbâs-ı vücûd eyledüğünde iştibâhları kalmayup 'Abdu'llâh radîya'llâhü 'anhı tahmîl-i düş-ı i'zâz iderek Medîne-i Tâhire'ye vâsıl olup mevķıf-ı mu'allâ-yı sipeh-keş-i kerrûbiyân 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâma 'arz

1 ideyor: ider M

2 eyleyüp: idüp A2, A1

3 -âğîn: -âğîn A2, A1

4 ittifâken -M, A2, B

eylediler. Beşere-i mübârekelerinde envâr¹-ı ıstıbsâr [A2 12a] tele'lü' idüp ol şeb-revân²-ı gencîne-i murâda nişâr-ı naq̣dîne-i du'â eylediler. Ve şifâ-resân-ı şikeste-dilân-ı mahşer olan dest-i mü'eyyedeleri ile sâk-ı şikeste-i 'Abdu'llâh'ı mess itdüklerinde merhem-hâne-i 'inâyet-i ezeliyyeden bür'³-i 'âcil i'tâ olunup bi'l-fevr³ [B 14] kalem-i pâyından âşâr-ı inkisâr nâ-pey-dâ oldu. Bu iki vâkı'a-i 'âlem-efrûz bürûzından şükûh-ı mehâbet-i İslâm kulüb-ı küffâr⁴-ı li'âme bir güne istilâ eyledi ki bîm-i şeb-gîrân-ı İslâm ile havâlî-i ecfânlarından kâfile-i h'âb ü râhat râhile-engîz-i vahşet olmağa başladı.

Vâkı'a-i Zifâf-ı Hâzret-i 'Osmân bin 'Affân Rağıya'llâhü Te'âlâ 'Anh*

[M 10b] Riyâz-ı şahâ'if-i cild-i Medîne'de dest-nişân-ı bâğbân-ı kalem-i Veyis-i 'Uṭarid-tüvân olduğu üzre muḳaddemâ ser-i sa'âdetmend-i Hâzret-i 'Osmân üzre sâye-baḥş-ı settâre-i izdivâc olan Ruḳayye binti Resûli'llâh şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem hâzretlerinüñ [A1 12a] niḥâl-i çemen-fürûz-ı vücûdi şadme-i tünd-bâd-ı fenâdan şikest olmağıla bu sâl-i meserret-me'âlde şem'a-i harem-serây-ı 'işmet çerâğ-ı düdmân-ı nübüvvet Ümmü Külşüm binti Seyyid-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ol pâsbân-ı gencîne-i şerm ü hayâ hâzretlerine şebistân-pîrâ-yı ḥalvet-hâne-i izdivâc buyurulmağın iḥrâz-ı laḳab-ı zi'n-nüreyñ ile sâliş-i neyyirîn oldılar.

'Aḳd-i İzdivâc-ı Hafşa Rağıya'llâhü 'Anhâ**

Zînet-gerân-ı ruḥsâre-i siyer bu yüzden gâliyyesâ-yı ṭurra-i ḥaber olmışdur ki melâz-ı aşḥâb Hâzret-i 'Ömer ibnü'l-Ḥaṭṭâb rağıya'llâhü 'anhuñ perverde-i şadef-i [A2 12b] şulbleri olan Hafşa rağıya'llâhü 'anhâ ki peymâne-keşân-ı şehâdet-i Bedr'den Ḥuneys bin Ḥuzâfe-i Sehmî'nün merbûṭ-ı peyvend-i izdivâcî olmuş idi. Peder-i 'âlî-kadri bir def'a şemse-i evvân-ı taşdîk Ebü Bekri's-Şiddîk rağıya'llâhü 'anh hâzretlerine ve bir def'a dibâce-i

1 envâr: âşâr A1

2 revân: şirîn M

3 -fevr: -ğurûr M, ğavr B

4 küffâr: a'dâ M

* Başlık: M 10a, A1 11b, A2 12a, B 14; Vâkı'a-i Zifâf-ı Hâzret-i 'Osmân Rağıyallâhü 'Anh A1, A2

** Başlık: M, 10b, A1 12a, A2 12a, B 14; 'Aḳd-ı İzdivâc-ı Hafşa Ümmü'l-mü'minîn Rağıyallâhü 'anhâ A1

dīvān-ı hayā ‘Osmān bin ‘Affān rağıya’llāhü ‘anh hazretlerine taķāşur¹-ı münākaḫaya peyvend itmek için ‘arz eyledüğünde ikisinden daḫı redd ü ḳabüle dāll olacaḳ cünbiş-i kūşe-i ebrü müşāhede itmedüklerinden nāşî mir’at-ı şāf²-zamîrleri jeng-girifte-i melāl olup ḫattā Ḥazret-i ‘Osmān’uñ rağıya’llāhü ‘anh şamt-ı müstağniyāne ve mu‘āmele-i ḫāmūşānelerinden pīşgāh-ı seyyid-i ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellemde itāle-i tūmār-ı şikāyet buyurdılar. Ceriḫa-düz-ı dil-rīşān-ı ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḫazretleri tebessüm-i dil-nevāzāne ile nemekdān-ı ḫuḳḳa-i la’l-günından nemek-pāş-ı tesliyet olup “Yā ‘Ömer beşāret saña ki ḫazret-i ḫakīm-i bī’illet ‘amme nevālühü dīvān-ḫāne-i taḳdîrde senüñ duḫter-i bülend-aḫterüñe³ ‘Osmān’dan bihter bir şevher ve ‘Osmān’a senüñ duḫteründen şerîfeter bir hem-ser ta’yîn eyledi.” [M 11a] diyüp cenāb-ı [A1 12b] risālet-destgāhları bi’z-zāt ḫ’āstekār-ı muşāheret oldukların taşrîḫ ile cebîn-i endühgîn-i Fārūḳ’dan ḫall-i girih-i melāl buyurdılar. Bütün-ı mütün-ı siyer ḫāmil olduğı üzre rābıta-i münākaḫa in’iḳādından sonra bir gün Ḥazret-i Fārūḳ Cenāb-ı Şıddîḳ’den rağıya’llāhü ‘anhümā leb-cünbān-ı pürsiş olup muḳaddemā ‘arz-ı tenkîḫ-i Ḥafşa’da cerîde-i dü şafḫa-i şefeteyninden [A2 13a] [B 15] ḫarf-i lâ vü ne‘am hüveydā olmaduğının ḫikmetinden istizāḫ eyledüğünde “Yā ‘Ömer bir gün leb-i vaḫy-azmā-yı nebevîden ‘aleyhi’ş-şalātü vesselām ḫ’āhiş-i Ḥafşa’ya dā’ir ba’zı cevāhir-i ḫoş-reng-i maḳāl samî’a-tırāz-ı intibāhum olmağın muḳābele-i kelāmıñuzda mu‘āmele-i sükût ihtiyār olınmış idi.” didi. “Yā ol nüvîd-i devlet-i cāvîd ile niçün güş-ı iftiḫārumuz teşnîf buyurmadıñuz?” didüklerinde “Sırr-ı nühüfte-i ḫ’āce-i dü serāy-ı ‘aleyhi’s-selām ifşā itmek zümre-i bendegāna sū-i edeb olmaḳ mülāḫazası mûm-pāre-i ser-ḫoḳḳa-i dehānum olmuş idi.” diyü taḫliye-i kîse-i zamîr buyurdılar. Bu reyḫān-deste-i rengîn daḫı gülşen-tırāz-ı şāḫā’if-i Mu’înü’d-dîn-i Miskîn’dür ki meyān-ı ümmehāt-ı mü’mîninde Ḥafşa rağıya’llāhü ‘anhānuñ şandūka-i tıyneti tünd-ḫulḳ ile meşḫûn olmağın nihāl-i mülāyim-sirişt-i ḫadiḳa-i ḫulḳ-ı ‘aẓîm ‘aleyhi’t-taḫıyyātü ve’t-tekrîm ḫazretleri bi’z-zarûre peyvend-güsîl-i ḫibāle-i ta’alluḳ olmağa ḳarār virmişler idi. Ḥazret-i Fārūḳ-ı ḫoḳḳa-i ḫamiyyet rağıya’llāhü ‘anh ser-cüş-ı ḡayret

1 taķāşur: niķşār A1

2 şāf: şafā M

3 aḫter: -güher A2

olup “Eger bu nîreng-i neng-âlūd reng-pezîr-i vücūd olur ise meyân-ı aşhâbda âb-ı rûy-i nâm ü nâmûsumuz serâb-ı deşt-i ‘adem olacağı muḳar-rerdür.” diyü ser-i sa‘âdet-medârlarına ḥâk-efşân-ı ıztırâb [A1 13a] oldılar. Ol eşnâda nâmûs-ı ekber ‘aleyhi’s-selâm iblâğ-ı fermân¹-ı Melik-i ‘Allâm² idüp “Yâ Resûla’llâh Ḥafṣa Ḥatun raḍıya’llâhü ‘anhâ müşûl³-i tã‘at-ı bâr-gâh-ı eḥadiyyetle şeb zindedâr ve rûz rûzedâr olmağıla silk-i ezvâc-ı tãhîrât-dan maṭrûḥa-i [A2 13b] beyâbân-ı [M 11b] firâk olmak rızâ-dâde-i İlâhî degüldür. Dâr-ı uḥrâda daḥı perde-püşân-ı ḥarîm-i nübüvvetle sâye⁴-i ser-i tûbâ-firîbünde gül-geşt-i çemenistân-ı behîşt idecegi beşâret-kerde-i Yez-dânî’dür.” diyü temhîd-i binâ-yı ülfet eyledi. Ḥafṣa raḍıya’llâhü ‘anhânuñ nâşiye-i ḥâlinde bu mürsele-i menḳabet-i ‘uzmâ şâbit olmağın dâmen-i ḥaşre dek pîrâye-i iftiḥâr-ı düdmân-ı ‘Ömerî olmuştur. Ve sâl-i şâliş-i hic-riyye Ramazân-ı şerîfinde Zeyneb binti Ḥuzeyme raḍıya’llâhü te‘âlâ ‘anhâ ki dâr-ı âlâyiş⁵-i melḥame-i Bedr’de ser-nihâde-i bâlîn-i istirahat-ı şehâdet olanlardan ‘Ubeyde bin el-Ḥârîş raḍıya’llâhü ‘anhuñ hem-ḥ‘âbe-i münâ-kaḥası idi, gışâve-nişîn-i ḥarem-serây-ı izdivâc-ı nebevî olmak rif‘atına nâ‘il olup sekiz mâh⁶ mürûrından soñra ‘amârî-güzîn-i tâbût-ı fenâ ve Baḳî‘-i Şerîf’de ğurfe-nişîn-i Cennetü’l-Me’vâ oldu. İt‘âm-ı fuḳarâya inhimâkı zerî‘a-i taḥşîl-i laḳab-ı “Ümmü’l-mesâkîn” olmuştur.

Vilâdet-i İmâm Ḥasan bin ‘Aliyyi’l-Mürtażâ Raḍıya’llâhü ‘Anhümâ*

Temîme-i sîmîn-i bedr-i Ramazân şebistân-ı ‘âlemde âvîḥte-i tãḳ-ı geh-vâre-i âsmân olduḳda güher-i ‘âlem-bahâ-yı ma‘den-i imâmet hilâl-i en-güşt-nümâ-yı ufḳ-ı velâyet [B 16] ğonce-i ser-sebz-i gülistân-ı şeref imâm-ı şânî-i miḥrâb-nişîn-i Necef ḳurretü’l-‘ayn-ı Alî elḳâb-yâfte-i ṭayyib ü taḳî vü zekî vü seyyid ü sıbt ü velî ya‘nî İmâm Ḥasan bin Alî raḍıya’llâhü te‘âlâ ‘anhümâ ḥazretleri ufḳ-ı meşîme-i Zehrâ’dan dirâḥşân ve ḥurâmân-ı gül-şen-serây-ı imkân oldılar. [A1 13b] [A2 14a]

1 fermân -M

2 ‘Allâm: Mennân A1, A2

3 müşûl: şevḳ A1

4 sâye -A1

5 dâr-ı âlâyiş: dârü’l-üns M, B

6 mâh: ay M

* Başlık: M 11b, A1 13a, A2 13b, B 15

Meşnevî:¹

ز برج سعادت نمود اختری
 عیان شد ز درج شرف گوهری
 ز چین کرم نافه ای شد پدید
 که بویش به اطراف عالم رسید
 درخشید از آسمان شرف
 یکی کوکب سعد مه را خلف²

Server-i kâ'inât 'aleyhi ekmelüt-taḥiyyât kadem-i felek-fersâlarıyla ḥâne-i Zehrâ'yı hem-kevkebe-i mele'-i a'lâ buyurup derîçe-i dürc-i gûş-ı mevlüd-ı mes'ûda gül-bāng-ı ezân-ı Muḥammedî'yi mengûş-ı ta'lik buyurdılar. Rûz-ı heftümde yine tenvîr-i mesken-i Zehrâ buyurup ol meh-pâre-i hâle-nişîn-i mehd-i 'izzetün müy-ı müşgîn-i ser-i nâzenîn tıraş idüp sencî-de-i [M 12a] mîzân-ı tesâvîsi kadar nuḳre-i ḥâliş taşadduḳından şoñra ic-râ-yı resm-i 'aḳîka buyurdılar. Ve cerîde-i eyyâmda nâm-ı yümn-ittisâmın Ḥasan şebt eylediler. Nâm-ı ferzendân-ı Hârûn 'aleyhi's-selâm ki luḡat-ı maḥşûşalarında Şebîr ü Şübeyr'dür, lisân-ı Arabî'de ism-i Ḥasan ü Ḥüseyn ile müterâdifân olmaḡın taṭbîḳan lehümâ işâret-i emîn-i vahy ile ta'yîn olunduḡı ba'zı cerâ'id-i âşârda çeşm-güzâr olmuştur.

Gazve-i Mûhiş-e-i Uḥud*

Taşḫîḥ-kerde-i ḥâdim-i siyer 'allâme-i Kaşallânî raḥimehu'llâh üzre ḡazve-i merḳûme sene-i şâlişe-i Hicriyye Şevvâl'inün on birinci günü yev-mü's-Sebt'de vâkı' olduḡı mecma'-ı 'aleyhdür.

1 Meşnevî: Nâzm M, A2, B

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

2 Saadet burcundan bir yıldız doğdu. Şeref hazinesinden bir cevher belirdi. Kerem Çin'inden bir misk ortaya çıktı ki, kokusu bütün âleme yayıldı. Aya halef bir mutluluk yıldızı, şeref göğünden parladı.

* Başlık: M 12a, A1 13b, A2 14a, B 16

وهو جبل مشهور بالمدينة على أقل من فرسخ منها. وسمي بذلك لتوحده وانقطاعه عن جبال آخر هناك ويقال له ذو عينين. قال في القاموس بكسر العين وفتحها وهو الذي قال فيه عليه السلام: أحد جبل يحبنا ونحبه. قيل وفيه قبر هارون أخ موسى عليهما السلام. وكانت عنده الواقعات المشهورة في شوال سنة ثلاث بالإتفاق يوم السبت لإحدى عشرة ليلة خلت منه وقيل لسبع ليال خلون منه وقيل لنصفه انتهى¹

[A1 14a] Şaff-ārāyān-ı ketibe-i telfiḵ bu siyāk üzre tesviye-i şufûf-ı taḥḫiḵ eylemişdür² ki ber-cestegān-ı melḥame-i Bedr olan e‘āzım-ı Kureyş ki her biri dağ-ı mâtem-i aḳārīb ü hîş ile dil-rîş idiler. Şebâne-rûz şîrân-ı neyistân-ı İslâm’ı berḳ-i şimşîr-i intikāmla sūzân u ḥākisterlerin nemek-i ceriḥa-i dil ü cān itmek nuḥbe-i efkârları idi. Hılâl-i ma‘reke-i Bedr’de cānib-i Şām’dan tevārüd iden ḳafile-i Kureyş ki vāḳı‘a-i Bedr sūnūḥına ‘illet-i tāmme olmuş idi. Ekşer-i aşḥāb-ı ticâret bey‘gāh-ı Bedr’de taḥliye-i dükkân³-ı ḥayât idüp baḳiyye-i Kureyş daḥı meşḡale-i mâteme giriftâr olmağın aḥmâl-i ḳāfile ol [B 17] güne gelinceye dek mevḳûf-ı peygûle-i Dārû’n-Nedve idi. Ol eyyâmda ittifāk-ārâ-yı fâside ile bey‘ idüp rû‘ûs-ı emvâlî aşḥābına teslimden sonra ribḥinden elli bin dînâr [M 12b] bedîdâr oldu. Ebû Süfyân ve Esved bin Maṭlab ve Ḥuveyṭib bin ‘Abdu’l-‘uzzâ ve Şafvân bin Ümeyye ve ‘İkrime bin Ebî Cehl vesâ’ir meşâhir-i Kureyş nuḳre-i eşk-i ḥamiyyet-i cāhilâne ile dâmen-i didelerin pür iderek bu vehile heyzüm-bend-i âteş-kede-i ittifāk oldılar ki ol mâlî bi’l-cümle şarf-ı rāh-ı intikām ve taḥşîl-i sermâye-i merām ideler. Âḥir bu tedbîre imzâ-keş-i ḳavl-i ḳarâr olup dört nefer-i nâṭıḳa-perdâz-ı çerb⁴-zebân ki biri ‘Amr bin el-‘Âş ve biri [A2 15a] Hübeyre bin Ebî Vehb ve biri İbnü’z-Zibe‘râ ve biri Ebû ‘Urve Şâ’ir-i Cümehî idi, ḳabâ’îl-i eṭrâfdan sevḳ-i leşker için irsâl eylediler.

1 Uhud Dağı, Medine’de meşhurdur, (Medine’ye) bir fersahdan (4444 metre) az mesafededir, tek dağ olduğu ve diğer dağlardan kesik olduğu için bu isimle adlandırılmıştır ve ona iki göz (ayneyn) sahibi denilir. Sözlükte “ayneyn” ve “ineyn” diye okunur. Bu öyle bir dağ ki, onun hakkında Hz. Muhammed (S.A.V) şöyle demiş “Uhud öyle bir dağdır ki bizi sever biz de onu severiz”. Denilir ki Mûsâ’nın (A.s.) kardeşi Hârûn’un (A.s.) kabri ondadır. O dağda meşhur Uhud Savaşı, ittifakla hicretin üçüncü senesinde Cumartesi günü Şevvalin 11. veya 7. gününde meydana gelmiştir. Denilir ki şevvalın yarısında meydana gelmiştir. Bitti.

2 eylemişdür: itmişdür A1

3 dükkân: kise A1, A2

4 çerb: cereb B

Beyt:¹

بهر سو فتنه‌انگیزی روان شد
ز هر سو لشکری آتش عیان³ شد²

Müddet-i yesirde üç bin veğâ-cüy-ı [A1 14b] şekâvet-nihâdı merbûṭ-ı peyvend-i ihtisâd eylediler ki yedi yüz neferi mânende-i timsâh zırh-püş idi. Ve iki yüz feres ve üç bin şütür âmade-i çerâgâh-ı temellük idi. Eşnâ-yı harbde tezkâr-ı kütelâ-yı Bedr ile tehyîc-i şerâyîn-i kîn ve teşcî'-i müşrikîn itmegiçün on beş 'amârî ile nisvân ü cevârî âmade eylediler. Bu nehzat-ı nâ-mübârekde dil-siyehân-ı Kureyş'den hiç birisi taḥallûf itmeyüp aḳdâm-ı ittihâd ile ṭayy-ı râh-ı hilâf eylediler. Ḥazret-i 'Abbâs raḳıya'llâhü 'anh ol maḥalle dek henüz güher-i imânı süpürde-i ceyb-i kitmân idüp Mekke-i Muḥtereme⁴de küşe-güzîn-i merşad-ı furşat idi. Benî Gâffâr'dan bir berîd-i sebûk-seyr ile bu haber-i ârâm-güdâzı ber-vech-i tafşîl bir nemîka-i ser-be-müühr ile cânib-i seyyid-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ḥazretlerine iṭâre eyledi. Maḥall-i Ḳubâda nâme-i hilâl-simâ pençe-i âfîtab-ı risâlete vâşıl olduğda Übey bin Ka'b raḳıya'llâhü 'anhüñ vesâṭet-i tercümân-ı zebânıyla şaḥîfe-i sâmi'a-i 'aliyyelerine mersûm olduğda bu sırr-ı nühüfte âşnâ vü bigânededen ihtifâ⁵ olmağičün tavşîye buyurdılar.

Beyt:

خوشا دردی که از چشم بداندیشان نھان باشد
خوشا چاکی که چون خرما بجیب استخوان باشد⁶

Sekene-i maḥalle-i Ḳubâdan Sa'd bin er-Rebî' raḳıya'llâhü 'anh ki rü'esâ-yı enşârdan [A2 15b] idiler, maḳdem-i cihân-tâb ile ḥânelerin tenvir buyurup bu zîr-i eşâr-ı taḳdîrden şüret-nümâ olan vâḳı'a-i hâ'ileyi küşe-i ḥalvetde anlar ile zebân-güzâr buyurup anlara daḥı tavşîye-i ketm itdükden soñra Medîne-i Mütayemmine'ye i'ade-i âfîtab-ı didâr buyurdılar. Me-ger hem-ser-i Sa'd bin er-Rebî' pes-i divârdan istirâḳ-ı serîre-i ḥâl itmegin

1 Beyt: Meşnevî A2

2 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

Her tarafa bir fitneci revan oldu. Her taraftan bir ateş ordusu ayan oldu.

3 'ayân: 'inân A1, A2

4 Muḥtereme: Mükherreme A2

5 ihtifâ: iḥfâ M

6 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün**

Kötü fikirlielerin bakışından saklı olan derd ne güzel. Hurmanın çıktığı çekirdekteki gibi olan yarık ne güzel. (Sâib-i Tebrîzî, *Divan*, Gazeller, 793/1)

ol dağı bir rāzdārına āvīze-i gūş idicek [A1 15a] hemān ol günde devr-i meḥāric-i efvāh [B 18] ve medāḥil-i esmā' iderek şu'le-i dil-güdāz-ı esrār zīr-i ḥākister-i kitmāndan leme'āna başladı. Yehūd u münāfikīn "Āyā ne ḥālet ḥādīs¹ olmağ gerek ki bu ḳāşid-i Ġaffārī'nün vürüdü Muḥammedile-ri rehīn-i ḥadşe-i ıztırāb eyledi?" diyü kūşe kūşe mu'āmele-i ḥarf-endāzī-i kem-furşatāneye başladılar. Dāver-i ḥıttā-i risālet 'aleyhi efḍalü's-şalāt ḥazretleri Ḥubāb bin el-Münzir'i raḍıya'llāhü 'anha tecessüs-i müşrikīn için irsāl buyurdılar. Merḥale-i 'arīzde ki Medīne-i Münevver'e ye bir menzildür, keyfiyyet ü kemiyetlerin ve a'dād-ı durū' ü merākiblerin ve cevārī vü 'amārilerin bi'l-cümle şārī'-i nazardan imrār idüp yegān yegān ḥuzūr-ı muḳaddes-i nebevīde merbūt-ı silsile-i taḳrīr eyledi. Ḳālīb-ı taḥrīr-i 'Abbās raḍıya'llāhü 'anh muṭābık gelmeğin أحوال اللهم بك أجول حسبنا الله ونعم الوكيل 'anḥa tecessüs-i müşrikīn için irsāl buyurdılar. Ol şeb-i bū'l-'aceb ki leyle-i seyyidü'l-enām idi, nuḳabā-i enşārdan Sa'd bin Mu'āz ve Sa'd bin 'Ubāde ve Üseyd bin Ḥudayr cigerdārān-ı ma'ārik³-i heycādan bir cem' ile çerāğ-ı düde-i kā'ināt 'aleyhi efḍalü's-şalātuñ pīrāmeninde pervānevār devr idüp şeb tā-be-seḥer ol [A2 16a] gencine-i arş-efrūza pāsbānlık şerefīn iḥrāz eylediler.

Beyt:⁴ Ḥāb görmez çeşmümüz endīşe-i ağıyardan
Pāsbān-ı genc-i esrāruz velāyet beklerüz

Ol gice çeşm-i Ḥudā-bīn-i Resūl-i Emīn'de nevme-i ḥāfife āğūş [M 13b]-girifte-i müjgān-ı 'anberīn olduḳda fezā-yı 'ālem-i mişalde bu vechile meşḥūdları oldu ki ṭā'ir-i lā-mekān-mesīr-i cism-i nāzenīnleri bir ḳafes-i dır'-ı muḥkemde⁵ cilve-sāz olup dehen-i müşrik-şiken-i Zülfeḳār'da bir raḥne-i inkişār [A1 15b] bedīdār olmuş⁶. Ve bir baḳar ve bir kebş ser-bürīde-i mezbaḥa-i fenā olmuş. Sepīde-dem şāhen-şeh-i ḳalem-rev-i ef-lāk 'aleyhi's-şalātuñ ve's-selām ḥazretleri bu rü'yā-yı 'ibret-endüzü mengüş-ı

1 ḥādīs -A1

2 Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekildir. Allah'ım! Senin sayende geziyorum. Senin sayende hücum ediyorum.

3 ma'ārik -M

4 Fa'ilātün Fa'ilātün Fa'ilātün Fa'ilün

5 muḥkem: müstaḥkem A1

6 olmuş: oldu B

sāmi‘a-ı aşhâb buyurdılar. Her biri desise-i ta‘birin¹ yine levha-i levh-âş-nâ-yı zamîrlerinden istikşâf itmeleriyle bu vech ile şâne-zede-i tırra-i ta‘bîr oldılar ki dır‘-ı haşîn Hîşâr-ı Medîne’dür ki muhîṭ-i ebdānumuzdur². Ve fem³-i Zülfeḡâr‘da nümāyiş-i şülme-i inkisâr kendi zâtumuza ‘arız bir muşibete dâlldur. Baḡara-i mezbûha esâtîn-i aşhâbdan birinün indirāsına işaretdür. Kebs-i küşte-‘uzemâ-yı ketîbe-i e‘âdiden birinün sîr-âb-ı şimşîr-i intikâm⁴ olacağına ‘alâmetdür. ‘Āmme-i kütüb-i siyer hâvî olduğu üzere re‘y-i cihân-ārâ-yı nebevî ber-ṭıbḡ-ı rü‘yâ-yı şâliha Medîne-i Müteyemmine‘de küşe-güzîn-i bârû⁵-yı temekkün olup firâz-ı cüdrân-ı tevekkülden müşâcere etmek idi. Ḥattâ aşhâb-ı güzîn ile baş-ı süfre-i iştişâre idüp bu nevâl-ı telh-i nâ-güvârı der-miyân buyurdılar. Ekşer vücûh-ı muhâcirîn ü enşâr re‘y-i ḡazâ⁶-yı peygamberiye [B 19] pey-rev oldılar.

Beyt: پای رفتن نیست زین بزم که در بیرون در
بخت دارد در کمین هجر گریبانگیر را⁷

[A2 16b] Ḥattâ ‘Abdu’llâh bin Übey bin Selûl-ı münâfiḡ dahı istişvâb-ı taḡaşşunda tehâlûk idüp eyyâm-ı cāhiliyyetde nice def‘a istilâ-yı e‘âdî vukû‘ında mürâ‘ât-ı şebât-ı merākiz itdükçe “Naḡṡir-i zafer şikâr-ı pây-resümüz olup hevâ-cüy-ı muḡâbele olduğumuz şüretde ‘aks-i me‘mülle rü-cû‘ mücerrebümüzdür.” diyü iḡâmet-i berâhîn ile temhîd-i kâ‘ide-i temkîn eyledi. Ammâ ḡadîka-i zafer-bâr-ı Bedr’e ‘adem-i ḡuzûrdan nâşî nev-bâve-i fütûḡdan şîrîn-kām olmayan ba‘zı şübbân-ı [A1 16a] ceng-cüyân⁸ mizmâr-ı müşâdereye raḡbet-nümâ-yı şevḡ olduklarından mâ‘adâ gerd-engîz-i meḡarib Ḥazret-i Ḥamza bin ‘Abdu’l-muṭṭalib raḡıya’llâhü ‘anh ve [M 14a] Sa‘d bin ‘Ubâde ve Nu‘mân bin Mâlik ve Evs ü Ḥazrec‘den cemm-i ḡafîr raḡıya’llâhü ‘anhüm terciḡ-i muḡâbelede yek-zebân-ı eṭbâḡ olup “Yâ Resûla’llâh mazâlle-i taḡaşşunda istikrârumuz ‘acz ü iṭîrârumuza

1 ta‘birin: taḡyîrün M

2 ebdānumuzdur: bedenümüzdür A1, A2

3 fem: dem A1, A2, -M

4 intikâm: intizâm A1

5 bârû: bâzû A1

6 ḡazâ: ḡarrâ A1, A2

7 Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Benim bu meclisinden çıkıp gitmenin dayanağı yok. Felek ayrılığa düşmüş olanlar için pusudadır.

8 -cüyân: cû M

maḥmûl ve düşmen-i bed-sigāl kesb-i cesâret mertebesine¹ mevşûl olacağı müte‘ayyendür.

Beyt:

ز شهرست شیر غرین ناصبور
بصحرا کند صید آهو و گور
ز شهرست بر غازیان کارتنگ
که در کوچه تنگست میدان جنگ²

Bâ-ḥuşûş keşret-i müşrikîn ve kılllet-i mü‘minîn dağdağasınıñ def‘ine rûz-ı nuşret-fürûz-ı Bedr’de bâ-vücûd-ı zihâm-ı a‘dâ yine şâhid-i fetḥ ü nuşret şûret-nümâ olduğu³ mâye-i tesliyetdür. Bi-ḥamdı’llâh bu ma‘reke de ise ‘izzet ü übbehet⁴-i İslâmiyân ol zamândan efzündür. Pîşgâh-ı şefâ‘at-penâ-huñda suyûf-ı cevherî-i ervâhı âzâde-i niyâm-ı ebdân itmek için bir böyle rûz-ı furşata ârzûmuz⁵ çokdan nühüfte-i beyza-i fu‘âd idi.” didiler. Mâlik bin Sinân eyitdi, [A2 17a] “Ey ber-güzide-i bârgâh-ı kibriyâ kâsem be-Ḥâlık-ı ‘âlem ki bu bende-i cân-sipâr mevķûf-ı merkez-i beyne’l-ḥüsnem ki zafer ü şehâdetden ‘ibâretdür, her kâğısı nüvişte-i ceride-i taķdîr olmuş ise marzî-i şamîm-i derûnumdur.

Beyt:⁶

تا دامن کفن نکشم زیر پای خاک
باور مکن که دست ز دامن بدارمت⁷

Nu‘mân bin Mâlik ve ba‘zı aşḥâb raḍıya’llâhü ‘anhüm te’yîd-i tedbîr-i teķâbüñ itmeleriyle bi’z-zarûre sulṭân-ı serâ-perde-i “levlâk” şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri daḥı imzâ-yı ihtiyâr-ı muķâbele buyurdılar. Ḥaṭîb-i şa‘şa‘a-tiğ-ı âfitâb [A1 16b] câmi‘-bülend-saķf-ı gerdünda minber-i va-saṭü’s-semâya irtikâ eyledükde ḥazret-i ḥaṭîb-i minber-i nüh-pâye-i eflâk

1 mertebesine: derecesine A2

2 **Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl**

Yaban arslanı şehirde sabırsızdır, çölde ise ceylan ve yaban eşeği avlar. Gaziler için şehirde savaşmak zor iştir, zira sokakta ceng meydanı dar olur.

3 mücellâ-yı zuhûr -M

4 ‘izzet ü übbehet -M

5 ârzûmuz -M

6 Beyt: Naẓm A2

7 **Me‘ûlû Fâ‘ilâtü Me‘ûlû Fâ‘ilün**

Kefen eteğini toprağın altına çekmedikçe, elimi eteğinden çekeceğime inanma. (Hâfız-ı Şirâzî, *Divan*, Gazeller, Gazel, 91/2)

‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm hazretleri bir huṭbe-i belîğa ile tezkâr-ı fezâ’il-i cihād ve ta’dād-ı maḥāsin-i şabr u sedād buyurup techîz ü ihtîşād-ı ecnâda işâret buyurdılar. Edâ-yı şalât-ı ‘aşrdan şoñra hücre-i muḥaddeselerine dâhil olduklarında hazret-i şeyḥayn-i mükerrremeyn raḍıya’llāhü ‘anhümâ sāyevār qarîn-i ‘izz-i refāḳatları [B 20] [M 14b] olup âfitâb-ı cism-i muḥaddeslerin mestûr-ı dır‘-ı şehâb-gün ve ‘amāme-i nûr-tâbların pîrāye-i ser-i hûrşîd-nümün eylediler. Ekşer vucûh-ı aşḥâb raḍıya’llāhü ‘anhüm bâb-ı hücre-i muḥaddesede ol mihr-i maṭla‘-ı nübüvvet ṭulû‘ına şaf-zede-i inṭizâr oldılar. Sa’d bin Mu‘âz ve Üseyd bin Hudaýr havālî-i bâb-ı devlet-me’âbda olan aşḥâb-ı kirâmı raḍıya’llāhü ‘anhüm vüche-i ḥiṭâb-ı ‘itâb-âmîz idüp “Hulâsa-i kârgâh-ı âferîniş ‘aleyhi’s-selâm hazretleri vahy-i âsmânî ile mü’eyyed ve hareket ü istikrârları işâret-i Yezdânî ile mümehhed iken ol âfitâb-ı âsmân-ı risâleti re’y-i muḥtârlarından taḥvîl eylediñüz” diyü ser-zenîş itdiler.¹ [A2 17b]

Beyt:

ابلق افلاك گردون² بستۀ فرمان اوست
بی وقوف از باعث تدبیر چون گاو حراث³

Ol maḥalde şeh-süvâr-ı meydân-ı mülk ü melekût hazretleri âsmân-vâr zirih der-ber ve kûh-mānend şimşîr der-kemer âfitâb-âsâ nîze be-dest gülbün-şîfat-siper der-şâne südde-i sa’âdet-medârdan nümâyân olduḡda enẓâr-ı nüẓẓâr-giyân ol nûr-ı dîde-i ‘ālemiyāna ta’alluḡ eyledükde muḥaddemâ şudûr iden ibrâmları mâye-i nedāmet olup “Yâ Resûla’llāh taşvîb-kerde-i [A1 17a] re’y-i ḥaḳîḳat-bîniñüzün istid‘â-yı ḥilâfı bu zâhir-şînāsân-ı levḥa-i mecāzuñ ḥaddi degüldür. Mesbûḡ-ı ḍarbe-i irāde buyurılan naḡş-ı ḥâtîr-pesendiñüzi ârāyiş-i maḥfaẓa-i ihtiyâr buyuruñ.” diyü mecmû‘a-i niyāza şîrāze-düz⁴-ı te’kîd oldılar. Ammâ bu def‘a ḥ‘ace-i kâ’inât ‘aleyhi ecmelût-taḥiyyât taḳlîb-i miḳleb-i ḳabûl buyurup “Mebâdî-i istişārede her çend terciḥ-i mevâdd-ı şebât eyledükçe bāl-engîz-i hevâ-yı teḳâbüñ ol-đıñuz, biz daḥı irādeñüze ittibâ‘ eyledük. Bu mertebeden şoñra televvün

1 itdiler: eylediler A2, A1

2 eflâk-ı gerdün: gerdün-ı gerdân M

3 **Mefûlû Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün**

Felekleri alaca kılmak, O’nun fermanıyladır. Çiftçinin tedbir sebebiyle durmayan hırslı öküzü gibi.

4 -düz: -bend A1

ü tağayyür şâyeste¹-i şân-ı nübüvvet degüldür. Fermân-ı Rabbü'l-‘âlemîn ne şüret üzre cilve-pezîr-i zuhûr olursa gerden-nihâde-i teslîm ü içtâ‘atuz. Eger şecere-i şabr menâbit-i kılûbıñuzda şâbit olursa in-şâ‘allâhü te‘âlâ yine hıuşûl-ı semere-i zafer me’müldür.” diyü üç nihâl-i rü‘yeti berk-âver-i [M 15a] şukka-i zafer eyleyüp livâ-yı Evs Sa‘d bin ‘Ubâde rağıya’llâhü ‘anh hazretlerine ve livâ-yı Hazrec Hubâb bin el-Münzir rağıya’llâhü ‘anh hazretlerine ve livâ-yı muhâcirîn Muş‘ab bin ‘Umeyr rağıya’llâhü ‘anh hazretlerine zîver-i düş-ı ihtimâm buyurulup ‘Abdu’llâh bin Ümmü Mektûm rağıya’llâhü ‘anhı Medîne-i Mütayemmine²’de nigeh-dârende-i merkez-i hilâfet buyurdılar. İtmâm-ı levâzım-ı nehzat siyâķında pây-ı muķaddes-i lâ-mekân-peymâlılarıyla tenvîr-i çeşm-i rikâb eyleyüp bedreķa-i tevekkül ile [A2 18a] Cebel-i Uḫud cânibine taḫrîk-i a‘inne-i ‘inâyet-medâr buyurdılar.

Beyt:

خضر مسافران توکل عزیمتست
سیل بهار همسفر استخاره نیست³

A‘dâd-ı kümât-ı İslâm resîde-i şümâr-ı hezâr idi ki ancak şad nefer mâ-nende-i âb-ı şaf mevce-püş-ı zırh-ı âhenîn idi. Ve ancak [B 21] iki re’s-i tekâ-ver mevcûd idi ki birisi seyyid-i burâķ-süvâr-ı sidre-mesîr şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem hazretlerinüñ ve birisi daḫı ecille-i aşḫâbdan Ebü Bürde rağıya’llâhü te‘âlâ ‘anh zîr-i rân-ı temellüki idi. Ol şâh-beyt-i maķṭa‘⁴-ı [A1 17b] risâ-let ‘aleyhi’t-taḫıyye hazretlerinüñ pîşgâh-ı muķaddes-i hatmî-penâhlarında zırh-püşân-ı aşḫâb ikişer ikişer mânende-i mışra‘eyn-i ķaşâ‘id-i na‘⁵ hırâm eyleyüp sâ‘ir aşḫâb-ı kirâm rağıya’llâhü ‘anhüm ol metn-i metîn-i nüşḫa-i nübüvveti⁶ sevâdd-ı ḫâşiye gibi cevânibinden ihâta eylediler. Menzil-i Şeyḫayn’deki miyâne-i Medîne vü Uḫud’da vâķı‘ ṭarafeyni daḫı nışf sâ‘atlık mesâfedür. Niyet-i beytütet ile ğıbtâgâh-ı menâzil-i eflâķ buyurduklarında evlâd-ı aşḫâb-ı kirâmdan ‘Abdu’llâh bin ‘Amr ve Zeyd bin Şâbit ve Usâ-

1 şâyeste: şâyân A1

2 Mütayemmine: Münevvere A2

3 **Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün**

Tevekkül yolcularının Hızır’ı azimettir. Bahar seli istiharenin yoldaşı değildir. (Sâ‘ib-i Tebrîzî, *Divan-ı Eş‘âr*, Gazeller, Gazel 2070)

4 maķṭa‘: maṭla‘ A2

5 zırh-püşân-ı aşḫâb ikişer ikişer mânende-i mışra‘eyn-i ķaşâ‘id-i na‘t: mânende-i mışra‘ın ķaşâ‘id na‘t
zırh-püşân-ı aşḫâb ikişer ikişer M

6 nübüvveti: fütüvveti A1

me bin Zeyd ve Zeyd bin Erkam ve Berâ' bin 'Âzib ve Üseyd bin Hıdayr ve 'Arâbe bin Eys ve Ebû Sa'îd bin Hudrî ve Semüre bin Cündüb ve Râfi' bin Hadîc rağıya'llâhü 'anhüm tâze-nihâlân-ı nâdide-i germ ü serd olmağın murahhaş-ı inşırâf buyurdılar. Lâkin Râfi' bin Hadîc ârzü-yı mürâfağat ile Zuheyr rağıya'llâhü 'anhdan niyâzmend-i terbiyyet ü şefâ'at olmağın "Yâ Resûla'llâh Râfi' egerçi hürd-sâldur, ammâ meleke-i remy-i sihâma fâ'izdür. İzn-i mürâfağat-ı erzânî buyurılsa münâsibdür." diyü terğib eyledüğü [A2 18b] eşnâda Râfi' rağıya'llâhü 'anh medâr-ı ruşşat olmağ dâ'iesiyle dide-i [M 15b] seyyid-i pest ü bülend 'aleyhi efdâlû's-selâma vâreste-i hadd-i şibâ görünmek için meyân-ı eţfâlde re's-i aşâbî'-i kâdemi üzre irtikâya sa'y eyler idi. Binâ-ber-in izn-i mürâfağat ile ser-efrâz olıcağ Semüre bin Cündüb giriftâr-ı teb-lerze-i ğayret olup Mürey bin Sinân rağıya'llâhü 'anh vesâţeti ile cüyende-i destûr-ı mürâfağat oldu. Ve hîn-i musâra'ada Râfi'a kirâren¹ tağallübüm müşbitdür diyü teklîf-i imtihân-ı 'ilâve-i niyâz eyledi. Ber-vefğ-ı recâ-i me'mûr âzmâyış olduklarında vâkı'â Semüre nîrû-yı bâzû-yı celâdetle Râfi'ün dūşânesin yine bûse-dâde-i ferş-i meydân eyleyicek [A1 18a] ol dağı müsâ'ade-i izn-i refâğata sezâvâr oldu. Dâver-i nûrânî-sipeh-i pîrûze-serîr-i hâveri zîr-i hargâh-ı nilûferide muğim olıcağ Muhammed bin Mesleme rağıya'llâhü 'anhı elli nefer humât-ı mebanî-i şehâmetle talî'a²-i mu'asker-i İslâm ta'yîn buyurulmağın³ tâ-be-seğher pergârvâr devr-i pîrâmen-i nokta-i imâniyâna der-kâr oldılar. Cânib-i mu'asker-i hizlândan dağı İkrime bin Ebî Cehl ol gice pâsdâr-ı gencîne-i dâlâl ta'yîn olındı. Perde-i zâlâm irhâ-yı dâmen-i siyeh-fâm eyledüğünde⁴ 'Abdu'llâh bin Übey bin Selûl-ı münâfık kendi ile râzdâr-ı dağıka-i nifâğ olan sî şad nefer erbâb-ı şikâğ ile rû-gerdân-ı ma'reke-i merdân oldılar. 'Abdu'llâh bin 'Amr bin Hârâm rağıya'llâhü 'anh ol seg⁵-i beyâbânger-i dalâlün 'akabinden⁶ irüşüp tâ [B 22] Medîne-i Tâhire'ye dek her çend kelimât-ı mü'eşşire ile tahrik-i mevâdd-ı hamıyyet [A2 19a] ve neşr-i le'âl-i pend ü naşîhat ile rücû'a teşvîğ itdükçe dil-i âhenîn-de kabûl-ı nağş-ı te'eşşür bedîdâr olmayup

1 Râfi'a kirâren: kirâren Râfi'a A1

2 talî'a: tullâbe A1, A2

3 buyurulmağın: buyurdılar A1

4 eyledüğünde: eyledükde A2, A1

5 seg -A2, A1

6 'akabinden: 'akibinden M

Beyt:

ای ابر تو بر ما مفشان گوهر تحقیق
ما سنگدلان نشونما را شناسیم¹

diyerek pey-siper-i rāh-ı hılāf oldılar. Bî'l-âhîre leb-i ğayret-ālūdın peymā-ne-i düşnām iderek Hāzret-i Bārī 'azze ismuhū 'an-ķarīb ḥaṭab-ı cism-i bed-siriştinūzi külhēn-fürüz-ı dereke-i caḥīm idüp Resūlini² ve mü'minī-ni sizūn neng-i i'ānetinüzden vāreste eyleye." [M 16a] diyüp bi'z-zarūre yine ḥaymegāha mu'āvedet eyledi. Sepīde-dem serā-perde-i nīlī-tutuķ-ı eflākdan ṭalī'a-i envār ṭulū'a başladuķda merḥale-peymā-yı ķābe ķavseyn 'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām ḥazretleri bi'l-cümle pelengān-ı kūhsār-ı vaķār ile Cebel-i Uḥud dāmenine vāşıl olup bir ķūbe-i ḥāme-nümün ile tesviye-i suṭūr-ı şufūf ve tertīb-i şunūf buyurdılar. Bir vech ile ki Medīne-i Mütayemmine muķābelede Cebel-i Uḥud ķafāda ve Kūh-ı 'Ayneyn ṭaraf-ı yesārda vāķı' oldu. [A1 18b] Ve Kūh-ı 'Ayneyn'ün vasaṭında vāķı' ı şıkāf kemīngāh-ı rūbāh-nihādān-ı işrāk olmaķ iḥtimālinden nāşī 'Abdu'llāh bin Cübeyr raḍıya'llāhü 'anh elli nefer-i tīr-endāz-ı saḥt-kemān ile ol memerr-i hā'il muḥāfazasına tevķīf buyurılıp bir mertebe şebātla tavşıye buyurdılar ki eger berķ-i şimşir-i İslāmiyān tūde-i ḥas-ṭıynetān-ı eşrārı ser-te-ser ḥākister-i āyīne-zidā-yı fenā iderse de yine anlar sevdā-yı tūtiyā-yı ğanīmetle çeşm-güşā-yı iltifāt olmayup nazra-i başiretlerin nıgehdārī-i medḥalden taḥvīl itmeyeler. Yāḥūd bir 'aks-i me'mūl ğalebe-i ḥār-menişān-ı muğaylānzār-ı işrāk gül-berg-i ḥırmen-i İslāmiyān'ı āzürde-i tefriķa-i hezīmet iderse de yine anlar dağdağa-i [A2 19b] i'ānetle zelzele-endāz-ı şebāt olmayup iki şūretde bile seyyid-i kâ'ināt 'aleyhi efḍalü'ş-şalāt cānibinden işāret vürūd it-medükçe ol mevrīd-i ḥaṭardan³ irtihāl itmeyeler. Ve fi'l-Mevāhibi'l-Ledünniyye li'l-'allāmeti'l-Ḳaştallānī raḥimehu'llāhü 'aleyh عليه صلى الله عليه وسلم على الرماة وهم خمسون رجلا عبدا لله بن جبير وقال إن رأيتمونا يتخطفونا الطير فلا تبرحوا مكانكم هذا حتى أرسل إليكم وإن رأيتمونا هزمنا القوم وأوطأنهم فلا تبرحوا حتى أرسل إليكم. كذا في البخاري من حديث البراء رضي الله عنه⁴

1 Mef'ulü Mef'ülü Mef'ülü Fe'ülün

Ey bulut! Sen, bizim üzerimize tahkik cevherini saçma. Biz taş kalpliler, neşv ü nemayı bilmeyiz.

2 Resūlini: Resūlu'llāhı M

3 ḥaṭardan: ḥaṭırdan M

4 "Kastallānī'nin Mevāhibü'l-Ledünniyye adlı eserinde peygamber efendimiz (Uhud Savaşı'ndaki) elli okçunun başına Abdullah bin Cübeyr'i tayin ederek şöyle dedi: "Eğer kuşların bizi aldığını görseniz bile size elçi gönderilmeyinceye kadar yerinizi terk etmeyiniz, bizim onları (müşrikleri) mağlup ettiği-

Sulţân-ı kâ'inât 'aleyhi efđalü't-taĥiyyât ĥazretleri meymene-i şufûfi 'Ukâşe bin Miĥşan-ı Üseydî'ye ve meysereyi Ebû Mesleme bin 'Abdü'l-esedi Maĥzûmî'ye rağıya'llâhü 'anh cenâbına tevfiẓ buyurup Ebû 'Ubeyde bin el-Cerrâĥ ve Sa'd bin Ebî Vakķāş [M 16b] rağıya'llâhü 'anhümâ mânende-i dü tîr-i rûy-i terkeş pîşgâh-ı leşkere ta'yîn ve sâka-i ğuzât Miķdâd bin 'Amr rağıya'llâhü 'anh ile taĥşîn buyuruldu. Ve dest-zede-i şan'at-kede-i iĥtirâ'-ı Dâvudî olan pîrâhen-i âhenîni beden-i [B 23] muķaddeslerinde müşennâ idüp güher-i arş-ârâ-yı [A1 19a] re's-i mübâreklerin dürc-i kel-le-ĥöd-ı süreyyâ-nigârda nihân eylediler.

Nazm:¹

هر درع كه دست كبريا بافت
خاص از پي دست مصطفى بافت
در دامن درع آن مظفر
نه چرخ ز خلقه ايست کمتر²

Meymene-i nâ-meymûn-ı Kureyş'de daĥı Hâlid bin Velîd ve meyserede 'İkrime bin Ebî Cehl kâ'im olup Ebû Süfyân mânende-i seng-i ĥarâ ħalb-gâhda muķîm oldu. Şafvân bin Ümeyye ve 'Amr bin el-'Âş kendi etbâ'ıyla muķâbele-i raĥne-i [A2 20a] kûhda müsteķar olup 'Abdu'llâh bin Ebî Rebî'a'yı emîr-i remye-i siĥâm eylediler. Livâ-yı menkûslarını Benî 'Abdu'd-dâr'dan Tālĥa bin Ebî Tālĥa'ya teslim idüp ğavânî-i recez-ĥ'ân

Beyt:

نحن بناء الطارق
نمشي على النمارق
إن تقبلوا نعانق
أو تدبروا نفارق
فراق غير وامق³

mizi görseniz bile size elçi gönderilmeyinceye kadar yerinizi terk etmeyiniz." Berrâ radiyallahü anhîdan Buhârî rivayet etmiştir." (Buhârî, *Cihâd*, s. 161)

1 Nazm: Beyt A1

Mef'ûlû Mefâ'ilün Fe'ûlün

2 Dokuz felek, Zat-ı Kibriya eliyle, özellikle Mustafâ'nın boyu ölçüsünce dokunan zırhın eteğindeki her bir halkasına nisbeten daha küçüktür.

3 **Recez**

"Biz Tarık'ın kızlarıyız, yastıklar üzerinde yürüyoruz. Eğer siz onları öldürürseniz (galip gelerseniz) size sarılırız. Eğer kaçarsanız, sevgisiz bir ayrılıkla sizden ayrılırız." (Et-Taberî, C. 2, s. 512)

mağûleleri erâciz-i şür-engîzi pîçide-i aşvât iderek iğlâ-yı kudûr-ı şerr ü şüre der-kâr idiler.¹ İbn İshâk rahmetu'llâhuñ gılâf-ı 'anber-püş-ı dehânından leme'an iden rivâyet-i şahîhadandur ki sipeh-keş-i enbiyâ 'aleyhi taḥiyyâtü'l-verâ dest-i cihân-güşâlarında âfitâb-âsâ bir şimşir-i şu'â-rîz tutarlar idi ki şahîfe-i âyîne-günında bu maḳâl-ı ḥamiyyet-fezâ münakkaş idi.

'Arabiyye:

في الجبن عار وفي الإقبال مكرمة
والمرء بالجبن لا ينج من القدر²

Seyyidü'l-evvelin ve'l-âhirin şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem bu şamşâm-ı ḥün-bârı edâ-yı ḥaḳḳına ta'ahhüd şartıyla ḳanğı dilir-i rezm-azmâ ḳabûl ider diyü 'umûm aşḥâbı vüche-i ḥiṭâb buyurdılar. Birḳaç şehere-i meydân-ı celâdet ḥ'âstekâr olduḳda anlara ta'lik-i laḫza³-i iltifât buyurmadılar. 'âkıbet Ebü Dücâne-i Enşâri ki ebṭâl-i ma'arik iḳtiḥâmdan idi. Yâ Resûla'l-lâh 'uhde-i ḥaḳḳ-ı şimşir nedür? [M 17a] diyü isti'lâm-ı ḥabî'e-i zamir eyledükte [A1 19b] "Simâ-yı elif-nümünü şüret-pezîr-i dâll olıncaya dek ya'nî ḳâmet-i müstaḳîmü'l-hey'etinde kisve-i inḥinâ zuhûr idinceye dek çehre-i efkâr-ı küffâra ḳarḳ eylemekdür." buyurduḳlarında Ebü Dücâne raḳıya'llâhü 'anh ta'ahhüd-i şart-ı ma'hûd itmegin i'tâ buyurdılar. Cibilliyet-i bahâdırânenen nâşî ma'arik-i maḡâzide ḥırâm-ı bî-bâkâne resm-i me'lûfi olmağın bu def'a iltifât-ı ḥazret-i faḫr-i kâ'inât 'aleyhi ekmelût-taḥiyyât [A2 20b] 'ilâve-i şevḳ olmağıla mu'tâddan efzûn şemâ'il-i müfteḥirâne ile muḳaddime-i şufûfa ṭâvûs gibi ḥırâmân olduḳda⁴ seyyid-i maḥlûḳât 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretleri refṭâr-ı Ebü Dücâne'ye raḳıya'llâhü 'anh işâret buyurup⁵ *إنها المشية التي يبغضه الله تعالى إلا في هذه المواطن* ḥadîs-i şerîfi leb-i mu'ciz-çekânlarından tereşşüh eyledi. Râst-revân-ı menâhic-âşâr ta'yîni üzre ibtidâ pâ-nihâde-i meydân-ı dalâl olan Ebü 'Âmir-i fâsık idi ki ḳable'l-bi'se ḳudûm-ı nebevîden iḥbâr itmiş iken zuhûr-ı nûr-ı Muḥammedî hengâmında ḡaleyân-ı dîk-i ḥasedden nâşî rû-gerdân-ı mes-

1 idiler: oldılar A2

2 **Basit**

"Korkaklıkta ar, ileri atılmakta şeref var. İnsan korkaklıkla kaderden kurtulamaz." (Ali bin Ebî Tâlib, *Divan*, s. 84)

3 laḫza: luḫāza A1, A2

4 ḥırâmân olduḳda: ḥırâm itdükte M

5 Bu (kibirli ve gururlu) yürüyüş, Allah'ın gazabına sebeptir; ancak bu (savaş gibi) yerler hariç. (İbn İshâk, *es-Sîre*, s. 326)

lek-i inkâr olmuştur. Ol bed-sirişt elli nefer kendi etbâ'ıyla şahın-ı sitîze[B 24]gâhı numûne-i bîşezâr-ı pür-gürâz eyleyüp zıkr-i nâm-ı bed-fercâmıyla âyine-i hevâyı telvîş eyledi¹. Ve cânib-i ser-sebz-i çemenzâr-ı imâna emtâr-ı kaţarât-ı sihâma âğâz eylediler. Ammâ şeh-bâzân-ı şâhiķa-i İslâm âşiyâne-i gümândan bir vechile iţâre-i tã'ir-i nibâl eylediler ki Ebû 'Âmir-i fâsiķ fe-seķa-i etbâ'ıyla beyâbân-ı idbâre rû-gerdân olduğundan ğayrı ğavânî-i nağ-me-sâz dahı te'âķub-ı tabance-i nişâlden vâveylâ-güyân-ı verâ-yı devâ'ir-i şufûfa âheng-i gürîz eylediler. Şüc'an-ı ķabile-i Havâzin ħizâ-yı kemân-dârân-ı [A1 20a] İslâm'a düşmek ile terâķüm-i zenbûr-ı peykândan nâ-ķâr siper-i żuhra istiżhâr eylediler.

Nazm:²

بخون ريختن از کمانها خدنگ
چو غمزه ز ابروی خوبان سنگ
سر تير در سينه کاوش گرفت
ز چشم زره خون تراوش گرفت³

Râyet-efrûz⁴-ı ğavâyet olan Tâlha bin Ebî Tâlha bâre-engîz-i 'arşa-i mü-bârezet olup "hel min mübâriz⁵" na'rasın hevâ-gir-i evc-i ğurûr eyledükde neķâve-i düdmân-ı [A2 21a] veġâ Hâzret-i 'Aliyyu'l-Mürtażâ rağıya'llâhü 'anh mânende-i kūh ol ķirk-âb⁶-ı subâtâ-i fesâdın ser-i râhuñ sedd eyleyüp bir đarbe-i şimşir ile beyza-i ser-i şekâ-perestın bir vechile dü nîm eyledi ki maġz-ı ħûn-âlûdı fevvâre-i mesîr⁷-i bi'se'l-maşir olup ħâne-i zînden ser-nigûn oldu. Hâlet-i suķûţda cây-ı 'avreti münkeşif olmaġın ħâzret-i edeb-âmûz-ı debistân-ı velâyet nüşha-i bed-nümûd-ı vücûdından ħakk-ı noķta-i re'sine iltifât buyurmayup yine merkez-i aşlilerine rücû' eyledükde⁸ Muş'ab bin 'Umeyr rağıya'llâhü 'anh edâ-yı ħizmet-i vekâlet eylediler. Mezbûr Tâlha kebş-i ketîbe laķabıyla şöhret-yâb-ı çerâġâh-ı işrâk olmaġın ber-tıbbķ-ı rû'yâ-yı nebevî ser-bürîde-i meslah-ı fenâ olduķda ħâzret-i ser-

1 eyledi: eyleyüp A1

2 Nazm: Beyt M

3 **Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül**

Yaylardan çıkan okla kan dökmek, neşeli güzellerin kaşlarının gamzesi, gibidir. Okun ucu, onun sine-sini kazdı. Zırhın gözünden kan sızmaya başladı.

4 Râyet-efrâz: Rû'yet-efrûz M

5 Benimle savaşıacak var mı?

6 ķirk-âb: çerġâh A1

7 mesîr: mesîre M

8 eyledükde: buyurduķda A2, A1

ver-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem gül-bâng-ı tekbîri gûlgûle-engîz-i felek-i eşîr eylediler. Livâ-yı nîgûnsâr-ı küffâr ‘Osmân bin Ebî Tâlha destinde istikrâr¹ bulıcağ Hâzret-i Hamza radiya’llâhü te‘âlâ ‘anhuñ şâ‘ika-i şimşîr-i kûh-şikâfiyla bir dest ü şânesi terkîb-i vücûdından mehcür olup ol şüretle deryûze-i dervâze-i caħîme ‘azm eyledi. Ba‘dehü Ebû Sa‘d bin Ebî Tâlha hâmil²-i rû‘yet-i nekbet olıcağ Sa‘d bin Ebî Vaḳḳâş’uñ radiya’llâhü te‘âlâ ‘anh bir nâvek-i ciger-dûzı ef‘âvâr sūrâh-ı gelûsına hâzide³ [A1 20b] olup derîçe-i memerr-i enfâsı duhte-i mismâr-ı ‘adem oldı. Andan soñra⁴ Râfi⁵ bin Tâlha ref‘-i ‘âlem-i hilâf idicek ‘Âşım bin Şâbit bin Ebî el-Aḳlaḥ radiya’llâhü ‘anh bir ḳaṭre peykân-ı ciger-dûz ile sîrâb-ı serâb-ı fenâ eyledi. Ba‘dehü Hâriş bin Tâlha ‘âlem-engîz-i mu‘âdât olıcağ⁶ ol tîre-nihâd daḥı yine şem‘a-i nâvek-i ‘Âşım ile reh-bürde-i [A2 21b] dehlîz-i târik-i ‘adem oldı. Anuñ ‘aḳabince birâderi Kilâb bin Tâlha ‘âlem-rübâ-yı ihtîşâm olıcağ [M 18a] ḥamle-i [B 25] Zübeyr bin el-‘Avvâm radiya’llâhü ‘anh ile ser-küçe-i ḥayâtdan def‘-i şıḳlet eyledi. Ba‘dehü bidâderi Cûlâs bin Tâlha ref‘-i râyet eyledükde râyet-i ḥayâtı şadme-i Tâlha bin⁷ ‘Abdu’llâh radiya’llâhü ‘anh ile ser-nigûn⁸ oldı. Mâ-ḥaşal meşâhir-i Benî ‘Abdu’d-dâr’dan yedi nefer birâderân ü peder ü a‘mâm bir sa‘atde encümen-gîr-i dereke-i caħîm⁹ oldılar. Ba‘dehü¹⁰ Erṭât bin Şûrahbîl ‘âlem-dâşt-ı şıḳâk olıcağ ḥamle-i sâḳî-i kevşer radiya’llâhü ‘anh ile peymâne-çeş¹¹-i zehr-âb-ı fenâ oldı. Ba‘dehü Şurayḥ bin Ḳarîz ref‘-i ‘âlem eyledi. Ol daḥı aşḥâbdan birinüñ zaḥmıyla küşe-nişîn-i siccîn oldı. Benî ‘Abdu’d-dâr’dan ḥamele-i livâ olmağ müsta‘id kimesneler¹² ḳalmayıcağ Şuvâb nâm bir gûlâm ref‘-i livâ-yı şeqâ-fercâm eyledi. Ol daḥı¹³ şaḥîḥ¹⁴terîn-i aḳvâl üzre ḥamle-i Ḳuzmân ile

1 istikrâr: ḳarâr M

2 hâmil: nâ‘il A2

3 hâzide: cârî B

4 soñra: ba‘dehü A2

5 Râfi‘: Nâfi‘ A2, Mesâfi‘ A1

6 olıcağ: eyledi M

7 Tâlha bin -M

8 ser-nigûn: nigûn A1, A2

9 caħîm: sa‘îr A2

10 Ba‘dehü -M, A1, A2

11 -çeş: -keş B

12 kimesneler -A1

13 daḥı -A1

14 şaḥîḥ: şıḥḥat A2

âşiyân-gîr-i peygüle-i nirân oldu. Yerâ‘a-i müşkbâr-ı Vâkıdî ‘aleyhi’r-raḥme bu siyâk üzere garîbe-nigâr-ı naḳş-ı âşâr olmuştur ki Ḳuzmân-ı mârrü‘z-zikr ḥasede-i kec-endîşân-ı nifâkdan idi. Hengâm-ı intihâz-ı İslâmiyân’da Me-dîne’de mekîn-i kemîn¹-i taḥallûf olmuş idi. Nisvân-ı ḳabile girih-güşâ-yı ta‘ne-i serzenîş ü istihzâ olmalarıyla bi’z-zarûre mu‘asker-i İslâm’a mülḥaḳ olup şaff-ı evvelde muḳîm oldu. Ḥattâ şaff-ı küffâra² ibtidâ burc-ı kemân-dan iṭâre-i kebûter-i ḥadeng eyleyen [A1 21a] Ḳuzmân idi. Bir mertebe revâc-engîz-i bâzâr-ı kârzâr³ oldu ki yedi müşrik anuñ delâlet-i şademâtı ile resîde-i ser-ḥadd-i caḥîm oldılar. Kendinüñ zemîn-i cisminden daḥı bis-yâr yenâbî‘-i ḥûn⁴-ı zaḥm feverân itmegin [A2 22a] emâret-i intikâl ile meydâna nîgünsâr olduğu hâlde Ḳatâde bin Nu‘mân raḍıya’llâhü ‘anh “Yâ Eba’l-Gaydâḳ şerbet-i şehâdet ḥoş-güvâr⁵ olsun!” diyü idâre-i peymâne-i pürsiş-i hâl eyleyicek Ḳuzmân eyitdi ki “Benüm güşîşüm ḥimâye-i dîn için degüldür. Ve mülâḥaza-i şiyânet-i dîn daḥı reh-yâfte-i ḥavâlî-i zamî-rüm olmamıştır. Ancak naḥlistân-ı Medîne dest-zede-i târâc-gerân-ı Ḳureyş olmamak için idi.” Âḥîr zihâm-ı zaḥm ile ḥayâtdan [M 18b] me’yûs olıcaḳ kendinüñ şimşirine sürresin⁶ niyâm idüp naḳd-ı rûḥın ḥazîne-i nîrâna teslim eyledi. Her-bârgēh⁷ nâm-ı Ḳuzmân elisine-i aşḥâba cereyân eylese seyyid-i kevneyn ‘aleyhi’t-taḥiyyet ve’t-teslîm “Ḳuzmân cümle-i dü-zahîyândandır.” diyü zebân-güzâr buyururlar idi. Muḥaşşal şîr-i merdân-ı müşrik-süz taraf taraf hücum-ı ḥamâm-efrûz ile bir vechile inâre-i kânûn-ı sitîz eylediler ki ḥass-ṭab‘ân⁸-ı vâdî-i ḥızlân ber-hem-zede-i tefriḳa-i ıztırâb oldılar ki⁹ ḥattâ ol gün şîr-i Ḥudâ ‘Aliyyu’l-Mürtażâ ile Ebû Dücâne-i Enşârî raḍıya’llâhü anhümâdan şudûr iden âşâr-ı şecâ‘at maḳûle-i ḥarḳ-ı ‘âdet idi. Sû-be-sû sūdâgerân-ı çâr-sû-yı maḡâzî naḳd-ı peykân ve biḍâ‘a-i şimşîr-i sürḥ-çekânla lifâfe-i ebdân-ı küffârdan ḳabz-ı metâ‘-ı ḥayât iderler idi. [B 26] ‘âḳibet eczâ-yı müşrikînüñ şîrâze¹⁰-i intizâmları nâḥun-ı şim-

1 kemîn: temkîn A2

2 küffâra: evvelde A1

3 kârzâr: -güzâr A2

4 ḥûn -A1

5 şerbet-i şehâdet ḥoş-güvâr: şerbet-i ḥoş-güvâr-ı şehâdet ‘âḳibet A1

6 sürresin: nîze A2

7 Her-bârgēh -A1

8 -ṭab‘ân: -tıynetân A1

9 ki -M

10 şîrâze: müşîr A1

şîr-i gûzât ile münhal olup mehçe-i a'lâmları ni'âl-i maṭâyâ ile hem-hâl ve gûy-ı serleri haṭve-i çevgân-ı [A1 21b] çâbü-k-revân-ı İslâm'a pâ-mâl olıcak şaff-ı raşîfleri müteḥallil ve şebâtı gürîze müteḥavvil oldu. Elḥân-ı zenân nağme-i zenân libâs-ı nevḥada maḳâm-ı nâhîde resîde oldu. Ol ḥâletde dilîrân-ı şîr-iḳtiḥâm târâc-ı [A2 22b] emvâl ve esr-i nisvâna iṭâle-i dest-i iğtinâm eylediler. Egerçi bî-terâḳḳub ü intizâr dârü'n-nevâl-ı miḥmân-ḥâne-i ḡaybdan bu gûne nevâle-i şîrîn-ṭa'am-ı feth ü zafer gürisne-çeşmân-ı celâdete pîş-nihâd kılındı. Ammâ¹ her loḳma-i şehiyye zımnında bir seng ve her nûş dâmeninde bir niş ta'biye eylemek ḡâlibâ 'âdet-i muḳarrere-i çâşnî-gîr olduğu zâ'ıḳadârân-ı intibâha nümâyândur.

Beyt: بسكه در لقمه من سنگ نهفته است فلک
بی تکلف نگذارم بجگر دندانرا²

'Âmme-i mû-şikâfân-ı tedḳikât-ı siyer şedd³-i ḥibâl-i iṭbâḳ-ı ḥaber⁴ itmişlerdür ki vâḳı'a-i fütûḥ-âmîz-i Bedr-i kübrâda ber-'aḳs-ı rızâ-yı Rab-bânî istifdâ-yı üsârâ-yı Ḳureyş'e rağbet müstevcib-i nikâyet olup 'âded-i giriftârân-ı Bedr kadar ḥilyedârân-ı İslâm fedâ-yı istiḡnâ-yı ḥazret-i zü'l-celâl [M 19a] olmaḳ nühüfte-i 'uhde-i taḳdîr idi. Bu maḥalde berḳ-i 'âlem-sûz-ı kaza şereyân-ı şehâb-ı kuvvetden çehende-i ḥürmenzâr-ı fi'l olmağa der-kâr oldu. Bu teşbib-i dil-ḥırâşu'n ḥulâşası budur ki vaḳtâ ki dilîrân-ı İslâm fâ'iz-i fırsat-ı iğtinâm oldukların ḥafaza-i şikâf-ı küḥ⁵ olan kemân-gîrân-ı aşḥâb mu'âyene itmekle ârzü-yı ḡanîmet râbîṭa-i şabr u şebâtların güsiste ve sūḥân-ı tîz-dendân-ı ḥarş-ı ḡâret 'iḳâl-i ıştibârların şikeste idüp cânib-i suḳâṭa-i ḡanâ'ime şitâbân oldılar. 'Abdu'llâh bin Cübeyr raḍıya'llâhü 'anh [A1 22a] her çend râḥ-ı şitâblarına dîvâr-ı nâle vü feryâd keşide idüp "Ey ḥamiyân-ı ḥavze-i İslâm süpürde⁶-i peygamberî üzre ri'âyet-i muḥâfaza-i merkezde niçün şâbit olmazsınız ve kerâyim-i müddeḥerât-ı uḫreviyyeyi müzehrefât-ı dünyeviyyeye fedâ idüp [A2 23a] vâdî-i nâ-fermâniye niçün⁷

1 Ammâ -M

2 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Felek sürekli benim lokmama taş gizlediğinden dolayı cefa çekmeksizin cigere diş geçiremem.

3 şedd: sedd A1, A2

4 ḥaber -M

5 küḥ -A2

6 süpürde: sipâriş M

7 niçün -M

devân olmañ rızâ-yı nebevîye muhâlefet şe'âmetinden endişenâk oluñ diyü terhib ü tahzîr eyledükçe harş-ı ğanâyim ğışâve-i sâmi'â-i idrâkları olmağıla âvîhte-i güş-ı kabûl itmediler. Ammâ 'Abdu'llâh bin Cübeyr rağıya'llâhü 'anh 'aşereden nâkış fermân-berân-ı râsihü'l-kadem ile pâ-füşürde-i şebât oldılar. Âyet-i kerîme-i ¹﴿مَنْ يُرِيدِ الدُّنْيَا وَمَنْكُم مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ﴾ bu iki fırkanuñ beyân-ı hâllerin mutaẓammın şahîfe-pîrâ-yı tenzîl olmuştur. Ketîbe-i Kureyş'den Hâlid bin el-Velid ve 'İkrime bin Ebî Cehl ol rahne-i cebeli mazanne-i medhâl olduĝın tayağkun itmekle birkaç def'a ol şavba hücûma niyyet idüp lâkin bîm-i sihâm-ı pâsdârân şikâf-ı bâre-i [B 27] 'azîmetlerine fûtür virmiş idi. Ammâ kemîn-i furşatda küşe-i çeşmin ol reh-güzâr-ı 'Ayneyn'den dūr itmeyüp tesâhül-i nighbânâne cüyâ-yı furşat eylediler. Bir² def'a dağı icâle-i cäsüs-ı nazâr eyledükde mânende-i dehân-ı dendân-rîhte hıfz-ı şikâfa vâfi³ nighbândan hâlî göricek hemân intihâz-ı furşat idüp⁴ bir miqdâr şeddâd-ı bed-nihâdla mânende-i seyl-âb-ı belâ ol mevredden hücûm idüp [M 19b] 'Abdu'llâh bin Cübeyr'i rağıya'llâhü 'anh bağıyye-i hafaza ile laṭme-h'âr-ı cüy-bâr-ı şehâdet eylediler. Andan soñra verâ-yı leşker-i İslâm'dan şarşar-ı nâgehânî gibi hûbûb idüp bî-haberân-ı meşğale-i târâcuñ kafasından sühte-i zebâne-i şimşîr itmege başladılar. Tarfetü'l-'aynda [A1 22b] mir'ât-ı kazâ şüret-i bâz-güne göstermegin mü'-minîn ü müşrikîn def'aten mübâdele-i câme-i fetḥ ü kesr eylediler.

Nazm:⁵

چنین است آیین این کهنه کاخ
که گه بر تو تنگست و گاهی فراخ

نخندیده در طرف گلشن گلی
که نگریست در ماتمش بلبل⁶

[A2 23b] Bu güne maḥall-i nâ-ma'hüdeden gerdiş-i peymâne-i kazâ zuhûrî ser-mestân⁷-ı sülâfe-i İslâm'ı bir vechile medhûş-ı ḥumâr⁸-ı ḥayret

1 "İçinizden dünyayı isteyenler de vardı, ahireti isteyenler de." (Âl-i İmrân, 3/152)

2 bir: bu M

3 şikâfa vâfi: şikâf-ı dâmı A2

4 idüp: olup A2

5 Nazm: Beyt M, A1

6 **Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül**

Bu köhne sarayın kuralları böyledir. Sana bazen dar gelir, bazen de ferah olur. Bir bülbül, onun mate-mine ağlamadığı için bir gül, gül bahçesinde bir an bile gülmedi.

7 mestân: mestâne A2, A1

8 ḥumâr: ḥumât A2

eyledi ki âşnâ vü bîgâne farkından ‘âciz olup pîş-i nazarda kime dūçâr olurlar ise hâml-e-tîgiyla dūçâr iderler idi. Ol hîlâlde şerâre-endâz-ı nâ’i-re-i kîn-i İblîs-i la’în tavr-ı nîk-endîşânede ¹أخراكم يا عباد الله na’rasıyla pîş-revân-ı güzâta zelzele-i teşvîş ü telâş virmekle cānib-i kâfâya² taqlîb-i vüche-i istiqlâ³ eyledüklerinde kâfâ-rev olan güzâtı düşmen taşavvur itmekle üzerlerine sell-i seyf-i hayf eylediler.

Beyt: جمع کردن خویش را در عهد حیرت مشکست
رو⁴ نتوان گرفتن لشکر برگشته را پیش³

Galebe-i neşve⁵-i ma’cûn-ı dehşetden dideleri âbgîne-i revzene-i hayret olmağın ehibbâyı kisvet-i a’dâda müşâhede eylediler. Âyet⁶-i kerîme-i ⁷﴿وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ﴾ me’âli nümâyân oldu. Hattâ Üseyd bin Hudaýr rağıya’llâhü ‘anhuñ çemen⁸-i bedeninde cüy-bâr-ı şımşîr-i İslâmiyân’dan iki gül-i zahm-ı hândân oldu. Ve Hüzeyfe rağıya’llâhü ‘anhuñ pederi Yemân rağıya’llâhü ‘anhı sâķî-i şımşîr-i İslâmiyân’dan ser-girân-ı cür’a-i şehâdet eyledi⁹. Hüzeyfe rağıyallâhü ‘anh her çend iş’âr-ı ‘alâ’ik-i übüvvet idüp çäre-cüy-ı iştihlâş oldu. Ammâ istilâ-yı hayretten hiç birinün sâmi’a-i bî-şu’urına te’sîr itmedi. Beyâbân-neverd-i güriz olan küffâr dağı bî’l-cümle i’ade-i inân-ı [M 20a] hücum idüp [A1 23a] hûn-ı aşhâb-ı kirâmı gül-güne-i rüy-i zemîn eylediler. Şarşar-ı naḥl-endâz-ı taķdîr-i perverdigâr¹⁰ hırmen-i mezra’a-i imânı târ ü mâr eyleyicek sehî-serv-i bağ-ı belâğ ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm tek ü tenhâ çalup gülbün-i hadîka-i velâyet ‘Aliyyu’l-Mürtażâ¹¹ [B 28] kerrema’llâhü vechehûden ğayrı sāye-i sa’âdet-mâyelerinden [A2 24a] kimse kalmadı. Âfitâb-ı ruḥsârları seyyâre-rîz-i ‘araķ-ı ḥamiyyet olup “Yâ Alî ne ‘aceb sen dağı birâderân-ı gürizendeye

1 Ey Allah’ın kulları! Ahiretiniz için çalışınız.

2 kâfâya: feżâya A1

3 Fa’îlâtün Fa’îlâtün Fa’îlâtün Fa’îlün

Şaşkınlık zamanında kendini toplamak zordur. Geri dönen ordunun yolunun önü alınamaz.

4 pîş-rev: pîş-reh M, A2, B

5 neşve -M

6 Âyet -M

7 “İnsanları sarhoş görürsün; halbuki onlar sarhoş değillerdir.” (Hacc, 22 /2)

8 çemen: ḥam. M

9 eyledi: oldı A1

10 taķdîr-i perverdigâr: rûzgâr-ı kec-reftâr A1

11 ‘Aliyyu’l-Mürtażâ -M

pey-rev olmaduñ?” diyü buyurduklarında إن أكفر بعد الإيمان يا رسول الله أو أكفر بعد الإيمان إن cevabı ile fahtevâr ol serv-i riyâz-ı âferînişüñ pîrâmenine devr eyler idi.

Beyt:

نه چنان است بتو رابطه رشتۀ جان²

که مخالف بتواند بدو صد تیغ برید³

Hâzret-i bâlâ-nişîn-i mesned-i da‘vet şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ‘akîb-i remîdegân-ı İslâm’dan أين النصر فإلى أين أيتها الناس إني رسول الله قد وعدني النصر فإلى أين remîdegân-ı İslâm’dan أين النصر فإلى أين diyü kâmet-i şadâların ref itdükçe penbe-i dehşet şimâh-ı sâmi‘alarında yârâ-yı ılgâ kıomazdı. Ol hilâlde kemîn-gîrân-ı hızlândan bir fırka-i düzağ-mesîr ol küh-ı ‘âlî-esâs-ı şefâ‘at üzre hücum eylediler. “Yâ Alî, bu bed-kâmların şerâre-i şerlerin⁵ itfâ eyle” diyü işâret-i ‘aliyye⁶ buyurduklarında hâzret-i şîr-i şimşîr-zen kerrema’llâhü vechehü hamle-i hârâ-şikâfla pîş-revleri olan Hişâm bin Ümeyye-i Maḥzûmî’yi reh-neverd-i fenâ idicek bağıyyesi rû-nihâde-i girîve-i gürîz oldılar.

Nigâste-i şahîfe-i Buḥârî olan mu‘teberât-ı rivâyâtıdandır ki ol günde daḥı zâviye-nişînân-ı buḥ‘a-i melekût fermân-ı cihân-ı âferîn üzre celle şânühü ile⁷ şaff-beste-i ma‘reke-i nâsût olmuşlar idi. Ammâ taraf-ı ḥakîm-i ḥikmet-endûzdan muraḥḥaş-ı kıtâl olmamışlar idi. Hâzret-i Cebrâ’îl ve Mikâ’îl ‘aleyhime’s-selâm [A1 23b] şûret-i insânide kabâ-yı sepîd ile yemîn ü yesâr-ı eşref-i mevcûdât ‘aleyhi efḍâlü’t-taḥiyyâtıda mürâ‘ât-ı lâzime-i ḥıfz ü şıyânet iderler idi. Ol hilâlde telâṭum-ı deryâ-yı ḥayretten kenâre-gîr olan on dört nefer [A2 24b] aşḥâb-ı kirâm raḍıya [M 20b]llâhü ‘anhüm ki yedi neferi⁸ muḥâcirînden⁹ Hâzret-i Şiddîk-i Ekber ve ‘Aliyyu’l-Mürtaẓâ ve ‘Abdu’r-raḥmân bin ‘Afv, Sa’d bin Ebî Vakḥkâş, Zübeyr bin el-‘Avvâm, Talḥa bin ‘Abdu’llâh, Ebû ‘Ubeyde bin el-Cerrâḥ ve enşârdan Ḥubâb bin

1 Yâ Resulallah! Benim için sana tabi olmak varken imandan sonra küfre mi gireyim?

2 cân: men A1

3 Fa’ilâtün Fa’ilâtün Fa’ilâtün Fa’ilün

Can ipliğim sana öylesine bağlıdır ki, muhalifler iki yüz kılıçla onu kesemezler.

4 Ey insanlar! Cenab-ı Hak bana zafer vaat etti nereye kaçırıyorsunuz?

5 şerlerin: şerrin M

6 ‘aliyye -M

7 ile -M

8 yedi neferi: yedisî M

9 muḥâcirînden: muḥâcirîn ḥâzretlerinden ki M

el-Münzir Ebū Dücâne ve ‘Âşım bin Sâbit¹ ve Hâriş bin Şamme ve Süheyl bin Hıneyf ve Üseyd bin Hıdayr Sa’d bin Mu‘âz rağıya’llâhü ‘anhüm ecmâ’in merkez-i muhîti-nübüvvet ‘aleyhi’t-teslîm ve’t-taḥıyyât ḥazretlerinin ḥavâlisinde aḳd-i dâ’ire-i cem’iyyet idüp anlardan daḫı Ḥazret-i Mürtaẓâ ve Talḥa ve Zübeyr ve Ebū Dücâne ve Hâriş ve Ḥubâb ve ‘Âşım ve Süheyl pişgâh-ı şâhen-şâh-ı keveynde iṣâr-ı nâḳd-ı ḥayât itmek şartıyla seyyid-i kâ’inât a şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem dest-dâde-i mübâya‘at oldılar. Ammâ viḳâye-i İllâhî’de mecmû‘ı şademât-ı ḳazâdan maşûn oldılar. Ebū Dücâne ve Süheyl bin Hıneyf rağıya’llâhü ‘anhümâ ol tılsım-ı gencîne-i risâletün ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm şimşir-i bürehne ile bâlâ-yı ser-i sa‘âdet-medârlarında² edâ-yı ḳâ’ide-i [B 29] nıgehbânî iderler idi.

Beıt: گریزد از صف ما هر که مرد غوغا نیست
 کسی که کشته نشد از قبیلۀ ما نیست³

Ol ḥâletde eṣrârdan bir gürûḥ daḫı ḥazret-i server-i sâdât ‘aleyhi ecmelü’t-taḥıyyât üzre dest-efrâz⁴-ı hücum olduklarında “Yâ Alî bunların mekâ’idin daḫı⁵ def eyle!” buyurdılar. Şîr-i şaff-der rağıya’llâhü te‘âlâ ‘anh pîş-ḳadem-i küffâr olan ‘Amr bin ‘Abdu’llâhî’l-Cahimî’yi reyyân-ı cür‘a-i seyf idüp baḳıyyesi daḫı ḥamalât-ı müte‘âḳıbe-i cân-güdâz ile beyâbân-cüy-ı idbâr eyledükde Ḥazret-i Cibrîl-i Emîn [A1 24a] bî-iḥtiyâr gırih-güşâ-yı leb-i âferîn olup “Yâ Resûla’llâḥ ḥaḳḳâ ki ma‘raz-ı hümayûnuñda yekke-tâz-ı ‘arşa-i velâyet [A2 25a] ‘Aliyyu’l-Mürtaẓâdan şudûr iden mertebe-i cân-sipârı resîde-i a’lâ-yı ṭabaḳât-ı müvâsâtdur.” diyü berât-ı şecâat-ı Mürtaẓavî’yeye tuğrâ-keş-i taḥsîn oldukda seyyid-i ‘âlemiyân ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri⁶ إنه مني وأنا منه ḥadîs-i mu‘ciz-nigâr ile levḥa-tırâz-ı menḳabet-i Ḥayderî oldılar. Ḥazret-i Emîn daḫı⁷ وأنا منكما⁸ ferîdesi ile telâḫuḳ-ı silsile-i ittiḥâdı mâye-i faḫr u mübâḥât eyledi. [M 21a] Nâ-gâḥ

1 Sâbit: Şâmit M

2 bâlâ-yı ser-i sa‘âdet-medârlarında -A1

3 **Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün**

Kavga adamı olmayan, bizim safımızdan kaçır. Öldürülmeyen, bizim kabilemizden değildi.

4 -efrâz: -efrûz A1

5 mekâ’idin daḫı: daḫı mekâ’idin M

6 “Alî bendendir. Ben Alî’denim.” (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 8, s. 1246)

7 daḫı: vahy A1

8 “Ben ikinizdenim.” (Taberânî, *Mu’cemül-Kebîr*, C. 1, s. 318)

fırka-i diğer dağı mîve-i nihâl-i çemen¹-i risâlet ‘aleyhi’l-yuhyi’t-taḥiyyât ḥazretlerine işâl-i âsîb-i mazarrat niyyeti ile hücum eyledüklerinde ḥazret-i kerrâr-ı şaff-endâz raḍıya’llâhü ‘anh anlardan dağı Bîşr bin Mâlik-i ‘Âmiri’yi teslîm²-i mâlik-i düzaḥ eyledükde baḳıyyesi ṭayy-ı ‘arşa-i şebât eylediler. Andan sonra seyyid-i enbiyâ ‘aleyhi’s-selâm cânibine hücum küf-fardan pây-ı cesâret kalmadı.

Ruḥsâre-zîb-i şaḥîfe-i *Me’âricü’n-Nübüvve* olan ferâ’id-i rivâyât dandır ki galebe-i muḍârebeden şamşâm-ı dırgâm-ı Hudâ raḍıya’llâhü ‘anh rişte-i bed-‘ahdân gibi şikest olmağın ḥazret-i dâver-i hıṭṭa-i “ḳâbe ḳavseyn” ‘aleyhi’s-selâm ‘Aliyyu’l-Mürtażâ kerrema’llâhü veche kemer-beste-i ṭarîḳ-i fütüvvet idüp ya’nî ol maḥalde Zülfeḳâr-ı âteşbâr gibi bir şimşir-i nâm-dâr iḥsân ile şecâ’at-ı fitriyyesin dü bâlâ eylediler. Ḥazret-i meydân-pîrâ-yı velâyet şevḳ-i temellük-i Zülfeḳâr ile bir güne dest-bürd-i ḡazanferâne gösterdiler ki sevâkin-i ṭabâḳât-ı pest ü bülend-i mülk ü melekût nişâr-ı le’âl³-i taḥşîn idüp fermân-ı cihân-âferîn-i zü’l-celâl ile ḡurfe-i zeberced-fâm manzar-ı ṭârem-i ḥaḍrâdan Rıḍvân nâm bir firişte-i nûrânî-sirişt لا فتى إلا 4 zemzemesin mesâmi‘-i sekene-i zemîne iblâḡ eyledi. [A2 25b] Lücce-i bî-ḳa‘r-ı velâyetüñ raḍıya’llâhü te’âlâ ‘anh bu zemzemedem emvâc-ı ḥurûşân-ı şevḳi çarḥ-sây olup vedî‘a-i eşdâf-ı ‘urûḳ-ı fîṭratı olan mürvârid-i şecâ’atı pîşḡâh-ı seyyid-i ins ü cânda ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm meydân-ı rezme nişâr eyledi.

Beyt:

سر ذوالفقارش که خونبار بود
چو لا از پی نفی کفار بود⁵

Ḳays bin Sa’d raḍıya’llâhü ‘anhümâ pederi Sa’d’dan ol dağı Ḥazret-i Leys-i Ġalib Alî bin Ebî Ṭalib kerrema’llâhü vechehûden taḥrîk-i silsile-i rivâyet ider ki “Baña dest-i a’dâdan on altı ḍarbe işâbet eyledi ki dört ḍarbede sath-ı zemîne mefrûş oldum. Her sükûtda ḥûb-büy-i ḥoş-rüy⁶ bir

1 çemen -A2

2 teslîm: müselleme M

3 le’âl: zülâl A1

4 Zülfıkar gibi kılıç, Ali gibi yiğit bulunmaz. (İbnu’l-Kayserânî, *Zahıratu’l-Huffâz*, C. V, s. 2656)

5 Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül

Onun kanlı olan zülfıkarının ucu, lâ gibi küffarı yok etmenin peşindeydi.

6 ḥûb-büy ḥoş-rüy: ḥoş-rüy ḥûb-büy M

merd-i sūtūde-peyker dest-i i'ānetin baña halka-i bāzū idüp hākten ref'ider idi. [M 21b] Ve seb'ike-i gūşışūn muṭābık-ı kālīb-ı rızā-yı Hūdā vü Resūl'dür diyü muḳāteleye¹ iğrā² ider idi. Sūkūn-ı lehīb-i ḥarbden şöra mu'āmele-i güzeşteyi merfū'-ı ma'rez-i risālet 'aleyhi's-selām eyledüğümde beyniñüzde mu'ārefe vü sebkat itmiş midür? didiler. Hiç ol vāḳtten muḳaddem manzūr-ı dīde-i idrākūm olmamış idi. Ancaḳ sīmā-yı Dīḥ-yetü'l-Kelbī'ye mümāşil idi didüm. “Yā Alī dīde-i iḳbālūn rüşen olsun ki Cibril-i Emīn 'aleyhi's-selām ile nā'il-i 'izz-i mülākāt olmışsın diyü buyurdılar.”

Şaḥīb-i Buḥārī'de raḥmetu'llāhi³ raḳam-zede-i taşḥīḥdür⁴ ki mebādī-i tefriḳa-i ğuzātda gerd-engiz⁵-i muḥārib Hāzret-i Ḥamza bin 'Abdu'l-müṭṭa-lib raḍıya'llāhü 'anh Sibā' bin 'Abdu'l-'uzzā ile muḳābele idüp bir şimşir ile ru'me-i sibā' eyledi. Ve mānende-i üştür⁶-i ser-mest cānib-i āḥere 'aṭf-ı 'inān eyledükde Vahşī nām bir⁷ ğulām ki menkūḥa-i Ebī Süfyān Hind binti 'Urbe'nūn ārzū-yı mevā'id-i iḥsānıyla [A1 25a] 'aḳīb-i Ḥamza raḍıya'llāhü 'anhāda dīde-düz-ı [A2 26a] taraşşud-ı fırsat olmuş idi. Ol ḥilālde dil-i sengini gibi bir şāḥre-i şammā sāyesinde tevārī idüp destinde olan ḥarbe-i ser-tizi ki nā⁸-dāniste-i rāḥ-ı ḥaṭā idi. Ol şāḥīb-kırān-ı şaff-şiken bī-ḥaber güzer ider iken endāḥte eyledi. Cāygāḥ-ı muḥālefete ta'alluḳ itmegin tūṭi-i rūḥ-ı ḳudsisi mażik-i ḳafes-i bedenden şāḥsār-ı Cennet⁹-i Me'vā'ya tayarān eyledi. Ol ḳurbān-ı meslaḥ-ı ḥaḳīḳatūn şadr-ı münevverin şerḥ idüp pāre-i cigerin Hind'e iḥdā eyledükde Hind taḥḳik-i müdde'ā için maşra'ı üzre gelüp bini vü ğūş-ı ğül-nümünün bürīde-i mühennede-i kīn eyledi. Ve şarāb-ı telḥ-i mātem-i pederin ferāmūş itmek dā'iyesiyle ciger-i seyyidü's-şühedāyı kebāb itmekle “ākiletü'l-ekbād¹⁰” laḳabıyla şöret-yāb¹¹-ı 'ālem oldu.

1 muḳātele: muḳābele M

2 iğrā: imā A1

3 raḥmetu'llāhi -M

4 taşḥīḥ: taḥḳik M

5 -engiz: -ābrū A1

6 üştür: ester M

7 bir -M

8 nā -M

9 cennet -A1, M, B,

10 Cigerleri yiyen.

11 şöret-yāb: şöre-i 'ām A1, A2

Beyt:

صبح اقبال اگر در افق امکان هست
رخنهٔ سینه و چاک جگر مردانست¹

Vākıdî ‘aleyhi’r-raḥme nākıdūr ki Vehb bin Kābūs-ı Müznî ve birāder-zādesi Hāriş bin ‘Uḳbe raḍıya’llāhü ‘anhümā ki her birisi dilîr-i ceng-āz-mā ve şeşsüvār-ı ma’reke[M 22a]-ārā idiler. Maḳtele-i kıyāmet-ḥız-i Uḥūd vuḳū’ından bî-ḥāber Cebel-i Müznî’den ziyāret-i seyyidü’l-enām niyyeti ile rikāb-engîz-i ‘azm olmışlar idi. Taybe-i Tayyibe’de merkez-i İslām’ı seyyid-i ‘ālî-cenāb ‘aleyhi’s-selāmdan ve encümen-i aşḥābdan [B 31] ḥālî göricek keyfiyyet-i ḥālî istiş‘ār idüp hemān

Beyt:

کونین بچه کار آیدم ار با تو نباشم
بی دولت وصل تو نعیم دو سرا هیچ²

diyerek ḥuzūr-ı seyyid-i āfāka bāl-güşā-yı iştıyāk olup ol maḥalde dāhil-i ‘arbedegāh oldılar ki şemmāme-i hoş-nümā-yı mecma‘-ı İslām henüz dest-ḥuş-ı inhizām [A2 26b] olmuş idi. Bu ḥılâlde bir gürüh-ı müşrik-i şerr-pe-rest³ [A1 25b] sulṭān-ı kevneyn ‘aleyhi’s-selām ḥazretleri⁴ üze gird-engîz-i hücum olduğda “men li hazîhi’l-fırḳati⁵” buyurdılar. ya’nî kimdür ki bu seyl-i tünd-rüy-i belāya sedd ola. Vehb bin Kābūs⁶ انا يا رسول الله diyerek şafir-i nāvek-i düşmen-düz ile ol ber-geşte-baḥtları rāh-girā-yı vādî-i idbār eyledi. Yine bir fırḳa-i ḍalle daḥı müte‘āķiben hücum eyledi. Yine⁷ انا يا رسول الله⁹ buyurdıklarında yine Vehb cevābına müteşaddî olup bâriḳa-i şimşîr ile ol ḥār-menişānı rüy-tāb-ı vādî-i gürîz eyledi. Def‘a-i şālîşede bir fırḳa-i bed-āmûz daḥı nümāyān olduğda yine¹⁰ من يقوم لي هؤلاء¹⁰ buyurdıklarında yine Vehb

1 Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün

Eğer imkân ufkunda bir ikbal sabahı varsa, (o) parçalanmış cigerli yigitlerin sinenin yarığıdır.

2 Mef’ulü Mef’ilü Mef’ilü Fe’ülün

Senin ile beraber değilsem iki cihan ne işime yarar? Sana kavuşma şansım olmayınca iki dünyanın nimetleri hiçtir.

3 -perest: -sirişt A1, A2

4 ḥazretleri -M

5 Bu taifeye karşı savaşacak kişi kimdir?

6 Yâ Resulallah, ben...

7 Yine -M

8 Bu askerlere karşı savaşacak kişi kimdir?

9 Ya Resûlallah ben...

10 Kim bunlara karşı savaşır?

¹أنا يا رسول الله cevâbıyla şüret-nümâ-yı şevk olıcağ hazret-i şâdıku'l-va'-dü'l-emîn ²وأبشر بالجنة kelâm-ı beşâret-encâmın Vehb rağıya'llâhü 'anh gûşvâre-i binâ-gûş-ı isti'dâd eylediler. Bu nüvîd-i devlet-i cāvîd nağd-ı ârâmın târâc idüp miyân-ı mağtele-i âşûb-ğîze şitâbân olup gerd-i a'dâyı dâmen-i şafağ-gün-ı gerdüna işâl eyledi. Âhir kabâ-yı şengerf-gün-ı şehâdetle hülle-hâne-i firdevse dâmen-i bemyân-ı 'âzîmet oldu. İstikrâr-ı tûfân-ı peygâr hilâlinde seyyid-i kâ'inât 'aleyhi esnât-taḥıyyât ser-zemîn-i şehâdetgâha teşrîf idüp ³رضي الله عنك فإني عنك راضٍ du'âsıyla rûhın tervîḥ buyurdılar.

Beyt:

خوشم بهمت آنکس که در ریاض حیات
فشاند دانه الماس و تخم مرهم سوخت ⁵

Hazret-i 'Ömer ibnü'l-Ḥaṭṭâb rağıya'llâhü 'anh tarîk-i Vehb-i Müznî üzre hafâza-i gencîne-i ervâha teslim-i nağd-ı hayât itmegi 'inâyet-i Rab-bânîyye'den ben de ⁶h'âstekârum diyü [A2 27a] her bâr zebân-güzâr buyururlar idi. Sa'd bin Ebî Vaḳḳâş [A1 26a] rağıya'llâhü te'âlâ 'anh Rûz-ı Uḥud'da İbn Kâbüs-ı Müznî'den meşhûd ⁷-ı bâşıra-i i'tibârum olan galebe-i neberd-ârâyı ve lâzime-i cigerdârı ⁸bir ma'rekede bir kimseden çeşm-güzârüm olmamışdur diyü nişâr-ı le'âl-i taḥsîn iderler idi. Ve “Anuñ mevte hezâr hayâta râcihdür.” diyü ribât-ı dehânların kâfile-i ğıbtaya menzilgâh iderler idi. Vâkıdı 'aleyhi'r-raḥmenüñ yerâ'a-güzâr olduğu nuḳûldendür ki 'Amr bin Şâbit bin Vaḳş rağıya'llâhü 'anhuñ ol güne gelince mâdde-i taḥaḳḳuk ⁹-ı İslâm'da dâmen-i zamîri ğubâr-âlûde-i iştibâh idi. Yârân-ı nü-hüfte-dânı gezlik-i edille-i ḳâṭı'a ile levḫa-i i'tikâdından ḥakk-ı sevâd-ı şek-ke [B 32] gûşış itdükçe mir'ât-ı ḥatırı daḫı ziyâde mükedder olurdu.

1 Yâ Resulallah! Ben...

2 Kalk! Cennetle müjdele.

3 idüp: buyurup M

4 Allah senden razıdır. Ben de senden razıyım.

5 sūht: sāht A2

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Hayat bahçesinde, elmas tanesini saçan ve merhemın tohumunu yakan kişinin himmetinden memnum.

6 ben de -A2, M, B

7 meşhûd: şühûd A1

8 cigerdârı -A1

9 taḥaḳḳuk: taḥḳik A2

Beyt: دست و پای میتوان زد بند اگر بر دست و پای
وای بر جان گرفتاری که بندش بر دلست¹

Tâ ol zamân ki zinde-dilân-ı İslâm Uḥud’a müteveccih oldılar. Ḥazret-i miftaḥü’l-ebvâb deriçe-i zamîrinde olan kuff-ı ğafleti şikest idüp serâçe-i sînesi rûfte-i çârüb-ı ‘inâyet ve tâbişgâh-ı âfitâb-ı hidâyet oldı. Ser-engüş-ti zebân-ı yakînle idâre-i sübhâ-i tevḥîd iderek meydân-ı kârzâra şitâb idüp ḥulle-püş-ı sa‘âdet²-i şehâdet be-düş³ olıncaya dek kârgâh-ı sitizi germ eyledi. Çeşm-bend-i virânezâr⁴-ı fenâ olduğı maḥalde sâbıka-i ḥâline ıttılâ⁵ iden aşḥâbından ba‘zı sı istikşâ-yı mâ-fi’z-zamîr itdüklerinde bi-ḥamdi’l-lâhi te‘âlâ ḥamîr-i pûte-i zamîr olan naḥd-ı mağşûş-ı iştibâh kîmyâkârî-i ‘inâyet ile ibrîz-i ḥâlîş-i imâna müteḥavvil oldı. Ḥâlâ isâr-ı bidâ‘a-i ḥayât itdügüm muṭlakâ şükrâne-i maḥdem-i ḥayât-baḥş-ı imân içündür diyü ‘azm-i râḥat-serây-ı bekâ eyledi. [A2 27b] Bu ḥaber sâmi‘a-res-i seyyidü’l-mürselin⁶ olduğda *إنه لمن أهل الجنة*⁷ buyurdılar.

Ekser kütüb-i [M 23a] mağâzide muşarraḥdur ki aḥbâr-ı [A1 26b] Benî İsrâ’îl-den Muḥayrık nâm dâna-yı vaḳâyî‘-edvâr ki şervet ü yesârla şaḥîfe-i ḥayâtı müzeyyen idi. Şaḥâ’if-i kütüb-ı kadîmeye va‘de-i kudümü pîrâye-i ruḥsâr olan ḥâtime-i silsile-i enbiyâ Ḥazret-i Muḥammedü’l-Muştafâ ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm olduğına qalem-i idrâkı taḳrîz-nüvis-i taḥkîk olmuş idi. Lâkin ta‘îfe-i Yehûd ile âmîziş-i üns ü ülfeti def‘aten çâk-ı perde-i dâlâl⁷-ı işrâka zerî‘a-i te’ḥîr olmuş idi. Rûz-ı hevl-endüz-ı Uḥud ṭulû‘ında şu‘le-i zulmet-sûz-ı imân künc-i derûnından leme‘ân itmegin⁸ tekâzâ-yı izhâr-ı fûrûğ idüp ḳasem-künân-ı ma‘şer-i Yehûd’ı bu maḳâlle muḥâtab eyledi ki ber-vefḳ-i kütüb-ı âsmânî ḥâlâ ma‘reke-efrûz-ı şadmegâh-ı Uḥud olan şehryâr-ı bülend-âstân nebiyyü’l-mev‘ûd⁹-ı âḥiri’z-zamân olduğı şâ’i-

1 **Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün**

Eğer el ve ayak bağlysa oynamak mümkündür. Gönlü bağlanmış olan kişinin vay haline.

2 sa‘âdet -M

3 be-düş -A2, M, B

4 virânezâr: virâne A2, M, B

5 seyyidü’l-mürselin: seyyidü’l-beşer A1

6 “O cennet ehlidir.” (İbn Hibbân, *Sahih*, C. 2, s. 57)

7 dâlâl -A2, A1

8 itmegin -A1

9 nebiyyü’l-mev‘ûd -A1, mev‘ûd -M

be-i ihtilâfdan hâliş ve i'ânetinden şarf¹-ı maḳdûr itmek cümleye vâcibdür. Tâ'ife-i Yehûd bugün yevmü²'s-sebtdür ki fihrist-i mecmû'a-i 'ibâdâtumuz olmağıla sâ'ir meşâğil-i mühimmemûz bile endâhte-i peygûle-i ferâğ kılınmış iken emr-i muḥârebeye kıyâm nice mutaşavverdür diyü vüche-i i'tibârlarına dîvâr-keş-i i'tizâr olduklarında Muḥayrık bu maḳâlle fezleke-baḥş-ı iddi'â oldu ki gezlik-i şerî'at-ı nâsiḥe-i Muḥammediyye 'aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm 'azm³-ı şahîfe-i eyyâmdan aḥkâm-ı mürâ'at-ı yevmü's-sebti ḥakk ü nesh itmişdür. Hemân bir nefes muḳaddem tenvîr-i zulmet-i ḳulûb ü ḳavâlib itmek gerekdür diyüp cânib-i Uḥud'a şitâb eyledi. Hîlâl-i ḥarbde ḥazret-i⁴ seyyid-i 'âlem şallâ'llâhü 'aleyhi ve sellem pâ-nihâde-i istikrâr olduğu maḥalle⁵ vâsıl olup taḥrîk-i livâ-yı [A2 28a] ser-engüşt-i [B 33] imân eyledükden sonra "Yâ Resûlâ'llâh eger nâ'il-i sermâye-i şehâdet olursam meşḥûn-ı şandûka-i temellüküm olan emvâlümü bi'l-cümle maşrûf-ı mühimmât-ı gûzât [A1 27a] buyuruñ."

Nazm:⁶

باز آمدم که شوق تو در تن در آورم
این طوق بنده گیت بگردن در آورم
در زیر خاک تیره ز هر استخوان خویش
شمعی ز آستان تو روشن در آورم⁷

diyüp miyâne-i maḳtele-i ḥûn-bâra pertâb eyledi. Bir nice kāfiri endâhte-i ḥendeḳ-i fenâ eyledükden sonra kendi dahı ḳulle-i bülend-küngüre-i şehâdete 'urûc eyledi. Ḥazret-i⁸ faḥr-i enbiyâ 'aleyhi mine'ş-şalâtü ezkāhâ ol reh-bürde-i merḥale-i hidâyet ḥaḳḳında Muḥayrık ḥayr-ı Yehûd buyurdılar. Vâḳidî 'aleyhi'r-raḥmenüñ ser-zede-i riyâz-ı rivâyeti olan eşcâr-ı âsâr-dandır ki Ḥanzale bin Ebû 'Âmir-i fâsık raḳıya'llâhü 'anh ki cân-sipârân-ı maḥabbet-i seyyid-i ebrârdan idi. Ma'reke-i Uḥud vukû'ından muḳaddem

1 şarf: fedâ A1, A2

2 yevm -M

3 'azm -A1, A2

4 ḥazret-i -M

5 maḥalle: maḥalde M

6 Nazm: Beyt A1

7 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün**

Yine geldim ki, senin şevkinle şevkleneyim. Senin bu kölelik gerdanlığını boynuma takayım. Kara toprağın altında kendi her bir kemiğimden senin eşiğinden aydınlatan bir mum çıkarayım.

8 Ḥazret-i -M

Cemîle binti ‘Abdu’llâh bin Übey bin Selûl’ı âverde-i silk-i izdivâc idüp lâkin henüz hâlvat-güzîn-i şebistân-ı zifâf olmamışlar idi. Ol şeb ki şabâhı mev’id¹-i teşâdüm-ı ferîkayn idi, perde-çîn-i maşşûre-i maşşûd olup şubh-dem sūr-hâne-i ğazāya ğalebe-i şevk ile gām-cünbân olacaķ maķhalde Cemîle dört kimesne ihzâr idüp binā-yı bekāreti nüşşābe-i Hanzāle’den vîrân olduğına işhād² eyledi. Bu hareket-i nā-çesbānuñ hikmetinden pürsân olanlara Cemîle bu vechile sūhan-tırāz-ı cevāb oldu ki “Bu gice celvāneh-i mişâlde şöyle meşhūdum oldu ki dīvār-ı bālā-hâne-i āsmānda bir fūrce hüveydā olup Hanzāle ol revzeneden dāhil-i seyrāngāh³-ı melekūt olıcaķ mānende-i derîçe-i ümîd yine nā-peydā oldu.” [A2 28b] Mu‘abbir-i zamîr bu vāķı‘ay şehādet-i Hanzāle ile ta‘bîr itmegin vāhime-i tōhmetden taḥhîr-i dāmen-i ‘işmet itmek içün bu emr-i ba‘îd şevāhid ile temhîd olındı.

Beyt: یک گل کامی ز باغ آرزو ناچیده دل
میخلد صد خار نومیدی بیای جان ما⁴

Hanzāle mebādî-i tesviye-i şufûfda [A1 27b] resîde-i şaff-ı mu‘asker olup cām-ı şîrîn-güvār-ı şehādet tecerrü‘ idinceye dek idāre-i aķdāh⁵-ı kifāh eyledi.

Beyt: پس از مشاهده ذوق جان فشانیها
کجا بچشم کسی عمر جاودان یابد⁷

Sultān-ı bārgāh-ı āsmān ü zemîn şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem istiķrār-ı tūfān-ı veġā hîlâlinde bu güne güher-i zülâl-efşān-ı tekellüm oldılar ki “Firişteġān-ı kirām [M 24a] miyāne-i arz ü semāda Hanzāle’nün kisve-i terkîb-i ‘unşurisîn şüste-i ebārîķ-i hîyāz ü riyāz-ı na‘îm eyledükleri nîgeh-güzā-

1 mev’id: mev’ud A1

2 işhād: şehādet A1

3 -gāh: -kede A1, A2

4 Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

Arzu bahçesinden gönül bir murad gülü koparmadan, bizim can ayağımıza yüzlerce ümitsizlik dikenini batır.

5 aķdāh: kadeh A1

6 cām: cihān A2

7 yābed: āyed A1, A2

Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

Can feda etmenin zevkini gördükten sonra sonsuz ömür insanın gözüne hiç görünür mü?

rum oldu. Āyā bā'is-i iğtisāl nedür?" Ebū Ūseyd-i Sā'idī rağıya'llāhü 'anhdan mervîdür ki zebân-ı güher-efşân-ı risâletden bu kelâm-ı beşâret-it-tisâm feride-i gûş-ı i'tibârum olduğda Hanzâle'nün pehlû-zede-i h'âbgâh-ı şehâdet olduğ ser-zemîne perrân [B 34] olup icâle-i fevvâre-i nazâr eyledükte re'yü'l-'ayn müşâhede eyledüm ki henüz ser ü rûyından қағарât-ı cûy-bâr-ı behîşt cereyân itmede idi. Mâcerâ-yı ma'rez-i mu'allâ cenâb-ı risâlete gelüp 'arz eyledüm. Medîne-i Mütayemmine'ye 'avdetden soñra Cemile'den haķıķat-i ahvâlî istiḥbâr buyurduķlarında 'arşa-i cihâda şevķ ü incizâbından nâşî muḥtâc-ı iğtisāl iken pîrâmen-i çirkîn-i cenâbetden ta'arrî eylemedin, meydân-ı veġâyâ müsâra'atın pîrâye-i destgâh-ı beyân eyledi. 'Amm-i Enes bin Mâlik Enes bin en-Nağır rağıya'llāhü 'anhümâ ki [A2 29a] nâ-resîde-i vâķı'a-i Bedr olmaġıla nüşḥa-i zamîri terkîb-i teleh-hüf ile¹ muḥaşşî idi. Telâfi-i mâ-fât niyyeti ile sitîzegâh-ı Uḥud'a şitâbân olup bir maḥalde pâ-nihâde-i kenâre-i meydân oldu ki ḥürmen-i imâniyân şadme-ḥurde-i şarşar-ı taķdîr olmuş idi. Aşḥâbdan bir nice ser-geşte-hâl âsyâb-ı ḥayrete dücâr olup ḥâl-i seyyid-i ebrârdan 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm pürsân olduğda [A1 28a] "Şaff-ârâ-yı şühedâ oldukları² sâmi'a-resûmüz oldu." didiler. "Ya siz niçün taḥrîb-i çâr dîvâr-ı ḥayât itmezsiniz. Ol şem'-serây-ı âferîniş iñtifâsından³ soñra bisât⁴-ı 'âlemden ne güne pertev-i âsâ-yiş-i ümîd idersiz."

Nazm:

طرف چمن و هوای بستان
بی جلوۀ یار خوش نباشد
جان نقد محقر است حافظ
از بهر نثار خوش نباشد⁵

diyerek firâķ-ı seyyid-i ins ü cân ile naķd-ı cân be-kef bâzâr-ı cân-fürûşâ-na hücum eyledi. Ḥilâl-i muḍârebede⁶ Sa'd bin Mu'âz rağıya'llāhü 'anhü-

1 ile: -i A1

2 oldukları: olduğ M

3 İñtifâsından: iñfâsından M

4 bisât: neşât A1

5 **Mef'ûlü Mef'ûlün Fe'ûlün**

Çimenin sonu ve bostanın havası yarin cilvesi olmadan güzel olmaz. Hâfız, can önemsiz bir bahadır, daġıtmak güzel olmaz.

6 muḍârebe: muşâdeme A1

ma mülâkî olup kıasem eyledi ki nev-be-nev cânib-i Uḥud'dan meşâmm-ı cāna şemīm-i 'anber-şiken-i behişt istiḳbāl [M 24b] itmededir. 'aḳıbet ber-vefḳ-i merām raḥt-keş-i menzil-i ḥayrū'l-maḳām oldı. Dest-i zaleme-i işrâkdan metâ'-ı vüçüd-ı pür-südında heştâd zaḥm-ı tır ü nîze¹ ü tîğ dehen-güşây olmağıla meydân-ı şühedâda temeyyüzi reside-i ḥadd-i eşkâl olmuş idi. 'aḳıbet ḥ'âheri engüştinde olan aḥter-i ḥâl-i siyâh ile reh-bürde-i temyîz ü ta'yîn olduğu kalem-güzâr-ı serîre-dânân-ı siyerdür. İmâm-ı Ta-berânî 'aleyhi'r-raḥme bu rivâyetle gül-günesâ-yı 'arız-ı taḥḳîḳ olmuşdur ki [A2 29b] meşâhire-i fecere-i ta'assubkârdan dört nefer-i bed-nejâd-ı tîre-nihâd ḥüsrev-i memâlik-i "levlâk" 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâmün nihâl-i şefâ'atbâr-ı zât-ı girân-mâyelerin ḥâşâ ḥadiḳa-i ḥayâtdan ber-kende itmekle mu'âhede eylediler ki esâmî-i ḥabîşeleri bunlardır: 'Abdu'llâh bin Ḳamî'e ve 'Abdu'llâh bin Şihâb-ı Zührî ve Übey bin Ḥalef ve 'Utbe bin Ebî Vaḳḳâş la'anehumu'llâh idiler. İbn Ḳamî'e-i bed-aḥter ol devḫa-i behişt-ârâ-yı risâlet 'aleyhi ekmel'üt-taḥiyyât cânibine bir mertebe seng-bâr-ı mel'ânet² oldı ki muşḫaf-ı nâşiyye-i arş-efrûzlarında olan sutûr-ı cebîn ser-süre-i la'l-fâm-ı ḥünla gül-gün olup ḥattâ müy-ı meḥâsin-i tâbnâkları [A1 28b] seyelân-ı қаатарât-ı ḥünla silk-i sübhâ-i mercâna [B 35] mümâşil oldı. Ve viḳâye-i ser-i sidre-güzârları olan ser-i penâhuñ iki ḥalḳası şikest olup mânende-i cevher-i âyine mir'ât-ı ruḥsâr-ı tâbdârlarında nihân oldı. Ol ḥâtem-i enbiyânun nigîn-i cemâl-i bî-mişâli ḥünla yâḳût-gün olduḳça küşe-i ridâ-yı muḳaddesleriyle taḥḥîr idüp "Eger bir қаatre ḥün şaḫîfe-i ḡabrâya çekide olursa lâ maḫâle vâsıṭa-i cüşiş-i deryâ-yı ḡaḫab-ı Ḳahḫârî olup buḳ'a-nişînân-ı arzîn müsteclib-i nüzûl-ı 'azâb olurlar" diyü buyururlar idi. Ve âyâ ol ṭâ'ife-i ḥîzem-sirişt ser-pençe-i bâlâ-gîr-i zebâne-i nîrân-dan ne şüretle³ taḥliş-i girîbân-ı cân iderler ki tengnâ-yı derekât-ı cehlden pehnâ-serây-ı nî'met-ḥâne-i imâna da'vet iden peygamberlerine bu güne mu'âmele-i cebhe-ḥırâş-ı eziyyet-engîzi [A2 30a] revâ göreler⁴ diyerek⁵ mir'ât-ı şikeste-i ruḥsâr-ı tâbdârların kıurs-ı kelef-dâşte-i kamer gibi eyvân-ı

1 tır ü nîze: nîze vü tır A1

2 mel'ânet: mażarrat A1

3 şüretle: vechile A1

4 göreler: görürler M

5 diyerek: diyü M

zeberced-gün-ı [M 25a] āsmāna tevcih idüp ¹ اللهم اهد قومي فإنهم لا يعلمون¹
du'asıyla ol hûre-serân-ı ma'cûn-ı dalâluñ hûş-yâr-ı neşve-i felâh olmaların
niyâz iderler idi. Ol hîlâlde 'Utbe bin Ebî Vakķāş-ı bî-edeb ki Hâzret-i Sa'd
bin Ebî Vakķāş ile mânend-i bîş ü ceddvâr bir bîhden ser-zede-i zehr ü
tiryāk idiler, ol suhtenî-i fettāk ki

Beyt:² Bed-endām ü bed-ahter bed-nümā bed-hulķ u bed-gevher
Kābāhatden mürekkeb ser-be-ser peydā vü pinhānı

bir bed-reg-i siyeh-derûn idi. Ol dürr³-i girāmî güher-i nüh dürc-i kā'ināt
'aleyhi ecme'lût-taḥiyyāt cānibine bir seng-i keffe-i cefā endāhte eyledi ki
hokķa-i yākût-fām-ı leb-i zîrînlerin mânende-i şikāf-ı gül-nār şakķ idüp
silk-i [A1 29a] şüreyyâ-yı dendānlarından bir ahter-i vālā-güher berceste oldu.

Naẓm:⁴ با تو⁵ آنان که در جنگ زدند
درج یاقوت تو را سنگ زدند
گوهرین جام لبش را خستند
ساغر دولت خود بشکستند⁶

Şandūka-i şahā'if-i Me'āricü'n-Nübüvve'de meşḥûn olan cevāḥir-i aḥ-
bārdandır ki gül-berg-i leb-i nāz-perverlerinden қаатарāt-ı sürḥ-āb-ı hûn
taķātura şürü' idüp ammā henüz gāzesâ-yı 'ārız-ı zemîn olmamış idi ki
simûrg-ı sidre-nişin ya'nî Hâzret-i Cibrîl-i Emîn cenāḥ-tāb-ı şitāb olup
kûşe-i şeh-per-i sidre-pîrâsiyla rübûde eyledi. Ve bu vechile şebnem-bār-ı
çemenzâr-ı taķdîr oldu ki "Yâ Resûla'llāh ḳasem be-celāl ü 'āzamet-i Rab-
bānî ki eger kemter қаatre-i hûnuñ [A2 30b] noķṭa-i şahāife-i ğabrā olursa
mevsim-i ḥırmengāh-ı rüst-ā-hîze dek mezārî'-i arzinden bir giyāh-ı sebz
ser-zede olmaķ muḥāldur. Hālā fermān-ı Rabbānî bu vechile cārî olmuştur
ki leb-i gül-gün-ı şefā'at-nişāruñdan⁷ tereşşûḥ iden gül-āb-ı sürḥ-āb-ı ḥizā-

1 Allah'ım! Kavmime hidayet et çünkü onlar bilmiyorlar. (el-Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, C. III, s. 45)

2 Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

3 dürr -A2, M

4 Naẓm: Beyt A1

5 tu: vey A1

6 Mef'ülü Mefā'ilün Fe'ülün

Seninle savaşanlar senin yakut kutusuna taş attılar. Cevherden (olan) dudak kadehini incittiler. Kendi devlet kadehlerini kırdılar.

7 -nişāruñdan: -penāhuñdan M

ne-i encümen-serây-ı behište ihdâ¹ eyleyem. Tâ ki hûrân-ı kâşırâtü't-ṭarf mâye-i gül-güne-i ruhsâr eyleyeler.”

Beyt:² Ey cebîn-i mihr-i tâbuñ cûşgâh-ı mevc-i nûr
[M 25b] Reşha-i cism-i şerîfün ğaze-i ruhsâr-ı hûr

Ol hâletde pâdişâh-ı ins ü cân ‘aleyhi’[B 36]ş-şalâtü ve’s-selâm hâzretleri sübhâ-i girân-ḳadr-ı dendânlarından sâķıt olan dürr-i şâhvârı dest-i ‘âlem-güşâlarında cilde-sâz itmişler idi ki rûhu’l-ḳuds naḳd-ı cân ile ḫarîdâr olup “Ey ber-güzîde-i mülk ü melekût bu güher-pâre-i kevineyn-bahâyı bu çâker-i kemterine ‘inâyet eyle ki vâhime-i celâl-i Hüdâvendî’den hırzûl-emân-ı gerden-i cân ideyüm” diyü leb-güşâ-yı şâdef-i niyâz olduḳda “Ey birâder-i mihrbânüm ben anı şikeste-bâlân-ı âḫirü’z-zamân içün vedî’a-i ceyb-i cân itsem gerekdür ki rûz-ı ârâm-süz-ı [A1 29b] ‘Araşât’da serâ-perde-i celâl-i eḫadiyyetden yâ Muḫammed ümmetân-ı ma’şiyetkârûñ benüm fermânımı şikest eylediler diyü tevbiḫ-i dil-güdâz-ı Hüdâvendî teveccüh eyledükde Hüdâvendâ³ senün bendegân-ı nâ-fermânûñ daḫı benüm’aḳd-i dendânuma işâl-i şikest eylediler. Muḫammed senün ber-âverde-i meşîme-i ‘adem bir bendeñ iken mu‘âmele-i ‘afv meslegin ihtiyâr eyledi. Sen ki cerîde-i vücûd-ı Muḫammed’e raḳam-keş-i hestî iken mu‘âmele-i ‘afv ü âmurziş-i şân-ı raḫmet-i âferînüne daḫı şâyânterdür diyü zerî’a-i istiġfâr⁴-ı [A2 31a] güneḫkârân-ı ümmet itsem gerekdür” diyü bu yurdılar.

Rubâ’i:⁵ Zihî şefîḳ ki dendân ü leb şikeste iken
Himâyet itmededür ümmet-i güneḫkârı
Hurûş-ı mevc-i belâdan şikeste-zevraḳ iken
Kenâra çekmede müstaġraḳân-ı evzârı

1 ihdâ: işâr M

2 Rubâ’i: Li-münşî’ihi M, Beyt A1, Naẓm A2
Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

3 Hüdâvendâ: Hüdâyâ A1, A2

4 istiġfâr: isti’fâ A1

5 Rubâ’i: Li-münşî’ihi M, Beyt A1, Naẓm A2
Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

Hazret-i Sa'd bin Ebî Vakḳāş radıya'llāhü 'anh birāder-i bed-aḥteri 'Utbe-i ḥabīşü'l-ırkdan şudūr iden fi'l-i nā-şāyeste intiḳāmı için miyān-ı ma'rake-i ḥün-bārda her çend tek-ā-pū eyledi. Bir ʔarīḳle dūçār olamayup destinde olan¹ mār-ı dü ser-i kemānı ḥamyāze-keş-i taḥassur ve şem'-i şu'-le-peykān-ı nāvek-i cān-sitānı zebān-efgen-i taḥayyür oldı. Li'-şeyḥ Sa'ī-dā-yı Naḳşibendī be-işāret-i ḥöd taḥrīr² pezīreft.³ [M 26a]

از خجالتی که یک حجرى خسته گوهرش
افتاده است در⁴ دل هر سنگ صد شرار
جوشد عرق ز خجالت کردار سنگ را
تا مومیا جريمه دهد خلق را بکار⁵

Ol eşnāda İbn Ḳami'e-i bed-kār vāşıṭa-i kārgāh-ı āferīniş 'aleyhi'ş-şalātü ve's-selām ḥazretleri üzre furşat bulup bir seḥāb-ı āteşbār-ı tiğ ḥavāle eyledi ki şiddet-i şadme-i şimşire pirāye-i beden-i muḳaddesleri olan iki zırh-ı ḥaşinün sıḳlı zāmıme olmağın bir seng-i ḥārā sāyesinde maḥfūr meğāk içre ol dürr-i yetīm-i şadef-i kevneyn 'aleyhi's-selām ḥazretleri ḡalṭān ve dīde-i [A1 30a] āšnā vü bīgāneden nihān oldılar. İbn Ḳami'e-i zıştḳār ḥāşā ki “Muḥammed'i menzil-gīr-i fenā eyledüm” diyü na'ra-i mübāhāta taşaddi eyledükde Ebü Süfyan “Eger bu pīlever-i maḳāluñ süfte-i mişḳab-ı taḥḳīḳ olursa zürmendān-ı ketibe-i ekāsire gibi sâ'ideynüñi esvire-i zerrīn ile tezyīn itmek 'uhde-i himmetüme deyn olsun.” [A2 31b] diyü izḥār-ı beşāset eyledi. [B 37] Ol maḥālde ser-fitne-i düde-i mekr ü ḥased ya'nī İblis-i la'ın⁶ 'aleyhi'l-la'ne⁷ *إِنْ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ* şadāsını bir vechile bülend eyledi⁸ ki tā mesāmī'-i sekene-i dārü's-sekīneye vāşıl olup Ḥazret-i Zehrā-yı Betül⁹ vesā'ır nisvān-ı Hāşimiyye vecenāt-ı nesrīn-fāmları üzre gīsü-yı sün-

1 olan -M

2 taḥrīr -A1, A2

3 pezīreft -A1, A2

4 der: ber M

5 **Mef'ulü Fā'ilatü Mef'ülü Fā'ilün**

Cevheri bozuk bir taşın utancından her taşın gönlüne yüz kıvılcım düşmüştür. İş için halka mumyanın cerahet vermesine kadar taşın davranışındaki utançlıktan dolayı ter çıkar.

6 la'ın: recīm A1, -M

7 Dikkat dikkat! Muhammed öldürülmüştür.

8 eyledi: itdi M

9 Betül -M

bül-günların derhem idüp sine-küpân vâveylâ-künân tavr-ı mâtem-zede-
gân ile durûb-ı Taybe'ye perişân oldılar. Ber-hem-zedeğân-ı aşhâb-ı dūr ü
nezdik bu âvâze-i cihân-âşub istimâ'ından lerzân olup

Beyt:¹ Hep senünçündür benüm dünyâ cefâsın çekdüğüm
Yohsa 'ömrüm varı sensiz n'eylerem dünyâyı ben

diyü bir fırkası câme-i hayâtı istişkâl idüp pîrâhen-i gül-reng-i şehâdet ih-
tiyâr eylediler. Bir fırka dahı² şu'âb ü zevâyâ-yı cibâle tevârî idüp cem'-i
endek-şümâr cânib-i Medîne'ye reh-siper olup baqiyye-i celâdet-me'âb-ı
aşhâb reme-i remide-âsâ miyâne-i gird-âb-ı belâdan sergeşte ve dest ü
pâ-zede-i hayret oldılar.

Meşnevî:³ بآخر ز ناسازی روزگار
شد اسلامیان در میان بیقرار
بملک فنا این جهانرا دریست
درو هر زمان نوبت دیگرست⁴

Muhammed bin Şürahbîl rağıya'llâhü 'anhümâ pederinden naql-i şahî-
fe⁵-i rivâyet ider ki İbn Kâmi'e-i tîre-baht şukka-tırâz-ı 'alem-i muhâcirîn
olan Muş'ab bin 'Umeyr rağıya'llâhü 'anh üzre mânend-i ebr-i belâ mu-
sallaṭ olup dest-i râstı ki beste-i meşgale-i kayd-ı 'alem idi, çarbe-i şimşir
ile devḥa-i sayedâr-ı [A1 30b] bedeninden mehcür eyledi. Ol bâlâ-dest-i
mizmâr-ı ḥaḳîḳat livâ-yı İslâm'ı dest-i çepi ile [A2 32a] zabṭ idüp وَمَا
﴿فَرِيدَةٍ شَافِعِیْ دِهَانِیْنِ﴾ ferîdesi şadef-i dehânından le-
me'ân eyledi. Ol düzaḥî-i siyeh-derûn bir şimşir ile dest-i çepin dahı pîrâ-
ye-i murakka'-ı zemîn eyledükde ol şinâver-i bâzû-endâz-ı lücce-i sa'âdet
dü bâzû-yı bürîdesi ile kâmet-i mevzûn-ḥırâm-ı 'alemi der-âgûş idüp وَمَا
﴿

1 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

2 dahı -M

3 Meşnevî: Beyt M, Nazm A2

4 Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Sonra zamanın uyumsuzluğundan Müslümanlar arada kararsız kaldılar. Fena mülküne bu cihanın bir kapısı var ve onda her zaman başkasına sıra gelir.

5 şahîfe -M

6 "Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." (Âl-i İmrân, 3/144)

﴿كَرِيمَسِنْ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ kerîmesin¹ tekrâr eyledi. Bu sünbül-i nev-demîde-i şaḥîfe-i Furḳânî henüz cedvel-i suṭûr-ı levḥ-i maḥfûz-dan ber-çîde ve pîşgâh-ı muḳaddes-i bâğbân-ı risâlete resîde olmamış iken ol dîde-güşâ-yı levḥ-i ḥaḳîkatuñ zebânından cârî oldu. Âḥîr İbn Ḳami'e-i tebeḥkârûñ bir ṭa'n-ı nîzesi ile şukḳa-neverd-i livâ-yı ḥayât olıcaḳ fermân-ı İllâhî ile sîmâ-yı Muş'ab'da bir ferîşte-i 'ulvî-sirişt pâ-nihâde-i 'arşa-i ğabrâ olup 'alem-i 'âlem-tâb-ı İslâm'ı nigûn olmadan şıyânet eyledi. Ḥattâ en-câm-ı vâkı'ada sipeh-sâlâr-ı enbiyâ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretleri "taḳaddem yâ Muş'ab"² buyurduḳlarında "Yâ Resûla'llâh ben Muş'ab degülüm. Zâviye-nişînân-ı mele-i a'lâdan bir melegüm ki bârgâh-ı muḳaddes-i İllâhî'den ref-i livâ-yı İslâm içün me'mûr oldum." diyü birâder-i Muş'ab Ebû'r-Revvem'e teslim eyledüğü meslûk-ı yer'a-i âşârdur. [B 38] Muḥaḳḳikân-ı ğavâmız-ı siyer raḥimehumu'llâh bu vechile le'âlî-feşân-ı ḥaber olmuşlardur ki sulṭân-ı ḳurb-ârâ-yı ḥalvet-ḥâne-i Yezdânî 'aleyhi's-selâm ḥazretleri ol meğâkda âğaşte be-ḥûn u ḥâk içre ebdân-ı şühedâ [M 27a] beyninde bir vech ile mestûr olmuşlar idi ki eḥibbâ vü a'dâdan ol maḥalden güzer idenlerüñ [A2 32b] seyyâre-i nigâhı³ reh-bürde-i [A1 31a] teşḫîş olamayup liḥâfe-i sündüs-i ḥızâne-i behîşte ta'lîḳ-i çeşm-küşe-i iltifât itmeyen nâzenîn-i miḥmân-serây-ı ceberût ḥazretleri ber-vefḳ-i irâde-i ḥikmet-âmîz-i Rabbânî ol ḥufre-i pür-küşte-i ḥûn-âlûdı bir müddet cism-i lâ-mekân-ı mesîrlerine me'men-i istirâḥat eylediler.

Beyt li-müellifihi:⁴

Rızâ-yı yâr ile küllḥan çemen-sitân görünür
Olur çemen tih-i düzaḥ ḥilâf-ı ḥ'âhiş-i yâr

'âḳıbet Ḳa'b bin Mâlik raḳıya'llâhü 'anh ol maḥalden serâsime güzer ider iken rîsmân-ı nigâhı nâ-gâḥ ol ḥufre-i çâh-sîmâya mute'allîḳ olup ne gör-di? Miyân-ı şehîdân⁵-ı ḥûnîn-bedende dü çeşm-i mükeḥḥel-i mâ-zâğ-ı nebevî ḥırmen-i gül miyânesinde iki nergis-mişâl fûrûzân ve zîr-i miğfer-i zer-nişânda dâmen-i ṭârem-i firûze-gûnda iki seyyâre⁶-i enver gibi

1 kerîmesin: kelâmın A2, A1

2 Öne geç ya Musab.

3 seyyâre-i nigâhı: sebâbe-i nigâhları A1

4 **Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

5 şehîdân: şühedâ A2, A1

6 seyyâre: sitâre A2, A1

diraḥşân olur idi. Ser-engüşt-i bâşıra-i Ka‘b raḍıya’llâhü ‘anh taḥkîk-i nabz-ı ḥâl eyleyicek¹ hemân derûn-ı cândan bir na‘ra-i meserret-engiz çekdi ki “Ey² ma‘şere’l-mü’mînîn size beşâret-bâd ki şârik-ı âsmân-ı risâlet ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri mağrib-i memâta ğurûb itmeyüp ḥâlâ tâbende-i ufq-ı ḥayâtdur!” Bu şadâ-yı cân-baḥş dil-mürdegân-ı ye’s olan aşḥâb-ı perîşân-ḥâle mânend-i şûr ifâze-i ḥayât-ı tâze itmegin birbirine nevîd-resân ve tehniyet-güyân ol serv-i pehlû-zede-i gülzâr-ı kudsûn sâyesine şitâbân olup endüh u neşâtdan mürekkeb eşk-i ḥûn-âmizi ḥâk-pây-ı sa‘âdetine nişâr iderek ilbâs-ı kisve-i kıyâm itmege müsâra‘at eylediler. Taşḥîḥ-i muḥaddişin raḥimehumu’llâh üzre cism-i muḥaddes-i server-i ‘âlem şalla’llâhü te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem siper-i heftâd ḍarbe-i şimşîr olmağıla [A2 33a] çemen-i behîşt-zîb-i ten-i nâzûkterînlerinde gül-i cerîḥa-i ‘adîde [A1 31b] dîde-güşây olduğundan ğayrı iki zırh-ı girân dahı ‘ilâve-i za‘f-ı beden-i müteyemmînleri olmağın bî-pây-müzd-i yârân ol meğâkdan ḥurûcları rehîn-i şu‘ûbet idi. Binâ-ber-in Ḥazret-i³ Talḥa bin ‘Abdu’llâh raḍıya’llâhü ‘anh [M 27b] kürsî-i dü şânesin pîş-pây-ı arş-ı mesîrlere ferş idüp imâme-i sübhâ-i kerâmet kerrema’llâhü vechehü dest-i mu‘cize-peyvestlerinden tutup ol gevher-i küngüre-pîrâ-yı arş-ı a‘zamı ber-âverde-i ḥufre-i ḥâk eylediler.

Vâkıdî ‘aleyhi’r-raḥme cenâbından menkûldur ki ol rûz-ı ğayret-endüzda⁴ Talḥa bin ‘Abdu’llâh raḍıya’llâhü te‘âlâ ‘anh kendi cism-i vefâ-siriştin [B 39] ol naḥl-ı sâyedâr-ı şefâ‘ate siper idüp lâne-i kinânesinde olan pencâh murğ-ı çübîn-i âhenîn-minkâruñ her birine ḳullâb-ı kemândan güşâd virdükçe⁵ يا رسول الله نفسي دون نفسك جعلني الله فداك⁶ maḳâlin âmîḥte-i şadâ-yı kemândâr ider idi. Şümâre-i siḥâm iḥtitâm olduğda⁶ seyyid-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem şaḥn-ı zemînde bulunan çûbe-i giyâh-ı ḥuşkleri çîde-i enâmil-i mu‘ciz-fürüz idüp “irmi yâ Talḥa⁷” diyü teslîm buyururlar

1 eyleyicek: idicek A1

2 Ey: Yâ A1

3 Ḥazret-i -M

4 Vâkıdî...ğayret-endüzda -A1

5 Yâ Resûlallah! Nefsîm senin nefsinden aşâğıdır. Allah beni sana feda etsin.

6 olduğda: bulduğda M

7 At yâ Talḥa!

idi. Hâne-nişîn-i kemân eyledükçe dest-perdâhte-i üstâd-ı¹ şun² ber-tür-i ciger-düz olup sîne-i a³dâyı gırbâl-i mevrû⁴-i helâk eyler idi.

Beyt:

اثر ناله ما از دل افلاک پیرس
ناوک سخت کمان را ز نشان باید جست³

Ol hilâlde bir nice def'a ol⁴ şirzime-i şer-pîşe-i müşrikîn sulţân-ı kev-neyn⁵ 'aleyhi't-taḥiyye ve't-teslîm üzre hücum eylediler. Ol şerze-şir-i düş-men-gîr yemîn ü yesârdan hücumla [A2 33b] rû-nihâde-i beyâbân-ı id-bâr idüp rekîz-i niyâm-ı fıtrâtı olan tîğ-ı celâdet-ilmâ'ında taḳşîrât itmedi. Binâ-ber-in eşdağ-ı mevcûdât 'aleyhi efḍalü't-taḥiyyât إلى من أحب أن ينظر إلى cevâhiri ile ta'lik-i gûşvâre-i beşâret buyurdılar. Bütûn-ı mütûn-ı mağâziden ser-zede olan mevâlîd-i rivâyâtıdır ki ol vâktde yine bâzâr-ı cân-fürûşân germ olıcağ sūdâ-gerân-ı bender-i ḥaḳîkatden Ziyâd bin es-Seken'e raḍıya'llâhü 'anh on dört nefer şübbân-ı şadıkû'l-vedâd⁷-ı enşâr ile ol ser⁸-halka-i per-vânegân şem⁹-i cihân-fürûz-ı risâlete şitâb idüp و جهی لوجهک و قاء و نفسی neşîde-i ciger-sû-zın mânende-i silkü'l-le'âl nişâr-ı ḳadem-i seyyid-i 'âlem idüp yegân yegân nuḳûd-ı sürḥ-ı reşehât-ı hûn ile câme-i gül-reng-i şehâdet ḥarîd eylediler.

Beyt:

ما را همه در روی بود زخم شهادت
ما ضربت سیلی قفا را شناسیم¹⁰

Nevbet-i şehâdet Ziyâd bin es-Seken'e intikâl eyledükde sitemkârân-ı âhen-dil ol naḥl-ı berûmend-i imânı zaḥm-ı tîğla ârâyiş-i ferş-i meydân idüp

1 üstâd -M

2 mevrû'a: mezbele A1

3 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Bizim iniltimizin eserini feleklerden sor. Kemânın sert ucunu nişanda aramak gerekir.

4 ol -M

5 kevneyn: mürselîn M

6 "Kim ki dünyada yürüyen cennet ehlini görmek istiyorsa, Talha bin Ubeydillah'ı görsün." (el-Makrizî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, C. I, s. 157)

7 vedâd: vedd M

8 ser -M

9 Benim zâtım senin zâtına kalkandır. Nefsim nefesine feda olsun. Allah'ın selamı senin üzerine olsun ki, o selam daimi olsun. Sözlerin en hayırlısı sana vaat edilen cennettir.

10 Mef'ûlû Mef'ûlû Mef'ûlû Mef'ûlûn

Bizim hepimizin şehadet yarası yüzümüzdedir. Biz, kafanın arkasındaki tokat darbesini tanımıyoruz.

mîve-i pîş-res-i re'sin çide-i engüşt-i şimşir itmek şadedinde iken işâret-i sulţân-ı risâlet 'aleyhi's-selâm ile bir nice çâbü-k-hîzân¹-ı tîz-dest-i İslâm miyân-ı küffârdan rübûde-i düş-ı ihtimâm eylediler. Maḥbûb-ı bârgâh-ı ḳuds 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretleri ol 'âlî-baḥt-ı mes'ûdü'l-'âḳıbetü'n ser-i sa'âdetmendin kenâr-ı mübârekine vâz' idicek dest-i nazra-i vâ-pesîn gül-çîn-i cemâl-i Ḥudâ[A2 34a]-pesend-i Muḥammedî iderek seyr-i şükû-fezâr-ı na'ime tayarân eyledi.

Beyt:² Reşk ol şehîde kim ola bâlîn-i zîr-i ser
Teslîm-i cân deminde kenâr-ı Muḥammedî

Râst-nefesân-ı serâyîr-i siyer ittifâkı üzre rümât-ı siḥâm-ı işrâkdan [A1 32b] Ḥayyân bin el-'Urfata [B 40] ve Mâlik bin Züheyr-i Cüşemî ḳarîb-i mekân-ı server-i 'âlemiyâna gelüp pey-der-pey ihâle-i nibâl itmekle aşḥâb-ı remide-ḥâtır-ı endek³-şümârı taẕyîḳ eylediler. Server-i enbiyâ 'aleyhi ecmelü't-teḥâyâ ḥazretleri Sa'd bin Ebî Vaḳḳâş raḍıya'llâhü 'anh zânû-zede-i maḳarr-ı müdâfa'at olmağıçün küşe-i kemân-ı 'anber-tüz-ı ebrû ile işâret buyurup⁴ یا سعد ارم فداک اُمی و اُبی⁴ ile küşe-i külâh-ı rif'atın ser-i süde-i taḳ-ı sipihr buyurdılar. Bu lü'lü'-yi 'âlî-ḳıymet-i iltifât Ḥazret-i Sa'd'dan ḡayrı aşḥâb-ı 'âlî-cenâbdan bir kimsenü'n pîrâye-i binâ-güş-ı menḳabeti olmaduḡına ḡavvâşân-ı lücce-i eḥâdiş nefes-güsil-i ittiḥâddür. Ümmü Eymen raḍıya'llâhü 'anhâ ki miyân-ı ma'rekede teşnegân-ı zaḥm-dârân-ı aşḥâbı sır-âb-ı ḳarâbe-i âb ider idi. Ḥayyân-ı ḥayye-nejâdu'n bir tîri ile ḡaltân olup perde-i zeyli ber-endâḥte olıcaḳ Ḥayyân-ı [M 28b] bî-ḥayâ ber-vech⁵-i ifrâṭ ḳahḳaha-i maḡrûrâne-i gelü-şikâfla meydânı leb-rîz eyledi. Bu mu'amele-i müstehziyâne-i sefâhet-nümûn mir'ât-ı ḥâtır-ı seyyid-i 'âlemiyâna vâsiṭa-i keder olmaḡın bir ḥadeng-i bî-peykânı dest-i ḳavî-şaşt-ı Sa'd raḍıya'llâhü 'anha teslim buyurup⁶ ve cânib-i Ḥayyân'a remy içün fer-mân buyurdılar.⁷ Ḳuvvet-i mu'cize-i nebevî ile ol nîm-sehm-i şikeste sîne-i

1 -ḥîzân: -terân A1

2 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'îlû Fâ'ilün**

3 endek -A2

4 "Ya Sa'd, anam babam sana feda olsun fırlat!" (Buhârî, *Sahîb*, C. 5, s. 97)

5 ber-vech -A1

6 buyurup: eyledi M

7 buyurdılar: eylediler A1

Ḥayyān'dan güzër idüp püştî ḥāk-i helāka naķş olıcaķ ol bed-nihāduñ daḥı cāy-ı ma'hūdî perde-i nāmūsî gibi münkeşif oldu. [A2 34b] Bu mu'amele-i kışāş-nümün müşāhedesi seyyid-i 'ālemiyāna māye-i neşāt ü inbisāt olup bir mertebede dehen-güşā-yı ḥoķķa-i tebessüm oldılar ki le'al-i berîķ-i dendān-ı pîşinleri leme'an eyledi. Ol maḥalde bâre-i Sa'd-ı sa'adetmende ḥazāne-güşā-yı sitāyiş olup ḥil'at-i girān-bahā-yı du'ā-yı أَجَابَ اللَّهُ دَعْوَتَكَ [A1 33a] kām̄et-i ḥāl̄in tezyīn buyurdılar. Ol günden şoñra siḥām-ı zāhiri vü bātınınıñ hedef-i işābetinden 'adem-i teḥallūfî müttefekün 'aleyhdür. Nādire-sencān-ı āşārdan Ḥazret-i İmām-ı Beyḥaķī ve Ebū Nu'aym raḥimehumu'llāh bu vechile keffe-zīb-i terāzū-yı aḥbār ol-mışlardur ki meşāhîr-i fecere-i Kureyş'den Übey bin Ḥalef-i nā-ḥalef ki ḥubş-ı bātın ve zemā'im-i ef'âlde şānisi ve ḥased ü buğz ü herze-derāyide müdānisi ğavġā-kede-i 'ālemde nā-būd idi.

Rubā'î:²

چون کبر نا ملایم و چون کینه سخت رو
چون مرگ در کمین و چو ایام کینه گیر
بدخو چو مرگ خانه برانداز چون وبا
نا اعتماد چون غضب و تیره دل چو قیر³

Bir bed-kār-ı māder-be-ḥaṭā idi, sābıķan vāķı'a-i Bedr'de ser-pençe-i taķdır dest-i İslāmīyān'a esir itmışken edā-yı fidye ile reh-bürde-i necāt ol-dukdan şoñra neşve-i zehr-ābe-i bî-şermi ile muvācehe-i sulṭān-ı dü serāda “Yā Muḥammed bir cevād-ı şarşar-tek-i berķ-'inānı her gün bir sâ' şa'ir-i lü'lü'-ayār ile terbiye vü taķviye itmedeyüm ki anuñ ḥāne[B 41]-nişin-i zeyni olduğum ḥâlde ḥāşā⁴ [M 29a] seni reh-girā-yı beyābān-ı 'adem eyle-yem.” diyü iddi'a-yı kīne-güzārī idüp ḥazret-i server-i şādıķu'l-ḥaber daḥı “İn-şā'a'llāhü te'ālā cīfe-i cism-i bed-siriştün [A2 35a] ol raḥşebār iken ben seni nigünsār-ı ḥufre-i bevār iderem.” diyü mu'amele-i va'id-i ḥuşūmet sebķat itmış idi. Binā-ber-in ol germiyyet-i bâḥūr-ı veġā ḥilāl̄inde

1 Allah senin duanı kabul etsin, attığını isabet ettirsin. (el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ'*, C. 1, s. 149.)

2 Rubā'î: Naẓm A2

3 **Mef'ûlû Fâ'ilatü Mefâ'ilü Fâ'ilün**

Kibir gibi uygunsuz, kin gibi sert yüzlü, ölüm gibi pusuda, günler gibi kin tutan, ölüm gibi kötü huylu, veba gibi ev yıkıcı, gazap gibi güvenilmeyen ve katran gibi kara gönüllü...

4 ḥāşā: ḥalāl A2

Beyt:

ماه منير مملكت آرای طا و ها
شاه سریر مسند اعلاى يا و سين¹

‘aleyhi ecmelü’t-taḥiyyât ḥazretleri “Übey bin Hâlef lâ-maḥâle beni cüst ü cûda olmağın ol bed-güherden eymen degülüm. Eger cânib-i kâfâdan zuhûr ider ise beni âgâh idesiz.” diyü ḥuẓẓâr-ı aşḥâba² sipârişlerin itmâm buyurmışlar idi ki [A1 33b] bir taraftan nâ-gâh ol ḥûk-ı bed-ḥû İn نَجْوَتْ³ na‘rasiyla esb-i ma‘hûdî ḥazret-i şeh-süvâr-ı arş-mesir ‘aleyhi’teḥiyyâtü ve’t-teslîm üzre tâzân idüp ef‘â-i nîzesin tılsım-ı gencine-i nübüvvet ḥazretleri üzre havâle eyledi. Aşḥâb-ı kirâm def‘ine taşaddî üzre iken anları men‘ buyurup şîrâne-pençe-i cihân-güşâlarına küşâd virüp kuvvet-i bâzû-yı i‘câz ile ol nâ-ḥalef-i mâder-zâduñ nîzesin zabt eylediler. Ve kuvvet-i bâzû⁴-yı câzibe-i nübüvvet ile çeküp destinden rübûde idicek yine kendi ḥarbesin mânende-i şihâb ol iblîs-i ins tarafına endâhte eylediler. Ser-i nîze-i düşmen-düz ol bed-baḥtuñ ḥablü’l-verîd-i gerdan-i nâ-pâkin zaḥm-dâşt idicek hemân bi’l-fevr ‘inân-gerdân olup ḥaşr-i Kureys’e vâsıl olduḡda ḥâne-i zîninden zemîne nigûn olup⁵ feryâdıyla ğubâr-ı meydânı ber-kende-i nâḥun-ı ıztırâb ider idi. Nây-ı gelû-yı bed-büyından mânende-i baḡar bir şadâ-yı hevl-nâk-ı münker zuhûr eyler idi ki mesâmi‘-i müstemî‘ine îrâş-ı dehşet ü nefret ider idi⁶. [A2 35b] Egerçi zaḥm-ı nîş-i mâr gibi eşer-i zâhiri çendân maḥsûs degül idi. Ammâ dest-sâz-ı i‘câz-ı Muḥammedî olmağın tâ reg-i cânına te‘şîr idüp maṭbah-ı düd-endüd-ı derûnından nefes-be-nefes cigerin kebâb-ı sîḥ-ı ıztırâb ider idi.

Beyt:

عدوى ذات شريفش نمیشود آزاد
درین جهان ز غذاب و در آن جهان ز نکال⁷

1 **Mef‘ûlû Fa‘îlâtü Mefâ‘ilü Fa‘îlün**

Tâhâ memleketini süsleyen parlak ayı, Yâsîn’in yüce makam tahtının şahı.

2 ḥuẓẓâr-ı aşḥâba: aşḥâb-ı ḥuẓẓâra A2

3 Senin kurtulduğun yerde ben kurtulmuş sayılmam.

4 bâzû -M

5 Vallahi Muhammed beni öldürdü.

6 ider idi: olup M

7 **Mefâ‘ilün Fe‘îlâtün Mefâ‘ilün Fe‘îlün**

Onun şerefli zâtının düşmanı, bu cihanda azaptan ve ahirette cezadan azad edilmiyor.

Bu kadar cerîha-i cüz'î ile ceza' ü feza'-ı bî-endāzenün keyfiyyetinden pürsân olanlara “Hîç bilür misiz bu kimün zaḥmıdır? Elbette bu zaḥm beni deryūzeger-i ḥākister-i ḥāne-i caḥīm ider.” diyü helākına imzâ ider idi.

Beyt: عقل داند که چو مهتاب زند دست به تیغ
رد زخمش نه به اندازهٔ درع قصبست¹

‘ākıbet Merru’z-Zahrân merḥalesinde [A1 34a] ‘azîmet-i şîven-kede-i bi’-se’l-ḡarâr eyledi. Vākıdî ‘aleyhi’r-raḥme² vākı’a-i ḡarîbe³ İbn ‘Ömer raḡı-ya’llāhü ‘anhümādan râvîdür ki “Bir⁴ seferde Baṭn-ı Râbi’ merḥalesinde rabṭ-ı maṭıyye⁵-i nüzûl olunmuş idi ki ḥayme-i [B 42] nilî-fām-ı şâm medd-i tınâb-ı zalâm eyledükde nâ-gâh gördüm ki bir âteş-i zebâne-keş ammâ peyker-i insāniyyeye mümâşil şu’le-i cevvalê gibi eṭrâf-ı şahrâda gerdiş idüp şayḥa-keş-i el-‘aṭaş olmada idi. Beni gördükde baña müteveccih oldu. Ḳarîb olduğda müşahḥaş⁶ oldu ki bir ḡalīb-ı insānidür ki be-her sū⁷ silsile-i âteşinle muḳayyed olup deryūze-i âb itmededür. Nâ-gâh ṭaraf-ı âḥerden bir peyker-i diğeri dahı zuḥûr idüp baña tenbîh ü taḥzîr eyledi ki bu dû-zahî-i bed-sirişti isḡâdan ḥazer eyle ki bu şakî-i cibillî küşte-i dest-i seyyidü’l-enbiyâ Übey bin Ḥalef’dür ki tâ-be-ḥaşır giriftâr-ı teb-i tâb-ı caḥīm⁸ olmuşdur.” Kezâ revâhü el-Beyḥakî [A2 36a]

Beyt: لباس ولایش سزد دوختن
عدویش نشاید بجز سوختن⁹

Te’şîr-i du‘â-yı seyyidü’l-ebrâr ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ile İbn Ḳami’e-i siyehkâr dahı Mekke’ye rücû’ından sonra çend rûze mürûrında bir ḡulle-i

1 **Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün**

Akıl bilir ki, mehtap kılıcı ele alınca onun darbesini savmak sağlam zırhın (dayanacağı) ölçüde değildir. (Enverî, *Divan*, Kasideler, Kaside 20/36)

2 ‘aleyhi’r-raḥme: raḥmetullâhi A2, A1

3 vākı’a-i ḡarîbe -A1, A2

4 Bir: Bu M

5 maṭıyye: merḥâle A2

6 müşahḥaş: müteşahḥış M

7 sū: mü M

8 caḥīm: ḥamim A1

9 **Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül**

Dostluk elbisesini dikmek yaraşır. Onun düşmanına yanmaktan başka bir şey uygun değildir.

kūhda ālūde-i¹ h'vāb-ı ğurūr iken bir teys-i kavıyyū'l-a'ḍā-yı beyābānī deş-ne-i şāh-ı ser-tizine² enbān-ı daḳīḳa-i ḥabāşet olan şikemin bir ğüne nişān eyledi ki tā çenber-i gelūsından ser-zede olup ber-tıbb-ı du'ā-yı اَللّٰهُ اَقَمَّاكَ³ وَاَذَلَّكَ³ ol bed-baht-ı tīre-rūz tekrīr-i nāle-i "vā zellāh"⁴ iderek dereke-i dārū'z-zille-i caḥīme üftān oldu. "La'anehumu'llāhü 'aleyh."⁵

Raḳam-zede-i vaḳāyi'-tırāzān-ı siyerdür ki Mālik bin ez-Zühēyr bir şāh-re kemīninde⁶ nühüfte olup ḥafāza-i gencīne-i nübüvvete ḥayāt-ı sihām-ı zehr-ālūd ḥavāle itmekle nice [M 30a] aşḥāb-ı kirāmı mecrūḥ nicesin bī-rūḥ eyledi. Bir def'a daḥı remy-i tīr içün irā'et-i ser-i bī-devlet eyledükde [A1 34b] Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş raḍıya'llāhü 'anhuñ bir ḥadeng-i dīde-dūzı mānende-i mār sūrāḥ-ı çeşm-i bed-bīnine ḥazīde⁷ olup ḳafā-yı serinden per-rān oldu. Mü'minīn-i ḥāṭır-figār ol bed-encāmuñ mażarratından rehā-yāb oldılar. Maḥrūmān-ı ḥilye-i imāndan 'Oşmān bin Muğīretü'l-Maḥzūmī-i bed-sigāl daḥı nā-gāḥ bir taraftan seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem cānibine bir esb-i mükemmel ü müsellaḥ pūştinden ilmā'-ı tiğ-i sitiz iderek hecme-i mu'ādāta taşaddī eyledi. Ammā

Mısra':

پیچیده شود بپای هر کس عملش⁸

vefḳınca Ebū 'Āmir-i fāsıḳ lağziş-i pāy⁹-ı İslāmiyān niyyeti ile ḥafr itdügi meḡākdan¹⁰ birine mānende-i kelb¹¹-i meslaḥ ḡaltān olıcaḳ Ḥārīş bin Şamme raḍıya'llāhü 'anh hemān bāz-ı şikār-endāz gibi pertāb idüp [A2 36b] gezlik-i tiğla sāḳın ḳalem ve mānende-i baḳarnāy-ı gelūsın ālūde-i ḥūn-ı beḳḳam eyledi. Esb ü sāz ü selebī ki maḳūle-i reḡā'ib¹² idi, ṭarīḳa¹³-i kedd-i yemīn üzre naşīb-i Ḥārīş-i düşmen-gīr oldu. Ma'reke-i Uḥud'da andan ğayrı esb ü seleb dest-zede-i taşarruf-ı ğuzāt olmaduğı yerā'a-ġüzār-ı muḥaḳḳıḳān-ı

1 ālūde: ālūde-i tūde-i A1

2 ser-tizine: ser-tiz ile M

3 Allah seni helak etsin ve rezil etsin.

4 Vay benim halime.

5 Onlara lanet olsun.

6 kemīninde: tekemmüninde A1

7 ḥazīde: ḥarīde M, A2

8 Herkesin ameli kendi ayağında dolandır.

9 pāy -M, A1, A2

10 meḡākdan: ḥākdan A2

11 kelb: seg A2, A1

12 reḡāyib: ġarāyib A2

13 ṭarīḳa -M

âşârdur. Aña müte‘âkib ‘Ubeyd bin ‘Âcir-i ‘Âmirî [B 43] Hâriş bin Şam-me rağıya’llâhü ‘anh üzre tevcih-i rüy-i kifâh idüp bir zaḥm-ı tığla düş-ı Hâriş’e ta’lik-i ridâ-yı sürh idicek nerre-şîr-i düşmen-gîr Ebû Dücâne rağı-ya’llâhü ‘anh bir darb-ı şâ’ika-sîmâyla ‘Ubeyd’i mu‘allaḥ-endâz-ı lu‘bet-ke-de¹-i fenâ idüp² gûsâle-şîfat ḥulḫûmını büsegâh-ı deşne-i hunhâr eyledi. Anuñ daḥı kıatlı vesîle-i inşirâh-ı ğam-keşân-ı İslâmiyân oldı.

Defâtir-i müşğîn-raḳam-ı siyerde muḥarrerdür ki Nesîbe binti Ka‘b nâm şîr-zen-i merd-endâz ki hengâm-ı germe-i heyecân-ı heyecâda merdân-ı [A1 35a] perḥâşkârı âvîḥte-i fitrâk-ı i‘tibâr itmez idi. Ol gün şevhe-ri Ğaziyye ve iki ferzend-i pür-cigeri ‘Ammâre vü ‘Abdu’llâh ile ḥuzûr-ı seyyidü’l-mürselinde deryâ-yı pür-âşüb-ı veğâda bir güne şinâh [M 30b] eylediler ki dost u düşmen dehen-güşâ-yı taḥsîn olup beden-i Nesîbe on üç zaḥm-ı cân-şikâfa cilvegâh oldı. Ol mertebe cerîha-i ḥün-pâş ile yine şevher ü ferzendânın dâr-ü-gîre taḥrîş ider idi. Hattâ pîşgâh-ı sultân-ı server³-i her dü serâda şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem bir kâfirün sâkın ḳalem ve menzilin ‘adem idicek ḥazret-i faḥrûr-rusûlün piste-i nemek-rîzleri bir güne⁴ tebessüm-ḥîz oldı ki‘âḳd-i bādâm-ı şeker-âmîzleri leme‘ân idüp [A2 37a] bî-iḥtiyâr dü dest-i gencîne-güşâ-yı şefâ‘atların dergâh-ı kibriyâya bâz idüp⁵ اجعلهم رفقائي في الجنة du‘âsın zîver-i kitâbe-i ḳaşr-ı icâbet eyledi.⁶

Beyt:⁷ Hoşâ sa‘âdet-i devlet zihî ḥuzûr u şafâ
Ki seyyid-i dü cihân eyleye bu güne du‘â

Pîrâye-i cerâ‘id-i âşârdur ki ‘Abdu’llâh bin Cahş rağıya’llâhü ‘anhuñ ešnâ-yı teğârubde şimşîri mânende-i rişte-i ‘ahd-i seng-dilân dü nîm olmağın ḥazret-i gencûr-ı ḥizâne-i i‘câz ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm dest-i mu‘cize-tırâzlarıyla bir şâḥçe-i ḥurmâyı i‘ṭâ buyurup isti‘mâline tığ-i cevher-şiken-i ebrûlarıyla işâret buyurdılar. Tarfetül-‘aynda dest-perdâḥte-i küre-i ḳudret bir tığ-i âteş-tâb olup berḳ-şîfat leme‘âna başladı. Encâm-ı

1 -kede: -geh A2, A1

2 idüp: eyleyüp A1

3 server -B, A1

4 güne: mertebe A2

5 Allah’ım! Sen onları cennette bana arkadaş et. (el-Makrîzî, *İmtâ’u’l-Esmâ’*, C. 1, s. 163)

6 eyledi: buyurdılar B, A1

7 Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

kāra dek anuñla kārzār idüp cāme-i i‘cāz dūş-ı şimşirden sākıt olmadı. Tā ‘ahd-ı ‘Abbāsiyān’a dek ‘Urcūn nāmıyla devr-i eyādī-i tevārūş ü temellük iderek ümerā-i Mu‘taşımıyye’den Buğā-yı Türk Bāğdād’da iki yüz dīnāra iştirā eyledügin şāhibü’l-*Mevāhib* ‘allāme Kaşallānī ārāyiş-ı kūrāb-ı taḥkīk eylemişdür¹. Bu levḥa-i tābdār-ı rivāyet [A1 35b] daḥı ārāyiş-i sīne-i üm-mehāt-i āşārdur ki eṣnā-yı kıtālde Kaṭāde bin en-Nu‘mān raḍıya’llāhü ‘anhuñ dīde-i cihān-bīnine çeşm-zaḥm-ı eyyām işābet idüp bir ḥadeng-i ser-tiz ile ḥātem-i ḥadeķası nigīn-i zücācī heft tūydan² tehī oldı. Ol ḥāletle merdüm-i dīde-i ‘ālemiyān ‘aleyhi’ş-şālātü ve’s-selām ḥuzūrında çeşm-i zīrā‘atı zemīn-sāy idüp “Yā Resūla’llāh şebistān-pīrā-yı [B 44] izdivācum olan bir meh-pāre-i gül-ruḥsār-ı āhū-nigehdür ki ṭarafeynden rābiṭa-i maḥabbet müteşābik olmışdur, şimdi bu şüret ile [M 31a] bağ-ı ‘arızumı [A2 37b] çeşme-i çeşmden ḥālī gördükde lā-maḥāle nāz-būy-ı maḥabbeti zübül-yāfte-i istikrāh olacağı emr-i müte‘ayyendür” diyü isāle-i girye-i ḥūn-bār eyledi. Rūşen-sāz-ı dīde-i ‘ālemiyān ‘aleyhi’ş-şālātü ve’s-selām ḥāzretleri çeşm-i bīrūn-fütāde-i Kaṭāde’yi ḥāne-i ḥadeķasına vaz‘ idüp engüşt-i meh-şikāf-ı mu‘cize-perdāzlarıyla mesh eyledüklerinde fi’l-ḥāl burc-ı cemālinde mānende-i kevkeb-i fūrūzān ve keffe-i çeşm-i şāḥiḥ ile ferḳadān-āsā hem-seng-i terāzū-yı leme‘ān oldı. Dībāce-pīrā-yı nüṣṣa-i taḥkīk Ebū Bekr-i Şiddīk raḍıya’llāhü ‘anh ḥāzretleri gevher-endāz-ı sāḥil-i rivāyet olmuşlardur ki Muşḥaf-ı cemāl-i dil-ārā-yı seyyid-i kā’ināt ‘aleyhi efḍālūt-taḥıyyātında mişāl-i gül-naķş-ı beyne’l-āyeteyn cāy-gīr olan iki³ ḥālka-i lāciverd-gūn-ı miğferūñ istiḥrācı dā‘ıyesinde idüm ki nā-gāḥ Ebū ‘Ubeyde bin el-Cerrāḥ raḍıya’llāhü ‘anh bir ṭarafdan nesīm-i sebük-seyr⁴ gibi şitābla zāḥir olup Ḥālīk-ı zemīn ü zamān ḥāzretlerinün nām-ı muḳaddeslerine yemīn virüp ol ḥıdmet-i ‘aliyye edāsıçün taḥrīk-i silsile-i ibtiḥāl eyledi. Ben daḥı ber-vefķ-ı me’mūl muraḥḥaş eyledüğümde kelbetān-ı dendān ile zaḥm-ı ḳaranfil-gūn-ı nebevīden bir vechile nez‘i ḥālka-i nāl eyledi ki her ḥālķada [A1 36a] silk-i şenāyāsından⁵ biri sākıt olmağın ol günden soñra laķab-ı ehtem ile şöḥret-yāfte-i efvāḥ-ı cihāniyān oldı. Ceriḥa-i

1 eylemişdür: itmişdür A1

2 tūydan: topdan A1

3 iki -M

4 sebük-seyr: şebgīr A1

5 şenāyāsından: şeneyyātından A1, A2

halkadan fevâre-i hünfeşân¹ itmegin Mâlik bin Sinân rağıya'llâhü 'anh şefeteyn-i zaḥm-ı nebeviye ser-püş eyleyüp kemâl-i rağbetle tecerrü' eyledi. Mülâhaza-i mes'ele²-i hürmet-i dem ḥuẓẓâr³-ı aşḥâbı rağıya'llâhü 'anhüm nev'an taḥdîş itdükden gayrı be-taḥşîş dem-i cism-i mükerrem-i [A2 38a] seyyid-i 'âlem olduğu 'ilâve-i istişkâl olmuşken müşkil-güşâ-yı mesâ'il-i kevneyn 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretleri *من أحب أن ينظر إلى من خالط دمه* mişķâtı ile izâle-i zalâm-ı iştibâh buyurdılar. Kezâ fi'l-Mevâḥibi'l-Kaṣṭallâniyye ve Me'âricü'l-Mu'iniyye ser-zede-i ḥâme-i müşg-pâş⁵-ı rivâyetdür ki dibâce-i ceride-i icâd 'aleyhi's-selâm ḥazretlerinin [M 31b] miyâne-i emvâc-ı suṭûrsân-ı tûfân-ı veğâdan kenâre-gîr olmaları şavâb-dîd-i baḳıyye-i aşḥâb olmağın bâlâ-yı Cebel-i Uḥud'a taḥrîk-i ḥuṭuvât-ı iḳbâl buyurup⁶ lâkin âsîb-i za'f-ı cerâyiḥ zirve-i kūha dâmen-gîr-i irtikâ olmağın şa'b-ı cebelde vaz'-ı lenger-i istiḳrâr buyurup cemâ'at-ı vâlâ-ḳadr-ı aşḥâb ile ḳâ'idan edâ-yı şalât-ı zuhra muḳtedâ olup şüret-nümâ-yı besmele vü [B 45] suṭûr oldılar. Taḥrîr-i rüvât-ı şîḫḫat-simât üzere meydân-ı kârzâr merdân-ı kâr-güzâr-ı İslâmiyân'dan teḥi ḳalduḳda nisvân-ı recez-ḥ'ân nağamât-ı neşât-âmîz⁷ ile izḫâr-ı bâzîçe-i inbisât iderek miyân-ı şühedâya güzêr idüp Hind-i ciger-ḥ'âreye iḳtidâ vechi üzere ḡasîlül-melâ'ike Ḥanzale'den gayrı bi'l-cümle cemâl-i behîşt-ârâ-yı şühedâyı rağıya'llâhü 'anhüm ḥilye-i unûf ü esmâ'dan⁸ 'ârî eylediler ve defâyin-i cevâhir-i imân olan şanâdîḳ-ı bâtınların şaḳḳ idüp⁹ pâre-i ekbâdların 'ıḳd-ı 'aḳîḳ gibi ḳılâde-i şudûr u a'nâḳ ve esvire¹⁰-i sevâ'id ü a'ḳâd eylediler. [A1 36b]

1 hünfeşân: pāk cüşîş A1

2 mes'ele -M

3 ḥuẓẓâr -M

4 "Kim kanı benim kanıma karışmış görmek istiyorsa Malik bin Sinan'a baksın, kanı benim kanıma karışmış olana ateş ulaşmaz." (el-Hâkim, *el-Müstedrek*, C. 6, s. 473)

5 müşg-pâş: müşgbâr M

6 buyurup: idüp A1

7 -âmîz: -engîz M

8 esmâ'dan: âzândan M

9 ve defâyin-i...şakḳ idüp -A1

10 esvire: âsûde M

Meşnevî:¹

ندارد وفا آسمان و زمین
چنین بوده و هست و باشد چنین
ز دست ستم کس درین باغ نیست
که چون لاله بر سینه اش داغ نیست²

[A2 38b] Ol hılâlde bakıyye-i muvâhhidinden çend merd-i kûh-en-dâz şu‘ab-ı Uḥud üzre pîrâmen-i mâh-ı münîr-i risâlet ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm şüreyyâvâr ferâhem olduklarında Ebû Süfyan’uñ çengâl-i ḥadîd-i başarı ta‘alluk eyleyicek³ bir gürûh seg-i derende-i bed-sigâl ile bâlâ-yı serlerine ḥavâle olmak sevdâsıyla ṭarîḳ-i âḥerden kaçd-ı isti‘lâ eyledükleri sulṭân-ı âsmân-rikâb ‘aleyhi taḥiyyâtü’l-vehhâb ḥazretlerinüñ meşhûdları olıcaḳ⁴ اُنْ يَعلُونَا⁵ du‘âsın maş‘ad-ı a‘lâya tevcîh⁵ buyurduklarında bi-emri’llâhi te‘âlâ her rîze-i seng-i bî-vücûd ve vüche-i küffâra bir sedd-i sedîd olup ol dereceden bir ḥaṭve daḥı irtikâya fırsat⁶ bulamadılar. Ol sâ‘atden sonra te’sîr-i du‘â-yı seyyid-i kâ’inât ile buḥrân-ı fitne vü âşûba sekîne-i⁷ [M 32a] fütûr ‘arîz olmağa başladı. Ebû Süfyan istişâl-i bîḥ⁸-i nuḥbe-i aşḥâbdan me’yûs olıcaḳ ḥazret-i ḥ’âce-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellemün ve cenâb-ı şeyḥayn-i mükerremeyn raḍıya’llâhü ‘anhümânuñ yegân yegân istilhâr-ı mevt ü ḥayâtı sevdâsına düşüp cem‘iyyetgâh-ı ‘âlî-maḳâm-ı İslâm tarafına itâle-i kemend-i feryâd eyledi. Men‘-i ḥikem-senc-i nebevî iktizâsı üzre ol âvâre-i beyâbân-ı ḥamâḳatuñ cevâbında üç def‘a ihtiyâr-ı sükût eylediler. Ebû Süfyan ‘adem-i şudûr-ı cevâbdan nâşî aşl-ı aşîl-i İslâmiyân ‘âzim-i şehristân⁹-ı ḥâmûşân olduklarına qarâr virüp tamâm in-bisât-ı gâm-revâyâne ile ḥazele-i Kureyş’e tevcîh-i çehre-i istibşâr eyledi. Ve bu vech ile enbân-güşâ-yı hezeyân oldu ki ey vücûh-ı ‘aşîre beşâret-bâd ki Muḥammed ve Ebû Bekr ve ‘Ömer ber-ṭıbḳ-ı merâm pehlû-zede-i cā-

1 Meşnevî: Beyt M, A1, Nazm A2

2 Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl

Göğün ve yerin vefası yok. Hep böyleydi ve böyle olacak. Zulüm nedeniyle bu bağda kimse yok ki lale gibi sinesinde bir yarası olmasın.

3 eyleyicek: idicek A1

4 Allah’ım! Onlar bize karşı galib gelmesin.

5 tevcîh: i‘lâ A1

6 fırsat: çâre M

7 sekîne -A1

8 bîḥ -A1, A2

9 şehristân: şehîr A2, A1

me-ḥ'āb'ı in'idām olduklarında kaç'ā reyb ḫaladı. [A1 37a] Zīrā henüz cilveger-i [A2 39a] mesīre-i ḫayāt olsalar idi, be-her-ḫāl mürā'āt-ı nāmūs-ı ḡayret için işbāt-ı vüçüd iderler idi, didükde hemān Ḥazret-i² Fārūḫ-ı refi'ül-cenābuñ ḫum-ı ḫamiyyeti ser-püş-endāz-ı şabr u taḫammül olup “Ey herze-gerd-i bādiye³-i ḡalāl hiç peymāne-i dehānuñ bihüde [B 46] ālūde-i ḫāzūrāt-ı kızb itme ki aḫbār-ı ḫayātları düş-ār ārāmgeh-i bār olanlar bi-ḫamdillāhi te'ālā ḫālā eyvān-nişin-i çār-şuffe-i zindegānidürler.” diyü nev-rüz-ı neşātin şeb-i yeldā-yı endüha taḫvīl eyledi⁴. Ebü Süfyān'ın peymāne-i ümīdi bāzgün olduğundan ḡayrı çeşme-i inbisātı muḡberr olıcaḫ kelimāt-ı bī-hüde-i mütelaşsiyāneye taşaddı idüp bilā-misās-ı tenāsüb اعل هبل اعل هبل⁵ elfāz-ı bī-fā'idesiyle sitāyiş-i aşnāma şürū' eyledi. İşāret-i ḫ'āce-i kā'ināt 'aleyhi efḡālūt-taḫiyyātla aşḫāb-ı kirāmdam birisi والله اعلى ve sellem ile⁶ cevābiyla⁷ sīne-i maḫāl-ı bī-me'āline ḫavāle-i ṭabançe-i redd eyledi. Ebü Süfyān⁸ kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹ şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ile¹⁰ cevābiyla derāy-ı dehān-ı herze-derāyın giyāh-āḡin eylediler. Andan sonra Ebü Süfyān سجال والحرب بيوماً يوماً kelāmıyla kendi zu'mınca varaḫ-gerdān-ı mübāhāt [M 32b] olıcaḫ işāret-i seyyidü'l-enām⁹

1 cāme-ḥ^vāb: ḥ^vāb-gāh M

2 Hâzret-i -M

3 bādiye: vādī M

4 taḥvīl eyledi: tebdīl idüp M

5 Yücelsin Hübel, yücelsin Hübel!

6 Allah herkesten büyük ve yüce.

7 cevābıyla: kelāmıyla M

8 Uzzā bizimdir, siz

9 -enām: -^cālem M

10 Allah bizim mevlamızdır, sizin mevlanız değildir.

11 Gün güne karşı

12 mefhar: fahr M

13 Evet aramızda bir söz va

Mısra:رسیده بود بلایی ولی بخیر گذشت¹

[A1 37b] [A2 39b] Lâkin şîr²-i girân-bâdiye-i hîzlân sevâd-ı Medîne-i Tâhire'yi dest-zede-i nehb ü târâc³ itmege intihâcları mülâhazası 'avâ-ķib-endîşân-ı aşhâba îrâş-ı hadşe-i ıztırâb itmegin şeh-süvâr-ı hilye⁴-i "lâ-fetâ" Hâzret-i 'Aliyyu'l-Mürtażâ kerreme'llâhü vechehü tecessüs-i hâl için dünbâle-i küffârdan irsâl buyurulup bu tarîķle tavşîye-i hikmet-endüz buyurdılar ki "Eger huyûlı keşide-i efsâr-ı cenîbet idüp ecsâm-ı habîşe-i mü-himmelerin⁵ püş-i cimâle bâr itmişler ise niyyet-i 'azmleri Ümmü'l-Kurâ'ya-dür. Yâhüd ber-'aks-i taşavvur ise ğâret-i Medîne çeşm-dühte-i iltizâmla-rıdır." Hâzret-i şâh-ı velâyet ber-tıbbķ-ı melhûz-ı nebevî rûkûb-ı cimâl ile pey-bürde-i râh-ı Mekke oldukları haberin resânide-i mevķıfgâh-ı mu'allâ idüp emn⁶-bahşâ-yı havâtır-ı aşhâb oldılar. Neķâve-i nuķûl-ı mühre-i siyer-dür ki âvâze-i mâtem-engîz-i İblîs 'aleyhi'l-la'ne mesâmi'-i sekene-i Medî-ne'ye zelzele-endâz-ı ıztırâb olduğda Hâzret-i Zehrâ raķıya'llâhü 'anhâ ba'zı perde-nişînân-ı harem-serây-ı risâlet⁷ ile cânib-i Uĥud'a kâdime-engîz-i şitâb olmuşlar idi. İnşirâf-ı e'âdi [B 47] hîlâlinde cây-ı ma'rekeye vâşıl olup [M 33a] lâkin levĥa-i i'tikâd-ı Zehrâda peder-i vâlâ-güherlerininün taĥaķķuk-ı şehâdetleri mûnaķķaş iken muġâyir-i taşavvur tekye-zede-i visâde-i ĥayât bulup ancak nüşĥa-i ta'vîz-i beden-i muķaddeslerinde nice dâ'ire-i zaĥm-ı la'l-çekân⁸ göricek bî-iĥtiyâr ol nihâl-i ser-sebz-i şefâ'ate şarılup ĥâzret-i faĥr-i 'âlemiyân şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem ĥâzretleri daĥı ol⁹ ciger-pâre-i endüh-zede-i sügvârın kenâre-i âġûş-ı ĥasrete çeküp tarafeynden eşķ-i hûn-âmîz-i rikkat cûş ü ĥurûş eyledi. [A2 40a] Büy-ı dil-cüy-ı Muĥammedî Hâzret-i Zehrâ'yı naķd-ı şu'ûrdan [A1 38a] tehî-dest eyleyicek reşĥât-ı girye-i şükr-i meserret yine tedârük-i mâ-fât eyledi. Hâzret-i ser-çeşme-i velâyet kâse-i siper ile âb getürüp Hâzret-i Zehrâ raķı-ya'llâhü 'anhâ mir'ât-ı tâbnâķ-ı ruĥsârların şüst ü şü eyledi. Güşîş-i Zehrâ

1 Bir musibet isabet etmişti, fakat hayra tebdil edildi.

2 şîr: şütür A1

3 târâc: ġâret A1

4 hilye: ĥayme A1

5 mühimmelerin: ĥabîşelerin A1, A2

6 emn: âmin A1, A2

7 risâlet : nübüvvet M

8 -çekân: ġün M

9 ol -M

ile cūşîş-i cūy¹-ı hūn vakfe-gîr-i sükûn olmayacak bir kıt'a ḥaşîri sūzân idüp ḥâkister-i iksîr-‘ayârın² sürme-i çeşm-i cerâyih eyleyicek münse ol-
duğu şafha-pîrâ-yı *Me‘âric ü Mevâhib*³’dür. Andan sonra ḥazret-i sulṭân-ı
mürselin ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri tefahḥuş-ı aşḥâb³ ü şühedâya kıyâm bu-
yurup evvelâ “Sa‘d bin er-Rebî‘ raḍıya’llâhü ‘anh cilveger-i dâ’ire-i ḥuzûr
degüldür. Âyâ ne ḥâletdedür.” diyü mevt ü ḥayâtından istiḥbâr içün
Muḥammed bin Mesleme raḍıya’llâhü ‘anhı ta’yîn-i ḥizmet-i ihtiyât bu-
yurdılar. Miyân-ı kûtalâda bir ḥâletde buldı ki rişte-i enfâsı inḳıṭâ‘a ḳarîb
olup rûḥ-ı revânı ṭayy-ı mesâfe-i ḥayât itmege bir nice ḳadem ancak ḳalmış
idi. Selâm-ı ḥabîb-i melik-i ‘allâmı iblâğ idüp “Yâ Sa‘d miyân-ı aşḥâbda ‘a-
dem-i şühûduñızdan ḥâtır-ı enver-i faḥr-i kâ’inât ‘aleyhi ecmelût-taḥıyyât
ğubâr-endûd-ı melâl olup bu bendelerin tefâḳḳud içün⁴ ta’yîn buyurdılar.”
didükde zebân-ı Sa‘d mâhî-i cūy-bâr-ı maḳâl olup “Yâ Muḥammed,

Beyt:

چاک جگرم بخیه صحت نپذیرد
چاک دل من مرهم صحت شناسد⁵

Bi-ḥamdi’llâh ben müntehâ-yı merâtib-i emânî olan derece-i şehâde-
te irtikâ ile gâm-revâ oldum. Benüm selâm-ı ḥasret[**M 33b**]-engizümi
pîşgâh-ı mu‘allâ-cenâb⁶-ı risâlete taḳdîm idüp bu bende-i cân-sipârı cā-
nibinden جزاك الله عنا خيرا ما جزى به نبيا عن أمته⁷ du‘âsın teblîğ⁸ eyleye-
sin. Ve ḳabâ’il-i enşaruñ mesâmi‘-i i’tibârlarına bu le‘âlî-i felâḥ-baḥşâ-yı
vaşıyyetümi ta’lîḳ eylesin ki [A1 38b] eger server-i âḥirü’z-zamānuñ ‘a-
leyhi’s-selâm ḥizmet-i ‘aliyyesinde nâşıye-i ḥâllerinde yek ser-i mü girih-i
tekâsül gösterirler ise ḥuzûr-ı dâdâr⁹-ı dīvân-ḥâne-i ‘Araşât’da ḥarf-i i’tizâr-
ları nüvişte-i cerîde¹⁰-i ḳabûl olmaḳ ihtimâli ber-ṭarafdur.” diyü gevher-i

1 cūşîş-cūy -M

2 -‘ayârın: -i ğubârın A2

3 tefahḥuş-ı aşḥâb: aḥvâl-i aşıḥḥâ A1, A2

4 içün -M

5 **Mef’ûlû Mefâ’ilû Mefâ’ilû Fe’ûlûn**

Benim ciger yarem sıhhat dikişini tutmuyor. Kalbimin yarası sıhhat merhemini bilmiyor.

6 cenâb: ḥazret M

7 Allah seni de mükafatlandırısın. Peygamber’i ümmeti için mükafatlandığı gibi.

8 teblîğ: iblâğ M

9 dâdâr: dâver A2

10 cerîde: cerâ’id A1

[B 48] girân-māye-i rūhın genc-ḥāne¹-i ervāḥa teslim eyledi. Muḥammed bin Mesleme raḍıya'llāhü 'anh şüret-i ḥālî ber-dāşte-i mevķıf-ı refi' eyle-
dükde fahrü'l-enbiyā 'aleyhi eḥḥarü't-teḥāyā ḥazretleri ol sa'adetmend-i 'ālî-
kadr ḥaḳḳında ² اللَّهُمَّ ارْضَ عَنْ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ du'āsın rû-be-râh-ı dergâh-ı
İlâh buyurdılar. Ol eşnâda "Hiç 'amm-i muḥteremüm Ḥamzâ hırâmen-
de-i şahrâ-yı şühüd degüldür. Âyâ anlar daḥı³ ne ḥâletdedür." diyü taḥrîk-i
leb-i istiḥbâr buyurduklarında meger Cenâb-ı Murṭazâ raḍıya'llāhü 'anh
daḥı tefahḥus-ı aḥvâl⁴-i seyyid-i şühedāya ḥatve-cünbân olmuşlar idi. Ol
maḥalde irüşüp girye-künân tayy-ı bisât-ı ḥayât itdüklerin iş'ar idicek ser-i
seyyid-i şühedāya sāye-endâz-ı şühüd olup ol peleng-i şîr-şavleti zîver-i güş
ü binîden sâde ol vech ile ḥufre-i ḥaḳârete üftâde göricek bî-iḥtiyâr ol şâ-
hiḳa-i temkîne zelzele-i ızırâb-ı ḥamiyyet 'arîz olup berķ-i ḡayret şehâ-
b-ı 'anber-gün-ı müjgânlarından imṭâr-ı kaṭârat-ı ḥasret iderek ⁵ مَا وَقَفْتُ
مَاكَالِي لَبِّ-يَ أَتَشْفَامِلَارِنْدَانِ تَرَشَّشُہْ eyledi.
ya'nî "Aşlâ bundan ḡayz-engîzter bir maḳâmda ṭurmadum." buyurdılar.⁶
[A2 41a]

Beyt:⁷ Vardı peleng-i kûh-ı veḡâ ḥı'âb-ı râḥata
Kûhsâr-ı kibriyâda ṭuran nerre-şîri gör

Ve eger ba'de'l-yevm âhen-dilân-ı Kureyş güdâḥte-i küre-i zafer olmak
müyesser olursa bu vaz'-ı nâ-şâyeste mükâfâtı için yetmiş nefer kâfiri müs-
le [A1 39a] itmegiçün ḳasem buyurdılar. [M 34a] Ol sâ'atde emîn-i vaḥy-i
mübîn Cibrîl 'aleyhi's-selâm ḥazretleri hıızâne-i levḥ-i maḥfûzdan bu gü-
her-pâre-i tesliyet-baḥşâyı pîrâye-i binâ-güş-ı nebevî itdükde⁸ ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ﴾
⁹ Seyyid-i 'âlemiyân 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ber-veḥķ-ı rızâ-yı Rabbânî¹⁰ ol dâ'iyeden taḥliye-i

1 genc-ḥāne: gencür-ı ḥazāne A1

2 Allah'ım! Sa'd bin er-Rebi'den razı ol.

3 daḥı -M

4 aḥvâl -A1, A2

5 Beni bu mekandan daha çok öfkелendiren bir mekanda durmadım.

6 buyurdılar -M

7 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'îlû Fâ'ilün**

8 itdükde: eyledi ki A1, A2

9 Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır." (Nahl, 16/126)

10 Rabbânî: Raḥmânî A2

zamîr buyurup edâ-yı kefare-i kâsem eylediler. Ve bu muḳābeled¹ rūḥ-ı seyyidü's-şühedâ için yetmiş def'a istiğfâr buyurdılar. Ve Hâzret-i Zehrâ ve hem-şîre-i seyyidü's-şühedâ Şafîyye bintü 'Abdu'l-muṭṭalib raḍıya'llâhü 'anhâya tevcih-i nazra-i iltifât buyurup "Beşâret olsun ki ḥâlâ birâder-i vaḥy-âverüm Cibrîl-i Emîn iblâğ-ı peyâm-ı nüvîd eyledi ki nâm²-ı 'amm-i muḥteremüm Hamzâ'yı laḳab-ı esedü'llâh ve esedü'r-resûl ile nigâşte-i el-vâḥ-ı firûze-reng-i heft âsmân eylediler."

Meşnevî:³

حمزه که قربان شده در راه دوست
سید هر جا که شهیدست اوست
لاله ز خورش شده خونین کفن
داغ نهاده بدل خوشتن⁴

Nüsaḥ-ı siyer-i seniyye nâṭık olduğı üzre a'dâd-ı şühedâ bâliğ-i derece-i seb'in idi ki altmış altı nefer baḥâdırân-ı enşârdan ve dört nefer şîrân-ı muḥâcirinden idi.

Beyt:

یاران تمام جانب دار بقا شدند
تنها گذاشتند جهان خراب را⁵

Ḳutela-yı kefare-i Ḳureyş otuz üç⁶ nefer idi ki yalnız on üç⁷ neferi cîsr-i şîmşîr-i [A2 41b] 'Aliyyu'l-Mürtaẓâ'dan kerrema'llâhü vechehü beyâbân-ı fenâya güzâr itmişler idi. Şalât-ı cenâyiz-i Uhud mâddesinde şudûr iden aḳâvil-i muḥtelife-i e'imme-i Hânefiyye ve Şâfi'iyye'yi rahimehumu'llâh büṭün-ı muṭavvelât-ı kütüb-ı basîte ḥâvî olmağın ḳavl-i muḥtâr ile iktifâ şavâb-dîde-i yerâ'a⁸-i nâdiredân olmuşdur. *Me'âricü'n-Nübüvve'*de meşṭûr olduğı üzre mecmû'-ı şühedâ-yı ḥünîn-kefenün beden-i gül-pîrehele-

1 muḳābeled: maḳâlde M

2 nâm -M

3 Meşnevî: Naẓm M, A2, Beyt A1

4 Müfte'ilün Müfte'ilün Fa'ilün

Hamza ki, dost yolunda kurban olmuştur. Şehidliğin olduğı her yerin efendisi odur. Lale onun kanından kanlı kefen oldu. Kendi gönlüne yara koymuş.

5 Mef'ûlû Fa'ilâtü Mef'ûlû Fa'ilün

Dostların hepsi dâr-ı bekâya irtihal eylediler. Issız bıraktılar harap dünyayı.

6 otuz üç: otuz M

7 on üç: on A1

8 yerâ'a: zirâ'a M

rin cenāze-i seyyidü's-şühedâ ile hem-pehlû eyleyüp [A1 39b] her birine zād-ı rāh-ı âhîret kılınan mā'ide¹-i şalâtdan hâzret-i seyyidü's-şühedâyı dağı hışšemend buyururlar idi. Bu tarîk üzre hâzret-i esedu'llāh rağıya'llāhü 'anh yetmiş def'a şalāta mazhar oldılar. Ba'zı kütüb-ı siyerde tokuz şühedâ ile hem-pehlû kılınup her tis'aya 'āşir olmaları dağı mervîdür. Encümen-serây-ı fânide râbıta-i üns ü ülfetleri [M 34b] mün'aqid olanlaruñ ikisin ve üçin birer merķadda küşe-güzin-i ĥalvet-hâne-i ĥāk eylediler.

Beyt:

اعضای پاره پاره من بخیه گیر نیست
در خاک بسپرد به آهستگی مرا²

Emvâtın Medîne'ye naql idenleruñ bile i'âdesine fermân-ı nebevî şâdır olup 'Abdu'llāh bin Cahş ki ĥ'āher-zāde-i seyyidü's-şühedâ idi, ĥāl-i 'ālî-ķadrleri ile bir merķadda ve 'Abdu'llāh bin 'Amr bin Ĥarāmî ve Ĥārice bin Zeyd ile ve 'Amr bin el-Cumūh ile üçin bir merķadda ve Nu'mān bin Mālik ve 'Ubeyde bin el-Ĥaşĥāş ve Maĥder bin Ziyād'ı dađı³ bir merķadda⁴ hem-nişin-i dārü'l-üns-i türāb eylediler. Rağıya'llāhü te'ālā 'anhüm ecma'in. Vāķidî 'aleyhi'r-raĥme⁵ nigāşte-i ceride-i [A2 42a] taĥķik itmişdür ki Ĥâzret-i 'Ā'îşe-i Şiddîķa rağıya'llāhü 'anhā ba'zı zenān-ı Ĥāşimiyye ile istikşāf-ı ĥāl-i seyyidü'l-mürselin⁶ için cānib-i Uĥud'a 'azîmet-künān idiler⁷. Eşnā-yı rāhda zevce-i 'Amr bin el-Cumūh Hind binti 'Abdu'llāh bin 'Amr bin Ĥarāmî'ye mülākî oldılar ki bir şütür-i bārdāruñ zimāmın süvār-ı sâ'id eyleyüp cānib-i Medîne'ye revāne idi. Ĥâzret-i Şiddîķa keyfiyyet-i bār-ı şütüründen taĥrîk-i şukķa-i istiĥbār eyledükde "Yâ Şiddîķa bi-ĥamdi'llāhi te'ālā ĥâzret-i nebiyy-i ins ü cān muķīm-i fezā-yı ĥayātdur. Her muşibet ki verā-yı mâtem-i peyġamberî ola sehldür." diyü cevāb virdi. Tekrār Ĥâzret-i Şiddîķa "Bu ĥülle-püşān-ı şehādet kimlerdür?" didükde "Şevherüm [A1 40a] 'Amr bin el-Cumūh ve birāderüm 'Abdu'llāh ve püserüm Ĥallād'dür ki defn için Medîne'ye naql iderüm." diyü cevāb vi-

1 mā'ide: mānde A2

2 **Mef'ulü Fā'ilatü Mef'ulü Fā'ilün**

Benim parça parça uzuvlarım kaynaşıp (iyyileşmez) beni yavaş yavaş toprağa emanet edin.

3 dağı -M

4 Bir merķadda: üçin bir merķad içinde A1

5 'aleyhi'r-raĥme: raĥimehullāh

6 -mürselin: -rusül A1

7 idiler: eylediler A2

ricek Hâzret-i Şiddîka maḥabbet-i dîn-i Muḥammedî'de ol muḥaddere-i 'işmet-penâhuñ şabr u sebâtına engüşt-gezâ-yı ta'accüb oldu. Ol eşnâda ol¹ cemel-i celîlî² l-ḥaml kürsî-i dü zânûsı üzre ku'ud eyledi. Yine Şiddîka raḍıya'llâhü 'anhâ "Yâ Hind bârı girân olmağıla [B 50] ğâlibâ harekete iktidârı mefkûddur.³" didükde Hind eyitdi, "Nice def'a bundan ziyâde girân-bâr olmışdur. Lâkin bu ḥâlet bu ana dek manzûr olmamış idi. Ğâlibâ bu emre bâdî 'âlem-i âherden olmak gerekdür." didi. Nâ-gâh bühîti-i gerden-keş zimâmın taḥlîş idüp cânib-i Uḥud'a şitâbân [M 35a] oldu. Tekrâr Hind ḫabt-ı zimâm idüp Medîne'ye sevḳ eyledükde yine serkeşlik ile zimâmın rehâ idüp Uḥud'a intihâc idicek Hind bi'z-zarûre ḫuzûr-ı [A2 42b] sulṭânü's-şakâleyne gelüp sâbıka-i aḫvâli ma'rûz idicek ⁴إنَّ الْجَمَلَ لَمَأْمُورٌ ferîdesi ile güyâ olup 'Amr'ın aḫvâlin Hind'den istiḥbâr buyurduklarında "Yâ Resûla'llâh ḫin-i 'azîmet-i cihâdda raḥmet-i İlâhî'den ḫ'âstekârum ki pây-ı lengle cevelân-sâz-ı ırâş⁵-ı behîşt olam diyüp ⁶اللَّهُمَّ لَا تَرُدَّنِي إِلَى أَهْلِي du'âsın tekrâr ider idi." didi. "Yâ Hind beşâret saña⁷ ki ḫâlâ şevher ü birâder ü püserüñ dest-be-dest gül-geşt-i çemenzâr-ı behîşt itmededürler." diyü nâ'ire-i derûnına kevşer-pâş-ı tesliyet oldılar. Ta'yîn-i müdaḫḫikân-ı siyer üzre henüz kelle-i ḫünin-i âfitâb merḫad-ı ğarba tevârî itmemiş idi ki mâhçe-i rü'yet-i nebevî cânib-i Taybe'ye ḫadem-cünbân olup ol cân-fürûşân-ı bâzâr-ı şehâdet üzre ⁸﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾ cevâhîrin nişâr ile vedâ' idüp cânib-i Medîne-i dârü'l-ḫarâra ḫıramân oldılar.

Beýt:

حسرت روی تو از بسکه دلم برد به خاک
تا بحشرم گل حسرت دمد از خاک مزار⁹

1 ol -M

2 celîl: cemîl A1

3 harekete iktidârı mefkûddur: hareketi mefkûd olmışdur A1

4 Muhakkak ki o deve emre amadedir. (Kendisine ne yapacağı ilham edilmiştir ve ona memurdur.)

5 'arrâş: riyâz A1

6 Allah'ım! Beni ehline döndürme.

7 saña: bâd M

8 "Sabretmenize karşılık selam sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!" (Ra'd, 13/24)

9 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Senin yüzünün hasreti çoktan benî mezar a götürmüş, mahşer gününe kadar mezar toprağından hasret çiçeği filiz verir.

Mervîdür ki reh-güzerde vâkı‘ olan kabâ’ilün ricâl ü nisvânı reh-güzâr-ı şehryâr-ı mülk-i risâlet ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâmda şaf-beste-i intizâr-ı selâm olup “Yâ Resûla’llâh pîşgâh-ı şefâ‘at-destgâhuında îşâr-ı sermâye-i hayât idenler cümlesi belâ-gerdân-ı zât-ı kudsiyü’ş-şifâtuñ olsunlar. Vücûd-ı girân-mâye-i kem-yâbuñdan gayrı muşîbet cümle vesîle-i meserret belki cây-ı tehniyyetdür.”

Beyt:

با شادی دیدار تو در عین سلامت
غمهای جهان جمله فراموش توان کرد¹

diyerek hayât-ı pür-berekât-ı seyyid-i ‘âlem için şükr-güzârî iderler idi. Seyyidül’l-‘Arab ve’l-‘Acem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem hazretleri dahı اللهم اذهب حزن قلوبهم واجبر مصيبتهم² [A2 43a] maqâl-ı şefkat-me’âlini ze-bân-güzâr-ı tesliyet buyururlar idi.

Menkûldur ki dürre-i şadef³-i şulb-ı [M 35b] seyyidü’ş-şühedâ Fâtıma rağıya’llâhü ‘anhâ mülâkât-ı pederi ümîdi ile vakfe-gîr-i ser-i râh-ı intizâr olup peder-i ‘âlî-güheri riyâzet-kede-i cihâddan gürisne gelmek i’tikâdıyla bir miqdâr şîr ü hûrmâ dahı hem-râh itmiş idi. Andan bî-haber ki ol mih-mân-ı ziyâfet-hâne-i na‘îm sır-ıtab‘-ı mâ’ide-i şîrin-güvâr-ı şehâdet olmuş idi. Leşker-i İslâm gürûh gürûh durûb-ı Medîne’ye [B 51] vürûd eyledükçe peder-i bülend-gevheri ol miyânda çeşm-güzâr-ı intizârı olamaduğundan Hazret-i Şiddîk-i Ekber rağıya’llâhü ‘anhdan istihbâr-ı kudûm-ı peder için leb-güşâ-yı darâ‘at olıcağ bu hırkat-ı ‘âlem-sûz-ı su’âlden ciger-i Şiddîk kebâb-ı ızırâb olup âb-ı hûn-âlûd perde-i çeşminden seylân iderek ‘an-çarîb mevkib-i hâtem-i risâlet gelür diyerek güzâr eyledi.

Beyt:

بر هر که دست میزنم از دست رفته است
در حیرتم که از که بپرسم نشان دوست⁴

1 Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ûlün

Seni selamette görme mutluluğu ile dünyanın bütün üzüntülerini unutmak mümkündür.

2 Allah’ım! Kalblerindeki hüznü götür, hastalıklarını iyileştir. (el-Makrîzî, *İmtâ’u’l-Esmâ*, C.1, s.175)

3 şadef: şâf M

4 Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

Elini tuttuğum herkesi kaybettim, dostun izini kimden soracağımı şaşırdım. (Sâ’ib *Divan*, Gazeller, 3. Bölüm, Gazel 418/10)

Âhir mevkib-i ‘âlem-tâb-ı Muhammedî ‘aleyhi’s-selâm [A1 41a] nümâyân olduğda sâye-i livâ-yı arşsâda olan gürüh-ı şîr-dilân beyninde dağı manzûrı olmayıcağ dest-i ıztırâbın halka-i ‘inân-ı nebevî idüp “Yâ Resûla’llâh pederüm kâdadur ki nihâl-i kâmet-i dil-cûsı sâye-endâz-ı ser-çeşme-i çeşmüm degüldür.” didükde rişte-i müjgân-ı seyyid-i ‘âlemiyân ‘aleyhi’s-selâm lû’lû-çekân-ı eşk-i firâk olup “Yâ Fâtıma ba’d-ez-in pederün ben olayum.” diyü mu‘âmele-i nevâziş-i yetimâneye taşaddı buyurduklarında “Yâ Resûla’llâh bu makâlden meşâmm-ı câna [A2 43b] büy-ı hûn teveccüh itmededür.” diyü dest-i feryâd ile çâk-efgen-i giribân-ı ıstıbâr olıcağ hazret-i seyyidü’l-enâm ‘aleyhi’s-selâm ve huzzâr-ı aşhâb-ı kirâm rağıya’llâhü ‘anhüm yek-bâre âvâze-i nevha-hîz-i Fâtıma’ya dem-sâz oldılar.

Beýt:

مانده ام با دلی از هجر عزیزان مجروح
دیده‌ام غرقه طوفان چو جگر گوشه نوح¹

Me‘âricü’n-Nübüvve’de merķûm olan rivâyât-ı mu‘teberedendür ki ol maħalde nâ-gâh cânib-i tāk-ı firûze-gün-ı âsmândan sâmi‘a-i fahr-i cihâna bir sadâ ta‘alluk idüp mâh-ı zemîn-tâb-ı ruhsârların şavb-ı semâya tevcîh buyurduklarında² hazret-i seyyidü’s-şühedâyı [M 36a] rağıya’llâhü ‘anh miyâne-i arz ü semâda kisve-i cism-i insânide müşâhede buyurdılar ki “Yâ Resûla’llâh benüm Fâtıma-i yetimemi nigâh-ı şefkat ve iltifât-ı ğarîb-nevâzâne-i mekremetüñden mehcür eyleme.” diyü tahrik-i zebân-ı niyâz eyler idi. Hazret-i nigâhbân-ı gencîne-i emânet ‘aleyhi efđalü’t-taħiyye hazretleri “Ey ‘amm-i ‘âlî-kadr mir’ât³-ı hâtıruñı ğubâr-ı dağdağadan ‘ârî eyle ki anı ben hâşşeten duħterlige kabûl ve nazâr-ı hıfz ü terbiyete meşmûl eyledüm.” didüklerinde nâ-gâh verâ-yı sürâdıķ-ı ğaybdan bir nidâ-yı cân-baħşâ âvîze-i sem‘-i hümâyûn-ı nebevî oldı ki “Yâ Muhammed sen ki duħter-i Ĥamzâ’yı âverde-i sâye-i revâķ-ı übüvvet eyledüñ, bizüm dağı ğalebe-i ‘afv ü rahmetümüz bu muķâbeleda pezürende-i ‘uşât-ı [A1 41b] ümmetüñ olmuşdur.” Fe li’llâhi’l-ħamdü ve’l-minne⁴

1 Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

Sevgililerin ayrılığından yaralı bir gönülle kalmışım, gözüm Nuh’un ciger paresi gibi tufana gark olmuş.

2 buyurduklarında: buyurduķda A1, A2

3 mir’ât -A1

4 Allah’a hamd ve minnet olsun.

Beyt:

فردای حشر تا بنمایم عطای دوست
ثابت کنم بخویش دو عالم گناه را¹

Hâzret-i fahrü'r-rusûl şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem menzil-i mu'al-lâ-cenâbların maqdem-i mes'udları ile tenvîr [B 52] buyurduklarında hâne-i seyyidü's-şühedâdan gayrı ekşer menâzil-i şühedâ-yı [A2 44a] enşârdan² âvâze-i nevha vü feryâd resîde-i gûş-ı melâl³ olur idi. Seyyid-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem⁴ له ولكن حمزة لا بواكي buyurduklarında Sa'd bin Mu'âz ve Üseyd bin Hudaýr ve ba'zı enşâr rağıya'llâhü 'anhüm gûş-res olmağıla bi'l-cümle ahâlî-i haremelerin hâne-i seyyidü's-şühedâda inâre-i tennûr-ı şîven ü figân itmek için irsâl eylediler. Nîm-şeb âşiyân⁵-ı müjgân-ı nebevîden řâ'ir-i h'âbremân⁶ olup vâkıf-ı setîre-i hâl oldukça رضي du'asın nisvân-ı enşâr hâkķında pirâye-i şahîfe-i eflâk eylediler. Şubh-dem vücûh-ı muhâcirîn ü enşâr rağıya'llâhü 'anhüm maḥfel-i hidâyet-endüz-ı risâlete müctemî' olduklarında "Ey ḥumât-ı beyza-i İslâm maḥtele-i dil-hırâş-ı Uḥud'da güzer iden mu'amele-i taḥdîr-i İlâhî ki mutazammın-ı hezârân dekâyık-ı ğâmıza-i ḥikemdür." Bi-ḥamdi'llâh resîde-i ser-ḥadd-ı encâm oldu. Beşâret-bâd ki ba'de'l-yevm ser-pençe-i istilâ-yı Kureyş'ün girîbân-ı İslâmiyân'a ta'alluḳ u i'tilâsı nâ-müyesserdür. Havze-güzînân-ı imâna 'an-ḳarîb feth-i celîl-i Mekke-i Muḥtereme ve dahı nice fütûḥât-ı 'aliyye müte'âkibü's-şudûr müyes-serdür⁸ diyûr merhem-baḥş-ı cerîḥadârân-ı inkisâr oldılar. Ve bu merâtib-i fezâ'il-i şühedâ-yı [M 36b] Uḥud beyânında bu vech ile ser-puş-endâz-ı ḥoḳķa-i râz oldılar ki ervâḥ-ı muṭahhere-i şühedâ ḳafes-i eşbâḥ-ı ebdândan şâḥşâr-ı beḳâya bâl-engîz olduklarında ḥâzret-i kerîm-i bende-nevâz celle şânühü ṭuyûr-ı sebz-endâm-ı pervâzgâḥ-ı [A1 42a] ḳuds ecvâfında cây-sâz⁹

1 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'ûlû Fâ'ilün**

Haşîr gününün ertesi dostun bağışını görünceye kadar, iki âlemde de günahlarımı sabitleyeyim.

2 enşârdan -A1

3 melâl: helâl A2

4 Hamza'nın ağılayanı yok. (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsneḍ*, C. 5, s.116)

5 âşiyân: âşiyânesin A2

6 -remân: -zamân A2

7 Allah sizden evladlarınızdan ve torunlarınızdan razı olsun.

8 müyesser -M

9 cây-sâz: cây-ı sezâ A1

idüp her rûz tâbişgâh-ı kenâr-ı enhâr¹-ı behiştde [A2 44b] eṭyeb-i me'kel ve elezz-i fevâkih-i behiştî ile tena'um ve gâh rahîk ü selsebîl ü tesnîmden tecerrü' idüp gâh menâzil ü mesâkin-i dârü'l-ķarârlarını seyerân ve gâh mesâyir-i riyâz-ı rezrâz-ı ferâdise ṭayarân idüp şeb-hengâm ârâyîş-i sâķ-ı arş-ı İllâhî olan ķanâdîl²-i ṭîlâ-düz-ı rûḥ-efrûz bütûnında cā-girifte-i âsâyîş olurlar.

Beyt: معاشر حور و جنت جای و می کوثر ملک چاکر
خدا از چشم بد محفوظ دارد صحبت ما را³

Bu menşûr-ı devlet-i cāvîd dest-i istis'âdlarında⁴ bedîd olduğda Hudâyâ tengnâ-yı fenâda hem-kâr-ı meşğale-i muvâneset olduğumuz eḥibbâmu-zı⁵ bu bendegân-ı sa'âdet resîde-i fâ'iz olduğu tereffüh-i gün-a-gündan haber-yâb olmalarına niyâzmendüz diyü dest-efrâz-ı bârgâh-ı ğanî-i bî-niyâz olduklarına binâ'en ḥazret-i kerîm-i şâmilü'l-‘aṭâ ‘azze ismuhû “Ey hoş-âyendegân-ı mihmân-hâne-i rızâ sizûn merâtib-i rifat ve derecât-ı menziletûnizi bi'z-zât ben i'lam ideyüm.” diyü سَبِيلَ اللَّهِ ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [B 53] nâzm-ı kerîm-i beşâret-nizâmın pişgâh-ı şu'ur-ı penâh-ı seyyidü'l-mürselîne irsâl olındı.⁷

Rivâyet-i uḥrâda⁸ ḥazret-i muḥbir-i şâdık ‘aleyhi’s-selâm Câbir bin ‘Abdu'llâhî'l-Enşârî radıya'llâhü ‘anh tevcih-i beşere-i beşâret buyurdılar ki “Yâ Câbir ḥazret-i Hudâ-yı bî-hemtâ⁹ ‘azze şânühû mecmû'-ı ḥulle-püşân-ı şehâdet ile verâ-yı perde-i ‘âzametden ilmâ'-ı envâr-ı tekellüm buyurup nevbet-i ḥiṭâb peder-i mûkerremûn ‘Abdu'llâh-ı sûtüde-sirişte geldük-

1 enhâr -M

2 ķanâdil: ķandil M

3 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün**

Hurî arkadaş, mekan cennet, kevser içecek, hizmetçi melek(tir) Allah, bizim sohbetimizi kötü gözden korusun.

4 istis'âdlarında: iştî'dâdlarında M

5 aḥibbâmu: iḥvân A1

6 “Allah uğruna öldürölmüş olanları ölüler sanmayın! Bilakis Rableri indinde hayattadırlar, rızıklanmaktadır. Allah'ın fazl ve ihsanlarından dolayı onlar sevinçlidirler.” (Âl-i İmrân, 3/169-170)

7 olındı: buyuruldu A1, B

8 uḥrâda: âferide B

9 -hemtâ: -mişâl M, -hemâl A1, A2

de miyāneden ref^c-i hicāb-ı kibriyā buyurup ¹عَبْدِي سَلْنِي أَعْطُكَ teşrîfine sezāvār [A2 45a] buyuruldu. [A1 42b] Pederün ser-girân²-ı neşve-i iltifât olıcağ İlâhî kerem-i Hudâvendî'den [M 37a] niyāzmendüm ki mühr-e-rûhum tekrâr hoşka-i bedene i'ade buyurula ki rāh-ı maḥabbetüñde bir daḥı taḥliye-i kîse-i ḥayāt idüp diğ er bāre lezzet-baḥş-ı nev-bāve-i şîrîn-güvār-ı şehādet olam.

Beyt: آب حیوان نخورد صید تو از لذت تیغ
جان بحسرت دهد آن مرغ که در دام تو نیست³

diyü âvîhte-i dāmen-i niyāz olduḡda yine ḥiṭāb-ı 'izzet bu vech üzre⁴ sāniḥ oldu ki şem'a-i cihān-tāb-ı rûḥuñ bir daḥı fānūs-ı bedene 'avdeti muğāyir-i 'ādet-i ḥikmet-āmîz-i şamedānum olmağıla ol maṭlab huşulı rehîn-i 'uḡde-i istiḥāledür. Maṭlab-ı āḥer tevakkü'ın nigāşte-i cerîde-i taşmîm eyle. Binā-ber-în Hudâvendâ⁵ dārü'l-envār-ı himmetüñden⁶ bu bendeye pîş-nihād buyurılan ni'am-ı elvān-ı 'ināyet ḥālā encümen-gîr-i riyażet-ḥāne-i ḥayāt olan yārānuma iş'ar olınmağ elṭāfını ḥ'āstekārum didükde Ḥazret-i Rabbü'l-'ālemîn ber-tıbbk-ı niyāz-ı miḥmān⁷-ı qarînü'l-i'zāz tütüya-yı dide-güşā-yı⁸ ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ kerîmesi ile çeşm-i ḥün-bār-ı mâtemiyānı cilā-yāfte-i tesliyet buyurdu." Fe-li'llāhi'l-ḥamdü ve'l-minne.⁹ 'Allāme-i Kaşallānî rahimehu'llāh vākı'a-i Uḥud'da şüret-nümā olan tefriḡa māddeinde¹⁰ ḥükm-i gāmîzā-i Rabbāniyye'yi mutazammına nice fevā'id-i celîle beyāniyla merāya-yı ḡulüb-ı sâde-levḥāndan izāle-i jeng-i teşvîş itmekle vesātet-i tercümān-ı yerā'a-i 'anber-çekān ile pîrāye-i güş-ı hüşmendān ḡılınmağ münāsib görüldi.

Ḥikmet: Evvelā nehy-kerde-i peyğamberî olan emri irtikāb müstevcibi-i şe'āmet ü ḡasāret idüğü ḡafāza-i medḡal olan aşḡabuñ terk-i mevḡıf

1 Ey kulum! Benden iste ki, sana vereyim.

2 -girân: -nigün M

3 Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Senin avın, kılıcın tadından dolayı ab-ı hayat içmez. Senin tuzağında olmayan kuş, hasretle canını verir.

4 üzre: ile M

5 Hudâvendâ: Hudâyâ A1, A2

6 himmetüñden: rahmetüñden A1, A2

7 miḥmān -A1

8 "Allah uğruna öldürölmüş olanları ölümler sanmayın! (Al-i İmran, 3/169)

9 Allah'a ḡamd ve minnet olsun.

10 māddeinde: tefriḡasında A1

[A2 45b] itdüklerinden nâşî hem kendileri ve hem sâ'ir sipâh-ı İslâm ğavṭa-hı^vâr-ı girdâb-ı fenâ oldukları inķırâz-ı 'âleme dek 'âmme-i mü'minîne ser-meşķ-i intibâh olacaķdur¹.

Hikmet: İbtilâ-yı belıyyât [A1 43a] 'ādât-ı enbiyâ-yı kirâm şalavātu'llâhi 'aleyhim ecma'in olmağın ḥazret-i seyyidü'l-enbiyâ 'aleyhi ecmelü't-teḥâyâ-ya daḥı ḥavşala-i isti'dād-ı ferâḥterlerine² şâyân nevâle-ḥâne-i ḥikmetden bir öyle mâ'ide³-i merâret-resân pîş-nihâd [B 54] kılinmaķ⁴ iķtizâ-yı irâ-de-i ezeliyyedür.

Hikmet: [M 37b] Eger pertev-i âfitâb-ı nuşret her zamân rıyâz-ı âmâl-i İslâmiyân terbiyesine ta'alluķ eylese sebze-i bî-gâne daḥı ser-zede-i mez-ra'a-i iştibâh olup ḥanṣal u ney-şeker ve ḥâr ü verd-i ter⁵ miyânesinde ref-i imtiyâz lâzım gelürdi. Ve eger ḥâlet-i inkisâr her zamân ḳandil-i şâf-tıy-net-i İslâmiyân'a teveccüh eylese inâre-i çerâğ-ı bi'setden istifâde-i şu'a'-ı maķşûd nâ-müyesser idi. Pes cem'-i beyne'l-emreyn lüzümü iķtizâ-yı ḥik-met-i ezeliyye idügi idrâk-ı dür-bînâna nümâyandur.

Hikmet: Ol vâķı'a-i endîşe-süz bürüzına dek dükkân-nişinân-ı nifâķ ḥoķķa-i deḥânlarında⁶ helâhil-i fesâdı ızmâr idüp pîrahen-i deḥânların âlûde-i tiryâķ-ı vifâķ göstermekle umûr-ı nühüfte-i mü'minîne taḥşil-i ıttılâ' iderler idi. Vâķı'a-i Uḥud'da tılsım-güşâyân-ı defâyin-i imâna ḥay-yât-ı ḥarâbezâr-ı işrâkdan ol ḳadarca zaḥm-ı dendân-ı zehr-âlûd işâbetin görmekle ḳârûre-i ḥâbaşet-i bâtınların bâz-gün idüp rekîz-i ḥoķķa-i zâmîr-lerin i'lâna başladılar. Ve bu tîz-âb-ı tefriķa şâf u mağşûş temyîzine bâ'is ü bâdî olup ol hengâmdan şoıra telvîḥ tavzîḥe mütebeddil ve telmîḥ taşriḥe müteḥavvil oldu. [A2 46a]

Hikmet:⁷ İdrâr-ı feyyâze-i feth ü zafer te'âķubı ile her bâr ḥadîķa-i âmâl ser-sebz olsa ḥavşala-i nev-bâve-cünbân⁸-ı şâḥsâr-ı imâna elbette zâ'ıķa-i ğaffet ḥâşıl olup muḥâfaẓa-i esbâb-ı şûriden tekâsül itmek lâzım gelür idi.

1 olacaķdur: olmağıķındır A1, A2

2 isti'dād-ı ferâḥterlerine: ḳamer-i âḥterlerine A2

3 mâ'ide: mânde A2

4 kılinmaķ: olunmaķ A1

5 ter -A2

6 deḥânlarında: derûnlarında A1

7 Hikmet -M

8 -cünbân: -çinân A1

Binâ-ber-în ba'zı mevâ'ında seyl-âb-ı nuşretü'n mecârî-i hilâfa cereyânı kesr-i semâhat [A1 43b] ve hâzm-ı nefis için olduğı müzekkiyân-ı ahlâk-ı 'irfâna zâhirdür.

Hikmet: Hâzret-i hâkîm¹-i bî-illet cellet na'mâ'uhu nighdârân-ı nâmûs-ı İslâm olan bendelerine kerâmet²-hâne-i behîşt-i berinde tertîb eyledüğü me'âric³-i 'ulyâ ve medâric⁴-i kuşvâya mirkât-ı a'mâl ile irtikâ nâ-müyesser olmağın ecniha-i renk-âmîz-i şehâdeti vesile-i pervâz-ı vuşûl eyledi. Hikmet: Rûtbe-i vâlâ-yı şehâdet intihâ-yı merâtib-i kıbâb-nişinân-ı estâr-ı velâyet olmağın kâdem-i habîb-i ekrem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellemde fedâ-yı gencîne-i hayât iden ser-bâzân-ı şâdıku'l-i'tikâda ol merâtibde diğerrân müsâbakat itmek içündür. Hikmet: Hâzret-i Rabbü'l-'âlemîn'ün [M 38a] irâde-i ezeliyyesi ihlâk-ı e'âdî-i dîne müte'allik olmağın merâkiz-i tuğyânda şebât ü işrârları ve evliyâ-yı İlâhî'ye ızrârları ihlâk ü ta'zîbe istihkâkların isticâb içündür. Va'llâhü te'âlâ a'lemü bi-hâkâyıkı'l-umûr.⁵

Gazve-i Hamrâ'ü'l-Esed*

Na'kale-i va'kâyi'-i peygamberî bu siyâk üzere tertîb-i âşâr-ı ahlbâr⁶ eylemiştir ki kefare-i bed-endiş-i Kureyş cânib-i [B 55] Ümmü'l-Kurâ'ya taklîb-i çehre-i nuhûset-medâr idüp çend mesâfe tayyından sonra 'Ikrim bin Ebî Cehl peder-i düzağ-mağarrından mevrûş olduğı üzere işâre⁷-i ğubâr-ı fitneye der-kâr olup kâlîb-ı fesâdına [A2 46b] mu'tâbık nice hevâ-dâr-ı pür-fitne ile şedd-i hibâl-i maqâl itdiler ki bu kadar irtikâb-ı külf-i meşakkat ve itlâf-ı bidâ'at zımnında âyîne-i rûzgâr ber-vefık-ı dil-h'âh şüret-i müsâ'ade göstermiş iken istîşâl⁸-i huşûm itmeden 'avdet itmek muhte'zâ-yı re'y-i sedîd degül idi. Hâdîka-i serî'ün-nemâ-yı İslâmiyân'dan bir nice ağısân tu'me-i teberzin-i fenâ olmağıla uşûl-ı eşcâr-i tevhide [A1 44a] nağş-ı terettüb itmek degül, belki 'an-karîb her biri bir dırağt-ı sâyedâr ü

1 hâkîm: kerîm A2

2 kerâmet: kerem A2

3 me'âric: medâric A2

4 medâric: me'âric A2

5 Her şeyin hakikatını Allah en iyi bilir.

* Başlık: M 38a, A1 43b, A2 46a, B 54

6 ahlbâr -A1, A2

7 işâre: işâr A1

8 istîşâl: istikbâl A1

bār-āver ola ki dīde-i gām-dīde-i Kureyş'e her berg ü şāhı bir tīg ü sinān ve ešmārı helāhil-rīz-i gelū-yı Kureyşiyān olup sāyebān-ı zılālī ārāmişgeh-i şīrān ü pelengān ola.

Beyt:¹ نهالش که اکنون بود فرش سای
بزودی درختی شود² عرش سای
حذر کن که چون قطره یکجا شود
شود چشمه و چشمه دریا شود³

Hemān vāşıl-ı nev-bahār-ı taqviyet olmadan muḳaddem⁴ bu hengām-ı berg-rīzi gānīmet bilüp rīşe-kāv⁵-ı cem'iyet-i Muḥammediyān olmağa 'av-det olunmaḳ ehemdūr⁶ diyü tişe-i künd-dendān-ı fitneyi fesān-zede-i fesād itmede mübālağa eyledi. Ammā Şafvān bin Ümeyye bu tedbiri tehçin idüp belki āteş-i mātem-i aḳārib baḳıyye-i Evs ü Hāzrec'e vesile-i iştī'āl-ı gāzab olup ḥarbden teḥallūf idenler bile ittifāḳ üzre ināre-i kânün-ı intikām iderler ise ḥālā ḥvān-ı zaferden şīrīn-meżāk olmışken ihtimāldür ki fevvāre-i murād 'aksine gerdiş itmekle belki telh-kām-ı inhizām olayüz diyü fesh⁷-i 'azīmet tārīḳin tercih eyledi. Ammā neşve-i sahbā-yı gūrūr mülāḥaza-i inhizāmı ḳadeḥ-i şu'ūr-ı 'İkrime'den [A2 47a] dūr itmegin [M 38b] bi'l-āḫire rücu'a ḳarār verdiler. Bu ḥaber-i endūh-āver resīde-i sāmi'a-i ḥayrül-beşer 'aleyhi't-taḥiyye ve't-teslīm olduḳda şıyānet-i nāmūs-ı dīn içün beyze-i beyzā-ı millet-i Ḥanīf rahne-yāb-ı 'acz olmayup şükūh-ı kevkebe-i mevki-b-i imāniyān henüz ber-ḳarār ve müsta'id-i kārzār olduḳların iş'ar niyyeti ile yevm-i aḥadda ki ferdā-yı gāvga-yı Uḥud idi, Bilāl-i Ḥabeşī raḳıya'llāhü 'anh nidā-yı cem'-i aşḫāb içün fermān eylediler.⁸ Ve kārzār-ı Uḥud ḥużzā-rından ḡayrı bir kimse iltihāk [A1 44b] itmemek içün tenbīh buyurdılar.

1 Beyt: Nāẓm A2

2 şevd: buved A1

3 **Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül**

Şimdi yeryüzüne dikilen fidan, çabucak gökyüzüne ulaşan ağaç olur. Dikkat et ki, katre damlaya damlaya göl olur.

4 muḳaddem -M, A1

5 -kāv: -gāh A1

6 ehemdūr: gerekdūr M

7 fesh -A2

8 eylediler: olındı M

Beyt:

خضر مسافران توکل عزیمتست
سیل بهار همسفر استخاره نیست¹

Bilāl-i Ḥabeşî raḍıya'llāhü 'anh ber-tıbb-ı fermüde-i nebevî şāh-bāzān-ı dil-remide-i şikeste-bāla idāre-i peftere-i da'vet eyledükde her biri cilve-gāh-ı cerāḥat-ı 'adide iken yine fermān-ı Resül-i Ḥudā'dan gerden[B 56]-pîç olmayup kesr ü cürūḥların cebire ile cebr iderek sāye-i livā-yı sulṭān-ı risālet 'aleyhi's-selāma müsāra'atı merhem-i 'ākıbet-resān bildiler. Kerīme-i devlet-baḥşā-yı الْقَرُحُ مَا أَصَابَهُمْ الرُّسُولُ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الرُّسُولُ ² ol rāsiḥ-ḳademān-ı cādde-i 'iṭā'atuñ ser-levḥa-i dibāce-i menḳabetleridür. Ancaḳ Cābir bin 'Abdi'llāh-ı Enşārī raḍıya'llāhü 'anhümā 'ıyāl-i pederinüñ tedārük-i mā-yaḥtācī 'özr ile neberdgāh-ı Uḥud'dan müteḥallif olmağıla bu def'a kemāl-i ḳarā'etden nāşī nā'il-i rütbe-i refāḳat eylediler³. Ḥayme-i zer-tınāb-ı neyyir-i a'zam mebyet-i ufḳ-ı ğarbide sebt-i evtād eyledükde menzil-i Ḥamrā'ül-Esed'de ki [A2 47b] Ṭābe-i Müsteṭābe'ye sekiz mīl mesāfedür, medd-i tınāb-ı bārgāh-ı iclāl buyurulup fermān-ı ḥazret-i kāşifü'd-dücā ile biş yüz yirde āteş-i şeb-efrüz iş'āl itmekle revāḳ-süz-ı ḥānmān-ı zālām oldılar⁴. Ma'bed bin Ebī Ma'bed-i Ḥuzā'ī ki henüz ol zamāna dek egerçi pertev-i āfitāb-ı imān ile tenvir-i kāşāne-i zāmīr itmiş idi, ammā mehtāb-ı maḥabbet-i Muḥammedī revzene-i süveydāsına⁵ ziyā-baḥş' olmuş idi. Meger ol eşnāda temşit-i ba'zı mühimmātı⁷ için cānib-i Mekke'ye sevḳ-i cemmāze-i 'azīmet itmiş idi. Menzil-i mezbūrda mevkib-i İslām'a teşādüf itmegin [M 39a] ḳadem-i sulṭān-ı kevineyn 'aleyhi ekmelüt-taḥiyyāta [A1 45a] rû-māl idüp ta'ziye-i aşḥāb merāsimin edādan soñra yine cānib-i maḳşadına teveccüh eyledi. Merḥale-i şāniyedeki Rūḥā ile müsem mā idi, mecma'-ı Ḳureys'e mülākī

1 **Mef'ulü Fa'ilatü Mef'ülü Fa'ilün**

Tevekkül yolcularının Hızır'ı azimettir, bahar seli istiharenin yoldaşı değildir. (Sâ'ib-i Tebrizî, *Divan-ı Eş'ar*, Gazeller, Gazel 2070)

2 "Onlar yaralandıktan sonra Allah'ın ve Peygamberinin davetine uyan kimselerdir. Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükafat vardır." (Âl-i İmrân, 3/172)

3 eylediler: buyurdılar A1, A2

4 oldılar: eylediler M

5 süveydāsına: süveydā-yı diline M

6 süveydāsına ziyā-baḥş: süveydā-yı dilinde ziyā-baḥşā M

7 mühimmātı: meḥāmm M

olıcak¹ Ebū Süfyān “Ey² Ma‘bed hezīmet-zedegān-ı İslāmiyān ne hāletdedürler?” diyü leb-cünbān-ı pürsiş-i mağrūrāne olduḡda Ma‘bed bu vech ile levḥa-tırāz-ı cevāb oldı ki “Hālā Ḥāzret-i Muḥammed ḥuẓẓār-ı ma‘reke-i Uḥud’dan ġayrı baḳiyye-i ḳabā’il-i ġayret-keşāndan cemm-i ġafir ile ilmā‘-ı şimşir-i intikām için Medīne’den nehẓat eylediler. Ḥattā³ menzil-i Ḥamrā’ü’l-Esed’de miyāne-i ḥıyāmılarından gūẓār eyledüm.” didükde Ebū Süfyān vesā’ir kār⁴-gūẓārān-ı Ḳureyş yek-deme girih-güşā-yı rişte⁵-i isti-b‘ād olup “Anlardan ḳudret-i hareket ebediyyü’l-fıḳdān iken bu ne maḳāl-ı bī-hūdedür ki zebān-gūẓār idersin?” didüklerinde Ma‘bed binā-yı kelāmın esās-ı ḳasem ile temhīd idüp ve Rabbü’l-Ka‘be sebike-i maḳālüm nüḥās-ı kizb ü hilāfdan ḥālişdür. Ḥattā benüm taşavvurum budur ki siz bu merḥaleden şedd-i niṭāk⁶-ı rāḥile-i ‘azīmet eylemeden anlaruñ mir‘āt⁷-ı [A2 48a] pişānī-i maṭāyāsından müşāhede-i şūret-i perişānī eylesiz didükde şüb-heleri zā’il olup der-ḥāl bād-ı burūt-ı naḥvetlerine fütür ‘arız olup⁸ Şāfvān bin Ümeyye “Görür misüz benüm tıbḳ-ı endişem nice zuḥūr [B 57] eyledi. Hemān tınāb-ı ḥıyām-ı ‘ırz-ı nāmūsımuз bürīde-i tīg-i inḳılāb olmadın kenāre-gir-i menzil-i selāmet olmaḳ ġanīmetdür.” diyüp hücum-ı seyl-āb-ı ḥaşyet ile bir ān tevaḳḳufa mecāl bulamayup reh-siper-i güriz oldılar. Ma‘bed der-ḥāl irtiḥāl-i küffār ḥaberini bir ḳāşid-i ferḥunde-pey-i sebük-seyr ile cānib-i sulṭānür-rusül⁹ ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selāma i‘lām eyledi. Bir şeb daḥı mevzi‘-i muḥarrerde başt-ı müttekā¹⁰-yı iḳāmet buyurulduḡdan soñra bedreḳa-i ferāğ ile cānib-i Medīne’ye taḥrik-i rikāb-ı müsteṭāb buyurdılar.

Ḳalem-gūẓāşte-i naḳale-i āşārdur ki menzil-i mezbūrda bāz-māndegān-ı [A1 45b] ḳāfile-i fesāddan iki bed-nihād girifte-i dām-ı kemend-i ġuzāt oldı ki birisi Ebū ‘Azze-i Şā’ir idi ki vāḳı‘a-i Bedr-i kübrāda pā-bes-te-i ‘uḳde-i esr olmış iken maẓalle-i merḥāmet-i nebevīye ilticā idüp [M 39b] keşret-i benāt ü ‘ıyālın zerī‘a-i isti‘fā itmekle ba‘d-ez-în muḥārebe-i

1 olıcak: olup M

2 Ey: Yā A1

3 Ḥattā: Ḥālā A2

4 kār -A1

5 rişte: leb M

6 niṭāk -A1

7 mir‘āt -A1

8 olup: oldı A1, A2

9 -rusül: -mürselin A1

10 müttekā: bisāṭ A1

mü'mininden teḥāṣī şartıyla meccānen silsile-i esrden rehāyī-baḥş olmuşlar idi. Bu def'a vāqı'a-i Uḥūd'da rābıṭa-i 'ahdi ḥavāle-i sikkīn-i naḫş idüp irtikāb-ı tōhmet-i ḥuzūrdan fazla ḳabā'il-i küffārdan sevk-i leşker itmek için şarf¹-ı edā-yı gūn-ā-gūn-ı şā'irāne ile taḥliye-i enbān-ı nāṭıka eylediği daḥı² resīde-i sāmi'a-i hümāyūn olmuş idi. Ol murğ-ı zeyrek bu def'a daḥı fütāde-i dām-ı naḫṣīr-girān-ı İslām olduğu zamīr-i seyyidü'l-beşerde 'aleyhi's-selāma vesile-i inşirāḥ olup müsvedde-i çirk-ālūde-i bedeninde ḥakk-ı maṭla'-ı [A2 48b] re's-i bī-me'āline tīg-i 'anberīn-cevher-i ebrū ile işāret buyurdılar. Bu def'a yine ḳaṣīde-i ihtiyāle güriz idüp her çend sefine-i niyāza şebt-i maẓāmīn-i ibtiḥāl idegördi. Ammā nā'il-i şıla-i necāt olamayup seyyid-i 'ālem bu vechile baş-ı cevāb-ı ḥikmet-medār buyurdılar ki "Ol dā'ıye mutaşavver degüldür ki bu maḥalden Ümmü'l-Ḳurā'ya 'āzim olup ḥacer-i beytde hem-kārān-ı süfehā-yı Ḳureyş ile ḥalka-zede³-i encümen-i şekā olduğuında ḳalem-i engüşt-i bed-siriştüñ liḳa-i rīş-i lu'āb-ālūduña pīçide iderek ḥande-i müstehziyāne ile iki def'a Ḥāzret-i Muḥammed'i lābe-i tezvīr-āmīz-i şā'irāneme firīfte eyledüm diyü neşr-i müzaḥrefāt-ı mübāḥāt eyleseñ⁴ gerekdür. Ammā bu def'a nireng-i bāzīçe-i dağal-āmīz ki i'timād-ı ümidinde olma." diyü ⁵ *لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين* ḥadīs-i şerīfi zebān-ı gevher-feşānlarından leme'ān eyledi. Ber-mücib-i [A1 46a] fermūde-i peygamberī 'Āşım bin Şābit raḍıya'llāhü 'anh ḥāme-i şimşīr ile neşīde-i 'Amr-ı bed-encāmuñ resīde-i maḳṭa'-ı fenā eyledi. Birisi daḥı Mu'āviye bin Muğire idi. Ḥāzret-i zi'n-nüreyñ 'Oşmān ⁶ raḍıya'llāhü 'anh ibḳā-yı mehçesi emrinde dāmen-i şafā'ate [B 58] tevessül itmegiñ üç günden ziyāde dārū'l-hicrede ārām iderse yine şöhr-bend-i ḥayātdan iclā olunmaḳ şartıyla āzād eylediler. Ol ḥūn-girifte rüz-ı çārümde bile sevād-ı Medīne'den fırsat-ı irtiḥāl bulamayup bīm-i cānla bir küşede ihtifā itmegiñ fermān-ı sulṭān-ı şaḳāleyn⁷ ile 'Ammār⁸ bin Yāsir ve Zeyd bin Ḥārişe raḍıya'llāhü 'anhümā reh-rev-i beyābān-ı 'adem [M 40a] eylediler.

1 şarf -M

2 daḥı -M

3 -zede: -bend M

4 eyleseñ: itseñ M

5 "Mümin, bir delikten iki defa sokulmaz." (Nevevî, *Şerḥü'n-Nevevî alâ Müslim*, C. 18, s. 124)

6 'Oşmān -M

7 -şaḳāleyn: -rusül M

8 'Ammār: 'Oşmān A1

Vakāyi‘-i Sāl-i Çehārüm-i Hicrī Evvelā Vakı‘a-i Seriiyye-i Recī‘dür*

[A2 49a] Mutaraşşıdān-ı aḥbār-ı nebevī ve mütē‘ahhidān-ı āşār-ı Muştafāvī bu vech üzre¹ şaḥīfe-nigār-ı beyān olmuşlardır ki beyābān-gerdān-ı işrākdan Süfyān bin Hālid-i Huzeyl Benī ‘Aḍal ve Kāre‘den bir cem‘ ile tehniye-i Kureyş için Mekke‘ye ‘azm itmişler idi. Menkūḥa-i kebş-i ketībe Sulāfe binti Sa‘d’uñ iki püser-i bed-güheri rüz-ı Uḥud’da ‘Āşım bin Sābit raḍıya’llāhü ‘anhuñ āyīne-i şimşirine vaż‘-ı nuḳre-i ḥayāt itmeleri ile her kim şem‘a-i ser-i ‘Āşım’ı āverde-i mīkrāz-ı şehādet ider ise yüz re’s şütür-ı kūh-endām i‘tāsını āmāde-i çerāgāh-ı ta‘ahhüd itmegın Süfyān’uñ ıştābl-ı tāmı‘ası sevdā-yı cimāl ile mālī olup ḳabilelerine rücū‘ eyledükde manşūbe-i ihtiyāl tertībine şürū‘ eyledi. Ricāl ḳabilelerinden yedi nefer-i ḥud‘ager-i bed-nejādı Medīne-i Tāhire‘ye irsāl idüp peder-i ‘Āşım olan Sābit bin el-Aḳlah’uñ ḥānesinde rabṭ-ı maṭıyye-i nüzül eylediler. Ve ḥuzūr-ı sulṭān-ı risālete gelüp “Yā Resūla’llāh ḳabilemüzden cem‘-i keşir palās-ı şirki kabā-yı girān-bahā-yı imāna tebdil eylediler. Āmmā miyān-ı ḥālleri niṭāk-ı aḥkām-ı şerāyi‘den [A1 46b] ḥālī olmağın ta‘līm-i Qur‘ān ve tefhīm-i merāsım-i İslām ü imān için bir nice nefer şaḥābe-i kirām irsāline niyāzmendüz.” diyü tertib-i muḳaddemāt-ı tezvīr eylediler. Ve ‘Āşım bin Sābit raḍıya’llāhü ‘anh ile būnyād-ı ḳavā‘id-i üns ü ülfet idüp her bār cānib-i ḳabilelerine teşvīḳ ü terğīb iderek zīr-i ḥār ü ḥas-ı mekr ü firībde ta‘biye eyledükleri dām u dāne-i nīreng ile ṭā‘ir-i zāmīrin rūbūde-i hevā-yı ‘azm eylediler. Çend rüze mürūrından sonra seyyid-i enām ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām on nefer aşḥāb-ı kirāmı [A2 49b] raḍıya’llāhü ‘anhüm ta‘līm-i ḳabile-i ‘Aḍal² ve Kāre‘ye nām-zed buyurdılar³. Eşāḥḥ-ı aḳvāl üzre ‘Āşım raḍıya’llāhü ‘anhı ol fırḳaya emīr ta‘yīn buyurdılar. Esāmī-i aşḥāb-ı kirām raḍıya’llāhü ‘anh bu vech ile yerā‘a-zede-i müdaḳḳıḳın-i siyerdür⁴. ‘Āşım bin Sābit, Merşed bin Ebī Merşed, Ḥubeyb bin ‘Adiy, Zeyd bin ed-Deşinne ve ‘Abdu’llāh bin eṭ-Ṭārīḳ, Hālid bin Ebī Bükeyr, Mu‘aḳḳib

* Başlık: M 40a, A1 46a, A2 48b, B 58; Vakāyi‘-i Sāl-i Çihārüm Olan Vakı‘a-i Seriiyye-i Recī‘ A2

1 üzre: ile M

2 ‘Aḍal: ‘Aḳıl A1

3 buyurdılar: buyurup M

4 siyer -M

bin ‘Ubeyd raḍıya’llāhü ‘anhüm. Ol heft¹ düzd-i cān-rübāya refiḥ olup tarz-ı şeb-girāne-i düzd²[B 59]-reviş ile intiḥāz [M 40b] eylediler. Perde-i zalām dāmen-çin olduğda şî‘b-i cibālde ihtifā iderek Ḥadde nām maḥalle nāzil olduklarında³ heft düzdün biri nihānī cūdā olup Süfyān’a aşḥāb-ı kirām’uñ kudümün ihbār eyledi. Ol derende seg-i cehennemi hemān⁴ iki yüz nefer⁵ kilāb-ı tüz-dendān ile mānende-i ebr-i āteşbār-ı belā menzil-i Recī‘de sāde-levḥān-ı aşḥāb üze ḥavāle oldılar. Aşḥāb raḍıya’llāhü ‘anhüm desise-i ḥāle kesb-i şu‘ūr eyleyicek müntehā-yı āmāl⁶ olan rütbe-i şehāde-te rabṭ-ı ḥāṭır idüp kıtāle dest-efrāz oldılar. Süfyān bin Ḥālīd “Yā ‘Āşım tazıyī‘-i nefse mübāderet itme ki kânün-ı derūnumuzda size iṣāl-i şerāre-i şer itmekle niyyetümüz yokdur.” diyü giriftār-ı dām-ı esīr itmek sevdāsıyla [A1 47a] ḥile-i diğēr bünyādına āğāz eyledi. Āmmā ‘Āşım raḍıya’llāhü ‘anh

Beyt: ما عاشقیم و کشته شدن اعتبار ماست
شمشیر عشق تیز ز لوح مزار ماست⁷

diyüp burc-ı kıavsdan remy-i şihāb-ı nibāl-i peykāna⁸ der-kār oldı.

Meşnevî:⁹ کیانی کمانها در آمد بزه
یکی گفت بستان دگر¹⁰ گفت ده
خدنگ از کمانها گسستن گرفت
ز قوس قزح برق جستن گرفت¹¹

[A2 50a] Gencīne-i tır-keş¹² naḫd-ı nişāldan tehī olıcaḫ ejder-i nīze-i dü serden āteş-efşān olmağa āğāz eylediler.

1 heft -M

2 düzd -A1

3 nāzil olduklarında: nüzül itdüklerinde A1

4 hemān -M

5 nefer -M

6 āmāl: āmānı A1, A2

7 **Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün**

Biz, aşığız öldürölmek itibarımızdır. Aşkın kılıcı bizim mezar taşımızdan (bilenerek) keskinleşmiştir.

8 peykāna -M

9 Meşnevî: Beyt B, A1, Naẓm A2

10 diğēr: yekī M

11 **Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül**

Bir hükümdar, saz telinden bir keman yaptı. Biri al, diğeri ver dedi. Yaylardan çıkan ok yanlış çıktı. Gök kuşağından şimşek çıktı.

12 tır-keş: terkeş M, A1

Beyt:

چو ترکش¹ تهی مایه آمد ز تیر
کمانها فکندند و شد نیزه گیر²

Nāvek-i nīze daḥı ẓalem-şıfat ẓāk olıncaya dek dest-bürd idüp āḥır bir müddet daḥı ebr-i şımşırden seyyāre-feşān oldılar. ‘āqıbet aşḥāb-ı ‘aşereden altı³ neferi bāl-i gül-reng-i şehādet ile şāḥsār-ı ẓudse ḥıram idüp nevbet-i şehādet ‘Āşım raḍıya’llāhü ‘anha geldükde dergāh-ı mücibü’d-da’vāta bu vechile dest-efrāz-ı niyāz oldı ki Ḥudāyā ben rüz-ı nuḥustīn-i İslām’umdan berü ḥımāyet-i dīn-i mübīnde ser-i mū taẓşırı tecvīz itmedüm. Sen daḥı rüz-ı pesīn-i ḥayātumda benüm cesed-i nā-ẓizümi dest-zede-i düşmenān-ı nā-pāk olmadan şıyānet eyle.” diyü⁴ ḥāme-i niyāzı levḥa-i icābete naẓş-en-dāz olup kāse-nüş-ı ‘asel-i⁵ muşaffā-yı şehādet olduḡdan şofıra teng-çeş-mān-ı küffār şad şütür-i ma’ḥūda dest-res olmaẓ sevdāıyla maṭāyā-yı āmāllerini girānbār [M 41a] idüp ol sa‘ādetmendüñ küngüre-i ser-i mü-bārekin kivāre-i bedeninden dūr itmege mücidd olduḡları ḥālede fermān-ı Rabbü’l-‘ālemīn ile⁶ zenābīr-i bī-ḥesāb gird-ā-gird ḥavālīsinde şaff-beste-i ḥırāset olup her kim cānib-i ‘Āşım’a gām-cünbān oldı ise yek-bāre ḥücüm itmege⁷ yek-ser ittifaẓ olup [A1 47b] niş-i ser-tīz-i zehr-ālūd ḥavāle iderler idi. Nā-ḥār ol müstaḥfızān-ı ẓal‘a-i hidāyetüñ⁸ teferruḡı ümīdi ile bi-ḥa-sebī’l-‘ādet zenbūrān-ı sīm-per-i nücüm ẓulū’ına ümīdvār oldılar. Ammā dūd-ı şeb tefriẓ-i [A2 50b] zenābīr [B 60] eyledükde bi-emri’llāh şehāb-ı deryā-bār-ı raḥmet cānib-i bālādan hezārān rişte-i sīmīn içāle idüp ve em-vāc-ı seyl-āb-ı ḥımāyet cānib-i pestden āḡuş-ı i‘zāz açup pīḥīde-i ẓımāt-ı āb⁹ idüp dīde-i a’dādan nihān eylediler. Ḥubeyb bin ‘Adiy ve Zeyd bin ed-Deşinne raḍıya’llāhü ‘anhümāyı dest-beste-i hevān idüp metā‘-ı girān-bahā-yı vüçüdların kefare-i ẖureyş’e fūrūḡt eylediler¹⁰. Tehī-māyegān-ı

1 terkeş: tır-keş A2

2 Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

Sadak (ok kabı) oklardan boşalınca yayları attılar. Mızrakları kullanır oldular.

3 altı: yedi A1

4 diyü -M

5 ‘asel -M

6 fermān-ı Rabbü’l-‘ālemīn ile -M

7 itmege: idüp A2

8 hidāyetüñ: hüdānuñ A1, A2

9 āb -M

10 Ḥubeyb bin ‘Adiy....fūrūḡt eylediler -M

bâzâr-ı işrâk eşher-i ħurum inķızâsından soñra Ten'im nâm maħalde ki ħâric-i ħadd-i ħaremde bir mevzi' ismidür, iki sûtün-ı dâr naşb idüp Ĥubeyb ü Zeyd'i pây-ı dâra ihzâr eylediler.

Beyt: مردانه وار گر بیرندت بیای دار
مردانه پای دار جهان پایدار نیست¹

Ĥubeyb rağıya'llâhü 'anh ol ħâletde² ħvâstekâr-ı mühlet-i cüz'i olup iki rek'at namâzı âhîrîn beyt-i dîvânçe-i 'ibâdet itmekle tâ-be-ħaşr fırķa-i maķtûlâna bu sünnet ol 'âlî-baĥtdan yâdigâr ħaldı. Ol ħilâlde ser-cüş-ı şabı'atlarından bu iki beyt-i cân-güzâr ârâyiş-i řâķ-ı rüzgâr oldu.

Şi'r:³ ولست أبالي حين أقتل مسلما
على أي شقٍ كان لله مصري
وذلك في ذات الإله وإن يشأ
بيارك على أوصال شلو ممزج⁴

Ve ol şalame-i bî-raĥmet⁵ ħaķķında dest-i şikâyeti bârgâĥ-ı İlâhî'ye bu vech ile efrâşte eylediler ki اللهم احصهم عددا وقتلهم بددا ولا تغادر منهم أحد⁶ Muĥammed bin İřĥaķ rahimeĥumu'llâĥ ħalem-zen-i taĥķķ olmuş-
dur ki [A1 48a] mevķi'-i merķûm ħuzzârı endek müddetde ibtilâ-yı miĥen ü mesâyib ile reh-peymâ-yı caĥîm oldılar. [A2 51a] Her ħend ol merd-i ħâlîşü'l-'aķîdeye va'd-ı necâr ile millet-i beyzâdan rücû' teklîfinde iķdâm eyledükçe⁷ tamâmet-i salşanat-ı ħalem-rev-i cihân fedâ-yı yek-lem'a-i îmandur diyü cevâb [M 41b] virüp⁸ ol ħâlet-i ye's ü perîşânîde dü dest-i ħarâ'etin bârgâĥ-ı Yezdânî'ye bu⁹ vech ile küşâd eyledi ki "İlâhî noķta-i

1 **Mefûlü Fa'ilâtü Mefâ'ilü Fa'ilün**

Eğer seni mertçe darağacına götürürlerse, cesur bir şekilde (darağacını) karşıla, (zira) dünya ebedi değil.

2 ol ħâletde -M

3 Şi'r: Beytân M, 'Arabiyye A1

4 **Tavîl**

"Ben, Müslüman olarak Allah için öldürüldükten sonra hangi yanıım üstüne düşersem düşeyim, umurumda değil. (Madem) bu (ölümüm), Allah içindir, O dilerse toprakta dağılmış uzuvları ebediyete mazhar eder." (Abdûlmelik en-Nisâbü'rî, *Şerefü'l-Mustafa*, C. 4, s. 59)

5 -raĥmet: -merĥamet A2

6 Allah'ım! Onları helak edip topluluklarını târûmâr eyle; onların birer birer canlarını al; onlardan hiç-birini sağ bırakma.

7 eyledükçe: olındukça A1

8 virüp: virür idi A1, A2

9 bu: bir M

vücūd-ı nâ-çizüm dâ'ire-i rû-siyâhân-ı ecânib ihâtasında kılmağın habî-bün Hâzret-i Muhammed'ül-Muştafâ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm cenâbına peyâm-ı vürüd-ı encâmum iblâğ idicek bir âşnâ nâ-yâbdur.

Beyt: مینالم و ناله را اثر نیست
میسوزم و دوست را خبر نیست¹

Kendi kibriyâ ve 'azametüñle benüm selâmumı iblâğ eyle. Zeyd bin Eslem rağıya'llâhü 'anhdan mervîdür ki bir gün maḥfel-i feyz-nişâr²-ı nebevîde 'aleyhi't-taḥiyyetü ve't-teslîm aşḥâb-ı sa'âdet-me'âb ile ḥalka-bend-i cem'iyet olmuş idik ki nâ-gâh beşere-i mübeşşere³-i seyyidü'l-beşerde âşâr-ı vahy leme'ân idüp şadef-i dehen-i müteyemmenlerinden ve 'aleyhi's-selâm ve rahmetu'llâhi ferâ'idi tele'lü' eyledi. Aña müte'âkıb gül-des-te-efşân-ı beyân oldı ki Ḥubeyb bin 'Adiy Ten'im'de cevri-ı zalame-i Kureyş ile derece-i şehâdete irtikâ eyledi. İblâğ-ı selâmına Hâzret-i Ḥudâ-yı bî-hemtâyı [B 61] tevkîl itmegin taraf-ı bârgâh-ı muḥaddes-i Rabbânî'den Cibril-i Emîn⁴ 'aleyhi's-selâm edâ-yı sefâret-i peyâm eyledi. Mâ-ḥaşal Hübeyb'i cânib-i Medîne'ye teveccüh tarîķası üzre bâzûlarından âvîḥte idüp kırk nefer-i bed-nihâd nişâne-i nîze-i ser-tîz itmege âmâde olıcaḳ dem-i vâ-pesinde kıbleden inḥirâfdan nâşî⁵ ﴿فَإِنَّمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾ kerîmesiyle [A2 51b] tesliyet-baḥş-ı ḥâtır-ı ḥazîn olmuşken teşâdüm-i rimâhdan bervech-i dil-ḥ'âh rüy-i ikbâli mânende-i kible-nümâ yine⁶ cânib-i [A1 48b] Beytül-Harâm'a münḳalib olıcaḳ الحمد لله الذي جعل وجهي نحو القبلة التي العبد الذي جعل وجهي نحو القبلة التي maḳâliyle erîke-i 'ulviyyeye naḳl-i raḥt-ı ḥayât-ı ebedî eyledi. Zeyd bin ed-Deşinne'yi rağıya'llâhü 'anh daḥı⁸ pây-ı dârda Şafvân bin Ümeyye'nün Beşâs⁹ nâm gulâm-ı bed-fercâmı şu'le-i şimşîr-i şehâdetle reh-bürde-i menâzil-i ḳuds eyledi. Bu vâķı'a-i hâ'ileyi miyân-ı

1 **Mefûlü Mefâ'ilün Fe'ülün**

İnliyorum ama iniltinin tesiri yok. Yanıyorum ama dostun haberi yok.

2 -nişâr: âşâr A1

3 mübeşşere -M

4 Emîn -M

5 "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır." (Bakara, 2/115)

6 yine -M, A1

7 Benim yüzümü, hem kendi zâtı için hem Peygamber'i için hem de bütün müminler için razı olduğu bir kibleye çeviren Allah'a hamd olsun.

8 rağıya'llâhü 'anh daḥı: daḥı rağıya'llâhü 'anh M

9 Beşâs: Beşân B

ķabā'ilde işā'a için ol mīve-i şecere-i rahmeti nihāl-i dārdan dūr itmedi-
ler. Hāzret-i fahrū'r-rusūl 'aleyhi't-taḥiyyetü ve't-teslīm dāmen-i mesāmi'ci
aşḥāb-ı kirāma¹ bu vechile gül-pāş-ı ḥitāb oldılar ki "Şükūfe-i beden-i Hū-
beyb'i şāḥçe-i dārdan ber-çide [M 42a] itmege āyā ķanġı mü'min-i bālā-
dest dāmen-zen-i miyān-ı himmet olur ki bu ḥizmet muķābelesinde gül-
geşt-i reyḥānzār-ı behişt ile mübeşşer ola?" Miyān-ı aşḥāb-ı kirāmdan iki
naḥl-ı zibende-ḥurām ya'nī Miķdād bin Esved ve Zübeyr bin el-'Avvām
raḍiya'llāhü 'anhümā ķıyām idüp iltizām-ı 'uhde-i himmetle rū-be-rāh ol-
dılar. Seyyārevār reviş-i şeb-girāne ile bir şeb Ten'im'e vāşıl olup ol ciger-
dārān-ı ķābūk-dest kırık nefer pāsbān-ı ḥufte miyānesinde zīr-i dāmen-i
ḥayme-i zulmetde ol² felke-i zerkār-ı bārgāh-ı şehādeti āheste ser-i dārdan
tenzil idüp iḥfā-yı maṭāyā eyledükleri³ maḥalle getürdiler. Zübeyr raḍiya'l-
lāhü 'anh kendi maṭiyyesine taḥmīl idüp cānib-i hicret-serāya 'inān-tāb
oldılar. Şehādet-i Hūbeyb raḍiya'llāhü 'anh vuķū'ından ol vaķte gelince
ḥayāl-i fener-i eflāk çihil şebāne-rüz devr idüp [A2 52a] ol çille-güzin-i
rif'atuñ cism-i ġam-fersüdü germ ü serd-i leyl ü nehāra levḥa-i āzmāyiş ol-
muş iken yine beden-i muṭarrāsı ter ü tāze [A1 49a] ve dīde-i cerāyiḥinden
perġāle-i ḥūn-ı gül-gün tereşşüh eyledüġi raķam-zede-i şikātdur. Şubḥ-dem
pāsdārān-ı Kureyş ārāyiş-i ser-şem'a-i dār olan su'le-i şeb-tābūñ rübūde-i
miķrāz-ı istirāk⁴ olduġın göricek dest-zede-i aşḥāb-ı Muḥammedī olduġın
istiş'ār idüp yetmiş nefer⁵ süvār-ı ķine-güzār ta'ķibe şitāb eylediler. Ğubār-
ları manzūr-ı Zübeyr ve Miķdād olıcaķ beden-i müteyemmen-i Hūbeyb'i
vedī'a-i şāḥn-ı zemīn idüp āmāde-i teķābül⁶ olduķları ḥālede bi-emri'llāhi
te'ālā şadr-ı ḥāķ mānende-i dil-i uşşāķ çāk olup ol cevher-i girān-bahāyı
şandūķa⁷-i sīnesinde nihān eyledi. Bu emr-i bedī' [B 62] zuḥūrı sebebiyle
belī'ü'l-arz laķabı ile dehān-gerd-i 'ālemyān oldu. Süvārān-ı küffār ķarīb
olduķda Hāzret-i Zübeyr raḍiya'llāhü 'anh ser-i ķamer-tābından hāle-i
destārın endāḥte idüp "Ey herze-gerdān-ı beyābān-ı ḥizlān ben ġüher-pā-
re-i şādef-i Şāfiyye bintü 'Abdu'l-muṭṭalib Zübeyr bin el-'Avvām'um ve

1 kirāma -M

2 ol -A1

3 eyledükleri: itdükleri A2

4 istirāk -M

5 nefer -M

6 teķābül: müteķābil A1

7 şandūķa: şandūķ M

refiķüm Miķdād bin el-Esved'dür. İkimüz dahı 'anķā-yı āşiyāne-i peygār olduğı 'ämme-i Ƙureyş'e [M 42b] ma'lūmdur. Bizüm ile sevdā-yı perhās izā'a-i biđā'a-i ħayātdan ġayrı şemere virmez. Ne maķūle ālāt ile irāde olı-nur ise āmādeyüz." didüklerinde ol iki gencīne-i naķd-ı şeca'ātuñ tılsım-ı meĥābetleri sedd¹-i vüche-i Ƙureyş olup muĥārebeye yārā-yı muķāvemmet bulamaduklarından [A2 52b] bi'z-zarüre mu'āvedeti mu'ādāta tercih ey-lediler. Ol neyyirīn-i āsmān-ı hüner ĥuzūr-ı ĥayrū'l-beşere 'aleyhi's-selām çehre-sāy olduklarında Cibril-i Emīn 'aleyhi's-selām muķābele-nişin-i pā-dişāh-ı taĥt-ı risālet bulunmağın "Yā Resūla'llāh melā'ike²-i ṭabaķāt-ı eflāk bu iki peleng-i şāhiķa-i celādetle ĥalvet-serāy-ı mele-i a'lāda mübāhāt idüp zenzeme-i menķabet [A1 49b] ü sitāyişlerin ārāyiş-i mecāmi'-i ķuds ey-lediler." diyü ser-i iftiĥārların hem-kevkebe-i küngüre-i arş-ı berīn eyledi. Ve's-selām.

Seriyye-i 'Abdu'llāh bin Üneys Rağıya'llāhü 'Anh*

Çünkü şaķi-i bed-peymān Süfyān bin Hālid-i Huzeyl'i zīr-i ĥoķķa-i mekrden bu güne mühre-i ĥud'a vü ġadr izĥār idüp on nefer ecille-i aşĥābı endaĥte-i ĥufre-i helāk³ itmiş iken yine anuñla ķanā'at itmeyüp ĥıṭṭa-i Yeşrib'e hücum kaşdı ile tertib-i leşker sevdāsında olduğı mir'āt-ı şu'ūr-ı nebevīye 'aks-endāz olıcaķ⁴ māyedārān-ı celādetden 'Abdu'llāh bin Üneys rağıya'llāhü 'anhı ol bed-kāruñ kifāyet-i mühimmine nām-zed buyurdı-lar. Sīmā-yı bed-nümā-yı Süfyān meĥül olmağın ĥü'āce-i kevneyn 'aley-hi's-selām ĥazretleri şekl ü hey'etin ta'yīn buyurup 'alāmeti ibtidā-yı rü'yet-de ĥāne-i zāmīrüne zelzele-i hirās 'arız olup İblis-i merdūd⁵ 'aleyhi'l-la'ne ĥalvetgeh-i derūnıña reh-yāb olmaķdır diyü tefhīm buyurdılar. Bedreķa-i du'ā-yı seyyid-i ebrārıla Baṭn-ı 'Urene nām mevzi'de nā-gāĥ çend nefer ile bir şaĥşa mülākī [A2 53a] olıcaķ şaĥrā-yı zāmīrinde bī-vāsıta bir gird-bād-ı ĥavf-ı müfriṭ raķşān olup ĥayme-i vücūdın tınāb-güsıl-i ārām itmege ķarīb oldı. Şarf-ı nażar-ı im'ān eyledükde işāret-kerde-i nebevī olan 'alāyi-

1 sedd: südde M

2 melā'ike -M

* Başlık: M 42b, A1 49b, A2 52b, B 62

3 helāk: telef M

4 olıcaķ: olmağın A1, A2

5 merdūd -M

mi bi'l-cümle nüsha-i hey'et-i habîşesinde¹ mü'tâla'a idüp "şadağa'llähü ve şadağa'r-resül"² [M 43a] maqâlin hırz-ı bâzû³-yı zebân eyledi. Süfyân'ın nazarı dağı 'Abdu'llâh'a ta'alluk idicek dâr ü diyâr ve nâm ü şî'arından⁴ istifsâr eyledi. Bu vechile tertib-i kelimât⁵-ı düşmen-fırîb eyledi ki [B 63] kabîle-i Benî Huzâ'a'ya müntesib bir yekke-süvârüm ki tã'ife-i İslâmiyân ile muqâtele için leşker tedârükünde olduğı sâmi'a-zedüm olmağın sev-dâ-yı iltihâk ile mülâzemet-i rikâbuña şitâb eyledüm. [A1 50a] Bu maqâl-ı hoş-âmedâne hâtır-ı Süfyân'a vâsıta-i istînâs olup kudümünden münbasit olmağın kenâre-i hayme⁶-i vahîmesinde ta'yîn-i mekân eyledi. 'Abdu'llâh radıya'llâhü 'anh dağı muqtezâ-yı hâl üzre berây-ı temşit-i maşlahat Süfyân'ın sitâyîş-i şecâ'at ü mekremetini hâvî eş'âr inşadı ile ve nice maqâlât-ı sum'a-âmîz ile derûnında olan mevârid-i iştibâhı bi'l-küllîye sedd eyledi. Şeb-hengâm ketâ'ib-i işrâk her biri mebitine müteferriğ olup Süfyân dağı ser-girân⁷-ı peymâne-i h'âb-ı hoş⁸ olıcağ 'Abdu'llâh intihâz-ı zamân-ı fırsat idüp ol sevâd-ı a'zam-ı fesâduñ burc-ı bedeninden kulle-i ser-i hevâ-peymâsın tîşe-i şimşir ile hedm idüp cânib-i Medîne'ye bâl-engîz oldu. Şubh-dem ahâlî-i kabîle hâdişe-i leyle-i hublâdan [A2 53b] âgâh olıcağ feryâd-künân ta'kıbe şitâb eylediler. 'Abdu'llâh dağı vâhime-i 'akab-girândan cüyâ-yı me'men-i ihtifâ iken bir gâr-ı teng ü täre düçâr olup peygûlesinde⁹ nühüfte olıcağ bâ-fermân-ı Şânî'-i bî- çün der-sâ'at¹⁰ 'anâkıb-i rişte-bâf der-i gâra bir dâm-ı dâna-fırîb ta'lik eylediler ki nice sâldan berü duhûl ü hurûc ihtimâlin sedd eyledi. Âhîr mütefaqqidân-ı küffâr taşşil-i dest-mâye-i ye's ile rücû eyledüklerinde ol ser-bâz-ı 'âlem ferâğ-ı hâtır¹¹ ile cânib-i maqşadına 'azm idüp seyyidül'kevneyn şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem hazretleri şadr-ı mescidde dest-ârâ-yı aşhâb oldukları hâlde zânû-zede-i taḥiyyet olup ser-i düşmen-i Hudâ'yı gâltân eyledi. Hazret-i fahrûr-rusûl 'aleyhi't-taḥiyyetü

1 habîşesinde: habîşde A2

2 Allah ve Resûl'ü doğru söylemiştir.

3 bâzû: bârû A2

4 şî'arından: şî'arın M

5 kelimât: kelâm A1

6 hayme: sâye M

7 -girân: -gerdân B

8 hoş -A1

9 peygûlesinde: peygûle M

10 ta'bir-i âḥer gâ'ile-i.....ta'lik eylediler ki: Cümle der-kenar A1

11 hâtır: bâl ile A1

ve't-teslīm ve aşhāb-ı kirām ser-cümle mübtehic ü münşerih olup [M 43b] 'Abdu'llāh raḍīya'llāhü 'anhı ¹ الجنة تحضر به في kelām-ı bedī'ü'n-nizāmıy-la bir 'aşā i'tā buyurdılar. [A1 50b] Hattā 'āzim-i gülşen-serāy-ı bekā olduğı zamānda 'aşā-yı seyyidü'l-mürselini hem-rāh-ı hufre-i mezār eyledüğü sebt-kerde-i pīrān-ı ʔarīkat-ı āşārdur.

Vākı'a-i Hā'ile-i Bî'r-i Ma'üne*

Beyt:

گذارنده نامه راستان
چنین میکند نقل این داستان²

Sene-i rābī'a-i hicriyyede şimşir-i āb-gün-ı hilāl-i Şafer dūş-ı sipihr-i kīneverde leme'an idicek³ ʔabīle-i Necid'den Ebū Berā' 'Āmir bin Mālik ki melā'ibū'l-esenn laḳabıyla meydān-gīr-i iştihār idi. Meclis-i hidāyet-tırāz-ı nebeviye şeref-yāfte-i duḥūl olup "Yā Resūla'llāh kārghāh-ı ḥaḳīḳatden ber-āverde eyledüğü perend-i tāze-naḳş-ı dīn-i Ḥanīf'ün ʔabīle-i Benī Necid⁴ ü 'Āmir'de revāc ü iştihārı ser-şār [A2 54a] ve ḥarīdārı bī-şümārdür. Eger māyedārān-ı İslām'dan bir cem' bu bendeye hem-rāh buyurılır ise ahālī-i ʔabā'il-i 'adīde bi't-tamām merḥale-i müte'affine-i [B 64] işrākdan mesīre-i selīmü'l-hevā-yı İslām'a naḳl-i bār-ḥāne-i i'tiḳād itmeleri me'mūldur." diyü ruḳ'a-güşā-yı niyāz oldu.

Egerçi ḥ'āce-i sirīze-şinās-ı 'ālem şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ḥazretleri "Ma'mūre-i zamīrüm cānib-i Necidiyān'dan maḥşūre-i emn ü i'timād degüldür." diyü is'āf-ı merāmında tevaḳḳuf buyurdılar. Ammā Ebū Berā' risāle-i niyāzına ta'līḳ-i ḥāşiye-i te'kid idüp "Yā Resūla'llāh ṭā'ife-i Necid ve Benī 'Āmir bi'l-cümle muḥāt-ı dā'ire-i i'tā'atumdur. Firistādegān-ı ḥazret mültezim-i civārumdur. Anlaruñ āşār⁵-ı fitnesinden dāmen-i aşhāba gerd-i ta'arruz işābet itmemege müte'ahhidüm." diyü ʔināb-ı ḥayme-i maḳālın veted-i ʔasem ile rabṭ eyledüğinden ḡayrı ferrāş-ı ʔazā vü ʔader

1 Cennet'te onunla hazır ol .

* Başlık: M 43b, A1 50b, A2 53b, B 63

2 Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Doğruların mektup taşıyıcısı, bu hikāyeyi şöyle naklediyor.

3 idicek: eyleyicek A1, A2

4 Necid -M

5 āşār: işāre M

dağı perde-âvîz-i te'sîr olmağın bi'l-âhire yitmiş nefer ve kavleyn-i mühâ-lifü'l-mefhûm üzre karar-yâfte¹ kırk yâ otuz nefer kurrâ-i aşhâb ki ekşerî enşârdan idiler, mu'tâdları [A1 51a] her rûz fûrûht eyledükleri² himenüñ semeniyle fuķarâ-yı aşhâbı taķviye vü terfih itmek idi. İrsâle ta'yîn buyurulup rü'esâ-yı Benî Necid ü 'Âmir'e da'vet-i Hakk'a icâbet teklifini hâvî [M 44a] bir nemîka-i mu'ciz-nizâm terkîm buyurdılar.

Menzil-i Bi'r-i Ma'ûne ki Medîne-i Müteyemmine'ye dört merhale miķdârı mesâfedür, maḥaṭṭ-ı İslâmiyân olduğda 'Amr bin Ümeyye-i Ḍamîrî ve Hâriş bin Şamme raḍıya'llâhü 'anhümâ ra'y-ı cimâle müte'ayyin olup Hârâm bin Milhân ile raḍıya'llâhü 'anh birâder-zâde-i Ebû Berâ' 'Âmir bin eṭ-Ṭufeyl ki seg-i herze-feryâd-ı reme-i Necid idi, nâme-i müşgîn[A2 54b]-ḥitâme-i seyyidü'l-enâmı irsâl eylediler. Ebû Berâ' dağı müsta'iddân-ı İslâm'ı teşvîk içün ḳudûm-ı aşhâbı ahâlî-i kabîleye ihbâra 'azm eyledi. Hârâm bin Milhân, 'Âmir bin eṭ-Ṭufeyl'ün meclis-i bed-âyinine vaz'-ı ḳadem³ itdüğü sâ'at ol tîre-baḥt-ı fettâk nâme-i ḫayâtın çâk idüp der-hâl firistâdegân-ı Resûl-i Hudâ ile muḳâtele itmek içün ahâlî-i kabîlesin cem'a inhimâk eyledi. Ammâ⁴ aşhâb-ı bülend-cenâb Ebû Berâ'nuñ ḫişâr-ı civâr-ı iltizâmına dâhil oldukları ahâlî-i kabîleye ma'lûm olmağın i'ânetinde tegâfûl eylediler. Ol tebehkâr-ı bed-encâm ḳabâ'il-i Süleym ü 'Uşayya ve Ri'l ü Zekvân'a ḳâşidler perrân idüp bî-şümâr 'avene-i 'adüvvân cem' eyledi. Mü'minîn ḳudûm-ı sefire intizâr ile da'ire-i Bi'r-i Ma'ûne'de fâriğ-nişin iken nâ-gâh her ṭarafdan hevâm-ı beyâbân-ı ḳalâl ihâta eyledüklerini göricek gird-âb-ı belâya istiğrâkların iḫsâs idüp "İlâhî bizüm peyâm-ı mecerâ-yı mâtem-engîz ve selâm-ı riḳḳat-âmîzümüzi cenâb-ı rahmeten li'l-'âlemîn ḫazretlerine⁵ sen iblâğ eyle." diyü cânib-i eflâka bâdbân-güşâ-yı nâle vü feryâd oldılar. Ol maḥalde fermân-resân-ı Yezdânî 'aleyhi's-selâm ṭaraf-ı bârgâh-ı ḳudsdan ol maḫlûmân-ı sitem-didenüñ ser-güzeştlerin sultân-ı kevneyn 'aleyhi's-selâm ḫazretleri⁶ cenâbı ḫuzûrında riḥte-i ḳalîb-ı taḳrîr idicek [B 65] şubḫa-i siyeh-târ-ı müjgân-

1 karar-yâfte -M, A2

2 eyledükleri: itdükleri A2

3 ḳadem -M

4 ammâ -M

5 ḫazretlerine: cenâbına A2

6 ḫazretleri -M

ları lü'lü'-pâş-ı eşk-i firâk olup nesîm-i du'â-yı mağfiretle dimâğ-ı rûhla-
rın tatyîb ü tervîh buyurdılar.

Mâ-haşal ol maḳtale-i nâṭıka-ḥırâşda mecmû' aşḥâb ḳabâ-yı bî-beḳâ-yı
bedenlerin bâlâ-pûş-ı ebediyyü't-ṭırâz-ı şehâdete tebdil idinceye dek bezl-i
cevher-i şecâ'at eylediler. [A2 55a] Ancaḳ ra'y-ı cimâl taḳrîbiyle Ḥârîş bin
Şamme ve [M 44b] 'Amr bin Ümeyye-i Ḍamîrî raḍıya'llâhü 'anhümâ bu
ṭûfân-ı ḳazâdan rehâ-yâb¹-ı sâhil-i selâmet iken Ḥârîş bin Şamme'nün ḳâ-
met-i ḥamiyyeti bî-rüfeḳâ iktisâ-yı ḥıl'at-i ḥayâtıdan 'âr idüp ol tennûr-ı
âteş-tâb-ı veḡâya pertâb eyledi. Dört nefer-i hîzem-i düzaḥı şu'le-i şimşîr
ile süzân itdükden soñra kendinün daḥı 'anber-pâre-i bedeninden buḡâr-ı
rûḥ-ı ḥayvâniyyesi micmere-i müşebbek-i mesâmmâtından çemen²-i ḳudse
müteşâ'id oldu. Bu dâhiye-i 'uzmâyı cānib-i Medîne'ye iblâḡ ḳaşdıyla 'Amr
bin Ümeyye-i Ḍamîrî'nün pây-ı revânın müze-i bedeninde ibḳâ eylediler³.
Ebû Berâ' ki bu vâḳı'a-i cān-güdâz sunûhına bâdî olmuş idi, birâder-zâde-i
bedḳarînün irtikâb eylediḡi ḡadr ü sitemün rāyiḥa-i müte'affine-i ḥaberi
meşâmm-ı şu'ûrına vâşıl olduḡda esîr-i firâş-ı endûḥ olup ḡalebe-i ḥüm-
mâ-yı ḥamiyyetle çend rûze ḥilâlinde sūḥte-i maḥreḳe-i fenâ oldu.

Taḥrîr-i İmâm-ı Ḳaştallânî raḥmetu'llâhi 'aleyh üzre ḥâzret⁴-i faḡ-
rû'r-rusûl 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥâzretleri çihil şabâḥ ḳabâ'il-i Süleym
ü 'Uşayya⁵ ve Rı'l ü Zekvân'ı hedef-i du'â-i 'aleyhim idüp⁶ اللهم اكفني عامرا
du'âsıyla ol bed-fi'âlün serî'an leked-ḥ'âr-ı ḡaḡab-ı Rabb olmasını niyâz ey-
lediler. Zamân-ı yesîrde [A1 51b] ol şerîr-i bed⁷-ṭıynet Selûliyye nâm fâci-
renün ḥaymesinde mânende-i ḡudde-i şütür bir ḍarbe-i ṭâ'un ile giriftâr-ı
nekâl olup ḡalebe-i ıztırâbından⁸ غدة البعير والموت في بيت سلولية
maḳâlîn âmilḥte-i enîn-i cān-süz iderek esbine süvâr olup ḥâne⁹-nişîn-i zîn
iken nigûnsâr-ı ḥufre-i siccîn oldu. Aleyhi'l-la'ne ve'l-ḥizlân.¹⁰ [A2 55b]

1 -yâb: -yâfte A2

2 çemen: encümen A2

3 Ol tebehkâr-ı bed-encâm...ibḳâ eylediler. -A1

4 ḥâzret -M

5 'Uşayya: 'Utayya M

6 Allah'ım! Beni Âmir'in şerrinden kuru.

7 bed -M

8 Devenin vebadan can çektiḡi gibi, Seluliye'nin evinde mi öleceğim!

9 ḥâne: cā M

10 Lanet ve rûsvaylık onun üzerine olsun.

Ahālî-i kabâ'il-i ma'hüdda dağı hemân¹ ol hilâlde belâ-yı kaht u ğalâya mübtelâ olup ğalebe-i beliyye-i cû ile ekşerî ictinâ-yı zağğûm-ı cahîme şitâb oldılar.²

Beyt:³ Çeksün o deñlü sâgar-ı zehr-âb miñneti
Olsun cahîm düşmeninün cây-ı râhatı

‘Amr bin Ümeyye-i Demîrî rağıya’llâhü ‘anh ol dâm-ı belâdan rehâ bulup cânib-i hicret-serâya perrân iken eşnâ-yı râhda pîçide-i kilim-i ğaflet iki müşrik-i ‘Âmirî’ye dūçar oldu ki emân-dâde-i seyyidü’l-mürselin idiler. ‘Amr emân-ı nebevîden bî-haber olmağıla intikâm-ı aşhâb [M 45a] niyyeti ile emân vermeyüp âlûde-i hâb-ı ‘adem eyledi. Meclis-i risâlet-penâha rûmâl eyledükde mâcerâyı mevķıf-ı muğaddese inhâ eyledi. Seyyidü’l-enbiyâ ‘aleyhi’t-taḥıyyâtü’l-verâ bu fi’l şudûrın sehv [B 66] ü haṭâyâ nisbet idüp ber-muķtezâ-yı aḥkâm-ı şerî’at-ı ğarrâ vereşelerine edâ-yı diyetle fermân eylediler.

Vākı’a-i Ğazve-i Benî en-Nağır-i Bed-Tahmîr*

Mi‘mārân-ı mebânî-i haber ve naķķāşân-ı tāk-ı siyer bu resm üzre tezyîn-i kâşâne-i âşâr-ı ḥayrül-beşer ‘aleyhi’s-selâm eylemişdür ki sevâkin-i havâlî-i hicret-serây-ı Tâbe-i Müsteṭâbe’den kabîle-i Yehûd-ı Benî en-Nağır ki sultân-ı erîke-nişîn-i nübüvvet ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri ile⁴ sāye-i binâ-yı muşâlâhaya ilticâ itmişler idi. Kabîle-i Benî ‘Âmir ile dağı râbıṭa-i mu‘âhedeleri mün‘aķid olmağın ‘Amr bin Ümeyye küşte⁵-i şimşîr-i sehv ü haṭâ eyledüğü iki ‘Âmirî’nün edâ-yı diyetinde i‘ânet ümîdiyle [A1 52a] aġniyâ-yı kabîle-i ma’hûdeye ilticâ eyledi. Fahr-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri dağı i‘ânet-i diyete ihtimâmlarından nâşî kibâr-ı aşhâb-la bir gün kâdime [A2 56a]-ḥîz-i teşrîf oldılar. Kudûm-sâlâr-ı kirâm ‘aleyhi’s-selâmdan ahâlî-i kabîle kesb-i ibtihâc idüp bir ḥâne-i ref‘ül-binâ sāyesinde baş-ı fırâş-ı mihmândârî idüp tekmil-i kâ‘ide-i ziyâfet içün te-

1 hemân -M

2 oldılar: eylediler M

3 **Mefûlû Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün**

* Başlık: M 45a, A1 51b, A2 55b, B 66

4 ḥazretleri ile: ḥazretlerinin A1

5 küşte: teşne M

vağkkufların recâ eylediler. Huyey bin Ahṭab nām Yehūd-ı nā-sipās ki ol kilāb-ı jāy-feryād mābeyninde şāhib-ta‘ayyūn idi, ḥubş-ı cibilliyyesi rāh-ı istiḳāmetden inhīrāfına bādī olup bu vechile naşb-ı ‘arrāde-i fesāda şūrū‘ eyledi ki “Ey ma‘şer-i Yehūd tamām-ı seḥāb-ı ümīd ḳaṭre-bār-ı murād ola- caḳ maḥaldur. Eger bir kimse ser-i bāmdan bir ḳarbe-i seng-i girān ile ḥāşā Muḥammed’i ser-zede-i mülk-i fenā iderse istilā-yı İslāmiyān’dan vāreste oluruz diyü” çille-bend-i kemān-küre¹-i tezvīr oldu. Ammā yine a‘yān-ı ḳa- bileden ‘Amr bin Cıḥḥāş ve Sellām bin Mişkem bu endişeyi taḥṭı’e idüp “Eger sū-i şan‘atıñuz² fi’l-hāl cānib-i āsmāndan ihbār olunur ise şoñra töh- met-i naḳz-ı ‘ahd ile ḥānmān-ı āsāyişimüz ḥarāb olup ni‘met-i istirāḥatdan [M 45b] daḥı maḥrūm olmaḳ lāzım gelür diyü men‘ ü taḥzīrde edille-i ḳaṭı‘a ibrāz idegördiler. Ammā sebūk-serān-ı Yehūd cānib-i maḥzūrında ḳaṭ‘-ı nāzar idüp fevt-i furşat vesīle-i dāğ-ı ḥaşretdür diyü ol emr-i münke- re ḳarār virdiler. Der-hāl berīd-i sebūk-seyr-i sidre-mesīr bāl-i isti‘cāle tāb virüp meḳidet-i nühüfte-i Yehūd’ı āyīne-i şu‘ūr-ı nebevīye naḳş eyledi.

Beyt li-mü’ellifihî:³

Püşide midür kār-ı nihān ol dile kim
Meşhūdı ola naḳş-ı serā-perde-i ḡayb

Seyyid-i kā’ināt ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyyāt bu desīse-i ārām-rübāyı rü- feḳā-yı kirāma bile iş‘ar itmeyüp tecdīd-i vuzū’a ‘azīmet [A1 52b] ṭavrında ḳāmet-i sidre-sīmālarına [A2 56b] pīrāye-i ḳıyām virüp āheste cānib-i hic- ret-serāya ḥaṭve-cünbān-ı rücū‘ oldılar.⁴ Dā’ire-nişīn-i [B 67] meclis olan aşḥāb-ı kirām ḥātem-i bī-nigīn gibi bir müddet ḳudūm-ı gevher-i yekṭā⁵-yı risālete çeşm-güşā-yı intizār-ı bisyār olduḳdan şoñra Medīne-i Münevve- re’ye ‘azīmetlerin cezm idüp anlar daḥı reh-girā-yı ‘avdet oldılar. Rū-māl-ı ḳadem-i sulṭān-ı dāreyne⁶ vuşūllerinde ḥikmet-i ḡaybī istiḳşāf idüp setīre-i ḥāle taḥşil-i ittılā⁷ idicek naḳş-ı perde-i esrāra ḥayrān oldılar. Ammā bu ḥālet ḥudūşından Benī en-Naḍīr esīr-i ‘uḳde-i teşvīş ü ıztırāb olup mene‘a-

1 -kemān-küre -A1

2 şan‘atıñuz: zıyā’iñuz M

3 **Mef’ulü Mefā’ilü Mefā’ilü Fe’ulün**

4 oldılar: eylediler M

5 yektā: nigār M

6 dāreyn: kevneyn M

7 taḥşil-i ittılā: ittılā‘-ı taḥşil M

sı fa‘alesin melāmete āgāz eylediler. Ḥattā ahyār¹-ı kabileden Kināne “Bu daḳıka cānib-i āsmāndan iḥbār olunduḡına aṣlā ṣūbhe yoḡdur diyü ḳasemle ṣedd-i niṭāḳ-ı müdde‘ā eyledi. Ammā seyyid-i ‘ālem ṣalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem Muḥammed bin Mesleme’yi irṣāl buyurup² bu vechile iṣāl-i peyām³ eylediler ki “Ba‘de’l-yevm bu diyārda istiḳrārı müte‘azzirdür. Celā-ya āmāde olsunlar.” diyü deh rüze imhāl idüp “Müddet-i mu‘ayyeneden ziyāde ārām iderler ise izāleleri maḥsūmdur.” diyü tenbîh eylediler. Benî en-Naḍîr mücāzāt-ı a‘mālleri olduḡın fehm idüp der-sā‘at fermān-ı nebeviyyeye iṭā‘ata müsāra‘at ve istiḥzār-ı celāya mübāderetlerin iḫhār eylediler. Ammā ser-ḥayl-i münāfiḳîn ‘Abdu’llāh bin Übey bin Selül zîrgāh-ı fitneye icrā-yı āb-ı tezvîr idüp nihānî [M 46a] iblāḡ-ı peyām-ı nifāḳ-āmîz eyledi ki “El-ḥazer ki evṭān-ı me’lûfelerinden reh-girā-yı celā olmaḡa şüret-nümā-yı iṭā‘at olmayup ferāḡ-ı ḥāṭır ile ḥişārlarında āsûde-nişin-i taḥaṣṣun ü temek-kün olsunlar ki ben iki biñ merdān-ı peygār-ı kār-kerde ile āmāde-i imdād [A2 57a] olduḡumdan ḡayrı Yehūd-ı Benî Kureyza ü Ğatafān [A1 53a] daḡı bî’l-cümle tāb-dāde-i bāl-i i‘ānet olmaḡıla müte‘ahhid olmuṣlardır.” Bu ḡaber-i bî-eşer Ḥuyey bin Aḥṭab’a irās-ı bend⁴-i ḡurūr itmek ile şüret-i bâzgüne-i muḡālefet gösterüp “Biz ba‘de’l-yevm ser-keşide-i ṭavḳ-ı itā‘atuz. Kendiler daḡı iḫhār-ı iḳtidārlarında taḳṣîr itmesünler.” diyü cānib-i aḳdes-i nebeviye bir⁵ peyām-ı bārid iblāḡ itmegın sulṭān-ı sûtûde-fi‘āl zemzeme-i tekbîri sāmî‘a-gîr-i çarḡ-ı eşîr idüp tehiyye-i esbāb-ı ḡazāya işāret buyurdılar. İbn Ümmü’l-Mektûm raḡıya’llāhü ‘anh mesned-i dār-ı ḡilāfet buyurılup Ḥişār-ı Benî en-Naḍîr’e taḡrîk-i rāyet-i zafer ṭufeyl buyurdılar. Kefere-i Yehūd der-i ḥişārı mānend-i ḳulûb-ı müşriḳîn bend idüp seng ü tîr ile müşācere vü müdāfa‘aya iḳdām eylediler. Ḥazret-i eşrefü’l-mürselin edā-yı ‘işādan ṣoñra Ḥazret-i Şıddîḳ’ı ḳavl-i āḡerde Cenāb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtażā’yı ser-i sipih-i İslām ta‘yîn buyurup cenāb-ı nübüvvet-destḡāhları on nefer aşḡāb ile Medîne’de dārûs-sa‘ādetlerine ‘avdet buyurdılar. Sepîde-dem āfitāb-ı didārlarıyla yine ḡayme-i felek-i ḳadrlerin tenvîr buyurup [B 68] fetḡ-i ebvāb-ı ḡarbe iştiḡāl buyurdılar. Ğazverā nām bir Yehūd-ı tîr-endā-

1 ahyār: iḥbār M, A1

2 buyurup: idüp A2

3 peyām: peygām A1

4 bend: pendār A1, A2

5 bir -M, A1, B

zuñ bir ḥadengi tā ḥayme-i sulṭān-ı risālete vāşıl olmağın bârgāh-ı sa‘ādeti maḥall-i āḥere naql eylediler. Ol gün neyyir-i eşi“a-sipāh devr-i ḳal‘a-ı ger-dün idinceye dek ṭarafeynden siḥām ü aḥcār¹ şu‘ūd u hübüṭ eyledi.

Meşnevi:²

ز آمد شد سنگ و تیر خدنگ
زمین و زمان آسمان گشت تنگ³

ز پایان چو تیری ببالا شدی
مشبک چو تیری بوالا⁴ شدی

ز بالا چو سنگی بزیر آمدی
ز گاو زمین بانگ شیر آمدی⁵

[A2 57b] Sipāh-ı sitāre-şümār-ı mihr⁶ ḥişār-ı pīrūze-dīvār-ı sipihri [M 46b] iḥāṭa itdūgi hengāmda bedr-i ḥāle-i velāyet seyyāre-i burc-ı imāmet [A1 53b] kerrema’llāhü vecchehü miyān-ı ğuzāt-ı encüm-sīmādan bir sâ‘at miḳdārı nâ-peydâ oldu. Ol gevher-i şeb-tâbı sū-be-sū cüst ü cūya aşḥāb-ı kirām tek-â-pū üzre iken nâ-gāh anı gördiler ki necm-i dümdār-şifat⁷ bir cānibden ṭulū‘ idüp bir ser-i bürideyi pây-ı seyyidül’l-kevénye ğalṭān eyledi. Keyfiyyet-i ḥālden pürsān olıcaḳ “Yâ Resûla’llāh cānib-i ḥayme-i sa‘ādete ḥadeng-endāz olan Ğazverā’nüñ ser-i felāket-medārıdur.” didi. Keyfiyyet-i şikārdan istiḥbār buyurulduḳda yâ Resûla’llāh nihādında şe-câ‘at merküz olduĝın ḥadenginden istidlāl idüp lâ-büdd ol mertebe şu‘le-i şe-câ‘at perde-i şebde anı ḳal‘adan ḥurūca vesile-i ictirā olacağın istiṭşār itmek ile mebdā ḡaflet ile ğuzāta iṣāl-i mazarrat ihtimālinden nāşī mazanne-i ḥurūc olan maḥalde ihtiyār-ı kemīn-i teraḳḳub eylemiş idüm ki nâ-gāh ber-ṭıbbḳ-ı taşavvur şimşir-be-kef toḳuz nefer-i şüc‘ān ile⁸ ḳal‘adan

1 siḥām ü aḥcār: aḥcār ü siḥām A1

2 Meşnevi: Kıt‘a M, Beyt A1, Nazm A2

3 Zemīn āsmān her dü küştend teng: Zemīn ü zamān āsmān geşt teng A1

4 be-vālā: tiri-i vālā A1

5 Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

Taş ve akçakavak okunun gidip gelmesinden, yeryüzü ve gökyüzü daraldı. Yerden bir ok yukarıya atılınca kanatlı bir ok gibi yukarı giderdi. Yukarıdan aşağı bir taş geldiğinde, dünya(yı omuzunda taşıyan) öküz, aslan gibi böğürdü.

6 -şümār-ı mihr -M

7 dümdār-şifat: şubḥ gibi A1

8 şüc‘ān ile: şe-câ‘at ile M.

be-der¹ oldılar. Bir hamle-i şimşir ile hufre-i fenāya gālān idüp mühr-e-serin dest-büy-ı ser-engüşt-i şimşir eyledüm. Ammā rüfekāsı daḥı qarīb-dür. Eger çend nefer-i dilir-i haşm-endāz hem-rāh buyurılır ise anlar daḥı güzeşte-i cısır-i şimşir olmak me'müldür diyü mevķif-ı 'arza iblāğ eyledük-de Ebū Dücāne ve Süheyl bin Huneḡf ile sekiz nefer aşķāb-ı kirām raḡıya'l-lāhü 'anhüm Ḥazret-i Ḥayder-ı Kerrār'a maşķuben irsāl buyurıldı. Vāķı'ā o gürāzān-ı remīde henüz dervāze-i ḥişāra dāḥil olmadın [A2 58a] irüşüp güy-ı serlerin mühr-e-i müşā'bid-i tiğ eylediler. Ber-mücib-i fermān-ı nebevī rü'üs-ı Yehūd-ı şümü ḥāric-i ḥişārda vāķı' beni ḥaṭme-ḥānelerine ķandil-i küngüre-i bām eylediler. Ser-zede-i riyāz-ı rivāyāt-ı şaḥiḥadür ki naḥilāt-ı Benī en-Naḡir'i ṡu'me-i tiş-e-i indirās itmek iķün ol ḥilālde Ebū Leylā-i Māzinī² ile 'Abdu'llāh bin Selām raḡıya'llāhü 'anhümā ṡaraf-ı muķaddes-i nebevīden müşār olduklarına [A1 54a] binā'en dıraḥt-ı ıştıbār-ı Yehūd'a vāşıṡa-i inkisārdür diyü ecved-i eşcār-ı şemere ki 'Acveh ile müsemmādur, Ebū Leylā biḥ ü bininden³ [M 47a] ber-kende idüp 'Abdu'llāh bin Selām 'an-ķarīb bāğzār-ı [B 69] Yehūd güzeşte-i temellük-i İslām olur diyü ḥuşķ-vār⁴ dāsın istişāl ider idi. İkisiniñ daḥı melḥūzı bārgāḥ-ı ķabül-ı İllāḥ'de pesendide olup ḥuşūşā eşcār-ı keşiretü'l-menāfi' 'adīmetü'l-mazārruñ cānib-i nebevīden ķaṡına vech⁵-i şudür-ı ruḥşat eḥibbā vü a'dādan ba'zı zāḥir-şināsān-ı küteh-endişe māye-i ḥalecān olmağın ol iki mütefekkir-i muşibüñ⁶ hem-keşf-i ḥabī'e-i zāmīrlerini müş'ir hem-fermān-ı nebevīniñ ḥikmetinde esir-i ḥadşe-i tereddüd olanlara cevāb-ı müskiti muṡazammın naẓm-ı kerīm *﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ﴾*⁷ ol maḥalde bār-āver-i ḥadiķa-i nüzül oldu. Mā-ḥaşal Benī en-Naḡir bin Selül'un rişte-i 'ahdi binā-yı i'tikādi gibi süst ve va'de-i imdādı ef'ālî gibi nā-dürüst olduğın teyaķķun itmekle⁸ maḥall-i aḥerden daḥı ümīd-i i'ānet mesdūd olmağın cünbiş-i nā-pesendidelerinden engüşt-gezā-

1 be-der: bedid A2

2 Māzinī: Zamānī A1

3 bininden: şebtinden A2

4 -vār: -dār A2

5 vech: vüche M

6 muşibüñ: muşibetüñ A2

7 "(Savaş gereğî,) hurma ağaķlarından her neyi kestiniz, yahut (kesmeyip) kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. Bu da fasıkları rezil etmesi iķindir." (Haşr, 59/5)

8 itmekle: idüp A1, A2

yı nedâmet oldılar. Mehâbet-i kevkebe-i mevkib-i İslâmiyân'dan kıla¹-ı kulûbları zelzelenâk-ı havf ü hirâs olup nâ-çâr bâdiye-peymâ-yı kürbet-i celâ olmağa müsâ²ade [A2 58b] ümîdi ile dâmen-i lufta çeng-zede-i darâ³et oldılar. Mecmû⁴ sâz ü selebleri vâ-güzeşte-i taşarruf-ı gûzât olup çâr-pâla-rınuñ taħammüli mertebesi ancaķ naķl u taħmîl¹ şartıyla terhîş buyurulmağın altı yüz aħmâl-i cimâl ile sevâd-ı hîşârdan ref-i bâr²-ı sıklet idüp kimi nevâhî-i Şâm'dan Ezri'ât'a ve nicesi nevâhî-i Hâyber'e ve mevâtın³-ı uhrâya perâkende oldılar. Ol ser-geşteğân-ı beyâbân⁴-ı hîzlânun [A1 54b] bi'l-cümle zıyâ⁵ ü aķâr ü maħşûlâtı sultân-ı enbiyâya ihtîşâş bulup nicesin hâcetmendân-ı aşhâba hibe vü temlik buyurdılar. Ve maħşûl-ı zıyâ⁶ ü aķârdan ahâlî-i harem⁵-serây-ı nübüvvetün nafaķa-i yek-sâlesin taķsîm⁶ ü tertîb buyurup fevâzılın maşrûf-ı havâyic-i tehî-destân-ı aşhâb buyurdılar. Aķsâm-ı esliha elli 'aded zırh ve elli 'aded hûd ve üç yüz kırķ şimşîr idi. Sultân-ı keremkâr [M 47b] anlarun daķı ba'zısın çeşmdârân-ı niyâza i'tâ buyurup baķıyyesi karar-yâfte-i temellük-i hâşşeleri olduķda 'amme-i enşâr üzre bu vechile⁷ nişâr-ı gül-berg-i şenâ buyurdılar ki "Ey şimedârân-ı ihlâş ü maħabbet vâ y hilye-pezirân-ı şıdķ ü hamiyyet sizün kürbet-zedeğân-ı hicret ve sitem-dideğân-ı ğurbet haķķında şadır olan mu'amele-i vefâdârâne ve mücâmele⁸-i mihmân-nevâzâneñüz bîrûn-ı yârâ-yı teşekkürdür. Be-taķşîş dört senedür ki emâkin ü mesâkiniñüzde başt-ı kilim-i iştirâk itmişüzdür. Eger şavâb-dîd-i rây-ı işâbet-medârîñüz olursa bu esliha vü emvâl-i bâz-mânde bi'l-cümle sizün sicil-nâme-i temellükiñüzde şebt olunsun. Yine üslûb-ı sâbîķ üzre muhâcirîn sizün mesâkiniñüzde mânen-de-i şebnem ü gül kûşe-gîr-i istiķrâr olsunlar. Yâhûd [B 70] muhâcirîni nâ'il-i nişâb-ı kısmet idelüm. Anlar daķı⁹ güncâyîş-i [A2 59a] dâ'ire-i imkân üzre mânen-de-i bülbülân tebdîl-i maķam ve tedârük-i berg ü nevâya mübâderet eylesünler¹⁰." diyü 'alâ-tarîķi't-teşâvür ser-rişte-i tedbîri dest-i

1 taħmîl: tecemmül A1

2 hîşârdan ref: hîşâr def¹ M

3 mevâtın: nevâhî A1

4 beyâbân -M

5 harem: hicret M

6 taķsîm -A1

7 vechile: böyle B, A2

8 mücâmele: muhâmele A1

9 daķı -M

10 eylesünler: itsünler M

istişvâb-ı enşâra teslim buyurdukdâ nuḳabâ-yı bülend-‘ayâr-ı enşârdan Hâzret-i¹ Sa‘d bin Mu‘âz ve Sa‘d bin ‘Ubâde raḍıya’llâhü ‘anhümâ felek-i ittiḥâdda kırân-ı sa‘deyn idüp bu resm üzre aḥkâm-nüvis-i takvîm-i maḳâl oldılar ki “Yâ Resûla’llâh bu bendegân-ı [A1 55a] şedîdül-‘urve-i ḥulûşuñ suṭurlâb-ı zamîrlerinde şâbit olan raḳam-ı zâyîçe-i niyâz budur ki burûc-ı istiḳâmetden ric‘at iden menḥûslaruñ zıyâ‘ ü emvâluñ bi’l-cümle kevâkib-i seyyâre-i felek-i muhâcirîne taḳsîm buyurasız ki anlar tûmâr-ı dâr ü diyârların ṭariḳ-i maḥabbet-i dîn-i ḳavîmde ṭayy idüp² mânende-i mihr ü mâh ihtiyâr-ı küfle-i hicret itmişlerdür. Ve yine ṭariḳ-i sâbıka³ üzre mâhvâr bizim hâle-i menâzilümüzde tekye-zede-i visâde-i şebât olsunlar ki naḳş-ı ḳademleri şaḥn-ı ḥânemüze çeşme-i cûşân-ı ḥayr ü bereketdür.” didüklerinde baḳıyye-i enşâr daḥı bu maзмün-ı mutaḳammînü’l-irtıḳâ⁴ üzre şaḳbe-i efvâhların cânib-i âfitâb-ı risâlete ber-vech-i ittiḥâd güşâde idüp mâl-ı ḡanîmet muhâcirîne [M 48a] mâye-i taḳvîyet buyurılmaḳ niyâzında yek-zebân-ı ittibâ‘ oldılar. Seyyid-i ebrâr ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ḥazretleri şaḥîfe-i ihlâş-ı enşârı çeşm-i i’tibârla müṭâla‘a buyurduklarında اللهم ارحم الأنصا وأبناء الأنصار وأبناء أبناء الأنصار⁵ du‘âsın ta‘vîz-i bâzû-yı isticâbet idüp emvâl-i ma‘hûdeyi muhâcirîne taḳsîm buyurdılar. Ancaḳ enşârdan Süheyl bin Hunejf ve Ebû Dücâne raḍıya’llâhü ‘anhümânuñ giribân-ı ḥâlleri esîr-i ser-pençe-i ihtiyâc olmaḡın ḥişşe-yâb-ı sehm-i ḡanîmet buyurup şimşîr-i İbn Ebu’l-Huḳayḳ ki [A2 59b] şehâb-ı iştihârda berḳ-i lâmi‘ idi, Sa‘d bin Mu‘âz raḍıya’llâhü ‘anh ḥazretlerine müselleme-i ḳabza-i temlik buyuruldı. Bu sâlde sıbt-ı seyyidü’l-enâm ‘Abdu’llâh bin ‘Oşmân-ı zi’n-nüreyn raḍıya’llâhü ‘anhümâ ve ezvâc-ı ṭâhirâtndan Zeyneb binti Huzeyme raḍıya’llâhü ‘anhümâ ve şadef-i gevher-i cihân-tâb-ı velâyet ya’nî mâder-i şîr-i Hudâ Fâṭıma binti el-Esed raḍıya’llâhü ‘anhümâ ve Ebû Mesleme bin ‘Abdü’l-esedi Maḥzûmî raḍıya’llâhü ‘anh terk-i çâr dîvâr-ı zindân-ı ‘anâşır eyleyüp pîrâye-i çâr-sû-yı firdevs-i berîn oldılar. Ve muḥallefe-i Ebû Mesleme-i müteveffâ [A1 55b] Ümmü Seleme raḍıya’ll-

1 Hâzret-i -M

2 ṭayy idüp -M

3 sâbıka: iştirâk A1

4 -irtıḳâ: -irtifâ‘ A1

5 “Allah’ım! Ensara rahmet et onların çocukları ve torunlarına da.” (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 4, s. 2332.)

lāhü ‘anhā şümāre-i şaff¹-ı ümmehāt-ı mü’minîne inhirāṭla kesb-i inbisāt eyledi.

Ğazve-i Bedr-i Mev’id*

Bu ğazā-yı ğarrānuñ Bedr-i şuġrā ile daḥı ittisāmı nigāşte-i şaḥā’if-i eflāk²-ı āşārdur. [B 71] Reh-neverdān-ı menāzil-i siyer bu siyāk üzere sevķ-i maṭiyye-i ḥaber eylemişdür ki muḳaddemā nigāşte-i ressam-ı çehre-ġuşā-yı qalem olduġı üzre ma’rekezār-ı Uḥud’dan rücu’ hengā-mında yine sāl-i āyendede şahrā-yı Bedr mev’id³-i tedārub olup şāf ü dūrd-i mü’minin ü müşrikin sīne-i Bedr’i mānend-i bedr-i münir āmilḥ-te-i nūr ü kelef itmek mu’āhedesiyle ṭarafeynden silsile-i veġā fayşal-yāb-ı teḳāṭu’ olmuş idi. Binā-ber-īn zamān-ı incāz-ı mev’ide⁴ müteḳārib olmaġın ser-ḥayl-i ṭuġyān Ebū Süfyān egerçi maṭ’an-ı esinne⁵-i i’tirāz olmaḳ vehminden iẓhār-ı tecellūd-i tekellūf-āmiz idüp tedārük-i esbā-b-ı kıṭāle şūret-fürüş-ı mübāşeret [M 48b] olmada idi. Ammā ḳārūre-i zamīrinde reng-i zehr-ābe-i tevehhüm nümāyān olup ḥulf-ı va’d cāni-b-i İslāmiyān’dan şudūr itmek dā’iyesi netice-i emānisi idi. Ol eşnāda sükkān-ı [A2 60a] Medīne-i Ṭāhire’den Nu’aym bin Mes’ūd-ı Eşca’i ki henüz mışķale-i dil-zidā-yı imānla taḥliye⁶-i levḥa-i zamir itmemiş idi. Ba’zı meşāliḥi taḳrībi ile Ümmü’l-Ḳurā’ya ‘āzim olmaġın ḥazret-i ḳā-file-sālār-ı enbiyā ‘aleyhi ecmelūt-teḥāyā kemāl-i miknet ü şevketle nigehdārān-ı nāmūs-ı İslām ile ber-muḳteżā-yı va’d eāmāde-i ‘azm olduk-ların mesāmi’-i mecāmi’-i Ḳureyş’e iblāġ eyledi. Bu ḥaber-i şebāt-ġüzār-dan Ebū Süfyān ves’ir şanādīd-i işrākuñ reng ü rüyları pervāza girüp ne bīm-i şā’iḳa-i şimşir-i imāniyāndan yārā-yı ‘azīmet ve ne muḳteżā-yı ḥamiyyet⁷-i cāhiliyyeden ferāġa [A1 56a] miknet bulup esir-i ġüşāyiş-i ser-pençe-i ḥayret oldılar.

1 şaff -A1

* Başlık: M 48a, A1 55b, A2 59b, B 70; Ğazve-i Bedr-i Mū’ad A1, Ğazve-i Bedr-i Mev’ud A2

2 eflāk -A1

3 mev’id: mev’ud A2

4 mev’ide: mevā’ide M, A2

5 esinne: elsine B

6 taḥliye: tecliye A1

7 ḥamiyyet -M

Beyt:¹

Fıkr-i neşât-ı neşve ü bîm-i humâr ile
Hem terk-i bâde müşkil ve² hem ihtiyâr güç

‘âkıbet Nu‘aym’ı bir kûşe-i tenhâda maḥrem-i desîse-i râz idüp didi ki “Egerçi beynümüzde ol maḫûle mevâ‘id cereyân itmiş³ idi.” Ammâ bu sene istilâ⁴-yı қаһт ü ḡalâdan nâşî kendimüzün ve devâbbumuzuñ mevârid-i bâzâr-ı ebdânında metâ‘-ı kuvâ kâsid olmağın ketîbe-i Kureyş giriftâr-ı ‘acz ü ıztırâr olmuşlardır. Binâ-ber-în ‘azm-i muḫâbele cevâz-nümûde-i zamâ‘ir-i kârdânân-ı Kureyş degüldür. Ammâ te’hîr ve tüvânı⁵ daḫı pezî-refte-i mülâḫaza-i dūr-endîşānemüz degüldür. Zîrâ ‘acz ü ‘adem-i iḫtidâ-ruḡa ḡaml olunmağla ba‘de’l-yevm hevâdârân-ı İslâm’uñ her biri ḡurmen-i cem‘iyyetümüzde bir berḡ-i ḡānmān-süz-ı belâ olup zîr-i ḡubbe-i pîrûze⁶-günda bize me‘men-i istirâḡat nâ-yâb olur. Eger bundan Medîne’ye per-güşâ-yı rücû‘ olup Muḡammediyân’ı dâ‘iye-i ‘azîmetden taḡvîle baş-ı bâzîçe-i ihtiyâl itmekle şüret-i ḡulf-ı va‘d anlar cānibinden ḡuhûr itmege vesîle olur iseñ saña yigirmi re’s şütür-i se sāleyi pîrāye-i қаtār-ı temellük eyleyeyüm diyü incâz-ı va‘dini Süheyl bin ‘Amr’uñ zamânına rabḡ eyledi. [A2 60b] Nu‘aym bin Mes‘ûd ıḡtabl-ı müteḡayyilesin cimâl-i âmâl ile mâli idüp Medîne’ye vuşûlinde keşret ü ḡaşmet-i [B 72] Kureyş’i derecât-ı mübâlağâta iblâḡ idüp ḡâlâ Mekke’den⁷ mânend-i [M 49a] seyl-i ḡurûşān mevc-engîz-i ḡurûc oldılar diyü miyâne-i mü‘mininde işâ‘a eyledi. Her mülâḡı olduḡı aşḡâba ḡavr-ı ḡayr-endîşāne ve üslûb-ı nîk-ḡ’āḡāneden şüret-nümâ-yı şefḡat olarak hele benüm şavâb-dîd-i rây-ı saḡîmüm budur ki aḡdām-ı ‘āfiyeti pîçide-i ezyâl-i ‘iḡāmet idüp ol ḡā‘ife-i âteş-ḡücûm ile heveskâr-ı teḡābül olmayasız. Ve metâ‘-ı ḡayât-ı ‘azîz ki ancak bir def‘a-da [A1 56b] kârgāḡ-ı imkândan ḡāmet-i vücûda müyesser olur⁸, bâzâr-ı veḡâda pîrāye-i düş-ı dellâl-ı fenâ itmeyesiz diyü kelimât-ı bîm-engîz-i vāhime-ḡîz ile nûsaḡ-ı taḡvîf ü taḡzîre ta‘lîḡ-i ḡavāşî-i tezvîr eyledi. Ba‘zı

1 Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

2 ve -A2

3 itmiş: olmuş A1

4 istilâ -M

5 tüvânî: bevānî M

6 ḡubbe-i pîrûze: ḡıyye-i firûze M

7 Mekke’den -M

8 olur: olup A2

terside-çeşmân-ı İslâmiyân Nu‘aym’uñ nağd-ı mağşûş-ı mağâlîne sikke-i taşdik urup küşe-i emân-hâne-i Taybe’de ekşeri cezm-i istikrâr eylediler. Hattâ semûm-ı tâb-şiken-i haşyet mizâc-ı kulûba bir mertebe sirâyet eyledi ki seyyid-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem hazretleri şukka-bend-i râyet-i cihân¹-fürûz-ı ‘azîmet oldukları taqâdîrde guzâtdan birisi pîrâye-gîr-i esliha-i icâbet ü itâ‘at² olacağı qarîn-i iştibâh olmak mertebesi zâhir oldu. Bu güne ğubâr³-ı evhâm şudûrî ‘uyûn-ı ğuzâtı remed-yâfte-i ğüsil itdükden nâşî mir’ât-ı ‘âlem-tâb-ı hâtîr-ı nebevîde jeng-i melâl nümâyân oldu. Ammâ miyân-ı aşhâbda bu tefrika-i sâmân⁴-sûz Hazret-i Şiddîk-i Ekber⁵ ve Fârûk-ı A‘zam radîya’llâhü ‘anhümâ hazretlerinin meşhûd-ı bâşıra-i yakînleri olduğda [A2 61a] meclis-i sultânü’r-rusûle gelüp pûte-i tecârüb-i hakîmânede kâl olmuş ve hadde-i efkâr-ı hîredmendânenen guzer itmiş mağâlât-ı hâlîşü’l-‘ayâr-ı şâ’ibeyi sencide-i mîzân-ı taqrîr itmek ile nağd-ı ‘azmı tamgâ-zede-i cezm eylediler. Hazret-i h’âce-i kevineyn ‘aleyhi tahîyyetü’ş-şakaleyn hazretlerinin hîzâne-i zamîrleri pür-gevher-i inşirâh olup “Bi-hamdî’llâhi te‘âlâ neyyir-i ‘âlem-tâb-ı şevket-i İslâm rûz-be-rûz derece-i kuvvete istilâ üzre iken şükûh-ı afâk-gîr-i envârın mestûr-ı şehâb-ı ‘aciz ü fûtûr göstermek bir vechile marzî-i zamîrüm degüldür. Eger mâhçe-i kâmer-tâb-ı livâ-yı İslâm havâlisinde guzât-ı encüm⁶-sîmâ dâ’ire-gîr-i ictimâ‘ olmazlar ise de mânend-i âfitâb-ı ceride-rev ‘âlem-keş-i [M 49b] menzil-i mağşûd olmak qarâr-yâfte-i fû‘âdumdur.” diyü muşşaf-ı gül-güncild-i şefeteynlerin mevrîd-i kâsem buyurdılar. [A1 57a] Bu tîb-i kelimât-ı hamîyyet⁷-şîfât şehristân-ı kulûb-ı aşhâbdan ‘ufûnet-i haşyeti izâle idüp encümen-i sûr-ı sûrûr-engîze ‘azîmet kadar kesb-i sermâye-i şevk-i derûn⁸ eylediler. Bu sefer-i meserret-medârda ebât-ı düşmen-endâzuñ şümârı biñ beş yüz idigi ihtiyâr-kerde-i müdaqqikân-ı âşârdur. Egerçi a‘dâd-ı tekâver ‘aşereyi mütecâviz degül idi. Ammâ mağûle-i emti‘a-i ticâret mahzen-i

1 cihân: cân M

2 icâbet ü itâ‘at: itâ‘at ü icâbet M

3 ğubâr -A1

4 sâmân: hân mân A1

5 Ekber -M

6 encüm: nücüm A1, A2

7 hamîyyet -A1

8 derûn -A1

evhâma [B 73] güncâyiş mertebesinden efzûn idi. ‘Alem-i sepîd¹-şukka-i gurre-i Zî'l-ka‘de fezâ-yı ufûda cilve-sâz olduğu şebde şahrâ-yı Bedr’de naşb-ı livâ-yı şevket buyurup dâ‘ire-i Bedr’i sevâd²-ı siyeh-rüyân-ı Kureyş’le inhişâfdan³ âzâde bulup bir hefte murabba‘-nişin-i sâiebân-ı meknet ü haşmet oldılar. Ber-dâšte-i harvâr-ı temellük-i aşhâb [A2 61b] olan muğniyât⁴-ı emti‘a-i ticâret bir mertebe medâric-i revâca irtikâ eyledi ki mâ-nende-i celâcil-i deff her dînâr bir dînâr-ı âher ile hem-âgûş-ı kîse-i istifâde olup taḥsîl-i dest-mâye-i iḳbâl ile dârü’l-ḳarâra ‘avdet buyurdılar. Âyet-i ni‘am⁵-ı gâyet-i *﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّسْهُمْ شَيْءٌ﴾* Bu maddede teşrif-baḥş-ı nüzûl olduğu mecrâ-yı midâd-ı ba‘zı müfessirîndür. Ebû Süfyân daḥı iki biñ bād-peymâ ile merḥale-i Merru‘z-Zahrân’a dek gelüp ḳâfile-i seyyâre⁷-tâb-ı İslâm’uñ menzil-gîr-i Bedr⁸ oldukları haberinden çeşm-i ‘azîmetine remed-i ḥavf ü hirâs ‘arız olmağın bahâne-i ḳillet-i âb ü ‘alef ve za‘f-ı cimâlî rû-pûş idi-nüp yine cânib-i Ümmü’l-Kurâ’ya ric‘at-ı ḳahḳarîde nâ-gürîz olmalarıyla rânde-i ribâṭ-ı ḳulûb-ı muvaḥḥidîn olan [A1 57b] ḳâfile-i bîm ü hirâs ba‘d-ez-în virâne-zâr-ı derûn-ı müşrikînde inâḥa-i cimâl-i iḳâmet eyledi. Bi-ḥamdî’llâhi sübhanehü ve te‘âlâ.⁹

Vâkı‘a-i Tahrîm-i Hamr*

Ser-mestân-ı sülâfe-i âşâr bu siyâḳ üzre idâre-i piyâle-i aḥbâr [M 50a] itmişlerdür ki peymâne-i mâh-ı Şevvâl sâl-i çihârüm¹⁰-i hicrî encümen-i ger-

1 sepîd: sefid M

2 sevâd: sūdân M

3 inhişâf: inkisâf M

4 muğniyât: muḳteniyât A1

5 ni‘am: kerem A1

6 “Bundan dolayı Allah’tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allah’ın rızasına uydular. Allah, büyük lütuf sahibidir.” (Âl-i İmrân, 3/174)

7 seyyâre: sitâre M

8 Bedr: neverd M

9 Felillâhi’l-ḥamdü ve’l-minne A1, Bi-ḥamdillâhi ve’l-minne A2

Allah’a hamd olsun. Allah şirklerden münezzehtir ve en yücedir.

* Başlık: M 49b, A1 57b, A2 61b, B 73

10 çihârüm: çârüm M

dünda gerdân olıncaya dek¹ duhter-i lāle-ruhsâr-ı rez² dāmençe³-i sāğar-ı gūn-â-gūn ile rakş-engîz-i mecâlis-i mey-güsârân idi. ya'nî çerâğ-ı encümen-tâb-ı şarâb-ı nâb fânûs-ı mînâdan meclis-fürûz-ı tîre-dilân-ı humâr olup hilâl-i şevk-rîz-i kadeh henüz engüşt-nümâ-yı i'tibâr ve cāygâh-ı şurâhî vü sebû ser-ber-düş-ı iştihâr idi. Bir def'a nazm-ı kâdim-i ﴿وَمِنْ أَشْرَافِ الْأَعْيَانِ وَالْأَنْبِيَاءِ وَالْأَرْوَاحِ وَالْأَعْيَانِ وَالْأَنْبِيَاءِ وَالْأَرْوَاحِ﴾ [A2 62a] tenvîr-i dîde-i nüzûl idüp lâkin ma'nâ-yı dil-ârâsı hum-ı şahbâya ser-püş-ı nehy olıcağ işâretten hâlî olmağın ba'zı⁵ sâde-levhân-ı bezmgeh-i üns ü ülfet

Beyt:

این حامله بکر که زاینده روحست
دانی چه بود حامله سیمای خم او⁶

diyerek yine bintü'l-ineb ile dest-be-dest ve leb-be-leb olurlar idi. Ammâ ol âb-ı âteş-nihâduñ tabî'at-ı insâniyye ile cevher-i 'aqlı âb ü âteş itmek aқdem-i mefâsidi ve esra'-ı havâşşı olduğın ba'zı hıredmendân-ı perhîzkâr mu'âyene itmekle

Beyt:⁷

Zevâl-ı aқla hâlt-ı nuţka şuğl-ı fıska bâ'ışdür
Mey-i telh-i güneh-zâdan hâzer⁸ ümmü'l-habâ'ışdür

diyü ol cādū-yı âteş-rîz-i hum-süvâr ile âmîzişden irtikâ⁹ iderler idi. Hattâ ba'zı ecille-i aşhâb bir gün tabîb-i dârû-hâne-i şefâ'at 'aleyhi ecmelût-taḥiyyât cenâbından¹⁰ beyân-ı keyfiyyet-i hamr içün dehen-güşâ-yı mes'elet olduklarında ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ﴾¹¹ meclis-efrûz-ı nüzûl oldu. Ammâ yine mazmûn-ı

1 olıncaya dek: olınca M

2 rez: zer A2

3 dāmençe: âmihte A1

4 "Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem sarhoşluk veren içecekler hem de güzel bir gıda edirsiniz." (Nahl, 16/67)

5 ba'zı -M

6 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün**

Bu bâkire olan hâmile, Rûh'u (Hz. İsa) doğurandır. Onun hâmile görünüşlü küpünde ne olduğunu bilir misin?

7 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün**

8 hâzer: şakın B

9 irtikâ: ittikâ M, A1, A2

10 cenâbından: cânibinden A1

11 "Sana sarhoşluk veren şeyler ile kumardan soruyorlar. De ki her ikisinde de büyük kötülük ve insanlar için bazı yararlar vardır. Fakat zararları yararlarından daha fazladır." (Bakara, 2/219)

hikmet-meşhûnında şarâb-ı gül-fâmı hum-hâne-i ibâhetden küçe-i taḥrî-me rîzân idicek ihtisâb-ı taṣrîḥ olmamağıla ba'zı rencûrân-ı humâr sev-dâ-yı menfa'at-ı neşât ile mazarrat-ı işmden çeşm-bend-i tesâmuḥ olup

Beyt: در میکده کن نقد¹ طلب صرف که آنجا
دارند متاعی که زیانش همه سودست²

maḳâlin³ dibâce-i kâr-nâme-i ḥâl iderler idi. Ammâ ekser hüşyâr-dilân-ı râst-bîn ḥâtem-i sâğarda olan yâḳût-ı âbdâr ḳalem-rev-i pür-menâfi'-meserreti [M 50b] zîr-i nigîn itdüğü⁴ şûretde bile yine hürmenzâr-ı mezâri'-i şu'ûra âteş-rîz-i mazarratdur diyü keffe-i işmi mîzân-ı dîde-i i'tibârda girânter olmağın gül-i sâğaruñ [A2 62b] fâ'ide-i bûy-ı meşâmm-güşâsın zarar-ı renc-i zûkâmına fedâ iderler idi.

Beyt li-mü'ellifihî:⁵ Ne câm-ı gül ne gül-i câma koydı rağbetümüz
Birinde fıkır-i zûkâm ve birinde renc-i humâr

Ammâ kürsî-nişîn-i maḥfel-i risâlet 'aleyhi's-şalât ve't-taḥiyyât hazretleri "Bu âyet-i hikmet-endüz⁶ muḳaddime-i taḥrîm-i ḥamrdur." diyü ḥ'âstekârân-ı ref'-i bisât⁷-ı şahbâya tesliyet-baḥş olurlar idi. Ḥattâ Ḥazret-i Fârûḳ-ı refi'ül'-cenâb raḳıya'llâhü 'anh⁸ اللهم بين لنا بيانا شافيا للخمر⁹ du'â-sıyla ḥûn-ı fâsid-i mey neşter-i ser-tîz-i taṣrîḥ ile a'râḳ-ı mu'telle-i ibâhetden rîzân olmak ümîdiyle legen-güşâ-yı dest-i niyâz olmada idiler. Bir gün 'Abdu'r-raḥmân bin 'Afv raḳıya'llâhü 'anh ba'zı yârânla tertîb-i pîş-ḥ'ân-ı 'işret idüp düzd-i buḥâr-ı mey-i ergüvânî gencine-i dimâğlarından cevâhir-i 'ukûlî rübûde itmekle namâz-ı şâm edâsında imâm-ı şaff-ı meclis te'sîr-i lâ-y-ı şarâb ile ḥadıḳa-i sûre-i ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾⁹ da rüste olan lâle-i

1 nakd: şarf M

2 **Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn**

İstek parasını meyhanede tüket ki, orada ziyan edilen şey faydalıdır.

3 maḳâlin -M

4 itdüğü: idüğü M

5 Beyt li-mü'ellifihî: Beyt M, A1

Mefâ'ilûn Fe'ilâtûn Mefâ'ilûn Fe'ilûn

6 -endüz -A1, A2

7 bisât: neşât B

8 Allah'ım! Bize içki hakkında açık bir beyan ver.

9 "De ki, ey hakikat bilgisini inkar edenler!" (Kâfirûn, 109/1)

lây-ı nefyûn mecmû'ını çide-i dest-i nefy¹ itmek ile [A1 58b] şahne-i âyet-i ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُؤُوا الصَّلَاةَ وَانْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾² nâzil olup ravza-i şufûf-ı şalâtda şarâb-ı seyl-âb³-ı merd-endâz ile nihâl-i kıametleri hilye-i şebâtdan muta'atıl olan mestânun giribânına pençe-i mûmâna'at şalmağla ekşer hilyedârân-ı takvâ bi'l-küllîye dest-süy-ı qarâbe-i mey-i nâb olup ancak ba'zı heveskârân-ı germiyyet-i nûş-â-nûş-ı şöbet leb-âlây-ı 'uşâre-i 'inebi oldukları şüretde, yine

Beyt li-münşî'ihî:⁴ Pürdür mişâl-i şişe derûnum hâramdan
Bilmem ne nef⁵ olur⁵ bu sücûd ü kıyâmdan

[B 75] diyerek evkât-ı müsteṭâbe-i şalâtda kisve-i şu'ûrların hûn-ı kebûterden taḥîr iderler idi. [A2 63a] Tâ ol vakte dek ki bir şeb 'İtbân bin Mâlik-i Enşârî raḍîyâ'llâhü 'anh aşḥâbdan çend ricâle tertîb-i ziyâfet idüp bir ser-i şütürî büryân-ı tennûr-ı âteş-tâb itmiş idi. Ahîr havz-ı dâ'ire-i pîş-h'ân⁶-ı meclise şurâhî vü peymâneyi fevâre vü şadırvân [M 51a] eylediler.⁷

Meşnevî:⁸ Yârân-ı şafâ-yı bezm-i ünsî⁹
Mestân-ı şarâb-ı cām-ı kudsî
Bir cāmdan içdiler şarâbı
Bir bâdenün oldılar hârabı

Refte refte rutûbet-i selsâl-ı raḥîk mir'ât-ı şu'ûrların jeng-yâb itmegin iktizâ-yı mu'âmele-i gurûr-ı mestî sū-be-sū harf-endâzî-i tefâhür ü teşâcüre mü'eddî olup giderek imdâd-ı mürekkebdân¹⁰-ı sürḥ-âgîn-i kadeh ile

1 nefy: bî-şu'ûrî A1

2 “Ey iman edenler, kendinizi bilmez bir haldeyken (sarhoşken), namaza yaklaşmayın. Ta ne dediğinizi bilip anlayıncaya kadar.” (Nisâ, 4/43)

3 şarâb-ı seyl-âb: seyl-âb-ı şarâb A1

4 Beyt li-münşî'ihî: Beyt M, A1

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'ûlû Fâ'ilün

5 olur: ola A1, A2

6 pîş-h'ân -M

7 Tâ ol vakte...eylediler -A1

8 Meşnevî: Beyt M, Nâzm A2

Mef'ûlû Mef'ûlün Fe'ûlün

9 ünsî: elestî A2

10 mürekkebdân: müzekkiyân M

terākīb-i perişān-ma'nā-yı menşüreleri rütbe-i nazma bâliğ olıcağ Hazret-i Sa'd bin Ebî Vakḥkâş raḍıya'llāhü 'anh kendi kavminün medâyiḥini ve naḳışe-i enşarı raḍıya'llāhü 'anhüm müşt Emil bir kaşide inşadına ser-âgâz eyledi. Huzzâr-ı enşardan birisi üstühvân-ı ser-i şütür-i büryânı ol üstür-i ser-mestün ser-i mübârekine havâle itmek ile kâse-i serinden sürh-âb-ı hün cereyâna¹ başladı. Sa'd raḍıya'llāhü 'anh sirîşk-i gül-gün ile huzûr-ı seyyidül-mürseline ruḳ'a-nüvis-i şikâyet olıcağ yine Hazret-i Fârûk-ı refi'ü'l-kadr raḍıya'llāhü 'anh³ اللهم بين لنا بيانا شافيا للخم³ du'âsını mükerreren⁴ sübhâ⁵-i zebân eyledi. Ol hilâlde fermân-resân-ı aḥkâm-ı dîn ya'nî Cibrîl-i Emîn 'aleyhi's-selâm [A1 59a] bârgâh-ı nübüvve müşül⁶ idüp bu hâtem-i ebediyyü'n-naḳş⁷ وَالْأَزْلَامُ وَالْأَنْصَابُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَمْسِرُ إِنَّمَا الْخَمْرُ أَمْنُوا [A2 63b] ile gencine-i pür-yâkût-ı hum-kedeyi mühr-zede-i taḥrîm eyledi. Fermân-ı şâhen-şâh-ı ins ü cân ile 'aleyhi's-selâm münâdiler küşe-be-küşe esvâḳ-ı Medîne-i Tâhire'de⁸ نِدَاسِيْلَا اْتِش-ي هُش-سُز-ي شَاهْبَايَا كَاتِر-پَاش-ي مَن-ي تَاحْزِيرِ OLDILAR. Hattâ âvâze-i nidâ-yı taḥrîm nice mest-i sāgar be-dest-i hum-hâne-i mübâşeretün derîçe-i sâmi'asına reside olduḳda peymânelerin mânend-i ḥabâb ser-nigün idüp kaḍeḥ-i nîm-keşidenün baḳiyyesini pâşide-i ruḥsâre-i zemîn eylediler.

Mısra': وللأرض من كأس الكرام نصيب⁹

Ḳanğı ḥânedede la'l-ı müzâb-ı şarâb-ı nâb var ise hün-ı e'âdi gibi rîzân idüp ekşer durûb-ı Taybe-i Tayyibe'de ḳudüm-ı fermân-ı Rabbânî'ye atlâs-ı la'l-fâmdan pây-endâz eylediler.

1 cereyâna: cüyâna A2

2 refi': 'âlî A1

3 Allah'ım! Bize içki hakkında açık ve kesin bir beyan ver.

4 mükerreren: tekrâren A1, A2

5 sübhâ: imrâr-ı müsebbiḥe A1

6 müşül: nüzül B

7 "Ey iman edenler, Hamr (sarhoşluk veren içkiler), Meysir (kumar), Ensab (putlar) ve Ezlam (fal okları ve kehanet araçları) ancak şeytani fiiller olarak birer pisliktir! Artuk ondan kaçının ki felaha eresiniz." (Mâide, 5/90)

8 Çünkü şarap haram kılınmıştır.

9 Tavil

"Toprağın iyi insanların kasesinden payı vardır." (Abdulganî en-Nablûsî, *Divanu el-Hakâik ve Mecmu'u er-Rekâik*, s. 43)

Meşnevî:¹ Ger olmasa 'ıtr-ı şer'î [M 51b] büyâ
 Bu bezmi tutardı büy-ı şahbâ²
 Şer'î ile oldu rütbesi pest
 Takşirine ağlar oldu her mest [B 76]

Vakāyî'-i Sāl-i Hāmis-i Hicrī Gazve-i Zātü'r-Rikā'

Şirāze-düzān-ı murakka'-ı âşâr bu resm üzre vaşşāle-bend-i mecālîs-i aḥbār olmuşlardır ki kınnāre³-i ḡurre-i Muḥarrem çengāl-nümā-yı mes-laḥa-i ufḡ olduğda⁴ bir bâdiye-nişin-i ḡanem-fürüş bey'gāh-ı Taybe'de Benī Enmār⁵ ü Şa'lebe cānib-i Medīne'ye hücūm kaşdı ile bir miḡdār gürāz-ı tīz-dendān ferāhem eyledüklerini vesāyet-i mülāzımān-ı dergāh-ı risāletle ma'rūz-ı dīvān-hāne-i bülend-āstān⁶ itmegin ḥāzret-i zi'n-nūreyn raḡīya'l-lāhü 'anh pāsḡār-ı ḥilāfet-hāne-i kübrā buyurulup bir ḡavld e çār şad ḡavli-āḡerde [A1 59b] heft şad ḡazanfer-i 'adū-şikār ile Cebel-i Zātü'r-Rikā' [A2 64a] cānibine şukḡa-güşā-yı livā-yı iḡbāl oldılar. Ḥayyāt-ı ḡader cebel-i ma'hūduñ ḡāmet-i ref'ini rikā'-ı mütelevvineden düḡte cāme-şifāt kisve-i reng-āmīz-i şun⁷ ile tezyīn itmegin Zātü'r-Rikā'⁸ a vesile-i tesmiye olduğḡı ḡalem-güzāşte-i ressamān-ı âşārdur. Şukḡa-i rāyet-i cihān-fürüz-ı nebevī bu sefer-i zafer-pirāda çend gūne⁸ hem-reng-i murakka' olduğḡı daḡı bā'ış-i tesmiye olmaḡ mervīdür. Mā-ḡaşal naḡş-ı sūmm-i maḡāyā-yı mevki-b-i Risālet sīne-i şaḡrāyı nümüne-nümā⁹-yı mecmū'a-i ḡakkāk eyledükde ḡuffāş-siriştān-ı eṡrār aḡbār-ı ḡudūm-ı āfitāb-ı risāletden tellāl ve cibāle inzivā itmegin cā-be-cā ba'zı pīre-zāl-ı kühen-sāldan ḡayrı girifte-i ḡalḡa-i dām-ı naḡar olmadı. Ammā küffār-ı ḡud'akār küşe-güzin-i kemīn olmaḡ iḡtimālî ile suḡāta-i muḡteniyāta iḡāle-i dest-i iltikāt iḡin neşr-i serāyā

1 Meşnevî: Beyt M, A1, Nazm A2

Mef'ûlû Mef'â'ilûn Fe'ûlûn

2 şahba: mīnā M

* Başlık: M 51b, A1 59a, A2 63b, B 76; Zikr-i Vakāyî'-i Sāl-i Hāmis Gazve-i Zātü'r-Rikā' A1

3 kınnāre: kınnārende M

4 olduğda: olduğḡı demde A1

5 Eşmār: Eşmār M, A2, B

6 āstān: eyvān M

7 şun': ḡabu' B

8 gūne: levn ile A1, B

9 -nümā -M

buyurulmayup ol gün sübhâ-i silsile-i t̤â'at-ı mefrûzaya¹ vaz'-ı nişāngāh-ı şalât-ı havf buyurdılar. Nüşhâ-i penc cüz'-i fenn-i 'ibâdetde ibtidâ nigâşte olan şalât-ı havf bu idügi meslek-i yarâ'a-i müfessiründür. Müddet-i gaybetleri pânzde şebâne-rüz olduğda yine mânend-i rûh kâlîb-ı hicret-hâne²-i 'aliyyeye ifāze-i hayât-ı mu'âvedet buyurdılar.

Ġazve-i Dūmetü'l-Cendel*

Beyt:

رقم سنج این نامه دلپذیر
چنین رفت مشک ختن بر حریر³

ki Dimaşk ü Kûfe'ye onar merhale [M 52a] miqdârı maḥalde vâkı'a Qal'a-i Dūmetü'l-Cendel ḥākimi olan Ükeydir bin 'Abdü'l-melik-i Nasrânî ki t̤abî'-i Qayşer idi. Sevdâ-yı muḳâtele⁴-i muvaḥḥidîn ile leşker-i enbūh âmāde eyledügi ma'rûz-ı sidre-i risālet [A2 64b] kılınmağın şehir-i Rebi'ü'l-evvel'de Sibâ' bin 'Urfata⁵-i Ġıffārî raḍıya'llāhü 'anh cālis-i mesned-i vekālet buyurularup [A1 60a] hezār nefer hizebr-i perḥāş-cū ile mäh-ı şeb-ārāveş tayy-ı menāzil-i leyāl iderek mevzi'-i ma'hūda bir merhale k̤alduğda mevāşî-i a'dāya dūcār olup āverde-i zürîbe-i iğtinām itdüklerinde ru'āt⁶-ı mevāşî gürizān olup mecma'-ı eṣrāra k̤udūm-ı mevkib-i İslām'ı iḥbār [B 77] itmek ile hübüb-ı şarşar-ı havf ile tūdegāh-ı sebük-ḥız gibi perişān oldılar. Ser-ḥayl-i k̤āfile-i enbiyā 'aleyhi ve 'aleyhimü't-teḥāyā ḥazretleri mevzi'-i mezbūrda çend rûze vaz'-ı ḥayme-nişîn⁷-i ārām buyurup⁸ şikār-ı gürizān-ı gürizān için eṭrāfa neşr-i serâyâ-yı şirān buyurdılar. Âḥir Muḥammed bin Mesleme raḍıya'llāhü 'anh reme-i beyābān-neverd-i d̤alāldan birini şayd idüp istinṭāk-ı daḳīka-i ḥāl eyledüklerinde bīm-i satvet-i seriyye-i zafer-penāhdan terk-i mavṭın itdüklerin iḥbārdan ḡayrı ser-şem'a-i zebānın

1 mefrûzaya: mefrûziyyeye A1

2 -ḥāne: -sarây M

* Başlık: M 51b, A1 59b, A2 64a, B 76; Vâkı'a-i Ġazve-i Devḥatü'l-Cendel A1

3 Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Bu gönül alıcı mektubun değeri, ipeğin üzerine Hoten miski dökmek gibidir.

4 muḳâtele: muḳābele M

5 'Urfata: Ġarfaza A1, A2

6 ru'āt: ri'āyet A1

7 -nişîn -M, A2

8 buyurup: olup A1

şu'le-i şehâdet ile tenvîr eyledi. Âhîr müddet¹-i ğaybet ser-ḥadd-i yek-mâ-hayı tecâvüz eyleyicek yine müstaḳarr-ı sa'âdetlerine teşrîf ve ḳulüb-ı müş-tâḳânı tefrîḥ ü talṭîf buyurdılar.

Ġazve-i Müreysi' ü Tüsemmä Ġazvetü Benî el-Muşṭalık*

Kerem-sâzân-ı hengâme-i dirâyet bu nemaṭ üzre tertîb-i ketîbe-i rivâ-yet eylemişdür ki ḳabile-i kefere-i Benî Huzâ'a ki menâzil-i beyne'l-ḥare-meynden Nâhiye-i Ḳudayd ile leb-i Baḥr-i Yenbû beyninde vâḳı² Bî'r-i Benî el-Muşṭalık ḥavâlisinde muġaylân-şıfat vaz'-ı siyeh-ḥayme-i iḳâmet eylemişler³ idi, pîşvâ-yı ḳabile-i ma'hûde olan Ḥâriş bin Dırâr ḳabâ'il-i eṭrâfdan daḥı bî-şümâr âvâre-i beyâbân-ı idbâr cem' idüp [A2 65a] mez-ra'a-i nev-ḥîz-i İslâmîyân'a imṭâr-ı tegerg-i cefâ dâ'iesinde olduġı vâşıl-ı sem'-i eşref-i bâġbân-ı şefâ'at⁴ 'aleyhi işna't-taḥiyyet olmaġın Büreyde bin el-Ḥuşayb raḍıya'llâhü 'anh tecessüsi ile [A1 60b] şüret-i ḥâlden keşf-i ḳınâ'-ı irtiyâb [M 52b] buyurduḳdan soñra şimşîr-i lâmi'-i hilâl-i Şa'bân meydân-ı âsmânda fûrûzân⁵ olduḳda tertîb-i mehâmm-ı perḥâşa fermân-ı 'alî şâdır olup livâ-yı nesrîn-fâm-ı muḥâcirîn ser-pençe-i esedu'llâh 'Aliy-yu'l-Mürtażâ'ya ve livâ-yı enşâr Sa'd bin 'Ubâde'ye müselleme oldu. Ḥâzret-i Fârûḳ-ı vâlâ-himmet mevc-i nuḥustîn gibi muḳaddime-i deryâ⁶-yı şufûfa ta'yîn ve Zeyd bin Ḥârişe ve 'Ukāşe bin Miḥşan raḍıya'llâhü 'anhümâ ile meymene vü meysere taḥşîn buyuruldu. Bu sefer-i zafer-medârda otuz re's yek-rân-ı şarşar-'inân âmâde idi ki onı muḥâcirîn ve yigirmisi enşâru'n zîr-i licâm-ı temellüki idi. Ve çerâġân-ı şebistân-ı risâletden Ḥâzret-i Şiddîḳa ve Ümmü Seleme raḍıya'llâhü 'anhâ hevdec-i fânûs-sîmâyla reh-fûrûz-ı refâḳat oldılar. Ḥattâ kec-dilân-ı nifâḳdan daḥı cem'-i keşîr arzû-yı iġtinâmla bâ-diye-gerd-i vifâḳ oldılar. Hilâl-i nehzatda ḥırmîn-i imâniyândan istirâḳ-ı ḥûşe-i aḥbâr için cânib-i ḳabile-i Huzâ'a'dan müteveccih olan cäsüs-ı çâlâḳ ser-pençe-i düşmen-gîr-i 'Ömerî'ye esîr olmaġın ḥuzûr-ı dâver-i ḥıṭṭa-i

1 müddet -A1

* Başlık: M 52a, A1 60a, A2 64b, B 77

2 vâḳı' -M

3 eylemişler: itmişler M

4 şefâ'at: risâlet M

5 fûrûzân: âvizân M

6 Deryâ -M

risâletde istikşâ-yı hâl olunup¹ keyfiyyet-i küffâra istiqlâ‘ ‘aķibinde teklîf-i İslâm’a itâ‘atdan gerden-pîç olmağın [B 78] fermân-ı nebevî ile ser-i bî-sûd-ı gûy-ı çevgân-ı şimşîr-i ‘Ömerî oldı. Cāsüsuñ hayme-gerd-i fenâ olduğı haberi mecma‘-ı eşrâra mün‘akis olıcaķ eşrâfdan müctemi‘ olan eşrâr tünd-bâd-ı hirâs ile mânend-i şerâr müteferriķ olup bi’z-zarûre Hâriş [A2 65b] kendi ricâl-i kabilesiyle maķâm-ı hûşâmda müstaķarr oldı. ‘Azîz-i mısr-ı risâlet ‘aleyhi ecmelût-taķiyyet mânend-i hûrşîd-i cihân-tâb tayy-ı şaķhârâ iderek ser-i çâh-ı Benî Muştalık‘da ref²-i sürâdikât-ı celâl buyurdılar. Ol eşnâda ğubâr-ı maķâyâ-yı a‘dâ [A1 61a] daķı nümâyân olmağın țarafeynden tertîb-i şufûf-ı kıtâl eylediler. Fermân-ı seyyidü’s-şâķaleyn ile Hâzret-i Fârûķ-ı A‘zam rağıya’llâhü ‘anh şaff-ı seķâb-gün-ı sipâhdan berķ-şifat pîş-gâha tebâdür idüp na‘ra-i ra‘d-resân ile ol hâşâķ-nihâdân-ı şurezâr-ı dâlâlî mâ‘ül-hayât-ı İslâm‘dan iktisâb-ı hâzrete da‘vet eyledi. Ammâ tıynetlerinde [M 53a] nemâ-yı hidâyete isti‘dâd nâ-merkûz olmağın şüret-i huşķ-ı imtinâ‘ gösterdiler.³ Dehâķın-ı mezra‘a-i imân rağıya’llâhü te‘âlâ ‘anhüm ecma‘ın yek-bâre dâs-ı şimşîr-i âteşbâr ile hücum eylediler. Bu ğazâ-yı ğar-râda daķı eblaķ-süvârân-ı meydân-ı melekût cilve-rîz-i ‘arşa⁴-i i‘ânet oldukları meslûķ-ı yarâ‘a-i hafaķa-i siyer-i seyyidü’l-beşerdür. Hattâ sükûn-ı nicâr⁵-ı sitizden soñra Benî Muştalık‘dan tütîyâ-yı İslâm ile tenvîr-i ebşâr idenler eşnâ-yı tekâbülde mu‘âyene itdükleri serâyâ-yı ğarîbü⁶-l-ecsâm-ı mele‘-i a‘lâ beyânıyla şedd-i nițâķ-ı müdde‘â itmişlerdür. Mâ-haşal cânib-i İslâmiyân‘dan ancaķ bir nefer kimse kesr-i ķafes-i ten idüp a‘dâ-yı bed-rûzdan on nefer-i düzaķı âğaşte-i hûn-ı hâķ-i helâķ olıcaķ baķıyyesi⁷ bi’l-cümle silsile-i esre münselik oldılar. Dest-zede-i ğuzât olan emvâl-i iġtinâm hâric-i hârvâr-ı evhâm olup aķsâm-ı mevâşîden dü hezâr üştür ve penc hezâr gusfend tamġâ-zede-i [A2 66a] iktisâm oldı ve iki yüzden mütecâviz ‘avâtıķ-ı perî-ruhsâr mânend-i reme-i âhûvân cilveger-i ham-ı kemend-i esr oldılar. Muķtedâ-yı kabîle olan Hâriş bin Dırâr‘uñ Cüveyriyye nâm

1 olunup: olup A2

2 ref: vaż B

3 gösterdiler: göstermeleri ile A1, A2

4 ‘arşa: urza B

5 nicâr: buķâr A1, A2

6 ğarîb: ğayb M

7 baķıyyesi: mâ‘adâsı A1

duhteri ki kâmet-i nigh-rübâ-yı çemenzâr-ı melâhatde¹ bir nihâl-i nev-res ve gîsü-yı girih-gîr-i ‘anber²-şikenî tã’ir-i ârâma kafes³ idi. Ğazâle-i remî-devâr Şâbit bin Qays rağıya’llâhü ‘anhuñ dâm-ı kısmetine düşmiş idi. Şâbit rağıya’llâhü ‘anh ol nihâl⁴-i kemer-beste-i hûsn ü behceti mânend-i hâme-i vâsıtı resm-i kitâbete [A1 61b] kaç⁵ eyledi. Dest-i Şâbit’den taqabbül⁵-i kitâbetle ol serv-i tırfe-hıram âzâd olıcağ hemân hayme-i âsmân-tırâz-ı sulţân-ı risâlete cân-endâz olup taqbîl-i bisât-ı sündüs-güne nâ’il olduğda evvelâ miyâne-i dürc-i [B 79] sükkerinden⁶ tütî-i nâtiqasın şehd-i şehâdet ile güyâ itdükden sonra bu vech üzre turra-i niyâza tâb virdi ki “Yâ Resûla’llâh bu perestâr-ı kemîne seyyide-i nisvân-ı kabîle Cüveyriyye binti Hâriş’üm. Hâlâ Şâbit bin Qays’uñ beste-i dâm-ı esiri olmağıla pây-ı hayâtuma bend eylediği ‘ikâl-i girân-vezn-i [M 53b] kitâbetden sühân-ı cihân-güşâ-yı ‘inâyet-i nebevîden gayrı ile halâş nâ-müyesserdür.” diyü tınâb-ı hayme-i merhamete teşebbüs eyledi. Hâzret-i Şiddîka rağıya’llâhü ‘anhâ “Nemek-rîz-i nevâle-i rivâyet-i şahîha olmışlardır ki ol hâletde nesim-i cihân-gerd-i nigâhum gülistân-ı ruhsâr-ı Cüveyriyye’ye güzâr eyledükde dâmen-i hâtırumdan şerâre-i cân-süz-ı gayret işti’âle başlayup dirîğâ bu hûsn ü cemâl⁷ ve gonc ü delâl ki intihâ-yı merâtib-i luţf u melâhatdur. Çeşm-güzâr-ı server-i âlemiyân olduğda lâ-büdd hamâme-i bâlâ-pervâz-ı hâtırları rübûde-i çengâl-ı maḥabbet olmamağ muḥâldür diyü pîç ü tâb-ı ıztırâbda idüm ki [A2 66b] tıbb-ı endişem üzre hâzret-i hulâşa-i kâ’inât ‘aleyhi isnât-tahiyyât cânib-i Cüveyriyye’ye itâre-i hümâ⁸-yı nigâh-ı iltifât buyurup “Ey Cüveyriyye cüy-bâr-ı hâtıruñ keder-i endühdan muşaffâ olsun ki hem varâğ-ı rıkkıyyetüñden⁹ resm-i kitâbeti sûtürde-i üstüre-i edâ idüp hem âsüde-nişîn-i kenâre-i şuffe-i izdivâc ideyüm.” didükde hemân Cüveyriyye

1 melâhatde -M

2 ‘anber: ‘abîr M

3 kafes: tel-kafes A1

4 Nihâl -M

5 taqabbül: naql M

6 sükkerinden: şekerininden M

7 cemâl -M

8 hümâ: hümâyün B

9 rıkkıyyetüñden: raqabetüñden M

Beyt:¹ Cihânda devlet anuñ kim esîr-i zülfün ola
Her âdemün² serine³ sâye-i hüma düşmez

mağâliyla ‘izâr-ı âteş-günında şu‘le-i inşirâh ü meserret fûrûzân oldu. Hâzret-i eşrefü’l-halâyık şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem [A1 62a] Şâbit radıya’llâhü ‘anha resm-i kitâbetin teslimden sonra ol mâh-ı evc-i melâhatı hâle-i rıkkıyyetden i’tâk buyurup sâye-i mu‘allâ-revâk-ı izdivâcdâ cây-gîr eylediler. Bu nağş-ı nev-zuhûr tāk-ı mesâmi‘ aşhâba ‘aks-endâz olıcağ aqârîb-i harem-i seyyid-i ‘âlem sezâvâr-ı zıll-ı esr olmağ nâ-revâdur diyü bi’l-ittifâk sebâyâ-yı Benî el-Muştalık’uñ şahîfe-i rıkkıyyetlerine raqam-keş-i i’tâk oldılar. Hâzret-i Şiddîka radıya’llâhü ‘anhâ her-bâr Cüveyriyye’ye kendi kabîlesine vasîle-i hayr ü bereket olduğı kadar hiç bir kimesneden bir kabîleye vâkı‘ olmamışdur diyü ‘itr-efşân-ı pîrâhen-i beyân olurlar idi. Va’llâhü a’lemü ve ahkem.⁴

Muhâşama-i Sinân ü Cahcâh*

[M 54a] Tolâb-ı elsine-i rüvât⁵-ı siyerde dâ’irdür ki inţifâ⁶-ı şu‘le-i veğâ hitâmından bir gün şu‘be-i enşâr⁷-ı Hazreciyân’dan Sinân bin Veber-i Cühenî ile ecîr-i Hâzret-i Fârûk-ı A‘zam olan Cahcâh bin Sa‘îd-i Gıffârî çâh-ı Benî el-Muştalık’da itâle-i hibâle-i delv itmişler idi. Güşşleri cihet⁸-i iltibâsdan keş-â-keşe münce [A2 67a] olup Cahcâh bir müşt-i dürüş ile rüy-i Sinân bin Veber’i çeşme-i sürh-âb itmegin Sinân zebân-ı feryâdı cânib-i enşâra tîz idüp [B 80] istinşâr eyledi. Cahcâh dahı cânib-i muhâcirîne işâl-i sefir-i istigâşe idicek sebük-revân-ı ferîkayn şimşîr-be-kef mevki‘-i gavğâya şitâbân oldılar. Az kaldı ki ol emr-i cüz’den fesâd-ı küllî mütevellid olup hufre-i çâh mânend-i dil-i ‘uşşâk leb-rîz-i hûn ola. Hele huzzâr-ı kâr-âzmûde-i muhâcirîn maqâl-ı muқтаziyyü’l-hâl ile zağm-ı Sinân’a nemek-pâş-ı tesliyet olup destâr-i âb-ı tedbir ile âteş-i bâlâ-keş-i fitneyi teskîn eylediler.

1 Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

2 Her âdemün: Murâdumuñ M

3 serine: başına A2

4 Allah, en iyi bilen ve işini sağlam ve hikmetli yapandır.

* Başlık: M 53b, A1 62a, A2 66b, B 79

5 rüvât: rivâyet B, devâb A2

6 inţifâ: itfâ M

7 Enşâr -M

8 cihet -M

Ammā bu vāḳı‘adan herze-derāy-ı bu’l-fuzūl ser-ḥayl-i münāfiḳīn ‘Abdu’l-lāh¹ bin Übey bin Selūl künc-i enbān-ı [A1 62b] derūnında nühüfte olan küdür-et-i ḥabāset izhārına fırsat bulup meclisinde bulunan mü’minin ü munāfiḳīn muvācehesinde kārīz-i dehānında eczā²-yı ḳāzūrāt-ı hezeyān-ḥurūş eyledi ki görür misiz muhācirīn-i bī-dār ü diyār bizüm i‘ānet ü taḳ-viyetümüzle nā‘il-i dest-māye-i miknet ü iḳtidār olmuşlar iken şimdi mu‘ā-mele-i bāzgūneye taşaddī idüp bizi daḥı pā-zede-i tezlil ü taḥkīr itmege başladılar. Hemān tedārūk-i encām-ı kār Medīne’ye vuşūlde ‘azizter olan zelilter olanı āvāre-i beyābān-ı ḡurbet itmekdür diyü mīzān-ı zu‘m-ı batı-lında ‘izzi kendi keffe-i zāt-ı kem-‘ayārına ve ḥāşā zūllı.

Beyt: نقد کان آفرینش در دریای وجود
میوه مقصود هستی باعث ایجاد ناس³

‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām ḥazretleri cānibine işbāt⁴ üzre telmiḥ eyledi. Zeyd bin Aḳrem-i Enşārī raḍıya’llāhü ‘anh ki henüz bağ-ı cihānda⁵ [M 54b] bir nihāl-i tāze-nümā idi. [A2 67b] Ol meclis-i bed-āyinde⁶ bulunmaḡla bu seng-i girān-vezn-i taḳrī‘den ḳāmet-i ḡayreti ḥam olup ol ḥūk-ı ‘acūzı şaşt-ı iḳtidārından efzūn sihām-ı dil-düz-ı la‘n ü düşnāma āmac⁷ eyledi ve ser-ā-pāy a‘zāsı ra‘şe-ḥīz⁸-i ḡayz ü ḥamiyyet olarak nādī-i sulṭānū’l-mür-selīne gelüp ol bed-güy-ı herze-tırāzdan şādır olan türrehāt-ı nāṭıḳa-sūzı yegān yegān keşide-i silsile-i taḳrīr eyledi. Ol kūh-ı girān-temkīn-i ḥilm ü vaḳār şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri İbn⁹ Übeyy-i bed-siriştūn ḡadīr-i nā-şaf-ı zāmīri çirk-āb-ı gendīde-i nifāḳ ile memlū eyledüğünü ‘arīf ve andan bu maḳūle kef-i müte‘affin-i hezeyān teḳāṭurına vāḳıf iken yine Zeyd’ün maḳālīn gāḥ şā‘ibe-i āḡrāz-ı şebāba nisbet idüp ve gāḥ ḥaṭā-yı ḥās-

1 ‘Abdu’llāh -M

2 eczā: icrā A1

3 Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

Yaratılış madeninin nakdi, varlık denizinin incisidir. Varlığın meyve-i maksudu ise, insanlığın icadına sebeptir.

4 işbāt: olmaḡ A1, işāret A2

5 cihānda: ḥayātda B, A1, A2

6 meclis-i bed-āyinde: meclisde M

7 āmac -M

8 -ḥīz: -rīz A1

9 İbn -M

se-i sem'ine haml buyurup şahiķa-i şebât-ı nebevîlerine¹ zelzele-i [A1 63a] tağayyür virmediler. Zeyd üç def'a zebân-ı râst-beyânın mâhî-i cüy-bâr-ı ķa-sem idüp şıdk iddi'asında ısrâr eyledi. Ahîr şarşar-ı ğayret-i Fârûķî cünbişe gelüp sultân-ı memâlik-i mâ' ü tıyn 'aleyhi's-selâm hazretlerinden ol küh-ne-binâ²-yı künişt³-i nifâķuñ nüşâbe-i tiğ ile tahribine isticâze eyledi. Ammâ hazret-i seyyidü'r-rusûl⁴ 'uzemâ-yı sâdât-ı Yeşrib-zemîne⁵ dağdağa-yâb-ı hirâs olmaķ mülâhazası ile müsâ'ade-i kâtden i'râz⁶ buyurdılar. "Bârî [B 81] yâ Resûla'llâh nuķabâ-yı enşâra tahrik-i küşe-i ebrü-yı ruhşat buyurulsa anlar ol hârâ-yı pây-âzârî şârî-i mü'minînden ber-kende iderler."

Beyt:

آنها كه كجند با تو چون دال
شمشير بسر خورند چون كاف⁷

[A2 68a] diyü tekrîr-i ibrâm eyledükde "Yâ 'Ömer 'avâmmu'n-nâs anuñ şandûķçe-i derûnında pîçide olan mâr-ı efsürde-i nifâķa vâķıf olma-mağıla Resûl-i Hudâ kâtl-i aşhâba şürü' eyledi. Siyâķında nice mesâvî-i bî-hûde hudûşına bâdi olur diyü ol bedkâruñ sezâ-yı vaz'-ı hâmin havâle-i çeşm-güşe-i tegâfûl buyurdılar. Ammâ meclis⁸-i seyyidü'l-enbiyâda güzër iden güft ü şinid⁹ ol nâ-dürüstüñ güş-ı bî-hûşına [M 55a] mün'akis olduķ-da bîm-i cân neyistân-ı ârâmına âteş şalup ol kühne-gürg-i bârân-dide riş-i sepide ve ķâmet-i hamide ile meclis-i muķaddes-i risâlete gelüp mecrâ-yı yâve-derây-ı dehânından şadır olan çirk-âb-ı türrehâtı hâşâk-ı inkâr ile setr ve künâse-i eymân-ı kâzibe ile sedd¹⁰ eyledi ve sirişk-i lâbe-i münâfîķâne ile maķâl-ı şahîhü'l-me'âl-i Zeyd'i şahîfe-i i'tikâd-ı aşhâbdan şüste eyledi. Hattâ ba'zı sâde-levhân-ı şâf-dil kelâm-ı şihhat-nizâm-ı Zeyd'i hadâset-i sinnden nâşî yâ sehv ü haķâ yâhûd aĝrâz-ı fâside-i tıflâne-i nâ-becâ üzre cezm idüp "Yâ Resûla'llâh bir küdek-i nâdide-rüzĝaruñ ķavlin ki sehv ü

1 nebevîlerine: nübüvvetlerine A2

2 -binâ: -bünyân A2

3 künişt: ğeşt B

4 -rusûl: -mürselin A2

5 -zemîn: rehîn B

6 i'râz: mubâ'ade M

7 **Müstef'ilâtün müstef'ilâtün**

Senin yanında dâl harfi gibi eğilenler, kâf harfi gibi başına kılıç yerler.

8 meclis -M

9 şinid: gü A2

10 sedd: şedd M

haṭāya semt-i şavābdan akrebdür¹. [A1 63b] Bir böyle pîr-i cihân-dide haqqında taşdik itmek nâ-revâdur?” diyü tahrik-i şerâyin-i safî-ı cemile sâî olup

Mısrâ’:²

جهانديده بسيار گوید دروغ³

me’âlinden gâfflet eylediler. Be-her taqdîr şehryâr-ı kişver-ârâ-yı hulk-ı ‘azîm ‘aleyhi efdâlüt-tekrîm bürîyâ-yı kem-ğadr-ı i’tizârın endâhte-i zir-i pây-ı tesâmuḥ u iğmâz buyurdılar. Ammâ Zeyd bin Erḳam raḍıya’llâhü ‘anhuñ eşheb-i râst-cilve-i maḳâlî dâğdâr-ı tekzîb olduğundan meydân-ı ferâḥ-ı ‘âlem [A2 68b] ser-i sa’âdet-medârına teng olup ğalebe-i şerm ü hayâ ve ṭa’n-ı bîğâne vü aşnâdan nâşî ‘inân-ı nefis dest-i râyiz-i hayâtından sâkıt olmak dereceleri⁴ karîb oldu. Merhale-i mezbûreden nehzat olunduğda Zeyd bin Erḳam dahı maṭıyye-rân-ı râh-ı hayret iken nâ-gâḥ çâbü-k-süvâr-ı mizmâr-ı illiyyîn ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri cânib-i Zeyd’e imâle-i ‘inân-ı yek-rân-ı felek-neverd buyurup engüşt-i meh-şikâfları ile gûş-ı Zeyd’e tâb-ı tebşîr virüp gül-gönce-i şebnem-nişârların nemek-rîz-i ḥande-i nevâ-ziş iderek “Yâ Zeyd beşâret saña ki ḥazret-i cihân-âferîn ‘azze şânühü senün şıdk-ı maḳâlüne şehâdet ve tekzîb-i münâfıkîni ḥavî irsâl-i âyet buyurdu.” diyüp sûre-i münâfıkîni *لَا تَقُولُوا لِنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيْخَرَجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا* ⁵ kerîmesine dek⁶ tilâvet buyurdılar. Zeyd raḍıya’llâhü ‘anh cenâbınuñ bu luṭf-ı nâ-geh zühûr-ı [B 82] İlâhî’den ‘arîz-ı hâlinde âvîḥte olan niḳâb-ı şerm ü ḥicâb gül-güne-i ibtihâc⁷ ü inkişâfa mübeddel olup cârûb-ı neşât ḥalvet-i zamîrin ğubâr-ı endûhdan taşfiye eyledi. Ammâ şüret-bâz-ı hengâme-i nifâḳ İbn Selûl-ı bed-aḥlâkuñ⁸ perde-i ihtiyâli ber-endâhte olup şuver⁹-i sâḥte-i imân-ı [A1 64a] kâzibesi çehre-nümâyende-i fezâḥet olıcak sū-be-sū aşḥâb-ı kirâm ol seg-i murdârı seng-sâr-ı ṭa’n u melâmet idüp

1 akrebdür: akreb iken A1

2 mısrâ’: mısra’-ı meşhûr A2

3 Dünya gören (tecrübeli veya seyyâh) çok yalan söyler.

4 dereceleri: mertebeleri A1

5 “Onlar, andolsun, eğer Medine’ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır.” (Münâfikûn, 63/8)

6 dek: gelince M

7 ibtihâc: intihâc M

8 bed-aḥlâkuñ -M

9 şuver: şüret A2

Nazm:¹

آفاق پر عجایب ازینها عجیب تر
 قولیست کان شنیده ام از گفتهٔ عمر
 که او گفت یا رسول² بفرمای تا کی
 زاین ابی به پیش تو آرد بریده سر
 من یا رسول گفتم اگر کشتنی بود
 فرمای تا سرش ببرم هرچه زودتر
 ساعد مرا مساعد و جان نیز بس سخت
 در دل ثبات سخت تر از آهن و حجر
 اذنم نداد شاه نبوت و گرنه زود
 حک کردمی ز صفحهٔ دهر آن سواد شر³

Bu haber-i rengin dahı şükûfe-i destâr-ı rivâyetdür ki mevkib-i cihân-güşâ-yı İslâm hicret-serây-ı ‘aliyyeye duhûl eşnâşında ‘Abdu’llâh bin ‘Abdu’llâh⁴ peder-i kabîhü’l-manzarınuñ zimâm-ı nâkasın girifte-i pençe-i mûmâna‘at idüp “Ey bî-edeb ü bed-ahlâk kısem be-nâm-ı Hâlık-ı ‘âlem ki seyyid-i ins ü cân ‘aleyhi’s-selâm cânibinden bî⁵-şudûr-ı ızın-i ‘âlî⁶ saña duhûl-ı Tâbe-i Müste‘âbe’ye reh-dâde-i ruşşat olmağ muhâldur. Zîrâ ki ezell-i evlâd-ı Âdem sensin ve e‘azz-ı ehl-i ‘âlem zât-ı muğaddes-i sulţân-ı taht-nişîn-i risâletdür.”

1 Nazm: Beyt A1

2 Resûl: Resûla’llâh M, A2, B

3 **Mefûlû Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün**

Dünya acayıplerle doludur. Fakat bundan daha acayip olanı Ömer’in konuşmasından duyduğün sözdür: Dedi ki ‘Yâ Resûlallâh emret ki biri İbn Ubey’in peşinden içeri gelsin, başını kessin.’ Ben, ‘Yâ Resûlallâh! dedim. ‘Eğer öldürülmesi gerekiyorsa emret ki, onun başını hemen keseyim.’ Bileğim kuvvetli, gücüm de yerinde. Gönlümde sebat ise taş ve demirden daha sert ve sağlam. Nübüvvet şahı, bana izin vermedi. Yoksa çabucak o şer karartısını dünya sayfasından kazırdım.

4 ‘Abdu’llâh bin ‘Abdu’llâh: ‘Abdu’llâh M

5 bî: bir B

6 ‘âlî: ğâlî B

Nazm:¹ صاحب خلق عظیم احمد مرسل کہ بعرش
قدسیان مصحف اخلاق وی از بر گیرند
حجت عزتش از نیر اعظم شنوند
سند معجزه اش از مه انور گیرند²

veznince havāle-i müşt-i ser-küb-ı eziyyet eyledi. Ammā ol zāğ³-ı siyeh-rüy-i hevā-yı nifāk bālā-pervāz-ı evc-i ğurūr geçerken ol cürre-bāz-ı ‘uqāb-endā-zuñ [A1 65a] çengāl⁴-i eziyyetinde mānend-i mākiyān-ı murdār-h̄ār ze-būn olup h̄āh-nā-h̄āh أن النسوان وأشهد أن العزة لله ولرسوله وللمؤمنين⁵ feryādıyla aşhāb-ı ‘ubūrdan iştigāse eyledi. Ol eşnāda mevkib-i şāhen-şāh-ı risālet debdebe-i ‘izz ü iclāl⁶ ile ol maḥalle uğrayup [M 56b] bu mu‘āmele-i ğaribeye muṭṭalı‘ olduklarında nemek-dān-ı la’l-i gül-fāmları tebessüm-feşān olarak ser-i ‘Abdu’llāh “cezā-ka’llāhü ‘an resūlihi ve ‘anī’l-mū’minine ḥayren⁷” le’ālin nişār ile iktizā-yı mekārım-i ahlākıları üzre peder-i bī-şerm ü küstāhın pençe-i mümāna‘at⁸-ı ‘Abdu’llāh’dan taḥlīş ve duḥūl-ı Medīne’ye terḥīş buyurdılar.

Vākı‘a-i İfk-i Şıddıka-i ‘Afife Raḍıya’llāhü ‘Anhā

Hulıyy-bendān-ı ruḥsāre-i dirāyet bu üslūb üzre vesme-tırāz-ı ebrū-yı rivāyet olmuşlardır ki bu ğazā-yı feth-ārādan mu‘āvedet eşnāsında Medīne’ye qarīb bir merḥalede medd-i tınāb-ı bārgāh-ı ‘izz ü iclāl buyurulmuş idi. Bānū-yı zer-tutuḥ-ı āfitāb ḥargāh-ı jengār-gün-ı şafaḥ-tırāzdan ṭulū‘a qarīb olup hevdec-i zer-endūde-i ‘arūs-ı ḥāveri puḥtī-i gerdēn-keş-i gerdūna bār olacaḥ hengām idi ki çerāğ-ı dūde-i ‘işmet ya’nī Ḥazret-i Şıddıka raḍıya’llāhü ‘anhā iktizā-yı lāzime-i beşerıyyet ile muḥayyem-i hümāyün-

1 Nazm: Beyt A1

2 Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

Yüce yaratılış sahibi peygamber Ahmed ki, arşta melekler onun ahlak mushafını ezberleyip duruyorlar. Onun izzetinin delilini güneşten dinlerler. Onun mucizesinin senedini de parlayan aydan alırlar.

3 zāğ: bağ M

4 çengāl: pençe A1

5 Ben şahadet ederim ki, izzet Allah’a ve Resül’üne ve mü’minlere mahsustur. Ben çocuklardan ve kadınlardan daha aşağıyım.

6 iclāl: celāl M

7 Peygamber ve müminlere yardımından dolayı Allah (onun) mükafatını versin.

8 mümāna‘at -M

* Başlık: M 56b, A1 65a, A2 70a, B 83; Vākı‘a-i İfk-i Şıddıka-i Raḍıya’llāhü ‘Anhā A1, A2

dan cānib-i şahrāya revān olup indifā¹-ı gā'ile¹-i zarūriyyeden şoñra yine hıyāma 'avdet idicek meger ki cez²-i Yemānī'den müretteb gerden-bendleri gūsisite olmağıla cūst ü cū içün tekrār mevzī-i ma'hūda şitāb idüp 'alāka-i [B 84] şabā'iyye² vü nisā'iyye iktizāsiyla³ tek-ā-pū-yı tefakḳud⁴ meşgalesi çend nefes vāsıta-i tevaḳḳuf oldu. Ammā ḳāfile-i İslām intihāza [A2 70b] şürū⁵ idicek taḥmīl-i hevdec ḥizmetine mu'ayyen olanlar Ḥazret-i Şiddiḳa'nuñ şigar-ı sinn ve ḥiffet-i cūşsesinden nāşī mānend-i mağz-ı bādām [A1 65b] derūn-ı hevdecde būd u ne-būdın ihsās itmemeleri ile pūşt-i mevcsān-ı şütür-i kef-feşāna ḥabābvār taḥmīl idüp ḥaddā-ḥ'ān-ı 'azimet oldılar. Cenāb-ı Şiddiḳa daḥı gerden-bend-i güm-şudesin āverde-i dest-i vicdān idüp maḥall-i hıyāma rücū⁶ eyledükde eşkal-i ḥayāl gibi āşarın nā-peydā göricek bir zamān āvāre-i beyābān-ı ḥayret ü vaḥşet oldu.⁵

Beyt:

خوش میروشد محمل اگر⁶ باز ندارد
از گمشده خویش صدای جرسی را⁷

terānesi ile nā-çār fiḳdānına taḥşil-i ittılā⁸ [M 57a] taḳdīri üzre cūst ü cūsi-na be-her-ḥāl mūrāca'at olınmaḳ ümīdiyle māh-ı hāle-nişin-şifāt çadırına pīçide olup eṭrāfa sefir-i nigāh-ı tecessūs perrān iderek nā-gāh çār-çūbe-i müşg-fām-ı müjgānı ārām-gāh-ı murğ-ı girān-per-i ḥ'āb oldu. Ol eşnāda Şafvān bin Mu'aṭṭal-ı Selemī radıya'llāhü 'anh ki fermān-ı sulṭānū'ş-şaka-leyn⁸ ile muḥāfaza-i sāka-i ceyşe me'mūr idi. Riḥletgāh-ı sipāhī cūst ü cū iderek ol maḥalle gelicek naẓar⁹-ı firāseti ile ol şebaḥ¹⁰-ı ḥ'ābide Cenāb-ı Şiddiḳa idügin taḥaddūs idüp ¹¹﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ kelimesi¹² ile gūyā oldu. Āvāze-i Şafvān ile ḳafes-i dīde-i Şiddiḳa'dan tūṭī-i şeker-ḥ'āb

1 gā'ile -M

2 şabā'iyye: şıbyāniyye B

3 iktizāsi -M

4 tefakḳud: tevaḳḳud B

5 oldu: olup A1, A2

6 eger -B

7 Mef'ulü Mef'ılü Mef'ılü Fe'ülün

Eğer mahmil onu alıkoymasaydı, kendi kaybolmuşluğuna rağmen ona zil sesi hoş gelirdi.

8 sulṭānū'ş-şakāleyn: nebevī M

9 naẓar: naẓra A1

10 şebaḥ: şeyḥ M

11 "Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz." (Bakara, 2/156)

12 kelimesi: kelāmı M

pervâz idicek Şafvân nâkasın inâha idüp اركبى رحمك الله¹ maḳālî ile kendi ri'âyet-i şart-ı edeb için tebâ'üd eyledi. [A2 71a] Hâzret-i Şiddîka püşt-i şütürde cây-gîr olıcaḳ Şafvân mehârî ber-düş idüp vaḳt-i hâcire-i nehâr ve hengâm-ı germî-i hevâ idi ki mevkib-i İslâmiyân sâyebân-zede-i ârâm oldukları maḥalle vâşıl oldılar. İttifâken ibtidâ-güzerleri sergürüh²-ı ḥarf-endâzân-ı kemînegâh-ı nifâḳ İbn Selûl-ı nâ-ḳabûlün³ kenâr-ı [A1 66a] ḥaymesine müşâdif olmaḡın ol mâr-ı gezende-i siyeh-dil lu'âb-efşânî-i zehr-âlûd ta'n u iftirâya fırsat bulup güft ü güy ü şinîd⁴-i nâ-şâyeste ile kerem-sâz⁵-ı hengâme-i ḥabâşet oldu. Ol kec-dil-i bed-revişle hem-kâr ü râzdâr olan münâfîḳîn daḡı bu mâddede hem-zebân olup hattâ sâde-dilân⁶-ı İslâm'dan Ḥassân bin Şâbit ve Mişâḥ bin Üşâse ve Ḥamne binti Caḡş daḡı bu zehr-âbe-i nâ-ḥoş-güvâr-ı iftirâ ile leb-âlây oldılar. Bu âvâz-ı bed-âgâz ḳar'ı sâmi'a-i seyyidü's-şâḳaleyn eyledükde revâḳ-ı ḥamiyyetlerine lehîb-i dil-süz-ı inḳibâz teşâ'ud idüp ser-çeşme-i zamîrleri Cenâb-ı 'Â'îşe ḥaḳḳında keder-yâfte-i şekk [B 85] ü iştibâh oldu ve beynlerinde mün'aḳid olan râbıta-i ḥüsn-i mu'âşerete 'uḳde-i ihtilâl taḫarruḳ itmege başladı. [M 57b]

Beyt:⁷ Ne deflü olsa ḳavî hem esâs ü hem erkân
Binâ-yı ḥâṭır olur râh-ı güşdan vîrân

Ammâ hicret-hâne-i 'aliyyeye vuşûl eşnâsında mizâc-ı Şiddîka'ya tâb-ı tebden inḫirâf 'arîz olmaḡıla⁸ pehlû-zede-i firâş-ı bîmârî oldu. Bu naḳş-ı 'aks-endâz-ı güft ü gûdan mir'ât-ı zamîrleri ḳat'â bî-ḥaber olmaḡıla [A2 71b] cenâb-ı seyyidü'l-verâdan çeşm-dâşt-ı nevâziş-i bîmârâne iken iltifât-ı fâḫr-i kâ'inât ı mertebe-i mu'tâddan bile nâḳış müşâhede itmeleri 'ilâve-i 'arîza-i cân-güdâz olup bu mu'âmele-i nâ-me'muluñ derk-i ḫikmetinde dem-beste-i ḥayret olmuşlar idi. Âḫir vesâţet-i Ümmü'l-Mişâḥ raḍıya'llâhü 'anhâ ile güft

1 Merhamet olunasıca, bin bakalım.

2 gürüh: küh B

3 nâ-ḳabûl -M

4 şinîd -A1

5 kerem-sâz: kerem-sâr M

6 -dilân: -levḫân M

7 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

8 olmaḡıla: olup M

ü güy-ı táb¹-süz-ı ifk kırtıa-i binā-güş-ı intibāhı olıcaķ buhār-ı nā-gāh-üz-i hayret saķf-ı muķa‘ar-ı dimāğına bir vech ile şu‘ūd eyledi ki merdüm-i ğurfe-nişin-i çeşm-i cihān-bīni derece-i nezāretten sāķıt olup rıbāt-ı ta-bī‘atlarından irtihāl iden mihmān-ı tākāt-h‘ār-ı ħummā yine ‘avdet eyledi. Āħir bu renc-i rūḫāniyyetün tefahḫuş-ı keyfiyyet-i vukū‘ına çāre [A1 66b] -cüy-i ‘illet-i cismāniyyeyi rū-püş idünüp ḫāzret-i seyyidü’s-şāķaleyn ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām cenābından istizān ile ḫāne-i vālideynine teveccüh eyledi. Māder-i mihrbānından istikşāf-ı serīre-i ḫāl idicek ol daḫı efvāh-ı bed-güyāndan tereşşüh iden helāhil-i sāmi‘a-süz-ı müftereyātı bi’l-cümle riḫte-i kefgir-i ta‘bīr idüp² dārū-yı afāfet-baḫş-ı tesliyet ile mibla‘³-cün-bān-ı zebān oldu. Ol eşnāda Cenāb-ı Şiddik-i Ekber raḫıya’llāhü ‘anh ḫücre-i āḫerde ḫuṭūṭ-ı suṭūr-ı mezra‘a-i Kelām-ı Qādīm’den ictinā-yı semere-i tilāvet iderler idi. Güft ü güy-ı duḫter ü māder güş-güzārı olup me‘āl-i mükālemelerine⁴ dehen-güşā-yı istifsār oldu. Māder-i şefiķa⁵-i Şiddiķa herze-gerd-i ebvāb-ı efvāh olan erācīf-i nā-müvecceḫ henüz ma’lūmı olmağıla ıztırābın i‘lām idicek Ḥāzret⁶-i Şiddik raḫıya’llāhü ‘anh daḫı dest-i yāve-serāyān-ı herze-maḫālinden būkā⁷-yı iştikāda bir zamān Cenāb-ı ‘Ā’i-şe ile dem-sāz [A2 72a] olup ‘ākıbet “Yā ‘Ā’işe senün bihbūd-i zaḫm-ı nāsūruñ merhem-ḫāne-i ‘ināyet-i Rabbānī’ye ḫalmışdur. Hemān seccāde-i şabr u tevekkül üzre sübḫa-gerdān-ı [M 58a] eşk-i niyāz ol ki seḫāb-ı āh-ı bī-günāhān lā-büdd ḫātre-bār-ı merḫamet ve deryā-yı eşk-i ḫasret elbette lü’lū’-perver-i emniyyet olur.” diyü ḫoķķa-güşā-yı naşīḫat ü tesliyet oldu. Ammā Ḥāzret-i Şiddiķa raḫıya’llāhü ‘anhā

Beyt:⁸

Mümyā-yı tesliyet hergiz müfid olmaz baña
Çārṭāķ-ı iltifāt-ı yārdan üftādeyem

1 táb: sāmi‘a B

2 idüp: eyleyüp A1

3 mibla‘: mübelliğe B

4 mükālemelerine: kelāmlarına M

5 şefiķa: müşfiķa B

6 Ḥāzret -M

7 būkā: nigāhi M

8 Fa‘ilātün Fa‘ilātün Fa‘ilātün Fa‘ilün

terānesi ile se şebāne-rūz ne kārīvān-serāy-ı mi‘desi kâfile-i nevāle memerr ve ne maqşûre-i ‘anberîn- [B 86] revāk-ı dîdesi mihmân-ı müşgîn¹-liḥāf-ı ḥvābe maqarr oldu.

Beyt:

نی شب تهیم نه روز از ناله و آه
خواهی شب ما³ دراز خواهی کوتاه²

ve bu ğubār-ı cürm-i nâ-kerde dâmen-i tâhirinden eḫşānde olmaḫ niyâzı ile nesīm-i [A1 67a] feyż-i İllâhî'den istigāse eyledi. Ḥazret-i eşrefü'l-mürselîn ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâmüñ daḫı pîşânî-i ḥatırları girih-i melâldan vâreste olmayup nefes-be-nefes sefine-i zamîrleri dest-ḥûş-ı emvâc-ı endüh olma-da idi. Ol ḥâletde bir gün peygüle-nişin-i ḥüzn ü endüh iken maḥremân-ı ḥarem-serāy-ı nübüvvetden Cenâb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtażâ ve Üsâme bin Zeyd raḫıya’llâhü ‘anhümāya ḫufl-ğüşâ-yı şandûka-i râz olup bu ‘uḫde-i müş-kile ḥallin anlaruñ nâhun-ı fehm ü idrâklarına ḥavâle buyurdılar. Üsâme raḫıya’llâhü ‘anha bu siyâḫda deffe⁴-cünbân-ı zebân oldu ki “Yâ Resûla’llâh ḥânedân-ı refi‘ü’ş-şanıñuz ki kârgâh-ı ḫumâş-ı ‘iffetdür, andan bu nev‘ bû-riyâ-yı bed-naqş-ı tōhmet zuhûrı bir vech ile taḫrîb olunmaz. Bu kilim-i siyeh-târ-ı müftereyātuñ [A2 72b] târ u pûdı ekâzib ü erâcîf idüğü cây-ı iştibâh degöldür.”

Beyt:

گل همان بهر حرف نیندازد گوش
ورنه دردسر مرغان هوا بسیارست⁵

Ḥazret-i ‘Aliyyu’l-Mürtażâ kerrema’llâhü vecchêḫü eyitdi. Yâ Resûla’llâh bu ḫârî‘a-i rāḫat-güsîl kizb-i maḫz idüğü vâzihdur. Ammâ çünki bu çille-i saḫt-ı bâz ü şikenden nev‘an kemân-ı ‘aḫîdeñüz süst oldu. لم يضيق يا’nî bi-ḥamdi’llâh cenâb-ı ḫudâvend-i celîl cenâb-ı nübüvvet-penâh ki sedd-i rāḫ-ı mezâyıḫa itmemişdür. Şiddîḫadan

1 müşgîn: miskîn M

2 **Mef’ûlû Mef’â’ilûn Mef’â’ilûn Fa’**

Ah etmekten ve inlemekten ne gece uzağım ne de gündüz. Gecelerimiz ister kısa olsun ister uzun...

3 mâ: men M

4 deffe: ḫoḫḫa B

5 **Fâ’ilâtûn Fâ’ilâtûn Fâ’ilâtûn Fâ’ilûn**

Gülün kulağına gelen her sözü dinlememesi daha iyidir. Yoksa havadaki kuşların baş ağrısı zaten çoktur.

6 (Yâ Resulallah!) Allah seni dara sokmadı. Onun dışında nikahlanabileceğin nice kadın var.

ğayrı muḥadderāt-ı şebistân-ı ‘işmet ve derārî-i âsmân-ı ‘iffet bî-şümârdür ve eger taşvîb-kerde-i rây-ı ‘âlî olursa perestâr-ı Şiddîka Berîre’den daḥı istiḥbâr buyuruñ ki [M 58b] setîre-i aḥvâl anuñ muḥât-ı cerîde-i vuḳûfidur.

Beyt:

شناسد پدر کار فرزند خویش
پرستار داند خداوند خویش¹

Binâ-ber-în ḥazret-i eşrefü’l-mürselîn ‘aleyhi’s-selâm Berîre²’den ḥarekât-ı Şiddîka’yı istiḥbâr buyurdılar. Berîre eyitdi, “Yâ Resûla’llâh zât-ı muḥaddesüñi [A1 67b] meb’ûş-ı bi’l-ḥaḳ iden ḥazret-i ḳâdir-i muṭlaḳ celle şânühü ḥaḳḳiçün müddet-i medidedür ki ḥizmet-i ‘aliyye-i Şiddîka pîrâye-i evḳât-ı ḥayâtumdur. İḳtîzâ-yı müsâhele³-i tıflâne ile gâhî zebûn-ı ser-pençe-i ḥ’âb olup ṭabḥ-ı nân içün ser-rîşte eyledügi ḥamîri ḡanem tenâ-vül itdüginden ḡayrı Cenâb-ı Şiddîka’dan bir naḳışa meşḥûdum degüldür⁴. Tîlâ-yı aḥmer nazar-ı zer-kerde nice ḥâlîş ise bu kemînenüñ daḥı küre-i i’tikâdında ‘ayâr-ı ‘işmet-i Şiddîka ol vech ile ḥâlîşdür diyü sebîke-i maḳâlin ḥadde-i ḳasemden imrâr eyledi. [A2 73a] ‘âḳıbet ḥazret-i seyyidü’l-enbiyâ ‘aleyhi ekmelüt-teḥâyâ Cenâb-ı Fârûḳ-ı A’zam ve menba’-ı cüy-bâr-ı ḥilm ü ḥayâ Ḥazret-i ‘Oşmân raḍıya’llâhü ‘anhümâyı [B 87] daḥı ḥalvet-serây-ı ‘âlîye da’vet buyurup evvelâ bu mâdde-i müşkileyi ‘allâme-i ‘irfân-ı ‘Ömerî’den istikşâf buyurdılar. Cenâb-ı Fârûḳ-ı refi’ül-ḳadr bu vech ile ḳalem-zen-i şaḥîfe-i taḳrîr eyledi⁵ ki “Yâ Resûla’llâh

Beyt:

هر سئوالی که از او⁶ ذهن خرد عاجز ماند
خرد آن مسئله از رای منیرت پرسید⁷

Lâkin bâre-i Şiddîka’da zamîr-i enverinüzde vesîle-i taḥdîş olan maḳâlât⁸-ı bî-hûde muṭlaḳâ dürrüḡ-ı bî-fürüḡ idügünden kâşâne-i zamîr-i

1 Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül

Baba evladının yapacağı işi bilir. Hizmetkar da efendisini bilir.

2 Berîre: Berîde A2, B

3 müsâhele: hareket M

4 degüldür: olmadı A1

5 eyledi: oldı M, A2

6 ü: ân M

7 Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün

Akıl cevaplama da aciz kaldığı her soruda senin o parlak reyine başvuru.

8 maḳâlât: maḳâle M

faḳīre ḡalām-ı şekk ü iştibāh ḡat‘ā reh-yāb degüldür.” Cenāb-ı ḡvāce-i fenn-āmūz-ı ādāb ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām iddi‘ā-yı ‘Ömeri’den ṭaleb-i delil eyledükde bu resm üzre te’sīs-i mebanī-i iddi‘ā itdi ki “Yā Resūla’llāh pāy-ı nā-ḡiz-i zübāb ba’zı ḡāzūrāt ile ālūde olduğundan ḡazret-i zū’l-celāl cellet ‘azametuhū beden-i aṭhār ve şiyāb-ı muṭahharuñı cāy-ı nişest-i megesān olmadan şiyānet itmişken ḡāṣā ki dāmen-i ‘işmet-tırāz-ı ‘ırz-ı şerifüñi bu maḡūle ḡubş-ı şenāyi‘ ta‘alluḡından ber-zede-i niṭāḡ-ı şiyānet eylemeye.”¹ [A1 68a]

Nazm:²

سرورا گوش کنیزانت نیارست آورید
لؤلؤی کافوروش تا نام خود لالا نکرد
آفتاب اندر سرایت روی آمد شد نداشت
تاب تأنیشش مسمی واضح الاسما نکرد³

Gezlik-i kelām-ı Fārūḡi fesān-zede-i şıdḡ olmaḡın nüṣḡa-i ‘aḡīde-i nebevīden bir miḡdār ḡakk-ı noḡṭa-i şekk eyledi. Ba‘dehū bu ‘illet-i ṭāḡat-şiken [A2 73b] cenāb-ı zı’n-nūreyn raḡıya’llāhū ‘anhuñ ṭabīb-i nabz-āṣnā-yı ḡıredlerine ihāle buyurulduḡda anlar daḡı eczā-kūb-ı ḡāven-i ṭaḡḡıḡ oldılar ki “Yā Resūla’llāh ḡazret-i Şiddiḡa’nuñ mizāc-ı ‘işmetleri aḡlāt-ı rediyye-i müftereyātdan sālīm idüḡi meşhūd⁴-ı sebbābe-i yaḡīnūmdür.” Anlaruñ daḡı ḡoḡḡa-i iddi‘āsından cūyende-i dārū-yı delil olduḡda “Yā Resūla’llāh iḡtizā-yı ḡayret-i İläḡi sāye-i āfitāb pāyeñi ārāyiş-i āḡūş-ı zemīn olmadan niḡāḡ itmişdür ki mebdā yā bir kimsenün ḡademi⁵ süde yāḡūd bir cāy-ı nā-şāyesteye ālūde olmaya. Sāye-i bī-cism ü cān şandūḡ-ı muḡāfaza-i ḡudāvendīde nihān iken ḡazret-i zū’l-celāl ‘azze ismuhū hem-ḡvābe-i ḡalvet-serāy-ı izdivācuñ olan dürr-i girān-māyeyi bu ḡüne gerd-i töḡmetden şiyānet itmemek viḡāye-i İläḡi’den müsteb‘iddür didi.”

1 eylemeye: olmaya M

2 Nazm: Beyt M, A1, A2

3 Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

Ey server! Onun kafura benzeyen incileri kendi adını lālā çıkarmadıkça cariyelerinin kulaklarına getirmeye layık deḡildir. İsimleri yaratan zāt, o ismi müennesleştirmedikçe güneş senin sarayına gelip gitmedi.

4 meşhūd: maḡşūş B

5 kademi: ḡudūmı M

Beyt:

ناوک عصمت بدوزد چشم روز
گر کند در سایه چترت نگاه¹

maḳāl-ı ḥaḳīḳat-me’āl-i zi’n-nüreyñ māye-i inşirāḥ-ı şadr²-ı seyyidü’l-enām³ olup ḥalvet-ḥāne-i ḥātırlarından ğubār-ı şekk cārüb-zede-i yaḳīn oldu. Ba‘dehū bu ḥanḫāl-ı zā‘ika-sūz-ı ifk ḥadīḳa-pirā-yı velāyet ‘Aliyyu’l-Mürtażā kerrema’llāhü vechehünün bāġbān-ı ‘irfānından istikşāf buyurulduḡda bu vech üzre ser-şīşe-i taḳrīre gül-deste-nih-i taḥḳīḳ oldu ki [B 88] “Yā Resūla’llāh Ḥazret-i Şıddīka emrinde ser-zede olan baḳlatü’l-ḥumeḳāyı iftirā ḥilāf-ı şarīḥ idügünde ḳaṭ‘ā mezra‘a-i ḥātırdı tuḥm-ı iştibāhum yokdur.” Anlardan daḡı cüyā-yı delīl olduḡda “Yā Resūla’llāh bir ġün edā-yı şalāt eṣnāsında [A1 68b] küşe-i na’leyniñüze ḳazre-i cüz’iyye [A2 74a] işābet itmek ile Cibrīl-i Emīn ihbārına cānib-i İllāhī’den me’mūr oldu. Kenār-ı na’leyniñüze ḳazre-i cüz’iyye ālāyişin revā görmeyen ḥudāvend-i ġayyūr hiç ḥānedān-ı ‘iffet-āyiniñüze ol maḳūle ālāyiş-i töhmeti revā görür mi? Farazā [M 59b] tesvīl-i şeyṭāniyye ile bu ġüne bir ḥālet ḥudūşı mutaşavver olduġı şüretde bile fermān-ı cenāb-ı lem-yezel ile rāzdār-ı vaḡy-i mübīn cenāb-ı nübüvvete işāl-i ser-ġüş-ı intibāḥ itmez mi idi?”

Beyt:

منزل تردامنان نبود حریم کوی دوست
هر که نبود پاکدامن در حرم نامحرمست⁴

Dās-ı tīz-düm-i süḥan-ı Mürtażavī çarḡ-zede-i şıdk u ḥulūş olmaġla ḥadīḳa-i ḥātır-ı nebevīden sebze-i bīġāne-i şekk ü iştibāhı bi’l-küllīye⁵ direv-dih itmegin sulṭān-ı serīr-ārā-yı nübüvvet ‘aleyhi ekmelüt-taḡiyyet ḥāne-i Şıddīḳ-i Ekber’i ḳādime-i teşrīfleri ile hem-kevkebe-i çarḡ-ı berīn buyurdılar. Miftāḥ-ı nāṭīḳa-i Şıddīḳ-i Ekber raḡıya’llāhü ‘anh

1 Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

Gün, senin çadırının gölgesine bile baksa, ismet oku onun gözünü çıkarır.

2 şadr: ḥātır M

3 -enām: -mürselin M

4 Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

Âsilerin menzili dostun köyünün haremi olamaz. O temiz ve dürüst olmadıkça ne olursa olsun, haremde namahremdir.

5 bi’l-küllīye -M

Beyt:

چشم منی و خانه تو چشم خانه ام
حق القدوم تو گوهر دانه دانه ام¹

terānesiyle feth-i bāb-ı şenāya şitāb idicek hāzret-i ṭabīb-i rencūrān-ı ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ser-i bālīn-i Şiddīka’yı şem‘-şifat rūşen idüp pürsiş-i hāṭır-ı ğam-zedesine taḥrīk-i zebāna başladı.

Beyt:²

Hoş o dem kim ser-i bālīnūme dildār gele
Pürsiş-i hāṭır-ı bīmārum için yār gele

Hāzret-i ‘Ā’iše nūkhet-i cān-baḥş-ı nebevīden istifāza-i dest-māye-i ḥayāt idüp nergis-i bīmārları gülzār-ı cemāl-i Muḥammedī ile qarīr olduğda hāzret-i ḥatemü’r-rusūl bu vech ile rişte-keş-i manzūme-i maḳāl oldılar ki “Yā ‘Ā’iše senūn ḥaḳḳuñda ba‘zı kelimāt-ı nā-marziyye-i sāmi‘a-sūz

Mısrā‘:

چو راز عشق که افتد برهنه در بازار³

[A2 74b] derecesine bālīg oldı. Eger ‘ayār-ı naḳd-ı ḥālūn bu nüḥās-ı nāsere-i töhmetden ḥālīş ise tamgā-ḥāne-i ‘ināyet-i Rabbānī’ye ilticā eyle ki [A1 69a] ‘an-ḳarīb bu pūte-i can-güdāz-ı irtiyābdan vāreste eyleye. Ve illā⁴ fi’l-ḥaḳīka eger tesvilāt-ı ‘iffet-sūz-ı şeyṭānī iḳtizāsiyla nesic-i zeyl-i ‘işmetūn bu leke-i nā-şüsteni ile alūde oldı ise cūy-bār-ı eşk-i nedāmetde şābūn-ı istiğfār ile şüst ü şūya sa’y eyle ki sezā-yı revācğāh-ı ḳabūl-ı İlāhī olasın.” Hāzret-i Şiddīka bu taḳrī‘-i cān-güsül istimā‘ından şafḥa-i nesrīnin müsīl-i ḥūn-ābe-i ḳurre-sūz iderek

Mısrā‘:

چون قوت جواب⁶ ندارم سوال⁷ چیست⁵

vefḳınca cevāb-ı [M 60a] seyyidü’l-ebrārı peder-i ‘ālī-güherlerinin nāṭıḳa-i müşkil[B 89]-güşālarına ḥavāle eyledi. Şiddīk-i Ekber raḍıya’llāhü ‘anh ser-

1 Mef’ulü Fa’lātü Mef’ilü Fa’ilün

Sen benim gözüksün, senin evin benim evimin gözüdür. Senin ayakbastı hakkın bana tane tane incidir.

2 Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

3 Pazarda çıplak kalmış o aşk sırrı gibi...

4 Ve illā -A1

5 Sorunun ne olduğunu bilmediğim için cevap verecek kuvvetim yok.

6 cevāb: su’al B

7 su’al: cevāb B

güşâ-yı kîse-i hayret olup bu siyâk üzre şümâr-ı nağd-ı güftâr eyledi ki “Yâ Resûla’llâh zamân-ı fetret-i câhiliyyetde pûşîşümüz palâs-ı çirk-âlûde-i şîrk iken yine hânedânumuz bu maķûle şenî‘a-i töhmetden me’mûn ve inâ-yı ‘ırz u nâmûsumuz zebân-ı kilâb-ı jā-jhâdan maşûn idi. ‘Amûd-ı vücûd-ı ‘Adnân’a bāz-beste olan silsiletü’z-zeheb-i nesebimiz miyânında böyle bir hālka-i nühâs-ı töhmet ma‘hûd olmayup ser-te-ser küre-i şahâretde kâl olmağıla ma‘rûf iken şimdi bi-hamdî’llâh levha-i i’tikâdumuz mışķale-i imân ile mücellâ ve serâçe-i kûlûbumuz şem‘-i zâlâm-sûz-ı hidâyet ile rû-şenâ iken yine fânûs-ı nâmûsumuz seng-i ta‘ne-i herze-güyândan şikest ve binâ-yı ‘ırz u şânımız leked-i töhmet ü teşnî’le pest oldu. Bundan şofıra huzûr-ı sa‘âdetiñüzde tahrik-i zebâna ne vech ile [A2 75a] yârâ-yı iktidâr buluruz.”

Mısra‘: شکوه بسیارست اما قدرت اظهار نیست¹

diyüp ser-figende-i şerm ü haclet oldu. Ba‘dehû Cenâb-ı Şiddîka cevâb-ı seyyidü’l-mürselin edâsiçün nazra-i münfa‘ilâne ile cānib-i mâder-i ğam-perverlerine nigerân olıcaķ mâder-i şefîkaları süzen-i ta‘bîr ile ceyb-i kabûl-ı nebevîye şâyeste dest-mâl-ı maķâla naķş-endâz olmağâ² [A1 69b] şûret-i ‘acz göstermegin hemân Hâzret-i Şiddîka rağıya’llâhü ‘anhâ

Mısra‘: دلاور بود در سخن بیگناه³

tabaķı üzre bâlîn-i nâtıķadan bu resm üzre ser-ber-âverde-i taķrîr oldu ki “Yâ Resûla’llâh

Naẓm:⁴ تهمت بیگنهان رسم قدیمست بدهر
رخت خود را که ازین ورطه مسلم برداشت
ستم طعنه جهال نه بر ما و تو رفت
یوسف آنرا متحمل شد و مریم برداشت⁵

1 Şikâyet çoktur ama açıklayacak güç yok.

2 olmağâ: olmağdan A1

3 Sevgili konuşma esnasında günahsız olur.

4 Naẓm: Beyt A1

5 **Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün**

Günahsızları töhmet altında bırakmak dünyada eskiden beri adettir. Bu vartada kendine ait olanı sabitleştirip korur. Cahillerin ayıplaması bizden de senden de eksik olmadı. Yusuf da ona katlandı, Meryem de tahammül etti.

Hazret-i dānende-i serā'ir-i zamā'ır celle şānühū cenābınūn 'ilm-i şerīfi muhītdür ki benüm āyine-i tābnāk-ı 'iffetüm intişār bulan jengār-ı ekāzīb-den muşaffādur.

Nazm: من آن زنم که همه کار من نکوکاریست
بزیر مقنعه من بسی کله داریست
درون پرده عصمت که تکیه گاه منست
مسافران صبا را گذر بدشواریست¹

Ammā neyleyem ol vech ile āvāze-gir-i iştihār olmadı ki bundan sonra mūhre-i rūşen-gir-i imān ile incilā-pezir ola. Eger vāqı'ul-hāl üzre işbāt-ı tahāret-i zeyl-i 'afifeme² hezār qabāle feryād ibraz itsem yine hāme³-i 'akīde-i selimeñüz imzā-nüvis-i tahkik ve mühr-zede-i taşdik olmağ muhāldür. Zīrā ki sicill-i mahfūz-ı zamīriñüzde şüret-i hilāfı muḳayyed ü meşebbetdür ve eger hāşā emr-i nā-būdeye i'tirāf idersem pīşānī-i hālūmi dāg-zede-i tōhmet-i bī-vuḳū' itmiş olurum. [A2 75b]

Beyt li-mü'ellifihî:⁴ Ta'ne-i aḡyār müşkil vaz'-ı nāz-ı yār güc
Derd ise bir derd kim ikrār güc inkār güc

Hemān bu lücce-i [B 90] bī-kerāne-i şenā'etden necāt dest-girī-i kemend-i 'ināyet-i Rabbānī'ye mevḳūfdur. Peder-i Yūsuf 'aleyhi's-selām gibi ﴿فَصَبِرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾⁵ niyāzına teşebbüsdan ḡayrı çāre-i kār ḳalmamışdur." diyü rişte-i kelāma hitām virüp cānib-i āher-i bālīne taḳlīb-i dūş-ı ittikā eyledi. Ammā kemāl-i haclet ü hayretten nāşī eb-i Yūsuf lafzını pīçide-i ser-engüşt-i zebān idüp her çend i'māl-i cāsūs-ı mütefekkiire [A1 70a] idegördi. İsm-i şerīf-i Ya'ḳūb 'aleyhi's-selāmı āverde-i Beytül-Ahḡzān-ı zamīr idemedi. Ammā bu güft ü gūya henüz infişām-ı

1 **Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün**

Ben, bütün işleri temiz olan bir kadını. Benim baş örtümün altında çok padişah vardır. İsmet perdesinin derunu benim tekyegāhımdır. Sabāya sefer edenler için gidiş zordur.

2 'afifeme: 'iffetime A1

3 hāme: cāme M

4 Beyt li-mü'ellifihî: Beyt M, A1

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

5 "Artık bana düşün, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır." (Yūsuf, 12/18)

küllü gelmemiş idi ki nā-gāh āvāze-i şehbāl-i sefir-i melekūt zelzele-bağş-ı hıttā-i nāsūt olup beşere-i mübeşşere-i nebevîde âsar-ı vahy-i İlâhî leme‘âna başladı. Emâret-i vahy-i huzzârûnı dağı mazbûtı olmağın hâlile¹-i Şiddîk Ümmü Rûmân rağıya’llâhü ‘anhâ edimden bir bâlişi zîr-i ser-i server-i beşer ‘aleyhi’t-taḥıyyâta vaz‘ idüp bir bürd²-i şehâb-gün-ı Yemânî’yi pûşide-i âfıtâb-ı ruḥsâr eyledi. Müddet-i yesîre mürûrında ‘arız-ı tâbnâkların zîr-i perdeden dirahşân idüp gül-berg-i cemâl-i cihân-fürûzlarından mürvârid-i şüreyyâsân-ı ‘araḳ tereşşüh iderek şive-i tebessüm-i cân-bağşâne ile maş-ırık-ı zebânlarından ibtidâ bu settâre-i gîti-fürûz lâmi‘ oldı ki “Yâ ‘Â’işe beşâret saña ki ḥazret-i çäre-sâz-ı bî-enbâz celle şânühü ser-pençe-i ‘azamet ü kibriyâsı ile seni bu ḥallâb-ı müftereyârdan kenâre-endâz-ı berât-ı sāhat idüp ṭahâret-i zeylûne bi’z-zât [M 61a] şehâdet eyledi.” diyüp silkü’l-le‘âl [A2 76a] Süre-i Nûr’dan dürr³-i şāhvârı kırta-i binâ-güş-ı tilâvet⁴ buyurdılar. اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ جَاؤْا بِالْاٰفِكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوْهُ شَرًّا ۚ لَّكُمُ الْخَبِيْثَاتُ ۚ﴾⁵ ta āhir-i âyet-i ‘aşere-i mübeşşereye dek ki اَلْخَبِيْثَاتُ ۚ وَالْخَبِيْثُوْنَ ۚ لِلْخَبِيْثَاتِ لِلطَّيِّبَاتِ وَلِلطَّيِّبِيْنَ ۚ وَلِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ ۚ لِّلْخَبِيْثِيْنَ ۚ اَمَّا يَقُوْلُوْنَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ ۚ وَرِزْقٌ كَرِيْمٌ﴾⁶ Çün lema‘ât-ı âyât-ı Rabbânî perde-i zālâm-ı şükûk ü zûnûnı ber-endâhte-i tāk-ı ‘adem⁷ eyledi, hemân Ḥazret-i Şiddîk-i Ekber rağıya’llâhü ‘anh mesnedinden pertâb idüp muşḥaf-ı cebîn-i ḥayrû’n-nisâyı büse-dâde-i leb-i istibşâr eyledi. Ve mâder-i ciger-rîşinûn gülzâr-ı ḥazân-zede⁸-i ‘izârında⁹ nesim-i cihân-güşâ-yı beşâret ile hezâr gül-i sürḥ-sûrî şükûfte olup “Yâ ‘Â’işe ne ṭurursın kıyâm idüp bu ‘aṭıyye-i maḥal-res muḳâbelesinde [A1 70b] edâ-yı taḥıyyet-i şükr-güzârî için taḳbîl-i yed-i sulṭân-ı rusûle niçün müsâra‘at itmezsin?” diyü terbiye-i şefḳat-ı mâderâne itdükde Ḥazret-i Şiddîka buḥrân-ı çend rûze ‘illet-i endûhdan def‘aten şifâ-yâfte-i ‘aṭâ-yı ḥudâvendî olmağla şu‘urları rûbûde-i dest-i

1 hâlile: celile A2

2 bürd: perde A2

3 dürr: on M

4 tilâvet -B

5 “O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruhtur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır.” (Nûr, 24/11)

6 “Kötü kadınlar, kötü erkekler; kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklerle, temiz erkekler de temiz kadınlara layıktır. O temiz olanlar iftiracıların söyledikleri şeylerden uzakırlar. Onlar için bir bağışlanma ve bolca verilmiş iyi bir rızık vardır.” (Nûr, 24/26)

7 ‘adem: nişân M

8 -zede: -dide A1

9 ‘izârında: ruḥsârında M

[B 91] çālāk-gîr-i sürûr olmağın hemân şîve-i nâza âğâz idüp “Ey mâder-i mihrbân lâ va’llâhi bu emrde aşlâ¹ bir ferdden minnetdâr degülüm ve beni berât-ı sâhatla ser-firâz iden Hudâ-yı bî-enbâzdan gayra ser-fürü-kerde-i tahîyyet ü niyâz olamam.” diyü meslek-i istiğnâ-yı Resûl-pesende zâhib oldılar.

Beyt:

چه گفتم و چه شنیدم ز تو نمیدانم
چه گفتم بیخودی از خجلت و جواب چه بود²

[A2 76b] Cenâb-ı Şıddîka radîya’llâhü ‘anhâdan mervîdür ki “Egerçi nâ-kerde-günâh olduğumdan nâşî zuhûr-ı elţâf-ı İlâhî³ çeşm-dâşt-ı tevaḥḫu‘um idi. Ammâ şüret-i ḥâlüm ḥazret-i faḥrûl-enâma yâ mir’ât-ı menâmda meşhûdları olup yâḥûd Cibrîl-i Emîn ‘adem-i vuḫû‘ını tebyîn itmek mertebelerine ümîdvâr idüm. Yoḥsa bu kemîne-i nâ-çiz ḥaḫḫında ḥâşşeten bâfte-i kârgâh-ı [M 61b] kıdem⁴ olan metâ‘-ı kevneyn-bahâ-yı âyât-ı beyyinât düḫte-i ḫamet-i nüzûl olmaḫ pîçide-i minvâl-i ümîd degül idi.” “Fe li’llâhi’l-ḥamdü ve’l-minneh⁵”

Beyt:⁶

Kesmem ümîdümi ben⁷ iḥsân-ı⁸ Hudâ’dan zîrâ
Kerem ü luṭfı füzündür benüm ümîdümden

Bu nâdire daḫı maḫṭa‘-ı ḥâme-i rivâyetdür ki hübüb-ı şabâ-yı Furḫânî tefriḫ-i şehâb-ı iştibâh itmezden muḫaddem⁹ bir gün menküḫa-i Ebâ Eyyüb-i Enşârî radîya’llâhü ‘anhümâ dürc-i maḫâla bu gûne güşâyış virdi ki “Yâ Ebâ Eyyüb ḥiç bâre-i Şıddîka’da intişâr bulan ğubâr-ı ekâzîb senüñ daḫı dâmen-i sâmi‘aña resîde oldı mı?” Cevâbında “Belî egerçi ta‘zîb-i perde-i şimâḫ eyledi. Ammâ ḥâşâ şürezâr-ı mücâzeḫe vü iftirâdan reste-ḫâr-ı pür-

1 aşlâ -M

2 **Mef’ülü Mef’âlün mef’ülü Mef’âlün**

Sana ne söyledim ve senden ne işittim... Utancından dolayı akılsızca ne söyledi ve cevap ne idi, bilmiyorum.

3 İlâhî -A1

4 kıdem: ḫadîm A2

5 Minnet ve hamd Allah’a mahsustur.

6 **Fa’îlâtün Fa’îlâtün Fa’îlâtün Fa’îlün**

7 ben -A1, A2

8 iḥsân: luṭf M

9 muḫaddem: evvel M

āzār idüğü vāzih u mübeyyendür. Ey ümmü Eyyüb [A1 71a] rāst söylesen bu maḳûle emr-i şenî‘i benüm haḳḳumda irtikâb ider mi idün?” didükde ol ‘afife cevâbında “Lâ va’llâhi belki ol maḳûle hayâl-i fâside ḥâsse-i mütefekkireme bile reh-yâb olmaḳ muḥâldur.” didükde Ḥazret-i Ebâ Eyyüb raḍîya’llâhü ‘anhı buyurdılar ki “Ḳasem be-Ḥâlîḳ-ı arz ü semâ ki Cenâb-ı Şiddîḳa senden aḥḥar ü efdâl ve ‘ırz-ı şerîfi senden aḳvâ vü ekmeldür. Ḥâşâ ki efdâlü’l-enbiyâ ‘aleyhi taḥiyyâtü’l-verâ [A2 77a] haḳḳında bu maḳûle emr-i nâ-şâyeste tecvîz-kerde-i ‘işmeti ola.” diyüp بِهَذَا نَتَكَلَّمُ بِهَذَا¹ gevherin nigîn-i ḥâtem-i kelâm eyledi. Bu ḥarîde-i pesendide ḥızâne-i ḳabûl-i İlâhî’ye şâyân-ı vâḳı‘ olmağın ol ‘âlî-ḳadr-i memdûhü’l-maḳâluñ tamâm-ı manzûme-i güftârı اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ² مَا يَكُونُ لَنَا اَنْ نَتَكَلَّمُ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ³ naşş-ı şerîf-i âsmânide tazmîn ü taşriḥ buyurulduğı ser-levḥa-i menḳabet-i celîleleri³ olmuştur.

El-ḥâşıl idrâr-ı feyyâze-i âyât-ı semâvî ile gerd-i hevâ-yı erâcîf [B 92] nişeste olduḳdan soñra ḥazret-i ḥaṭîb-i mu‘allâ-pâye-i ‘illiyîyn ‘aleyhi’s-selâm mescid-i şerîfi maḳdem-i ‘âlî-ḳadrleri ile tenvîr buyurup mecma‘-ı aşḥâbda firâz-ı minber-i arş-sây üzre âyât-ı münzile-i Rabbâniyye’yi [M 62a] tilâvet idüp merâyâ⁴-yı ef’ide-i aşḥâbdan jengâr-ı şekk ü irtiyâbı ber-ṭaraf itdükden soñra leb-âlûde-i ḳazf olan çehâr küstâḥa ḥükm-i şer‘-i muṭaḥḥar üzre ikâmet-i ḥadd-i ḳazf buyurdılar. Mişâḥ bin Üşâse ki Cenâb-ı Şiddîḳ ile râbıtadâr-ı ḳarâbet olup dest-mâye-i tereffühden çenâr-âsâ tehî-dest⁵ olmağın medâr-ı zindegânisi Ḥazret-i Şiddîḳ’uñ râtibe-i en‘âm ü efdâlî idi. Nüzûl-ı âyât-ı ifkden soñra ḳasem buyurdılar ki “Ba‘d-ez-în mezra‘a-i ümîdinden mecra-yı meberrâtı sedd ve mezbûrı mazalle-i tertîb ü infâḳdan redd buyuralar. Ammâ ‘aṭâ-yı ‘adî inḳıṭâ‘ı [A1 71b] rızâ-dâde-i merâḥim-i ekremü’l-ekremîn olmayup وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيُغْفَرُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ

1 “Böyle sözleri ağızımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım! Bu çok büyük bir iftiradır” deseydiniz ya!” (Nûr, 24/16)

2 “Bu iftirayı işittiğiniz vakit, ‘Böyle sözleri ağızımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım! Bu çok büyük bir iftiradır’ deseydiniz ya!” (Nûr, 24/16)

3 celileleri -A1

4 merâyâ: mezâyâ M

5 dest -M

¹لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ² ārayış-i şahîfe-i² nüzûl oldu. Bu kelâm-ı mu‘ciz-nizâm nüzûlinden sonra “Va’llâhül-‘azîm”³ mağfîret-i Rabbânî aqdem-i a‘mâl-dür⁴ diyü yine vetîre-i sâlîfe üzre tecdîd-i menşûr-ı en‘âm ü efdâl⁵ eyledi.

Beyt:⁶ Çend rûz eylese de sûy-ı hilâfa cereyân
Yine mecrâ-yı kâdimin bulur âb-ı ihsân

Vākı‘a-i Nüzûl-ı Âyet-i Teyemmüm*

Egerçi cüyendegân-ı cüy-ı âşâr-ı nebevî vuķû‘-ı ruķşat-ı teyemmümün taķaddüm ü te‘ehhûrî fezâsında kâvende-i menâbi‘-i ihtilâfât olmuşlardur. Ammâ zemîn-i eşahh-ı nuķûl-ı muhtâr ma‘ûl-ı yerâ‘a-i zülâl-efşân olmuşdur ki yine Ġazve-i Benî el-Muşţalıķ’dan ‘avdet eşnâsında Şalşal⁷ nâm merhale bârgâh-ı mu‘allâ-sütûn-ı risâlet ile nâzişger-i çarh-ı berîn olduķda sâ‘at-i şülüş-i âhîrde cirs-i âhenîn-zebân münebbih⁸-i vakt-i riķlet olıcaķ yine Ĥazret-i Şiddîķa’nuñ kılâde-i şüreyyâ-nizâmları sâķıķ olmağın her çend ki icâle⁹-i enâmil-i nazra-i tefeķķud olındı, târîķi-i şâm perde¹⁰-keş-i işâbet olmağın ğırbâl-i sitâre-bîz¹¹-i hürşîd gerdişine dek tevaķķuf iķtizâ eyledi. Ammâ [M 62b] râviye-i aşhâb dîde-i sengîn-dilân gibi bî-âb olup merhale-i mezbûre dahı mânend-i şüret-i ekmeķ çeşm-i çeşmeden tehî olmağıla namâz-ı şubhġâh derece-i fevte ķarıb olduğundan ba‘zı aşhâb-ı kirâm huzûr-ı Şiddîķ’a gelüp fıķdân-ı gerden-bend-i Şiddîķa sebebi ile böyle mevzi‘-i huşk-ı bî-âbda tevaķķuf iķtizâsı farîza-i şubhı raķne-yâb-ı [A2 78a] fevt itmek üzredür diyü başt-ı tûmâr-ı ıstikâ itmeleriyle Ĥazret-i Şiddîķ [B 93] çîn-i ġazab der-cebîn-i ġayme-i [A1 72a] Şiddîķa’ya dâķil

1 “İçinizden varlık ve servet sahibi kimseler yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere (kendi mallarından bir şey) vermeyeceklerine yemin etmesinler. Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah’ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Nûr, 24/22)

2 şahîfe: şafha M

3 Allah büyüktür.

4 a‘mâldür: ahvâldür B

5 efdâl: ihsân M

6 Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlün

* Başlık: M 62a, A1 71b, A2 77b, B 92

7 şalşal: şulşul A1

8 münebbih: menba‘ B

9 icâle: imâle M

10 perde: pere M

11 -biz: neyyir A2, B

olacak gördi ki şāhen-şeh-i evreng-i risālet ‘aleyhi ecmelü’t-taḥiyyet bālīn-i zānū-yı Şıddıka’ya ser-nihāde-i istirāhat olup pülle-i müşğīn-bend-i dīde-lerin lifāfe-i metā‘-ı girān-kadr-ı ḥāb itmişler idi. Hemān Ḥāzret-i Şıddık ‘يا بنية في كل سفرة تكونين عناء وبلاء على الناس’¹ iktifa itmeyüp ġalebe-i tehevvr ile tekyegāh-ı Şıddıka’ya bir müşt ḥavāle eyledi. Ammā vāhime-i ikāz-ı sulṭān-ı seyyidü²’l-mürselinden Cenāb-ı Şıddıka mecāl-i ḥareket bulamadı. Bu eşnāda dām-ı siyeh-tār-ı müjgān-ı nebevīden āhū-yı sebūk-ḥīz ḥāb-remān olıcağ nā-gāh³ sefir-i sidre-mesīr ‘aleyhi’s-selām ﴿وَأَنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لِمَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾⁴ zülālī ile ref‘-i külf-i ḥarac eyledi.

Beyt:

شادابی بستان شرعش
نم سوخت بجوی احتمالات⁵

Teşne-dilān-ı ıztırāb bu āyet-i kerīme nüzūlī ile cūy-bār-ı neşātdan şād-āb olup icrā-yı kā‘ide-i teyemmüm ile edā-yı namāz-ı şubḡāh eylediler. Bu gūne bir ‘aṭiyye-i ruḡṣat-ı İlāhiyye şudūrına bādī olmağla Ḥāzret-i Şıddık’uñ ḥuṣūneti mülāyemete müteḥavvil⁶ olup “إِنَّكَ مَبَارَكٌ” ta‘biri ile kerīme-i sāmīyetü’l-kādrine nevāzişe başladı. Üseyd bin Ḥudayr raḍıya’l-lāhü ‘anh ‘ما هي بأول برکتکم یا آل بکر’⁸ diyü ḥān-zāde⁹-i celilü’ş-şān-ı Şıddıkī ḥaḳḳında nesc-i neşīde¹⁰-i nazīde-i midḥat ü sitāyiş eyledi. Mervidür ki ba‘de edā’i’ş-şalāt-ı taşaddī-i irtihāl olınduğda kılāde-i güm-şude zir-i şütürden [A2 78b] [M 63a] zeber-i puḥtī¹¹-i gerdūnda olan şüreyyā-şıfat nümāyān oldu. Va’llāhü a’lem.¹²

1 Ey kızcağız, her yolculukta insanların başına sıkıntı ve bela açıyorsun.

2 seyyid -M

3 nā-gāh: hemān A1

4 “Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin.” (Nisā, 4/43) *ev cā’e eḥedün... mestümü’n-nisā’e* -A1, A2, M

5 **Mef’ülü Mef’ülün Fe’ülün**

Onun şeriat bahçesinin saadeti, ihtimaller ırmağı yerine nemi yaktır.

6 müteḥavvil: mübeddel M

7 Sen mübarek bir hanımsın.

8 Ey Bekir ehli! Bu sizin ilk bereketiniz değildir.

9 ḥān-zāde: ḥānūāde A1

10 neşīde: nefīde A1

11 puḥtī: buḥtī A1, A2

12 Allah en iyi bilir.

Vākı‘a-i Ġazā-yı Ġarrā-yı Hendek ve Tüsem mā Ġazvetü’l-Ahżāb*

Hafāza-i mü‘āşir-i nübüvvet bu zemîn üzre taḥşîn-i bârû¹-yı rivāyet ey-lemişdür ki mühendis-i yerā‘a²-i ḥoş-âyende-ṭarḥ muḳaddemā te’sis-i bün-yân-ı beyân itdüğü üzre muḳaddemā şarşar-ı ḳahr-ı sulṭân-ı risālet ‘aleyhi ecmelüt-taḥiyyet gâh ṭıynetân-ı Yehūd-ı Benî en-Naḍîr’i ḥırmengâh-ı İslâm olan Ṭaybe-i Müteyemmine³ pîrâmeninden âvâre-i beyâbân-ı idbâr [A1 72b] itmek ile ekşerî nevâhî-i Ḥayber’de cāy-gîr olmuşlar idi. Lâkin bu mu‘amele muḳâbelesinde şîrân-ı İslâm’dan te’emmül-i sevdâ-yı intikâm ile şâm ü şehir çeşme-i zânûları mir’at-ı çehre-i efkârları ve şahḳ-ı eczâ-yı fitne vü fesâd için bînî-i murdârları deste-i hâven-i kenâr-ı efkârları idi. ‘âkıbet bu rây-ı fâsidi bîḥte-i pervîzen-i fikr idüp Hıyey bin Ahṭab ve Kinâne bin Ebî er-Rebî‘ ve Selâm bin Ebî el-Ḥuḳayḳ emşâli yigirmi nefer-i bâd-peymâ ki Ebû ‘Âmir-i fâşık [B 94] daḥı ol ḥızâne ile hem-‘inân idi, cānib-i Ümmü’l-Ḳurâ’ya naḳl-i raḥt-ı sıklet idüp sefîne-i lücce-i ḍalâl ya’nî Ebû Süfyân vesâ’ir meşâhîr-i küçe-i ḥızlân pîşgâhında ḥarvâr-ı iştikâyı ni-gûn⁴ eylediler. Ve tûmâr-ı kelle-i süznâka bu vech ile güşâyış virdiler ki “Ey şanâdid-i düdmân⁵-ı Ḳureyş sâķi-i istilâ-yı İslâmiyân bize izâķa itdükleri tîz-âb-ı cān-fersâ keyfiyyeti zâhiren meşmûl-ı zâ’îķa-i itṭilâ’ıf olmuştur. Eger bu seyl-âb-ı ḥâne-i ber-endâz muḳâbelesine şaff-ı intikâmdan sedd-i mümâna‘at vaz’ında çend rûz tecvîz-i ihmâl olunur ise ḳarîben sizûn daḥı ḥânedânınuz bu ḥâne[A2 79a]-ḥarâblar gibi ḥübâb-ı cûy-bâr-ı felâket ol-maḳ hüveydâdur.” diyü iglâ-yı dîk-i fitneye hîzem-keş-i fesâd oldılar. Ebû Süfyân’uñ ḥöd⁶-meşreb-i nâ-pâkinde⁷ ecmel-i ef’âl ḥâşâ şiddet-i muḥâşâ-ma-i seyyidü’l-ebrâr olmağın ḳudûm-ı şûmların zerî‘a-i istibşâr ‘add idüp dîde-i dâğ-ı ḥvâbide-i endûhı penbe-endâz-ı şekîb oldı. Ve dehân-ı enbân-ı şikâyeti bir vech ile bâz itdi ki “Ey esâṭîn-i millet-i Müseviyye yâ meger [M 63b] bu ‘arîza-i muḥriḳadan siz bizi ğunûde-i pister-i âsâyış mi ḳıyâs

* Başlık: M 63a, A1 72a, A2 78b, B 93; Vākı‘a-i Ġazā-yı Ġarrā-yı Ġazvetü’l-Ahżāb B

1 bârû: bâzû B

2 yerā‘a -M

3 Müteyemmine: Ṭayyibe M

4 nigûn: mükevven M

5 düdmân -M

6 ḥöd -M

7 nâ-pâkinde: kine-güzârında A1, B

idersiz?” Bir dem mi vardur ki sevdâ-yı kıtâl-ı Muḥammediyân ile derre-i müşt-i ıztırâbdan sîne-i pür-kînelerümüz nümüne-i tabl-ı ceng olmaya ve bir nefes mi vardur ki meydân-ı ḥayâl-i intikâmda âh-ı süznâkumuz ref-i ‘âlem-i siyeh-şukḳa-i âteşi tırâz itmeye ve bir sâ‘at mi güzër ider ki nây-ı gelü-yı düd-âgînimüz¹ nâle-i derdnâk ile hem-âvâze-i nefir-i peygâr olmaya.

Beyt:² Ğarḳa-i ḥûn olmaduk bir dem mi var dāmānumuz
[A1 73a] Zehr-i miḥnet çekmedük sâ‘at mi vardur cānumuz

Ġâyet-i efkârumuz istiṣâl-i İslâmiyân olmağıla maḥṭabe-i ârāmumuz bir kemter-şerâreye mevḳûf idi. Çünkü sizûn ‘ufûnet-i endüḥnuz bizüm daḥı mizâc-ı ḡayretimüze sirâyet eyledi³. Hemân bir gün muḳaddem tedbîr-i müdâvâ-yı intikâma bezl-i iḳtidâr idelüm diyü⁴ kâr-fermâyân-ı Ḳureyş‘den elli nefer dil-siyâh-ı kînever Yehûd-ı Benî en-Naḍîr ile dîvâr-ı beytül-‘atîḳa vaz‘-ı şudûr idüp ḥayyât-ı ervâḥ-ı ḥabîşeleri terk-i sūrâḥ-ı ebdân idinceye dek ḥâşâ muḥârebe-i seyyidü’l-mürselinden ‘aleyhi’s-selâm gerdem-pîç olmamak şartı ile‘aḳd-i mevâṣıḳ-i fâside ve şedd-i niṭâḳ⁵-ı eymân-ı fâcire eylediler. Çünkü Benî en-Naḍîr âteş-i ḥas-püş-ı Ḳureyş‘i âmâde-i iltihâb itmekle taḥşîl-i iṭmînân-ı ḥâtır eylediler. Hemân o maḥalden [A2 79b] ḳabile-i Benî Ğaṭafân’a müteveccih olup mâ-ḥaşal-ı yek-sâle temr-i Ḥayber müzd-i ḳudûm olmaḳ şartı ile vesâ‘ır ḳabile-i eṭrâfı daḥı mevâ‘id-i ‘adîde ile tehyic ü taḥrik eylediler. Ebû Süfyân ṣehâr hezâr şahş-ı kîne-cû ile Ümmü’l-Ḳurâdan be-der olup sîne-i merḥale-i Merru’z-Zahrân’ı muḡberr eyledükde ḥasbe’l-va‘d Benî Ğaṭafân ve Benî Eslem ü Eşca‘ ve Benî Mürre vü Kinâne vü Fezâre [B 95] her sûdan çirk-âb-ı ḥurûşân-şîfat⁶ ol ḡadır-i müte‘affin-i ḍalâl şavbına tevârüd eylediler. Şümâre-i a‘dâ deh hezâr olduğı meşṭûr-ı cerâ‘id-i siyerdür. Ḥattâ tefâsîr⁷-i ḳabâle-i semâviyyede⁸ عشر ألفا mefhûm-ı şerîfi üzre derece-i düvâzdeh hezâra

1 düd-âgînimüz: derd-engizümüz A1

2 **Fa‘îlâtün Fa‘îlâtün Fa‘îlâtün Fa‘îlün**

3 eyledi -M

4 diyü -M

5 niṭâḳ: menâṭıḳ M

6 -şîfat: gibi M

7 tefâsîr -M

8 Onlar yaklaşık on iki bin kişidir.

bülûğları daḥı meslûk-ı cerîdedârân-ı tefâsîrdür¹. Bu cümleden biñ neferi süvâr olduğu cilveger-i meydân-ı ittifâktur. Ğazve-i merķûmeye [M 64a] Ğazvetü'l-Aḥzâb tesmiyesi ictimâ'-ı ḳabâ'il-i müteferriḳa memerrinden idügi meşṭûrdur. Bu nâ'ibe-i rāḫat-fersâ âvâzesi sâmi'a-i mâh-ı cihân-tâb-ı nübüvvete vâşıl olduğda aşḫâb ü eṣrâf-ı şüreyyâ-cenâb ile'akd-i encümen-i istiṣâre buyurdılar. 'âḳıbet püte-i tecârüb-i ḫıredmendâneye mesbûk olan ḫulâṣa-i ârâ-yı [A1 73b] şâ'ibe iḳtizâsı ile

Beyt: سزد که توسن اقبال را ز نعل شکوه
به شهر بند ظفر آهنین حصار دهد²

veḳınca mevârid ü medâḫil-i Medîne-i Ṭâhire'ye küçe-bendleri teşyîd ü aḫkâm olunup nisâ vü eṭfâl ve reğâ'ib-i emvâl-i maḳûlelerini mevâzı'-ı refî'a ve emâkin-i menî'aya naḳl eylediler. 'Abdu'llâh bin Ümmü Mektûm raḳıya'llâhü 'anh pâsdâr-ı seccâde-i ḫilâfet ta'yîn buyurılıp netice-i iḫtilâfât-ı rivâyet üzre [A2 80a] ṣâmin-i Zî'l-ḳa'de-i sâl-i ḫâmisde üç biñ şîr-dilân-ı ferḫunde-pey-i İslâm ile Ṭâbe-i Müsteṭâbe ile Cebel-i Sâ' beyninde mütevekkilen 'ale'l-lâh mânend-i ḳâfile-i bahâr ḫarb-ı sürâdikât-ı iclâl buyurdılar. Ol eṣnâda Selmân-ı Fârisî raḳıya'llâhü 'anh "Yâ Resûla'llâh memâlik-i 'Acem'de bir şehr üzre ahâlîsinüñ yârâ-yı müdâfa'asından bîrûn leşker-i enbûh hücum eyledükde dâ'ire-i şehr ü mu'asker ḫendeḳ ile taḫşin olunmaḳ 'âdet-i müstemirredür." diyü bârgâh-ı mu'allâ-revâḳ-ı nübüvvete inhâ idicek pesen-dide-i rây-ı nâdire-bîn olup penc zîrâ' arz ve penc zîrâ' umḳ olmaḳ üzre ḫesâb-ı eb'âd-ı hendesi ile her deh³ nefer çihil kez zemîni kende-i nüṣṣâbe-i himmet itmeğiçün beyne'l-müslimîn ḳısmet buyurılıp ḫaşaş-ı muḫâcirîn ü enşârı ta'yîn buyurdılar. Sükkân-ı ḫavâlî-i Medîne'den Yehûd-ı Benî Ḳureyza sāye-i revâḳ-ı muṣâlaḫada âsûde-nişîn-i me'men-i ḫuzûr olmaları ile anlardan daḥı âlât-ı ḫafr isti'âre olunup ol Ferḫâd-revişân-ı bîsütün-ı himmet Şîrînkârî-i tîşe-i ḫârâ-ken ile eṣaḫḫ-ı nuḳûl üzre şeş rûzda pîrâmen-i ḳamer-tâb-ı ḫıyâmı dâ'ire-i hâlevâr-ı ḫendeḳ ile muḫâṭ eylediler. Vâsiṭa-i icâd-ı mâ'ü ṭıyn [M 64b] ya'nî cenâb-ı seyyidü'l-mürselîn ḫazret-

1 tefâsîrdür: siyerdür A1

2 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

İkbal atına azamet nalı, zafer tutsağına da demirden hisar verilmesi yaraşır.

3 deh: dü M

leri nevâziş-i aḥbāb ve taḳviye-i ḳulüb-ı aṣḥāb için iltizām-ı külf-i meşāk buyurup hıznāne-i kevneynden āstīn-feṣān-ı istiḡnā olan dest-i raḥmet [A1 74a]-peyvestleri ile gāh ḥafr-ı ḥendeḳ ve gāh naql-i tūrāba bi'z-zāt mübāşeret buyururlar idi. Bir mertebede ki āyīne-i ṣaḥīfe-i [B 96] ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ﴾¹ olan ser-çeşme²-i şadr-ı münevverlerinden gird-āb-ı lücce-i ḥikmet olan sürre-i nūr-efrūzlarına³ [A2 80b] müntehī ḥaṭṭ-ı ‘anberīn-i rīg-feṣānda bir saṭr-ı celī ve gevher-i ḥāk-niṣīn gibi ceyb ü baḡalları⁴ tūrāb ile mümtelī olur idi ve ṭalebkārī-i rızā-yı Bārī ṭarīḳında gūṣiṣ iden mü’mīn-in-i ṣādīḳu’l-i-ṭiḳāda⁵ لا إله إلا الله لا عيش إلا عيش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرين⁶ le’āl-i maḳālin niṣār buyururlar idi. Aṣḥāb-ı kirām raḍıya’llāhü ‘anhüm daḡı ser-kerem-i raḥīḳ-i iltifāt-ı faḥr-i kā’ināt olup

‘Arabiyye:⁶

نحن الذي بايعوا محمدا
على الجهاد ما بقينا أبدا⁷

Kelām-ı ḥiṣṣe⁸-i ḥulūṣ-nizāmı ile ızhār-ı merāsīm-i cān-sipārī iderler idi. Ammā eyyām-ı ḥafrda iḳtizā-yı ḥikmet-i bālīga-i ﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾⁹ ile rīḥ-i ṣīmāl mānende-i enfās-ı dem-serdān bir mertebe ṣiddet-i bürüdet ile hübüb eyler idi ki mefāṣıl-ı enāmīl ü a’zālarını ḥilye¹⁰-i māsikeden ‘aṭıl itmiş¹¹ idi.

1 “(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” (İnşirāh, 94/1)

2 -çeşme: -pençe M

3 -efrūzlarına: -ezferlerine A2

4 baḡalları: na‘alları A2

5 Ey Allah’ım! Sen ensar ve muhaciri affet, hayat ancak ahiret hayatıdır.

6 ‘Arabiyye: naẓm B -M

7 **Recez**

“Biz o kimseleriz ki, Muhammed’e cihad için ölene kadar birlikte olmaya söz vermişiz.” (El-Vākudī, *Megāzī*, C. 2, s. 543)

8 ḥiṣṣe -A1, A2

9 “Şüphesiz! Rabbin istediğini yapandır.” (Hūd, 11/107)

10 ḥilye: ḡalebe B

11 itmiş: olmuş A1

Nazm:¹

خلایق از دم سرمای ناخوش
 زنان پروانه‌سان خود را بر آتش
 ز بیم لشکر بیرحم بهمن
 گریزان آتش اندر سنگ و آهن
 به آتش ماهیان رغبت نموده
 جگر بر تابه بهر تابه بوده²

Ve galebe-i kaht ü galâ taqrîbi ile ekser aşhâbuñ rağıya'llâhü 'anhüm dü rûze ve se rûze maţbağ-ı mi'delerinde düdmân-ı dimâğlarına teşâ'ud-ı duhân-ı buhâr vukû' bulmaz idi.

Meşnevî:³

کسی را کی شود سیری میسر
 که نان دارد بهای آب گوهر
 بود نان در تنور آن کونه دلخواه
 که گویی ماه کنعانست در چاه
 بجز نرگس نباشد سرفرازی
 که باشد صاحب ناز و نیازی⁴
 به⁵ مصحف آیت سوگند حک شد
 قسم را کار با نان و نمک شد⁶

[M 65a] [A2 81a] Ma'a-hâzâ yine dehân-ı nüşşâbe-i şevk ü h'âhişlerine rahne-i fütür ü gûsil taḥallül itmez idi. [A1 74b] Maḥfûr-ı tîşe-i rivâyet-i şahîḥadur ki Selmân-ı Fârisî rağıya'llâhü 'anh fı'l-aşl daķıķadân-ı tarîķa-i ḥafr olduğundan ğayrî şiddet-i kuvâ ve cesâmet-i a'zâdan nâşî kâr-ı yek-rû-

1 Nazm: Beyt A1

2 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

İnsanlar, hoş olmayan soğuk havadan dolayı kelebek gibi kendilerini ateşe atıyorlar. Behmen'in (kışın ikinci ayı) mermametsiz ordusunun korkusundan taş ve demir üzerindeki ateşe kaçıyorlar. Balıklar, ateşe rağbet gösteriyorlar, ciğerleri tavada yemeğe dönüşüyor.

3 Meşnevî: Nazm M, A2, Beyt A1

4 nâz ü niyâzi: nân ü piyâzi M, A2, B

5 Be: Zi M

6 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

Ne zaman bir kimse için tokluk mümkün olacak? Çünkü ekmek altın suyu değerindedir. Tandırda ekmek öylesine istenir durumda ki, (o ekmek) sanki kuyudaki Yusuf'tur. Nergisten gayrisının başı dik olmaz. Çünkü (bir tek o) naz ve niyaza sahiptir. Mushafta yemin ayeti kazıldı. Yemin işi, ekmek ve tuz ile oldu.

zeşi a‘māl-i deh merde müvāzī olmağın muhâcirîn ü enşâr her biri çeşm-dâst-ı istimdâd olup ¹ ونحن أحق به سلمان kemendin miyâne-i Selmân’a bend idüp bâzû-yı münâkaşa ile tecâzüb üzre oldukları resîde-i sem‘i eş-ref-i nebevî olıcağ miqrâz-ı fayşâl-bahş-ı ² البيت من أهل سلمان ile rā-bıta-i ıarafeyne infişâm virüp Selmân rağıya’llâhü ‘anhı ser-keşide-i evc-i iftihâr-ı câvid buyurdılar. Câbir bin ‘Abdi’llâh-ı Enşârî ve Berâ’ bin ‘Âzib te’sis-i mebânî-i rivâyet itmişlerdür ki eşnâ-yı kâviş-i ħendeğde bir kıt‘a-i şahre-i nîrû-şiken zuhûr eyledi ki đarbe-i tirişt³-i tîz-düm ile girîbân-ı bîder-dân gibi çâk-pezir olmağ degül, belki mânende-i dil-i bî-mürüvvetân rahne-i te’sir [B 97] bedîd olmağ muḥâl idi. Her çend aḳviyâ-yı aşḥâb ḥavâle-i ma‘âvil-i âzmâyiş ideğördiler, ḥadşe-i nâḥun miḳdârı eşer-i ḥırâş mümkün olmadı. ‘âkıbet bu ‘uḳde-i müşkileyi rây-ı cihân-güşâ-yı nebeviyyeye ‘arz eylediler. Sulṭân-ı bâlâ-dest-i destgâh-ı risâlet ‘aleyhi’s-selâm bi’z-zât mevki‘-i şahre-ye taḥrîk-i ḳâdime-i felek-neverd buyurup pençe-i Selmân’da olan ma‘ûl-ı ḥârâ-süzü girifte-i pençe-i ḳamer-şikâf buyurdılar. Bâ-vücûd ki üç günden berü ḥân-ḳâh-ı mi‘de-i sa‘îdelerine miḥmân-ı ḳuvâ-bahş-ı mezaḳa⁴-i nevâl [A2 81b] nâzil olmayup üç seng-pâre ile sedd-i tekye-⁵gâh-ı münevver buyurmuşlar idi. Ol âsmân-ı ‘âlî-ḳadr-ı cihân⁶-ı şeref tîşe-i hilâl-sîmâyı bi’smi’llâh diyüp sîne-i şahre-ye ḥavâle buyurduḳda miḳdâr-ı şülüş seng münşakḳ olup miyân-ı tîşe vü sengden bir bâriḳa-i ‘âlem-tâb leme‘ân itdi ki ḳubbe-i mînâ-gün-ı gerdün [A1 75a] fânûs-ı zücâc gibi leb-rîz-i envâr olup çeşm-i mûkaḥḥal-i mâ-zâğlarına [M 65b] büyü-tı ḥamrâ-yı şâm cilve-sâz oldu ve ecvâf-ı büyü-tı hicret-serây-ı ‘aliyye şeb-i deycürda fûrûğ-ı şem‘-i ḳader maḫhar-ı istibşâr⁷ oldu. Bu şâriḳa-i beşâret-medârdan kemend-i bülend-tekbîri âsmân-gîr idüp bi’l-cümle aşḥâb-ı kirâm ‘âlâ-tarîḳi’l-muvâfaḳat tevşih-i zemzeme-i tekbîr eylediler. Đarbe-i şânide yine miḳdâr-ı şülüş-i hacir müteferriḳ olup yine bir berḳ-i cihân-efrûz çehân oldu ki kuşûr-ı beyzâ-yı Medâyin-i Kisrâ cenâb-ı seyyidü’l-verâya peymû-

1 Selman bizdendir. Onu savunmada biz herkesten ona daha yakınız. (el-Hâkim, *el-Müstedrek*, C. 6, s. 525)

2 Selmân ehl-i beytten bir erkektir.

3 tirişt: tîr-i müşt A2

4 mezaḳa: miḳaḳa B

5 tekye: teḥi A1

6 cihân -A1

7 istibşâr: istizâ M

de-i endāze-i nigāh olup yine āvāze-i bülend-tekbîri zelzele-bahş-ı seb‘i t̤ibāk eylediler. D̤arbe-i şālîşede baqıyye-i şahre mānende-i dendān-ı mu‘tel bi’l-küllîye ber-ṭaraf olup yine bir şārîka-i āfītāb-sīmā dirahşān oldu ki eb-vāb-ı Şan‘ā¹ dide-i seyyidü’l-enbiyāya perde-i ber-endāz-ı ḥafā oldu.

Beyt:

ز بس که شوق بیابوس عزتش دارند
باضطراب جهد از دل حجر آتش²

Ol ḥāletde Selmān raḍıya’llāhü ‘anh çehresā-yı ḥāk-i niyāz olup “Yā Resūla’llāh peder ü māderüm belā-gerdān-ı zāt-ı muḥaddesün olsun ki bu rüşen-sāz-ı dide-i ‘ālemiyān olan bevāriḳ-i āşār ve levāmī‘-i envār ne ḥāletdür?” diyü istizā‘-ı çerāğ-ı su‘āl eyledükde cenāb-ı kāşifü’d-dücā ‘a-leyhi ekmelüt-teḥāyā “Yā sizlere dahı ziyā-bahş-ı [A2 82a] fetîle-i enzār oldu mı?” diyü ḥuẓẓār-ı aşḥābdan istihbār buyurdılar. Anlar dahı “Belî yā Resūla’llāh.” didüklerinde “Bi-ḥamdı’llāhi te‘ālā ḥızāne-i ‘ināyet-i İllāhī’den mefātih-i memālik-i Yemen ü Şām ü Fārs bi’l-cümle ser-pençe-i gītî-güşā-yı ümmetüme müsellemler olup her d̤arbede bir kişver cılve-sāz-ı pîş-i nazar olduğundan ḡayrı rāzdār-ı vaḥy dahı resānide-i sāmī‘a-i istibşār eyledi.” buyurdılar. Ol siyākda sultānül-‘Arab ve’l-‘Acem kürsî-i memālik-i Kisrā³ olan şehir-i Medāyin’de vāḳı‘ ḳaşr-ı sultānatuñ [B 98] ṭarḥ u vaẓ‘ ve şıfāt ü ‘alāmātın ve rüsüm-mi medāḥil ü meḥāric ve ḳavā‘id-i erkān ü aḍlā‘ın ve ṭarz-ı saḳf ü ebvāb ü menāzirin bi’l-cümle Selmān [A1 75b] raḍıya’llāhü ‘anhuñ āyine-i vuḳūfına taṭbîḳ idicek hemān Selmān dāmen-i müjgānın nāvdān-ı ḥūn-āba rîz-i [M 66a] şıdḳ u şafā iderek bi-iḥtiyār “Yā Resūla’llāh ḳasem be-nām-ı muḥaddes-i İllāhî ki memerr⁴-i nazar-ı i‘cāzıñuz olan resm ile bu ‘abd-i kemterinün mersüm-ı ḥarîṭa-i ḥāfızası olan ikisi bir renkden⁵ rîḥte-i naḳş-ı vāḥid olup yek-ser-i mü tefāvüt nā-müteşavverdür ve ben şehādet iderüm ki cenāb-ı i‘cāz-nişābuñ meb‘ûs bi’l-ḥaḳ Resül-i Ḥudādur diyü ḳabāle-i şehādeti ḥatm-zede-i taşḍîḳ eyledi. Bu nesīm-i nüvîd-i fütûḥ

1 şan‘ā: şafā B

2 Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

Onun izzetinin ayağını öpmeye istekliler o kadar çok ki ateş taşın gönlünden ıztırapla sıçrar..

3 Kisrā: Kübrā M

4 memerr: ḳamer B, A2

5 bir renkden: birbirinden A1

ile mü'minîn-i raşinü'l-i'tikâduñ ğonce¹-i ħadâyık-ı ħulûbı ħandân olup
çend rûze külfе-i dey-mâh-ı meşâķ ki 'âķıbet müstetbi'-i refî'²-i fütûh ola,
irtikâbı ħarîn-i sühûletdür diyü şâd-kâm oldılar.

Beyt li-mü'ellifhi:³ Hemân neticesi de fırķat olmasun yoĥsa⁴
Vişâlidür pes olan intizâr mümkindür

Ammâ müşevveş-dilân⁵-ı nifâķ ki başar-ı başıretleri mânende-i ħalka-i
dâm⁶ merdümek-i idrâkdan⁷ maĥrûm idi. Hem-zebân-ı redd ü inkâr oldılar
ki bu ne ħavr-ı bü'l-'acebdür ki istilâ-yı [A2 82b] ħuşûma 'adem-i muķâve-
metden nâşî mazîķ-i ħufre-i ħendeķe tevâri iderken yine nüvid-i fütûh-ı Fârs
ü Şâm ü Yemen ile mübtehic⁸ olurlar, bu va'de degüldür, illâ ki ğurûr ü firîb-
dür. Binâ-ber-in ser-i bî-devlet-i nâ-sâmânları tâ-be-ĥaşr وَادَّ يَقُولُ الْمُنافِقُونَ ﴿۹﴾
۹﴿وَادَّ يَقُولُ الْمُنافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾
gâh oldu. Vâķi'â Selmân rağıya'llâhü 'anhuñ ħandil-i dil-fürüz-ı rûhı henüz
terk-i miĥrâb-ı beden itmemiş idi ki şâriķ¹⁰-ı 'âlem-fürüz-ı İslâm memâ-
lik-i mev'üdeyi tenvîr idüp nâm-ı nâmî-i sulţânüt-Tihâmî Şâm ü Fârs ve
Yemen'de ârâyış-ı rû'ûs-ı menâbir oldu. "Fe li'llâhî'l-ĥamdü ve'l-minneh."¹¹
Mâ-ĥaşal sümm-i maĥâyâ-yı a'dâ sine-i şaĥrâ-yı Yeşrib-zemîni daġdâr-ı
leke-i âzâr itmeden şeş rûze müddetde emr-i ħendeķ resîde-i ser-ĥadd-i
ĥitâm olup defînetü'l-esrâr-ı İslâm ğüyâ bir ejder-i dü ser-i pür-düm-i
sehmġin iĥâţasında [A1 76a] muţalsam¹² oldu. Mâh-ı 'âlem-ârâ-yı beyza-
tü'l-İslâm âġuş-ı hâlede [M 66b] nigîn-i ħâne-nişin gibi meķin oldu.

1 ğonce: kimâm M, A2

2 refî': rebî' M

3 Beyt li-mü'ellifhi: Beyt M, A1

Mefâ'ilün fe'lilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

4 Hemân neticesi de fırķat olmasun yoĥsa: Neticesinde fırâķ olmasun hemân yoĥsa A1

5 -dilân: -dimâġ M

6 ħalka-i dâm: dâm-ı ħalka M

7 idrâkdan: idrâkından M

8 mübtehic: mütebehhic A1

9 "Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar, Allah ve Resûl'ü bize, ancak aldatmak için vaadde bulunmuşlar" diyorlardı." (Ahzâb, 33/12)

10 şâriķ: meşâriķ B

11 Minnet ve ĥamd Allah'adır.

12 muţalşam: tılışım B

Beyt:

دلہای صاف راست نگہبان ملایمت
آیینہ را ز موم بود آہنین حصار¹

Ez-ân sū aḥzāb-ı hezimet-nişāb-ı müşrikîn daḥı Medīne-i Mütēyem-
mine'ye yek rûze meşāfe ḳalduḳda taḥrîk-i maḥāzîl-i Ḳureyş ile Ḥuyey bin
Aḥṭab-ı süflî ḥasb-i maḳşûre-i maḥşûre-i muşālahada ḥoş-nişîn olan Yehûd-ı
Benî Ḳureyza'ya taḥrîb-i bârû-yı şulḥ itdürmek recâsıyla Ḥişâr-ı Benî Ḳu-
reyza'ya şitâbân oldu. Ḳâ'id-i ḥar-gele-i Benî Ḳureyza [B 99] olan Ka'b bin
Esed firâz-ı ḥişârdan Ḥuyey bin Aḥṭab'ın mânend-i ḥûk-ı beyâbânî sür'at-ı
tâmm ile reh-peymâ-yı ḡavâyet² olduḡın göricek efsûs ki [A2 83a] bu bâdi-
ye-gerd-i bād-peymâ ki ḳudûm-ı şûmı müstetbi'-i nuḥûset ü felâketdür.
Hiç degül illâ ki icrâ-yı seyl-âb-ı fesâd ve hedm-i mebanî-i şulḥ u sedâd
içün müteveccihdür. ما أصنع بدخول حيي علي رجل مشئوم وهو الذي الآن
يؤيد بني قريظة إلى نقض العهد³ diyüp derbân-ı ḳal'aya sedd-i bâb içün tenbîh ey-
ledi. Ḥuyey bâb-ı ḳal'ayı ḳalb-i nâ-mühtedîsi gibi münsed⁴ göricek teklîf-i
fetḥ-i bâb ile mânend-i seg-i herze-'av 'av kemend-i pür-pîç-i feryâdı kün-
güre-i ḥişâra bend eyledi. Ka'b bâlâ-yı divârdan bu vech ile seng-endâz-ı
girân-vezn-i cevâb oldu ki "Yâ Ḥuyey mücib-i irtikâb-ı külf-i 'azîmet ne-
dür? Sen bir şahş-ı nâ-mübâreksin ki vaz'-ı ḳadem eyledüḡın memleket
ḥilye-i 'imâretten maḥrûm ve te'sîr-i ḳadem-i meş'ûmuñ⁵ berri ḥarâb ve
baḥrı serâb itdüḡı emr⁶-i maḥşûmdur. Hâlâ bu 'azm-i bî-cezmden semîr-i
zamîrûñ hüveydâdur ki şe'âmet-i naḳz-ı 'ahd ile bizi daḥı Benî en-Naḍîr
gibi âvâre-i beyâbân-ı idbâr idesin. Ol ümniyyeden nez'-i dendân-ı ṭama'
eyle ki biz İslâmiyân ile râbıṭa-i peymâna girih-i eymân ile istiḥkâm virmi-
şüzdür. Zîrâ şecere-i mu'âhedeye iltiyâz⁷ itdigümüz müddetde⁸ anlardan
mîve-i ḥubb ü vefâ [A1 76b] ve sāye-i şıdk-ı şafâdan ḡayrı⁹ meşḥûdumuz
olmadı."

1 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'â'ilü Fâ'ilûn**

Saf gönüllüler için yumuşak huyluluk koruyucudur. Zira mum da ayna için demirden kale olur.

2 ḡavâyet: ḡavâyib A1

3 Ben ne yapayım, benden sözümü bozmamı isteyen kötü (uğursuz) adama Huyey kabilesi gidiyor.

4 münsed: mesdûd A1

5 meş'ûmuñ: şûmuñ M

6 emr -M, A1, B

7 iltiyâz: iltibâz A1

8 müddetde: itdigümüzden beri M

9 ḡayrı: mâ'adâ A2

Beyt li-mü'ellifihî:¹

Âbuñ ey ebr-i belâ istemezüz itme nişâr
Olma tek mezra‘-ı ümîdimüze şâ‘ıka-bâr

diyü bâdî-i emrde seng-endâz-ı ‘arrâde-i imtinâ‘ oldı. Ammâ Hıyey-i bed-sîret şaşt-ı ihtiyâlden güşâd virdüğü siham-ı mekîdetün âmac-ı murâda ‘adem-i işâbetinden dâğdâr olıcağ şu‘bede-i âher ihtirâ‘ına der-kâr olup girih-i hânde-bâr ve şikâf-ı müstehziyâne bu vech ile güşâyiş virdi ki [A2 83b] “Âferîn ey Ka‘b pîş-i mihmânâne süfre-güşâ-yı mâ-ğazar-ı ni‘met olmamağa ‘aceb bahâne bulmuşsin. Buğl u imsâka ilbâs-ı kisve-i hıfz-ı mîşâk idüp i‘‘âm-ı vâridinden ictinâbı şebât-ı mu‘âhede ile tesmiye eylemişsin, mertebe-i hıssat ü imsâkuñ evvelden meşmûl-ı ıttılâ‘ımızdur.

Beyt:

بسكه دلگیر ز همکاسه شوی میشکنی
کاسه ئی را که درو صورت آدم باشد²

Biz senün dârü-hâne-i der-beste-i ihsânuñdan ‘illet-i cû‘a hı‘âhişger-i dârü-yı müdâvâ³ olmağa gelmedük ki bezl-i loğma-i mâ-ğazarı vâhimesi ile vüche-i ‘azmımuza⁴ sedd-i bâb-ı imtinâ‘ idesin.”

Beyt:

فکنده است تو را در جهنم امساکت
که آب و نان بمذاق تو زهر و زقومست⁵

diyü siham-ı dil-düz-ı levî ü teşnî‘i kabza-i ihtidâ‘ından perrân eyledi. Çün miyân-ı kabâ‘il-i A‘râb’da buğl u imsâk müntehâ-yı merâtib-i zemâ‘im-i efâldür. Bu taqrî‘-i ciger-süzdan Ka‘b’uñ müzğa-i [B 100] şanevberisi kebâb-senc-i ğayret olup hı‘âh-nâ-hı‘âh fetḥ-i bâba mübâderet eyledi ve tārîka-i istikrâh üzre nâ-çar kelimât-ı ‘âdiye⁶-i pürsiş-i hâtır merâsimin mürâ‘atdan soñra ol mühre-bâz-ı hengâme-i fesâd enbân-ı mekr ü

1 Beyt li-mü’ellifihî: Beyt M, A1

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

2 **Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün**

Kadeh arkadaşından öyle küersin ki içinde âdem sureti olan her kaseyi kırırıyorsun.

3 imdâd: müdâvâ: imdâd M

4 ‘azmımuza: ‘ırzımuza B

5 **Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün**

Senin perhizin seni cehenneme atmıştır. Öyle ki, ekmek ve su senin damağına zehir ve zakkum olmuştur.

6 ‘âdiye: dâ‘iye B

dürüğü bâz idüp eyitdi ki “Ey Ka‘b saña ne gûne nüvîd-i ‘izz-i ebedî¹ ile geldigüm mir’ât-ı vukûfuña ‘aks-endâz olsa bâb-ı ƣal‘ayî bâz itmek degül, belki dest-i şevƣ ile sîneñi ƣâk idüp beni ƣalvetkede-i derünuñda cây-gîr iderdüñ. [A1 77a]

Beyt li-mü’ellifihî:²

Fevvâre-şîfat tâcuñı eflâka atarduñ
Bilseñ cereyânını eger cüy-yî murâduñ

Ĥâlâ eşrâf ü e‘âzım-ı Ķureyş ve rü‘esâ-yı ƣabâ‘il-i eṭrâfda hezâr merd-i ĥûn-ĥ‘âr ile istişâl-i Muĥammediyân içün şedd-i niṭâƣ-ı mîşâƣ eylemişdür ki sizüñ daĥı [A2 84a] ol encümen-i serverden ĥişşe-yâb-ı ĥuzûr [M 67b] olmañuz recâsı ile bizi işâl-i peygâm-ı teklife irsâl eylediler.” Ka‘b eyitdi ki “Yâ Ĥuyey senüñ bize reh-âverd-i dostâneñ degül illâ ki züll-i sermed ve nekbet-i muĥalleddür. Zîrâ ki mâye-i irvâ-yı mezra‘a-i âmâl zann eyledüğün³ ģaym-ı keşîf ya‘nî cem‘iyyet-i Ķureyş ve ƣabâ‘ilden tevaƣƣu‘-ı feyezân-ı âmâl muĥâl olup ancaƣ mâyeleri ra‘d ü berƣ-i bî-ṭâ‘il idüğü vâzîhdur. Bâ-ĥuşûş bizüm yümn-i mu‘âƣade-i İslâmiyân ile eczâ-yı evƣâtımız şîrâze-gîr-iistirâĥat iken dest-i ihtiyârumuz ile sâ mân-ı kârı-muzı rehîn-i tefriƣa vü telâş itmek münâfi-i ĥazm-ı ĥıredmendâne degül midür⁴. Hemân bizi bize ƣoyup⁵ bizüm⁶ ĥırmen-i âsâyişümüzi berƣ-zede-i mażarrât eyleme.”

Beyt li-mü’ellifihî:⁷

Tek hemân eyleme pejmürde nihâl-i emelüm
Geçdüm ey ebr-i sitem neşv ü nemâdan geçdüm

diyüp bâdî-i emrde muĥâfaza-i râbıta-i mîşâƣda iẓhâr-ı şebât-ı ƣadem eyledi. Ammâ ‘âƣıbet ol mu‘allim-i debistân-ı mekr ü ĥiyel hezârân dâstân-ı fesâne vü füsûn ve naƣş-ı bâzîçe-i vesvese-i gûn-â-gûn ile Ka‘b’ı endâĥte-i şeş-der-i ĥilâf ve câdde-i müstaƣıme-i vifâƣdan mâ‘il-i inĥirâf eyledi. Ka‘b

1 ebedî -M

2 Beyt li-mü’ellifihî: Beyt M, A1
Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

3 eyledüğün: itdigün A1, A2

4 ĥıredmendâne degil müdür: ĥıredmendânedür M

5 bizi bize ƣoyup -M

6 bizüm -A1

7 Beyt li-mü’ellifihî: Beyt M, A1
Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlün

didî ki “Yâ Hıyey andan tersânüm ki Kureyş ve Benî Ğaṭafân-ı nâ-sâhtekâr kâr-ı Muḥammediyân’ı ber-ṭaraf idemeyüp dest-mâye-i ‘acız ü fütür ile her biri mevâtın-ı aşlıyyesine müteferriḳ olıcaḳ ber-muḳtażâ-yı mükâfât-ı sū’-i a‘mâlümüz ile ser-pençe-i ḥârâ-şikâf-ı İslâmiyân’a giriftâr ḳalayuz.” Hıyey bir ḥande-i mağrûrâne ile erkân-ı ḥişâra zelzele şalup didî ki “Ey Ka‘b bu ne fıkr-i saḳımdür ki ḥâtır-güzâr idersin, bu tûfân-ı cihân-âşüb-ı ḥurûşân reh-güzêrinden çend [A1 77b] bünye-i nâ-mütemekkin-i bî-esâs reh-bürde-i necât olmaḳ ne ihtimâldür. Ber-taḳdîr-i farz-ı [A2 84b] muḥâl öyle bir şüret-i bâz-güne-i nâ-me‘mûl nümâyân olduḡı şüretde¹ bile bu nîk-endiş-i vâlâ²-kîş sizüñle bile ber-vech-i müşâreket zânû-zede-i küşe-i istiḳrâr olup teveccüh iden mıṭraḳa-i ser-küb-ı ḳazâya kûs-şıfat senüñle berâber vaz‘-ı sîne-i [B 101] ıṣṭıbâr ideyüm.” diyü âyât-ı Tevrât’a ḳasem eyledi. Bu mertebeden şoñra Ka‘b-ı bed-aḥlâḳ [M 68a] niṭâḳ-ı naḳzı miyân-bend-i şikâḳ idüp ‘ahd-nâme-i sulṭân-ı risâleti pençe-i ḥâr-kirdâr ile gül-berg-mişâl çâḳ çâḳ eyledi. Hıyey-i ḥayye-nejâduñ ḥâtır-ı nâ-fercâmı cânib-i Benî Kureyẓa’dan müctemî‘ olıcaḳ nüvîd-i ḥaber-i muvâfiḳ³ ile mecma‘-ı küffâra rücû‘ eyledi. Ammâ Hıyey’üñ mu‘âvedine müte‘âḳib Ka‘b-ı bed-‘ahd rü‘esâ-yı ḳavmdan Zübeyr bin Bâṭâ ve Nebbâş bin Ḳays ve ‘Uḳbe bin Zeyd’e şüret-i vâḳı‘ay der-miyân idicek yek-bâre taḥṭî’e vü tehcinde hem-zebân-ı feryâd olup sirâyet-i şe‘âmet-i Hıyey’den ḳat‘-ı nazar naḳz-ı mebnî-i mu‘âhede zımnında terettüb iden ḡarâmet ve sū’-i ‘âḳıbet cihe-tinden bir vech ile terḥîb ü inzâr eylediler ki Ka‘b-ı peymân-şiken nâ-dâniste irtikâb eyledüḡi sū’-i ‘amelden derûnı küre-i zebâne-keş-i te‘essüf ü nedâmet oldı.

Mısra‘:

پشیمان شد از کرده اما چه سود⁴

Bu ḥaber-i ḡam-âver sâmi‘a-güzâr-ı seyyidü’l-beşer olduḡda mir‘ât-ı zâmîrlerinde vesîle-i keder olup Zübeyr bin el-‘Avvâm raḍıya’llâhü ‘anhı tecesüs-i keyfiyyet-i ḥâl içün ḥafıyyeten irsâl buyurdılar. Zübeyr raḍıya’llâhü ‘anh ba‘de’l-istiṭlâ‘ urza-dâşte-i pîşḡâh-ı aḳdes⁵-i nebevî eyledi ki ḥâlâ

1 şüretde: taḳdîrde A1

2 vâlâ: lâ M

3 nüvîd-i ḥaber-i muvâfiḳ: bu bed-ḥaber tevâfuḳı B

4 Yaptıḡından pişman oldu ama ne fayda.

5 aḳdes -M

Benî Kureyza mehām-ı kârzâra mütevağğıl olup [A2 85a] termîm-i бүкâ‘ ve teşyîd-i kavâ‘id-i kılâ‘a der-kâr olup şahrâya müteferriķ olan devâbların ferâhem itmek üzredürler. Hedm-i kâ‘ide-i mu‘âhede¹ eyledükleri hareketlerinden müstedleldür. Naķz-ı peymân-ı Benî Kureyza derece-i vuzûha bâliğ [A1 78a] olıcaķ binâ-ber-i emr-i ‘âlî Sa‘d bin Mu‘âz ve Sa‘d bin ‘U-bâde ve ‘Abdu’llâh bin Revâha ve Havvât bin Cübeyr radıya’llâhü ‘anhüm Hîşâr-ı Kureyziyân’a müteveccih olup gâh rıfķ ü mülâyemet ve gâh tahvîf ü hüşûnet tārīķi ile ol harân-ı be-güsiste-‘inâna irâ‘et-i hırmen²-i neşâyih ü irşâd idegördiler. Kaķ‘â nehîķ-i ‘inâd ü şikâķdan ğayrı cevâb şâdir olmayup girifte³-i peyvend-i bend ve efsâr-ı irşâd olmadılar. ‘âķıbet dest-mâye-i ye’s ile huzûr-ı seyyidü’l-enbiyâya ‘aleyhi’s-selâm mu‘âvedet idüp ol bed-‘ahdlerüñ mu‘âdat-ı aşhâb⁴-ı sa‘âdâtta ısrârların ‘arz idicek hâzret⁵-i [M 68b] fahrûr-rusûl ‘aleyhi efđalü’t-tahıyye hâzretleri ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل﴾ şu’lesin pîrâye-i şem‘a-i zebân buyurdılar.

Beyt:⁷ Eylerse yek nigâh-ı vefâ⁸ dostum benim
Ĝam yok olursa cümle cihân hâķķı düşmenüm⁹

Ammâ naķz-ı peymân-ı Kureyziyân miyân-ı aşhâbda âvâze-hîz-i şöheret olıcaķ kârvân-ı havf ü haşyet râbıta¹⁰-i kulûb-ı mü‘minîne nüzûl idüp bâzâr-ı şabr u sekîneleri revâcgâh-ı tezelzül ü ıztırâb oldu. Bu âteş-i sāmānsûz-ı endûh işti‘âlî hilâlinde bir taraftan dahı nevâhî-i huyûl-ı müşrikîn nümâyân olup Mâlik bin ‘Avf ve [B 102] ‘Uyeyne bin Hışn mecmû‘-ı kabâ‘il-i Benî Esed¹¹ ve Benî Ğatafân’dan ve Fezâre ile bâlâ-yı vâdiden ki cānib-i şarkî-i Medîne’dür, bedîd olup ve ketibe-i Kureyş ve Benî Kinâne [A2 85b] âher vâdiden ki taraf-ı ğarbî-i Medîne’dür, nümâyân oldılar.

1 mu‘âhede: mu‘âkade B

2 hırmen: ‘alef A1

3 girifte: giriftâr A1

4 aşhâb: erbâb M

5 hâzret -M, A1

6 “O, ne güzel vekildir.” (Âl-i İmrân, 3/173)

7 **Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün**

8 vefâ: baña M, eĝer B

9 Ĝam yok olursa cümle cihân hâķķı düşmenüm: Ĝam yok olursa hâķķ-ı cihân düşmenüm benim A1

10 râbıta: erîta M, A1

11 Esed: Es‘ad M

Mısrâ‘: Birbirini başup gelür mevc-i yem-i belâ mıdır

Meşnevî:¹

یکی لشکر سراسر تیر و شمشیر
همه کرده شهاب و برق تسخیر
چو دیگ از آتش پیکار جوشان
ز باد کینه چون دریا خروشان²

Şevket ü zihâm³-ı düşmen-i bed-ser-encâmdan kulüb-ı zu‘afâ-yı İslâm miyâne-i enâmil-i âheninde şemmâme-i mûmdan nümüne olup binâ-yı şebâtı sefîne-i şarşar-zede gibi ‘urza-i ra‘şe ve zelzele-i bîm ü hirâs oldu. كما قال الله تعالى عز وجل ﴿إِذْ جَاءُوكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زَلْزَالًا شَدِيدًا﴾⁴ Ol hengâm-ı maḥşer-nümünde ki esbâb-ı ızırâb mütetâbî‘ idi, nâ-gâh bir haber-i ârâm-süz dahı miyân-ı aşḥâbda lehîb-efrûz-ı şüyû‘ oldu ki Benî Kureyza imdâd-ı Kureyş ile şehir-i Medîne’ye kaşd-ı şeb-hûn için âmade olmuşlardır. Binâ-ber-in hâmi-i hıttâ-i nübüvvet⁵ ‘aleyhi efḍâlüt-taḥiyye ḥazretleri Seleme bin Eslem’i iki yüz nefer ve Zeyd bin Hârişe’yi üç yüz nefer muvaḥḥid-i cân-sipârla⁶ medâhil ü mevârid-i maḥallât-ı dârû’s-sekîneyi muḥâfazaya ta’yîn buyurdılar. Kem-furşatân-ı kemîn-i nifâk bu maḥûle hengâmlarda âteş-i ḥas-pûş-ı ḥabâset ilmâ‘ına⁷ bahâne [M 69a]-cüy olmağla Evs Benî Kıbtî-i münâfık ve aña mütereddid ba‘zı bed-dilân-ı bî⁸-i’tikâd tehî-ṭub‘ân-ı müslimîni tenfir⁹ ü teḥzîre der-kâr olup “Mâl u ‘iyâl ü eṭfâlinüz târâc-zede-i gâret-gerân olmağda iken [A2 86a] ne bî-ḥiredlersiz¹⁰ ki bu dâ‘irede sergerdân olup itlâf-ı biḍâ‘a-ı mâl ü cân idersiz.” demekle nice sâde-levḥân-ı muvaḥḥidîn seyyid-i ins ü cân

1 Meşnevî: Nâzm M, A2, Beyt A1

2 **Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ülün**

Bir ordu baştan ayağa ok ve kılıçla donanmış. Bütün kayan yıldızları ve şimşekleri emri altına almış. Denizin kin rüzgârıyla coştığı gibi, (ordu) kazan misali savaş ateşiyle kayıyor.

3 zihâm: fercâm B

4 Allahü Teala buyurduğu gibi, “Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah’a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada mü’minler denendiler ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar.” (Ahzâb, 33/10-11)

5 nübüvvet: büyü M

6 cân-sipâr: cân-bâz M

7 ilmâ‘ına: olmağ B

8 bî-: bed- A1

9 tenfir: taḥrîf M

10 bî-ḥiredlersiz: ḥiredlik B

cenâbından istîzân-ı rücû'a cesâret idüp hânelerinüñ hulûvvîn bahâne-i istircâ eylediler. ﴿وَأَذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾¹ Mâ-ḥaşal esbâb-ı perîşânî-i mü'mînîn müctemi' ve şu'le-i ru'b u rehib mesâric-i kılûbda mültemi' olup her biri girdâb-ı hayretde dest ü pâ urmağ² mertebelerine bâliğ olmuşlar idi. Ammâ siyeh-dilân-ı eşrâk sevâd-ı nûrânî-sirişt-i İslâmiyân'ı mânend-i merdüm-i dîde-ḳalîlül'-cirm görmek ile fikr-i şaḥîfleri üzre ḥamle-i evvelî de [A1 79a] istîşâl niyyeti ile piyâde vü sūvâr def'aten gâm-engîz-i hücûm olup mesâfe-i hücûmları nâ-gâh kenâr-ı ḥendeke muntehî olıcağ bi'l-iztîrâr vakfe-gîr-i nâ-gürîz oladüşdiler. Diyâr-ı 'Arab'da resm-i müte'âref olmaduğundan nâşî taşavvurlarından ḥâric bir nağş-ı ğarîb [B 103] olduğundan ğayrı temşit-i kaşd-ı fâsidlerine sedd-i mûmâna'at görünmegin herbirinin ser ü dūş ve zebân ü dehânı maşdar-ı ḥarekât ve maḳâlât-ı ta'accüb ü istiğrâb olaraq gird-i ḥendeke gerdişe başladılar. Bir taraftan duḥûle fırsat bulmamağla bi'z-zarûre muḳâbeled e nüzûl idüp muḥârebe-i ṭarafeyn merâmât-ı nibâl³ ü aḥcâra münḥaşır oldu. Leşker-i küffâr 'alâ-ṭarîki't-tenâvüb mutaşaddî-i kıtâl olup edîm-i sūrḥden mevzû' ḥayme-i salṭanata [A2 86b] hücûm iderler idi. Hufre-i ḥendeğden 'ubûr verâ-yı dâ'ire-i imkân olmağın ne cānibe⁴ ğubâr-engîz-i hücûm olsalar erbâb-ı şadmet-i aşḥâb leb-i [M 69b] ḥendeğde sevâd-ı ḥaṭṭ-ı 'anberîn gibi müctemi' olup seng ü tîr ile müdâfa'aya şarf-ı tüvân⁵ iderler idi. Eşnâ-yı ḥafrde ḥendeğün bir maḥallî mevâzi'-ı uḥrâ gibi ber-vefḳ-ı dil-ḥ'âh müretteb olmamış idi. Ol maḥalden ihtimâl-i vürûd-ı a'dâ dağdağ-engîz-i ḥâṭır-ı seyyidül'-mürselîn olmağın ekşer leyâlîde nefis-i nefisleri ile şülme⁶-i ma'hûde ḥirâsetine kıyâm buyururlar idi. Leyâlî-i eyyâm-ı ḥendeğde mizâc-ı hevâ mağlûb-ı sermâ olmağın beden-i muḳaddesleri dest-bürd-i berdden âzürde olduğca firâş-ı Şiddîkâ'da çend nevbet tecdîd-i libâs-ı ḥarâ-

1 Allah'ın dediği gibi, Hani onlardan bir grup, "Ey Yesrib (Medine) halkı! Sizin burada durmak imkanı-
nız yok. Haydi geri dönün" demişti. Onlardan bir başka grup da, "Evlerimiz açık (korumasız)" diyerek
Peygamberden izin istiyorlardı. Oysa evleri açık (korumasız) değildi. Onlar sadece kaçmak istiyorlar-
dı." (Ahzâb, 33/13)

2 urmağ: olmak A2

3 nibâl: binâ B

4 cānibe -M

5 tüvân: maḳdûr M

6 şülme: şeleme A1, şülleme A2

ret idüp yine şülme-i ma'hûde hîrâsetine 'azm iderler idi. Bu ğazâ-yı ğar-râda ferâhem olan esbâb-ı meşâkķ ki ez-cümle zihâm-ı ser-şâr-ı a'dâ ve tevehhüm-i ğâret ü kıatlı ü belâ¹ ve ğalebe-i fakr ü kıaht ü ğalâ ve bürüdet-i bî-i'tidâl-i hevâ maķûlesidür, bir ğazâda ķehre-nümâ olmaduğı ittifâķ-ker-de-i müdaķķıkân-ı siyerdür.

Beyt: نمیدانم که دل را از کدامین درد بستانم
ربودندش چنان از هم که مسکین در میان گم شد²

Binâ-ber-in ğam-h'âr-ı şikeste-dilân-ı ümmet 'aleyhi efđalü't-tahîyye takviye-i ehibbâ ve tefriķ-i şümül-i a'dâ [A1 79b] kıaşı ile bir rây-i işâ-bet-âyîn mülâhaza buyurdılar ki şimâr-ı Medîne'nün miķdâr-ı şülüşi Benî Ğaşafân ü Fezâre'ye berây-ı muşâlaķa va'd olınmağla şîrâze-i cem'îyyet-i a'dâyı rehîn-i iftirâķ eyleyeler. Binâ-ber-in kıâ'id-i kıabileteyn olan 'Uyeyne bin Hışn ve Hârîş bin 'Avf meclis-i muķaddese hâzır oldılar. [A2 87a] Cenâb-ı ħayrül-verâ tesvîd-i veřîķa-i mu'âhede için cenâb-ı zî'n-nüreyn radıya'llâhü 'anha sipâriş buyurdılar. Ammâ henüz mevķi'-i kıuyüd-ı şühûda nâ-resîde idi ki ħidiv-i ķâker-nevâz 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm mer-süm-i nigîn-i zamîrleri olan râyı Sa'd bin Mu'âz ve Sa'd bin 'Ubâde'nün şaķife-i istişvâblarına naķř buyurdılar. Sa'd bin Mu'âz ve Sa'd bin 'Ubâde radıya'llâhü 'anhâ mânend-i dü leb yek-zebân-ı şenâ olup eyitdiler ki "Yâ Resûla'llâh,

Beyt li-mü'ellifîhi:³ Biz ne ser-geşte-reviş bî-ser ü pâyuz tâ kim
Vaz'-ı engüşt ideyüz ħarfüne mânend-i kıalem

Egerçi 'allâme-i ħıred-âmüz-ı ders-ħâne-i ħaķîķat pîřġâhında [M 70a] bizüm gibi nev-âmûħtegân-ı ebced-i mecâzuñ [B 104] taħrîk-i zebân itme-si ħâric-i ħadd-i âdâbdur."

1 belâ: celâ M

2 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Gönlüme hangi dertten kurtarayım, bilmiyorum. Onu biri birlerinden öylesine kaptılar ki, zavallı aradan kayboldu.

3 Beyt li-mü'ellifîhi: Beyt M, A1

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Beyt: ¹بیمن کشف تو سری که در ضمیر قضاست
²عیان شود همه چون عکس مردم اندر آب

Ammā çünkü iẓhār-ı lāyihā-i zamīr-i keşīrimüze³ ruḥṣat-ı ‘aliyye erzānī buyurdıñuz⁴, bu bendelerün verā-yı tutuḫ-ı endişesinden ‘arūs-ı rāy bu vech ile cilve-sāz olur ki eger bu naḫş-ı sikke-i muhādene⁵ rih̄te-i ḳālīb-ı vaḫy ise tenfizi cāy-ı tereddüd ü te’ḫīr degüldür.

Mısra’:⁶ رضا رضای خداست امر امر خدای⁷

Ve illā mücerred-i teştīt-i şirāze-i şürür⁸ ve teşrīd⁹ -i şerāre-i şerr ü şūr için ḫatır-ı ḫatīrden ser-zede olmuş rāy-ı ‘ālī iktizāsı olup ve henüz fetīle-i nīm-süz-ı muhādene¹⁰ inṭifāsı güzeşte-i ḥadd-i imkān degül ise maşlahat-dīd-i rāy-ı saḫifānemüz budur ki iṭfāsına taḫrīk-i nefes¹¹-i ebṭāl buyurıla. Zīrā ki bu ṭā’ife ile henüz hem-kisve-i küfr ü ḳalāl olduğumuz eyyāmda bile naḫlistānumuzdan¹² bir ḥurmā ile taḡyīr¹³-i zā’ika-i ārzūya [A1 80a] ḳādir olamamışdur. [A2 87b] Meger yā ṭarīka-i dostāne üzre ḫānemüzde ferş-i bisāt¹⁴-ı müsāferet yāḥūd edā-yı kıymetine mübāderet itmiş olalar. Şimdi ḥōd bi-ḥamdī’llāhi te‘ālā riyāz-ı ahvālümüz ḫitān-ı serbe-çarḫ-ı İslām ile münevver ve mezārī’-i ‘aḳā’idümüz āb-yārī¹⁵-i seḫāb-ı hidāyet ile muḥaẓẓar iken ol maḫūle nemek-harāmıla zıyā’-ı ḫālişemüzde ruḥṣat-ı müşāreket züllini ihtiyāra bir ṭarīḫ ile mesāḡ görünmez. Huşuṣā bu cemā’at-ı ḫaḳ-nā-şinās ba‘de’l-yevm bu mu‘āmeleyi vazīfe-i muḳarrere ve ‘ādet-i müstemirre bilüp her-bār dīk-i tāmi‘aları ḡaleyān eyledükçe bu

1 ḳazāst: kafāst M

2 **Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün**

Seni keşfetmenin bereketiyle kazanın özünde saklı olan sır, insanın sudaki aksi gibi herkese ayan olur.

3 keşīrimüze: keşifimüze M

4 buyurdıñuz: buyurdılar M

5 muhādene: muhāvede M

6 Mısra’: Beyt M

7 Rıza, Allah’ın rızası; emr, Allah’ın emri...

8 şürür: sürür M

9 teşrīd: tebrīd B

10 muhādene: muhāvene M

11 nefes: naḫş M

12 naḫlistānumuzdan: naḫlistān-ı Ḥudā yıkmazdan M

13 taḡyīr -M

14 ferş-i bisāt: baş-ı firāş A2

15 -yārī-i: -yādi-i A2

ķā‘ideye istimsāk tārķı ile emvālumuza ber-vech-i müşāreket iṭāle-i dest-i taşarruf sevdāsına dil-beste olsalar gerekdür. Bi-ḥamdı’llāhi te‘ālā şimşir-i cihān-gır-i İslām henüz raḥne-yāb-ı fütür ve bāzū-yı dilirān-ı intikām¹ dāğdār-ı ‘acz ü kūsūr olmadı. Ol kilābuñ ḥar-gele-i Kureys’e inzimāmından dāmān-ı zamīrümüz gerd-ālūde-i melāl degüldür diyüp in‘ikād-ı şulḥa şūret-i cevāz göstermediler. Cenāb-ı eşrefü’l-enbiyā ‘aleyhi ecmelüt-taḥiy-yāya bu vech ile mürvārīd-bend-i sübhā-i [M 70b] cevāb oldılar ki bu emrde berīd-i muraşşā‘-bāl-i āsmānī iṣāl-i peyām-ı Rabbānī itmemişdür. Ancak küllḥen-i cem‘iyyet-i eşrākuñ iltihāb-dih-i ittifāklarından nāşī zu‘afā-yı mü‘minīni giriftār-ı tebb²-i ıztırāb mu‘āyene itmek ile isāle-i cüybār-ı tedbīr ile teskīn-i zebāne-i mu‘ādāt kaşd olınmış idi. Çünkü sizūñ āteş-i bālā-keş-i hücum-ı ḥuşūmdan ‘acz ü ıztırābıñuz olmayup ḥavāle-i şehāb-ı şimşir-i ḥün-bār³ itmek şafā-yı ḥāṭırıñuz tarafı ise bizüm dahı çille-i rızāmuz sizūñ kemān-ı [A2 88a] irādeñüze bestedür [B 105] diyüp Sa’d bin Mu‘āz cānibine taḥrīk-i mīkrāz-ı ebrū buyurdukda Sa’d dest-i zī‘n-nūreynden veşīka-i nīm-nüvişteyi alup girībān-ı şabr-ı müştākān gibi çāk eyledi. ‘Uyeyne’nün zā‘ika-i ümīdi ḥurmā-yı ḥalavet-baḥşā-yı Medīne’den çāşnī-yāfte-i ye’s ü ḥirmān olıcaḥ eyitdi ki “Egerçi nevāle-i puḥte-i şulḥa [A1 80b] āb-ı serd rızān itdiler⁴. Ammā benüm bildüğüm budur ki şimār-ı Medīne nihāde-i keffe-i mīzān⁵-ı şulḥ olmak size zerī‘a-i intifā‘-ı emn ü istirāḥat olur idi. Zīrā ki ne muḳābeleyle ṭāḳat-ı muḳāvemetiñüz vardur ve ne muḳāteleyle ḳuvvet-i muşāberetiñüz⁶ vardur.” Bu cevābdan hemān Üseyd bin Ḥudayr raḍıya’llāhü ‘anh bir āteş-pāre-i ḥarmān-süz olup eyitdi ki “Ey ‘ayne’l-hecres ya’nī ey rūbāh-ı beççe-çeşm bu ṭā‘ife-i cān-sipār rāh-ı gayret-i dīn-i ḳavīmde düm-i şimşir-i cevherdārı mesken⁷-i pister-i sincāb ve peykān-ı sīne-güzārı mibla‘a-i müferriḥ-yāḳūti⁸-i ḥavşala-tāb ‘add iderken sen bunları şimşir ile taḥvīf idersin⁹? ‘An-ḳarīb nesīm-i ‘avn-i Yezdān

1 intikām -A1

2 tebb -M

3 ḥün-bār: cüy-bār M

4 itdiler: itdiñüz A1, A2

5 mīzān: mīzbān M

6 muşāberetiñüz: muḳāberetiñüz A2

7 mesken: şiken A1

8 yāḳūti -M

9 taḥvīf idersin: ḳorḳutursun M

ile perde-i takdîr-i Rabbânî ber-endâhte olıcağ kanğı taraf rehîn-i ceza' ü feryâd olıcağın müşâhede idersin. Eger mürâ'ât-ı âdâb-ı meclis-i nebevî baña âstîn-keş-i ferâğ olmasa selâmet ile kavmüñe rücû'ün rehîn-i 'uğde-i eşkâl idi didükde hâzret-i seyyidü'r-rusûl 'aleyhi's-selâm dahı kâmet-i şadâ-yı dil-pesendlerin ref buyurup 'Uyeyne ve Hâriş'i meclis-i muğaddesle- rinden redd ü ib'ad buyurdılar. Küffâr hizmet-i 'aliyye-i [A2 88b] nebevîde enşâruñ şebât-ı ittihâdlarını istiqlâ'dan pây-ı taşavvurları süst oldu. Pirâye-i [M 71a] levha-i rivâyetdür ki ketîbe-i dâldan 'Amr bin 'Abdüvedd-i mer- dūd ki vufūr-ı celâdet ve kemâl-i şecâ'at ile yegâne-i kabâ'il idi ve kâffe-i kabâ'il anı mîzân-ı i'tibârda hezâr merd-i muğâtile muğâbil 'add iderler idi. Hattâ Cenâb-ı 'Ömer bin el-Haṭṭâb raḍıya'llâhü 'anh 'Amr-ı mezbū- ruñ eyyâm-ı fetretde hem-kâfile-i ticâret oldukları hâlde hezâr reh-zen-i libâs-keni¹ bir hâmlle-i küh-endâz ile 'urza-i tefrika vü inhizâm eylediği meşhūd-ı dîde-i yakînümdür diyü ol maḥalde mevzû'-ı tabağ-ı şehâdet ey- ledi. Eyyâm-ı muḥâşaradan bir günde 'İkrime bin Ebî Cehl ve Hübeyre bin Ebî Vehb ve Nevfel bin 'Abdu'llâh ve Dırâr bin el-Haṭṭâb ve Mirdâş bin Muḥârib'le kenâr-ı hendeğe gelüp 'ubûra müsâ'id bir cây-ı tengden darb-ı tâziyâne-i içdâm ile [A1 81a] mânend-i şahare-i hum-süvâr maṭiyyelerin hendeğün kenâr-ı dâhiline pertâb itdurdiler. Ebû Süfyân ve Hâlid bin el- Velid baḳıyye-i müşrikîn ile kenâr-ı bîrûnî-i hendeğde şaff-ı huşûmet üs- tûvâr eylediler. 'Amr-ı mağrûr derûn-ı dâ'ire-i İslâmiyân'a vesvese-âsâ reh- yâb olıcağ mütekebbirâne yek-rânına irhâ-yı 'inân-ı cevalân idüp² na'ra-i gerdün-şikâf-ı³ هل من مبارز i ney-i⁴ hevâ-gîr-i [B 106] evc-i ğurûr eyledi. Mertebe-i tehevvr ü celâdeti hayliden 'amme-i mü'minînün sâmi'a vü bâşirelerinde cây-gîr olmağın ol seyl-i pür-âşüb-ı hân mân-endâz mübare- zesiçün bir kimsede cesâret-i cünbiş-i teḳâbül nümâyân olmadı. Cenâb-ı faḥrû'l-enbiyâ şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem [A2 89a] "Âyâ kanğı dostdur ki bu düşmen-i Hudâ'nuñ def-i şerrine himmet eyleye?" buyurdukda aşḥâb- dan birinde ne pây-ı cür'et ve ne şûret-i rağbet bedîd oldu.⁵ Ammâ

1 -keni: gibi M

2 idüp: virüp A1

3 Benimle mübareze eden var mı?

4 ney -M, A1, A2

5 oldı: olmadı A1

Beyt:

شه سریر ولایت امام خطه شرع
محیط عالم دانش علی ولی الله¹

kerrema'llāhü vechehü ḥazretleri² أنا أبارزه³ maḳālīyle ol 'ifrīt-i ejder-şemā'il ile dest ü girībān-ı muḳātele olmağa niyāzmend-i destūr oldı. Ḥazret-i faḥrūr-rusūl niyāz-ı Ḥayder'ı cevābın teğāfūl ü iğmāza ḥavāle buyurdılar. Def'a-i şāniyede 'Amr مبارز هل na'rasın yine naḥvet ü kibr ile ref' eyle-dükde yine tezelzül-i [M 71b] hirās-ı mü'minīne māni'⁴-i teḳābül olıcaḳ yine Cenāb-ı Ḥayder-ı Kerrār raḍıya'llāhü 'anh ṭalebkār-ı ruḥşāt-ı mübā-rezet oldı. Def'a-i şālīşede 'Amr perde-i āheng-i da'vāyı daḥı tīz⁴ idüp yine şāhib-ḳırān-ı mannaşa-i velāyet kerrema'llāhü vechehü cenābından ḡayrı ḥ'āhiş-ker-i mübārezet bāriz olmayıcaḳ ḥazret-i şāhen-şeh-i erīke-nişin-i nübüvvet 'aleyhi efḍalü't-taḥıyyet kendi dır'-ı Yemānileriyle beden-i mü-teyemmenin tezyin ve bend-i şimşir ile miyānların tezyin⁵ ü taḥşin bu-yurup kendi 'imāme-i nūr-tābların dest-i muḳaddesleri ile ser-i mü-nevverlerine pīḫide buyurup⁶ "Allāhümme e'inhü"⁷ du'āsı ile ol āhū-yı [A1 81b] firişte-simāyı ol 'ifrīt-i ef'ā-peyker-i kūh-süvār muḳābelesine piyāde irsāl buyurdılar. Bu ḥaletden mecāmi'-i eḥibbā vü a'dāya sūziş-i ḥayret 'arız olup yek-sere engüşt-gezā-yı istiḡrāb oldılar ki āyā ol şaḥre-i şammā ile bu ḳadeḥ-i mīnā yāḥūd bu kūze-i billürin ile ol sendān-ı āhenin ne vech ile bünyād-ı müşādeme-i sitiz iderler diyü dide-i [A2 89b] 'ay-nek-nihādeveş⁸ herkes çār çeşm ile şaḥn-ı meydāna⁹ nigerān oldılar.

Beyt:

گردنکشی که کف بلب آورده از غضب
سرمست اشتريست مهارش گسسته است¹⁰

1 Mef'ālün Fe'ilātün Mef'ālün Fe'ilün

Velāyet tahtının padişahı, şeriat ülkesinin imāmı, ilim âleminin okyanusu Ali veliullah.

2 Ben onunla savaşırim.

3 māni' -M

4 tiz: kır A2

5 tezyin -A1

6 buyurup: buyurdılar A1, B

7 Allah'ım! Ona yardımcı ol.

8 nihādeveş: nihāde gibi A1

9 şaḥn-ı meydāna -A1

10 Mef'ālū Fā'ilātū Mef'ālū Fā'ilūn

(Sanki), öfkeden ağzı köpürmüş bir azgın, dizginini koparmış sarhoş bir devedir.

Ammâ Cenâb-ı seyyidü'l-enbiyâ şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem kâfâ-yı 'Aliyyu'l-Mürtażâ'dan dest-i du'âların dârü'l-'atâ-yı Rabbânî'ye bâz idüp “Hudâyâ vâkı'a-i Bedr'de ağşân-ı devhâ-i qarâbetümden 'Ubeyde bin el-Hâriş şu'me-i teberzîn-i fenâ oldu. Rûz-ı ciger-süz-ı Uḥud'da 'amm-i muḥteremüm seyyidü's-şühedânuñ dâğ-ı âteşin-i firâkı henüz sine-i cân-da² bâkîdür. İlâhî bu 'abd-i kemîneñ ki Alî'dür ki hem ibn 'ammum hem birâder-i cân-ber-â-berümdür. Hudâyâ ol şem'-i serâçe-i velâyeti fânüs-ı ḥıfz ü şıyânetünde maşûn idüp itfâsı ile rûz-ı hayâtumı târ eyleme. رَبِّ لَا ﴿۳﴾ تَذْرِبْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ﴾³ zemzemesi ile ḥalkâ⁴-i bâb-ı niyâza tevessül [B 107] buyurdılar.

Beyt li-mü'ellifihî:⁵ Bir du'â k'ola zebân-ı nebeviden şadır
Ḳudsiyân dirler ise n'ola ser-â-ser âmîn

Ammâ Ḥazret-i Ḥayder-ı şaf-der şirâne-reftâr ile bî-bâk 'azm-i meydân idüp⁶ mânend-i seyl-i tîz-i mevc-engîz ol âteş-i şerâre-ḥüzûñ ser⁷-i râhın sedd⁸ eyledi. Ve bâdî-i emrde iktizâ-yı şerî'at-ı ṭâhire⁹ [M 72a] üzre ol güm-reh-i bâdiye-i dâlâlî câdde-i müstaḳîme-i İslâm'a teklîf eyledükde si-rişt-i bed-âyîn-i 'Amr'da isti'dâd-ı hidâyet nâ-merkûz olmağın şarşar-ı im-tinâ ile cebîn-i çirkînin pür-mevc-i gâzab eyledi. Cenâb-ı Mürtażâ çünkü devlet-i İslâm'a liyâḳatun edîmdür, “Hemân senünle fetḥ-i ebvâb-ı kifâḥa şürü' idelüm.” didükde [A1 82a] [A2 90a] 'Amr-ı ḥöd-bîn bir ḥande-i mağrûrâne ile meydânı lerze¹⁰ nâk idüp eyitdi ki “Hîç maḯanne itmem ki benüm ile dâ'iye-i muḥârebe ebṭâl-i 'Arab'dan birinün ḥavâlî-gerd-i zamîri ola. Sen ḥöd henüz¹¹ tıfl-ı nev-res ve küdek-i tâze-hevessin. Ebṭâl-i rûzgâr-dîde-i rezm-âzmâ ile sevdâ-yı teḳâbül bîrûn-ı 'uhde-i ḳudretün

1 seyyidü: efḳalü A1

2 cân-da: cânümde A1

3 “Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın.” (Enbiyâ, 21/89)

4 ḥalkâ: ḥâtîme A2

5 Beyt li-mü'ellifihî: Beyt M, -A1

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

6 idüp: eyledi A1

7 ser: şerr B

8 sedd: bend M

9 ṭâhire -A1

10 lerze: zelzele M

11 henüz -M

ve şîrân-ı ejder-şavlet hücumına taḥammül ḥāric-i ḥavşala-i ṭāḳatūndur. Senün gibi ıtl-ı nev-sāl ile mükāvaḥat baña naḳîşe-i nāmūs-ı şecā‘atdur. Ḥuşûşâ pederün Ebû Ṭalib ile beynimüzde râbıta-i vedd¹ ü ülfet mün‘akid olmuş idi. Şimdi benüm tîğümdan senün² ḥūnuñ gül-güne-i rüy-i zemîn olmak rızâ-dāde-i zamîr-i ḥuḳûḳ-endişüm degüldür.” Şîr-i Ḥudâ eyitdi ki “Senün dem ü laḥmün benüm dest-i sâķî-i şimşîrüm ile sibā‘-ı bâdiyeye şarâb ü kebâb olmak benüm tecvîz-kerde-i himmet-i müşrik-endâzumdur.” ‘Amr’uñ bu maḳâlden kîse-i ḥavâssı naḳd-ı şu‘ûrdan tehî olup hemân kemâl-i tehevvr ile³ şa‘îkavâr zemîne pertâb idüp evvelâ kendi maṭiyyesi-nün kavâ‘imin kalem eyledi.⁴ “Yâ Alî çünki sen ni‘met-i nâ-yâb-ı ḥayâtüñdan sîr olup leb-teşne-i tîz-âb-ı şimşîr olmuşsın. İmdi benüm destümden bu peymâne-i nâ-güvâruñ lezzetin âzmâyiş eyle!” diyüp tîğ-i zehr-âbdâr-ı berḳ-girdârı sâķî-i kevşer cânibine ḥavâle eyledi. Mâh-ı âsmân-ı imâmet siperin ḥâlevâr ser-püş idicek ḳurşa-i nân-ı kerîm gibi destinde⁵ dü nîm olup ḥattâ eşer-i cüz‘îsi ser-i münevverlerinde bedîd oldu. Ammâ nevbet-i ḥamle⁶ şâhib-i Zülfeḳâr⁷ cenâbına geldükde bir na‘ra-i gerdün-cünbân ile ki

Beyt: [A2 90b] ز بانگ هیبت و از نعره صلابت او
فلک شکسته⁹ عنان و قضا گسسته زمام⁸

Neheng-i düşmen-âşâm-ı Zülfeḳâr’ı ḳuvvet-i bâzû-yı [M 72b] velâyet ile bir vech ile ḥavâle eyledi ki ḥamle-i evvelîde ser-i bed-manzar-ı ‘Amr hindüvâne-i Ebû Cehl gibi ferş¹⁰-i meydâna ḡaltân olup ḥazret-i imâm gül-bāng-ı tekbîr-i zaferî pîrâye-i kitâbe-i ṭāḳ-ı aḥḍar eyledi. Bu ḥâlet müşadehesinden taraf taraf [A1 82b] velvele-i sitâyiş [B 108] ü taḥsîni zezele-baḷş-ı ṭârem-i heftümîn eylediler. ‘Amr ile hem-rikâb-ı meydân-ı cesâret olanlardan Dırâr bin el-Ḥaṭṭâb ve Hübeyre bin Vehb şâh-ı merdân

1 vedd: vedâd M

2 senün -M

3 tehevvr ile: tehevvründen A1

4 eyledi: idüp B

5 destinde -M

6 ḥamle -M

7 Zülfeḳâr: zeylül-fahḥâr M, A1

8 **Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün**

Onun heybet sedası ve metanet narasından dolayı felek, dizgini kırmış, kaza da gemini koparmış.

9 şikeste: fikende A1, A2

10 ferş: firâş A1

ile muḳātele-i intikām sevdāsına düşüp ikisi defaten hücūma mutaşaddī olduklarında Dırār nazra-i ḥaşm-süz-ı kerrâre tâb getürmeyüp gürizi vesīle-i necât bilicek Vehb daḥı zırhını cāme-i ḥayāta bedel meydāna endāḥte idüp murğsān meclis-i ḳafes-i āhenīnden cānib-i selāmete perrān oldu. Nevfel bin ‘Abdu’llāh-ı Maḥzūmī daḥı ‘inān-gerdān-ı güriz olup ḥendeḳden cānib-i küffāra pertāb dā‘iyesinde iken ḳa‘r-ı ḥendeḳe ḡaltān olmaḡın ol kelb-i ḥayret-zedeyi çire-destān-ı ḡuzāt yek-bāre seng-bār¹ eylediler. Terāküm-i ṭabance-i aḥcārdan bızār olup ḳudūm-ı merg-i rāḥat-baḥşāya biñ cān ile ümīd-vār olmaḡın beni vech-i āḥir ile ihlāk² taḥmīl-i cemīle-i minnetdür.

Beyt:

ما را بدست ناز مده خود بکش بتیغ
اینست از مروّت تو التماس ما³

diyü feryād idicek ḥazret-i imām rüy-i şefḳat ü merḥametden tih-i ḥendeḳe [A2 91a] teşrif-i nüzül erzānı buyurup erre-i Zülfeḳār ile miyānından dü nīm eyledi.

Beyt:

ز بسکه غمزه او خوار و زار میکشدم
بعجز میطلبم هر دم از اجل یاری⁴

‘İkrime ve Mirdās meşakḳat-ı bisyār ile mecma‘-ı küffāra vāşıl oldılar. Mā-ḥaşal naḥl-i nev-res-i ḥadīḳa-i velāyet kerrema’llāhü vechehü bu gūne kāşāne-i müteḥayyileye nā-güncide bir emr-i bedī‘a maşdar olıcaḳ neş‘e-i ma‘cūn-ı neşāt ile şem‘-şıfat ‘arız-ı efrūḥte ve ḳāmet-i efrāḥte ile ḥuzūr-ı seyyidül’l-beşere rû-māl idüp⁵ ṭûb-ı meş‘ale-i ḡurūr olan ser-i ‘Amr’ı ḥāk-endāz idicek zebān-ı feşāḥet-beyānından leme‘ān iden çend beyt-i ḥātimesidür ki ḥaṭṭ ü ḥāl-i cemāl levḥa-i maḳāl kılındı.

1 seng-bār: seng-sār M

2 ihlāk: helāk M

3 **Mef’ülü Fa’îlâtü Mefā’ilü Fā’ilün**

Bizi naz eline verme, kendi kılıcın ile öldür. Senin kereminden bizim dileğimiz budur.

4 **Mefā’ilün Fe’îlâtün Mefā’ilün Fe’ilün**

Onun gamzesi beni hor ve hakir bir şekilde öldürdüğünden dolayı, çaresizlikten her dem ecelden yardım diliyorum.

Beyit -M, A2

5 rû-māl idüp -M

kañtara-i fenâdan imrâr idicek sâz ü selebine tenzîl-i nigâh-ı iltifât buyurmadılar. Hâher-i ‘Amr maşra‘ı üzre gelüp dır‘ u câme vü selebin ber-câ göricek bî-ihtiyâr ¹ ما قتله إلا كفو كريم maqālî ile güyâ olup ‘âkıbet aña ilbâs-ı hil‘at²-ı fenâ iden Cenâb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtażâ idügin istiş‘âr idicek bu iki beyti mersûm-ı şaḥîfe-i iştihâr eyledi.

Şî‘r:³

لو كان القتال عمرو غير قتاله
لكنت أبكي عليه آخر الأبد
لكن قاتله من لا يعاب به
من كان يُدعى قديما بيضة البلد⁴

Mervîdür ki sebük-serân-ı kefere-i Kureyş cânib-i sulṭânü’r-rusüle ir-sâl-i sefir⁵ idüp lâşe-i bed-heykel-i ‘Amr Nevfel’i tamâm şart⁶-ı edâ-i diyet ile iştirâya talebkâr oldılar. Sulṭân-ı müstağniyü⁷ t-tab‘-ı erîke-i aṭâ ‘aleyhi ekmelü’t-teḥâyâ “Anlaruñ ne cesed-i nâ-pâkine ve ne kıymet-i ḥabîsesi-ne ihtiyâcumuz vardır.” diyü ol iki lâşe-i murdârı cânib-i küffâra endâhte eylediler. [A1 83b] Mâ-ḥaşal medâr-ı i’tibâr-ı küffâr olan ‘Amr bin ‘Abdüvedd âteş-i bî-dûd-ı şimşîr⁸-i Ḥayderî ile reh-peymâ-yı dereke-i nîrân olduğı süfehâ-yı [M 73b] Aḥzâb’a dağ-ı derûn ü bâḫınları meslaḥ-ı ḥanâzîr gibi pür-ḥûn olıcaḥ rûz-ı mübârezenüñ ferdâsında ḳahramân-ı ḳâf-güşâ-yı şubḥ bâlâ-yı heyûn-ı gerdûnda ḳurâb-ı ḳabr-fâm-ı zâlâmdan şimşîr-i elmâs-gün ilma‘ına der-kâr olıcaḥ kefere-i ḳabâ’il-i Kureyş niṭâḳ-ı cem‘iyyeti⁹ der-miyân idüp Yehûd-ı peymân-güsîl-i Benî Kureyẓa’nuñ daḫı inzimâmı ile bi’l-ittifâḳ dâ’ire-i ğadîr-i [A2 92a] mâ’û’l-ḥayâtı zulmet ihâṭa itdüğı gibi İslâmiyân’uñ muḥâşarasına şarf-ı ḳudret idüp ṭulû‘-ı felâḳdan ğurûb-ı şafaḳa dek bâzâr-ı kârzârı bir ğüne germ eylediler ki ğuzât-ı mu-

1 Onu öldüren onun dengiydi.

2 hil‘at: kisve M

3 Şî‘r: Naẓm M, ‘Arabîyye A1, Şî‘r ‘Arabî A2

4 Basît

“Eğer Amr’ın katili Ali olmasaydı, ben (onun dışındakiler için) ebeye kadar ağlardım. Fakat öldürülen bundan dolayı kınanmaz. Çünkü O (Hazret-i Ali) önceden de şehrin seçkini (pehlivanı) olarak bilinirdi.” (Hüseyn bin Muhammed ed-Diyarbakrî, *Târiḥü’l-Hamîs fi Ahvali Enfusi’n-Nefsîs*, C.1, s. 488)

5 sefir: şafir B

6 şart: farṭ B

7 müstağnî -M

8 şimşîr -A1

9 cem‘iyyeti: ḥamiyyeti A1

vaḥḥidîn taklîb-i ebşâra kudret ve tebdîl-i mevâzî¹-ı iḳdâma fırsat bulamadıkları cihetden namâz-ı pîşîn ü pesîn¹ ü şâm ‘urza-i fevât olup sükûn-ı tûfân-ı veġâ ḥilâlinde işâret-i peygamberî ile Bilâl-i Ḥabeşî radîya’llâhü ‘anh medd-i rişte-i ezân idüp evḳât-ı şelâseye bir iḳâmetle ‘ale’t-tertib şîrâze-bend-i ḳazâ oldukları ḳalem-zede-i ba’zı rüvât-ı siyerdür. Ammâ Cenâb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtaẓâ’dan mervî olan ḥadîs-i نارا كما ملأ الله بيوتهم وقبورهم müfâdı üzre ancak nigâşte-i cerîde-i fevt olan şalât-ı ‘aşr idügi hüveydâdur. Şâne-i ḥâme-i Muḥammed bin İshâḳ raḥimehumu’llâh bu vech ile [B 110] şiken-güşâ-yı tūr-ra-i müca‘ad-i rivâyetdür ki ol rûz-ı veġâ-endüz ki ziḥâm ü saṭvet-i küffâr-dan aḥvâl-i mü’mînîn düşvâr olup eger cenâḥ-ı müşğ-fâm-ı t̤â’ir-i ḳalâm taḥallül itmese beyze-i beyzâ³-yı İslâm⁴ ḥâşâ dest-ḥûş-ı inhizâm olmaġa ḳarîb olup be-taḥşîş miyân-ı İslâmiyân’da olan dîḳ-ı ma’âş ve vûs‘at-ı kerb ü miḥen ve ġalebe-i ġalâ ve istilâ-yı a‘dâ ḥavşala-i taḥammül ü işṭibârdan bîrûn olmaġıla herkes [A1 84a] benefşesân ser-be-zânü-yı ‘acz ü ızṭırâr olup ekşerî dest-mâye-i ḥayât-dan me’yûs mânende-i murġ-ı nîm-bismil güşîş⁵-i ‘âcizâne ile munṭazır-ı fenâ idiler.⁶

Beyt:

باز بمیدان ما موج⁷ بلا بسته صف
پای فلک در میان رسم امان برطرف⁸

[A2 92b] Bu ḥâletde ġamâm-ı ḳalâm-ı endûḥ incilâya şürû‘ [M 74a] idüp leṭâ’if-i ġaybiyye-i İllâhî’den bir laṭife-i ḥafîyye leme‘âna başladı.⁹

Mısra‘:

بسا لطیفه که در ضمن نامرادیهاست¹⁰

1 pesîn -A1

2 “Onlar nasıl güneş batıncaya kadar uğraştırıp bizi namazımızdan alıkoydularsa, Allah da onların evlerine ve kabirlerine ateş doldursun.” (Buhârî, *Sahih*, C. 4, s. 43)

3 beyzâ -A1

4 İslâm -M

5 güşîş: güş A1

6 idiler: oldılar A2

7 mevc: fevc A1

8 Müfte’ilün Fâ’ilün Müfte’ilün Fâ’ilün

Bizim meydanımızda bela tekrar saf bağladı. Feleğin ayağı arada eman dileğiyle bertaraf oldu. (Urf-i Şîrâzî, *Divan*, Gazeller, Gazel 357/1)

9 leṭâ’if-i ġaybiyye-i....lema‘âna başladı -A2

10 Talihsizliğin altında o kadar latife var ki...

Hulâşa-i icmâl bu ki Nu‘aym bin Mes‘ûd-ı Ğatafânî ki tâ ol ana gelince âşnâ-yı lücce-i işrâk olduğundan mâ‘adâ debistân-ı mekr ü hilede sebağ-ı hân-ı mekâ’id-i şeytânî ve ihtirâ-ı ğavâmız-ı ihtidâ’da bî-müdânî idi. Nâ-gâh ol günde ser-engüşt-i ‘inâyet-i İlâhî varak-ı zamîrin kabûl-i nağş-ı sîne-fürûz-ı hidâyete taḥvîl idüp ferrâş-ı kader miyâne-i aşnâ vü bîğaneyeye perde-i ‘anber¹-gün-ı şâmî âvîhte idicek hafiyiyeten kenâr-ı ḥendeke gelüp izn-i pâsdârân-ı ḥendeke ile meclis-i münîr-i şem‘-i risâlete pervânevâr rûmâl eyledi. Keyfiyyet-i kudûmından istiḥbâr buyurulduḡda evvelâ fetile-i zebânın mişkât-ı nübüvvet²den şu‘le-rübâ-yı îmân eyledükdən sonra bir nüşâ-i tedbîr-i dil-peḡîri bu vech ile mevzû‘-ı rahle-i inhâ eyledi ki “Yâ Resûla’llâh aḥzâb-ı kefere-i bed-encâm benüm dâḥil-i sefine-i necât-baḡş-ı İslâm olduğumdan henüz bî-ḡaber olmaları ile eger ruḡşat-ı ‘aliyye erzânî buyurılır ise bir taḥrîk-i bâdbân-ı ihtiyâl ile keşti-i cem‘iyyetlerin³ ser-geşte-i girdâb-ı perîşânî itmek âsândur.” Seyyidü’l-enbiyâ ‘aleyhi ezkiya’t-teḡâyâ “Yâ Nu‘aym enbân-ı iḡtidârunda olan mühre-i bâzîçe-i müşâ‘-bidâne a‘mâlinde ihmâl itme ki⁴ إن الحرب خدعة⁴ hemân Nu‘aym ol maḡal-den şeb-i târda delâlet-i şu‘le-i fânûs-ı İslâm ile ser-ṡavîle-i ḡar-nejâdân-ı Benî Kureyza ya’nî Ka‘b bin Esed’ün ḡayme-i vaḡîmesine [A1 84b] ‘azm eyledi. Ka‘b mevcûd olan eşbâh-ı kabîle ile maḡdem-i Nu‘aym’dan mübtehic⁵ olup⁶ lâzime-i tekrîm-i miḡmândârânevi taḡdîm eylediler. [A2 93a] Nu‘aym tamâm⁷ mevvâre⁸-i daḡîḡa-rîz-i ihtiyâl idâresine maḡal bulup ḡarekât-ı çeşm ü ebrûyî evzâ‘-ı ḡaber-ḡâḡâneye bâl ü per ve âh-ı nühüfte-i sâḡte ve enîn-i nîm-şinüfte-i perdâḡteye eṡvâr-ı nîk-endîşaneyi ser-ber⁹ iderek ve ḡâḡ ser-rîşte-i taḡrîri ‘uḡde-i tenaḡnuḡ ve sekte-i [B 111] tefekküre giriftâr iderek hezâr gûne şîve-i ferḡunde¹⁰ ile derûn-ı intizâr-keşân-ı istimâ‘ı kabûl-i te‘şîr-i maḡâla tamâm küre-i âteşin itdükden sonra “Ey vücûh-ı Benî Kureyza sizünle [M 74b] ülfet-i şâḡîḡa-i sâbıḡadan nâşî hevâ-

1 ‘anber: ḡabrâ A1

2 nübüvvet: nebevîden B

3 keşti-i cem‘iyyetlerin -M

4 “Harb hiledir.” (Buhârî, *Cihâd*, 154.)

5 mübtehic: mütebehhic A1

6 olup: oldılar A1

7 tamâm -M

8 mevvâre: miḡvere A2

9 ser-ber: serîr M

10 ferḡunde: firibende A1, B

yı fezâ-yı maḥabbetîñüz pervâzgâh-ı tã'ir-i zâmîrüm idügi zâhiren sizlere daḥı hafî degüldür.” didükde¹ mânende-i ney-i mûsikâr cümlesi birden² yek-nağ-me-i taşdıķ olıcaķ Nu'aym eyitdi ki “Ey vefâdârân-ı dîrîn sizlere temâşâ-yı aḥvâl-i ṭarafeyn meşğalesiyle kendi encâm-ı ḥālîñüz mülâḥazasından ğafletdesiz. Ammâ iktizâ-yı maḥabbet³-i bî-ğarazâne ile birkaç günden berü sizüñ emriñüzde bir endîşe-i cân-fersâ bu muḥibb⁴-i vefâ-kîşe vâsıta-i taḥdîş olmuştur. Ḥattâ teķâzâ-yı dâ'ıye-i ḥulûş böyle⁵ hareket-i bî-hengâma vesîle-i ictirâ olmuştur.” didükde Benî Kureyza daḥı ziyâde ğavṭa-ḥ'âr-ı girdâb-ı telâş olup bu mücmelüñ⁶ tafşilinde icâle-i kümeyt⁷-i takrîre niyâzmend oldılar. Nu'aym eyitdi, “Ḥulâşa-i efkâr budur ki ḥâlâ cem'ıyyet-i Kureyş ve kabâ'il-i sâ'ir⁸ egerçi şimdiki ḥâlde sevdâ-yı istîşâl-ı İslâmiyân'a şarf-ı dest-mâye-i iķdâm itmededürler. Ammâ taraf-ı İslâmiyân daḥı lâzime-i müdâfa'ada mu'amele-i musâhele-i taķşir itmiyorlar. Tã'ife-i Kureyş'üñ ḥoķķa-i tıynetleri ma'cün-ı himmetden tehîr⁹ olmağıla imtidâd-ı eyyâm-ı kıtâl müstevcib-i kelâl [A2 93b] olmadan ğayrı kıllet-i zâd ü 'alef daḥı 'ilâve-i melâl olmağıla şûret-i rücû' zuḥûrî aķreb ihtimâldür. [A1 85a] Eger öyle bir ḥâlet-i ferâĝ vâķı' olup mevâṭın-ı aşıyyelerine rücû' taķdîri üzre herkes me'men-i istirâḥatında âsûde-nişin-i bisât-ı ḥuzûr oldukları zamânda zâhiren nevbet-i istilâ İslâmiyân'a intikâl itse gerekdür. Sizler daḥı anlar ile binâ-yı 'ahdi bir ğüne taḥrîb itdiñüz ki bu mertebeden şoñra ta'mîr ü termîmi bir ṭarîķ ile¹⁰ ihtimâl-dâde-i mî'mâr-ı ḥıred degüldür ve ol leşker-i dil-âzürde-i şâ'ıķa-i satvet hücûmuna ṭaķat-ı muķâvemetüñüz¹¹ daḥı ma'dûm idügi nümâyândür. Keyfiyyet-i ḥâl bu minvâl üzre olıcaķ niçün bu renc-i rûḥ-fersâya bir 'ilâc-ı şâfi ve bu derd-i ârâm-güsile bir tedbîr-i vâfi mülâḥazasında olmazsız?” didükde Benî Kureyza yek-sere raķde-i ğafletden bîdâr ve sekr-i ḥayretten ḥüşyâr olup sînelerin ğufte-i müşt-i nedâmet ve rîşlerin kende-i engüşt-i melâmet

1 didükde -M

2 birden: bir yerden M

3 maḥabbet -M

4 muḥibb: maḥabbet A1

5 böyle: bu B

6 mücmelüñ: maḥalüñ M

7 kümeyt: kemiyyet M

8 sâ'ir -M, A1

9 tehîr: ḥâlî M

10 bir ṭarîķ ile -M

11 muķâvemetüñüz: mudâfa'atüñüz A1, A2

itmege [M 75a] başladılar. ‘ākıbet bu zaḥm-ı nā-pezirā-yı iltiyāmuñ merhem-i tedārükünde Nu‘aym’uñ ṭabīb¹-i ḥazīk re’yinden istimdād eylediler. Nu‘aym eyitdi, “Eczā-ḥāne-i müteḥayyilede bundan ḡayrı dārū-yı şifā-baḥş çeşm-zed-i üstād-ı ḥired-i ḥurde-bīn degüldür ki a’yān-ı Ḳureyş ve Benī Ğaṭafān’dan çend nefer-i nāmdarı “alā-ṭarīk-i’l-mürāhene²” ittiḥāz idüp kendi ḥişārīñuzda mevḳūf-ı küşe-i istiḳrār itdükden soñra ferāğ-ı bāl ile imdād eylesesiz [B 112] ki Ḳureyş’e öyle bir ‘arıza-i melāl ve rücū‘ ḥudūşında sizi dest-i İslāmiyān’da tenhā koymayup anlar daḥı size def‘-i ḥuşūmda i‘ānet eyleyeler. Benī Ḳureyza Nu‘aym’uñ risāle-i [A2 94a] re’yine ḥāme-i şenā ile taḳrīz-i istiḥsān taḥrīr eyleyüp³ bu niyyeti cerīde-i ḥatīrlarında şebt eylediler. Nu‘aym ol maḥalden mecma‘-ı Ḳureyş’e gelüp bu siyāk üzre ıtlāk-ı zimām-ı maḳāl eyledi ki “Ey vüçühül-‘aşīret ba’zı müsterākān-ı serā’ir⁴-i aḥbārdan bāzār-ı sāmī’ada bir⁵ nesīc-i nev-naḳş-ı tāze-renk zuḥūr eyledi ki Benī Ḳureyza bu cānibūñ lāzime-i muḥāşarada tesāhülüne ve İslāmiyān’uñ [A1 85b] müdāfa’ada şebātların müşāhededen nāşī sizūñle olan mu‘āqadelerine peşimān olup İslāmiyān ile nihānī⁶ tecdid-i rābīṭa-i mīşāk eylemişler. Ol şart ile ki eşrāf-ı Ḳureyş ü Ğaṭafān’dan bir nice nām-āver-i nāfızūl’-kelimeyi dāne-i tedbīr ile dām-ı tezvīre düşürüp ser-ḳāfile-i muḥācīrīn cānibine teslimi vāsīta-i isti‘fā-yı cürm eyleyeler. Anları reyān-ı ābişḥor-ı şimşir itdükden soñra ittifaḳ ile cānib-i Ḳureyş’e hecme-i intikām eyleyeler. Egerçi bu haber muḥtemel-i şıdk ü kızb idügi muḥaḳḳaḳdur, ammā hele anlardan öyle⁷ bir ḥareket iḥsās olunup yāḥūd şüret-i mekr ile ṭaleb-i mürāheneye⁸ delālet ider, bir vaż‘-ı müşāhede olunursa şad el-ḥazet ki kendi dest-i iḥtiyārīñuz ile ‘umde-i ḳabā’il olan ricālī ḡaflet ile düşmene teslim itmeyesiz.” Ebū Süfyān vesā’ir küffāruñ bu ḥaber¹⁰-i müvāḥḥişden micmere-i kilisā-yı ḍalāl olan dimāğları pür-dūd ü ḥayret olup ‘İkrime bin Ebī Cehl [M 75b] ya’nī¹¹

1 ṭabīb -A1

2 Rehin yolu üzerine...

3 eyleyüp: idüp A1

4 serā’ir: sā’ir M

5 bir: bu B

6 nihānī -A1, A2

7 öyle: böyle A1

8 mürāheneye: müdāheneye B

9 itmeyesiz: eylesesiz A1

10 ḥaber: peyām A1

11 ya’nī -A1

berây-ı teccessüs-i hâl-i Benî Kureyza'ya bu haber ile irsâl eylediler ki bu diyârda tûl-i ikâmet zahâ'ire vesîle-i kıllet ve devâbba zerî'a-i fiğdân-ı kuvvet olup bundan sonra da hı ziyâde tevaqquf müris-i za'f olacağı mütehaqqık olmağın "Yarın serâ¹-perde-i [A2 94b] zulmet-i dâmen-çîn olduğu hengâmda ber-vech-i ittifağ icâle²-i gezlik-i şimşir itmek ile sevâd-ı İslâmiyân'ı hâşâ şahîfe-i şühûddan nâ-bûd idelüm. Benî Kureyza didiler ki yarın nişangâh-ı sübha-i üsbü' olan yevmü's-sebtdür ki aḥkâm-ı şerî'at³-ı Müseviyye'de yevmü's-sebtde bizüm nicelerimiz dest-i taşvîr gibi kuvvet-i gîrâyiden ta'îl olınmak ehemmi merâsim-i dîniyyemüzdendir. Yevmül-Uḥud'da dest-i eşellimizden girih-i ḥukm-i Tevrât münḥal olduğu zamânda bile mādâmkî eşrâf-ı Kureys ve a'yân-ı Ğaṭafân'dan bir cem'-i zânü-zede-i ziyâfet-hâne-i ḥişârumuz olmaya, bizden size ümîd-i i'ânet nâ-müyesserdür. Zîrâ sizler 'adem-i neyl-i merâm taḫdîri üzre dâr [A1 86a] ü diyârınızu vüche-i rücû' eylediğünüz zamânda biz pençe-i cân-şikâf-ı şîrân-ı İslâm'da zebûn olacağumuz bedîhîdür. Öyle olıcağ bize öyle maḥalde i'ânet ü imdâd itmek sizün daḥı zîmmet-i ḥamiyyetiñüze lâzım gele." 'İkrime haber-i nâ-ümîd ile mecma'-ı [B 113] Kureys'e rücû' eylediğinde Nu'aym'ın maḳâline ṭamğâ-yı taşdik urdılar ve Benî Kureyza'ya bu maḳûle peyâm-ı bârid iblağ⁴ eylediler ki ol nuḳûş-ı taşvavvurı deyr-i zamîrlerinde maḥv itsünler ki ne anlardan istimdâd-ı kârzâr ve ne a'yânümüzü pâ-beste-i dâmgâh-ı ḥişâr iderüz. Biz 'an-ḳarîb mevâṭın-ı me'lûfemüzde murabba'-nişin-i maḳşûre-i âsâyiş⁵ olduğumuz zamânda anlar pençe-i şikence-i İslâmiyân'da giriftâr ḳalsunlar. Bu haber Benî Kureyza'ya vâşıl olduğda püşt-i destlerin gezide-i dendân-ı nedâmet ve sînelerin şerḥazâr-ı nâḥun-ı melâmet idüp anlar daḥı maḳâl-ı Nu'aym'ı sebt-i ceride-i taḫkîḳ eylediler. Nu'aym'ın bu tedbîr-i dil-pezi [A2 95a] muvâfiğ-ı taḫdîr olup bi-emri'llâhi te'âlâ ol günden sonra eczâ-yı niẓâmları rehîn-i tefriḳa-i ihtilâl oldu. Andan sonra çend rûz daḥı muḥârebât-ı 'adîde ile maḥşûrân-ı [M 76a] müslimîni tazâyîḳa ikdâm eylediler. Ammâ şevâḥîḳ-i 'arşa-i imân⁶ daḥı müdâfa'aya bezl-i tüvân eylediler.

1 serâ -M

2 icâle: ihâle A1, A2

3 şerî'at: şerîf A1

4 iblağ: vârid A1

5 âsâyiş: maḳşûd M

6 imân: İslâm M, B

Mervîdür ki Hayyân bin el-‘Urfata eşnâ-yı harbde bir hadeng-i âteşin-peykân perrân idicek Sa‘d bin Mu‘âz rağıya’llâhü ‘anhuñ sâ‘idin-de olan ‘ırk-ı ekhele mânend-i mîl-i mikhele işâbet eyledi. ‘ırk-ı ekhel üşül-ı ıtnâb-ı hayme-i bedenden bir tınâbdur ki aña işâbet-i zahm vâkı‘ olsa sultân-ı rûh terk-i serâ-perde-i beden itmedükçe cüşiş-i pergâle-i hûn inķitâ‘-pezîr olmaz. Hâzret-i Sa‘d rağıya’llâhü ‘anhuñ darb-hâne-i cismin-den kaţarât-ı hûn mânend-i zer-i sürh müte‘âkıben tevârûde şürû‘ idicek mahşül-ı âhîrîn sâl-i ma‘mûre-i hayâtı olduğın cezm itmegin bârgâh-ı hüdâvend-i müte‘ale dest-i niyâzı bu vech ile efrâşte [A1 86b] eyledi ki “Hüdâyâ eyyâm-ı câhiliyyetde benümle hem-‘ahd iken şimdi beni¹ pîşgâh-ı habîb-i muhteremünde şermsâr eyleyen Benî Kureyza’nuñ dil-h‘âhum üzre eczâ-yı semiyye-i vücûdların güfte-i hâven-i hevân olduğın görmedükçe fânüs-ı mînâkârî-i cism-i nizârî şem‘-i cihân-tâb-ı hayâtıdan mehcûr eyleme!” diyü dest-i du‘âyı ruh-sûde-i itmâm itdüği dem bi-hamdı’llâhi² te‘âlâ kaţarât-ı sâ‘ile-i hûna vakfe-gîr³-i sükûn ‘arız olup gül-berg-i pejmürde-i ‘izârî def‘aten iktisâb-ı tarâvet-i tâze eyledi. Zerkârân-ı çâr-sû-yı siyer-i hayrül-beşer bu resm üzre levha-nigâr-ı rivâyet olmışlardur ki müddet-i muhâşara yek-mâha qarîb olmış idi ki hâzret-i fahrül-mürselîn⁴ şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem se şebâne-rûz [A2 95b] mescid-i fethde peygûle-nişin-i münâcât olup اللهم منزل الكتاب سريع الحساب اهزم الأحزاب اللهم اهزمهم⁵ ووزلزلهم وانشرونا عليهم⁶ du‘âsın kârgâh-ı seccâde-i niyâzdan kârvân-ı kârdân⁶ ile şehir⁷-bend-i icâbet-hâne-i kibriyâya revân eylediler. Yevm-i şâliş ki [B 114] rûz çihâr şenbih idi, beyne’ş-şâlâteynde beşere-i mübeşşereleri gül-güne-nümâ-yı nüvîd-i beşâret olarak maţla‘-ı bâb-ı mescid-i şerîfden âfitâb-şîfat dirahşân olup kudûm-ı şâhid-i dil-ârâ-yı fethi aşhâb-ı kirâma tebşîr buyurdılar. Ve bu müjde-i nuşret zımnında dâmen-i sâmi‘a-i aşhâbı le‘âl-i beşâret-i uhûrâ ile [M 76b] bu vechile mâl-â-mâl buyurdılar ki bu hareket cünbiş-i vâ-pesîn-i dil-mürdegân-ı işrâkdur. Ba‘de’l-yevm pây-ı hıttâ-pey-

1 beni -A

2 bi-hamdı’llâhi: bi-emri’llâhi M

3 -gîr -M

4 -mürselîn: -rusûl B

5 Ey kitabı (Kur’an’ı) indiren, hesabı en çok gören, kavim ve kabileleri bozgunlara uğratan Allah’ım! Şu kabileleri de hezimete uğrat; sars onları Allah’ım! Onlara karşı bize yardım et. (Buhârî, *Cihâd*, 97)

6 kârdân -M

7 şehir: eşher B

mā-yı müşrikîn memâlik-i münevvere-i imāniyânı¹ dâğdâr-ı naķş-ı iķdām itmek nā-müyesserdür. Ammā pergâr-ı haţavât-ı muvaḥḥidîn ba‘d-ez-în ḳalem-rev-i işrâķı pā-zede-i taḥķîr ve muḥâṭ-ı dâ‘ire-i teşḫîr idecekleri nü-vişte-i cerîde-i taḥdîrdür. Tebşîr-i faḥr-i cihân ile şîrîn-kāmân-ı ḥālîşü’l-‘aķî-de-i imân fâ‘iz-i müserret olup zuhûr-ı elṭâf-ı ḥafîyye-i İlâhî’ye nigerân iken beyne’l-‘aşri ve’l-mağrib nā-gāḥ mehebb²-i şarşar-ı ḳahr³-ı ḥudâvendî-den bir tünd-bād-ı [A1 87a] ḥîşâr-efgen ve bir rîḥ-ı ‘âşîf-ı bâzû⁴-şiken bir vech ile hûbûba âğâz eyledi ki defâten ḥıyâm-ı küffâr-ı lî‘âmı düş-ı hevâ-da hem-pervâz-ı ḳıṭ‘at-ı şehâb ve tınâbların nümüne-i nâr-ı şihâb eyledi. Gerdiş-i ğırbâl-i gird-bād dîde-i bî-nûr-ı müşrikîni ḥur-çîn-i ḥâk-keşâ-na döndürüp ḳudûr u çanâķların⁵ kâse-i ümîdleri gibi ser-nigûn eyledi. [A2 96a] ⁶ قال عليه الصلاة والسلام نصرت بالصبا وأهلكت عاد بالدبر

Beyt: باد صبا بیست میان نصرت تو را
دیدى چراغ را که بود باد یاورى⁷

Galebe-i te‘şîr⁸-i sermâdan mefâşıl-ı enâmîl ü a‘zâları pençe-i çenâr⁹ gibi ḥilye-i mäsikeden mehcûr oldu.

Beyt: چنان آتش از بیم صرصر بلرزید
که در زیر آتش سمندر بلرزید
چنان حمله آورد یاجوج سرما
که چون گرد سد سکندر بلرزید¹⁰

1 imāniyânı: imānı M

2 mehebb: mehib B

3 ḳahr -A1

4 bâzû: bārū M

5 çanâķların: ecfânların M

6 “Aleyhi’s-salatü ve’s-salam dedi, saba rüzgarıyla yardım olundum. Ad Kavmi de dubûr rüzgarıyla helak olundu.” (Buhârî, *İstiskâ* 25)

7 **Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün**

Bad-ı saba, senin galibiyetini sağladı. Rüzgârın kendisine yardımcı olduğu cırayı görmüşsündür!

8 te‘şîr -A1

9 çenâr: ḥıyâr B

10 **Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün**

Ateş, sarsar korkusundan öyle titredi ki semender de ateşin altında titredi. Soğuşun Ye‘cüc’ü öyle bir hamle yaptı ki İskender’in seddi toz gibi titredi.

Ceyş-i sermā bir gūne tārācger-i tāb ü tüvān oldu ki dide-i küffāra kün-c-i düzaḥ cāme-h̄ʿāb-ı vişāldan nāzikter görinürdi.

Beyt:

ز زخم لطمه سخت زمستان
رخ گردون کبود و مهر لرزان¹

Efvāc-ı şarşar-ı kūh-endāz miyānesinden āvāze-i cünūd-ı rūḥānī ve ‘alā’im-i hevl-nāk-ı āsmānī istimā’ ile cem’iyyet-i eṣrāk zehre-terāk olurlar idi ve miyāne-i arz ü semādan şadā-yı ecniḥa-i ulviyyīn ve gül-bāng-ı gūlgūle²-i tekbīr-i kerrübīn zelzele-baḥş-ı dehşet olmada idi. كما قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا﴾³ eger ‘aşr-ı şerīf ḥazret-i raḥmeten li’l-‘ālemīn şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem olmasa idi eczā-yı arzīn bi’t-tamām [M 77a] mūhre-i necefvar mūncemid olacağı ḫalem-zede-i ba’zı⁴ müdaḫḫikān-ı āşārdur. Bu ḡazā-yı ḡarrāda ḥizmet-i i‘ānet ile sāḥa-i ḡabrāya nüzul iden muraşşa‘-bālān-ı āşiyāne-i melekūt [B 115] hezār nefer olmak üzere⁵ meslūk-ı yerā‘a-i ‘anberīn-i müfessirīndür. [A2 96b] Āvāze-i hevl-engīz-i [A1 87b] āsmāniyāndan ḥuyūl-ı Tāzī vü cimāl-i Ḥicāzī efsār ü peyvendlerin rişte-i peymān-ı bed-‘ahdān gibi cümle⁶ şikest idüp cibāl ü şaḥārīye remān ü devān oldılar. Bu naḫş-ı bü’l-‘aceb zūhūrī ki şaḥīfe-i müteḥayyilede nā-ma‘hūd idi, küffārī ḥāşāk-ı lücce-i ḥayret idüp bir laḫza daḥı vaḫfe-i tereddūd istiḥālesi maḥsūm olmağın zevraḫ-ı vūcūdī sāḥil-i selāmete iṣāl sevdāsiyla ol şeb-i tīre vü tārda bāre-i gūrīze ‘inān-rīz oldılar. Ser-geşte-i tih-i ḥirmān ya‘nī Ebū Süfyān kemāl-i telāş ü ıztırābından nāşī zānū-yı nāḫada olan ‘uḫde-i ‘iḫāla bile gūşāyiş virmeden süvār olup leng ü lūk vādī-i firāra sülūk eyledi. Hūzeyfetü’l-Yemānī raḍīya’llāhü ‘anh ināre-i tenvīr⁷-i rivāyet eylemişdür ki ol şeb-i serd ü tīredeki genc-i yaḥdān aña nisbet kūşe-i külḥen ve ḡiyābe-i ḡār aña nazar ile rüşen idi.

1 Mefā’ilün Mefā’ilün Fe’ülün

Kışın sert tokadından etkilendiği için feleğin yüzü morardı ve güneş titredi.

2 gūlgūle -M

3 Allahü Teālā buyurduğu gibi, “Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgar ve göremediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir.” (Ahzāb, 33/9)

4 ba’zı -A1

5 üzere -M

6 cümle -M

7 tenvīr: tenevvür A1

Naẓm:¹

شبی چنانکه ز دهشت جمال ننماید
 فروغ نور تجلی به موسی عمران
 شبی سیاه چنان² کز کمال تیرگیش
 زمان زمان ره تلبیس گم کند شیطان³

Ol şeb-i teng⁴ ü târda hâzret-i kâşifü'd-dücâ 'aleyhi taḥiyyâtü'l-verâ sec-câde-i tâ'at üzre girih-bend-i sâ'id-i 'ibâdet olmuşlar idi ve aşhâb-ı kirâmdan çend nefer qurb-ı ḥayme-i nebevîde galebe-i bürüdet ve şiddet-i mecâ'et-den ham-şüde-i tevârî vü istikânet olmuşlar idi. Fahrü'l-enbiyâ şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem çend rek'at itmâmında kıdd-i şadâların medd buyurup [A2 97a] "Âyâ kimdür ki cânib-i Kureş'den bize tecessüs-i aḥbâr idüp bu hizmet muḳâbelesinde ferdâ-yı ḥaşrde bizümle bile gül-geşt-i çemenzâr-ı na'im eyleye?" buyurduḳda bîm-i sermâ ve şiddet-i cû'dan bir kimse kıyâma cesâret idemeyüp cevâb-ı seyyidü'l-enbiyâ edâsında⁵ girîve-i teḡâfüle gürizân oldılar. İmâmü'l-enbiyâ yine namâza şürû' buyurup bir nice rek'at daḫı edâdan soñra [A1 88a] yine nehc-i sâbık üzre ḥuẓzâra itâle-i kemend-i [M 77b] teklîf buyurduḳlarında yine birisinden aşlâ şüret-i icâbet bedîd olmayıcaḳ üç dört nefer kimseyi kendi ismi ile da'vet buyurduḳlarında her biri istimâ' iderken "Ḥudâ ve Resûl'üne i'tişâm iderüm ki böyle leyle-i şâḳḳada beni maḳâmumdan taḥrîk itmeye." diyü izhâr-ı cevâbda teḡâfûl eylediler. 'âkıbet "Yâ Ḥüzeyfetü'l-Yemânî!" diyü baña daḫı tevcih-i ḥiṭâb-ı müsteṭâb buyurduḳda لبيك يا رسول الله diyü maḳâmumdan pertâb eyledüm. Ḥuẓûr-ı izzetlerine dâḫil olduḳda "Yâ Ḥüzeyfe ne ḥâlet mâni' oldı ki da'vetüm istimâ' ider iken icâbetden imtinâ' eyledün?" buyurduḳda didi ki "Yâ Resûla'llâh galebe-i cû ü sermâ, ammâ eşnâ-yı mükâlemede te'sîr-i berdden bend bend mefâşıl-ı bedenüm lerzân olup şadâ-yı teḡârüb-ı es-nânum mesmû' olur idi." Fahr-i 'âlem tebessüm buyurup daḫı "Taḳarrub eyle!" buyurdılar. Şebnemvâr [B 116] ol âfitâb-ı 'inâyet câzibesine muḳâ-

1 Naẓm: Beyt M, A1

2 siyâh çünân: çünân ki siyeh M

3 **Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Öyle bir gece ki, dehşetten dolayı Musa-i İmran'a tecelli nuru ve cemal görünmüyordu. Öyle bir gece ki, koyu karanlıktan dolayı şer yolunda Şeytan bile zaman zaman kayboluyordu.

4 teng: hunük M, A1

5 edâsında -A1

6 Buyur yâ Resûlallah!

اللهم احفظه من بين يديه ومن خلفه وعن يمينه وعن شماله ومن فوقه¹ olıcaķ ²و من تحته² du'ası ile yed-i sa'ıdlerin ser ü düş ü sîneme mâlide buyurduķda ķasem be-Hâlık-ı kevineyn ki derûn ü birûnumda ġâ'ile-i ħavf ü cû' ü ser-mâ bi'l-küllîye dâmen-ķeş olup [A2 97b] ġüyâ ki ħalvet-i ġermâbeye duġul müyesser oldu. Andan sonra “Yâ Ĥüzeyfe baña ķavm-i Ĥureyş'den istiġ-bâr-ı ħâl eyle, ammâ kimseye iķâle-i dest-i ta'arruż eyleme.” diyü ħizmet-i tecessüse ta'yîn buyurdılar. Ĥün ber-mücib-i ħizmet-i³ fermûde-i nebevî miyân-ı Ĥureyş'e dâġil olup bir dırâġt verâsına tevârî eyledüm. Bir ħâletde ġördüm ki küffâr ġarıķ-i seyl-âb-ı ħayret olup⁴ ‘İkrime bin Ebî Cehl, Ebü Süfyân’ı hedef-i nâvek-i melâm itmede ki “Yâ Ebâ Süfyân sen re'isü'l-ķavm olasın da bu ķavmi böyle ser-ġeşte-i tih-i ħayret koyup zânû-yı şütürün-de olan ‘uķdeyi bile ħall itmeden [A1 88b] iġtiyâr-ı firâr eylesin!” Ebü Süfyân dahı şerminden şütürından nüzül idüp bend-i zânûsına ġüşâyış vir-dükden sonra “Ey ķavm-i Ĥureyş ba'd-ez-în bu maġalde mecâl-i iķâmet muġâl oldu. Hemân⁵ bir ķadem muķaddem bu varķa-i cân-ġüsilden kenâ-re-ġir olmaġa şitâb idüñ. Hele bende ķuvvet⁶-i tevâķķuf ķalmadı.” diyüp ġâm-engiz-i ġüriz olıcaķ sâ'ırları dahı birbirine tesâbuķ [M 78a] ġarıķıy-la ‘âzim-i râh-ı firâr oldılar ve eşnâ-yı ‘avdetümde nice ecsâm-ı ġarıbe⁷-i nûrâniyyeye dūġâr oldum. Baña didiler ki “Şâġibüñ ħulâşatü'l-kevineyn cenâbına iġbâr eyle ki ħazret-i zü'l-celâl ‘azze ismuhü a'dâ-yı dîni tefriķ ve şîrâzelerin temziķ eyledi.” Bu ħaber-i beşâret-ġüsteri ħuzûr-ı seyyidü'l-be-şerde pîķide-i minvâl-i takrîr eyledüğümde bir mertebe tebessüm eylediler⁸ ki miyâne-i silkü'l-le'al-i dendânlarında bir beriķ-i nûr tele'lü' eyledi. [A2 98a] Mâ-ġaşal eşer⁹-i ‘inâyet-i Rabbânî ile ol ‘uķde-i müşkil münġall ve ol zulmet-i istilâ muncelî olıcaķ maġşûr-ı mazîķ-i ħendeķ olan mü'minîn¹⁰ tengnây-ı âlâm ü ıztırâbdan füşġat-serây-ı selâmet ü istirâġata vaż'-ı ķadem idüp şükr-ġüzârî-i nî'met-i nuşret içün cebîn-sây-ı ħâķ-i niyâz oldılar.

1 muķârin: ķarîb M

2 Allah'ım! Önünden, arkasından, saġından, solundan, üstünden, altından gelecek belalardan onu koru.

3 ħizmet -M

4 olup -M

5 Hemân -B

6 ķuvvet: ķudret M

7 ġarıbe -M

8 eylediler: buyurdılar A1, A2, B

9 eşer -M

10 mü'minîn: müslimîn M

Beyt:¹ Belâ tûfânına şabr eyleyen mânend-i Nûh âhir
Çıkar deryâ-yı gamdan bir kenâre rûzgârıyla

Bu gâzâ-yı ‘ibret-endüzda tebdîl-i pîrâhen-i hayât iden mü’minin ancak altı nefer ve üftâde-i peygûle-i siccîn olan müşrikîn dört nefer olduğu zabt-kerde-i defteriyyân-ı dîvân-ı âşârdur. Mu‘cize-i garrâ² bu gâzâ-yı garrâda ol âfitâb-ı maşrık-ı i‘câz cānibinden sâtî‘ olan levāmî‘-i mu‘cizât-ı ‘ukûd-ı a‘dâd ihâtasından bîründür. Ez-cümle Cābir-i Enşārî radîya’llâhü ‘anh baş-ı süfre-i rivâyet itmişlerdür³ ki eşnâ-yı hafr-ı hendeğde zir-i niṭâk-ı seyyidü’l-âfâkda kemer-i [B 117] kehkeşânda encüm-şîfat üç kıt‘a [A1 89a] seng çeşm-güzârum olmağın se rûz tenâvül-i ta‘âm buyurmaduklarını istidlâl idüp kaṭarât-ı hûn-âbe-i rikḳat dâmen-i müjgānumı gül-gün eyledi. Bir büzgâle ile bir şâ‘ şa‘îr âmâde-i mahzen-i temellüküm olmağın büzgâleyi zebḥ ve ârd-i şa‘îri hamîr itmegiçün şâhibetü’l-beyte tenbîhden sonra huzûr-ı eşrefü’l-mürseline gelüp⁴ hezâr şerm ile şahn-ı hâne-i vîrâneyi meyâmin-i teşrîf ile ğibṭagâh-ı arş-ı berîn buyurmalarına niyâzmend oldum. Miḳdâr-ı ta‘âmı istiḳşâ⁵ buyurduklarında mevcûdı nihâde-i tabak-ı ‘arz eyledüm. “Keşîrûn ṭayyibün⁶” maḳâlî ile taḥrîk-i leb-i behcet⁷ [A2 98b] buyurduklarından sonra “Yâ Cābir ḥatunuña tenbîh eyle ki biz hâneñe vaz‘-ı kadem itmedükçe diki âteş-dândan ve nânı tennûrden bîrûn itmesün.” diyü tenbîh⁸ [M 78b] ve müte‘âkıben “Yâ ehle’l-hendeğ Cābir sizün için tertîb-i ziyâfet idüp hânesine teşrîfînüzi tevakkü‘ ider.” diyü ‘amme-i mü’minîne şalâ-yı da‘vet buyurdılar. Ben daḥı kemâl-i hayret ile hâneme müteveccih olup ḥatunuma didüm ki “Ey za‘îfe encâm-ı hâl neye müncer olur ki ḥazret-i seyyidü’s-şakāleyn ahâlî-i hendeğî bi’t-tamâm hânemüze da‘vet buyurdılar.” Ḥatunum didi ki “Miḳdâr-ı ta‘âm muḥâṭ-ı ‘ilm-i ‘âlîleri olmuş mıdır?” “Belî” didüm. Ol za‘îfe-i hâlişetü’l-‘aḳîde “Al-lâhü ve Resûlühü a‘lem” diyüp ṭabḥ-ı nân ü büryâna mübâderet eyledi.

1 Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

2 Mu‘cize-i garrâ -A1, A2, B

3 itmişlerdür: eylemişlerdür M

4 gelüp -M

5 istiḳşâ: istiḳşâh M

6 Hem çoktur, hem güzeldir.

7 behcet: şöḥbet M

8 tenbîh: tenbîhe A1

9 Allah ve Resûl’ü en iyisini bilir.

Çünkü maḳdem-i seyyidü'l-‘Arab ve'l-‘Acem'den ḥānemüz nümüne-i ṭārem-i çārüm oldu, ibtidā ṭaraf¹-ı maṭbaḥa taḥrîk-i ḳādime-i gerdün-mesîr buyurup cüllâb-ı lu‘âb-ı müteyemmenlerinden dîk ü ḥamîre bir ḳaṭre² mezc buyurup dergâh-ı İllâhî'den bereket istid‘â buyurdılar. Ba‘de‘ṭ-ṭabḥ bir kâse büryân ile bir miḳdâr nânı pîrâye-i süfre-i ziyâfet eyleyüp aşḥâb-ı kirâma onar onar teklîf-i tenâvül buyurdılar. Bu tertîb üzre ehl-i ḥendeḳ bi't-tamâm pür-sâz-ı mi‘de-i âz olduḳdan şoñra [A1 89b] hem-sâyelerümüz daḥı ḥişşe-yâb-ı ni‘met-i bî-gâyet oldılar.

Mu‘cize-i uhṛâ:³ Mervîdür ki hem-ser⁴-i Bişr bin Sa‘d binti Revâḥa kerîmesi ile bir ḳabza ḥurmâyı ḥafr-ı ḥendeḳte iştiḡâl üzre olan şevher ü birâderine firistâde itmiş idi. Eşnâ-yı ṭarîḳde [A2 99a] faḥrîr-rusûl ḥazretine ‘aleyhi’s-selâm düçâr olup ba‘de’s-su‘âl vâḳıf-ı ḥâl olucaḳ ḥurmâyı maḥzen-i berr ü iḥsân olan kef-i kerîmleri ile bir câme-i mebsûṭanuñ taḥtında ta‘biye buyurup ehl-i ḥendeḳi bi't-tamâm ziyâfet-i ḥurmâya da‘vet buyurdılar. ‘Âmme-i mü‘minîn ber-vefḳ-i ḥâṭır⁵-ı ḥ‘âh tenâvülden şoñra yine mâye-i aşliyye olan ḥurmâ bâḳî ḳaldı.

Gazve-i Benî Kureyza*

[B 118] Mücehhizân⁶-ı ketâ’ib-i gîṭi-güşâ-yı eşer bu siyâḳ üzre şuḳḳa-pîrâ-yı livâ-yı vâlâ-yı ḥaber olmuştur ki ḳünkü ḥübûb-ı riyaḥ-ı ‘inâyet tefrîḳ-i seḥâb-ı zulmet idüp sükkân-ı herze-feryâd-ı kûçe-i işrâḳ gürg-i bârân-dîde gibi gürizân⁷ oldılar. Aşḥâb-ı kirâm meşâḳḳ-ı yek-mâheden ‘arız olan a‘yâ⁸ def‘i içün her birisi âsâyiş-kede-i renc-fersâsında ḥall-i niṭâḳ-ı irtiyâḥa teveccüh idüp ḥ‘âce-i dü serâ ‘aleyhi efḍalût-teḥâyâ ḥazretleri daḥı ḥalvet [M 79a]-serây-ı Şiddîḳa’da miyân-bend-i cevzâ-şikenlerin küşâde ve âfitâb-ı beden-i gül-i pîrâhenlerin dır‘-ı seḥâb-gündan âzâde idüp gerd-i ma‘rekeden âyîne-i ruḥsâr-ı tâbnâkların şüste iderler idi ki nâ-gâḥ kâ’id-i serâyâ-

1 ṭaraf: eṭrâf A1

2 bir ḳaṭre -M

3 Mu‘cize-i uhṛâ: Mu‘cize-i ḡarrâ diğeri M

4 hem-ser -B

5 ḥâṭır: dil M

* Başlık: M 78b, A1 89b, A2 99a, B 117

6 Mücehhizân: Muḥbirân B

7 gürizân: perîşân M

8 a‘yâ: ‘anâ A2

yı melekût tamâm pîrâste-i sâz-ı kârzâr sūdde-i bârgâh-ı risâlete cebîn-sây olup “Yâ Resûla’llâh ketîbe-i zafer nevâlûne i’ânet için sâha-i ğabrâya per-ğüşây olan dır’-püşân-ı âsmânî sipîhr-âsâ henüz cevşen-püş iken ‘acibdür ki lücce-i ħurûş-engîz-i [A2 99b] ħamiyyet olan cism-i muṭahharıñuzı em-vâc-ı ħaşm-şiken-i tiğ ü cevşenden mu’arrâ buyurmışsınız.

Nazm li-mü’ellifihi:¹

ملائک همه جان نثار تواند
روان شو که در انتظار تواند
قدم نه که در دیده جایست کند
کرم کن که جانها فدایت کند²

diyüp hedeme-i bünyân-ı peymân olan bed-revişân-ı Benî Kureyza üzre bî-celse-i ârâm sell-i şimşîr-i âteş-bâr³-ı intikâm itmek fermân-kerde-i ħudâvend-i ğayyûr idüğün iblâğdan soñra ħâne-i ħulûb-ı müşrikîne işâl-i zelzele-i hirâs için bu miyân-beste-i niṭâk-ı ‘ubûdiyyet pîş-âheng-i kaṭâr-ı ğuzât olayum diyüp cânib-i Hîşâr-ı Kureyziyân’a şitâbân oldu. Ĥazret-i şehryâr-ı bâlâ-serîr-i nübüvvet ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyye daḥı ber-mukṭezâ-yı fermân-ı Rabbânî Bilâl radıya’llâhü ‘anha tenbîh buyurup “Yâ ħayla’llâh her kim ki fermûde-i cihân-gerdân-ı İlâhî’ye gerden-dâde-i iṭâ’atdur, cerîde-i tâ’atda namâz-ı aşra ħalqa-gerdân-ı edâ olmasun. İllâ pây-ı Hîşâr-ı Benî Kureyza’da diyü esvâk-ı Medîne-i Tayyibe’de ref’-i kâmet-i nidâ eyledi ve bir ‘alem-i zafer-tev’em-i nesrîn-fâmı dest-i beyzâ-fürûz-ı Kerrârî’ye teslîm buyurup mânend-i kef-i mevc-engîz⁴ nuḥustîn muḳaddime-i lücce-i ğuzât eylediler. Kendileri daḥı nihâl-i sidre-ħırâm-ı bedenlerin edevât-ı peygâr ile pür-berg ü bâr idüp pây-ı arş-peymâları ile laḥîf nâm yek-rân-ı sebük-‘inânlarınuñ çeşm-i rikâbın tenvîr buyurdılar. [A2 100a]

1 Nazm li-mü’ellifihi: Beyt M, A1

2 Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün

Bütün melekler, canlarını verebilirler. Ruh da intizarda kalabilir. Ayağını bas ki, gözde sana yer hazırlarlar. Kerem et ki, canlarını sana feda ederler.

3 âteş-bâr -A1

4 -engîz: -âmîz M, -efgen A1

Meşnevî:¹

بر آمد بر آن پیکر چون نگار
 سلیمان شده باد صرصر سوار
 بر آن نور محض آسمان رأیتی
 ز نور علی نور بود آیتی²

Leşker-i zafer-be-düş-ı İslâm dahı kâfâ-yı besmelede sûtûr-âsâ gürûh gürûh cânib-i maşşada kâdime-hîz oldılar. Eşnâ-yı ıarîkde vâkı‘ [M 79b] mavtın-ı kabile-i Benî en-Neccâr’a sâye-endâz-ı iclâl olduklarında gördiler ki pür-sâz [B 119] ü seleb yek-sere reh-güzâr-ı hümayûnda³ şaff-beste-i intizâr-ı selâm olmuşlar. Kudûm-ı mevkib-i zafer-destgâha keyfiyyet-i içtîlâ‘-larından istinţâk olındukda meger rûhü’l-emîn sîmâ-yı Dihyetü’l-Kelbî’de taraf-ı dîvân-hâne-i muḳaddes-i nebevîden iblâğ-ı fermân ile âmâde-i ‘azîmet⁴ itdüğü mütebeyyin oldı. Mâ-haşal üç biñ miḳdârı cünd-i muvaḫḫidîn pây-ı [A1 90b] Hîşâr-ı Benî Kureyẓa’da ḫalka-bend-i cem‘iyyet olup iḳtizâ-yı meşgale-i techîz ba‘zı larına icâb-ı te’ḫîr itmek ile tetimmât-ı baḳiyye-i mü’minîn iṣṣâya dek vâşıl-ı mî‘âdgâh oldılar. Ba‘zı mü’minîn fermân-ı ḫidiv-i taḫt-ı risâleti mübâlağa vü te’kide ḫaml itmeleriyle⁵ şalât-ı ‘aşrı ḫulûl-ı zamân vâkı‘ olduğu mekânda⁶ riḫte-i ḳâlib-ı edâ idüp ba‘zı lar ri‘âyet-i zâhir-i nehy itmek ile dâmen-i ḫişârda pîrâye-i şaḫife-i ḳazâ eylediler. Ferîḳaynuñ dahı cerîde-i ictihâdları ḳarîn-i imzâ-yı ḳabûl olup râdde-i redd keşide ḳılınmadı.

Mervîdür ki piş-rev-i ḳâfile-i velâyet kerrema’llâhü vechehü ‘alem-i ‘âlem-tâb-ı İslâm ile cümleden evvel meşhûd-ı Yehûd-ı merdûd olduğda galebe-i buḫâr-ı endûhdan nâşî dîde-i bed-bîn-i [A2 100b] şu‘ûrları ḫîrelenüp mecrâ-yı herze-derây-ı dehenlerinden telâḫum-ı ıztırâb ile çirk-âbe-feşân-ı şetm ü türrehât oldılar. Binâ-ber-în mevkib-i şaḫrâ-fürûz-ı nebevî ḳarîb olıcaḳ nesîm-i ḡonce-güşâ-yı çemenzâr-ı imâmet kerrema’llâhü vec-

1 Meşnevî: Beyt M, A1, Nazm A2

2 **Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl**

Resme benzeyen o ata bindi; şiddetle esen rüzgâra binen Süleyman oldu. Baştan başa nur (olan o bineğin) üzerindeki gök görünümü, “*Nûrun alâ nûr*” (“Nur üzeri nur”, anlamını gösteren) bir ayet oldu.

3 hümayûnda: nebevîde A1

4 ‘azîmet -M

5 mübâlağa vü te’kide ḫaml itmeleriyle -M

6 mekânda: maḫalde M

hehū verd-i muṭarrā-yı gülbün-ārā-yı risāleti reh-güzār-ı taʿzīmden istiḳbāl idüp “Yā Resūla’llāh fecere-i Yehūd-ı ‘anūd nevmīd-i naḳd-ı ḥayāt olmalarından nāṣī kīse-i dūšnāma gūṣāyiş virmişlerdür. Ol ṭāʿife-i bed-gū ḳurbına sāye-i celāl¹ şalınmaḳ nā-münāsibdür. Me-bādā senglāḥ-ı türrehātlarından mīnā-serāy-ı zāmīr-i mücellāñuza kesre-i infi‘āl mutaṭarriḳ ola.” diyü pençe-i ḥamiyyetin ‘inān-gīr-i mūmāna‘at eyledükde “Yā Alī² ol nā-hüṣyārān-ı mey-kede-i ḍalāla kevkebe-i nāṭıḳa-süz-ı nübüvvet girih-i rişte-i zebān olup muḥill-i ḳāʿide-i edeb bir ḥarfe³ leb-cünbān olamazlar.” diyüp ol kūh-ı gerden-firāz-ı temkīn ü vaḳār ḥazretleri ḥiṣāra muḳābil licām-ı semend-i dil-pesendlerin⁴ keşide kılup [M 80a] يا إخوة القردة والخنازير أخزاكم الله فيكم نغمته أنزلوا على حكم الله ورسوله⁵ ḥiṭāb⁶-ı ḳahr ü ‘itāba gūṣād virdi. Vāḳı‘ā ṣūkūh-ı kūh-endāz-ı [A1 91a] kevkeb-i nebevī ol bed-nejādırlara mismār-ı revzene-i dehān olup muḡāyir-i ṭavr-ı ādāb ḥāṣā dūšnāma ictirā itmek degül⁷ يا أبا القاسم ما كنت جهولا ولا فحاشا⁷ cevabından ḡayrı fekk-i ḥitām-ı kelāma ḳādir olamadılar. [A2 101a]

Beyt li-münṣi’ihi:⁸

Pīçide olur söz bün-i dendān-ı ḥasūda

Aḡzın açamaz vāhime-i müşt-i ḳazādan

Ammā ṭāʿife-i Yehūd’uñ maḳāl-ı infi‘āl-āverinden gül-berg-i ruḥsār-ı cihān-tāb-ı nebevī nemçeḡān-ı şerm ü ḥicāb olup galebe-i infi‘āl bir mer-tebe māye-i ızṭırāb [B 120] oldu ki dest-i mübāreklerinde olan nīm-nīze⁹ ve pīrāye-i dūş-ı muḳaddesleri olan ridā berg ü ṣāḥ-ı naḥl-ı şarşar-dide gibi zemīne sāḳıṭ oldu. Ol ḥilālde Sa’d bin Ebī Vāḳḳāş raḍıya’llāhü ‘anh aşıyā-ne-i kināneden ṭāʿir-i siḥām-ı cān-şikāra ruḥṣat-ı pervāz virmek ile sāʿir muvaḥḥidīn daḥı bünyād-ı muḥāṣara vü müşācereye der-kār oldılar.

1 celāl: iclāl B

2 yā ‘Alī -M

3 bir ḥarfe: bu ṭarafa A1

4 -pesendlerin: -bendlerin M

5 Ey Allah’ın gazabına uğrayarak maymuna ve domuza çevrilmiş olanların kardeşleri! Allah sizi hor hakir kılsın ve belasını cezasını üzerinize indirsın. Allah’ın ve Resūl’ünün emrine (ona göre hareket edin) inin.

6 ḥiṭāb -M

7 Ya Eba’l-Kāsim! Sen cahil ve sözünü bilmezlerden değildin!

8 Beyt li-münṣi’ihi: Beyt M, A1

Mef’ulü Mef’ilü Mef’ilü Fe’ulün

9 nīm-nīze: nīze nīm M

Meşnevî:¹

بر اطراف آن قلعه با صد شکوه
 کشیدند صف همچو البرز کوه
 ز آمد شد سنگ و تیر خدنگ
 زمین آسمان هر دو گشتند تنگ
 همه برج و بارو ز پا تا بفرق
 چو تاج خروسان بخون گشته غرق²

Yehūd-ı zıst-nümūd hūfre-i şaydgāha giriftār olan³ hevām-ı bed-rām gibi esîr-i dām-ı âlām olup kaṭ'-ı ser-rişte-i mîşāk itdüklerinüñ tamām cezâ-yı sezâ-sı görölmedükçe giribân-ı cānları çeng-i saht-gîr-i gūzâtıdan rehâ-yâb olmaya-cağın hâsm idüp müdâfa'aya istiṭâ'atları dahı mefḵūd olmağın Muḥammed bin İshâk ve ekşer müctenayân-ı semâr-ı âşâr rahîmehümu'llâhü taşhîḥi üzre müddet-i muḥâşara yigirmi beş güne bâliğ olıcaḵ rü'esâ-yı kıbâileden Qays bin Nebbâş'ı âstâne-i mekârim-medâr-ı seyyidü'l-enbiyâya nâmzed-i sefâret idüp⁴ ṭarîḳa-i Benî en-Naḍîr üzre taḥammül-i cimâlleri mertebesi [A2 101b] emvâl ile ruḥşat-cüy-ı celâ oldılar, ammâ divân-hâne-i qader-temkîn-i risâletden ruḳ'a-i bî-me'âl-i temennîleri raḳam-pezîr-i müsâ'ade vü is'âf olmadı. Bir def'a dahı ancak evlâd ü 'iyâlleri ile dest-be-dest beyâbân-gîr-i kürbet ü belâ olmağa [A1 91b] ruḥşat niyâzı ile Qays bin Nebbâş ruḥ-sûde-i mevḳıf-ı celâl olduğda mehebb-i istiğnâ-yı nebevîden⁵ لا تزلوا علی حکمی⁵ şarşarından ğayrı hürmen-i ümîdlerine vezân olmadı. 'âkıbet inḥilâl-i mu'ammâ-yı ümîdlerinden me'yûs olıcaḵ ḥamîr-i mâye-i fitne vü fesâd olan bed-nihâd-ı bî-edeb ya'nî Hıyey bin Aḥṭab ki ber-muḳteżâ-yı mu'âhede-i sâbıḳa kendi ihtiyârıyla Hîşâr-ı Benî Kureyẓâda pā-beste-i dām-ı tavaḳḵuf olmuş idi, fecere-i Yehūd ile baş-ı büriyâ-yı istişâre eylediler. Ka'b bin Esed nâvek-i âteşin-peykân-ı âh-ı derdnâkı âsmân-güzâr idüp didi ki "Ey ma'şer-i Yehūd nerrâd-ı çâbü-k-bâz⁶-ı kaẓâ bu ḥâletle bizi bu şeş-der-i teng-hâne-i ḥayretde der-beste itmek muṭlaḳâ âşâr-ı naḳş-ı Ka'beteyn-i idbâr idüğü nümâyândur.

1 Meşnevî: Beyt M, Nazm A2

2 **Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül**

O kalenin etrafına yüz azametle Elbürz Dağı gibi saf kurdular. Taş ve okların uçuşmasından dolayı yer ve gök daralmıştı. Bütün hisarlar baştan aşağı horuzların tacı gibi kıpırmızı kana boğulmuştu.

3 olan -M

4 idüp -M

5 Ancak ve ancak benim hüküme geleceksiniz.

6 -bâz: -sâz A1

Şimdi bu tengnây-ı ıztırârdan taḥliş-i mühre-i ḥayât itmek üç emrûn birin ihtiyârsız nâ-müyesserdür. Evvelâ budur ki mînâ-yı jeng-beste-i ḳulûbıñuzu lâ-yı şarâb-ı şirkden taḥliye vü taḥhîr idüp yirine gül-âb-ı hoş-büy-ı imân memlû idersiz. Zîrâ ufḳ-ı mefhûm-ı âyât-ı Tevrât’dan dirahşân olan âfitâb-ı [B 121] cihân-tâb-ı evc-i risâlet bu zât-ı ‘âlî-câh olduğı vâreste-i ğamâm-ı reyb ü iştibâhdur. Bâ-vücûd ki ḳudemâ-yı aḥbârdan İbn Hırâş bu hümâ-yı arş-mesîr-i nübüvvetüñ âşiyâne-i Yeşrib’e nüzûlın muḳaddemâ tebşîr [A2 102a] idüp mütâba‘atına müsâra‘at içün ezyâl-i mesâmi‘-i eslâfa neşr-i le‘âlî-i neşâyih itdülden ğayrı eger dest-i nâ-ġâh-ġîr-i ecel kümeyt-i çâlak-rev-i ḥayâtuma ‘inân-ġîr olup meydân-ı zamân-ı sa‘âdetlerinde maḥrûm-ı cilve-i vuşûl olursam benüm selâm¹-ı ḥulûş-ittisâmumı ol şehryâr-ı nev-sikke-i ḥıṭṭa-i şer‘ pîşġâhına iblâġ eylesesiz diyü “Min selef ilâ ḥelef²” tevdi‘ itdüğı cevâhir-i veşâyâ maḥzûn-ı şandûḳa-i ḥâfızafânuzdur.”

Beyt li-mü’ellifihî:³

İki cihânda ister iseñ zevḳ ü râḥatı

Dâmân-ı şer‘ine uraġor dest-i raġbeti

[A1 92a] didükde eşîrrâ-yı ḳalâl-endûd-ı Yehûd⁴ yek-deme ser-cün-bân-ı redd ü tehcîn olup “Yâ Ka‘b bu ne ġüne zehr-âbe-i dehen-sûz-ı nâ-ġüvârdur ki teklîf-i tecerrü‘ idersin, ne ihtimâldür ki biz bu kühen-ḥâ-ne-i dîn-i ḳadîm-i kelîmi vîrân ve sâye-i revâḳ-ı nev-binâ-yı dîn-i âḥerde âşiyân ideyüz.” didiler. Ka‘b eyitdi, “Bârî nebâtât-ı mevrû‘a-i ḥayât olan eṭfâl ü ‘iyâlümüz ki bize dâmen-ġîr-i ‘urza-i celâdet olmışlardır, dest-i ihtiyârumuzla bi‘l-cümle direv-dih-i dâs-ı ıztırâr idüp bî-ḳaydâne sefâ-yin-i lenger-ġüsîl-i vücûdımızı ṭûfân-ı ḥurûşân-ı perḥâşa pertâb idelüm. Eger ser-i bî-sâmânumuzı ḥayât-ı cûybâr-ı şimşîr iderler⁵ ise bârî evlâd ü ‘iyâlümüz ġiriftâr-ı silsile-i esr ü sebî olmaḳ daġdaġasından sic-cîn-i fenâda fâriġü‘l-bâl⁶ oluruz ve illâ eger şademât-ı emvâc-ı şufûfdan reh⁷-yâfte-i sâḥîl-i selâmet olabilirsün. Mâdâmki sermâye-i zindegânî

1 selâm: salâḥ B

2 Öncekilerden sonrakilere kadar...

3 Beyt li-mü’ellifihî: Beyt A1, A2

Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

4 Yehûd -B

5 iderler: olursa A1

6 fâriġü‘l-bâl: fâriġ-nişîn A2, B

7 reh: -rû A1

bâkîdür, tedârük-i mâ-fât-ı evlâd ü ‘ıyâl girifte-i ‘uqde-i eşgâl degül-
dür.” didi. Feseķa-i Yehūd bu re’yi dađı ķalem-zede¹-i tezyîf idüp “Yâ
Ka’b bizüm şâhsâr-ı ebdânumuz teber²-hürde-i helâk olduķdan soñra
[A2 102b] mücerred ĥimâye-i nâmüs-ı câhilâne mülâhazasıyla şemerât-ı
nihâl-i ĥayâtumuzu irâdetümüzle çide-i enâmil-i şimşir itmek bir vech
ile fetvâ-dâde-i mezheb-i ĥired degüldür. Farazâ vâsıl-ı ser-menzil-i
necât olmak mutaşavver olduğı şüretde bile anlaruñ inţifâ-yı çerâğ-ı
ĥayâtından soñra dide-i endüh-zede-i dūd-endüdemüze meclis-i ‘âlem
nice rüşen görünür?” didiler. Ka’b eyitdi, “Bârî bu gice ser-hefte-i i’tibâ-
rumuz olan leyle-i sebt olduğından nâşî leşker-i İslâm bizi dest-beste-i
rişte-i ĥükm-i Tevrât mülâhaza itmekle tarafımızdan işâbet-i mazarrat
ihtimâli mesdūd olmağın pister-i emn üzre pîçide-i câme-h’âb-ı ferâğ
iken yek-bâre seyl-âb-ı tevârîķ-ı şeb-hîz gibi hecme-i [B 122] şeb-hûn
eyleyelüm. İhtimâldür ki eczâ-yı ictimâ’ları tefriķa-yâb olup [A1 92b]
def³-i ġâ’ile-i ĥuşûm ile murabba’-nişin-i maķşûre-i ĥuzûr olayüz.”
didi. Yehūd-ı nâ-bihbūd bu re’yi bi’l-küllîyye naķş-ı nigîn-i ĥaţâ ‘add
idüp “Yâ Ka’b zamân-ı pârinde rûz-ı firûz-ı sebtüñ perde-i ihtirâmın
çâk idenler kisve-i meşĥ ile çâr-sû-yı³ [M 80b] fezâhetde tebdil-i şü-
ret itdükleri kerrâren meşĥūd-ı bâşıra-i âzmâyişümüz iken ne zühre ile
bu leyle-i mübârekenüñ dâmen-i ihtirâmın âlûde-i ĥûn-ı ma’şiyet idüp
ķıtâle cesâret olunur?” didiler.⁴ ‘âķıbet ĥulâşa-i ârâları zamân-ı câhiliyyet-
de hem-nişin-i süfre-i sevgendleri olan Ebû Lübâbe-i Enşârî rağıya’llâhü
‘anh ĥuzûrına müntehî olup anuñ ĥablü’l-vesîķ-i re’yi bu varķa-i hevl-
nâkdan vesile-i ĥalâş olmak⁵ ümîdi ile cânib-i Ka’betü’l-âmâlden irsâli
içün iblâğ-ı peyâm-ı niyâz eylediler. Bu jügâl-pâre-i recâları micmere-i
ķabûle irtikâ idüp ber-mücib-i işâret-i [A2 103a] nebevî Ebû Lübâbe
pâ-nihâde-i şaĥn-ı ĥişâr olıcaķ yek-bâre ricâl ü nisvân⁶ ü eţfâl-ı Benî
Ķureyza murğ-ı nîm-bismil gibi her sū üftân ü ĥîzân olup rûy ü müyla-
rın kende⁷-i nâĥun-ı ĥayret ve sîne vü giribânların çâk-zede-i çeng-i ne-

1 ķalem-zede -A1

2 teber -B

3 vü is’âf olmadı. Bir defa....kisve-i meşĥ ile çâr-sû-yı -M

4 didiler: diyüp M, B

5 olmak -A1

6 nisvân: nisâ M

7 kende -A1

dâmet iderek hâme-i âteşin-nevk-i âh-ı cāngāh ile tūmār-ı pīrūze-gūn-ı gerdūna bu resm ūzre taḥrīr-i şikāyet eylediler ki

Beyt: قلم را آن زبان نبود که شرح حال ما گوید
ورای حدّ تحریر است محتتها که من² دیدم¹

“Yā Ebā Lūbābe be-ḥaḳḳ-ı nān ü nemek bu girdāb-ı hevlnāk ve varṭa-i ḥayāt-şūydan bizi taḥlīše ne gūne şurṭa-i tedbīr mūlāḥaḫa idersin?” diyü dāmenine āvīzān oldılar. Ebū Lūbābe daḥı “Fermān-ı cihān³-muṭā⁴-ı ne-bevīye teslīm ūzre şaḥrā-yı itā⁵ata nūzūlden ğayrı çāre yokdur.” diyü cevāb-ı kaṭ⁶ı riştesin kaṭ⁶ itmiş iken perīşānī-i ḥāl ve ta‘bīrāt⁴-ı rīḳḳat-ḥīzleri mir‘āt-ı zāmīrine ‘aks-endāz olmağın ‘an ğayrı ḳaşdın sikkīn-i benān ile [A1 93a] zīr-i gelūsına işāret idüp ya‘nī nūzūlūnūz ser⁵-būrīde-i meslaḥ-ı fenā olmadan ğayrı ḥāleti mūntic olmaz, me‘āline telmiḥ idedüşdi. Ammā bu vech ile bī-ḥ‘āst pā-lağzīde-i ḥufre-i ḥaṭā olduğundan çerāğ-ı şu‘ūrī āstīn-zede-i ḥayret olup efsūs ü dirīgā ki Cenāb-ı Ḥudā vü Resūl’i-ne ḥıyānet eyledüm diyüp hemān ol maḥalden ser-endāz-ı ḥaclet ve sī-ne-kūb-ı nedāmet olarak şudā⁶-ı ḥumār-ı şermsārı ḥuzūr-ı Resūl’e daḥı mānī⁶-i mūşūl olup ḥūn-ābe-i endūhda dest ü pā-zenān Medīne-i Ṭāhīre’ye revān oldı. Ḥālā mescid-i irem-nümūn-ı ḥarem-i [A2 103b] nebevī-de ḥaṭṭ-ı zer-nigār⁶ ile⁷ هذه أستوانة أبي لبابة رضي الله عنه⁷ [M 81a] kelāmı sikkē-i pīşānī-i ta‘āyyūn olan sūtūna bir zencīr-i girān-vezn-i āhenīn ile kendūyi bend itdürüp tā sūhān-ı ‘afv ü ‘ināyet fekk-i ‘iḳāl-i ma‘şiyet [B 123] itmedükçe gūşāyış virmemege ‘ahd eyledi. Ancaḳ evḳāt-ı şalāt-da ḥātūnı ol ‘uḳde-i mūşkileyi ḥall eyleyüp ba‘de’l-edā yine ol di‘āme-i bostān-ı istiğfāra rabṭ ider idi. Ol silsile-i peyker-feşār zaḥmetinden ḥās-se-i sāmī‘a vü başīresi ḥalel-yāb olduğı beste-i sārīye-i taḥḳīḳ-i muḥad-

1 Mefā’ilūn Mefā’ilūn Mefā’ilūn Mefā’ilūn

Kalemde bizim halimizi şerh edecek bir dil yoktur. Benim gördüğüm mihnetler yazının sınırlarını aşar.

2 men: mā M

3 cihān -M

4 ta‘bīrāt: tağayyūrāt A1

5 ser: sizi M

6 nigār: kār M

7 Bu sūtunlar, Ebū Lūbābe’nindir.

dişindür¹. Âhir bârgâh-ı mu‘allâ-felke-i nübüvvetde² Ebû Lübâbe’nün
 hışardan ‘avdetine intizâr hadd-i i‘tidâlden güzâr idüp mâcerâ-yı hâl-i
 melâl-engizi ma‘rûz-ı südde-i sidre-mişâl olıcağ hazret-i eşrefü’r-rusûl
 şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem “Eger bu cânibe³ tevcîh-i rûy-i i‘tizâr ü istişfâ‘
 ideydi mezra‘a-i haşâsıçün çeşmesâr-ı ‘afv-ı Rabbânî’dan idâre-i çolab-ı
 istiğfâr olunurdu. Ammâ çünki râh-ı bî-râhı ihtiyâr itmiş, bu mertebe-
 den sonra nezâret-i çemen-i nedâmeti idrâr-ı şehâb-ı ‘inâyet-i sübhânîye⁴
 vâ-bestedür buyurdılar.”

Beyt li-mü’ellifihi:⁵ Güşâd-ı kârı olur luţf-ı Hakk’a vâ-beste⁶
 O kimse kim ola ser pîç âstânından

Silsile-i siyeh ü sepîd-i eyyâm ü leyâliden bir kavlde şeş rûz kavl-i âherde
 deh rûz [A1 93b] rivâyet-i uhrâda penc deh⁷ rûz inķizâsında cenâb⁸-ı tev-
 be-pezîr-i günehkârân ve cürm-bahşâ-yı derdmendân dergâhından peyk-i
 pîrûz-pey-i rûhânî ol şem‘-i ten-güdâz-ı bezm⁹-i nedâmet için îşâl-i pervâ-
 ne-i ‘afv itmegin evreng-ârâ-yı hıttâ-i risâlet ‘aleyhi ekmelü’t-tahıyyet bi’z-
 zât miftâh-ı müşkil-güşâ-yı dest-i merhâmetleri [A2 104a] ile rehâ-bahş-ı
 zincîr-i girih-gîr-i melâl oldılar.

Beyt li-mü’ellifihi:¹⁰ Eyler beyâz nâme-i ‘işyânı nûr-ı ‘afv
 Kalmaz siyâh mihre muķâbil cebîn-i mâh

El-hâşıl Benî Kureyza te’sîr-i şe’âmet-i nakż-ı ‘ahddan nâşî pençe-i
 saht-feşâr-ı muķâsaradan cân teng olup kanğı habl-i tedbîre tevessül itdiler
 ise rişte-i mîsâķ-ı bed-‘ahdân gibi güsiste buldılar ve ibķâ-yı har-mühre-i

1 muḥaddişin -M

2 nübüvvetde: risâletde M

3 cânibe: tarafa A2

4 sübhânîye: Rabbânî’ye M

5 Beyt li-mü’ellifihi: Beyt A1, A2, -M

Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

6 luţf-ı Hakk’a vâ-beste: vâ-beste-i luţf-ı Hakk A2

7 penc deh: pânzde M, pencâh deh A2

8 cenâb -M

9 bezm -M

10 Beyt li-mü’ellifihi: Beyt M, A1, A2

Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

hayât ümîdi ile ƙaᅅı dâmen-i tezvîre¹ teşebbûş itdiler² ise perde-i nâmûs-ı bî-vefâyân gibi ƙâk-ber-ƙâk buldılar. Her kimden destyârî-i merhamete tahrîk-i leb-i ümîd itdiler ise müşt-i dendân-şiken-i ye'si³ âmâde gördiler ve her ne cânibe tevcîh-i [M 81b] rûy-i ƙarâ'at itdiler ise ƙabance-i ƙeh-re-gerdân-ı hîrmân müşâhede eylediler.

Nazm:⁴

آن کینه جو که دم زند از بغض مصطفی
وان خون گرفته یی که بکینش⁵ کشد رقم
با تیغ روزگار کند قصد کارزار
با قهر کردگار بمیدان نهد قدم⁶

‘âkıbet dervâze-i hîşâr ki anlara fi'l-ħaƙıƙa şâh-râh-ı şehristân-ı fenâ idi, dîde-i hayrâniyân gibi güşâd virüp ĥûn-âbe-i ĥasretiyân gibi kâm ü nâ-kâm sîne-i şahrâya nüzûl idüp ƙavƙ-ı kemend-i ĥükm-i Ĥudâ vü Resûl'e gerdân-dâde-i teslîm ü inƙıyâd olup fermân-ı ĥidiv-i ins ü cân ile Muħammed bin Mesleme tüvânende-i kârzâr olanlar nîk-dest-i [B 124] peymân-şikestlerin⁷ ƙılışım-ı müşkil-bend-i şandûka-i ƙafâ idüp 'Abdu'l-lâh bin Selâm rağıya'llâhü 'anh nisâ vü eƣfâl ve esliħa vü emvâl zabtına tahrîk-i yerâ'a-i ihtimâm eyledi. [A1 94a] Müsta'idd-i dârû-gîr⁸ olanları bir ƙavilde ƙâr şad ve heft şad ve nüh şad idüğü ihtilâf-kerde-i e'imme-i siyerdür. [A2 104b] Aƙsâm-ı edevât-ı peygâr biñ beş yüz tiğ ve iki biñ beş yüz siper ve üç yüz zırh ve iki biñ nîze⁹ vü kinâne¹⁰ vü kemân nâ-gencîde-i tîr ü kemân idi ve eşâş ü emti'a vü emvâl maħâzin-i evhâmdan bîrûn ve devâbb ü mevâşî zürîbe-i ƙıyâsa güncâyişden efzûn idi. Mâ-ħaşal ƙünkü ricâl-i Benî Ķureyza dest-ber gerden-beste teslîm-i kâr-fermâyân-ı İslâm

1 tezvîre: tedbîre M

2 itdiler: eylediler M

3 ye'si: dem-pâşi B

4 Nazm: Beyt M, A1

5 kîneş: ĥüneş M

6 **Mef'ûlû Fâ'ilatü Mefâ'ilü Fâ'ilün**

O, Hazret-i Mustafâ'nın buğzuyla konuşan kinci ve kininden dolayı kalemi kan damlatan kişi, devranın kılıcıyla savaşa niyetlenir. Ancak karşısında Allah'ın kahriyle bu meydana ayak basar.

7 şikestlerin: şikenlerin M

8 dârügîr: kârzâr A1

9 iki biñ nîze -M

10 kinâne: künâm A1

kılındı. A'yân-ı t̤ā'ife-i Evs halka-cünbân-ı bâb-ı niyâz olup bu gûne¹ ref'-i ruḳ'a-i niyâz² eylediler ki "Yâ Resûla'llâh t̤ā'ife-i Benî Ḳaynuḳâ' recâ-yı İbn Selûl ile 'alef-i tîg-i telef kılınmayup iclâ ile iktifâ buyuruldu. Biz dahı bu gerden-bestegân-ı tavḳ-ı ḥarmân ile debistân-ı cāhiliyyetde hem-ders-i fenn-i ülfet ve meşḳ-nüvîs-i sevgend-i maḥabbet olmuş idük. Egerçi gezlik-i tîz-nûk-ı İslâm şaḥîfe-i ḥâlden ḥarf-i ülfeti ḥakk itmişdür. Ammâ ber-muḳteżâ-yı şîrâze-i sâbıḳa-i 'uhûd bu bendelerün ḍarbe-i niyâzı dahı cild-i ḳabûle mesbûk buyurılıp bu bed-'ahdlerün evrâḳ-ı siyeh-i ser-nüvişt-i vücûdları çâk-zede-i miḳrâz-ı şimşîr olmayup süpürde-i şarşar-ı celâ buyurulmak bâbında deryûze-i 'atîfet ü iḥsân iderüz." diyüp mükerreren ref'-i nemîḳa-i niyâz eylediler. Server-i serîr-nişîn-i istiḡnâ 'aleyhi efdalût-teḥâyâ [M 82a] niyâzların birkaç def'a pes-endâḥte-i tegâfûl buyurdılar. Ammâ cünd-i ibrâmları ser-ḥadd-i mübâlaḡayı tecâvüz idicek revzene-i ḡayb-âşnâ-yı dehânlarından şâhid-i dil-pesend-i cevâb bu sîmâ üzre şüret-nümâ oldu ki "Ey vücûhül-'aşîre şimdi bu mâddenün faşlı sizden bir merd-i ḥaḳḳ-şinâs-ı şavâb-endişün 'uhde-i ḥükmine ta'lik olınsa râzî olur mısınız?" Cümlesi birden [A2 105a] sūfâr-ı siḥâm-ı yek³-terkeş⁴ gibi dehen-güşâ-yı ḥarf-i ne'am olıcaḳ "İmdi ol ḥâkim-i [A1 94b] ḥaḳḳ-güy-ı işâbet-âzmâ Sa'd bin Mu'âz'dur." diyüp maḥfel-i muḳaddese iḫzârın fermân eylediler. Cenâb-ı Sa'd raḍıya'llâhü 'anh ise muḳaddemâ zebân-güzâr-ı yerâ'a-i şîvekâr olduḡı üzre ma'reke-i Hendek'de İbn 'Urfata'nuñ zaḥm-zede-i peykân-ı hûn-çekânı olmaḡıla cebîre-bend-i nâ-tüvânî olup bu ḡazâdan zarûrî küşe-gîr-i teḥallûf olmuş idi ve cerîde-i niyâzında naḳd-ı ḥayâtı hîzane-i ervâḥa teslim itmegi temâşâyı nekbet-i Ḳureyziyân'a ta'lik etmek ile perend-i hoş-naḳş-ı recâsı tamḡâ-yâfte-i ḳabûl-i Yezdânî olmuş idi. Sebûk-revân-ı ḳabile-i [B 125] Evs ber-ḥaseb-i fermân Medîne'ye şitâbân olup Sa'd raḍıya'llâhü 'anhı bir merkeb-i rehvar ile mu'asker-i zafer-medâre işâl eylediler. Maḥfel-i melâ'ik-ḥidem-i risâlete hengâm-ı duḡûlde sultân-ı çâker-nevâz 'aleyhi ş-şalâtü ve's-selâm ḥazretleri t̤ā'ife-i Evs'i ⁵ قوموا لسيديکم ḥiṭâbına şâyân

1 gûne: resme A1, A2

2 niyâz: recâ A1

3 yek -M

4 terkeş: tirkeş M

5 Efendiniz için ayaḡa kalkın! (Buhârî, *Cihâd*, 165)

buyurmağıla Benî ‘Abdu’l-eşhel istikbâle müsâra‘at idüp merâsim-i baġal-gîrâne¹-i ikrâm ile dîvân-hâne-i bülend-revâķ-ı nübüvvete getürdiler. Sa‘d bisât-ı sa‘âdet-menât-ı risâlete rû-mâl ile müsta‘id olduķda pîşgâh-ı ġatemî-penâhda fâ‘iz-i derece-i maķâl olan eşrâf-ı Evs Sa‘d’e ġiṭâb idüp “Yâ Ebâ ‘Amr cenâb-ı şehryâr-ı erike-nişîn-i belâġ zimâm-ı ġükm-i Benî Kureyẓa’yı sizûn ġabẓa-i iġtiyârînuza rabṭ buyurdılar. Pîrâye-i şaġâ‘if-i ezmine-i mâziye olan naķş-ı ġuķûķ-ı sâlifeye imrâr-ı naẓar-ı merġamet idüp² mu‘âmele-i şefķat ü ‘âtıfeti pes-endâġhte-i ġafâ-yı vefâ eyleme.” diyü iķâd-ı kânûn-ı ġamiyyete düm-zen-i niyâz oldılar. Sa‘d eyitdi, “Mir‘ât-ı mücellâ-cebîn-i ictihâduma ġavâle-i nefes-i i‘tirâz itmemek bâbında [A2 105b] **[M 82b]** beste-i mişâķ-ı İlâhî³ olur mısız?” Cümlesi dem-sâz-ı terâne-i ġabûl olıcak Sa‘d cânib-i sulṭân-ı risâlete daġı⁴ imâle-i beşere-i isticâze idüp lâkin mürâ‘ât-ı ġâ‘ide-i ta‘ẓîm ü iclâl içün hecme-i ġarf-i ġiṭâbdan [A1 95a] ictinâb ṭarîķi ile “Yâ bu cânibde olanlar ne buyururlar?” diyü taġrîk-i leb-i istinṭâķ eyledükde bâlâ-nişîn-i serîr-i ‘illiyyîn ġazretleri “Yâ Sa‘d bâfte-i kârgâh-ı ictihâduñ olan kâlâ-yı bedî‘u’-n-naķş-ı ġükm sezâ⁵-yı bâlâ-yı ġabûl ü rızâmuzdur.” didükde Sa‘d raḡıyâ’llâġü ‘anh “Çünkü rızâ-yı ṭarafeyn vâ-beste-i ġükm-i ‘âcizâne-i faķîrdür. Ben ġükm eyledüm ki Benî Kureyẓa’nuñ bî-tereddüd ü te’ġîr bi’l-cümle dıraġt-ı kühen-sâl-i ricâli reyyân-ı zehr-âb-ı şimşîr ve nâzûk-nihâlân-ı derârî⁶ vü eṭfâli esîr ve emvâl ü emtî‘asî⁷ beyne’l-müslimîn ġismet-peẓîr ġılına.” diyüp kilġ-i zebân-ı ġikmet-beyânın âsüde-i ġalemdân⁸-ı dehân eyledi. Hemân dâver-i evreng-i şerî‘at ‘aleyhi es-naṭ-taġiyyet ġazretleri “Yâ Sa‘d ġükm ü ictihâduña ġezâr taġsîn ü âferîn ki ġalem-i ġaķîķat-nigâr-ı münşî-i taķdîr daġı maġkeme-i bâlâ-ṭâķ-ı heft-revâķ-ı âsmânda bu vech üzre imzâ-nüvis-i ġabâle-i ġazâ olmuş idi buyurdılar. Zamân-ı seyyid-i ‘âlemiyânda cevâz-ı ictihâd meslegine zâġib

1 baġalgîrâne -A1

2 idüp: buyurup A1, A2

3 İlâhî -A1

4 daġı -M

5 sezâ: ġabâ M

6 derârî: zerârî A1

7 emtî‘asî -M, B

8 ġalemdân: muķleme M, A2, B

olan e'imme-i uşûlûn mütemessiki¹ bu mādde idügi şahîfe-pîrâ-yı *Mevâhib'dür*. Mâ-ḥaşal mevkib-i zafer-âyîn-i muvaḥḥidîn dârü'l-hicreye imâle-i 'inân eyledükde mürâ'ât-ı ızhâr-ı şükûh-ı İslâm ve terehhüb-i e'ādî-lî'âm için üsârâ-yı Benî Kureyza dest-ber²-i gerden-beste keşân keşân Medîne-i Muṭahhire'ye nakl olunup ricâli Üsâme bin Zeyd ḥânesinde hem-âğûş-ı zincîr ve nisâ [A2 106a] vü eṭfâlin Ramle binti Hâriş menziline [B 126] cây-gîr eylediler ve fermân-ı cihân-gerdân-ı nebevî ile bir cây-ı münâsibde bir ḥendeḵ ḥafr idüp ebdân-ı bed-bünyân-ı Kureyziyân'dan kenâr-ı ḥişâr-ı 'ademe güyâ burc-ı beden nümüdâr eylediler. Ol leb-i bâm-ı fenâda ki menzilgâh-ı memâta nuḥustîn merḥaleleri idi, Ḥazret-i 'Aliyyu'l-Mürtażâ ve Zübeyr bin el-'Avvâm raḍiya'llâhü 'an-hümâ nâḥun-ı tîz-düm-i şimşîr ile gelû³-yı qarâbe-i çirk-âğîn-i bedenlerinden fekk-i rişte-i ḥayât idüp lâşe-i [A1 95b] bed-sirişterin süpürde-i laṭme-i seyl-âb-ı ḥün eylediler. Şimşîr-i şu'â'-ı ḥürşid ile meydân-ı mağrib lâle-gün olıncaya dek biñe qarîb⁴ [M 83a] üsârâ-yı bed-peymân-ı Yehûd tamâm resîde-i gird-âb-ı fenâ olmamağın baḳiyyesini⁵ fûrûg-ı meşâ'il-i şeb-efrûz ile menzil-gîr-i dereke-i siccîn eylediler. Sûsmâr-ı vîranezâr-ı fesâd Ḥuyey bin Aḥṭab daḥı sâkî-i Zülfeḳâr-ı Ḥayderî'den tecerrü'-ı ke's-i fenâ ile ser-gerdân⁶-ı dârü'l-ḥumâr-ı bi'se'l-ḳarâr oldı. Mervîdür ki pîşgâh⁷-ı tâ'ife-i eşrâr olan Ka'b bin Esed dest-be-ḳafâ pîş-i ṭâḳ-ı serâ-perde-i risâlete ihzâr olınduḵda "Yâ Ka'b bin Cuvâs⁸ ḥöd size nebiyyün bi'l-ḥaḳ cenâbına vuşulde şedd-i niṭâḳ-ı muṭâva'atı aḳşâ-yı sa'âdet bilüp benüm daḥı selâm-ı taşdik-encâmumı iblâğ eylesesin." diyü ta'vîz-i neşâyîḥi size bâzû-bend-i vaşıyyet itmiş idi. "N'aceb çerâğ-ı dil-fürûz-ı pendinden tenvîr-i kâşâne-i zâmîr itmeyüp kendinüzi çâh-ı târik-i ḥizlâna üftân itdünüz." diyü istinṭâḳ buyurduḵda "Yâ Eba'l-Ḳâsım eger Ka'b bîm-i ser ü cândan dest-şûy-ı çeşmesâr-ı dîn-i Müsevî oldı diyü dağdağa-i

1 uşûlûn mütemessiki: uşûl temessüki A1

2 -ber: -der A1

3 gelû-yı: gelüp M

4 biñe qarîb: bile A1, A2, B

5 baḳiyyesini -M

6 ser-gerdân: ser-girân M, ser-güzâr A1

7 pîşgâh: pîşekâr M

8 Cuvâs: Cuvâz M

serzeniş-i Yehūd giribân-gîr¹ olmasa be-ḥaḳḳ-ı âyât-ı Tevrâr'a [A2 106b] şimdi serây-ı mu'allâ-binâ-yı dîn-i İslâm'a pâ-nihâde-i iṭâ'at olurdum. Ammâ ne çâre ki ṭa'ne-i hem-kârân mâni'-i ḳabûldür. diyü cevâb virme-
gin işâret-i sulṭânü's-ṣaḳaleyn ile anı dahı pîş-revân-ı merḥale-i fenâya
işâl eylediler. Mâ-ḥaşal naḳş-ı pür-ḥaṭâ-yı vüçüd-ı Kureyziyân dâmen-i
şiyâb-ı Ṭaybe²den şüste-i seyl-âb-ı intikâm olıcaḳ pes-mândeleri olan
manzûme-i muḳteniyât ba'de't-taḥmîs râcil ü râkibe nisbet ile müfred ü
müšennâ vü müşelleş vechi üzre taḳsîm buyurıldı. Aḳsâm-ı aḳâr ü em-
lâk rızâ-yı ḥâtır-ı enşâr ile muḥâcirîn-i bî-dâr ü diyâra temlik buyurılıp
şükûfezâr-ı sebâyâdan Reyḥâne binti 'Amr melik-i yemîn olmaḳ üzre
gül-deste-i ahâlî-i ḥarîm-i [A1 96a] nübüvvete zamîme buyurıldı. Sifâl-i
gülbün-i rıḳḳıyyetden ıtlâḳ ile ḥadıḳa-i ḥaḍrâ-yı münâkaḥaya ilḥâḳ irâ-
de buyurulmuş iken Reyḥâne'nün ḥalḥâl-i rıḳḳıyyet pîrâye-i sâḳ-ı ḥayâtı
olmaḳ kendi ḳâlîb-ı niyâzına mesbûk olmaḡın ḥâtır-ı ḥ'âhı üzre ibḳâ
ḳılındı³.

Vâḳı'a-i İntikâl-i Sa'd bin Mu'az Raḍıyallâhü 'Anh*

[B 127] Nâv-dân-ı şehd-rîz-i ḳalem muḳaddemâ birke-i ta'birde
icrâ itdüğü üzre Sa'd [M 83b] raḍıyallâhü 'anhuñ şâḥ-ı bâlâ-rev-i du'âsı
bâr-âver⁴-i ḳabûl olup mîve-i şîrin-güvâr-ı rûḥı zîver-i ṭable-i beḳâ olmaḳ
temâşâ-yı ḥazân-ı 'ömr-i Kureyziyân'a vâ-beste olmaḡın ḥilâl ḥâl-i zevâl-
lerinde nâ-gâḥ çeşmesâr⁵-i ser-girifte-i cerâḥeti inficâre başlayup ḡonce-i
leb-beste-i zaḥmı gül-rîz-i pergâle-i ḥûn olmaḡa gülzâr⁶-ı [A2 107a] muṭar-
râ-yı 'izârında âşâr-ı züyûl hüveydâ oldu.

Beyt:

مزاج مستقیمش منحرف گشت
مه عالم فروزش منخسف گشت⁷

1 -gîr: -keş A1, A2

2 Ṭaybe: Ṭayyibe M

3 ḳılındı: olındı M, A2, B

* Başlık: M 83a, A1 96a, A2 106b, B 126; Vefât-ı Sa'd İbn Mu'az Raḍıyallâhü 'Anh M

4 bâr-âver: bâzâr A2

5 Çeşmesâr: çeşme-i nem -i A1

6 gülzâr: gülşen B

7 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

İstikametli mizacı ters döner. Alemi aydınlatan dolunayı tutulur.

Serv¹-i hoş-hırām-ı bāğ-ı belāğ ‘aleyhi’s-selām ser-i bālīnine sāye-i ‘iyā-det şalup kemāl-i ‘alāka-i şādīk-nevāzenelerinden ser-i mes‘ūdını bālīn-i zānūlarında mekīn eylediler². Sa‘d’uñ ser³-rişte-i ser-der-kūm-i enfāsı pen-çe-i saht-gīr-i sekerāta⁴ giriftār iken nā-gāh nūkhet-i cān-baḥş-ı Muḥam-medi istiṣmām ile nev‘an fā’iz-i dest-māye-i zūd⁵-fersā-yı ḥayāt olup

Rubā’i:⁶

ای مرگ مرا ز یار شرمنده مکن
نومید ازان گوهر ارزنده مکن
یار آید و جان رود خدایا نفسی
مهلت ده و در قیامتم زنده مکن⁷

mişdākınca mir’at-ı cān-fürüz-ı ruḥsārlarına çeşm-güşā-yı ḥayret olıcak şavt-ı ḥafif ile بَلَّغْتَ الرَّسَالَه رسول أنك رسول الله بَلَّغْتَ الرَّسَالَه⁸ sübhāsın⁹ ser-engüşt-i zebānında gerdān idüp mülāḥaza-i lā-zime-i ādāb içün küre-i re’s-i mübārekin kürs-i zānū-yı nebevīden gerdān eyledi. Ḥazret-i çāre-sāz-ı bī-çāregān ‘aleyhi’s-selām [A1 96b] dü şafḥa-i dest-i du‘āların dergāh-ı icābete bāz idüp “İlāhā muḥāt-ı muḥīt-i ‘ilm-i şerīfūndür ki ‘abd-i rāstkaruñ Sa‘d’¹⁰ vaḥdāniyyet-i zātuñı ve Resūl’uñı taş-dīk idüp mürā’at-ı ḥuḳūḳ-ı İslām’da cān-sipārılıklar¹¹ levāzımın derece-i kemāle işāl itmişdür. Reh-rev-i beḳā-güzār-ı rūḥına cıs-r-i lerzān-ı sekerāt-ı pūr-ḥaṭarātdan ‘ubūrda destyār olup ḥāşān-ı ḥarīm-i ḳurbuñ ile hem-sā-ye-i riyāz-ı na‘īm itmek içün niyāzmendüm.” [A2 107b] diyü dīvān-ḥāne-i mālīkū’l-mülk-i lā-yezāla irsāl-i sefir-i recā buyurdılar.

1 Serv: Server M

2 eylediler: buyurdılar A1

3 ser -M, A1

4 sekerāta: sekrān M

5 zūd: rūd B

6 Rubā’i: Beyt M, A1

7 Rubā’i, Ahreb ; Mef’ülü...

Ey ölüm! Sevgili karşısında bizi utandırma. O değerli cevherden ümidimizi kestirme. Yar geliyor, can ise gidiyor. Allah’ım! Bana bir nefes mühlet ver, (gerekirse) kıyametimde beni zinde kılma.

8 Allah’ın selamı üzerine olsun ey Allah’ın Resūl’ü! Ben şahadet ederim ki, sen muhakkak Allah’ın Resūl’üsün. Risaletini tebliğ ettin ve ümmetine nasihatta bulundun.

9 sübhāsın: mesbahāsın M

10 Şa‘d -A1

11 cān-sipārılıklar: cān-bāzılıklar M

Beyt li-mü'ellifihî:¹ Bir du‘adur ki ider fevc-i kabûl istiḳbâl
Olmamışken dahı ser-ḥadd deheninden² güzerân

Ol ḥilâlde fetile-i nigâh-ı vâ-pesîni mişkât-ı [M 84a] cemâl-i âfitâb-ı dü
serâdan iḳtibâs-ı envâr iderek şu‘le-i mihr-tâb-ı rûḥ-ı laṭîfî ârâyiş-i ḳandil-i
arş-ı berîn oldı.

Naẓm:³

چو او لفظ شهادت را ادا کرد
سپهر اجرای احکام قضا کرد
همای روح پاکش کرد پرواز
بسوی آشیان عرش شد باز⁴

Ḳımmе-pîrâ-yı tâc-ı şîḥḥat olan ferîde-i tâbnâk ḥadîs-i ‘âlî-ḳıymet-i ne-
bevî müfâdı üzre âvâze-i nâgeh-ḥîz-i kûs-ı raḥîl ile tûṭî-i şekersâ-yı rûḥ-ı
Sa‘d ḳafes⁵-i üstüḥ‘ânkârî-i bedeninden remân olıcaḳ ṭâ‘ir-i münevver-per-i
sidre-nişîn ya‘nî cenâb-ı rûḥü‘l-emîn nâdî-i nübüvvete müşûl [B 128] idüp
“Yâ Resûla’llâh rûḥ-ı fütûḥ-engîz⁶-i Sa‘d lâne-i a‘lâ-yı ‘illiyyîne taḥrîk-i
cenâḥ eyledükde ebvâb-ı ṭârem-i heftgâne güşâyîş bulup kemâl-i meserret
ü istibşârdan sîmâ-yı arşü‘r-Raḥmân’da kisve-i lerze vü ihtizâz nümâyân
oldı ve yetmiş biñ münzeviyân-ı ḳıbâb-ı melekût pîşgâḥ-ı serîr-i tâbûtın-
da dest-beste-i şalât olmağıçün ḥazret-i zî‘l-celâl-i vâlâ-kirâmdan me‘mûr
oldukların iblâḡ eyledi. Dâver-i ḥıṭṭa-i dü serâ ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri
techîz ü tekfinine bi’z-zât dest-i raḥmet-peyvestleri ile mübâşeret buyurup
ol mürde-i zinde-dili semend-i ser-saḥt-ı çübîne süvâr eylediler ve ‘amme-i
[A1 97a] aşḥâb-ı kirâm ile Baḳî‘-i Şerîf’e dek mürâ‘ât-ı resm-i müşâya‘at
buyurup ba‘de itmâmi’ş-şalât derîçe-i dehlîz-i beḳâda menzil-gîr eylediler.

1 Beyt li-mü’ellifihî: Beyt M, A1, A2

Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün

2 ser-ḥadd deheninden: ser-ḥadd-i diheninden A1

3 Naẓm: Beyt M, A1

4 **Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ülün**

O şehadetten dem vurunca felek kaza hükmünü icra etti. Onun temiz ruh kuşu uçtu. Arş yuvasına doğru kanat çırpı.

5 ḳafes -B

6 fütûḥ-engîz: pür-fütûḥ A1

Nazm:¹ [A2 108a]

ندیده کسی تا ابد زندگی
 خدای جهانراست پابندگی
 نماند بکس این جهان پایدار
 خدای عزیزست بر یک قرار²

Maḳdem-i Bilāl bin Hāriş-i Müznî Raḍıya'llāhü 'Anh*

Bu sāl-i ḥuceste-me'al ḥilālinde sālār-ı ḳabile-i celile-i Müzn Bilāl bin Hāriş-i Müznî ricāl-i ḳabilelerinden çehār hezār müsta'iddān-ı ḥil'at-i hidāyet³ ile südde-i semā-simā-yı risālete tevcih-i cebīn-i itā'at idüp ḥ'āce-i debīristān-ı "mā evḥā" 'aleyhi efḍalü't-teḥāyā cenābından⁴ levḥ⁵-ḥ'ān-ı⁶ sebak-ı imān oldılar.

Beyt:⁷

Her kim olsa tā ezel leb-teşne-i feyz-i hüdā
 Āb-nüş-ı çeşme-i şīrīn-güvār-ı dīn olur

Dā'ire-i Ṭābe-i Mübāreke'de esās-efgen-i mebanī-i istiḳrār [M 84b] olmak ārzusı ile başt-ı ḳālīçe-i niyāz eylediler. Ammā cenāb-ı ḥayrū'l-verā 'aleyhi's-selām "Sizler ne maḥalde mekīn olursañuz yine nigāşte-i cerīde-i muḥācirinsiz." diyü zād-ı rāh⁸-ı tesliyet ile mevāṭın-ı me'lūflarına i'āde bu yurdılar.

1 Nazm: Beyt M, A1

2 **Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül**

Hiç kimse ebede kadar canlı kalamaz. Cihanı yaratan Allah sadece kalıcıdır. Bu cihan hiç kimse için kalıcı değildir. Yegane kalıcı aziz olan Allah'tır.

* Başlık: M 84a, A1 97a, A2 107b, B 128; Vāḳı'a-i İslām Bilāl bin Hāriş-i Müznî Bā-ḳihār Hezār ez-Ḳabile-i Mezenī M

3 hidāyet: hüdā A1

4 cenābından: cānibinden M

5 levḥ: nevḥ A2

6 -ḥ'ān: ḥān M

7 **Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün**

8 rāh: idāre A2

Vaḳāyi'-i Sene-i Sādise ez-Hicret-i Fahrü'l-Mürselin 'Aleyhi's-Şalâtü ve's-Selâm*

İmâm-ı Rabbânî ve Hâṭib-i Kaştallânî 'aleyhi'r-raḥmetü'l-bârî bu siyâḳ üzere maḥfel-ârâ-yı rivâyetdür ki sene-i sitte-i hicriyye Muḥarrem'in-de Medîne-i Münevver'e ye heft merḥale ba'îd Ḍariyye nâm maḳâmda ḍarb-ı ḥıyâm iden seg-nihādân-ı Benî Kilâb ğâretine Muḥammed bin Mesleme raḍıya'llâhü 'anh otuz süvâr-ı târâc-güzâr ile ta'yîn buyurılmağın bir nîm-şebân âteş-i nâ-gâh-ḥız gibi ḥ'âbgâhlarına hücum itdüklerinde zâğ-ı siyeh-bâl-i nü'âs lâne-i ḥâr-beste-i dîdelerinden remân olup şeb-i târ-da bir nicesi pervânevâr şu'le-i şimşîre dūçâr olıcaḳ baḳıyyeleri şebpere-i [A2 108b] şu'ûrları gibi birer cânibe perrân oldılar. Yüz elli şütür üç biñ ğanem iğtinâm ile rücû' eşnâsında ser-i ḳabile-i Benî Necid, Sümâme bin Üsâl'e cânib-i Mekke'ye 'azîmet üzere [A1 97b] iken¹ dūçâr olup ger-den-beste-i silsile-i esr eylediler.

Beyt:² Ger ḳazâ çarḫda ḥiss eyleye nâ-fermânı
Giçirür gerdenine kâh-keşândan zencîr

Ravza-i ḳaviyü'n-nümâ-yı risâlete cûy-şıfat fa'iz-i rû-mâl olduḳda ser-engüş-i zebânın mîve-çîn-i şâḥsâr-ı imân eyledi. İḳtizâ-yı ḥikmet-i ḥafıyye-i İlâhiyye ile raḥm-ı ḥâk-i pâk-i Ümmü'l-Ḳurâ ḥaml-i eṭfâl-i gen-düm-gün-i senâbilden tehî-vâdî-i ğayr-ı zî-zer' olmağıla medâr-ı ta'ayyüş-i sükkânı³ nevâḥî-i Necid'ün fevâzıl-ı maḥşûlâtına mevḳûf olmağın Sümâ-me ḳabîlesine vuşûlda gürisne-ṭab'ân-ı Ḳureyş'e ḳaşd-ı eziyyet ü ezderâ ile sedd-i râḥ-ı mu'âmelât-ı eyledi⁴. Ḥur-çîn-i ümid-i Ḳureyş mikyâl⁵-i mi'deleri gibi ḥâlî ḳalıcaḳ ol teng-mâvegân-ı bâzâr-ı 'âr u ḥamiyyetün ḥazret-i şehryâr-ı memâlik-i mâ' u tıyn ḥaḳḳında mezra'a-i ḳulûbları tuḥm-ğâste-i şiddet-i ḥuşûmet iken yine perde-i şerm ü nâmûsı ber-en-

* Başlık: M 84b, A1 97a, A2 108a, B 128; Vâkı'a-i Sene-i Sādise M , Vaḳāyi'-i Sene-i Sitte Ez-Hicret-i Fahrü'l-Mürselin Şallallahü 'aleyhi ve sellem A1

1 iken -M

2 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

3 sükkânı: eskânî M

4 eyledi: idüp M

5 mikyâl: yek-sâl M

dâhte idüp âstâne-i ‘atıfet-penâhlarına nâme-i đarâ‘at¹ ile ilticâ eylediler. [M 85a] Dâver-i qalem-rev-i mekârim-i ahlâk ‘aleyhi’s-selâm pîşgâhında niyâzları iktisâb-ı def²-i is‘âf itmegin Şümâme³’ye kemâ sebağ feth-i me-cârî-i mu‘âmelât için tahrik-i çeşm-güşe-i fermân eylediler.

Beyt:⁴ İktizâ-yı hüsn-i ahlâk-ı nübüvvedür bu kim
Behre-yâb-ı hân-ı ihsân eyler a‘dâsın bile

Vâkı‘a-i ‘Acîbe-i ‘Ukûl ü ‘Ureyné*

[A2 109a] Ğarîbe-güyân-ı dâstân-ı seyyidü’l-ebrâr bu vech üzre tertîb-i aḥbâr itmişlerdür ki ḳabile-i ‘Ureyné’den çend nefer âvâre⁵-i beyâbân-gerd-i idbâr bir gün ‘Utbe-i gerdün-tufeyl-i risâlete müşûl idüp telebbüs-i ḥil‘at-i İslâm eylediler. Ammâ muğaylân-ı bed-sirişt-i vücûdları hevâ-yı germâ-yı bâdiye ile me’nûs olmağıla hevâ-yı cân-baḥşâ-yı Medîne-i Mübâreke mizâc-ı bed-âmûzlarına nâ-sâzkâr düşmegin müddet-i yesîrede giribân-ı ṭabī‘atları dest-zede-i ‘avâriz u esḳâm oldu. Binâ-ber-în tevâbi‘-i ḳabâdan Zül’cedr⁶ nâm maḥaldeki çerâğâh-ı cimâl-i ḥâşşe idi, taḣṣîḥ-i ebdân için tenaḳḳule müşâr oldılar. [A1 98a] Ol müş-ṭab‘ân-ı ziyânkâr ol maḥalde müdâvâ-yı ‘âdileri olan şîr ü şâşe-i cimâl tecerrü‘ıyla tîlle-i saḥt-feşâr-ı ‘i-lelden rehâ-yâb olıcağ izhâr-ı ḥubṣ-ı cibilliyetlerinde bî-ḳarâr olmaları ile beyâbân-ı İslâm-sûz-ı irtidâdı vüche-i kâr idünüp on beş miḳdârı⁷ laḳḳâḥ-ı ḥâşşeyi bâdiye-i intihâya sevḳ itdiler.

Beyt: دامن دولت جاوید و گریبان امید
حیف صد حیف که گیرند و دگر بگذارند⁸

1 đarâ‘at: ḥazâ‘at B

2 def: vaḳ‘ A1, A2

3 Şümâme: Yemâme M

4 Beyt -A1

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

* Başlık: -M, A1 97b, A2 108b, B 129

5 âvâre: idâre M

6 Zül’cedr: Zî’l-ḥazer M

7 miḳârı: miḳdârları M

8 **Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün**

Yüzlerce yazık olsun ki, sonsuzluk devletinin eteğini tuttular ve ümit yakasını yırttılar. (Sa‘di-i Şirâzi, *Divan*, Gazeller, Gazel 229/4)

Nigehbân-ı şütürân olan Yesâr nâm bende-i cân-sipâr zimâm¹-gîr-i mümânâ‘at olmağa iğdâm eyleyicek ol sükkân-ı huḡûḡ-ne-dân Yesâr‘uñ dest ü pâyın dendân-ı tîz²-sikkin-i kîn ile engîhte idüp çeşme-i çeşm ü dehânın enbâşte-i hâr³ ü hâşâk ve [B 130] endühte-i meḡâk-ı helâk eylediler. Bu kâr-ı bed-hencârları sâmi‘a-güzâr-ı seyyidü’l-aḡyâr olduḡda Kürz bin Câbir-i Fihri radîya‘illâhü ‘anh bîst süvâr-ı kâfir-şikâr ile ber-muḡteżâyı fermân-ı felek-gerdân ‘aḡablarından [A2 109b] per-güşâyende-i şitâb olup ol ser-geşteḡân-ı girîve-i irtidâdı dest-be-ḡafâ dergâh-ı ma‘delet-penâha iḡzâr eyledüklerinde menşûr-ı ‘âlem-muḡâ‘-ı ﴿إِنَّمَا جَزَاُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ﴾⁴ اللّٰهُ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ﴾⁴ müfâdı üzre vücûd-ı Yesâr‘da iḡtirâ‘ itdükleri cezâyı kışâşen beden-i nâ-pâklerin taḡte-i âzmâyiş eylediler.

Beyt:⁵ Oldı⁶ nişâne eyleyenün ḡaşd-ı düşmeni
Şimşîr-i intîḡâm-ı İlähî‘ye gerdeni

Vâḡı‘a-i Ġazve-i Şulḡ-engîz-i Ĥudeybiyye*

Ḥayme-düzân-ı bâzâr-ı âşâr bu zemîn üzre medd-i ṡınâb-ı aḡbâr buyurmışlardır ki evâḡir-i sâl-i sâdis ḡilâlinde bir şebângeh

Beyt: دست گیرنده جسم ناسوت
چشم بیننده ملک و ملکوت⁷

‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ḡazretlerinün dü cild-i ‘anberîn-miḡleḡ⁸-i ecfânı maşdar-ı ‘ilm ü ḡikmet⁹ olan noḡṡa-i merdümek-i şâni‘-bînlerine pûşîş [A1 98b] olup ya‘nî şâh-bâz-ı müşḡîn-cenâḡ-ı ḡurreleri şaydgâh-ı menâm-

1 zimâm: tâḡîr A1

2 tîz -M

3 hâr: ḡâk A1

4 “Allah’a ve Resûl’üne savaşı açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri, yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi...” (Mâide, 5/33)

5 **Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün**

6 Oldı: Evvel M

* Başlık: M 85b, A1 98a, A2 109b, B 130; Ḥ‘âb-diden-i Cenâb-ı Nebî İläh ‘Aleyhi’t-teḡiyyetü ve’t-teslim M

7 **Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün**

Nâsût cismi tutan el, mülk ve melekûtu gören göz...

8 miḡleḡ: muḡallib M

9 ḡikmet: ḡükm M, ḡilm B

da pervâz iderken sevķü'ş-şuver-i şehr-bend-i mişâlde bu nîreng¹-i naķş-ı haķîķat meşhûdları oldu ki 'amme-i muhâcirîn ü enşâr ile ber-tarîķ-i i'-timâd

Beyt:

حریم خاص الهی مطاف انس و ملک
سرای هر دو سرا قبله قیاب فلک²

ya'nî beyt-i mu'allâ-yı 'anberîn-ķabâda nâ'il-i gerdiş-i tavâf olup miftâh-ı mişbâh-fürüg-ı kıble-i 'âlem dest-i kevineyn-güşâlarında cilve-nümâ olmuş ve maḥremân-ı ḥarem-i [A2 110a] Rabbânî olan mü'minîn sāye-i 'âlî-tâķ-ı Merve'de taḥlîķ-i rü'ûs ve taķşîr-i şa'r emşâli eşğâl-i nesekiyyeye der-kâr olmuşlardır. Şubḥ-dem bu şükûfe-i sifâl-i mişâl ile ecille-i aşḥabûn mînâ-yı sâmi'aların tezyîn buyurduklarında her biri fa'iz-i medâric-i ibtihâc olup bu hûrîd-i cihân-fürüz-ı fütûḥ hemân ol sâlde burc-ı vuķû'a taḥvîl ider ümidi ile tedârük-i meḥamm-ı rāh-ı Beytül-Harâm'a şürû' buyurdılar. Egerçi levḥa-i zamîr-i tâbnâkları naķş-ı beyt³-i peygârdan muşaffâ idi. Lâkin 'anede-i Ẑureyş dâ'ire-i beyt-i 'ulyâya şaff-ı ḥilâfdan bârû-ķeş-i mümâna'at oldukları taķdîrde taḥrîb-i dîvâr-ı ittifâķları icrâ-yı seyl-âb-ı tünd-ḥurûş-ı şimşîre muḥtâc olmak mülâḥazası ile mânend-i berķ birer şârim-i düşmen-süz istişâbı ile iktifâ buyurdılar.

Beyt:⁴

Bu 'arşagâḥ içinde olan şâḥib-i vaķâr
Şimşîr ider ḥamâyili mânend-i kūḥsâr

Ḥayme-i sîm-gün-ı hilâl-i Zî'l-ķa'de şahrâ-yı ufķ-ı ģarbîde medd-i tînâb-ı envâr eyledükde ģâyet-i aķvâl-ı e'imme⁵-i siyer raḥimehumu'llâḥ üzere biñ beş yüz nefer [B 131] merdân-ı zafer-medârı pâ-der-rikâb-ı 'azm oldılar.⁶

1 nîreng: bî-reng A1, A2

2 **Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Allah'ın has haremi, insanların ve meleklerin tavaf yeri; her iki âlemin yüce makamı, felek kubbelerinin kıblesi...

3 beyt: niyyet A1.

4 Beyt -M

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

5 e'imme -A1

6 Bu 'arşagâḥ içinde.... pâder-rikâb-ı 'azm oldılar -M

Beyt:¹ Gerden-i ham-gîr-i nâka nakş-ı ikdâm-ı cimâl
İtdi rāh-ı Ka‘be-i ‘ulyâyı pür-bedr ü hilâl

Bu sefer-i [M 86a] tevfiķ-rehberde meşâbih-i şebistân-ı [A1 99a] ‘if-fetden Ümmü Seleme rağıya’llāhü ‘anhâ pîrāye-i hayme-i refāķat kılnup menzil-i Zül-huleyfe’de yetmiş re’s bedene-i hedy berāy-ı imtiyāz taḥlîl ü taḳlîd ü iş‘âr buyurıldı. Rûz-ı nuşret-fürûz-ı Bedr’de girifte-i mehār-ı temel-lük-i sālār-ı enbiyā ‘aleyhi ecmelü’t-teḥâyâ olan cemmāze-i [A2 110b] Ebû Cehl daḥı gûzeşte-i ḳaṭār-ı şûmār idi. Sâ‘ir fâ‘iz-i dest-māye-i iḳtidār olan muvaḥḥidîn daḥı hedâyâların ber-ṭarîķ-i mesnûn taḳlîd ü iş‘âr idüp cümle-nüñ ta‘ahhüd-i lâzime-i umûrı Nâciye bin Cündüb-i Eslemî’nüñ gerden-i iltizāmına taḥmîl buyurıldı. Ol menzilden Bîşr bin Süfyân-ı Ḥuzā‘i eczā-yı perîşân-terķib-i cem‘iyyet-i Ḳureyş’den taḥşîl-i varak-pāre-i ḥaber içün ta‘yîn buyuruldıķdan soñra mîķāt-ı Zül-huleyfe’den verd-i muṭarrā-yı çe-men-ārā-yı risālet beden-i nāzûkterlerine dü berg-i nesrîn-gün-ı ihrām ile zîver-bend olup kenār-ı çeşmesār-ı efvāhdan nihāl²-i mağfîret-bār-ı telbi-yeyi arş-sāy eylediler.

Meşnevi:³ نعره لبیک بیانگ بلند
هست بر اهل⁴ بصیرت پسند
تا نکنی تلبيه محرم نه ای
جهد کن ار واقف عالم نه ای⁵

Zîl-eştāt nām maḥalde Bîşr bin Süfyân āstāne⁶-i mu‘allā-ķadr-i risā-lete rû-māl idüp Ḳureyş’üñ vüche-i āfitāb-ı gîti-fürûz-ı nübüvvete sedd-i dîvār-ı mümāna‘at sevdāsı ile rû‘esā-yı Aḥābiş’den daḥı istimdād idüp⁷ Zîṭüvā nām maḥalde zānû-zede-i istiḳrār olduķların ve Ḥālid bin Velîd ve ‘İkrime bin Ebî Cehl iki yüz kâfir-i kîne-cû ile Kürā‘ül-Gamîm nām

1 Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

2 nihāl: nehār B

3 Meşnevi: Beyt M, A1, Naẓm A2

4 ehl: erbāb M, B

5 Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Basîret ehlinin gözünde kabul görmek istersen “lebbeyk” narasını yüksek sesle söyle. Mahrem olmazsan telbiye yapamazsın. Eğer âleme vakıf değilsen çabala.

6 astāne: üstāda B

7 idüp -M

maḥalde ṭalī'a-i müdbirān ta'yīn olunduğın iblāğ¹ eyledi. Binā-ber-in ser-ver-i aşfiyā 'aleyhi efḍalü't-tehâyâ vücūh-ı aşḥāb-ı bülend-cenāb ile idā-re-i sübhā-i istiṣāre buyurdılar. Ber-mukṭazā-yı ḥulāṣa-i ārā ṣāh-rāhdan cānib-i Yemen'e nev'an inḥirāf ile nā-maḥanne olan bir maḥalden ḡubār-ı aḳdām-ı ḥuyūlları nümāyān olıcaḳ hemān Ḥālid bin Velid ve kendi ile ṣirāze-gir-i [A1 99b] ictimā' olan bed-reviṣān [A2 111a] yek-bāre sāḳ-ı ṣebātların hīzem-pāre-i seyl-āb-ı ḥūrdevār beyābān-ı firāra der-kār idüp [M 86b] naḳl-i peyām-ı ṣükūh-ı enbūh²-ı İslāmiyān ile ḥırmengāh-ı ḳadr-i müşrikine iṣāl-i zelzele-i hīrās eylediler. Mevkib-i ṣaḥrā-fürüz-ı ṣehin-ṣāh-ı risālet 'aleyhi ecmelü't-taḥiyye Ṣeniyyetü'l-Marār nām maḳāmdan³ ḡüzār iderken nā-gāh tenhā-süvār-ı meydān-ı lā-mekān 'aleyhi'ṣ-ṣālātü ve's-selām ḥazretlerinin rekūbe-i ḥāṣṣaları olan Nāḳa-i Ḳaṣvā kürsi-i ḳār-pā-yı vücūdın bilā-ināḥetin ve iṣāretin hem-āḡūṣ-ı bisāt-ı zemīn idüp mehere-i dāḡ-ı ḳamer-tāb-ı sīnesi ile ṣaḥīfe-i ḥāki mühr-zede-i istiḳrār eyledi. Her ṭarafdan iḳāmet ve taḥrik-i iḳdām itdükçe daḡı ziyāde riṣe-i istiḥkām ṣal-maḡın [B 132] ḥavālī-i rikāb-ı gerdünsāda bulunan berere-i aşḥāb ḡālī-bā Ḳaṣvā'nuñ ṣandūḳa-i bedeninden metā'⁴-ı tāb ü ṭāḳat fersüde⁴-i dest-i nā-tüvānī olmaḳ gerekdür didüklerinde ḥazret-i remz-āṣnā-yı desise-i ḥaḳīḳat 'aleyhi efḍalü't-taḥiyyet "Bāre-i Ḳaṣvā'da sāḳ-ı iḳtidārı süvār-beste-i 'ac̣z ü a'yā oldu, i'tiḳādī ṣāyān degüldür. Belki Aşḥāb-ı Fil'e ṣaff-ı ebābīl ile sedd-i hevā-yı 'azm eyleyen cenāb-ı Rabbü'l-ālemīn ṣimdilik⁵ li-ḥikmetin Ḳaṣvā'nuñ daḡı pāy-ı 'azmine iḳāl-i sekte-i tevaḳḳuf urup cānib-i Ka'be-i mu'allāya ruḥṣat-ı ḥareket virmemişdür." diyü leb-cünbān-ı cevāb-ı ḥikmet-niṣāb olup bi'l-iḳtizā Ḥudeybiyye nām mevzi'de bir bi'r-i ḳalilü'l-mā' pīrāmeninde ḥālḳa-bend-i ḥıyām-ı ārām oldılar. Bir vech ile ki arz-ı ḥāl temāsān⁶-ı sāyebān-ı istirāhatlarından ve ḥāk-i pāk-i ḥarem ta'alluḳ-ı sec-cāde-i ṭā'atlarından ḥiṣṣe-gir oldu. [A2 111b] Ammā ol ḳāhuñ mānende⁷-i ḳeṣm-i ḳarīr gibi ābı kem-yāb olmaḡıla devābb ü mevāṣī mertebe-i ervāya

1 iblāğ: i'lām A1

2 enbūh -A1

3 maḳāmdan: maḥaldan M

4 fersüde: fermüde A2

5 ṣimdilik -M

6 temāsān: temāss A1

7 mānende -M

fâ'iz olmaduklarından leb-teşne-i bâdiye-i hayret¹ olmaları ile bi'z-zarû-re sūdde-i sidresâ-yı risâlete 'arz itdüklerinde âşiyân-gîr-i kenâneleri olan tuiyûr-ı [A1 100a] çübîn ten-i müşgîn-bâlûn² birisin Nâciye bin Cündüb rağıya'llâhü 'anha teslim buyurup ol çâh-ı huşk-çeşme mül-i dide-i intizâr eyledükde bi-emri'llâhi te'âlâ hadeng-i server-i 'âleme şafâ-yı vuşûl ile eşk-pâş-ı sürûr olup reg-i nişter-hürde gibi [M 87a] bir zülâl-ı şâf feverân ve tâ âhir-i eyyâm-ı kıyâmete³ dek cümleyi reyyân eyledi. Pençe-tâb-ı âfitâb olan enâmil-i mu'cize-rizleri lüle-i maşsim-i cüy-bâr-ı i'câz olmak dağı bu gâzâ-da nazâret-bağş-ı hadîka-i şühûd olduğı ta'yîn-kerde-i muhaddisîndür.

Beyt: صد تشنه بی راه و رو گشت از کف او راه جو
از⁵ فرجه انگشت او شد آب جوشان چشمه سان⁴

Mervîdür ki şahrâ-yı Hudeybiyye hıyâm-ı İslâm ile şükûfezar olduğ-da me-bādâ sebük-serân-ı Kureyş bu 'azîmetden maşşûd idâre-i tolâb-ı kârzâr kıyâs itmek ile bostân-ı sergîn⁶-âlûd-ı zamîrlerine tuhm-ı mümâ-na'at pâşide idüp soñra cünbiş-i dâs peygâra muhtâc olmaya diyü Hırâş bin Ümeyye-i Huzâ'i rağıya'llâhü 'anh nâm-zed-i sefâret buyurıldı. Hırâş encümen-i cân-hırâş-ı Kureyş'e vâsıl olup kîse-i sâmi'asına nihâde buyurulan nağd-ı nâ-mağşûş-ı maşâlî yek biñ şümürde-i ser-engüşt-i zebân eyledükde sefhikârân-ı küffâr gâyet-i [A2 112a] istikbârlarından ceyb-i kabûle şâyân görmedüklerinden gayrı bî-mücib ü iktizâ Hırâş'ün fânûs-ı şem'a-dâr-ı vücûdın seng-bâr⁷-ı eziyyet ile şikest itmege⁸ der-kâr oldılar. 'âkıbet ba'zı dūr-endişân-ı rü'esâ-yı Ahâbiş i'âneti ile hamâme-i dâm⁹ üftâde-i vücûdı dest-i küdek-revişân-ı küçe-i işrâkdan rehâ-yâb olup serâ-perde-i 'izz ü iclâle [B 133] rû-mâl eyledükde bed-mizâcân-ı Kureyş'ün emrâz-ı rediyye-i lecc ü hışâmları şerbet-i bür'ü's-sâ'a-i tîğ-i zehr-âbdârdan gayrı

1 hayret: hasret A1

2 bâlûn: me'âlûn M

3 kıyâmet: iğâmet A1, A2

4 **Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün**

Yüz susamış yolcu, onun avucundan su arar. Onun parmak uçlarından çeşme gibi su coşar.

5 Ez: Hest M

6 sergîn: şirkîn A2

7 seng-sâr: seng-bâr A1

8 itmege: olmağa B

9 dâm -M

ile mümkünü'l-indifa' olmayacağıın iş'ar idicek [A1 100b] hâzret-i fâhr-i 'â-lem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem bu kuff-ı müşkil-bendün miftâh-ı ta'bîrât-ı vahşet-zede ile güşâdı emrinde Cenâb-ı 'Ömerî'den çeşm-dâşt-ı tevaḳḳu' oldılar. Hâzret-i Fârûḳ raḍıya'llâhü 'anh yerâ'a-i zebân-ı şıdḳ ile bu güne dîbâce-bend-i risâle-i ma'zeret oldu ki "Yâ Resûla'llâh ol ḳafes-i çâr-küşe-i ten ki râh-ı rızâ-yı şerîfûnde şikest olmadan dâmen-çin ola. Çeşm-i i'tibârumda tûde-i hâr ü hısdan muḥaḳḳar ve ol ṭâ'ir-i per-beste-i cân ki dâne-i maḥabbetün şevḳi ile dâm-ı irâdetünde [M 87b] pây-best olmadan bâl-engîz-i güriz ola. Dîde-i i'tikâdumda murḡ taşvîrden bî-fâ'ideter idüğine hâtır-ı ḡayb-dânınuz a'dâl-ı şühüddur. Lâkin temşit-i mehâmm-ı dîniyye takrîbi ile şâhiḳa-i şalâbet-i 'Ömeriyyem hem-vâre bed-kîşân-ı Ḳureyş'e şimşir nümâyende-i eşedd-i hışâm olduğu anlaruñ daḡı fesân-zede-i yakînleri olmaḡla her biri ḡüşṭ-pâre-i bedenüme dendân-ı ciger-hâ-yı 'adâveti tîz itmişlerdür. [A2 112b]

Beyt li-münşî'ihî:¹

Saḡa ḡayret-keş olmak oldu bâ'îs kîn-i aḡyâra
Baḡa pür-hışm ü kîn olmak 'adûlar hep senünçündür

Hâlâ iḳtizâ-yı vaḳt üzre irâde-i celiyyeñüz miyâneden ref'-i perde-i vahşete müte'allik iken böyle maḡalde nâ-hoşmendân-ı Ḳureyş'ün bu kemîne ile mu'âmele-i nâ-puḡteleri merâret-resân-ı zâ'iḳa-i maşlahat olup şerâre-i ülfet-süz-ı muḡâşamet müceddeden bâlâ-gîr olmak vehmi bu kemterîne 'inân-keş-i mümâna'at olmadadır." Vâḳı'â manzûme-i a'zâr-ı Fârûḳî nigâşte-i levḡa-i şıdḳ ü ḡaḳîḳat olmaḡın ḳarîn-i çeşm-i ḳabûl buyurilup Cenâb-ı 'Oşmân raḍıya'llâhü 'anh ile ahâlî-i Mekke'den 'alâḳa-gîr-i ülfet ve ḳarâbet-i bî-şümâr olmaḡın ḡizmet-i sefâret 'uhde-i himmetlerine taḡmîl buyurıldı. Cenâb-ı zî'n-nûreyn raḍıya'llâhü 'anh ferzend-i kirâmı der²-âḡuş-ı Ümmül-Ḳurâ'da cilve-sâz olıcak ḡurd ü büzürg-i Ḳureyş maḳdem-i mükerreremeyn³ ihtirâm üzre telâḳḳî eylediler. Şem'a-i ḡâne-vâde-i

1 Beyt li-münşî'ihî: Beyt M, A1, A2

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

2 kirâmı der-: kirâmî-vâr M

3 mükerreremeyn: mükerrermin M

‘Affānī¹ [A1 101a] rađıya’llāhü ‘anh ızhār-ı fūrūğ-ı risālet için tahrīk-i zebā-na şürü‘ eyledükde her biri “Yā ‘Osmān ol bāfte²-i kārğāh-ı zebān ideceğün nesic-i turfe-tār-ı maḳālāt-ı ṭavīlū’z-zeyl olmağla endāze-i münāza‘āt-ı keşireye mevḳūfdur. Şimdilik anı endāhte-i şandūka-i te’hīr idelüm. Senūn ile ‘alāka-i teşābük³-i qarābetden mā‘adā gāh āsāyış-kede-i cān-perver-i gehvā-rede hem-sāye ve gāh meydān-ı ney-süvārīde hem-pāye olup tā maḥalle-i nev-binā-yı İslām’a naql-i bisāt-ı ḳalb ü ḳālīb idinceye dek beynimüzde olan ḥuḳūk-ı ülfet-i gūn-ā-gūn ile şābit olmuştur. Bizüm çeşm ü gūşümüz senūn [A2 113a] [B 134] dīdār-ı fūrūğ-engīz ve güftār-ı ḳand-rīzūne müştāk ve sen daḥı müddet-i medīdeden berü ser-i sa‘adet-medārına gerdişden mehcūr olduğün ‘arūs-ı dil-ārā-yı beyt-i siyeh-ḳabāya ārzūmend-sin. Hele şimdiki ḥālede gāh zevḳ-i ṭavāfa [M 88a] der-kār ve gāh zīver-i cimāl-i gītī-fūrūzı olan noḳṭa-i ḥāline pergār ol diyü mūrā‘at-ı levāzım⁴-ı miḥmān-nevāzı gösterdiler. Ammā ḥazret-i zı’n-nüreyn rađıya’llāhü ‘anh çünki ḳāfile-sālār-ı nūr-ı hüdā ya’nī cenāb-ı ḥayrūl-verā ‘aleyhi ecme-lüt-teḥāyā ḥazretleri daḥı ṭalebkārī-i vişāl-i Ka‘be-i ‘ulyā ile bu ḳadar irtikāb-ı meşāḳḳ-ı ḥareket buyurup anlar henüz nemek-līs⁵-i mā’ide-i vişāl olmamış iken anlardan muḳaddem ḥvān-ı merāma küstāḥāne itāle-i engüşt-i iştihā itmek münāfi-i ādāb-ı ‘ubūdiyyetdür.

Beyt li-münşī’ihi:⁶ Ben kimem tā eyleyem sebḳat o ‘ālī-cāha kim
Kimse yokdur sebḳat itmiş aña maḥlūḳātadan

diyü şüret-nümā-yı istiğnā olıcak bu mu‘āmele-i nāz Ḳureyş’e rāh-āverd-i ḥaclet ü infī‘āl olmağla min ba’d ḳandīl-i maḳāl-ı maşlahat-efrūzına daḥı ṭākçe-i sāmi‘alarında ruḥşat-ı āvīzīş virmedüklerinden ḡayrı çend rüz kūşe-nişin-i zindān-ı çeşm eylediler. Cenāb-ı ‘Osmān’nuñ müddet-i melḥūze-den ziyāde meḳsī ḥilālinde ḡadr⁷-ı dil-siyehān-ı [A1 101b] Ḳureyş ile

1 ‘Affānī: ‘Osmānī B

2 bāfte: fitne A2

3 ‘alāka-i teşābük: teşābük-i ‘alāka M, A1

4 levāzım -M

5 nemek-līs: nemek-çeş B

6 Beyt li-münşī’ihi: Beyt M, A1, A2

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

7 ḡadr: ‘özr B

şehr-bend-i hayâtdan şahrâ-yı ‘ademe intikâli erâcîfi dahı miyân-ı aşhâbda şu‘le-gîr¹-i şuyû olmağla sicill-i semâvide mestûr olan bî‘atü’r-rıdvâna vâsıta-i vukû‘ oldu. Ya‘nî bu mu‘âmele-i dürüş-ti nâ-dürüst-i küffâr âfîtab-ı zamîr-i seyyidü’l-enbiyâya [A2 113b] zerî‘a-i inkisâf olmağla ol havâlîde vâkı‘ şecere-i sidre ve yâhûd şemere² sâyesinde şâh-ı berûmend-i ebdân mîve-feşân-ı hayât olıncaya dek kîneverân-ı küffâr üzre şâ‘ıkabâr-ı peygâr olmağ şartı ile mu‘âkede-i dest-i mübâya‘at eylediler. Câdde-i nev-güşâde-i bî‘at üzre icâle-i kümeýt³-i rızâda cümleye sebkat iden Ebû Sinân-ı Esedî rağıya’llâhü ‘anhdur ve reh-neverd-i beyâbân-ı ibâ⁴ olan Ced bin Kays idügi ‘an‘ane ile İmâm-ı Sa‘bî⁵’den rivâyet-kerde-i İbn Hişâm’dur. كما قال الله عز وجل ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ﴾⁶ hâzret-i dest-gîr-i bî-kesân-ı ümmet ‘aleyhi efdâlüt-taḥiyyet hâlâ cenâb-ı zî’n-nüreyn hizmet-güzârî-i Resûl-i Bârî zımnında nâ-gâm-nişin-i dâ‘ire-i muḥâlifin bulunmağın bu bî‘atdan vâye-gîr-i ḥarmân olmasun diyü [M 88b] dest-i çeblerin kendi tarafından dest-i râstların Hâzret-i ‘Osmân tarafından⁷ yek-digere‘ağd buyurup nevâle-i şîrîn-güvâr-ı bî‘at-ı marziyyeden ifrâz-ı ḥişse-i ġâ‘ib buyurdılar. Ḥaṭîb-i Kaşṭallânî rahmetulla’llâhi ‘aleyh miḥrâb-efrûz-ı rivâyetdür ki dest-efrâzân-ı aşhâb-ı kirâm çehre-i efkâr-ı küffâra tabançe-i saht-ı peygâr urmağ niyyeti ile‘ağd-i [B 135] dest-i ‘ahd itdükleri iḥbârı miyân-ı Kureyş’de âvâze-gîr olıcağ zenbûr-ı vehm ü bîm ser-i bî-şu‘urlarına cûş itmegin Hâzret-i ‘Osmân’ı maṭiyye⁸-i ikrâm ile serâ-perde-i iclâle işâl⁹ eylediler. İbn Hişâm Zührî’den rahimehumu’llâh şîrîn-sâz-ı dimâğ-ı rivâyet olmuştur ki ahâlî-i kabîle-i Benî Huzâ‘a ki kenâr-ı çeşmesâr-ı tevḥîdde taṭhîr-i destâr¹⁰-ı [A2 114a] cenân idenlerden mâ‘adâ âlûde-i ḥallâb-ı şirk olanları bile hevâ-ḥ‘âh-ı cenâb-ı risâlet-penâh olup [A1 102a] hem-vâre Kureyş’ün bafte-i dest-i ihtirâ‘ itdükleri ḥaşîr-pâ-

1 şu‘legîr -A1

2 şemere: sümre A1

3 kümeýt: kemiyyet M

4 ibâ -M

5 Sa‘bî: Sa‘îd A2

6 Allah celle celâlühünün buyurduğu gibi, “Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur.” (Fetih, 48/18)

7 tarafından: cânibinden B, cânibine A2

8 maṭiyye: ‘aṭiyye A1

9 işâl: irsâl M

10 destâr: dest-mâlî M

re-i efkârı şehryâr-ı kalem-rev-i risâlet hazretlerinin pâyîn¹-i süllem-i vukûflarına baş iderler idi. Kâbile-i merķûme efrâdından çend ricâl ile Büdeyl bin Varķâ^c-i Huzâ^cî sâye-i bârgâh-ı celâle rû-mâl idüp tavr-ı nîk-h^vâhâne üzre bu harekât-ı berekât-bahşdan niyyet-i habiyye-i zamîr-i ‘âlem-gîrleri² ne idügin istiḥbâr eyledi. Cenâb-ı kâ^cid-i ketîbe-i hüda ‘aley-hi³-ş-şalâtü ve^t-teḥyâ hazretleri “Yâ Büdeyl muṭlakâ şevķ-i tavr-ı hâne-i Hudâ gerden-i cāna kemend-i ḥâṭır-keş-i cezbe-i maḥabbet şalmağla dü kıṭ’a semen-gün-ı iḥrâm ṭâ^cir-i ârzûya bâl ü per kıılınmışdur, yoḥsa bir ferd ile mu‘âmele-i kârzâr ḥavâlî-gerd-i zamîrüm degüldür. Ammâ Kureyş⁴ün cibâl-i cibilletleri irâ^cet-i şimşîr-i ḥuşûmete ‘aceb münhemikdür ki hem-vâ-re taḥrîk-i silsile-i gerden-güzâr-ı mu‘adât iderler. Ammâ yine kendilerün kefi destlerine⁵ zerî^c-a-i ḥırâş-ı ḥün-pâş olur. Anlara nâfi^c olan taḥşîl-i dest-mâye-i istirâḥat için bizümle bir müddet fetḥ-i dükkân-ı âştî idüp ser ü⁴ kâr-ı peygârumuzı bî-gâneler ‘uhdesine taḥmîl itmek idi. Eger “el-‘iyâzü bi’llâh⁵” bâzâr-ı kârzâr-ı ecânibde niẓâm-ı ‘aḳdü’l-le‘âl-i cem‘iyyetümüz gûsiste olursa gûş-ı ümîd-i Kureyş bî-külfe-i [M 89a] zaḥmet ḳurṭa-yâb-ı merâm olmuş olur ve eger muḳteẓâ-yı ‘ulüvv-ı şehâb-ı zafer-bâr-ı dîn a^c-dâ-yı millet-i dîn⁶-i beyzâ⁷ laṭme-h^vâr-ı seyl-âb-ı tünd-ḥîz-i şimşîr olurlar ise bârî ol zamânda [A2 114b] Kureyş dahı yâ sâḥil-i selâmet-bahş-ı İslâm’a ilticâ ideler. Yâḥûd vâdî-i hevlâk-ı ısrârda istikrârları şûretinde bârî ol müddet-i istirâḥatda⁸ tûfân-ı ḥurûşân-ı İslâmiyân’dan muḥâfaẓa için ta‘mîr-i eḥrâm-ı istiṭâ^cat itmiş bulunurlar. Ammâ şöyle ki eger müsvedde-i müşevveş-raḳam-ı işrâk ü istikbârdan şaḥîfe-i beyâz-ı İslâm’a müntaḳil olmayalar, şerî^cat-ı ḳaṭî^c-a-i müşrik-endâzı [A1 102b] gezlik-i ğalaṭ⁹-tırâş-ı nüşâ-i âferîniş eyleyen kâtib-i ḳudret ḥaḳḳiçün ḥarf-i ḥaṭâ-nümûd-ı vü-cûdların şaḥîfe-i siyeh ü sepîd-i ‘âlemden ḥakk idüp yerlerin zer-varaḳ-ı envâr-ı dîn-i beyzâ ile tezhîb itmedükçe âsûde-i mikleme-i ferâğ olmak

1 pâyîn: mâ-beyn A1

2 ‘âlem-gîr -M

3 kefi destlerine: dest ü gerdenlerine M

4 ser ü -M

5 Allah etmesin.

6 dîn -M, A2

7 beyzâ -B

8 ol müddet-i istirâḥatda -M

9 ğalaṭ: ḳalem B

ihtimâlüm yokdur.” diyüp risâle-i maḳâl-ı maḳâma¹ hitâm virdiler. Büdeyl kelimât-ı hikmet-âmîz-i seyyidü’l-verâya zemzeme-i istihsân çeküp mecma²-ı Kureyş’e [B 136] mu‘âvedet eyledükde küşe-i tāk-ı güşında ta’lîḳ olınan şem³-deste-i maḳâlî yegân yegân târik-i dilân-ı Kureyş’ün kâşâne-i² şu‘urlarında efrûhte idüp def⁴-i zalâm-ı muḥâşamet ile tenvîr-i meclis-i muşâlahaya bisyâr-ı güşîş eyledi. Ammâ tîre-bahtân-ı Kureyş yek-sere ney-sitân-ı hevâ-zede gibi ser-cünbân ve bî-hûde-güyân didiler ki “Ey Büdeyl ḥaḳîkat-i hâl budur ki siz evvel dahı cānibdârî-i Muḥammedî ile muttaşîf bir tâ’ifesiz, anlar ḥaḳḳında sizün sıfalçe-i dehânînuздan ser-zede olan semen-deste-i maḳâl râyiḥa-i ḥimâyet ü aḡrâzdan ḥâlî olmamaḡla şâyeste-i şükûfe-dân-ı i’timâd degüldür. Evvelâ kinâne-i zamîrleri siḥâm-ı niyyet-i perḥâşdan tehidür [A2 115a] didügün bizi hedef-i meydân-ı ḳurb³ itmek için ta’biye olunmuş tûde-i ihtiyâl olmaduḡı neden ma’lûmdur. Farażâ şeb-dîz-i tîz-ḥîz-i kelâmları şâh-râh-ı şıdḳ ü ḥaḳîkatda cîve-rîz olduḡı taḳdîrde anlaruñ bu gûne vaż⁴-ı ḡalîbâne ile seyl-âb-ı kef-feşânında gibi Ümmü’l-Kurâ’ya duḡûllerinden ve ol maḡalde bizüm ser ü destümüzden sebû-yı şikeste ve şâḡ-ı bürîde gibi ḥareket-i mûmâna’at ü müdâfa’at şudür itmedüğinden miyân-ı ḳabâ’il-i A’râb’da ba’d-ez-în binâ⁴-yı [M 89b] nāmûsumuz pest olmadan ḡayrı ne fâ’ide müterettebdür.” diyü bisyâr-ı idâre-i âsyâb-ı ḳîl ü ḳâlden şoñra bi’l-âḡhire re’îs-i fırḳa-i Aḡâbiş Cüleys bin ‘Alḳame’yi taḥḳîḳ-i maṭlab için dergâh-ı nübüvvet-penâha [A1 103a] irsâl eylediler. Cüleys kenâre-i muḥayyem-i beriyye⁵-fürûza vâsıl olıcaḳ eṭrâf-ı ḡıyâmda hedy için âmâde ḳaṭâr ḳaṭâr muḳalled ü meş’ar ve cimâl-i ḳurbânîyi⁶ ḡüzeşte-i mehâr-ı nazar eyledükde taḥḳîḳ⁷-i niyyet-i i’timârları ḥükm-kerde-i ḳâ’id-i yaḳîni olmaḡın bilâ-mülâḳât-ı faḡr-i kâ’inât mecma²-ı Kureyş’e taḥvîl-i zimâm-ı mürâca’at eyleyüp cîsr-i dü tāk-ı dîdesinden ḡüzerân olan cimâl-i aḡvâlî menâḡ-ı vuḳûf-ı Kureyş’e inâḡa eyledi. Ammâ ḡarûn-mizâcân-ı saḡt-ser-i Kureyş’ün gerdem-i serkeşâneleri efsâr-ı mu‘âḳadeye ‘adem-i raḡbetden nâşî Cüleys’i âzürde-i sinân-ı zebân-ı

1 maḳâma: maḳâla M

2 kâşâne: kâne M

3 ḳurb: firib A1, B

4 binâ -M

5 beriye -M

6 ḳurbânîyi: Ḳaramânî M

7 taḥḳîḳ: taḡaḳḳuḳ A1

zehr-âbe-çekân idüp didiler ki “Yâ Cüleys sen bir daķıķa nâ-şinâs-ı A‘râbî-i beyâbânîsin senüñ sebbâbe-i idrâkuñda nabz-ı şulh ve ķârûre-i ceng-i teşhîşe [A2 115b] ķudret yokdur ki terkîb-i nâ-mücerreb-i maķâlûñ mizâc-ı umûra¹ sâzkâr ola, senüñ şerbet-i em‘â²-hırâş-ı tedbîrûñden ümîd-i şifâ eyleyen serî‘an pehlû-zede-i h‘âbgâh-ı hâmuşân olmaķ muķarrerdür.” Cüleys’üñ bu gûne kelimât-ı telh-i zâ‘ıķa-sûzdan mi‘de-i zamîri müteğayyir olup didi ki “Ey kec-endişân-ı bed-âmûz biz sizüñle şem‘-i cemâl-i Ka‘be-i ‘ulyâya pervânelik ârzûsı ile gelen züvvârûñ vüche-i âmâline sedd-i fânûs-ı mümâna‘at itmek vechi üzre müte‘ahhid olmamışızdur. Eger bundan şoñra sefine-i murâd-ı Muḥammedî’ye irâ‘et-i emvâc-ı [B 137] lecâc olunur ise biz daķı sizüñ³ lücce-i fitne-cûş-ı cem‘iyyetiñüzden lenger-i ittifâķı ber-dâşte idüp anlar cânibine bâdbân-güşâ-yı i‘ânet olmamuz muķarrerdür.” Hemân bu maķâlden bâd-peymâyân-ı Kureyş’üñ bâd-ı burûtlarına sekte-i fütür ‘arız olup kemâl⁴-i ḥayret ü nedâmetden zimâm-ı kelâmı meslek⁵-i müdârâya sevk idüp didiler ki “Yâ Cüleys nâr-ı ‘âr-ı revâķ⁶-ı şu‘urumuzu pâ-mâl-ı şerâr idüp buḥâr-ı telâş⁷ ve perişânî-i dimâğ-ı idrâkumuzu tîre vü târ itdüğün bilürsin. Ğalebe-i neş‘e-i ma‘cûn-ı melâl ile bî-fıkr ü te‘emmül bizden⁸ şâdır olan cünḥa-i [M 90a] cüz‘iyye sebebi ile [A1 103b] bizden remîde-dil olup dağdağ-ı ḥatîrumuza sen daķı bir ṭarafdan vesîle-i tezâyüd olma, bir iki gün daķı görelüm. Şâyed ki bu kârgâh-ı sitîze-bâf-ı lecc ü mu‘arazâtıdan bâlâ-yı nâm ü nâmûsumuza muvâfıķ [A2 116a] bir ķumâş-ı ḥakîmâne naķş-ı zuḥûr eyleye.” diyü Cüleys’üñ şu‘le-i ḥışm ü ıztırâbın reşâşe-i tesliyet ile teskîn itdiler. Müte‘ayyinân-ı ser-küçe-i eşrâkdan ‘Urve bin Mes‘ûd-ı Şaķîfî’yi ber-vech-i sefâret pîşgâh-ı ḥayrûl-beriyyeye irsâl eylediler. Sâye-i mazalle-i iķbâla ruḥşat-yâfte-i müşûl olduķda miyân-ı telle-i gendîde-i deḥânında ķârûre⁹-i ziyâñkâr¹⁰-ı zebânın bu resm üzre cünbişe getürdi ki “Yâ Muḥammed ne ğarîbdür ki

1 umûra: -âmûza A2

2 em‘â: im‘ân B

3 sizüñ: şirk M

4 kemâl: cemâl M

5 meslek: silk M

6 revâķ -A1

7 telâş: palâs M

8 bizden -M

9 ķârûre: ḥâre A1

10 ziyâñkâr: nigâr M

bir gürüh¹-ı bād-peymā ve bī-gāne-i hāne-bīzār ile² aḳd-i şebeke-i ülfet ü ictimā³ idüp kendi cūy-bār-ı silsiledār-ı qarābetüñde perveriş olan² mā-hiyan-ı haḳīḳat-āšnāyī dūr-üftāde-i mā'ül-hayāt-ı zindegānī itmek dā'iyesine dil-beste olmuşsin. Ammā hayf ki dimāḡuñı pā-māl-i hayāl-i muḥāl³ itmişsin, miyān-ı hıyābānzār-ı ḳabā'il-i A'rāb'da ḳanḡı nihāl-i bālā-rev⁴-i iḳbālī gördüñ ki şecere-i aṣl-ı vāṣılinden⁵ münṣa'ib ü müteferri⁶ olan ağşān üzre havāle-i teberzīn-i intikām eyleye. Bu ḥōd derece-i vuḳū'a teraḳḳī idecek taşavvur degüldür. Ammā yā meger nehengān-ı 'ummān-ı Benī 'Adnān daḡı vech-i āsānterīn üzre girifte-i şaṣt⁶ demār mı olurlar? Hālā Zīṭüvā nām maḳāmda⁷ muḳābele-i şāh-rāh-ı 'azmüñe sedd⁸-i şāhiḳa-i temkīn itmişlerdür. Saña vāsıṭa-i pervāz-ı ihtizāz olan bu ṭā'ife-i ferāhem-şüde de ḥōd ol 'uḳḳābān-ı şikārı çengāline tāb-āver olacak ḳudret maḥsūs degüldür. Tarafeynden livā-yı āşüb taḡrik-i cenāḡ-ı kifāḡa der-kār olıcaḡ her biri tihū-beççe-i bāz-dīde gibi bir cānibe perrān olup seni tenhā vā⁹-[A2 116b] güzāşte-i varṭa-i ḡuşemā ideceklerin ne 'aceb mülāḡaza itmemişsin." didi. Türrehāt-ı [A1 104a] şu'ūr-rübā-yı 'urve mīzān-ı havşala-i Ḥazret¹⁰-i Şiddīḳ'a ḡāyet girān gelüp 'ırḳ-ı ḡamiyyeti çille-i kemān-ı saḡt-ı ḡaḡab olmaḡın eşna¹¹-ı şütüm-ı elsine-i A'rāb olan ¹¹اممصص بظر أمك makālinüñ lafz-ı ümmin daḡı ḳaşd-ı mübālaḡa ile lafz-ı Lāt'a tebdil [M 90b] idüp¹² اممصص بظر اللات ey bed-güy-ı herze-ṭırāz biz kālā-yı endek-yāb-ı vücūdumuzu nice def'a [B 138] zīr-i ḳadem-i şehryār-ı risāletde 'aleyhi's-selām pāy-endāz itdügümüz şübüt-yāfte-i ḡadd-i¹³ tevātürdür.

1 bir gürüh -M

2 olan: bulan A1, A2, B

3 muḥāl -M

4 -rev: -zed A1

5 vāṣılinden: aṣılinden A1

6 şaṣt: test-i A1

7 maḳāmda: maḡalde A2

8 sedd: şedd M

9 vā: rev A2

10 Ḥazret -M

11 Sen, ananın sünnet yerini em.

12 Lā putunun sünnet yerini em.

13 ḡadd -A1

Rubā'î li-mü'ellifihî:¹

Biz kūy-ı vefâyı ihtiyâr eylemişüz
 Şeh-râh-ı hâķîkatda karar eylemişüz
 Naķdîne-i cânı mîve-i puhte gibi
 Hâķ-i ķadem-i yâre nişâr eylemişüz

“Ba‘de’l-yevm daķı zülâl-i hayâtumuz icrâ-yı mecrâ-yı vefâ itmek için ‘urûķ-ı hâķsâr menba‘-ı ebdânumuzda âmâde-i feverân iken şimdi sen bizi mi gürîz-pây-ı şaff-ı maşâf ‘add idersin? Sitâre-zamîrân-ı aşhâb rıdvanu’llâhî ‘aleyhim ecma‘ın encüm-i seyyâre gibi ser-i sa‘âdet-medâr-ı nebevî eṭrâfında cân ile² gerdân olduķı ‘amme-i cihâniyâna rûşen iken şimdi bedr-i ‘âlem-tâb-ı âsmân-ı risâlet pîrâmeninde bizüm mi hâle-i şaff³-ı üstüvârumuz rahne-gîr-i teferruk⁴ olup bihîn-i kitâbe-i evvân-ı ibdâ‘-cenâbın ber-âlây bünyâd-efgen-i erkân-ı velâ miyânında tenhâ⁵ ko-ruz.” didi. Bu ḥadeng-i tîz-peykân egerçi ‘Urve’nün cigerin çâķ çâķ eyle-di. Ammâ henüz leyle-i müzlîme-i câhiliyyetden şubḥgâh-ı ‘âlem-fürûz-ı İslâm’a nâ-resâ iken Hâzret-i Şiddîķ raḍıya’llâhü ‘anh ‘Urve’yi on re’s şütür⁶ iḥsânı ile bir vâdî-i hevl-nâķ-ı deynden kenâr-ı [A2 117a] taḥlîşe endâḥte idüp ammâ henüz ‘Urve zîr-i bâr-ı imtinândan rehâ-yâb olmamış idi. Binâ-ber-în ne hâl ise bu mâ‘ide⁷-i telḥ-i ḥavşala-sûzı ḥazm idüp “Yâ İbn Ebâ Ḳuḥâfe bu âteş-i şekîb-sûzı muķaddemâ icrâ eyledüğün zülâl-i iḥsâna telâfî ‘add idelüm diyü sedd-i dūdman-ı dehân eyledi. Ammâ ‘Urve idâre-i sübhâ-i güft ü şinîd ḥilâlinde meclis-i mu‘allâ-esâs-ı risâletde [A1 104b] bi’l-cümle pervâneġân-ı şem‘-i cihân-fürûz-ı nübüvvetün ḥarekât ü sekenâtın sencîde-i terâzû-yı çeşm⁸-i i‘tibâr idüp cânib-i Ḳu-reyş’e ‘avdet eyledükde nihâde-i cüzüv⁹-dân-ı ıṭṭılâ‘ itdüġi eczâ-yı aḥvâle bu vech ile şîrâze-bend-i taķrîr oldu ki “Eger benüm ḥaṭṭ-ı maķâl-ı ḥayr-ḥ‘âhânemi ser-i meşķ-i şaḥîfe-i i‘tibâr idersenüz ol hizebrân-ı ci-

1 Rubā'î li-mü'ellifihî: Li-mü'ellifihî M, Beyt A1, Naẓm A2
 Rubā'î, Ahreb ; Mef'ûlü...

2 cân ile -A1

3 şaff: -şıfat A2

4 teferruk: tefrîķ M

5 tenhâ -M

6 şütür: üstür M

7 mâdde: mânde A2

8 çeşm: çeşm-i terâzû B

9 cüzüv: cüzdân A2, B

ger-şikâf pençesinden tahlîş-i girîbân için nâme-i [M 91a] şulhı bir sâ‘at muḥaddem ta‘vîz-i bâzû-yı cân idersiz.

Nazm:¹

جدل با هنربران اقلیم گیر
خطای عظیمست و کاری خطیر
ستیزه بدان² پردلان ناسزااست
بشیران نبرد آزمایی خطاست³

Ḥalâ lema‘ât-ı şarîḳ-ı himmetleri bu niyyet üzre maḥsûmdur ki yâ eşi‘a-i aḥkâm-ı şimşirleri sevâd-ı Ḳureyş’de cārî yâḥûd bi’l-cümle ḳurâb-ı şehâb-ı ‘ademde mütevârî olalar. Ve şebât-ı yek-dilâneleri mânend-i dirâht-ı kühen-sâl-i sanevber bir ḥamle-i bâd-peymâyândan mütezelzil olmaḳ nâ-mu-taşavverdür. Zîrâ ben Kisrâ vü Ḳayşer ü Necâşî gibi selâṭîn-i şevket-âyînün bisât-ı şükûh-ı dîvân-ḥâne-i iclâllerin endâze-i bâsıra-i i‘tibâr ile mesâḥa itdüm. Ammâ aşḥâb-ı Muḥammed’ün nigâşte-i kâr-nâme-i âdâb itdükleri şûret-i içâ‘atı birisinde müşâhede itmedüm. [A2 117b]

Beyt:⁴

Bedenlerinde nümû⁵dâr-ı câme-i âdâb
Mefâriḳında nümâyân ‘amâme-i teslîm

[B 139] Ḥoḳḳa-i la’l-fâm-ı dehânından dirâḥşân olan le‘âl-i cihân-baḥâ-yı fermânı birbirine müsâbaḳat vechi üzre pîrâye-i gerden-i imtişâl iderler. Te‘şîr-i sürme-i gelû-gîr-i edeb⁶ ile pîşgâh-ı sa‘âdetinde bâlâ-yı şadâların pest iderler ve reşâşe-i ibrîḳ-i vuzû’sını mâ‘ûl-ḥayât gibi âb-gîne-i dîdelerine mâye-i minnet⁷ ‘add iderler. Beden-i gül-pîreheninden sâḳıṭ olan müy-ı nâ-çîz⁸ üzre rişte-i cânları ber-hem-zede-i pîç ü tâb olur. Dehân-ı ‘anber-feşânından kemter-reşḥa-i lu‘âb pâşîde olmaz ki elbette birinün dest ü rûyında cilveger olup ber-vech-i teberrûk [A1 105a] mālîde-i çeşm ü

1 Nazm: Beyt M, A1

2 bedân: ber-ân M

3 Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl

Ülkeyi fetheden hüner sahibi kişilerle mücadele büyük bir hatadır. Böyle bir çaba da hatadır. Gönül ehilleri ile savaşmak yakışık almaz. Bir savaşçı arslanla savaşmak hatadır.

4 Mefâ’ilün Fe‘îlâtün Mefâ’ilün Fe‘îlün

5 nümû: nemâ M, B

6 edeb -M

7 minnet: nûr M

8 nâ-çîz: dil-âvîz M

cebîn itmeyeler. Gül-bend-i kâliçe-i hâk olan naķş-ı pâyı¹ üzre seccâde-i tât-mişâl çehre-sây olurlar ve ser-engüşt-i meh-şikâfindan münfaşıl olan nâhûn-pâreye hilâl-i şeb-efrûz-ı 'id kadar 'izzet² ü rağbet iderler.”

Beyt:³

یک شمه از شمایل شان گر بیان کنم
جمع آید از مکارم اخلاق دفتري⁴

diyü imzâ-keş-i hitâm olıcak 'Urve'nün ma'cene-i takrîrde sirişte itdügi ec-zâ-yı 'âfiyet-balş-ı maķâl mu'tel-mizâcân-ı hezeyân-güy-ı Kureyş'e muvâ-fık düşmegin ba'd-ez-in [M 91b] üslûb-ı hâkimâne üzre izâle-i mâdde-i muhâsamet ve taşhih-i tabî'at-ı muşâlahat için Süheyl bin 'Amr'ı tevkil idüp tabîb-i haste-dilân-ı 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem dergâhına rû-be-râh eylediler. Süheyl bârgâh-ı âsmânsân-ı h'âce-i cihâniyâna çehre-sây olıcak muķaddime-i dibâce-i [A2 118a] maķşûda şürû' idüp resm-i niyâz-mendâne üzre suţûr-ı kelimât-ı muhâdeneye imrâr-ı engüşt-i zebân eyledi. Nüşa-i müteḥâlifü'l-erkâm-ı kıl ü kâlde nice def'a tarafeynden taklîb-i şahâ'if-i redd ü kabûl ve terkîb-i müfredât-ı hâll ü 'aķd olunup rişte-i pür-girih-i güft ü şinid gâh kâsîr ve gâh tavîl müsvedde-i gün-â-gün-ı harf-i ibâ vü rîzâ gâh icmâl ve gâh tafşîl olındukdan şoñra bi'l-âhire perde-i tāk-ı ittiḥâd bu şuver-i hoş-reng-i şurûṭ ile pür-naķş ü nigâr kılındı ki müştākân-ı vişâl-i beyt-i mu'allâ bu def'a⁵ mu'anaķa-i maḥbûbe-i si-yeh-püş-ı Ka'be'den taḥliye-i âgûş-ı ümîd idüp eblâķ-ı şitâbende-i eyyâm tayy-ı mesâfe-i yek-sâle itdükden şoñra yine kaẓâ-yı 'umre-i meneviyye için nihâl-i bâlâ-keş-i endâmları bahâr-güşâyende-i berg-i iḥrâm kılına. Ol zamânda zenbûr-menişân-ı Kureyş daḥı pîrâmen-i kivâre-i pür⁶-şehd-i Ka'be'den se şebâne-rûz kenâre-gîr olup nûş-ı şîrîn-güvâr-ı murâdı nîş-i ta'arruz-ı âgyârdan müberrâ ve şehd-i h'ân-ı vişâli dürd-i mümâna'atdan muşaffâ eyleyeler. Ve on sene çâr-sû-yı şehristân-ı eyyâmda [A1 105b] dekâķin-i sevķü's-şilâḥ-ı kârzâr der-beste olup metâ'-ı şulḥ u vifâķ âyîn-i

1 pâyı: mâyı M

2 'izzet -M

3 Beyt: Muḥaşşal A1

4 **Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün**

Eğer ben, şan karakterinden bir an söz etsem, (dediklerim) bir ahlak defterinin lutfunda toplanır.

5 def'a -B

6 pür -M

bend-i bâzâr-ı ittifâk kılına ve Kureyş'den revâk-ı 'uhde-i İslâmiyân'a ve İslâmiyân'dan hayme-i civâr-ı Kureyş'e mürâca'at idenler müzâheme-i yek-diğerândan [B 140] me'mûn olalar. Bu mâdde üzre kalem-i lisân-ı tarafeyn şahîfe-i rızâya cereyân eyledükde kabîle-i Benî Huzâ'a ki dil-bes-te-i mahabbet-i eşref-i mürselin idiler, bu şartı hübüb-ı şurta-i fırsat 'add idüp hemân ol [A2 118b] meclisde sefine-i irâdetlerin deryâ-yı 'uhde-i seyyidü'l-enbiyâya revân ve Benî Bekr gerdüne-i himmetlerin şürezâr-ı 'uhde-i Kureyş'e gerdân eylediler. Bakıyye-i şurût'dan biri dağı bu ki bilâ izn-i [M 92a] velî külhen-i cân-süz-ı şirkden¹ penâh-bürde²-i gülşen-i hayât³-bahş-ı İslâm olanlaruñ vüche-i âmâline li-maşlahatihi hâr-ı dīvâr-ı mûmâna'at keşide kılınup ber-'aks-i kazıyye sâye-i 'âlî-ťâk-ı İslâm'dan dağı bâdiye⁴-i germ-seyr-i işrâka mu'âvedet idenleruñ rûy-i 'azmine sedd⁵-i sengin-binâ-yı mûmâna'at vaz' olunmaya. Ammâ bu silsile-i girih-gir-i şart-ı ma'hûd-ı mücerred Müslimîn ile Kureyş beyninde mün'aqid olup sâ'ir memâlik⁶-i kabâ'iluñ bu silsilede halka-i ta'allukları bulunmaya. Mervidür ki rişte-i şart-ı mezburî Süheyl bin 'Amr süzen-i dil-düz-ı zebânına imrâr idüp fahr-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem dağı dest-mâl-ı kabüle şâyân göricek bu bâr-ı sengin-vezn-i şâkat-şiken gerden-i taħammül-i aşhâba ğâyet girân gelüp birbirlerine kemâl-i melâl ile içäre-i hamâme-i nigâh-ı hayret⁷ ü istiğrâb eylediler. Bi'l-âhire Hâzret-i 'Ömer'üñ çille-i saht-girih-i hamıyyeti kemâl⁸-i taħammül'den ber-ceste olup taħfir-i mezra'a-i ta'ayyün⁹ niyyeti ile yoħsa ne ân ki ervâ¹⁰-yı hârzâr-ı şekk içün ola, hemân يا رسول الله أأست نبی الله حقاً وألسنا على الحق وعدونا على الباطل¹¹ ya'nî "Yâ Resûla'llâh sen nebî-i ber-ħaqq-ı İlâhî degül misin ve sâlik-i mesâlik-i taş-dîk olan mü'minîn dağı ħağ üzre [A1 106a] degüller midür ve 'adularımız buťlân üzre degüller midür?" diyü ħadıķa-i fazl-ı nebevî üzre idâre-i

1 şirkden: işrâkdan M

2 penâh-bürde: binâ-i perde-i A2

3 hayât: cihân A1

4 bâdiye -A1

5 sedd: şedd M

6 memâlik -A1

7 hayret: ħâlet A2

8 kemâl: kemân M, A1, B

9 ta'ayyün: yakîn M

10 ervâ: irdâ A1

11 Yâ Resûlallah! Sen Allah'ın hak nebisi değıl misin ve biz hak üzere değıl miyiz ve düşmanlarımız batıl üzere değıller mi?

[A2 119a] sıkāye-i su‘āl eyledi. Bāgbān-ı riyāz-ı hāqīkat ‘aleyhi efḍalū’t-taḥiyye “Belî Yâ ‘Ömer.” diyü binā-güş-ı yakīnine ta‘līq-i gül-gönce-i cevāb buyurduklarında “Yâ Resûla’llāh yâ bu ridā-yı zillet ü h‘vāriye teslim-i gerden-i rızā ne maşlahat içündür diyü?” dil-h‘vāh-ı Kureyş’e bu mertebe müsā‘adeden şandūka-i zāmīrine āvihte olan kuff-ı eşkāl fetḥi için cüyā-yı miftāḥ-ı cevāb olıcaḳ bu vech ile tūmār-güşā-yı ḥikmet-nigār-ı cevāb oldılar ki “Yâ ‘Ömer ben bir bende-i fermān-berüm. Bu mādde-i şulḥda çeşme-i umūr ḥār ü ḥas-ı maḥzūrāt ile mestūr olduḡı seni teşne-i gerd-i serābzār-ı ıztırāb itmesün kim benüm ḥoḳḳa-i la‘l-şiken-i dehānumdan şādır olan terkib-i ḥikmet-āmīz-i maḳāl eczā-yı rızā-yı İlāhī’den ḥālî degüldür. Belki her cüz’i mizāc-ı ma‘lûl-ı âlemden izāle-i mevādd-ı rediyye-i [M 92b] küfr ü işrāka devā-yı şāfi olıcaḳ nice ḥāşşe-i nāfi‘a ve fā’ide-i ḥafiyyeyi müstelzemdür.

Beyt:

خدای عزوجل را بضمن هر چه کند
لطیفه ایست که کس را از آن خبر نبود¹

[B 141] Yâ ‘Ömer hiç levḥa-i mücellā-yı ḥātīruñ jeng-ālūde-i melāl eyleme ki ol ḥadeng-i rāst-sīmā-yı sūḥan ki kemān-ı ‘anberin-tūz-ı dehānumdan endāḥtedür, lā-maḥālet nişān-ı maḳşūda işābeti muḳarrerdür. Yâ ‘Ömer ḳarīben kef-zenān-ı lücce-i raḥmet-cüş-ı meṭāf olup ‘arūs-ı ḥātırkeş-i merāmı bī-müzāḥeme-i āḡyār ḥırāmende-i şebistān-ı ḥuşul müşāhede idersiz.” diyü ceriḥa-i ḥātır-ı Fārūḳ’a nemek-pāş-ı tesliyet oldılar.

Beyt:

کسی ز چون و چرا دم نمیتواند زد
که نقش بند حوادث و رای چون و چراست²

Şehāb-ı cevāb-ı nebevî lehīb-i ıztırāb-ı ‘Ömeri’ye vāsīta-i inṭifā olıcaḳ muḳteżā-yı ḥamiyyet-i [A2 119b] cibillileri üzre bī-iḥtiyār kenāre-i meydān-ı i‘tirāza pā-nihāde-i cesāret oldukları müstetbi‘-i mu‘āḥeze-i Bārī olmaḳ ḥavfı ile nice müddet istiḡfār ü rüze³ ve i‘tāḳ ü şalavāt [A1 106b]

1 Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

Kimsenin ondan haber vermediḡi muhtevayla ilgili Allah azze ve celle için her ne söylenirse hoştur.

2 Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

Bir kimsenin neden niçin ve nasıldan dem vurmaya gücü yetmez. Çünkü olayların nakışçısı neden niçin ve nasıldan arkasındadır.

3 rüze: dūrūda A1, A2

ü şadākāt ile ‘afv-ı Kird-gārî’ye i’tişām itdükleri şahā’if-tırāz-ı āsār-ı siyer-
dür. İmām-ı Zührî ‘aleyhi’r-raḥme bu zemîn üzre nigûnsār-ı cür‘a-dân-ı
esrârdur ki vâkı‘â tamām ḥürmen-i âmâl-i Kureyş’e muvâfık-ı vezân olan
debûr-ı şulḥ ḥüre-çeşmân-ı beyābân-ı ḡaflete işāre-i ḡubār-ı teşvîş itmez de-
güldür. Lâkin şikâf-ı perde-i ḥarem-serây-ı taḡdirden temāşâ-künân-ı şive-i
gün-â-gün-ı düşize-i ḥikmete nâ-püşidedür ki riyâz-ı cân-perver-i İslâm ile
ḥâr-sitân-ı dâmen¹-şikâf-ı eşrāk beynine müteḥallil olan ḥendeḡ-i ḥallâ-
b-âgîn-i ceng ü ḥuşûmet birbirlerine sedd-i rāh-ı âmiziş ü iḥtilâṭ olmaḡla
bahâristân-ı meclis-i muḡaddes-i nebevîde nev-be-nev² ser-zede olan ez-
hâr-ı reng-â-reng ḥavârîḡ-ı ‘ādât-ı mu‘cizât-ı ‘amîmetü’l-berekât bâ-ḥuşûş
ḡadîḡa-i sidre-peyvend-i mele’-i a‘lâdan çemen-şoffa-i şühûda nâzil olan
fevâkih-i ḡayât-baḡşâ-yı âyât-ı beyyinât dîde-i bî-fürûḡ-ı kûteh-naẓarân-ı
küffâra perde-nişîn-i ḡafâ³ idi. Mühendis-i de‘âme-bend-i ḥikmet miyâ-
nede cîsr-i deh ṭâḡa-i muşâlaḡaya esâs-efgen-i istiḡkâm olup rāh-ı âmed-
şüd bedîd olmaḡla şemîm-i şükûfe-i aḡlâḡ-ı Muḡammedî ‘aleyhi’s-selâm
meşâmm-ı idrâkların ta‘tîr ve leṭâfet-i nev-bâve-i mu‘cizât-ı bülend-âyât
dîde-i ḡurdlerin [M 93a] tenvîr itmegin telḡ-dimāḡân-ı ḡanẓalzâr-ı câhi-
liyyet gürûḡ gürûḡ saye-i devḡa-i bālâ-rev-i risâlete şitābân olup ṭable-i dil
ü dehânların leb-â-leb fevâkih-i şîrînter-i iḡân [A2 120a] ve destâr-ı cân ü
cenânların pîrâste-i şükûfe-i imân ü tevḡîd eylediler.

Beyt:⁴

Cân virür ḡasteler ol mâ’ide-i cân üzre
Cûş ider teşne-lebân çeşme-i iḡsân üzre

Ṭulû‘-ı sepîde-i şubḡ-ı bî’şetden sene-i şulḡa gelinceye dek⁵ taḡvîm-i
muḡḡasebât-ı rûz-nâme-i sinînden ser-engüşt-i taḡallübât-ı eyyâm⁶ ile on
toḡuz varaḡ üzre⁷ gerdân olmuş iken ol miḡdâr-ı müddetde dâ’ire-i zer-ced-
vel-i [B 142] imâna dâḡil olanların şümârı ile mebd-e-i şulḡ-ı [A1 107a]
Ḥudeybiyye’den maḡṭṭa‘-ı feth-i dil-ārâ-yı Mekke’ye dek ki miḡdâr-ı müd-

1 ḡarem-serây-ı taḡdirden.... İslâm ile ḡâr-sitân-ı dâmen -M

2 nev-be-nev: nüvid-i nev M

3 ḡafâ: cefâ M

4 Beyt: Naẓm A2

Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün

5 dek -M

6 eyyâm -A1

7 üzre -M, A1, B

det-i yek-sâledür¹ güzeşte-i cerīde-i İslâm olanların şümârında tefâvüt nâ-
ma'lûm idüğü raqam-keşide-i âşâr-ı muhaddişindür. Be-taḥşîş bâlâ-yı dil-
ârâ-yı Ümmü'l-Kurâ'ya daḥı kisve-i mefâḥir-ıırâz-ı feth ilbâs olunduḡdan
şoñra bi'l-cümle hem-sâyeḡân-ı ḡâne-i İlâhî dâḡil-i a'dâd-ı efrâd-ı İslâm
olduḡları manzûme-i müddetine müstezâddur.

Kıṭ'a:² Tınâb-âsâ tatarlar pençe-i raḡbetle dāmânın
Olinca pây ber-câ bârgâḡ-ı devlet-i İslâm
Gelürler zerre-âsâ cünbiş-i imâna şevḡından
Ziyâ-pâş olduḡınca âfitâb-ı şevket-i İslâm

Mâ-ḡaşal sebîke-i şulḡ ḡalīb-ı icâb ü ḡabûle ifrâḡ olunduḡdan şoñra

Naẓm:³ علیم دفتر منزل مفصل ساز هر مجمل
وصی احمد مرسل ولی حی بیہمتا⁴

ya'nî Ḥazret-i 'Aliyyu'l-Mürtaẓa kerrema'llâḡu vecheḡu ki

Beyt: بپیش سرور دارین می بودش ورق در کف
دو آتش را سیاہی از سواد دیدہ حورا⁵

Ḥame-i 'anber-çekân ile erḡâm-ı şurûṭı ḡaṭṭ ü ḡâl-i 'arız-ı veşîka-i 'ahd
itmeḡe cânib-i ḡidiv-i taḡtgâḡ-ı şefâ'atdan müntazır-ı işâret idi. Evvelâ
keşide-i dil-keş-i bi'smî'llâḡi'r-raḡmâni'r-raḡîm ebrû-yı pîşânî-i varaḡ-ı
'ahd ḡılınmaḡa şehryâr-ı serîr-ârâ-yı 'izz ü 'alâ 'aleyhi esna't-teḡâyâ câni-
binden müşârün ileyh⁶ olıcaḡ [A2 120b] Süheyl bin 'Amr taḡrîk-i lisân-ı
i'tirâz idüp bu naḡş-ı nev-peydâ-yı sikke-i ta'bîr bizüm bâẓâr-ı i'tibâru-

1 yek-sâle: yeksân B

2 Kıṭ'a: Beyt A1, Naẓm A2

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

3 Naẓm: Beyt A2

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

4 Her özlü şeyin ayrıntısının, indirilmiş defterin bilicisi, Ḥazret-i Peyḡamber'in varisi, eşsiz hayatın efendi-
disi.

5 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün**

Her iki dünyanın önde geleninin öncüsü olduḡu apaçıktır. Onun siyah mürekkebinin boyası güzel
yüzlü kimsenin gözünün siyahındandır.

6 müşârün ileyh: müşâr A1, A2, B

muzda nâ-revâc¹ olmağla beynümüzde şöhrat-yâb olan nağş-ı [M 93b] kadîm “Bi’smike’llâhümme²” pîrâye-i pîşânî-i suţûr kıılinsun didi. Nizâ’-ı lafzı müntec-i ma’nâ olmamağın şaḥîfe-i maḳşûdına vaz’-ı noḳṭa-i i’tirâz olunmadı.

Beyt:³

دیباجہ گفتار همان به کہ نہد کس
بر نام خداوند تعالی و تقدس⁴

Sübhâ-i bedî’ü’n-nizâm-ı kelâmda menzile-gîr-i imâme-i ‘âlî-kıymet olan kelimât-ı sûtûde-şîfât-ı رسول محمد الله⁵ engüşt-i yerâ’a-i berâ’a⁶-nümâyâ gerdân⁷ olıcaḳ Süheyl yine şandûka-i dehân-ı sefahete güşâd virüp rişte-i taḥrîre bu vech ile [A1 107b] ‘uḳde-i mûmâna’at şaldı ki “Yâ Muḥammed eger senüñ manzûme-i nev-raḳam-ı risâletün bizüm maḥfaẓa-i ḳabûlümüzde cây-gîr olup firistâde-i ḥudâvend⁸-i ‘âlem-âferîn olduḡuñ nağş-ı kitâbe-i i’tikâdumuz olaydı, çokdan mıḳrâz-ı râbîṭa-güsîl-i i’tirâz ber-ṭaraf kıılınup eczâ-yı ber-hem-zede-i ḥilâf ü ‘inâd şîrâze-peẓîr-i ittihâd olurdı.” didükde cenâb-ı fâtîḥa-i ṭûmâr-ı ḥillḳat ḥâtîme-i kitâb-ı nübüvvet ‘aleyhi ekmelût-taḥiyyet “Yâ Süheyl benüm mir’ât-ı ‘âlem-nümây-ı risâletümde cîlve-i şûret-i ḥaḳîḳat-rüşen çeşmân-ı tûtiyâ-yı ḥudâya nümâyândur. Sizüñ gibi efsürde-dilân-ı zemherîr-ḥizlânüñ nefes-i inkârından ne jengâr-ı ‘âr lâḥiḳ olur.” diyü Cenâb-ı Mürtaẓâ’ya şükûfeẓâr-ı suţûr-dan benefşe-i lafz-ı şerîf⁹-i [B 143] Resûlu’llâh’ı ber-çide idüp maḳâmına sünbül-i büyâ-yı lafz-ı ‘Abdu’llâh’ı nişânde itmegiçün ḳalem-i nâzenîn-cünbiş-i ebrû ile işâret buyurdılar. [A2 121a] Ḥalîfe-i debîristân-ı velâyet kerrema’llâhü vecchê “Yâ Resûla’llâh benüm ne ḥaddimdür ki mişâl-i ‘âlem-muṭâ’a-ı dîvân-ḥâne-i kibriyâdan zât-ı muḳaddes-i celâlet-medâruña ḳalem-i münşî-i ḥikmet-nigâr-ı ezel ile ta’yîn ü taḥşîş buyurılan elḳâb-ı

1 nâ-revâc: târâyic A2, râyic B

2 Allah’ım! Senin isminle...

3 Beyt: Naẓm M

4 **Mef’ûlü Mef’ûlü Mef’ûlü Fe’ûlün**

Doğrusu insanın sözünü mukaddes ve yüce olan Allah’ın ismi ile başlamasıdır.

5 Bu, Allah’ın Resûl’ü Muhammed’in yaptığı barıştır.

6 berâ’a -M

7 gerdân: piçide M

8 ḥudâvend -M

9 şerî’at: şerîf M, A1

ma‘ālî-nişāb-ı risālet üzre imrār-ı hāme-i tağyîr eyleyem.” diyü pîş-tahte-i te‘dîb ü isti‘fāya tevārî eyleyicek hemân hâzret-i ẖ‘āce-i mekteb-hāne-i “mā evhā” ‘aleyhi efdalü’t-tehâyâ bâ-vücûd ki hergiz tıfl-ı hâzide¹-i hāma āgûş-ı dāye-i enāmîl-i mübârekelerinde kaç‘ā cilveger olmamış iken lûle-i mu‘cize-rîz-i kâlemi dest-i Mürtażâ’dan alup hâzîne-i zülâl-i i‘câz olan kefi nûr-pâşlarında cilve-sâz idicek hâdîka-i şahîfe-i ‘ahdden kuvvet-i nübüvvet [M 94a] ile sebze-i nev-hîz-i lafz-ı Resûl’ı ber-kende idüp yirine şeb-büy-ı lafz-ı ‘Abdu’llâh’ı inşâ vü ibkâ buyurdılar.

Meşnevî:²

بلوح ار نساید قلم زآن چه غم
که او را طفیل است لوح و قلم
نبود احتیاجش بتعلیم کس
که آموزگارش خدا بود و بس³

[A1 108a] Ve gül-ğonce-i leb-i i‘câz-nişârların leb-rîz-i tebessüm idüp⁴ “Yâ Alî karîben bu şüret-i maḥv ü işbātuñ ‘aynı cenâb-ı velâyet-nişâbüñ dahı şahîfe-i aḥvâlinde zuhûr idüp bi’l-iḳtîzâ müsâ‘ade-i murâd-ı huşemâ idesin.” diyü kuvvet-i kudsiyye-i i‘câz ile perde-i şüret-bâz-ı kazâdan nümâyân olup⁵ zuhûr eyleyicek vâkı‘a-i âtiye-i Şıffîn’e telmîh ü işâret buyurdılar.

Beyt:⁶

Nihâdında celî kevn ü mekânun sırr-ı mestûrî
Zamîrinde ‘ayân levḥ-i kazânun râz-ı pinhânı

El-hâşıl tevfiḳ-i ḥilâf-ı ferîkayn içün ketîbe-i suṭûr-ı kitâb-ı ‘ahd tertîb-i şufûf [A2 121b] idüp miyân-ı mü’minîn ü müşrikîne taḥallül eyledükde ba‘zı eşrâf-ı enşâr ü muhâcîrîn ve a‘yân-ı müşrikînün ‘alâ-ṭarîḳi’ş-şühe-dâ esâmîleri ırâz-ı zeyl-i suṭûr olınup dîde⁷-i naḳş-ı nuşûşları muḥâfâza-i

1 hâride: hâzide A1

2 Meşnevî: Beyt A1, Nâzm A2, B
Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl

3 Eğer kalem levhaya yansımazsa ne gam. Çünkü onun için kalem ve levha küçük bir çocuktur. Onun ihtiyacı başkasının öğretmesi ile olmadı. Çünkü onun öğreticisi Allah oldu ve hepsi bu.

4 idüp: buyurup A2, B

5 nümâyân olup -M

6 Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

7 dide -M

mâdde-i muhâdeneye nıgehbân kılındı. Ol eşnâda nâ-gâh Süheyl'ün şükûfe-i sifâl-ı şulbisi olan Ebû Cendel ki delâlet-i bağbân-ı hidâyet ile sîr-âb-ı sâkıye-i tevîd ü îmân olmağın peder-i bed-âhteri teklîf-i 'anîf-i irtidâda zencîr-i âhenîn-sirişti¹ 'ilâve-i sitem itmiş idi. Bu hîlâlde bend²-i âhenîni sûde-i sühân-ı furşat idüp

Beyt:³

Pây-mâl olmuş ser-i küyuñ hevâsıyla gönül

Yolda zencîrün sürer divâne şeklin bağlamış⁴

Esfel-i vâdî-i Mekke'den dâ'ire-i hıyâm-ı İslâm'a cân-ı nâ-tüvânın en-dâhte eyledi. Süheyl ferzendenün âhü-yı remîdevâr dâm-ı belâdan ceste olduğın göricek hemân mağâmından seg-i derrende gibi pertâb idüp ruhsârın dârbgâh-ı şabançe-i âzâr iderek girîbân-keşân cânib-i Mekke'ye î'ade eyledi. Ebû Cendel [B 144] mültecâ-yı dil-sühtegân-ı 'âlem olan nahl-i berümend-i risâlet 'aleyhi ecmelût-taḥiyye cânibinden sâye-i ḥimâye göricek⁵ bâdbân-ı âsmân-res-i feryâda güşâd virüp "Ey âsûde-nişînân-ı sâhil-i îmân bi-ḥamdî'llâhi te'âlâ sefine-i zamîrüm [M 94b] kâlâ-yı vâlâ-kıymet-i tevîd ile mâlî [A1 108b] olup hezâr renc ü ta'ab ile gird-âb-ı pür-âşüb-ı küffâr miyânesinden kenâre-i necâta lenger-endâz olmuş iken lâyıḳ mıdur ki rîsmân-ı ümîdüme havâle-i sikkîn-i istiğnâ idüp süpürde-i dest-i silî-zen-i emvâc⁶-ı 'idâd⁷ eyleyesiz." didükde aşḥâb-ı kirâm raḍıya'llâhü te'âlâ 'anhuñ [A2 122a] bu pîrâhen⁸-i nev-dûhte-i şulḥ-ı evvel daḥı bâlâ-yı zamîrlerine nâ-çesbân gelmek ile te'sîr-i sermâ-yı ḥüzn ü infi'âldan vaḳf-ı leriş olmuş iken bu câme-i tefâḥür⁹-tırâz-ı istiğnâ daḥı endâm-ı ḥurdlerine kûtâh görünmek ile endûh-ı ḥayret ü ḥamiyyet dü bâlâ olup hübb-ı 'avâşıf-ı âlâm az ḳaldı ki zülâl-ı ḥayâtların efsürde eyleye. Âyîne-i cebîn-i nebevîde daḥı şüret-i çîn-i te'eşşür nümâyân olup "Yâ Ebâ Cendel 'arûs-ı nev-ḥuṭbe-i şulḥa henüz zîver-i bâzû ḳılınan sivâr-ı zerkâr-ı mîşâḳuñ ḥalḳa-i şurûṭına

1 -sirişti -M

2 bend: yine B

3 Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilün

4 bağlamış: gösterür B

5 göricek: görmeyicek B

6 emvâc: dest M

7 'idâd: 'udât A1

8 pîrâhen: pîrâye M

9 tefâḥür: teğâfûl A1

ibtidâ bizüm cânumuzdan sühân-ı ğadr havâle itmek rahne-endâz-ı hilye-i emânet¹kâridür. Bizden hûd bu hâletün ihtimâl-i şudûrî nâ-mütevakkı²-dur. Tarîk-i maḥabbet-i dîn-i kavîmde çend rûze semûm-ı cân-güdâz-ı cevri ü siteme müteḥammil ol ki karîben aḥkâm-ı taḫvîm-i elṭâf-ı hafîyye-i İlâhiyye'den taḫallübât-ı fûşûl ü eyyâm ve müstetbi³-i ta'dîl-i hevâ-yı merâmdür diyü kiştâr-ı âmâline isâle-i cüy-bâr-ı tesliyet buyurdılar.

Beyt:² Germine serdine şabr eyleyerek dünyânun
Alınur naḥl-i emelden şemer³ inşâ'llâh

İbn İshâk Cenâb-ı İbn 'Abbâs raḏıya'llâhü 'anhümâdan bu vech ile tezyîn-i sırr-ḥ'ân-ı taḥrîr itmişdür ki ibriḫ ü âf-tâbe-i şulḫ ü şalâḫ vifâḫ-ı şüst ü şüy âlâyiş-i ceng ü şikâḫ eyledükde ser-ceride-i enbiyâ 'aleyhi efḏâlüt-teḫâyâ ḫâzretleri levâzım-ı naḥr ü hedyi mürâ'ât buyurup her târ-ı müşgbârî şâne-zede-i müjgân-ı kerrübiyân olan ser-i arş-güzârların tırâş eylediler. Aşḫâb-ı bülend-cenâb suḫâṭa-i müy-ı 'anberînlerin 'alâ-tarîḫi't-teyemmün dest-i yek-digerden rübûde idüp [A2 122b] temîme-i gerden-i cân eylediler. Kevkeb-i âsmân-ı iḫbâr [A1 109a] Ebu'l-Ḳâsimü's-Süheyli zehr-i bâ-semmdde bu vech ile şükûfe-perver-i ḫaber olmuşdur ki verd-i nev-şükûfte-i bağ-ı hüdâ bi'l-cümle aşḫâb-ı [M 95a] kirâma irâḫa-i dimâyı hüdât⁴ ve ḫalḫ-ı rü'ûs için işâret buyurdıklarında cân-fürûşân-ı bâzâr-ı maḥabbetün me'müllerine muḫâlif zuḫûr iden sermâ-yı şevḫ-fersâ-yı mîşâḫ kânûn-ı germ-â-germ-i ümîdlerin efsürde itmek ile ğalebe-i ḫayret-den ḫiç birinün enâmilinde sikkîn-i fermâna ḫuvvet-i ğirâyî-i imtişâl bedîd olmadı. Ḥattâ ḫaṭib-i belîġü'l-edâ-yı [B 145.sayfa] fermân-ı nebevî süllem-i se pâye-i tekrîre bile irtikâ eyledi. Ammâ yine ḫiç biri dest-i imtişâli âşnâ-yı kemer-i muṭâva'at eylemediler. Bu hâletden pişânî-i ḫamer-tâb-ı seyyidü'l-enbiyâda⁵ ġirih-i melâl nümâyân olmaġın hem-râz-ı şebistân-ı 'ifâf Ümmü Seleme raḏıya'llâhü 'anhâ cenâbına aşḫâb-ı kirâmuñ münîr⁶-i

1 emânet: ihânet M

2 Beyt: Li-münşi'hi B

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

3 şemer -A2

4 hüdât: hidâyet A2

5 seyyidü'l-enbiyâda: -nebevide M

6 münîr: ma'ber A1, A2

‘âlem-güzâr-ı içtâ‘ata pâ-nihâde olmaduklarından izhâr-ı renciş-i zâmîr buyurdılar. Ümmü Seleme rağıya’llâhü ‘anhâ ‘uqde-i ca‘d¹-ı nîm-tâb-ı maqâle bu yüzden derân²-ı şâne-zen-i ta‘bîr oldu ki “Yâ Resûla’llâh

Nazm:³

در آزمون تدبیر و در اصابت رای
ز هر چه عقل بسنجد هزار چندانى
به عید گاه رضای تو قدسیان زبید
که بختیان فلک را کنند قربانى⁴

Lâkin bu mâddede mücellâ-hâne-i hâfıruñ ğubâr-nişeste-i melâl olmasun ki dest-beste-i bismil-kede-i içtâ‘at olan aşhâbuñ hâşâ ki rîsmân-ı fermânüñda dest ü pâ-y-ı tereddüd-cünbân eyleyeler. Meş‘ale-i meh⁵-tâb-ı fermânüñuz fûrûzân olduğı sâ‘atde şârî‘-i inkıyâda müsâra‘at itmedükleri cihetden dahı ma‘zûrlardur ki anlaruñ şimdi vüche-i ümîdlerine sedd olan [A2 123a] küh-ı endüh-ı müşkil-güzâr nefes-i şu‘ûrların ğüsiste itmek ile şâhîn-i dühte-çeşm-i hûrdlar⁶ hevâ-yı hayretde perîşân-pervâz olmak ba‘îd degüldür. Zîrâ ki naħçîr-i ümîdleri kenâre-i dâm-ı murâda pâ-nihâde olmuş iken remân oldu. Bu kadar sinînden berü şarf-ı enfâs-ı ârzü ile leme‘ân olan [A1 109b] çerâğ-ı emâniyyeleri tenvîr-i meclis-i maqşûd idicek zamânda bâd-ı nâ-ğâh-hîz-i şulh ile içfâ eyledi.⁷

Beyt:⁸

Oldı rîzân girmeden câma şarâb-ı ârzü
Tıoğmadan düşdi küsûfa âfîtab-ı ârzü

Şimdi anlardan şâdır olan mîve-i harekât-ı nâ-puhte ki şemere-i nihâl-i hayretleridür, münâsib budur ki anuñ ile [M 95b] telh-sâz-ı zâ‘îka-i hâfır-ı hâfîr olmayup muhteżâ-yı vaşf-ı kerîm hulk-ı ‘azîm üzre vaz‘-ı tekâsül-ğü-

1 ca‘d -M

2 derân -M, A1, B

3 Beyt A1

4 **Mef‘âlün Fe‘îlâtün Mef‘âlün Fe‘îlün**

Tedbir denemesinde ve görüş isabet etmesi hususunda, akıl her şeyden binlerce kez ölçsün. Senin rıza bayramgahına melekler yaraşır. Çünkü onlar feleğin çift hörgüçlü kızıl tüylü develerini kurbanlık ederler.

5 meh: feh A1, A2, B

6 hûrdlar: hûdları A2

7 içfâ eyledi: muntafi oldu B

8 **Fa‘îlâtün Fa‘îlâtün Fa‘îlâtün Fa‘îlün**

nelerin pes endāhte-i kafa-yı tesāmuḥ ü iğmāz buyurup havātır¹-h²āhuñuz olan ma'nāy merbaṭa-i kuvvetden mezbaḥa-i fi'le getüresiz. Ol mertebeden şoñra aşḥāb-ı sūtūde-cenābuñ daḥı zarūrī tereddüdleri ittibā'a müteḥavvil olmamak nā-müteḥammildür diyü ḥāne-i zamīr-i münevverlerin gubār-ı rencişden taşfiye eyledi. Sepīde-dem ser-i puḥtī-i gerden-keş-i gerdün tiğ-i çarḥ-zede-i şu'ā² ile miyān-ı ḥün-ı şafaḳda ḡaltān olıcaḳ şikāfende-i sīne-i ḳamer ya'nī cenāb-ı seyyidül-beşer şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ḥazretleri hevādī³-i hilāl-nümün⁴-ı hüdātı buse-i leb-i kārde ile mecārī-i ḥün itmege şürü' buyurduḳda 'amme-i aşḥāb raḍıya'llāhü 'anhüm her biri isāle-i ḥün ile 'arız-ı şahrāyı gül-gün eylediler ve i'māl-i ḥulḳ ü taḳşırde daḥı ser-i mü ruḥşat-dāde-i taḳşır olmadılar. Ḥāfız-ı Moḡultāy 'aleyhi'r-raḥme⁵ [B 146] mikrāz-ı taḳḳik-i ḳaşş-ı [A2 123b] şārib-i rivāyet itmişdür ki ol maḥalde nā-gāḥ fermān-ı ḥazret-i mürsilür-riyāḥ ile bir bād-ı 'anber-bīz-i cārūbvār miyān-bend-i ḥizmet-i kennāset olup tirāşe-i müy-ı İslāmiyān'ı ḥāk-i 'ıtrnāk-ı ḥarem-i muḥtereme ihdā ve 'abīr⁶-i pīrāhen-i Ümmü'l-Ḳurā eyledi. Bu mu'āmele-i laṭife-i İlāhiyye ser-i bürehnegān-ı mannaşa-i teslīme vesīle-i tesliyet olup mir'āt-ı rüzgārda 'alāmet-i ḳabūl-i 'ömre müşāhedesi ile nā'il-i beşāret oldılar. Ba'd-ez-in itmām-ı mehāmm-ı umūra dek menzil-i Ḥudeybiyye'de kālā-yı iḳāmet-endāze-i zer-bāf-ı āfitābla bīst zerī'a bāliḡ olıcaḳ nevāş-i ḥuyūl-ı hicret-serāya [A1 110a] ḳuḫl eyledi. Tekāver-i ḥāme-i ḥoş-ḥıram İbn Hişām bu zemīn üzre ḳatre-zen-i kelāmdur ki sevād-ı mevkib-i imāniyān⁷ henüz menzil-i Ḥudeybiyye'ye zīver-i cemāl iken Ümmü Külşüm binti 'Uḳbe bin Ebī Mu'ayt'ın çeşm-i idrākı mikḥele-i nūr-baḥş-ı tevḥīdden cilā-peziir-i yakīn olmaḡın çend nefer nisvān-ı şaḥīḥatül-'aḳā'idi ki taḥallül-i şāne-i girihgüşā-yı imān tırra-i pür-piç-i zamīrlerin vāreste-i şiken-i işrāk itmiş idi, gīsū-mişāl der-ḳafā idüp dāmen-i serā-perde-i risāleti iltisām⁸ ve izḥār-ı ḥilye-i İslām eylediler. [M 96a] Anlara müte'āḳib birāderleri 'Ammāre

1 havātır: ḥātır M

2 şu'ā: şenā'at A1

3 hevādī: hedānī A2

4 nümün: nümūd M

5 Ḥāfız-ı Moḡultāy 'aleyhi'r-raḥme: ba'zılar M

6 'abīr: 'anber A2

7 imāniyān: İslāmiyān M

8 ittisām: iltisām M

ve Velîd bin Ebî Mu'ayt hâr-ı hûd-rev-şîfaţ sâha-i bârgâh-ı celâle ser-ze-de olup küre-i nev-fürûhîte-i muhâdenede perdâhte olan silsile-i nâ-sûde-i mişâk ile mû-keşân-ı istirdâda hû'âstekâr oldukları hâlde sefir-i sidre-nişîn Hâzret-i Cibrîl-i Emîn kârgâh-ı kıdemden tesbîh-i âyet-i bülend¹-kıymet-i ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ﴾² kerîmesin kınâ³-ı şûret-i hâl itmek ile defter-hâne-i muşâlahaya kayd olunan tahtîr-i cedîd-i mişâkda mü'minât-ı muhâcîrât hâric ez-defter olmağla mübâşîr-i tahtîl olan 'Am-mare vü Velîd dest-mâye-i hîrmân ile mu'âvedet eylediler. Hâzret-i 'Ömer bin el-Hatţâb rağıya'llâhü 'anh bu tarîk üzre tâb-dâde-i zimâm-ı rivâyet-dür ki beyne'l-harâmeyn tayy-ı râh eşnâsında bir şeb mâh-ı ziyâ-feşân-ı burc-ı risâlet 'aleyhi etemmü't-tahîyye rikâbına sihâm³-mişâl nâ'il⁴-i şeref-i iktîrân olup hîrmen-i vesî'ül-ercâ-yı 'ilm-i cihân-şümüllerinden yek-hab-be-i mühimme intizâ'ı içün icâle-i ser-engüşt-i zebân eyledigümde dürc-i le'âl-âgîn⁵-i dehânlarından gevher-pâre-i harf-i lâ vü ne'am pîrâye-i silk-i zuhûr olmadı. Ser-rişte-i su'âle üç def'a tâb virüp cüyâ-yı lü'lü³-i şehvâr-ı [A1 110b] cevâb oldum. Ammâ yine miyâne-i şefk-i şefeteynlerinden kev-keb-i yek-harf dirahşân olmamağla çâh-ı üftâde-i mirşad-ı hayret olup hûd-be-hûd "Yâ 'Ömer [B 147] hîç degül meclis-i vâlâterîn-i nebevîde in'ikâd-ı şîrâze-i muşâlahâ hilâlinde güstâhâne içâle eyledigün târ-ı muhâlif-güne-i i'tirâz muhtezâsı bu mu'âmele-i renciş-nümâya bâdî olmuştur. Yâhûd sen-den şudûr iden vaz'⁶-ı güstâhî icâb-ı sûziş-i 'azâb itmek ile âşiyâne-i tāk-ı dîvân-hâne-i kibriyâdan haqqûnda pervâne-i 'âlem-muţâ⁶-ı semâvî içâre olunmuştur." diyü nice bâlâ vü pest⁷-i hayret zimâm-ı nâkamı dest-i taşar-rufumdan rûbûde idüp telâţum-ı emvâc-ı hîred [A2 124b] -şüy-ı rav'at⁸ beni kef-zenân bir cânibe revân eyledi.

1 bülend: 'âlî M

2 "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kafirlere geri göndermeyin." (Mümtehhine, 60/10)

3 sihâm: sühâ A1, A2

4 nâ'il: mâ'il M

5 âgîn -M

6 muţâ': matâf M

7 pest: dest A1

8 rav'at: revgât A2

Rubāʿi:¹

تا با غم فکر تو هم آغوش شدیم
 بیگانه ز عقل و خرد و هوش شدیم
 در وادی حیرت آنچنان گم گشتیم
 کز خاطر خویشتن فراموش شدیم²

Ol hâletde nâ-gâh kıfâdan ³الله یا عمر آجب رسول şadâsı bir şahşdan⁴ kâh-ı dimâğ-ı şımâhuma kemend-i daʿvet âvîhte eyledi. Sâʿid-i zamîrümde cây-gîr olan silsile-i saht-gîr-i evhâma bu daʿvet dahı ziyâde bâʿiş-i istihkâm olup cân tapân-ı hirâsân-ı âfîtab-ı lâ-mekân-fürüz-ı cemâllerine zerrevâr muḫâbil olup nesîm-i çâlâk-ḫîz-i nigâhumı ki gül-sitân-ı ruhsârlarında âmade-i gül-geşt eyledüm. Hezâr gül-deste-i sûrî⁵ temâşâ idüp bülbül-i remîde-i cânüm müşâhede-i bahâr-ı istibşârdan kesb-i şafâ-yı bâl⁶ ile küşe-i kafes-i bedenümde ârâm-gîr olıcaḫ kemâl-i neşât ile metn-i selâm-ı mesnûnî⁷ duʿâ-yı devlet-i rûz-efrûzlarına⁸ taḫşîye eyledüm.

Beyt:

دعا را میبزم تا آسمان و بردست و این باشد
 که از دست دعاگویان دولتخواه می آید⁹

Hemân şadef-i lüʾlü-çekân-ı dehânlarından leb-rîz-i tebessüm iderek “Yâ ʿÖmer mirʿat-ı şafâ¹⁰-yı zamîrûn pâ-zede-i inkisâr olmasun ki ʿandelîb-i zebânûn şafîr-i suʿâle der-kâr¹¹ olduḫda [A1 111a] benüm tûṭî-i nâṭıḫum âlûde-i şekeristân-ı vaḫy-i İlâhî bulunmaḫla taḫrîk-i bâl-i gül-reng-i şefeteyne tâb-ı furşat yoḫ idi. Yâ ʿÖmer ḫâlâ sūdâger-i girân-mâye-i bendergâh-ı ʿilliyîn yaʿnî birâderüm¹² Cibrîl-i Emîn kârgâh-ı kâlâ¹³-bâf-ı kıdem-

1 Rubāʿi: Beyt A1, Naẓm A2

2 **Mefʿûlü Mefāʿilü Mefāʿilü Feʿûlün**

Seni düşünmenin gamıyla hemhal olduğumuz sürece, akıl idrak ve şuurdan uzaklaştık. Hayret vadisinde öylesine kaybolduk ki, kendimizi düşünmeyi unuttuk.

3 Yâ Ömer! Allah'ın Resûl'üne icabet et.

4 bir şahşdan -M

5 sûrî: inbisât A1

6 bâl: meʿâl M

7 metn-i selâm-ı mesnûnî: selâm-ı mesnûnî dahı M

8 efrûzlarına: efrûn ile B

9 **Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün Mefāʿilün**

Ellerimi göğe kaldırarak dua ediyorum ki, devlet isteyen duacıların elinden gelen (her şey) olsun.

10 şafâ: mücellâ M, muşaffâ B

11 derkâr: dergâh M

12 birâderüm -M

13 kâlâ: bâlâ M

den bir metâ^c-ı vâlâ-ğadr-i nev-zuhûr reh-âverd itmişdür ki mihr-zede-i nigîn¹-i âfitâb olan hıızâne-i dünyâ vü mâ-fihâ bahâ-yı kemterîn-târı [A2 125a] olmağa nâ-şâyândur.” diyüp âvâze-i kıudsiyân-endâz²-ı melâ’ik-güdâz ile sûre-i mübâreke-i Feth tilâvetin pîrâye-i zebân-ı mu^c-cize-tırâz buyurdılar. Sefîne-i hoş-cünbiş-i zebânları tayy-ı emvâc-ı ger-dünsâ³-yı âyât iderek sâhil-i hitâma resîde olduğda ârzümen-dân-ı hırâm-ı şâhid-i dil-ârâ-yı fethe tebşîr ü tesliyet ve aşhâb-ı ‘âlî-cenâb-ı zât⁴-ı girâmîlerine mürâ‘ât-ı merâsim-i tehniyet buyurdılar. Binâ-yı mu‘allâ-yı Sûre-i Feth’ün kitâbe-i tāk-ı vâlâterîni olan nazm-ı kerîm⁵ ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ kerîmesinden murâd aqdem⁶-i fütühât-ı fâyizü’l-berekât olan feth-i dil-ârâ-yı Ümmü’l-Kurâ olup şîğa-i mâzî [B 148] üzre vürüdü [M 97a] taḥaqquq-ı vuḳû‘ına mebnî idüğü rivâyet-kerde-i Enes bin Mâlik radîya’llâhü ‘anhdur. Ammâ envâ^c-ı fütühât-ı ḥafiyye ve umûr-ı nâfi‘aya tazammunı cihetinden murâd şulḥ-ı Hudeybiyye olup ﴿وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَ﴾ şadefinden tele⁷-lû’ iden mürvârîd-i şeffâf-ı ma‘nâ fütühât-ı keşîretü’l-ğanâyim-i Huşûn-ı Ḥayber olmağ cevalângeh-i edhem-i ḥâme⁸-i çâbük-süvâr-ı mîzmâr-ı te’vîl ü tefsîrdür. Naḳḳâ-dân-ı neḳâve-i siyer-i ḥayrû’l-beşer bu vech üzre inâre-i küre-i ḥaber eylemişlerdür ki mevkib-i ḥuceste-pey-i İslâm hicret-serây-ı ‘aliyyede ârâmdan şofıra sükkân-ı Ümmü’l-Kurâdan miyân-ı zamîrleri mınṭaqa-bend-i maḥabbet-i dîn-i ḳavîm olanlar dergâh-ı re’fet-penâh-ı risâlet⁹ cânibine incizâba başladılar.

Beyt:¹⁰

‘Âşîḳân-ı nâ-şekîbân bir dem ârâm eylemez

Küy-ı yâruñ¹¹ ser-firâzında vaṭan-sâz olmasa

[A1 111b] Ez-cümle Ebü Başı bin ‘Utbe bin Üseyd-i Şaḳîfî’nün yek-rân-ı zamîri zîn-zede-i şevḳ-i İslâm [A2 125b] olmağın bir gün ıṣṭabl-ı

1 nigîn: mekîn M

2 kıudsiyân-endâz -M

3 -sâ: binâ M

4 zât -M

5 “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Fetih, 48/1)

6 aqdem: qadem M

7 “Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaad etmiştir.” (Fetih, 48/19)

8 ḥâme: ḳalem A1, B

9 risâlet -M

10 Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

11 yâruñ: yâr-ı M, A1

müte‘affin-i işrâkdan vâreste olup hicret-serây-ı ‘aliyyeye imâle-i licâm eyledi. Zühr bin ‘Avf ve Ahnes bin Şerîk Kevşer nâm ‘abd-i müşterâları ile bir sefir-i ‘Âmiri’yi ‘utbe-i ma‘delet-medâr-ı seyyidü’l-enbiyâ’ya irsâl idüp

Beyt: پیمان من امید ندارم که بشکنی
دانم که عهدهای تو را هم قرارهاست¹

diyü iktizâ-yı muḳāvele-i ‘ahd üzre ḥ‘āstekār-ı istirdād oldılar. Ebü Başîr sāye-i eyvân-ı ḥimâyede ruhşat-ı nişest görmeyicek “Yâ Resûla’llâh bi-ḥam-di’llâhi te‘âlâ libās-ı cānumı ser-çeşme-i tevḥîdde şâbûn-ı ‘ināyet ile taḥhîr itmiş iken yine bundan şoñra küllḥen²-i çirk-âlûde-i şirk miyânesinde istiḫrâra ruhşat-ı mu‘âvedet virir misiz?” diyü dest-i feryâd ile âvîḥte-i dâmen-i niyâz olduḳda “Yâ Ebâ Başîr şimdiki ḥâlde Kureyş ile beynümüzde³ dest-nişân-ı ḳavl ü ḳarâr olan dırâḥt-ı saḥt-bîḥ-i muşâlahaya erre-i şâḥ-efgen-i neḳş ḥavâle idersün. Girîbân-ı ḥil‘at-i vefâdarî âlûde-i nüşâre-i ḡadr olmaḳ lâzım gelür. Saña daḥı el-ḥâl münâsib olan çend rûz dem-serdî-i pür-gezend⁴-i âzâra pây-ı şebât göstermekdür. Elṭâf-ı nühüfte-i İlâhîden der-ḥ‘āstedür ki gerek sen ve gerek sâ’ir nihâlân-ı [M 97b] pā-der-gil-i zimistân-ı intizâr⁵ ḳarîben güşâyende-i şükûfe-i âmâl olasız.” diyü riş-e-i ḥuşk-ı ḥâṭırına icrâ-yı zülâl-ı tesliyet ile rû-be-râḥ-ı Ümmü’l-Ḳurâ buyurdılar. Ebü Başîr’ün âteş-i sâmân-süz-ı derûnın ḡâḥ bâd-ı ḥirmân iglâ ve ḡâḥ âb-ı tesliyet itfâ iderek

Beyt: بدل داغ و بدامن خار حسرت زین چمن رفتم
کسی زینسان نرفت از گلشن عالم که من رفتم⁶

1 Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

Benim yeminimi kıracağıñı ümit etmiyorum. Biliyorum ki, senin ahdlerinin de kararları var. (Sen de sözünden dönmezsın.)

2 küllḥen -M

3 beynümüzde: mâbeynimüzde B

4 pür-gezend: berg-rîz A1, B

5 İntizâr-ı zimistân: zimistân-ı intizâr M

6 Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

Gönülde yara, etekte hasret dikenini ile bu çayırıktan gittim. Hiç kimse âlem gülşeninden benim gittiğim gibi gitmedi.

[A2 126a] maḳālīn zād-ı rāh-ı ḥasret idüp kām ü nā-kām hem-rehān-ı nā-mülāyim ile ric‘at-ı ḳahḳariye [A1 112a] der-kār oldılar. Ḳurb¹-ı hicret-serāda vāḳı‘ merhale-i [B 149] Zül’huleyfe’de bir sāye-i dīvārda başt-ı ḥvānçe-i mü’ekkele² siyākında bahāne-i pesend³ ü temāşā ile i‘māl-i şānā-yi‘-i mekr ü firīb iderek şaḥş-ı ‘Āmirī’nün ḳabza-i şimşirin āverde-i pençe-i çābük-rübā-yı taşarruf itdügi sā‘at bī-ḥaber gerdenine ḥavāle eyledi. ‘Āmirī-i nā-ḥoşmendün ser-i bī-sāmānı zīr-i miḥrāb-ı ḥum-ı tīgde secde-i sehv idicek Kevşer bīm-i cānla dīvān-ḥāne-i mu‘allā-bisāt-ı risālete ḡubār-ālūde-i iştikā cereyān idüp lerziş-i ḥafaḳāndan edā-yı merāma henüz fetḥ-i ‘uḳde-i lisān itmemiş idi ki ḳafāsından Ebū Başīr şarşar-ı gerd-āmiz gibi irüşüp ḥāşīye-i bisāt-ı celāle rūy-māl oldu. İstikşāf-ı sebeb-i mu‘āvedet olınduḳda “Yā Resūlallāh şāyeste-i şān-ı peymāndārı üzresiz. Mişāl-i mişāḳa tuḡrā-yı vefā keşide idüp mürā‘āt-ı muḥāfaza-i ‘ahd buyurdıñuz. Ammā ḥazret-i ḳāḍiyū’l-ḥacāt celle şānühü maḥkeme-i ‘āciz-penāh-ı ‘āṭifetden bu ‘abd-i ābika ḥüccet-i ‘atāk-ı ‘ināyet buyurdu.” diyüp sāniḥa-i aḥvālī ma‘raz-ı ‘ālīye ber-dāşte⁴ eyledi. Ḥazret-i faḥrū’l-enām ‘aleyhi’s-selām şükūfezar-ı leb-i ta‘accübden⁵ ويل أمه مسعر حرب لو كان معه رجال⁵ sünbūlin pīrāye-i küleh-küşe-i zebān buyurdılar. ya’nī ‘aceb āteş-fürüz-ı kārzārdür, eger bir nice mededkārı daḥı⁶ olsa Ebū Başīr bu şāhid-i tābende-‘izār⁷-ı maḳālūn küşe-i ebruvānından bir beyābān-gīr-i firār olmaḡa ve bir daḥı Mekke’de pā-beste-i dām-ı ıztırār olan [A2 126b] hevādārān-ı İslām’un kendiye⁸ iltihākına işāret ü istifsār itmegın hemān ol maḥaldan reh-siper-i güriz olup leb-i deryāda vāḳı‘ ‘Ayas⁹ nām maḳāmda şīr-i şikārī gibi künām-gīr-i ārām oldu. Bu gūne pīş-ḳadem-i meydān-ı celādet olduḡı [M 98a] āvāzesi mānende-i pertev-i māh menāzir-i mesāmi‘-i sükkān-ı [A1 112b] Mekke’yi tenvīr itdükde Ebū Cendel vesā’ir silsiledārān-ı maḥabbet-i İslām’dan müddet-i yesīrede üç yüz nefer hizebrān-ı zencīr-ḥā

1 Ḳurb -B

2 mü’ekkele: minvāl A2

3 pesend -M

4 ma‘raz-ı ‘ālīye ber-dāşte: ma‘rüz-ı dergāh-ı ‘ālī M

5 Ḥayret, keşke onunla beraber (savaşan) erkekler olsaydı.

6 daḥı -M

7 ‘izār: ‘azāba A2

8 kendiye -M

9 ‘Ayas: ‘Abes M

birer takrîb ile bend-i belâdan ceste olup Ebû Başîr'ün sâye-i kühsâr-ı himmetine müctemî' oldılar ve Mekke ile Şâm beyninde âmed-şüde mu'tâd olan kâfile-i Kureyş'i âmâc-ı sihâm-ı nehb ü târâc eylediler.

Beyt:¹ Ey reh-rev ol o râh-güzerden keşide-pây
Cem' oldu kühsâra pelengân birer birer

Mekkiyân-ı türe-rûz bu ihbâr-ı cân-güdâzdan sermâye-fersâ-yı hayât olmaları ile zarûrî Ebû Süfyan'ı dergâh-ı ma'âlî-destgâh-ı nübüvvete irsâl idüp bu maзмün üzre taһrîr-i maқâle-i đarâ'et itdiler ki “Sâbıkan ser-en-güş-t-i ibrâm ile rişte-i muşâlahaya imrâr itdigümüz hazef-pâre-i şart-ı ma'hûd ki redd-i mülteciyân-ı havza-i İslâm idi. Şimdi kendi dest-i tav' ü rağbetümüz ile'aқd-i çend-dâne-i mişâқdan kesr ü ıskâta harîş olmuşuzdur. Galebe-i inâyet-nigâr-ı mekârimlerinden [B 150] niyâzmendüz ki ol bî-bâk-nişînân-ı a'raf-ı hûd-re'yleri dârü'n-na'im-i qurb-ı emânlarından cây-sâz buyurup bizi dağdağa-i istilâlarından te'mîn buyurasız.” diyü nâme-i niyâzı [A2 127a] sevgend-i nâm-ı Hudâ ve şıla-i rahm ile muhaşşî eylediler. Bâlâ-nişîn-i serîr-i 'atâ 'aleyhi't-taḥiyyetü ve's-senâ hazretleri na'leyn-i recâlarını sezâ-yı pây-ı kabûl buyurup “Ey havâlî-gerdân-ı dâ'ire-i mahfûfe-i imân sedd-i râh-ı mülâkât olan tûde-i 'ahd laṭme-i seyl-âb-ı rızâ ile pest olmağın ba'd-ez-în dârü'l-emn-i Taybe²de kâlîçe-güster-i ikâmet olasız.” diyü nâme-i da'vet irsâl buyurdılar. Mervîdür ki nâme-i hâtemül'mürselin 'aleyhi's-selâm Ebû Başîr'e peyk-i ecel ile hem-'inân irişüp cerîde-i hayâtından mādde-i nefes-i vâ-pesîni leb-güzâr iderken nâme-i 'anberîn-hitâme-i şehryâr-ı “levlâk” 'aleyhi's-selâmı zindân-ı çâr divâr-ı unşuriden nâme-i âzâdı 'add idüp [A1 113a] kemâl-i meserret ü behcet ile çeşm ü cebînine mâlide eyledi.

1 Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

2 Taybe: tayyibe M

Nazm:¹

چو جیب نامه را بگشاد و برخواند
 ز بحر چشم بر وی گوهر افشاند
 چو با لفظش نظر را آشنا کرد
 بیای معنیش جانرا فدا مرد²

Hemân ol sâ'at tüşe-i şemîm nâme-i sulţân-ı risâlet³ 'aleyhi's-selâm miyân-ı cân-ı sefer-i güzînine bend eyleyüp derecât-ı suţûr-ı 'anberînin reh-rev-i 'ulvî-hırâm-ı rûhına nerdbân eyledi. Raḥmetu'llâhi 'aleyh. Ebû Cendel vesâ'ır yârân-ı eymân tekml-i levâzım-ı tekfininden şoñra ser-i ḥâk-i mezârına bir mescid binâ idüp cümlesi⁴ yek-kademe fâ'iz-i rû-mâl-ı dergâh-ı nübüvvet-penâh oldılar. Va'llâhü a'lem li-ḥaḳîḳati'l-ḥâl⁵.

Vâkı'a-i İrsâl-i Mekâtib be-Mülûk-i Eṭrâf

Bâğbânân-ı riyâz-ı eḥâdiş-i nebevî raḥimehumu'llâhi te'âlâ işbât-ı târîḥ-i sâl-i [A2 127b] mekâtibde ğars-ı nihâl-ı ḥilâf idüp ya'nî bahâristân-ı dīvân-ḥâne-i celâlden⁶ mekâtib-i zanbaḳ-fâm-ı benefşe-nigâr-ı da'vet süpürde-i ceyb-i sefirân-ı şabâ-reftâr kılinmak ba'zı lar ta'yîni üzre naḥlistân-ı eyyâm-ı sâl-i sâdisden reste olup ba'zı lar daḥı çemenzâr-ı sâl-i sâbi'den şüküfte olmak üzre tezyîn-i destâr-ı kûşe-i rivâyet itmişlerdür. Ammâ ba'zı rişte-bâfân-ı tedkîḳ ü telkîn daḥı merâyâ-yı ḥudûd-ı resâ'il ḥaṭṭ-ı müşg-fâm ile evâḥir-i sâl-i şeşümde zînet-yâb olup ancak müselleme-i dest-i süferâ⁷ kılinmak evâ'il-i 'âm-ı heftümde vâkı' olmak tārîḳi ile yâḥûd taḥrîr-i mekâtib ve ta'yîn-i rusûl meşâliḫî müstevcib-i taḥarrî vü tevaḳḳuf olan umûrdan olmağıla altı nefer-i sefir def'aten rû-be-râh-ı maḳâşid kılinmayup çend neferi maḳâṭı'-ı sene-i sâdisede ve çend neferi daḥı mebâdî⁸-i sene-i sâbi'ada cevânib-i meṭâlibe taṭrîḳ olınmak vechi ile dü varaḳ-ı muḥ-

1 Nazm: Beyt A1

2 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

O, mektup yakasını açıp okuyunca, göz denizinden ona gevher saçtı. Lafziyla nazarı aşına edince anlam uğruna canını feda etti.

3 risâlet: kevneyn A1, A2, B

4 cümlesi -M

5 Rıdvānullāhü te'âlâ 'aleyhim ecma'in A1

* Başlık: M 98b, A1, 113a, A2 127b, B 151; Vâkı'a-i İrsâl-i Hikâyet-i be-Mülûk-i Eṭrâf B

6 celâlden: iclâlden M

7 süferâ: suğrâ B

8 mebâdî: müsâvî M

telif-raḳam-ı rivāyeteyne şīrāze-keş-i tevfiḳ olmuşlardır ki ḥazret-i dāver-i serīr-ārā-yı ‘illiyīn ‘aleyhi’-şālātü ve’s-selām [A1 113b] me’mūr¹-ı da‘vāt-ı ‘amme ve meb’ūs-ı kāffe-i enām olmağın maṭla‘-ı āfitāb-ı [B 151] ‘ālem-tāb-ı nübüvvet ḥavālisinde vāḳı‘ mülük-i şeş cihāta ifāze-i pertev-i ḥātır-fürüz-ı imān niyyeti ile debīrān-ı dīvān-ḥāne-i nübüvvet-esāsa şeş kıṭ‘a mektüb-ı mu‘teber-raḳam taḥrīrin işāret buyurdılar. [A2 128a] Ol siyāḳda resm-āzmā-yı ḳavānīn-i mülük olan aṣḥāb-ı vuḳūf raḳıya’llāhü ‘anhüm “Yā Resūla’llāh mādāmki şufūf-ı ḳalb-şikāf-ı suṭūr-ı resā’ile siper-i zer-niṣān-ı [M 99a] naḳş-ı nigīn ile teşyīd-i zuhūr olınmaya meydān-ı i’tibār-ı selātīnde fā’iz-i cilve-i i’timād olmaz.” diyü mevḳıf-ı mu‘allā-niṣām-ı ‘arṣa inhā itmeleri ile cenāb-ı ḥātemü’l-enbiyā ‘aleyhi ezkiyā’t-teḥāyā tılā-yı ḥālīşden müfraq bir engüşterini zīver-i engüş-t-i meh-şikāf buyurdılar.

Nazm:² Burc-ı ‘izzetdür eli eylese peydā ne ‘aceb
 Hey’et-i māh-ı nev ve şüret-i aḥter-i ḥātem
 Yazdı hoş āyet-i nūn ve’l-ḳalem engüştinde
 Ne midād istedi ne ḥāme ne mıṣṭar-ı ḥātem

Aṣḥāb-ı ‘ālī-cenābdan nā’il-i dest-māye-i miknet olanlar daḥı mūrā‘āt-ı ṭarīḳa-i mütāba‘at için miyān-ı engüşterin birer zer-pālheng-i engüşterin ile tezyīn eylediler.

Beyt:³ Ṭavḳ-ı fermāna çeküp gerden-i engüşterin
 Nice āzādeleri eyledi çāker ḥātem

Rūz-ı diğeri mübelliğ-i fermān-ı Yezdānī ya’nī cenāb-ı rūḥü’l-emīn isti’timāl-i ricāl-i ümmet ḥuşūşında cebhe-i tılāya ḍarb-ı tamgā-yı taḥrīm itmegin ḥazret-i seyyidü’l-etḳiyā⁴ aleyhi’s-selām hemān ol sā‘at yemīn-i müteyemmenlerinden endāḥte itmeleri ile aṣḥāb-ı kirām daḥı bi’l-mütāba‘at dest-i rağbetden ıskāṭa müsāra‘at eylediler. Ba’d-ez-īn seyyid-i sūtūde-ne-seb nuḳre-i ḥālīşden bir ḥātem ihtiyār buyurup kelime-i kevneyn-bahā-yı

1 me’mūr: nāmver B

2 Nazm: Beyt A1

Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

3 Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

4 etḳiyā: enbiyā M

Muḥammed Resûlu'llâh'ı 'atebe-i bālâ-yı firdevs-i berîn¹ gibi pîrâye-i şaḥî-fe-i cebîn-i nigîn² eylediler. [A2 128b]

Nazm:³

Serverâ mûmlayup ism-i şerîfün şaklar

Kā'inât ı ne 'aceb kılsa musahḥar hâtem [A1 114a]

Şeref-i nām-ı şerîfünden olursa ḥâlî

Bulımaz raġbet-i ḥalḥâl-i kebüter hâtem

El-ḥaşıl zuhûr-ı resâ'il-i müşgîn-erḳâm⁴ naḳş-ı hâtem-i ḥâtemü'r-risâle ile ḳarîn-i ḥitâm olıcaḳ mektûb-ı melik-i Ḥabeşe Necâşî-i Aşḥame 'Amr bin Ümeyye-i Ḍamîrî'ye ve mektûb-ı fermân-revâ-yı ümmü'd-dünyâ melik-i Muḳavḳıs Ḥâtîb bin Ebî Belte'a-i Lahmî'ye ve mektûb-ı 'azîm-i Rûm Hıraḳl Diḥye bin Ḥalîfe-i Kelbî'ye ve mektûb-ı taht-nişîn-i Kisrâ Ḥüsrev-i Pervîz 'Abdu'llâh bin Ḥuzâfe-i Sehmî'ye ve mektûb-ı ḥâkim-i Dimaşḳ Ḥarîş bin Ebî Şimr-i Ğassânî Şucâ' bin Vehb-i Esedî'ye ve nâme-i pîşvâ-yı Yemâme Hevze bin Alî Ḥanefî Salîḥ bin 'Amr-ı 'Âmirî'ye tamâm-ı a'ḳdâd-ı sefâret⁵ kılındı.

Beyt:⁶

Gel bâġa seyr ḳıl diyü âşâr-ı raḥmeti

Neşr itdi bād berg-i bahârî ṭaraf ṭaraf

[M 99b] Mu'cize-i Kübrâ:⁷ Ṭüṭî-i şekeristân-ı aḥbâr⁸-ı âşâr mir'ât-ı şaḥîfe-i beyzâda bu vech ile âzmâyiş-i güftâr eylemişdür ki risâle-i cenâb-ı eşrefü'l-verâ gerden-i süferâyâ ḥırzû'l-emân ḳılınduġı sâ'at mu'allim⁹-i mekteb¹⁰-ḥâne-i i'câz [B 152] ḥvâce-i 'Arab u 'Acem 'aleyhi's-selâmdan se-reyân-ı feyz-i i'câz ile her resûl, mürselün ileyhâ olan ṭa'ifenün lisânı ile nâ'il-i meleke-i tekellüm oldılar.

1 berîn -M

2 nigîn -M

3 Nazm: Beyt A1

4 -erḳâm: -fâm A2

5 sefâret: müsâferet A1

6 Beyt: Nazm M

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'ûlû Fâ'ilün

7 Mu'cize-i Kübrâ: Mu'cize M, A1, B

8 aḥbâr -M, A1

9 mu'allim -M, B

10 kitâb A2

Li-münşi'îhi:¹

‘Aceb mi olsa zebân-âşnâ-yı kavm-i diğer

Ḥabîb-i ekremün i‘câzıla sefirânı

Gelürdi pîşgeh-i ‘izzetinde güftâra

İderdi berre vü seng ü şecer sühan-rânı

Müfâd-ı hafâza-i ahbârdur ki ‘Amr bin Ümeyye-i Ḍamîrî raḍıya’llâhü ‘anh mânend-i nesîm-i çâbü-krev-i bahâr hıttâ-ı Ḥabeş’e vezân olup gülberg-i nâme-i sulṭân-ı enbiyâyı ‘aleyhi’s-selâm dîvân-hâne-i haşmet-âyîn-i şehryâr-ı Ḥabeş’e mürâ‘ât-ı rüsûm-ı mülûkâne ile iblâğa âmâde olıcağ erkân-ı millet-i Mesîhiyye [A2 129a] ve esâkıf-ı İncil-şinâs-ı tarîkat-ı ‘İseviyye vesâ’ir bezirgân-ı dîvân-ı Ḥabeş ictimâ’ına fermân olunup ol pâdişâh-ı cemîlü’l-hışâl kemâl-i ibtihâc ü ibtihâl ile ve gâyet-i [A1 114b] ta‘zîm ü iclâl ile şükûfe-i şabâ-zedevâr firâz-ı serîr-i saltanatdan ferş-i zemîn-i tevâzu‘ u meskenete nüzûl idüp girih-bend-i sâ‘id-i âdâb olduğu hâlde kıyâm üzre nâme-i fahr-i cihânı ârâyış-i dest-i rağbet² eyledi.

Nazm:³

گهی چون حرز جان بر سینه می بست

گهی چون مصحفش میداشت بر دست

کشیدی یکدمش چون قلب در بر

نهادی یکدمش چون دیده بر سر⁴

ve ruhsâr-ı semen-fâmından leb-i edeb ile büse-çîn-i ta‘zîm olarak bâlişgâh-ı ruhsâr ve çeşm-i eşkbâr eyledi. Ser-kîse-i tûtî-fâmındaki minḳâr-ı sürh-reng-i mûm-pâreden fekk-i hitâm olunup mütercimân-ı Arestomeniş mevce-i suṭûr-ı gevher-âğîninden ‘anber-pâre-i ‘itr-âmîz-i me’âlin nihâde-i micmere-i beyân eylediler. ‘İbâret-i mektûb-ı seyyidü’l-enbiyâ budur ki ‘aynı ile kitâbe-i tāk-ı eşer kılandı.

1 Li-münşi'îhi: Beyt A1, Nazm A2

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

2 rağbet: terğîb A1

3 Nazm: Beyt A1

4 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

Bazen onu koynuna saklar; bazen Mushaf gibi elinde taşır. Sinedeki kalp gibi bir dem çeker; bir dem de baştaki göz gibi olur.

ŞÜRET-İ MEKTÛB

بسم الله الرحمن الرحيم،

من محمد رسول الله إلى النجاشي ملك الحبشة: أما بعد فإنني أحمد الله الذي لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن، وأشهد أن عيسى بن مريم روح الله وكلمته ألقاها إلى مريم البتول الطيبة الحضية، فحملت بعيسى فخلقه من روحه ونفخه كما خلق آدم بيده، وإنني أدعوك إلى الله وحده لا شريك له والموالاة على طاعته فإن تبعته وتؤمن بالذي جاءني فإنني رسول الله وإنني أدعوك إلى الله تعالى وقد بلغت ونصحت فاقبلوا نصيحتي وقد بعثت إليك جعفر ومعه نفر من المسلمين والسلام على من اتبع الهدى¹ [A2 129b]

Çünkü çerâğ-ı hidâyet-i ezelîden külb-e-i zamîr-i Necâsî âmâde-i istinâ-re idi, bî-tehâşî şârîk-ı hâtır-fürûz-ı şehâdet ile derûn u bîrûn-ı kâşâne-i i'tikâdın tenvîr idüp didi ki “Hâkķā ki cenāb-ı kelîm-i Tûr-ı tecellî enā-mil-i beşâret ile âvîze-i sâmi‘a-i müntazırân-ı ehl-i kitâb itdügi sipeh-sâlâr-ı rākibü’l-himâr ve cenāb-ı rūḥu’llāh pîçîde-i tûmâr-ı aḥbâr² [B 153] itdü-gi şeh-süvâr-ı rākibü’l-cemel [A1 115a] bu rākizü’l-ḥayl-i mızzmâr-ı risâlet idügi gubâr-ı iştibâhdan muşaffâdur. Ve ben daḥı güvâh-ı bî-iştibâhum.” diyüp târ-ı siyeh-reng-i müjgânına mürvârîd-keş-i eşk-i te‘essûf ve günbed-i fîrûze-fâm-ı gerdûna sûtûn-zen-i âh-ı telehhûf olarak bu vech ile zülâl-rîz-i mecrâ-yı zebân oldu ki “Vâ-ḥayf ki eger bu dağdağ-a-i evķât-fersâ-yı salṭanat ki müstelzem-i muḥâfaẓa-i niẓâm-ı ‘ibād ü bilâddur. Giribân-keş-i mümā-na‘at olmasa bu rûy-i siyekârımı ḥāk-i rāh-ı nübüvvet-penâhlarına sâyîde itmegi mâye-i iksîr-i sa‘âdet ve âstân-ı râstân-nişînlerinde kemter-gedâ-yı ḥîzmet-güzâr olmağî eşref-i merâtib-i ‘izzet bilürüm.”

- 1 “Bismillahirrahmânirrahîm! Allah Resûl’ü Muhammed’den Habeş meliki Necâşî’ye, Lâ ilâhe illâ Hû, Melik, Kuddûs, Selâm, Mü’min, Müheymin (sıfatlarını) haiz olan Allah’a hamd ü sena ederim. Ve şehadet ederim ki, Meryem’in oğlu İsa, Allah’ın ruhundan ve kelimesidir. Allah o kelimeyi -ki İsa’ya vücüt veren “kûn” hitabıdır.- Ve o ruhu çok temiz ve afif olan ve dünya hayatından tamamıyla çekil-miş bulunan Meryem’e nefhetti. Bu suretle Meryem İsa’ya hamile kaldı. Böylece Allah, İsa’yı yarattı. Nasilki Âdem’i de Allah kudret eliyle (ve bir mucize olarak) yaratmıştır. Ey Melik! Seni, eşi olmayan tek bir Allah’a imana ve O’na ibadete, bana uymaya ve Allah tarafından bana gönderilenlere inanmaya davet ediyorum. Çünkü ben, Allah’ın bunları tebliğ etmemur elçisiyim. Seni, Allah’a (imana) davet ediyorum. Şimdi ben size (İslam umdelerini) tebliğ ettim ve nasihatla bulundum. Siz de nasihatımı kabul ediniz. Ben sana amcam oğlu Cafer’i ve beraberinde bir müslümanı gönderdim. Selam hidayete tabî olanlara olsun.”
- 2 itdügi sipeh-sâlâr.... tûmâr-ı aḥbâr -A1

Beyt li-mü'ellifhi:¹ Rüft ü rüb itmek ser-i müjgân ile hâk-i derin
Baña hoşdur pâdişâh-ı heft iklim olmadan

diyüp² cevâb-ı nâme-i sultânü'l-mürselîn 'aleyhi's-selâma bu siyâk üzre
'unvân³-tırâz-ı dibâçe-i niyâz eylediler.

NÂME-İ NECÂŞÎ⁴

بسم الله الرحمن الرحيم

من النجاشي أصحمة سلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته الذي لا
إله إلا هو الذي هدانا إلى الإسلام. أما بعد فقد بلغني كتابتك يا رسول الله فما
ذكرت من أمر عيسى عليه السلام فورب السماء والأرض أن عيسى عليه السلام
لا يزيد على ما ذكرت أنه كما قلت عمك وقد عرفنا ما بعثت به إلينا وقدم ابن
عمك وأصحابه وأشهد أنك رسول الله صدقا مصدقا وقد بايعتك وبايعت ابن عمك
وأصحابه وأشهد أنك رسول الله وأسلمت على يديه لله رب العالمين وقد بعثت إليك
ابن أرها فإن شئت أن آتيك بنفسي فعلت يا رسول الله فإني أشهد على ما تقول حق
السلام عليك يا رسول الله وبركاته⁵

Çide-i *Ravzatü'l-Aḥbâb* olan ezhâr-ı büyâ-yı rivâyât dandır ki Necâşî
mektüb-ı berekât-maṣḥûb-ı fahrü'l-mürselîn 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâmı
dâr ü diyârumuza şûriş-i şerâre-i şürûr ü fiten ve âsîb-i âşûb-ı belâ⁶ vü
ğalâ vü miḥenden ḥaṭṭ-ı emân ve mûriş-i ḥayr ü berr ü iḥsândur diyü
[A1 115b] bir ḥoḳḳa-i 'âc içre süpürde-i gencîne-i ḥâş eyledi. Şâhib-i
a'lâm rivâyeti üzre ol nemîka-i mu'ciz-raḳam ḥazâyin-i mülûk-i Ḥabe-

1 Beyt li-mü'ellifhi: Beyt M, A1, A2
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

2 diyüp -M

3 'unvân -M

4 NÂME-İ NECÂŞÎ -A1

5 "Bismillahirrahmanirrahim Eshame Necâşî'den! Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi üzerine olsun. O Allah ki, ondan başka İlah yoktur. Bizi selamet yoluna getirdi. "Yâ Resûlallah! Mektubun bana ulaştı. Senin Hazret-i İsa'yla alâkalı ve yer ve göğün Rabbi ile alâkalı anlattığın İsa'nın anlattığından fazla değil. Senin gönderdiğini tanıdık. Amcan oğlu ve arkadaşları gönderdiğin (mektup) ile geldiler. Şehadet ederim sen muhakkak Allah'ın Resûl'üsün, sadıksın, doğruluğun tasdik edilmiş. Sana ve amca oğluna biat ettim. Onun eliyle âlemlerin Rabbi için Müslüman oldum. Sana İbn Erhâ'yı gönderiyorum. İstersen sana kendim geleyim. Senin dediğini yaptım yâ Resûlallah! Ben şahitlik ederim ki, senin söylediğin hakdır. Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun yâ Resûlallah!"

6 belâ -M

şe ile'l-ân naķş-ı tılsım-ı iftiḥārdur. Mellāḥān-ı sefāyin-i āsar bu siyāk
üzre sāḥil-girā-yı güftār¹ olmışlardır ki Necāṣī 'Amr bin Ümeyye ile
muhācirin-i Ḥabeşe'yi bir keştī ile rū-be-rāh-ı dergāh-ı seyyidü'l-ebrār
eyledüğinden sonra kendi nihāl-i ser-efrāz-ı ḥadiķa-i ḥayātı olan Erhā
bin Eşḥama'yı şaşt ricāl ile kümeyt-i baḥrī-i bād-'inān-ı saḥt-ser ya'nī
murğ-āb-ı sefine-i bādbān-pere süvār idüp şāhen-şāh-ı kişver-i belāğ ḥiz-
metine irsāl eyledi.

Nazm:²

میان بحر کشتی شد شناور
چو ماه نو درین دریای اخضر
بجز آب و هوا چیزی ندیدند
دران آب و هوا بی پردیند³

Keckül-ı sefine tā miyān-ı ebdāl-ı nemed-pūş-ı yemde⁴ cilve-sāz iken
nā-gāḥ mehebb-i taḳdīr-i [B 154] zi'l-celālden riyāḥ-ı saḥt-ı nā-muvāfiķ
zuhūrī iğlā-yı kāse-i şūr-engīz-i 'ummāna der-kār olup [A2 130b]

Nazm:⁵

بیکدم رستخیز سخت برخواست
کمین بگشاد در محنت از چپ و راست
بران کشتی کمینه کینه بگشاد
ز روی بحر چون کاهیش بربود⁶

Ma'ber-i keştīde hezārān hezār kūhsār-ı ser-be-hevāyī berf-pūş-ı cūş ü
hurūş ve ol zevraķ-ı ser-gerdānı dest-ḥūş-ı tih-i āgūş eyledi.

Beyt:⁷

Şadā-yı nāle degül ğarķagāḥ-ı ğamdur bu
Sefine-i dil-i ser-geştede ezān oķınur

1 güftār: kenār-ı aḥbār A1

2 Nazm: Beyt A1

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

3 Yeşil renkli denizdeki yeni ay gibi gemi de deniz ortasında yüzer. Bu hava ve suda kanatsız uçanlar, hava ve sudan başka bir şey görmezler.

4 yemmde: nemde M

5 Nazm: Beyt A1

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

6 Bir an zorlu bir kıyamet koptu. Sağdan soldan mihnetler çıktı. O geminin üzerinde zavallı kişi, deniz yüzündeki artığı kapar gibi türlü kinler çıkardı.

7 **Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün**

Ol keştî-i kef-efşân gâh pelengvâr kühden [M 101a] kühe pertâb ide-rek gâh baṭṭ-ı baḥrî gibi nişîb ü firâz-ı emvâcda gâh peydâ vü gâh nihân olur idi¹. ‘âkıbet bâdbân ile ol serîr-perende²-i mevc-şiken ol ḥasret-keşân-ı sâhil-i necâta tâbût ü kefen olup zîr-i merâkıd-ı emvâcda nâ-bûd oldılar.

Nazm:³

ز بس کافشاندهر کس گوهر و در
شد آن کشتی ز بحر چشمشان پر
ز کشتی یک بیک حیران و مضطر
فرو رفتند در دریا چو لنگر⁴

Naḳş-ı maḥabbet⁵-i ḥâtemü’l-mürselîn ile nigîn-i girân-bahâ-yı revân-larını teslîm-i ḥızâne⁶-i ervâḥ eylediler.

Kıṭ‘a:⁷

Çıkılmaz kitâb-ı dildeki naḳş-ı maḥabbetü’n
Tâ olmayınca zîb-i yemîn nâme-i ‘amel
Olsa ğarîḳ-i baḥr-ı fenâ ḥâtem-i vücûd
Bulmaz sevâd-ı naḳş-ı cebîni yine ḥalel

Mektûb-ı Şerîf-i Sultânü’l-Enbiyâ ‘Aleyhi Ezke’t-Tehâyâ be-Hıraql Melikü’r-Rûm*

Ḳâlemkârân-ı âşâr-ı seyyidü’l-beşer bu resm üzre levḥa-nigâr-ı zerkâr⁸-ı haber olmuştur ki Diḥye bin Ḥalîfetü’l-Kelbî raḍıya’llâhü ‘anh cânib-i Hıraql’a âmâde-i ‘azîmet olıcaḳ fermân-dih-i ḥıṭṭa-i belâğ ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri ol vech ile tavşîye buyurdılar ki “Evvelâ Ḥâkim-i Buşrâ Ḥâ-

1 olur idi: olarak M, B

2 -perende: -peride M

3 Nazm: Beyt A1

4 **Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ülün**

Herkes o kadar inci ve cevher saçtı ki, o gemi onların göz yaşı suyu ile doldu. Gemiden tek tek şaşkın ve çaresizce lenger gibi indiler.

5 maḥabbet -B

6 ḥazâne: ḥazîne B

7 Kıṭ‘a: Beyt A1

Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

* Başlık: M 101a, A1 116a, A2 130b, B 154; Mektûb-ı Sultânü’l-Enbiyâ be-Hıraql Sultân-ı Rûm be-Diḥye A1, A2, B

8 zerkâr: zer-kâse M

riş bin Ebî Şimr¹'e mülâkî olup anuñ [A2 131a] vesâyeti ile ħargâh-ı Hirakl'a vesile-cüy-ı tevessül ola." Ta'yîn-i şükât-ı rüvât üzre meger ol târih-den muḳaddem âhenîn-ıyinetân-ı ketîbe-i Rûm ile seng-dilân-ı sipâh-ı 'Acem beyninde muşâdeme-i âteş-engîz-i kifâh vukû'ından nâşî Hirakl kûşe-i dest-mâl-i zamîrine naḳdîne-bend²-i niyyet-i nezr olmuş idi ki eger sedd-i fülâd-endüd-ı şaff-ı Rûmiyân'dan divâr-ı sengîn-binâ-yı şaff-ı Mecûs ħarâb-ı şadme-i tağallüb³ olur ise tâ Ḳoştantaniyye'den ħarem-i Eyliyâ'ya dek pâ-bürehne piyâde-rev-i ḳaṭ'-ı⁴ şâh-râh-ı ziyâret ola. Vâḳı'â bostân-ı ümidi ru'ûs-ı bürîde-i A'câm'dan bâr-âver ve çemen-i ârzûsı elviye-i nigûn-ı mülevven⁵-i Mecûs'dan şükûfe-güster olıcaḳ ifâ⁶-yı nezre⁷ şitâb idüp mâ-nende-i ḳâfile-i bahâr zir-i pâyına bisât-ı ħarîr üzre başt-ı envâ'-ı reyâhîn iderek vâşıl-ı aḳşâ-yı âmâl olmuş idi. Ma'mûre-i beytül-muḳaddesden istiḳrârı eşnâsında bir şubḥ-dem firâz-ı taḥt-ı Ḳayseri'sinde pehlû-zede-i müt-tekā-yı [B 155] celâl [M 101b] oldu. Ammâ bir vaż'-ı ħarîb ve şekl-i münker ü mehîb ile ki dü cîsr⁸-i kemer-beste-i ebruvânî memerr-i kârvân-ı çîn-i melâl [A1 116b] ve ħuṭûṭ-ı pür-pîç⁹-i cebîni rîg¹⁰-zede-i gubâr-ı perîşânî vü infî'al şaḥîfe-i rüyında 'ibârât¹¹-ı endüh u ħam celî vü hüveydâ ve nigîn-i çeşm-i âb-çekânında beyt-i ma'kûsü'r-resm-i ħüzn ü elem âşîkâr idi.

Ḳıṭ'a:¹²

Ḥamîde ḳaşları tāk-ı dükân-ı sirke-fürüş

Kenâr-ı dîdesi zir-i ḳanâre-i ḳaşşâb

Ḥaṭ-ı cebîni şufûf-ı ḳıtâlgâh-ı ħâzâb

'Îzârı baḥr-i keder çeşmi ḥalkâ-i gird-âb

Erkân-ı divânından nâ'il-i ħişse-i maḳâl olan baṭâriḳa ve esâḳıfa bu ħâ-let müşâhede-i ile her biri şüret-i bâlîn-i ħayret olup Hirakl'ın bîrûn-ı

1 Şimr: Zamer M

2 bend -M

3 tağallüb: taḳallüb M

4 ḳaṭ': nıṭ' A1, A2

5 mülevven: televvün A2

6 ifâ: ibḳa M

7 nezre: nüzûra M

8 cîsr: devḥa M

9 pür-pîç: perçîn M, B

10 rîk: jeng M

11 'ibârât: gubârât M

12 Ḳıṭ'a: Beyt A1, B

âb-gîne-i [A2 131b] beşeresinden nümâyân olan telh-âb-ı ıztırâbuñ key-fiyyetinden pürsân oldılar. Meger Hiraql zâtında âşnâ-yı evzâh-ı şafahât-ı gerdün ve dânen-de-i harekât ü sekenât-ı şevâbit ve seyyâr-ı çarh-ı bûka-lemün olmağın her biri¹ zebânın dâ'ire-i hücre-i dehânında bu vech üzere ser-nihâde-i derece-i beyân eyledi ki “Bu gice usturlâb-ı nüh-şafha-i eflâka idâre-i ‘idâde-i ebrû idüp şukbeteyn-i dîde ile icâle-i feres²-i nigâh eyledüm. Nâ-gâh işâre-i çeşm-i sitâreden bu ma'nâyı istidlâl eyledüm. ya'nî kavâ'id-i nücümüyye üzere âşâr-ı ecrâm-ı 'ulvîden bu vech üzere istihrâc-ı aḥkâm-ı ecsâm-ı süflî eyledüm ki ‘an-ḳarîb bir ṭâ'ife-i muḥtetine cevelân-gîr-i meydân-ı zuhûr ola ki bâriḳa-i şimşîr-i istilâları şarîḳ-ı iḳbâlleri gibi bu memâlik-i pâ-mâl-i eşî‘a-i teşhîr eyleye ki müdebbirân-ı memâlik-i yek-sere ey nighbân-ı hıṭṭa-i Rûm şîve-i ḥatenenüñ ṭâ'ife-i Yehûd'dan ki ḡayra ihtîşâşı ma'lûmumuz degüldür. Binâ-ber-în zîr-i fermânıñuzda olan belâda itâre-i emsile-i nâfizetü'l-aḥkâm olınup ṭâ'ife-i Yehûd bi'l-cümle tîḡ-i ḳahr ile istişâlde nümüne-i ḡaşıyyân-ı ḡaşıyy kılınmaḳ vesîle-i indifâ‘-ı daḡdaḡa-i ḡaṭîr olurdu.” diyü ber-dâşte-i pây-ı serîr itdükleri hengâm idi ki cânib-i ḡâkim-i Buşrâdan ‘Adiy bin Ḥâtem nâm delîl-i murâfaḳatı ile [A1 117a] nâme-resân-ı ḡabîb-i Yezdân Diḡye bin Ḥalîfe-i Kelbî raḡıya'llâhü ‘anh der-i bârgâh-ı Hiraql'e vâsıl olup [M 102a] isticâze-i müşûl eylediler. Âvâze-i ḡudûm-ı sefir Hiraql'ün derîçe-i tâb-ḡâne-i sâmi‘asın ḡar‘ eyleyicek [A2 132a] âşâr-ı meşhûdât-ı şebânesi olan ḡavâfil-i zuhûrâtdan iḡsâs-ı bâng-ı ceres idüp râḡile-i ḡubâr-engîz-i ḡayret kârvân-serây-ı zâmîrinde nâ-gâh inâḡa-i zâmîle-i iḡâmet itmeḡe başladı. Binâ-ber-în vesâţet-i ḡuccâb ile Cenâb-ı Diḡye'den mâdde-i ḡitân istiṭlâ'ın taḡdîm eyledi. Vâḡı‘â sünnet-i ḡitân şüyû‘-yâfte-i miyân-ı âl-i ‘adnân olduḡı müte‘ayyen olicaḡ baḡıyye-i ḡâşâk-ı iştibâhı daḡı bi'l-küllîye [B 156] bürde³-i seyl-âb-ı yaḡîn olup pîşḡâhına ruḡşat-dâde-i duḡûl oldu. Eşnâ-yı duḡûlde ba‘zı nevvâb Cenâb-ı Diḡye'ye ta'lîm-i secde-i ta‘zîm idüp tâ cânib-i Hiraql'den bî-şudûr-ı ruḡşat ref‘-i re‘se cesâretten men‘ eylediler. Diḡye raḡıya'llâhü ‘anh ber⁴-dârende-i seb‘-i ḡıbâb ve gerdânende-i ser-i âfitâb celle şânühü dergâhından ḡayrı ser-fürû-kerde-i tenezzül olmaḡ ihtimâli ber-ṭarafdur.

1 her biri: müri²-i A1

2 feres: ferş A2

3 bürde: perde M

4 ber: bu A2

Beýt:¹ Olmaz hüzür-ı Hâzret-i Mevlâ'da ser-firâz
Gayruñ önünde mürtekib-i secde-i niyâz

diyüp bî-dağdağa-i bîm ü telâş ol dîvân-ı zihâm-ı pür²-zihâmda hırâm-ı lâ'übâliyâne ile tâ pîşgâh-ı Hiraql'e varup nâme-i 'anberîn-hîtâme-i sulţânü's-şâkaleyni dest-i ihtarâm ile evvelâ çeşm ü dehânına mâlide idüp yed-i Hiraql'e iblâğ eyledi.

Beýt:³ Ey sünbül-i kebûd-ser îmâne gel diyü
Zanbağ getürdi nâme hidiv-i bahârdan

Şeh-bâz-ı hâtır-şikâr-ı nâme-i hümayûn-bâl dest-i rağbet-i Hiraql'de cilve-sâz olıcağ mütercimân-ı Buḡrât-dâniş kisve-i zer-târ-ı 'Arabî'sin süzen-i siyeh-rişte-i hâme ile câme-i Rûmiyâne'ye tebdil eylediler. [A2 132b] Aşl-ı 'ibâret-i nâme⁴-i faḡrû'l-mürselin budur ki teyemmünen naḡş-ı sevâd-ı levḡa-i eşer kılındı.

بسم الله الرحمن الرحيم

من محمد رسول الله إلى قيصر صاحب الروم سلام على من اتبع الهدى أما بعد
فإني أدعوك بدعاية الإسلام أسلم تسلم يؤتك الله أجرك مرتين فإن توليت فعليك
إثم الريبين. ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ
وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا
بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ في آيات من كتاب الله يدعو إلى الله ويزهده في ملكه ويرغبه في ما
رغبه الله ويحذره بطش الله وبأسه⁵

1 Mef'ûlû Fa'îlâtü Mef'â'ilü Fa'îlün

2 pür: bir A2

3 Mef'ûlû Fa'îlâtü Mef'â'ilü Fa'îlün

4 nâme -M

5 Bismillahirrahmanirrahim! Allah Resûl'ü Muhammed'den Rûm Meliki Kayser'e. Hidayet yoluna tabi olanlara selam olsun. Bundan sonra (ey Rûm milletinin büyüğü)! Seni İslâm'a davet ediyorum. Müslüman ol ki, selamette bulunasın. Müslüman ol ki, Allah senin ecirini iki kat versin. Eğer bu davetimi kabul etmezsen bütün tebaanın günahı senin boynunadır. "De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi İlah edinmesin." Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız." (Âl-i İmrân, 3/64) Onu Allah'a imana davet et. Onu malından soğut. Onu Allah'ın teşvik ettiği şeye teşvik et. Onu Allah'ın şiddetli azabıyla korkut.

Kezâ fi'l-*Hamîs* ve fi'l-*İktifâ'*

Hulâşa-i nâme-i hayrî'l-verâdan ref'-i kına'-ı irtiyâb olındukda Hiraql'ün ser¹-i pâre-i dehânından harf-i redd ü kabûl nümâyân olmayup ancak kâr-güzârân-ı dîvânına bu vech ile girih-güşâ-yı rişte-i hitâb oldu ki “Âyâ ol nev-nişeste-i şuffe-i ‘ulyâ-yı risâletün bu havâlîde hem-diyârlarından kimse var mıdur ki andan istinţâk-ı künh-i hâl ideyüz?” A‘lemü’n-nâs Hâzret-i İbn ‘Abbâs radıya’llâhü ‘anhümâ tertîb-i silsile-i rivâyet ider ki Ebû Süfyân bin Ümeyye baña bu siyâk üzere fetîle-bâf-ı çerâğ-ı hikâyet olmuştur ki diyâr-ı Gazze memerr²-i şeh-râh-ı ticâretümüz olmak ile Kureyş’den çend sūdâger ile ol nevâhîden güzër üzere iken mütecessisân-ı dîvân-ı Hiraql ol hengâmlarda bize dūçar [A2 133a] olup hasbe’l-emr zir-i sayebân-ı Hiraql’de şaff-beste-i mevķif-ı hitâb eylediler ve havâşş ü küberâ-yı millet-i ‘İseviyye ve vüzerâ ve nüdemâ-yı nahle-i Naşrâniyye [B 157] ve esâķıfa vü rehâbîn ve baķârıķa vü kıssısîn gird-â-gird halka-bend-i tezâhüm ve sâmi’a-güşâ-yı terakķub olmuşlar idi. Hiraql bâlâ-yı serîr-i İskenderî’den vesâţet-i tercümân-ı zebândârân ile “Ey peyâmdârân-ı hâk-i Hicâz hâlâ ol mişbâh-ı tâze-fürûğ-ı encümen-i risâlet ile beyniñüzde hiç fetîle-i qarâbet mün’aķid olmuş kimse var mıdur?” diyü istinâre-i kandil-i istinţâk [A1 118a] eyledi. “Ey fermânrevâ-yı hıttâ-i Rûm bu ‘işâbe beyninde neseb cihetinden aña benden nezdikter kimse yokdur.” didüm. Tekrâr mertebe-i qarâbet istikşâf olındukda “Ol nev-bâve-i şâhsâr-ı ‘azz ü ‘alâ ile bu berg-i pejmürde-i nâ-çiz birer şâhdan ser-zedeyüz ki ol şâhlar müteferri’ olduğı şecereteynün bihleri âbişhor-ı neseb-i vâhîdden sır-âb-ı mâ’ül-hayât olmuşdur.” didüm. Pes beni pişgâhına takrîb ile muraķķaş-ı ķu’ud [M 103a] idüp³ emr eyledi ki rüfekâsın dahı verâ-yı zuhrında câ-nişîn eyleñ ki hilâl-i cevâbda câdde-i şıdķdan inhîrâf iderse rüfekâsından şerm müvâcehesinde⁴ mâni’-i tekzîb olmaya. Ve rüfekâyâ dahı eger silsile-i râst-‘ayâr-ı güftâr hilâline halka-i kem-‘ayâr-ı dürûğ ta’biye iderse elbette havâle-i sühân-ı inkâr eylesesiz diyü ber-vech-i te’kid sipâriş eylediler. Ebû Süfyân nâhun-ı inşâf ile bu vech üzere fekk-i ‘uķde-i râz ider ki ve Rabbü’l-Ka’be [A2 133b] eger vâhime-i tekzîb-i hem-rehân baña

1 ser-i: sî A1

2 memerr: ķamer B

3 idüp: eyledi M, buyurup A1

4 şerm müvâcehesinde: şerm-i müvâcehe A1, A2

irâş-ı naqd¹-ı tereddüd itmese Cenâb-ı Muhammed hâkķında teh²-beste-i şandūka-i zāmīrüm olan şiddet-i huşūmet taķāzası ile‘aķdū’l-cevāhir-i ecvibe³-i şādīķa miyānesine be-her-hāl menķaşet⁴-i zātını icāb idecek nice pile-ver-i kem-ķadr-i müfteriyāt imrārı muşammem idi.

Mā-ķaşal Hiraķl şaķīfe-i müteķayyilesinde mürtesem olan⁵ es’ile-i muķaķķikāne irādına der-kār olup didi ki Su’āl-i evvel-i Hiraķl: “Ol dūr-r-i yetīm-i dürc-i nübüvvetüñ miyāne-i ‘ummān-ı ensāb-ı ķabā’ilde şadef-i lü’āl⁶-perver-i nesebi ne keyfiyyet ile muttaşıfdur?” Cevāb-ı Ebī Süfyān: “Ey nighbān-ı memālik-i Ķayşerī beyne’l-A’rāb silsile-i ensāb-ı ‘Adnānī ki şecere-i aşıle-i zāt-ı vālā-ķadr-ı ebi’l-enbiyā İbrāhīm Hālilullāh hāzreti-ne bāz-beste olmaģıla muģaylānzār-ı ķabā’ile nisbet nesli kerīm-i ‘adnān-ı eşcār-ı bağzār-ı ‘adn meşābesindedür. Ve ol ‘ırķ-ı ģarīķ beyninde daķı aģşān-ı silsile-i Benī Hāşim bīd ü çenāra nisbet nihāl-i [A1 118b] verd-i țarī menzilesinde⁷ şerīf ü mükerrerrem olmaģın ol pīrāye-i destār-ı nübüvvet olan gül-i hoş-büy-ı nev-şüküfte-i muțarrā şāķīb-i şerīfterīn-i aşl u neseb idüģi mertebe-i ķīl ü ķālden berterdür.” didüm.

Tevcīh-i Hiraķl: “El-haķ ķımme-pīrā-yı ikilī-i muraşşā’kār-ı nübüvvet olan gevher-i girān-ķadr-i ‘ālī-tebār ber-āverdegān-ı aşıl ve perverdegān-ı düdmān-ı şerīf olmaģa muķtācdur ki zīr-i zer-küngüre-i itā’ata [B 158] mültecā olan eşrāf [A2 134a] ü e’ālī-i ‘ālemüñ dāmen-i mütāba’atları sevād-ı endüde-i ģubār⁸-ı neng ü ‘ār olmaya.” didi.

Su’āl-i şānī-i Hiraķl: “Yā țā’ife-i Ķureys’den andan esbaķ bir kimse-den daķı şudūr-ı iddi’ā-yı nübüvvet derece-i vuķū’a resīde midür?” didi. [M 103b]

Cevāb-ı Ebī Süfyān: “Nücüm-ı zāhire-i efrād-ı Ķureys’den birisi bu ana dek ufķ-ı da’vā-yı risāletde dirahşān olduģı tāb-efgen-i derīçe-i mesāmi’ olmamışdur.” didüm.

1 naķd: taķdır A2, -M

2 teh: ser B

3 ecvibe: çüpe M

4 menķaset: minķa’at B

5 olan: itdigi M

6 lü’āl: zülāl M, B

7 menzilesinde: mezbelesinde M

8 ģubār -B

Tevcih-i Hıraql: “Eger sevâbıķ-ı rākızü’l-hayl-i Kureyşiyân’dan birisi daķı ‘arşa-i maķdûde²-i risâletde icâle-i tûsen-i süst-licâm-ı iddi’â itmiş olaydı, hâlâ bu tenhâ-süvâr-ı meydân-ı haķıķat daķı ol vâdi-i meslûkada ‘inân-cünbân-ı taķliddür demek cā’iz idi.” didi.

Su’âl-i sāliş-i Hıraql: “Yâ âbâ vü ecdâdından birisi edvâr-ı sālifede visâ-de-pîrâ-yı müttekâ-yı zer-târ-ı salţanat olmuş mıdır didi?”

Cevâb-ı Ebî Süfyân: “Tâ imâme³-i sübhâ-i nesebümüz olan cânib-i Hâlîlullâh’a müntehâ olıncaya dek silkü’l-le’âl-i âl-i İbrâhîm yek biñ maż-bûţ-ı rişte-i yakîn-i nessâbindür. Ammâ miyânesinde kisve-i zer-nişân-ı salţanat ile menzile-gîr-i nişângâh olmuş kimesne ma’hûd degüldür.” didüm.

Tevcih-i Hıraql: “Vâķı’â eger eşcâr-ı bâlâ-keş-i zevât-ı ecdâdından birisi libâçe-i şükûfe-reng-i salţanat ile hıramende-i serâbistân-ı imtiyâz olmuş olaydı, anuñ daķı⁴ [A1 119a] zâ’iķa-i ümîdi⁵ arzûmend-i mîve-i şîrîn-güvâr-ı salţanatdur demek ba’id degül idi didi.

Su’âl-i râbi’-i Hıraql: [A2 134b] yâ revâķ-ı pehn⁶-sâye-i iţâ’atına ilticâ idenler tâb-zede-i za’f ü faķr mıdır, yohsa sâye-perverd-i vüş’at ü ğinâ⁷ mıdır?” didi.

Cevâb-ı Ebî Süfyân: “Pâ-nihâdegân-ı da’ire-i iţâ’atı bedr-âsâ pür-kâse-i şervet ü yesâr olanlar degüldür. Ekşerî mânende-i hilâl-i za’ifu’l-hâl olanlardur.” didüm.

Tevcih-i Hıraql: “Zâhiren şân-ı mütâbî’ân-ı enbiyâ budur ki zeķâ-rif-i cihân-ı nâ-pâydar ile töhmet-zede-i âlâyiş olmayup hem-vâre nevâle-i telķ-çâşnî-i faķr ü ķanâ’at ile şîrîn-sâz-ı zâ’iķa-i şükr ü minnet olalar.” didi.

1 Hıraql: Kayser M

2 maķdûde: maķmûde M

3 imâme: imâle A2

4 daķı -M

5 ümmîdi: itdüĝi A2

6 pehn: bihîn A1

7 ğinâ -M

Su'âl-i hâmis-i Hıraql: “Yâ zay‘a-i nemâ-hîz-i mütâba‘atına ilticâ¹ idenlere hağrâ-yı mezârî‘-i sîr-âb gibi rûz-be-rûz² keşîrû‘z-zihâm olmada mıdurlar, yâhûd giyâh-i hûd-rûy-i mefâze-i fuğarâ gibi zübûl-yâfte-i kıllat olmada mıdurlar?” didi.

Cevâb-ı Ebî Süfyân: “Kalem-i muḥāsib-i dīvân-ḥâne-i ibdâ‘ ile her rûz ceride-i erzâk varak-ı eflâka şıfr-ı âfitâb vaz‘ olduğça mânend-i merâtib-i a‘dâd terakķî-yâb olmaḫdadurlar.” didüm.

Tevcih-i Hıraql: “Vâkı‘â muḫtezâ-yı meḥâsin-i dîn bu vech üzre [M 104a]dür ki cemâl-i ‘âlem-ârâ-yı îman derece-i kemâle i‘tilâ idinceye dek yevmen-fe-yevmen sebze-i ḥaṭṭ-ı çâr ebrüyân gibi zihâm-beste-i mir‘ât³-ı ittiḥâd olalar.”

Su'âl-i sâdis-i Hıraql: “Yâ zînet-serây-ı nâ-dide[B 159]-binâ-yı İslâm’a dâḥil olanlar ba‘zı mebanî vü erkânında âşâr-ı vehn ü tezelsül iḥsâsı vesile-i istikrâh olmaḫ taḫarrubı ile pâ-nihâde-i girîve-i irtidâd olmuş var mıdur?” didi. [A2 135a]

Cevâb-ı Ebî Süfyân: “Gird-ḥ‘ân-ı lezîzü’n-nevâl-i îman üzre şehd-i şehâdete bir def‘a ref‘-i engüşt-i raġbet idenlerûn ḥavşala-i hażmına nâ-gen-cide olıcaḫ ne bir loḫma-i girân-çâşnî gûş-zed olmuşdur ve ne dehen-şüy-ı ibriḫ-i irtidâd olmuş vardur.” didüm.

Tevcih-i Hıraql: “Ḥaḫḫâ ki [A1 119b] nevâle-i ḥoş-lezzet-i mu‘tedil-nemek-i İslâm’uñ mi‘de-i i‘tiḫâdlarında istikrârı ḥalâvet-i ni‘met-i îmana delil-i vâzıḥ⁴ ve bürhân-ı kâfidür.” didi.

Su'âl-i sâbi‘-i Hıraql: “Yâ ḫaşr-ı cihân-nümâ-yı da‘vâ-yı nübüvvete ḫadem-güzâr olmazdan muḫaddem nerdbân-ı çihil-pâye-i ḫayâtın ṭayyı eşnâsında rîsmân-ı zûd-güsîl-i kızbe tevessül ile beyniñüzde âlûde-i töhmet olmuş mıdur?” didi.

Cevâb-ı Ebî Süfyân: “Lâ lâ ey fermân-dih-i ḫalem-rev-i Rûm, inşâf budur ki şâh-râh-ı imkânda süvâr-ı yek-rân-ı ḫayât olaldan berü câdde-i

1 ilticâ: iltiyâz A1, A2

2 rûz-be-rûz: rûz-ı sürûr B

3 mir‘ât: merâtib A1

4 vâzıḥ: eşaḫḫ B

müstakîme-i şıdk u rāst-güyiden bir haṭve ṭarafeyn¹-i kizb ü hilāfa ‘udūl mesmū‘ olmamışdır. Belki tā hilāl-i ufḡ-pīrā-yı şabāvet olduğu hāletden bedr-i hāle-i da‘vet olincaya dek kevākib-i lāmi‘a-i Hāsimiyye beyninde kisve-i nūrānī-i şıdk u istiḡāmet ile engüşt-nümā-yı ‘ālemiyāndur.” didüm.
² ما شهدت به الأعداء mefhūmı bu maḡāmda ‘aceb şūret-nümādur.

Tevcih-i Hiraql: “El-ḡaḡ mülāḡaḡa-i selime bu māddeye reh-nümündür ki bāre-i umūr-ı muḡaḡḡire-i maḡlūḡda leb-ālāy-ı kizb olmaḡ mesāḡ-yāfte-i kitāb-ı istiḡāmeti olmayan zāt-ı büzüḡvār ḡāṣā ki āferinende-i zemīn ü zamān cenābına dā‘ire-i umūr-ı celile-i ḡaṭirede‘aḡd-i maḡālātına ḡazef-pāre-i müzevver³-i dūrūḡ-ı ta‘biyesin [A2 135b] tecvīz eyleye.” didi.

Su‘āl-i ṣāmin-i Hiraql: “Yā ḡarīṭa-i şıfātında mādde-i ḡadr mersūm-ı yerā‘a-i rızāsı mıdır?” didi.

Cevāb-ı Ebī Süfyān: “Bu ana dek tār-ı nesic-i ef‘āline taḡlīl-i [M 104b] laḡme-i ḡadr itmek endāze-zede-i bāşıra-i nāsın degüldür.” didüm.

Tevcih-i Hiraql: “Vāḡı‘ā şıfāt-ı ḡamīde-i enbiyā budur ki ḡadīr-i inşāfları çirk-ābe-i müte‘affine-i ḡadrdan muşaffā ola.” didi. “Lākin ey revnaḡ-fürüz-ı mesned-i Ḳayşerī çend māha müddetden berü anlar ile beynimüzde bünyād-ı sedd-i muḡādene⁴ vāḡı‘ olmışdır. Ammā ḡavāle-i ma‘ūl⁵-ı ḡadr itmeyecegi henüz mütevārī-i dīvār-ı iştibāhdur.” didüm ve bu maḡal-den ḡayrı zāt-ı Muḡammedi‘ye ihām-ı menḡaşet⁶ [A1 120a] idicek ḡallāb-ı çirk-ālūde-i ta‘bīr icrāsına fūrce-i fūrşat mümkin olamadı. Ammā ḡasem be-Ḥudā ki Hiraql’dan bu kelimāta ḡaṭ‘ā küşe-i çeşm-i iltifāt nümāyān olmadı.⁷

Su‘āl-i tāsi‘-i Hiraql: “Yā miyāneñüzde ḡiç mu‘āmelelāt-ı bāzār-ı cān-fürüş-ı kārzār ḡüşāyiş buldı mı?” didi.

1 ṭarafeyn: ṭarīkeyn M, B

2 Lutūf odur ki, düşmanların senin iyiliḡine şehadet etsinler.

3 müzevver: mūrūr M

4 muḡādene: muḡāvede M

5 ma‘ūl: miḡvel A1

6 menḡaşet: menḡaşet A2, B

7 Ammā ḡasem....ümāyān olmadı -A1

Cevâb-ı Ebî Süfyan: “Belî kerrâren dü dîvâr-ı âhenîn-binâ-yı şaff-ı huşû-metden sevķû’s-silâh-ı kifâh-ı [B 160] germ revâc olup metâ‘-ı kem-yâb-ı hayât mezâd-kerde-i dellâl-ı fenâ olmuştur.” didüm. “Yâ kaᅅıᅅı taraf ser-mâye-gîr-i zafer oldu?” didi. “Kâr-ı nevbet¹ meşelinüñ mefhûmı nümâyân oldu.” didüm.

Tevcîh-i Hıraᅅl: “Belî şân-ı enbiyâ-yı kirâm böyledür ki gâhî beliy-ye²-i ğalebe-i a‘dâ ile mübtelâ olup li-hıᅅmetin ᅅadıᅅa-i cem‘iyyetleri ᅅa-mele-i tünd-bâd-ı mihr-i cân-ı kaᅅâdan gürîzân³ olur. ‘Âᅅıbet nesîm-i fevz ü ‘inâyetden [A2 136a] lâlezâr-ı elviye⁴-i manşûreleri⁵ güşâyîş-i tâze bulup şâhsâr-ı emânîleri ‘âᅅıbet bâr-âver-i zafer olmaᅅ emr-i muᅅarrerdür.” didi.

Su‘âl-i ‘âşir-i Hıraᅅl: “Yâ dîvân-ᅅâne-i dârü’l-ᅅükm-i ᅅıdemden ber-â-verde eyledüĝi mişâl-i cihân-muᅅâ‘-ı âsmânîde teklîfât-ı evâmir ü nevâhî-den ne maᅅûle mevâdd mürtesemdür?” didi.

Cevâb-ı Ebî Süfyan: “Ey sâlâr-ı ᅅışver-i Rûm evvelâ çeşmesâr-ı tevᅅîd-i ᅅudâ-yı yektâdan ᅅanavât-ı behem peyveste-i lisân ü cenâna icrâ-yı zülâl-ı îmân ile emr idüp ᅅuᅅm-ı nemâ⁶kâr-ı şalât ü zekât ve şıᅅᅅ u ‘afâf ve şıla-i raᅅm ile tezyîn-i menâbit-i a‘mâl itmek teklîf⁷ ider.” didüm.

Tevcîh-i Hıraᅅl: “ᅅaᅅᅅâ ki tamâm ᅅulâşa-i kitâb-ı risâlet ve mâ-ᅅaşal-ı mezârî‘-i şerî‘at budur ki mühtediyân-ı menhec-i dîn-i müstaᅅîm ᅅâcîre-i müşrik⁸-süz-ı rüstâ-ᅅizde sâye-i [M 105a] şaf-şâf-ı îmanda zevᅅ-yâb-ı zaᅅîre-i a‘mâl olalar.” didi. Ve eger bu âşiyân-ı dehândan iᅅâre eyledüĝün ᅅuyûr-ı mülevven⁹-cenâᅅ-ı kelîmât bâl-güşâyende-i hevâ-yı şıᅅᅅ ve vuᅅû‘ ise ‘an-ᅅarîb ol şâᅅ-bâz-ı nev-pervâz-ı bâzû¹⁰-yı risâlet bu memâlik-i fasîᅅetü’l-eknâf-ı Şâm ü Rûm şaydgâᅅı olacaĝı emr-i maᅅşûmdur.” didi. [A1 120b]

1 nevbet: be-nevbet A1

2 beliyye: telbiye A2

3 gürîzân: berg-rîz A1, A2

4 fevz ü ‘inâyetden: ferver-i dîn-i ‘inâyet ile M, A2, B

5 menşûreleri: mutaşavvereleri A2

6 nemâ -M, B

7 teklîf: emr A1

8 müşrik: şirk A1

9 mülevven: mülemma‘ M

10 bâzû: bârû A2

Beyt li-mü'ellifihî:¹

Oldı vîrân diseñe memleket-i şabr u hîred
Didügün gibi ise kevkebe-i leşker-i hüsn

“Merâyâ²-yı şafaḥât-ı kütüb-ı âsmânide bir neyyir-i cihân-tâb-ı risâlet tulu‘ı ki envâr-ı zer-şuḡḡa-i ‘âlem-i şerī‘atı mânende-i sepîde-i şubḥ âfâḡ-gîr olacağı meşhûd-ı bâsıra-i yaḡînüm idi. Lâkin ufḡ-ı Mekke‘den leme‘ânı mersûm-ı taḡvîm-i ḡann ü taḡmînüm degül idi. Eger bâd³-ı şimâl-i taḡdîr berg-i kem-ḡadr-i vücûdımı [A2 136b] ol tâze-nihâl-i gül-sitân-ı belâḡuñ ḡâk-i müşḡ⁴-bîz-i ḡademine işâl ile beni dest-hüş-ı minnet iderse ḡadem-i muḡteremin şûr-âbe-i çeşm-i nem⁵-çekân ile şüst ü şü idüp süzîş-i şevḡ ü ihlâş ile pervâne-i ten-ḡüdâz-ı maḡfel-i ‘ubûdiyyeti olurdum.” didi. Ebû Süfyân ḡâzesâ-yı ‘arîz-ı rivâyet olur ki Hiraḡl’uñ ‘anber-pâre-i süveydâsında cânib-i Muḡammedî‘ye bûy-ı maḡabbet istişmâmı beni aḡker-rîze-i mic-mere-i reşk itmegin gül-âb-dân-ı zamîrin ol dâ‘iyeden taḡliye itmek sevdâsında bî-ḡarâr olup “Ey şükûh-efzâ-yı mesned-i İskenderî egerçi nihâde-i şükûfe-dân-ı taḡrîr olan ezhâr-ı gün-â-gün-ı ḡüft ü şinîd bi’l-cümle râyiḡadâr-ı şıdḡ ü ḡaḡîḡatdur. Ammâ ev‘iye⁶-i ḡavâşıla nâ-küncide ba‘zı muḡâlât-ı ḡüzâf-âmîz [B 161] iddi‘â ider ki siḡâm-ı ‘aḡâ‘id-enâm pey-bürde⁷-i nişâne-i taşdıḡ olamaz. Eger ḡable-i sâmi‘a-i raḡbet âvîḡte buyurılır ise ba‘zı sin zih-kerde-i kemân⁸-ı beyân ideyüm.” didüm. “Ne maḡûle-ḡüzâfdur?” diyü istînâf-ı su‘âl idicek “Ez-cümle müddet-i yek-şebede şaḡn-ı minâ⁹-serây-ı Mescidü’l-Ḥarâm‘dan sâḡa-i iremsân-ı Eyliyâ‘ya bâre-i cihân-ı ‘azm olup andan bâlâ-yı heft-meydân-ı zümür-rûd-fâm-ı âsmânda cîlve-baḡş-ı yek-rân-ı ‘urûc oldum. Ammâ henüz kenâr-ı ḡâlîçe-i siyeh-reng-i şâma süzen-i sîm-rîşte-i şu‘â‘ ile rîşe-i penbe-fâm-ı felâḡ¹⁰[M 105b] düḡte olmadan yine ḡarîm-i Ka‘be-i [A1 121a] ‘ulyâya imâle-i licâm-ı mu‘âvedet eyledüm diyü iddi‘â ider. Hele bizüm nerdbân-ı idrâkumuz bâm-ı jengârı revâḡ-ı

1 Beyt li-mü'ellifihî: Li-mü'ellifihî M, Beyt A1

Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlün

2 Merâyâ: Mezâyâ A2

3 bâd: bâl M

4 müşḡ -M

5 nem: ḡam M, B

6 ev‘iye: dâ‘iye M, A2

7 pey-bürde: bî-pervâ B, bî-perde A2

8 kemân -A1

9 minâ: münevver M, A2

10 felâḡ -A2

eflâkdan kûtehdür. Ammâ mesâfe-i beyne'l-mescideyn her-bâr bâzîçeğâh-ı kümeýt-i nigâhumuz olmağla çihil merhale [A2 137a] miğdârı mesâfe nîm-şebe müddetde peymûde-i endâze-i hûtuât-ı âmed-şüd kılinmak pây-ı sûtûr¹-ı şu'ûrumuzı beste-i 'ikâl-ı hayret itmişdür." didüm. Henüz âşîyâne-i dehân-ı Hiraql'den kebûter-i cevâb perrân olmadan hemân re'îs-i baţâriķa-i Mescid²-i Akşâ pîşgâh-ı Hiraql'a gelüp "Ey şehryâr, ol leyle-i 'ibret-endüzuñ keyfiyyetin bu kemîneden pürsân oluñ ki ol şeb-i bü'l-‘acebde pertev-endâz-ı külbe-i yakînumüz olan sevâniḥ-i ḥâlât ü ‘alâmât ihâta-i mesâric-i ‘ukûldan bîründür." didi. İstikşâ-yı tefâşil-i aḥvâl olındukda bu vech ile fetḥ-i ebvâb-ı taḥkîk eyledi ki her şebângâh ğışâve³-i midâd-gün-ı zulmet âviḥte-i çenber-i gehvâre-i gerdün olıcak sîne-i ebvâb-ı Harem-i Akşâ bi'l-cümle ḥ'âbgâh-ı eţfâl-ı akfâl kılinmak i'tiyâdına binâ'en ol şâm-ı ğarîbü'n-niẓâmda dahı ser-cümle-i ebvâb-ı çeşm-i ğafletiyân gibi kıbûl-i insidâd idüp ancaķ ol bâb-ı mu'allâ-cenâb ki medḥal-i enbiyâ-yı kirâm olmaķ üzre şöhet-i mersûm-ı kitâbe-i cebîni idi⁴. Kuvvet-i bâzû-yı sedene-i Akşâ ile dîde-i intizâr-keşân-ı şâm-ı vişâl gibi ecfân-ı mîşra'aynı behem peyveste-i ittiḥâd olmadı. Zir ü bâlâ ve cevânib ü eţrafı enâmîl-i ihtimâm ile tefahḥuş olınuḫ mevânî-i ḥareket nâ-yâb iken yine merkezinde kıabil-i taḥrîk olmadı. Hattâ rivâyet-i *Ravzatü'l-Aḥbâb* naklı⁵ üzre 'umûmen ahâlî-i diyâr-ı Kudûs dest-efrâz-ı ittifâķ olup ḥavâle-i kuvvet-i kûh-endâz⁶ itmişler iken yine ser-i mü maķarrından müfâraķat derece-i istiḥâlede cilveger olmağın 'âķibet bu 'alâmet 'âlem-i diğerden olduğına 'âzim⁷ olup ğirîbân-ı bâb ğirifte-i dest-i ğayb olduğına [A1 121b] şağîr ü kebîr imzâ-keş-i ittifâķ olmağla müteferriķ oldılar. [A2 137b] Ammâ 'acabâ ne ḥâlet-i ğarîbe çeḫre-nümâ ola diyü tâ-be-seḫer ḥavâlî-i miḫmân-serây-ı dideme kıfile-i ḥ'âb nüzûl eylemedi. Şubḥ-dem sâḫa-i Akşâ'ya şitâbân olup âşâr-ı [M 106a] şebâne iştilâ'ına⁸ ḥavâle-i câsûs-ı nigâḫ itdügümüzde [B 162] da'ire-i ḫaremi ser-şâr-ı envâr ve revâyiḫ-i ḫayyibe-i nâ-meşmûme ile leb-rîz-i âşâr ü esrâra

1 sûtûr: sinnevr B

2 Mescid -M

3 ğışâve: şebâbe A2

4 -idi: -dür A1

5 nakli -M, B

6 kuvvet-i kûh-endâz: kûh-endâz-ı kuvvet M

7 'âzim: câzim A1, A2

8 iştilâ'ına: iştilâ'ına A1, A2

müşâhede idüp zâviye-i mescidde olan¹ şahreyi eşer-i enâmil-i kerrûbiyân ile gûş-ı ebdâlân-ı maḥabbet gibi meşķûb² bulup qurb-ı bâb-ı mezkûrda ‘alâmet-i merbat-ı dâbbe meşhûd-ı başıra-i ḥâlet-bînimüz oldu didi. Bu şarşar-ı ḥâlet-engîz-i maķâl-ı ‘ibret³-âmîz daḥı Hiraķl’ün lücce-i zâmîrine vesîle-i cûş ü ḥurûş olup ahâlî⁴-i dîvâna bu vech ile ḥiṭâb eyledi ki “Ey ma‘şer-i Rûm cenâb-ı rûḥu’llâh ‘aleyhi’s-selâm kendi ile rûz-ı bâz-ḥ’âst beyninde bir nebî-i ‘âlî-ḳadr bi‘şetini tebşîr buyurmağla ol neyyir-i cihân-tâbuñ ufķ-ı Naşârâdan ṭulû‘ına ümîdvâr degül mi idiñüz?” Cümlesi birden târ-ı ḳânûn gibi “Belî ey melikür-Rûm!” diyü yek-nağme-i taşdik olduklarından “Ḥâlâ ‘alâyim-i şûrî vü ma‘nevî delâleti ile ol peygâmbere-i mübeşşer ü muntâzar bir⁵ zât-ı kerîmü’s-şân olduğundan ḳaṭ‘â şâ‘ibe-i iştibâḥ ḳalmadı. Cenâb-ı fa‘âlün limâ yürîd celle zikrühü cihet-i ‘adedde sizden eḳall ve cihet-i ḳuvvetde sizden ezyaḳ⁶ bir ṭa‘ifeden ba‘ş eylemiş. Bu bir raḥmet-i İlâhîdür ki irâde-i ‘aliyye-i ezeliyye ne maḥalle müte‘allîḳ olur ise andan izhâr ider.” didi.

Ḳıṭ‘a li-mü’ellifihî:⁷

O naḥl-i gül ki iderdük ümîd-i neşv ü nemâ

Miyân-ı dâ‘ire-i gülşen-i Mesîḥâdan

Nesîm-i ḥikmet ile itdi bâğbân-ı ezel

Küşâde şûr-sitân-ı zemîn-i Baḥḥâdan

[A2 138a] Tekrâr şâhid-i ḥaṭṭ-âverde-i nâme-i ḥâtemül-enbiyâyî⁸ âyi-ne⁹-i çeşm-i rağbet idüp ez-ser tâ-be-ḳadem ḥaṭṭ ü ḥâl ve ḥüsn ü cemâline i‘ade-i naẓra-i müṭâla‘a idicek [A1 122a] meḥâbet-i nâme-i sulṭânü’l-mürselinden ‘aleyhi’s-selâm esirre-i cebîni ḳaṭarât-ı ‘araḳ-ı dehşet ile muraşşâ‘ olup bî-iḥtiyâr bir şayḥa-i şûr-engîz ile şûr-âbe-rîz-i çeşm-i ḥûn-âmîz oldu. Ahâlî-i dîvân daḥı ser-cümle ref-i aşvât ile feryâd-ı ḥây ü ḥüy-ı girye-ḥîzi

1 olan -M

2 meşķûb: menķûş M

3 ‘ibret: ḥikmet M

4 ahâlî: e‘âlî A1

5 bir: bu M

6 ezyaḳ: ḳıyyıḳ B

7 Ḳıṭ‘a li-mü’ellifihî: Beyt A1, A2, Ḳıṭ‘a li-münşî‘ihî B

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

8 enbiyâyî: risâleti M, A2, B

9 âyi-ne -M, B

peyveste-i çarh-ı eşir idüp şirzime-i Kureyş ile bizi dergâh¹-ı Hiraql'den be-der eylediler. Bu hâlet müşâhedesi beni rânde-i dergâh-ı şu'ûr idüp aşhâbuma mahfaza-güşâ-yı eczâ-yı râz [M 106b] oldum ki **لقد عظم أمر** ya'nî Cenâb-ı Muḥammed'ün emri ne mertebe 'azîm oldu ki melik-i Benî Aşfar bile satvet-i nübüvvetinden tersân olur didüm ve hemân ol günden metâ'-ı tâze-nağş-ı İslâm revâc-yâb-ı bâzâr-ı iştihâr olacağına darb-ı tamgâ-yı hükm eyledüm. Tâ ol zamâna dek ki ḥayyât-ı hidâyet benüm daḥı kâmet-i zamîrümü ârâste-i câme-i iṭâ'at eyledi didi. El-ḥâşıl 'ulemâ-yı fenn-i ḥadîş raḥimehumu'llâhi te'âlâ Hiraql'ün gerden-i 'aķidesi zîver-yâb-ı ridâ-yı İslâm olmasında iṭâle-i târ ü pûd-ı ihtilâf eylemişdür. Meslek-i ba'zı budur ki Cenâb-ı Diḥye ile tertîb-i şöḥbet-i ḥalvet idüp "Yâ Diḥye eger dem-serdân-ı a'yân-ı [B 163] Rûm'dan baña vâhime-i iṭfâ-yı ḥayât³ olmasa şimdi ṭâķçe-i dehânuma ta'lik-i ḳandîl-i iḳrâr iderdüm." dimiş ola. Muḥtâr⁴-ı ba'zı rivâyet⁵ daḥı budur ki verâ-yı perde-i ḥalvetde Diḥye raḍıya'llâhü 'anh bu resm üzere ḥarf-ḥ'ân-ı levḥa-i râz oldu ki "Şehr-i Rûm'da⁶ şavma'a-pîrâ-yı [A2 138b] mücâhedet ü riyâzet Dağâtır nâm bir 'âbid-i nîgû-ḥuşâl vardır ki melâz-ı esâķıfa vü rehâbîn ve a'zam-ı baṭârîķa vü murtâzîn olmağla anuñ cünbiş-i ebrûsı beyne'r-Rûmiyân benüm şimşîr-i muraşşa'-ġilâfumdan bürrendeterdür ve anuñ şâḥ-pâre-i arguvân-gün-ı zebânından ṭayarân iden⁷ 'uşfûr-beççe-i nîm-ḥarf benüm⁸ 'anķâ-yı vesî'ül'-cenâḥ-ı fermânumdan⁹ perrendeterdür¹⁰. Luṭf idüp [A1 122b] bu kitâb-ı müşġîn-niķâb ile anuñ daḥı şişe-i çeşmin pür-sünbül itmede irtikâb-ı zaḥmet buyuruñ. Tâ görelüm bu emrde anuñ daḥı re'y-i işâbet-medârı nedür diyüp Diḥye raḍıya'llâhü 'anhâ ba'zı rehberân¹¹ ile ol pîr-i münevver-zamîrûñ riyâzet-ḥânesine işâl eyledi. Mektûb-ı fahrûl'-enbiyâ' 'aleyhi's-selâm Dağâtır'a pervâzgâh-ı ṭâ'ir-i nigâh

1 dergâh: bârgâh A1

2 İbn Keşş'e'nin emri büyüktür ki, Benî Asfar'ın padişahı ondan korkar.

3 ḥayât: cesâret M

4 Muḥtâr -M

5 rivâyet: rûvât A1

6 bu resm üzere....şehr-i Rûm'da -A2

7 iden: idi A2

8 benüm -M

9 fermânumdan: ḳarâmeynümden M

10 perrendeterdür: derrende-perdür M

11 reh-berân: ruhbân A1, A2

olıcak hemân rüy-i çeşmine mālîde idüp “Va’llâhi’l-‘azîm hadâyık-ı şahâ’i-füt-Tevrât ve İncil’den engüşt-i bâşıra ile fevâkih-i şifât-ı ‘aliyyesin iktitâf itdügimiz nebiyy-i mükerrem-i haqqânî bu zât-ı mükerremdür.” diyüp bî-tereddüd şâh-râh-ı eymâna pertâb idüp hemân harîm-i hânesine müteveccih oldı ve tamâm ‘ömr-i [M 107a] me’nûs olduğı kisve-i siyeh-reng-i Naşrâniyye’den ta’arrî idüp iktisâ-yı elbise-i sefid-gün-ı İslâm ile destini dağı pîrâste-i ‘aşâ idüp mecma’-ı küberâ-yı Rûm olan ketibe-i küberâ-yı Naşârâ’ya müteveccih oldı. Ve miyân-ı cem’iyyetde içâmet-i kâmet¹-i şadâ eyledi ki “Yâ ma’şere’r-Rûm şâhideyn-i ‘adileyn-i Tevrât ve İncil ile müdde’â-yı nübüvveti resîde-i hadd-i sübût olan Aḥmed-i ‘Arabî ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm hâlâ meb’ûş olup taraf-ı rahmet-medârından nâme-i da’vet vürüd eyledi. Sizler cümle mersûm-ı [A2 139a] harîṭa-i şehâdet oluñ ki ben kilisâ-yı çirk-beste-i zâmîrümünden micmere-i kende-büy-ı inkârı şikest idüp yirine Furkân-ı Mübîn’i ârâyış-ı rahle-i ikrâr eyledüm. Sizler dağı sermâye-i fırsat elde iken bir sa’at muḥaddem iş’âl-i çerâğ-ı imâna müsâra’at eyleñ.” didükde ‘anede-i nâ-kâbil-i Naşârâ ol ḳandîl-i nev-fürûğı seng-sâr-ı hücum ile pâre pâre eylediler. Diḥye raḍıya’llâhü ‘anh bu haber ile cânib²-i Hiraql’e mu’âvedet idüp sâniḥa-i hâl-i Dağâtır’ı şavma’a-i sâmi’asına iblâğ eyledükde [A1 123a] “Yâ Diḥye nüfûz-ı kelâmum rütbe³-i Dağâtır’dan dün idüğine vâkıf olduñ. Şimdi baña izhâr-ı şî’âr-ı İslâm itmek irâḳa-i küze-i hayâtdan ḡayrı şüreti müntec olmaz.” diyü i’tizâr vechi ile işâ’a-i İslâm’dan teḥâşisi muḥtâr-ı ba’zı rüvâtdür. Şikât⁴-ı [B 164] uḥrânun maslûk-ı hâme-i taḥḳîki budur ki Hiraql⁵ bir def’a ‘âmme-i leşkerini ziyâfet-kede-i ‘amîmü’n-nevâl-ı İslâm’a teşvik idüp anlardan şüret-i rağbet ü ḳabûl iḥsâs itmeyicek varaḳ-gerdân-ı maḳâl olup “Benüm maḳşûdum sizün dîn-i Mesîḥâda olan sebât ü şalâbetiñüzi âzmâyiş idi. Yoḥsa deyr-i dîr-sâle-i ‘İseviyye’den rücû ne ihtimâldür.” diyü ‘inân-ı kelâmı semt-i müdârâya taḥvîl idüp Cenâb-ı Diḥye’ye bu hâleti veşîḳa⁶-i i’tizâr itmiş ola.

1 kâmet -M

2 cânib -M

3 rütbe -B

4 Şikât -M

5 Hiraql -M, B

6 veşîḳa: vesile M

Rivāyet-i uhrāda dahı Hiraql a‘yān-ı Naşārā’yı gāh cādde-i müstakī-me-i İslām’a ve gāh satvet-i İslāmiyān’dan tahliş-i memālik için taqabbül-i cizyeye ve gāh miyāneye icrā-yı neher-i muşālahaya terğib itdükçe pendār ü şevket-i Naşārā mānī‘-i qabūl olmağın kendi dahı zarūrī zīr-i dāmān-ı [M 107b] Naşrāniyyet’de ihfā-yı çerāğ-ı imān itmiş ola. [A2 139b] Ba‘zılar dahı Hiraql haqīkat-i dīn-i Muḥammedī’ye tahşil-i kemāl-i ıttılā‘ itmiş iken muḥāfaza-i devlet-i çend rûze-i fāniyeyi neyl-i sa‘adet-i cāvīde vesile-i mümāna‘at itdi diyüp hattā ma‘reke-i ātiyye-i Mûte’de şaff-ı mü’minin üzre şa‘ika-bār-ı peygār olup a‘yān-ı İslām’dan cem‘-i keşiri endāhte-i ḥufre-i şehādet itdüğü dahı meğāk-ı Naşrāniyyet’de istikrārına dālldur diyü teşyid-i mınṭaka-i müdde‘ā iderler. Ammā ba‘zı ‘ulemā¹ ma‘reke-i ma‘hūdda ketī-be-i İslām üzre ref‘-i livā-yı ḥuşūmet itdüğü dahı münāfi-i kâ‘ide-i imān-ı ḥafī degüldür. Ancak viḳāye-i nefis ve ḥıfz-ı devlet için irtikāb-ı ma‘şiyet-i kıtāl eyledi diyü sālīk-i girīve-i tevcih olmışlardır. Lākin cenāb-ı imām-ı mükemmel² Aḥmed bin Ḥanbel raḥmetu’llāhi ‘aleyh *Müşned*’inde irād buyurduğı [A1 123b] üzre Hiraql ḥazret-i ḥvāce-i ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem dergāhına merḥale-i Tebūk’de a‘lām-ı İslām’ını mutaḫammın irsāl itdüğü mektūbuñ cevābında “Ḥāşā miyān-ı maḳālī meşdūd-ı niṭāk-ı ḥile³ vü dūrūğdur. Henüz kām-et-i ‘aḳīdesi palās-ı bed-nümā-yı Naşrāniyyet’den vāreste degüldür.” diyü buyurdukları Hiraql’ün li-maşlahatihi ihfā-yı imān-ını iddi‘ā idenlere ṭabançe-nümā-yı redd-i şariḥdūr. Va’llāhü a’lemü bi-haḳīkat-i l-hāl.⁴

Beyt:⁵

Şikeste-pāy ü siyeh-rūy ü ser-nigūn olsun

Olan mişāl-i ḳālem keç-ḥırām⁶ ü rāst-nümā

1 ba‘zı ‘ulemā: ba‘zılar M, B

2 mükemmel: ekmel A1

3 ḥile -M

4 Allah için hakikatini herkesten iyi bilir.

5 **Mefā’ilün Fe’lātün Mefā’ilün Fe’lün**

6 -ḥırām: -derün M

Kitāb-ı Fahr-i ‘Ālem Şalla’llāhü ‘Aleyhi ve Sellem ilā Hüsrev-i Pervîz-i Kistrâ-i ‘Acem*

‘anber-nefesân-ı müşgîn-raķam-ı hilye-i rivāyetde bu vech ile tahrîk-i yek-rân-ı ķalem itmişlerdür ki ‘Abdu’llāh bin Huzafetü’s-Schmî rağıya’llāhü ‘anh mānende-i ĥamāme¹-i [A2 140a] nāme ber-dīvān-ĥāne-i būlend-ťāk-ı Kistrâ sāyesinde per-āsüde-i istiķrār olup kitāb-ı müşgîn-niķāb-ı ĥayrül-verāyî ‘aleyhi’s-selām dest-be-dest vesāyil ü vesāyit²-i Hüsrev-i Pervîz’e iblāğ eyledükde fermân-ı Pervîz ile daķayıķ-ı ĥulāşa-i me’āl-i hidāyet-iştimalin pervîzen-i tercümeden imrār idüp ruĥsâr-ı [B 165] cihān-tāb-ı ‘ibāretinden kınā‘-ı tâziyānesin ref’ eylediler. Şûret-i kitāb-ı müsteťāb³-ı sulťānü’s-şakāleyn şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem budur ki ‘aynı ile ĥamā’il-i gerden-i eşer kılandı.

ŞÛRET-İ MEKTÛB⁴

بسم الله الرحمن الرحيم

من محمد رسول الله إلى كسرى عظيم فارس سلام على من اتبع الهدى وأمن بالله ورسوله وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأن محمدا عبده ورسوله وأدعوك بداعية الله عز وجل فإنني أنا رسول الله إلى الناس كافة لأنذر من كان حيا ويحق القول على الكافرين. أسلم تسلم فإن أبيت فعليك اثم المجوس⁵

Çün řayy-ı řabakāt-ı semāvāt-ı suťūr felekü’l-ķamer-i ĥitāma reside ol-dukda Hüsrev-i Pervîz nāmında olan her nā-perĥîz⁶-i bî-temyîze ģubār-ı cehl ü ģurūr perde-i çeşm-i idrāk olup her noķta-i kemterini süveydā-yı

* Başlık: M 107b, A1 123b, A2 139b, B 164

1 ĥamāme -A2

2 vesāyet: vesāťet A2

3 müsteťāb -M

4 ŞÛRET-İ MEKTÛB -M, A2, B

5 “Bismillahirrahmanirrahim! Allah Resül’ü Muhammed’den Farsların Büyüğü Kistrâ’ya! Doğru yola gidenlere, Allah’a ve Peygamberine iman edenlere, bir Allah’tan başka ilah olmadığına, O’nun hiçbir ortağının bulunmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Resül’ü olduğuna şehadet edenlere selam olsun. Müslüman ol ki, selamete erisin. Seni Allah’ın dinine davet ediyorum. Muhakkak ben sağ olan insanları uyarmak, inanmayanların bahanelerini ortadan kaldırmak için bütün insanlara gönderilmiş Allah’ın Resül’üyüm. Müslüman ol selamete er. Eğer davetimden yüz çevirirsen, Mecûsî kavminin günahı senin boynuna olur.”

6 nāmında olan her nā-perĥîz -A1

ḳudsiyāndan dil-nişinter ve her saṭır-ı ‘anberîni ebrû-yı ḥürû’l-‘inden [A1 124a] mu‘teber olan gül-berg-i nâme-i ḥulâşatül-kevineyi dest-i bed-kâr-ı ḥâr girdâr ile çâk eyledi.

Beyt:¹ O bî-şerm ü edeb kim nâmesin küstâḥ şakḳ itmiş
Varup dest-i sefâhetle der-i idbârı daḳḳ itmiş

Raḳam-zede-i ittifâḳ-ı şikâtdur² ki Kistrâ-i bed-revişden şudûr iden mu‘âmele-i ḥâmkârî-i şakḳ-ı kitâb sulṭân-ı serîr-ârâ-yı dü serâ ‘aleyhi efḍâlût-teḥâyâ [A2 140b] cenâbına mün‘akis olıcaḳ³ مزق كتابي مزق الله ملكه şimşîri ḳurâb-ı ‘anber-gün-ı dehânlarından leme‘ân eyledi. Mervîdür ki Ḥüsrev-i bî-edebden ol vaż-ı küstâḥâne-i bu’l-‘aceb zuhûr idicek cebhe-i murdârın mevc-rîz-i çirk-âbe-i ğâzab idüp tünd-bâd-ı ḥışm ü ıztırâbdan sâḥil-i dehân-ı kende-büyına bu gûne ḳazre-endâz-ı türrehât oldu ki “Ne dimekdür bu ki kendi⁴ maṭâriḥ⁵-i memleketümüzde taḥşil-i bâl ü per iden murğ-ı fermân-ber maḳûlesi bizüm saṭvet-i maḥleb-i kūḥ-şikâf-ı salṭanatu-muzdan hirâsân olmayup bize ḥavâle-i çengâl-ı da‘vet eyleye.” diyüp taḥt-gâḥ-ı Yemen’de gümâşte⁶-i ekâsire olan melik-i Bâzân cânibine⁷ cenâḥ-ı tehevvr ile iṭare-i pervâne-i ğâzab eyledi ki ḥâlâ ḥâk-i Ḥicâz’da şafir-keş-i zemzeme-i nübüvvet olan bülbül-i ḳudsî-nevâ-yı tâze-nağam şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem cenâbın ḥâşâ beste-i ḳafes-i kayd zir-i ṭâḳ-ı Kistrâ’ya ihzâr için ṭarafından iki nefer-i bî-raḥm-ı emân-ne-dân-ı mühlet-nâ-şinâs irsâl eyleye. Ḥasbe’l-emr melik-i Bâzân kendi ḳahramân-ı ḳahr-âyîn-i [M 108b] dîvânı olan Bâbeveyh ile ki hem ser-âmed-i aşḫâb-ı şecâ‘at ve hem daḳıka-şinâs-ı merâsim-i ḥesâb ü kitâbet idi, ebnâ-yı ‘Acem’den Ḥurre Ḥusre nâm merd cild-i ğazûb ile cânib-i Ḥicâz’a rû-be-râḥ oldılar⁸. Ve kendi cânibinden faḥrür-rusûl ‘aleyhi’ş-şalât ü ve’s-selâm cânibine bir nemîḳa taḥrîr idüp⁹ nâme-i Ḥüsrev-i ‘Acem’i daḥı Bâzân’a irsâl eyledi. Ammâ nüşḥa-i

1 Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

2 şikât -M

3 O, benim mektubumu parçalamış, Allah da onun mülkünü parçalasın.

4 kendi: künh-i M

5 maṭâriḥ: maṭâr A1

6 gümâşte: nigâşte M

7 cânibine -M, B

8 oldılar: eyledi M, B

9 idüp: eyleyüp M

kāmīle-i kitāb-hāne-i icād ‘aleyhi’s-selām cenābını harf[B 166]-be-harf nıgeh-güzār-ı taḥarrī [A2 141a] vü tedkīk itmek için te’kīd üzre tavsiye eyledi. Şu‘be-i şāh-rāh-ı rivāyetdür ki [A1 124b] meşāhīr-i Kureys’den Ebū Süfyān ve Şāfvān bin Ümeyye ve sā’irler ol eyyāmda nüzhet-kede-i tā’ife-de bu riyā-güster-i āsāyış bulunmağla reh-güzārları ol maḥalle dūçār olup anlardan istifhām-ı maḳām¹-ı seyyidü’l-enām eylediler. Anlar daḥı ḥāk-i feyznāk-ı Yeşrib’de ferş-i bisāt-ı iḳāmet buyurdukların i’lām idüp birbirleri ile ebrū-cünbān-ı beşāret ve nazar-bāz-ı işāret oldılar ki şehen-şāh-ı ‘Arab ü ‘Acem melikü’l-mülūk-i ‘ālem Hüsrev-i Pervīz gibi şehryār-ı mu‘aẓzam² bāre-i Muḥammed’de tūfān-engīz-i ‘ummān-ı ḥuṣūmet olıcaḳ ba’d-ez-in sefine-i ḥayātından ümīd-i necāt ber-ṭaraf oldu. Hemān bizler temāşā-künān-ı sāḥil-nişin-i neşāt olalum diyü ḥande-güşā-yı istibşār oldılar. Ammā gāfiller andan ki bir nihāl-i ḳudsī-sirişt ki dest-nişān-ı bāğbān-ı ‘ināyet-i İlāhī ola, seyl-āb-ı nevā’ib-i tünd-bād-ı ḥavādişden pehlū-zede-i ḥāk-i hevān olmaḳ nā-muḥtemeldür ve bir binā-yı mu‘allā ki te’sīs-kerde-i mī‘mār-ı ḳudret-i ezeli ola, tişe-i keyd-i a’dādan mütezelsilü’l-erkān olmaḳ maḳūle-i muḥālāt dandır.

Beyt:³ Bir tāze çerāğı ki fūrūzān ide Mevlā
İtfāya ne ḳādir nefes-i serd ile a’dā

Āḥir Hurre Hüsre ve Bābeveyh kürsī-i memleket-i eyman ya’nī hicret-serāy-ı refi‘ül-erkāna vāşıl olup nādī-i firdevs-tufeyl-i melā’ik-ḥuddāma pā-nihāde-i müşül oldılar. Ḥāzret-i fāḥrū’l-mürselin ‘aleyhi’s-selām pīşgāh-ı mekārīm[A2 141b]-penāhlarında ruḥşat-baḥş-ı cülūs olup bā’iş-i ‘azīmetlerinden istinṭāḳ buyurduklarında bu vech ile güşāyende-i tūmār-ı [M 109a] merām oldılar ki “Fermān-revā-yı cihān pādīşāh-ı zemīn ü zamān Hüsrev-i Pervīz cenābına irsāl eyledüğüñ varaḳ-ı cān-süz-ı da’vet āteş-i ḡayret-i Hüsrevāne’sine dāmen-i kānūn-fūrūz-ı ḡāzab olmağıla seni dergāh⁴-ı bülend-āyın-i celāline iḥzār için sultān-ı Yemen Bāzān’a fermān-ı ḳazā-tüvānı cārī olmağın bizler cānib-i Bāzān’dan ber-zede [A1 125a] dāmān-ı icrā-yı

1 maḳām -B

2 mu‘aẓzam: ‘azīm M

3 **Mef’ülü Mefā’ilü Mefā’ilü Fe’ülün**

4 dergāh: çārgāh B

fermân olmuşuzdur. Lâkin pîrâmen-i gül-sitân-ı zamîrüne şarşar¹-ı hafv ü haşyet vezân olmasun ki melik-i Bâzân bir nemîka-i şefâ²at tahrîr idüp saña temîme-i bâzû-yı cân iderse ümîddür ki âsîb-i şîmşîr-i Hüsrevî³den beden-i nâzükterînün maşûn-ı vîkâyetü'l-hıfz ü emân ola. Ve illâ pîşânî-i içâ⁴atdan girih-i tekâsül gösterilir ise şeh-i şehryârân-ı devrân Hüsrev-i cihân-bânun mertebe-i devlet-i bülend-desti şevket ü iktidârı şu⁵â⁶-ı âfîtabdan cihân-gîrter olduğu ma'lûm-ı âfâkdur. Kemterîn-cünbiş-i gezlik-i ebrûsı ile bi'l-cümle memâlik-i 'Arab mânende-i sevâd-ı şeb şahîfe-i vücûddan nâbûd kılınmak hakk-i noқта-i nâ-çîzden âsanterdür." diyüp nâme-i Hüsrev ü Bâzân'ı dest-i 'inâyet-peyvestlerine işâl eyledükde³ hâzret-i seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem 'aleyhi's-selâm hâzretlerinin [B 167] şâh-bâz-ı lâ-mekân⁴-pervâz-ı bâşıra-i mübârekeleri muğaylânzâr-ı suţûr-ı bed-nümünün şâh-be-şâh manzûr idinüp hikâyât-ı müstekreh ve me'âl-i müzahrefleri [A2 142a] meş-mûl-ı 'ilm-i 'âlileri olıcağ gonce-i dehânları vâ-şüküfte-i nesîm-i tebessüm olup⁵ "Ey güm-şudegân-ı beyâbân-ı gâflet hele Hüsrev ü Bâzân'ın dağı encâm-ı kârları merhûn-ı 'uqde-i taqdîrdür. Ammâ şimdilik sizler vâşıl-ı ziyâfet-hâne-i sa'adet olmuş iken hemân dest-efrâz-ı mâ-hazar-ı şehâdet olmağla kenâre-gîr-i âteş-dân-ı düzağ olmak münâsib degül midür?" diyü levâzım-ı endâz ü terhîb ve tebşîr ü terğîb ile mâ'ide-i hayât-bağş-ı İslâm'a da'vet buyurdılar. Ta'yîn-kerde-i zer-düzân-ı âşârdur ki leşkeriyân-ı ekâsireye muhtaşş olan kıyâfet-i müstenkire⁶ ki güyâ muqaddime-i istî'âb-ı şerâr-ı düzağ maqâmında kabâ-yı dîbâ vü sâ'id ve miyânlarında [M 109b] selâsil-i cahîm menzilesinde sivâr-ı zerrîn ve kemer-i sîmîn idi. Bâbeveyh ve Hurre Husre dağı âyîn⁷-i müte'arifleri üzre cism-i dâlâl-âmîzlerin ol zîver-i bî-bekâ ile tezyîn idüp mehâsin-i kâlâ-yı cemâl olan rişe⁸-i [A1 125b] rişlerin kende itmişler idi. Ve târ-ı burûtların nîstân-ı pîrâmûn-ı gâdîr gibi bir mertebe dîrâz itmişler idi ki çeşme-i dehânların nâ-bûd idüp güyâ her târı mecrâ-yı çîrk-âbe-i dehenlerine bir tākçe-i pul olmuş idi.

1 şarşar -M

2 şefâ'at: şefkat M

3 eyledükde: eyledi M

4 lâ-mekân: lâ-mekânun A2

5 olup: idüp M

6 müstenkire: müstekreh A2

7 âyîn -M

8 rişe: rişte B

Kıt'a:¹ Zihî burût ki her müy-ı tîzi olmuş idi
 Zebân-ı ta'ne-zen-i hâr püşt-i hançerdâr²
 Zihî burût ki semmûrdan mülâyim idi
 Anuñ yanında burût-ı gürâz ve süzen-i hâr

Bu sîmâ-yı kabîh ve hey'et-i mühişe ile manzûr-ı hayrû'l-beşer olduklarında istikrâh idü ³ ويلکما من امر كما هذا maḳâl-ı ser-tîzî⁴ ile havâle-i miḳrâz-ı hitâb⁵ buyurdılar. Anlar daḥı cevâbında⁶ Hüsrev-i Pervîz'e işâret kaşdı ile [A2 142b] "Perverdigârumuzuñ emri bu vech üze cârîdür." didüklerinde seyyidü'l-enâm 'aleyhi efḍalü's-selâm ḥazretleri "Benüm perverdigârum perverdigâr-ı 'âlemiyân celle şânühü ḥazretlerinüñ rızâ-yı şerîfi bunuñ hilâfına cârîdür." ya'nî i'fâ-yı lihâ ve kaşş-ı şevârib ile zînet-baḥş-ı kâr-nâme-i cemâl olmaḳ muṭâbıḳ-ı şun'-ı müzeyyen-i irâdeleridür buyurdılar.

Mervî-i maḥfel-tırâzân-ı ḥaberdür ki Bâbeveyh ve Hurre Hüsre egerçi meclis-i ḳudsî-esâs-ı sulṭânü'l-enbiyâda izhâr-ı tecellüd-i ârizî idüp dilîrâ-ne-ṭavr üze mihmîz-zen-i bâre-i maḳâl olurlar idi. Ammâ meḥâbet-i meclis-i rûḥânî niẓâm-ı hayrû'l-enâmdan sebû-yı bedenleri sîm-ebdân-ı ıztırâb olup kenâr-ı çeşme-i dehânları mevcgâh-ı tezelzül ü ihtilâc ve gûşt ü şâne-lerinden ğaleyân iden tereccüf ü irtî'âş 'âmme-i ḥuẓzâra nümâyân olurdu.⁷

Beyt:⁸ Hil'at-i lerze geyer kârgah-i dehşetden
 Cevher-i evvel eger meclisine itse duḥûl⁹

'âḳıbet âḥerîn saṭır-ı şaḥîfe-i maḳâlleri bu oldu ki bârî icâbet olunmaduḡı [B 168] şüretde cevâb-ı nâme-i Bâzân'ı ğâliye¹⁰-i ṭurra-i sünbül-gün-ı sûtür¹¹

1 Kıt'a: Beyt A1

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

2 hançerdâr: hançervâr M

3 Yaptuḡınız bu işten dolayı, ikinize yazıklar olsun.

4 ser-tîzi: şîrinteri A2

5 hitâb -M

6 cevâbında: ḥ'âbında B .

7 olurdu: idi M

8 **Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün**

9 duḥûl: ḥulûl M

10 ğâliye: 'âliye A2

11 sûtür -M

buyuruñ ki anuñ ile reh-girâ-yı kufül olup çemen-i intizâr-ı Bâzân'a imtâr-ı şehâb-ı cevâb eyleyelüm. Hâzret-i âsmân-ı [M 110a] evc-i risâlet 'aleyhi efđalüt-tehâyâ tulu'-ı âfitâb-ı cevâbı zuhûr-ı [A1 126a] sepîde-i felâka havâle buyurup ol şeb ârâm içün ta'yîn-i ma'kâm eylediler. Bu rivâyet dahı ru'âf-ı bînî-i kâlem-i aşhâb-ı âşârdur ki Bâbeveyh ve Hurre Husre meclis-i seyyidül-kevineyn 'aleyhi's-şalâtü's-şakaleyn den be-der olıcak yek-digere güşâyende-i mınṭaḳa-i râz oldılar ki "Ne dîrsen bu meclis-i kevkebedâr-da olan [A2 143a] mehâbet-i ma'neviyye ki âlât¹-ı zînet-i fâniye-i 'adiyye² olan pîrâye-i ebleh-fırîb-i zer ü gevher ve metâ'-ı bisât-ı nuḳûş-güşterden mu'arrâ iken bu meclisde olan şükûh-ı rûḫânî-i hayret-fezâ selâtinden birinün meclisinde baña meşhûd-ı çeşm-i temâşâ olmadı didi."

Kıṭ'a:³

Nedür o meclis-i 'âlî ki farṭ-ı şerminden
Zebân-ı tûṭî-i cennet tekellüm eyleyemez
Nedür o encümen-i nuḳḳ-bend-i pür-heybet
Kim anda bülbül-i ḳudsî terennüm eyleyemez

Birisi dahı didi ki "Eger bu meclis-i ğarîbü'n-nizâm-ı vâlâ-ma'kâmdan yek-deme dahı nâ'il-i ruḫşat-ı ḫurûc olmayaydum, pençe-i saḫt-feşâr-ı mehâbet ile müsâfir-i hoş-nişîn-i rûḫum külbe-i gül-endüde-i bedenüm-den ḫurûcda baña taḳaddüm itmede yek ramak ḳalmış idi." didi.

Beyt:

حیرت حسن تو را نازم که در بزم وصال
جام آب زندگی از دست جان انداخته⁴

Âḫir nefes-i şubḫ-ı âḫir ile zîr-i ḫâkister-i şebden aḫker-pâre-i neyyir-i a'zam leme'ân idicek ḫasbe'l-işâre Bâbeveyh ve Hurre Husre leb-i der-yâ-yı risâletden iltifât⁵-ı cevâhir-i cevâb içün âmâde olduklarında ḫazret-i ḫ'âce-i 'ilm⁶-ḫ'ân-ı evvelîn ü âḫirîn 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ufḳ-ı leb-i

1 âlât -M, B

2 'adiyye: 'âdile A2

3 Kıṭ'a: Beyt A1, Naẓm A2

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

4 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Kavuşma meclisinde senin güzelliğinin şaşkınlığıyla mutluyum. Âb-ı hayat kadehi can elinden düşmüşdür.

5 iltifât: iḳtibâz A2, B

6 'ilm: 'âlem M

sitâre-nümünlarından bu vech ile ilmâ‘-ı hilâl-i hañcer-gün-ı cevâb buyurdılar¹ ki “Bu şeb ki sene-i sâbi‘a²-i hicriyyeden şehir-i Cemâziye’l-evvel’i-nün leyle-i ‘âsiri olan leyle-i şülâşe idi. ‘Aķreb-i sâ‘at-i leyl derece-i heftümi mürür eyledükde hâzret-i ķahhâr-ı müntakim celle şânühü Hüsrev-i Per-vîz üzre kendi ferzendi Şireveyh’i teslîṭ idüp enbân-ı daķılķa-i ḡalâl olan şikemin minķâr-ı hañcer-i siyeh zâğ ile [A1 126b] pâre pâre eyledi. Bu zuhûr iden nüsha-i ‘ibret-endüz ki kalem-zede-i taşarruf-ı İlâhî’dür, varup [M 110b] bi-‘aynihî [A2 143b] Bâzân’uñ gerden-i şu‘ûr ü intibâhına ta’lîķ idüp diyesiz ki ‘an-ķarîb ‘anķâ-yı hümâyün-bâl-i şerī‘atım tamâmen memâlik-i Fârsî zîr-i cenâh-ı taşarrufuna alacağı emr-i maḥsûmdur. Eger kendi daḡı beyze-i sa‘âdetden tã’ir-i ferḡunde-per-i murâd zuhûrına ḡâs-tekâr ise âşiyâne-i kende-büy-ı zâmîrinden ber-ṭaraf-ı sâz-ı ḡas ü ḡâşâk-ı işrâķ olsun ki ḡalâ dest-i taşarrufunda olan dârü’l-melik-i metn-i Yemen’de a‘mâl-i Fârs’dan daḡı nice arâzî-i zâmîmesi ile taḡşîye olunmaķ [B 169] muḡaķķaķdur.” diyüp âstân-ı nübüvvet-penâhlarına ba‘zı mülûkdan ber-resm-i hediye firistâde olunmuş bir kemeri ki zer ü sîm ile perdâḡte olunmuş idi. Hurre Husre’ye i‘ṭâ buyurup ruḡṣat-ı inşirâf virdiler.³

Tamġâ-zede-i zerkârân-ı haberdür ki luġat-ı ḡamîrde kemere meḡḡaret ıṭlâķ olunmaġın ‘aṭîyye-i sulṭân-ı kevneyn berekatı ile Hurre Husre ba‘d-ez-în zü’l-mefḡare ile muķalleb olup evlâd ü aḡḡadî daḡı⁴ zü’l-mefḡare ile şöhret-yâb oldılar.

Beyt:⁵ ‘Aceb mi eyleseler meḡḡarıyla faḡr o ġürûḡ
Ki oldu cümle kemer-beste-i ḡabîb-i Hudâ

1 buyurdılar: oldılar A2

2 sâbi‘a: sâbîķa A1, B

3 virdiler: buyurdılar A1

4 zü’l-mefḡare....aḡḡadî daḡı -M

5 Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

Meslûk-ı reh-rev-i hâme-i âşârdur ki Hurre Husre ve Bâbeveyh dârül-melik-i Yemen'e vâsıl olup şükûh¹-ı tâze-fürûğ-ı risâletden iktibâs itdükleri şu'le-i dâlâl-sûz-ı kelimâtı ve zât-ı memdûhü's-şifât-ı fahr-i kâ'inât da mu'âyene itdükleri² âyât ü 'alâmât ve hâlât ü hâriķâ-tı bi'l-cümle melik-i Bâzân'ın şavma'a-i şâmi'asına baş itdüklerinden Bâzân sâlik-i şeh-râh-ı inşâf olup didi ki "El-haķ bu kâlâ-yı nazar-rübâ-yı maķâl kârgâh-ı saltanatda bâfte [A2 144a] olmuş emti'a-i maķâlât maķûlesinden degüldür. Bu metâ'-ı hoşterin-i naķsuñ târ ü pûdı def-fe-zede-i kârgâh-ı haķıķat olduğı hüveydâdur. Lâkin hâlâ ta'yîn-kerde-i nâtiķa-i i'câz-nümünü olan vâķı'a ki leyle-i maķtel-i Pervîzdür, bize hiç ol ķadar mehekk-i âzmâyiş olmaz. Vâķı'a [A1 127a] bu iddi'ası daķı muṭâbıķ-ı kabâle-i taķrîr zuhûr iderse pîşgâh-ı sa'âdetinde ķevgân-ı zebân ile rübâyende-i gûy-ı eymân olmada ańlamam ki mülûk-i 'âlemden birisi bańa³ sebķat eyleye."

Beyt li-mü'ellifhi:⁴ Meger a'mâ ola kim eyleye hüsün inkâr
Bu ķadar nûr ile ol mihr⁵-i cihân-tâbı gören

[M 111a] diyüp cânib-i Pervîz'den tevârüd-i aķbâr-ı mev'ûdeye sâmi'a-dâr-ı intizâr oldu. Vâķı'a ķend rûze hilâlinde cânib-i şehryâr-ı nev-cülûs-ı Şireveyh'den müsri'an-ı sebûk-bâr⁶ teķâdüm idüp ber-tıbķ-ı ta'yîn-i seyyidül-kevineyn şâh-ı Bâzân'a bu mefhûmı hâvî iblâğ-ı emşâl⁷ eylediler ki "Pederüm Hüsrev ile a'yân-ı 'Acem⁸ beyninde ihsâs itdüğüm tenâfûr iktizâsı bańa vesvese-fermâ-yı zevâl-i melik olmağın içfâ-yı ķerâğ-ı hayâtı medâr-ı ṭulû'-ı âfitâb-ı saltanat olmaķ mülâhazası ile leyle-i 'âşire-i Cemâziye'l-evvel'de mecrâ-yı hańķer-i zehr-âbdârdan maķzen-i şikem-i pür-dijemine icrâ-yı hûn-âbe-i fenâ idüp hâlâ serîr-i muraşsa' ķavâ'im-i ekâsirede mu-

1 şükûh: meşķût A1, A2

2 itdükleri: eyledükleri M

3 bańa -M

4 Beyt li-mü'ellifhi: Li-mü'ellifhi M, Beyt A1, A2

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

5 mihr: şehîr B

6 -bâr: -tâz A1

7 emşâl: mişâl M, A1

8 a'yân-ı 'Acem: 'Acem a'yânı M

rabba¹-nişin-i müttekā-yı cihānbānı oldum. Sen daḥı kemā sabıḳ zabṭ-ı memālik¹-i Yemen'de müstaḳarr olup ḥāk-i Hicāz'dan ser-efrāḥte-i zuhūr olan² devḥa-i mīve-nümā-yı [A2 144b] nübüvvet cānibine iṭāle-i dest-i ta'arruzdan i'rāz eylesesin." Sulṭān-ı Bāzān'a bu ḥaber şerār-ı ḥāşāk-ı şabr ü karar olup bī-tereddüd ü ihtiyār āyine-i muşaffā-yı zamīrin şüret-rübā-yı şāhid-i sine-fürüz-i imān eyledi. Kalem-rev-i Yemen'de gümāşte-i ekāsire olan leşkeriyān-ı Fārs bi'l-cümle germ-ābe-i āteşin[B 170]-tarḥ-ı āyīn³-i Mecūs'dan be-der olup libās-ı nev-düḥte-i girān-bahā-yı eyman ile tezyīn-i vücūd eylediler.

Beyt:

سرفرازان جمله در قید ویند
شاهبازان جهان صید ویند⁴

Kitāb-ı Faḥrū'l-Mürselin 'Aleyhi's-Şalātü ve's-Selām ile'l-Muḳavḳıs Sulṭān-ı Mıṣr*

Şeker-fürüşān-ı mıṣr-ı eşer bu siyāk üzere ḳand-riz-i dimāḡ-ı ḥaber ol-mışlardır ki Hāṭıb bin Ebī Belṭa'a raḳıya'llāhü 'anh nāme-i eşrafü'l-verā ile rū-be-rāh-ı Ümmü'd-dünyā olup [A1 127b] meger ol eşnāda Muḳavḳıs ma'müre-i İskenderiyye'de pehlü-zede-i zer-bālîş-i ārām olmaḡın Hāṭıb daḥı ol cānibe taḥvīl-i vüche-i 'azm idüp evvelā hācibi ile dest-efrāz-ı muşafaḥa-i mülākāt oldu. Hācib şāhib⁵-i celāyil-i ḥişāl olmaḡın ḳudüm-ı Hāṭıb'a ferş⁶-i bisāt-ı ikrām idüp bī-vaḳfe-i intizār nādî-i 'azamet-āyīn-i Muḳavḳıs'a duḡl için ref⁶-i perde-i mümāna'at idicek Sulṭān-ı Mıṣr daḥı levāzım-ı inbisāt ü ibtisām ile menāşsa-i terḥīb ü ihtirāmda tem-kīn eyledi. Hāṭıb [M 111b] raḳıya'llāhü 'anh daḥı mürā'āt-ı ḳavā'id-i ādāb ile mektüb-ı ḳudsiyān-āşüb-ı faḥrū'l-mürselin 'aleyhi's-selām dest-i Muḳavḳıs'a iblāḡ eyledi. Kitāb-ı ḥulāşatü'l-kā'ināt ve meḥarü'l-mevcū-

1 memālik -M

2 olan: iden A2

3 āyīn -M, A1, B

4 **Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün**

Yüce olanlar, tamamen onun kaydı altındadırlar. Cihanın bütün şahbazları, onun avidir.

* Başlık: M 111a, A1 127a, A2 144b, B 170; Kitāb-ı Faḥrū'l-Mürselin Şalavātullāhi 'Aleyh ile'l-Muḳavḳıs Sulṭān-ı Mıṣr M

5 şāhib -M

6 ferş: fürüş A2

dât ‘aleyhi efḍalü’s-salavât budur ki ‘aynı ile naķş-ı hâtem¹-i suṭûr kılındı. [A2 145a]

بسم الله الرحمن الرحيم

من محمد رسول الله إلى المقوقس عظيم القبط سلام على من اتبع الهدى أما بعد فإني أدعوك بدعاية الإسلام أسلم تسلم يؤتك الله أجرك مرتين فإن توليت فإن عليك إثم القبط. ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾²

Muķavķıs sünbülzâr-ı suṭûr-ı³ kitâb-ı Muḥammedî’den istiṣmâm-ı şemîm-i me’âl eyledükde zebânından ḥarf-i nâ-sezâ şâdır olmayup pîrâmen-i ufķ-ı dehânından egerçi bârân-ı îmân istiṣ’âr olunacak ba’zı şehâb-ı cevâb mütebâdir oldı, ammâ şarâḥeten reşḥât-ı ḥayât-baḥş-ı iķrâr müteķâtır olmadı. Ve çâre-fermâ-yı merzâ-yı kevneyn ‘aleyhi’s-selâmü’s-şakaleyn ḥazretlerinin kitâb-ı mu’anber⁴-terķib-i müşġin-niķâblarına dil-ḥastegânuñ dârû-yı ḥayâta incizâblarından efzûn âvîziş ü iķbâl gösterüp mânende-i ma’cünü’l-cevâhir bir ḥoķķa-i ‘âc içre bâzû-bend-i gencîne-i ḥaş eyledi. Ba’d-ez-in âstân-ı sulṭân-ı dü cihâna [A1 128a] tertib-i hedâyâ-yı ḥulûş⁵ eyledi. Çâr nefer-i düşîze-i ‘avâtık-ı ḥasnâ ve perî-ḥehre-i ḥür-sîmâ ki ikisi Mâriyye-i Kıbṭiyye ve ḥ’âheri Şîrîn ve ikisinin ismi ta’arruz-nâ-kerde-i mü’ellifindür. Ve nâm-ı Düldül ile meydân-gîr-i iştihâr bir ester-i sepîd-fâm-ı şüh-endâm ki ḥırâm-ı çeşm-i firîbine nâzar raḥş-ı gül-endâm-ı tehemten-feres-i satır-ı lâ-büdın fûrû-mândeter ve şeb-dîz-i dil-âvîz-i Per-vîz anuñ cilve-i ḥâṭır-rübâsına nisbet esb-i çüpîn-i [B 171] şaṭrançdan muḥaķķar idi. [A2 145b]

1 hâtem: ḥitâm A1

2 “Allah’ın kulu ve Resûl’ü Muhammed’den, Kıbtilerin büyüğü Mukavķıs’a! Hidayet yoluna uyanlara selam olsun. Bu dua ve temenniden sonra ben, seni İslâm’a davet ediyorum. Müslüman ol ki, selamete eresin, böylelikle Allah ecrini iki kat versin. Eğer bu davetimden yüz çevirirsen, Kıbtilerin günahı senin boynunadır. De ki: “Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah’a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin.” Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: “Şahit olun, biz müslümanlarız.” Âl-i İmrân, 3/64.

3 suṭûr -M

4 mu’anber: mu’teber M, B

5 ḥulûş: ḥaş M

Beyt:¹ ‘Arşa-peymâlık için olsa eger pâ-cünbân
 Teng olur cilvesine sâha-i meydân-ı semâ
 Olsa şâna yaraşur bâline bâl-i ikbâl
 Olsa pâ-bend-i maḥal pâyına zülf-i ḥavrâ

[M 112a] Ve ‘Afrâ ve Ya‘fûr nâm bir dırâz-güş-ı hoş-girdâr ki harekât-ı dil-pezirine nisbet ḥimâr-ı dü-bâre-i ‘ömr-i ‘Üzeyr²-i pâ-der-gil-ḥ‘ârı ve ḥar-ı ‘İsâ zîr-i pâlân-ı ḥacletde nehîk-efrâz-ı şermsârı idi.

Beyt:³ Hey‘et-i şühûnı güş eyler ise şerminden
 Bâr-ı ḡayret ḥam ider püşt-i ḥar-ı ‘İsâ’yı

Ve ḡamze-i milâḥ-ı ḡavâniden ciger-süz bir nîze-i dil-düz ve bîst kıt‘a câme-i girân-bahâ ve hezâr mişkâl tılâ tertîb idüp cânib-i fahrü’l-mürseline taḥrîr-i cevâb-ı kitâb⁴ eyledi. Ser-i şîşe-i taḥrîre vaz‘ olunan bu nâz-büy-ı rivâyât-çide-i şaḥîfe-i *Ravzatü’l-Aḥbâb*’dur. Ammâ ba‘zı mu‘teberât-ı siyerde çâr perestâruñ ikisi şalât-ı seferî gibi kaşr olınup nîze daḥı düş-ı rivâyetden isḡâṭ ve ḥimâr⁵-ı efsâr kayd-ı taḥrîrden ıtlâk olınmışdur. Ammâ mirbaṭ-ı ḥibâl-i rivâyât olan⁶ *Târîḥ-i Ḥamîs*’de Nizâr⁷ nâm bir raḡş-ı tîz-teg-i berḡ-reftâr beste-i ṭavîle-i ta‘bîr olınup çend sebû engübîn-i şâf-ı mürevvaḡ daḥı riḥte-i kivâre-i taḥḡîk kılınmıştır. Ḥâtıb raḡıya’llâhü ‘anha daḥı beş kıt‘a câme-i girân-kıymet ve şad mişkâl tılâ-yı ḥâliş in‘âm idüp rû-be-râḥ-ı derḡâḥ-ı risâlet eyledi. Şüret-i⁸ kitâb-ı Muḡavḡıs budur ki eşḡâl⁹-i kümeyt-i kalem kılındı:

1 Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlün

2 ‘Üzeyr: ‘Azîz M

3 Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlün

4 cevâb-ı kitâb: kitâb-ı cevâb B

5 ḥimâr: ‘amâr A2

6 olan -M

7 Nizâr: Nevâz A1, Lizâz A2

8 Şüret -M

9 eşḡâl: şikâl M

بسم الله الرحمن الرحيم

لمحمد بن عبدالله من المقوقس عظيم القبط سلام عليك أما بعد فقد قرأت كتابتك وفهمت ما ذكرت فيه وما تدعو إليه وقد علمت أن نبيا قد بقي وكنت أظن أن يخرج من الشام وقد أكرمت رسولك وبعثت إليك بجاريتين لهما مكان في القبط عظيم وبكسوتين وأهديت لك بغلة لتركبها وسلام عليك¹

Vāsil-ı ser-menzil-i taḥkīk'dür ki sulṭān-ı müstağnî-nihād-ı erîke-i nâz 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm ḥazretleri Muḳavḳıs'uñ hediyyesin şâyân-ı iltifât-ı ḳabûl buyurup² Mâriyye-i Ḳıbtî'ye otâğa-i gevher-feşân³-ı imân ile ser-efrâz olmağın ber-vech-i teserrî hem-ḥ'âbe-i şebistân-ı ḳabûl buyurdılar. H'âheri Şirîn efsâḥ-ı aşḥâb-ı kelâm emlaḥ-ı şu'ârâ-yı İslâm vaşşâf-ı cenâb-ı fahrü'l-enâm Ḥassân bin Şâbit raḍıya'llâhü 'anhuñ beyt-i merâmına tazmîn buyuruldu. Ve dırâz-güş-ı şüh-cünbiş-i ṭurfe-endâm⁴ ıştâbl [M 112b]-ḥâne⁵-i nebevîde pâ-beste-i peyvend-i iltifât kılinup Döldül nâmında olan bağle-i mevzûn-ı hoş-nümûn Cenâb-ı Ḥayder-ı Kerrâr ḳahramân⁶-ı Döldül-süvâr kerrema'llâhü vecchü ḥazretlerine licâm-zede-i in'am buyuruldu. Ammâ 'amme-i aşşârân-ı nişger-i âşâr raḥimehumu'llâh Muḳavḳıs'uñ âb-gîne-i ğubâr-endûde-i zamîri ḳaṭr-ı nebât-ı imândan teḥî [B 172] ḳalmaḳ üzre idâre⁷-i ma'sara-i rivâyet itmişlerdür. Ḥattâ Ḥâṭıb raḍıya'llâhü 'anh Muḳavḳıs'uñ mıḥṭabe-i dehânından ferâhem-kerde-i rîsmân-ı iz'ân itdügi hîzem-pâre-i maḳâlâtı ki ba'zısından isti'dâd⁸-ı neşv ü nemâ-yı taşdîḳ mażanne olunur idi, güzergâḥ-ı bâriḳa-i 'irfân-ı sey-yid-i ins ü cân ḥazretine rîzân itdükden⁹ لملكه لا بقاء لملكه⁹ cevâb-ı işâbet-nişâbı ile ḥavâle-i şerâr-ı inkâr buyurdılar. Kezâ fi'l-İktifâ.

1 “Bismillahirrahmânirrahîm! Muhammed bin Abdullah'a Kıbtîlerin Büyüğü Mukavkıs'tan! Selam olsun sana! Bundan sonra derim ki: mektubunu aldım, okudum. Mektubunda zikrettiğin ve beni davet ettiğin şeyleri anladım. Gelecek bir peygamber daha kaldığını biliyordum; ancak onun Şam'dan zuhûr edeceğini tahmin ediyordum. Elçini ağırladım. Sana Kıbtîlerin yanında mevkileri yüksek iki cariyeye ile elbiseler gönderdim. Binmen için de sana bir katır hediye ettim. Selam olsun sana.”

2 buyurup: idüp M

3 -feşân: nişân B

4 endâm: enâm M

5 ḥâne: ḥâşse M, B

6 ḳahramân -M

7 idâre: âvâre A2

8 isti'dâd -M

9 Bedbaht adam! Saltanatına kıyamadı; fakat üzerinde titrediği saltanatı, kendisine kalmayacaktır!

ومات المقوقس في خلافة عمر بن الخطاب رضي الله عنه على نصرايته ودفن
في كنيسة أبي مخبس¹ ile sâka-i ceyş-i suṭūr-ı *Ḥamīs*'dür.³
[A2 146b]

Kitābü'n-Nebī Şalla'llāhü Te'ālā 'Aleyhi ve Sellem ile'l-Ḥāriş bin Ebî Şimri'l-Ğassānī Ḥākim-i Bilād-ı Dimaşķ*

Vākıdî rahmetu'llāhi 'aleyh⁴ terbiye-i rübüde-i rivāyet itmişdür ki çün
Şucā' bin Vehb raḍıya'llāhü 'anh nāme-i nāmî-i sulṭān-ı Tihāmî 'aley-
hi's-selām ile nesīm-i nāfe-güşā-yı hayāt gibi hıṭṭa-i Şām'a şitābān oldu.
Ol eyyāmda zemīn-i nemā-cüş⁵-ı Şām'da tuḥm-pāş-ı ḥükümet olan Ḥāriş
bin Ebî Şimr-i Ğassānī gavṭa-i Şām nām maḳām-ı dil-ārāmda ki ğayret-i
tāze-nihālān-ı mevzūn-sīmāsında eşcār-ı ḥadāyık-ı na'īm kendi 'aksleri
gibi cüy-bār üzre üftān olurlar idi ve ğayret-i selsāl-i şafā-güsteri selsebil-i
behişte irāş-ı renc-i ḥafaḳān itmeğin bî-istinād⁶-ı 'asā-yı şāḥsār kuvvet-i
cereyān bulamaz idi. Bisāṭ-endāz-ı ikāmet olup Hirakl'ün ḥarem-i muḳad-
des-i Eyliyā'dan 'avdi içün tertib-i hedāyāya kār-bend-i iştiğāl idi. Şucā'
raḍıya'llāhü 'anh der-i serāyında iki gün vaḳfe-gīr-i furşat-ı mülākāt olup
bir kimse dest-cünbān-ı da'vet ve pürsende-i bā'ış-ı 'azīmet olmadı. Hele
'ākıbet Mirā⁷ nām ḥācib ile ki Rūmiyyü'l-aşl idi, iḥrāz-ı furşat-ı muvāşa-
lat idüp nüvişte-i nigīn-i zamīrin ḥācibün mūm-pāre-i nerm⁸-i sımāḥına
darb eyledi. Ḥācib müsta'idd-i ḳabūl-ı hidāyet [M 113a] olmağla yenbū'-ı
ḳalb-i raḳīḳi⁹ nāḥun-ı kelimāt-ı Şucā'dan mütefeccir olup ḥūn-ābe-i şevḳ
ü ḥasret şādırvān-ı dīdesinden feverān eyledi. Ve "Yā Şucā' be-ḥaḳḳ-ı Ḥā-
lık-ı 'ālem ol şemāme-i 'anberīn-büy-ı bezm-i Baṭḥā'nuṅ zuhūrın emvāc-ı
suṭūr-ı İncil'den çide-i dest-i yaḳīn itmiş idüm. [A2 147a] Bi-ḥamdillāh ki
meşāmm-ı cān nā'il-i laḥlaḥa-i vuşūl oldu." diyüp micmere-i zebānın nā-

1 Mukavvis Ömer'in halifelğinde Hristyanlık üzerine öldü. Ebî Mahbes Kilisesi'nde defnedildi.

2 'aynı -M

3 Ḥamīs'dür: cemendür B

* Başlık: M 112b, A1 128b, A2 146b, B 172; Kitābü'n-Nebī 'Aleyhi's-selām ile'l-Ḥāriş bin Şemri'l-Ğas-
sānī Ḥākim-i Dimaşķ M

4 'aleyh -A1, B

5 cüş: ḥuş M

6 istinād: istād M

7 Mirā: Birī M, Ḥürri B

8 nerm -M

9 raḳīḳi: refiḳ A2

dî-i şehâdetde gerdân eyledi. Ve keş-i himmeti pîrâye-i pây-ı içdâm idüp bî-vağfe-i intizâr Şucâ'ı meclis-i Hâriş-i Ğassânî'ye işâl eyledi. Mervîdür ki Şucâ'ı radîyâ'llâhü 'anh kitâb-ı hı'âce-i kâ'inât 'aleyhi efđalü't-taḥiyyâtı ki atlas-ı sebz-i felek [A1 129b] aña kîse olmak ḥasreti ile çâk çâk ve hilâl-i âs-mân ser-püş-ı üstüḥ'ânından şermnâkdür, kavâ'id-i ta'zîm ile tebliğ [B 173] eyledükde ol tîre-baḥt-ı siyeh-rûz ol tã'ir-i hümayûn-bâl-i içbâli ḥar-çeng-i ḥamîm-i caḥîm olan dest-i nâ-mübârek-i sūḥtenîsinden endâḥte-i zemîn idüp ğalebe-i naḥvet-i dâlâldan ser-çeşme-i taze-cüş-ı risâlet üzre ḥâşâ idâ-re-i gird-bâd-ı âzâra şitâb kaşdı ile esbân-ı nâ-meymûn-pey-i gerdenîsine tecdid-i ni'al için bâd-ı burût-ı tehevvr ile inâre-i küre-i fermân eyledi ve tevârüd-i kitâb-ı ḥayrû'l-verâyı ve cânib-i Yeşrib'e kemer-bend-i sū'-i niyyet olduğunu bârgâh-ı Hiraql'e inhâ eyledi. Hiraql cevâbında vüche-i bed-ḥîz-i 'azmine dîvâr-keş-i men' ü taḥzîr olmağın licâm-ı hücumı zarûrî güsiste olup Şucâ'ı şad mişkâl tîlâ in'âm ile âstâne-i risâlete i'ade eyledi. Hâcib ḥasbe'l-maḥdûr mehâmm-ı tarîkîn tertîb idüp südde-i inâyet-medâr-ı seyyidü'l-ebrâra işâl-i hediyye-i imân eyledi. Şucâ'ı hicret-serây-ı 'aliyyeye vâşıl olup Hâriş'den ser-zede olan vaż'-ı bed-üslûb-ı mağrûrâneyi 'urza-dâşt¹-ı pîşgâh-ı mu'allâ-serîr eyledükde ²باد ملكه أي هلك ملكه 'uḳḳâb-ı cân-şikârın cânib-i Şâm'a bâl-engîz-i pervâz buyurdılar. [A2 147b] Sene-i âtiyede şebpere-i bed-pervâz-ı cân-ı ḥabîşi hevâ-gîr-i zûlmet-âbâd-ı esfelü's-sâfilîn olup milk-i Şâm Cebele bin Eyhem-i Ğassânî'ye dest-zede-i taşarruf eyledi.

Kıt'a:³

Olan ḥadeng-i du'â-yı 'aleyhine âmâc

Hedef-mişâl devâm ummasun şebâtından [M 113b]

Olur bürehne olan reh-neverd⁴-i küy-ı hilâf

Ḳabâ-yı mülkile pîrâhen-i ḥayâtından

1 -dâşt: -dâd M

2 Onun saltanatı gitti.

3 Kıt'a: Beyt M, A1, Naẓm A2

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

4 reh-neverd: reh-neverdegân A1

Kitāb-ı Fahrü'l-Mürselin 'Aleyhi's-Selām ilā Hevze bin Ali Ḥanefi Ḥākim-i Memleket-i Yemāme*

Münşiyân-ı memâlik-i âşâr-ı seyyidü'l-ebrâr bu siyâk üzere raḳam¹-keş-i suṭûr-ı ahbâr olurlar ki Salîṭ bin 'Amr-ı 'Âmirî raḳıya'llâhü 'anh naḳş-ı tıl-sım²-ı ḥaḳîḳat ya'nî yerliḡ-i 'âlem-muṭâ'-ı [A1 130a] dīvân-ḥâne-i risâleti ki selsâl-ı 'ibâret-i cân-baḡş-ı dil-fezâsı³ bu zemîn üzere cârî idi.

بسم الله الرحمن الرحيم

من محمد رسول الله إلى هوزة بن علي سلام على من اتبع الهدى واعلم أن
ديني سيظهر إلى منتهى الخف والحافر فأسلم تسلم وأجعل لك ما تحت يدك⁴

Fermân-keş-i kalem-rev-i Yemāme Hevze bin Ali Ḥanefî'ye iblâḡ ey-ledükde Hevze 'uḳalâ-yı mülûk-i 'âlemden olup tâc-ı salṭanatı cevâhir-i dâniş ü idrâk ile muraşşa' olmuş idi. Enâmil-i tedebbür⁵ ile miyân-ı kışr-ı şeb-gün-ı 'ibârâtından istinbât-ı maḡz-ı sitâre-fâm eyleyicek Salîṭ'ün maḳ-demine başt-ı ḳâlîçe-i ihtirâm idüp bir menzil-i bülend-revâḳ-ı mu'al-lâ-manzarda ferş-i bisât-ı mihmân-nevâzı ve ta'yîn-i râtibe-i ḥâṭır-sâzı ey-ledi. Ammâ kendisi pîş-ḥ'ân-ı hüdâdan iltikâm-ı mâ'ide-i imâna muvaffaḳ olmayup kitâb-ı fahrü'l-enbiyâya bu ta'bîr üzere tertib-i nemîḳa-i cevâb ey-ledi ki "Yâ Muḥammed eger temyîz-i ḥâl [A2 148a] za'îḳâ-i inşâfa⁶ havâle olunursa ḥâlâ pîş-nihâd⁷-ı enâm eyledüğün mâ'ide-i lezizü' [B 174]ṭ-ṭa'm-ı da'vet ḥaḳḳâ ki ecmel-i nevâl ve aḡsen-i ne'amdur. Ammâ benüm dıraḡt-ı memdûdu'z-zıll-ı ḥükümetüm şükûfe-i şî'r ve mîve-i inşâ ile muḥallâ olup ya'nî şâ'iriyet ve ḥiṭâbet baña ḥâşiye-i manzûme-i salṭanat olmaḡla kendi

* Başlık: M 113b, A1 129b, A2 147b, B 173; Kitâb-ı Seyyidü'l-Mürselin Şalla'llâhü 'Aleyhi ve Sellem ilā Hevze bin 'Ali Ḥanefi Ḥākim-i Memleket-i Yemāme A1, Kitâb-ı Seyyidü'l-Mürselin ilā Hevze bin 'Ali Ḥanefi Ḥākim-i Memleket-i Yemāme A2

1 raḳam: ḳalem M

2 tıl-sım: zülüm A2

3 dil-fezâsı -M, B

4 "Bismillahirrahmânirrahîm! Allah'ın Resûl'ü Muhammed'den Hevze bin Ali'ye! Doğru yolda gidenlere selam olsun. Şunu iyi bilmelisin ki, benim dinim yakında dünyanın en uzak ufuklarına kadar parlayacaktır. Binaenaleyh ey Hevze sen de Müslüman ol ki, selamete eresin. Ben de hükmün altındaki memleketin idaresini sana bırakayım."

5 tedebbür: tedbîr B

6 inşâfa: ittîşâf A2

7 nihâd: nehâr A1, B

ķalem-revümde vâkı¹ ķadr² u i'tibārum sâ'ir mülūk ile ra'iyeti beyninde cereyān iden ĥadd-i mu'tāddan berter ü mesāmi'lerinde³ te'sīr-i maķālātum emsāl-i sâ'ireden füzūnterdür. Eger beni emründe şāyān-ı ĥişşe-i müşā-reket görüp engüşt-zede-i mıştar-ı taşarruf olıcaķ micmere⁴-i memālikde suţūr-ı saķāyif-i dīvān gibi benüm ile resm-i münāşafat mürā'āt olınsa ben daķı ĥāmevār sersā-yı cerīde-i ittibā' olayum.” diyüp Salīţ rağıya'llāhü 'anhı cevāyız-i ferāķūr ile mecāz-ı inşirāf eyledi. Mektüb-ı müzahref-me'ālī nıgeh-güzār-ı seyyidü'l-enbiyā⁵ olduķda [M 114a] buyurdılar ki لو سألني لى سىابة فى الأرض لما فعلت باد وباد ما فى يده⁶ eger benden üftāde-i rüy-i zemīn⁷ olan bir güre-i nīm-ĥām-ı ĥurmā taleb itse daķı murādına müsā'ade eyleyemem, kendisi de ve yedinde olan daķı helāk olsun. Maķşū-re-i mebnā-i rivāyetdür ki fetĥ-i Mekke-i Mükerreme'den 'avdet eşnasında Cibrīl-i Emīn Hevze'nün üftāde-i ĥufre-i sa'ir olduķını mevķıf-ı bü-lend-erkān-ı⁸ risālete beyān⁹ eyledi. Ol siyākda perde-şıkāf-ı şūret-ĥāne-i 'ilm-i evvelin ü āhirin şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ĥazretleri nüşā-güşā-yı mevārid¹⁰-i ĥayb oldılar ki “Ba'd-ez-īn ĥāk-i zulmet-ĥız-i Yemāme'den bir dürüĝ-güy-ı herze-ĥā zühūr eyleye ki maĥzen-i şandūķa-i sirişti [A2 148b] ĥazef-rīze-i kem-ķadr-i kızb iken iddi'ā-yı cevāhir-i nā-yāb-ı nübüvvet idüp 'aķıbet dellāl-ı şimşir-i İslāmiyān ile suĥre-i bāzār-ı bevār ola diyü buyurup 'ahd-i kāzib-keş-i şiddiķda meĥekk-zede-i şamşām-ı intikām olıcaķ Müseyleme-i Kezzāb'ın zühūrına işāret buyurdılar.

Ķudüm-ı Ĥazret-i Ebī Ĥüreyre Rağıya'llāhü 'Anh*

Bu sāl ĥilālinde rāzdār-ı seyyidü'l-ebrār mülāzım-ı ĥızmet-i ĥabīb-i Kird-gār aĥfez-i aĥbār-ı Muştafavī eşher-i rüvāt-ı eĥādīs-i nebevī ya'nī Cenāb-ı Ebī Ĥüreyre rağıya'llāhü te'ālā 'anh 'alā-ťarīķi'l-muhācire ceb-

1 vâkı': vaķ' M, B

2 ķadr -M, B

3 mesāmi'lerinde: sāmi'alarında M

4 micmere: mecmū'a A1, A2

5 -enbiyā: -aĥyār M, A1, A2

6 Yerdeki bir hurma koruĝunu bile istese ona vermem. Kendisi de, elinde olan da helak olsun.

7 zemīn: ĥāk A1, A2

8 erkān -M

9 beyān: inhā A1, A2, B

10 nüşā-küşā-yı mevārid: nüşā-i mevārid-güşā A2

* Başlık: M 114a, A1 130b, A2 148b, B 174

hesâ-yı hizmet-i fahrû'l-mürselîn olup şahîhîn-i lisân ü cenânın mersûm-ı ruķûm-ı ikrâr ü taşdik eyledi. Ta'yîn-i ism-i qadîminde 'ulemâ-yı fenn-i hadîş rahîmehumu'llâhü te'âlânüñ şecere-i ihtilâfı on sekiz şâh üzre müteşa'ib¹ olmuştur. Ammâ eşher-i esmâsı 'Abdüşems bin 'Âmir olup dâhil-i şaff-ı İslâm olduqda 'Abdu'llâh ile tesmiye olunduğı tenkîhde² karar-dâde-i İbnü'l-Cevzî'dür. Bir müddet bir³ gürbe-beççenüñ terbiyesinde gûşt-pâre-i şanevberilerinüñ ta'allukı Ebü Hüreyre ile mükennâ olmalarına bâ'is-dür. Meşâgil-i bî-me'al-i dünyeviyyeden dâmen-çîn ve hem-vâre mülâzemet-güzîn-i fahrû'l-mürselîn [A1 131a] olup Aşhâb-ı Şuffa rağıya'llâhü 'anhüm ile hem-nişîn [B 175] olmuşlardır. Tefâşil-i menâkıb-ı sâmiye ve fezâ'il-i celîlelerin maţâvî-i muţavvelât hâvîdür.

Vakâyi'-i Sâl-i Heftüm-i Hicrî Vakı'a-i Gazve-i 'Aliyye-i Hayber ez-Gazavât-ı Seyyidü'l-Beşer 'Aleyhi's-Şalâtü ve's-Selâm*

[M 114b] Kal'a-güşâyân-ı Hayber-i haber⁴ bu zemîn üzre 'alem-enğiz-i kalem-i eşer olmuşlardır ki şehin-şâh-ı mu'allâ-livâ-yı hıttâ-i bi'set 'aleyhi efdalü't-taḥiyye hazretleri merhale-i [A2 149a] Hudeybiyye'den dârü'l-hicreye mu'âvedet buyurup yigirmi gün miqdârı pâ-keşide-i lihâf-ı istirâhat olduklarında⁵ ba'dehü⁶ külâle-i 'anberîn-müy-ı tûğ-ı ﴿وَمَعَانِمٌ﴾⁷ şahn-ı nerdbân-pâye-i zamîrlerinde ser-zede-i evc-i zuhûr olmağın kâr-güzârân-ı aşhâba techîz-i mehâmm-ı sefer fermân idüp ku-dûr-ı şirk-âlûde-i huşûn-ı Hayber âb-ı şimşîr ile âlâyiş-i şirkden taḥîr olunmak irâdesin iş'âr buyurdılar. Ammâ "Naḥçîr-i meşûbât-ı cihâdı mücerred ârâyiş-i fitrâk-ı a'mâl itmek ile iktifâ idenler bizüm ile bâre-i cihân-ı müşâreket⁸ olsunlar. Yohsa harvâr-ı müteḥayyileleri âgende-i ârzû-yı hutâm olanlar bu 'azîmetde bizüm ile şedd-i hıram-ı muvâfaqat itmesünler." diyü

1 müteşa'ib: münşa'ib M

2 tenkîh: telkîh M

3 bir -M

* Başlık: M 114a, A1 131a, A2 148b, B 175; Vakı'a-i Sâl-i Heftüm-i Hicrî Vakı'a-i Gazve-i 'Aliyye-i Hayber ez-Gazavât-ı Seyyidü'l-Beşer Şallallâhü 'Aleyhi ve's-selâm A1

4 haber -A2

5 olduklarında: buyurup A1

6 ba'dehü -M, B

7 "Elde edeceğiniz birçok ganimetler..." (Fetih, 48/19)

8 müşâreket -M

tenbîh buyurdılar. Mühendisân-ı mebnî¹-i fenn-i siyer evşâf-ı huşûn-ı Hayber'de bu siyâk üzre taḥrîk-i endâze-i kalem-i haber² itmişlerdür ki اسم مدينة مشتملة على حصون ومزارعة ونخل كثير على ثمانية برد من المدينة إلى Hayber bin Kinân⁴ ol mevzi'de ref³-i bârû-yı ikâmet itmek ile naḳş-ı nâmı ol diyârûn kitâbe-i pîşânî-i 'atebesinde yâdgâr ḳalduḡı mersûm-ı kil-k-i müverriḥîndür. Muḥarrirân-ı defter-ḥâne-i memâlik-i 'âlem cerîde-i tevârîḥ-i mu'teberede esâmî-i ḳılâ'-ı Hayber'i bu vech üzre ḳayd itmişlerdür. Ḥîşâr-ı Naṭât, Ḥîşâr-ı Şîḳḳ, Ḥîşâr-ı Ketîbe, Ḥîşâr-ı Kamûş, Ḥîşâr-ı Şa'b, Ḥîşn-ı Übey, Ḥîşn-ı Vaṭîḥ, Ḥîşâr-ı Nâ'ile⁵, Ḥîşn-ı Ḳal'atü'z-Zebîre, Ḥîşn-ı Selâlem, Ḥîşnü'l-Berâ, Ḥîşn-ı Saṭîḥ, [A1 131b] Ḥîşn-ı Fizâr. Huşûn-ı merḳûme esâmî-i bânîleri ile [A2 149b] ser-efrâḥte-i evc-i iştiḥâr olup süknâları daḥı⁶ bânîlerinin evlâd ü eşyâ'ına muḥtaşş olduḡı kalem-zede-i mûhre-i fenn-i târîḥdür.

Nazm:⁷

فراوان قلعه بودش پر ذخیره
ز هر یک دیده بیننده خیره
همه بر آسمان افراخته سر
همه چون قلعه افلاک پر زر⁸

Cenâb-ı seyyidü'l-enbiyâ 'aleyhi efḍalü't-teḥâyâ ḳılâ'-ı Hayber üzre taşmîm-i 'azm-i zafer-medâr buyurduḡlarında Sibâ' bin 'Urfata-i Ğıffârî raḍıyâ'llâhü 'anh nighedâr-ı visâde-i ḥilâfet ta'yîn buyurup ḡılâl-i elviye-i zafer-nigâra biñ dört yüz [M 115a] hizebr-i ciger-şîkâf müctemi' oldu ki iki yüz neferi bād-pây-ı âteş-'inâna pîrâye-i ḥâne-i zîn eylediler⁹. Taḳâşîr-kerden-i izdivâc olan leâlî-i şâhidânedan Ümmü Seleme raḍıyâ'llâhü te'âlâ 'anhâ ḥazretleri dürc-nişîn-i hevdec-i refâḳat buyurılıp tedâvî-i merzâ-yı

1 mebnî -M

2 haber -M, B

3 Öyle bir şehir ki, surlardan tarlalardan çok hurma ağaçlarından oluşmaktadır. Medine'ye uzaklığı sekiz fersahdır.

4 Kinân: Fityân M, B

5 Ḥîşâr-ı Nâ'ile: Ḥîşâr-ı Nâ'am A1

6 daḥı -M

7 Nazm: Beyt A1

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

8 Çok sayıda kale zahire ile doluydu. Onları (kaleleri) gören her göz şaşkına dönerdi. Başlar tamamıyla göğe yükselmişti. Hepsi felek kalesi gibi altın yaldızlıydı.

9 eylediler: idiler A2

ğuzât ve ta'ahhüd-i ahvâl-i cerâhât¹-ı kümât² için yigirmi pîre-zen-i tabî'at-şinâs-ı [B 176] tabîb-nihâdî dağı hâne-nişîn-i 'ammârî eylediler. Kevkeb-i âsmân-ı hüdâ ya'nî 'Aliyyu'l-Mürtażâ kerrema'llâhü vechehü hazretlerinin ol eşnâda şemmâme-i 'anberîn-hâl-i dideleri dest-huş-ı remed-i şedîd olmağıla zarûrî rikâb-ı gerdünsâ-yı âfitâb-ı risâletden taḥallûf idüp peygûle-güzîn³-i tevaḥḫuf oldılar. Mervidür ki⁴ livâ-yı 'âlem-güşâ-yı İslâm hareketinden derûn-ı Medîne-i Tâhire'de hem-reng-i ahlât-ı rediyye olan baḳiyye-i fecere-i Yehûd bâ-huşuş zehr-feşân-ı dükkân-ı nifâḫ olan kec-dilân-ı bed-nihâd⁵ ü bed-nümûd ḥaşâk-ı gird-bâd-ı [A2 150a] telâş olup taraf taraf dūḫâr oldukları mü'minîni gâh şükûh-ı Ḥâyberiyân beyânı ile taḥvîf ve gâh taleb-i ḥuḫûḫ-ı bî-va'de ile taḫâzâ-yı 'anîf iderek saḥte-i mâr-ı müşa'bidâne-i erâcîf ilḫâsı ile cem'iyet-i müslimîne tefriḳa-endâz olmağı ve şevḫ-i 'azmlerine fütür virmegi vüche-i iltizâm eylediler. Ḥattâ pişekâr⁶-ı bâzîce-i nifâḫ Ebî Selûl-ı bed-aḥlâḫ bir ḳâsid-i sebûk-rev ile nehẓat-ı râyât-ı celâl haberlerin Ḥayberiyân'a iṭâre idüp [A1 132a] zımn-ı nemîḳa-i bed-nigârında bu ma'nâyı ber-vech-i te'kîd-i tavşie eyledi ki zinhâr ve "Zinhâr her hâlde mürâ'ât-ı levâzım-ı ḥurrem ü ihtiyât idüp dîvâr-ı ḥişâra tevârî itmek ile kendiñüzi pây-ı irâdetiñüz ile giriftâr-ı meḡâk-ı 'acv ve Muḥammediyân'ı müşerref-i püşte-i cesâret⁷ itmeyesiz. Zîrâ ki sizde olan merdân-ı kârzâr ve edevât-ı peygâr anlara nisbet dü bâlâdur."

Nazm:⁸

چرا کس نشیند درین کهنه کاخ
کند تنگ بر خود جهان فراخ
بود قلعه زندان مردان و بس
بدانسان که زندان بلبل قفس⁹

1 cerâhât: cûrḥâ A2

2 kümât -M

3 -güzîn: -nişîn M

4 ki -M

5 bed-nihâd -A1, A2

6 pişekâr: piş-kârân A1

7 cesâret: ḥasâret M

8 Nazm: Beyt M, A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

9 Niçin bu köhne köşkte birileri oturur? Bu geniş cihan ona dar gelir. Kale yığıtlere zindan olur ve o zindan bülbül kafesine benzer.

Bu haber-i cân-güdâz Yehūd-ı Hayber'e fūrūzine-i engüşt-i hayret olup sipend-âsâ âfet ve hîz-i medhüşâneye giriftâr oldılar. Żarūrî nîme-i mâ-ḥaşal-ı [M 115b] yek-sâle-i Hayber müzd-i kudüm kılınmak va'di ile Benî Ğaṭafân'dan istimdâda Kinâne bin Ebî el-Huḳayḳ ile Hevze bin Ḳays-ı Vâ'ilî¹'yi irsâl eylediler. Benî Ğaṭafân daḥı ârzü-yı maḥşûl-ı Hayber ile egerçi evvelâ bâre-i cüst-hîz-i şevḳe süvâr oldılar. Ammâ yine vâhime-i şimşîr-i düşmen-şiken-i İslâm licâm-ı 'azmlerine [A2 150b] vâsiṭa-i infişâm olmağın ḥayme-i ferâğ ü i'tizâre gürîzân oldılar. Hayberiyân'a cânib-i Ğaṭafâniyân'dan imdâd-ı ye's tevârüd eyleyicek ḳâdime-i telâş ü ıztırâb ile pişvâ-yı bed-nümâları olan Sellâm bin Mişkem meclisinde idâre-i ḳadeḥ-i telḥ-i istişâreye müctemi' oldılar. Ol eşnâda Sellâm'ın bünye-i beden-i bed-sirişti pâ-zede-i marâz-ı sa'b iken yine visâde²-i ḡayrette ittikâ idüp enîn-i bî-mârâne-yi dem-sâz-ı terâne-i âh-ı cângâh iderek hâven-des-te-i tûc-pâre-i zebânı ile bu siyâḳ üzre taḥmîr-i eczâ-yı tedbîr itdi ki egerçi İbn Selûl reşîdü'l-emr ve müteyemminü'l-vücûd olmadı³ imzâ-kerde-i mücerrebân-ı aḥvâldür ve zât-ı bed-nihâdından yümn ü ḥayr küllḥenin-den sebze gibi bî-gâneterdür. Ammâ inşâf [B 177] budur ki bu mâddede size reh-nümâ-yı ser-zemîn⁴-i şavâb olmuştur. Vâḳı'â lâyiḳ budur ki anuñ rây-i ḥâme-i târiki üzre [A1 132b] tengnây-ı zevât⁵-ı ḥişârdan bîrûn olup şaḥîfe-i şahrâ-yı tekâbülde saṭr-keş⁶-i şufûf-ı celâdet olasız. Bu şüretde mütevaḳḳı'dür ki gezlik-i şimşîr-i Muḥammediyân bir miḳdâr dehen-gerdân-ı cesâret ola. Ve illâ bâdî-i emrden kendi ihtiyârınıuz ile mażîḳ-i siyeh-ḥâl⁷-ı ḳılâ'da iğtirâbınıuz⁸ anlarıñ kemend-i cesâretine zerî'a-i teṭâvül olacağı emr-i maḥşûmdur.

1 Vâ'ilî -M

2 visâde: vesâṭet A2

3 olmadı³: oldu³ M

4 ser-zemîn -M

5 zevât: devât A1

6 saṭr-keş: saṭrûñ M

7 ḥâl: -çâḳ B

8 iğtirâbınıuz: i'tizâl M

Nazm:¹

فلک دارد از نام آن مرد ننگ
 که باشد گریزان ز میدان جنگ
 بصحرا شود کار جنگ استوار
 که کنجد درو لشکر بیشمار²

diyü muḳābeleye taḥrîz ü iğrâ eyledi. Ammâ şâ'ikâ-i ser-küb-ı ẓazâ ol ḥuşûnuñ taḥrîbine ta'alluḳ itmegin rişte-i ser-der-küm-i tedbîrleri pâ-y-ı şu'ûrlarına [A2 151a] pîçide olup fekk-i 'ikâl-i tereddüde iḥrâz-ı furşat idemedüklerinden zarûrî fûrû-mânde-i 'uḳde-i ḥuşûn³ olmağa ẓarâr virdiler. Ser-ḥayl-i enbiyâ 'aleyhi ekmelü't-teḥâyâ ḥazretleri daḥı ser-cümle sermestân-ı peymâne-i imân ile merḥale-i şahbâya [M 116a] hengâm-ı 'aşrda vâşıl olup şalât-ı 'işâyî cerîde-i seccâde-i edâya şebt idinceye dek âsâyişden soñra mäh-ı şeb-ârâ gibi püşt-i yek-rân-ı sipihr-endâm üzre nûr-balş-ı hâle-i zîn olup rāḥberân-ı ẓarîḳ-şinâsa iḳtifâ vechi ile cānib-i maḳşûda müsâra'at buyurdılar.

Beyt:⁴

گشت روان از پی هم کاروان
 همچو سرشک از مژه عاشقان⁵

Refte refte sülûkları mānend-i şerāyîn-i ecsām mefraḳ-ı ẓuruḳ-ı 'a-dideye ki her biri mānende-i eşābî-i kef-i pür-eyādî-i zemîn-i Ḥayber'e peyvend idi. Mūntehî olmağın reh-nümāyâne taḥrîk-i ser-engüşt-i da'vet buyurup esāmî-i ẓarîḳden istiḥbâr ve ḳurb u bu'd ve sühûlet ü şu'ûbeti cihâtından istifsâr buyurdılar. Aḳdem-i delîlân ki Ḥuseyl ile müsemmâ idi, pîşgāh-ı ḥabîb-i İlāh'a gelüp tamgâ-yı sümm-i sûtür-ı sebûk-tāzlarına başt-ı kâlâ-yı esāmî-i ẓarîḳ idüp birine ḥavāle-i ser-engüşt-i işâret ile didi ki bu ẓarîḳ ki manẓûr-ı luḥāẓa-i 'aliyyeñizdür. İsmi âḥer nedür âfitâb-ı 'âlem-tâb-ı nübüvvet 'aleyhi's-selām [A1 133a] ol ẓarîḳden taḥvil-i vüche-i 'azîmet buyurdılar. Birinüñ daḥı ismi Şâşder dimegin andan daḥı taḳlî-

1 Nazm: Beyt A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

2 Savaş meydanından kaçan olduğu için felek, o adamın şanından utanır. Güçlü savaş işi sahrada olur. Böylece o sayısız asker içine sığar.

3 ḥuşûn: ḥuzûr A2

4 Beyt: Nazm B

Fä'ilâtün Fä'ilâtün Fä'ilün

5 Âşıkların kirpiğinden gözyaşının aktığı gibi, kervanlar peş peşe yola çıktı.

b-i 'inân-ı yek-rân buyurdılar. Râh-ı sîvum-ı Hâtîb ile müşteher dimegin¹ andan dağı bâre-i cihân-ı i'râz oldılar. Cenâb-ı Fârûk rağıya'llâhü 'anh [A2 151b] bu maķâmda şârî'-neverd-i taķrîrdür ki "Hiç cerîde-i 'âlemde bu maķûle esâmî-i ğarîbe baña güş-güzâr olmadı ki mecmû'ınuñ mefhûmı âşâr-ı kabâyihî mutazammın idi." 'âķıbet tarîķ-i vâhidden ğayrı kal-mayup anuñ isminden dağı Cenâb-ı Fârûk pürsân olıcaķ Huseyl didi ki "Anuñ ismi Merĥab'dur." Ber-güzide-i Enâm 'aleyhi's-selâm "Yâ Huseyl hemân bize [B 178] bu tarîķa delîl ol." diyü işâret buyurdılar. Hâzret-i Fârûķ'ıñ dağı girih-i cebîni nesîm-i tereĥĥuble münĥall² olup "Yâ Huseyl bu güne tesmiye-i meymenet-endüz ile müsemmâ tarîķ tûrurken niçün evvelâ bunı zebân-güzâr itmeyüp ol maķûle tûruk-ı ğiryet-tesmiye ta'dadı ile leb-âlây olursın?" diyü serzeniş-i şalabet-i 'ömriyyelerin izhâr buyurdılar. Mâ-ĥaşal Hâzret-i Fârûķ-ı ĥaķ ü bâtıl fahrl'l-mürselin³ 'aleyhi's-selâm ğirîbân-ı Merĥab'dan dâmen-i ĥuşûn⁴-ı Ĥayber'e teveccüh buyurup 'İbâd bin Bîşr rağıya'llâhü 'anhı çend nefer hizebr-i rezm-âzmâ ile talî'a-i sipâh-ı [M 116b] zafer-penâh ta'yîn buyurdılar. 'İbâd rağıya'llâhü 'anh eşnâ-yı tarîķde cäsüsân-ı Ĥayber'den bir Yehûd-ı bed-nümüdü ğirifte-i kemend-i taşarruf idüp ĥarekât-ı Ĥayberiyân'dan tefahĥuş-ı aĥbâr eyledükde bu vech ile perde-keş-i rûy-i kâr oldu ki "Ben bir şütürbân ü şütür-ı güm-kerde mî-cüyânem ancak cânib-i Ĥayberiyân'dan bu maķûle bir ĥaber derîçe-i sâmi'amı daķķ itdi ki münâfikîn-i Medîne ĥudümüñızdan anları ĥaberdâr idüp ve za'f u kılletinüz iş'âr ile kılâ'a taĥaşşundan taĥzîr ü muķâbeleye taĥrîz itmişler. Anlar dağı Benî Ğatafân'dan istimdâd ile ĥâlâ [A2 152a] on bîn müsellâh ü müretteb-i [A1 133b] ĥûn-h'âr-ı rezm-cü âyîne-i sî-ne-i şahrâya neşr-i ğubâr idüp ârzü-yı ĥudümüñız ile cânib-i Medîne'ye çeşm⁵-düz-ı teraķķub olmuşlar." diyüp terĥîb-i kümât içün hemyân-ı ihtidâ'ında bulunan naķd-ı müzevver-i kelimât-ı ĥaşyet-engîzi ĥudreti mertebesince şümürde-i benân-ı beyân itmede taķşîr itmedi. 'İbâd bin Bîşr anuñ siyâķ-ı kelimât ve cünbiş ü ĥarekâtında râyiĥa-i ihtiyâl-i şemm itmegin ķârûre-i ser-i pür-nîrengin ķandil-i zîr-i tāk-ı şimşîr itmek niyyeti ile zânû-

1 taķlîb-i 'inân-ı.....müşteher dimegin -M

2 münĥall: mübeccel M

3 Fârûķ-ı ĥaķķ ü bâtıl fahrl'l-mürselin -M, B

4 ĥuşûn: ĥuzûr A2

5 çeşm: dîde M

nişin-i zemîn idüp merâsim-i tehdîd ü tahvîf ile istinţâk-ı hâkîkat-i hâl itdükde câşûş-ı telefkârî-i sermâye-i hayâtın hâsm idüp lâbe-i niyâzmen-dâneye âgâz itdi ki “Eger şu‘le-i beden-fürûz-ı hayâtum püf¹-kerde-i dem-i şimşîr kılinmamağ üzre ta‘vîz-i emân baña âvîhte-i gerden-i cân kılinursa meş‘ale²-i şıdk ile inâre-i râh-ı hâkîkat-i hâl ideyüm.” ‘İbâd rağıya’llâhü ‘anh dağı izhâr-ı şî‘âr-ı emân idicek cäsüs varağ-gerdân-ı cerîde-i mağâl oldı ki “Râst budur ki kudüm-ı mehâbet-hîzîñüz³ Hayberiyân’a iblâğ-ı râh-âverd-i bîm ü hayret idüp Benî en-Nağır ve Benî Kureyza emrinde sebğ iden mu‘amele-i müntakimâneñüz bunlaruñ dağı gerd-i bâliş-i bedenlerin perâkende-i peşm-i müşevveş-ţâr-ı haşyet ü perişânî idüp her biri şûret-i bâlin gibi bün-i divâr-ı peygüle-i felâketde püşt-dâde-i hayret olup kalmışlardır. Henüz istişvâb-ı taşaşşun ve istikrâr-ı tekâbü-l-keşmekeşden tahliş-i giribân-ı tereddüd idemediler. Ammâ reh-güzâr-ı şu‘urlarına keşide olan hendek-i türe-teg-i [M 117a] evhâm [A2 152b] öyle ‘amîkü’l-gavr degüldür ki hatve-cünbân-ı fezâ-yı tekâbü-l [B 179] olmağa cesâret ideler ve ben vâkı‘ü’l-hâl budur ki anlar tarafından istirâk-ı kemmiyet-i miğdâr-ıñuz içün kemîn-gîr-i tecessüs olmağa firistâdeyüm.” didi. ‘İbâd der-hâl ol evvelîn-i şayd⁴-ı pişezâr-ı zaferi beste-i fitrâk ve âverde-i huzûr-ı şehryâr-ı “levlâk” eyledi⁵. Anda dağı taqrîr-i sâbıkın [A1 134a] tekrîr idüp hulâsa-i ahvâl-i Hayberiyân mersüm-ı şağîfe-i ıttılâ‘ olıcak h‘âce-i mevcûdât ‘aleyhi efđalût-teslimât cäsüsü muhâfaza içün yine ‘İbâd bin Bişr’e tefvîz buyurdılar. Hayber’e vuşûldan soñra zulmet-i şirkden tahtîr⁶-ı hışn-ı zâmir eyledüğü meşûrdur. Bir şebângâh ki kal‘adârân-ı efrûhte-çeşm-i kevâkib hışn-ı lâciverd-binâ-yı sipîhr üzre dîdebân ve meş‘ale-i şeb-ârâ-yı mâh ser-ğulle-i semâ’ü’l-burûcda dest-i kudret ile fûrûzân idi, cenâb⁷-ı mâh-ı meh-şikâf-ı ufğ-ı harem ya’nî hâzret-i seyyidü’l-‘Arab ve’l-‘Acem⁸ ‘aleyhi’s-selâm Vâdî⁹-i Hurza nâm mağalden miyân-ı kıla‘-ı Hayber’e kûlûb-ı derdmendâne

1 püf -B

2 meş‘ale: şu‘le A2

3 mehâbet-hîzîñüz: haberîñüz B

4 şayd: şad A2

5 eyledi: idüp M

6 tahtîr: tenvîr A1

7 ser-ğulle-i semâ’ü’l-burûcda dest-i kudret ile fûrûzân idi. Cenâb -M

8 seyyidü’l-‘Arab ve’l-‘Acem: resûl M

9 Vâdî -M

feyz-i nâ-gâh-res-i şebāngâhı gibi vâşıl olup pertev-i nigâh-ı fütûh-ı dest-gâhları mânende-i fûrûğ-ı mâh ol¹ hışârlara ta'alluğ itdükde دعاء مبارك يقرأ عند مجيئ الإنسان مدينة من المدن فاحفظه؛ اللهم رب السماوات السبع وما أظللن ورب الأرضين السبع وما أقللن ورب الشياطين وما أضللن ورب الرياح وما ذرين ورب البحار وما جرين إنا نسألك خير هذه القرية وخير ما فيها ونعوذ بك من شرها وشر ما فيها² du'âsın nigâşte-i levha-i zebân buyurup 'âmme-i [A2 153a] muvâhhidine dağı hamâme-i du'â-yı mezkûrî âşiyâne-i dehân-dan itâreye işâret buyurdılar. Ba'dehû "Üdhulü 'alâ bereketi'llâhî"³ du'â-sın ruḥşat-fermâ-yı duḥûl olıcağ evvelâ Münzile nâm bir mevzî'de inâḥa-i nâka⁴-i ikâmet buyurdılar.

Naẓm:⁵

خیمه زده هر که سزاوار خود
همچو شکوفه بسر بار خود
سایه فکن خیمه زد⁶ از هر کنار
بر طرف دشت چو ابر بهار⁷

Maḥall-i merķūmda berây-ı tã'at-ı İlâhî bir mescid ta'yîn buyurup ic-râ-yı vazîfe-i teheccüd ve verâ-yı perde-i ğalesde edâ-yı farîza-i şubḥ buyurdılar. Hâlâ mescid-i Münzile ile şöhret-yâb ve muşallâ-yı a'yâd olan mescid-i şerîfdür.

Mervîdür ki ol şeb şâhîn-i siyeh-bâl-i dideleri [M 117b] per-âsüde-i ḥ'âb iken râḥile-i mübâreke-i nebevîleri bî-taḥrîk-i menâḥından müteḥarrik olup bir cânibe zimâmın süriyerek teveccüh eyledi. Huẓẓâr teşhîr ü taḳrîrine kıyâm itdüklerinde cenâb-ı [A1 134b] kâ'id-i ezimme-i ḥaḳîkat 'aleyhi efḍâlüt-taḥiyye⁸ maḳâl-ı ḥikmet-me'âliyle mümâ-

1 ol: evvel M

2 "Mübârek bir duadır. İnsan bir şehre vardığı zaman bu dua okunur, onu ezberle. "Ey yedi kat göklerin ve gölgelediklerinin yedi kat yer ve içinden çıkanların Rabbi olan Allah, ey rüzgarların ve savurduklarının Rabbi olan Allah, ey denizlerin ve içinde barınan yaratıkların Rabbi olan Allah! Biz, senden şu şehrin hayrını ve iyiliğini, halkın hayrını ve iyiliğini, dileriz. Onun şerrinden de sana sığınırız."

3 Allah'ın bereketiyle girin.

4 nâka -B

5 Naẓm: Beyt M, A1

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

6 zed: -M

7 Çiçek kendi meyvesinin başı olduğu gibi, her kim çadırı örmüşse kendine yakıştığı şekilde örmüştür. Bahar bulutunun çölün her tarafı sarması gibi, çadırcı da her kenara gölge salmıştır.

8 Onu serbest bırakın, ne yapacağı hususunda ona ilham edilmıştır.

(el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, C. 16, s. 684)

na‘atdan men‘ buyurıcağ mevzi‘-i âherde vâkı‘ bir şaḥre sāyesinde zānū-zede-i teberrūke oldu. Ol maḥalde daḥı bānī-i mebānī-i şerī‘at-ı ġarrā ‘aleyhi’s-selām ḥazretleri bir mescid-i şerīf-i muḥtaşar ittiḥāz buyurup [B 180] şalāt-ı şubḥı zīr-i perde-i ġalesde ġüzāşte-i rādde-i edā buyurdılar. Ḥālā Ḥayberiyān’uñ mescid-i a‘zamları ol cāmi‘-i pūr-feyz-i muḥaddes idüğü şafḥa¹-pīrā-yı *Tārīḥ-i Ḥamīs*²dür. Ammā iktizā-yı³ ḥikmet-i İlähiyye ile te‘şir-i telḥ-ābe-i idbār dīde-i Ḥayberiyān’a bir perde-i girān-ḥīz-i ġafflet āviḥte eyledi ki [A2 153b] leyālī-i uḥrāda rükbān-ı mütesellihleri pīrāmūn-ı ḥuşūnda mütefehḥışāne gerdiş iderler iken ol şeb merede-i şad sālevār çār-sū-yı bedenlerinden nağd-ı ḥarekāt dest-zede-i düzd-i ġafflet olup ḳudūm-ı mevkib-i envārdan ḥaberdār olmadılar. Ḥattā sürme-i gerd-i maṭāyā-yı ġuzāt gelū-yı ḥirāsānda daḥı sedd-i rāh-ı bāng-ı şehergāhı idüp dābbeleri bile ferāmūşkār³-ı cünbiş-i bāmdādı şihe⁴-i şabūḥı olmuşlar idi. Tā pençe-i āteşin-i āfitāb çehre-i evkārlarına ḥavāle-i ṭabance-i germ iḳāz⁵ itmedükçe bīdār olmadılar. Her biri rüy-i pejmürde ve mūy-ı jülīde ile ālāt-ı zirā‘atdan bīl ve zenbīl-be-düş mezāri‘lerine ‘azīmet niyyeti ile efvāh-ı ḥusūndan balğam-ı sevdāyī hey’etinde bīrūn olduklarında sāḥa-i ḳılā‘da sevād-ı ‘as-ker-i münevver-livāya nazra-i ḥayretleri düçār olıcağ *والله محمد والخميس* ⁶diyerek müşt-i ḳafā-kūb-ı ḥāl⁷ istilāsı ile medāḥīl-i ḳılā‘a ġürīzān olup dervāzelerin kendi menāzır-ı ḥayātıları gibi münsedd eylediler.

Nazm:⁸

بیستند دروازه های حصار
در فتنه کرد آسمان استوار
پراز سنگ شد برجها در زمان
زمین را کشیدند بر آسمان⁹

1 şafḥa: şaḥīfe A2

2 iktizā: muḳtezā A1

3 -kār -M

4 şihe -M

5 iḳāz: ü inḳıbāz A2

6 Vallahi Muhammed ve beraberinde Hümeys...

7 ḥāl: cāl A1, decāl A2

8 Nazm: Beyt A1

Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

9 Hisarın kanatlı kapılarını kapadılar. Gökyüzü fitne kapısını sağlamlaştırdı. Zaman içinde burçlar taşla doldu. Yeryüzünü gökyüzüne çektiler.

Elsine-i aşhâb-ı ıstılâhda lafz-ı Hamîs penc kıt'adan 'ibâret olmağın [M 118a] muḳaddime ve sâka ve yemîn ve yesâra ve ḳalbi müştamil [A1 135a] ceyş-i 'azîm irâde olınduğı maḳâmda müsta'meldür. Hâzret-i sâlâr-ı rusûl-i kirâm 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm sükkân-ı Hayber'i âlât-ı hafır ü hedm ile meşhûd-ı bâsıra-i vahy-bîn buyurduḳda [A2 154a] ber-ṭarîk-i tefâ'ül nâṭıka-güşâ-yı i'câz oldılar ki **الله أكبر خربت خيبر إنا إذا نزلنا بساحة قوم** **﴿فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ﴾**¹ kıyâm-ı hıyâm-ı hürşid-tınâb-ı nübüvvet ahâlî-i Hayber'i hîre-çeşm-i dehşet eyledükde zarûrî tedbîr-i Sellâm bin Mişkem ile emvâl ü 'iyâllerin keşîde-i tengnây-ı zihâm idüp aḳsâm-ı eṭ'ime vü zaḫâ'ır maḳûlelerin Hîşâr-ı Şa'b ve Nâ'im'de mazbûṭ-ı ḫazâ'in-i ḫaşîne² eylediler. Ve kârdânân-ı peygâr ve dilîrân-ı neberd³kârları Hîşâr-ı Naṭât dâhilinde âmâde-i müşâcerât ü muṭâraḫât oldılar. Sellâm bin Mişkem'ün bâ-vücûd ki ser-rîşte-i pîç-der-pîç enfâsı keşmekeş-i saḫt-gîr-i merge giriftâr olmağa ḳarîb idi. Ol hâlet-i cân-fersâ-yı nâ-tüvân ile yine Hîşâr-ı Naṭât'a sâye-i sıḳlet endâḫte idüp Hayberiyân'ı kelimât-ı ḡayret-engîz ile teşcî' idüp "Ey ma'şer-i Yehûd fezâ-yı pehnâ-yı fenâ mazîḳ-i züll-i esrden ferâḫterdür, me'âli ile muḫârebeye iğrâ iderdi. [B 181] Sâlâr-ı manşûrî'l-livâ-yı nübüvvet 'aleyhi ecmelü't-taḫıyye daḫı Hayberiyân'un muḫârebe ve müdâfa'aya şedd-i mınṭaḳa-i ta'aşşub⁴ itdüklerin mu'âyene buyurmağıla kümât-ı şîr-nejadı beyân-ı meşûbât-ı cihâd ile fezâ-yı ḡazâya teşvîḳ ü terḡîb buyururlar idi." Ol hilâlde Cenâb-ı Hübâb bin el-Münzir raḍıya'llâhü 'anh ma'raz-ı mu'allâ-destgâha bu vech üzre baş-ı ruḳ'a-i inhâ eyledi ki "Yâ Resûla'llâh

Nazm:⁵

ضوابط تو اقالیم غیب را منهاج
قواعد تو قوانین شرع را مقياس

ز فیض حکمت تو بهره مند صد بقراط
بدرس هیئت تو مستفید صد جاماس⁶

1 Allahü Ekber! Hayber harap oldu! Biz, düşman bir kavmin yurduna baskın yapıp girdik mi, korkutulmuş olan o kavmin "sabâhı kötü olur." (Sâffât, 37/177) (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsne'd*, C. 3, s. 163)

2 ḫaşîne: ḫaşebe M

3 neberd: nâverd M, B

4 ta'aşşub -M

5 Nazm: Beyt A1

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

6 Senin zabıtların gayb iklimleri için yoldur. Senin kuralların şeriat kanunlarının ölçütüdür. Senin hikmetinin feyzinden yüzlerce Hipokrat (burada kasıt Hipokrat'tır. İslam literatüründe Bokrat olarak geçer) faydalanır. Senin astronomi (heyet) dersinden yüzlerce Câmâs (Hz. Danyal'ın oğlu) faydalanır.

[A2 154b] Ser-tâ-ser nüsha-i rāz-nāme-i hestī çeşm-i haḳīkat-bīnīñ-ze nâ-pūşide olmağla ol umūr ki şudūr-kerde-i [A1 135b] rāy-ı ‘ālī ola. Pürsiş-i haḳīkatı içün taḥrīk-i leb-i cūr’et ḥadd-i çākerānemüzden bīrūndur. Ammā eger bu maḳāmda vaż¹-ı ḥayme¹-i iḳāmet buyurulmaḳ taraf-ı [M 118b] bârgāh-ı İlāhī’den itāle-i tınāb-ı vaḥye mebnī ise taḥrīk-i mīdaḳa-i çün ü çerā bir kimsenün ḥadd-i zühre-i cesāreti degüldür. Ve illā mücerreden dā’iye-i muḳārebe-i kıtāl içün sūtūn-ı re’ye merbūṭ ise bu emrde serā-perde-i zamīr-i faḳīrāneye mürtesem olan nuḳūş-ı mülāḥazātı pīş-nihād-ı mir’āt-ı zamīr-i ḥāṭir eyleyeyüm.” diyü isticāze eyledi. Cenāb-ı faḫr-ür’l-mürselin ‘aleyhī’s-selām “Yâ Ḥubāb bu maḳām maḥaṭṭ-ı ḥıyām kıılınmaḳ işāret-i vaḥy ile degül, delālet-i re’y iledür.” diyü izhār-ı sāniḥa-i mütefekkiresine murahḥaş buyurduklarında bu vech ile ser-pūş-güşā-yı devāt²-ı müdde’ā oldu ki “Ḥālā bu maḥal Ḥiṣār-ı Naṭāt’uñ pā-zede-i zılāl³-ı burūcı olmağla sevād-ı a’dād-ı ğuzāt ve ḥafāyā-yı aḥvāl-i kümāt yek biñ Ḥayberiyān’uñ āmacğāh-ı tūr-i nigāhlarıdır. Ammā verā-yı sitāre⁴-i ḥiṣārda anlaruñ keyfiyyet-i ḥālinden bizüm kemend-i itṭılā’umuz kûtehdür. Ser-cümle-i ebṭāl-i kīne-ḥ’āhları menḳal-i Ḥiṣār-ı Naṭāt’da ferāhem olup lehīb-endāz-ı kārzār olmadadır. Anlaruñ şerāre-i peykānları bizüm ḥırmenzār-ı mu’askerümūze rīzān ve siper-i sengīn-binā-yı ḥiṣār bizüm siḥāmumuzdan anlara viḳāyet-ür’l-emāndur. Bâ-ḥuşuş [A2 155a] cāy-ı istiḳrārumuz nezdik-i dervāze-i ḥiṣār olmağla dīde-i mātemiyān gibi dağdağa-i şeb-ḥūnlarından daḥı āsūde-çeşm-i ferāğ olmaḳ münāfi-i ihtiyātdur. Maḥzūrāt-ı muḳarredden ḳaṭ⁵-ı naḫar-ı mevḳi’-i ḥıyām-ı İslām zīr-i sāye-i naḥlistānda mekân-ı vaḥīm ve meğāk-ı germmāk olmağın cārūb-ı hevā-yı ‘iffeti⁵ maḳşūre-i eb-dān-ı şüc’āndan izāle-i tāb ü tüvān itmek esrā⁵-ı muḥtemelātdur. Eger dil-peżīr-i re’y-i münīr olursa mefāsīd-i ma’dūdeden berī’ūs-sāḥa bir leşkerğāh ihtiyār buyurılsa münāsibdür.” Vāḳı’ā taşavvurāt-ı [A1 136a] ‘āḳıbet-endişānesi ḳābil-i netīce-i taşdıḳ olmağın Muḥammed bin Mesleme raḍıyā’l-lāhü ‘anh bir mu’asker-i münāsib tefahḥuşına nām-zed kıılındı. Ber-ḥaseb-i fermūde ol ḥavālide ḥuṭuvāt-ı ihtimāmın pergār-ı tecessüs idüp Recī’ nām

1 ḥayme: ḥāme A2

2 devāt: revātib M

3 zılāl: ḥilāl M

4 sitāre: seyyāre M

5 ‘iffeti: ma’fetini M, ‘afni A1

maḳāmuñ [B 182] maḥatt-ı dā'ire-i 'izz ü iclāl olmağa liyāḳatın merfū'ı sūd-de-i 'ulyā eyledükde çetr-i zerrîn-felke-i hûrşîd-fezâ-yı [M 119a] bâh-tere taḥvilden soñra ol maḥalle nehzata ḳarâr virüp rezmkârân-ı Hîşâr¹-ı Naṭât ile feth-i ebvâb-ı ḳıtâle der-kâr oldılar.

Meşnevî:²

پلنگان سر³ افکن کینه جو
به تسخیر آن قلعه کردند رو
غریو و خروشیدن کارزار
برآمد برین لاجوردی حصار
کسی کو سر از برج کردی برون
به تیری ز بالا شدی سرنگون⁴

Yehūd-ı ḥar-nümūd-ı Ḥayber daḥı ḳuvvet-i bâzū-yı ḥamiyyetlerin fi'-le getürüp bālâ-yı hîşârdan cādū-yı ḥum-süvâr-âsâ efâ'i-i âhenîn-zebân-ı [A2 155b] nibâli⁵ gencînedârân-ı hüdâ üzre perrân iderler idi. Aşḫâb-ı kirâm daḥı yine sihâmların ber-çide-i enâmil-i himmet idüp cevâb-ı hîṭâb-ı dil-düz gibi kûşe-i dehân-ı kemândan yine kendilere pertâb iderler idi.⁶

Meşnevî:⁷

چنان کرد پیکان ز خارا گذر
که باد بهاری ز گلهای تر
پر از ناوک فتنه دیوارها
چو از خار دیوار گلزارها⁸

Mervîdür ki Muḥammed bin Mesleme ile yek-seḫâb-ı şulb-i pederden müteḳâṭır olan Muḥammed bin Mesleme ol gün melḥûzdan ezfûn tek-â-pû-yı dilîrâne izḥârı ile bî-tâb ü tüvân olup fi'l-aşl ḥarâret-i hevâ sebî-

1 Hîşâr -M

2 Meşnevî: Ḳıṭ'a M, Beyt A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

3 ser: şîr M

4 Kinci fedayî kaplanlar, o kaleyi almaya yöneldiler. Savaşın coşku ve görüldüsü, gök kubbeli hisara yük-seldi. Başını burçtan dışarı uzatıp duran kimse, bir ok ile yukardan baş aşağı düşerdi.

5 nibâli: binâyı A2

6 Aşḫâb-ı kirâm.... kendilere pertâb iderler idi -M, A1

7 Meşnevî: Beyt M, A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

8 Bahar rüzgârının taze güller üzerinde esmesi gibi ok ibrişim kumaşını kesip geçti. Gül bahçelerinin duvarları üzerindeki dikenler gibi duvarlar fitne oklarıyla doludur.

ke-güdāz-ı a‘şāb-ı tāb¹ olduğundan ğayrı germi-i cünbiş-i kifāh ve girānī-i silāh dahı zemāyim-i esbāb-ı nā-tüvānī olmağla güzergāh-ı içdām-ı ecānib olmamak mülāhazası ile sāye-i Hışār-ı Nā‘im’de ten-zede-i nu‘ūmet-pis-ter-i h‘āb olmuş idi. Merhab-ı Yehūdī rivāyet-i uhrāda Kināne bin Ebī el-Huḳayḳ nighbān-ı zamān-ı furşat olup bir seng-i dest-āsyā-yı girān-vezni bālā-yı hışārdan ser-i h‘āb-ālūdesine şā‘ıka-i ser-küb-şifat bir vech ile havā-le itdi ki beyza-i re’sin heşm idüp cild-i pīşānisi ruhsārına bāzgüne-ķınā‘ oldı. Aşhāb-ı kirām ol hāletden haberdār olup ol şüret ile pīşgāh-ı ṭabī-b-i kā’ināt a [A1 136b] işāl eyledüklerinde bi’z-zāt dest-i çāre-nevāzları ile post-ı cebinin cāygāh-ı aşlisine tesviye buyurup pāre-i hırķa ile [A2 156a] kesr-i serīne cebire-bend oldılar. Çend rüz mürürında ser-dāde-i ğurfe-i cinān oldı. Raḫmetu’llāhi aleyh. Āḫir ḫayme-i muraşşa‘-perde-i şām başt-ı dāmen-i zalām itdükde hūrşid-i ufķ-ı risālet ‘aleyhi efḫalūt-taḫiyye ser-bāzān-ı ‘arşa-i şehāmet ile muḫayyem-i Recī’e taḫvīl buyurdılar. Ḥamā-me-i münevver-bāl-i āfitāb burc-ı bāmdan perrān olıcaḳ [M 119b] cenāb-ı zi’n-nūreyn raḫıya’llāhü ‘anh nighhdār-ı ḫaymegāh buyurılıp aşhāb-ı celādet-me‘ābla bi’z-zāt zīr-i Hışār-ı Naṭāt’da bisāt-ı kifāhı güsterde ve aḳdām-ı içtiḫāmı füşürde eylediler. Bu ğazā-yı ğarrāda şāhen-şeh-i sipeh-ārā-yı risāletüñ iki livā-yı sipihr-sāları nişānde-i ‘alem-engizān-ı ḳalem-i āşārdur ki birisi bürd-i Şiddīķadan ‘İḳķāb nāmında mānend-i cenāh-ı müşğīn-şeb-i siyeh-fām ve birisi [B 183] dahı ‘alem-i cihān-tāb-ı şubḫ gibi sepid-endām idi. Şi‘ār-ı İslāmiyān² يا منصور أمث أمث² olduğu muḫtār-ı muḫaddişindür.

Şu‘be-i şāri‘i rivāyetdür ki bir şeb ki ḫuṭuvāt-ı muḫāfaza-i Fārūķi per-gār-ı dā‘ire-i muvaḫḫidīn idi, ḫavālī-i Naṭāt’da bir Yehūdī-i serāsime-gerdi āverde-i dām³-ı ḫālķa-gīr-i kemend eylediler. Ḳulle⁴-i bedeninden küngüre-i serin izāleye taşaddı buyurduḳlarında Yehūdī isāle-i ḫün-ābe-i niyāz itdi ki “Beni pīşgāh-ı sālār-ı İslāmiyān’a işāl idüñ ki benüm zebānum şāḫife-i peyām-ı meserretdür.” Binā-ber-īn sāḫa-i bārgāh-ı celāle ihzār olı-nup serīre-i ḫāl ve setīre-i maḳālinden istinṭāḳ olınduḳda bu vech üzre [A2 156b] ḳufl-endāz-ı dervāze-i rāz oldı ki “Yā Eba’l-Ḳāsım büyüt-ı

1 tāb -M

2 Ey Mansūr, öldür öldür.

3 dām -M

4 Ḳulle: Ḳal’a M

bevâṭın-ı Naṭâtiyân şavâ'ik-i ḥānmān-süz-ı meḥābetiñüzden mütezelzil olmağla niẓām-ı şu'ūr dā'ire-i umūrlarından pā-keşide olmuştur. Cünbiş-i mütelaşiyānelerinden iḥsās itdügüm budur ki istilā-yı ṭalī'a-i şubḡāhiden ḥişār-ı eflāk-şifat bu gice taḥliye-i ḥışn¹ idüp [A1 137a] Ḳal'a-i Şıkk'a gürizān olalar². Lākin benüm şıdk ü kizbüm güşāyiş-i deriçe-i şubḡa vā-bestedür." didi. Vāqı'ā sipāh-ı eşī'a-i bāmdādī tāfte³-ḳal'a-i pīrūze-divār-ı āsmān itdükde⁴ giribān-ı dervāze-i Naṭāt pençe-i İslāmiyānda çāk-ḥurde-i teşhīr oldu.

Meşnevî:⁵

هراسان بداندیش برگشته بخت

بسوی حصار دگر برد رخت

دویدند بر باره مردان جنگ

گرفتند آن قلعه را بیدرنگ⁶

Ba'd-ez-în âteş-i ser-be-çarḡ-ı kıtāl Ḳal'a-i Şıkk üzre fūrūzān olup anda daḡı bevāriḡ-ı mürhefāt⁷-ı sevāfik-i kümāt ḡāne-süz-ı ārām olmağın zīr-i ḡiṣāve-i [M 120a] zālāmda andan daḡı naql-i raḡt-ı şıkklet idüp Ḳal'a-i Şıkk daḡı mānende-i ḡulüb-ı tāhire-i muvaḡḡhidin jeng-i sevād-ı şirkden muşaffā oldu. Telḡiṣū'l-mağāzide ve ba'zı kütüb-i siyerde siyāḡ-ı sābıḡ üzre⁸ raḡam-zede-i mü'ellifindür. Ammā Ḥışn-ı Nā'im aḡdem-i Ḥuşūn-ı Ḥayber olduğı cihetden ḡvān-ı şehiyyū'n-nevāl-i fütūḡdan ibtidā pīş-loḡma-i gürisne-ṭab'ān-ı ḡazā olduğı taşriḡ-kerde-i İbn İşḡaḡ 'aleyhi'r-raḡmeden mervīdür ki eşnā⁹-yı muḡāşara-i Ḥışn-ı Şa'b'de cifān-ı ḡavāşil-i muvaḡḡhidin çend rüz ḡamyāze-keş-i ārzū-yı nevāl olup bā-ḡuşūş gürūḡ-ı Benī¹⁰ Eslem'ün dest-bürd-i sipeh-i emān-ne-dān-ı cū'dan kelīm-i şekībleri fersūde olduğı ḡāletde idi ki nā-ḡāḡ [A2 157a] cānib-i Ḥişār-ı Şa'b'dan bīst

1 ḡışn -M

2 olalar: oldılar M

3 tāfte: taḡhīr A1

4 itdükde: olduḡda M

5 Meşnevî: Beyt A1, Nazm A2

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

6 Kötü niyetli mürted korkaklar, başka hisara doḡru kaçtılar. Savaşçılar, o hisara doḡru koştular ve hemen kaleyi tuttular.

7 mürhefāt: mürheḡāt M

8 üzre -M, B

9 eşnā -B

10 Benī -M

re's şavıl-i âherde otuz re's hamr-ı insî arzû-yı 'alef-i beyâbân ile cânib-i şahraýa haţve¹-zen-i şitâb oldılar. İnsî² kesr-i hemze ile insî³ ya'nî Benî Âdem'e mensûb olup zamm-ı hemze ile ünsî⁴ zıdd-ı vaḥşiyye⁵ olmak daḫı merķūm-ı qalem-i mü'ellifindür. Hulaşa-i maḳâl ahāl-i hışnuñ [B 184] ħar-ı bâr-keşleri idi ki hengâm-ı telâş-ı taḡaşşunda âverde-i züribe-i ḫişār idememişler idi. Mü'mininden ba'zı lar ki taḫliye-i kūnāse-i cū' ile maṭbaḫ-ı mi'delerinde güş-t-päre-i ħar-kebâb-ı çerb⁶-i kebgden şirinter görünür idi, girifte-i efsâr-ı teshîr idüp gerdenlerin büsegâh-ı sikkîn-i [A1 137b] intiġâr eylediler. Ve lühûmları ile būrām ü ķudûrların māl-â-māl idüp iķād-ı nevâdir⁷-i arzû ile iglâ-yı nevâle-i âmâle der-kâr eylediler ki nâ-gâh şeh-süvâr⁸-ı şārī'-i hüdâ faḫrü'l-enbiyâ 'aleyhi's-selâm ħazretleri cenâbinuñ reh-güzârları ol maḫalle dūcâr olup ol güne hengâm-ı zarûrette ol mertebe keşret-i ķudūr ü būrām vāsita-i istiğrâb ü istilâm olmağın keyfiyyet-i vâkı'ayı ma'rûz-ı rikâb-ı arşsaları buyurduklarında ol ḫakim-i ḫâsimü'l-emr-i ihtisâb-ḫâne-i şerī'at 'aleyhi etemmüt-taḫiyyet bi'l-cümle ķudûrların kesr ü irāk'a vü mirāk'a⁹ buyurup¹⁰ bu taķrib ile fermân-ı felek¹¹-muṭā'-ı nebevileri üzre miyân-ı ḫuyâm-ı İslâm'da münâ-diyân-ı refi'ü's-şadâ من لحم الحمار الأنسي ولحم كل حيوان ذي ناب من لا إن لحم الحمير الأتسي وذي مقلب من الطيور ونكاح متعة حرام¹² nidâsıyla şeş ciḫât-ı âfâķı gül-bâng-ı şer'-i Muḫammedî ile pūr-tanîn eylediler.

1 ḥaṭve: ḡaṭren M

2 insī -A1, A2

3 insī: enīse M

4 ünsī: ünsiyye M

5 vahṣī: vahṣiyye M

6 çerb -M, B

7 nevādir: nevāyir A1

8 ṣeh-süvār: ṣāhvār M

9 mirāḱa: hirāḱa A1, A2

10 buyurup: yitürüp M

11 felek: mülk A2

12 Dikkat edin muhakkak ki evcil eşek eti, köpek dişi olan yırtıcı hayvanların ve pençesi olan kuşların eti bir de muta nikahı haramdır. (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsne'd*, C. 6, s. 2176)

Nazm:¹ Hoşā şerī‘at-ı ‘ālem-güşā-yı faḥr-i enām
 Ki virdi ḥüküm²-i şerīfî bu kârgāha nîzām
 Cihānda buldı tebeyyün fūrūğ-ı şer‘inden
 Mişāl-i nūr-ı dü cā rütbe-i ḥelāl ü ḥarām

[A2 157b] Resīde-i mürheza³-i şübütdür⁴ ki Benī Eslem’ün cüşiş-i zen-
 bür-ı cū‘dan kivāre-i ebdānlarından engübīn⁵-i ḳuvā rîzān olmaḳ derece-
 sine gelmişler idi ki nā-çār veliyü’n-ni‘am-ı ‘ālem seyyidü’l-ümem⁶ ‘aley-
 hi’s-selām ḥazretlerinin dergāh-ı ‘aṭā-medārlarından kāse-gīr-i deryūze-i
 nevāl olmağıçün bir kimse irsāl eylediler. Dest-ārā-yı şeh-nişīn-i “levlāk”
 cenābınuñ daḥı dārūş-şifā-yı temellüklerinde anlaruñ tedāvi-i ceriḥa-i cū‘-
 larına vāfi merhem-i kāfi nā-yāb olmağın şeh-bāz-ı müşgīn-cenāḥ-ı dīde-i
 niyāzların āşiyāne-i illiyyine bāz idüp اللهم افتح للمسلمين اعظم الحصون
 وأكثرها طعاما⁷ du‘āsın dergāh-ı mekārīm-i Yezdānī’ye irsāl ‘aḳabinde Ḥu-
 bāb bin el-Münzir raḳīya’llāhü ‘anh cenābını tefvīz-i ‘ālem-i ser-leşkeri⁸ ile
 ser-efrāz buyurup ‘āmme-i şīrān-ı neberd-āzmā [A1 138a] yek-bāre hec-
 me-i düşmen-rübā itmegiçün fermān eylediler. Ḳarār-dāde-i rüvātdür ki
 ol⁹ gürūh ki gürgān-ı gürisne-i zūd-res-i naḥḳīr-endāz gibi dervāze-i ḥiṣāra
 rîzān oldılar. Tā’ife-i Eslem idi.¹⁰

Nazm:¹¹ بزیر حصار آتش کارزار
 بر آتش نشسته عدو در حصار
 از آن آتش آن قوم در اضطراب
 چو از آتش دوزخ اهل عذاب¹²

1 Nazm: Beyt A1

Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

2 ḥüküm: ‘ilm A1

3 mürheza: merhişe M, A2

4 şübütdür: nübüvvedür M

5 engübīn: teskīn A2

6 seyyidü’l-ümem -M

7 Allah’ım! Müslümanlara kalelerin en büyüğünü nasip et ve rızkını bol eyle. (İbn Hişām, *es-Siretü’n-Ne-beviyye*, C. 4, s. 303)

8 -leşker: -keş M

9 ol: evvel A1

10 Tā’ife-i Eslem idi -M

11 Nazm: Beyt A1

Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül

12 Savaşın şiddetinden kalenin alt tarafındaki düşman, ateş üzerinde oturmuştu. Azap ehlinin cehennem ateşinde yaşadığı gibi o kavim de ateşten muztaripti.

‘ākıbet nāhun-ı ser-tiz-i şimşir ile dervāze-i hışārı sîne-i ‘ārūs-ı merām gibi feth idüp¹ havşala-i mahāzin-i [B 185] evhām²-renc imtilādan şek-ve-künān olacak mertebeden³ bîrûn ve zehā’ir ü eṭ’ime ve endāze-i hayāl mesāhasından fersûde olacak dereceden efzûn akmışe ve emti’a şandûka-i temellük-i gūzāta dāhil oldu, fe li’llāhi ’l-ḥamdü ve’l-minne.⁴ Müsellem-i hendesiyan-ı fenn-i celil-i ḥadīşdür ki ser-cümle ḥuşûnı Ḥayber’ün şeh-i hışārı ya’nî kürsî-i memleket-i Ḥayber maḳāmında eş’ab-ı kılā’ ve emna’-ı ḥuşûnı [A2 158a] Hışār⁵-ı Ḳamūş idi⁶ ki menā’at-ı dīvārı Ḳal’a-i Muḳarnes bārū⁷-yı eflāke seng-endāz-ı ṭa’ne-i pestî ve dendāne-i fazlı ṭurre-i zühre-ye [M 121a] havāle-i şāne-i bālā vü pestî⁸ iderdi. Rismān-bāz-ı nigāh-ı nevk-bīnīsin āšnā⁹-yı ser-engüşt-i pāy itmedükçe ser-menzil-i burūca ‘urūc nā-müyesser ve resen-i zer-tār-ı eşī’a-i āfitāb bī-delālet-i ḳalām-tih-i ḥendeḳine nüzûl ḡayr-ı mutaşavver idi.

Naẓm:¹⁰

ز دیوارهایش برآورده سر
ستاره چو دستار نظاره گر
ز پایش نتوان بیالا نگاه
که حد نظر نیست جز نیمه راه¹¹

Güşāyiş-i ‘uḳūd-ı kılā’-ı uḫrā ol ‘uḳde-i müşkilenüñ inḫilāline vā-bes-te olmağın ba’d-ez-în anuñ daḫı gerden-i gerdünsāyına iṭāle-i kemend-i teşḫir itmegi vüche-i bāzū-yı himmet buyurdılar.

Muṭeberāt-ı kütüb-i siyerde eḥādīş-i şaḫīḥa ile şübūt-yāftedür ki ol eşnāda ser-āmede-i kā’ināt ḥulāşa-i mevcūdāt¹² ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt

1 idüp -A2

2 evhām: hevām M

3 mertebeden: dereceden A1, B

4 Hamd ve minnet Allah’adır.

5 Hışār -M

6 idi: iderek A2

7 bārū -M

8 vü pestî: -dest A1, B

9 āšnā -M

10 Naẓm: Beyt A1

Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül

11 Gözcünün sarığındaki yıldız gibi kale duvarından baş çıkarmış. Kale ayağından yukarıya bakamıyordu. Çünkü nazarın yolun yarısına bakmaktan öte haddi yoktur.

12 ḥulāşa-i mevcūdāt -M

hazretlerinin Ka'be-i münevver¹-kisve-i re's-i mübarekleri tavâfgâh-ı renc-i şaķika-i şaķka olmağla [A1 138b] bi'z-zât nefis-i kerimleri ile ma'arik-i muhârebeye huzûr müte'assir ve kâmet-i sidre-tufeyllerinden 'alemvâr sâye-bahş-ı meydân²-ı kârzâr itmek müte'azzir olduğu cihetden her rûz livâ-yı münevver-şuķka-i celâlî ecille-i aşhâbdan birinün dest-i fütûh-âzmâsına tefvîz buyurup mehçe-i râyet-i hürşid pîrâmen-i hîşâr-ı zücâci-binâ³-yı eflâki devr idinceye dek dâd ü sited-i mu'âmele-i kârzâra der-kâr olup yine bî-dest-mâye-i zafer 'avdet iderler idi. Bir gün 'alem-i 'alem-tâb sipeh-sâlar-ı refi'ül-cenâb 'Ömer bin el-Haṭṭâb raḍiya'llâhü 'anh [A2 158b] hazretlerinin yed-i mü'eyyedlerine süpürde buyurilup ecrâm-ı şevâbit-i münîrevâr dâmen-i hîşârda işâre-i şerâre-i peygâr eylediler. Ammâ taḥlîl ü teşhîl-i İlâhî merhûn-ı vâkt-i âḡer olmağın ol mu'ammâ-yı müşkil-bendün mîşra'ın bâbından 'uķde⁴-i iğlâķ münḡall ve istiḡrâc-ı nâm-ı fetḡ müyesser olmadı. Rûz-ı diğeri livâ-yı zafer iltivâ-yı yâr-ı ġâr-ı bülend-gevher Ḥazret-i Şiddîķ-i Ekber raḍiya'llâhü 'anh cenâbına teslîm buyurup bâzâr-ı neberde bir gûne revâc virdiler ki şademât-ı ḡayretten şimşîr-i berķ künd-dehân ve siper-i âfitâb ḡûn-çekân oldu. Rûy-i hevâda ta'ânûķ-ı siḡâm ṡâķ-ı kifâḡa cûft olmak şüretin bağladı ve teḡârûb-ı [M 121b] aḡcâr teķârûn-i kevkebeyn-i cedel-ḡîz ḡûkmin nümâyân eyledi.⁵

Meşnevî:⁶

ندیدی ز رفتار تیر از کمان
فرشته زمین آدمی آسمان
ز سنگی که آمد فرو در مصاف
نمودار شد در زمین کوه قاف⁷

Hîşâr-ı gerdünsâ-yı zalâm miyâne-i dost ü düşmene efrâḡte olıncaya dek ġuşîş-i ķal'a-ġirâneye bezl-i meḡd eylediler. Ammâ 'adem-i müsâ'e-de-i taķdîr müşâhede-i fetḡde vesile-i te'ḡîr oldu. Rûz-ı sîvum yine cenâb-ı

1 münevver: mu'teber M, B

2 meydân -B

3 binâ -M

4 'uķde -M

5 eyledi: oldı A2

6 Meşnevî: Beyt A1, Naẓm A2, B

Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl

7 Okun yaydan çıkışını ne zeminde melek ne asmanda insan gördü. Savaş alanına düşen taşlardan zeminde Kaf Dağı ortaya çıktı.

ğayret-me'âb Hâzret-i 'Ömer bin el-Haṭṭâb radıya'llâhü 'anh küh-şıfat kemmer-i ğayret ve şimşir-i şecâ'atı der-miyân idüp [A1 139a] mehçe-i zerkâr-ı âfitâb dâmen-i hargâh-ı nîlî-reng-i bâhterde pehlû-zede-i ârâm olıncaya dek eyyâm-ı sâlifeden efzûn havz-ı müdevver-ṭarḥ-ı hîşâr üzere қаатарât-ı peykân-ı peygârı bârân ve şavâ'ık-i burc-efgen-i aḥcârı rîzân eylediler. Ammâ yine ṭâk-ı dervâzesinde [A2 159a] izâ'at-ı kandil-i feth müyesser olmadı. Qamûşiyânuñ daḥı bîm-i cân ve muḥâfaẓa-i mâl ü 'ıyâl için¹ müdâfa'a ve mükâvâhada ısrâr ve istiḳrârı ba'zı kûteh-naẓarân-ı şîrzime-i veğâya nev'an² sedd-efrâz-ı sûret-i ye's olup dâ'ire-i ümîd-i fethden teb'îd itmek mertebeleri bedîd olmuş idi ki şeb-hengâm hâzret-i h'âce-i mevcûdât 'aleyhi ekmelü's-şalavât bu vech ile miftâḥ-ı mu'cize-güşâ-yı nâṭıķalarına cilve-i cünbiş virdiler ki والله لأعطين الراية غدا رجلا كرا غير فرارا يحب الله ورسوله ve يحب الله ورسوله ويفتح الله على يديه³ bu kelimât-ı i'câz-simâta müte'âķib "Yâ Muḥammed bin Mesleme saña beşâret ki senüñ birâderiñüñ seng-i cefâ ile kandil-i serin şikest eyleyen kâtilüñ daḥı yarın revġan-ı kedü-yı ḥayâtı ḥâk-i hevâna rîzân ve fetile-i nefesi nâ-fürüzân olur." diyü izâ'at-ı çerâġ-ı i'câz buyurdılar. Ammâ bu güne maķâlât-ı eşref-i kâ'inât 'aleyhi eṭ-yabü's-şalavât ol şeb 'amme-i aşḥâbuñ ḥayme-i siyeh-ṭınâb-ı dîdelerinden bisât-ı h'vâbı ber-çide idüp her biri kendi râzdârı ile küşe-be-küşe tertîb-i mecâlis-i güft ü şinîd eylediler ki "Eyâ bu ser-engüşt-i sübhâ⁴-i işâretüñ [M 122a] nişânesi ķangı mâh-ı âsmân-ı sa'âdet ola? Ve bu na't-ı 'âlem-pesendüñ mevsûfı ķangı zât-ı memdühü's-şıfât ola? Bu hümâ-yı mübârek-bâl-i sa'âdet ķangı şerefmendüñ ser-i iftiḥârına sâye-güster ola⁵? Ve bu şâh-bâz-ı menķabet-şikâr-ı devlet kimüñ dest-i isti'dâdına musaḥḥar ola?" diyü tâ-be-seḥer ḥall-i 'uķde-i gîsü-yı ḥayâl⁶ ve ķaşr ü medd-i [A1 139b] rişte-i maķâl eylediler. [A2 159b] Rü'esâ-yı aşḥâb-ı bülend-cenâbdan ḥöd her biri bu elķâb-ı ma'âlî-nişâb kendiye dîbâce-i ḥuṭbe-i menķabet olmak ümîdi ile ez-şâm⁷ tâ-be-bâm ḥaṭîb-i çâlâk-ḥîz-i rûḥları nerdbân-ı min-

1 için: ile M

2 nev'an -M

3 "Yarın sancaġı öyle birisine vereceġim ki, Allah ve Resûl'ünü sever, Allah ve Resûl'ü de onu sever. Allah onun eliyle fethi gerçekleştirecektir." (Buhârî, *Cibâd*, 141)

4 sübhâ: müsebbiḥa A1

5 ola -M

6 ḥayâl: ḥabâl A1

7 ez-şâm: irtisâm A2

ber-i gelûlarına vakf-ı şu'ûd u hubûṭ olmuş idi. Belki 'ämme-i mü'minîn bu vaşf-ı şerîf-i 'âlem-revâ kendilere nakş-ı sikke-i pîşânî olmak niyâzı ile pûte-i ümîdde rehîn-i sûz ü güdâz olmuşlar idi. Egerçi ba'zı dūr-bînân-ı tîz [B 187]-hûş bu hîl'at-i mefâhîr-tırâz-ı refî'ü'z-zeyl-i menkâbet¹ hîç degül illâ âzâde-naḥl-ı ḥayâbânzâr-ı şehâmet şanevber-i pür-ḳalb-i kühsâr-ı şecâ'at

Beyt:²

Ya'nî der-i medîne-i 'ilm ü kerem Alî

Dürr-i nefis-i dürc-i 'Arab³ aḳdemü'l-kirâm

ya'nî 'Aliyyu'l-Mürtażâ kerrema'llâhü vechehü cenâbınuñ ḳâmet-i is-ti'dâdına münâsib libâsdur diyü taḥrîk-i ḥıyâte-i taḥmîn ü inşâf iderler idi. Lâkin ol eşnâda Cenâb-ı Mürtażâ'nuñ keşti-i siyeh-miḳzâf⁴-ı dîdeleri pâ-mâl-i şûr-âbe-i remed-i şedîd olmaḡla zîr-i bâdbân-ı ḳaşabdan ruḡşat-yâb-ı cünbiş olamadığın mülâḥaza itdükçe Cenâb⁵-ı Mürtażâ'dan nesîm-i efkârları munşarîf olurdu. Vâḳı'â Cenâb-ı Ḥayder-ı şafder kerrema'llâhü vechehünün ḥavz-ı muşaffâ-yı 'ayneynleri âbşâr-ı ḥün-âbe-i remed olduğundan çend rûz ḳâfile-i envârdan pes-mânde-i peygüle-i taḥallüf olmuş iken⁶ bârî dide-i ḡam-dîde maḥrûm-ı dîdâr-ı seyyidü'l-ebrâr oldu ise sâmi'a daḡı maḥrûm⁷-ı lezzet-i ḡuftâr olmasun diyü şevḳ-i tütîyâ-yı maḳdem-i seyyidü'l-enbiyâ ile ol ḥilâlde⁸ vâşıl-ı ḥıyâm-ı İslâm olmuşlar idi. Kelimât-ı seyyidü'l-evvelîn ve'l-âḫirîn [A2 160a] anlara daḡı vesâţet-i efvâh ile ḡuş-vâre-i sâmi'a-i intibâh olduḡda ٩ اللهم لا معطي لما منعت ولا مانع لما أعطيت⁹ maḳâlî [M 122b] leb-i tevekküllerinden müteşerriḡ olup [A1 140a] it-tikâ-yı visâde-i teslîm ü rızâ buyurdılar. İyâs bin Seleme bin el-Ekva' raḡı-ya'llâhü 'anhümâ pederinden tütîyâ-yı dide-i rivâyetdür ki nefes-i şubḡ-ı şâdîḳ ile dide-i mihr-i münîr-rîz-i ḳaşab mülemma'-niḡâr-ı şebden leme'an idicek 'ämme-i aşḡâb-ı kirâm müsellaḡ ü müretteb pîrâmûn-ı serâ-perde-i

1 menkâbet -M

2 **Mefûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün**

3 'Arab: kerem A2

4 miḳzâf: miḳdâd A2

5 Cenâb: cânib A1

6 iken: idi M

7 maḥrûm: -M

8 ḥilâlde: ḡâlde A2

9 Allah'ım! Senin olduğuna verecek, verdiğine de mani olacak kimse yoktur.

Allâhümme lâ-mâni'e limâ a'teyte velâ mu'tiye limâ mene'te A1

‘ulyā-yı nebevîye tezāhüm ü ictimā‘ idüp bu fetḥ-i seniyy ve şān-ı henîye ârzü-yı neyl ile her birinün miyâne-i dil ü dehânları mezâdgâh-ı dellâl-ı tîş ü ıztırâb olmuş idi. Sa‘d bin Ebî Vakḥkâş raḍıya’llâhü ‘anh “Ol kemân-ı zer-tüz-ı menḳabet-i ‘ulyā benüm bâzû-yı mübâhâtümde cilve-sâz olmak ḥ‘âhişiyle ol gün ḥızâ-i naẓar-ı seyyidü’l-beşerde zânû-zede-i mücâleset oldum. Ammâ nişâne-i sehmu’s-sa‘ade-i bâşıraları olmağa nev‘an medâr¹ olmağičün miyân-ı cülesâdan temeyyüz kaşdı ile bir müddet rikâb-ı rükbetine süvâr oldum. Lâkin şu‘le-i ârzü dahı bâlâ-keş olmağın ol ḥâlet üzre istikḫrâra dahı ḳanâ‘at gelmeyüp bi’l-âḫire ḳâmet-i ümîdümde ilbâs-ı ḥil‘at-i ṭavîlü’z-zeyl-i kıyâm eyledüm.” diyü ebâne-i mâ-fi’z-zamîr-i rivâyet iderler idi. Ḥazret-i ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭâb raḍıya’llâhü ‘anh hîç bir gün mi‘cene-i zamîrümde taḥmîr-i eczâ-yı sevdâ-yı emâret vukû‘ı ma‘hûd degüldür. İllâ ol gün diyü güşâyende-i ser-püş-ı inşâf olmuşdur. Mâ-ḥaşal mihr-i münevver-ṭal‘at-ı risâlet ‘aleyhi ekmelü’t-taḥıyyet maşrıḳ-ı girîbân-ı [B 188] ḥaymeden dirâḥşân olup ‘amme-i aşḫâbı meşmûl-ı [A2 160b] pertev-i nigâh buyurdukda her birinün ârzü-yı ḥiṭâb-ı seyyid-i ‘âlî-cenâb ile ṭâ‘ir-i ervâḫı kenâre-i âşiyâne-i efvâhlarında âmâde-i pervâz olmuş idi ki piste-i nemgîn-i nebevî şükr-efşân-ı ḥiṭâb olup “Alî bin Ebî Ṭâlib ḳandedür?” diyü maḳâm-ı Mürtaẓâ’dan istikşâf buyurdılar. Ṭaraf ṭaraf “Yâ Resûla’llâh ḥâlâ Cenâb-ı Mürtaẓâ’nuñ dü dest-i bâşıraları ḥınnâ-zede-i sürḥ-âbe-i remed olmağıla henüz beste-i ḳaşab-ı nâ-tüvânîdür.” diyü [A1 140b] cevâb virdüklerinde pişgâh-ı ‘inâyetlerine ihzâr içün işâret buyurdılar. Seleme bin el-Ekva‘ ḥayme-i Ḥayderî’ye şitâbân olup ber-ṭarîḳ-i ḳabâda² [M 123a] ol şâh-bâz-ı bâzû-yı şarâmeti çeşm-beste ḥuzûr-ı nûr-ı dîde³-i kâ’inât ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavâta işâl eyledi. Tütiyâ-pâş-ı ‘uyûn-ı ümem rüşen-sâz-ı dîde-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ser-i münevverin bâlîn-i ‘inâyet-âgende-i kenârlarına vaẓ‘ idüp ḥamîr-mâye-i eczâ-yı âferîniş olan lu‘âb-ı şifâ-engizlerin mîl-i ser-engüş-ti gîti-güşâları ile sayîde-i ‘ayn-ı Alî itdükde be-emr-i Rabbânî dü ḥavz-ı keḫ⁴-rîz-i dîdesinden çeşme-i âb-şâr-ı nûr feverân idüp ḥûn-âbe-i tih-beste-i remedi endâḫte-i kenâre-i ‘adem eyledi. Nefes-i

1 medâr: midâd A2

2 ber-ṭarîḳ-i ḳabâda -M

3 dîde: seyyid A2

4 keḫ: leb A1

mu‘cize-perdâz-ı nebevî¹ berekâtında nümûne-i terâzû-yı şengerf fûrûşân
iken der-nefes zîr-i şafağdan sitâre-i tâbendevâr fûrûzan olduğda gulğule-i
tekbîr-i gerdûn-gîr-i aşhâb eyvân-ı zeberced-ı tāk-ı seb‘ ıbbākı zelzelenāk²
eyledi.

Beyt:³ Reste olmazdı ‘amâdan çeşm-i zerrât-ı cihân
 Tolmasa gerd-i rehinden sürmedân-ı kâ’inât

[A2 161a] du‘â-yı eşer der-kağfâ-yı⁴ اللهم اذهب عنه الحر والقر⁴ dahı cev-
şen-i beden-i Hayderî buyurup şahid-i ‘alem-i zafer-nigârı dahı dest⁵-i is-
ti‘dâdına sâye-sây eylediler.⁶

Beyt:⁷ Oldı mekân bün-i ‘alem-i fetḥ-i yârda
 Tuṭdı mekân Hızır gibi pây-ı çenârda

Bu güne⁸ iltifât-ı i‘câz-engîz-i seyyidü’l-enâm müşâhededesinden kâffe-i
aşhâbuñ bî-ihtiyâr benân-ı zebânları hâme-i cerîde-i teslîm ü i‘tirâf olup
dest-i inşâf ile

Nazm:⁹ ترا کتابه نویسان عالم ملکوت
 برین رواق زیرجد نوشته اند و صاف
 که در مثابه بلندست قاف رفعت تو¹⁰
 که فرقدان بودش چون دو نقطه بر سر قاف
 به از فرشته بود طینت مقدس تو
 بدان مثابه که فردوس اعظم از اعراف¹¹

1 nebevî -M

2 zelzelenāk: zelzele-i nāl A2

3 Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

4 Allah’ım! Sıcığın da soğüğün da sıkıntısını ondan gider.

5 dest: ser A1, A2

6 eylediler: itdiler M

7 Mef‘ûlû Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

8 bu güne : güne-i M

9 Nazm: Beyt A1

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

10 Beyit -M, B

11 Melekût âleminin kitabesini yazanlar, seni zeberced revak üzerine vasfederler. Senin Kaf Dağı’na ben-
zeyen yüceliğinin ölçüsü kaf harfî üzerindeki ferkadan yıldızlarına benzer. Firdevs-i a‘zamın a’raftan
yüceliği kadar senin mukaddes fitratın melekten o kadar iyidir.

Ezhārın ser-i isti‘dādına nişār eylediler. Hāzret-i seyyidü’r-rusûl şalla’llā-hü ‘aleyhi ve sellem [A1 141a] kendi pîrāye-i beden-i aqdesleri olan cāme-i āhenîn-tār-ı zırh ile bālā-yı reşîkîn tezyîn buyurup Zûlfeķār-ı hûn-bārı dest-i himmet ile mınṭaķa-i cevzā-ṭufeylllerine ta’lîķden şoñra dükkān-ı sāmî‘asın kālā-yı girān-bahā-yı [M 123b] veşāyā ile bu gūne meşhûn buyurdılar ki “Yā Alî gūşāyiş-i bāzār-ı muḍārebede [B 189] merāsım-i ta‘cīli pîş-nihād itmeyüp evvelā erkān-ı hūķūķ-ı İlāhiyye beyānı ile bisāt-ı vesî‘ü’n-ni‘am-ı İslām’a da‘vet emrini taķdīm eyle. Bārü-yı imtinā‘a tevārī itdükleri şüretde i’lā-yı tekbîr-i İslām ve izāķa-i zehr-ābe-i şımşîr-i intikām hūlāṣa-i murāddur. فوالله لأن يهدي الله بك رجلا واحدا خير لك من أن يكون لك حمر النعم¹ ya’nî bir kāfire vāsıṭa-i hidāyet-i imān olmağun rāh-ı ḥaķ-da cimāl-i sūrḥ-mū taşaddukundan saña ḥayırlıdır.” Mā-ḥaşal bedreķa-i himmet-i fahrü’l-mürselin [A2 161b] istişhābı ile sāye-i livā-yı seyyārede piyāde² cānib-i Kāl’a-i Kāmūş’a cünbiş-i refṭār-ı ġaẓanferāne gösterüp tā pîşgāh-ı dervāze-i Kāmūş’da bir püşte-i seng-rīze üzre nihāl-i zafer-bār-ı rāyeti nişānde buyurdılar.

Beyt:³

بفرق دولتش انوار تاييد
فروزان همچو نور از تاج خورشيد⁴

Ol eşnāda sükkān-ı Kāmūş’dan bir Yehūd-ı kenūd⁵ nümüne-i perde-i şüret-bāz olan verā-yı ḥişārdan nā-gāh nümāyende-i ķehre-i murdār olup “Bugün sipeh-ķeş-i istilā olan kimdür?” diyü irsāl-i kemend-i istiķşā eyledi? “Alî bin Ebî Ṭalib’dür. diyü cevāb virdüklerinde hemān Yehūd-ı ma’ḥūd āheng⁶-i ķahķaha-i feryādı tîz-ender-tîz idüp “Ey ma’şer-i Mūse-viyān menāzır-ı başirete gūşāyiş virün ki girîbān-ı ḥişār bugün bunun pen-ķe-i żarāvat-ı şîrānesinden rehā bulmaķ ihtimālî münseddür⁷.” didi. Vāķı‘ā

1 “Allah’a yemin ederim ki, senin vasıtanla Allah’ın onlardan tek bir kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için birçok erkek kızıl deveye sahip olup onları Allah yolunda sadaka vermenden daha da hayırlıdır.” (Hadîs, Buhārî, *Sabih*, C. 4, s. 60)

2 piyāde: sāde A1

3 Beyt: Nāzm M, B

Mefā’ilün Mefā’ilün Fe’ülün

4 Onun devleti üzerinde görünen nurlar, güneş etrafındaki haleler gibi parlaktır.

5 kenūd: kebūd M

6 āheng -M

7 münseddür: nā-mübeyyendür M

ol hizebr-i ciger-şikāfuñ vāhime-i şavlet¹-i burc-endāzından ol gün Hışn-ı Kāmūş hem-ḥāl²-i şūbe-i şevlā olup şeverān-ı gubār-ı ḥaşyet devāyir-i burc-ı nümüne-i kivāre-i zenābīr eyledi. [A1 141b]

Beyt:

همه مريض³ قلعه مرد آهن پوش
همه فصیل در حصن کرد آهن خای⁴

Mervīdür ki ṭā'ife-i Yehūd-ı bed-nümūd daḥı ol gün qurāb-ı iktidār-larında olan şimşir-i ḡayret ilmā'ında muẓtarib olup birāder-i bed-aḥter-i Merḥab ḥāriş-i Yehūd'ı tekāzā-yı mestī-i ḥamiyyet ile kendiye hevā-ḥ'āh-ı ittibā' olan bir fevc-i nā-hüşyār ile meydān-ı kārzāra [M 124a] pā-güzār-ı cesāret olup hecme-i ūlāda iki mü'mīni ser-girān-ı sülāfe-i şehādet eyledi. [A2 162a] Mūrtaẓā-yı Ḥayder-dil kerrema'llāhü vechehū bu ḥālet müşāhedesinden ser-ā-pāy müy-ı beden-i nāzūkterini müjgān-ı ḥallā-i çeşm-i zırh olup yek-ḥamle-i şirāne ile berķ-i düşmen-süz-ı Zülfeķār'ı ol ḥırmen-i ḍalāluñ ser-i bed-manẓarına ḥavāle idüp ḥūn-ı çirk-ābe-gūnın revḡan-ı çerāğ-pāye-i dehliz-i caḥīm eyledi. Merḥab bālā-yı ḡulle-i feleksādan kendi şāḥ-ı şeceretü'z-zakḳūm-ı uḥuvvetin ol ḥālet ile fütāde-i ḥāk-i hevān göricek çenār-ı cevherdār-ı ḥamiyyeti āteş-i şekīb-süz-ı endūhdan iltihāb idüp bālā-yı ḥişārdan ra'd-ı āsmānī gibi na'ra-i feryād ile cihāt-ı cihānı zelzelenāk eyledi. Ve bir gürūh-ı merg-cūy-ı cān [B 190] der-kef-i kār-āzmā-yı neberd ile dervāze-i ḥişārdan kīne-ḥ'āhāne-ṭavr ile mānend-i eşķ-i mātemiyān dāmen⁵-i şahrāya rīzān oldılar⁶. Merḥab devār-ı ḥūn-āğīn-i dehānından ḥāme-i āteşin-nevk-i āh⁷ ile bu recezi ni-gāşte-i cerīde-i rüzgār eyledi.

1 şavlet: şavt M

2 hem-ḥāl: bī-maḥāl A1

3 marīz: ser-rīz M, A1

4 **Fe'ilātūn Mef'ālūn Fe'ilūn**

Bütün kaledekiler (zırhlılar) hasta ve kaledeki bütün duvarların demirleri paslı...

5 dāmen -M

6 oldılar: olup A1

7 āh -M

Recez:¹

قد علمت خير اني مرحاب
شاكى السلاح بطل مجرب
ادرب احيانا و هينا اضرب
اذ الحروب اقبلت تلتهب
ان حماي الحمى لا تقرب²

Ḳarār-dāde-i maḳādīr-sencān-ı siyerdür ki Merḥab kâffe-i kümât-ı Ḥayberiyân'dan şecâ'atda bâlâ-dest ve 'aşrında³ âvâze-i şöhret-i ebṭâl-i ḳabâ'il-pest⁴ idi. Ol rûz-ı ğayret-endûzda zırh ber-bâlâ-yı zırh ile nümû-ne-i lücce-i mevvâc olup ebrû-yı tünd⁵-ḥûyân gibi dü şimşir-i ser-tîzi ḥamâ'il[A2 162b]-bend itmiş idi. Ve küleh-i ḥöd-ı âhenin [A1 142a] üzre dü bâlâ i'timâm idüp şehâb-ı tîre-i berḳdâr⁶-âsâ bir nîze-i pür-enbüye-i girân-vezn der-kef itmiş idi ki mücerred ḥarbe⁷-i ser-tîzi se men pülâd-ı ciger-dûz idüğü sencide-i mîzân-ı yerâ'a-i mü'ellifindür. Celâdet-i cibillî ve naḥvet-i aşlîsine âteş-i ciger-sûz-ı mâtem-i birâderî daḥı⁸ 'ilâve-i 'ulüvv⁹ olmağın¹⁰ şu'le-i cevvălevâr 'arşa-i mübârezetde gerdiş idüp na'ra-i هل من مبارز¹¹ ile ṭâḳ-ı zeberced-kâḥ-ı gerdüne-i ṭanîn[M 124b]-endâz oldu. İstîlâ-yı meḥâbet-i zühre-güdâzı¹² dilîrân-ı İslâm'ıñ bāzû-yı iḳtidârlarından 'inân-ı temâsûki rübûde idüp sâ'idlerinde nabzdan ğayrı cesâret-i ḥareket bed'îd olmadı, ammâ

1 Recez: Şi'r A1, A2
Basît

2 "Hayber biliyor ki, ben Merhab'ım. Ben silahı keskin denenmiş bir pehlivanım. Bazen ben vuruyorum, bazen de vuruluyorum. Harp ateş gibi şiddetlendiği zaman, akrabalar bile birbirinden uzaklaşıyor." (El-Vâkıdî, *Megâzî*, C. 2, s. 654-55)

3 'aşrında: 'unşurında A2

4 pest: nisbet M

5 tünd -M

6 Berḳdâr: bir ḳadr-âsâ A2

7 ḥarbe: cürba A2

8 daḥı -M

9 'ulüvv: ğulüvv M

10 olmağın: itmegin A2

11 Bana karşı gelen var mı?

12 zühre-güdâzı: güzârı M

Nazm:¹

مصباح فروزنده ایوان امامت
طاووس خرامنده بستان توکل
هادی امم شاه نجف کز سر تمکین
در معركة رزم بود کوه تحمّل²

ya'nî 'Aliyyu'l-Mürtażā kerrema'llāhü vechehü seyl-âb-ı cüşende-i âteş-
küş-mişâl ol düzahî-i şerâr-endāzuñ ser-i rāhın sedd idüp bu recez-i gev-
her-nizâmı pîrāye-i 'arız-ı eyyām³ eyledi.

Recez:⁴

أنا الذي سمتني أمي حيدره
ضرغام آجام وليث قسوره
عابل الذراعين غليظ القصره
أفويهم بالساع كيل السندره⁵

Merhab ki teskîn-i harâret-i mâtem-i birâder içün hün-ı Mürtażā'ya şerbet-i hayât-bahş kadar teşne idi. Muķâbilinde göricek hemân şimşîr-i benefşe-günün 'uryân idüp mânende-i berķ-ı belâ ser-i sa'âdet-medârına havâle itmege güşâyende-i bâzû-yı celâdet oldı. Ammâ sipihr-i kec-girdâr-ı şimşîr-i hilâlinden küh-ı sengîn-esâs-ı temkîn mütezil mi olur? Ve dıraht-ı kühen-sâlûñ havâle-i şâh-ı yek-âvizinden⁶ cüy-bâr-ı hemvâr-ı çemenzâr-vaķâr müteğayyir mi olur? Hemân ol ser-âmed-i meydân-ı şarâmet [A2 163a] ya'nî şîr-i künâm⁷-ı şalâbet kerrema'llāhü vechehü pîş-destlik şîvesinde yed-i ʔulâ gösterüp [A1 142b] neheng-i müşrik-âşâm-ı Zülfeķâr'ı şâ'ikâ-i ser-küb-ı bî-emân-şîfat ol küh-ı pâ-ber-cây-ı dâlâluñ kulle-i ser-i felâket-medârına bir güne [B 191] havâle eyledi ki Merhab'a muhâfaza-i cân intikâm-ı birâderden aķdem görünüp

1 Nazm: Beyt A1

Mef'ûlû Mef'â'ilû Mef'â'ilû Fe'ûlûn

2 İmâmet sarayın aydınlatıcı mîsbâhı, tevekkül bostanının sallana sallana yürüyen tavus kuşu. Temkinden dolayı ümmetlerin rehberi Necfe'in şahı savaş meydanında tahammül dağı olur. Son beyit A2 nüshasında yoktur.

3 eyyâm: enâm B

4 Recez: Şi'r A1

Basît

5 "Ben de annemin Haydar adını taktığı adamım. Cesaretle ormandaki en heybetli arslanlar gibiyimdir. Elim uzundur galebette her yere yetişir. Ve ben cömertlikte de Sender ölçeği gibiyim." (Abdûlmelik en-Nisâbü'rî, *Şerefî'l-Mustafâ*, C. 3, s. 503)

6 avizinden: tekâver M

7 künâm: nigâm A2

Beyt:¹ Ammā gelicek ma‘rekeye haşm-ı tehī-mağz
Şimşiri kor endişe-i zırh ü siper eyler

Tabakı üzre bīm-i cān ile táb-ı şimşir-i cān-süz-ı Hayderi'den hayme-i
çüpīn çermīne-i muşamma‘-ı sipere tevārī eyledi.

Beyt:² گه³ و غا ز نهیب تو دست دو تیغ عدو
فتد ز کار چو دست چنار و تیغ غلاف⁴

Ammā dem-i berksân-ı⁵ Zülfeğâr hırmen-i siperi dü nīm idüp şāh-bāz-ı
hevā-gır gibi beyze-i miğferi üzre aşıyān-gır oldı⁶. Bi'l-āhire [M 125a] anı
dahı sezā-yı cāy-ı ārām görmeyüp beyze-i miğfer ve ser-i bī-ferin⁷ nuql ve
cām ü sebū-yı mestān gibi şakḳ itdükden şoñra cumhūr-ı mü‘ellifin rivā-
yeti üzre şandūka-i hazef-rīze-i müzehrefāt-ı işrak olan beden-i bed-siriştin
tā kūhe-i zīne dek dūçār eyledi.

Beyt:⁸ فکنده با الف تیغ کینه از سر قاف
بگاه حمله کین رخنه رخنه چون سر سین⁹

Hakḳā ki ḳādī-i rāst-hük-m-i hüsām-ı Mürtaẓavī mādde-i cism¹⁰-i
Merḥab'da ḳismet-i ‘ādile merāsimin mūrā‘āt idüp tıynet¹¹-i āyīne-rüy-i
mücevher-sīmāsı ki dü nīme-i cism-i keşif-i Merḥab miyānesinde dü kūh
beyninde cereyān iden¹² zülāl-i şāf idi. ¹³ الحسنه بین السیئتين me‘ālīn tebyīn
eyledi. Füṣṣahā-yı huzẓārdan birisi

1 Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

2 Beyt: Naẓm M

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

3 Geh: Dem M

4 ḡlāf: ḥilāf A1

Savaş anında senin korkundan düşmanın eli çınar yaprağı gibi kılıcı da boş kın gibi düşer.

5 berksân: berksāz M

6 Yukarıdaki beyit bu cümleden sonra gelmiş A2

7 bī-ferin: bī-ḳadrin M

8 Beyt: Naẓm A2, B

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

9 Kin kılıcının elifi ile kafın başını düşürmüştür. Yine kin hamlesi anında sin başı gibi yarık yarık olmuş-
tur.

10 cism: çeşm A2

11 tıynet: şimşir A1

12 iden -M

13 Bir iyilik iki kötülük arasındadır.

Beyt:¹

علي خمي الإسلام من قتل مرحب
غداة اعتلاه بالحسام المضخم²

Manzûme-i mürvârîdin ser-i isti‘dâd-ı Mürtaza’î’ye nişâr itdüğü revâc-yâfte-i [A2 163b] mezâdgâh-ı iştihârdur. ‘Âmme-i Hayberiyân’uñ medâr³-ı istizhârları olan kulle-i raşînü’l-binâ-yı vüçüd-ı Merhâb şadme-i şâ‘ika-i şamşâm-ı Hayderî’den harâb [A1 143a] olıcağ ğubâr-ı ħamiyyet-i câhiliyyet dide-i şu‘urların ħîre idüp şîr-i düşmen-ğîr-i Hudâ üzre yek-bâre ħamle-i fedâyîde bî-ķarâr oldılar. Ammâ şammâ⁴-yı sahte-ħamalât⁵-ı kavârîr müntec olduğı ħâlete nâ‘il ve sindân-ı âhenîne şademât-ı beyzeden müterrettib olan fâ‘ide ħâşıl olup birbirine müte‘âķib heşt nefer rû‘esâ-yı kînever⁶-i rezm-âzmâları ħâne-i keşîfü’l-bünyân⁷-ı ħayâtların ħüccet⁸-i kıatı‘a-i Zülfeķâr ile fûrûĥt idicek baķıyyesi ejder-i dü ser-i Zülfeķâr’uñ heybet-i ğüşâyîş-i dehân-ı iltikâmından tersân ü cân-ķapân dâĥil-i ħişâra ğürîzân oldılar. Sevâd-ı kefere-i Yehûd ruķ‘a-i beyzâ-yı ‘arşadan nâ-bûd olduķları ħilâlde bir Yehûd-ı bed-nümûd ol naĥl-i ser-efrâz-ı şehâmeti nişâne-i ķar-be-i yek-âvîz idüp siper-i zerrîne-nâflerine muķâbil-dâşte-i müdâfa‘at olduķlarında nev‘an müsâhele-i temâsük iķtizâsı ile siper-i zerkârları mânen-de-i ğül-i şad-berg ol ğülbün-i ‘izz ü nâzûk şâĥ-ı ĥoş-cünbiş-i bâzûsından [M 125b] zemîne fûtâde oldu. Ol ħilâlde bir Yehûd-ı düzd⁹-revîş-i ķâlâkdest daĥı ‘ayyâr-ı siyeh-püş-ı şeb dest-i [B 192] rûzdan rûbâyende-i ķabâķ-ı zer-nigâr-ı âfitâb olduğı gibi rûbûde-i pençe-i ķâbûk-ĥîz idüp cânib-i ķal‘a-ya ğâm-engîz-i ğürîz oldılar. Bu ħâlet-i nâ-mesbûķ vuķû‘ından ol ĥum-ı pür-feyz-i mey-kede¹⁰-i velâyet ser-cüş-ı ‘âr ve ser-püş-endâz-ı ıştıbâr olup seyl-âb-ı tîz-ĥîz-i kef-feşân gibi dervâze-i [A2 164a] ħişâra şitâbân oldu. Ve ĥendeķ-i pehn ü ‘amîķinden peleng-âsâ pertâb idüp ser-pençe-i ğazanferâ-

1 Beyt: Şîr A1, B

Tavîl

2 “Hazret-i Âlî, kalın kılıcıyla Merhab’i öldürünce, İslamiyeti muhafaza etti.” (Hüseyn bin Muhammed ed-Diyarbakrî, *Târihü’l-Hamîs fî Ahvali Enfusi’n-Nefs*, C. 2, s. 50)

3 medâr -B

4 şammâ -A2

5 ħamalât: ħalât M

6 kînever: derûn M

7 bünyân: bünye M, A2, B

8 ĥüccet: meĥebbet A1

9 düzd: düd M

10 pür feyz-i mey-kede: mey-i zühûr-ı ħâne-i A1

nesine girībān-ı āhen-düz bāb-ı hışara bāz eyledi. Ol bāb-ı menī'-āhenin ki sedd-i Sikender ruḥ-süde-i pāy-ı istiḥkāmı idi, müstaḥarr ü metin ve südde-i raşininden [A1 143b] mücelled-i taḫvīm-i kühen gibi kuvvet-i bāzū-yı himmet ile ḳal' idüp ol bālā-dest-i ma'ārik-i hüner yed-i yüsrası ile türs¹ eyledi. Tā ḳahramān-ı ḥarb vaż'-ı evzār idinceye dek ol muḥīṭ-i mevvāc-ı şalābet ol taḥte-pāre ile her sū hengāme-ārā-yı ḥamā'ildār gibi cevalān eyledi.

Beyt:² Aḥsente zihī kevkebe-i şevket-i nīrū³
Ḥaḳḳā bu ḳadar ancaḳ olur ḳuvvet-i bāzū

İmām-ı Bāḳır raḍiya'llāhü 'anh te'sīs-i binā-yı rivāyet itmişdür ki Ḥazret-i Mürtażā-yı cihān-ārā ḥaḳka-i bāb-ı hışarı girifte-i pençe-i saḥt-gir idüp ḳullāb-ı ictizāba tāb viricek tamāmı ebdān-ı cüdrān-ı hışara bir gūne zelzele-i irti'aş sereyān itdi ki Şafıyye bintü Ḥuyey bin Aḥṭab firāz-ı ser-i ḥānesinde⁴ tekye-zede-i nāz-bāliş-i ārām iken zemīne sāḳıṭ olup kūşe-i 'izārında māh-ı kelef-dāşte gibi āşār-ı zaḥm bedīd oldu. Ebṭāl-i Hışn-ı Ḳamūş ve sükkān-ı ḥuşūn-ı uḥrā bu ḥālet-i 'acibe-i ḥired-güzār müşāhedesinden ki ḥāric-i ṭavḳ-ı beşerī olmaḡıla ḥaḳ-ı 'ādāt-ı maḳūlesinden ma'dūd⁵ idi. ya'nī ol cerrāḥ-ı çire-dest dükkān-ı şecā'atūn bu gūne dehān-ı pīrān-ı kühen⁶-sāldan nez'-i dendān-ı fersüde itmeden āsānter-i ḳal'-ı bāb-ı Ḥayber itdügün sencīde-i mīzān-ı naḳar eyledüklerinde

Mısra': حیران چنان بماند که زاغ از دهن پرید⁷

meşeline maḍrab olup bi'z-zarūre [M 126a] kemend-i [A2 164b] ḥünin tār-ı emānū'l-emānı günbed⁸-i muḳarnes-revāḳ-ı eflāka peyvend eylediler.

1 türs: teterrüs M, A1, A2

2 Beyt: Naẓm M, A2, B

3 **Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün**

4 ser-i ḥānesinde: serir-i ḥālesānında A1, A2

5 ma'dūd -M

6 kühen -B

7 Öyle hayran kaldı ki, karga ağzından kaçtı.

8 günbed -M

Li-münşî'îhi:¹

İder gāv-ı zemîn tahte's-şerâda nâle gürzinden
Zühâl bâm-ı felekde dest-i tîğından emân ister

Mü'esses-i mebnî-i veğâ Cenâb-ı 'Aliyyu'l-Mürtażâ kerrema'llâhü vechehü bir müddet dahı zâhîr-i mülk ü millet olan zâhr-ı kavîleri üzre [A1 144a] ol bâb-ı sengîni çenber-âsâ² vaz' idüp ceyş-i İslâm ol ma'berden kal'aya duhûl itdükleri *Şevâhidü'n-Nübüvve*'de muşarrahdur³. El-hâşıl intifâ-yı şerâr-ı peygâr 'akâbinde ol bâb-ı âhenîni⁴ mânende-i mervaḥa-i hafife verâ-yı zâhrına bir vech ile endâhte buyurdılar ki tã'ir-i sebük-pervâz gibi heştâd rahb mesâfede âşiyân-gîr-i istikrâr oldı.

Beyt:⁵

Şıdkıla merd-i Hudâ eylese şarf-ı himmet
Kâgaz-ı bād gibi âheni perrân eyler

Medîḥa-serâyân-ı zamân [B 193] ol bâbda bu vech ile nâṭıka-güşâ-yı sitâyiş olmışlardur.

Şi'r:⁶

علي رمى باب المدينة خير
ثمانين شبرا وافيًا لم يثلم

Daḳıka-sencân-ı fenn-i siyer ol bâbuñ vezni sekiz yüz menn olmak üzre ikâme-i berâhîn⁷-ı terâzû-yı taḥkîk eylemişdür. Hâḳḳâ ki ol devḥa-i tâze-nümâ-yı ḥadıka-i şerefden nev-be-nev ser-zede olan berg ü bār-ı hüner-i nâ-mükerrer dil ü dîde-i bî-gâne vü âşnâyı şîşe-i şükûfe-i dehşet ü isti'câb ve ṭabaḳ-ı fâkiḥe-i ḥayret ü istiğrâb idüp cānib-i a'dâdan mütebâriz olan fiğân-ı istimâne ṭaraf-ı eviddâdan zuhûr iden gül-bāng-ı taḥsîn ve zem-zeme-i âferîn cevvi hevdâda reh-bend-i teşâ'ud oldı. Mu'teberât-ı nüsaḥ-ı siyerden *Müntaḳâ*'da ve mevlâ-yı fahrü'r-rusûl Ebû Râfi'î'den ve *Tavzîḥ*'de

1 Li-münşî'îhi: Beyt A1, A2, B
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

2 Çenber-âsâ: cisr-âsâ A1

3 muşarrahdur: mestürdür B

4 âhenîni: âhenîn-i girân-vezni A1

5 **Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün**

6 Şi'r: Nazm M

Tavîl

"Hayber Savaşı'nda Hazret-i Ali'nin attığı oklar, seksen karış geçiyordu." (Hüseyin bin Muhammed ed-Diyarbekrî, *Târibü'l-Hamîs fî Ahvali Enfusi'n-Nefs*, C. 2, s. 51)

7 berâhîn: şahîn A1, B

İmâm-ı Taberî'den [A2 165a] ve *Mevâhib-i Ledünniyye*'de İmâm-ı Kaşgari'den reside-i hadd-i tevâtür ve ağleb-i mü'ellefât-ı siyer-i seyyidül-beşerde rivâyet-kerde-i hafâza-i âşârdur ki humûd-ı tennûr-ı kifâh 'akabinde aqvâ-yı aşhâbdan heftâd nefer tenûmend-i zûr-âzmâ ol bâb-ı âhenînün tahrîki için yek-dest şarf-ı kuvvet ve havâle-i pençe-i gayret idüp bir pehlûdan pehlû-yı digere taklîbde 'adem-i istiâ'atlarından pûşt-i destlerin zemîn-i ma'zerete baş eylediler.

Beyt:¹ Degül taklîde kâbil pençe-i şîr-i Hudâ'dur bu
[M 126b] Bu kuvvet hâşşa-i dest-i 'Aliyyu'l-Mürtazâ'dur bu

Cumhûr-ı [A1 144b] muhaddişin mesleği üzre Cenâb-ı Mürtazâ'dan şudûr iden bu hâlet ki muhâkî-i hark-i âdetdür, kuvvet-i 'adiye²-i cismâniyye ile olmayup belki kuvvet-i kudsiyye-i rûhâniyye ile şüret-yâb olduğı şahîfe-pîrâ-yı *Şerh-i Mevâkıf*dur.

Beyt: Gerekse³ ma'nevî olsun gerekse kuvvet-i şûrî⁴
Hele hayli şerefdür maşdar olmak böyle hâlâta

Hulâşa-i maqâl ol şahib-kırân-ı heft-h'ân-ı ma'nâ⁵ peyâm-ı istîmân-ı Hayberiyân'ı dergâh-ı şahen-şâh-ı ins ü câna inhâ idüp madd-e emân da isticâzeden sonra bi'l-cümle zehâ'ir ü esliha vü emvâlleri müsellemlerle taşarruf-ı güzât olup aqsâm-ı muhtediyyâtdan bir şey⁶-i nâ-çiz-i cüz'îyi bile pinhân-dâste-i enbân-ı tegâfûl iderlerse naqd-ı revânları dahı 'ilâve-i emvâl olmak şartı ile i'tâ-yı emân buyurdılar. Rivâyet-i uhrâda her biri bir şütür-bâr-ı ta'âm ile mevâtin-ı uhrâya⁶ zimâm-keş-i celâ olmak şartı ile müsâ'ade-i emân buyurılıp şüret-i ketm-i eşyâda resm-i emân dahı imânları gibi meslûb olmak üzre hibâl-i [A2 165b] 'uhûdî cilvegâh-ı 'ukûd eylediler. Ferîde-i tâc-ı rivâyâtdur ki Hayder-ı hünerver kerrema'llâhü vechehü kıla'-ı Hayber üzre fâtîha-h'ân-ı fetḥ olduğı peyâm-ı beşâset-nizâm kâ'id-i râhile-i risâlet 'aleyhi ecmelût-tahîyye cenâbına irâs-ı intihâ-yı merâtib-i

1 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

2 'adiye: 'âdet A1

3 Gerekse: Gerek A2

4 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

5 ma'nâ: ya'nî A2, mu'îni B

6 her biri bir....mevâtin-ı uhrâya -A1

inbisât idüp reh-âverd-i fütûh-ı celîle ile mülâzemet-i südde-i sidresâya resîde olduğda şehin-şâh-ı refref-serîr-i memâlik-i ‘illiyyîn âfitâbvâr hay-me-i âsmân-ıqadr¹-ı celâllerinden [B 194] huţuvât-ı ikrâm ile istikbâle tulû‘ buyurup dūşizegân-ı mu‘anber tutuķ-ı ħarîm-i behişt ħamyâze-keş-i ħasreti olan bâzû-yı dil-cûy-ı iltifâtları ile der-âgûş buyurdılar ve mevrîd-i zülâl-ı ‘inâyet² olan leb³-i mu‘ciz-feşânları ile miyâne-i bādâm-ı dü çeşmin şekeristân-ı büse-i maĥabbet idüp piste-i nemgînlerinden bu güne kıand-rîz-i ħande-âmîz oldılar ki ⁴يا علي قد بلغني نبأك المشكور وصنيعك المذكور rivâyet-i uĥrâda “Yâ Alî ibrîz-i mesâ‘î-i pesendide ve ĥidemât-ı [M 127a] ħamîdeñ sezâ-yı sikke-i rîzâ-yı peygamberânem olmışdur.” buyurdılar. Bu mu‘amele-i germ-â-germ-i nevâziş [A1 145a] ü iltifât bürme-i zâmîr-i Mür-tazavî’ye mâye-i ġaleyân-ı şevķ olmağın reşĥât-ı girye-i meserret kenâre-i ser-pûş-ı ecfânından seyelân eyledi.

Beyt:⁵ Her⁶ kıatre-i kemînesidür dürr-i şâhvâr
Ol⁷ girye kim teraşşûĥ ide lutf-ı yârdan

Ĥazret-i fahrrü’l-‘âlem şalla’llâhü te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem “Yâ Alî bu gir-ye-i neşât mıdır, yohsa girye-i endüh mıdır?” diyü istikşâf-ı sırr-ı zâmîr buyurduķlarında “Ĥâşâ yâ Resûla’llâh

Rubâ‘î:⁸ Olmaķda vezân nesîm-i cân-baĥş-ı ĥuzûr
Oldı keder âyîne-i kıalbümden dūr [A2 166a]
Ser-cûş-ı neşât-ı şevķden olmışdur
Her müy-ı ten-i nizâr⁹ mîzâb-ı sürûr

Ĥâlâ pîrâye-i siyeh-rişte-i müjġānum olan kıatarât-ı mürvârîd-i sirîşk idrâr-ı tîre-mîġ¹⁰-i ĥüzñ ü endüh degül, fevvâre-i nüzhet-kede-i şevķ u me-

1 âsmân-ıqadr -M

2 ĥasreti olan bâzû-yı....zülâl-ı ‘inâyet -A1

3 leb -M

4 Ey Ali, teşekküre layık haberin ve yapmış olduğun o iş bana ulaştı.

5 Beyt: Rubâ‘îyye M

Mef‘ûlü Fâ‘îlâtü Mefâ‘îlü Fâ‘îlün

6 Her: Bir M

7 Ol -A2

8 Rubâ‘î: Beyt A1

Rubâ‘î, Ahreb ; Mef‘ûlü...

9 nizâr: zâr M

10 mîġ: men‘ A2

serretür. Yâ Resûla'llâh gencür-ı hıẓâne-i şefâ'at-ı 'uzmâ ve şehryâr-ı erike-ârâ-yı risâlet-i kübrâ olan zât-ı 'âlî-cenâbuñ ki kâffe-i kâ'inât rûz-ı hevl-en-gîz-i rüstâ-hîzde leb-i gevher-bâruñdan nîm-cünbiş-i şefâ'ate dil-beste ve 'âmme-i tevâyif-i maḥlûkât 'arşa-i müznib-sûz-ı 'araşâtda sevdâ-yı kemter-nigâh-ı ḥimâyetüñ ile dil-ḥastedür. Sükkân-ı kıbâb-ı mülk ü melekût tufeyl-i vücûduñ ve kuṭṭân-ı zevâyâ-yı nâsût ü lâhût rîze-çîn-i suḳâta-i cûduñdur. Bu çâker-i kemterinüñ perverde-i sifâl-i 'acz ü nâ-tüvânî olan berg-i sebz-i ḥizmet-i muḥaḳḳarânesin şâyân-ı şâmme-i teşekkür ü irtizâ buyurasız da şimdi serâçe-i derûn-ı maḥzûnum tâbnâk-ı âfitâb-ı feraḥ olmayup ne zamân olsun, yâ bu 'abd-i kemterin¹ ser-mest-i raḥîḳ-i meserret olmayup kim olsun?"

Beyt:² Ğonce-i ḥâṭırumı itdi nesîm-i luṭfuñ
Ṭabaḳ-ı verd-i muṭarrâ gibi ser-püş-endâz

diyü eczâ-yı cevâba şîrâze-bend-i âdâb olıcaḳ cenâb-ı ḥulâşatü'l-verâ şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem bu vech ile tevḳî'-keş-i menşûr-ı beşâret oldılar ki "Yâ Alî, saña pîrâye-i ser-i isti'dâd olan tenhâ benüm [M 127b] şeh-per-i 'anḳâ-yı bâlâ-pervâz-ı rızâ³-yı peygamberânem degül, belki [A1 145b] müretteb-i kâr-ḥâne-i hestî ve âferinende-i 'avâlim-i bülendî vü pestî Ḥâzret-i Ḥudâ-yı zû'l-celâl ve ğaniyy-i bî-ihmâl cellet 'azametuhû [A2 166b] ve bi'l-cümle rusûl⁴-i melâ'ik-i kirâm 'aleyhimü's-selâm ḥil'at-i kevneyn-bahâ-yı rızâları ile dūş-ı istihḳâkuñ teşrîf⁵ eylemişlerdür."

Beyt:⁶ Zihî sa'âdet-i 'uzmâ-yı şüret ü ma'nâ
Ki destine şunıla hüccet-i rızâ-yı Ḥudâ

1 bu 'abd-i kemterin: kemterin bu 'abd B

2 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

3 rızâ -M, A1

4 rusûl -M

5 teşrif: pîrâye M, B

6 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Nigâşte-i muhâsibân-ı defter-hâne-i âşârdur ki fahrûl-mürselin ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm hazretleri ferdâ-yı rûz-ı pîrûz-ı fethe Hîşâr-ı Kamûş’a şeref-resân-ı huzûr olup Kinâne bin Ebî’l-Huqayk’ı ki ıqlîd-i fatk ü ratk-ı umûr-ı Hayber vâ-beste-i hall ü ‘akd-i taşarrufı idi. İstâde-i mevķif-ı hîţâb idüp gencîne-i Ebû’l-Huqayk¹’dan ki meşhûn-ı şandûka-i tevâtür idi, istikşâf buyurdılar. Cevheriyân çâr-sü-yı eĥâdiş-i genc-i ma’hûd tahķikinde bu vech ile fûrûzına cünbân-ı kırtâs ü qalem olmışlardır ki evâ’il-i ĥâlde mele-i yek-post bize² envâ’-ı zer ü zîver ve silk-i ‘uķûd-ı dürr ü cevher idi ki perdegîyân-ı ekâbir-i Ümmü’l-Kurâ ba’zı ĥaşr³ ü sûr vukû’ında irsâl-i mürâhene ile isti’âre iderler idi. Ebu’l-Huqayk’uñ nev-be-nev mezâķı eşer⁴-i i’tilâsı gencin daķı tûde-i mâh⁵ gibi rûz-efzûn itmegin ĥavâşıl-ı zûrûfa ‘adem-i güncâyışden tebdîl-i enbân-ı gûsfend ve çermîne-i gâv iderek postin-i şütürde ķarâr itmiş idi. Kinâne cevâb-ı seyyidü’l-ebrârda genc-i ma’hûdı mühimmât-ı kârzâr ve tefriķa-i rûzgâra şarf eyledüm diyü gürîhte-i girîve-i ĥilâf olduĥundan ĥayrı yemîn-i dîrûĥ-âmîzi daķı imzâ-yı nemîķa-i nâ-şavâb eyledi. Cenâb-ı ĥayrû’l-verâ “Yâ bu kâh-rîze-i maķâlûñ zımnından çirk-âbe-i ĥilâf zuhûr iderse nâĥun-ı ser-tîz-i şîmşîr gerden-i ĥayâtîñuzdan fekk-i rişte-i emân itmesin mi?” buyurduklarında bu tavķ-ı saĥt-nişîn-i [A2 167a] şurķa teslîm-i i’tâķ-ı rîzâ eylediler. Secâde-pîrâ-yı şerî’at-ı ĥarrâ ‘aleyhi’ş-şalavâtü’l-verâ hazretleri bu⁶ ķavl üzre [A1 146a] ĥazret-i şeyĥayn-i mûkerremeyn Cenâb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtażâ’yı raķam-pîrâye-i ķabâle-i şehâdet buyurup a’yân-ı Yehûd’dan daķı [M 128a] on neferi nigâşte-i cerîde-i iştihâd buyurdılar. Ol ĥilâlde ‘âķîbet-endîşân-ı Ĥayber’den birisi perde-i hemsde “Yâ Kinâne andan tersânüm ki ‘alâķa-i emvâl saña naķd-ı âmâde-i emândan daķı mâye-i ĥarmân ola. Silsile-i şart mün’aķid olmadan mâl-i ma’hûd mazbûţ-ı maĥzen-i taşarrufuñ ise yâĥûd cäsûs-ı müteĥayyile-i şu’uruñ maķâmından ĥâber-dâşte ise ketm itmeyüp fedâsını bahâ-yı metâ’-ı nâ-yâb-ı ĥayât itmegi sermâye-i sûd ‘add eyle. Yoķsa lâ-şekk cânib-i âsmândan münhiyân-ı ĥayb-ı Muĥammedî vâķîf-ı desî-

1 Ebû’l-Huqayk: re’y-i tahķikden M

2 bize: pere A1

3 ĥaşr: çeşn A1

4 mezâķı eşer: merâķî-i şervete A1, A2

5 mâh: mâr A1

6 bu: bir A1

se-i rāz iderler de sonra saña siyāhī-i rū ‘ilāve-i helāk olur.” diyü nîk-h‘āhā-ne tahrîk-i dehân-ı nuşh¹ eyledükde hemân kâse-i çirk-âbe-i cebinin pür-mevc-i kerh-i gâzab idüp cevâb-ı cühûd²-ı cühûdâne ile mażîk-i inkâr ü ısrârda istikrâr eyledi. Ammâ perverdigâr-ı ‘âlem habîb-i muhteremin berid-i mesîre-i melekût-ı vesâţeti ile ol gıyâbe-nişin-i kitmân olan genc-i pinhândan âgâh eyledi. Kavl-i âherde ber-güzide-i âferîniş ‘aleyhi’s-selâm birâder-i [B 196] Kinâne Şa‘lebe bin Ebi’l-Huqayk’dan istiḥbâr-ı ḥâl-i māl buyurduklarında bu vech ile ber-dâşte-i ‘urzagâh-ı celâl eyledi ki “Benüm daḥı meş‘ale-i vuḳûfum efrûḥte-i ṭarîk-i taḥkîk degüldür. Ancak bu kardarca cilvegâh-ı peyk-i mazannemdür ki Kinâne ekser-i aḥyânda Hişâr-ı³ Naṭât’da vâkı‘ fülân ḥarâbe eṭrâfında mâr-ı gencine gibi [A2 167b] gerdişden ḥâlî degül idi. Ol mevâkı‘-ı mazânn gâvîde-i ma‘âvil-i tefahḥuş olinsa câ‘iz ki bir maḥalden ser-zede-i zuḥûr ola. Binâ-ber-in Zübeyr bin el-‘Avvâm raḍiya’llâhü ‘anh mevķi‘-i ma‘hûdda me’mûr-ı kâviş buyurılmağın eshel-i vücûh üzre râz-ı sebûk-serân-ı heveskâr gibi nümâyân olup rûḥ-ı Kârûn’a vesîle-i hırâş-ı tâze oldu.”

Beyt:

تهی کردند آن جایی که زر داشت
که تخم افشاند بر خاک و که برداشت⁴

[A1 146b] Pes Yehûd-ı Ḥayber’ün peyvend-i di‘âme-i şart itdükleri ḥibâle-i şartda ‘uḳde-i ḡadr vuḳû‘ı ser-i bî-sāmânlarından ref‘i sāyebân-ı emân itmegın cenâb-ı eşrefü’l-verâ Kinâne’yi Muḥammed bin Mesleme’ye teslim buyurup seng-i âsiyâ-yı sitem ile ser-geşte⁵-i beyâbân-ı fenâ itdüğü birâderi Muḥammed bin Mesleme’ye kışâşen [M 128b] Kinâne’nün daḥı çirk-âbe-i ḥûnı nâvdân-ı şimşirden icrâ olındı.

1 nuşh -M

2 cühûd -M

3 Hişâr -M

4 Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe‘ülün

İçinde altın olan yeri boşalttılar. Yere kim tohum saçtı ve kim topladı.

5 ser-geşte: sirişte M

Beyt¹

بزر مقدور بودش جان خریدن
 بدینسان گوهری ارزان خریدن
 ولیکن خستش فتوی چنین² داد
 که زر در خاک باشد عمر بر باد³

Baḳıyye-i Ḥayberiyān şāyeste-i helāk olmuşlar iken zīr-i tüḡ-i mü'minīnden⁴ ruḥşat-ı güzār erzānī buyurılıp ḳārūre-i bed-būy-ı ḥayātların şadme-i seng-i bevārdan 'afv eylediler. Ancak nisvānı pā-beste-i ḥalḥāl-i sebī eylediler.

Cem' ü Takṣīm-i Ġanāyim-i Ḥayber*

Ḥāme-girān-ı cerā'id-i āşār-ı nebevī rādde-keş-i ta'yīn olmuşlardır ki ḥazret-i seyyidül-'Arab ve'l-'Acem şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem Fervet bin 'Amr-ı Beyāzī⁵ raḍıya'llāhü 'anhı cem'-i ġanāyim-i Ḥayber'e ta'yīn buyurmağın aḳsām-ı aḳmişe vü emti'a vü esliḥa ve in'ām ü eṭ'imeyi ber-āverde-i şaḥn-ı Naṭāt [A2 168a] eyleyüp nāf-ı günbed-i sipihre sāyide olacak mertebe ḥırmen-ı emvāl ü erzāk ferāhem eylediler. Emr-i 'ālem-muṭā'-ı nebevī üzre münādiyān-ı refī'ü's-şadā عار الغلول فإن المخيط ادوا الخياط والمخيط وشنار ونار يوم القيامة ومن آمن بالله واليوم الآخر لا يسق بمائه زرع الغير ولا يطأ وشنار ونار يوم القيامة ومن آمن بالله واليوم الآخر لا يسق بمائه زرع الغير ولا يطأ mesāmi'-i aşḥāba ḍarb-ı meş'ale-i intibāḥ itmegin eyyām-ı kārzārda ḥide-i dest-i intihāb olan eşyāyī süzen-den rişteye varınca endāhte-i mecmū'a-i Beytül'-māl eylediler. Ḥāşiye-i metn-i rivāyetdür ki Kerkere nām bir 'abd-i rū-siyeh-i zencī-nejād ki hengām-ı ḥarekāt-ı seferiyyede raḥl ü metā'-ı nebevī anuñ süpürde-i 'uhde-i muḥāfazası olduğundan ġayrı evḳāt-ı [A1 147a] muḳātelâtıda daḥı 'inān-ı yek-rānları girifte-i ser-pençe-i muḥāreseti idi. Ol [B 197] eşnāda kilim-i

1 Nazmın tamamı -A2

2 fetvā çünin: fetvā-yı cān M

3 Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

O canı altınla satın almak takdir edilmişken, böyle bir cevheri ucuza satın aldı. Ama onun cimriliği böyle bir fetva verdi ki, altın toprağa düşsün, ömür de berbat olsun.
 şiir -A2

4 mü'mininden: minnetden A1

* Başlık: M 128b, A1 146b, A2 167b, B 196

5 Beyāzī -M

6 Ganimet olarak elinize geçen iğne-iplik dahi olsa teslim ediniz. Çünkü ganimetten mal çalmak kıyamet günü, rezalete ve ateşe sebebiyet verir. (Mālik bin Enes, *el-Muvatta*, C. 1, s. 359)

siyeh-tār-ı bedeni tîre-genc-i dehlîz-i mezârda mefrûş olmağın cenâb-ı setîre-şinâs-ı ‘âlem¹ ‘aleyhi’s-selâm anuñ emrinde “Hâlâ nişîmen-gîr-i aḡ-keristân-ı nîrândur.” diyü ta’yîn-i mekân buyurdılar. Aşḡâb-ı kirâm müte‘accibâne bār-hâne-i faḡîrânesin tefahḡuş itdüklerinde ḡable’l-ḡasem bir köhne-kilim-i peşmîni ber-dâşte-i dest-i cesâret² itdüğü müte‘ayyin oldu. Ve yine aşḡâbdan birisi ol ḡilâlde râḡile-engîz-i beyâbân-ı fenâ olmağın ‘allâme-i kütüb-h’ân-ı serâ’ir³-i [M 129a] dü serâ ‘aleyhi efḡalût-teḡâyâ anuñ taḡte-pâre-i sâḡil-zede-i tâbüti üzre mevc-engîz-i şaff-ı şalât olmadan tecâfî buyurdılar. Aşḡâb-ı kirâm bu ḡâletden laḡme-hûrde-i ḡûfân-ı ḡayret olup ḡikmetinden pürsân olduklarında “Ġanîmete itḡale-i dest-i cür’et [A2 168b] itmişdür.” diyü keşf-i serîre-i ḡâl buyurdılar. Anuñ daḡı terekesei güzâşte-i enâmil-i tefahḡuş olduḡda dü dirhem ḡıymete nâ-erzende mühre-i çendî âverde-i dest-i yaḡîn itdükleri *Ravzatü’l-Aḡbâb*’da ḡâme-zede-i Cemâle’d-dînü’l-muḡaddisdür. Mâ-ḡaşal envâ’-ı ḡanâyim-i ḡayberiyân ki aḡsâm ü a’dâd ü erkâm ve zirâ ü mikyâl ü mîzân ihâḡasından bâlâter idi, ifrâz-ı ḡams-ı şer’iden şoñra râḡil⁴ ü rākibe nisbet efrâd ü teḡniye mürâ’âtı ile beyne’l-müslimîn taḡsîm buyurılıp tedâvî-i marazî vü cereḡâyâ ta’ahhüd iden ‘acâyiz-i ḡabîb-nihâduñ daḡı dîk-i ümîd ve ḡârûre-i âmâllerin ḡişse-i vâfiye ile mâl-â-mâl eylediler. Ve ḡams-ı ḡaş-ı nebevîlerinden zümre-i Zî’l-ḡurbâ ki fûrûḡ-ı şecere-i neseb⁵-i kerîmleri olan Benî Hâşim ve Benî ‘Abdu’l-muḡḡalibdür, nâ’il-i müntehâ-yı âmâl buyurdılar.

Beýt:

افاضة كرمش در جهان بود ساری
بدان روش كه بگلشن⁷ اثر كند باران

[A1 147b] Cemâhîr-i biḡâ’a-gîrân-ı çâr-sü-yı âşâr ittifaḡı bu mādde üzre şâbitdür ki fûrû-mânde-i tengnây-ı zarûret ü ihtiyâc olan mü’minîn-i faḡr-âyînüñ mî’de-i faḡalarına ḡanâyim-i ḡayber mâye-i şib’ olup ba’d-ez-în her biri nâ’il-i derece-i şervet ü yesâr oldılar. İmâm-ı Buḡārî raḡmetul-

1 ‘âlem -M

2 cesâret: cera’et A2

3 serâyir: serâperde M

4 râḡil: râcil A1, A2

5 neseb: nisbet A2

6 **Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün**

Yaḡmur gül bahçesine nasıl etki ediyorsa, onun cömertliğinin bereketi de dünyayı öyle etkiliyordu.

7 be-gülşen: der-ezhâr M

lâhi ‘aleyh Şaḥîḥ’inde¹ ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer raḍıya’llâhü ‘anhümâdan ما
 2 haberin çekîde-i ḥâme-i eṣer eylemişdür. Merâbi‘-i
 nazîre-i eṣerde mülteḳâ-yı nehreyn-i şâfter-i ḥaberdür ki rûz-ı neṣât-en-
 düz-ı feth-i Ḥayber ki ‘idü’s-surûr-ı rûze-keşân-ı miḥen idi, tamâm ḳulûb-ı
 ḥumât-ı İslâm neṣ’e-i kâm ile şâd-kâm [A2 169a] ve cerâyih-i âlâm-ı eyyâm
 merhem-i elṭâf-ı İlâhî ile leb-beste-i iltiyâm olduḡı ḥâletde idi ki

Nazm:³

نماند شاهد کاری و رای پرده غیب
 که روگشاده نیامد بجلوه گاه ظهور
 هر آن مراد که دست هوس⁴ بان نرسد
 بیچشم حسرتیان بی تعب شود منظور⁵

ya‘nî şâḥsâr-ı ümîd bâr-âver ve gülbün-i maḳşûd ḡonce[M 129b]-perver
 ḳarâbe-i neṣât zülâl-i meserret ile [B 198] memlû ve cûy-ı murâd pîrâ-
 men-i gül-sitân-ı âmâlde teşne-cû olduḡı hengâmda nâ-gâh dest-i ‘inâyet-i
 miftaḥü’l-ebvâb bir ṭaraf-ı nâ-me’mulden daḡı derîçe-i meserret-i uḥrâya
 güşâyış virüp ‘arâyis-i emânî-i ḡayr-ı ma‘hûda cānib-i nâ-mütevaḳḳî‘den
 cilve-i ḡayr-ı mükerrer ile hırâma âḡâz eyledi. Netîce-i muḳaddemât bu ki
 iḳtîzâ-yı taḳallübât-ı rûzgâr ve istilâ-yı sefehḳarân-ı küffâr ile pânzde sâle
 müddetden berü ḡayret-kede-i zulmet-âbâd-ı Ḥabeş’de pâ-beste-i dām-ı
 ıztırâr olan muḥâcirîn-i miḥnet-âzmâ ki birâder-i Ḥayder-ı Ğalib Ca‘fer
 bin Ebî Ṭalib ve Ebî Mûsâ el-Eş‘arî ve on altı nefer muvaḥḥid-i raşînü’l-ı‘-
 tiḳâd ve çend nefer mü‘minât⁶-ı muḥâcirât ki esāmîlerin muṭavvelât-ı
 basîte ḥâvidür. Reh-âverd-i ḥasret çend sâle-i cān-sûz ile ki dehenleri le-
 b-rîz-i [A1 148a] maḳâlât-ı şükr ü şikâyet ve dîdeleri ḳatre-çekân-ı ḥûn-â-
 be-i miḥnet ü meserret zâ‘ıḳaları dimâḡ-ı endûde-i zehr ü nebât ve dilleri
 lezzât-âzmâ-yı ḥamîm-i caḥîm-i hicr ve raḥîḳ-i na‘îm-i mülâḳât hey’et-i

1 Şaḥîḥ’inde: gencîne-i M

2 Hayber fethedilene kadar karnımız doymuş değildi. (Daha evvel yiyecek bir şey bulma hususunda zorlanıyorduk.) (Buhârî, *Megâzî*, 36)

3 Nazm: Beyt A1, B

Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

4 heves: keşi A1

5 Gayb perdesinin arkasında bir muradın şahidi kalmadı. Çünkü yüzü açılmış olan (sevgili) gösteriş yerine gelmedi. Hiç kimsenin elinin erişmediḡi her bir murad, hasret çekenlerin gözüyle zahmetsiz görülür.

6 mü‘minât -M

endüh-zede-i neşât-âmîz ile girye vü haneleri hem-düş ve teşekkî vü teşekkürleri hem-âgûş,

Beyt li-mü'ellifihî:¹ Minnet Hudâ'ya irdi firâku'n nihâyete
Şükr-i vişâl virmedi nevbet şikâyete

mağâli ile meclis-i kudsiyü'n-nizâm-ı risâlete çehre-sây oldılar. İbn Hişâm 'aleyhi'r-raḥme [A2 169b] zemzeme-perdâz-ı nağme-i rivâyetdür ki cenâb-ı seyyidü'l-ümem maḳdem-i muhâcirinden fâ'iz-i müntehâ-yı merâtib²-i sürûr olup 'ammi-zâde-i âzâdeleri³ Ca'fer raḳıya'llâhü 'anhu'n miyâne-i dü didelerin büsegâh-ı leb-i şefâ'at-penâh buyurup kemâl-i **مَا أَدْرِي أَنَا بِأَيِّهَا**⁴ mürvârîdîn ṭabaḳ-ı yâḳût-fâm-ı la'l-endâz-larından⁵ tehniyetü'l-ḳudüm-ı Ca'ferî'ye nişâr buyurdılar. Ve çâşnî-gîr-i elṭâf-ı Rabbânî pîş-nihâd-ı ğuzât itdüĝi süfre-i celilü⁶n-ni'am-ı ğanâyim-den 'amme-i muhâcirîn-i Hâbeşe'yi daḳı ḥişşe-i müşâ'abe ifrâz ile vâşıl-ı nişâb-ı ğanâyim⁷-i mevfûre⁸ buyurdılar.

Tesmîm-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hâzret-i Fahrü'l-Enbiyâ 'Aleyhi Efdâlü't-Tehâyâ*

Nevâle-ĝüşân-ı müsâfir-kede-i âşâr bu siyâḳ üzere tertîb-i simât-ı aḥbâr eylemişdür [M 130a] ki bihterîn-naḳş-ı kâr-nâme-i kâ'inât u evvelîn-saṭr-ı kütüb-hâne-i mevcûdât 'alehyi ecemelü't-taḥiyyât

1 Beyt li-mü'ellifihî: Beyt M, A2 -A1

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

2 merâtib -M

3 'ammi-zâde-i âzâdeleri: 'ammi-zâdeleri M

4 Ben, hangisine en çok sevineceğimi bilmiyorum. Hayberin fethine mi yoksa Cafer'in gelişine mi? (İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, C. 5, s. 5)

5 -endâzlarından: âbdârlarından A1

6 celil: cezil A1, A2

7 ğanâyim: ĝinâ A1, A2

8 mevfûre -A1, A2

* Başlık: M 129b, A1 148a, A2 169b, B 198; Tesmîm-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hâzret-i Fahrü'l-Enbiyâ Muḥammed Muştafâ-râ Şallallahü Te'âlâ 'Aleyhi ve 'Alâ Âlihi ve Şahbihi Ecma'in A1, Tesmîm-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hâzret-i Fahrü'l-Enbiyâ 'Aleyhi's-selâm A2

Nazm:¹ Mekkî-i Yeşrib-mekân seyyid-i âhir zamân
 Maḥrem-i sırr-ı nihân hâdî-i râh-ı hüda
 Hem-nefes-i rûḥ-ı kıuds der-i ḥalavât-ı hafî
 Hem-sefer-i Cebrâ'îl ber-derecât-ı 'ulâ

ya'nî cenâb-ı seyyidü'l-enbiyâ 'aleyhi's-selâm ḥazretleri bir gün yine Hısn-ı
 Kamûş'ı maḥdem-i kerîmleri ile hem-pâye-i sipihr-i zâtü'l-burûc buyur-
 mışlar idi ki ser-bâfte²-i şimşir-i Ḥayderî olan Merḥab'ın duḡter-i birâderi
 [A1 148b] ve Sellâm bin Mişkem'ün hem-ser-i bed-âḡteri Zeyneb binti
 Ḥâriş-i Yehüdî ki dik-cüşân-ı ser-fitne-i rûzgâr ve mekkâre-i mekr³-âmûz-ı
 'acâyiz-i ḥilekâr âmîzende-i sıfâl-i rîv ü renk [B 199] ve efrûzende-i nevâ-
 yir-i füsûn ü nîreng [A2 170a]

Beyt li-mü'ellifihî:⁴ چرخ کردان مفاصد ریسمانتان حیل
 خانه زاد ساحریت پیرهن دوز فسون⁵

bir bed-kâr idi, enbânçe-i keder-ḡîz-i sînesinde kîne-i seyyidü'l-mürselîn
 muzmer olmağın ol nâzûk-mizâc-ı mihmân-ḡâne-i âferîniş şalla'llâhü 'a-
 leyhi ve sellem cenâbına bir takrîb ile izâḡa-i zehr-âbe-i intikâm da'îye-
 si ile mutaraşşıd⁶-ı hengâm-ı furşat idi. 'âḡibet ba'zı vesâyet-i efvâh ile
 istirâḡ-ı desîse-i ḡâl itdi ki cenâb-ı faḡr-i enbiyâ⁷ 'aleyhi's-selâmün a'zâ-
 yı lühûmından ḡuşṡ-ı şâta ve dūşîne meyl-i ḡâḡır-ı ḡaḡirleri efzûndur. Bir
 büzḡaleyi büryân-ı tennûr-ı fitene tâb eyleyüp ser-â-pây a'zâsın şüste⁸-i
 zehr-âbe-i zâ'ḡa-sûz eyledi. Ammâ ketf ü zirâ'ına a'zâ-yı sâ'ireden efzûn
 işrâb-ı zehr-âb idüp hengâm-ı namâz-ı şâmda ber-resm-i hediyye meclis-i
 melâ'ik-ḡidem-i risâlete işâl⁹ eyledi. Aşḡâb-ı kirâmdan bir cem' ḡâle-bend-i
 encûmen-i ḡamer-tâb-ı nebevî bulunmağıla ba'de's-şâlât pîrâmen-ḡîr-i pîş-

1 Nazm: Secî' A1

Rubâ'î, Ahreb ; Mefûlü...

2 -bafte: -bâḡte A1

3 mekkâre-i mekr: mekkâre-i mekkâre M, A2, B

4 Beyt li-mü'ellifihî: Beyt M, A1, A2

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

5 Fesatlıkların çarkını döndüren, hilelerin kuvvetli ipi, büyücülük evinin çocuğu, efsun gömleği diken...

6 mutaraşşıd -A2

7 enbiyâ: kirâm B

8 şüste: ḡişe B

9 işâl: irsâl M

h^ıân-ı nevâl oldılar. Seyyidü'l-enâm 'aleyhi efdalü's-selâm şât¹-ı meşûbe-i mesmûmenün gûşt-pâre-i zirâ'ından bir loğma dehân-ı müteyemmenlerine vaz' idüp muzğa mübâşeret buyurdıklarında der-nefes yine ihrâc idüp² huzzâra³ “Bu nevâle-i nâ-güvârdan ref'-i yed eyleñ ki هذا العظم ليخبرني أنه مسموم⁴ kelâm-ı hikmet-encâmı ile tenâvülde taḥzîr [M 130b] buyurdılar.” Kezâ fî Ma'âlimi't-Tenzîli ve'l-İktifâ⁵ Ammâ Bışr bin el-Berâ' raḍıya'llâhü 'anh ḳable't-taḥzîr bir loğma-i telḥ-i dimâğ-süzı maḍğ itmiş bulunmağla i'âdesi daḥı nâ-mümkin olmağın “Yâ Resûla'llâh ḥîn-i tenâvülde loğma-i ma'hûdeden ihsâs-ı kerâhiyyet itmişdüm. Ammâ mürâ'ât-ı [A1 149a] [A2 170b] âdâb⁶-ı meclis-i muḳaddes baña def' itmege gelü-gîr oldı.” didi. Henüz meclis-i ref'î'den ḳıyâm itmedin güne-i 'ârızı gâḥ sebz ve gâḥ siyâh olup bir sâ'at geçmeden telḥ-âbe-i helâhil-i ḳatıl ile ser-çeşme-i cân-ı şîrîninden dest-şüy-yı ḥayât oldı. Raḥmetu'llâhi 'aleyh

وأما بشر فأساغها وأما رسول الله صلى الله عليه وسلم فلفظها ومات بشر بن
kezâ fi'l-Müntekâ ve'l-Hamîs. البراء من ساعته التي أكل⁷

Seyyid-i ins ü cân şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ol füsûnger-i mekr-endüzü pîşgâh-ı celâllerine ihzâr idüp bu mu'âmele-i bed-kârânesinün bevâ'is-i ictirâsından istikşâf buyurdılar. Ol selîḩa-i bî-şerm şehrah-ı i'tirâfdan giri-ve-i inkâra gürîzân olmayup bî-bâkâne ser-girift-i râh-ı cevâb oldı ki “Râst budur ki peder ü 'amm ü şevherüm ser-cümle sizün ḳaṇṭara-i şimşiriñüzden râh-ı fenâya güzer itmeleri ile âteş-i kîn bu dîk-i intikâm iglâsına bâdî oldı. Lâkin bu mülâḩaḩa ile ki eger da'vâsı ḩâşâ fûrûğ-ı şıdḩdan 'ârî ise cihâniyân gâ'ile⁸-i istilâ[B 200]larından vâreste olsunlar. Ve illâ iddi'â-yı nübüvvetde mânend-i şubḩ-ı şânî-i şâdıḩ-nefes ise lâ-şek cânib-i İlâḩîden iḳâḩ ü iḩbâr olunmamaḩ muḩâldur. Ve ḩâlâ baña mütebeyyin oldı ki sen nebiyy-i ḩaḩḩânî ve te'yîd-kerde-i sübhânî peygamber-i râst-ḩabersin.” diyüp binâ-yı ref'î'ül-erkân-ı İslâm'a ilticâ eyledi. 'Ulemâ-yı fenn-i ḩadîḩ

1 şât: şân A2

2 idüp: eyleyüp M, buyurup A1

3 huzzâra -A2

4 Bu kemik bana zehirli olduğunu söyledi. (İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, C. 4, s. 309)

5 *Mealimi't-tenzîl ve el-İktifâ* da da böyle geçiyor.

6 âdâb: adam M

7 Bışr lokmayı yuttu ancak Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem ağzındaki lokmayı dışarı çıkardı. Bışr bin Berâ lokmayı yuttuğu vakit vefat etti.

8 gâ'ile: 'âliye M

rahîmehumullâh hâzerâtından¹ bu mâddede rivâyeteyn-i mütehâlifeyn mestûr-ı mütûn-ı siyerdür. Bir fırka şüret-i kıtlin tahkîk itdükdên mâ'adâ şulbın dağı ilâve-i tahkîk² [A2 171a] itmişlerdür. Fırka-i uhırâ dağı cânib-i 'afvı tercîh idüp bir fırka dağı tevfiğ-i beyn'e-r-rivâyeteyn tarîkasın ihtiyâr itmişlerdür. Bu vech ile ki ahz-ı intikâm münâfi-i şîme-i kerîme-i seyyidü'l-enâm olmağın kendi nefsi-i kerîmlerine olan sû'-i [M 131a] kaşdı mücâzâtında meslek-i 'afvı ihtiyâr idüp³ [A1 149b] ancak Bîşr radıya'llâhü 'anh kışâsen zebân⁴-ı zehr-âbe-i şimşîr itmiş olalar⁵. E'imme-i Mezheb-i Şâfi'yye'den ba'zı nuñ mâdde-i tesmîimde tecvîz-i kışâş itmelerinin mer-ci'i bu mâddedür, ammâ e'imme-i Hânefiyye ve cumhûr-ı Şâfi'yye şüret-i mezkûrde sedd-i mesâğ-ı kışâş itmişlerdür. Zümre-i evvelinün mesleği üzre rivâyet-i kıtl resîde-i rütbe-i şihhat üzre olduğı taqdîrde siyâsete mahmûl olup hattâ hâşîye-i vâkı'a-i kıtl olan mâdde-i şulb⁶ dağı bu tevcihi mü'eyyeddür. Va'llâhü a'lemü bi-haқиkatı'l-hâl.⁷ Ebî Dâvud rahîmehumullâh Câbir bin 'Abdi'llâh-ı Enşârî radıya'llâhü 'anhdan rivâyet itdüğü üzre nâzenîn-sirişt-i hâne-vâde-i icâd şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem cenâbınun dağı gûşt-pâre-i zehr-endüde⁸-i te'sîrlerinden⁹ zâ'ika-i tayyibelerinde nev'an âşâr-ı tağayyür bedîd olmağın mevlâ-yı Benî Beyâze-i Enşârî Ebû Hind mübâşeret ile kâhil-i tâhirlerinden kırn ü şifre ile ihticâm buyurdılar. Hattâ bu serâçe-i fâniyü't-tarh-ı mecâziden eyvân-ı bekâ-esâs-ı haқиkâta irtihâlleri dağı ol zehr-pâre-i kıtarâtınun tetimme-i te'sîrâtından olduğı kırar-dâde-i nabz-şinâsân-ı fenn-i hadîşdir. İbn İshâk 'aleyhimü'r-raḥme Ebû Dâvud-ı Dâremî radıya'llâhü 'anhümâdan bu müdde'âyı bu vech ile pehlû-zede-i firâş-ı tahkîk itmişdür ki nâzûk-nihâl-i [A2 171b] hadîka-i risâletün beden-i nâz-perverdlerin âzürde-i mihr-cân-ı saḳam¹⁰ olduğı hâletde Ümmü Bîşr bin el-Berâ' kenâr¹¹-ı pister-i istebrâk-ı lihâflarına pâ-nihâde-i 'iyâdet

1 hâzerâtından: te'âlâdan A1, A2

2 tahkîk: taşdik A1

3 idüp: buyurup M, B

4 zebân: reyyân A1

5 itmiş olalar: havâle itmişler M

6 şulb: şalb A1

7 Allah her şeyin halini daha iyi bilir.

8 -endüde: -âbdâr M

9 te'sîrlerinden: eşerinden M

10 saḳam: saḳım A2

11 kenâr: kenâne A2

olmağın bu vech ile mınṭaḳa-güṣā-yı rāz oldılar *ki* **الأوان** یا أم بشر إن هذا bu ḡazā-yı zafer-pīrā-yı nuṣret-medārda ki eşher-i fütūḥāt-ı e‘azz-i mevcūdātdur. Ṭā’irān-ı sebük-pervāz-ı āṣiyāne-i İslām’dan ancak on beş nefer ḳafes-ṣiken-i ḥayāt olup ‘afārīt-i ḡulmānī²-sirişt-i beyābān-ı işrākdan ṭoḳsan [B 201] üç nefer laḡzide-i ḡıyābe-i nīrān olduğu muṣaḥḥaḥ-ı mü’ellifindir. [A1 150a] İttifāḳ-ı e‘imme-i siyer raḥimehumu’llāh üzre Ḥayberiyān ziyā‘ ü ‘aḳār ve dār ü diyārlarından maḥṣūl-dāṣte-i ḥirmān olıcaḳ min ba’d kendilere me’men-i iḳāmet mefḳūd ve [M 131b] medār-ı ta‘ayyūṣ nā-būd olmağıla çend rūz muḳīm-i vādī-i felāket ve müsāfir-i bevādī-i ḥayret olup bi’l-āḥire dergāḥ-ı meḳārim-i sulṭān-ı kevénye ref‘-i nemīḳa-i tazarru‘ ü niyāz eylediler ki kendi mezārī‘ ü merātī‘imüz³ ki ḥālā ḳabāle-i ḳısmet-i ḡuzāta mersūmdur. Zāhiren levāzım-ı ḥizmet-i terbiye ve zirā‘atında müzdverān-ı kār-ṣināsa ṣūret-i ihtiyāc zārūrīdür. Bārī nīme-i maḥṣūlāt ücret-i a’māl olmaḳ üzre bu āveregān-ı bī-ḥānmānı ol ḥidemāta ḳabūl ile vāṣıl-ı ser-menzil-i murād idüp ser-geşte-i beyābān-ı ḥizlān itmegi ṣāyān-ı ṣān-ı mürüvvet görmek binā-ber-īn memleket-ārā-yı meḳārim-i aḥlāḳ ‘aleyhi’ş-ṣalātü ve’s-selām ḥazretleri ser-cūṣ-ı cūy-bār-ı ‘ināyetlerinden [A2 172a] mezra‘a-i āmāllerin sır-āb-ı is‘āf buyurdılar. Zamān-ı ḥilāfet-i Fārūḳiyye dek ol ḥālet üzre istimrārı nıḡāste-i mütūn-ı mufaṣṣalātdur. Ḥāme-i ṣīrīn-ḥarekāt-ı rüvāt meṣṣāta-i çehre-nigār-ı ‘arāyis-i maḳālātdur ki Ṣafīyye bintü Ḥuyey bin Aḥṭab ki mülāḥaza-i nāmūs-ı ḥarīm-i nübüvvet sāḥa-i meydān-ı cemālinde kümeyt-i siyeh-sāḳ-ı ḳaleme ṣıḡāl-i mümāna‘atdur. Şebistān-ı ḥarem-⁴gāḥ-ı Kināne’de henüz ‘arūs-ı se ṣebe idigi aḳsām-ı sebāyādan Diḥye-i Kelbī raḍıya’llāhü ‘anhuñ sehmīne müte‘ayyin olmuş idi. Rivāyet-i uhṛāda Diḥye cenāb-ı bālā-niṣīn-i kerem-ḥāne-i icād şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinden hengām-ı teyessür-i fütūḥda bir perestār ‘aṭāsına niyāzmend olmağın dest-i niyāzın ser-rişte-i va‘de-i vefā der-ḳafāya rabṭ buyurmuşlar idi. Binā-ber-īn hengām-ı fethde Diḥye raḍıya’llāhü ‘anh tezkīr-i incāz⁵

1 Ey Bişr’in annesi, şimdi oğlunla beraber Hayber’de yediğimiz şeyin şahdamarına verdiği sızıyı hatırladım. (İbn Hişām, *es-Sıretü’n-Nebeviyye*, C. IV, s. 309)

2 ḡulmānī: ḡulūmāt M

3 merātī‘imüz: merābi‘imüz A1

4 ḥarem: ḥirmen M

5 incāz: icāz M

itmek ile kâffe-i sebâyâ beyninde târ-ı nigâhı kağısının şiken-i gîsûsına beste olursa ihtiyâr itmek üzre mürâhhaş buyurmağın¹ [A1 150b] Dihye icale-i endâze-i nigâh² iderek ‘âkıbet tamgâ-yı nigâhı Şafiyye’nün metâ‘-ı hâtır-rübâ-yı cemâline nakş-beste-i pesend olmuş idi. Ammâ ol hülâlde Şafiyye’nün şükûh-ı kevkebe-i hüsn-i nezzâre-sûzı meclis-i fahrü’l-enâmda zebân-güzâr kılınup hasnâ vü cemîle ve seyyide-i kabîle olduğundan gayrı dürre-i şeffâfe-i zâtı şadef-i bahrü’l-ensâb-ı Hârûn ‘aleyhi’s-selâm cenâbına [M 132a] müntehâ olmağıla zât-ı ‘âlî-neseb-i vâlâ-nişâbıñuzdan gayrı anuñ ile hem-keffe-i [A2 172b] terâzû-yı küfv olıcağ kimse yokdur diyü ber-dâšte-i ma‘raz-ı mu‘allâ kılduklarında³ ihzârına tahrîk-i leb-i irâde buyurdılar. Şâh-bâz-ı bâlâ-pervâz-ı nazarları cemâl-i havrâ endâzında âşiyân-sâz olıcağ yine anuñ bint-i ‘ammi i‘tâsı ile kavlı-ı âherde eme-i uhırâ i‘tâsıyla bir kavle dahı heft ‘avâtık-ı perî-çehre ihsânı ile Dihye’den istirzâ [B 202] buyurdukdan sonra kafes-i âhenîn-bend-i rıkkıyyetden i‘tâkın bezl-i şidâğ buyurup mürâ‘ât-ı şerâyit-i istibrâdan sonra hengâm-ı rücû‘-da merhale-i şahbâda şebistân-fürûz-ı zifâf buyurdılar. Gül-güne-i ‘arız-ı âşârdur ki Şafiyye radıya’llâhü ‘anhâya tülû‘-ı sepide-i fetğden muqaddem bir şebângeh perde-i tāk-ı evvân-ı mişâlde bir şüret-i hoş-reng-i rü’yâ meşhûd oldu ki şemse-i cild-i erzāk-fâm-ı mecmû‘a-i şâm olan bedr-i münîr rivâyet-i uhırâda⁴ âfitâb-ı ‘âlem-gîr şahîfe-i zer-efşân-ı âsmândan müfâriğ olup vişâhü’s-sâdr-ı gül-ruhân gibi kendi kenârında âram-gîr oldu. Şubh-dem bu mir‘ât-ı hikmet-nümâ-yı rü’yâyı recâ-yı şüret-i ta‘bîr ile şevheri Kinâne’nün dest-i şu‘ûrına nihâde eyleyicek hemân Kinâne ebrûların şiken-gîr-i çîn-i gâzab idüp “Beñzer ki sâha-i kılâ‘ımuza sipeh-keş-i istilâ olan sipeh-sâlâra hem-h‘âbe-i izdivâc olmağ sevdâsına heveskâr olmuşsın.” diyüp ruhsâr-ı [A1 151a] gül-girdârını bir vech ile renci’s-gâh-ı lağme-i saht eyledi ki pîrâmen-i nergis-i [A2 173a] vâkı‘a-bîni reng-i kebûd ile sünbülzâr olup⁶ henüz⁷ leyletü’z-zifâfda pîrâye-i kenâre-i muşhaf-ı ruhsârı olan da‘iretü’l-harab-ı didesinün havâlisinde âşâr-ı cedvel-i lâciverdî bâkî ol-

1 buyurmağın: itmegin A2

2 nigâh: nazar A1

3 kılduklarında: kaldukdan sonra M

4 uhırâ: âhîr M

5 renci’s: zeniş A1, A2

6 olup: oldu A1

7 henüz -A1

mağıla cenâb-ı fahrü'l-enbiyâ 'aleyhi efdalü't-tehâyâ hikmetinden istihbâr buyurduklarında Şafiyye vâkı'a-i güzeste-yi mersûm-ı levha-i takrîr eyledi.

Mervidür ki ol şeb ki miftâh¹-ı zücâce-i kâ'inât 'aleyhi ecmelü't-tahey-yât Şafiyye ile halvet-ârâ-yı zifâf olmuşlar idi. Ebû Eyyüb-i Enşârî radıya'l-lâhü 'anh mânend-i âsmân-ı hilâl-âvîz mütevaşşihen bi's-seyf pîrâmûn-ı [M 132b] hayme-i nebevîde tâ-be-şubh pervânevâr vakf-ı gerdiş-i muhâ-reset olmuş idi. Hengâm-ı şehergâhî ol âfitâb-ı evc-i nâz² giribân-ı hayme-den çulû' eşnâsında sâmi'a-i 'aliyyelerin şît-i silâh qar' itmegın kim idüğın istihbâr buyurduğda Ebû Eyyüb-i Enşârî olduğın ber-dâşte-i südde-i 'ulyâ eylediler. Cenâb-ı Ebi Eyyüb'dan ol hareketüñ hikmetin³ istifsâr buyurduğda bu vech ile perde⁴ ber-endâz-ı 'arız-ı râz oldu ki "Yâ Resûla'llâh Şafiyye henüz endek-sâl-i kem-ııred olup ekşer ekâribinüñ sermâye-i hayâtı dest-i fersûde-i dellâl-i tiğüñüz olmağıla me-bâdâ naķışe-i 'aqlına⁵ telhî-i mâtem-i inzimâmı bir hareket-i nâ-çesbâna dilir itmek mülâhazası dağdağa-fermâ-yı mütefekkirem olmağın bu şeb hırâsetüñizi sermâye⁶-iistirâhat-ı dâreyn 'add eyledüm." diyü cevâb virmegin bu gûne nîk-ıh'âhî-i ğâ'ibânesi ser-i zamîr-i münîr-i seyyid-i 'âlemiyâna zerî'a-i inşirâh olup اللهم احفظ أبا أيوب [A2 173b] du'a-yı bî-bahâ-yı icâbet-pezirlerin⁸ müzd-i hizmet-i hırâset buyurdılar. Tûbâ leh meşşâte-i kilki şûret-girân-ı aħbâr [B 203] bu vech ile çehre-perdâz-ı nigâr-hâne-i âşâr [A1 151b] olmuşlardur ki şürübiyân-ı 'aşrdan ser-cerîde-i kabile-i Selemî Haccâc bin 'İlâť ki arâzi-i Benî Süleyym'de südde-i ciger-i zemîn olan ma'adin-i ılâ zîr-i tamğâ-yı taşarrufında idi. Ol eşnâda dâ'ıye-i ticâret ile cânib-i Mekke'ye zimâm-engîz-i cemmâze-i 'azîmet bulunmağın ser-halka-i silsile-i mevcûdât 'aleyhi ecmelü'ş-şalavât hâzretlerinüñ burûc-ı Hayber'de kevkebe-efrûz-ı fütûh olduğın istimâ' itmek ile tınâb-ı bârgâh-ı sa'âdetlerine tevessüle müsâra'at idüp evvelâ bâre-i zamîrine hırâm-keş-i İslâm olduğdan soñra bu vech

1 miftâh: mişbâh A1

2 nâz: nâzûk M

3 hikmetin -M

4 perde: bürde A2

5 'aqlına: ğaffetle M

6 sermâye: mâye M

7 Allah'ım! Peygamberini muhafaza ettiğın gibi Ebu Eyyub el-Ensârî'yi de muhafaza buyur. (İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, C. 4, s. 311)

8 icâbet-pezirlerin -A1

ile ‘urza-dâst-ı niyâz oldu ki “Yâ Resûla’llâh ekşer-i ahâlî-i Ümmü’l-Kurâ baña gerden-beste-i silsile-i zimmet olmağıla şimdi bu çâker-i kemterinün mâyedâr-ı dîn-i mübîn olduğına kesb-i ittılâ’ iderler ise ta’aşsub-ı işrâklarını edâ-yı hûkûka sedd-i mümâna‘at olacağı mütebâdirdür. Âyâ¹ tahşîl-i deķâyîķ-i maķşûd² için idâre-i fevvâre³-i zarâfet ile muķteza-yı maķâm üzre ba‘zı mertebe kelimât-ı maşlahat-engîz tefevvühüne ruhşat erzânî [M 133a] buyurılır mı?” diyü istîzân idicek cenâb-ı hayrû’l-verâ ‘aleyhi eṭyabü’t-tehâyâ daḥı me’zûn-ı maķâlât-ı zarîfâne buyurmağın cânib-i Mekke-i Mükerreme’ye imâle-i ‘inân-ı şitâb eyledi.

Mervîdür ki bed-h‘âhân-ı cenâb-ı [A2 174a] eşref-i ‘âlemiyân olan sebûk-mağzân-ı süfehâ-yı Kureyş ḥazret-i sâlâr-ı kârbân-ı envâr ‘aleyhi’s-selâmün hıṭṭa-i Ḥayber’e ra’yet-keş-i istilâ olduğu günden berü sevdâ-yı ḥaber-i inhizâm-ı İslâmiyân ile her rûz şeniyyetü⁴-l-beyzâda bâcdâr-ı tünd-hûy-ı ḥariş-mişâl vakfe-gîr-i ser-i râh-ı tesemmü‘-i ḥavâdiş olup âyende vü revendenün bâr-ḥâne-i zamîrinden tecessüs-i ḥafâyâ-yı esrâr için siḥ-zen-i zebân-ı ibrâm olurlar idi. Ḥaccâc bin ‘Îlâṭ’uñ daḥı râh-ı Ḥayber’den tevârûdin göricek hemân

Beyt:⁵ Rûy ü çeşmünde nümüdâr beşâset eşeri
Sende vardur var ise kūy-ı murâduñ ḥaberî⁶

[A1 152a] vefķınca “Yâ Ḥaccâc İslâmiyân ile Ḥayberiyân’uñ encâm-ı kârları ne keyfiyyet üzre şüret-pezîr olduğundan ne ḥaber bilürsin?” diyü mânende-i seg ü meges ḥavâlî-i nâķasına ṭanîn-efrâz-ı istiḥbâr oldılar. Ḥaccâc tebessümi dibâce-i şîve-i isrâr idüp⁷ didi ki “Bende olan nigîn-i ḥoş-resm-i ḥaber tamâm engüşterin-i dil-h‘âhuñıza muṭâbîķdur. Tehî-mağzân-ı Kureyş kemâl-i rağbet ü ta‘zîm ile mecma‘-ı e‘âzım üzre⁸ Ümmü’l-Kurâ’ya işâl eylediler.” Vücûh-ı şanâdîd-i müşrikîn Ḥaccâc’a ṭaraf

1 Âyâ: Amma M

2 maķşûd: maḥşûl M

3 fevvâre: mevvâre A1, A2

4 şeniyyetü: būnyetü A1

5 Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlâtün Fe‘îlün

6 Sende vardur var ise: Sendür var ise ger M

7 idüp: iderek A1, A2

8 üzre -M, A1, B

taraf “Yâ Haccâc senden leme‘ân iden gevher-i şeffâf haber-i tâze sermâ-ye-i ârâmunuzı fersûde eyledi. Luţf idüp nihâde-i hâtem-i taşrîh eyle.” diyü niyâzmend olduklarında hemân¹ ser-engüş-ti leţâyifü’l-hayl ile rişte-i hoş-âmed ü istihzâya tâb virüp bu gûne [B 204] gül-deste-bend-i cevâb oldu ki [A2 174b] “Eger hoşka²-i ıttılâ‘umda olan ma‘cûn-ı müferrahtan kemterin-mibla‘asını size izâka itdürsem tâ-be-kıyâmet neşve-i meserretinden hâne-i kulûbuñız pâ-mâl-i ğubâr-ı melâl olmak ihtimâli ber-ţaraf olur. Hâlâ ma‘lûmuñız olsun ki tünd-bâd-ı şadme-i Hayberiyân hürmen-i Muhammediyân’ı pâ-zede-i tefrika-i hezîmet idüp ekşer-i aşhâbını sır-âb-cü-yı şimşir ve ba‘zı ile Muhammed’i esir eylediler. Hattâ [M 133b] bu niyyet imzâ-kerde-i kabâle-i zamîrleridür ki Muhammed’i eşrâf-ı aşhâbı ile Ümmü’l-Kurâ’ya götürüp tîğ-i istilâlarından zaḥm-hurde-i mâtem olan ekâbir-i Kureyş’i daḥı hışsedâr-ı müşâreket-i intikâm itmek ile düş-ı raġbetüñizi³ girân-bâr-ı minnet eyleyeler. Benüm daḥı bu cânibe taḥrîk-i cemmâze-i müsâra‘atdan maḥşûdum budur ki bi’l-cümle zarâyif⁴-i emvâl-i Muhammediyân dest-zede-i târâc-ı Hayberiyân olmağıla zimem-i sükkân-ı Ümmü’l-Kurâ’da olan emvâli serî‘an ferâhem idüp tüccâr-ı eṭrâf müsâra‘at itmezden muḥaddem sehl kıymet ile iştirâda müsâbaḳat eyleyem didi. Hafîfân-ı saḥîf-nihâd-ı Kureyş bu haberden eşkâl-i şüret-bâz gibi [A1 152b] şâdân ü raḥşân olup küçe-be-küçe ve hâne-be-hâne “Yâ âl-i ğâlib müjde-bâd ki ba‘d-ez-în sefine-i murâduñız cüy-bâr-ı dil-h‘âhuñıza cereyân eyledi diyü birbirinün tākçe-i dervâze-i sâmi‘âsın kaṭrân-endüde-i beşâret-i bi-me‘âl eylediler. Bu beşâret zımnında Haccâc’ün daḥı şa‘bû’l-ḥuşûl olan emvâlin resm-i müjdegânî [A2 175a] maḥâmında⁵ cem‘ ü teslimde birbirine müsâbaḳat eylediler. Ammâ⁶ bu haber-i karar-fersâ sükkân-ı Ümmü’l-Kurâ’dan zîr-i dâmen-i hafâda nighdârende-i şem‘a-i imân olan mü‘mininün rûzgâr-ı hayâtın târ idüp her birinün derûnı âteş-i hâne-süz-ı infî‘âl âstînleri Ceyhûnzâr-ı sirişk⁷-i melâl hâne-i ‘Abbâs raḍıya’llâhü ‘anhda aḳd-i encümen-i mâtem idüp ser ü sînelerin güfte-i dest-i ḥasret

1 hemân -M

2 hoşka: aḥiḳka B

3 raġbetinüzi: raġbetlerini M

4 zarâyif: tarâyif A1, A2, tarîf B

5 maḥâmında: muḳâbelesinde M

6 ammâ -M

7 sirişk: eşk M

eylediler. ‘Abbās raḍıya’llāhü ‘anh hūd bir gūne efsürde-i serd-bād-ı ḥayret oldu ki ‘uḳde-i zānūsından ḳuvvet-i ḳıyām mefḳūd olup şüret-i bī-cân gibi bālīn-i ḥayrete üftāde¹ oldu. Lākin çerāğ-ı şu‘urı gāh gāh nīm-lem‘a-i ta-yakḳuz ile fānūs-ı dimāğın ināre itdükçe hūd-be-hūd mūte‘accibāne² “Āyā bu ne uḥdūşe-i ġarībedir ki fetḥü’l-celīl-i Ümmü’l-Ḳurā ve ikmāl-i erkān³-ı millet-i beyzā ki ta‘alluḳ-kerde-i va‘d-ı İllāhī’dür, vā-beste-i ḥayāt-i eşref-i kâ’ināt dur ve mevā‘id-i şamedānī hūd-mānde-i ‘uḳde-i taḥallüf olmak ihtimālinden berterdür. Yā bu naḳş-ı nā-me’mül-ı ḥıred-fersānuñ ḥudūsı ne emr-i ġarībdır.” diyü nefes-be-nefes noḳṭa-i dā‘ire-i ḥayret olurdu.

Nazm:⁴

چنان در⁵ دست و پا شد قوتش کم
که میسپید همچون موج درهم
بمردن دست در آغوش گشته
کشیده دست و پا بیهوش گشته⁶

‘aḳıbet ʔarīḳ-i nühüfte ile ġulāmın Ḥaccāc’a [B 205] irsāl idüp bu gūne āb-gīne-i dehānından mūtereşşih olan zehr-ābe-i ‘ālem-güdāzuñ keyfiyyet-i şihḥatinden [A2 175b] pürsān oldu. Ḥaccāc nihānī ġulāma leb-cünbān-ı ser-güş-ı beşāret oldu ki “Ḥaḳīḳat-i aḥbār [A1 153a] muvāfiḳ-ı ḥāṭır-ḥ‘āh-ı dostāndur. Ḥānesini ḳulüb-ı şāfiyevār⁷ āšnā vü bīgāneden taḥliye eylesün ki nīm-rüzda kendiler ile mülākāt muşammem ve fekk-i ‘uḳde-i rāz mültezemdür didi. Ġulām lem‘a-i beşāret ile tenvīr-i ḥavāss-ı ‘Abbās idicek ‘Abbās raḍıya’llāhü ‘anh şükrāne-i nüvīd ġulāmuñ raḳabesin ʔavḳ-ı rıḳḳıyyetden ıtlāk idüp⁸ hengām-ı istiṭā‘atda birisin daḥı şānī-i ‘atāk⁹-ı evvel itmek için nezr eyledi. Vāḳı‘ā Ḥaccāc mev‘id¹⁰-i mülākātta ḥāne-i

1 üftāde: üftān M, A1

2 mūte‘accibāne: müa‘ccibāne M

3 erkān -M

4 Nazm: Beyt A1

Mefā’ilün Mefā’ilün Fe’ülün

5 der: dü A2

6 El ve ayağının kuvveti kesildiği için kararsız dalga gibi birbirine geçti. Ölümle eli böğründe kaldı. El ve ayağı çekilip bilinci kapandı.

7 -vār: gibi A1

8 idüp: buyurup M

9 ‘atāk: i’tāk M

10 mev‘id: mevḳi‘ A1

‘Abbās’a kâdime-engîz-i duhûl olup ‘Abbās radıya’llâhü ‘anh daḥı ol dil¹-i derdnâk ve dîde-i nemnâk ile

Nazm li-münşi’ihi:²

Gel ey nesîm-i şabâ³ kûy-ı yârdan ne haber
Gelür mi kâfile-i nev-bahârdan ne haber
Ġubâr-ı râhına âmâdedür nigâh-ı ümîd
Ne gûne cünbişi var rûzgârdan ne haber

diyerek tabâk-ı dest-i tazarru‘ ile kebâb-ı ciğer-i sûhtesin pîş-nihâd idicek
Haccâc bu vech ile zemzeme-serây-ı tebşîr oldu ki “Yâ ‘Abbās

Nazm li-münşi’ihi:⁴

بگذشت شام محنت و صبح طلب رسید
گم شد خزان یأس و بهار طرب رسید⁵

Hâlâ cenâb-ı fâhrü’l-mürselin⁶ ‘aleyhi’s-selâm bi’l-cümle kılâ‘-ı Hay-ber’de inâre-i mesâric-i fütûh idüp defâyin-i emvâlinde beyne’l-aşhâb ic-râ-yı merâsim-i muḳâsım buyurdılar. Hâzret-i ‘Abbās radıya’llâhü ‘anhuñ kivâre-i hâṭırında defâten⁷ şehd-i muşaffâ-yı i’timâd hâsıl olmayup “Yâ Haccâc ne söylersiz?” “Yâ beyne’n-nâs bu işâre eyledügün⁸ Ġubâr⁹-ı aḥbâr-ı muvahḥişe nedür? Yoḥsa dil-i neşter-hûrduma merhem-güzâr-ı tesliyet-i sâhte mi olmak istersin, yâḥûd dimâğ-ı zehr-çeşîdeme şekersâ-yı firib ol-maḳ mı [A2 176a] ḳaşd idersin?

Mısra’:

تلخی ماتم کجا شیرین بحلوا میشود¹⁰

1 dil -M

2 Nazm li-münşi’ihi: Beyt M, A1

Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

3 şabâ: seher M

4 Nazm li-münşi’ihi: Nazm M, Beyt A1

Mef’ulü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

5 Mihnnet gecesi geçti, talep sabahı geldi. Yeis hazanı kayboldu, sevinç baharı geldi.

6 -mürselin: -enâm M

7 kivâre-i hâṭırında defâten: defâten kivâre-i hâṭırında M, B

8 eyledügün: itdigün M

9 Ġubâr: şül A2

10 Matemin acılığı nasıl tatlı helvaya döner?

diyü tâbe-cüşân-ı endüh olıcaķ Haccâc kâsem-i mükerreri takrîrine ser-ber¹ idüp [M 134b] ² یا أبا الفضل لقد ترکت ابن أخیک عروسا علی بنت ملکهم ya'nî Şafıyye bintü Hıyey bin Ahṭab [A1 153b] ve ben daḥı bi-ḥamdi'l-lâhi te'âlâ gird-âb-ı merdüm-âşâm-ı işrâkdan sâḥil-res-i ḥayât-baḥş-ı İslâm oldum. Ancaķ miyân-ı ḥarzâr-ı küffârdan ḡonce-çîn-i şurre-i emvâl olıncaya dek ḥâtır-ḥ'âhlarına muvâfık pençe³-i zebânuma pehle⁴-püş-ı maķâlât-ı riş-ḥand olmağıla yine cenâb-ı faḥrû'l-enbiyâdan ruḥşat-yâb olmuşumdur. Ḥâlâ i'mâl-i şive-i nezâket ile taḥşil-i naķdîne-i murâd şüret-pezir oldu. Ben yine bu şeb reh-girâ-yı cānib-i Yeşrib olurum, ancaķ senden niyâzmendüm ki çā-bük-tāzân-ı Kureyş'ün şimşir-i âzârından vâreste olacaķ mesâfe-i se rûzeyi nūr-ı dîde-i cemmâze-i şitâb itmedükçe irḥâ-yı zimâm-ı rāz itmeyesin." di-yüp Ḥazret-i 'Abbās'a vedâ' [B 206] eyledi⁵. Baķıyye-i emvâlin daḥı dürüst-i maḡribî-i âfitâb kîse-i gül-gün-pervâz-ı erzâķ-fâm-ı şâmda nihân olıncaya dek cem' idüp şeb-hengâm zevce-i Mekkiye'sinde olan baķıyye-i emvâlin⁶ daḥı bu bahâne ile alup ḥalkâ-i zer-endûde-i derîçe-i şubḥ leme'anından muķad-dem reviş-i şeb-girâne ile cānib-i mevkib-i risâlete nâķa-cünbân-ı sür'at oldu.

Beyt li-münşî'îhi:⁷

نموده عشوه ها به اسیران نمود و رفت
عیار غمزہ نقد دل ما ربود⁸ و رفت⁹

Ḥazret-i 'Abbās radıya'llâhü 'anh mübtehic ü şâd-kâm inķızâ-yı eyyâm-ı mî'âda dek devlet-ḥânesinde ârâm idüp rûz-ı çârümde elbise-i fâḥiresi ile cism-i [A2 176b] laṭîfine pîrâye-sâz olup¹⁰ ve 'aşâ-yı müşrik-âşâm-ı ej-der-endâmın der-kef idüp şâd ü ḥürrem noķta-i siyeh-kisve-i dâ'ire-i 'âlem ya'nî beyt-i mu'allâ-yı muḥterem pîrâmeninde pergâr-engîz-i ḥuṭuvât-ı ta-vaf olmağa der-kâr oldu. Sitem-keşân-ı Kureyş Cenâb-ı 'Abbās'ı ol nev'a

1 ser-ber: serir A2

2 Ey Fazl'ın babası (Abbas radiyallahu anh) kardeşinin oğlu (Muhammed)i onların meliklerinin kızına damat olarak bıraktım (gördüm).

3 pençe: peççe M

4 pehle: mühmele M

5 eyledi: idüp B

6 baķıyye-i emvâlin: bülğa-i mālın A1

7 Beyt li-münşî'îhi: Li-münşî'îhi M, Beyt A1, A2

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mef'îlû Fâ'ilün

8 İşveler esirlere görünmeyip gitti. Hilekar gamze gönül nakdimizi kapıp gitti.

9 rûbûd: nemüd M

10 pîrâye-sâz olup: pîrâye virüp M

hareket-i neşât-mendâne ile gördüklerinde birbirlerine müjgân-cünbân-ı teğâmüz olup tecellüdüne haml eylediler. İtmâm-ı eşvât-ı [A1 154a] tavâf-dan sonra etrâfına müctemî¹ olup “Yâ Eba'l-Faḍl bu ne hareket-i nâ-çesbân ve cünbiş-i bî-hengâmdür ki senden meşhûd¹ olur. Dî'âme-i istinâd-ı âl-i Muṭṭalib hâlâ pehlû-zede-i hâksârı² olmuş iken [M 135a] şimdi sen binâ-yı bî-esâs-ı meserreti böyle bâlâ-keş göstermeñ ne emr-i ğarîbdür. Yohsa bu vaz'-ı lâübâliyâneyi sedd-i şemâtet-i a'dâ mı itmek dilersin ve birâder-zâdeñ muşibetinden mültehib olan sûz-ı derûna nâvdân-ı tecellüd ile âb-feşân-ı tesliyet mi olmak istersin?” diyü her bed-güy-ı kem-furşat bir neşter-i zehr-âlüd-ı sitem havâle itmege der-kâr oldu. Ammâ

Nazm:³ Ey besâ kes ki bu bâzîçegeh-i 'âlemde
Cidd şanur şive-i lu'bet-kede-i eyyâmı
'âkıbet hezl ü firîb olduğın idrâk idicek
Kendiye vâsıta-i haclet olur encâmı

Ḥazret-i 'Abbâs hemân revzene-i kâhķaha-i istihzâya güşâyış virüp çeh-re-fürüz-ı mestûre-i râz oldu ki “Ey nâ-hüşmendân-ı kec-hayâl hîç kuvvet-i kudsîyye-i İlâhîyye ile meşdûd olan bâzû-yı bülend-nîrû-yı sa'âdet pençe-i cemmâzede⁴gân-ı germ-seyr-i işrâkdan ham-zede-i 'aciz ü perîşân mı olur? [A2 177a] Yâ şâhiķa-i bülend-temkîn-i 'inâyet şadme-i dîvâr⁵-ı müd-birândan kabûl-ı tezelzül mi ider? Hâlâ münâfî-i melhûzât ve muḥâlif-i mesmû'âtunuñ ḥazret-i faḥr-i kâ'inât 'aleyhi efḍalü's-şalavât köhne-ḥiyâz-ı Ḥuşûn-ı Ḥayber'i zülâl-i şimşir ile ḥallâb⁶-ı çirk-beste-i şirkden taşfiye idüp sebâyâ vü emvâlin aşķâba taķşim eyledi. Ḥattâ melike-i Ḥayber Şa-fîyye bintü Hüyey daḥı nâ'il-ı rütbe-i izdivâcları oldu. Sizler henüz sermest-i kâse-i taşavvur-ı bâṭıl olmadasız. Anlar kenâr-ı ser-çeşme-i ârzûda kâse-gerdân-ı murâd oldılar. Sizler henüz ğavṭa[B 207]-h'âr-ı ser-âb-ı fîkr-i muḥâl olmadasız.

1 meşhûd: meşhûr B

2 hâksârı: hâk-ı ḥasâr A1

3 Nazm: Beyt A1, Kıt'a A2

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

4 cemmâzede: ḥümmâzed A1

5 dîvâr: rûbûd A1, dübûr A2

6 ḥallâb: ḥilâl A1

Hayber üzre mebdâ-i istilâda Muḥayyişa bin Mes'ûd-ı Hârişî radîya'llâhü 'anhı ahâlî-i Fedek'e irsâl buyurup şâh-râh-ı nev-güşâde-i İslâm'a teklîf ve girîve-girâ-yı mücânebet oldukları taqdîrde pâ-mâl-i şâ'ika-i istişâl kılmak üzre tahvîf buyurdılar. Fedâ'iyân-ı Fedek evvelâ i'mâl-i 'arrâde¹-i 'inâda mübâderet idüp bu vech ile cevâb-dâde-i [A1 155a] sengîn oldılar ki "Ebṭâl-i Ḥayberiyân'dan 'Âmir ve Yâsir ve Hâriş bâ-ḥuşuş seyyid-i Yehûd Merḥab on biñ rezm-âver-i kîne-güdâz ile dâmen-i Ḥişâr-ı Naṭâr'da mâ-nende-i ḥuṭṭ-ı mezârî' leb-teşne-i kârzâr olmuşlardır. Hele evvel anlaruñ dest-endâz-ı bevâriḳ-i ḳavâzibinden kenâre-cüy-ı selâmet oluñ da andan soñra bizi dahı zîr-i maẓalle-i iṭâ'ata teklîf eylen²." diyü bâdî-i emrden [A2 178a] bâlâ-yı şâhiḳa-i imtinâ'a i'tilâ eylediler. Binâ-ber-in Muḥayyişa radîya'llâhü 'anh iki gün miyânlarında baş-ı postîn-i tevaḳḳuf eyledi. Ammâ ihtidâ-yı şâri'-i reşâda 'adem-i isti'dâdların ḥasım itmegin sepî-de dem âmâde-i ric'at olıcaḳ³ ba'zı dūr-endişân-ı [B 208] devr-âzmâları dest-i i'tizârların 'inân-ı 'azmine [M 136a] 'uḳde-i mümâna'at idüp "Yâ Maḥayyişa ba'zı ekâbirümüz ile ṭabh-ı mâ'ide-i müşâvere idüp mâ-ḥaşal nevâl-ı maḳâllerini nihâde-i pîş-ḥ'ân-ı beyân idinceye dek vaḳfe-gîr-i te'ennî oluñ." diyü niyâzmend oldılar. Ol ḥilâlde fevâtiḥ-i fütûḥâtdan âvâze-i teşhîr-i Ḥişn-ı Nâ'im zelzele-endâz-ı mebdânî-i Fedek olmağıla efî-de-i Fedekiyân revş-âgende-i ḥavf ü ḥaşyet olup ol⁴ ḥâk-rîz-i istikbâr ile sedd-i tih-i mecârî-i inḳiyâd idenler idâre-i nâ'avere-i müdârâya başlayup muḳaddem ser-mestî-i ğurûrdan nâşî şudûr iden türrehât-ı ser-keşânelerin divân-ḥâne-i celâl-i nübüvvet cânibine inhâdan ṭayy-ı lisân içün tazarru' iderek Yehûd-ı Fedek'den çend nefer a'yânı bir cemâ'at ile serâ-perde-i sulṭânü'r-rusûl 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretlerine niyâz-nâme-i recâ-yı şulḥa irsâl eylediler. Meclis-i refî'-i seyyidü'l-enbiyâ⁵da ḥall ü 'akd-ı ṭurra-i ğüft-güy-ı bisyârdan soñra târ ü pūd-ı kîl ü ḳâl 'âḳibet minvâl-i şulḥ üzre münsecim⁶ olup nîme-i arâzî-i Fedek fedâ-yı nısf-ı bâḳî olmak şartı ile müselleme-i taşarruf-ı 'ummâl-i Beytül-mâl kılındı. Zamân-ı ḥilâfet-i Fârûḳî'de

1 'arrâde -M

2 eylen: idüñ A1

3 olıcaḳ: iken M

4 ol: evvel M

5 -enbiyâ: -enâm M, A2

6 münsecim: müntesic A1

[A1 155b] nısf-ı bâkî dahı elli biñ dirheme cânib-i Beytü'l-mâl'dan iştirâ olınduğı mu'teberâtda meş'türdir.

Reddü's-Şemsi li-'Alî el-Mürtażâ Kerrema'llâhü Vechehü*

[A2 178b] Raşşādān-ı medāric-şinās-ı seyyārāt-ı âşār ve suṭurlābyān-ı devā'ir-şümār-ı irtifā'āt-ı aḥbār şafaḥāt-ı muḳanṭarāt-ı taḥkīk üzere bu vech ile 'uzāde-gerdān-ı yerā'a-i yaḳīn¹ olmışdur ki feth-i Ḥayber'den 'av-det eṣnāsında merḥale-i şahbā ḥıyābān²zār-ı ḥıyām³-ı celālet irtisām olmuş idi ki ḥıdīv-i eṣi'a-sipāh-ı ḥūrşid ḥudūd-ı 'aşrı tecāvüz itdüğü hengāmda gülbün-i muṭarrā-yı risālet 'aleyhi ecmelü't-taḥıyye sıfālçe-i kenār-ı Mür-tazavı'ye ser-nihāde-i istirāḥat olup siyeh-müjgān-ı nergis-i lâ-mekān-bınleri sünbül-zen-i destārçe-i ḥ'āb-ı âşāyış olmaḳ üzere idi ki nā-gāḥ reşehāt-ı fey-yāze-i vaḥy-i İlāhî taḳāṭura şürü⁴ idüp tā kāse-i zer-nigār-ı âfitāb ğarḳ-āb-ı cüy-bār-ı ufḳ olıncaya dek imtidād buldı. İnḫilāl⁵-ı vaḥy 'aḳıbinde nūr-ı 'irfānları beşere-i 'Aliyyu'l-Mürtażā'da olan serire-i [M 136b] te'essüf-i fā-tiyeye reh-bürde-i vuḳūf olmağıla “Eşalleyte yâ Alî⁶” su'āline leb-cünbān oldılar. Cenāb-ı Mürtażâ “Lâ yâ Resûla'llāh⁷” cevābını âşnā-yı leb-i te'essüf idicek hemān medār-ı âfitāb-ı kevneyn-fürüz-ı “levlāk” ve vāşıta-i gerdiş-i devā'ir-i eflāk şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem ḥazretleri şāh-in-i 'anberin-per⁸-i dü didelerin âşiyāne-i 'illiyin cenābına bu vech ile bāl-engiz-i pervāz-ı niyāz eyledi⁹ 10 اللهم إنه كان في طاعتك وطاعة رسولك فاردد عليه الشمس Esmā bintü 'Umeys raḍıya'llāhü 'anhā ṭurre-bāf-ı düşize-i rivāyetdür ki “Ol eṣnā-da ben āyine-i ufḳa nigerān idüm. Nā-gāḥ [A2 179a] gördüm ki 'arūs-ı zer-bürḳa'-ı ḥāverî ḥargāḥ-ı pîrûze-gün-ı bâḫterde nihān olmuşken tekrār

* Başlık: M 136a, A1 155b, A2 178a, B 208; Vākı'a-i Reddü's-şemsi li-'Alî'l-Mürtażâ Kerrema'llāhü Vechehü ve Raḍıyallahü 'Anh A1, Âfitāb-ı 'Ālem-ṭāb-ı Sipih-i Nübüvvet Ḥazretleri İstirdād-ı Âfitāb Buyurdukları Mu'cize-i Kübrādür A2

1 yaḳīn: ta'yin A1

2 ḥıyābān: ḥabāb B

3 ḥıyām -M

4 şürü': meşrû' B

5 inḫilāl: incilā A1

6 Namaz kıldın mı?

7 Hayır yâ Resûlallah.

8 -per: perde A2

9 eyledi: oldılar A1

10 Allah'ım! Hz. Ali senin emrin ve Resûl'ün emrindedir güneşi durdur ki, namaza yetişsin. (et-Ta-berânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, C. 24, s. 147)

yine ser-i ‘alem-i zer-nigār-şıfat ref^f-i kâmet idüp tamâmı şafaḥât-ı şâh-râ-ha¹ irḥâ-yı [A1 156a] şukḳa-i envâr eyledi.”

Beyt: گر دهد فرمان که برگردد ز مغرب آفتاب
سایه وارث چاره ای نبود بغیر از اتباع²

İmâm-ı mihrâb-ı velâyet kerrema’llâhü vecchü edâ-yı farîza-i ‘aşr idinceye dek ḳandîl-i mihr-i münîr dîvâr-ı erzaḳ-fâm-ı felekde âvîhte³ olduğı mir’ât-ı didegân-ı âşârdur. Ekâbir-i e’imme-i Ḥanefiyye’den İmâm-ı Ṭahâvî raḥimehumu’llâh *Şerḥ⁴-i Âşâr*’ında “Hâzâ ḥadîşün şâbitün rûvâtü-hü şikâtün⁵” ta’bîri ile sedd-i medâhil-i ihtilâf eylemişdür. Ve Aḥmed bin Şâlih raḥimehu’llâhdan nigâşte-i ḳabâle-i naḳl itmişdür ki bu mu’cize-i kübrâ ‘alâmet-i nübüvvetden olmağıla behredârân-ı çâşnî-i ‘ilm ü ‘irfâna bu ḥadîsi şemse-i ṭâḳ-ı gencîne-i ḥâfiẓa itmekden tegâfûl sezâvâr degüldür. Ḳaḍî İyâz Yahşubî-i Mâlikî raḥimehumu’llâh *Şifâ*’sında bu maḳâlî Ṭahâvî’den ‘alâ-ṭarîḳi’t-teslîm laḥme-i tesbîḥ⁶-i taḥrîr idüp efâzıl-ı Şâfi’iyye’den Şeyḫ Sa’îd-i Kâzerünî ‘aleyhi’r-raḥme daḥı *Müntaḳâ*’sında⁷ ḍarb-ı tamgâ-yı taḥḳîḳ itmişdür. Ancak İmâm-ı Zehebî raḥimehumu’llâh *Mizânü’l-İtidâl* nâm te’lifinde ‘Ammâr bin Maṭar-ı Zeḥâvî’nün za’f⁸-ı rivâyeti tavassuṭ ile ki ḥabbe-i vücûdî bu ḥadîşün sübhâ⁹-i silsile-i rûvâtı silkinde dâḥildür diyü cânib-i za’fın taḳviye idüp Ebî Hüreyre raḍıya’llâhü ‘anhuñ rivâyet-kerdesi, olan ¹⁰ لم ترد الشمس إلا على يوشع بن نون¹¹ hadîsi ile te’sîs¹²-i binâ-yı müdde’âsını te’sîs eylemişdür¹². [A2 179b] Lâkin mürebbî¹³-i şaḥâ’if-i *Ravzatü’l-Aḥbâb* ‘Aṭâ’ullâh Cemâlü’d-dînü’l-muḥaddîş raḥimehu-

1 şâh-râha: sāhraya A1

2 **Fa’îlâtün Fa’îlâtün Fa’îlâtün Fa’îlün**

Eğer güneşin mağripten geri dönüşüne ferman verirse gölgesi gibi ittiba etmekten başka çaresi yoktur.

3 âvîhte: fûrûzân A1

4 Şerḥ -M

5 Bu hadis sabittir. Ravileri güvenilirdir.

6 tesbîḥ: nesc A1, A2

7 bu maḳâlî Ṭahâvî’den....*Müntaḳâ*’sında -M

8 za’f: şıfat A2

9 sübhâ: müsebbiḥa M

10 Yuşa bin Nun’dan başkası için güneş geri gönderilmemiştir (batmasına mani olunmamıştır.) (Tahâvî, *Şerḥü Müşkilî’l-Âşâr*, C. 3, s. 96)

11 te’sîs -M

12 eylemişdür: itmişdür M

13 mürebbî: mer’î B

mu'llāh [M 137a] bu vech-i vecih üzre bürka'-endāz-ı çehre-i tahkik olur ki 'Ammār bin Maṭar'ı ba'zı ahālī-i ḥadīs mersūm-ı cerīde-i şikāt idüp ba'zı āḥer daḥı ḥıfz-ı eḥādīs ile tavşif eylemişdür. Zāf-ı rivāyeti ol mer-tebe degüldür ki anuñ rivāyet itdügi ḥadīs muṭlaḳā endāhte-i sāhil-i redd kılı-na. Bā-ḥuşuş e'imme-i mezkūreynüñ bu¹ ḥadīsı kütüblerinde irād itdük-leri daḥı şihḥat-i rivāyetine delil-i kāfidür diyü [A1 156b] istiḥkām-baḥş-ı mınṭaḳa-i müdde'ā olmuşdur. Ebū Hüreyre raḍıya'llāhü 'anhdan menḳül olan ḥadīs-i şerīfde daḥı ihtimāldür ki ḥazret-i ḥāce-i 'ālem 'aleyhi's-selām rücu'-ı āfitābuñ gürüh-ı vālā-şüküh-ı enbiyā-yı kirām şalavātu'llāhi 'aley-him ecma'in² zümresinden ancak Yūşa' bin Nūn 'aleyhi's-selāma vuḳū'ını irāde buyurmuş olalar. Yāḥūd bu neyyir-i 'ālem-tābuñ maşriḳ-ı dehānla-rından ḫulū'ı Cenāb-ı Mürtażā'ya vāḳı'a-i redd-i şems tāc-ı ser-i [B 210] mübāhāt olmazdan muḳaddem ufḳ-ārā-yı zuhūr olmuş ola diyüp hele fi'l-cümle ḥadīs-i Ebī Hüreyre raḍıya'llāhü 'anh daḥı bu emr-i bedi'ün im-kān-ı vuḳū'ına delil-i ḳavīdür diyü tenvīr-i meclis-i müdde'ā³ eylemişdür.

Vāḳı'a-i Vādi'l-Ḳurā ez-Ğazavāt-ı Seyyidü'l-Verā 'Aleyhi Ecmelü't-Tehāyā*

Beyt:

طرازنده این همایون رقم
چنین راند در فتح نامه رقم⁴

ki feth-i dil-ārā-yı Ḥayber'den mu'āvedet eṣnāsında sīne⁵-i Vādi'l-Ḳurā cüy-bār-ı müşrik-şüy-ı mevkib-i risāletüñ mecrāsı olacağın Yehūd-ı Vā-di'l-Ḳurā⁶ istiṣ'ār itmeleri ile kefer-i eṭrāfdan daḥı istinfār⁷ idüp bir miḳdār [A2 180a] leşker-i ḥuşḳ⁸-sirişt ile zu'm-ı saḫīflerince enbāşte-i reh-güzār-ı

1 bu -A2

2 ecma'in -M

3 tenvīr-i meclis-i müdde'ā: meclis-i müdde'āsını tenvīr M

* Başlık: M 137a, A1 156b, A2 179b, B 210; Vāḳı'a-i Feth-i Vādi'l-Ḳamı ez-Ğazavāt-ı Seyyidü'l-Verā M, Vāḳı'a-i Feth-i Vādi'l-Ḳurā ez-Ğazavāt-ı Seyyidü'l-Verā Şallallāhü 'Aleyhi ve Sellem Dā'imen Keşirā Mādāmetü'l-arḍü's-semā A1, Vāḳı'a-i Feth-i Vādi'l-Ḳurā A2

4 Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Bu yüce yazıyı şekillendiren, fetihnameyi böylece devam ettiriyor.

rakam: kalem M, B

5 sīne: şeniyye B

6 -Ḳurā: -Ḳamı M, cüy-bār-ı...Vādi'l-Ḳurā -A1

7 istinfār: istifsār B

8 ḥuşḳ: ḥasek A1

İslâm itmek sevdâsına düşdiler. Muḳaddeme-i emvâc-ı ḥaşm-âşâm-ı ğuzât medḥal-i Vâdi'l-Ḳurâ'ya müntehî olıcaḳ evvelâ va'd-ı emân ile ḥallâb-ı küfürden teklîf-i necâtı¹ mürâ'ât buyurılup vaḥalzâr-ı ta'aşşubda rîşe-gîr-i ısrâr² oldukları müte'ayyin olıcaḳ iṭâle-i elsine-i süyûf³ ü nişâl⁴ ü rimâḥ eylediler.

Nazm:⁵

زمین و زمان گرد لشگر گرفت
جهان شکل صحرای محشر گرفت
سر تیر⁶ در جسمها جا گرفت
شپاشب شمشیر بالا گرفت⁷

Ol gün tehemten-i mücevher-cübbe-i gerdün[M 137b]-siper-i zer-ni-ğarın düşından ıskât idinceye dek on bir nefer-i Yehūd naḳd-ı nāsere-i cân-ı ḥabîşlerin cenâb-ı şîr-i Hudâ ve Ebû Dücâne-i Enşârî ve Zübeyr bin el-'Avvâm raḍıya'llâhü 'anhüm cenâblarınıñ cevher-i şimşirlerine bahâ [A1 157a] virmegin şubḥ-dem şâhib-ḳırân-ı cihân-gîr-i mihr-i münîr ilmâ'-ı şimşîr-i şa'sa'anâk eyleyicek ḥâkisterzâr-ı cem'iyet-i Yehūd şikest-hürde-i tünd-bâd-ı inhizâm olup mâl ü metâ'-ı bî-şümâr ve eşâs ü ziyâ'-ı bisyârların kendi şufûf-ı idbâr-âlûd ve ḳârûre-i ḥâtır-ı derd-endüdları gibi beyne'l-ğuzât tefrîḳ ü taḳsîm eylediler. 'âkıbet ser-ḥayl-i ekârim-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ḥazretleri ser-cüş-ı merḥamet-i gîtî şümüllerinden Yehûdî-i Vâdi'l-Ḳurâ⁸ya dahı Yehûd-ı Ḥayber gibi taḥmîl-i minnet ve kendi mezârî' ü merâtî'lerinde⁹ 'alâ-tarîḳî'l-münâşafa 'alemdâr-ı ücret ta'yîn buyurdılar.

1 necâtı: taḥhîr A1

2 ısrâr -M

3 süyûf: sevḳ A2

4 nişâl: teşâdüm M

5 Nazm: Beyt A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

6 Ser-i tîr: Ser-nîze M, A2, B

7 Yer ve gök askerle doldu. Cihan mahşer sahrası şeklini aldı. Kılıçların ucu bedenlerde yer tuttu. Kılıç şakırtıları yükselmeye başladı.

8 -Ḳurâ: -Ḳamy M

9 merâtî'lerinde: merâbî'lerinde A2

Beyt:¹ [A2 180b] İklîm-i kevne tîği virür sâye-i huzûr
Mülk-i cihâna ‘adli virür hüccet-i nizâm

Vâkı‘a-i Feth-i Teymâ

Vaşşâle-i şaḥîfe-i rivāyetdür ki fütûḥât-ı mütevâliye-i sulṭānül’l-enbiyâ
‘aleyhi efḍalü’t-teḥâyâ

Li-münşî’ihi:² زمان³ رساند بهر سو شمیم اقبالش
جهان نوید فتوحش فکند در افواه⁴

vefḥınca çâr cihet-i ğabrâya bâriḳa-endâz-ı ḥaṣyet olmağın ḥavâlî-i Vâ-
di’l-Ḳurâ’ya müte‘âkib⁵ Yehûd-ı Teymâ bî-tecerrü‘-i ke’s-i kifâḥ ile ser-
girân-ı ḥumâr-ı dimâğ-âzâr-ı hirâs olmaları ile dest-i ḍarâ‘at ile ḥalka-gîr-i
bâb-ı şulḥ olup ṭavḳ-ı saḥt-nişîn-i cizyeyi giribân-ı gerdân-ı iltizâm eyledi-
ler. [B 211]

Beyt li-münşî’ihi:⁶ Zünnâr-ı fecere⁷ der-miyân nuḳre be-kef
Bâbında felek cizye-güzâr olmuşdur

İcmâl-i Serâyâ**

İttifâḳ-ı e’imme-i siyer raḥimehumu’llâhi te‘âlâ üzre dârül’l-hicre-i Ṭay-
be’de maḥaṭṭ-ı kevkebe⁸-i mevkib-i ḥaṣmet-medâr olduğdan sonra Cenâb-ı
Şiddîḳ-i Ekber raḍıyâ’llâhü ‘anh ḳabile-i Benî Kilâb üzre ve Bîşr bin Sa’d-ı
Enşârî raḍıyâ’llâhü ‘anh Benî Mürre’ye ve Ğalib bin ‘Abdu’llâh-ı Leyṣî
raḍıyâ’llâhü ‘anh Meyḳa’a nâm maḳâmda Benî ‘Uvâl’a müte‘âḳiben sâlâr-ı
serâyâ-yı iḳbâl ta’yîn buyurdılar. Anlardan mâ‘adâ serkeşân-ı ḳabâ’il-i eṭrâf

1 Beyt: Li-münşî’ihi A1

Mef’ûlû Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

* Başlık: M 137b, A1 157a, A2 180b, B 210

2 Li-münşî’ihi: Beyt M

Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

3 Zamân: Zebân M

4 Zamane onun ikbal kokusunu her yöne ulaştırdı. Cihan fetihlerinin müjdesini feleklere yaydı.

5 müte‘âḳib: müteḳârib A1

6 Beyt li-münşî’ihi: Li-münşî’ihi M, Beyt A1

Mef’ûlû Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

7 fecere: mecerre B

** Başlık: M 137b, A1 157a, -A2, B 211

8 kevkebe -M, B

üzre¹ serâyâ-yı ‘adide-i ‘adû-şikâr ta’yîn buyurulmağın [A1 157b] her biri sihâm-ı [M 138a] dil-düz²-şifat vâsıl-ı ser-menzil-i maķşûd ve şimşîrvâr [A2 181a] cevher-nümâ-yı dest-bürd-i nâ-ma‘hûd olup ağnâm ü cimâl ve sebâyâ vü emvâl ile hicret-hâne-i ‘aliyyenüñ derûn ü bîrûnın maḥaṭṭ-ı ğanâyim-i nâ-ma‘dûd eylediler. Fe-li’llâhi’l-ḥamd³.

Vākı‘a-i ‘Umre-i Kaẓâ*

Kabāle-nüvīsân-ı muḥākem-i āṣār bu ‘umreyi ‘umretü’l-kaẓâ ve umretü’l-kıṣâs ve ‘umretü’l-kaẓiyye ve ‘umretü’ş-şulḥ tesmiyeleri ile mersûm-ı mecelle-i taḥkîk idüp vücûh-ı tesmiyelerin daḥı pîrâye-i sevâd-ı mufaṣṣalât itmişlerdür. Ve mādde-i vücûb-ı kaẓâ vücûb-ı hedye dâ’ir e’imme-i Ḥanefiyye ve Şâfi’iyye ‘aleyhimü’r-raḥmenüñ aķâvîl-i müteḥâlifesi ki bütûn-ı muṭavvelât-ı mütekeffildür. Bu muḥtaşar ḥavşalasına nâ-müttesi⁴ olmağıla⁵ cemmâze-i siyeh-zânû-yı kalem ol vâdîlerde tek-â-pûyı itmeden⁶ men⁷ olunmuşdur. Hülâşa-i maķâl âfitâb-ı ufķ-ârâ-yı risâlet ‘aleyhi efḍâlüt-taḥiyye ḥazretleri satl-ı sîm-kûf-ı kamer âb-gîre-i gerdûnda altı def’a ḥâlî vü mâlî olıncaya dek Medîne-i Tâhire’de seccâde-güster-i miḥrâb-ı âsâyış olup nâḥun-ı hilâl-i Zî’l-ka‘de inḥilâl⁷-i girih-i ikâmete imâ itmeğın kâr-güzârân-ı aşḥâba tehniye⁸-i mehâmm-ı ‘azîmet içün ebrû-cünbân-ı işâret oldılar. Sene-i mâziyede ḥuẓẓâr⁹-ı muşâlaḥa-i Ḥudeybiyye’den mu‘tekîf-i zevâyâ-yı ‘adem-âbâd olanlardan ğayrı bir ferd mâ’ide¹⁰-i peyğûle-i taḥallûf olmamak içün tenbîh buyurılıp anlardan mâ‘adâ ḥayât¹¹-ı zâmîri nefis¹²-beste-i ârzû-yı ṭavâf olanlaruñ daḥı tınâb-ı niyâzların [A2 181b] beste-i evtâd-ı is’âf buyurmağla dü hezâr mü’mîn-i ḥâlişü’l-bâl âmâde-i nehẓat oldılar.

1 iķbâl ta’yîn buyurdılar.....eṭrâf üzre -M

2 dil-düz -A1, B

3 Fe-li’llâhi’l-ḥamd -A1, A2

* Başlık: M 138a, A1 157b, -A2, B 211

4 -müttesi’: -müsta’id A2

5 olmağıla: olmağın A1

6 tek-â-pû itmeden: tek-â-pûdan B

7 inḥilâl: incilâl A2

8 tehniye: tehiyye A1

9 ḥuẓẓâr -A2

10 mâ’ide: mände A1, mânende A2

11 ḥayât: ḥıyâm A1, A2

12 zâmîrleri nefis: ḥıyâm-ı zâmîr-i naķş M

Beyt:¹

هوای کعبه چنان می دواندم به نشاط
که خارهای مغیلان حریر می آید²

Heftād bedene-i tenūmend hedy için intihāb ü iş'ār buyurılıp kemā fi'l-evvel ta'ahhüd-i hizmetlerin Nāciye³-i Eslemî'ye sipāriş buyurdılar. [A1 158a] Şad re's tekāver-i nāzūk-ıırām-ı hoş-endām ki

Meşnevî:⁴

اسیر کاکلش خوبان دلجو
گرفتار خم فتراکش آهو
برنگ نیلگون خود را نموده است
که خوبان عرب را تن کبود است
سوار او چو کشتی خصم افکن
بمیدان کندی از سم گور دشمن⁵

vaşf-ı hālleri idi⁶. Cenibet için ihzār olunup levāzım-ı [B 212] mehāmların Muḥammed bin Mesleme raḍıya'llāhü 'anhuñ peyvend-i ihtimāmına rabṭ buyurdılar. 'Āmme-i gūzātuñ edevāt-ı kārzarların şandūkalara ta'biye idüp muḥāfazasın Bışr bin Sa'd-ı Enşārî'nün 'uhdesine taḥmîl buyurdılar ve her birine birer cem'î hem-rāh buyurup birer miḳdār muḳaddem pîş-rev-i mevkib-i şevket-medār eylediler⁷. Qurb⁸-ı hicret-serāy-ı nübüvvetde⁹ merḥāle-i Zül'-ḥuleyfe sāye-i serā-perde-i iḳbālden ḥande-zen-i tārüm-i zer-şemse-i çārüm olıcaḳ yektā-güher-i nüh baḥr-ı kâ'ināt 'aleyhi's-selām ḥazretleri der-i mescid-i Zül'-ḥuleyfe'de beden-i nür-āğınların şadef-i libāsdan ta'riye buyurup mānend-i āyet-i şaḳḳül-ḳamer dü şahîfe-i

1 Beyt: Naẓm B

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

2 Muğaylan dikenlerine ipeğin gelmesi gibi Ka'be hevasına coşkunlukla koştum. (Sa'd-ı Şirâzî, *Divan*, Gazeller, Gazel 288/5)

Bu beyit A2 nüshasında yoktur.

3 Nāciye: nāḥiye M

4 Meşnevî: Naẓm M, B

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

5 Gönül alıcı güzeller, onun kakülüne esir. Ceylan, atının eyer kıvrımlarına tutkun. Arap güzellerindeki parlak ten rengi, onun nil renginden ortaya çıkmıştır. Onun binicisi pehlivan gibi düşmanı yener. Meydanda toynak ile düşmanın mezarını kazar.

6 Esir-i kāküleş....vaşf-ı hālleri idi. -A2

7 eylediler: ile M

8 Qurb: Qarib M

9 nübüvvetde -M, B

beyzâ-gün-ı ihrâm ile cism-i nâzûkterinlerine [A2 182a] pîrâye-bend olup mütâba‘at-ı ‘amme-i aşhâb ile âvâze¹-i arş-güzâr-ı telbiyeyi şikest-efgen-i müseddes-ťâķ-ı muķarnes-revâķ-ı eflâķ eylediler.

Nażm:² İhrâm-keş-i ĥarîm-i ma‘bûduz biz
Mihmân-ı nevâle-ĥâne-i cûduz biz
Olsun lebümüz zemzeme-ĥ^vân³-ı lebbeyk
Mikât-ı rev-i Ka‘be-i maķşûduz biz⁴

Mâ-ĥaşal kevkebe-i ĥudsiyâne ve şûķûĥ-ı peyem-berâne ile merĥale-i merķûmeden taĥrîk-i râyet-i iclâl buyurdılar.

Beyt: ما كعبه روانيم كه صد قافلة عشق
انگيخته هر سو ز صدای جرس ما⁵

Mervîdür ki mübâşîrân-ı î‘mâl-i cenîbet ü silâĥ merĥale-i Merru‘z-Zah-rân’da inâĥa-i nâķa-i ârâm itdüklerinde herze-gerdân-ı Ķureyş’den ĥend nefer ol ĥavâlîde bulunmaĥla esbân ü esliĥayı câdde-i bâşîra-i î‘tibârlarından [A1 158b] imrâr idüp Muĥammed bin Mesleme rağıya’llâĥü ‘anhdan istikşâ-yı desîse-i ĥâl itdüklerinde ferdâ ĥayme⁶-i zerrîn-ťob-ı ĥürşîd medd-i tınâb-ı şu‘â’ itdüĥi hengâmıda ĥıdîv-i Yeşrib-serîr-i arş-mesîr şalla’llâĥü ‘aleyhi ve sellem bu menzile sâye-endâz-ı şûķûĥ-ı iclâl olaçaĥın⁷ iĥbâr itmek ile âvâregân-ı Ķureyş seng-i âsyâ-yı ızırâb olup⁸ dest-âvîz-i aĥbâr-ı âsâyiş-fersâyı Mekke’ye şitâbân olup lerze-i nâţîķa ve ra‘şe-i dehân ile Ķureyş’e âteş-endâz-ı küllĥen-i cân oldılar. Ĥaber-i ĥuyûl mîzmâr⁹-ı zamîrlerin pür-ĥubâr-ı ĥayret ve âvâze-i silâĥ cigerlerin ĥâķ ĥâķ-ı [M 139a] ĥaşyet idüp¹⁰ ‘âķıbet Mikrez bin Ĥafş’ı isti‘lâm-ı kûnh-i ĥâl

1 âvâze: âvâre A2

2 Nażm: Beyt M, A1

Rubâ‘î, Ahreb ; Mef‘ûlü...

3 -ĥ^vân: -senc A1

4 Son beyit -A2

5 **Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün**

Biz Ka‘be’ye revan olanlarız ki, yüz şevk kafilesi her tarafta bizim çağrımızın sadasıyla coşmaktadır.

6 ĥayme -A2

7 olacaĥın: olmaĥın A1

8 olup: ol M

9 mîzmâr: başâyir M

10 idüp: olup A2

içün irsâl eylediler. Ser-i rāhda dest-bend-i [A2 182b] vaḳfe-i intizār olup cenāb¹-ı şehin-şāh-ı melā'ik-sipāh mevkib-i hāş-ı şahrā-efrūzları ile ol maḥalle vāşıl olıcaḳ pīşgāh-ı rikāb²-ı āsmān-neverde gelüp “Yā Eba'l-Ḳā-sım münāfi-i şart ve istiḫāb-ı ālāt-ı kıtāldan irāde-i ‘aliyyeñüz ne gūne niyyete müte‘allikdür?” diyü başt-ı nemīḳa-i su‘āl eyledi. Ḥazret-i ḳāfile-sālār-ı ebrār bu vech ile irḫā-yı ‘inān-ı cevāb buyurdılar ki “Yā Mikrez merkez-i ‘ahd üzre istiḳrār lāzime-i seciyye-i nebeviyyemüzdür. Dā‘iye-i kıtāl daḥı ḳaṭ‘ā hāşiye-gerd-i şaḥīfe-i niyyetümüz degüldür. Ancaḳ sitīze-perestān-ı sebūk-mağz-ı Ḳureyş maẓānn-ı ḥareket-i nā-çesbān olmaları ile me-bādā muḥālif-i ‘ahd vaẓ‘-ı ḥuṣūnet-āmīz-i mümāna‘at şudūr itdügi şüretde inḫilāl-i [B 213] ‘uḳde-i hāl nāḥun-ı ‘uḳde-güşā-yı şimşire muḥtāc olmaḳ ihtimālile esliḫa-i ğuzāt bār-beste-i ihtiyāt kılinmışdur. Yoḫsa bir maḥalde güzāşte-i ḥāric-i Ümmü'l-Ḳurā kılinmaḳ muşammemdür.” Mikrez elmās-pāre-i cevāb-ı sulṭānū'l-enbiyāyı dil-rişān-ı Ḳureyş'e iblāğ idicek vāreste-i dağdağ³-i bīm ü telāş olup kām ü nā-kām taḥliye-i [A1 159a] ma'müre⁴-i Ümmü'l-Ḳurā idüp Ka'be-i ‘ulyānuñ dü rükn-i Şāmī vü ‘Irāḳı'sine müşrif Cebel-i Ḳa'ıḳi'ān üzre ve ba'zı ları daḥı şī'āb-ı cibāl-i eṭrāfdā menzil-gir-i istiḳrār oldılar. Ḥattā ba'zı e'āzım-ı muta'aşşıbān-ı kibr-perest-i Ḳureyş'ün nefāset ü ḥasedleri perde-i çeşm [A2 183a] olup muṭlaḳā şükūh-ı seyyidü'l-verā müşāhadesine ğayz-ı cibillileri ruḫşat-dāde-i taḥammül olmamağın bevādī-i ba'ideye naḳl-i raḥt-ı şıḳlet eylediler.

Beyt:⁵ بی نادیدن جاه⁶ و جلالش از هجوم رشک
کند ترجیح خصم سفله کوری را به بینایی⁷

Mā-ḥaşal sulṭān-ı serir-ārā-yı “ḳābe ḳavseyn”⁸ ‘aleyhi efḍalūt-teḥāyā ḥazretleri aḳşām⁹-ı esliḫa vü ḥuyūlı enşāb-ı ḥareme nāzır Baṭn-ı Ye'cec

1 cenāb: cānib A1

2 rikāb -A1

3 dağdağ -M

4 ma'müre: maḥmüre A2

5 Beyt: Li-münşī'ihi B

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

6 cāh: cāy B

7 Onun ulaşılmaayan makam ve yücelik eteğine gelen kıskançlık hücumlarından dolayı aşağılık ve kör hasmı görene tercih eder.

8 serir-ārā-yı ḳābe ḳavseyn: enbiyā M

9 aḳşām -M, B

nām maḳāmda tahlîf buyurup dü şad merd-i ‘adū-gîr ile Evs bin Hıavl-ı Enşârî’yi nām-zed-i hırâset buyurdılar. Cenâb-ı ‘illiyyîn-güzârları âfitâb-ı gerdün-süvâr gibi râhile-i Kaşvâ’nuñ hâne-i zînine pertev-bağş-ı iclâl olup hizebrân-ı hışm-efgen-i İslâm mütevaşşih-i [M 139b] bi’l-hüsâm ol şehir-yâr-ı firişte-ḥaşemi cevâbından ihâta idüp âvâze-i felek-güzâr ile telbiyeyi zelzele-endâz-ı şevâhiğ-i Ümmü’l-Ḳurâ iderek a’lâ-yı Mekke’den maḳâbir-i mu‘allâya münḥadir olan şeniyye-i gedâdan¹ ki Ṭal‘atü’l-ḥecün ile müsemmadur, ḳavâfil-i füyûzât-ı ḳudsiyye gibi derün-ı ḥarem-i muḥterem-i İlâhî’ye tevârüd eyledi.

Li-münşî’ihi:²

Ḥarîm-i ‘izzetedür intihâ-yı niyyetümüz
Ṭavâf-ı beyt-i İlâhiyye’dür ‘azîmetümüz

³﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْبَصَارِ﴾ ḥaḳḳâ ki pertev-i mâh-tâb-ı taḳdîr pîrâhen-fer-sâ-yı ‘uḳûl-ı dehr-âzmâyân olacaḳ maḥal degül midür ki cenâb-ı vâsiṭa-i feyz ü cüd ve râbiṭa-i bûd ü ne-bûd ‘aleyhi’s-selâm ḥazretleri⁴ [A2 183b] leyle-i hâ’ile-i hicretde istilâ-yı cân-feşâr-ı müşrikân-ı bed-kârdan perde-i siyâh-gün-ı şâmda ḥarem-i Rabbânî’den bi’l-iḳtîzâ ne gûne keyfiyyet üzre beyâbân-neverd-i hicret ve kenâre-cüy-ı selâmet oldukları ki mazbûṭ-ı [A1 159b] mecelle-i tefâsîr ü eḥâdişdür. Ḥazret-i ḥudâvend-i gayyûr ol hicret-i miḥnet-âmîze ne gûne a’lâ-yı ṭabaḳât-ı ‘izzetde telâfi⁵ idüp evvelâ durûb-ı Ümmü’l-Ḳurâ’da geşt ü güzârlarına ruḥşat-dâde-i cevâz olmayan ef‘â-siriştân-ı müteḡallibe-i maḡrûr bu def‘a

Li-münşî’ihi:⁶

Eylesün raḥtını ber-çide gönülden endüh
Ki ziyâfet-kede-i ‘îş ü şafâ olsa gerek
Ḳalmasun ḥâne-i dilde zulumât-ı âlâm
Ki çerâğ-ı ṭaraba cây-ı ziyâ olsa gerek

1 gedâdan: gezâdan M

2 Li-münşî’ihi: Beyt A1, A2

Mef‘âlün Fe‘ilâtün Mef‘âlün Fe‘ilün

3 “Ey basiret sahipleri ibret alın!” (Haşr, 59/2)

4 ḥazretleri -M

5 telâfi: telâkî B

6 Li-münşî’ihi: Beyt A1

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

vefķınca maķdem-i faķr-i ‘āleme h^vāh [B 214] ü nā-h^vāh tamām ʔuruķ u büyütların ihtiyārları ile taķliye vü teslīm idüp bālā-yı cibālden gürg-i ʔübān-dīde¹-i remīde gibi ḥasret ile nigerān ve seng-i ḥased ile sīne-kūpān² oldılar.³

Mısrā’: به بین تفاوت ره از کجاست تا بکجا⁴
یفعل الله ما یشاء بقدرته و یحکم ما یرید بعزته⁵

El-ḥāşıl nūr-ı dīde-i Baṭḥā ve server-i sīne-i şafā şalla’llāhü ‘aleyhi ek-melût-teḥāyā ḥazretleri kevkebe-i ḥāsid⁶-güzār-ı iclāl ve debdebe-i düş-men-endāz-ı iķbāl ile

Naẓm:⁷ Olmaķ hevesi ile zevķ-i pāy-būsı naşīb
Qalmaz dil Ka’be’de olursa⁸ şekīb
Hiç öyle güzel zamān mı var kim ide ‘azm
Teşrīf-i der-i muḥibbe⁹ devletle ḥabīb

maşdüķı üzre dīde-i küşāde-i bābü’s-selāma nūr-baḥş-ı [A2 184a] maķ-dem-i iclāl olacaķ ḳabile-i ins ü [M 140a] cān ya’nī beyt-i mu‘allā-yı bülend-erkān zebān-ı gevher-çekān-ı nāvdān ile.

Qıṭ‘a:¹⁰ بیا که در طلبت در فراز صدر سریر
بیا که بهر تو بر صفۀ سرای سرور
چو عشق ما همه بینایی است شاهد وصل
چو حسن¹² تو همه آرایش است خجلۀ سور¹¹

1 dīde -A1

2 -kūpān: -güyān A2

3 oldılar: olalar A1, A2

4 Aradaki farka bakın nereden nereye... (Hâfız, *Divan*, Gazel 2/1)

5 Allah istediği şeyi kendi kudretiyle yapar ve kendi izzetiyle istediği şeye hükmeder.

6 ḥāsid: ḥāmid A2

7 Naẓm: Beyt A1

Rubā’i, Ahreb ; Mef’ülü...

8 Qalmaz dil Ka’be’de olursa: dilde olursa da Ka’be-i M, B

9 muḥibbe: maḥabbete A2

10 Qıṭ‘a: Beyt A1, B, Naẓm A2

Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

11 Gel, tahtın baş köşesi emrindedir. Gel, çünkü mutluluk sarayının sofrasında oturmak senin içindir. Çünkü bizim aşkımızı vasla şahit olan herkes görüyor. Senin güzelliğin gelin odasına süs olarak yeter.

12 ḥüsn: ḥiss M, B

zülâl-i maḳâlin pây-endâz eyledi. Süveydâ-yı ḳalb-i ‘âlem ya’nî Ḥacerü’l-Esved-i mükerrem çeşme-i muşaffâ-yı zemzeme¹

Beyt:² Oluruz nâ’il-i bûs-ı lebi hem sen hem ben
Olsun ey ‘âşık-ı giryân yine³ çeşmü’n rûşen

terânesi ile zemzeme-senc-i tebşîr oldu. [A1 160a] Manzûme-i risâle-i ri-vâyetdür ki ol hâletde ‘Abdu’llâh bin Revâha raḳıya’llâhü ‘anh zimâm-gîr-i râhile-i nebevî olup bu ḥarîr-pâre-i recez-i rengini şadâ-yı bülend ile⁴ bu resm üzre rabṭ iderdi⁵ ki

Recez:⁶ خلوا بني الكفار عن سبيله
قد أنزل الرحمن في تنزيله
في صحف تتلى على رسوله
أن خير القتل في سبيله
نحن ضئناكم على تأويله
كما ضربناكم على تنزيله
ضربا يزيل الهام عن مقيله
ويذهل الخليل عن خليله
يا رب إني مؤمن بقبيله
إني رأيت الحق في قبوله⁷

Cenâb-ı Fârûḳ-ı A’zam raḳıya’llâhü ‘anh teḳâzâ-yı cibillet-i ḥaḳḳ-güy-ları üzre “Yâ İbn Revâha ḥuzûr-ı cenâb-ı faḥrû’l-mürselîn ve ḥarem-i Rabbü’l-‘âlemîn hiç leb-âlây-ı eş’âr olacak maḥal mıdır?” diyü ḥarf-en-

1 Süveydâ-yı ḳalb-i....muşaffâ-yı zemzeme -A2

2 **Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün**

3 yine: hele M

4 ile: ne M, A1, B

5 iderdi: eyledi ki M, itdürdi A2

6 Recez: ‘Arabîyye A1, A2

Meştur Recez

7 “Ey kafir oğulları! Resûlullah’ın yolundan çekiliniz. Rahman olan Allah, o Peygamberi’ne Kur’an’ın sahifelerinde “En hayırlı savaş, Allah yolunda olan savaştır.” ibâresi indirmiştir. Nasıl Kur’an’ın iniş şekline göre sizinle savaşıyorsak, tevîl ettiğiniz şekilde de sizinle savaşıyoruz. Öyle bir savaş ki, başlar cesetten ayrılıyor, dost dosttan ayrılıyor. Yâ Rabbi! Ben Allah’ın sözüne iman ediyorum. Çünkü ben hakkı onun sözünde buldum.” (Abdullah bin Revâha, *Divan*, s.144.)

dāz-ı mümāna‘at olıcağ ḥazret-i faḥrū‘l-enbiyā ‘aleyhi ezkiya’t-teḥāyā [A2 184b] tebessüm-i nemek¹-rîz olup² buyurdılar ki “Yâ ‘Ömer ‘Abdu’llāh’uñ kemān³-ı şevḳine çille-güsıl olma ki bu maḥalde anuñ siḥām-ı dil-düz-ı maḳālî ṭable-i ḳulüb-ı küffāra nuşûl-ı ḥārā-güzār-ı nibāldan güzērānter-dür.” Kemā rüvātü’t-Tirmizî ba‘d-ez-în mürşid-i feyz-baḥş-ı ḥān-ḳāh-ı hestî şallā’llāhü ‘aleyhi ve sellem İbn Revāḥa’ya bu zıkr-i şerîf-i ‘ālem-pe-sendi telḳîn buyurdılar ki لا إله إلا الله وحده نصر عبده وأعز جنده وهزم⁴ الأحزاب وحده⁴ İbn Revāḥa nihāl-i bālā-keş-i şadāsına bu zıkr-i sidre-güzār ile berg ü şāḥ virecek kāffe-i aşḫāb rıdvānullāhi ‘aleyhim ecma‘ın ber-vech-i müvāfaḳat kürüm-ı ḥüşe-gîr-i aşvâtı yek digere leff idüp ‘anākîd-i ezḳār-ı mezkûreyi eṭbāḳ-ı [B 215] semāvāta neşr eylediler. [M 140b]

Li-münşî’ihi:⁵ Pür itdi zemzeme-i ḥamd günbed-i arşı
Sipihri eyledi āvāz-ı zıkr māl-â-māl

Māh-ı nūr-pāş-ı maṭla‘-ı siyādet ‘aleyhi efḍālū’t-taḥiyye hem-rütbe-i ḥavlū‘l-‘arş olan maṭāf-ı mükەرrem dā’iresin ḳadem-i muḥteremleri ile tenvîr buyurıcağ [A1 160b] dest-i ḳamer-şikāflarında olan miḥcen-i mü-teyemmen kûşesi ile isti‘lām-ı ḥacer-i cevher ṭufeyl buyurup merkez-i siyeh-kisve-i dā’ire-i ‘ālem ya’nî beyt-i ‘ulyā-yı muḥterem ḥavālîsin-de mürā‘āt-ı reml ü ızṭınā⁶ ile rākiben pergār-gerdān-ı ḥuṭuvāt-ı ṭavāf oldılar.

1 nemek -M, B

2 olup: ile A1

3 kemān: kemāl A2

4 Allah’tan başka İlah ve ma‘bud yoktur. Bir olan O’dur, va’dini gerçekleştiren O’dur, bu kuluna nusret veren O’dur, askerlerine kuvvet veren O’dur, toplanmış bulunan kabileleri bozguna uğratan da yalnız O’dur. (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 8, s. 329)

5 Li-münşî’ihi: Beyt M, A2

Mefâ’ilün Fe’ilātün Mefâ’ilün Fe’ilün

6 ızṭınā: ızṭıba‘ A1

Meşnevî:¹

رو بحر م کرد خلاق همه
 صحن حرم گشت همه زمزمه
 از هوس قامت دلجوی او
 طوف کنان گرد سر کوی او
 پس بهمین شیوه ز راه وقار
 طوف نمودند ادا هفت بار²

Mervîdûr ki peyk-i sidre-mesîr-i Îlâhî ol hâletde cânib-i hüdâvend-i ğayyûrdan [A2 185a] bu peyâmı kurtâ-i sâmi‘a-i seyyidü’l-enâm eyledi ki naķîşa-cüyân-ı bed-gûy ya‘nî müşrikîn-i siyeh-rû şî‘âb-ı cibâlden hârekât-ı mü‘minîne nâzar-bâz ve hevâ-yı ‘ufûnet-engîz-i Yeşrib tâb-fersâ-yı Muhammediyân olmuştur diyü zu‘m-ı fâsidlerince harf-endâz olmadadurlar. Binâ-ber-în seyyid-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem hâzretlerinin işâret-i ‘aliyyeleri üzre düşmen-i bed-h‘âha izhâr-ı kuvvet ü celâdet için eşvât-ı şelâse-i ülâda reml-i herveleye der-kâr oldılar.

Beyt:³

نیست بجز این صفت اضطباع⁴
 جلوه نما بر روش هر شجاع
 جرات و اظهار تجلد نکوست
 خاصه بشغلی که بود بهر دوست⁵

كما روى البخاري عن ابن عباس رضي الله عنهما تحدثت قريش بينهم أن محمدا وأصحابه في عسرة وجهد وشدة فصفوا له عند دار الندوة لينظر إليه وإلى أصحابه فلما دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم المسجد اضطبع بردائه وأخرج عضده اليمنى ثم قال رحم الله امرأ أراهم اليوم في نفسه قوة وخرج يهرول ويهرول أصحابه

1 Meşnevî: Nâzm M, B

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün

2 Bütün halayık hareme döndü. Haremin içi zembere ile doldu. Onun gönül çeken boyunun hevesinden dolayı onun mahallesi onun mekânı etrafında dolanıp durdular. Sonra bu şekilde vakar yolundan yedi defa tavaf eda ettiler.

3 Beyt: Nâzm A2

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün

4 ıztıbâ‘: ıştıbâ‘ M, ıştıbâ‘ B

5 Her yiğidin üslûbu üzerinde görünen bu ıztıbanın sıfatından başkası değildir. Yalandan yiğitliğin çüreti ve bunun ortaya çıkması özellikle dost için iyi bir uğraştır.

کذلک ثلاثة أطواف ومشى سائرها¹ Mişkât²-ı zücâce-i kâ'inât 'aleyhi efḍalü's-şalavât itmâm-ı eşvât-ı tavâfdan sonra ğulgüle-i gül-bāng-ı [A1 161a] ezkār ile bâbü's-şafâdan zemîn-i Mes'â-yı dil-ârâya hıram buyurup heft bâr sâha-i Mes'â'yı nûr-ı dîde-i huṭûvât-ı keşîretü' [M 141a]l-berekât buyurıcaḡ ḥâtime-i ṭûmâr-ı sa'y olan zîr-i ṭâḡ-ı Merve'de şütürân-ı hedyûn ser-gerdânları güyü çevgân-ı meydân-ı ḡurbân eylediler. [A2 185b]

Meşnevî:³

گشته دور بیحد و قربان بسی
تشنه بخون دشنه بدست هر کسی
سرخی خون آیت صنع الله است
کشته شو آنجایکه قربانگه است⁴

Ba'd-ez-în çâre-bîn-i dermândegân-ı 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ḡazretleri tekmi'l-i menâsik iden aşḡâbdan ba'zı ların ḡirâset-i esliḡa vü huyûl için Baṡn-ı Ye'cec'e irsâl buyurup ḡarem⁵-i mebzûlû'n-ni'am-i İlâhî'ye dûrdan nigâh [B 216]-endâz-ı ḡasret olan ġürisne-çeşmân-ı nevâle-i ġufrânı dahı sûfre-i vesî'ü'n-nevâl-i maṡâfa da'vet buyurdılar. Mâ-ḡaşal miḡmân-ı bâlâ-ḡâne-i vaḡdet-âbâd şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ḡazretleri ziyâfet-kede-i Rabbânî'de se şebâne-rûz 'âmme-i aşḡâb-ı kirâm ile küşe-nişîn-i nişîmen-i 'izzet olup çâşteġâh-ı rûz-ı çârûm ḡulûlinda sâbıḡan Ḥudeybiyye'de maşlaḡat-endûz-ı muḡâvele-i mişâḡ olan Süheyl bin 'Amr ve Ḥuveyṡib bin 'Abdu'l-'uzzâ Cenâb-ı Mürtaẓâ-yı Ḥayber-ġüşâya ḡavl-i âḡerde evreng-ârâ-yı ḡıṡṡa-i bî'set 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm pişġâhına ġelûp şart-ı ḡüdn-e-i mâziye üzre inḡızâ-yı müddete binâ'en ba'd-ez-în sâḡa-i ḡaremden ṡayy-ı seccâde-i iḡâmet buyurılmaḡ maḡâlîne leb-cünbân oldılar. Seyyid-i şâdıkû'l-'ahd-ı 'âlem⁶ ḡazretleri irâ'et-i şüret-i ḡabûl buyurup

1 Kureşliler kendi aralarında konuştular. Muhammed ve arkadaşları sıkıntı ve darlık içindedirler. Dârü'n-Nedve yanında onu ve arkadaşlarını izlemek için saff olun. Resûlullah (S.A.V.) mescide girdiği zaman abasını kolundan sıyırdı (pazusunu gösterdi) Sağ kolunu dışarı çıkardı. Bu günde kuvvetini onlara gösteren adama Allah rahmet etsin. Hazret-i Resûlullah, hafif koşmaya başladı. Arkadaşları da beraberinde koşmaya başladılar. Bu şekilde üç şavtı tamamladı. Diğer şavtlarını yürüyerek yaptı.

2 mişkât: mişbâḡ A1

3 Meşnevî: Naẓm A1, A2, Beyt B

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

4 Devir yeterince geçmiş ve kurban yeter. Herkes kana susamış elinde hançer, kanın kızılığı Allah'ın kudretinin ayetidir. İlla kan dökeceksen kurban yerinde kurban kes.

5 ḡarem: cirm A1

6 'âlem -A2

fermân-ı gerdün¹-muṭā'ları üzre şehryār-ı muraşşa'-serîr-i hâveri nakl-i ketîbe-i envâr idinceye dek aşhâb-ı kirâmdan bir ferd mânde-i dâ'ire-i [A1 161b] harem olmamak üzere nidâ eylediler. Sipâh-ı münevver-peyker-i nücûm şahrâ-yı haḍrâ-yı sipihri tezyîn itdüğü [A2 186a] hengâmda huşûl-ı âmâl ve bedreka-i iḳbâl ile hıṭṭa-i 'ıtrnâk-ı hicret-serâ câ nibine 'alem-en-gîz-i iḳbâl oldılar.

**Vakâyi'-i Sâl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyidü'l-Mürselîn
Şalla'llâhü 'Aleyhi ve Sellem ve İslâm-ı Hâlid bin el-Velîd
ve İslâm-ı Eḥad-ı Dühâtü'l-'Arab 'Amr bin el-'Âş ve İslâm-ı
'Osmân bin Ebî Ṭalḥa Hâfız-ı Miftâh-ı Beytü'l-Harâm***

[M 141b] Rüşengerân-ı âyîne-hâne-i aḥbâr bu vech üzre çehre-perdâz-ı merâyâ-yı âşâr olmuşlardur ki Hâzret-i Hâlid bin Velîd raḍıyâ'llâhü 'anh kendilerün tire-vâdî-i zulmet-beste-i işrâkdan meş'al-i tâze-fürûğ-ı imân câ nibine incizâbların bu siyâk üzere âverde-i zebân-ı beyân itdiler² ki “Çün hâzret-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm hilâl-i sefer-i Hudeybiyye'de merhale-i 'Asfân³da mânende-i emvâc-ı müte'âkıbe şaf-beste-i şalât-ı ḥavf oldılar. Ben bir câ nibden raḥne-endâz-ı tefriḳa-i mazarrat olmak sev-dâsı ile her çend i'mâl-i celâdet-i ḳalbî vü ḳalîbîde şarf-ı mertebe-i maḳdûr idegördüm, bir tarîḳ ile ḥâyiz⁴-i medḥal-i furşat olamaduğumdan bî-iştîbâh nigâh-dâšte-i viḳâye-i Rabbânî olduklarına ḳâḍî-i dâniş-endüz⁵-ı yaḳî-nüm ḥükm idüp hemân ol sâ'atdan kenâre-i sicill⁶-i zamîrümnden tedric ile sevâd-ı şükûk zübâle-i ḳalem-tırâş-ı hidâyet ile maḥkûk olmağa başladı. 'âkıbet hevâ-yı sâzkâr-ı şulḥ-ı Ḳureyş ile İslâmiyân beyninde ta'dîl-i mizâc-ı mu'âdât idicek ba'd-ez-in Ḳureyş'ün kevkeb-i iḳbâlî 'uḳde-i vebâle mü-

1 gerdün -A1

* Başlık: M 141a, A1 161b, A2 186a, B 216; Vakâyi'-i Sâl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyid-i 'Âlem Şallâllâhü 'Aleyhi ve Sellem ve İslâm Hâlid bin el-Velîd ve İslâm-ı Eḥad Dühâtü'l-'Arab 'Amr bin El-'Âş Raḍıyallâhü 'Anh ve İslâm 'Osmân bin Ebî Ṭalḥa 'Abderî-i Hâfız-ı Miftâh-ı Beytü'l-Harâm Raḍıyallâhü 'Anhüm Ecma'in M, Vakâyi'-i Sâl-i Heştüm ez-Hicret-i Seyyidü'l-Mürselîn Şallâllâhü 'Aleyhi ve Sellem ve İslâm Hâlid bin Velîd Raḍıyallâhü 'Anh ve İslâm-ı Eḥad Dühâtü'l-'Arab 'Amr bin 'Âş Raḍıyallâhü 'Anh ve İslâm 'Osmân bin Ebî Ṭalḥa 'Abd-i Rey-i Hâfız-ı Miftâh-ı Beytü'l-Harâm Raḍıyallâhü 'Anh A2, B

2 itdiler: iderler A1

3 'Asfân: 'Asḳân M

4 ḥâyiz: ḥâriz A2

5 -endüz -M

6 sicil: müseccel A1

terâci⁶ [A2 186b] olduğın istidlâl idüp bir zamân hûd-be-hûd ser-girân-ı peymâne-i fikret ve ser-gerdân-ı kûçe-bend-i hayret olup [B 217]

Beyt:¹ Bezm-i aḥbâbda çün ḳalmadı esbâb-ı ḥuzûr
Çâre-i kâr hemân terk-i diyâr itmekdür

diyerek peyk-i sebûk-refṭâr-ı sūdâgâh cânib-i Necâşî'ye âmâde-i tek-â-pû [A1 162a] olup lâkin anuñ daḥı gül-bâḡ-keş-i maḥabbet-i İslâm olduğı mülâḥazası ile sîne²-i 'azîmete ḥavâle-i müşt-i redd itmek ile bir müddet daḥı âstân-ı Hirakl'de zünnâr-bend-i tenaşşur olmağa miyân-beste-i tefek-kür oldum. 'âḳıbet³

Beyt:⁴ Verâ-yı perdede yaḳdı çerâğ-ı ḥûrşidin
Ḥayâlbâz-ı zamâne ne gösterür görelüm

diyüp yine kendi diyârumda pâ-yı tereddüdümi pîçide-i kilim-pâre-i ferâğ itmege tavṭîn-i nefis eyledüm. Ol ḥilâlde bir şeb derîçe-i çeşm-i cihân-binüm ḳufl-zede-i ḥ'âb-ı girân olmuş idi ki dervâze-i şehristân-ı mişâl münkeşif olup kendimi şöyle müşâhede eyledüm ki gûyâ âvâre-i meğâlik-i bilâd-ı muḥad-debe iken nâ-gâḥ ol mezâyik-i ğalâ-ḥîzden fûrce-yâb-ı ḥalâş [M 142a] olup bir ma'mûre-i ferâḥter ü aḥḍarda nâ'il-i cilve-i ihtirâz⁵ olmuşum. Sepîde-dem mazânn-ı ḥulûş olan dostân-ı râst-nefesden birine bürka'-güşâ-yı dūşîze-i rû'yâ⁶ olduğumda هو مخرج الذي هداك فيه الله للإسلام والضيق والشرك إلى [A2 187a] ta'bîri ile miḥrâb-ı sâmi'amı tenvîr idecek şu'le-i germ-ḥîz-i şevḳ-i İslâm çerâğ-pâye-i ḥâtırumda leme'âna âğâz eyledi⁸. Aña müteḳârib şeh-süvâr⁹-ı refref-maṭiyye-i arş-mesîr 'aleyhi's-selâm ḥazretleri şükûḥ-ı peyğamberâne ile güzâriş-i 'umre-i ḳazâya teveccûḥ buyurduklarında ben daḥı ekâbir-i Ḳureyş ile ḥayr-bâd-ı Ümmü'l-Ḳurâ itmiş idüm ki ğam-ḥ'âr-ı

1 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

2 sîne -M

3 'Āḳıbet -A1

4 Mef'âlün Fe'ilâtün Mef'âlün Fe'ilün

5 ihtirâz: ihtizâz A1

6 rû'yâ: râz A1

7 Şirkin sıkıntıları olmasına rağmen Allah'ın İslâm hidayetini nasip ettiği yerdir.

8 eyledi: başladı M

9 müteḳârib şeh-süvâr: şeh-süvâr müteḳârib M

āvāre¹gān-ı ümmet ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyye itmām-ı nūsük ḥilālinde birāderüm Velid bin el-Velid’den bu çāker-i kem-ḳadruñ pürsiş-i keyfiyyet-i aḥvā-li ile leb-ālūde-i mekremet olup bu zemīn üzre gevher-rīz-i maḳāl olmışlar ki “Ḥālid ol ḳabileden degüldür ki anuñ pertev-i dūr-bīn-i idrākı ḥüsn-i bāhirü’l-envār-ı ḥaḳīḳat-i İslām müṭāla‘asından ḳāşır ola. Eger dāḥil-i şaff-ı raşinü’l-esās-ı İslāmiyān olup sermāye-i girān-ḳadr-ı [A1 162b] şecā‘atın sa’ir sūdāgerān-ı çār-sū-yı cihād müşāreketi ile rüz-ı bāzār-ı ğazāda i‘māl eylese kendiye nāfi‘ idi.” Binā-ber-in birāderüm Velid bu mazmūn ile baña iṭāre-i varaḳ-pāre-i rāz eyledi ki

Li-münşî’ihi:²

ای والہ تیرہ حال برخیز و بیا
ای گمشده ملال برخیز و بیا
بشتاب کہ اختر سیہ طالع تو
وارسته شد از وبال برخیز و بیا³

“Ey birāder-i ‘aziz şehryār-ı taḥṭgāh-ı melekūt ‘aleyhi’s-selām ḥāzretleri⁴ senün emründe siyāk-ı mezkūr üzre lü’lü’-keş-i rişte-i raġbet olmadadurlar. Revā mıdur ki sen ol ḳadar sermāye-i idrāk ile bādiye-i ḳāfile-süz-ı ḳalālda ser-gerdān ḳalasın ve ol maḳūle-berid-i reh-şinās-ı ‘aḳl-ı selime iḳtifā itmiş iken [A2 187b] lāyık mıdur ki beyābān-ı [B 218] cehāletde firifte-i ğül-ı ğafflet olasın?”

Beyt:⁵

Cüş iderken ṭaleb-i teşne ile āb-ı ḥayāt
Ḥayfdur kim ḳalasın teşne-i gird-i zulümāt

Mektüb-ı mu‘teber⁶-raḳam-ı Velid baña bāl-i ṭā’ir-i inşirāḥ olup

Beyt:

شوق آمد و تمام بگوشم فرو دمید
رازی کہ در میان مس و کیمیا بود⁷

1 āvāre -B

2 Li-münşî’ihi: Beyt A1, Naẓm A2

Rubā’i, Ahreb ; Mef’ülü...

3 Ey kara talihli şaşkın, kalk ve gel! Ey hüznünde kaybolmuş, kalk ve gel! Acele et, çünkü kara bahtlı yıldızın vebalden kurtuldu, kalk ve gel!

4 ḥāzretleri -M

5 **Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün**

6 mu‘teber: mu’anber M, A2

7 **Mef’ülü Fa’ilātü Mef’ülü Fa’ilün**

Şevk geldi, bakır ve kimya ilmi arasındaki sırrı bütünleriyle kulağıma üflledi.

Hemân bâre-i ‘azmı zîn-zede-i [M 142b] şıdķ idüp tehiyye¹-i zād-ı rāh hilālîne rāzdār-ı qadīm ‘Oşmān bin Ebī Ṭalḥa-i ‘Abderī-i Ḥacibī’ye ki miftāḥ-ı beytū’l-‘atīķ-i Rabbānī müselleṃ-i dest-i taşarrufidur, keşf-i deri-çe-i rāz eyledüm.

Beyt:² Kime açsam ğamum ol māh-ruḥuñ ‘aşķından
Benden efzūn anı³ da mest-i maḥabbet bulurum

ṭabaķı üzre meger anuñ daḥı hīzem-ḥāne-i cānına bir zamāndan berü qa-bes-i nā’ire-i şevķ ta’alluķ itmegin mürāfaķatı e’azz-ı meṭālib ‘add idüp ikimüz ittifaķ üzre

Beyt:⁴ Qarārgāḥ-ı dil-i bī-şekībe dek giderüz⁵
Şifā-yı şadr virür bir ṭabībe dek giderüz⁶

diyerek bârgāḥ-ı qudsī-ḥidem-i risālet cānibine ecniḥa-ġüşā-yı ‘azm-i şādīķ olduķ. Merḥale-i Ḥadde menāḥ-ı cemmāze-i iķāmetümüz olıcaķ ‘Amr bin ‘Āş’a ol maḥalde dūçar olup yek-diġerūñ dā’iye⁷-i iyāb [A1 163a] ü zehā-bından i’māl-i resm-i pürsiş olınduķda ķā’if-i tiz-bīn⁸-i şu’urı ser-menzil-i sırr⁹-ı zāmīrimüze reh-berde-i yaķın olıcaķ hemān bu zemīn üzre baştı ḥvānçe-i rāz itdi ki ey dostān-ı şıdķ-nişān¹⁰ meşmūl-ı itṭilā’ıñuzdur ki çend sāle müddetden berü perdesān¹¹-ı çehresā-yı āstān-ı sulṭān-ı Ḥabeş olmış idüm. [A2 188a] Şem’-şifat zebān-dırāz-ı bezm-i şoḥbeti ve pervānevār küstāḥ-ı meclis-i ülfeti idüm. Tā aña dek ki ‘Amr bin Ümeyye-i Ḍamīri iblāġ-ı nāme-i risālet eyledi. Ben miyān-ı Qureyş’de iḥrāz-ı nām ü nāmūs sevdası ile ‘Amr bin Ümeyye’nün qatline hevesķār ve Sulṭān-ı Ḥabeş Necāşī’den müsā’adeye minnetķār oldum. Bu maķāl¹² istimā’ından dü desti

1 tehiyye: tehniye A2

2 **Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün**

3 anı: āyende M

4 **Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün**

5 gidelüm A1, A2

6 giderüz: gidelüm A1, A2

7 dā’iye -M, B

8 tiz-bīn: tezyin A2

9 sırr -M

10 -nişān: -menişān M

11 -sān: -sāz A2

12 maķāl: maķāla M, maķüle B

ile kendi ser ü rüyın dārbetgāh-ı ṭabaṇṇa-i efsūs ü melāmet itmege der-kār oldu. Bu hālet benüm daḥı cebīnūmi müsīl-i ‘araḡ-ı hicāb¹ idüp ey şehryār-ı Hābeş eger telḡ-ābe-i niyāzum meşreb-i ḡaṭīrīnuza bu mertebe nā-güvār gelecegi melḡūz-ı zih̄n-i sāde-levḡūm olaydı, leb²-ālāy-ı ictirā-yı tefevvūh olmaz idüm diyü siper-endāzī-i i‘tizārı rü-keş idicek bu gūne girih-güşā-yı nāṭıḡa-i ḡamiyyet-āmiz oldu ki yā saña şehryār-ı ḡıṭṭa-i bi‘šet ve şehen-şāh-ı memālik-i şefā‘at ‘aleyhi efdālū‘ş-şalavāt ve‘t-taḡiyye cenābınuñ firistādesin nice teslīm ideyüm ki āferīnende-i kevn ü mekān celle şānūhū cenābından dem-ā-dem meclis-i ḡudsīsine [M 143a] nāmūs-ı ekber iblāḡ-ı peyām eyleye. Ben³ müte‘accibāne taḡrīk-i leb-i istiḡbār itdüm ki ey melik bu zebān-güzār-ı iḡrār buyurduğınuz mādde mersūm-ı levḡa-i vuḡū‘ mıdur ve bu emre ‘aḡīde-i selīmeñüz daḥı ṭuḡrā-keş-i taşdıḡ olmış mıdur? Hemān sūzen-i tīz⁴-güzār-ı zebānına bu vechile rişte-keş-i ebrīšem-ṭavr-ı taḡdīr oldu ki ey ‘Amr-ı [B 219] miskīn vāy dūd-mānde-i çeşmesār-ı yaḡīn eger bu mertebelere bālā-yı idrākuñ nā-resā ise [A1 163b] āḡāh ol ki ol zāt-ı maḡmūdū‘ş-şıfāt şādıḡ ü muşaddaḡ-ı nebiyy-i ḡaḡḡānī firistāde-i Cenāb-ı Yezdānī’dür. Hātime-i risālet [A2 188b] ve ‘illet-i ḡā‘iyye-i ḡılḡat olduğına kütüb-i ḡadīme-i semāwī bi’l-cümle nāṭıḡdur.

Nazm:⁵ طور صد موسی برانگیزد ز خاک آستان
 شمع صد عیسی برافروزد بباد آستین
 منزلت بنگر که اقراری باو ایمان ماست
 رسم او ماراست مذهب راه⁷ او ماراست دین⁶

Yā ‘Amr eger benüm maḡālāt-ı nuşḡımı kitābe-i ṭāḡ-ı güş iderseñ cūy-bār-ı şīrinter-i ḡayātuñ⁸ bālū‘a-i deşt-i fenāda tebāh olmadın rü-māl-ı āstā-

1 hicāb: ḡacālet M

2 leb -M

3 Ben: Bu A2

4 tīz: nīze M

5 Nazm: Beyt A1

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

6 Eşiḡinin topraḡından yüz Tur-ı Musa çıkar. Kolundan çıkan rüzḡar ile İsa’nın yüz mumunu yakar. O menzile dikkatle bak ki, onu anmak bizim imanımızdır. Onun adetleri bizim mezhebimiz, yaptıkları bizim dinimizdir.

7 rāh: -kār A1

8 şīrinter-i ḡayātuñ: tīre-i cinānuñ M

selām olıcaķ aşhâb-ı kirâmı bu siyâķ üzre nâ’ıl-i nüvîd-i hıţâb buyurdılar. ¹أقلت إليك مكة أفلاذ كبدها¹ ya’nî Mekke sizûn cânibîñüze ciger-güşelerini endâhte eyledi. El-hâşıl üç kıţ’a elmâs-pâre-i kân-ı himmet şiyâb-ı seferiden ta’arrî ve elbise-i tãhire ile taħallî idinüp dîvân-hâne-i kudsiyyü’n-niżâm-ı nübüvvet cânibine müsâra’at eylediler. Nîm-râhda Velîd bin el-Velîd istiķ-bâl idüp bu gûne zemzeme-serây-ı tehniyyetü’l-ķudûm oldu ki ey birâder-i bülend-gevher ne tûrursın şitâbân ol ki ĥayr-ı ķudûmuñ ĥâtır-ı enver-i ĥayrül-beşere îrâş-ı behcet ü beşâset idüp maķdemûn içün baş-ı ķâlîçe-i iştiyâķ buyurmuşlardır. Pes² per ü bâl-i şevķ ile tayarâna gelüp cümleden aķdâm nâdî-i istebrâķ firâş-ı firîşte-ferrâş³-ı muķaddese ķehresâ-yı müsûl [B 220] olduķda⁴

Beyt: این سیه نامه که در خاک ره افتاده توست
میرسد از حرم کعبه که سجاده توست⁵

maşdüķı üzre evvelâ reyĥân-deste-i müşg-büy-ı riyâz-ı İslâm olan berg-i sebz-i selâm ihdâsına mübâderet eyledi. Ĥazret-i serîr-ârâ-yı ene efşâĥu şalla’llâĥü ‘aleyhi ve sellem tãlâķat-ı vech ve zelâķat-ı kelâm ile redd-i selâm ve terĥîbde nemek-dân-ı müşg-efşân-ı tebessüme güşâyiş virdiler. Ol teşne-leb⁶-i beyâbân-ı hevâ cebîn-i [A2 189b] ser-ķeşme-i risâleti ol vech ile ser-şâr-ı mevce-i envâr ü âşâr müşâhede idicek bî-iĥtiyâr kûze-i la’l-in-i dehân ve ķarâbe-i ķermîn-i cenânın âb-ı ĥayât-ı şehâdetden leb-â-leb eyledi.

Beyt: بصدق دعوی او صد شهادت آورده
ز بعد اشهد ان لا اله الا الله⁷

Ĥazret-i ĥâtemül-mürselîn şalla’llâĥü ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki ⁸الحمد لله الذي هداك إلى الإسلام⁸ ey Ĥâlid şandûķa-i tıynetünde cevher-i

1 Mekke size ciger-pâresini verdi.

2 Pes: Bes B

3 firîşte-ferrâş -M

4 olduķda: olduķlarında M

5 Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fe’ilün

Yolunun toprağında senin üftaden olan bu siyah nâme, seccaden olan Ka’be hareminden ulaşmıştır.

6 teşne-leb: kebg M

7 Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

Kelime-i tevhidden sonra onun davasının doğruluğuna yüz şehadet getirmiş.

8 Seni İslâm’la şerefliendiren Allah’a hamd olsun.

hurd mahzûn [A1 164b] idüğün bilürdüm ve ‘âkıbet saña vâsıta-i dest-māye-i fevz ü felâh olacağına ümîdvâr idüm.” Hâlid rağıya’llâhü ‘anh nişâr-ı [M 144a] güher-rîze-i niyâz eyledi ki “Yâ Resûla’llâh mestî-i şarâb-ı gâffet ile mevâtın-ı küfrde ne kadar mu‘âne-i hâk itdügüm meşhûd-ı nûr-ı ‘ırfânıñuzdur. Hâlâ ‘atüfet-i müşfikâneñüzden cerâyim-i güzâstem âmir-zîde-i kerem-i Gaffârî olmak emrinde niyâzmend-i şefâ‘atum.”

Beyt:

اگر شفاعت تو نبض گیر من نشود
ز رنج جرم نه بینم شفای آزادی¹

Cenâb-ı rahmeten li'l-‘âlemîn şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem dâmen-i sâmi‘asına bu güne güher-rîz-i beşâret oldu ki “Yâ Hâlid hâtıruñ endüde-i dūd-ı ğam itme ki izâle-i vesâh-ı sâbıkâ-i ma‘şiyete sâbûn-ı güneh-şüy-yı şehâdet mütekeffildür.” Aña müte‘âkıb ‘Amr bin ‘Âş ve ‘Osmân bin Ebî Talha rağıya’llâhü ‘anhümâ dahı h‘ân-ı şehiyü’n-nevâl-i şehâdete ikâme-i engüşt-i râġbet eylediler. Mervîdür ki ‘Amr bin ‘Âş mürşid-i hân-kâh-ı hestî şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem [A2 190a] cenâbına dest-dâde-i mübâya‘at olduĝu Hâlid’e tekâzâ-yı tereddüd ile nev‘an keff-i yed-i râġbet eyledi. Cenâb-ı hâtemü’l-mürselîn² sebebine leb-cünbân-ı pürsiş olduklarında “Yâ Resûla’llâh sâlik-i şâh-râh-ı İslâm olmağum ol şart iledür ki cerîde-i cerâyim-i sâbıkâma hâme-i ‘afv-ı İlâhî râdde-keş-i eb‘âl ola.” diyü lücce-i zamîrümde cezr ü medd-i tereddüd göstermegin gencür-ı mahâzin-i rahmet ‘aleyhi efdâlüt-taḥiyyet buyurdılar ki أما علمت يا عمر أن الإسلام يهدم ما كان قبله³ ما كان قبله وإن الهجرة تهدم ما كان قبله وأن الحج يهدم ما كان قبله³

1 Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

Eğer senin şefaatin benim nabzımı tutmazsa, cürmümün eziyetiyle kurtuluş şifasını bulamam.

2 -mürselîn: -enbiyâ M

3 Ey Amr! İslâmın kendinden önceki yapısını silediğini, hicretin kendinden önceki yapısını silediğini ve hacın kendinden önceki yapısını sildiğini bilmedin mi? (İbn Huzeyme, *Sahih*, C. 4, s. 131)

Vākı‘a-i ‘Uzmā-yı Ġazve-i Mūte*

موتة بضم الميم وسكون الواو وهي موضع في أرض الشام من عمل البلقاء والبلقاء
 موتة بضم الميم وسكون الواو وهي موضع في أرض الشام من عمل البلقاء والبلقاء
 1 Bādī-i zuhūr-ı vākı‘a-i meşhūrda aqlām-ı nāzūkter-hırām-ı ni-
 gārendegān²-ı āsar kalem-i mūyīn-i naqqāşān gibi yek-zebān-ı ittifākdur ki
 [A1 165a] sultān-ı ma‘mūre-güşā-yı [B 221] melik-i icād ‘aleyhi’ş-şalātū
 ve’s-selām hāzretleri Hārīş bin ‘Umeyr-i Ezdī³ rağıya’llāhü ‘anh ile hākīm-i
 Şām Hārīş-i Ġassānī’ye nāme-i hidāyet-me’āl-i da’vet irsāl buyurmuşlar
 idi ki mesāfe-i ‘azīmeti merhale-i Mūte’ye mūntehī olıcağ gümāşteğān-ı
 Kāyşer’den Şüreḥbil bin ‘Amr-ı Ġassānī efā-i rāh bür-şifat pāy-ı ‘azmine
 pīçān olup istiḥbār-ı aqşā-yı teveccühünde teḳāzā-yı [M 144b] nā-ber-
 cāya der-kār oldu. ‘ākıbet firistāde-i Resūl⁴-ı Yezdānī olduğın ḥasm⁵ idi-
 cek ḥūsām-ı ḥūn-āşām-ı ḡadr ile rişte-i ḥayātına infişām virdi. [A2 190b]
 Süferā-yı seyyidü’l-enbiyā⁶dan Hārīş rađıya’llāhü ‘anhuñ sūnübile-i ḥayā-
 tından ḡayrı direv-dih-i dās-ı seffāḥ olmaduğına ḥārīşān-ı mezārī‘-i siyer
 ḥırmen-kūb-ı ittifākdur ki bu ḥaber-i nā-güvār sūdde-i seyyidü’l-ebrār⁷a
 mūn‘akis olıcağ zā’iqa-i ḥamiyyetlerine ḡāyet telḥ gelüp ol müdebbir-i
 bed-kāra izāka-i çāşnī-i zehr-ābe-i intikām kaşdı ile işāret-i ‘aliyyeleri üzre
 ḥāric-i hicret-serāyda vākı‘ mevzi‘-i cefrde⁸ üç biñ nefer bālā-destān-ı hü-
 cūm āmāde oldılar.

Nazm:⁹

همه ناوک انداز پولاد دوز
 همه آتش افروز بنیاد سوز¹⁰
 میان بسته در کین دشمن همه
 زده در میان عطف دامن همه¹¹

* Başlık: M 144a, A1 164b, A2 190a, B 220

1 Mute, Şam’da bir yerdir. Belka’ya bağlıdır. Şam’ın dışındadır.

2 -gān: -kār A2

3 Ezdī -B

4 Resūl -A1

5 ḥasm: cezm B

6 -enbiyā: -enām M

7 -ebrār: -‘ālem A1

8 cefr: cerf M

9 Nazm: Beyt A1

Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

10 Birinci beyit -A2

11 Hepsî poladı delen ok atıcılarıdır. Hepsî yapıyı yakan ateşi alevlendirenlerdir. Hepsî düşmanın kinine karşı ittifak halindedir. Hepsî arada etek bağını kesmiştir.

İmâm-ı mihrâb-ı bi'set 'aleyhi efḍalü't-taḥiyye mecma'ı şüreyyâ-nizâm-ı aşḥâb-ı kirâmda edâ-yı şalât-ı zuhr için âmade-i pîşgâh-ı suṭûr-ı şufûfda nümüdâr-ı tuğrâ-yı dil-ârâ olduğdan şoñra¹ kümât-ı 'adû-güdâzuñ harçîn-i sâmi'aların bu güne zaḥâ'ir-i ḥikmet-nişâb ile meşḥûn buyurdılar ki "Yâ ma'sere'l-İslâm cümleñizüñ nüvişte-i nigîn²-i yakîni³ olsun ki Zeyd bin Hârişe emîr-i leşker-i manşûr ve cümleye sâlâr-ı ḥall ve'aqd-i umûr ta'ýîn olunmuşdır. Eger Zeyd lağzide-i ḥufre-i [A1 165b] şehâdet olursa 'ammi-zâde-i mükerrerremüm⁴ Ca'fer bin Ebî Tâlib kâr-fermâ-yı leşker olsun, eger Ca'fer daḥı bâl-engîz-i âşiyâne-i beḳâ olursa 'Abdu'llâh bin Revâḥa 'alem-gîr-i ma'reke-i tedbîr⁵ olsun. Ol daḥı ser-mest-i dest-i âḥir-i bezm-i fenâ olursa kendi beyniñüzde şâyeste-i rütbe-i [A2 191a] sâlârı bir merd-i güzîn ihtiyârında terabbuş kendi ra'yetiñüze müfevvezdür." Mervîdür ki ol eşnâda bir Yehûdî zübâb-ı kâse-i cem'iyet bulunmağın bu siyâk üzre ḥarf-rân-ı zebân-ı cesâret oldu ki "Yâ Eba'l-Kâsım zât-ı kerîmüñ vâkı'a nebiyy-i ber-ḥaḳ ise bu işâret-kerde-i nâṭıka-i ta'ayyünün olan ümerâ ber-ḥaseb-i işâret bu ma'rekede reh-siper-i merḥale-i fenâ olmağa muḥtâcdur. Zîrâ enbiyâ-yı Benî İsrâ'îl 'aleyhimüs-selâm bu maḳûle irsâl-i 'asâkir ḥilâlinde zebân[M 145a]-güzâr-ı tertîb itdükleri ser-leşkerân eger bâliḡ-i a'dâd-ı mi'e ise de elbette vâşıl-ı ser-menzil-i beḳâ olagelmüşdür. Bu taḳrîre müte'âkıb Zeyd bin Hârişe'ye daḥı taḥvîl-i şüret-i ḥiṭâb eyledi ki "Yâ Zeyd⁶ eger pîşvânuz peygamber-i râst-nefes ise hemân evlâd ü 'iyâlüne ḥayr-bâd [B 222] eyle ki lâ-maḥâle bu ma'rekede gevher-pâre-i cândan taḥliye-i ceyb-i beden ideceğüñ emr-i muḥaḳḳaḳdur." Zeyd raḍıya'llâhü 'anh bu vech ile ḳandsâ-yı dehân-ı şevḳ ü rızâ oldu ki "Belî ḥaḳḳâ ki ser-i bî-sâmânımuza sâye-i 'âṭıfeti sermâye-i sa'âdet olan şecere-i kerîmü'l-aşl-ı risâlet ravza-i şadâḳatda şâbit nebiyy-i râst-güftâr ve pâk-girdâr olduğına şehâdet iderüm ve ṭarîḳ-i rızâ vü itâ'atında îşâr-ı naḳdîne⁷-i revân itmegi dest-mâye-i 'izzet ü sa'âdet bilürüm."

1 olduğdan şoñra: olduğda M

2 nigîn -M

3 yakîni: nefsi A1

4 mükerrerremüm: âzâdem A1, A2, B

5 tedbîr: tedmîr M

6 Zeyd: Hâriş A1

7 naḳdîne: naḳd A1, A2

Beyt:

خوشا تنی که بکوی ولاش باشد خاک
خوشا سری که براه وفای او برود¹

[A2 191b] Ba‘d-ez-în cenâb-ı seyyidü’s-şakāleyn² ‘aleyhi’t-taḥiyye [A1 166a] ḥāzretleri yed-i mü‘eyyedleri ile bir livâ-yı nesrîn-gün³-ı aḳdın buyurup Zeyd’ün dest-i himmetine teslîm buyurduḳdan şofra ol merdân-ı cān-fürüşî teşyî‘ için Şeniyyetü’l-Vedâ’a dek taḥrîk-i kâdime-i lâ-mekân-neverd buyurdılar. Aşḥâb-ı kirâm daḥı her biri eşk-i firâḳ ile kâse-i zamânı pür-hûn ve dāmân-ı şahrâyı gül-gün idereک السوء عنكم الله و دفع عنكم السوء صبحکم الله و دفع عنکم السوء maḳālî ile icrâ-yı merâsim-i tevdî‘ siyâḳında ‘Abdu’llâh bin Revâḥa bu maḳâl-ı âteşin-i ciger-dûzı ḥamâ’il-i bâzû-yı vedâ‘ eyledi.

Şi‘r:⁵

لكنني أسأل الرحمن مغفرة
و ضربة ذات فرع تقذف الزبدا
أو طعنة بيدي حران مجهزة
بحربة تنفذ الأحشاء والكبدا
حتى يقال إذا مروا على جدثي
أرشدته الله من غاز وقد رشدا⁶

El-ḥâşıl şahrâ şahrâ-süz-ı dil ve kârvân kârvân-sirişk-i müteselsil ile cā-nib-i maḳşada tevcîh-i maṭiyye-i ‘azîmet eylediler. Hareket-i şaf-endâzân-ı ḥavme-i heycâdan Şüreḥbil bin ‘Amr-ı Ğassânî haber-yâb⁷ olıcaḳ ḳalb-i ḥuḅş-âġinî ḳârûre-i tîz-âb-ı ḥaşyet [M 145b] olup cānib⁸-i Hirâḳl’den istinfâra müsri‘ân⁹-ı sebûk-tâz perrân itmegin müddet-i ḳalilede ketâ’ib-i eṭrâfdan şad hezârdan mütecâviz kellâb-ı lâşe-ḥây ferâhem oldılar. Ḥat-

1 Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

Onun yüce makamında toprak olan ten, ne hoştur. Onun vefa yolunda kesilen baş, ne hoştur.

2 seyyidü’s-şakāleyn: vâlâ-niṣâb-ı risâlet M

3 nesrîn-gün: nester-nigün B

4 Allah sabahınızı hayr etsin. Sizi kötülüklerden korusun. Selametle ve ganimetle evinize dönersiniz.

5 Şi‘r: ‘Arabiyye M

Basît

6 “Lakin Allah’tan mağfîret, derin yara bırakacak ve lüzûmsuz şeyleri alıp götürececek bir darbe diliyorum. Veya susuz birisinin elinden gelen iç organları ve ciğeri delip geçen öldürücü mızrak darbesini, Allah’tan diliyorum. Ta ki, kabrimin yanından geçilince denilsin ki, gazi olarak Allah onu doğru yoldan ayırmasın ve ayırmamıştır.” (Abdullah bin Ravâḥa, *Divan*, s. 147)

7 -yâb: -dâr A1

8 cānib -M

9 müsri‘ân: murgân A2

tâ eşaḥḥ-ı mu'teberât olan *Tārîḥ-i Hamîs*'de ¹ألف مأتي ta'bîri çekide-i qalem-i taşrîhdür. Mesâfe-i harekât-ı gûzât Dimaşq-ı Şâm'a şeş merhale [A2 192a] maḥalde Qal'a-i Ma'an'a münthehî olıcaq Hıraql-i Rûm arz-ı Belkâ"dan Bâb² nâm maḳamda şad hezârdan efzûn sipâh-ı Rûm ile muḳîm-i mirşad-ı teraḳḳub olduğundan mâ'adâ ketâ'ib-i ḳabâ'il-i müsta'ribenüñ³ daḥı rûz-be-rûz inzimâmı ol deryâ-yı âşûb-ḥîzi muḥîṭ-i mevvâc-ı belâ itdüğü miyân-ı aşḥâbda mevc-engîz-i şuyû' olmağın kühsâr-ı şebât-larında mânende-i tûde-i rîg-i revân âşâr-ı tezelzül-i ḥaşyet bedîdâr oldu. Binâ-ber-în pîrâmûn-ı [A1 166b] Hışn-ı Ma'an'da mülâḥaza vü müşâve-re-i umûr içün dü şeb vaḳfe-gîr-i ḳa'de-i tedbîr olmaḳ iḳtîzâ eyledi.

Mâ-ḥaşal mevzî'-i mezkûrda bi'l-icmâ' başt-ı mebhâş teşâvür olınmağın ba'zı ları bu re'ye imzâ-keş-i taşvîb oldılar ki dergâh-ı bülend-destgâh-ı [B 223] risâlete ḳuvvet ü keşret⁴-i 'adû ve 'uded-i 'idât⁵ ve za'f ü ḳillet⁶-i gûzât tafşîlini mutaẓammın içâre-i ḥamâme-i istinşâr idelüm. Yâ budur ki irsâl-i seriyye-i imdâd ile püşt-i dîvâr-ı şufûfîmuzı teşyîd yâḥûd cânib-i devlet-serây-ı hicrete terdîd buyuralar. Ammâ devḥa-i saḥt-rîşe-i kühsâr-ı şebât ya'nî 'Abdu'llâh bin Revâḥa raḍıya'llâhü 'anh cenâbınuñ bu şûret rızâ-dâde-i ḡayret-i bülend-himmeti olmayup şîrân-ı tîz-pençe-i İslâm'a bu vech ile mâ'ide-keş-i taḳviye vü teşcî' oldu ki "Yâ ma'şere'l-müslimîn ol ḥâlet ki nefis-i selâmet-cünüñ pîş-i nazarında şimdi şûret-i nâ-maṭbû' ile cilveger olmaḳda⁷ der-ḥâl ângeḥ bâdî-i emrden anuñ şevḳ-i vişâli ile dâr ü diyâr ve mâl ü 'iyâlünûze muvâda'a [A2 192b] itmiş idüñiz. ya'nî 'arûs-ı gül-gün-ḳabâ-yı şehâdetgeḥ-i kemter-şîve-i cân-rübâsı hezârân naḳd-ı revân nişârına erzânî vü erzândur. Şimdi zîr-i bürḳa'-i taḳdîrden izḥâr-ı küşe-i 'izâr itmege âmâde iken dâ'îye-i muḥâfaẓa-i cân sizi anuñ zevḳ-i vişâl-i ebediyü'n-neşâtından vâye-gîr-i ḥîrmân itmek nice lâyıḳ görinür.

1 Denildi ki iki yüz bin kadar...

2 Bâb: Mâb A1, A2

3 müsta'ribenüñ: müte'arrî A2

4 ḳuvvet ü keşret-i 'adû -M, B

5 'uded-i 'idât: 'add ü 'aded M

6 ḳillet: ḳalb M

7 olmaḳda -M

Beyt: [M 146a]

خاک صحرای عدم از خون هستی بهتر است
بر سر جان اینقدر می لرزی ای بسمل چرا¹

Bā-ḥuṣūṣ düşmen-i siyeh-rūzgār ile bizüm ser ü kār-ı peygārımız²
meṭālib-i fāniye-i dünyeviyyeden dūrterdür ve mücerred-i mevhibe-i ḥu-
dāvendī olan dīn-i mübīn³ taḫviyesi için olduğu emr-i muḫarrerdür.

Beyt:

نه بهر مرادات دار فناست
همه کوشش ما برای⁵ خداست⁴

Pes şāyān-ı şān-ı ḥamiyyet budur ki tūde-i ḥasek-beste-i işrāka yek-
dest [A1 167a] seyl-āb-ı şahrā-şüy-şifat hücum eyleyelüm. Elbette nā'il⁶-i
derece-i ihde'l-ḥüsneyeyn olmadan ḥālī degüldür. Yâ budur ki düşmen-i
dīnün burc-ı beden-i şufûfindan şülme-i inkisâr bedîdâr olup bizler fâ'iz-i
dest-māye-i meşûbât-ı cihād olayuz. Yâḥūd bizüm dehân-ı şimşirimüz raḥ-
negāh-ı fütür olup ridâ-yı gül-fām-ı ḥün ile derecât-ı mirḫât-ı minber⁷-i
şehâdete şu'ud eyleyeyüz."

Beyt:⁸

عافیت باد براحت طالبان ارزانی
من و دردی که ز دل ذوق مدارا ببرد⁹

[A2 193a] Kelimât-ı İbn Revāḥa raḍıya'llāhü 'anh ḥâtır-ı ser-mestân-ı
mey-kede-i şarāmete peymāne-i şūr-engîz-i şevḳ-i sitiz olup

Mısra':

سخن اینست که این نادره گو میگوید¹⁰

1 Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ey kurban! Bu can için niçin bu kadar titriyorsun? Yokluk sahrasının toprağı varlık kanından daha iyidir. (Sā'ib-i Tebrîzî, *Divan-ı Eş'ar*, Gazller, Gazel 37/12)

2 peygārımız: bî-kār A2

3 mübīn: metin A1

4 Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Bütün çabalarımız Allah içindir. Fena diyarının arzuları için değil!

5 berâ-yı: zi-behr-i M

6 nā'il -M

7 minber: münir A2

8 Beyt: Naẓm A2

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

9 Kolay yollu rahata edilen talepler yarasın. Gönüldeki minnet ve derdi dostluk zevki keser.

10 Asıl söz ender ifadeler kullanan kişinin söyledikleridir.

diyüp cümlesi dil-beste-i şahid-i şehadet ve şenākārī-i muḥīṭ-i perḥāşa¹ kemer-bend-i şıdk u niyyet oldılar. Ol mevzi‘den dü rûze mesâfe daḥı peymûde-i pây-ı sûtûr kılınıduḡda ḡurâ-yı Belḡā‘dan Meşārık ve Mûte nâm ḡaryeteyn² beyninde rûdçe-i teng-cereyân gibi ol ḡurüşende-i baḡr-ı bîkerân-ı âhenîn-mevce dücâr oldılar. Ebû Hüreyre raḡıya’llâhü ‘anh tertib-i şufûf³-ı rivâyet itmişdür ki çün sevâd-ı pûlâd-endûd-ı ketibe-i Rûm⁴ şahrâ-yı Meşārık‘da temevvüce âgâz eyledi. Dîbâc ü ḡarîr-i perniyân-puş bir leşker-i mücevher-cübbe-i melah-şümâr cüş eyledi ki menâzır-ı [B 224] ebşâr ḡüre ve menâbir⁵-i şu‘ur tîre oldu. Tesviye-i şaffeynden soñra ṡalı‘a-ı ṡarafeyn mevce-i pîş-resvâr teşâdüme der-kâr olıcaḡ Zeyd bin Ḥârîse raḡıya’llâhü ‘anh livâ-yı beyzâ-yı seyyidü’l-enbiyâyı ‘anḡâ-yı ḡümâyûn-bâl-âsâ pervâza ḡetürüp ḡurâb-ṡıynetân-ı beyâbân-ı işrâk-ı bed-nihâd⁶ efgende-i çengâl-ı demâr itmege [M 146b] der-kâr oldu.

Mervîdür ki ṡıynet-i dilîrânesinde merkûz olan cevher-i şecâ‘at ilmâ‘ına bezl-i ḡudret idüp egerçi reh-güzâr-ı seyl⁷-i şimşirinde bulunan çend⁸ dîvâr-ı üstüvârûn daḥı esâs-ı ḡayâtın ber-kende eyledi. Ammâ enbühî-i düşmen sedd-i dâ‘iye-i zafer itmegin [A1 167b] âḡıbet bir ‘ifrî-ti cādû-peyker-i meḡâk-ı işrâkuñ gezide⁹-i nîze-i ef‘â[A2 193b]-simâsı¹⁰ olup piristü-yı şîrîn-lehce-i cân-ı pākı âşiyân-gîr-i ṡâḡ-ı ḡurfe-i cinân oldu.

Nazm:¹¹

ز مادر نژاد آنکه آخر نمرد
ز چنگ اجل هیچکس جان نبرد
ز دست اجل کس درین باغ نیست
که چون لاله در سینه اش داغ نیست¹²

-
- 1 perḡāşa: pûr-kâse-i B
 - 2 ḡaryeteyn: ḡarînü’l-ı‘tibâr A2
 - 3 şufûf: şaff M, B
 - 4 Rûm: küffâr A1, A2, B
 - 5 menâbir: menâbî‘ A1
 - 6 bed-nihâd -A1, A2, B
 - 7 seyl: şîr M
 - 8 çend: cünd M
 - 9 gezide: gezende M
 - 10 simâsı: simâ M
 - 11 Nazm: Beyt A1

Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl

- 12 O bir anneden doğmadı mı ki, sonunda ölmesin? Ecel denilen çengden hiç kimse canını kutaramadı. Sinesinde daḡ bulunmayan lale olmadığı gibi ecel elinden bu baḡda etkilenmeyen kimse yoktur.

Ba‘d-ez-în fâ‘iz-i a‘lâ-yı me‘âlîb Hâzret-i Ca‘fer bin Ebî Tâlib rağıya’llâhü ‘anh livâ-yı fahrü’l-enbiyâyı pehlû-zede-i şafha¹-i hâk olmağa düşürmeyüp pîrâye-i düş-ı rağbet eyledi ve feres²-i şukreden zemîne nâzil olup kendi dest-i ihtiyârı ile pey³-kerde-i tîğ-i hamıyyet eyledi. Devlet-i İslâm’da ibtidâ ‘ukr-ı feres Ca‘fer rağıya’llâhü ‘anhdan şudûr itdüğü qarâr-dâde-i mü’el-lifindir ve bu ma‘âl-i şevk-engîzi sünbül-i destâr-ı ⁴ nâtika eyledi.

Şi‘r:

يا حبذا الجنة واقترابها
طيبة وبارد شرابها
والروم روم قد دنا عذابها
علي إذ لاقيتها شرابها⁵

Bundan sonra şütür-i mest-i kef-efşân gibi mecma‘-ı eşrâra şerâre-pâş-ı hamelât-ı ‘adû-süz olup âteş-i şimşîr ile havâlisinde bulunan nice dıraht-ı rîşe-gîr-i beyâbân-ı dâlâluñ âşiyâne-i ebdânından ğurâb-ı lâşe-h‘âruñ cân-ı habîsin perrân eyledi. ‘âkıbet bir küštenî-i bed-kâr şâh-pâre-i mîve-i ma‘âlî olan yed-i yümnâsın bir tîğ ile berg-i bād-hürde-i mihr-cân gibi zemîne üftân eyledi. Ol dest-ârâ-yı ‘izz ü ‘ulâ ‘alem-i seyyid-i ‘âlemi yed-i yüsrası ile zabt idüp⁶ yine haşr-ı haşerâtı pā-zede-i hücum eyledi. Bir müdbir-i siyeh-rû dahı nevk-i tîğ ile şîrâze-i reg-i dest-i çepîn peyvend-i ittişâlin-den kaç‘ itmegin⁷ pîçide⁸-i bālâ-yı serv olan tāk-ı büridevâr [A2 194a] dü bāzû⁹-yı argûvân-feşân ile nihâl-i dil-ârâ-yı Muhammedî’yi der-âğûş idüp bu mertebeden sonra ümîd-i hayâtından [M 147a] kaç‘-ı yed idüp şafâ-yı hâtır ve şevk-i derûn ile âmâde-i ziyâfet-hâne-i şehâdet oldu.¹⁰ [A1 168a]

1 şafha: şahîfe A2

2 feres: ferş A2

3 pey: bi A2

4 -destâr: -dest A2

5 **Recez**

“Cennete yaklaşmak ne güzeldir. Cennet hem güzeldir hem de içeceği serindir. Bu Rumlar öyle Rumlardır ki, azapları yaklaşmış. Onlarla karşılaştığımız zaman, onların içeceği (kanını akıtmak) bana aittir.” (İbn Hişâm, *Sîretü İbn Hişâm*, C. 2, s. 378)

6 idüp -M

7 itmegin: eyleyüp M

8 şîrâze-i reg....pîçide -A2

9 bāzû: dü bārû A2

10 oldi: eyledi M

Beyt: تشنه مرگست بر رسمی که چون آب خمار
زخم شمشیر شهادت را بآسانی خورد¹

Âhîr bu² dūzahî-i bed-sirişt ol nūr-ı çeşm-i a'yânı ɗarbe-i yek³-şimşîr ile
dū-nîm idüp rûh-ı laţîfî küngüre-i 'illiyine ʔayarân eyledi.

Naẓm:⁴ دادش مقام صبر و رضا تا شهید شد
با نفس مطمئنه قدم در جنان نهاد
شد حاصلش عذوبت روح از عذاب تن
جاننش عزیز گشت چو تن در هوان نهاد⁵

rahmetu'llâhi 'aleyh ve rağıya'llâhü 'anh.

'Abdu'llâh bin 'Ömer rağıya'llâhü 'anhümâdan mervîdür ki "Sükün-ı telâţum-ı veğâdan şoñra Ca'fer rağıya'llâhü 'anhuñ cesed-i müteyemmenin tefakķud ider idüm. Bir hâletde memerr-i nazâr-ı 'ibret-bînüm oldu ki şafha-i beden-i nâzükterinde ʔokşandan mütecâviz zaħm-ı hûn-pâş cānib-i nüzhetgâh-ı cināna revzen-güşâ-yı temâşâ olmuş idi. 'Abdu'llâh bin Revâha rağıya'llâhü 'anh Ca'fer'ün maţıyye-i bedenden nüzûlın istiţlâ' idicek ber-haseb-i işâret-i faħrû'l-mürselin 'alem-i sipeh-sâlârı refi-ne mübâderet eyleyüp bu maķâl-ı şıdk iştimâli naķş-ı kitâbe-i eyyâm eyledi.

1 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Mahmurken suya duyulan ihtiyaç gibi ölüme o şekilde susamıştır. Şehadet kılıcının darbesini rahatlıkla yer.

2 bu: bir M

3 yek -M

4 Naẓm: Beyt M, A1

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mef'ülü Fâ'ilün

5 Sabır ve rıza makamına erdi ve şehit düştü. Nefs-i mutmainne ile cennete ayak bastı. Ten azabından sonra ruh lezzeti hâsıl oldu. Canı aziz olup teni de hafifleşti.

Şi'r:¹

أقسمت يا نفس لتزله
طائفة أو لكرهه
قد طال ما كنت مطمئنة
هل أنت إلا نطفة في شنة
قد أطرب الناس وشدوا الرنة
مالي أراك تكرهين الجنة²

Muṭavvelât-ı âşârdan kitâb-ı *İktifâ*'da İbn Revâha'dan bu recezûn ol maḥal-de ser-zede-i zuhûr olduğı raḡam-güzâşte³-i rûvâtdür.⁴

‘Arabiyye:⁵

يا نفس إلا تقتلي تموتي
هذا حياض الموت قد صليت
وما تمنيت فقد أعطيت
إن تفعلي فعلهما هديت
يعني صاحبيه زيدا وجعفر
وإن تأخرت فقد شقيت⁶

Ba‘zı mü’ellefât-ı mu‘tebere-i siyerde meşûrdur ki se rûze müddet güzâr itmiş idi ki İbn Revâha raḡıya’llâhü ‘anh iltikâm-ı pâre-i nevâl degül bûse-i leb⁷-i nân müyesser olmamış idi. Ol hîlâlde ‘ammi-zâdesi bir gûşt-pâre-i nâ-çiz tedârük [A1 168b] idüp anuñla bir miḡdâr sedd-i derîçe-i mi‘de itmek emrinde gâyet-i ibrâmina binâ’en ‘Abdu’llâh raḡıya’llâhü ‘anh daḡı âverde-i sıḡ-i [M 147b] enâmil idüp intihâş dâ‘ıyesine şürü‘ üzre idi ki

1 Şi'r: Recez M
Meştur recez

2 “Ey nefsim! Yemin ederim ki, sen de ister istemez düşeceksin. Ya isteyerek ölüme gideceksin, ya da ölüme zorlanacaksın. Uzun süredir sen huzur içindeydin. Sen, çürümeye yüz tutmuş kırbadaki su damlası gibisin. İnsanlar bağırıp çağırdılar. Ve ağlamaya yüz tuttular. Nasıl oluyor bana ki, seni cenneti istemez görüyorum.” (Abdullah bin Revâha, *Divan*, s. 153)

3 -güzâşte: -dâşte M

4 rûvâtdür: rivâyetdür A2

5 ‘Arabiyye: Şi'r A2

Meştur recez

6 “Ey nefsim! Sen, şimdi öldürülmezsen de bir gün öleceksin. Bu ölüm havuzudur dolmuştur. Allah’tan ne istemişsen sana o verilmiştir. Sen, ya o iki kişinin yaptığını yaparsın. (Yani arkadaşların Zeyd ve Cafer’in yaptığı gibi şehitliği tercih edersen.) Eğer kendini geri çekersen asi olursun.” (Abdullah bin Revâha, *Divan*, s. 154)

7 leb -A2

nā-gāh Ca'fer raḍıya'llāhü 'anhuñ fānūs-ı muşaffā-yı bedeni şikest-hürde-i seng-bār-ı sitem-keşān olmağla bir cānibden gulgüle-i nevḥa¹-i ārām-süz²-ı İslāmiyān günbed-i gerdānı³ lerzān eyledi. Hemān kendi nefsin pā-māl-i serzeniş-i melāmet iderek “Ey nefis Ca'fer bu ser-ābzār-ı 'aṭşān-keş-i fenādan sīr-āb-ı ser⁴-çeşme-i na'īm olmağa 'azm eyledi. Sen henüz kemter-loğma-i zā'ikā-süz-ı dünyevî ile meşgûlsın.” diyüp ol gûşt-pāreyi zemîne endāhte idüp⁵ ve miyān-ı ma'reke⁶-i kıyāmet-engîze şitāb eyledi. Mervîdür ki eşnā-yı [A2 195a] ḥarbde қalem-i engüştine ḍarb⁷ işābet itmegin der-ḥāl raḥş-ı meydān-neverdinden pertāb idüp engüşt-i ceriḥin zīr-i pāyına aldı.

‘Arabiyye:⁸

هل أنت إلا إصبع دمية
وفي سبيل الله قد لقيت⁹

diyerek destinden cüdā eyledi. Ammā ol maḥalde pīşānī-i nefsinde nev'an¹⁰ kerh-i tereddüd iḥsās itmegin ḥōd-be-ḥōd bu ta'bīr ile raḥş-ı ḥarūn¹¹-ı nef sine ḥavāle-i miḥmīz-i tevbiḥ eyledi ki “Ey nefis bu dāmgaḥ-ı bī¹²-beḳāda pā-beste-i tereddüd olmak ne [B 226] maşlaḥat içündür?

Beyt:¹³

جز حادثات حاصل این تن گنای چیست
ای تن گ حوصله چه کنی تن گنای خاک¹⁴

1 nevḥa -M

2 ārām-süz -A1, A2

3 İslāmiyān günbed-i gerdānı: İslām kendülerini M

4 ser -A2

5 idüp -M

6 ma'reke -M

7 ḍarb: zaḥm A1, B

8 ‘Arabiyye: Şi'r A1, A2

Meştur recez

9 “Ey nefsim! Sen parmakları kanatılmış olan değil misin? Allah yolunda rast gelmişsin.” (Abdullah bin Revāha, *Divan*, s. 154)

10 nev'an -M, A1

11 ḥarūn: Harūn M

12 bī -M

13 Beyt: Mısrā' A1

Mef'ülü Fā'ilatü Mef'ülü Fā'ilün

14 Hadiselerden başka bu darlığın sonucu nedir? Ey dar görüşlü! Bu dar yeri niye kazıyorsun? (Hākānī, *Divan-ı Eş'âr*, Kasideler, Kaside 128/2)

Son mısra -A1

Eger ‘alāka-i zen saña reh-zen olursa dūr-endāhte-i merhale-i şülüşe-ṭalāk olsun ve eger cevārī vü ğulām saña girībān-gīr olursa anlar daḥı meġālik¹-i rıkkıyyetden vāreste-i fūṣhat-serāy-ı ‘atāk olsunlar ve eger maḥabbet-i bāġ ü besātīn riyāz-ı ḥāṭırında rīşe-gīr ise anı daḥı efḍal-i kā’ināt ḥulāṣa-i mevcūdāt ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt cenābına hibe eyledüm. Yâ bundan şoñra ne ârzü ile [A1 169a] bu zülmet-âbād-ı kühen-bünyād-ı cihân-ı fāniye nigerân ve ser-mest-i ḥum-kede-i şehâdet olmadan gürizānsın.”

Rubā‘iyye:²

ای دل همه اسباب جهان خواسته گیر
باغ طربت بسبزه آراسته گیر
وانگاه بر آن سبزه شبی چون شبنم
بنشسته و بامداد برخواسته گیر³

diyüp livā-yı fahrü’l-enbiyā ile keşt-i bādbān-güṣā gibi lüce-i heycāda āġāz-ı şinā eyledi. [A2 195b] Tā aña dek ki telāṭum-ı deryā-ḥurūṣ-ı zihām-da zevraḥ-ı sebük-rev-i vücūdı şikest-ḥürde-i sāhil-i şehâdet oldı. Raḥmetu’llāhi ‘aleyh [M 148a] ve raḍıya’llāhü ‘anh.

Mervidür ki İbn Revāḥa ten-zede-i bismilgāh-ı fenā olıcaḵ Şābit bin Akrem-i Enşārī raḍıya’llāhü ‘anh rāyet-i sulṭān-ı risāleti ber-dāšte-i dest-i ḥimāyet idüp⁴ یا معشر المسلمین اصطلحوا علی رجل منکم⁴ ile nigāhdārende-i ‘uhde-i sālārı bir merd-i güzīn ihtiyār olınmaġa ṭalebkār oldı. ‘Ämme-i mü’minin⁵ یا ثابت⁵ didüklerinde⁶ ما أنا بفاعل⁶ cevābı ile Cenāb-ı Hālid bin Velīd raḍıya’llāhü ‘anh taḥvīl-i beşere-i teveccüh idüp ‘alem-i seyyid-i ‘ālemi dest-i isti’dādına iṣāl eyledi. Hālid raḍıya’llāhü ‘anh “Yâ Şābit sen benden esenn ü evlāsın. Ḥuşūşan ḥuẓẓār-ı vāḳı’a-i Bedr-i kübrādan olmaġıla bu emre⁷ benden aḥrā vü eḥaḵsın.” diyüp qabūlünden şüret-nümā-yı imtinā’ olıcaḵ “Yâ Hālid cevāhir-i nā-yāb-ı şecā’at senün

1 meġālik: mu‘āniḵ M

2 Rubā‘iyye: Beyt A1

Rubā‘ī, Ahreb ; Mef’ülü...

3 Ey gönül! Bütün cihan sebeplerini istenmiş say. Eğlence bahçeni yeşillikle süslenmiş say. Ve o an gece bu yeşillik üzerine şebnem gibi oturduğunu ve sabah da uyandığını say.

4 Ey Müslümanlar! Hakemlik için sizden olan bir adam üzerinde anlaşın.

5 Sen ey Sabit!

6 Ben böyle bir göreve layık değilim

7 emre -B

maḥzen¹-i şandūka-i isti'dāduñdur. ² فوالله ما أخذتها إلا لك diyüp ba'd-ez-
in 'amme-i aşḥāb-ı kirāma daḥı ³ خالد علی اصطلاحتم علی maḥāl
ile taḥrık-i silsile-i istirzā eyledi. Mecmū⁴-ı aşḥāb nağme-i ne'amda⁵ dem-
sāz-ı ittifāk olıcaḳ Ḥālīd daḥı dest-i iḥtirām ile livā-yı seyyidü'l-ebrārı pırā-
ye-i dūş-ı iftiḥār eyledi.

Rāzdār-ı faḥrū'l-enām Cenāb-ı Ebī Hüreyre-i 'ālī-maḥām raḍıya'llāhü
'anh [A1 169b] gevher-çin-i zemīn-i⁶ rivāyetdür ki İbn Revāḥa'nuñ imāme-i
vücūdından tār-ı nefes güsiste olıcaḳ sübhā-i metinü'n-nizām-ı [A2 196a]
ferā'id-i imāniyāna tefriḳa-i ḥāl reh-yāb olup yek-sere rāh-ı gürīze i'āde-i vü-
cūh eylediler. Ḥālīd her çend pışgāhlarına vaz'-ı dīvār-ı feryād idegördi, ḳaṭ'a
müfid olmayup ḥamle⁷-i ḥutuvāt-ı nefes-i 'āḳıbet-cūlarına pāydār olmadı⁸.
'āḳıbet Ḳuṭbe bin 'Āmir raḍıya'llāhü 'anh حرب في الرجل في tesliyesi⁹ ile rāh-ı gürizlerine ḥafr-ı ḥen-
deḳ-i ḥamiyyet itmek ile cevher-i ḡayret-i fiṭrileri¹¹ leme'an idüp yek-sere
i'āde-i 'inān-ı terācu' ile def'aten kerem-sāz-ı hengāme-i gırūdār oldılar.

Nāzm:¹²

دلیران بمیدان خروشان شدند
ز غیرت چو دریای جوشان شدند
دواندند بر یکدیگر باره گی
صلاح از میان رفت یکباره گی
ز هر دو طرف آرزوی ستیز
نه رای مدارا نه فکر گریز¹³

1 maḥzen: maḥzūn A1, A2

2 Allah'a yemin ederim ki, bu görevi (sorumluluğu) sadece senin için aldım.

3 Ey insanlar! Ḥālīd'i komutan seçmek hususunda görüş ve söz birliği ettiniz mi?

4 Mecmū': 'Amme A1

5 ne'amda: ta'amda B

6 zemīn -A2

7 ḥamle: cümle.

8 olmadı: oldı A1

9 Ey insanlar küffar ile harb halindeyken öldürülmek savaştan kaçarken öldürülmekten daha hayırlıdır.

10 tesliyesi: tişesi A1, B

11 fiṭrileri: ḳuṭrileri B

12 Nāzm: Beyt M, A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

13 Dilberler meydana coşmaya başladı. Kısırclıktan coşkun denizler dalgalanmaya başladı. Başka bir şekilde çabaladılar. Takva bütünüyle aralarından çıktı. Her iki taraftan da kavga arzuları yükseldi. Ne dostluk tercihi ne kaçma fikri...

Tâ ol zamāna dek ki meş'al-i ziyādār-ı beyzâ karîn-i inîfâ olup dūd-ı tîre-fâm-ı şeb¹ miyân-ı dost ü düşmene medd-i sitâre-i inîfâl eyledi. Dü leşker mânende²-i rûz ü şeb yek-dîgerden mütefâşıl olup ârâm-gîr-i kûşe-i istikrâr oldılar.³

Nazm:⁴

چو جمشید خورشید آفاقگیر
 فرود آمد از لاجوردی سریر
 فرود آمدند آن دو لشکر⁵ گروه
 بنزدیک هم چون دو کوه ستوه⁶

Câme-şüy-yı sehergâh şâbün-ı âfitâb ile pîrâhen-i 'âlemi çirk-i şebden şüst ü şüy eyledükde yine leşker-i tarafeyn âmâde-i kârzâr olup birbirlerini-nûn kivâre⁷-i ebdânından irâka-i engübîn-i şîrîn-güvâr-ı hayât itmege nîş-i zehr-âlüd-ı tîğ ü tîri tîz [A1 170a] ve zenbûr-mişâl cûş-ı mu'âmele-i sitîz eşnâsında [A2 196b] Hâlid rağıya'llâhü 'anhuñ mir'at-ı muşaffâ-yı hâtırında naqş⁸-ı serâ-perde-i ğaybdan bir şüret-i müstahsen mün'akis olup hâdî-i tevfiğ bir tedbîr-i dil-peziire irşâd itmegin⁹ tesviye-i şufûf eşnâsında tağyîr-i mevâzi'-ı ecnâd eyledi. ya'nî muqaddime vü sâka ve yemîn ü yesârı yek-dîgerün maqarrına ta'yîn eyledi. Hâzele-i kûteh-naazar-ı beyâbân-ı dâlâl mevâkıf-ı ma'hûdede rûz-ı sâlifede mu'âyene itmedükleri¹⁰ ceyşi nâma'hûd müşâhede itmek ile verâ-yı ğışâve-i şâmda İslâmiyân'a tevârüd-i imdâd i'tikâd eylediler ve bu hâletden bi-emri'llâhi te'âlâ dide-i idrâkları enbâste-i ğubâr-ı haşyet olup içdâm-ı cesâretlerinde mâsike-i şebât bulamadılar. Hiraql-ı Rûm ol şükûh-ı tûmtûrâk-ı mülûkânesi ile bi-emri Hâlık-ı bî-çün ser-pençe-i saht-gîr-i hirâsda zebûn olup¹¹ teğâzâ-yı bîm ü

1 şeb: şâm A1

2 mânende: mände A2

3 oldılar -M

4 Nazm: Beyt A1

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

5 leşker: maşer M, A1, A2

6 Âfakı tutmuş bir güneş olan Cemşid gibi laciverd, zemine doğru indi. O iki asker grubu inip iki yorgun dağ gibi yakınlaştılar.

7 kivâre: kûze M

8 naqş: nuğuş A2

9 mün'akis olup....irşâd itmegin -A2

10 itmedükleri: itdükler A2

11 olup -A2

telâş ile kām ü nā-kām icāle-i kümeýt ser-saht-ı hezîmet ve i‘ade-i ‘inān-ı felâket eylediler.

Nazm:¹

بآخر گریزان شدند اهل روم
از آن شیر مردان هیجا هجوم
بدان گونه کردند رو در گریز
که مشتی خس و خار از سیل تیز²

³ yē’s ü hirmānda nā-ümidāne dest ü pā-zede-i ġarīḳāne iken bu gūne bir naḳş-ı nā-me’mül-ı furşata ki levḩa-i müteḩayyilelerine reh-yāfte-i duḩül degül idi, nā’il olıcaḳ her biri bir şā’ıḳa-i ḩaşm-endāz [M 149a] olup şāḳ-ı ricāle ve ḩayl-i ḩayyāleleri tāb ü tüvāndan sāḳıṭ olıncaya dek ta’ḳıbe müsāra‘at idüp çāşnī-gır-i şimşirleri nice mīl miḳdārı mesāfedede [A2 197a] [B 228] lāşe-i eşrārdan bahāyım ü sibā‘-ı şahrāya başt-ı süfre-i ziyāfet [A1 170b] ve suḳāta-i elbise vü⁴ emvālleri āverde-i fitrāk-ı ġanīmet eylediler.

Mervidür ki ol rüz-ı feth-endüzda Ḩālid raḩıya’llāhü ‘anhuñ dest-i düşmen-süzında ebdān-ı seng-dilān-ı küffāra āzmāyiş itmeden nüh tīg-i ḩünbār şikest olup ‘āḳıbet Şāḩife-i Yemānī nām şimşir-i nāmdār peydā⁵ oldu. Ve fi ş-Şāḩiḩi عن خالد بن وليد أنه قال انقطع في يدي يوم موة تسعة أسياف فما بقي في يدي إلا صحيفة يمانية⁶

Mervidür ki bād-ı zafer ‘arşa-i perḩāşı sevād-ı müşrikānden pāk idicek Ḩışn-ı Mute’yi ki muḳaddemā dāmen⁷-i ḩışn-ı merḳūmdan güzerān iken müslimānden birin nigūnsār-ı bālū‘a-i fenā itmişler idi. Kümāt-ı ḩavī-bāzū⁸ ile teng-girifte-i āġūş-ı muḩāşara idüp ser-i bāzū-yı çarḩşāsında ‘anveten

1 Nazm: Beyt A1

Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

2 Sonuçta Rum ehli kaçtı ve yiğitler aslanı hücüm etti. Bir avuç çer çöpün selde akışı gibi kaçmaya öyle yeltendiler.

3 Her türlü işin anahtarı kendisinde olan bütün noksanlıklardan münezzehtir.

4 vü: -i M

5 peydā: pāydār M, A1

6 “Sāḩih-i Buhārī’de Halid b. Velid’den rivayet edilmektedir ki şöyle buyurdu: Mute savaşında dokuz kılıç elimde parçalandı da en son Sāḩife-i Yemānī isimli kılıç kaldı.” (Buhārī, *Sāḩih*, C. 5, s. 144)

7 dāmen: dāġ A2

8 bāzū: bārū B

naşb-ı livā-yı feth eylediler. ‘Anede-i kuṭṭānın¹ sūhte-i bāriḳa-i şimşir idüp ganāyim-i mevfūreyi āmac-ı sihām-ı iktisām eylediler. Ba’d-ez-în bedreḳa-i selāmet ile pāy-taht-ı hıdīv-i hıttā-i bi’set ‘aleyhi’t-taḥiyyet cānibine şukḳa-güşā-yı rāyet-i mu’āvedet oldılar. Dürc-ārā-yı mücelled-i Buḥārī olan mürvārīd-i ‘ālem-bahā-yı şihāhdandur ki Enes bin Mālīk raḍıya’llāhü ‘anh keşide-i rişte-i rivāyet itmişdür ki na’y²-ı şühedā-yı Mūte³ vürūdından çend rüz muḳaddem bir gün nıgehbān-ı ḳalem-rev-i mülk ü melekūt ‘aleyhi[A2 197b]’s-selām ḥazretleri encümen-ārā-yı ḥalka-i aşḫāb ve nūr-baḥş-ı dīde-i mihrāb oldukları ḥāletde idi ki ḥazret-i ḥudāvend-i ḡayb ü şühūd cellet ‘azametuhū ḥabīb-i efḍalü’l-enbiyā ‘aleyhi’s-selām cenābını tefāşil-i ḥālāt-ı ḡuzāta muṭṭalī idüp ḳavl-i āḥerde ferrāş-ı kār-ḥāne-i ḳudret pīşgāh-ı dīde-i arş-bīnlerinden ref-i ḥücüb-ı arzın idüp bi’l-cümle sevāniḥ-i taḳābül ü tedārüb [A1 171a] memerr-i bāşıra-i yaḳīnleri olmağıla aşḫāb-ı ‘ālī-cenāba baş-ı ser-encām-ı ḡuzāt-ı İslām buyurdılar ki أخذ الراية زيد فأصيب ثم أخذ ammā mu’teberāt-ı siyerden kitāb-ı *İktifā*’da bu ta’bīr-i dil-pezīr üzre güzeşte-i mürsele-i suṭūrdur ki لما أصيب القوم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أخذ الراية زيد بن حارثة فقاتل بها حتى شهيدا⁴ لākin eşheb-i hoş-hıram-ı kelām⁶-ı faḥrū’l-enām⁷ bu maḳāma⁸ gelicek bir miḳdār licām-keşide-i vaḳfe-i şamt olmağın bu sekte⁹-i ḥāṭır-fersādan enşāru’l merāyā-yı vüḳūhında āşār-ı reng¹⁰-ı taḡayyūr nümūdār olmağa başlayup “Āyā İbn Revāḥa da mı¹¹ leked-zede-i tūsen-i saḥt-süm-ı fenā oldu ola?” diyü ḥayret ile maşrıḳ-ı sitāre-i ḡayb olan dehān-ı mu’ciz-ḥū’ān-ı nebevīye nıgerān oldılar. Nergis-i ḡayb-bīn-i seyyidü’l-mürselin sebze-i siyeh-tāb-ı müjgānları üzre şebnem

1 kuṭṭānın: faṭāneti A2

2 na’y: daḥı A2

3 Mūte -A1

4 Sancağı Zeyd aldı ve şehit oldu, daha sonra Cafer aldı o da şehit oldu, akabinde İbn Ravāha aldı o dahi şehit oldu.

5 “Mute Savaşı’nın bayraktarlarını Resūlullah (S.A.V.) şöyle anlattı. Savaş kızıştığında Zeyd bin Haris savaşıp şehit oluncaya kadar sancağı o aldı. Sonra Cafer savaşıp şehit oluncaya kadar sancağı aldı.” (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 8, s. 756)

6 kelām -M

7 -enām: -enbiyā A1

8 maḳāma: maḳāla M

9 sekte: şikeste A2

10 reng: jeng M, A2, B

11 mı: daḥı A2

[A2 198a]-çekân-ı sirîşk-i girîbân-süz-ı firâk olarak yine icâle-i tekâver-i takrîre başlayup ثم قال أخذها عبدالله بن راحة فقاتل بها حتى قتل شهيدا وقال bu maḥal-den âvîze-i miyân-ı iftiḥâr olduğu ḥasm-kerde-i ittifâk-ı muḥaddiṣîndür.

Nigâṣte-i ḥâme-i rivâyetdür ki peyâm²-ı şehristân-ı ğayb ya'nî ḥaber-i nebiyy-i bî-reyb şüyû'ından dü hefte güzêrân olduğdan soñra cānib-i ğuzât-ı Mûte'den Ya'lâ bin Ümeyye tevârüd eyleyüp³ 'arz-ı tefâṣîl-i mâcerâ-yı ğuzât için divân-ḥâne-i muḥaddes-bisât-ı risâlete rû-nihâde-i müşûl⁴ olıcaḡ ḥ'âce-i kütüb-ḥâne-i 'ulûm⁵-ı evvelîn ü âhirîn 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥâzretleri bu vech ile feyyâze-i zülâl-rîz-i nâtîkalarına ğüşâyış virdiler ki [A1 171b] "Yâ Ya'lâ vâkı'ât-ı şühedâ vü ğuzâtı sen mi bize sevâd-ı nemîka-i takrîr idersin, yoḡsa biz mi saña naḡş-ı şaḥîfe-i beyân idelüm?" Ya'lâ⁶ bu siyâk üzre baş-ı cevâb-ı mestmendâne itdi ki "Yâ Resûlâ'llâh verâ-yı tutuḡ-ı perde-serây-ı âferînişde olan nuḡûş-ı reng-â-reng-i esrâr⁷-ı ğayb çeşm-i şühüduñıza ser-â-ser nümâyândur.

Beyt: دل آگاهی که ابجد خوان علمت بود عقل کل
هنوز آدم نخوانده درس علم علم الاسما⁸

[A2 198b] Siz ḥall-i risâle-i taḡḡîk buyuruñ ki tûṭî-i seciyyü'n-nağam-ı şahsâr-ı ḡuds şeker-şikenlik itdüġi maḡâmda [M 150a] bizler gibi ġurâb-ı virâne-perver-i ḡaḡâretüñ taḡrîr⁹-i nâtîka-i takrîr ne ḡaddidür."

Beyt:¹⁰ Râz-ı dü cihân çeşmüne meştûr degüldür
Manzûruñ olan ġayriye manzûr degüldür

1 "Efendimiz daha sonra şöyle devam etti: Sonra Abdullah b. Ravâha sancaġı devraldı ve şehit oluncaya değin savaştı. Daha sonra o sancaġı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı da Cenâb-ı Hak onunla fethi müyesser kıldı ve Seyfullah diye lakab verildi." (İbn Ebî Şeybe, *Musannef*: C. 7, s. 412)

2 peyâm -A1

3 eyleyüp: idüp A2

4 müşûl: mes'ûl A2

5 'ulûm -M

6 Ya'lâ -A2

7 reng-â-reng esrâr: esrâr-ı reng-â-reng A2

8 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün**

Rahatlıkla bilinir ki, akl-ı kül senin ilminde daha harfleri heceleýendir. Hz. Âdem henüz "allame'l-esmâ" ilminin dersini okumamıştır.

9 taḡrîr: taḡrîk A1, A2

10 **Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün**

diyü tahrik¹-i güşâyîş-i derîçe-i dehânın revzene-i güşına tahvîl itmegin hâzret-i seyyid-i ins ü cân şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem bâre-i nâzenîn-cünbiş-i zebân-ı mu'cize-tırâzların cevelânger²-i meydân-³ı takrîr idüp⁴ vâkı'ât-ı güzeşte-i gûzât-ı sûtûde-şifâtı⁵ yegân yegân resîde-i ser-menzil-i beyân eyledi. Hemân Ya'lâ rağıya'llâhü 'anh bu zemîn üzre vaz'-ı püşt-i dest-i inşâf eyledi ki یا رسول الله والذي بعثك بالحق ما تركت من حديثهم حرفا واحدا لم 'ya'nî yâ Resûla'llâh seni hâk üzre ba's eyleyen Allâh⁷ hâk'kiçün vâkı'ât-ı gûzâtdan bir harf fûrû-güzâste buyurmadıñuz. Anlaruñ şüret-i ahvâli tamâm mu'tabık-ı mir'ât-ı mücellâ-yı takrîrîñüzdür." Kezâ rûvâtü'l-Buhârî hâme-i siyeh-girye-i girîbân çâk-ı düş⁸-ı şafha⁹-i rivâyete bu vech üzre ilbâs-ı pîrâhen-i nîlî-fâm-ı mâtem ider ki hâzret-i hâtır-nevâz-ı bî-kesân-ı ümmet 'aleyhi efdalût-ta'hiyyet hâne-i Ca'fer rağıya'llâhü 'anha hâṭve-cünbân-ı ta'ziyet olup muḳle¹⁰-i melâ'ik-endâzı meḥâsin-i mübâreki üzre [A2 199a] isâle-i [A1 172a] қаṭarât-ı rıḳḳat iderek eytâm-ı kirâm-ı Ca'fer'ün gâh serv-i ruḥsârların büsegâh-ı leb-i iltifât idüp gâh ten-i zerd-i yetimânelerin cild-i zerkârı gibi muşḥaf-ı sînelerine keşide buyurup tamâm edâ-yı ḳavâ'id-i nevâziş ü şefḳat ile itmâm-ı merâsim-i ta'ziyet buyurdılar.

Şaḥîḥ-i Buhârî'de [B 230] 'Abdu'llâh bin 'Amr rağıya'llâhü 'anhdan menḳûldur ki ḥulâşatü'l-kevneyn şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem hâzretleri ta'ziye-i eytâm-ı Ca'fer'e bu ta'bîr-i hâtır-peṣîr ile şeker-feşân-ı ta'hiyyet oldılar ki "Es-selâmü 'aleyküm yâ ibn zü'l-cenâheyn bu ṭâ'ir-i tâze-pervâz-ı ta'bîrün hâḳîḳat-i me'âlinde pürsân olanlara güher-pâş-ı cevâb oldılar ki 'ammi-zâde-i kerîmü'n-nesebüm Ca'fer'ün râh-ı rızâ-yı İlâhî'de dıraḥt-ı bedeninden sâḳıṭ olan iki şâḥ-pâre-i destinden 'ivâz cenâb-ı ke-

1 tahrik -A1, A2

2 -ger: -gerd M, gîr A1

3 meydân -A1

4 idüp: eyleyüp M

5 sûtûde-şifâtı -A1, A2

6 Ya'lâ dedi ki, seni hak üzere gönderen Allâh'a yemin ederim ki, onların halinden bahsederken hiçbir harf eksik bırakmadın. Daha önce söylediğin her şey aynen çıktı.(el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, C. 13, s. 362)

7 Allâh -M, A1

8 düş: revş M

9 şafha: şaḥîfe M

10 muḳle: maḳâla B

remkâr-ı müzd-bahş celle şânühü yâķūt-ı sürhden iki bâl erzânî buyurup tûyûr-ı nihâlistân-ı behişt ile dil-h'âhı olan maħalle pervâz itmededür. Bu reh-güzerden Ca'fer-i Tayyâr lakabı ile bâl[M 150b]-engîz-i iştihâr olmuşdur.

Beyt:

میکنند گوشه به گوشه به ملایک پرواز
همچو مرغان اولی اجنحه در باغ نعیم¹

وقال عليه السلام إن له جناحين يطير بهما في الجنة وروي عن ابن عباس رضي الله عنهما أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال دخلت الجنة البارحة فنظرت فيها Çend rûz mürûrında Hâlid rağıya'llâhü 'anh³ aşhâb-ı zafer-medâr ile sūdde-i mekârim-endüz-ı risâlete çehre-sây olup nâ'il-i iltifât-ı fâhr-i kâ'inât oldılar. Hâtıme-i risâle-i rivâyetdür ki melhame⁴-i şebât-süz-ı Mûte'nün mebâdi-i iltihâb-ı kânûn-ħarâbında üç nefer ser-leşker-i nâmdâr loķma-i ejder-i merdüm-âşâm-ı şamşâm⁵ olduğı⁶ baķıyye-i aşhâbuñ şaff-ı şebâtların ber-hem-zede idüp nev'an 'inân-rîz⁷-i bâdiye-i gürîz oldukları için [A1 172b] hicret-serâya vuşûlleri eşnâsında Medîne-i Mütëyemmine'de kûşe-nişin olan aşhâb⁸ rağıya'llâhü 'anhüm istikbâllerine 'azm idüp her birin

Beyt:

گریزد از صف ما هر که مرد غوغا نیست
کسی که کشته نشد از قبیله ما¹⁰ نیست⁹

mażmûnı ile âmâc-ı sihâm-ı ciger-düz-ı teşnî' ü melâmet eylediler. Hattâ ħil'at-i gül-reng-i şehâdetden gürîzân olanların cezâsı budur diyü nicele-rün ser ü rûyına ħâk-i mezellet pâşide eylediler. 'âķıbet serzeniş-i nâsdan

1 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Melekler, cennet bahçelerindeki kanat sahibi kuşlar gibi köşe bucak kanat çırpıyorlar.

2 Resûlullah buyurdu ki: Cafer'in kendileriyle cennette uçtuğı iki kanadı vardır. Abdullah bin Abbas'tan başka bir rivayette ise Efendimiz sallallahu aleyhi vesellem şöyle buyurdular: Dün gece cennette girmiş idim bir de baktım Cafer meleklerle uçmaktaydı. (el-Hâkim, *el-Müstedrek*, C. 5, s. 468)

3 çend rûz mürûrunda Hâlid rağıya'llâhü 'anh -M, A2, B

4 melhame: şölme M

5 şamşâm: ħamâyim M, B

6 olduğı: olıcaķ M

7 -rîz: -gîr M

8 aşhâb -A2

9 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Kavga adamı olmayan bizim safımızdan kaçır, öldürülmeyen bizim kabilemizden değildi.

10 mâ: in-râ A2

hezâr zahmet ile tahlîş-i girîbân idüp kûşe-güzîn-i kemmün-ı ihtifâ olmak ârzûsı ile hânelerine cân-endâz olduklarında ahâlî-i harîmleri sâ'irlerden efzûnter zebân-ı dırâzî-i şemânete der-kâr olup “Ey bî-himmetân¹ niçün câ-me-ken-i germ-âbe-i şehâdetde libâs-ı hayâtıdan ta'arri itmedinüz? Vâsıta-i zifâf-hâne-i cevârî²-i behîşt olacaķ sürgâh-ı şehâdetden gürîzân olanlara [A2 200a] câygâh-ı istirâhata mesâg-ı duḥûl yokdur.” diyüp rûy-i tevec-cühlerine sedd-i bâba mübâderet eylediler. El-hâşıl hücum-ı taḫrî³ ü teş-nî⁴den küberâ-yı aşḫâb bir müddetden berü³ mesâkinlerine⁴ vaż⁵-ı ḳadem-i cesâret itmege fırsat bulamadılar. ‘âkıbet eşref-i enâm ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ḫâzretlerinin muḳteżâ⁵-yı seciyye-i kerîmeleri üzre tefâḳḳud-ı key-fiyyet-i ḫafâları vesîle-i ıttılâ⁶-ı ḫâlleri olmağla bu siyâḳ [B 231] üzre pervâne [M 151a]-firis⁶-i tesliyet oldılar ki nâsuñ anlara itâle-i zebân-ı i’tirâzı ve anların ta’ne-i bî-hüdeden ihtirâzı imzâ-kerde-i ḫükm-i şavâb degüldür, bî-pervâ ḫırâmân-ı küçe-i şühûd olsunlar. Ḥâşâ ki anlar ferrâr olalar, belki anlar kerrârlardur ki ḫamle-i mükerrere ile şaff-endâz-ı düşmen-i kîne⁷-sâz oldılar. Binâ-ber-in ḡayret-keşân-ı aşḫâb [A1 173a] ba’d-ez-in i’tirâzların i’tizâra tebdîl idüp şermsârân-ı âstâr-ı ḫafâ daḫı peygüle-i ḫicâbdan birün olup pîşânî-i küşâde ile bî-bâk revân-ı maḫâfil-i dostân oldılar.

Vâkı‘a-i A‘zamü’l-Fütühât ve Eşrefü’l-Ġazavât Feth-i Mekke-i Muḫtereme Şerrefeḥa’llâhü Te‘âlâ*

Çün ḳalem-i ibdâ¹-ı münşî-i divân-hâne-i ezel ‘azze ve celle pâ-nihâ-de-i cerîde-i icâd olmadan maḳşûd muṭlaḳâ vücûd-ı kerîmü’ş-şîfât-ı eşref-i mevcûdât ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ve zühûr-ı nûr-ı cihân-fürûz-ı İslâm olmağla nev-bahâr-ı riyâz-ı rûzgâr zamân-ı münîf-i seyyidü’l-ümem ve hengâm-ı berg ü bâr-ı ḫadâyîḳ-i edvâr ‘aşr-ı şerîf-i meḫḫar-i ‘âlem olduğı

1 himmetân: ḫamiyyetân A1

2 cevârî: ḫavrá A1

3 müddetden berü: müddet birün-ı A1, A2

4 mesâkinlerine: mesâkin-i me’lûflarına M

5 muḳteżâ -A1, B

6 -firis -A2

7 kîne: kâr M

* Başlık: M 151a, A1 173a, A2 200a, B 231; Vâkı‘a-i A‘zamü’l-fütühât ve Eşrefü’l-Ġazavât Feth-i Mekke-i Muḫtereme Şerrefeḥu’llâhü M, Vâkı‘a-i ‘Azîme-i Feth-i Mekke-i Mükerreme Şerrefeḥu’llâhü Te‘âlâ A2, Vâkı‘a-i ‘Azîme A‘zamü’l-fütühât ve Eşrefü’l-Ġazavât Feth-i Mekke-i Muḫtereme Şerrefeḥu’llâhü Te‘âlâ B

mā-lā-kelāmdur. Binā-ber-în ol bahār-ı feyz-bārda güşāyış bulan ezhār-ı bŷā¹-yı fütŷh pīrāye-i ŷŷkŷfedān²-ı [A2 200b] taqđır³ olmağla merkŷz-ı ‘uhde-i meŷiyyet olan umŷr-ı ‘aliyyenŷn aqđemi kŷrsiyy-i memālik⁴-i ‘ā-lem pāy-taht-ı sultānŷl-‘Arab ve’l-‘Acem ŷalla’llāhŷ ‘aleyhi ve sellem ya’nī ḥarem-i muḥterem teshīridŷr ki evvelā⁵ yenbŷ-ı mā’ŷl-ḥayāt-ı ŷerī‘at-ı ṭāhire ol menba‘-ı menī‘den⁶ mŷnfecir⁷ olup tamāmen ifāza⁸-ı ḥuŷk-ı zemīn ŷ zamānı reyyān ve ŷārık-ı kevneyn-fŷrŷz-ı İslām ibtidā ol burc-ı refī‘den dirahŷān olup tamāmen sāhire-i cihānı envār-ı zŷlmet-sŷz ile tā-bān eyleye. Ol ‘aṭiyye-i ‘uzmānuḥ gencīne-i ḡaybdan dīvān-ḥāne-i vuḳŷ’a ḥurŷcŷ ve ol nev-bahār-ı cihān-pīrānuḥ zemistān-ı kuvvetden fezā-yı fī‘le bŷrŷzı mŷteḳārib olmağın ferrāŷ-ı nāzŷk-dest-i taqđır bu vech ile tehiyye-i esbāb-ı teshīr ve āhenger-i kilīd-perdāz-ı meŷiyyet bu ṭarz ŷzre taḥrık-i fŷrŷzine-i taqđır⁹ eyledi ki sābıḳan nesīc-i pā-kŷbı¹⁰ ṡābŷk-ḥīz-i ḳalem olduğı perend-i tāze-ṭarḥ-ı mŷŷālaḥa-i Ḥudeybiyye’nŷn bir naḳŷ-ı [A1 173b] mādde-i dil-ārāsı daḥı bu minvāl ŷzre bāfte-i **[M 151b]** kār-gāḥ-ı ḳavl ŷ ḳarār olmiŷ idi ki aḳsām-ı ḳabā’ilden ḥiŷār-ı civār-ı ŷehryār-ı risālete ilticā idenler ṭā’ife-i Ḳureyŷ’ŷn ṭŷb-ı ta‘arruzından sālīm olup kezālik naḳŷ-kede-i civār-ı Ḳureyŷ’e iltiyāz idenlere daḥı bālā-dest-i İslāmiyān ḥavāle-i tiŷe¹¹-i ta‘arruz itmeyeler. Binā-ber-în meclis-i muŷālaḥada Benī Ḥuzā’a serā-perde-i civār-ı sultān-ı risāleti ve Benī Bekr muḡaylānzār-ı ŷŷre-sitān-ı civār-ı¹² Ḳureyŷ’i iḥtiyār itmiŷler idi. Ammā ḳadīmŷl-eyyāmdan bu ḳābiletēyn miyānında ŷademāt-ı ḳavāri‘-i muḥāŷamet ve āteŷ-i āŷ-tī-gŷzār-ı maḳālāt mānende¹³-i sendān [A2 201a] ve kŷre¹⁴-i āhengerān der-kār olup ābā vŷ ecdādlarından mŷtevāriŷ olan tuḥm-ı [B 232] mŷ-

1 bŷā: bŷyān A1

2 -dān-ı: -den A1

3 taqđır: taqđim A2

4 memālik: memleket M

5 evvelā -B

6 menī‘den: mŷnif A2

7 mŷnfecir: mŷtefēcir M

8 ifāza: aḳāŷi M, A1

9 taqđır: te’ŷir A1

10 pā-kŷbı: mākŷyı M, A1

11 tiŷe: ŷimŷir A1

12 civār -M

13 ŷademāt-ı ḳavāri‘-i....maḳālāt mānende -M

14 kŷre: kŷze M

bâğazayı tîre-zemîn-i zamîrlerinde nümâyân¹ itmegi² mâ-ḥaşal-ı kiştzâr-ı âmâl ‘add iderler idi. Lâkin bir müddetden berü nûr-ı kamer-tâb-ı sitâre-i risâlet dirahşân olmağla kilâb-ı mâh-düşmen gibi serv³kâr-ı meşğale-i peygârları cânib-i İslâmiyân’a düşüp kendi mu‘adât-ı aşlilerine nevbet-i fırsat müyesser olmamağın bir zamân vâ-güzâşte-i peygüle-i mütâreke itmişler idi ki ‘âkıbet muşâlaḥa-i Hudeybiyye tevsî‘-i meydân-ı ferâğ idicek sâ‘at⁴-ı tarfe-ṭarḥ-ı zamîrlerinde zenbûrek-i pîçide-i ḥabâset-i nühüfte tekâzâ-yı keşmekeş-i hareket idüp rakḳâş-ı bed-cünbiş-i mu‘adât-ı sâbıka devr-i muḥâlîfe âğâz eyledi. Aḥker-pâre-i ḥâkister-püş-ı kîne-i dirîne zebâne-efrâz-ı iştî‘âl olmağa bu bâdî oldu ki bir gün ḳabile-i Benî Bekr’e müntehî Benî Vâ’il⁵ efrâdından bir zebân⁶-ı bed-nişânı bûsegâh-ı ‘âḳarib-i caḥîm ve dehân-ı kazfe-feşânı âgende⁷-i ḳaṭrân-ı ḥamîm olıcaḳ bed-güy ve siyeh-rûnuñ ef‘â-i zehr-feşân-ı dehânından sütüde-i Ḥazret-i Rabbü’l-‘âlemîn ve şadr-efrûz-ı şoḥbet-ḥâne⁸-i ‘illiyî ya‘nî nûr-ı çeşm-i enbiyâ vü mürselin ‘aleyhi’s-şalâtü [A1 174a] ve’s-selâm ḥazretleri ḥaḳḳında ḥâşâ şümme ḥâşâ ba‘zı zehr-âbe-i sâmi‘a-güzâr-ı ehâcî taḳâṭur itmegin ḳabile-i Benî Huzâ‘adan bir ḡulâm-ı sa‘d-encâmuñ revzene-i sâmi‘asına toḳunup âb-gîne-i ḳarârın şikest itmek ile ol bed-maḳâluñ dehân-ı bed-âmûzın endüde-i ḥallâb-ı men‘ ü taḥzîr eyledi. Ammâ ol bed⁹-baḥt-ı [A2 201b] siyeh-kâr ibriḳ-i naşîḥat ile taḥhîr-i dehân eylemedi¹⁰. ‘âkıbet dūd-ı zūd-ḥîz-i ḡayret ḡulâm¹¹-ı Huzâ‘a’nuñ nûr-ı [M 152a] bâşiresin ta‘ṭîl itmegin müşt-i ser-küb-ı ḡazâb ile ser ü rûy-i bed-girdârın sebû-yı şikeste-i mestân gibi âlûde-i sürḥ-âbe-i ḥûn eyledi. Vâ’ilî-i düzaḥ-sirişt Benî Bekr’e iṭâre¹²-i sefir-i istiḡâse vü¹³ feryâd idicek ḡulâm-ı ḡayret-keş dahı ḥaymegâh-ı Benî Huzâ‘a’ya ḡurizân oldu. Benî Huzâ‘a esfel-i Mekke’de Vetîr nâm âb-gîre

1 nümâyân: nemâ-yâb A1

2 itmegi: iken A2

3 serv: sūrūr A2

4 sâ‘at: semâ‘at A2

5 Vâ’il: Zeyl M, Veyl A2, B

6 zamân: zebân B

7 âgende: iltizâ A2

8 -ḥâne: muḡâne A2

9 bed: velid A2

10 eylemedi: eyledi A2

11 ḡulâm: kelâm M

12 iṭâre: nezzâre M

13 vü: -i M

üzre ki cāygāh-ı mu‘ayyenleridür, darb-ı siyeh-hayme-i iķāmet itmek ile Benî Bekr tekāver-i fesāda şedd-i hırām-ı tehevvr idüp dā‘iye-i kīn ile āmade-i perhāş oldukları hālde müşrikān-ı Kureyş‘den dahı isti‘āre-i ālāt¹-ı kārzār eylediler. Kem-furşatān-ı zebūn-gīr-i Kureyş‘den ‘İkrime bin Ebī Cehl ve Şafvān bin Ümeyye ve Süheyl bin ‘Amr ve Hıveytīb bin ‘Abdu’l-‘uzzā ve Mikrez bin Hafş dest-i ğadr ile hetk-i ğışāve-i peymāna cesāret idüp pāre-i sitāre-i şulh’dan çehre-i nā-şüste-i bī-ħicāblarına ta‘lik-i niķāb eylediler ve havāşş ü etbā‘ları ile tahrik-i bāre-i nakz idüp ‘alā-tariķi’l-ħa-fiyye şerirān-ı Benî Bekr ile āsūde-i ħüsbān-ı Benî Huzā‘a üzre işāre-i ğubār-ı şeb-ħūn eylediler. Zīr-i zalām-ı şāmda şu‘le-i kīne-fürüz-ı şimşir revāķ-ı [B 233] ħayātların tih²-i ħākister idüp def‘aten āşüb-ı rāħat-fersā-yı rüstā-ħīz nümāyān³ oldu. Tā ħüsām-ı sīmīn⁴ kabza-i sepīde-i şubh ile endām-ı çarħ-ı sitīzekārda dır‘-ı muraşşā‘-ı fülādı şad pāre olıncaya dek [A1 174b] fitne-i şeb-ħīz-i kıtāl sūkūn bulmayup peygār-kūnān ħudūd-ı ħareme dāħil oldılar. [A2 202a] Benî Huzā‘a’dan yigirmi nefer kimesne semend-i şirīn-hırām-ı ħayātın hufre-i bī-ķa‘r-ı fenāya ğalţān olup baķiyyesi hezār cidd ile kendilerin ma‘mūre-i Ümmü’l-Ķurā dāħilinde Büdeyl bin Varķā‘-i Huzā‘ı’nın sarāyına endāħte eylediler. Hāl bu mertebeye bālīg olıcaķ süfehā-yı ħatā-perest-i Kureyş ve evbāşān-ı Benî Bekr kendi menāziline tevcīh-i rüy-i ferāğ eylediler. Ammā bu vaż‘-ı ğarīb ķahķaha-fermā-yı ŗab‘-ı ta‘accüb-āzmādur ki kendi zu‘m-ı saħīfleri üzre bu āteş-i āştī-sūzuñ iķādı kendilerden şadır olduğına bir kimesnenüñ berīd-i çābūk-seyr-i idrākı ğüyā pey-bürde-i kemān olmamaķ ķaşdıyla dūçar oldukları kimselerden müteġāfilāne⁵ ve mütecāhilāne⁶ keyfiyyet-i ħudūs-ı vāķı‘adan pürsān [M 152b] olurlar idi. Ğüyā

Mısra‘:

نشیده مگر نیزه به خروار نکنجد⁷

me‘ālinden ğāfiller idi.

1 ālāt -A1

2 tih -M, B

3 nümāyān -A2

4 sīmīn: mūhīn A1, B

5 müteġāfilāne: müte‘āķilāne B

6 mütecāhilāne -B

7 İġnenin eşeġe batmadığını duymamışlar mı?

‘Ā’iše-i Şıddīka raḍıya’llāhü ‘anhā naķş-bend-i dest-māl-ı rivāyetdür ki ol şeb ki hırmen-ı Huzā’iyān tefriķa-yāb-ı tegerg-i tavāriķ olmışlar idi. Hāzret-i seyyidü’l-enbiyā bu kemīnesin nā’il-i cevāhir-i şeb-tāb-ı hıṭāb idüp “Yā ‘Ā’iše bu şeb Benī Huzā’aḍa bir vāķı’a-i rāḥat-fersā ḥādiş oldu.” diyü keşf-i serīre-i i’cāz buyurdılar. Bu kemīne dehen-güşā-yı istifsār oldum ki “Yā Resūla’llāh öyle mi, mażanne buyurursız ki ğadr-ı pīşegān-ı Kureyş fekk-i ‘uķde-i mişāķa ḥavāle-i nāḥun-ı ğadr itmiş olalar. Hāl āneḡ bāzū-yı¹ [A2 202b] teng-beste-i rīsmān-ı şulḡ olmışdur.” Cenāb-ı faḡrū’l-mürselīn ‘aleyhi’s-selām buyurdılar ki “Belī yā ‘Ā’iše tişe-i naķş ile kaṭ-ı şecere-i peymāna cesāret eylediler. Ammā bu cesāretleri ta’alluķ-kerde-i irāde-i ‘aliyye²-i İlähiyye³ olan bir emr-i külliyyi mutazammındur.” Bu kemīne yine “Yā Resūla’llāh [A1 175a] ol emr müstevcib-i ḡayr mıdır, yohsa müstetbi’-i şer midür?” diyü istīnāf-ı su’āl eyledigümde buyurdılar ki “Maḡz-ı ḡayr ve ‘ayn-ı ‘aṭā⁴-yı Şamedān’ıdır.” Ve yine silkü’l-le’ālī-i ezvāc-ı ṭāhirātdan Meymūne binti Hāriş raḍıya’llāhü ‘anhümā taḡmīr-i daķıķa-i rivāyet itmişdür ki ol şeb imām-ı miḡrāb-ı melekūt ‘aleyhi’s-selām ḡazretleri cānib-i mütevażżiden müteveccih-i ḡalvetgeḡ-i şebistān oldukları ḡāletde üç def’a zebān-ı mu’ciz-feşānlarından ḡöd-be-ḡöd şadā-yı lebbeyk ser-zede-i zuḡūr oldu. Bu kemīne “Yā Resūla’llāh pīşgāh-ı izzetiñüzde muḡāṭab sāyeñüz gibi nā-būd iken böyle hengām-ı nīm-şebān kimünle şeker-pāş-ı ġüft ü ġü ol-madasız.” diyü zebān-ı [B 234] cesāreti āşnā-yı ḡarf-i su’āl eyledigümde bu vech ile mınṭaķa-güşā-yı rāz-ı i’cāz⁵ oldılar ki “Yā Meymūne rāciz-i Benī Huzā’aḍur ki bu şām-ı miḡnet-encāmde şeb-ḡün-zede-i seyl-āb-ı ḡādişāt olmaları ile bizüm cānibimūze beşş-i şekve-i tazallüm ile iṭāre-i kebūter-i feryād itdüklerine icābet eyledüm.” Mervīdür ki ol ġünden soñra heft bār buḡtī-ķaṭār-ı eyyām ġüzerān olduğda ‘Amr bin Sālim-i Huzā’i ṡihil nefer Huzā’i-i mātem-zede-i tārāc[A2 203a]-ḡūrde ile Medīne-i Ṭāhire’ye ġelüp melāz-ı sitem-didegān-ı ‘ālem olan divān-ḡāne-i şüreyyā-nizām-ı [M 153a] risāletde dād-ḡāḡān-ı istāde-i mevķıf-ı iştikā olup⁶ ef’ā-siriştān-ı Benī Bekr

1 bāzū-yı: bāzūları A1

2 ‘aliyye: külliyye A2

3 İlähiyye -M

4 ‘aṭā: ‘ināyet M

5 i’cāz -M

6 olup -A1

ü Kureyş'den tecerrü' itdükleri zehr-i ezâ-yı cân-gezâyı bir қаşıde-i âteşin zımnında ber-dâşte-i ma'raz-ı 'ulyâ¹ eyledi ki ol қаşıde-i ciger-süzdan çend beyt 'ud-pâre-i micmere-i taḥrîr kılındı.

Şi'r:²

يا رب اني ناشد محمدا

خلف أبينا وأبيه الأتلا

إن قريشا أخلفوك موعدا

ونقضوا ميثاقلك المؤكدا

هم بيتونا بالوتير مجهدا

وقتلونا ركعا وسجدا³

Ḥazret-i neḳāve-i düdmân-ı ḥamiyyet 'aleyhi efḍalü't-taḥiyye حسبك يا عمر⁴ merhemîn ḳalb⁵-ı ceriḥine sâyide buyurduḳdan şoñra ḳāmet-i [A1 175b] arş-ārâlarına zib-i ḳıyām virüp ridâ-yı istebrak ve sîmâ-yı mübâreklerin rüy-i zemîne başt buyurup bu ta'bîr-i ḥamiyyet-engiz ile'aḳd-i niṭâḳ-ı himmet buyurdılar ki "Yâ 'Amr hîç pâ-mâl-i melâl olma ki أنصر لا أنصر يا عمر⁶ ya'nî manşûr olmayam eger Benî Ka'b'a nuşret itmezsem ḳavl-i âḥerde mervîdür ki ol maḥalde bir ḳıṭ'a ebr-i penbe-gün kef⁷-i deryâ-yı aḥḍar-ı gerdün bulunmağın⁸ بنصر بني كعب⁸ إن هذا السحاب ليستهل بنصر بني كعب⁸ in ḳıṭ'a ebr-i penbe-gün kef⁷-i maḳâl-i gevher-bârı ile müşâr-ı engüşt-i meh-şikâf buyurdılar. Ve "Yâ 'Amr siz yine⁹ kendi maḳâmıñuzda zimâm-gerdân-ı cemmâze-i 'azîmet olup ten-nûr-ı germnâk-ı taḳdîrden zuhûr-kerde-i murâd hengâmına dîde-düz¹⁰-ı teraḳḳub oluñ ki [A2 203b] in-şâ'a'llâh endâze-i ḥavşala-i iştiḥâñuzdan efzûn na'il-i nevâle-i intikâm olursız." diyü niṭâḳ-ı tazallümlerine ta'biye-i

1 'ulyâ: 'âli M

2 Şi'r: 'Arabîyye A1

Recez

3 "Ya Rabbi! Ben babam ve babasından yetim kalan Muhammed'e yemin ederim ki, muhakkak Kureysliler, sana verdikleri sözden caydılar. Ve sana verdikleri ahdları bozdular. Onlar oklarla bize saldırarak bizi rükû ve secdede dahi öldürdüler." (İbn Hişâm, *Sîretü İbn Hişâm*, C. 2, s. 394)

4 Ey Amr! Bu sana yeter.

5 ḳalb: 'illet A2

6 Eğer Benî Ka'b'a yardım etmezsem bana da yardım edilmesin.

Lâ unşerü in lem enşür Benî Ka'b -M

7 kef -A1

8 Benî Ka'b'a yardım etmek bu sahabeye kolaydır.

9 yine -B

10 dîde-düz: dîde-i rüz A2

tüşe-i tesliyet ile rû-be-râh buyurduktan sonra aşhâb-ı kirâma lû'lü¹-pâş-ı hitâb oldılar ki pîşgâh-ı revzene-i ğayb-âşnâ-yı hâtırdan bu peyker-i hayâl güzêrandur ki gûyâ Ebû Süfyân maşşûre-i vîrân-şude-i mîşâk termîmi sev-dâsı ile bu cânibe sevķ-i râhile-i mürâca'at idüp tevsî'-i hâ'it-i peymâna çare-cûy olmak üzredür. Ammâ ğalîde-i hufre-i ye's olmadan ğayrı hâleti müntic olmak ihtimâli yokdur.

Mervîdür ki ğalaţkârân-ı müşevveş¹-rûzgâr-ı Kureyş tâb²-ı bâhûr³-ı havâdişden istizlâl itdükleri şecere-i râhat-endûz-ı mîşâk⁴ ki hâşşe-i berg ü bârı 'illet-i hafakân-ı izţirâblarına mâye-bahş-ı sükûn olmuş idi, tüşe-i naķz ile [M 153b] ber-kende-i dest-i sefâhet itdüklerine der-hâl sekr-i ğafletden hüşyâr olan [B 235] bed-mest-i hem-nişîn-âzâr gibi peşimân olup giriftâr-ı kûçe-bend-i nâ-güzâr olan düzdân-ı bî-karâr-âsâ ser-küb-ı seng-i hayret olmağa başladılar. 'âķibet bu 'arîza-i hûş-güddâza çare-cûy-i müdâvâ-yı [A1 176a] tedbîr için dâlâl-kede-i Ebû Süfyân'da 'âkd-i encümen idüp birbirin bu vech ile seng-sâr-ı ta'ne-i melâmet eylediler ki "N'eylediñüzse eylediñüz. 'Ufûnet-i hevâ-yı naķz ile bi'l-âhîre mizâc-ı mu'âhedeyi ifsâd eylediñüz. Ba'd-ez-in [A2 204a] kârûre-i şilâh şikeste ve hûn-ı fesâd rîhte oldu. Bu âteş-i hân mân-süz bu mertebeden sonra ne müsta'idd-i ihfâ ve ne kâbil-i itfâdur. Lâ-mahâlet Muhammed bu⁴ intikâm hulefâsını zimmet-i cesâretiñüzde kıomasa gerekdür. Karîben dâr ü diyârımızı leşker-i enbûh ile pâ-zede-i kîn idüp nice tenleri karâbe-i mecârî-i 'adem ve nice serleri kûze⁵-i menâhil-i dem ideceği emr-i muķarrerdür.⁶ Binâ-ber-in şimdi tecdîd-i lâzime-i mîşâk ehemmi-i zarûriyyâtdan olmuşdur." didiler. Ebû Süfyân bir kerre âh-ı sîne-süzına⁷ medd virüp hırmen-i tevbihi bu yüzden işare eyledi⁸ ki "Ey bî-hîredân-ı kûteh-idrâk dest-i ğadr ile başı itdüğiñüz bu süfre-i zehr-âlûde-i bî-nemek ki mazarratı 'âķibet yine kendi mi'de-i hayâtıñuza râci' olsa gerekdür, anuñ zımnında benüm gûşt-pâre-i re'y-i vuķûfum dâhil degül idi ki ammâ n'ideyüm yaķînen bilürüm ki Muhammediyân'ıñ

1 müşevveş -M

2 tâb -M

3 bâhûr: cevır A2

4 bu -M

5 kûze: kûre A2

6 muķarrerdür: muķaķķaķdur A1, B

7 sîne-süzına -A1

8 eyledi ki: itdiği M

havşala-i i'timādına gencide olmayup lâ-büdd yine benüm maṭbah-ı tedbîrümde dest¹-sâz-ı tezvîrüm olmağına ḥaml idecekleri muḳarrerdür. Lâkin bu kânûn-ı fesâduñ şu'le-i ihbârı cānib-i İslâmiyân'a mün'akis olmadın medd-i silsile-i şulḥ için Medîne'ye taḥrîk-i heyûn-ı sür'at baña ıztırarı lâzım gelmişdür. Bâ-ḥuşuş ki hem-ḥ^vâbe-i liḥâf-ı izdivâcum olan Hind binti 'Utbe'nün bu şeb şüret-ḥâne-i rü'yâda meşhûd olan naḳş-ı ḥaṭâyî-i hevl-engîzden dahı meşâmm-ı i'tibâruma büy-ı ḥûn [A2 204b] tevârüd itmededür.”

E'âzım-ı Kureyş keyfiyyet-i rü'yâdan pürsân olduklarında bu vech ile naḳl-i şaḥîfe-i takrîr eyledi ki ṭaraf-ı ḥacûndan bir seyl-i ḥurûşân-ı ḥûn² derûn-ı Ümmül-Kurâ'ya [A1 176b] cereyân [M 154a] eyleyüp mevzi'-i Ḥandemiyye müntehî olduğda³ bir müddet baş-ı zeyl-i tevaḳḳuf itdükdenden soñra⁴ yine nâ-peydâ olmuş. Vâkı'â bu vâkı'a-i hâ'ile ser-keşân-ı Kureyş'ün bünyâd-ı şebâtlarına mâye-baḥş-ı tezelzül oldu. Lâkin Ebû Süfyân-ı bed-peymānuñ⁵ peyk-i i'tikâdı bu gûne girîve-peymā-yı ḡalaṭ olmuş idi ki bu tûfân-ı belâ-bâr-ı fesâduñ ḳaṭarât-ı aḥbârı İslâmiyân'ın mezra'a-i vuḳûfına henüz nâ-resâ ola, binâ-ber-in püşt-i râḥile-i hevâ-peymāsına bār olup hicret-serây-ı 'aliyyeye vâz'-ı ḳadem⁶-i nâ-meş'ud eyledi. Reyḥân-des-te-i ezvâc-ı tâhîrâtdan kendinün perûş⁷-yâfte-i sifâl-i şulbîsi olan Ümmü Ḥabîbe raḍıya'llâhü 'anhānuñ evvelâ ḥānesine pā-nihāde-i şıḳlet [B 236] olup hem-pāye⁸-i refref⁹-i 'illiyîn-neverd olan pister-i rûḥ-āgende-i seyyidü's-şâḳaleyn¹⁰ üzre pā-güzâr-ı terabbu'¹¹ olmaḳ sevdâsı ile ḥaṭve-cünbân-ı sū'-i edeb olmağa ḳaşd idicek Ümmü Ḥabîbe ol firâş-ı gül-püşı nûr-ı dîde-i dest-i tekrîm ve nihāde-i bālâ-tâḳ-ı ta'ẓîm eyledi. Ebû Süfyân Ümmü Ḥabîbe'den şadır olan bu vâz'-ı şekîb-sûz-ı nâ-me'mûl müşāhedesinden gürbe-i şîr-rîḥtevar [A2 205a] giriftâr-ı pîç ü tâb-ı infî'âl olup “Yâ Ümmü

1 dest: dürist B

2 ḥûn -A2

3 olduğda: olıcaḳ M, A2

4 soñra -A2

5 bed-peymānuñ -A1

6 ḳadem: ḳudûm A2

7 perûş: perverîş A1, A2

8 -pāye: -sāye A2

9 refref -M, B

10 -şâḳaleyn: -mürselin M

11 terabbu': murabba' A1

Ḥabîbe bu firâş¹ı mı benden dirîğ idersin. Yohsa beni mi bu firâşdan dirîğ idersin?” diyü leb-cünbân-ı su’âl olduḡda Ümmü Ḥabîbe cevâbında “Ḥâşâ ki seni bu firâşdan şıyânet mülâhazası ile cebîn-i idrâkumı dâğdâr-ı leke-i ġalaṡkârı eyleyem. Bu firâş-ı münevver²-târ-ı bülend-pâye mefḥar-ı pākân-ı düdmân³-ı âferîniş olan cenâb-ı eşrefü’l-mürselîn şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinin beden-i aḡdes ü aṡharları ile taḡşîl⁴-i devlet-i mesâs itmek ile ġıbtâğâh-ı niḡâb-ı ḥavrâ⁵ iken senüñ gibi nâ-şüste-i ḡâzûrât-ı şîrk olan âlûde-i nâ-pâka cây-ı nişest olmağı nice lâylıḡ göreyüm.”

Mısra’: ای مگس عرصهء سیمورغ نه جولان گه توست⁶

[A1 177a] diyicek Ebü Süfyân’uñ sâ’id-i zamîrine bend-i ḡaclet daḡı saḡtter yerleşüp⁶ “Yâ Ümmü Ḥabîbe miḡrâz-ı eyyâm senüñ ile beynimizde fâşıla-i mübâ’adet şalalı ‘aceb bed-ḡüy ve bed-zebân olmışsın.” diyü bâr-ı infî’ali düşından isḡâṡa bahâne-cüy olduḡda Ümmü Ḥabîbe yine dürcül-cevâhir-i [M 154b] dehânına bu vech ile ġüşâyış virdi. “Ey peder bi-ḡamdi’llâhi te’âlâ âferînende-i dü serâ beni zindân-ı cân⁷-fersâ-yı cehâletden fezâ-yı vesî’ü’n-ni’am-ı İslâm’a hidâyet eyledi. Sen daḡı zübde-i ḡavm ve ‘umde-i Ḳureyş geḡçinürsün ve da’vâ-yı firâset ü kiyâsetde daḡı kimnesnelere rızâ-dâde-i sebḡat degülsin. Yâ ne ‘aceb senüñ daḡı berîd-i ‘irfânuñ [A2 205b] reh-berde-i şehristân-ı hidâyet olmayup bî-sem‘ ü başar ve bilâ-nef‘ ü zarar bir seng-pâre⁸-i bî-fâ’ideye perestiş ile telefkâr-ı sermâye-i nefis-i ḡayât olup devlet-i dâreyn-res⁹-i İslâm’dan tehî-mâye¹⁰ ḡalasın.” Bu kelimât-ı ciger-süzdan Ebü Süfyân’nuñ hîme-i ḡâne-i ḡâṡır-ı nümüne-i aḡkeristân olup “Yâ Ümmü Ḥabîbe ben senüñ hem pederüñ hem miḡmân-ı ‘azîzün iken bu mertebe sedd-i mecârî-i ḡürmetden ḡayrı teklîf-i terk-i dîn-i ecdâda mı leb-cünbân-ı küstâḡı olursun!” diyü kemâl-i ḡışm ü tehevvr ile

1 münevver: henüz A2

2 düdmân -M

3 taḡşîl: taḡaşşul B

4 ḡavrâ: ḡür M

5 Ey sinek! Simurgun mekânı senin cevalân yerin deḡildir. (Hâfız-ı Şîrâzi, *Divan*, Gazeller, Gazel 229/5)

6 yerleşüp: irişüp A1

7 cân: cihân B

8 seng-pâre: sebûkbâr M

9 -res: -resen B

10 tehî-mâye: tehî-mânde M

hāneden bîrûn olup nādî-i refî¹-i efḍalü'l-enbiyāya cārübvâr¹ miyân-beste-i müşûl oldu ve her çend termîm²-i mebânî-i mehdûme-i mîşâka dâ'ir daḥl-ı bî-maḥall-i maḳâlâ³ ḥalt-ı kâh-rîze-i niyâz idegördi. Mi'mâr-ı kâr-ḥâne-i şerî'at 'aleyhi'ş-şalâtü ve't-taḥiyye ḥazretlerinin nâṭıka-i istiğnâ-pesendlelerinden bir cevâba nâ'il olamadı. 'âkıbet dest-māye-i ye's ile ḥâne-i Şıddîk-i Ekber raḍıya'llāhü 'anha tevciḥ-i rûy-i istişfâ⁴ eyledi. Yâr-ı gâr-ı 'âlî-vaḳâr [B 237] bu emre 'adem-i iḳtidârların vesîle-i [A1 177b] i'tizâr itmegin ol zu'mınca bâlâ-nîşîn-i müttekâ-yı gürûr geçinen Ebû Süfyân-ı bülend-'unvân bu def'a sâ'il-i ebvâb-gerd derecesine tenezzül ve kām ü nâ-kām âstâne-i devlet-ḥâne-i Fârûḳ-ı A'zam'a vâsıl olup faḥr-i kâ'inât 'aleyhi't-taḥiyyet cenâbın tecdîd-i mevâdd-ı 'ahde [A2 206a] terğîb⁴ emrinde ser-ḥadd⁵-i ıtnâbı güzâr idicek mertebe baş-ı niyâz eyledi. Ammâ Cenâb-ı Fârûḳ-ı şalâbet-âyîn raḍıya'llāhü 'anh hetk-i perde-i mülâyemet idüp bün-i gûş-ı Ebî Süfyân'ı bu vech ile ḍarbetgâh-ı cevâb-ı dürüş eyledi. "Yâ Ebâ Süfyân şimdi benden mi tevaḳḳu'⁶-ı vesâṭet-i şulḥ u vifâḳ idersin? Hâl âneḡh farazâ efrâd-ı kâ'inât dan bir mürçe-i za'if-i şikeste-miyândan ḡayrı kimesne ḡalmasa da yine mücerred anuñ [M 155a] mürâfaḡatı ile sizûñ üstiñüze sell-i seyf-i cihâd itmek benüm câ-girifte-i niyâm-ı niyyetümdür." Ebû Süfyân şiddet-i Fârûḳ'den ser-cünbân-ı ḡayret⁷ ü istiḡrâb olarak ḥâne-i Ḥazret-i Zehrâ'yı vüche-i niyâz idüp kenef⁸-i civâr⁹-ı Zehrâ'da küşe-gîr¹⁰-i emân olmaḡıçûn baş-ı maḡâl-ı recâ¹¹ eyledi. Ḥazret-i Zehrâ raḍıya'llāhü 'anhâ ol emri 'adem-i rızâ-yı nebevîye ta'lik ile kendiden selb-i ihtiyâr idicek Ebû Süfyân taḡvîl-i maḡâl-ı âmâl eyledi ki "Bârî bu iki gevher-pâregân-ı siyâdetden birine ki ḡaseneyn aḡseneyndür, taḡrîk-i ebrû-yı işâret buyuruñ ki mecma'¹ nâsa gelüp beni âverde¹²-i dâ'ire-i emân itdüklerini i'lân eylesünler. Tâ ki bu mu'âmele-i mekremet-âmîz mecmû'-ı ḡabâ'il-i Ḳu-

1 -vâr -A1

2 termîm: remîm A1

3 maḡâlâ: maḡâma B

4 'ahde terğîb: 'ahde-i tertib A2

5 ser-ḡad: ser M

6 tevaḳḳu' -B

7 ḡayret: ḡarb A1

8 kenef: keyfiyyet M,B

9 civâr: cevâz B

10 -gîr: ki M

11 recâ: ricâl B

12 âverde -M

reys'e vesile-i tahmül-i minnet¹ ve mecâlis² ü meḥâfilde şenâları ile'l-ebed³ resîde-i a'lâ-yı ṭabaḳât-ı iştihâr ola." didi. Vâkı'â 'âdât-ı 'Arab bu vech üzre cārî idi ki sülâle-i kibârdan bir ḥurd sâli bile bir kimesneye sāye-i revâḳ-ı civârında cāy-dāde-i emân olsa diyâr-ı e'âdide bile [A2 206b] teṭâvül-i [A1 178a] dest-i ta'arruḏdan vâreste olur idi. Zuhûr-ı dîn-i ḳavîm-i İslâm daḥı yine ol⁴ ḳâ'ideye temhîd ü aḥkâm itdügi mersûm-ı şaḥâ'if-i âşârdur. Ḥazret-i Zehrâ raḍıya'llâhü 'anhâ ol dü nihâl-i nâ-resîde henüz ḥurd-sâl olmaları ile dîvâr⁵-ı ḥadîḳa-i rızâ-yı peygamberiden ser-nümâyende-i tecâvüz olmağa 'adem-i iḳtidârların vesile-i i'tizâr buyurdılar. Ba'd-ez-în şaf-der-i ma'reke-ârâ Cenâb-ı 'Aliyyu'l-Mürtaẓâ kerrema'llâhü vechehü cenâbına imâle⁶-i rûy-i ḳarâ'et idüp "Yâ Eba'l-Ḥasen baña zîr-i sāyebân-ı emānuında ta'yîn-i maḳâm idüp hem⁷ Cenâb-ı Muḥammed'den daḥı medd-i tevḳît-i mîşâḳa ḥâme-cünbân-ı zebân-ı şefâ'at ol." diyü baş-ı rûz-nâme-i niyâz itdükde Ḥazret-i Ḥayder-ı Kerrâr kerrema'llâhü vechehü bu vech ile irḫâ-yı zîmâm-ı güftâr buyurdılar ki "Ey miskîn Ebü Süfyân ser-rişte-i kâr dest-i tedbîr ü taşarrufdan vâreste olup küre-i âştî-güdâz⁸-ı ḳazâ germ olmağa başladı. Sen henüz [B 238] ḍarb-ı ḥadîd-i bârid itmedesin.

Beyt:

فلک نتیجه نموده قدر توافق⁹ کرد
بود بودنی و کردگار فرمان داد¹⁰

Ḥalâ ḥu'âce-i bâzâr-ı risâlet 'aleyhi efḍalü't-taḥiyye ḥazretleri şedd-i bâr-ḥâne-i taşmîm-kerde¹¹-i 'azîmet buyurmışlardır. Şimdi kimde zühre-i iḳtidâr vardır ki [M 155b] 'azm-i dürüst-i peygamberânelerine münâfi bir ḥarf-i nâ-muvâfiḳ tefevvühine mânend-i ceres zebân-cünbân-ı cesâret olalar."

1 minnet: sünnet A2

2 mecâlis: meḥâsin A2

3 ile'l-ebed: lâ-büdd M

4 ol -M

5 dîvâr: div M

6 imâle: imâme B

7 yâ Eba'l-Ḥasen....idüp hem -M, A2

8 güdâz: güzâr M

9 tevâfuk: muvâfiḳ A2

10 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Felek neticeyi gösterdi, kader de tevafuk etti; Allah ferman etti, olacak da oldu.

11 -kerde -M, A1, B

Beyt: کس را کجاست زهره که حرفی بگویدش
چین در جبین بعربده مایل نشستہ است¹

[A2 207a] Ebû Süfyân eyitdi “Yâ Eba’l-Hasen çünkü şûret-i hâl bu minvâl üzredür, yâ baña bu tûfân-ı âşûb-hîz-i belâdan hâlâş emrinde ne maķûle şâhiķa-i tedbire reh-nümâ-yı ilticâ olursun?” Düşize-i nâzûk-sîmâ-yı cevâb-ı Mürtaẓâvî rağıya’llâhü ‘anh zîr²-i perde-i laţîfeden [A1 178b] bu şûret üzre şive-nümâyende-i hûsn-i edâ oldu ki “Yâ Ebâ Süfyân sen re’îs-i ķavm ve pîşvâ-yı Kureyş’sin şalâh-ı aķvâl³ tarafına hîç bundan enseb fikr-i şavâbter levha-i müteħayyileye mûnaķķaş⁴ olmaz ki miyân-ı mecma’-ı aşhâbda pây-ı vaķâr üzre ķıyâm idüp “Yâ ma’sere’n-nâs ben ricâl⁵-i cânibeyni daķı âverde-i dâ’ire-i emânum itmişümdür diyü şadâ-yı bülend ile velvele-endâz-ı mesâmi’-i cihâniyân olasın. Ebû Süfyân eyitdi, “Yâ ben bu emre ķıyâm itdügüm taķdîrde benüm kirbâs-ı tâze-ţarz⁶-ı cevâbum⁷ ķıymet-yâb-ı i’tibâr olur mı?” Hâzret-i Hayder-ı Kerrâr eyitdi, “Va’llâhi derece-i i’tibâra irtikâsına imzâ-keş-i tekeffül olamam, ancaķ senûn şimdi bu saķam-ı řab’-ı teşviş-âmîzüñe bundan ğayrı devâ-yı sâzķâr daķı dârü-ķâne-i müteħayyilemde nâ-yâbdur.” Ğalebe-i buķâr-ı ma’cûn-ı hayret Ebû Süfyân’uñ dîde-i şu’ûrında temyîz-i hûsn ü ķubh⁸ ve teşķîş-i cidd ü hezle ķudret ķomamağın meclis-i mu’allâ-esâs-ı nebevîde mün’aķid olan encûmen-i vâlâ-nîzâm-ı aşhâbda sûtûn-âsâ ber-pâ olup na’ra-i saķf-endâz ile feryâda âġâz eyledi ki “Yâ eyyühe’n-nâs, âġâh oluñ ki ben merdüm-i cânibeyni daķı ihâķa-i civâr-ı zinhârumda cây-gîr itmemişümdür. Zann itmem ki Muħammed benüm sîne-i emânumı đarbetġâh-ı şabança-i [A2 207b] redd eyleye.” diyüp cânib-i Mekke-i Muħtereme⁹’ye reh-girâ-yı idbâr oldu. Hûzzâr-ı aşhâb ķafâsından ķârvân-ı ħande-i ta’accüb ü istiġrâb revân eylediler.

1 **Mef’ûlû Fâ’ilâtü Mef’ûlû Fâ’ilün**

Kimde cesaret var ki, ona bir harf söyleyin. Alnındaki kırışıklıklar arbedeye meyillidir.

2 zîr: ve bir A2

3 şalâh-ı aķvâl: ışlâh-ı hâl M

4 mûnaķķaş: mûnteķîş B

5 ricâl: hâl A2

6 -tarz: -şarş B

7 cevâbum: civârum A1

8 ķubh: ķabîř M

9 Muħtereme: Mûkerreme A2

Ser-faşl-ı risāle-i rivāyetdür ki Ebū Süfyan'ın Mekke'ye mu'āvedeti-ne müte'ākib ser-hayl-i enbiyā 'aleyhi efḍalü't-teḥāyā ḥazretleri tehiyye-i mehāmm-ı seferi için Cenāb'-ı Şiddīka-i Kübrā raḍıya'llāhü 'anhāya nihānī işāret buyurdılar. [M 156a] Şiddīka dahı ber-mücib-i fermān üzre bir sebīl-i ḥafıyye [A1 179a] kār-sāzı-i levāzım-ı ḥarekete iştiğāl üzre iken nā-gāḥ Şiddīk-i Ekber raḍıya'llāhü 'anh ḥāne-i Şiddīka'ya ḳademsā-yı teş-rīf olup 'Ā'ışe'yi ol meşğaleye meşğüle² göricek her çend taḥrīk-i enāmīl-i ibrām [B 239] idegördi. Ḥar-çin-i kitmān-ı Şiddīka'dan bir tūşe-pāre-i rāz taḥşiline fa'iz olamadı. Tennūr-ı ibrām-ı Şiddīk'ı tamām iẓhār-ı zebāne-i ḡaḫab idecek maḥal idi ki sulṭān-ı dü serā 'aleyhi efḍalü't-teḥāyā der-i serā-dan nümāyān oldu. Ḥazret-i Şiddīk'ın ḫuṭūṭ-ı şaḫīfe-i cebnī gūyā vaz'-ı metānet-āmīz-i Şiddīka'dan renciş-me'ālini mutazammın suṭūr-ı nemīka-i şikāyet resminde pīşgāh-ı sa'adetlerine gelüp "Yā Resūla'llāh gūyā³ bir cā-nibe⁴ taşmīm-i 'azīmet niṭāk-ı miyān-ı niyyetiñüz olmaḫ⁵ fehm olunur ki āsar-ı esbāb-ı ḥareket iḥsās olunmadadır." diyü istifāde-i envār-ı ḫaber⁶ ey-ledükde "Belī yā Ebā Bekr sen dahı mühimmāt-ı seferiyyeye kār-bend-i iştiğāl ol, ammā ḳarābe-i esrārdan bir kimsenün zā'ika-i şu'ūrına bir ḳaṭ-re rīzān eyleme." diyü tavşıye-i kitmān buyurduḳdan şoñra ref'-i cenāḫ-ı dest-i du'ā ile şeh-bāz-ı [A2 208a] siyeh-bāl çeşm-i nāzeninlerini⁷ اللهم خذ على أبطارهم فلا يروني إلا بغتة⁸ du'ası ile şāḫsār-ı bālā-çemen-i icābe-te perrān eylediler. Bundan şoñra 'amme-i aşḫāb-ı kirāma dide-cünbān-ı tenbīh-i ḫafī olmaḫla herkes istiḫzār⁹-ı edevāt-ı seferiyye tertibine iştiğāl eylediler¹⁰. Egerçi taḫaḫḳuḳ-ı nehẓat-ı zafer-medār 'amme-i aşḫāb-ı kirāma dide-cünbān-ı tenbīh-i ḫafī olmaḫla herkes istiḫzār-ı edevāt-ı seferiyye tertibine iştiğāl eylediler¹¹. Ammā ṭullābe-i idrākleri girīve-i gümāndan

1 Cenāb: cānib A1, A2

2 meşğüle: mütevaḡḡıla A1

3 gūyā -B

4 cānibe -A2

5 olmaḫ: olan A2

6 ḫaber: -ḫīz A2

7 nāzeninleri: nāz-bınlerin A2

8 Allah'ım! Onların gözlerini bir anlığına kör et, ta ki beni ansızın ḳarşılarda bulsunlar. (el-Makrızī, *İmtā'u'l-Esmā*, C. 1, s. 351)

9 istiḫzār: iḫzār A2

10 eylediler: üzre oldılar M, Bundan şoñra....iştiğāl eylediler -A1

11 kirāma dide-cünbān-ı....iştiğāl eylediler: ḫamā'il-i gerden-i vuḳūf olmaḫ idi M, B

bir sebîl-i cizm şâh-râh-ı maḫşûd-ı nebevî cânibine pey-bürde-i¹ yakîn degül idi.

Mervîdür ki ḫîred-âmûz-ı ‘aql-ı küll ya’nî cenâb-ı hâdiyû’s-sübûl şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri inḫıṭâ‘-ı âmed-şûd-i müsteraḫân-ı aḥbâr için zabt-ı mevârid-i Ümmü’l-Ḳurâ’ya fermân idüp enhâ‘-i nevâḥî-i Medîne’de başt-ı kilim-i [A1 179b] iḳâmet iden² şîrân-ı ḳabâ’il-i İslâm’a îşâl-i menâşîr-i melâ’ik-muṭâ‘ buyurdılar ki râyet-i nesrîn-fâm-ı ğurre-i Ramazân ḥayme-i siyeh-fâm-ı ğarb³ pîşgâhına [M 156b] şukḳa-ġuşây olduḳda bi’l-cümle Medîne-i Ṭâhire’de nâşîyesâ-yı serâ-perde-i celâl olalar. Bu⁴ ğarîbe-naḳş-ı cebîn-i âşârdur ki ğüft ü ğüy-ı ḥareket-i seyyid-i ‘âlem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem derîçe-gerd-i ğuş ü dehân-ı İslâmiyân olduğı ḥilâlde Ḥatîb bin Ebî Belṭe‘a raḍîya’llâhü ‘anh e‘âzım-ı Ḳureyş’e ḥaber-i sefer-i nebevî iş‘arını mutazammın bir şaḥîfe-i seḥîfe⁵ pîşânîsinde ḥâme-i sehv-girdâr ile bu ğüne sevâd-endûd⁶-ı ğafflet eyledi ki يا معشر قريش أن رسول الله صلى الله عليه وسلم جاءكم بجيش كالليل يسير كالليل وأقسم بالله لو صار إليكم وحده لنصره الله عليكم فإنه منجز له وعده. كما في الشفاء الغرام⁷ [A2 208b] Ammâ *Tefsîr-i Keşşâf* ve *Medârik*’de ta’yîn olunduğı üzre dâĝ-ı cebîn-i varak itdüği bu kelimât idi ki إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد صار إليكم نفر فأما إليكم وإما على غيركم فعليكم الحذر⁸ müşevveş-raḳamı Sâre nâm muġanniyye-i nâyîḥaya süpürde-i ceyb-i ḥafâ idüp ücretü’s-sa’yda dînâr-ı sürḥı [B 240] şümürde-i benân-ı teslim eyledi. Ol mecnûne-i kem-ḫîred ol ṭâ’ir-i perîşân-bâli¹⁰ girih-i dâm-ı ğisûsında âşiyân-gîr idüp cânib-i Mekke’ye şitâbân oldı. Ammâ ḥudûd-ı Zül-ḥuleyfe’yi henüz tecâvüz itmemiş idi ki ṭâ’ir-i mübârek-bâl¹¹-ı sidre-nişîn ya’nî

1 Pey-bürde: bi-perde B

2 iden -M, B

3 ğarb: ‘izzet B

4 Bu: Ve M

5 seḥîfe -B

6 endûd: endûde M

7 Ey ehl-i Kureyş! Resûlullah (S.A.V.) size gece gibi (kalabalık) bir orduyla geldi ve sel gibi ilerliyor. Allah’a yemin ederim ki sizin üzerinize tek başına da gelse Allah’ın gerçekleştireceği vaadi gereği size galebe eder. *eş-Şifâu’l-Ganâm* isimli eserde geçtiği üzere.

8 Muhakkak Resûlullah (S.A.V.) ya sizin üzerinize ya da sizden başkalarının üzerine gelecek. Buna göre tedbirinizi alınız.

9 diyü: ve bu M

10 -bâli: -me’âl A2

11 bâl -M

Cebrîl-i Emîn ‘aleyhi’s-selâm cânib-i İllâhî’den bu serîre-i nühüfteyi habîb-i Rabbül-‘âlemîn’e ser-güş-ı sâmi‘a-i intibâh eyledi. Cenâb-ı fahrûl-enâm ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm derrende-şîrân-ı künâm-ı İslâm’dan Hâzret-i Alî ve Zübeyr bin el-‘Avvâm ve Miqdâd bin Esved ve ‘Ammâr bin Yâsir radıya’llâhü ‘anhüm cenâbların âmâde-i ta’kîb idüp bu vech ile sipâriş buyurdılar ki [A1 180a] “Çün mesafe-i şitâbîñuz Ravza-i Hâh’a muntehî ola. Anda reh¹-peymâ-yı harem bir mekkâre-i dağal-bâz-ı bed-âmûza mülâkî olursız ki Hâtıb bin Ebî Belte‘a müşrikân-ı Kureyş’e haber-i ‘azmimüzi hâvî nemîka-i ser-be-mühr ile rû-be-râh itmişdür. Ol varak-pâreyi âverde-i dest-i tefahhuş idüp kendisinden keff-i yed-i ta’arruz eylesesiz [M 157a] ve illâ girîve-i inkâr ü imtinâ’a gürizân olursa efgende-i meğâk-ı helâk eylesesiz.²” Ol çâr³ şîr-i gelû-gîr ber-vefķ-ı fermûde tahrîk-i [A2 209a] bâre-i sür‘at idüp verâ-yı Zül-huleyfe’de Ravza-i Hâh’a vâşıl olduklarında vâkı‘â seyyidü’l-kevneyn şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem hâzretlerine işaret-kerde-i nâîka-i ta’ayyünleri olan maḥalde ol za‘îne-i huḅs-âlûda dūḅar olup kitâb-ı nühüfte için içâle-i dest-i meṭâlibe eylediler. Ammâ ol fitne-sâz-ı merdân-fırîb izâr⁴-ı tecâhüle tevârî idüp şûr-âbe-i yemîn-i kâzîb ile iğlâ-yı dîk-i inkâra der-kâr oldu. Her çend mazânn-ı ihfâ olan elbise vü eşvâbın tefakḅud idegördiler, eşer bedîdâr olmayıcaķ bi’z-zarûre dest-mâye-i ye’sle⁵ rücû‘a karar vermişler iken hemân⁶ Cenâb-ı Hayder-ı Kerrâr eyitdi ki “Kâsem be-Hâlık-ı arz ü semâ ki ne cenâb-ı fahrûl-mürselinün dürcü’l-cevâhir-i dehân-ı mübârekinden ḥarf-i dürûḅ şâdir⁷ olmaķ ihtimâli vardır⁸ ve ne ḥöd bârgâh-ı İllâhî’den haber-i dürûḅ vârid olmaķ mutaṣavverdür. Lâ-maḥâle bu varak-pâresinde nühüfte olduḅı cây-ı iştibâh degüldür. Ancak bu uḅde-i ser-besteyi tahrîk-i nâḅun-ı şimşîr⁹ ḳâbil-i infitâḅ olamaz. Hemân seni ḡaltân-ı tennûr-ı nîrân itmek lâzım geldi.” diyüp

1 reh -A1, B

2 Ve illâ....helâk eylesesiz -A1

3 çâr: cādū A2

4 izâr: endâz M

5 ye’sle -M

6 hemân -B

7 şâdir: vârid A1

8 ihtimâli vardır: mutaṣavverdür A1

9 şimşîr: şimşîrsiz M

Beyt:

بر آورد آن حسام اسمان گون
که ریزد از تن آن مگاره را خون¹

Şimşîr-i âteş-tâbın niyâm-ı zâlâm-ı fâmından ilmâ² eyledükde² nâ-yiḥa-i ma'hûda nâ-ümîd-i bezm-i ḥayât olacağın ḥasm itmegin³ dem-sâz-ı nevḥa-i ikrâr olmağa başladı ve miyân-ı dâm-ı girih-gîr-i gîsûsından iḥrâc idüp dest-i Mürtaẓâ'ya teslim eyledi. Hizebr-i Döldül-süvâr kerrema'llâhü vechehü [A2 209b] ol mektûbı ki Ḥâtıb'ın ḥâne-i ḳalbine ḳabâle-i melâl ve ḥüccet-i infî'âl idi, [A1 180b] pîşgâh-ı seyyidül-verâya iblâğ idicek⁴ Ḥâtıb'ı mevḳıf-ı dîvân-ḥâne-i iclâle [B 241] iḥzâr buyurup "Yâ Ḥâtıb bu naḳş-ı nâ-pesend ile devât-ı müyîn ḥâme-i dîdeñüñ mu'ârefesi sebḳat itmiş midür?" diyü leb-cünbân-ı su'âl olduklarında⁵ Ḥâtıb-ı bî-çâre mestûre-i zîşt-rû⁶-yı esrârın bu şüret ile bürehne-kerden⁷-i meydân-ı ifşâ⁸ olduğın göricek [M 157b]

Nazm:⁹

بمیدان جزا چون اهل عصیان
شده در نامه اعمال حیران
نه یارای جدل نه تاب انکار
نه وقت بحث و نه هنگام گفتار
سوی آن خط نظر کردی بخیرت
چکان از هر دو چشمش آب حسرت¹⁰

Tamâm lerziş-i şerm ü ḥicâb ile leb-âlây-ı cevâb oldu ki "Belî yâ Resûla'l-lâh benüm şanı'-i sū'-i tedbîrümdür." "Yâ bu fi'l-i nâ-şavâba ne mülâḥaza

1 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün**

O hilekârın teninden kan akıtmak için, o gök kudretli kılıç havalandı.

2 Şimşîr-i âteş-tâbın....ilmâ² eyledükde -A1

3 olacağın ḥasm itmegin -A1

4 idicek: eyledi. M, B

5 olduklarında: buyurduklarında M

6 zîşt-rû -A2

7 gerden: gerd M

8 ifşâ: inşâ A2

9 Nazm: Beyt B

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

10 Ceza meydanında isyan ehli gibi ameller defterinde şaşkınlığa düşmüştür. Sözüñ bahsi zamanında ve konuşma esnasında ne mücadele gücü ne de inkâr kudreti var. O hat yönüne hayretle baktı, her iki gözünden hasret gözyaşları döktü.

vâşıta-i irtikâb oldu?” diyü künh-i hâlınden istinţâk buyurduklarında Hâtıb’uñ derûnı şerâristân-ı ıztırâb olup bu vech ile baş-ı hâkister-i ma‘ze-ret eyledi ki “Yâ Resûla’llâh kâsem be-zât-ı pāk¹-i Hüdâ ki şecere-i şâbi-tü’l-aşl-ı imânum sîr-âb-ı âbişhor-ı şıdk-ı yakîn olmağla rûz-be-rûz zemîn-i dilde rîşe-gîr-i istiḥkâm olup hâşâ ki ḥazân-ı nifâk ve erre-i irtidâddan rah-ne-yâb-ı ihtilâl olmuş ola. Ancaḡ muḥâṭ²-ı ‘ilm-i kevneyn şümûlîñüzdür³ ki sâ’ir muḥâcirîn gibi benüm ile Kureyş beyninde ‘alâka-i qarâbet yoḡdur ki mâl ü ‘iyâlüm üzre baş-ı cenâḡ-ı ḡimâyet eyleyeler. Binâ-ber-în delâ-let-i vâhime-i [A2 210a] vesvese-fermâ ile bu gûne girîve-peymâ-yı fıkri-nâ-şavâb olmadan melḡûzum bu idi ki bu taḡrîb ile Kureyş üzre taḡmîl-i cemîle-i minnet eyleyem. Tâ ki hengâm-ı iḡtizâda mâl ü ‘iyâlümü âverde-i viḡâye-i emân eyleyeler. Ve bu daḡı cezm-kerde-i yakînîmdür ki irâde-i ezeliyye-i İlâhîyye ba‘d-ez-în Kureyş’üñ taḡzîline ta‘alluḡ itmegin benüm bu varaḡ-pâre-i [A1 181a] bî-me‘âlüm anlara bu tûfân-ı belâdan nüṡḡa-i ḡırzü’l-emân olmayacağı muḡaḡḡaḡdur. Lâkin “‘alâ eyyi ḡâlin⁴” bu sâ-de-levḡ-i kec-fikirden şâdır olan ‘amel-i nâ-müstahsen daḡı a‘zam-ı ḡaṭi’ât olmaḡın dîvân-ḡâne-i ma‘delet-i peyḡamberâneñüzden ne gûne mu‘amele-i cezâ tertîb buyurılır ise istiḡḡâḡum mertebe-i ḡıl ü ḡâlden berterdür.”

Ḳıṭ‘a:⁵ Âlûde-i günâḡ u ḡarîḡ-i nedâmetem
 Şâyeste-i terettüb-i ‘afv ü ‘uḡûbetem
 Ger ‘afv u ger ‘uḡûbet idersüñ rızâsınıuñ
 Hem ‘afv u hem ‘uḡûbete şâḡib-liyâkatem

diyüp mevḡıf-ı rızâda ser⁶-efgende-i teslîm oldu. Dest-gîr-i ḡatakârân-ı ‘uşât ‘aleyhi efḡalı’ş-şalavât ma‘âzîr-i Hâtıb’ı nigâşte-i cerîde-i taşdıḡ ü ḡa-bûl buyurup bu gûne gevher-efşân oldılar ki Hâtıb’uñ bî-kem ü kâst cevâbı râstdur. [M 158a] Ammâ bu şüret Ḥazret-i Fârûḡ’uñ ḡavşala-i ḡamiyye-tine gencîde olmayup “Yâ Resûla’llâh bu ne cesâretdür ki ḡudûm-ı mev-

1 pāk -B

2 muḡâṭ -M

3 şümûlîñüzdür: şümûlîñüz muḡîṭdür M

4 Her hal üzere...

5 Ḳıṭ‘a: Beyt A1, B, Naẓm A2

Rubâ‘î, Ahreb ; Mef‘ûl...

6 ser -A1

kib-i cesâretinüzi¹ ki hıfz-ı ihbârı chemm-i zarûriyyâtdan olmağla sedd-i taraf-âmûzın² vüche-i iltizâm buyurmuş iken a‘dâ-yı dîne ihbâra taşaddî eyleye. Bâ-husus bu tedbirün feshîl-‘iyâzü bi’llâh şikest-i beyza-i [B 242] İslâm’a mü’eddi olıcağ mertebe [A2 210b] hâfız olduğu hüveydâdur. Bu kemîneye ruḥşat erzânî buyuruñ bir şimşir-i tiz-düm ile bu münâfıkı ser-zede-i beyâbân-ı ‘adem eyleyem.” diyü h’âhende-i destür oldı. Ammâ mâye-i rahmet-i ‘âlemiyân şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri âteş-i şiddet-i Fârûk’ı bu zülâl-ı maḳâl ile teskîn buyurdılar ki “Yâ ‘Ömer terk-i ḥiddet eyle ki Hâṭib bir kimesnedür ki ğazve-i Bedr’e ḥuzûr-ı şerefın ihzâr³ eylemişdür ve cenâb-ı kerîm-i ḥaṭâ-püş-ı güneḥ-baḥş anları tekâlîf-i hesâbgâh-ı cezâdan bile mu‘âf buyurup maḥkeme-i ma‘delet-endüz-ı [A1 181b] ‘inâyetden ‘atâḳ-nâme-i⁴ ٤ قد غفرت لكم dest-i isti‘dâdlarına teslim kılinmışdur. Yâ bundan soñra bu kadarca cerîme-i cüz’iyye ile ki anuñ⁵ dahı menşe’i sehv ü ḥaṭâ ola, yâ anuñ ile bu maḳûle mu‘âmele⁶-i ḥaṭır-âzârınca sezâvâr görölür.” Kelâm-ı seyyidü’l-enâm tâb-ḥâne-i ḳalb-i ‘Ömeri’ye râh-ı sâmi‘adan âteş-endâz olmağın ser-çeşme-i çeşm-i mübarekinden sirişk-i infî‘al seyyâl olup “Allâhü ve Resûlühü a‘lemü⁷” diyüp zeyl-i i‘tizâra teşebbüs eyledi.

Mervîdür ki nâḥun-ı hilâl-i Ramazân ḥall-i girih-i mî‘âd itdükde⁸ ḳabâ’il-i eṭrâf ber-mücib-i fermân mânend-i seyl⁹-i ḥurûşân gürûḥ gürûḥ deryâ-yı şafvet-âmîz-i mevkib-i risâlet cânibine tevârûde başladılar.

Beyt:¹⁰

Ġadîre¹¹ cüylar eṭrâfdan revân oldı

Temevvüc eyledi deryâ-yı bî-kerân oldı

1 mevkib-i cesâretinüzi: zafer-medârîñuzı A1

2 taraf-âmûzın: tûruḳ-umûrın A1, A2

3 ihzâr: iḥrâz A1, B

4 Ne yaparsanız yapın ben sizi bağışlarım. (Buhâri, *Cihâd*, s. 139)

5 anuñ: gezlik A2

6 mu‘âmele -A2

7 Allah ve Resûl’ü en iyi bilir.

8 itdükde: eyledükde A2

9 seyl: seyl-âb A1

10 Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün

11 Ġadîre: Ġadîr ü A1

Sübha-i sî dâne-i eyyâm-ı şıyâmdan bir kavlde dü dâne kavl-i âherde deh dâne mürûr eyledükde ol cân-ı ‘âlem ü ‘âlemiyân şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem hâzretleri ‘Abdu’llâh bin Ümmü Mektûm’ı [A2 211a] nighedârende-i visâde-i¹ hilâfet ta’yîn buyurup beden-i müteyemmen-i Medîne-i Tâhire’den şahrâya naql-i hayme-i iclâl ve ser-i çâh-ı Ebû ‘Uyeyne²’de ref’-i serâ-perde-i iqbâl buyurdılar. [M 158b]

Naẓm:³

بفتح حرم جلوه آغاز کرد
همای ظفر عزم پرواز کرد
ز دریای لشکر برآمد غریو
سلیمان روان شد به تسخیر دیو⁴

Bu⁵ mevzi’-i mezbûrda istiqlâ’-ı a’dâd-ı gûzât için ta’yîn-i câygâh-ı ihtîşâd⁶ buyurup ol sikkedârân-ı çarb⁷-hâne-i şecâ’atı enâmil-i bâşıra-i i’tibâr-larından imrâr buyurdılar. Ol eşnâda cäsüs-ı hayâl-i a’dâyı girîve-neverd-i beyâbânzâr-ı gâlat [A1 182a] itmek mülâhazası ile Ebû Kâtâde-i Enşârî radîya’llâhü ‘anhı sekiz yüz nefer cellâd⁸-ı peygâr-dân ile kabîle-i Âşım cānibine ‘âlem-engîz-i seriyye-i iqbâl ta’yîn buyurdılar. Lâkin mi‘mâr-ı taqdîr beynlerinde sedd-i medhâl⁹-ı mülâkât itmegin çend rûz mürûrında hicret-serây-ı fayyibeye i’âde-i e’inne-i ‘azîmet idüp lâkin âftâb-ı burc¹⁰-ı risâletüñ cānib-i Mekke’ye tahvîlin istimâ’ itmeleri ile merhale-i sukyâda mevkib-i eşrefül-verâya munzam oldılar. Menzil-i Kûdayd naqş-ı süm-m-i sûtûr-ı fahr-i dühûr ile nâzişger-i feleki’l-kamer olduḡda bahâdırân-ı kabîle-i Benî Süleym ki¹¹ şümârları derece-i hezârî güzâr itmiş idi. Ve mecmû’ı [B 243] şaff-ı müjgân-ı hûbân gibi nîzedâr ve ekşerî kevkeb-i seyyârevâr

1 visâde -M

2 ‘Uyeyne: ‘Ubeyde A2

3 Naẓm: Beyt A1, B

4 **Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül**

Haremi açınca cilve etti. Zafer hüması uçmaya niyetlendi. Asker deryasından feryat yükseldi. Süleyman, devî esir almak için yola düştü.

5 Bu -M

6 ihtîşâd: ecnâd A2

7 çarb: çarbet B

8 cellâd: celâdet A2

9 medhâl: medâhil A1

10 burc: burûc B

11 ki: ile M

semend-i çarh-süvâr¹ idiler. Rû-mâl-i kudüm²-ı seyyidü'l-ebrâr ile kâmkâr oldılar. [A2 211b]

Beyt:³ İtdi kesb-i âşnâyı kaçre⁴-i gird-âbla⁵
Zerreler oldı mülâkî mihr-i 'âlem-tâb ile

Şu'be-i şâh-râh-ı rivâyetdür ki 'amm-i muhterem-i seyyidü'l-ümem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem Hâzret-i 'Abbâs radıya'llâhü 'anh ol hilâlde ihtilâl-i hâl-i Kureyş'i isti'âr itmek ile şebnem-âsâ cânib-i hürşid-i cihân-ârâ-yı risâlete müncezib olup gül-sitân-ı haremnden raht-bend-i muhâceret olmuş idi ki merhale-i sukyâda kaçre-i vücûdın muht-i emvâc-ı risâlete işâl ve dest-i 'atâ-peymâları ile rûy-mâl idüp irâka-i sirişk-i vişâl ile kevkeb-fürûş-ı kuştân-ı âsmân oldı. Sultân-ı arş-mesned-i seyyâre⁶-çeşm şalla'llâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem maqdem⁷-i 'ammi mükerrerlerinden vâsıl-ı aqşâ-yı medâric-i meserret olup ol mağalden mâl ü 'iyâlin hicret-serâya irsâl ve kendileri mülâzım-ı [A1 182b] rikâb-ı beyzâ-mişâlleri olmağa işaret buyurdılar. Ve bu mağalde bu vech ile zülâl-çekân-ı maqâl oldılar ki “Yâ 'ammî-yi muhterem benüm saır-ı [M 159a] halkârî-i nübüvvetüm hâtime-i risâle⁸-i risâlet olduğu gibi senüñ dahı hicretün âhirin-harf-ı tûmâr-ı hicretdür.” Şahâ'if-i mu'teberât-ı tefâsîr ü ehâdisde çekide-i yerâ'a-ı şihhatdur ki Süfyan bin Hâriş bin 'Abdu'l-muhtâlib ve 'Abdu'llâh bin Ümeyye bin el-Muğire seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-selâm hâzretlerinin birisi ibn-i 'ammi ve birisi 'ammileri oğlu⁹ olup verd-i muhtarrâ-yı nübüvvet 'aleyhi't-tahiyye ile bir gülbün-i nesl-i kerîmden reste iken¹⁰ ol zât-ı şerîfü's-şîfâta her-bâr hâr-ı nîş-zen-i hançerdâr menzilesinde [A2 212a] zebân-dırâz-ı eziyyet ü cefâ idiler. Hilâl-i nev-tulü'-ı ufq-ı risâlet 'aleyhi ecmelü's-şalavât hâzretleri zûlmetiyan-ı mağrib-i cehâlete ibtidâ irâ'et-i ser-engüşt-i da'vet bu

1 -süvâr: -girdâr M

2 kudüm: kadem A2

3 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

4 kaçre: kaçreler A1, A2

5 gird-âbla: kaçreler deryâ ile M

6 seyyâre: sitâre A2

7 maqdem: muqaddem A2

8 risâle -M, A2

9 'ammileri oğlu: bin 'ammileri B, -A2

10 iken -M, B

yurdukları eyyāmdan hengām-ı hicrete gelinceye dek ol iki bed-ḥūy-ı taʿaṣsubkār-ı ḥāṭır-āzārdan āyine-i cihān-nümā¹-yı ḥāṭır-ı ḥaṭīrlerine terrettüb iden seng²-i sitem ve jengār-ı ihānet³ tecāvüz-kerde-i ḥadd-i taḥrīr idi. Merāḥilden birinde evlād ü ʿiyālleri ile çehre-i siyāh-ı günāh-ālūduların dest-i nedāmetlerine alup

Beyt: تمام شرم و حجاب و تمام عذر و گناه⁴
پیش دوست در اشکم همیروم به شنه⁵

ṭabakı üzre südde-i sāyebān-ı celāle çehresā-yı ilticā oldılar. Şehryār-ı ḥıṭṭa-i raḥmet ʿaleyhi's-selām ḥazretleri ki mirḳāt-ı mekārīm-i ahlāk ile şāʿid-i evreng-i ḥulḳ-ı ʿazīm iken çeşm⁶-i ḥavvrā-pesend-i melāʾik-endāziler⁷ ile ol iki sitem-endüz-ı ezīyyet-perdāzuñ nış-zen-i zehr-ālūde-i hicā ve mār-şifat luʿāb-efşān-ı ihānet-i cān-gezā oldukları yek biñ pīşgāh-ı müteḥayyilelerinde cilveger olduğda ṭāḳ-ı ebrū-yı ʿanber-şikenleri mev-cezār-ı [A1 183a] girih-i [B 244] istiğnā olup çerāğ-ı ḳudsī-pervāne⁸-i dīdelerin zīr-i dāmen-i müjgān-ı teğāfülde ihfā buyurup şüret-i ḥāllerin pertev-endāz-ı ḳabül ve pīşgāh-ı ʿizzetlerine ruḥşat-baḥş-ı duḥūl⁹ oldılar. Ol iki tebehkār-ı siyeh-rū vüche-i āmāllerine taʿlīḳ-i ḡışāve-i ye's olduğın göricek Süfyān lüle-sirişk-i muḳle-şūya güşāyiş virüp bu vech ile ḥurūş-engīz-i lücce-i feryād oldu ki “Eger dārū'n-nevāl-i [A2 212b] ʿafv ü ḳabül rüy-i ümīdüme bu güne der-beste ḳalursa va'llāhi bu mehd¹⁰-per-verd-i şulbum olan tıfl-ı bī-günāh ile dest-be-dest şüre-sitān-ı [M 159b] beyābān-ı fenāya düşüp gürisne vü teşne-cān-ı şīrīnimüzi tārāc-zede-i helāk itmeden ḡayrı çāremüz ḳalmadı.”

1 cihān-nümā -M

2 seng -A1

3 ü jengār-ı ihānet -M

4 “Tamām muḥterem-i ḥicāb tamām nāle vü āh” B

5 **Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün**

Bütünüyle utanma ve hicap, bütünüyle özür ve günah. Dostun önünde göz yaşlarımla adeta yüzüyorum.

6 çeşm: cism A1

7 -endāziler: -endāzlarına B

8 pervāne: pervāz M

9 duḥūl: müşül A1

10 mehd: mihr A1

Beyt: بکدام جا توان زیست تو اگر بخود نخوانی
بکدام در توان رفت تو اگر ز در برانی¹

Süfyân'ı enîn-i dil-düz-ı istiğnâ-güdâzı cenâb-ı rahmeten li'l-'âlemîn
hazretlerinün kalb-i kerîmlerinde tehyîc-i mādde-i rıkkat idüp Ümmü Se-
leme rağıya'llāhü 'anhâ dahı "Yâ Resûla'llāh

Kıt'a:² خدات از لطف و رحمت آفریده
بشیر عفو و حلمت پروریده
اگر زلالت شان از حد برونست
ازو عفوت نه بسیاری فزونست³

me'ali ile tahrik-i leb-i şef'at itdügi 'ilâve-i şefkat olmağın siyeh⁴-nâme-i
cerâyim-i sâlifelerin şüste-i çeşmesâr-ı 'afv buyurdılar. Kemâ *fi'l-Ma'âlim*
*ve'l-Medârik*⁵ Ammâ şahîfe-pîrâ-yı⁶ *Mevâhib* ve zehâyirü'l-'uqbâ olan rivâ-
yet budur ki ol küstâhân-ı neş'e⁷-i sâbıka-i câhiliyyet südde-i 'inâyet-me-
dâr-ı nebevîde mazhar-ı dür-pâş-ı red olıcak

Beyt: هلال نور فروز مطالع اکرام
نهال فیض رسان حدیقه انعام⁸

ya'nî Hâzret-i 'Aliyy-i 'âlî-mağâm kerrema'llāhü vechehü ihve-i haşâkâr-ı
Cenâb-ı Yûsuf 'aleyhi's-selâm hengâm-ı isti'fâ-yı [A1 183b] cerâyimde ze-
bân-güzâr-ı itizâr itdükleri kelâm-ı bedi'ü'n-nizâmı ta'lîm itmegin cenâ-
b⁹-ı 'azîz-i mısr-ı risâlet 'aleyhi efđalü't-taḥiyye hazretlerinün mevkıf-ı
celâlet-me'âblarına çehre-sây olduklarında **﴿قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اَتَرَكُ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ﴾**

1 **Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Kendini okumazsan nereye kadar yaşatabilirsin? Kapıdan kaçarsan nereye kadar gidebilirsin?

2 Kıt'a: Beyt A1, B

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

3 Rabbin seni lutf ve rahmetle yaratmış. Aff ve hilm sütüyle seni beslemiş. Zilletler hadden aşkınsa da
senin affın ondan daha yücedir.

4 siyeh: şeh B

5 *Meâlim* ve *Medârik*'te geçtiği gibi.

6 şahîfe-pîrâ: şahâyif-serây A2

7 neş'e: pîşe M, teşne A2

8 **Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

İhsanlar kaynağının nurlu hilali, nimetler bahçesinin feyizli fidanı...

9 cenâb -M, B

¹﴿كُنَّا لَحَاطِينَ﴾ kerimesin fetile-i nâṭıka-i şermgîn ile iktibâs iderek izhâr-ı kelime-i İslâm eylediler. Yektâ-çerâğ-ı düdmân-ı âferîniş şallâ'llâhü 'aleyhi ve sellem hazretlerinin bu maḳâl²-ı niyâz-âmîzden rûy-i şefḳatları germ ve ḳalb-i kerimleri nerm olup ﴿قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ﴾ kerimesi ile muḳâbele vü mu'âmele-i bi'l-ḥasene buyurup ser-çeşme-i zamîr-i envârların ekdâr-ı sâbıkadan⁴ taşfiye buyurdılar. Mervîdür ki sevâbıḳ-ı küstâhî-i mu'âmelât Süfyân'ın tã'ir-i nuzẓâresine bend-i bâl olmağla tâ-be-âhîr-i ḥayât cemâl-i faḥrül-enbiyâya per-cünbân-ı nigâh olmadı. İttifâḳ-ı e'imme-i cemâhîr-i siyer raḥimehumu'llâh üzre merḥâle-i Merru'z-Zahrân [M 160a] ki ḥarem-i Rabbânî'ye çâr fer-saḥ mesâfedür, sâye-i serâ-perde-i faḥr-i kâ'inât dan mânend-i 'id-reside-gân [B 245] nâ'il-i ḥil'at-i mübâhât olduḳda muḥâcirin ü enşâr vesâ'ir ḳabâ'il-i kîne-güzâra⁵ taḳsîm-i elviye vü i'lâm ve ta'yîn-i merkez ü maḳâm buyurılıp ol merḥâlede şümâr-ı kümât-ı perḥâş-cü düvâzdeh hezâr olduḳı maẓbûṭ-ı mecelle-i tefâsîrdür. Ol merḥâlede sûz-endûz-ı sîne-i ḳudsîyân ve germiyyet-baḥş-ı mecâlis⁶-i rûḥâniyân ya'nî mişbâḥ-ı ḳandil-efrûz-ı ar-şû'r-Raḥmân nebiyy-i ins ü cân 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm hazretlerinin ol şeb şu'le⁷-i cevvalê⁸-i fermânları zebân-ı âteşin-i münâdiyândan bu sümuṭ üzre dâ'ire-gerd-i ḳıyâm⁹ oldu ki her yekke-merd ber-tüde hîme-i çarḥşâya [A1 184a] ḥamîr-mâye-i şu'le¹⁰-i şûr-efgen tarḥ idüp dâmen¹¹-i sürme-fâm-ı şâmı hem-reng-i girîbân-ı şabâḥ¹² eyleyeler. Binâ-ber-in fermân-ı cenâb-ı kâşîfû'd-dücâ¹³ düvâzdeh hezâr ḥırmîni-zulmet-sûz-ı âteş îḳâd ile [A2 213b] düvâzdeh burc felek-i kîne-güzârı tâb-zede-i sûz ü reşḳ ve dūd-ı çarḥ-endüd ile dide-i encümi peymâne-i eşḳ¹⁴ eylediler.

1 "Allah'a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik." (Yûsuf, 12/91)

2 maḳâl: maḳâle A1

3 "Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir. (Yûsuf, 12/92)

4 sâbıkadan: sâlifeden M

5 kîne-güzâr: kimesne güzâr A2

6 mecâlis -M

7 şu'le -M

8 cevvalê: ḥavâle A2

9 ḳıyâm: ḥıyâm A1, B

10 şu'le: meş'ale A1

11 dâmen: dâne A2

12 şabâḥ: şubḥ A1

13 -dücâ: -dâcı A2, B

14 eşḳ: reşḳ M

Beyt:

ز رشک از بس خود خورد اختر
نماید در نظر چون حلقه زر¹

Kārvān-ı bālā-rev-i âteş bir mertebe germ-hîz oldu ki kûre-i zemherîr-den incimād-ı ʔab¹ muẓmaḥîl ve pîrāhen²-i burc³-ı âbîden âşâr-ı ruṭûbet zâ'il oldu. Zebâne-i feleksâ-yı âteşden rāmişger-i bezm-i gerdüngeh nâhîd-dür. Deff-i mâhî germ⁴ ve mismâr⁵-ı ḥadîd-i ḥayme-i âsmāngeh ʔuṭb-ı şimālîden 'ibâretdür, nerm oldu. Ğalebe-i ḥarâretten endām-ı felek-i si-tem-keş 'ırq-çekân-ı encüm olup mınṭaqa-i mecerreye güşâd virdi⁶. Züh-re-i nâzûk-beden taḥrîk-i mervaḥa-i hâle-i âyînedâr ile kesb-i hevâya der-kâr oldu.

Kıṭ'a:⁷

بیا اینجا بین با چشم معنی
هزاران طور در برق تجلی
چراغ و شمعها ز اطراف و گوشه
عیان زان خرمن آتش⁹ چو خوشه⁸

Mâ-ḥaşal ol âteş-i şeb-gîr ḥānmān-süz-ı dūzaḥiyān-ı Kureyş olup ḥākis-teri dîde-i başıretlerine mâye-i 'amā-yı ḡaflet olmağla tā ol vakte dek maḡ-dem-i kâfile-i envārdan ḥaberdâr olmadılar. Egerçi iṭtizā-yı girde-i nâ-şavāb ve mu'amele-i nâ-mülâyimleri üzre cānib-i sulṭān-ı risāletden [M 160b] münḳaṭı'ul-emn olup sū²-i şan'leri muḳābelesinde kendiler ḥaḳḳında ḳad-dāḥe-i ḥamiyyet-i nebevide şerāre-i intikām muẓmer olduğu ḥavālî-i revāḳ-ı ḥayāllerinde dā'ir idi. Ammā ol yaḳînlerde hemān [A2 214a] baḡteten şu'-le-fürüz-ı zuhûr olacağı ihtimāl-dāde-i 'aḳl-ı ḡaflet-endûzları degûl idi.

1 Mefâ'ilün mefâ'ilün Fe'ülün

Yıldız, ıskançlıktan kendi gönlünü (içini) o kadar kemirdi ki göze altın halkası gibi göründü.

Beyit -A1

2 pîrāhen: pîrāmen M

3 burc: bürüc B

4 germ: germ-sāz A2

5 mismâr -A2

6 virdi: virüp M

7 Kıṭ'a: Naẓm A2, Beyt A1, B

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

8 Gel mana gözüyle bu yeri gör ki, binlerce Tür Dağı tecelli şimşeginden çıkmıştır. O, ateş harmanındaki başaklar gibi bütün yön ve köşelerde mumlar ve çırılar ayandır.

9 'Ayân-zân ḥırmen-i âteş: 'Înân rân-ı âteş-i ḥırmen B, A2

Belki zu‘m-ı nâkış-bînleri üzre ẖarābī-i bünyād-ı āştīde bile henüz di‘ā-me-i iştibāhları tamāmen nigūn olmamış idi. Ber-taḳdīr-i farz-ı vuḳū‘ [A1 184b] seyl-āb-ı tünd-ẖız-i ẖareket-i nebevī vürūdından muḳaddem be-her ẖāl ra‘d ü berḳ-i iḥbārı¹ tevārüd itmek ümīd iderler idi ve tedārük-i ẖālleri daḥı ne ise ol iḥbārūn vürūdına ta‘līḳ itmişler idi. İḥbār-ı ẖareket-i nebeviyyeyi istiḫlā‘ itdükleri taḳdīrde² iḳtizā-yı ḡayret-i [B 246] cāhiliyyeler-i üzre belki ba‘zı³ mertebe ẖār ü ḥas-ı şufūf-ı ḥuṣūmet ferāhem itmek daḥı ḥabiyye-i küllhen-i zamīrleri idi. Ammā bī-ḥaberler andan ki pençe-i nā-gāh-gīr-i ḳazā ile miyān-ı gelūları dü engüşt miḳdārı ancak ḳalmış³ idi ve pāy-ı mükerrerleri⁴ giriftār-ı ‘iḳāl-i idbār olmaḡa yek-ḳadem mesāfeden kemter idi. Binā-ber sirāyet-i ḡaflet Ebū Süfyān ve Ḥekīm bin Ḥırrām ve Büdeyl bin Varḳā‘⁵ yı mükerreren⁵ aḳd-i ḥibāle-i şulḥ emniyyesi⁶ ile hicret-serāy-ı ‘aliyye cānibine irsāl itmişler idi.

Mu‘teberāt-ı şaḡā’if-i maḡāzīde⁷ meşṫūrdur ki ‘amm-i muḥterem-i seyyidü’n-nās Cenāb-ı Ḥazret-i ‘Abbās raḍıya’llāhü ‘anh ol şeb enbūhī-i lücce-i jerf-i İslām mu‘āyenesinden ḡadīr-i zamīrine bu mevce-i efkār reh-yāb oldu ki bu ḳadar leşker-i sitāre-şümār ile şārık-ı ufḳ-ı celāl şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinin Mekke üzre şubḥ-dem ilmā‘-ı şimşīr-i muḥālīf-sūz ideceginden dirīḡa girān-ḥ‘ābān-ı nerm-pister-i ḡaflet olan ṭā’ife-i Ḳureyş āḡāh degüllerdür ki [A2 214b] bir sâ‘at muḳaddem sāye-i dīvār-ı istīmāne iṣāl-i cān-ı nā-tüvān eyleyeler. Yoḡsa dāḥil-i zürībe-i emān olmalarından muḳaddem bu nehengān-ı merdüm-rübā ma‘müre-gīr-i Ümmü’l-Ḳurā olıcaḳ olurlar ise vā-ḥayf ki ‘amme-i Ḳureyş nā-būd-ı muḍille⁸-i fenā olıcaḳları emr-i muḳarrerdür diyüp baḡle-i beyzā-yı nebevīyi āverde-i zīr-i rān eyledi⁹. Mevzī‘-i Arāk eṭrafında sālīk¹⁰-i mesālīk-i [M 161a] Mekke’de ola ki hīzem-keş ve şīr-fürüş maḳūlelerinden yā ebnā-yı sebilden birine düḡar olup keyfiyyet-i vāḳı‘ayı anuñla fāriḡ-dilān-ı Ḳureyş’e iḥbār ideydüm ki

1 iḥbār: ecnādi A2

2 Aḥbār-ı ẖareket-i....itdükleri taḳdīrde -A1

3 ḳalmış: olmuş A2

4 mükerrerleri: meḳrleri A1

5 mükerreren -A1

6 emniyyesi: ümīdi B

7 maḡāzī: sıyer A1

8 muḍille: muḡille A1

9 eyledi: oldu A2

10 sālīk -M, A1

fevt-i hengām-ı fırsatdan muḳaddem ḥāl-i perīşānlarına çāre-cūy olalar [A1 185a] diyüp be-her sū' cüst ü cū vü tek-ā-pūya der-kār idiler, nā-gāh bir şadā-yı āşnāyı zīr-i perde-i ḡalāmda¹ ḥalḳa-i bāb²-ı ribāṭ-ı sāmi'asın daḳḳ³ eyledi.

Nazm:⁴

از بادیه ناله ای در می آید
این ناله ندانم از کجا می آید⁵
ای قافله سالار زمانی مشتاب
کاین نامه به گوشم آشنا می آید⁶

ṭabaḳı üzre cānib-i şadāya taḳarrüb itdükçe teşḥīş-i ḥarf⁷-ı maḳāl mertebeleri ḥāşıl olup ne görse Ebū Süfyān-ı ber-geşte-sāmān Büdeyl ve ibn Hıram ile pūşte-i Merru'z-Zahrān'a irtikā idüp me'āl-i⁸ ḥālden bī-ḥaber düvāzdeh hezār maḥaldan ol āteş-i şahrā-gir girībān-ı çarḥ-ı eşire iṭāle-i dest ve şerāre-i āsmān-güdāzı⁹ kevkebe-i eflākı pest itdügin defaten dāmen-i cāsūs-ı nazarlarına ta'alluḳ itmek ile micmere-i müteḥayyileleri pür-dūd-ı ḥayret olup bu vāḳı'a-i hā'ile taḥḳīḳinde bu vech ile idāre-i mebhāş-ı güft ü şinī-de der-kār olmuşlar ki "Āyā nedür bu āteş-i cihān-süz ki [A2 215a] leyle-i 'arefede mu'tād olan nīrān-ı mūḳıde-i Ḥaccāc bile¹⁰ bu āteşün gedā-yı āstānı degüldür?" Büdeyl pāsuh-senc oldı ki "Benī Huzā'adan ḡayrı olmaḳ iḥtimāl-dāde-i ḥayāl degüldür. Ebū Süfyān teslīm itmeyüp Huzā'iyān andan eḳaldür ki bu nāzūk¹¹-i 'işrīn¹² [B 247] iḳāda ḳādir olalar didi. Ammā miyāne-i āteşden şihe¹³-i ḥuyül daḥı mesmū' olmaḡın Ḥekīm bin Hıram bu vech ile üftāde-i ḳayd-ı te'vīl oldı ki ḥāṭıra bu gelür ki Huzā'iyān Benī Ka'b

1 ḡalām: kelāmda A2

2 bāb -M, A1

3 daḳḳ: şaḳḳ A2

4 Nazm: Beyt A1, B

5 İlk beyit -A1

6 **Rubā'ī, Ahreb ; Mef'ülü...**

Çölden bir inleme geliyor. Bu inlemenin nereden geldiğini bilmiyorum. Ey kâfile başı! Bir süre dur acele etme. Çünkü duyduğum bu inleme kulağa âşinâ geliyor.

7 ḥarf: ḥurūf B

8 -i: ü M

9 güdāzı: gīri M

10 bile: hele M

11 nāzūk: bunlaruñ A2

12 'işrīn: 'işrīn A2

13 şihe: şihe M

ile yek-dest-i ittifāk olup Benī Bekr üzre i‘āde-i mācerā-yı huşūmete āmāde olmak gerekdür.” Ebū Süfyān anuñ dahı kelāmın endāhte-i beyābān-ı redd idüp “Ne bī-hūde maḳāl ile leb-alāy olursuz? Benī Huzā‘a şarf-ı evḳāt-ı yek-māha eyleseler yine bu mertebe iḳād-ı nīrāna nā-muḳtedirlerdür.” dir iken Hāzret-i ‘Abbās raḳıya’llāhü ‘anh “Yā Ebā Hānẓele.” diyü medd-i riş-te-i nefes¹ [M 161b] eyledi. Ebū Süfyān [A1 185b] āvāze-i ‘Abbās’ı is-tiş‘ār idüp “Yā Eba’l-Faḍl sen misin?” diyü yek-digere maṭıyye-cünbān-ı mülākāt olıcaḳ, “Yā Eba’l-Faḍl sen² bu maḥalde ne işlersin ve bu³ āteş-i hıred-sūzdan ne ḥaber bilürsin? Biz şemm-i rāyīḥa-i taḥḳıḳ idemedük.” didükde Hāzret-i ‘Abbās cevāb virdi ki “Veyḥeke⁴ “Yā Ebā Süfyān bu āteş-i cihān-fürüz-ı ma‘asker-i nebevīdür ki ināre-i derūn-ı Ümmü’l-Ḳurāya lehīb-efrüz-ı ‘azīmet olmışlardır. Sen henüz fūrū-mānde-i zūlmet-ābād-ı ḥayretsin.” didi. Bu maḳāl Ebū Süfyān’uñ metā‘-ı şu‘ūrın ḥākister-i bād-ze-de-i ḥaşyet idüp

Beyt:

ز سینه⁵ چنان چشم او خیره شد
که گویی جهان پیش⁷ او تیره شد⁶

[A2 215b] ⁸ یا اباالفضل فداک ابی و امی⁸ yā baña bu varṭa-i cān-güdāz-dan medār-ı⁹ necāt olacaḳ ne çāre fīkr idersin?” diyüp dāmen-i ḥimāye-sine āvīzān oldı. Cenāb-ı ‘Abbās raḳıya’llāhü ‘anh didi ki “Yā Ebā Süfyān hemān¹⁰ baña redīf-i maṭıyye-i teslīm ol. Tā ki seni¹¹ melāz-ı derdmendān ve mültecā-yı bī-çāregān olan¹² kehfü’l-emān āstān-ı risālete işāl ideyüm. Yine senüñ ‘illet-i ser-sām-ı cān-güdāzuña dārū-yı şifā ol ḥāk-i südde-i ‘ināyetden mütevaḳḳı‘dür.”

1 nefes: naḳş A2

2 sen -M

3 ve bu: diyü A2

4 veyḥeke -M, A2

5 Zi-sineş: Be-zineş A1

6 Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

Onun gözleri, yuvalarından o derece fırladı ki, cihan mülkü ona karardı.

7 pış: bineş A2 B

8 Ey Fadl’ın Babası! Anam babam sana feda olsun.

9 medār -B

10 hemān -M

11 seni -B

12 olan -M

Beyt: تو چون محتاج او باشی برو فارغ نشین از غم
که او کاری نمی داند بجز عفو و عطا کردن¹

Ol yekke-süvâr-ı tûsen-i tekebbür olan Ebû Süfyân-ı bülend-‘unvân bu teklîfi cân-ı hirāsân-ı ğamgînine minnet-i ‘uzmâ ‘add eyleyüp ‘Abbâs rağıya’llâhü ‘anh terädüf eyledi. Ol hâlet ile serâ-perde-i sidre²-sütûn-ı risâlete müteveccih oldılar. Büdeyl bin Varķā‘ ve Hekîm bin Hırâm dahı pey-rev-i mesâlik³-i refâkat olup kavî-i âherde Mekke’ye ‘inân-gerdân-ı rü-cû‘ oldukları meştûrdur. Hâzret-i ‘Abbâs rağıya’llâhü ‘anh Ebû Süfyân ile [A1 186a] miyân-ı leşkerġāha vürüd eyledüklerinde reh-güzârları ķangı maħalle düġâr oldu ise pâsdârân-ı gencîne-i İslâm “Āyâ böyle bî-hengâm-güzêrân olan kimdür?” diyü sipend-âsâ ser-i âteşden ber-ceste olup Cenâb-ı ‘Abbâs idüġin teyaķķun itdüklerinde birbirlerine ġamûş-bâş ki⁴ ‘amm-i mûkerrem-i seyyidü’l-ümemdür ki baġle-i hümâyûn-ı ġâşşelerine süvâr ol-mış diyü dest-i ta’zîmi nihâde-kerde⁵-i sîne-i âdâb iderler idi. [M 162a] Tâ ki ‘ubûrları pîşġāh-ı [A2 216a] ġayme-i Fârûķ-ı A’zam rağıya’llâhü ‘anha mûntehî oldı⁶. [B 248] Ammâ ol şeb-i pür-ţarab ki ġâtîmesi fâtîġa⁷-i fetġ-i dil-ârâ-yı Ümmü’l-Ķurâ ve mev’id-i tenkîl-i düşmenân-ı Hudâ olmak ci-hetinden Cenâb-ı Fârûķ-ı refi’ü’l-cenâba şeb-i ġadr-i sürûr ve leyletü’l-‘id-i murâd idi. Ġalebe-i şevķ ü inbisâtından bir ġırmîni vesî’ü’l-eţrâf âteş îķâd itmiş idi ki kûşe-i lehîbinde⁸ aķd-i şüreyyâ ġûşe-mişâl nümüdâr idi. ‘Abbâs rağıya’llâhü ‘anh pîşġāh-ı ‘Ömerî’den mürâ‘ât-ı selâm-ı mülâķât ile mürûr eyledükde⁹ redîfinde Ebû Süfyân’a kûşe-i kemend-i nigâhı ta’alluķ idicek hemân peleng-âsâ maķâmından pertâb idüp “Bi-ġamdi’llâh ki libâġe-i îmân ü emândan ‘ârî bu düşmen-i Hudâ’ya dest-yâb-ı zafer oldum.” diyüp cenâb-ı risâletden ķatline taġşîl-i ruhşat içün Hâzret-i ‘Abbâs’a sebkât dâ’i-yesi ile şimşîr keşîde-ġayme-i nebevîye şitâbân oldu. ‘Abbâs dahı Cenâb-ı

1 Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

Eġer ona muţtaġ olduysan yürü, gamdan rahat ol. Çünkü o afv ve cömertlik dışında bir iş bilmez.

2 sidre -A2

3 mesâlik: meslek M

4 ki -A2

5 -kerde -M, B

6 oldı: olup A1

7 fâtîġa -A1

8 kûşe-i lehîbinde: İllâhî bend-i M, lebib B

9 eyledükde: idicek M

Fârûk'ın serîre-i zamîrine vâkıf olup üştür¹-i tîz-kâma irhâ-yı licâm ile huzûr-ı seyyidü'l-ebrâra îşâl eyledi. 'Akablarından Fârûk-ı A'zam rağıya'llâhü 'anh dağı nefes-güsiste-i sür'at vâşıl olup "Yâ Resûlallâh işte² ol mu'în-i füccâr ve mehîn-i ebrâr ve pîşekâr³-ı fırka-i dâlâl olan [A1 186b] Ebû Süfyân'dür ki haşm-ı cân-ı imân ve 'adû-yı zât-ı İslâm'dur. Hâlâ ne zâhirinde tâb-ı şimşir-i intikâmdan vîkâye idicek sâye-i şecere-i emân var ve ne bâtı-nında zehr-âbe-i helâktan himâye idecek neş'e-i tiryâk-ı imân var. Hemân ruşşat erzânî buyuruñ ki ef'â-i gerden-gezâ⁴-yı şimşir ile hazîde-i sūrâh-ı cahîm ideyüm." diyü maķâm-ı hırş⁵-ı intikâmda muķîm oldu. [A2 216b] Ammâ Hâzret-i 'Abbâs rağıya'llâhü 'anh zîr-i sâyebân-ı himâyeye alup didi ki "Yâ Resûlallâh gâlebe-i 'inâyet-i 'aliyyeñûze i'timâden bu çâker-i kem-ķadr aña emân virüp pîşgâh-ı 'izzetiñûze civâr-ı 'âcizânem ta'ahhüdi ile îşâl itmişümdür. Ammâ yektâ-çerâğ-ı 'âlem-tâb-ı bi'set fîrûzân olduğı günden berü gerek zât-ı pāk-i faḥrî'l-mürselîne ve gerek zümre-i 'amme-i Müslimîne Ebû Süfyân'dan şâdır olan aķsâm-ı gün-â-gün-ı ihânet ü izâ envâ⁶-ı huşûmât ü izdirâ⁷ yegân yegân [M 162b] sâḥa⁶-ı ḥayâl-i Fârûk'ı ye şaf-keşide⁷ olduķça şîr-i naḥçîr-dîde-i bâzû-beste gibi dendân-ı kîni birbirine urup icrâ-yı intikâm için recâ-yı destürda bî-ķarâr olmuş idi. Ammâ Cenâb-ı 'Abbâs dağı zîr-i mażalle-i himâyetden dūr-endâḥte-i beyâbân-ı teğâfûl itmek ile Cenâb-ı 'Abbâs ile Fârûk-ı A'zam rağıya'llâhü 'anhümâ beyninde mu'amelât-ı tenâzu⁸ ser-ḥadd-i i'tidâli tecâvüz idicek faḥr-i 'âlem şalla'l-lâhü 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki "Ey 'amm-i büzürgvâr bu gice kendi râḥîlünde süpürde⁸-i nigeḥbân-ı nażar idüp güşâyîş-i kitâb-ı zer-şemse-i şubḥ hengâmında yine ihzâr eyleñ⁹, ol zamân muķtezâ-yı ḥükm-i maḥkeme-i taķdîr-i ezel¹⁰ ne ise icrâ olına." Binâ-ber-in Hâzret-i 'Abbâs rağıya'llâhü 'anh râ-be-seḥer mescûn-ı kûşe-i [B 249] çeşm-i ḥirâset¹¹ [A1 187a]

1 üştür: ester M

2 işte: evişte M, A1, B

3 -kâr: -gâh B

4 -gezâ-yı: -güzârı B

5 hırş: 'arz B

6 sâḥa: mesâḥa B

7 -keşide: -keşân A1

8 süpürde: sütürde M, B

9 eyleñ: ile B

10 ezel -A1, A2

11 çeşm-i ḥirâset: ḥirâset-i çeşm B

idüp¹ tā ki hayme-i ‘Abbās’ı reng-i şeb dâmen-çîn ve şüretger-i zer-hâme-i âfitâb midâd-ı sepîde-i bāmdād ile çehre-güşâ-yı zemîn olduḡda yine âverde-i pîş-ṭâḡ-ı celâl eyledi. Ammā Ebū Süfyân taḡayyül-i sevâbıḡ-ı seyyi’ât ile nâ-ümîd-i bezm-i ḡayât olmaḡın ḡum-ı lâ-y-beste-i beden-i şîrk-endüdün [A2 217a] âmâde-i laṭme-i güzergâḡ-ı memât itmiş idi. Ve ḡoḡḡa-i la’l-rîz-i dehân-ı nebevîden fermân-ı helâkdan ḡayrı bir harf şudûrın tevaḡḡu² eylemezdi ki ol eṣnâda şehin-şâḡ-ı serîr-i luṭf ü kerem şalla’llâḡü ‘aleyhi ve sellem Ebū Süfyân’a imâle-i beşere-i iltifât idüp ḡoḡḡa-i cân-perver-i mu’cize-güşâlarından bu gûne irâ’et²-i gül-be-şeker-i güftâr buyurdılar ki “Veyḡeke yâ Ebâ Süfyân henüz ol vaḡt olmadı mı ki ârâyende-i bisât-ı ḡâḡ ü âb ve berârende³-i ṭabaḡât-ı heft kıbâb ya’nî varaḡ-güşâ-yı cerîde-i kāf ü nûn⁴ cenâbınun ikrâr-ı vaḡdâniyyetini efser-i târek-i zebân eylesesin. Ebū Süfyân bu ḡâletden ki cerâyim-i bî-şümârına binâ’en ḡarâr-dâde-i ḡufre-i bevâr iken böyle maḡâlde cânib-i nebevîden bu vech ile iṭâle-i kemend-i iltifât olduḡın ḡoriceḡ hemân bî-iḡtiyâr “Peder ü mâderüm fedâ-yı ser-i ‘inâyet-medâruñ olsunlar.

Beyt:

هزار جان گرامی نخست جان منی
اگرچه نیست گرامی فدای جان تو باد⁵

Sen ne kerîm ü ḡalîmsin ki benüm gibi küstâḡı bed-vaṡ’-ı ta’aşşub-kârdan şâdır olan bî-ḡadd ü hesâb ḡâr-ı ezîyyet-i gün-â-gûna muḡâbil⁶ [M 163a] bunun gibi zamân-ı furşatda meslek-i şafḡ-ı cemîl iḡtiyâr buyurup reh-nümâ-yı gülşen-i iltifât olursun. Şimdi bildüm ki eger ḡazret-i ḡâdir-i bî-enbâzdan ḡayrı İlâḡ olaydı baña işâl⁷-i [A1 187b] menfa’at ider idi.” didi. Yine ḡvâce-i fetvâ-ḡâne-i şerî’at ‘aleyhi efḡâlüt-taḡiyye mecelle-güşâ-yı ḡüsn-i beyân oldılar ki “Yâ Ebâ Süfyân yâ anuñ daḡı zamânı gelmedi mi ki benüm debîristân-ı ḡaḡîḡatden ber-âverde eyledüḡüm risâle-i

1 idüp: eyleyüp A1

2 irâ’et -M

3 berârende: berdârende A1

4 Allah’ın şanı zalimlerin dediḡinden münezzehdir.

5 **Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün**

Yüz deḡerli can benim canımdan önce gelir. Eḡer deḡerli deḡilse senin canına feda olsun.

Mısra, B nüshasında “Hezâr cân ü nuḡust ve cân-ı men ey şeh” şeklindedir.

6 muḡâbil -M

7 işâl -A2

vālā-mebhaş-ı risālete yerā‘a-ı zebān-ı şehādet ile [A2 217b] takrîz-nüvis-i taşdıķ ü ikrār olasın?” Ebū Süfyān yine didi ki “Peder ü māderüm bilā-gerdān-ı zāt-ı ķudsiyü‘ş-şifātun olsunlar. Rāst budur ki tā bu vakte dek ki mecmū‘a-i perīşān-raķam-ı zamīrümnden saır-ı müşevveş-me‘āl-i şükūk zü-bāle-i ķalem-tıraş-ı yaķın ile maķkūk degül idi.” Egerçi Ebū Süfyān’dan bu maķüle maķālāt-ı inşāf ü i‘tirāf mütereşşih oldu. Ammā şarāhaten kelime-i şehādet lüle-i zebānında cārī olmadı. Bu eşnāda Hāzret-i ‘Abbās rağıya’llāhü ‘anhü¹ pāy-ı zamīrinden şikāl-ı şekīb güsiste olup “Veyheke² yā Ebā Süfyān nice bir pīrāmen³-ı şehristān-ı şehādetde ser-gerdān olup şāh-rāh-ı südde-i taşrihe müsāra‘at itmezsın.

Beyt:

کنون که مرکب توفیق زیر ران داری
ازین خرابه پر درد چون سفر نکنی⁴

Yā Ebā Süfyān ne cāy-ı tevaķķufdur, bir ķadem muķaddem dāhil-i hişār-ı şehādete kendiñi endāhte [B 250] ideğör. Yoksa hemān şimdi Cenāb-ı Fārūķ rađıya’llāhü ‘anh gelüp seni cıs-ı ābdār-ı şimşirden beyābān-ı fenāya imrār ider.” didükde Ebū Süfyān bu mertebeden soñra dervāze-i mu‘allā-ťāķ-ı dīn ki naķş-ı kitābesi عبده محمدًا أن أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله pā-nihāde-i duhūl oldu. ‘Abbās rađıya’llāhü ‘anh Ebū Süfyān’uñ İslām’ı māye-i behçet ü inşirāh olup hūzūr-ı sa‘adet-i nebevīde bu vech ile dest-beste-i mevķıf-ı niyāz oldu ki “Yā Resūla’llāh muķāţ⁵-ı ‘allāme-i ‘irfānıñuzdur ki Ebū Süfyān’uñ dūş⁶-ı zamīri firifte-i cāme-i cāh ü şeref [A1 188a] ve miyān-ı hāţırı beste-i niťāķ-ı fahr ü i‘tibārdur. [A2 218a] Hālā çemenzār-ı ināyetinüzden ruķşat-yāb-ı gül-geşt olduğına ‘alāmet [M 163b] olmağičün bir şüküfe-i hoş-nümā-yı iltifātıñuz kendiye zīver-i küleh-küşe-i iftiħār buyurulsa ki miyān-ı Mekkiyān’da anuñla ser-efrāhte-i mebahāt ola.” Binā-ber-in bağbān-ı çemenzār⁷-ı ‘aťā ‘aleyhi efđalüt-tehāyā

1 rağıya’llāhü ‘anhüñ: hāzretlerinün M

2 veyheke -A2

3 pīrāmen: pīrāhen A2

4 Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

Madem tevfiķ merkebini altına aldın, bu tozlu harabeden niçin sefer kılmıyorsun? (Sā’ib-i Tebrizî, *Divan-ı Eş’âr*, Gazeller, Gazel 288/21)

5 muķāţ: maķaţţ A1

6 dūş: rüşen A2

7 -zār: -tırāz A1

hazretleri tahte-i şüküfezâr-ı mekârimden bu reyhân-deste-i sünbül-büy-ı benefşe-gûnı Ebû Süfyan'ın dest-i ârzüsına nihâde buyurdılar ki من دخل دار أبي سفيان فهو آمن ومن ألقى السلاح فهو آمن ومن أغلق بابه فهو آمن ومن دخل المسجد الحرام فهو آمن¹

Rağam-zede-i mesâlik-şinâsân-ı âşârdur ki Ebû Süfyan cânib-i Ümmü'l-Kurâ'ya² ruhşat-yâfte-i inşirâf olıcağ 'Abbâs rağıya'llâhü 'anh ber-dâşte-i mevķıf-ı 'ulyâ itdi ki "Yâ Resûla'llâh ma'cûn-ı neş'e-bağş-ı İslâm Ebû Süfyan'ın mi'de-i yakînine belki bir hoş-güvâr olmamağıla tih-beste-i em'a-yı hilâf olan ahlât-ı rediyye-i ta'aşşub ihtimâldür ki henüz külliye³ zâ'il olmayup huşûşâ Mekke'ye varduğda nâ-pühtegân-ı Kureyş⁴ şûrbaht-ı Kureyş'ün kendiye izâka idecekleri kelimât-ı türş⁵ ü telh ve raţb ü yâbis dağı mizâc-ı nîm-îlâcın tamâmen ifsâd itmek ile⁶ yine kârûre-i i'tikâdına gılzet ve nabz-ı nâ-müstakîmine sū-i hareket 'arız⁷ olup yeñi başdan ser-zede-i bâlîn-i 'arız⁸-ı 'inâd ve marîz-i pister-i irtidâd olacağından hirâsânım." Binâ-ber-in şabîb-i haste-dilân-ı ümmet 'aleyhi efđalü't-taḥiyye işâret buyurdılar ki "Reh-güzâr-ı leşker-i ebrâruñ bir cây-ı mazîķında vaķfe-gîr-i ârâm ideler. Tâ ki şükûh-ı kevkebe-i cünd-i Hudâ ve keşret ü şevket-i şîrân-ı cihân-güşâ bi'l-cümle [A2 218b] meşhûd-ı bâşıra-i i'tibârı olduğdan soñra⁹ Mekke'ye dağı vardığında taķrîri Kureyş'e vâşıta-i dağdağai haşyet ola." [A1 188b] Fermân-ı 'âlem-muṭâ'-ı nebevî üzre Cenâb¹⁰-ı 'Abbâs rağıya'llâhü 'anh kafâsından şarşar-ı saht-şadme-i kühendâz gibi irişüp قف يا أبا حنظلة¹¹ şadâsın gâm-ı şitâbına pâ-bend-i di-reng idicek Ebû Süfyan'ın reng¹² ü rüyı perrân olup "Efsûs ey Benî Hâşim

1 "Kim ki, Ebû Süfyan'ın evine girerse emniyettedir. Kim ki, silahını bırakırsa o da emniyettedir. Kim ki, kapısını kapatıp dışarı çıkmazsa o da emniyettedir. Kim ki, Mescidü'l-haram'a girerse o da emniyettedir." (Müslim, *Sahih*, C. 3, s. 1405)

2 Ümmü'l-Kurâ'ya -B

3 külliye -A1, B

4 Kureyş -A1

5 türş: tereşşüh B

6 itmek ile: ve M

7 'arız -M

8 'arız -A1

9 olduğdan soñra: olduğda M

10 Cenâb-ı: Ḥazret-i M

11 Ey Hanzele'nin babası dur.

12 idicek Ebû Süfyan'ın reng -A2

ne hâlet hâdiş oldı. Yoḥsa cüy-ı şâf-nümâ¹-yı emânıñuzı enbâşte-i ḥuşk [B 251]-rîze-i ğadr mı itmek istersiz?” didi. ‘Abbās raḍıya’llāhü ‘anh “İḥşâ ki de‘â’im-i istiḳâmet üzre mebnî olan ḥānedân-ı risālete ḥişt-pāre-i kec [M 164a]-endām-ı ğadr gencide ola, ancak sevād-ı mu‘anber²-i cünūd-ı ‘ibādullāhuñ keşret ü şevketi saña naḳş-ı şaḥîfe-i naẓar olmaḳ ta‘alluḳ-kerde-i fermân-ı nebevîdür.” diyüp bir memerr-i münāsibde istāde-i mazîḳ-i tevaḳḳuf eylediler.

Beyt:

چون تباشیر صبح روز دگر
علم نور از افق برداشت³

Sulṭân-ı zerrîn-libâçe-i zer-livâ-yı şubḥ ḥ‘ābgāh-ı sepîd-liḥâf-ı ufḳ-dan bîdâr⁴ ve yek-rân-ı zerrîn-senām-ı muraşşa‘-kecîm-i gerdüne süvâr oldı. Sipāh-ı eşi‘a-şümâr-ı âfitâb-ı taḥt-ı risālet dūş-ı cimāl-i cibāl-mişāle taḥmîl-i eşḳâl idüp

Kıt‘a:⁵

همه بختیان کوهها در قطار
جرسهای شان لاله از هر کنار
غریو روارو برآمد بماء
تزلزل در آمد به بیراه و راه⁶

Ol ma‘reke-ārâ-yı melâ’ik-i refîḳ daḥı gürüh-â-gürüh ber-vefḳ-i tertîb endāze-i ḥuṭûvât-ı şehâmetle şafḥa⁷-peymâ-yı ẓarîḳ olmağa başladılar.

1 -nümâ -M

2 mu‘anber: mu‘teber A2

3 Fe‘ilâtün Mefâ’ilün Fe‘ilün

Başka bir günün sabahını müjdeler gibi, ışık sancağı ufuktan yükseldi.

4 bîdâr: bedîdâr A1

5 Kıt‘a: Nazm A2, B

Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül

6 Bütün develer kâfilede dağ gibi... Kenarlarındaki zilleri lale gibi... Git gel feryatları aya yükseliyor. Yola ve yolda kalmışa zezele gelir.

7 şafḥa: ḥaṭṭe B

Nazm:¹

بجنييد غَزَنده ابر عجب
پر از قطرهٔ لطف و برق غضب

خرامیدن شرزه شیران مست [A2 219a]
کمرگاه گاو زمین می شکست²

Ol hurüşende-‘ummân-ı bî-kerânüñ muḳaddime-i envâcî ki vaḳfe-gâh-ı Ebû Süfyân’a resîde oldu. Hâzret-i ‘Abbâs raḳıya’llâhü ‘anh her birin ta’rîf içün [A1 189a] taḥrîk-i ser-engüş-ti zebâna âgâz eyledi. İttifâḳ-ı e’imme-i siyer raḥimehumu’llâh üzre muḳaddime-i cünüd-ı İlâhî hâzret-i seyfu’llâh Hâlid bin Velîd idi ki hezâr nefer dilîrân-ı nîze-be-düş-ı Benî Süleyym ile ki bâşıra-i i’tibârlarında zırh-ı âhenîn-târ câme-i ‘idden mergûbter ve hâne-i mu‘allaḳ-esâs-ı zîn ḥalvet-kede-i zifâfdan maḥbûbter idi ve iki ‘âlem³-i âsmânsâ ser-i iftiḥârlarına baş-tı cenâh-ı zafer itmiş idi. Muḳâbele-i Ebî Süfyân’a geldükde üç def’a şadâ-yı bülend ile ḳâfile-i gerdün-gîr-i tekbîri ribât-ı nüh-ḳıbâb-ı eflâka revân eylediler.

Beyt:⁴

Nefes-i şubḥ gibi ‘âlemi teşhîr iderüz
Sûre-i feth okuyup sıdḳıla tekbîr iderüz

Anlara müte‘âḳib bir ‘âlem-i siyâh-şuḳḳa-i müşg-bîz sāyesinde Hâzret-i Zübeyr bin el-‘Avvâm raḳıya’llâhü ‘anh şüc‘ân-ı ‘Arab’dan beş yüz nefer zırh-püş-ı deryâ-cüş⁵ ile ki her biri bûse-i leb-i şimşîr-i âbdârı ‘ârız-ı âyîne-gün-ı melâḥdan şîrîn ve [M 164b] ḥarbe-i ser-tîz-i rimâhı mîl-i mûḳḥûle-i ‘arâyisden dil-nişîn ‘add iderler idi. Tekbîr-güyan güzerân oldılar, anlara pey-rev üç yüz nefer bahâdırân-ı Benî Ğaffâr ki sâmi‘a-i raġbetlerinde şafir-i nefîr-i ceng naġme-i ḥâtır-güşâ-yı cengden zevḳ-baḥşendeter ve livâ-yı semâsâları Ebûzer-i Ğıffârî raḳıya’llâhü ‘anhuñ ser-i iftiḥârına sāye-güster olmuş idi ki tekbîr-künân mürûr eylediler. [A2 219b] Ba‘dehü

1 Nazm: Beyt A1

Feûlun Feûlun Feûlun Feûl

2 Şaşkınlık bulutu lutuf katreleri ve gazap şimşekleri ile kükreyerek kımıldıyor. Mest öfkeli arslanların hareketleri yeryüzü öküzinün kemer yerini kırar.

3 ‘âlem: ‘âlem B

4 **Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlâtün Fe’îlün**

5 deryâ-cüş: kerven-ḥürüş M

bir ‘alem sāyesinde¹ Bıř bin Süfyān Ṭā’ife-i Benī Ka’b’dan beř yüz nefer bāre-süvār-ı bār ü girdār² ile ki çeřm-i ḥ^vāhiřlerinde zühūr-ı merākib bütün-ı kevā’ibden müreccih idi, [B 252] güzār eylediler.

Beyt:³ Revān oldu āhen-tenān fevc fevc
Biri biri ardınca mānend-i mevc

Anlaruñ kafaşından sekiz yüz nefer neberd-āzmāyān-ı müzeyyene ki dest-i şevklerinde nīze-i ünbübe dār-ı kudūd-ı tāze-nihālān-ı mücevhher-kemerden dil-rübāyendeter [A1 189b] idi. Güzār eyledükden řoñra çār ‘alem sāyesinde çār řad řir-i ciger-řikāf ile Benī Leys ve Benī řamīre ve Benī řa’d ki çeřm-i i’tibārlarında kemān-ı ceng hilāl⁴-i řevvāl’dan hoş-nümā idi, mürür eylediler. Ba’delhü üç yüz nefer řüç’ān-ı aqvām-ı Eřca’ ki naqd-ı řecā’t darb-ḥāne-i siriştlerinde meskūk⁵ idi. ‘Ubūr itdükleri eřnā-da Ebū Süfyān engüşt-i istiğrābı kilid-i dehān-ı ta’accüb idüp eyitdi ki “Sübḥāne’llāh Cenāb-ı Muḥammed emrinde ḥiç bu ṭā’ife-i āhen-dil kadar küre-fürüz-ı řiddet⁶-i muḥāřamet⁷ yoğ idi. şimdi gör ki ne kadar gerden-i rağbet ile silsile-keř-i ḥüsn-i irādet olmişlardur.” Ba’delhü sekiz yüz nefer dil-āverān-ı Cüheyne ki her biri çehende-i berķ-i ‘adū-süz idi. Güzār eyledükden řoñra Ebū Süfyān Cenāb-ı ‘Abbās’a enbān-güřā-yı dehān-ı su’āl oldı ki “Yā Eba’l-Faql ğālibā henüz Muḥammed řayy-ı cādde-i mürür itmedi gibi.” Cenāb-ı ‘Abbās icāle-i řeb-dīz-i cevāb eyledi ki “Lā lā [A2 220a] yā Ebā Süfyān ğubār-ı mevkib-i sultān-ı risālet henüz hüveydā bile olmadı.”

Mısrā’:⁸ هنوز گرد شه‌ن‌شاه عشق پیدا نیست⁹

“Yā Ebā Süfyān henüz bu der-bend-i teng-güzār-ı kalem-girdārdan¹⁰ řāḥife-i řāḥrāya müntakıl olan sevād-ı leşker mevkib-i ḥāřře-i sultā-

1 sāyesinde: miyānesinde A1

2 bār ü girdār: bād-girdār A1

3 **Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül**

4 hilāl: cidāl B

5 meskūk: meslūk M, A2

6 şiddet -M

7 muḥāřamet: ḥuřūmet M

8 Mısrā’: Beyt A1

9 Aşk padişahı henüz ortaya çıkmadı.

10 -girdārdān: gerdāndan A1

nül-ebrâr miyânesinden nehâr-ı memdûdü'l-envâra nisbet talî'a-i en-fâs-ı sihri menzilesindedür. [M 165a] Eger sen yektâ-güher-i nüh-dürç-i hestî 'aleyhi's-selâm cenâbını muhîṭ olan mevkib-i mevvâc-ı pür-nehen-gi görseñ sāhil-i baḥr-ı ḥayretde keştî-i şikeste-mişâl dehen-bâz-ı ḥayret olup ol tûfân-ı kûh-endâza hîç kimsede yârâ-yı muḳâvemet olmayacağı-na imzâ-keş-i yakîn¹ olurduñ.” didi. Vâkı'â andan şoñra yine aḳsâm-ı ṭavā'if-i ümem ve efvâc-ı ṭabaḳât-ı ḥaşem gürûh-â-gürûh nice def'a daḥı mürûr eyledükden şoñra anı gördiler ki bir 'azîm-i ğubâr-ı müşg-bâr ṭaḳ-ı [A1 190a] zer-şemse-i lâciverd-endûd-ı sipihre bir perde-i 'anber-ġün âvîḥ-te eyledi ki beyze-i mihr-i enver mütevarî-i ġiyâbe-i ḥafâ olup nûr-ı ebşâr-ı ḥuẓẓâr daḥı lema'ât-ı âfitâb gibi miyânede ġüm-şude-i râh oldu.

Beyt:

ز گردی که بر چرخ دَوّار شد
بروجی² ز خاکی نمودار شد³

Ol gerd-i iksîr-şiken ki süde-i eczâ-yı kîmyâ-yı hüdâ ve 'abîr-i ġirîbân-ı perî-ruḥân-ı ḥavrâ idi, bir mertebe i'tilâ eyledi ki rîġ-i ḥutût-ı ecniḥa-i rûḥâniyân ve nemek-i mâ'ide-i ḳudsiyân olmuş idi. Eczâ-yı ḥâk şevḳ-i pâ-bûs-ı faḥr-i kâ'inâtdan raḳşân ve ser-i kerrûbiyâna dâmen-i mübâhât ile 'anber-eḫşân olmada idi. [A2 220b]

Beyt:

ز گردی که بالا شد از هر کران
فلک شد دو تا زیر بار گران⁴

Ferrâş-ı nâzûk[B 253]-dest-i nesîm ol perde-i ġubâr-ı 'anber-âġinüñ dâmenin berçide idicek miyâne-i ġubârdan mevkib-i ḥâşşe-i nebevî muḳadimesi leme'âna başladı.⁵

1 yakîn: ta'yîn B

2 Burûcî: Ber ü burc M, B

3 Feülun Feülun Feülun Feül

O yapış, dönen çarkın üzerinde görünür. Topraktan burçlar göründü.

4 Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Her taraftan toz ve toprak yükseldi. Felek, bu ağır yükün altında iki kat oldu.

5 başladı -A1

Rubā'iyye:¹

فروغ مهر برون شد ز چین طرّه شام
علم اثر نور صبحگاه رسید
رسید موکب اقبال فیض بر اثرش
حشم حشم³ سپه نصرت آله رسید²

A'yan-ı muhācirān ü enşardan penc hezār dilir-i nāmdār-ı haşm-şikār ile esbān-ı Tāzī ve şütürān-ı 'Arabī üzre ser-ā-ser zırh-ı Dāvudī ve şimşir-i Yemānī vü Hindī ile

Beyt:

یلان غرق آهن ز سر تا پیا
چو صورت که گیرد در آینه جای⁴

Āsmān-şıfat kıt kıt ol hūrşid-i evc-i risāleti ihāta itmişler. Zāt-ı keremkār-ı 'ālī-vaḫārları cemmāze-i sipihr-i berīn üzre hūrşid-mişāl bālā-yı Nāka-i Kaşvā'ya nūr-baḫş-ı şeref-i [M 165b] rüküb olup cānib-i yemīnlerinde efdāl-ı aşhāb-ı dīn ve esbāk-ı muhācirīn Hāzret-i Şiddīk-i Ekber raḍıya'llāhü 'anh ve cānib-i yesārlarında eşref-i nuḫabā-yı enşār Ūseyd bin Hūdayr raḍıya'llāhü 'anh nā'il-i hem-rikābī-i 'izz ü ikbāl olmuşlar.

Beyt:

ز سویی نیر اعظم درخشان
ز سویی سعد اکبر گشته تابان⁵ [A1 190b]

Sā'ir erkān-ı mesned-i celālet ve eşref-i mevkib-i 'ināyet mānende-i niğn-dān-ı Muḫarnes ol yegāne-gevher-i kān-ı imkān cenābın muḫīṭ olup rikāb-ı felek-fersālarında dā'ir olan aşhāb-ı mecd ü 'alā ile şeker-pāş-ı zemzeme-i tekellüm olarak sīne⁶-i cāddeye nūr-ı raḥmet gibi vürūd eylediler.

1 Rubā'iyye: Beyt M, A1, Nazm A2

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

2 Güneş ışıkları, akşamın kıvrımlı turrasından dışarı çıktı. Sabah vaktinin nuru, âlem âlem belirdi. İkbāl yıldızının feyzi, eserlerini gösterdi. Allah'ın yardım askeri, bölük bölük ulaştı.

3 Haşem haşem: Çeşm çeşm B

4 **Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül**

Yiğit baştan ayağa demire boğuldu. Öyle ki, ayna da yer tutan surete döndü.

5 **Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün**

Güneş vesilesiyle parıldadı. Sa'd-ı ekber vesilesiyle aydınlandı.

6 sīne: siyeh A1, şeniyye B

Nazm:¹

ظفر عاشق پرچم بیرقش
 شده فتح دلدادۀ رونقش
 همی خواند بر طارم نه فلک
 پی فتحش² انا فتحنا ملک³

Ebû Süfyan leşker-i ‘âlem-ârâ-yı İslâm’ı bu gûne şükûh-ı kûh⁴-endâz ü berg-sâz ile temâşâ idicek kâşâne-i zâmîri pür-dûd-ı hayret ve dûdmân-ı dîdesi buhâr-âlûde-i dehşet⁵ olup bu siyâkda harf-rân-ı maḳâl oldu ki “Yâ ‘Abbâs nedür bu haşmet-i cihân-aşûb ve bu ‘iddet-i ğarîbü’l-üslûb ki tamâm ‘ömr bu niẓâm ü esâs üzre leşker ne şâri‘-i sâmi‘ama dâhil ve ne hay-megâh-ı bâsırâma nâzil olmuştur. Birâder-zâde-i kerîmü’n-nesebü’n mülk ü salṭanatı ‘aceb zirve-i evc-i ‘âzamete i‘tilâ eylemiş.” ‘Abbâs raḍıya’llâhü ‘anh revzene-i dehân-ı Ebî Süfyan’ı bu vech ile mismâr-zede-i cevâb-ı ser-tiz eyledi ki “Veyheke “Yâ⁶ Ebâ Süfyan bu fâ’iz-i rûtbe-i temâşâsı olduğun bahâristân-ı bî-hazân-ı hikmet⁷ ü haşmet idrâr-ı şehâb-ı ‘inâyet-i Sübhânî ve ervâ-yı neher-i hidâyet-i Şamedânî’den perveriş bulmuş bâğzâr⁸-ı nübü-vvet ü risâletdür. Yoḥsa lûle-i müteḳâṭır ve delv-i mütereşşihden nümâyân bulmuş köhne-bahâr-ı hazân be-ḳafâ-yı mülk ü salṭanat degüldür.”

Beyt:

این دستگاه را تو میندار سلطنت
 جاه و جلال و فرّ و شکوه رسالت است⁹

diyü sedd eyledi¹⁰. Mervîdür ki ol rûz-ı fetḥ-endûzda ki livâ-yı gerdünsâ-yı enşâr ser-i Sa’d bin ‘Ubâde’ye raḍıya’llâhü ‘anh baş¹¹-ı sâye-i sünbül-gün itmiş idi, çend hezâr şîr-i perḥâş-güzâr ile [B 254] muḥâzî-i [M 166a] Ebû

1 Nazm: Beyt A1, B

Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül

2 fetḥes: fetḥ M

3 Zafer, onun bayrağının perçemine aşıktır. Onun aydınlığına gönül verip fethetmiştir. Dokuz felek, kubbesinden seslenip fethin arkasında “innâ feteḥnâ” var, diyor.

4 kûh -A1

5 dehşet: haşyet M

6 bu vech ile....eyledi ki veyheke yâ -A1, A2

7 hikmet -A1

8 bâğzâr -M

9 **Mef’ülü Fâ’ilâtü Mef’ülü Fâ’ilün**

Bu makamı, salṭanat olarak düşünme. Makam, yücelik, kudret ve görkem onun risaletidir.

10 diyü sedd eyledi -M, B

11 baş -A1

Süfyân'a [A1 191a] geldükde ğulğule-i tekbîri pîçide-i günbed-i eşîr idüp bu maḳâl-ı ciger-düz ile sâmi'a-i Ebî Süfyân'ı [A2 221b] hırâşide eyledi ki “Bugün ol yevm¹-i melḥamedür ki ḥareket²-i sükkân-ı ḥarem nâ-büd ve girîbân³-ı Ümmül-Ḳurâ dest-bürd-i yek-âvîz-i intikâmdan hûn-âlüd ola. Bugün ol gündür ki ḥazret-i ḳahhâr-ı müntakim celle ‘azametuhû bâlâ-nişîn-i şerefât-ı ‘izz ü şeref geçinen naḥvetiyân-ı Ḳureyş'i zelzele-i küh-en-dâz-ı ḳahr ile nigûnsâr-ı meġâk-ı züll ü hevân ve zemzeme-senc-i ṭarab-hâne-i ğurûr olan ser-mestân-ı şahbâ⁴-yı tekebbûr ü istiġnâyı dem-sâz-ı hûnîn terâne-i feryâd ü fiġân eyleye. Bundan şoñra cânib-i enşâra icâle-i kümeýt-i kelâm idüp⁵ didi ki “Ey⁶ ma'şer-i Evs ü Ḥazrec bugün ol gündür ki tuḥm-ı kîne-i rûz-ı Uḥud bâr-âver ve bâġbân-ı şimşîr-i intikâm zemîn-i ebdân-ı Ḳureyş'de lâle-perver ola.”

Beyt: Geldi ol gün ki ola geşt-i murâd âmâde⁷
Dâs-ı şimşîre ola sünbüleler ser-dâde

Bu güftâr Ebû Süfyân'ın bârût⁸-hâne-i ḳalbine şerâr olup didi ki “Yâ ‘Abbâs ḥabbezâ yevmü'd-demâr ol ḥilâlde ‘alem-i ḥaḍrâ şukḳa-i faḥrûl-en-biyâ ḳurb-ı Ebî Süfyân'a sâye-figen⁹-i iclâl¹⁰ olduḳda râyet-i feryâda bu vech ile şukḳa-bend-i tazallüm oldu ki “Yâ Resûlüllâh kendi fûrû¹¹-ı şecere-i râsuḥtül'aşl-ı ḳarâbetüñ olan Ḳureyş-i perîşân-hâlün ḳaṭ'ına ḥavâle¹²-i teberzîn-i ruḥşat mı¹² buyurdıñuz?” Ḥazret-i faḥrûl-enbiyâ “Lâ yâ Ebâ Süfyân.” buyurduḳlarında “Pes yâ Resûlüllâh neden Sa'd bin ‘Ubâde'nün lûle-i maḳâlî bu güne mecrâ-yı hûn olmadadır?” diyüp kelimât-ı âteşîn-i Sa'd'ı yegân yegân ma'raz-ı ‘ulyâya ber-dâşte eyledi. Ve bu ta'birât-ı rikḳat-engîzi şaḥîfe-i niyâza şebt eyledi ki “Yâ Resûlüllâh seni [A2 222a]

1 yevm: maḥall M

2 ḥareket: ḥürmet M, B

3 girîbân -B

4 şahbâ: müheyyâ B

5 idüp: eyleyüp M

6 Ey: Yâ M

7 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

8 bârût: derûn A1

9 -figen: -efgen A1

10 iclâl: celâl M

11 ḥavâle -M

12 mı -M, A2

şadr-ârâ-yı evreng-i mu‘allâ-yı risâlet eyleyen Hudâ-yı haṭâ¹-baḥş-ı ‘özü-
pezir ḥaḳḳiçün ve Kureyş ile olan teşâbük²-i [A1 191b] silsile-i qarâbet
hürmetiçün o kûteh-endîşân-ı kem-idrâkuñ cerâyim-i sâlifelerin vesile-i
intikâm itmeyüp ser³-i hûnlarına imrâr-ı kâlem-i ‘afv buyuruñ.”

Beyt:

ازین پس سر ما و آن آستان
که هستش لقب قبله راستان
ز خردان خطا و ز بزرگان عطاست
که اندیشه خرد یکسر خطاست
مبین جرم خردان چه اندک چه بیش
که خود کار فردا بزرگی خویش⁴

Ḥazret-i rahmeten li’l-‘âlemîn ceriḥa-i ḥaṭır-ı Ebî Süfyân’a bu gûne ne-
mek-pâş-ı tesliyet oldu ki “Yâ Ebâ Süfyân Sa’d’uñ şeb-dîz-i maḳâlî girîve-i
sehv ü ḥaṭâyâ revân olmış. Bugün rûz-ı ‘afv ü merḥamet ve hengâm-ı luṭf
ü mürüvvettür. Bugün ol gündür ki Cenâb-ı ‘Aziz-i Vehhâb celle şânühü
ṭâ’ife-i Kureyş’i a’lâ-yı derecât-ı ‘izz ü ‘alâya ref eyleye. Ve bugün ol gündür
ki ḥalvet-kede-i rahmet-âbâd-ı vaḥdet ya’nî Ka’be-i ‘ulyâ-yı vâlâ-menzilet
şâyeste-i şân-ı a’lâsı üzre medâr-ı ṭavâf-ı ta’zîm kılını.” Ol ḥilâlde Ḥazret-i
Zî’n-nüreyn [B 255] ve ‘Abdu’r-raḥmân bin ‘Afv raḍıya’llâhü ‘anhümâ
‘urza-dâşt eylediler ki “Yâ Resûla’llâh râst budur ki Kureyş-i dil-rîş ḥaḳḳın-
da Sa’d bin ‘Ubâde’nün ta’biye⁵-i nuḳab⁶-ı kîn ideceginden bârû-yı endî-
şemüz zelzele-i ḥavfdan emîn degüldür.” Binâ-ber-in ḥı’âce-i ḥıred-âmûz-ı
‘aḳl-ı evvel şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri hem⁷ def⁸-i ihtimâl-i dâ’i-
ye-i ‘ahd⁸-ı ḥarb ve hem taṭyîb-i ḥaṭır-ı Sa’d mülâḥazaşı ile i’mâl⁹-ı üslûb-ı

1 ḥaṭâ: ‘aṭâ M, B

2 teşâbük -A2

3 ser-i: ser ü M, A2, B

4 **Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül**

Bundan sonra biz varız ve doğruların kiblesi lakabıyla bilinen o âsitân. Hata çocuklarda, atâ büyük-
lerdendir. Çünkü çocukluk düşüncesi tamamıyla hatadır. Çocukların kürmünü ne az ne çok gör. Sen
kendi büyüklüğünden kendine iş buyur.

5 ta’biye: baḳıyye A1

6 nuḳab: ta’ab B

7 hem -M

8 ‘ahd -M, A1, B

9 i’mâl -A1

hakīmāne buyurup düş-ı mübāhāt-ı Sa‘d’a sāye-güster olan livā-yı iclālî yine kendi [A2 222b] nihāl-i ravza-i nübüvveti olan Kays bin Sa‘d rağı-ya’llāhü ‘anhümānuñ düş-ı iftiḥārına taḥmīl buyurdılar. Mā-ḥaşal sevād-ı mu‘anber¹-suṭūr-ı nüṣḥa-i ḥaşem ki tamāmen Ebü Süfyān’uñ maṣṭar-ı şu‘ā-ı başarıdan güzār eyledi. Ba‘d-ez-în Cenāb-ı ‘Abbās rağıya’llāhü ‘anh [A1 192a] aña maẓīḳ-i küllāb-ı tevaḳḳufdan rehā virüp “Yā Ebā Süfyān ṭurma cenāḥ-ı şitābe tāb virüp ḡaffletiyān-ı perīşān-ḥ‘āb-ı Kureyş’e bu vāḳı‘a-i hā’ileyi gördüğün gibi ta‘bır eyle ki ‘uḳāb-ı āhenīn-bāl-i şimşire şikār olmazdan muḳaddem penāh-bürde-i şāḥsār-ı imān ü emān olmağa sa‘y eyleye. Yoḥsa beyza-i Kureyş ol vech ile şikest olmaz ki bir daḥı ḳābil-i iltiyām ola.” didükde Ebü Süfyān kemāl-i sür‘atinden isti‘āre-i ecniḥa-i tıyūr idüp dil-i pür-iltihāb² ve sīne-i pür-ıztırāb ile Mekke-i Mükerreme’ye şitāb eyledi. Ammā ḳafāsından ḡubār-ı āsmānsā-yı mevkib-i risālet daḥı kemer-i Cibāl-i Baṭḥā’yı zer³-efşān itmege başladı. Mekkiyān-ı tīre-ḥāl ise [M 167a] henüz ser-āsüde⁴-i bālīn-i ferāḡ olup ḳaṭ‘ā ḥaber⁵-i istilā-yı bārīḳa-i veḡā mesdūd-ı ḳufl-ı ḡurūr olan kāşāne-i müteḥayyilelerin bile daḳḳ itmemiş idi. Ol maḳūle leşker-i girān-sevād-ı sebük-‘inānuñ āvāze-i ḥarekātı ki çār cihet-i afāḳı zelzelenāk itmiş idi, te’sīr-i du‘ā-yı nebevī iḳtizāsı ile aṣlā birisi ḥaber-yāb olmayup ol vech ile baḡteten girībān-ı Ümmü’l-Ḳurā’yı çīde-i pençe-i istilā itmeleri ihtimāl-dāde-i taṣavvur-ı ḡalaṭḳārları degül idi. Ebü Süfyān’ı ol ḥāl ile ḡubār-ālūde vü şitāb-zede gördüklerinde gird-ā-gird [A2 223a] noḳṭa-i dā’ire-i cem‘iyyet idüp ṭaraf ṭaraf “Yā Ebā Süfyān

Beyt:⁶ Nedür telāşuñā bādī⁷ bu pīç ü tāb nedür
Getürdüğün ne ḥaberdür bu ıztırāb nedür

Yā bu pervīzen-i eflāka mümāss olan ḡubār ki rü’ūs-ı Cibāl-i Baṭḥā’ya ‘imāme-i ‘anberīn pīçide itmededür. Ne maḳūle sipāhuñ ḥāven-des-te-i ḳavā’im-i ḥuyūlından ber-ḥāstedür?” diyü pürsān olduklarında

1 mu‘anber: mu‘teber A2

2 iltihāb: inḳılāb A1, B

3 zer-efşān: rāh-feşān, B

4 -āsüde: -dāde A2

5 ḥaber -B

6 Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

7 bādī: bā’iş M

Ebû Süfyan şimşir-i zebāna tāb¹ virüp didi² ki [A1 192b] “Ey ġāfilān-ı nā-hüşmend

Beyt:³ Şām geçdi dağı siz h^vahiş-i meh-tābdasız
Şubh geldi dağı siz ġaflet ile h^vābdasız

Hālā Cenāb-ı Muhammed ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām düvāzdeh hezār neheng-i pülād⁴-endām-ı haşm-āşām ile Vād-i Ümmü’l-Ḳurā’ya cereyān eyledi. Sizler henüz te’şir-i ġaflet ile pīçide-i liḥāf-ı şeker[B 256]-h^vāb-ı ferāġatsız. Lākin kendiñüzi bī-hüde ġarīḳ-i gird-āb-ı helāk itmeñ ki sizlerden talebkār-ı sāhil-i selāmet olanlar için benüm dest-i niyāzuma bu vech ile bir ḥabl-i metn-i merḥamet dağı teslim buyurmuşlardır.” diyü leb-i gevher-endüz-ı nebevīden iltikāṭ itdügi⁵ من دخل دار أبي سفیان فهو آمن⁵ ilā āhirihi cevāhirin ḥayret-zedegān-ı Ḳureyş’e nigīn-i ḥātem-i ġuş eyledi.

Nazm:⁶ بشادابی گیاه تشنه امّید را مژده
که اینک ابر رحمت با کف دریا فشان آمد
غباری کز شرف بالا گرفت از نعل شب‌دیزش
عطارد را ردا و مشتری را طیلسان آمد⁷

Ammā ser-keşān-ı sefihkār-ı Ḳureyş ki ekşerī ser-mest-i mey-kede-i ḥilāf idiler, bu ḥaber-i nāgeh⁸ zuhūr-ı girībān[A2 223b]-gīrden ġalṭide-i mezābil-i ḥayret olup ṭaraf ṭaraf⁹ یا أبا سفیان bu ne zehr-ābe-i cān-fersādur ki bize izāḳa eyledüñ.

1 tāb: āb A1

2 didi -B

3 Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

4 pülād: fülād B

5 Kim ki, Ebû Süfyan’ın evine sığınırsa ona eman verilmiştir.

6 Nazm: Beyt M, A1, -A2

Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün Mefā’ilün

7 Mutlulukla ümide teşne olana müjde ki, bu rahmet bulutu denizin köpüğü ile çoşageldi. Onun atının nalından şeref bulup yükselen toz, Utarid’e cübbe, Müşter’iye de taylesan (başa sarılan sarık) olur.

8 nāgeh -A2

9 Ey Ebû Süfyan! Allah seni kabih etsin.

Nazm:¹ [M 167b] وای این چه پیامست که پیش آوردی
 ز اندازه دل ملال پیش آوردی
 ما داشته بودیم امید مرهم
 تو بر دل ما مژده ریش آوردی²

maḳālī ile ser-cünbān-ı telāş olarak her biri serāsime vü ser-gerdān meḡālīḳ-i şī'āb-ı ıztırāba perīşān oldılar. Ebū Süfyān'ın hem-ḥ'ābe-i bālīn-i izdivācı olan selīḡa-i bed-nihād Hind-i ekelletü'l-ekbād pençe-i hettāk ü fettāk ile rīş-i Ebū Süfyān'ı girifte-i çeng-i ihānet [A1 193a] idüp feryād eyledi ki "Yā āl-i ḡālib bu aḡmaḳ-ı sāl-ḡūrde-i hezeyān-ḡūyı niçün ḡarbetḡāh-ı şimşīr-i helāk itmezsiz ki bu maḳūle türrehāt-ı nā-revā ile leb-ālāy olmaya?" didi." Ammā ol vāḳıf-ı nüṣṡa-i ḡāl hem-serīnün pençe-i cevrenden zebūn olup didi ki "Ey Hind

Beyt:³ Tamām sen de görürsin ḡurūş-ı baḡr-ı ḡamı
 Sen eyle şimdi baña ḡādir olduḡuñ sitemi

Ey bī-çāre-i siyeh-kār-ı kütēh-ḡūred baña itdügün eziyyet-i bī-fā'ideden ne ḡaşıl olur ki tiḡ-i ḡazā gerdenünī büsegāh ideceḡi ḡāyet yaḡīn ḡalmışdur. Ey saḡīfetü'l-'aḡl! Var hemān künc-i ḡāne-i ḡarābuñda mütevārī-i izār-ı ḡafā olup sedd-i derīçe-i lecāce müsāra'at ideḡör. Yoḡsa be-Rabbü'l-Ka'be eḡer dāḡil-i ḡarīm-i İslām olmada girīve-ḡüzīn-i tehāvün olacaḡ olursañ lā-şekk mürsele-i ḡaḡarāt-ı ḡūn saña pīrāye-i sīne-i gendüm-ḡūn olacaḡı emr-i maḡsūmdur." [A2 224a]

Beyt: در وادی مخالفتش هر که زد قدم
 گردید اسیر صاعقه مهلك وبال⁴

1 Nazm: Beyt M, A1

Rubā'ī, Ahreb ; Mef'ülü...

2 Bu getirdiḡin haber nedir? Gönüle ḡüzün getirdin. Biz merhem ümit ettik. Sen bizim gönlümüze yara haber getirdin.

3 **Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün**

4 **Mef'ülü Fa'ilātü Mefā'ilü Fa'ilün**

Kim ona muhalefet ederse, vebalin helak edici şimşēğine esir olur.

Ammâ küre¹-i dehân-ı Ebî Süfyan'dan şerâre-i aḥbâr-ı kudüm-ı İslâmiyân miyân-ı Mekkiyân'da intişâr bulıcaḡ bir ḡulḡule-i kıyâmet-engîz nümâyân oldı ki kimi ebvâb-ı büyütn ḡâh sedd ḡâh fetḡ idüp kimi silâḡın ḡâh rübûde ve ḡâh endâḡte iderler idi. Ba'zı lar ḡânelerinde ârâma ḡarâr virmiş iken taḡrîk-i telâşı ile ber-ḡarâr olamayup ḡâh ḡarem-i Beytül-Ḥarâm'a şitâbân ve anda dil-i ḡapânı daḡı² ruḡḡat-ı ârâm virmeyüp yine ḡâneleri cânibine müterâci' olurlar idi. Niceleri daḡı ḡâne-i [B 257] Ebî Süfyan'a cân endâḡte³ idüp cây-ı güncâyış bulmayanlar ne cânibe revân olacaḡlarında mütereddid olmuşlar idi. Güncâyış bulanlardan nicesi⁴ daḡı yine ârâm [M 168a] idemeyüp durûb ü maḡallâta müteveccih olurlar idi. Niceleri daḡı⁵ tehiyye-i şaff-ı kıtâl sevdâsına düşüp bir maḡalle müctemi' olduḡça pây-ı şebâtlarında [A1 193b] kuvvet-i metânet bulamayup yine müteferriḡ olurlar idi. Mâ-ḡaşal istilâ-yı dehşet ile ḡîḡ biri iḡtiyârında şebât bulamayup ḡâşâk-ı şarşar-ḡürde gibi zâbıta-i istikrârları meḡḡûd olmuş idi. ḡalebe-i âlâm ve tefriḡa-i evḡâmdan bir maḡalde'aḡd-i cem'iyet-i istişâreye ḡöd-cân-ı vehm⁶nâklarında ḡaḡ'â mâsike-i ıştıbâr ve ḡâ'ide-i iḡtidâr yoḡ idi. Ma'a-hâzâ cânib-i İslâmiyân'a zâmîrinde merkûz olan şiddet-i ḡuşûmet teḡâzâsı ile Ḳureyş'den biri pîşekâr-ı dâ'ie-i peygâr olmaḡ maḡâmından [A2 224b] nümûdâr olsa⁷ anuñ gird-i serine müctemi' olmaḡ sevdâsı yine cümlesine esra'ı âmâl idi. Mervîdür ki ḡazret-i sultânü's-şâḡaleyn⁸ şalla'llâḡü 'aleyhi ve sellem daḡı şekve-i ḡîti-ḡüşâ ile maḡâm-ı Zîḡüvâ⁹yı hem-kevkebe-i sürâdık-ı semâ buyurduḡlarında Ḥazret-i Vehḡâb-ı Kerîm celle 'âzametuhû ol günde sâye-i râyât-ı risâletlerine ferâhem buyurduḡı ol leşker-i enbûḡ-ı müretteb müşâhedesi ḡalb-i âḡâḡların maşrıḡ-ı envâr-ı ḡamd ü şükr idüp şâm-ı miḡnet-âmiz-i hicretde¹⁰ verâyı âstâr-ı ḡavf ü ḡaşyetde ḡüzâr eyleyen nehḡat-ı ḡarîbâne ve tenḡa-revî-i bî-kesâneleri ile bu rûz-ı ḡaşmet-fürûzda müretteb olan şüḡûḡ ve şevket-i

1 küre: küze B

2 daḡı -M

3 endâḡte: atup A2

4 nicesi -M, A1

5 daḡı -M

6 vehm: bîm A1, A2

7 dâ'ie-i....nümûdâr -M

8 -şâḡaleyn: -enbiyâ A1 sultânü's-şâḡaleyn -M

9 Zîḡüvâ: Zîḡübâ M

10 hicretde: hicrinde A2

bisyârların kıstâs¹-ı bender-i inşâf olan hâtır-ı münevverlerinde müvâzene buyurdukça ol² bâlâ-yı arş-ı ‘azîme sâyide olan ser-i efserdâr lî-ma‘a’llâh ve târik-i tâcdâr lî-ma‘a’llâh tevâzu‘an lî’llâhi te‘âlâ³ bir vech ile efgende-i nişib⁴-i maḳâm ve elif-i ḳāmet-i müstaḳîmlerin bir vech⁵ ile lâm itmişler idi ki esfel-i liḥye-i mübârekeleri çûbe-i pālân-ı Nāḳa-i Ḳaṣvâ’ya sâyide olur idi. Ve mülâḥazât-ı terettüb-i elṭâf-ı müte‘âḳibe-i İlâhî mânend-i nesîm-i cân-baḥş nev-be-nev şahsâr-ı hâtırlarına toḳundukça bâlâ-yı pālân-ı şütürde güzâriş-i secde-i şükr buyururlar idi. [A1 194a]

Nazm:⁶

ای ذکر تو پیرایه ایمان خلایق
وی نام تو دیباچه دیوان حقایق

در⁷ سجده شکر تو درین صومعه هر روز
با خاک شود جبهه خورشید ملاصق⁸

Mervîdür ki

Beyt:⁹

ماه عربی یثربی مکه نشیمن
مشکوة حریم حرم حرمت ذوالمن¹⁰

[A2 225a] şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri ol maḥalde tefrîḳ-i cünüd-ı İlâhî’ye mübâşeret buyurup peleng-i şîr-ḥırâm Cenâb-ı Zübeyr bin el-‘Avvâm raḍiya’llâhü ‘anh ḥazretlerine bu vech ile ebrû-cünbân-ı işâret oldılar ki gürûh-ı enbûh-ı muḥâcirin ile şeniyye-i gedâdan ki cânib-i a’lâ¹¹-yı Ümmül-Ḳurâdûr, mutaṭarriḳ olalar. Ve nihâl-i râyet-i ḥâşşe-i nebevîlerin ve ḥayme-i eşi‘a-tınâb-ı sitâre mismârların maḳâbir-i mu‘allâya mütelâşîḳ¹²

1 kıstâs: kıntâṭ M

2 ol -M

3 lî-ma‘a’llâh tevâzu‘an lî’llâhi te‘âlâ -A1

4 nişib: şeyb B

5 vech: ṭarîḳ M

6 Nazm: Beyt M

Mef‘ûlü Mef‘ûlü Mef‘ûlü Fe‘ûlün

7 Der: Vez M, B

8 Ey zikri insanların imanının süsü ve ey adı hakikatlar divanının dibaçesi olan! Senin şükür secdenden dolayı bu tekkede her gün güneşin alını toprağa değiyor.

9 Beyt -A1, B

Mef‘ûlü Mef‘ûlü Mef‘ûlü Fe‘ûlün

10 Medineli, Mekk’de sakin Arap ayı nimet sahibine hürmet hareminin lambası...

11 a’lâ -A

12 mütelâşîḳ: mütelâḥîḳ A1

[B 258] ‘arşa-i hacûnda naşb ü ref’ eyleyüp tâ zât-ı nübüvvet-destgâhları naķş-ı kadem-i iķbâlleri ile şaķıfe-i şaķrâ¹-yı hacûnı mühr-zede-i teşrîf itmedükçe ol maħalden tecävüz itmeyeler. Ve Sa’d bin ‘Ubâde’yi gürûh-ı enşâr ile şeniyye-i medîneynden rû-be-râh idüp Hâlid bin el-Velîd’e fermân eylediler ki gürûh-ı Eslem ü Ğaffâr vechine ve Müzeyne vesâ’ir dilîrân-ı qabâ’î ile ıarîķ-i Lîṭ’den ki esfel-i Mekke’dür, mütevârid olup râyetlerin müntehâ-yı ‘imârât Mekke’ye nişâne eyleyeler. Ve Ebû ‘Ubeyde bin el-Cerrâh raḍıya’llâhü ‘anhu esb ü esliħadan âzâde gürûh-ı piyâde ile baṭn-ı vâdiden revâne idüp kendi âfitâb-ı zât-ı pür-envârların ħavâşş-ı aşķâb-ı süreyyâ-cenâb ile ufķ-ı evâķirden² tâbân oldılar ve mecmû’-ı fırķa sedd-i ruḥşat-ı kıtâl buyurup ancaķ ba’zı³ ser-keşân-ı ğavġâ-cûy-ı Kureyş izhâr-ı hırş-ı veġâ itdükleri taķdîrde ħadd-i müdâfa’âyı tecävüz itmeyecek mertebe kıtâle murahḥaş buyurdılar. Mervîdür ki ṭuruk⁴-ı ħamseden beş gürûh şîrân-ı pençe-güşâ mânende-i penc engüşṭ şemmâme-i ħâķ-i ‘ıṭrnâķ-ı Ümmü’l-Kurâ’yı dest-ĥuş-ı [A1 194b] ihâṭa [A2 225b] eyledükde ‘İkrime bin Ebî Cehl ve Şafvân bin Ümeyye ve Süheyl bin ‘Amr ve Benî Bekr ve Benî Ĥâriş’den bir gürûh-ı sebûķ-meşrebân-ı hevâ-perest ile Ĥındır⁵ nâm mevzi’de Hâlid bin el-Velîd’ün ser-i râhın sedd idüp dü hezâr âteş-i zebânedâr-ı pür-aşûbuñ bir miķdâr aḥşâb-ı ĥuşķ meşâbesinde müteķalkîlül’l-ķalb mütezelsilül’l-a’zâ serâsime-i nâ-dîdekâr mu’âveneti ile ġüyâ vüche-i ‘azîmetlerine ħâ’il olmaķ kaydına giriftâr olup kerem-sâz-ı hengâme-i peygâr olmaķ sevdâsına düşdiler. Ammâ ‘âķıbet pervâzġâh-ı şâh-bâza şaf-şiken⁶-i gürûh-ı ġüncişķden bed-ĥâl oldılar. [M 169a]

Naẓm:⁷

اگر شیر غزان شود خشمناک

ز بسیاری روبهانش چه باک

چو شاهین شود در هوا جلوه گر

چه غم گر بود از کبوتر حشر⁸

1 şaķrâ -M, A2

2 evâķirden: ezâķirden A1

3 ba’zı -M

4 ṭuruk: ṭaraf M

5 Ĥındır: Ĥabzer M

6 -şiken: -çeken M, A1

7 Naẓm: Beyt M, A1

Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül

8 Eğer kükreyen arslan öfkelenirse, tilkilerin çokluğundan nasıl korkulur. Şahin havada cilve yaparsa, güvercinlerden gruplar bile oluşsa bundan endişe edilecek ne var?

Hâlid rağıya'llâhü 'anh her çend ħudûd-ı¹ müdâfa'ayı tecâvüzden iħ-tirâz ideğördi. Cānib-i Kureyş'den müteveccih olan teṭâvül-i bâzû-yı tîr ü şimşîri hey'et-i mütevâzî'âne-i siper ile teskîne sa'y eyledi. Ammâ bu cānibün mu'āmele-i mülāyemet-nümünü muḥālifeynüñ teraḳḳî-i fesād ve tezāyüd-i 'inādlarından ğayrı şûreti müntec olmadı. Bi'l-âḥire Hâlid rağıya'llâhü 'anh siper-endâz-ı müdārâ olup âyîne-i siperde şûret-i şalâḥ² müşāhede itmemeleri ile nâ-çâr mir'ât-ı mücellâ-yı şimşîre ḥavāle itmek lâzım gelmeğin kām ü nâ-kām sefir-i nişāl-i ciger-sûz ve nîze-i dil-düz ib-lâġına der-kâr oldu. Cünbiş-i fûrûzîne-i terkeş ü ḳurâb küre-i ḥarâba [A2 226a] bir güne vesile-i iltihâb oldu ki keşîş-i ḳullâb-ı ḳitâl³ ile ḥadd⁴-i sâḥa-i maḍâribleri pîşġâḥ-ı bâb-ı ḥarem olan mevzi'-i Ḥurûziyye müntehî oldu. Seyyid-i 'âlem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ḫalî'a-i devlet ü iḳbâl ile şeniyye-i [B 259] gedāya i'tilâ buyurup eṭrâfa iṭâre-i şâh-bâz-ı nigâḥ buyurduklarında dîde-i intibâhlarına cünbiş-i bevâriḳ-i silâḥ [A1 195a] ve sâmi'a-i âġâhlarına âvâze-i hây ü hü-yı kifâḥ ta'allukı mücib-i tefahḫuş-ı aḥvâl olup ḳavl-i âherde İmâm-ı Ṭāberānî 'aleyhi'r-raḥme İbn 'Abbâs rağıya'llâhü 'anhümâdan rivāyet itdüğü üzre Ebû Süfyân ve ba'zı aşḫâb-ı merḥamet-nişā-nuñ "Yâ Resûla'llâh efsûs ki kendi hem-perverd-i sünbüle-i ḳarâbetüñ olan Kureyş'ün ḫırmen-i ḫayâtları âb-ı tîz-ḥîz-i şimşîr ile fûtâde-i âsyâb-ı fenâ oldılar.⁵" diyü tazallüm-i dâd-ḥ'āneleri muḥarrik-i şerāyîn-i merḥamet olmağın ḫuẓzâr-ı âşḫâbdan birini Hâlid rağıya'llâhü 'anh bu peyâm-ı taḫzîr ile irsâl buyurdılar. اذفع عنهم السيف ya'nî anlardan ref'-i tiġ-i intikām eyle. Ammâ fermân-resân-ı faḥr-i cihân Hâlid'e bu ta'bîr ile iblâġ-ı fermân eyledi ki يا خالد دع فيهم السيف⁷ ya'nî anlara ḥavāle-i tiġ-i intikām eyle. Hâlid'ün düm-i şimşîri fesân-ı fermân ile daḥı tîzter olmağın evvelden efzûn-ı hengāme-i perḫâşı bir güne germ eylediler ki te'sîr-i sâbıka⁸-i taḳdîr ile heftâd binâ-yı [M 169b] sengîn-esâs-ı şîrk laṭmât-ı seyl-âb-ı şamşâm-dan ḥarâb oldu. 'İkrime ve Şâfvân ve Süheyl, Hâlid'ün bâriḳa-i şârîḳa-i

1 ħudûd: ḥadd B

2 şalâḥ: fetḥ M

3 ḳitâl: ḳitât M

4 ḥadd: medd M

5 oldılar: ola B

6 Kılıcı kınına koy, onları öldürme.

7 Ey Hâlid kılıcı onlardan def et.

8 sâbıka: sâlîfe B

tîğına tâb getürmeyüp kimi mâr-şifat [A2 226b] sūrâh-ı ihtifâya hâzân ve kimi bâlâ-yı şevâhiķ¹-ı cibâle gürizân oldılar. Bütün-ı mütün bu rivâyet ile meşhûndur ki sulţân-ı serîr-i nübüvvet ‘aleyhi’t-taḥiyyet Hâlid’i âverde-i mevķıf-ı ḥiṭâb idüp ²يا خالد ألم أرسل إليك أن لا تقتل أحدا² ya’nî seni katlden men’ için irsâl-i haber itmedüm mi diyü irhâ-yı ‘inân-ı ‘itâb buyurdıklarında Hâlid bu vech üzre sâlik-i meslek-i cevâb oldı ki أرسلت بل أرسلت³ يا’nî muḥâṭ-ı kudretüm olanlar ile haber-i te’kîd-i kıtâl irsâl buyurduñuz. Yâ Resûla’llâh bu ‘abd-i kemîneden şudûr iden hareket-i küstâhî fermân-ı ‘âlî-şânıñuz muḫtażâsıdır. Yoḥsa bu kemîne-i kem-ḫadruñ [A1 195b] dâ’ire-i fermândan tecâvüz ne ḥaddidür diyü dâmen-i i’tizâra teşebbüs eyledükde ḥazret-i seyyidü’l-kevineyn şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem iblâğ-ı fermân iden aşḫâbı pîşgâh-ı ma’deletlerine da’vet buyurup istikşâ-yı künh-i ḥâl buyurdılar. ⁴ألا أمرك أن تأمر خالدًا أن لا يقتل⁴ ya’nî ben saña emr itmedüm mi bir kimesneyi katl itmemek için Hâlid’e emr eylesin? Enşârî cevâbında didi ki وأراد أن يأمرك أن تأمر خالدًا أن لا يقتل⁵ bu bürķa-ı mücmelü’n-naķş-ı tağyîr⁶ taḥtında⁷ müstetir olan düşîze-i ğarîbü’l-cemâl-i rivâyete ‘amme-i muḥaddişin ü müfessirîn bu vech ile cilve-i taḥķîķ buyurmuşlar ki enşârî-i haber-resân bu siyâķ üzre ḥall-i nüşḥa-i ḥâl [A2 227a] eyledi ki “Yâ Resûla’llâh bu çâker-i [B 260] kem-ḫadr Hâlid’e muḫâbil olup iblâğ-ı fermân-ı⁸ ادفع عنهم السيف⁸ için fekk-i uķde-i dehân itmek⁹ murâd eyledüğümde tâ ki¹⁰ bir heykel-i mehîbü’ş-şekl-i nûrânî ki ḫâmet-i âsmânsâyı sütün-ı ḥayme-i eflâk ve küdüm-ı kūh-girdârı veted-i bisâṭ-ı ḥâķ olmuş idi, elinde olan ḥarbe-i ser-tîzi sîneme vaz’ idüp tîz Hâlid’e¹¹ ادفع فيهم السيف¹¹ peyâmın iblâğ eyle. Yoḥsa seni nişâne-i ḥarbe-i ciger-düz iderüm diyü tenbîh-i ‘anîf itmegin bîm-i cân zarûrî vesîle-i taḥrîf-i fermân oldı.” didi. Ḥazret-i [M 170a] seyyidü’l-enâm

1 şevâhiķ: şâhiķa M

2 Seni katlden men için haber göndermedim mi?

3 Bilakis gücümün yettiğini öldürmem haberini gönderdin.

4 Ben sana, Hâlid’e kimseyi öldürmemesini söylemeni emretmedim mi?

5 Elbette, lakin siz bir şey murat ettiniz Allah Teâlâ da başka bir şey murad etti ve Allah’ın muradı gerçekleşti.

6 tağyîr: ta’bîr A1

7 taḥtında: içinde B

8 Kılıcı kınına koy, onları öldürme.

9 itmek -B

10 tâ ki: nâ-gâh A2

11 Kılıcı kınına koy, onları öldürme.

‘aleyhi etemmü’s-selâm buyurdılar ki “Şadaқа’llâhü ve şadaқа’r-resûluhü ‘amm-i muhteremüm seyyidü’s-şühedâ Hamza dest-endâz¹-ı Kureyş’den naḥl-i erḡuvân-ı çemenzâr-ı şehâdet olduğı gün güzeste-i zebân-ı ‘ahdüm olmuş idi ki zamân-ı ḥaşâd-ı fırsatda Kureyş’den yetmiş neferi direv-dih-i dâs-ı intikâm eyleyem. Ol zamân ²﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾ irsâl-i âyet-i mecîd ile beni ol dâ’iyeden teb’îd buyurmuş idi. Ammâ cenâb-ı ḥudâvend-i gayyûr celle ve ‘alâ³ lisân-ı Resûl’ine⁴ cārî olan ‘ahdüñ muḳtezâsın şimdi bu yüzden cılve-pezir-i [A1 196a] zuhûr eyledi.” E’imme-i dîn rahmetu’llâhi ‘aleyhim ecma’in rivâyet itmişlerdür ki çâlâkân-ı ‘arşa-i işrâkdan Cemmâs bin Kays daḥı ‘İkrime ve Şafvân’nuñ şadâ-yı istinfârına icâbet-i dâ’iyesi ile âlât-ı kıtâl ile âmâde olıcaḳ ḥatunı dâmen-gîr-i mûmâna‘at olmaḳ murâd eyledüğünde “Ey ḥatun benden dest-keş-i imtinâ⁵ [A2 227b] ol ki maḳşûdum Muḥammediyân’dan birini⁶ esîr-i ḥum-ı kemend ve senüñ ḥizmetüñe peyvend itmekdür.” diyüp ma’reke-i peygâra müsâra‘at itmiş idi. Şadmât-ı dilirân-ı İslâm’dan ḥürmen-i Kureyş târ ü mâr olıcaḳ⁷ Cemmâs’a şahın-ı ḥiyâtı me’men-i ḥayât görünmegin rûbâh-ı şîr-dîde gibi şitâb ile sūrâḥ-ı bâbına ḥazîde olup sedd-i bâb-ı ḥânesin fetḥ-i derîçe-i âmâl ‘add eyledi. Ḥatunı ḥande-i tâ’ne-ḥîz ile “Yâ kanı baña getürecegün ḥâdim-i dest-beste bu der-i ḳufl-beste midür?” diyü rişte-i istihzâya tâb viricek cevâbında laḥme-i nesic nazm itdüğü çend beytdür ki piçide-i mâküy-ı ḳalem ḳılındı.

1 -endâz: iza’ M

2 “Şüphesiz! Rabbin istediğini yapandır.” (Hûd, 11/107)

3 celle ve ‘alâ -M, B

4 Resûl’ine: risâlete M

5 birini -M

6 olıcaḳ: olduḳda A1

7 Cemmâs: Ḥamâse M

Nazm:¹

لو أنت ما شهدتنا بالخدمة
 إذ فر صفوان وفر عكرمة
 وأبو يزيد قائم كالمؤتمة
 واستقبلتنا بالسيوف المسلمة
 يقطع كل ساعد وجمجمة
 ضربا ولا تسمع إلا غممة
 لهم نهية خلفنا همهمة
 لم تنطقي ذا اليوم أدنى كلمة²

El-ḥāşıl ‘arşa-i hacûn ki edîm-i sürhden ḥayme-i firişte-ferrâş-ı nebevî
 ve cilve-i ra’yet-i ḥaḍrâ-şukka³-i Muştafavî ile gıbtagâh-ı lâlezâr-ı kıuds ol-
 duḡda

Beyt:

علم جاه ببطحا انداخت
 مكّه را سكّه دولت نو ساخت⁴

Şehen-şâh-ı nev-teshîr-i ‘illiyyîn-serîr şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem haz-
 retleri sāye-endâz-ı ‘izz⁵-i nüzûl oldılar. Ol maḥalde maḡbûṭ-ı zülâl-ı
 [M 170b] nesîm⁶ olan [A2 228a] âb-ı muşaffâ-yı pâk⁷ ile beden-i aḡdes ü
 aṭharlarına ilbâs-ı [B 261] pîrâhen-i ġusl itdükden sonra maḡzûn-ı cevâ-
 hir-i risâlet olan cism-i ma‘âlî-siriştlerin âlât-ı neberd ile muṭalsam⁸ buyu-
 rup du‘â-yı müstecâb-âsâ [A1 196b] yine bâlâ-yı maṭiyye-i arş-peymâ ya’nî
 Nâka-i Kaşvâ’ya teşâ‘ud buyurdılar. Zimâm-ı râḥilelerin Muḥammed bin
 Mesleme raḍıya’llâhü ‘anh girifte-i dest-i ḥaḡḡ-perest idüp Bilâl bin Ribâḥ
 ve ‘Osmân bin Ṭalḥa-i Ḥacmî raḍıya’llâhü ‘anhümâ dü cânibden rikâb-ı

1 Nazm: Şi‘r A2

Recez

2 “Eğer handemede bizi görseydin, Safvan ve İkrime kaçtığı zaman, Ebu Yezid de ayakta bekliyordu. Müslümanların kılıcı ile bizi karşılıyordu. Her kolu ve kafayı kesiyorlardı. Öyle bir vuruş ki, gürültü-
 den başka bir şey duyulmuyordu. Onların arkamızda bir nehiti vardı. Kınama konusunda en ufak bir
 kelime etmiyorlardı.” (İbn Hişâm, *Siretü İbn Hişâm*, C. 2, s. 309)

3 şukka: eşi“a A1

4 Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

Bulunduğu yerin bayrağını Batha’ya fırlattı. Mekke’yi de yeni devletin başkenti yaptı.

5 ‘izz -A2

6 nesîm: tesnîm A2

7 pâk -M, B

8 neberd ile muṭalsam: neberd-i muṭalsam M

kamer-sīmālarına dü¹ kevkeb-i pür²-ziyā gibi dest-sāy-ı ta‘zīm olmuşlar idi. Hāzret-i Şiddiḳ-i Ekber ve Üseyd bin Hıḍayr raḍıya’llāhü ‘anhümā ol metn-i metn-i nüṣṣa-i dīnūn yemīn ü yesārında şüret-nümā-yı ḥāşıye-i celāl olmuşlar idi.

Beyt: ای خوش آن سرزمین که منزل اوست
جلوه گاه گذار محمل⁴ اوست³

Ol kevkebe-i āsmān-āşüb ile müteveccih-i ḥarem-ḥāne-i Kird-gār⁵ olduklarında mele’-i a‘lā-yı ḳudsiyān bu zemzeme ile⁶ şūr-endāz-ı mecāmī’-i heft-āsmān oldılar ki

Beyt: در تمّای تو ای قبله ارباب نیاز
کعبه سرگشته تر از سنگ فلاخن شده است⁷

Hāzret-i faḥrū’l-enbiyā ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt ve etemmü’t-teḥāyā sūre-i mübāreke-i “innā feteḥnā”yı ḳırā’at-ı leyyine ile şu’le-i şem’a-i zebān iderek tā dāmen-i ‘arşa-i ḥacūndan giribān-ı bābü’s-selāma dek iki ṭarafına⁸ şaff-beste-i intizār-ı selām olan ebrār-ı melā’ik-şümārı maṭmaḥ-ı eşi’a-i selām iderek ve şufūf-ı müterettibe⁹-i [A2 228b] aşḥāb daḥı ḳafā-yı seyyidü’l-enāmdan “‘Aleyke ‘avnu’llāh ey ḥabīb-i Hıdā! Vāy nūr-ı çeşm-i enbiyā!” şadāsını āmiḥte-i tesbīḥ-i sükkān-ı semavāt-ı ‘alā iderek kevkebe-i peyğamberāne ile āgūş-ı iḳbāl-i bābü’s-selāma dāḥil olup şāh-bāz-ı naẓarlar-ı āşiyāne-i bülend-āstāne-i raḥmet ya’nī beyt-i ‘anberīn-kisve-i vālā-men-zilete müte‘allik olduğda medd¹⁰-i ḳāmet-i tekbīr buyurdılar. ‘Āmme-i müslimīn daḥı bi’l-ittifāḳ bir gūne tevşīḥ-i zemzeme-i tekbīr eylediler ki¹¹

1 dü: deh M

2 pür: neyyir A2

3 **Fe‘ilātün Mef‘ilün Fe‘ilün**

Ey kuru (duygusuz) kişi! Onun menzili olan memleket, onun mahmilinin geçtiği yer ne hoştur!

4 maḥmil: maḥall A2, B

5 ḥarem-ḥāne-i Kird-gār: şeref-ḥāne-i kerem-kār A2

6 zemzeme ile: zemzeme-i M

7 **Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün**

Ey niyaz ehlinin kıblesi! Seni arzulamaktan Kabe’nin başı sapan taşından daha fazla dönmüştür (Sâ’ib-i Tebrizî, *Divan-ı Eş‘âr*, Gazeller, Gazel 1522/5)

8 ṭarafına: ṭarafeyne A1, A2, B

9 müterettibe: müzeyyene M, mertebe B

10 medd: ḳad A2

11 ‘Āmme-i müslimīn....tekbīr eylediler ki -A2

gülgüle-i gül-bāng-ı aşvāt ṭabaḳāt-ı heft-gāne-i semāvātı lerzenāk eyledi. İttifāk-ı e'imme-i siyer rıdvānu'llāhi 'aleyhim üzre bî-püşiş-i ihrām rāki-ben taḳdīm-i ṭavāf-ı Beytü'l-Harām [A1 197a] ve küşe-i miḥcen-i müteyemmenleriyle süveydā-yı ḳalb-i 'ālem güşvāre-i bānū-yı ḥarem ya'nî [M 171a] Ḥacer-i Esved-i mükerreme edā-yı lâzime-i istilām buyurduḳ-dan sonra āyet-i rahmet-āsā sāḥa-i ḥarem-i Rabbānî'ye nāzil oldılar.

Beyt:¹ Ḳudümüñla yine oldı füzün² ey server-i 'ālem
Ziyā-yı dide-i Ka'be şafā-yı sîne-i zemzem

*Siyer*³-i *İbn Hişām*'da İbn 'Abbās'dan raḍıya'llāhü 'anhümā mervîdür ki ḥazret-i faḥrül-mürselîn işāret-i rūḥü'l-emîn ile ḥavālî-i ḥaremullāhı merāyā-yı ḳulüb-ı şāfiyeye irāş-ı jeng-i küdürāt eyleyen vesāvis-i şeyṭānî şeklinde ālûde-i rüsûm-ı bed-nümā-yı şirk eyleyen kâlbüd-i tehî-mağz-ı aşnām-ı bed-endām izālesine ihtimām buyurdılar. Cehele-i şüret-perest-i Ḳureyş şahn-ı ḥarem-i muḥteremde mevāzi'-ı 'adideye a'dād-ı eyyāma [B 262] mürā'āt-ı muvāfaḳat ḳaşdı ile üç yüz altmış 'aded'⁴ ḥacer ü şecerden [A2 229a] tirāşide⁵ aşnām-ı kerihü'l-ecsām naşb idüp aḳdām-ı āheninlerine şukbe-i şahre-i metîn üzre raşāş ü üsrüb ü nuḥās ile istiḥkām virmişler idi. Ḥazret-i faḥrül-enām 'aleyhi's-şalātü ve's-selām ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾⁶ āyetin naḳş-ı kitābe-i zebān iderek yed-i mübāreklerinde olan nīm-çûbe ile sînesine işāret buyurduḳları ḳafāsı üzre ve ḳafāsına işāret buyurduḳları sînesi üzre ḥöd-be-ḥöd ḥāk-i hevāna ḡaltān olurdu.

Beyt: بستر د ز اشكال اباطيل ورق را
پرداخت ز اصنام حرمخانه حق را⁷

1 Mef'ülün Mef'ülün Mef'ülün Mef'ülün

2 yine oldı füzün: füzün oldılar B

3 *Siyer: Siret* M, A2

4 'aded: nefer M

5 tirāşide: müterāşide A2

6 "De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkumdur." (İsrâ, 17/81)

7 Mef'ülü Mef'ülü Mef'ülü Fe'ülün

Boş şeylerden kağıdı temizle. Allah'ın evini putlardan ayır.

Mervîdür ki ol cemâd-ı bî-imdâddan mazanne-i şeref¹ ve tevaḳḳu‘-ı şevâb ü ‘ikâb idenlerüñ şûr-âbe-i i‘tikâdların taḡyîr içün küşe-i kemân-ı mu‘teberleri ile ḥalḳa-i dîdelerin ḥalîde iderler idi. Esâf ü Nâb ile nâm iki şanem-i girân-sâye-i bed-heykel ki şüḳalâ-yı şâmit-i nâ-mündeḡi‘ gibi biri Şafâ ve biri [A1 197b] Merve’ye lenger-endâz-ı istiḳrâr olmuşlar idi, anları daḡı tū‘me-i teberzîn-i taḡḳîr eylediler. Ancak ḳârûre-i mücellâdan sâḡte Hübel²-i a‘lâ nâm şanem-i a‘zam³-ı Huzâ‘a ki bâb-ı beyt⁴-i ‘ulyâda kâbûs-mişâl pâ-beste-i temekkûn⁵ idi, anuñ kesr ü izâlesine bâzû-yı insânî nâ-resâ olmaḡın

Beyt:

نخل رياض كرم سبزه باغ ارم
برج مه هل اتی درج در لافتی⁶

[A2 229b] ya‘nî Cenâb-ı ‘Aliyyu’l-Mürtaẓâ kerrema’llâhü vechehü pîş-gâh-ı nebevîde ḡum-dâde-i ḳâmet-i niyâz oldu ki ḡatîb-i ma‘bed-i ‘illiyyîn şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem ḡazretleri minber-düş-ı rızâlarına şu‘ud ve ol şûret-i ḡalaṡ-endâz-ı bî-me‘âlî⁷ şaḡîfe-i şebâtdan⁸ nâ-bûd eyleyeler. Ḥazret-i şadr⁹-nişîn-i vâlâ¹⁰-temkîn-i nübüvvet ‘aleyhi eḡḡalü’t-taḡiyyet “Yâ Alî bâr-ı girân-ı emânet-i kübrâ ve risâlet-i ‘uzmâ taḡammüline düş-ı velâyetünde yârâ-yı iḡtidâr yokdur. Sen benüm maş‘ad-ı kitfûme irtikâ eyle.” diyüp bâlâ-yı ṡubâ-endâz-ı melâ’ik-güdâzlarına kisve-püş-ı inḡinâ oldılar.

Beyt:

متاع دوش کرامت رضيع شیر هدا
سبوی سر¹² حقیقت علی ولی الله¹¹

1 şeref: taşarruf A1

2 Hübel: Heykel M

3 a‘zam: kiber M

4 beyt: bâlâ A2, B

5 temekkûn: temkîn B

6 **Müfte’ilün Fâ’ilün Müfte’ilün Fâ’ilün**

Cömertlik bahçesinin fidanı, Cennet bağının sebzesi, “*Hel etâ*” ayının burcu “*lâ fetâ*” (ondan başka genç yoktur) incisinin mücevher kutusu.

Son mısra, Dürc-i dürc-i lâ fetâ burc-ı meh-i lev küşif M, Burc-ı meh-i lev küşif dürc-i dürc-i lâ fetâ A2.

7 me‘âlî: peymânî A2

8 şebâtdan: işbâtdan B

9 şadr: vâlâ A1

10 vâlâ: küh A1

11 **Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün**

Asalet omzunun metai, hıdayet sütünün emicisi, hakikat sırrının testisi, Allah’ın velisi Ali’dir.

12 sırr: tîr B

Cenâbları imtişâlü'l-emrû'l-âli gencîne-i mühr-zede-i nübüvvet 'aleyhi efḍalüt-tahiyye ḥazretlerinün dūş-ı gül-pūş-ı rahmet-cūşları üzre vaz'-ı ka-dem-i sa'âdet tev'em eyledükde tamâmı mu'teberât-ı mü'ellefâtta meşṭūr olduğu üzre bâşıra-i zâhir-bîn-i efḍal-i Ḥayderî'den estâr-ı kanâṭîr-i eyâ-dîn-i ğayb¹ ber-endâhte oldı². Ser-ḥayl-i enbiyâ 'aleyhi efḍalüt-tehâyâ ḥazretleri pürsân oldı ki كَأَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ وَجْهَهُ أَرَانِي كَأَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ الْحَجَبُ قَدْ ارْتَفَعَتْ وَإِنِّي لَوْ شِئْتُ لَنَلْتُ أَفْقَ السَّمَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ekşer-i mü'ellefât-ı siyerde [B 263] bu vech ile ta'alluḡ-kerde-i çeşm-i idrâḡdur ki ḥazret-i faḥrür-rusül 'aleyhi's-selâm ya'nî⁴ "Yâ Alî kendini ne ḥâletde [A1 198a] görürsin?" diyü pürsende⁵-i ḥâl olduḡda "Yâ Resûla'llâh⁶ gūyâ ki ser-i devlet-perverüm [A2 230a] hem-rütbe-i ḡandîl-i sâḡ-ı arş olup mertebe⁷-i iṭâle-i dest-i raḡbet⁸ eylesem bî-külfe-i zaḡmet âmâde-i destḡâh-ı ḡuṣûl görinür." didi. Cenâb-ı ḡayrû'l-enâm 'aleyhi's-selâm buyurdılar ki "Yâ Alî zihî sa'âdet saña ki kâr-ı ḡaḡ işlersin ve zihî sa'âdet baña ki bâr-ı ḡaḡ çekerüm."

Ḳıṭ'a:⁹

İder fikri 'aşıḡları bî-ḡarâr

Ḥoşâ 'izz ü câh ü ḡoşâ kâr ü bâr

Zihî câh-ı devlet zihî 'izz ü fer

Bu ma'nâya ṭâḡat götürmez beşer

1 ğayb: 'ayb A2

2 oldı: olup M

3 Yâ Alî! Kendini nasıl görüyorsun? Ali dedi ki, kendimi öyle görüyorum ki, sanki perdeler kalkmış. Eğer ben isteseydim semalara çıkardım. Resûlullah dedi ki, müjdeler sana olsun ki, sen hakla amel ediyorsun. Müjdeler bana olsun ben de hakla amel ediyorum.

4 *ṭubâ leke ta'melü...* 'aleyhi's-selâm ya'nî -M, A2

5 pürsende: pürsân B

6 yâ Resûla'llâh -M

7 mertebe: her neye A1

8 raḡbet: ġıybet M

9 Ḳıṭ'a: Beyt A1, A2, B

Nazm:

مسیح ار برآمد بچرخ بلند
 علی شد ز کتف نبی بهره مند
 بجایی رسانید از قدر پای
 که از دست قدرت سرشتش خدای¹

Raḡam-zede-i rüvâr²-ı şaḥîhatü'l-âsânîdür ki bâlâ-dest-i ma'ârik-i heycâ [M 172a] Cenâb-ı 'Aliyyu'l-Mürtaẓâ kerrema'llâhü vechehü işâret-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ile bâm-ı Beytü'l-Ḥarâm'a pâ-güzâr-ı istiḥkâm olan Hübel-i A'lâ nâm şanemi rânde-i 'ibâdet-kede-i ḡudsiyân olan beyt-i 'atîk³den İblîs-âsâ⁴ ser-pençe-i taḥḳîr⁵ ü tenkîl ile nigûnsâr-ı ḥâk-i hevân itdükden şoñra rüy-i zemîne nüzûl-ı tederîci beden-i muḳaddes-i sulṭânü'l-ebrâra bâ'is-i imtidâd-ı âzâr olmak vehminden te'eddüben ḥizâ⁶-ı mîz-âbdan sâḥa-i zemîne pertâb eylediler. Pergâr-ı ḳademleri cā-kerde-i şafḥa-i ḥâk olduḳda şîşe-i la'lîn-dehânlarından nîm-ḡonce-i tebessüme ḡüşâyîş virdiler. Cenâb-ı sulṭânü'l-mürselîn⁶ şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem sebab-i tebessümden istinṭâḳ buyurduḳlarında 'Aliyyu'l-Mürtaẓâ baş-ı pâsuḥ-ı şekkerîn⁷ eylediler ki “Yâ Resûla'llâh böyle maḳâm-ı refî'den [A2 230b] pertâb itmiş iken yine pâyüm ḥalîde-i rencîş-i âzâr olmaduḡına tebessüm eyledüm.” Faḥrû'l-enâm 'aleyhi's-selâm buyurdılar ki “Yâ Alî saña elem ü âzâr ne vech ile fûrce-yâb-ı medḥal-i işâbet olmak ihtimâli var ki seni ref eyleyen seyyidü'l-mürselîn ve inzâl eyleyen Cibrîl-i Emîn ola.” Füşeḥâ-yı [A1 198b] siḥr-âferîn-i vaḳtten birisi münâsib-i maḳâm bu cevâhir-i âbdârı pîrâye-i silk⁸-i nîẓâm itmegin teberrüken vişâḥü's-şâdr-ı eşer kılındı.

1 Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl

Eğer Mesih göklere yükseldiyse, Ali peygamberin omuzlarından hissedar oldu. Ayağının kıymetinden öyle bir yere ulaştı ki, onun huyu Allah'ın kudret elindendir.

2 rüvât: rivâyet M

3 Beyt-i 'Atik -M, A1

4 -âsâ: gibi M

5 taḥḳîr -A1

6 sulṭânü'l-mürselîn: seyyidü'r-rusûl A1

7 şekkerîn: sükkarîn M

8 silk-i nîẓâm: silkü'n-nîẓâm A1, meslek-i nîẓâm A2

‘Arabiyye:¹

قيل لي قل في علي مدحاً
 ذكره يحمد ناراً موصدة
 قلت لا أقدم في مدح امرئ
 ضلّ ذو اللب إلى أن عبده
 والنبي المصطفى قال لنا
 ليلة المعراج لما صعد
 وضع الله بظهري يده
 فأحس القلب أن قد برده
 وعليّ واضع أقدامه
 في محل وضع الله يده²

Mervîdür ki Hübel nâm timşâl-i bî-me’âl düzd-i rû-siyeh gibi üftân ve hâk-i hevâna ğalţân olıcağ Hâzret-i Zübeyr rağıya’llâhü ‘anh Ebü Süf-yân’a “Yâ Ebâ Süfyân rûz-ı Uḥud’da vücûd-ı bî-sûdın zebân-güzâr-ı faḥr-i mübâhât³ itdügün Hübel-i esfeli ne ḥakâret ile leked-hûrde-i dest-endâz-ı każâ [B 264] ve müteferriķü’l-a’zâ olduğın temâşâgeh-i çeşm-i ‘ibret-bîn ider misin diyü maţ’an-ı nükte-i ciger-düz itmege der-kâr oldu. Ebü Süf-yân cevâbında didi ki “Yâ Zübeyr min ba’d terk-i [M 172b] tevbiḥ eyle ki eger İlâh-ı Muḥammed’den Ėayrı İlâh-ı âḥer olaydı bu zühûratuñ ‘aksi cilveger-i mir’ât-ı ḥuşûl olurdu didi. [A2 231a] Mervîdür ki ḥâzret-i faḥ-rü’l-enâm ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ‘Oşmân ebî Ṭalḥa-i Ḥacmî rağıya’llâ-hü ‘anhümâ miftâḥ-ı beytü’l-atîķi âverde-i pîşgâh-ı ‘izzetleri itmek için işâret buyurdılar. Ol kilid-i gencîne-güşâ-yı raḥmet ki ârzü-yı devlet-misâ-sı ile dest-i Rıdvân giriftâr-ı lerze-i reşkdür. ‘Oşmân -ı Ḥacmî rağıya’llâ-hü ‘anh müteveccih-i devlet-serây-ı İslâm olduğdan soñra mâderi⁴ Selâfe binti Sa’d’e bâzû-bend-i sâ’id-i taşarruf olmış idi. Ferzend-i sûtûde-gev-

1 ‘Arabiyye: Naẓm M, A2

Hafif

2 “Bana denildi ki, Ali’yi medh et. O medh ki, şiddetle yanan ateşi söndürür. Dedim akıl sahiplerinin bile dalalete düşüp mabud edindikleri kimseyi ben medh edemem. Allah Resûl’ü bizlere dedi ki, Miraç gecesinde Allah onu göğ’e kaldırdığı zaman Allah sırtıma kudret elini koydu. Kalbim sırtımdaki o soğukluğu hissetti. Ali de ayaklarını Allah’ın kudret elini bıraktığı yere bıraktı” (Hüseyn bin Muham-med ed-Diyarbakrî, *Târiḥü’l-Hamîs fî Ahvâli Enfusi’n-Nefsî*, C. 2, s. 87)

3 faḥr-i mübâhât: faḥr ü mübâhât A1

4 mâderi: yâveri A2

heri ‘Osmân fermân-ı peygamberî üzre¹ miftâhı² mâderinden hıvâstekâr olduğda teslimde³ estâr-ı imtinâ‘a tevârî idicek hâzret-i seyyidü’l-mürselîn şallâ’llâhü ‘aleyhi ve sellem te’kîden li’l-emr Hâzret-i Şiddîk-i Ekber ve Fârûk-ı A‘zam rağıya’llâhü ‘anhümâ cenâbların irsâl eylediler. Âhîr Selâfe tesliminde bâliğ-i derece-i ıztırâr olıcağ kâm-nâ-kâm yine ferzend-i necî-bi ‘Osmân’a teslim eyledi. [A1 199a] Meclis-i muḳaddese işâl idüp cenâb-ı seyyidü’l-enâm cânib-i ‘Osmân’a dest-efrâz-ı meṭâlibe olup⁴ ‘Osmân daḥı⁵ teslimde tebedür eşnâsında Cenâb-ı ‘Abbâs rağıya’llâhü ‘anh⁶ hâzret-i ḥayrî⁷ n-nâsa taḳarrüb idüp “Yâ Resûla’llâh sîḳâye-i zemzem müsellemin-i dest⁸-i taṣarruf-ı Benî Hâşim olduğu gibi ḥicâbet-i Beytül-Harâm’ı daḥı bu dâ‘i-i kemterîne kınâ‘-ı beşere-i iftiḥâr buyurulmağ niyâz iderüm.” didi. Maḳâl-ı ‘Abbâs ‘Osmân’uñ ḳârûre-i şimâḥını daḳḳ idicek tereddüd ile teslim-i miftâḥdan dest-i muṭâva‘atın keşide eyledi. Seyyidü’l-enbiyâ ‘aleyhi ekmelü’t-teḥâyâ⁹ tekrâr dest-efrâz-ı meṭâlibe¹⁰ olup ‘Osmân daḥı tekrâr teslim şadedinde iken yine Cenâb-ı ‘Abbâs’uñ pây¹¹-i mirḳât-ı recâyı müşennâ [A2 231b] itmesi yine ‘Osmân’uñ medd-i mevce-i dest-i tesliminde şûret-i cezr¹² zuhûrına bâdî olıcağ âyîne-i cebîn-i nebevî şikenzâr-ı rencîş-i tağayyür olup buyurdılar ki “Yâ ‘Osmân eger Allâh ve Resûl’üne imân getürdüñ ise teslim-i miftâḥda sâlik-i girîve-i tevaḳḳuf olma.” Bu mertebeden soñra ‘Osmân ¹³خذ بالأمانة يا رسول الله diyüp dest-i mu‘cize-perdâzlarına teslim eyledi. Hâzret-i emînü’n-nübüvveti’l-kübrâ ‘aleyhi efḍalü’t-teḥâyâ bâb-ı âsmân-misâs-ı raḥmet-esâsına zebân-ı miftâḥ ile tilâvet-i âyet-i feth buyurduğda Cenâb-ı Fârûk-ı A‘zam ile ‘Osmân bin Ebî Ṭalḥa rağıya’llâhü ‘anhümâyı muḳaddem bîṭâne-i ḥâne¹⁴-i Yezdânî’ye

1 üzre: ile B

2 miftâhı -M

3 teslimde: tesellübe A2, B

4 olup: idüp B

5 daḥı -M

6 rağıya’llâhü ‘anh -M

7 ḥayr: seyyid M

8 dest -M, B

9 ‘aleyhi ekmelü’t-teḥâyâ -M

10 meṭâlibe: maṭlab M

11 pây: mâye M

12 cezr: cüz’ A2

13 Ey Allah’ın Resûl’ü! Emaneti tut.

14 ḥâne -B

murahhâş-ı duhûl buyurup hâtır-ı mü'minîne mütemeşşil olan evsâh-ı suver-i mâ-sivâ-mişâl şahâ'if-i dîvâr-ı beyt-i Rabbânî'ye mersûm olan şuver-i reng-â-reng ve temâşil-i gûn-â-gûnı bi'l-cümle sûtürde¹-i mehakk-i ihtimâm eylediler. Ba'd-ez-în mihmân-ı muhteremterîn²-i hâne-vâde-i âferîniş şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem kalb-i mevcûdât ve kıble-i kâ'inât ya'nî halvet-kede-i hâşşü'l-hâş-ı [B 265] 'âlem beyt-i mükerrrem derûnına nûr-ı şâriķ-ı hüda gibi feyz-endûz-ı teşrîf olup dü rek'at şalât-ı tahîyyet-i tahrîme-bend-i niyyet oldılar. [A1 199b] Bir müddet daħı ol vaħdet-hâne-i şâf ittişâf³-ı haķıķatda müteveccih-i mihrâb-ı 'ibâdet olup kilid-i hîzâne-i beyt-i Rabbânî yed-i mü'eyyedlerinde cilveger-i âfitâb-âsâ maşrıķ-ı bâb-ı sa'âdetden sâtı' oldılar. Ol eşnâda beyt-i siyeh-ķabâ-yı zemzem-rîz zebân-ı hâl-i mîz-âb ile bu beyti müterennim oldı ki

Beyt:

دلم خزانة اسرار بود و دست قضا
درم بیست و کلیدم بدلستانی داد⁴

[A2 232a] Mervîdür ki hâzret-i seyyidü'l-mürselîn 'idâdeteyn-i bâb-ı mu'allâyı girifte-i yed-i mü'eyyed buyurduķlarında Cenâb-ı 'Aliyyu'l-Mür-tazâ kerrema'llâhü vecchê "Yâ Resûla'llâh tefvîz-i hicâbet-i beyt ile ehl-i beyt medâric-i i'tibâra i'lâ⁵ buyurulsa münâsib degûl midür?" diyü mizmâr-ı 'arza sevķ-i bâre-i maķâl idüp 'Oşmân bin Ebî Talha daħı cânib-i miftâħa itâre-i nigâh-ı hasret itmek hâletlerinde idi ki nâ-gâh berîd-i reh-kirâ⁶-yı'illiyîn ya'nî miftâh-ı ebvâb-ı vahy-i Rabbü'l-'âlemîn⁷ Hâzret-i Cibrîl-i Emîn dîvân-hâne-i ezeliyyü⁸t-tevķî-i ħudâvendiden berât-ı ebediyyü'n-naķş-ı⁹ اٰهْلَهَا ile Benî Talha tâbe-ķiyâmet hâcib-i perde-serây-ı Rabbânî ta'yîn olunmaķ ta'alluķ-kerde-i irâde-i [M 173b] Şamedânî olduĝın iş'âr itmegin hâzret-i fermân-revâ-yı

1 sûtürde: süpürde B

2 muhteremterîn: muhteremeyn A2, B

3 ittişâf: inşâf M

4 **Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

Gönlüm sırlar hazinesi idi, kaza eli kapımı kilitledi ve anahtarımı bir gönül alana verdi. (Hâfız-ı Şirâzî, *Divan*, Gazeller, Gazel 113/2)

5 i'lâ: i'tilâ A2

6 -kirâ: -gezâ A2

7 miftâh-ı ebvâb-ı vahy-i Rabbü'l-'âlemîn -M, B

8 ezeliyyü: evveli A2

9 "Allah size emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder." (Nisâ, 4/58)

ins ü cān şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem tebessüm-künān “خذوها يا بني طلحة خالدة تالدة لا ينزعها منكم إلا ظالم. يا عثمان إن الله استأمنكم على بيته فكلوا مما يَصِلُ إِلَيْكُمْ مِنْ هَذَا الْبَيْتِ بِالْمَعْرُوفِ¹ maḳāl-ı hıkmət-me'alī ile dest²-i emā-netkār-ı 'Oşmānī'ye tefvīz buyurdılar.

Mervidür ki 'Oşmān bin Ebī Ṭalḥa hızmət-i 'aliyye-i faḥrū'l-enāmdan ihtiyār-ı müfāraḳat itmemegin ol miftāḥ-ı mişbāḥ-fürūḡı birāderi Şey-be raḍıya'llāhü 'anhuñ dest-i isti'dādına teslīm itmegın ile'l-ān ümenā-yı İlahī olan Benī Şeybe bin Ebī Ṭalḥa'nuñ dest-i iftiḥārlarına sāye-güsterdür. [A1 200a] ﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ﴾³ Vāḳı'ā düvel-i sālīfeden ḳaṭ'-ı naẓar zuhūr-ı nūr-ı İslām'dan berü memālik-i İslāmiyye'de 'Arab ve 'Acem ve Hind ve Rüm ve Tatar ve Özbek⁴ ve Deylem⁵ vesā'ır zāmāyim-i memālik-i İslāmiyye'de⁶ fermān-rev⁷ olan mülük-i şūrī [A2 232b] ve selāṭin⁸-i mecāzī silsileleri ḥinen-fe-ḥinen bürīde-i mīḳrāz-ı inḳırāz olup ne ensāb ü a'ḳāblarından ve ne tefvīz-kerde-i berāt-ı bī-şebātı olan menāşıb ü a'mālden āşār bedīdār degüldür.⁹ Ammā berāt-ı Rabbū'l-'ālemīn ve işāret-i seyyidül'mürselin ile hızmət-i ḥicābet-i beyt-i İlahī'ye müte'ayyin¹⁰ olan Benī Ṭalḥa ile'l-ān taḡay-yür ü tebeddülden me'mün ve inḳırāz ü intikāldan māşūn olmaları vāḳı'ā aşḥāb-ı ḥayret ü başirete ḥişşe-gır-i i'tibār olacaḳ maḥaldur.

Ṭabaḳāt-ı Ibn Şa'd'de nigāşte-i yerā'a-i yakīndür¹¹ ki 'Oşmān bin Ebī Ṭalḥa raḍıya'llāhü 'anh fetḥ-i bāb-ı rivāyet ider ki bād-ı müşg-bīz¹²-i bī'şet henüz tefriḳ-i şehāb-ı şaḳilü'l-cürm-i [B 266] cāhiliyyet itmezden muḳaddem yevmeyn-i işneyn ü ḥamīsde züvvār-ı Ḳureyş için ḳufl-ı sīmīn kilīd-i Yezdānī mānende-i derīçe-i şubḥ-ı şānī meftūḥ ḳılınmaḳ mu'tād idi.

1 Ey Benī Ṭalḥa! Kabe'nin anahtarını ebedi olarak alınız. Sizden ancak zalim olan alır. Ey Osman! Allah sizi kendi evine emin kıldı. Bu evden size gelen yiyecekleri iyilikle yiyiniz. (et-Taberānī, *el-Mu'ce-mü'l-Kebīr*, C. 11, s. 120)

2 dest -B

3 “Ey basiret sahipleri ibret alın.” (Haşır, 59/2)

4 Özbek: Evreng B

5 Deylem -A1, A2, B

6 'Arab ve 'Acem....āmiyye'de -A2, B

7 -rev: -ber A1

8 selāṭin: esāṭin M

9 bedīdār degüldür: bedīdārdur B

10 müte'ayyin: mu'ayyen A1

11 yakīndür: ta'ayyün A1

12 müşg-bīz: şebgır A2

Şehryār-ı hıttā-ı risālet ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyet ḥazretlerinüñ küşe-i şukḳa¹-i da‘vetlerin hilāl-i nev-fürûğ-āsā evā’il-i tulû‘ı ve ḥāksārān-ı Kureyş’ün daḥı işāre-i [M 174a] ğubār-ı inkār ile setr-i envār-ı nübüvvete ğuşşileri eşnāsında idi ki bir ğün yine ber-ṭarīḳ-i i‘tiyād bāb-ı sa‘ādeti ğüşād vir-miş idüm. Nā-gāḥ ḥazret-i faḥrū’l-enbiyā miyāne-i nāsda dāḥil-i ḥalvet-ḥā-ne-i feyz-ābād-ı ‘ināyet olmağa müteveccih oldılar. Ben teḳāzā-yı kīne-i cāhiliyyet ile şüret-nümā-yı ğılzet ve pā-füşürde-i mevḳıf-ı mümāna‘at oldum. Cenāb-ı mekārīm-siriştleri sālīk-i meslek-i ḥilm olup ebrīšem-i mülā-yim-tār-ı [A2 233a] ğüftarı bu vech üzre pīḳide-i çarḥa-i zebān [A1 200b] buyurdılar ki ² يا عثمان لعله سترى هذا المفتاح يوما بيدي أضعه حيث شئت bu kelāmdan çeşme-i zāmīrüm ser-cüş-ı ta‘accüb olup meger ol zamān silsile-i saḥt-girih-i Kureyş münḥall-ı nāḥun-ı zıll ü zevāl olalar didüm. Cevābında ³ لا بل عمرت وعزت diyüp dāḥil-i künc-i genc-ḥāne-i melekūt oldılar. Lākin kelām-ı mu‘ciz-nizām-ı Muḥammedī mānende-i nişāl-i ciger-düz benüm hedef-i zāmīrümde cāy-gır olmış idi. Tā ki rüz-ı fetḥde ḥıdīv⁴-i hıttā-ı ke-rem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri ⁵ خذوها بني طلحة makālī ile baña teslīm-i miftāḥ buyurup ḥuzūr-ı sa‘ādetlerinden taḳlīb-i rüy-i mu‘āvedet⁶ eyledüğümde tekrār yine medd-i rişte-i da‘vet buyurup buyurdılar ki “Yā ‘Osmān ḳable’l-hicret ṭāḳçe-i sāmi‘aña āvīḥte eyledüğüm ḳandīl-i maḳāl ‘acabā henüz zücāce-i ḥāfızānda fūrüzān mıdır, yoḥsa geşte-i tünd-bād-ı nisyān oldı mı?” Ben daḥı der-sā‘at cerīde⁷-i evḳāt-ı ğüzeşteme i‘āde-i naẓ-ra-i tefāḳḳud itdüğümde⁸ nā-gāḥ ⁹ سترى هذا المفتاح يوما بيدي أضعه حيث شئت gevher-pāresi küşe-i ḥazīne-i ḥāfızamda çeşm-i şu‘ūruma ta‘alluḳ¹⁰ idicek bī-iḥtiyār ¹¹ أشهد أنك رسول الله diyüp mübārek¹² ḳadem-i arşsālarına rüy-māl eyledüm.

1 şukḳa: eşī‘a A1

2 “Ey Osman! Umulur ki, bir ğün bu anahtar benim elime geçtiğinde ben istediğim yere bırakacağım.” (Ali bin Sultan, *Mirkatü’l-Mefātih*, C. 2, s. 585)

3 Umulur ki, o imar edilir ve izzetli hale gelir.

4 ḥıdīv: şehriyār B

5 Ey Talha! Bu emaneti alınız. (et-Taberānī, *el-Mu‘cemü’l-Kebir*, C. 11, s. 120)

6 mu‘āvedet -M, B

7 cerīde -M

8 itdüğümde: eyledüğümde A1

9 “Umulur ki, bir ğün bu anahtar benim ellerime geçtiğinde ben istediğim yere bırakacağım.” (Ali bin Sultan, *Mirkatü’l-Mefātih*, C. 2, s. 585)

10 çeşm-i şu‘ūruma ta‘alluḳ: şu‘ūr A1

11 “Şehadet ederim ki, sen Allah’ın Resül’üsün.”

12 mübārek -M, B

Mu'teberât-ı mü'ellefâtda kalem-zede-i tedkîkdür ki e'imme-i dîn rahîmehumu'llâhi ecma'în feth-i girîbân-ı ma'mûre-i Ümmü'l-Kurâ maddesinde mesâlik-i ihtilâfa sâlik olup [M 174b] ba'zıları şulhen ve ba'zı âher 'anveten meftûh olmak cânibine zâhib olmuşlardır. Menşe-i ihtilâf [A2 233b] bu reh-güzerdendür ki muķâtele-i Hândemiye istimsâk idenler 'anveten feth cânibin tercîh itdiler¹ ve ba'zılar dahı ķable'd-duhûl² ile tahķîķ şulhı tarafın taşhîh buyurmuşlardır. Eşnâ-yı tesvîdde bir düşîze-i ğarîbü'l-ĥasen-i ĥayâl-şikâf-ı revzene-i zâmîr⁴-i müsevvid-i kesîr [A1 201a] ya'nî Nâbî-yi ĥaķîrden bu ğüne ķehre-nümâ olmaĝın küstâĥâne zîr-i izâr-ı ta'bîrden âverde-i şebistân-ı suķûr kılınmaĝa cesâret olunmuşdur ki 'âdetâ fütûĥât-ı İslâmiyye yâ şulhen yâ 'anveten vâķı' olagelüp miyânda [B 267] resm-i tezâd olmaĝla lâ-büdd iki ĥâletden birisi üzre şûret-yâb olmak emr-i zarûridür ve eĥadühümânu' tahķîķ⁵-i âĥeri münâfidür. Ammâ belde-i mübâreke-i Mekke⁶ ki ĥarem-i Rabbü'l-'âlemîn ve eşref-i bilâd-ı rûy-i zemîn olmaĝla fethi dahı ekber-i fütûĥât ve a'zam-ı vâķı'ât olduĝı cây-ı kelâm⁷ degüldür. Vâhim-i umûr-ı bi'şetden olduĝı dahı bî-iştibâhdur. Be-taĥşîş ki fâtihi dahı seyyidü'l-aşfiyâ ve senedü'l-enbiyâ Ĥazret-i Muĥammedü'l-Muştafâ⁸ şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem olmaĝla şeref-i feth ve şeref-i fâtiĥ ve şeref-i meftûh ictimâ'ı iķtizâ-yı şûret-i imtiyâz itmegin bu feth-i celîl fütûĥât-ı uhûrâda mutaşavver olmayan şûreteyn-i muĥâlefeteyni⁹ iştimâl ile a'lâ-yı derecât-ı imtiyâzda cilveĝer kılınmak¹⁰ şîve-i ĥafîyye-i takdîrden müsteb'id degüldür.

TEMMEET

1 itdiler -M

2 "Kim ki Ebû Süfyan'ın evine gîrse o ğüvendedir." (Müslim, *Sabîh*, C. 3, s. 1405)

3 şerîf -M, B

4 bir düşîze-i....revzene-i zâmîr -A2

5 tahķîķ-i: taĥaķķukı A1

6 Mekke -M

7 kelâm: iştibâh B

8 ve senedü'l-enbiyâ Ĥazret-i Muĥammedü'l-Muştafâ -A1

9 muĥâlefeteyn: mûteĥâliķeyn A2

10 kılınmak: olsa B

[NÂBÎ'NİN İKİNCİ ZEYLİ]

[E 1b, H-1b]

Bİ'SMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM*

Yâ Rab baña fevc-i keremün râm eyle¹

Âğāzumı ğıbta-senc-i encām eyle

Noğşanlarımı cerīde-i 'ālemde²

Ağlām-ı 'ināyetünle itmām eyle

Neşr: Taḥrīk-i nesāyim-i enfās ile cūy-bār-ı elsinede şūret-nümā olan emvāc-ı ḥamd ü senā ber-muḳteżā-yı fehvā-yı³ **وَالِيهِ يَعُودُ** ol muḥīṭ-i emvāc-ı ḥaḳīḳat celle şānühū cenābına rāci'dür ki her bir zebān-ı nāṭıḳa-pīrā-yı insānī ol lücce-i bī-kenāruñ bir lisānı ve her bir ḥabāb noğṭa-i emvāc⁴-ı kelimāt ü ḥurūf⁵ ve ol elsine-i enhārda menzil-gīr-i ḥaṭṭ-ı pīşānī ve ārāyiş-i zīver-i şānīdür.

Rubā'ī: Emvācını izhār idicek lücce-i cūd⁶
Geldükde ḥurūşa baḥr-ı zehḥār-ı vüçüd
Māhī zebān buldı tüvān cünbiş
İtsün ne ḳadar iderse ḥamd-i ma'būd

Neşr: Ve lema'āt-ı bāriḳa-i şükr-i lā-yuḥşā her⁷ ḥaseb-i mü'eddā-yı kerī-me-i⁸ **اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** zāt-ı muḳaddes-i ulūhiyyet 'azze ismuhū dergāhına 'ā'iddür ki meşārīḳ-ı [E 2a] şümüs-ı ervāḥ ve meṭālī'-i aḳmār-ı 'uḳūl olan ebdān meẓāhir-i küll-i insānīnün ber-mücib-i **وما وسعني أَرْضِي**

* Besmele E, H

1 **Rubā'ī, Ahreb ; Mef'ülü...**

2 cerīde-i 'ālemde: nüṣṣa-i a'mālümde H

3 Başlangıç ondandır, dönüş onadır.

4 her bir zebān-ı...ḥabāb noğṭa-i emvāc -E

5 ḥurūf: ḥarf E

6 **Rubā'ī, Ahreb ; Mef'ülü...**

7 ber: bir H

8 "Allah göklerin ve yerin nurudur." (Nûr, 24/35)

¹ her birin bir serāy-ı çār-şuffe-i [H 2a]
serāy-ı sürūr ve esirre-i k̄ulübın müttekâ-yı salṭanat-ı ‘ilm ü şu‘ūr ve ābgī-
ne-i didelerin revzene-i şeh-niṣh-in-i tecellī-hāne-i Ṭūr eylemişdür.

Rubā‘ī:² Der-beste iken hıẓāne-i ‘ālem-i nūr
Virdi ḳālem-i irāde destūr-ı zuhūr
‘Ālem pūr olup cevāhir-i ḥikmetden
Oldı nı‘am ü şükr (ile) dünyā ma‘mūr

Neşr: Ve mu‘cize-i lü’lū’-niḡār-ı yāḳūt kenār-ı maḡāric miyānında cün-
bān aḡker-pāre-i zebānından fūrūzān olan ‘ūd-pāre-i ṣalavāt-ı ṭayyibāt ve
‘anber-rīze-i taḡiyyāt ü teslīmāt ol miḡmān-ı ‘azīz-i bālā-hāne-i isrā ve ḡa-
rem-niṣh-in-i dā’iretül-ḡurb-ı “ev ednā” ve gevhher-ḡin-i niṣārāt-ı “mā evḡā”
pīṣḡāhına gerdān ber-feḡvā-yı ³لولاك لما خلقت الأفلاك eger teṣrīf-i
‘arṣa-i vüçüd buyurmaları ta‘alluḡ-kerde-i irāde-i ḡikmet-āmīz-i Rabbānī
olmasa bu tertīb-i rengin-i encümen-i ‘ālem nümāyān ve micmere-i mu-
raṣṣa‘-ı eflāk⁴ gerdān olmazdı.

Naẓm:⁵ Olmazdı tıbāḡ-ı çarḡ-ı mīnā gerdān
İtmezdi bisāt-ı ḡāk medd ü mān
Ey mā-ḡaṣal-ı vüçüd sensin maḡṣūd
[E 2b] Bu devlete nā’il olmadın kevn ü mekān

Neşr: Ve ‘aḡide-i sūkkerin-i selām ü taḡiyyāt ṭabaḡ-ı nāṭıḡa ile ḡāṣiye-i
metn-i meclis-i nebevī ve vaṣṣāle-i nüṣḡa-i bezm-i risālet olan aṣḡāb-ı bü-
lend-menḡabet rıḡvānu’llāḡi ‘aleyhim ecmā’in ḡāzerātınıuñ pīṣḡāh-ı hidā-
yet-penāhlarına nihāde ḡılınur ki her biri menāhil-i bürke-i şer‘-i ḡarrā ve
mesārīh-i cevāmī‘-i millet-i beyzā

1 “Ben yeryüzü ve gökyüzüne sığmadım. Ancak bir müminin kalbine sığdım.” (Kastallānī, *el-Mevāḡi-bü’l-Ledünniyye*, C. 2, s. 69)

2 **Rubā‘ī, Ahreb ; Mef‘ülü...**

3 “Sen olmasaydın, sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.” (el-Aclūnī, *Keḡfū’l-Hafā*, C. 2, s. 164)

4 eflāk: ‘ālem H

5 **Rubā‘ī, Ahreb ; Mef‘ülü...**

Kıt'a:¹ Be-şun^c-ı hıkmət-i mi^cmâr-ı âsmân ü zemîn
 Çehâr rükn ile buldı qarâr hâne-i dîn
 Nizâm-ı âlem şer^c-i metîne olmuşdur
 Mişâl-i çâr anâşır çihâr yâr-ı güzîn

[H 2b] Emmâ ba'd bu kemterîn-i çârüb-keşân-ı sâha-i nazm ü inşâ ve 'âcizterîn-i nemek-çeşân-ı nevâle-i sebk ü imlâ Nâbî-i berhem-zede-bâl ve perâkende-edâ muqaddemâ şümâr-ı sübhâ-i sinîn vâşıl-ı târih-i hams ü tis'in olduğu sâlde âstâne-i sa'âdetde olduğu hâlde kabâ-yı nîm-düz *Siyer-i Veysî* merhûmı tavşıl-i zeyl ile itmâm da'ıyesicün tahrik-i süzen-i yerâ'a-i 'âcizâne idüp vâkı'a-i Bedr'den ekber gazavât-ı İslâm ve a'zam-ı fütühât-ı seyyidül-enâm ya'nî fetih-i kıble-i İslâm Beytullâhi'l-Harâm Mekke-i Mükerreme hitâmına dek bi-hamdî'llâhi te'âlâ ahsen ta'bîrât ve eblağ teşbihât üzre te'yîd-i Yezdânî ve teshîl-i Rabbânî [E 3a] ile intihâ-yı merâtib-i le'âfet ü nezâketde tesvîd ü tahrîr ve kemâl-derece-i hüsn-i belâgat ü feşâhetde terkîm ü teşîr olunmuş idi. Selâmet-i 'ibârât ve melâhat-ı nükât ü isti'ârâtı bir derecede şüret-yâb-ı hüsn-i nizâm ve bir mertebe mazhar-ı kabûl-ı müşkil-pesendân-ı enâm olmuşdu ki bî-tekellûf nüşha-i *Siyer-i Vey-sî*-i merhûma hem bâ'is-i neşh-i şöhrat ve hem vâsıta-i tecdîd-i i'tibâr ü rağbet olup 'aynı ile mâh-ı sıyâm zeylinde zühûr iden revnağ ü ârâyiş ve neşât-ı 'id eyyâm-ı rûzenü'n evkât-ı h'âb-âlûd ve eyyâm-ı imsâk-nümûdına vesîle-i nisyân ve hengâm-ı eşmâr ve hadâyık u besâtîn-i mevsim güzeste-i evrâğ ü eşmârına vâsıta-i rüçhân olduğu gibi dest-i rağbetden sükût-ı şüretleri nümâyân oldu. Nüşha-i nev-ıtarh-ı belâgat-nümâ-i fakîremün kütüb-hâne-i kibâr ve zîver-i pîş-tahta-i i'tibâr ve enîs-i çeşm ü dil ü cân hüsn [H 3a]-şinâsân-ı âşâr olmağla mâlik olanlar temellükini sermâye-i iftihâr ve dest-res bulmayanlar berhem-zen-i te'essüf-i bî-ihtiyâr olmağ mertebelerine irtikâ eyledi. Hattâ ba'zı maqâdir-şinâsân-ı fâzıl ü hüner ve harîdârân-ı gevher ekşer kemâl-i şevk ü rağbetlerinden mânende-i bādâm-ı dü mağz ve mişâl-i [E 3b] ülbetin tev'em-cild-i zer-şemse-i vâhidde haţţ-ı vâhid ile cem' itmeleri ile *Siyer-i Vey-sî*-i merhûm pîr-i ferzend-i resânende gibi serlevha-i zerrîn ve cedvel-i rengîn ile tecdîd-i libâs-ı unvân ve tahşîl-i şöhrat

1 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

ü şān eylediği daķıķa-sencān-ı mīzān-ı inşāfa ‘ayān ve kıymet-şināsān-ı inşāya nümāyāndur. Egerçi bu zebān-güzār-ı kalem-i iddi‘ā olan şemāme-i ta‘bīrāt-ı hüner-fürüşān ve desten-būy-ı taķrīrāt-ı hūd-sitāyāna rāyiķa-i fahr ü mübāhātadan hālī olmadığı muķaķķaķdur. Ammā lillahi’l-ķamd sirişt-i taķmīr-i faķīr ol maķūle gāh rīze-i zu‘m u pindār ve ķirk-ābe-i naķvet ü dalāl-ı cāhilāneden muşaffā olmağla muţlakā taķdīs-i ni‘am ve edā-yı şūkr-i ķazret-i vāhibü’l-ķerem oldığı muķāt-ı ‘ilm-i İlāhī’dür.

ķıt‘a:¹ Ħarf ü şavt ü nefes ü ‘ilm ü ķayāt ü ķudret
 Şübhe yok oldığına cümle ‘aṭıyyāt-ı Ħudā
 Bende vü mālīk-i bende Ħudā’nuñ olıcaķ
 Cehldür kim ki benüm diyü iderse da‘vā

Neşr: Lākin eķer-i merķūmuñ feth-i Mekke-i Mūkerreme’den soñra nā’ıl-i imzā-yı ķitām ve vāşıl-ı ser-ķadd-i itmām olmadığına ba‘zı ‘avā’iķ-i taķdīr dāmen-gīr-i te’ķīr olup yigirmi sene miķdārı ma’mūre-i meşhūre-i belde-i Ħalebüş-Şehbāda kūşe-nişīn-i ‘uzlet ve tūşe-güzīn-i ķanā‘at [H 3b] olup fıķdān-ı sermāye-i tāb ü tüvān [E 4a] ve derecāt-ı mirķāt-ı ķayāt ķadd-i heftādı güzērān sebebiyle gül-geşt-i gülşen-serāy-ı Rūm’dan bi’l-küllīye ķeşm-bende-i ye’s ü hırmān olduğımız eyyāmda ol diyārlarda nedret-i ķarīdār ve ķillet-i rağbet ü i‘tibār eķer-i merķūmuñ dā’iye-i itmām müsveddesin zāmīrden ķakk itmiş iken

Mısrā‘: بسا لطیفه که در ضمن نا مراد بها ست²

Neşr: Ṭabaķķe-i eyyām-ı sa‘ādet-nizām-ı Ħazret-i Aķmed Ħān’ı “eb-beda’llāhü ve ebķāhü³” sāķa-i eķālīm-i seb‘ayı hem-sirişt-i heşt behişt ve sāye-i ma‘delet-fermā-yı ķāķānī ‘arşa-i ġabrāyı binā-yı ferādīs-i cinānla hem-ķışt itdiği hengāmlarda noķta-i devā’ir-i pergār-ı a‘vām şad ü bīst ü se merkezinde hırmān eylediği eyyāmda meger dīde-i faķīrūñizi de müşāhede-i ruşsāre-i devletle ķarīr ve pīşānī-i ārzü ve mālīş-i āstāne-i sa‘ādet-de hem-ķevķebe-i mihr-i münīr olmaķ nüvişte-i cerīde-i taķdīr olmağla

1 Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

2 Talihsizliğin altında o kadar latife var ki...

3 Allah, onu ebedi ve baki kılsın.

cevâzib-i iltifât ba'z-ı vükelâ-yı devlete cünbiş-bahş-ı taht-revân-ı himmet ve zîn-keş-i rehvar-ı niyyet-i 'azîmet olmağla vâsıl-ı ser-menzil-i pâ-y-taht-ı sa'âdet olduğda bi-hamdî'llâh müşâhede-i kemâl-i iltifât vükelâ-yı devlet ile vâsıl-ı 'ömr-i şânî [E 4b] ve nâ'il-i menâşib-ı refî'a-i dîvânî olduğda gay-ret-keşide-i leb-i hûrşid şeref-i dâmen-bûs-ı şehryârıyla aqşâ-yı medâric-i âmâl ü emânı olmak müyesser oldu.

Rubâ'î:¹ Ben bilmez idüm sa'âdetin kevkebimüñ
Hem-düş-ı huşûl oldığını maṭlabımuñ
Biñ büse-i ârzü-yı pesîni var imiş
Dâmen-i şehenşehde meger kim lebimüñ

Âğâz-ı Medâyiḥ-i Pâdişâh Ḥalleda'llâhü ve Ebḳâhü

[H 4a] Hüş-yârân-ı encümen-i şühûdda mû-şikâfân-ı mu'ammâ-yı bûd ü ne-büdda meşhûddur ki gerdiş-i devâ'ir-i eflâk ü ihṭilâta âbâ-yı 'ul-vî ve ümmehât-ı süflî neticesi olan âmiziş-i âb u ḥâkdan maḳşûd-ı Rab-bânî zuhûr-ı mevâlid-i şülûs ve anuñ daḥı eşref-i envâ'ı olan neş'e-i nev'-i insânî ve taḥmîr-i tıynet-i insâniden daḥı irâde-i Yezdânî ğâyetü'l-ġâye emr-i âferiniş olan ma'rifet-i Sübhânî ve müşâhede-i âsâr-ı kudret-i Şamedânîdür. Ve beḳâ-yı nev'-i insânî lâ-büdd ḳavâ'id-i tevâlid ü tenâsüle menûṭ o daḥı levâzım ü âsâyiş ü istirâḥata merbûṭ o daḥı niẓâm-ı 'âleme meşrûṭ ve niẓâm-ı 'âlem ḥöd ber-muḳteẓâ-yı feḥvâ-yı لولا السلطان ليأكل لو لا السلطان ليأكل² muṭlaḳâ vücûd-ı pür-cûd ü sûd selâṭîn-i [E 5a] 'izâm ve ḥavâḳîn-i kirâm ile mazbûṭ idigi aḳsâm-ı bedîhiyyâtdandır.

Rubâ'î:³ Nice mümkün ki mülûküñ bulına aḳrânı
Ferd olur dâver-i 'âlem aña olmaz şânî
Pâdişâh olmasa yek-demde olur kevn ḥarâb
Pâdişâhdur beden-i mülk-i cihânuñ cânı

1 **Rubâ'î, Ahreb ; Mef'ûlü...**

* Başlık: E 4b, H 3b

2 Sultan olmasaydı, bazı insanlar, bazılarını yerlerdi.

3 Rubâ'î -E

Rubâ'î, Ahreb ; Mef'ûlü...

Neşr: Cenâb-ı kibrîr-i aḥmer iksîr-i ekber ḳuddise sirruhu ile'l-aḥḥar ḥazretleri teşânîf-i mu'teberesinde وإن صالحا فهو من الأقطاب وإن كان غير صالح فهو من الأبدال¹ taṣrîḥ buyurmuşlar iken anların beyân-ı 'ulüvvü şânı ve ta'rîf-i şevket ü 'unvânı erbâb-ı elsine vü aḳlâmuñ derece-i tavşîfinden müte'âlî ve merâtib-i medḥ ü ta'rîfinden müstağnîdür. Mülûk-i cihâniyânun beyân-ı şevket ü şânlarına leb-cünbân olmak 'aynı ile beyân-ı [H 4b] irtifâ'-ı âsmân ve tavşîf-i iltimâ'-ı ḥûrşîd-i raḥşân gibi taḥşîl-i ḥâşıl-ı maḳûlesinden ma'ḍûddur. Bâlâ-yı menâbir-i heft kişverde ḥuṭebâ mâlik-i riḳâbü'l-ümem-i mevlâ mülûkü'r-Rûm ve'l-'Arab ve'l-'Acem ḥalîfetu'llâhi fi'l-'âlemîn zıllu'llâhi fi'l-araḍîn ta'bîrâtıyla leb-rîz-edâ ve nağâmat-ı dil-pezi ile pür-şît ü şadâ iken anların şân-ı 'âlîlerine şâyân-ı ta'bîr ḳankı lisândan [E 5b] tevaḳḳu' u mes'ûl ve ḳankı ḳalemde me'mûldür. Ḥaḳḳu'l-inşâf edâ-yı şenâ-yı mülûkânelerinde bıdâ'a-i ḥurûf ü kelimât ḳilletinden ḥacil ve maṭiyye-i şaḥîfe nûr ü ḳalem-i pâ-der-gildür. Ancak cihet-i evşâf-ı ḥuşâl ve medâric-i faẓl ü kemâl ve meḥâsin-i aḥlâḳ ü a'mâlde birbirlerinden tefâvüt ü tefâzul ve rüçhân ü imtiyâzları daḥı emr-i muḥaḳḳaḳ² olmaḡla bendegân-ı şenâver ve du'â-güyan-ı mediḥa-güsterleri daḥı gül-sitân-ı meḥâmid-i celîle-i Ḥüsrevâne ve bostân-ı meḥâsin-i aḥlâḳ-ı cemîle-i mülûkânelerinde taḥrîk-i engüşt-hâne-i vaşşâfâneye cesâret itmek i'tiyâdına istinâden küstâḥâne 'afv-h'âne başt-ı maḳâle-i şenâya ictirâ olındı.

Ḳıṭ'a:³ Senün ey Nâbî-i kem-ḳadr degüldür ḥaddün
 Eylemek vaşfin edâ pâdişeh-i devrânun
 Sen degül elsine-i kevn ü mekân eyleyemez
 Ḥaḳḳ-ı tavşîfin edâ Ḥazret-i Aḥmed Ḥân'un

Neşr: Ḥaḳḳâ ki bir pâdişâh-ı pâkîze-nihâddur ki zât-ı bî-'adil-i mekârim-peyvendleri vâsıta-i inşirâḥ-ı ervâḥ-ı âbâ vü ecdâd ve şıfât-ı bî-mişl-i melâ'ik-pesendleri vesîle-i ibtihâc-ı eslâf-ı 'âlî-nejâddur. Mecmû'a-i zât-ı sûtüde-şıfâtlarıyla silsile-i 'aliyye-i 'Osmâniyye ervâḥ-ı mülûk-i silsile-i

1 Eger sultan salih ise kutuplardandır. Eger salih değil ise ebdaldandır.

2 muḥaḳḳaḳ: müteḥaḳḳik E

3 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

uhrâ üzre tefâhür itseler [E 6a] ahrâ vü revâ ve peder-i ‘âlî-güherleri [H 5a] merhûm behişt-âşiyân firdevs-mekân Sultân Mehmed Hân ‘aleyhi’r-raḥ-metü ve’l-ğufrân ḥazretleri böyle yektâ-güher kâmil-sirişt kendilerin ḥay-rü’l-ḥalefi ve kendi zât-ı ‘âlî-şânları böyle lü’lü’-i bî-hemtâ-yı şâhvârûn şa-defi olduğına kuşûr-ı cevâhir nigâr-ı cinânda ecdâd-ı ‘izâmı beyninde fâhr ü mübâhât itmege her vechle elyak ü sezâdur. Taht-ı salṭanat-ı şeref misâs-ı zât-ı ‘âlî-câhı ile cilve-nümâ-yı ihtizâz ve tuğrâ-yı ğarrâ-yı rifat intisâb-ı nâm-ı hümayûnlarıyla şûret-nümâ-yı ‘izz ü nâzdur. Hüsn-simâ-yı dil-ârâ-yı mülûkânesin şânî’-i ezel kâlib-ı aḥsen-i taqvîm üzre envârdan sirişte şûret-i nemgîn-i Yûsufânesin naḳḳâş-ı kudret-i hüsn-irâdetiyle nüvişte itdigine ḥâlâ maḳâm-ı ‘izzet-i Yûsuf-ı Mısrî dest-i taşarruf-ı mülûkânesin-de olduğu bürhân-ı kâfi ve şâhid-i vâfidür. Ḥalâvet-i nâṭıka-i cân-baḥşla-rı hem-simâ-yı nefes-i Mesîḥâ ve leṭâfet-i kelimât-ı nemekînleri ‘allâme-i nüṣṣa-i ders-ḥâne-i aḥyâdur. Ve Hürşid¹-i müşkil-küşâsına nisbet ‘uḳûl-ı dîğērân bî-‘aynihî şem’-i kâfurî taht-ı salṭanat pîşgâhına [E 6b] kanâdîl-i şeb-mânde-i menârâtndan bî-ziyâter ve cevher-i dâniş ü şu’ur daḳîka-nümâ-sına nazar-ı fikr ü şu’ur vesâ’ir enâm güyâ elmâs-ı ravza-i nebevîye nisbet zurûf-ı sâ’at-i bâzârîde cây-ğîr ḥazef-pâre-i kem-ḳadrdan bî-‘tibârterdür. Pîşânî-i evâmîr ü berevât-ı hümayûnda cilveger huṭûṭ-ı şevket-maḳrûn-larında meşhûd olan şîve-i hüsn ü leṭâfet ve kirişme-i nezâket ü zarâfet mâverâ-yı ḥadd-i taḥrîrdür. [H 5b] Her elifi ḳâmet-i hürân-ı behiştten dil-rübâyendeter ve her bâsı ṭabaḳ-ı mîve-i cinândan nümâyendeter her râsı ğurre-i ğarrâya ḥarf-endâz-ı noḳşânî ve her lâmı ğisû-yı ‘arâyis-i fir-devse mâye-baḥş-ı haclet-i perîşânî ve her ṭâsı ṭâs-ı gerdünü şerm ü ḥayretle nigûn ve her fâsı feylesûfân-ı eyyâmı ihâṭa-i ḥayretde zebûn eyledigi deḳâ-yık-şinâsân-ı fûnûn-ı huṭûṭ-ı ‘anber-gündur. Sür’at-ı fehm ü idrâkda bî-en-bâz ve cevelân-ı ṭab’-ı cālâkları keşşâf-ı verâ-yı perde-i râz ve enâmil-i fikr-i hümayûnları ḥall-i ma’âḳıd-ı me’ânî-i müşkilede cümleden mümtâz olduğu eḳâlîm-i ‘âleme velvele-endâzdur. Cemî’-i aḥvâl ü a’malde mîzân-ı aḥkâm-ı şer’-i ḳavîm piş-nihâd-ı dîde-i ma’deletleri ve cümle-i umûrda şâh-râh-ı [E 7a] ṭarîḳ-ı müstaḳîm memerr²-i rehvar-ı niyyet ü irâdetleridür. Rencîş-i mürçe-i nâ-çîz meslek-i re’fet ü şefketlerinde nâ-câ’iz ve mefhûm-ı mes’e-

1 Hürşid: Hîred H

2 memerr: kamer H

le-i ‘aciz-nevâzî hâşiye-i nüsha-i hilm ü merhametlerinde derece-i vücûba fâ’izdür. İtfâ-yı harîk-ı derdmendân meşreb-i himmet-i Hüsrevânelerinde cümleden aқdem ve taḥlîş-i ğarîk-ı bî-çâregân fermân-ı merhamet-fermâlarına müsellemdür. ‘İbārât-ı tesāmuḥ-ı ḥaṭākārân-ı evvelin saṭr-ı risāle-i şefḳatları ve kelimât-ı ‘afv-ı günehkārân ser-süḥan-ı dîbâce-i menḳabetleridir. Çâre-baḥşî-i dil-ḥastegân-ı kemîne dārû-yı şifâ-ḥâne-i ‘âlem-penāhları ve dest-gîrî-i dermāndegân-ı kemterîn tınāb-ı bârgāh-ı zıllu’llāhileridür. Zühd ü taḳvâ seccāde-be-düş ḥizmet-i ṭā’atları ve ‘iffet ü ‘işmet perdedâr-ı ḥarem-serây-ı ‘izzetleridür. Tevfîk ü meymenet mülâzım-ı dergāh-ı [H 6a] devlet-penāhı ve fehm ü dirāyet gencûr-ı ḥazîne-i intibāhı ve nûr ü firāset meş’ale-i bâb-ı şevket-i destgāhidur. Sübhā-i elmās silsile-i ‘aliyyelerinde bu rütbe şafvet-i tıynet ve leṭāfet-i ḥilkatla muttaşîf bir cevher-i âbdâr ve miyân-ı nücûm-ı nesl-i ṭāhirlerinde envār-ı meḥāsin-i aḥlāk ve pertev-i meḥāmid-i evşāfla mütecellî bir kevkeb-i tâbdâr zuhûrî meşhûd [E 7b] olmadığı raḳam-keşân-ı evrāk-ı tevārîḥ-nüvisân-ı âfākūn raḳam-zede-i ittifāklarıdır.

Kıt’a:¹

Sübhā-i gevher ise silsile-i nesl-i kerîm
Bu nişāngāhidur ol sübhā-i ‘ālî-ḳadruñ
Kevkeb-i devlet ise zümre-i eslāf-ı ‘izām
Bedrdür kevkeb ile farkı ‘ayāndur bedrûñ

Neşr: Eger ḥavf ü taşdı‘ inān-gîr-i kümeýt-i tîz-ḥîz-i ḳalem ve bîm-i taṭvîl-i sedd-i cûy-bār-ı raḳam olmasa ne Nîl ü Furāt şenāları ḳābil-i vaḳfe-i sükûn ve ne sefine-i şevḳ bende-i hüdā-peymāları tek-â-pûda zebûn olmaḳ nâ-mutaşavver olmağla cānib-i bağçe-i ḥāşşü’l-ḥāş du‘â-yı² devletlerine imāle-i licām-ı ḳalem-i ḥoş-ḥurām ḳılındı.

1 Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilātün Fe’ilün

2 ḥāşşü’l-ḥāş du‘â-yı: ḥāş E

Kıt'a-i du'ā'ıyye: Nābiyā eyle du'āsın o şeh-i devrānuñ¹
 'Ömrini devletini eylesün Allāh ziyād
 Eylesün düşmen-i bed-ḥ'āhuñı kahr eylemede
 Leşker-i nuşret u te'yid-i İllāhī imdād
 Bī-ta'ab eylesün āmāde mühim-sāz-ı cevād
 Her neyi eyler ise ṭab'-ı hümāyūnı murād
 Görmesün zerre kadar āyine-i ḳalbi keder
 Olmasun nīm-nefes-i ḳalb-i şerīfī nā-şād
 Eylesün gülşen-i iḳbālını Hāḳ tāze vü ter
 Eylesün düşmeninüñ hırmen-i 'ömrin berbād
 Eylesün 'ömr-i ṭabī'iyi güzër eyyāmı
 Olsun āsūde zamānında bilād u 'ibād

Şenā-güzārī-i Āşāf-ı 'Ālī-cenāb*

Ba'de hāzā taḥrīk-i yek-rān-ı şīrīn-cünbiş-i ḳalem-den maḳşūd beyān-ı
 te'hīr-i eşer-i *Zeyl-i Siyer* iken

Rubā'ı:² Bir menzile 'azm üzre iken nā'ire-i şevḳ
 [E 8a] [H 6b] Bir gülşenüñ ārāyişini gūş itdüm
 Oldum o ḳadar zevḳ ü temāşāsına ğarḳ
 Kim menzil-i maḳşūdı ferāmūş itdüm

Neşr:³ Ṭabāḳçe-i reh-güzër-i ḥāme-i ḥoş-reftār şenā-yı şehryāriye düçār
 olmağla bir müddet ināḥa-i cemmāze-i 'azimet bi-ḥamdī'llāh ber-vefḳ-ı
 dil-ḥ'āh-ı gül-geşt cilve-i nüzhet müyesser olduḳdan soñıra ḥavf-ı dūr-bāş-ı
 bostāniyān-ı bī-gāne-rāndan yine cādde-i maḳşūd-ı aşliye 'azimet niyyeti-
 le āvāre-i ser-rāh-ı ḥayret iken nā-gāh ḳā'id-i ğarīb-nevāz-ı tevfiḳ ü 'ināyet
 bir serāy-ı dil-ārā-yı behişt-nümāya reh-nümā-yı delālet oldu ki hendese-i
 erkānı dest-i nihāde-i 'ināyet-i Yezdānī ve miftāḥ-ı bāb-ı devlet-me'ābı

1 Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

* Başlık: E 7b, H 6a

2 Rubā'ı, Ahreb ; Mef'ülü...

3 Neşr -E

ceyb-nişin ü himāyet-i Rabbānī idi. Nişimenleri āsāyişgāh-ı ‘izz ü iḳbāl ve revzenleri ṭavāfgāh-ı nesāyim-i yümn ü iclāl idi. Medāyih-i ḥüsnıyyāt-ı çeşm-serāyı tahrīr olınsa şahā’if-i dīvār-ı ser-i bihterine nā-gencide ve leṭāfet-i ārāyış-i zāhir-rübāsı çeşm-i temāşā ile nā-sencide olmağla ol vādiden ṭayy-ı kalem-i imlā olındığına binā’en¹ sāye-i dīvār-ı ilticāya mürāca‘at olındı.

Beyt:²

خانه او خانه چشم من است
چشم من از خانه او روشن است³

Neşr: Ol şandūḳa-i sa‘ādetüñ gevher-i şehsüvārı ve ol burc-ı [E 8b] semāhatüñ mihr-i tābdārı ebrü-yı dīvān-ḥāne-i devlet ser-levḥa-i ceride-i vezāret şāhib-i rüşd ü sedād āşāf-ı şāf-dil-i pāk-i‘tiḳād ḥayr-ḥ‘āh-ı dā’ire-i devlet ḡayret-keş-i nāmūs-ı salṭanat vāşıl-ı mezāyā-yı sırr-ı ḥaḳīḳat ḳadr-dān-ı tevekkül-i rızā ‘amel-güdāz⁴-ı ḳā‘ide-i perḥūz ü istiḡnā dāmād-ı pādīşāh-ı kişver-güşā Ḥazret-i Silāḥdār Alī Paşa وما يريدها يسر الله بالخير ما يريد و ما يسر الله بالخير ما يريد⁵ dur ki zāt-ı bī-mişāline mu‘ādil gevher-i girān-ḳadr kân-ı imkānda nādirü‘z-zuhūr bir öyle kevkeb-i tābdār felek-i ‘ulvī-i vezāretde ancak hezār sālda bir manzūr olur. Merātib-i zāhire-i şūrīde intihā-yı medāric-i rif‘at ve ḡayet ma‘āric-i vekālet ‘add olınan rütbe-i ‘ālī ḥasret-keş-i çeşm-i ḳabūli ve miftāḥ-ı ṭılsım-ı umūr-ı memleket i‘tibār olınan çeşm-i iltifātı olmak maḳūle-i muḥālātındur. Ma‘a-hāzā meşreb-i dervīşāne ve meslek-i mütevāzī‘āneleri maḡbūt-ı şuleḥā-yı enām ve maḥsūd-ı meşāyih-i eyyāmdur. Sinn-i ‘azizleri henüz mirḳāt-ı erba‘ine nā-resā iken aḥlāḳ-ı mühezzebe ve eṭvār-ı mü‘eddebeleri nice erba‘ın çıkarmış. Zemīme-i zulmānī ve aḥlāḳ-ı revıyye-i nefsanī taḳābizin-i sālīdūr. [E 9a] Metā‘-ı endek-yāb-ı mekārım-i aḥlāḳ libās-ı ḳāmet-i isti‘dādı ve meḥāsin-i evşāf-ı ahālī-i āfāḳ hem-zād-ı ṭab‘-ı ma‘ālī-mu‘tādıdır. ‘Ulemā-i vaḳt medrese-i fazl ü kemāllerinde ders-ḥ‘ān ve meşāyih-i ‘aşr ḥānḳāh-ı şafvet-penāh-ı zamīrlerinde suḳāṭa-çin-i nevāle-i ‘irfān oldığı bāhir-i bürhāndur. Mefhūm-ı ḥadīs-i şerīf-i

1 binā’en -E

2 Fa‘ilātün Fa‘ilātün Fa‘ilün

3 Onun evi benim gözümün yuvasıdır. Benim gözüm onun eviyle nurlanır.

4 ‘amel-güdāz: ‘ilm-güzār H

5 Allah, dilediğini ona hayırla müyesser kılsın.

1 پيش-nihād-ı bāşıra-i şu'urı ve me'al-i sa'adet-i iştimal² düstür-ül-'amel cümle-i umûrlarıdır. Ve nesic-i nev-naķş cümle-i deffe-zede-i nefsu'l-emri olup yek-tār-ı mücāze ve mübālağadan hālî idigi 'alimü'l-ha-fiyyāta 'ayāndur. Rağbet-i zihn-i derrākları fezā'il ü ma'ārif mahşûr ve evķāt-ı 'ömr-i 'azîzleri taķşîl-i 'ilm ü kemāle maķşûr ser-engüş-ti fehm ü derrākına 'uķūd-ı müşkile-i nükāt ve işārāt-ı nā-hā'il ve ķahramān-ı ıab'-ı ķālākına tılsım-ı müşkil-bend-i haķāyık-ı [H 7b] 'ibārāt nā-ķābildür. Nazar-ı i'tibārında bir mes'ele-i ğāmıza istihrāci fetħ-i hazāyin ü defāyinden maṭlûbter ve sāmī'a-i rağbetlerinde bir ma'nā-i nā-şinide nefāyis-i hedāyā-yı girān-bahādan merġûbterdür. [E 9b] Zihn-i veķķādına nisbet nücûm-ı āsmān hem-rütbe-i şerār-ı kem-miķdār ve ıab'-ı naķķādına nazar zer-i hûrşîd ve nukre-i māh kem-'ayārdur. Mücālese-i 'ulemā ve müvānese-i 'urefā ārāyiş-i evķāt-ı 'azîzleri ve mesā'il-i şa'bū'l-fehm ve 'asîrū'l-idrāk ğidā-yı ıab'-ı ser-tizleridir. Nihād-ı tecerrüd-i dil-pesendleri ğavvāş-ı bihār cümle-i fûnûn ve zihn-i bülend-i 'ulvî-peyvendleri seyyāh-ı bilād-ı cemī'-i şürûh u mütündür. Āşnā olmadukları fenn-i kütüb-hāne-i devrānda ma'-dûm ve ğuş-ġüzārları olmamış sūhān mecmū'a-i āfākda nā-mersûmdur. İşılāhāt-ı cemī'-i fûnûn cerīde-i hātır-ı tābnāklarında muharrer ve zebān-ı ķālāklarında kelimāt-ı rûz-merreden eşher ü hāyidedür.

Kıt'a:³ Zihn-i pāki cümle fenden sûdmend
Kimde vardur böyle ıab'-ı ser-bülend
İtmemiş naḥv-ı hevāya şarf-ı vaķt
Ġāmizāt-ı 'ilme olmuş naķş-bend

Neşr: Ćüb-ı nükāt-ı kināyāt ve sitāre-i tevriye vü isti'ārāt ve ğişāve-i ihām ü işārāt ve sûtür-ı elġāz-ı hişşiyāt ve 'uķūd-ı mu'ammeyāt-ı müşkilāt nûr-ı basiretlerine nā-mestûr⁴ ve pîşġāh-ı ıab'-ı ķālāklarında hem-rütbe-i

1 İnsanın boş şeyleri terk etmesi İslam'ın güzelliğindendir. (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 1, s. 1805)

2 Kişi kendisi için istediği şeyi mümin kardeşine istemediği müddetçe iman-ı kamile sahip olamaz. (Buhârî, *İmân*, s. 6)

3 Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

4 mestûr: meşhûr H

kelām müsta‘mel-i meşhûrdur. Menba‘ü’n-nehrey-ni zâhir ü bâtınları zî-ver-i kemâlât-ı insâniyye ile [E 10a] ma‘mûr ve mecma‘ü’l-bahreyn-i şûret ü ma‘naları envâ‘-ı celâ‘il-i haşâ‘il-i nefsâniyye ile meftûr olmağın ‘ibârât-ı rengîn-târ-ı maḳâmât-ı harîri kabâ-yı ḳadd-i şu‘â‘-ı başarıları ve işârât-ı haḳâyıḳ-ı nûkât-ı kuḫl-i¹ Mekkî pîrâhen-i nûrû’l-‘ayn-ı yaḳîn-i başîretleridir. İstihkâm-ı [H 8a] binâ-yı ḡarrâ maḳşûd-ı İlâhî olmağla merâḥ-ı dâ‘ire-i rifâtlarında ‘avâmil-i tevfiḳ der-kâr ve fevâ‘il-i sa‘âdet lâzım-ı ta‘diye²-i ḥüsn-âşârdur. Enmûzec-i terkîb-i tıynetlerinden müstefâd olan şerbet-i şâfiye-i dil-ḥastegân imâle-i kâfiye ve biḳâ‘a-i ta‘rifât mādde-i şenâlarına ḡayr-ı vâfidür. Ḳâmûs-ı isti‘dâdları, şihâḥ-ı cevâhir-i fezâ‘il ile meşhûn ve mülteḳa‘l-ebhûr ‘anâşır-ı pākizeleri, kenz-i emti‘a-i fûnûndur. Evḳât-ı ḥayât-ı ‘ömr-i ‘azîzleri müṭâlâ‘a-i kitâba maşrûf ve taḥşîl-i ‘ilm ü kemâle meş‘ûn³ olmağla emşâlinüñ ferâhem-kerde-i dest-i hırş itdükleri nuḳûd-ı emvâle bedel bu zât-ı ma‘âlî-şifâtuñ cem‘-i kütüb-i nefîseye iştiḡâl ve ekşer ḥaṭṭ-ı küberâ-yı muşannifin ve ḳalem-i ḳudemâ-yı mü‘ellifin olduğından kıymet-i girânla iştirâ vü istihşâl buyurmalarıyla aḳsâm-ı sîm ü zerden gencîne-i temellüklerinde cild-i müzehheb ve ser-levḫa-i zerrinden ḡayrı mevcûd [E 10b] olmamak aḡleb-i muḥtemelâtdandur. Bâ-in-heme nev‘an mübâyin-i ḥişâl-i muḥarrere ve münâfi-i şifât-ı merḳûme-i muḳarrere ‘add olınan cevher-i hengâm-şinâs-ı şecâ‘at-ı diḳḳat-bîn-i şehâmet daḫı nüṣḫa-i câmi‘a-i isti‘dâdlarında merkûz ve âmâde-i furşat-ı zühûr ü bürûzdur.

Ḳıṭ‘a:⁴ Nemḡin-i resm-i ‘izz ü ‘alâ mevḳi‘indedür
 Âdâb-ı vaz‘-ı ḥilm ü ḥayâ mevḳi‘indedür
 Tevfîḳdür ma‘âdini te‘yîd-i rehberi
 Her ne iderse men‘ ü ‘aṭâ mevḳi‘indedür

Neşr: Mâ-ḥaşal lücce-i evşâf-ı seniyyeleri bî-kenâr ve emvâc-ı aḥlâḳ-ı marziyyeleri bî-şümâr olmağla şâḫiline ‘adem-i vuşûlünden i‘tizâr ṭariḳıyyla cezîre-i maḳşûd-ı aşliye idâre-i sefine-i taḥrîr olunur ki ol âşaf-ı bülend-câ-huñ şeref-i vuşûl-ı meclis-i ma‘âlî-nizâmlarıyla miḥmân-ı behîşt ḳadar

1 kuḫl -E

2 ta‘diye: naḳdîne H

3 meş‘ûn: meş‘ûf H

4 **Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün**

nâ'il-i 'izz ü rif'at [H 8b] ve rütbe-i müşül-ı bisât-büsî-i ma'rûz-ı rif'atlarıyla leb-riz-i şerbet-i behişt ve neyl-i muhâtabât-ı terhib ü ikrâmlarıyla ser-be-çarh-ı iftihâr-ı mu'amelât-ı kadr-şinâsâne-i nevâziş ü iltifâtlarıyla vâsıl-ı ev-c-i 'tibâr olduktan gayrı cerîde-i ittibâ'-ı hâşû'l-hâş-ı hâne-giler zümresine iltihâkla kesb-i irtifâ'-ı derecât ve emvâc-ı müte'âkibe-i in'am ü ihsânlarına istiğrâk ile tecdîd-i [E 11a] libâs-ı hayât siyâkında meclis-i hâşşü'l-hâş şöbet-i âlilerine ihtîşâş ile tenvîr-i dîde-i evkât ve şehvâr-ı lü'lü-hâ-yı nâtika-i gevher-nişârlarından fırsat-ı iktinâsla tahşil-i bîdâ'-ı mübâhât hîlâlinde zamîr-i şafâ semîrleri bi't-tab' cānib-i inşāya meyyāl ve menba'-ı şafû's-şâf hâtır-ı hâtîrleri riyâz-ı ta'bîrât-ı tâze-rengîn-i âmâle seyyâle olduğundan fazla sirişt-i pâkîzeleri aḥbâr-ı sâ'ireden füzûn âşâr-ı rûḥânî-i âmâl ḥazret¹-i fahrû'l-mürselin 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâma incizâb üzre olmağla bu dâ'i-i şiddik'ül-bâllerin tekmîl-i Siyer-i nâ-tamâm ḥuşûşında teşvîk için bu vechle tahrik-i sükkerin²-edâ ve gül-pâş-ı kelimât-ı sâmi'a-pîrâ buyurdılar ki bi-ḥamdî'llâhi te'âlâ destgâh-ı bi'l-cüfre-i hayâtda henüz şâne-i bâlâ-cünbiş-i müteḥayyile ve târ-ı enfâs-ı laḥme-i nuṭk u mâ-güy lisân-ı ber-câ iken böyle eşer-i mu'teber ve bu güne ḳumâş-ı hoş-nazar nâkiş ḳalmaq nâ-revâ ve ḳudûd-ı mesâmi'-i enâm böyle metâ'-ı nev-zuhûr ile tezyinden mahrûm olmak üstâd ṭabî'atına nâ-sezâdur diyü gâh taşriḥ ile işâret ve imâ hattâ egerçi Nazmî-zâde-i Bağdâdî [E 11b] dâ'ie-i tekmîl ile ḳalem-cünbân-ı sevâd olmuş ammâ 'aynı ile ḳabâ-yı zer-târa merre-i Bağdâdî yâ câme-i bârik-târ-ı Mîrzâyî kirbâs-ı Müşûlî ile tezyilden [H 9a] farkı yokdur. Ta'bîriyle teşvîk ü iğrâ buyurmaları bu pîr-i kühen-sâl ü perîşân-bâlûn ten-nûr-ı füsûrde-i ṭab'ına vesîle-i iltihâb-ı şevḳ-i cedid ve eczâ-yı perâkende-ḥ'âhişine şirâze-düz-ı te'kid olmağın mütevekkilen 'ale'llâh cādde-i maḳşûda vâz'-ı ḳadem ve mevḳıf-ı mu'allâ-yı beyt-i siyeh-ḳabâ-yı âmâle imâle-i zimâm-ı yek-rân-ı ḳalem ḳılındı.

1 ḥazret -E

2 sükkerin: şükürin E

Kıt'a:¹ Vir İlâhî Ali Paşa-yı kerîmü'l-hulkuñ
 'Ömrine devletine sâye-i hıfzuñda maķâm
 Nice tekmiline oldıysa sebep bu eşerüñ
 Eyle noķşânlarını sen daķı luţfuñla tamâm

Neşr: Haķķâ ki rûz-ı raķmet-endüz-ı fetķ-i Mekke-i Mübâreke ki a'zam-ı eyyâm ü dühûr ve ser-ķalka-i silsiletü'z-zehab-i sinîn ü şuhûr idi-
 gi şâ'ibe-i şekk ü iştibâhdan dûrdur. Zîrâ tertib-i muķaddemât-ı hikmet
 niżâm-ı raķmet-âbâd-ı 'âlemden ta'alluķ-kerde-i irâde-i ezeliyye-i ģazret-i
 'alîm-i ģakîm cellet 'azametuhû netice-i vücûd olan nev'-i insânî idiği daķı
 vâziķdur. Ve mertebe-i ecrâm-ı münîre-i şevâbit ü seyyârâtda enver ü eş-
 her-i [E 12a] şems ü kamer ve mertebe-i cemâdâtda elmâs ü zümürürd ü
 yâķût ü gevher ve mezûbâtda sîm ü zer oldıği rûşenterdür. Ve mertebe-i
 nebâtâtda ezâhîr-i ezher ve mertebe-i me'kelde erz ü gendüm ve şemerâtda
 'ineb ü ģurmâ oldıği gibi mertebe-i ģâkda muķâzî-i şudûr-ı insânî arâzî-i
 muķaddese-i mu'tebere muķâbil kılup vicdânı beytu'llâh-ı aţhar oldıği
 gibi fark-ı insânî beyninde daķı enbiyâ-yı kirâm 'aleyhi's-selâm ve vereşe-
 leri olan evliyâ-yı 'izâm idiği mâ-lâ-ķelâmdur. Fırķa-i enbiyâ beyninde
 daķı ģil'at-püş-i ģâşşü'l-ģâş-ı "levlâķ" ve tuġrâ-be-dest tevķî'-i "ve mâ er-
 selnâķ" cenâb-ı ģatemü'l-enbiyâ ve eşref-i maķlûķât ve efđal-i mevcûdât
 olduklarına [H 9b] binâ'en ber-muķtezâ-yı feģvâ-yı ²«المكة وسط الدنيا»
³«وَاللّٰهُ رُوْفٌ بِالْعِبَادِ» ve noķta-i dâ'ire-i kevn ü meķân ve ķalb-i cesed-i im-
 kân olan fetķ-i Mekke-i Mübâreke ki a'zam fütûĥât ve aķdem mühim-
 mât-ı dîniyye ve zamân-ı ba's-i ģatemü'l-mürselîn 'aleyhi's-selâm daķı
 mevsim-i ģırmen-i mezra'a-i raķmet olmaġla bu rûz-ı nuşret-firûzda le-
 me'an iden âşâr-ı raķmet-i Rabbânî ve 'alâyim-i 'inâyet-i Şamedânî yârâ-
 yı iķtidâr-ı ķalem-i kûteh-zebândan bîrûn [E 12b] oldıği ķınâ'-ı ķehre-i
 i'tizâr kılinmaķ üzre bu⁴ ceride-i⁵ bâzmândeğe bu tarîķ üzre şürû' olunur
 ki âyîn-bendân-ı şehristân-ı siyer-i ģayrû'l-beşer bu ķumâş-ı nev-zuhûr ile
 tezyîn-i ģâr-sû-yı eşer eylemişlerdür ki nüşķa-i cāmî'a-i Rabbânî dest-i ce-

1 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

2 Mekke-i Mükerreme, dünyanın ortasıdır.

3 "Allah, kullarına çok şefkatlidir." (Bakara, 2/207)

4 bu -E

5 ceride: maţlab E

hele-i işrâkdan işâbet iden rûsûm-ı küfr ve şuver-i aşnâmı sûtürde-i gez-
lik-i ihtimâm ü itmâm itdükden şofra haţib-i mecâmî-i melekût şallalla-
hü ‘aleyhi ve sellem südde-i sa‘âdet-me‘âb bâb-ı beyt-i İlähî’de mânend-i
elif kâmet-i behiş-ârâlarına zib-i kıyâm gösterdüklerinde ekser ‘uzemâ-yı
Ümmü’l-Kurâ ve küberâ-yı Kureyş’den zühür iden sevâbık-ı mu‘âdât ezâ
vü huşûmâta ne vechle tertib-i mücâzât ve ne güne mu‘amelât olına diyü
pîşgâh-ı muğaddeslerinde gâdir-i çirkâbe-pezir-i zamîrleri pâ-mâl-i âmed-
şüd-i emvâc-ı havf ü inkılâb ve giriftâr-ı keş-â-keş-i haşyet ü ıztırâb şaf-bes-
te-i hayret-i mevķıf oldukları hâlde ¹ لا إله إلا الله وحده لا شريك له صدق وعده
ilâ ahirihi ile hoşka-i leb-i mübâreklerin gevher-nişâr-ı şükr-i Kird-gâr
buyurduklarından şofra ahâlî-i Mekke’ye bu ‘ibâretle şeker-efşân-ı hitâb-ı
[E 13a] müsteţâb oldılar ki “Şimdi sizler hakkında bizüm cânibimizden
şudûr idicek [H 10a] mu‘amelede havâlî-gerd-i ribât-ı mütehayyileñüz ne
güne hayâl ve tefahhuş-kerde-i cäsüs-ı tahmîn ü terekübünñüz ne maķûle
maķâldür diyü leb-cünbân-ı su‘âl olduķda ol ğarîķân-ı lücce-i ye’s ü ħar-
mân ve ħilâf-ı melĥûz bu güne itâle-i kemend-i iltifât ü iĥsâna ħayrân olup
neyistân-ı nesîm-i dîde bu naĝme ile yek-zebân oldılar ki نقول خير ونظن
² ħâlâ cümlemüz zir-i dest-i ħudretünñde zebûn ve sevâbık-ı seyyi’â-
tımız ser-efgende ve ser-nigünuz. Ĥâlâ şâyân-ı şân-ı kerîmün her ne ise
icrâ buyuruñ, gerden-dâde-i itâ‘at ü inkıyâduz. Ol şehensâh-ı serîr-i ħulķ-ı
﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾³ «فإني أقول»⁴ «فإني أقول»³ «فإني أقول»³
ما قال أخي يوسف عليه السلام»⁴ «فإني أقول»³ «فإني أقول»³ «فإني أقول»³
kerîmesiyle şeker-rîz-i tebessüm olduķdan şofra
⁵ اذهبوا فأنتم طلقاء⁶ ‘ibâretiyle cümlesinünñ cerîde-i seyyi’ât-ı güzêştesine ķa-
lem-i ‘afv ü ıtlâķ keşide buyurduķlarında dübûr-ı havf ü haşyetiyle ğa-
dir-i zamîrlerinde [E 13b] olan fırtına-i havf ü ħalecândan sükûn-yâfte-i
lîmân-ı emân oldılar. Ol maĥbûb-ı ħâne-zâd-ı rahmetünñ vücûd-ı pür-sûdı
ibtidâ kendi vaţan-ı muğaddesleri iĥrâm-serây-ı Rabbânî’ye vesîle-i nûr-ı
ĥayât ve vâsıta-i envâ‘-ı rahmet-i ħayr ü berekât oldı.

1 Allah’tan başka İlah yoktur. O tek ve ortağı yoktur. Sözü doğrudur.

2 Hayrı söyler, hayrı düşünürüz.

3 “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiyâ, 21/107)

4 Ben, Yusuf kardeşimin söylediğini söylerim. (el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, C. 18, s. 385.

5 “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.” (Yûsuf, 12/92)

6 Gidiniz! Siz serbestsiniz. (el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, C. 18, s. 385.

Mervîdür ki mer'-i zerrîn-i mihr-i münîr sâ'at-i vaqt-i zuhrda cilve-pezîr olıcak fermân-ı seyyidü'l-enbiyâ ile Bilâl-i Hâbeşî rağıya'llâhü 'anh bâm-ı bülend-şefkat-ı beyt-i mu'allâda medd-i ser-rîşte-i ezân idicek ba'zı sü-fehâ-yı sebük-mağzân-ı Kureyş'ün mesâmi'-i nâ-mu'tâdelerine süzen-i hârâ-güdâz gibi toğunmağın ba'zı ma'kâlât-ı nâ-şâyâne leb-cünbân-ı ictirâ olduklarında [H 10b] Ebû Süfyân "Hele ben böyle kelimât ile leb-âlây olamam, zîrâ benden her ne ma'kûle kelâm şudür itse Mekke'nün ahcâr ve der ü dîvârı dahı anı sâmi'a-i Hâzret-i Muḥammed'e işâl iderler." diyü o kelâmda hîşse-i müşareketden keff-i yed-i lisân eyledi. Ve der-hâl Hâzret-i Cibril bu huşuşı sâmi'a-i seyyidü's-şakaleyne iblâğ itmegin kelimât-ı ma'hûde-i bî-hûde ile leb-âlûde olanlar huzûr-ı devletlerine ihzâr ü tefevvüh itdükleri kelimâtı harf-be-harf şümâr buyurduklarında cümlesi şerm-sâr [E 14a] olup bî-ihtiyâr ibrik-i i'tizâr ile dehen-şüy ve kelime-i şehâdetle leb-rîz-i ikrâr oldılar. Lisân-ı herzedârlarından tereşşüh iden nuḳûd-ı nâsere-i hezl ü istihzâyı yegân yegân şümâr buyurduklarında Ebû Süfyân "Yâ Resûla'llâh hele büt-hâneden bir kaṭre bu faḳîr'ün lisânından çekide olmadığı muḥât-ı 'ilm-i ğayb-âşnâñuzdur." didigünde beste-i leb-i nemekînlerinden¹ şeker-rîze-i tebessüm zuhûriyla taşdıḳ buyurdılar. Ba'dehü hâlâ hutebâ-yı Hârem irâ'et-i kudûd-ı ni'am eyledükleri maḳâmdur. Şûret-i minberde mevzi'-ı refi'ül-mirḳâta irtikâ ve levâzım-ı evâmir ve nevâhi-i dîn-i mübîni muhtevî bir metâ'-ı nev-zuhûr-ı huṭbe-i hayât-baḥşâ ile tezyîn-i mesâmi'-i a'lâ buyurdılar. İttifâḳ-kerde-i şikât-ı rüvâtdur ki hâzret-i maḥbûb-ı hâne-zâd-ı Hudâ hutbeye şürû' eyledüklerinde mânende-i ebr-i rahmet kebûterân-ı şüh-pervâz-ı hârem-i yek-ser ser-i sidre-mesîr-i nebevî üzre müctemi' ve bâl ü perlerine güşâyiş virüp küşe-i cenâhların yek-digere zamm ü tavşil ile edâ-yı hizmet-i sāyebânî eylediler. Hâzret-i faḥrür-rusûl şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem kendilere ve neseblerine dâne-i du'â-yı hayr ü berg olıcak [E 14b] şeker-rîz-i [H 11a] tebessüm² zuhûriyla taşdıḳ buyurdılar. Ba'de edâ'i's-şalât mevki'-i refi'-i şafâda beyt-i Rabbânî meşhûd olur. Mertebe-i teşâ'ud buyurup ve dost-ı kerem-peyvestlerin dergâh-ı icâbet-penâh-ı İlâhî'de kâse-i deryûze-i du'â eylediler. Ba'de itmâmi'd-du'â Cenâb-ı Fârûḳ-ı A'zam vesâṭetiyle ahâlî-i Mekke yegân yegân

1 nemekînlerinden: temkinlerinden H

2 tebessüm: hayr du'â H

sultân-ı serîr-i sa'âdet ile nâ'il-i şeref-i 'izz ü teba'iyet olduklarından şofıra nevbet-i mübâya'at nisvân-ı Kureyş'e müntehî olduğda ridâ-i mübârekle-rinüñ bir küşesine kendileri bir küşesine nisvân ta'lik-i yed-i mübâya'at tarîkıyla itmâm-ı emr-i bî'at buyurdukdan şofıra âyet-i ¹ ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ ilâ âhîrihî, ile peyvend-i bâb-ı mütâba'at-ı şer'-i garrâ oldılar. Bu maħalde kelâm-ı imzâ-kerde-i eşer-nüvisân-ı siyerdür ki cenâb-ı bâlâ-dest-i şadr-ı risâlet şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem ser-mestân-ı naħvet-i cähiliyyetden on bir nefer herze-gerd-i küçe-i ta'aşşub ü ħabâşet ve altı nefer dest-zen-i hâ-ven-i mel'anet-zen-i bed-fenüñ demin heder buyurup farazâ teşebbüş-ker-de-i dâmen-i ħarem ve pîçide-i âstâr-ı beyt-i mükerrem bulunur ise bile nîh-kerden-i nâşiyetleri [E 15a] ħarbetgâh-ı şimşîr-i niķam itmeleriyle fer-mân buyurmışlar idi ki gerek zât-ı nâzende-şîfat ħâne-vâde-i nübüvvet ve gerek mümâna'at-ı zühûr-ı dîn ħuşûşında anlardan şudûr iden evzâ'-ı mel'anet-âmîz ve eziyyet-i gûn-â-gûn ħavşala-i ħazmdan birûn ve yârâ-yı ħadd-i taħammüliden efzûn idi. Anlardan birisi Ĥüveyriş bin Nuķayz nâm şakîdûr ki naẓm-ı kerîm ² ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ ile memdûħ olan zât-ı büzürgvârların ħâşâ hedef-i sihâm-ı hicv itdiginden ħayrî ol bed-güy-ı her-ze-tırâzdan sem'-i mübâreklerin ħalide [H 11b] iden ħâr-ı âzâr bi'l-müvâ-cehe ve'l-ħaybihi ħâric-i ceride-i şümâr idi. Hemân rûz-ı fetħde Ĥazret-i Ĥayder³-ı Kerrâr bir küşe-i nühüftede bulup cîsr-i kemer-beste-i Zül-feķâr'dan vâdî-i helâka emr eyledi. Birisinüñ daħı ismi Menfer bin Câ-bir'dür ki muķaddemâ Medîne-i Tâhire'ye gelüp libâs-ı nûrânî-i imân ile zînet-yâb olmış iken cânib-i Mekke'ye varup melâbis-i ħirkîn-i irtidâdî şî'âr itdi. Anı daħı Ġaylete bin 'Abdu'llâh-ı Leyṣî rağıya'llâhü 'anh mey-kedede âlûde-i şarâb-ı mest ü ħarâb bulup peymâne-i ebediyyü'l-ħumâr ser-i menħûsı ile şimşîrini sırâb eyledi. Ve mültezimân-ı izâr-ı seyyidü'l-ebrâr-dan [E 15b] birisi daħı Ĥâriş bin Tuleyṭıla nâm ħabîş idi ki anı daħı Cenâb-ı Ĥayder-ı Kerrâr yevm-i fetħde âverde-i pençe-i demâr ve gerden-i nâ-pâkini mecrâ-yı cüy-bâr-ı Zülfeķâr eyledi. Birisi daħı 'Abdu'l-'azîz bin Ĥanzale nâm telĥ-sirişt-i bed-heykel idi ki muķaddemâ Taybe-i Tayyi-be'ye gelüp ħabûl-ı ħilye-i İslâm itmekle 'Abdu'llâh ismiyle tesmiye itmiş-

1 "Ey Peygamber!" (Ahzâb, 33/1)

2 "Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin." (Kalem, 68/4)

3 Ĥayder: -H

ler idi. Ba'd zamān bir şahş-ı Huzā'ī ile ba'zı kabā'il-i A'rāb'dan cem'-i zekāt-ı meşrū'aya ta'yīn olunmağla eşnā-yı 'avdetde bahāne-i cizye¹ ile şahş-ı Huzā'ī'yi küşte-i tiğ-i ğadr idüp cem' itdükleri devābb ü mevāşī ile Mekke'ye güriz ve sālīk-i girīve-i irtidād olup yevm-i fetḥde mevzi'-i Hudeybe'de Hālid bin el-Velīd muḳābilinde ref'-i livā-yı ceng ü sitiz itmişdi. Ba'de'l-inhizām cāy-ı ārām ser-i nekbet-medārlarına teng olmağla çār ü nā-çār sāye-i Beytül-Harām'a gürizān ve cānib-i enderūnīsinde kisve-i Ka'be-i 'ulyāya āvizān ü pinhān oldu. Mütecessisān-ı aşhāb raḍīya'llāhū 'anhūm ol yevm-i ḥayret-zede-i idlālī ol maḥalde āverde-i çengāl-ı celāl itmeleriyle fermān-ı hümāyūn-ı nebevī ile² Ebū Berze-i Eslemī [H 12a] rivāyet-i uhḫrāda Sa'd bin Hūveyriş ğidā-yı şimşir-i nekāl eyledi. Birisi daḥı eşedd-i [E 16a] ḥuşemā³-yı dīn vālid⁴-i a'dā-yı mü'minīn 'İkrime bin Ebī Cehl idi ki iṭfā-yı çerāğ-ı nūr-ı fūrūğ-ı nübüvvet sevdāsıyla taḥrīk-i riyāḥ-ı perḥāş ve kesr-i beyza-i İslām dā'iyesiyle iltizām-kerde-i ta'aşşub-ı cāhiliyyesi olan cem'-i seng-dilān-ı evbāş itdiği rivāyetleri mersūm-ı sevābıḳ-ı şāḫā'if⁵-i siyerdür. Mükāfāt-ı sū-i ḥarekāt ve mu'āmele-i çarḫ-ı nā-me'mul-ı bī-şebāt müşāhedesinde fūshat-serāy-ı cihān ser-i ḥayret-medārına zindān olduğından fazla irāka-i demi zebān-güzār-ı fermān olduğu āvāzesinden bi'l-küllīye ğaltān-ı ḥufre-i ye's-i ḥirmān olmağın rüz-ı nuḫustīn-i fetḥde bi'z-zarūre cānib-i Yemen'e gürizān oldu. Hem-ser-i izdivācı olan Ümmü Ḥekīm fırka-i zenān beyninde nā'il-i ḫilye-i İslām olduğdan şofra lücce-i bī-sāḫil-i hidāyet şalla'llāhū 'aleyhi ve sellem pīşgāhına ol beyābān-neverd-i ḥirmān için kāse-i ḫ'āhiş-i emān olmağla cenāb-ı şehāb-ı evc-i 'ināyet ol şüre-i zemīn-i ḥayretten ḳatre-i rahmeti dirīğ buyurmayup müsā'ade-i iḫsān-ı emān ile dimāğ-ı ümīdin tertīb buyurdılar. Ol çālāk-ı meydān-ı vefā hem-seri 'İkrime'yi [E 16b] sāḫil-i Baḫr-ı Tihāme'de ḫāşāk-ı seyl-āverde-şifat pā-nihāde-i keşti-i ḥayret bulup tebşir-i nüvid-i emān eyledükden şofra 'İkrime "Yā Ümmü Ḥakīm o mertebe cereyān-ı ezā vü cefādan şofra şimdi Ḥazret-i Muḫammed 'aleyhi's-şalāt ü ve's-selām beni sezā-yı iḫsān-ı emān gördi mi?" diyü leb-güşā-yı su'āl-i istiğrāb olduğda "Belī yā 'İkrime anlar

1 cizye: cüz'iyye H

2 ile: üzre H

3 ḥuşemā: ḫaşmān H

4 vālid: veled H

5 şāḫāyif: aşhāb H

ki semâhat-ı evşâf-ı kerem ü ahlâkı hadd ü beyâbândan güzêrandur.” Hemân ‘İkrime yek¹-ţabân ve cân-hirâsân ile esîr-i keşmekeş-i [H 12b] havf ü recâ cânib-i Mekke’ye i’ade-i zimâm-ı ‘azîmet eyledi. Mekke’ye karîb olduğda tûṭî-i şâhsâr-ı i’câz şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem aşhâb-ı kirâmına hiṭâb idüp² يَا أَيُّهَا الْعَجَلُ مَوْلَانَا مُهَاجِرًا فَلَا تَسْبُوا إِيَّاهُ³ ‘ibâ-retiyle keşf-i serîre-i râz buyurdılar. Zamân-ı endek mürûrından şoñra Ümmü Hekîm bâb-ı hayme-i nebevîden nümâyân olup ‘İkrime cânibinden ihbâr-ı vuşûl ve isticâze-i duhûl eyledi. İzn-i şâdık’u’l-va’dü’l-emîn ‘aleyhi’s-selâm ile rû-mâl-i pây-ı arş-peymâlarıyla⁴ nâ’il-i âmâl olduğda hezâr şerm ü hicâb ile “Yâ Resûla’llâh Ümmü Hekîm taraf-ı eşrefînüzden getürdigi nüvîd-i emân vâkı’ mıdır?” diyü [E 17a] dehen-güşâ-yı su’âl olduğında dârû-yı hayât-bahş-ı ni’am ile hafakân-ı ıztırâbın teskîn buyurduklarında hemân hulûş-ı bâl ile dâ’ire-i hayât-bahş-ı İslâm’a dâhil ve edâ-i kelime-i şehâdetle a’lâ-i ṭabaḳât-ı izz ü ‘alâya vâşıl oldu. Ve galebe-i bâr-ı şerm ü hayâdan ref’-i re’s e kudret bulamayup “Yâ Resûla’llâh ser-mestî-i şahbâ-yı nâ-dânî vü cehâletle bu kemterînden şudûr iden vaz’-ı küştâhî vü ezâ cümle süpürde-i çeşm-küşe-i ‘afv ü tesâmuḥ ve bu maḳûle mu’amele-i nevâziş ü iltifâta şâyân buyurmak ne kerem ü ihsândur!” diyü leb-güşâ-yı teşekkür ü ta’accüb-âmîz olduğda cenâb-ı rahmeten li’l-‘âlemîn ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm cevâbında “Kaṭ’a⁴ bu degül taht-ı vüs’ümde olan eşyâdan her nereye ta’lik-i dîde-i ragbet iderseñ dirîğ olunmaz.” diyü hafakân-ı ıztırâbına dârû-yı revân-bahş-ı tesliye-i teskîn oldılar. Tekrâr bu vechile dâmen-i inâyete dest-i niyâz-ı teşebbüş eyledi ki “Yâ Resûla’llâh niyâzmendüm ki sevâbıḳ-ı seyyi’âtum şüste-i şâbûn-ı ‘afv ü maḡfîret olmaḳ [H 13a] emrinde dest-efrâz-ı ser-çeşme-i şefâ’at olup aşhâb-ı kirâm raḍıya’llâhü ‘anhüm daḥı mu’amele-i nâ-puḥte-i câhilânemi süfre-i hâṭırdan endâhte [E 17b] eyleyeler.” Binâ-ber-în cenâb-ı şefî’-i ‘uşât ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm dest-i du’âlarını merfû’-ı dergâh-ı kâdiyü’l-hâcât buyurup aşhâb-ı bülend-cenâb daḥı ‘İkrime’nün i’tizârın şebt-i cerîde-i ḥüsn-i ḳabûl eylediler. Mervîdür ki ‘İkrime ḥarâbe-i mütezelsilü’l-erkân-ı küfrden bînâ-yı metînü’l-esâs-ı İslâm’a intikâl eylediği gün büyü-t Mekke’de emâkin-i hafıyyede muḥâṭ-ı vukûfi

1 yek: reg E

2 İkrime bin Ebî Cehl muhacir, mü’min olarak gelecek, onu kınamayın. (el-Vakîdî, *el-Megâzî*, C. 2, s. 851)

3 -peymâlarıyla: -peymâları birle H

4 Kaṭ’a: Faḳaṭ H

olan aşnâmuñ cümlesin tu‘me-i teberzîn-i kesr ü ifnâ eyledi. Birisi dağı meşâhîrân-ı erkân-ı Kureyş’dan Ebû Süfyân ve ‘İkrime ile hem-derece-i şöhet ü i‘tibâr olan Şafvân bin Ümeyye’dür ki yevm-i fethde o dağı tekâzâ-yı cân-fersâ ile beyâbân-neverd-i firâr olmuş idi. Aşhâb-ı kirâmdan ‘Amr bin Vehb-i Cemihi anuñ emrinde dü mâh müddet niyâzmend-i emân olmağla hâzret-i fahr-i kirâm ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm niyâzına şüret-i müsâ‘ade göstermeleriyle ‘Amr bin Vehb dergâh-ı muḳaddes-i nebevîye ihzâr eyledi. Galebe-i mekârim-i nebevîden müddet-i me’mûlesi müşennâ buyurulup çâr mâh ihşân-ı emân buyurdılar. Şafvân silâh-puş-ı ey-mân degül iken Huneyn ve Tâ‘if gâzâlarında sâye-i livâ-i İslâm’da hem-‘inân-ı ey-mâniyân bulunup [E 18a] menzil-i Cî‘râne’de taḳsîm-i ḡanâyim eşnâsında bir süri cimâl ve aḡnâma çeşm-i ḡasret-i ṭama‘ı ta‘lîḳ eylediği zamîr-i seri-re-şinâs-ı ins ü cân şalla’llâhü ‘aleyhi ve selleme münkeşif olmağın mec-mû‘ın Şafvân’a in‘âm buyurdılar. Şafvân bî-liyâḳat ü isti‘dâd bu ihşâna ḡayrân [H 13b] olup ¹ ما طابت نفس أحد بمثل هذا إلا نفس نبي makâlî leb-i teşekkürinden tereşşüh iderek bî-iḡtiyâr dâḡil-i zerîne-i imân oldu. Birisi dağı Habbâr bin el-Esved’dür ki cenâb-ı nebevî ḡaḳḳında hezâr sitem ü ezâ iltizâmından ḡayrı sinîn-i mâziyede Zeyneb binti Resûlu’llâh’ı kendi hem-seri Ebu’l-‘Âş bin Rebî‘i Mekke’den Medîne’ye naḳl iderken hevdec üzre ḡavâle-i nîze-i cân-güdâz eyledigi² vâḳı‘ olmuş idi. Eyyâm-ı iḳâmet-i Mekke’de mütecessisân-ı aşhâb cüst ü cûsında her çend şarf-ı dest-mâye-i iḳtidâr itdiler ise âverde-i çengâl-ı şikâr idemediler. ‘âḳıbet âfitâb-ı evc-i hüdâ yine burc-ı dârü’l-hicreye ‘avdetde bir gün şükûfe-büyâ-yı kelime-i şehâdet dest ü zebânında cilve-künân-ı meclis-i muḳaddes-i risâlete rû-mâl ve cerâyim-i sâlifesine ihzâr-ı ḡüz n ü infî‘âl itmegin ḡarîn-i ‘afv ü ihşân [E 18b] oldu. Birisi dağı ‘Abdu’llâh bin Sa‘îd bin Ebi’s-Serḡ’dür ki cenâb-ı Zi’n-nüreyn raḡıya’llâhü ‘anh ile râbıṭa-i uhuvvet-i reḡâ‘îleri olup muḳaddemâ Medîne’de dâḡil-i cerîde-i İslâm ve müşâreket-i kitâbet-i vahy ile dağı be-kâm olmuş iken silsiletü’l-cevâhir-i kelâm-ı Rabbânî ḡilâlinde tekâzâ-yı ḡabâşet-i cibillîsi sebebiyle ba‘zı kelimât-ı bed-me‘âl-i bî-nizâm imrârından ḡayrı hezl ü istihzâyı telmîḡâtını müş‘îr-i türrehâr-ı bî-edebânesi dağı ḡuş-güzâr-ı seyyidü’l-ebrâr olmağla galebe-i bîm ü hirâsla cânib-i

1 Hiç kimsenin sözü, Nebî’nin sözü gibi hoş gelmemiş.

2 eylediği: itmek ile E

Mekke'ye gürizân olmuş idi. Yevm-i fetḥde vesāṭet-i şefā'at-i 'Osmân'ı ḥudūd-ı i'tiyâdı tecāvüz itmegin 'atâ-yı tegāmüz-ı emân buyurdılar. Lâkin nuḳūd-ı enfâsdan taḥliye-i kîse-i ḥayât idinceye dek def-i ğā'ile-i şerm ü ḥicâb idemedi. Birisi daḥı eşher-i [H 14a] süḥan-ṭırâzân-ı zamân ve eş'ar-ı ma'nâ-perdâzân-ı devrân Ka'b bin Züheyr idi. Memdûḥ u mevşûf-ı ²﴿وَأَنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾¹ ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ﴾ olan maḥbûb-ı ḥudâvend-i kerîm cenâbın ḥâşâ şebpere-i ḥürşid-i 'adv ve ḥabbe-i zümürürüdü necv menzilesinde âmac-ı zebân-ı ehâc-i bed-gû itmiş idi. Rûz-ı fetḥde beyt-i mükërremeden gürizân ve bevâdî-i nâ-maṭbû'ı [E 19a] ihtifâda mânende-i ma'nâ kec-nihân olmuş idi. 'âķıbet Medîne-i Tâhire'ye mu'âvedet-i mevkib-i ḥümâyûndan soñra dest-âvîz-i kaşide-i meşhûre-i Bânet-su'âd ile mediḥa-pîrâ-yı ḥazret-i faḥrül-enbiyâ 'aleyhi taḥiyyâtül-verâda pây-ı âdâb üzre kıyâm ü kıra'atın itmâm itmekle ḥazret-i sâlâr-ı ekrem müsvedde-i a'mâl-i seyyi'esine raķam-ı 'afv keşide ve bir sebîl-i câize bir bürd-i Yemânî iḥsânıyla ser-i iftiḥârın sürâdikât-ı semâya reside buyurdılar. Birisi daḥı kâtil-i seyyidiş-şühedâ Ḥamza-i 'amm-i Muştafa Vahşî'dür ki cemî'i aşḥâb-ı kirâm dil-teşne-i fevti olmağla cüst ü cûda âşiyâne-i mür ü mârâ dek ḥavâle-i ma'ül-ı iķdâm itdiler. Zîrâ Vahşî remide-i ḥavf-ı şîrân künâm-ı İslâm'dan ṭâ'ife-i pây-engîz-i gürîz olmuş idi. Ba'de zamân tağayyür-i libâs ve hey'et-i ṭâ'ife-i vefd-i Ṭâ'if miyânesinde ḥuzûr-ı eşrefül-verâya dâḥil olup 'arż-ı kelime-i imân eyledükde cenâb-ı râzdân-ı ḥafıyyât-ı kâ'inât 'aleyhi efḍâlüş-şalât "Sen Vahşî degül misin?" diyü taḥrîk-i leb-i kevşer-sirişt buyurduķlarında "Yâ Vahşî senüñ liķâña ta'liķ-i nażar baña mü'eddî-i tecdîd-i keder olur. Bir daḥı muķâbeleme [E 19b] gelme." buyurmalarıyla ķanda düķâr olsa rû-be-rû [H 14b] olamayup cânib-i âḥere firâr iderdi. Vahşî-i merķûmuñ dâ'ire-i imân ile ünsî Cenâb-ı İbn 'Abbâs raḍıyâ'llâhü 'anhümâ rivâyeti üzre bu vechle ta'yîn-kerde-i naķl-i siyer-i ḥayrül-beşerdür ki meclis-i muķaddes-i nebevîye ibtidâ' duḥûlünde "Yâ Resûlâ'llâh baña istimâ³-ı kelâm-ı İlâhî ile teşnîf-i gûş-ı intibâḥ ideyüm." diyü niyâzmend olduķda "Yâ Vahşî seni hem-civâr-ı imân görmek istemez-düm, ammâ ķünkü sen sâye-i dîvâr-ı emâna ilticâ eyledü, öyle olsun." bu-

1 "Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin." (Kalem, 68/4)

2 "Mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe, 9/128)

3 istimâ: ismâ' H

yurduklarında âyet-i kerîme-i ¹﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ ilâ âhirihi zebân-ı kâriden sem'ine vâsıl olduğda “Bu âyetde hâzret-i mezra‘a-i a‘mâl bâriş-i şehâb-ı meşîyyete mevķûfdur, belki dâhil-i zîr-i meşîyyet olmayam.” didi. Ba‘dehü ²﴿وَالَّذِينَ﴾ ilâ âhirihi dürüdında Vahşî “Ben seyyi’e-i şülüşenün üçini dahı irtikâb itmişümdür.” kelimesiyle mütekellim olup ‘aķabinde ³﴿إِلَّا مَنْ تَابَ﴾ ilâ âhirihi vürüd idicek “Amel-i şâliha muvaffaķ olacağum nâ-muhtemeldür.” didi. Der-‘aķab ⁴﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ﴾ ilâ âhirihi berât-ı kaķ’ıl-müfâdı üzre cilveger-i zuhûr olunca Vahşî “Ėayrı tevâri idicek estâr-ı ‘özr kalmadı.” diyüp der-hâl dâhil-i [E 20a] dâ’ire-i İslâm oldu. ‘Aşr-ı ma‘delet-âyîn-i Fârûķî’de Müseyleme-i Kezzâb nâm meşhûr-ı mel‘anet-me‘âbı ‘aynı ile seyyidü’s-şühedâya izâķa-i gül-şeker-i şehâdet itdigi hârbe-i ser-tîz ile izâķa-i zehr-âbe-i helâk itmegin “Zamân-ı dâlâl-ı câhiliyyetde hayrû’n-nâs Ėamza gibi bir zât-ı bülend-cenâba hârbe-i ser-tîz ile reh-güşâ-yı derecât-ı cinân oldum ise bi-ķamdi’llâh salâķ-ı İslâm ile tezyînden soñra Müseyleme-i Kezzâb gibi bir mel‘ûn-ı meş‘al-efrûz dereke-i düzaķ oldum.” diyü Ėazâsın nihâde-i kefe-i [H 15a] mîzân-ı tesliyet itdigi raķam-zede-i ķalem-gîrân-ı âşârdur. Birisi dahı ‘Abdu’llâh bin er-Rebûr idi ki hâşâ nekâ-yiz-i aşhâbı muhtevî elfâz-ı rekike ile dehen-âlûde-i ķâzûrât-ı ehâcî olup her bâr müşrikini muķâtele-i muvaķķidîne taķrîk ü taķrîş⁵ nuķbe-i âmâli idi. Rûz-ı fetķde cânib-i buķrâna Ėürîzân olup nice müddet anda iķâmetden soñra şevķ-i maķabbet-i İslâm hâne-i târik-i zamîrinden leme‘ân itmegin Medîne-i Tâhire’de hużûr-ı faķr-i kâ’inât şalla’llâhü ‘aleyhi ve selleme dâhil olup السلام عليك يا رسول الله أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنك رسول الله [E 20b] faķrû’l-enâm ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm dahı ⁷﴿إِلَى الْإِسْلَامِ﴾ cevâbıyla muķâbele buyurduķdan soñra “Yâ Resûla’llâh ‘atebe-i ‘aliyyeñ haķķında ve gerek aşhâb-ı kirâm huşûşında bu kemterinden şudûr iden mu‘amelât-ı bî-edebânenen hâlâ Ėarîķ-i lücce-i nedâmet olmış mıdur, emr senüñdür.” diyü

1 “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz.” (Nisâ, 4/48)

2 “Şöyle ki...” (Nisâ, 4/57)

3 “Kim isterse...” (Meryem, 19/60)

4 “De ki: Ey kullarım!” (Zümer 39/53)

5 taķrîş: taķrîz E

6 Şehadet ederim, Allah’tan başka İlah yoktur. Ve şehadet ederim ki, şüphesiz ki sen (ey Muhammed) O’nun Resûl’üsün. Bizi İslâm’la şereflendiren Allah’a hamd olsun.

7 Seni İslâm’la şereflendiren Allah’a hamd olsun.

şûret-nümâ-yı maķâm-ı teslîm olduķda cenâb-ı rahmeten li'l-'âlemîn dahı
 “Elem çekme, İslâm seyyi'ât-ı sâbıkayı mükefferdür.” diyü zaķm telâşına
 nemek-pâş-ı tesliyet oldılar. Ammâ irâķa-i dimâlarıyla gül-günsâ-yı ruķsâ-
 re-i hâķ olmaķa fermân-ı 'âlî-şânları şudûr iden altı nefer-i nisvândan biri
 ekiletü'l'ekbâd lakabıyla şöhet-yâb olan zevce-i Ebî Süfyân, Hind binti
 'Utbe'dür ki ihânet-i İslâmiyân'a dâ'ir şadır olan ezâ-yı cân-güdâz ricâle
 ğâlib olduğından fazla rûz-ı ciger-sûz-ı Uĥud'da şühedâ-yı İslâm'a andan
 müterettib olan ihtirâ' kaç-ı enûf ü ezân vâreste-i [H 15b] hadd-i beyân-
 dur. Bî'atgâh-ı şafâda nisvân-ı Mekke miyânında rû-der-niķâb-ı ĥuzûr-ı
 seyyidül-enbiyâda dâķil-i ĥilyedârân-ı imân olduķdan sonra def'-i ĥicâb
 ve kendinün kim idiginden ref'-i niķâb irtiyâb eylediginde ĥazret-i serîr-
 ârâ-yı [E 21a] ĥulķ-ı 'azîm şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem “Yâ Hind ĥünkü
 dârü'l-emân-ı ĥarîm-i imâna cân-endâz oldun, ba'd-ez-în ĥalvet-nişîn-i
 emân ol.” diyü iĝmâz-ı ĥeşm-i intiķâm buyurdılar. Mervîdür ki ĥânesine
 geldiĝi sâ'at ĥurd ü büzürg ne ķadar aşnâmı var ise “Ĥep siz baña vâsıta-i
 meziyyet-i ĝurûr olduñuz.” diyü cümlesi şikest eyledi. Birisi dahı cârîye-i
 İbn Ĥanzel-i Ferd idi ki zu'mınca memdûĥ-ı İlâhî cenâbına süzen-i dil-
 düz-ı zebânıyla naķş-bend-i hicv-i nâ-pesend olmuş idi. Nisvân beyninde
 süzen-i zebânına ta'lik-i ĥarîr-i şehâdet itmekle kârgâh-ı fenâdan vâreste
 oldu. Bâķileri biri Ĥureyne ve biri Ernebe perestârân-ı İbn Ĥanzel zu'mla-
 rınca naķş-ı dest-mâl-ı ehâcîde müşterek olmalarıyla rûz-ı fetĥde şimşîr-i
 ĝuzât ile dereke-i maţbaĥ-ı nîrâna irsâl olındılar. Birisi dahı Sârefine cârî-
 ye-i 'Abdu'l-muţţalib'dür ki muķaddemâ nâme-i Ĥatîb 'aķd-i ĝisûsında
 zuhûr itmişdi ki Mekke'ye varduķda dâķil-i küfr-âbâd-ı irtidâd olmaĝın
 şimşîr-i Ĥayder ile şiven-kede-i bi'se'l-ķarâr oldu. Birisi dahı Ümmü Sa'd
 nâm naĥs-ı mâder-zâd idi ki yevm-i fetĥde gerden-i nâ-pâķı büsegâh-ı tîĝ-ı
 zîr-endâz ķılındı. [E 21b]

Seriyye-i Ĥâlid bin el-Velîd Rağıya'llâhü 'Anh*

Muĥtâr-ı ķalem-rânân-ı âşârdur ki sevâd-ı ĥıyâm-ı tã'ife-i celile-i İslâm
 ĥâşıye-i nüşâ-i Beytül-Ĥarâm olduĝı eyyâmda nevâķi-i Mekke-i Mükêr-
 reme'den Nahle nâm maķâmda esâs-efĝen-i istiĥkâm olan şanem-ĥâne-i

* Başılık: E 21b, H 15b

meşhûre-i ğarrâ [H 16a] tahribine otuz nefer dilirân-ı İslâm ile Hâlid bin Velid ta'yîn buyurulmağın mebânî-i esâsın bînâ-yı i'tikâd-ı müşrikîn gibi vîrân itdükden sonra pîşgâh-ı nübüvvet-penâha mu'âvedetde cenâb-ı kâşî-fü'd-dücâ şalla'llâhü 'aleyhi't-tehâyâ "Yâ Hâlid anda âşâr-ı küfre dâ'ir bir şey nigh-güzâr-ı bâşıra-i i'tibâruñ olmadı mı?" diyü istinâk buyurduklarında "Lâ yâ Resûla'llâh." cevâbın 'arz eyledükde "Yâ Hâlid ol mîve-i habîsenüñ kısrın şikest idüp lübbüne zafer-yâb olmamışsın." buyurmalarıyla Hâlid tekrâr imâle-i 'inân-ı 'azm idüp ol büt-hâne-i vîrân-şüdenüñ baqiyye-i esâs ü cedrânına ihâle-i cäsüs nazra-i istiḥkâm eyledükde nâ-gâh 'üryân gîsü-perîşân jülîde-mü siyâh-rû bir mekkâre-i bed-bû zîr-i ḥafâdan nümâyân olmağın Hâlid bî-tereddüd sülḥte-i âteş-i şimşîr idüp gelüp şüret-i vâkı'a-yı [E 22a] ma'rûz-ı dîvân-ı muḥaddes eyledükde "Yâ Hâlid işte ğarrâ didükleri ol şüret-i çirk-âlûde-i nâ-pâk idi ki şaḥîfe-i 'âlemden şüste oldu. Ba'd-ez-în bu bilâd pereştîşgâh-ı ğarrâ olmadan âzâd oldu." buyurdılar. Ol hîlâlde fermân-ı nebevî ile 'Amr bin 'Âş raḍıya'llâhü 'anh perestîş-kede-i Benî Hüzeyl Suvâ' nâm şanem-hâne-i köhne-rezîli hedef-i qârî'a-i tahrib ü tenkîl idüp Sa'd bin Zeyd-i Eshel raḍıya'llâhü 'anh daḥı fermân-ı cihândâr-ı nebevî mücibince bîst süvârın şikâr¹ ile zamân-ı cāhiliyyetde Evs ve Ḥazrec ve 'Asâ'nuñ perestîşgâhı olan şanem-hâne-i meşhûre-i Menât'ı âmâc-ı ma'âvil-i himmet itdigi² ḥâletde anda daḥı bed-bû ve hem-zede-mü bir mekkâre-i siyâh-rû [H 16b] feryâd-künân nümâyân olmağın şimşîr-i zehr-âbdâr-ı Sa'd ol tüde-i ḥaşâk-ı fesâdı dü pâre mecrâ-yı zaḳḳûm-ı caḥî-me efgende eyledi.

Nazm:³ Maḥv olup kevnden rüsûm-ı 'azâb
 Şaçdı tîğ-i ğuzât âteşe âb
 Oldı ğarrâ 'adem be-laṭme-i nâr
 Oldı Lât ü Menât ḥâne-ḥarâb

1 şikâr: tebişkâr H

2 itdigi: idigi E

3 Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Gazâ-yı Garîbe-nümâ-yı Huneyn*

Şadef-şikenân-ı sevâhîl-i âşâr bu vechile le'âlî-bend-i silk-i suţûr-ı ah-bâr olmuşlardur ki âvâze-i fütühât-ı Mekkiye-i hayrû'l-verâ 'aleyhi [E 22b] efđalût-tehâyâ tezyîn-i mesâmi'-i âfâk eyledükde kabâ'il-i eţrâfdan hamîr-i tıynetlerinde nûr-ı hidâyete isti'dâ vü mündemic olanlar sebû-yı havşala-i zamîrlerine mâ'û'l-hayât-ı ikrâr ü imân ile memlû idüp hîşse-i hidâyet-den mahrûm olanlar beybân-ı inkâr ü ısrârda istikrâr ve şûrezâr-ı ta'aşşub u istikbârı ihtiyâr idüp tehiyye-i esbâb-ı kârzâra ve nicelerini dahı tarîk-i müstakîmden tahrîfe der-kâr oldılar. Anlara qarîb kabîle-i Muđar u Haşem ol ğadîr-i müte'affin-i dâlâla mülhak olup şümâre-i a'dâdları tayy-ı ihtilâfât-ı ekâvîl-i e'imme-i siyerden sonra otuz biñ oldığı imzâ-kerde-i şikât-dur. Ser-i gürûh-ı behâyim-siriştân-ı Havâzin Mâlik bin 'Avfû'n-Nađîrî ve ser-i tavîle-i har-nejâdân-ı Şakîf Kenân bin 'Abd-i Yâlıl nâm bād-peymâ-yı herze-derâ idi. Anlar bizüm üstümüze leşker-keş-i istilâ olmadan evvel biz anlar üzre 'azîmetimizde başka güne şevket ü şân ve âvâze-i âmed ü âmed ve be-reft ü be-reft dahı şekve-i 'unvânı mucib olur zu'mıyla müsâbaka-ı 'azme âmâde oldılar. Ve nîsvânları dahı hengâm-ı perhâşda vâşıta-i istikrâr ve hîn-i firârda çin-i gîsûları [H 17a] [E 23a] pâ-bend-i karar olmak kaşdıyla hem-râh-ı hevdec-i idbâr eylediler. Benî Haşem'den sinni şad heftâdı mütecâviz Düreyd bin eş-Şamme nâm bir a'mâ-yı kâr-dideyi teberrüken hem-'înân-ı kâ'id-i hîzlân eylediler. A'mâ-yı merķûm her çend rây-ı istişhâb-ı emvâl ü iyâlî tehçin idüp şûret-i tağallübde anların medhali olmayup nümâyiş-i şûret-i inhizâm taķdîrinde nîsvân-ı bî-dermân-ı gürî-zendegânı men'den kûteh-dest ü dâmen oldukları âşikâr ve kendiler dahı dest-i huşemâda esîr ü rûsvâ olacakları hüveydâdur diyü men' ü tahzîrde ser-hadd-i mübâlağayı tecâvüz eyledi. Ammâ Mâlik bin 'Avf minnet-i keşret-i ecnâd ve mağrûr-ı haşmet ü ihtîşâd olmağın anuñ maķâlâtın âvîhte-i sem'-i kabûl itmedi. Ahbâr-ı hareket-i kabâ'il-i A'râb resîde-i sâmi'a-i seyyid-i âlî-cenâb şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem olduķda 'Abdu'llâh bin Hâdred-i Eslemî nâm daķıķadân-ı kâr-âzmâyı nâmzed-i tecessüs-i a'dâ-yı bed-peymân ve kendiler tehiyye-i esbâb-ı ğazâ içün aşhâb-ı kirâma fermân buyurdılar. Kibâr-ı Mekke'den çâr mâh emân-dâde-i nebevî olup henüz

* Başlık: E 22a, H 16b

hulle-püş-ı imân olmayan Şafvân bin Ümeyye'den yüz 'aded zırh isti'âre [E 23b] ve aşhâb-ı kirâma taqşim buyurdılar. 'Abdu'llâh-ı Eslemî leşker-i a'dâyı temmâr-ı şâri'-i nazâr-ı tahmînden imrâr ve keşret-i ricâl-i kâr-güzâr dü fert âlât-ı kârzârı pîşgâh-ı sulţân-ı ahıyârda ihbâr itmegın beste-i leb-i nemgînleri şeker-efşân-ı tebessüm olup "Ümîdvârüm ki cümlesi ganâyim-i ehl-i İslâm ola." buyurdılar. Esbâb-ı harb ü kıtâl resîde-i hadd-i istikmâl olduĸda şahâbî-i kirâmdan 'Attâb bin Esîd rağıya'llâhü 'anh dârü'l-feth-i Mekke'de câ-nişin-i mesned-i temkîn ü ta'yîn buyurulup [H 17b] eşahh-ı akvâl üzre on biñ mütün leşker-i Medenî ve iki biñ havâşî-i nev-nüvişte-i Mekki tamâm düvâz deh hezâr hizebrân-ı kıtâl ile şeşüm-i Şevvâl'de cânib-i a'dâya bâl-güşâ-yı ikbâl oldılar. Gâze-i ruhsâre-i rivâyetdür ki ol günde şükûh-ı leşker-i düşmen-şikâr enbühî-i şümâr ve efzûnî-i esbâb-ı gîrüdâr cihetinden şüret-yâb-ı nümâyiş-i nizâm-ı tâm olmaĸla 'alâ-ihtilâfi'l-akvâl "Yâ Şıddîk-i Ekber yâ şahş-ı âher lisânından bu sefer de kılet-i 'âdû cihetinden bizüm cânibimizden şüret-i maĸlûbiyyet meslûbü'l-ihtimâldür." mefhûmın muhtevî bir kelâm-ı nahvet-âmîz şadır oladüşdi. Ammâ bu güne kelâm-ı nâ-puhte-i maĸrûrâne zâ'ıka-i seyyidü'l-ebrâra [E 24a] nâ-güvâr gelmekle âyine-i cebîn nûr-ı âĸinlerinde izhâr-ı çin-i melâl buyurdılar. Ezkiyâ-yı hikmet-âzmâ-yı âşâr bu 'arbede-i hayret-fermânuñ evâ'ilinde zuhûr iden şüret-i vâzgüne-i teferruĸ ve inhizâm bu kelâm-ı 'aceb mâlik-i sirâyet-i şe'âmetinden olduĸı imzâ-kerde-i tahkîk itmişler. Hat-tâ ¹إِذْ أَعْجَبَكُمْ ilâ âhirihi bu ma'nâya hüccet-i bâhiredür. Ser-i gürûh-ı siyeh-şakâ Mâlik bin 'Avf cünd-i hüdâdan muĸaddem Huneyn'e vâşıl olup behâyim-siriştân-ı perhâş-cû ile mevârid-i ĸuzât olacaĸ maĸallere sedd-i istihkâm ve tertib-i levâzım-ı müdâfa'a vü muĸârebeye ihtimâm eylediler.

Ta'yîn-kerde-i ketîbe-i âşârdur ki ĸazret-i menba'-ı zülâl-i rahmet 'aleyhi ecmelût-tahiyye leşker-i mevvâc-ı celâdetle ol vâdiye vürüd eyledüklerinde memerr-i leşker mânende-i ĸulûb-ı küffâr teng olmaĸla defâten mürûr-ı düşvâr olup nâ-çar ıruuĸ-ı müte'addideye inĸisâm [H 18a] iĸtizâsiyla hûd-be-hûd hâlet-i cem'iyyetlerine tefriĸa-i zarûrî nümâyân olduĸda kemîn-girân-ı küşe-i fırsat olan düşmen-i bed-kâm defâten rimâh ü sihâm ü süyûf ile hücum itmegın be-emr-i Hâlık-ı bî-çûn âyine-i hâl-i

1 Muhakkak sizin hoşunuza gitti. (Tevbe, 9/25.)

İslâmiyân'da şüret-i inhizâm oladüşdi. Mervîdür ki muḳaddime-i 'asker-i İslâm Benî Süleym ile Hâlid bin el-Velîd [E 24b] olup feth-i Mekke'den berü âmede-i dâ'ire-i İslâm olanların ekşerî muḳaddimede bulunup onların hōd-çaşnî-i şîrîn-güvâr-ı imân henüz zâ'îka-i zamîrlerinde pîşe-gîr-i istihkâm olmağla defaten çehre-gerdân-ı vâdî-i idbâr olmalarıyla sâ'ir-lerün dahı pây-ı şebâtı ber-ḳarâr olamayup taraf taraf gürizân oldılar. Eşahh-ı aḳvâl üzre pîrâmen-i şem'-i cihân-fürüz-ı risâlet 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâmda Hâzret-i Mürtaẓâ-yı şîr-dil ve Cenâb-ı 'Abbâs ve Süfyân bin el-Muṭṭalib ve 'Abdu'llâh bin Mes'ûd'dan ğayrı pervâne-gerdân ḳalmadı. Rivâyet-i uhrâda merkez-i muhîṭ ve nokṭa-i dâ'ire-i 'adâlet cenâb-ı şeyḫayn dahı nighbânî-i fahrû'l-enbiyâda pâ-füşürde-i şebât oldukları meş'ûrdur. Bu hilâlde ser-i tavile-i işrâk Mâlik bin 'Avf tiğ-be-dest ol tılsım-ı gencî-ne-i ḫaḳîḳat üzre esb-rân-ı mel'anet olduḳda ḫademe-i aşḫâbdan Eymen bin Eymen muḳâbelesine şitâb ü cûdın viḳâye-i seyyid-i 'âlî-cenâb eyledi. Ammâ müdâfa'asına yârâ-yı meknet bulamayup ḫulle-i gül-reng-i şehâdet ile gül-geşt-i behişte hıram eyledi. Ammâ Mâlik-i düzaḫî-sirişt dahı olduḳı maḫalden bir ḫaṭve ilerü taḫrîk-i 'inâna ḳudret [E 25a] bulamayup ḳavâ'im-i çâr-pâsı mesâmîr-i menḳal-ı âhenin gibi girifte-i saḫt-gîr-i zemîn oladüşdi. [H 18b] Andan ğayrı ol hırmen-i raḫmet üzre her kim imṭâr-ı te-gerg-i ta'arruz itdiyse be-emr-i Hudâvend-i ḫafîz birer ṭarîḳ-i nâ-me'mûlden geşte-i şimşîr-i hevân oldılar.

Mervîdür ki ol eṣnâda ḳâ'id-i serâyâ-yı vücûd ve vâsiṭatü'l-feth-i eḳâlîm-i ğayb-ı şühûd 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm bağle-i beyzâların ḳafâ-yı gürizendegândan her ne ṭarafa pûye-nümâ ve iḳâmet-i şadâ-yı dil-ârâların إلى أين أيها الناس يا أنصار الله ويا أنصار رسول الله أنا عبد الله ورسوله أنا النبي لا إلى أين أيها الناس يا أنصار الله ويا أنصار رسول الله أنا عبد الله ورسوله أنا النبي لا kelimâtıyla i'lâ iderek 'Abbâs raḏıya'llâhü 'anh ve Süfyân bin el-Hâriş ṭarafından rikâb-ı 'inâyetlerine âviḫte olarak hezâr meşakḳat ile tevḳîf eylediler. Hâcib-i beyt-i İlâhî Şeybe bin 'Osmân bin Ṭalḫa ki rûz-ı feth-i Mekke'de dâḫil-i emân-ḫâne-i İslâm olmuş idi, kendisi taḫrîk-i miftâḫ-ı rivâyet itmişdür ki tefriḳa-i ḫumât-ı İslâm ve tenḫâyî-i ḫâzret²-i fahrû'l-enâm hengâmında ben dahı ḫizmet-i ḳafâdârî-i

1 Ey insanlar! Nereye? Ey ensar, ey Resûlullah'ın yardımcılar! Ben Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm. Ben peygamberim, yalan değildir. Ben Abdumuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğluyum. (Buhârî, *Cihâd*, s. 52)

2 ḫâzret-i -E

seyyidü's-şakaleyn şalla'llähü 'aleyhi ve sellemde bulunmağla muḳaddemā vāḳı'a-ı rüz-ı Ḳureyş-süz-ı Bedr'de telef-kerde-i [E 25b] tiğ-ı Muḫammediyān olan eb ü ceddüm 'Osmān bin Ṭalḫa ve Ṭalḫa bin 'Osmān nā-gāh gūşe-i cerīde-i derūnumda nigeḫ-güzār-ı süveydā-yı zāmīrüm olmağla kânūn-ı ḳarībū'l-inṭifā-i müteḫayyilemden tamām ināre-i şerāre-i in-tiḳām-ı fursat ve fevti mü'edd-i dāğ-ı ḫasretdür diyü ba'zı vesāvis-i fāsīde ḫalecān itmegin bi'l-āḫire ḳabza-i tīga el urup ḫaṭve-güzār-ı şitāb oldıgum sâ'at zāt-ı 'ināyet-siriştleriyle benüm bînümde nā-gāh bir¹ perde-i âteşin bir vechile nā'ire-fürüz-ı zühūr olup az ḳaldı ki beni ḫākister-i düzaḫ-ı fenā [H 19a] eyleye. Ol maḫalde reh-nümā-yı ḫayret-zedegān-ı dü cihān daḫı bir degül yā Şeybe² ta'biriyle ḫuzūr-ı sa'adetlerine da'vet buyurup dest-i i'cāz-tırāzların sine-i ihtilāf-ālūd-ı meh-nihād³ اللهم اذهب عنه الشيطان ile leb-i mübāreklerin āsmāna küşāde buyurduḳlarında "Ḳāsem be-zāt-ı pāk-i Ḥudāvend ol sâ'at cenāb-ı ḫayrū'l-beşer baña nūr-ı başarumdan 'azizter görinüp pişgāh-ı sa'adetlerinde cān-feşānlık baña e'azz-i āmal göründi." Ser-cüş-ı dīk-i rivāyetdür ki Cenāb-ı 'Abbās raḍıyallāhu 'anh cehverü's-şavt olmağla ḫazret-i seyyidü'l-enbiyā 'aleyhi ekmelü't-teḫāyā⁴ يا معشر الأنصار يا ta'biriyle medd-i şadā-yı nidā-ya fermān buyurmalarıyla āvāze-i bülend-i 'Abbās aşḫāb-ı tefriḳa-yābdan her kimūn revzene-i sāmi'asına ta'alluḳ itdiyse gerden-i firārlarına⁵ zencir-i iztirāb olup bi-ihtiyār lebbeyk-güyān mānende-i zenbūr-ı pür-efḡān dā'ire-i güvār-engiz-i ḫaḳiḳate şitābān oldılar. Ḥattā ba'zı larūn bāzū-yı iḳtidārı 'inān-ı saḫt-gir-i semendi zabṭa tüvān bulamayup zemīne üftān ü piyāde-kām mazmūn-ı āyet-i kerīme-i ﴿ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ﴾⁶ ilā āḫirihi şümāre-i cem'iyetleri ancaḳ mānende-i sübhā-i şad dāne iken cānib-i düşmene ḫamle-i bī-bāk ve giribān-ı cem'iyetlerin çāk çāk eylediler. Sulṭān-ı serir-i bülend ü pesti 'aleyhi's-şalātü ve's-selām⁷ الآن ḫamī wuṭīs maḳāliyle mānende-i nūr-ı raḫmet baḡle-i beyzādan zemīne nüzül buyurup ḳavl-i āḫerde işāret-i nebevī ile baḡle kendisi zemīne zānū-zede-i teslim olup

1 bir -H

2 Şeybe: 'Osmān E

3 Allah'ım! Şeytanı ondan uzak tut.

4 Ey ensar topluluḡu, ey ağaç altında söz verenler, ey Bakara Sûresi'nde medhedilen kardeşler!...

5 firārlarına: ḳarārlarına E

6 "Sonra Allah onu indirdi." (Tevbe, 9/26)

7 Şu an savaşı kızıştı. (Müslim, Cihād, s. 76)

zemînden bir qabza hâk rübûde-i ser-pençe-i i'câz¹ وشاهت الوجوه ta'bî-riyle taraf-ı a'dâya bâz buyurdılar. [H 19b] Zemînden aḥz-ı hâk ve iṣâl-i yed-i sulṭân-ı “levlâk” itmek dest-zede-i ‘Abbâs ve yâḥûd Cenâb-ı Ḥayderî olmak üzere raḡam-zede-i rivâyetdür. Mâ-ḥaşal [E 26b] cenâb-ı seyyid-i ebrâr şalla'llâhü ‘aleyhi ve sellem cânib-i a'dâya iṣâre²-i ḡubâr buyurduklarınınuñ ‘akabinde³ واللهم âsâr انهمز ورب محمد³ ḥakâ'îkin âverde-i mu'ciz-i âsâr المشتكى وأنت المستعان⁴ du'âsın felek-güzâr buyurdılar. Bu rivâyet taṇtana-endâz-ı âfâkdur ki a'dâdan bir şahş kalmadı ki ol hâkdan anuñ çeşm ü dehânı âgende olmaya. ‘Ayniyle taşt-ı âhenîne seng-i şikest toḡunur şeklinde şadâ-yı hevlâk girîbân-ı şu'ûrların çâk çâk idüp o vâdilerde olan her seng ü dirâht çeşm-i kenâre-süvâr-ı müsellâh pür-sâz ü raḡt görinüp istilâ'ı ru'b ve hirâs-ı derûnların laḡt laḡt eyledi. وَمَا رَمَيْتَ⁵ ilâ âhirihi, bu emrde nüzûli ta'yîn-kerde-i erbâb-ı tefsîrdür. Bu hâletde kâ'id-serây-ı ‘ulviyyîn Cenâb-ı Cibrîl-i Emîn miyân-ı zemîn ü âsmânda bir qavîde on altı bîñ eblaḡ-ı süvâr ü sefid-püş ve taylasân-ı ber-düş leşker-i âsmânî cevalân-gîr-i meydân-ı imdâd oldılar. Baḡiyye-i a'dâ-yı bedlikâ taraf taraf girîve-i gürîzde nâ-peydâ ve bu vâkı'a-i ‘ummân-ḡurûş-ı veḡâda cânib-i İslâmiyân'dan ancaḡ çâr nefer bürde-i çâr mevc-i fenâ olup cânib-i ḡaremin küffârdan yetmiş [E 27a] nefer direv-dih-i dâs-ı şimşîr-i âteş-bâr oldığı qarâr-dâde-i rüvâtdur. ‘Arşa-i ḡavḡâ-kede-i seyl-âb-ı şimşîr ile ḡas-ṭıynetân-ı ızrârdan muşaffâ oldığı hâletde leşker-i zafer-âyîn-i muvaḡḡidîn ḡanâyim-i bâz-mânde-i müşrikîni ferâhem idüp [H 20a] şeş hezâr esîr ve bîst çehâr hezâr şütür-i kûh-peyker ve çihil hezârdan efzûn ḡûsfend-i tenûmend ve çihil hezâr vakıyye sîm-i ḡâlîşden ḡayrı sâ'ir aḡmişe vü emti'a ve nuḡûd-ı maḡûleleri ḡâric-i cerîde-i evḡâm idigi raḡam-zede-i erbâb-ı aḡlâmdur. Ser-i tavîle-i şakâ Mâlik bin ‘Avf cânib-i ta'ife-i bâl-engîz gürîz olup bir miḡdâr ḡazân-zedân-ı ḡalâl daḡı sâbîḡü'z-zîkr ve Düreyd bin Şamme ile anuñ tedbiri üzere Evṭâs nâm maḡalde tevḡîf itdükleri emvâl muḡâfazasına cân-endâz oldılar. Ammâ cenâb-ı kâ'id-i rusûl ‘aleyhi's-şalâ-tü ve's-selâm bir miḡdâr leşker ile Ebû ‘Âmir-i Eş'arî nâm şahâbî-i nâmdârı

1 Yüzler kızardı. (Müslim, *Cihâd*, s. 81)

2 iṣâre: inâre-i E

3 Muhammed'in Rabbi'ne yemin ederim ki, kaçmayı kabullendiler. (Müslim, *Cihâd*, s. 76)

4 Ey Allah'im! Sana hamd olsun. Şikayetimizi sana yapıyor, yardımı da senden diliyoruz.

5 “Sen atmadın.” (Enfâl, 8/17)

havâle ve ta'yîn buyurmalarıyla hengâm-ı telâkda ser-firâz-ı mûmâna'at ü kıtâl ve âteş-efrûz-ı 'inâd ü cidâl oldılar. Şecere-i zağğûm-ı vâhidden ser-ze-de on 'aded şâh-ı râbîta-bend-i uhuvvetüñ tokuzu dest-i Ebû 'Âmir'den [E 27b] tîr-hürde-i helâk olduğdan sonra birisi şemere-i imâna muvaffak olmağın reste-i huddâmân¹ olup ve Düreyd bin Şamme nâm kühen-sâl-i dâlâlün dağı keş-i çirk-endüde-i kâlîb-ı bedin şimşir-i ser-tîz ile pây-ı had-me-i nîrâna endâhte eyledi. Ebû 'Âmir dağı nağş-ı üstüh'ânkâr-ı bedeni şademât-ı süyûf-ı e'âdiden dendâne-nümâ-yı şad rahne-i cerâhât olmağın pîrâhen-i hûn-âlüde-i şehâdetle² behişte âvîzân olduğu eşnâda gül-i gülşen-i risâlet 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm cânibine emânet-i iblâğ-ı selâm itmegin³ اللهم اغفر لأبي عامر واجعله من أعلى أمة في الجنة³ du'âsın sırr-ı niyâzına nişâr buyurdılar. Muqaddemâ kabâ'il-i Havâzin⁴ ve Şakîf'le zebân-güzâr-ı hâme-i hoş-reftâr olduğu üzre ser-i gürûh-ı hergele-i dâlâl Mâlik bin 'Avf [H 20b] âşûbgâh-ı maşşer-hîz-i kıtâlden taraf-ı Tâ'îf'e pey-rîz-i gürîz olmuşlar idi. Bîm-i ta'kîb-i perhâş-cûdan kulel ü Hîşâr-ı Tâ'îf'e şarf-ı istiḥkâm ve muḥâfaẓa vü müdâfa'aya bezl-i nağdîne-i iktidâr ü ihtimâm eylediler. Cenâb-ı sâlâr-ı enbiyâ 'aleyhi's-selâm dağı hezâr naşr-ı hüner-ber-i düşmen-şikâr ile Ebû 'Ubeyde bin el-Cerrâh'ı mevc-i nuḥustîn-i lücce-i cihâda ta'yîn buyurup baqiyye-i [E 28a] şîrân-ı veğâ ile bî'z-zât kendileri dağı⁵ Hîşâr-ı Tâ'îf cânibine 'alem-engîz-i istilâ oldılar. Eşnâ-yı çarîkde Mâlik bin 'Avf'ün müttekâ-yı naḥvet ü pindâr ve mesned-i 'aceb-i istikbârı ve sermâye-i ihtîşâm u iftiḥârı olan kaşr u sarâyını tu'me-i dehân-zed-i deryâ-yı nâbvâr⁶ eyledi.

Beyt:⁷ İtâ'atından o bî-devletân ki ser-keş olur
İki cihânda dağı hân mânı âteş olur

1 huddâmân: ḥadd-i emân H

2 şehâdetle: şehâdet eyledigin E

3 Allah'ım! Ebû Amir'i bağışla ve cennette en yüksek dereceye ulaştır. (el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, C. 3, s. 916)

4 Havâzin: Havâz'dan E

5 dağı -H

6 nâbvâr: nâr-ı bevâr E

7 Beyt -H

Neşr: Ceyş-i cān-güşā-yı hüdā pīrāmen-i hışārda cilve-nümā oldukları hengāmda düşmen-i hōd-gām āşiyāne-i kināneden iṭāre-i ṭuyūr-ı şeh-per-i sihām itdiginden ebdān-ı gūzātta cerāḥāt-ı keşire dehān-güşā-yı şikāyet olmalarıyla vaşşāle-i nüshā-i memleketleri ve ārāyiş-i şahīfe-i vilāyetleri olan ḥadāyık ve kürüm ve ḥurmāyı cenāb-ı maḥbūb-ı Hudā şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ṭu‘me-i teberzīn-i fenā itmek için şimşir-i siyeh-zāğ-ı ebrū ile işaret buyurdılar. Sükkān-ı Qal‘a-i Ṭā’if bālā-yı hışārda yek-sere kemend-i hūnīn-tār-ı feryādı rızā-yı İlāhī ve mūrā‘āt-ı raḥm mazmūniyla hışār-ı eflākı bī-cān itmeleriyle ḥazret-i baḥr-ı mevvāc-ı ‘ütüvv ü semāḥat ¹ إني أدع الله وارحم ta‘biriyle ol gülīstānı mānend-i serv-i āzād buyurdılar. [E 28b] Ammā Ṭā’if ve Havāzin ve Şakīf’ün şūmārı bisyār ve hem muşāfaḥa-i māl ve cān ve ‘iyālde nā-çār olmalarıyla levāzım-ı mūmāna‘a ve mūdāfa‘aya şarf-i iktidār itmede esīr-i izṭırār olmalarından nāşī [H 21a] eyyām-ı muḥāşara mūm-tedd ve miyānede āteş-i bālā-gīr-i kıtāl müştedd olmağın on iki nefer mü-bārız-i meydān-ı celādet ḥulle-pūş-ı ebediyyü’t-tırāz-ı şehādet olduğından gayrı cāy-ı behişt-sezā-yı ebdānları puḥte-gīr-i ceyyid-i cerāḥāt-ı hūn-pāş olmamış ādem nādir qaldı. Ḥattā ‘Abdu’llāh bin Ebī Bekri’s-Şıddīk dahı² bu bahāristān-ı şehādetde gül-rūy-i sepīd menzilesinde idigi ittifaḳ-kerde-i şükūfe-fürūşān-ı eşerdür. Ešnā-yı muḥāşarada fermān-ı seyyidü’l-verā ‘aleyhi efdālūt-teḥāyā ile mūnādiyān-ı bülend-āvāz “Her kankı ‘abd-i mazīk hışārdan dāḥil-i vūs‘at-ābād-ı mu‘asker-i İslām olursa nā’il-i ṭalāk u ‘atāk olur.” diyi iṭāle-i kemend-i nidā itmeleriyle yigirmiden ziyāde bende nā’il-i veşīka-i āzādī oldılar. Eyyām-ı muḥāşarada pīş-i şaf-ı zümre-i evliyā ser-saṭr-ı dibāce-i aşfiyā Cenāb-ı ‘Aliyyu’l-Mūrtażā kerrema’llāhü vechehū fermān-ı faḥrū’l-enbiyā şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ile ol ḥavālīde bulınan köhne-būnyān-ı [E 29a] şanemistān-ı küffārı taḥrīb ü ifnā ve āsar-ı şirk ü cāhiliyyeti şahīfe-i ‘ālemden nā-peydā eyledi. Müddet-i muḥāşara alā ihṭilāfū’l-eḳāvil³ hadd-i erba‘ini gūzār itdükde şehryār-ı memālik-güşā-yı gayb-ı şühūd şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinin dīde-i ḥaḳīkat-bīnlerine bir rü’yā-yı ḥikmet-medār nigh-gūzār olup Cenāb-ı Şıddīk-i Ekber raḳıyallāhü ‘anha taḳrīr ve anlar dahı fetḥ-i hışāruñ teḥīrine müşir olmağa

1 Allah’a dua eder ve O’ndan merhamet dilerim.

2 dahı -H

3 Görüşlerin farklılığı üzerine...

ta‘bîr buyurduklarında fahrü’l-enbiyâ dağı taşdık buyurmalarıyla ol maḥal-
dan ber-ıbbk-ı¹ الأمر مرهونة بأوقاتھا taḥrîk-i livâ-i rihlet buyurup mevki‘-i
ḡanâ‘im olan menzil-i Cî‘râne‘ye imâle-i licâm-ı ‘azîmet ve menzil-i mez-
bürede on gün medd-i tınâb-ı iḡâmet [H 21b] ve icrâ-yı kâ‘ide-i taḡsîm-i
ḡanîmet buyurdılar. Lücce-i mevvâc-ı ḡanâ‘im çirk-âbe-i ḡabâşetden taşfi-
ye olunmak bâbında² عمل الآخر فلا ta‘bîretiyile nehy
buyurulmağın herkes ceyb-i taşarrufında bulunan cüz‘iyyâtı bile siperden
ḡafaza-i ḡanâyim eylediler. Ḥattâ ‘Uḡayl bin Ebî Ṭâlib‘ün bir âyine-pâre-i
nâ-çîz destine resîde olup ḡatunına ihdâ itmiş iken anı dağı hem-serinden
istirdâd ve [E 29b] ‘İbâd bin Bişr’e teslim eyledi³. Ba‘d-ez-în cenâb-ı şadr-
ârâ-yı dîvân-ḡâne-i risâlet ve vesîletü’l-feth-i defter-ḡâne-i ḡudret ‘aley-
hi’ş-şalâtü ve’t-taḡiyyet ḡazretleri beyne’l-ḡuzât taḡsîm-i emvâl-i ḡanîmete
şürü‘ buyurup her ferde mîzân-ı liyâḡatı ve endâze-i ḡâbiliyyeti üzre ta‘yîn
ve teslim buyurdılar. Ebû Süfyân’a ve oğlu Mu‘âviye‘ye ve oğlunu⁴ oğlu
Yezîd’e yüzer deve ve kırkâr vaḡıyye fîzza i‘ṭâ buyurdılar. Ebû Süfyân bu
luṭf u iḡsânı gördükde bî-iḡtiyâr⁵ فداك أبي وأمي bu menâḡ-ı nâ-güncide
ve mîzân-ı taḡayyül ile nâ-sencide bir luṭf u keremdür ki meşḡud olmamış-
dur. Allâḡ ḡaḡḡı için sen hem zamân-ı cengde ve hem hengâm-ı şulḡda
kerîmsin “Cezâke’llâḡü ḡayren⁶” maḡâliyle püşt-i dest-i taḡiyyâtı nihâ-
de-i zemîn-i inşâf itdi. Bu ‘aṭâyâ ḡums-ı ḡâş-ı nebevîden yâḡûd mecmû‘-ı
emvâlden oldığına vârid olan eḡâvîl-i muḡtelife vaḡîfe-i kütüb-i fîḡhiyye
olmağın taḡḡîḡi maḡalline ḡavâle olındı. Ḥakîm bin Ḥurâm raḡıyâ’llâḡü
‘anh iki yüz deve ve rû‘esâ-yı ‘Arab’dan Sehl bin ‘Amr ve Ḥuveṭîb bin
‘Abdu’l-‘uzzâ ve anlaruḡ emşâli emşâline yüzer deve ve anlaruḡ mādûnına
ellişer şütür in‘âm [E 30a] buyurdılar.

Mervîdür ki ‘Abbâs bin Mirdâs-ı Eslemî‘ye taşavvurına muḡlîf çâr şü-
tür virilmekle ḡarf-i şütür-i gürglemendâneye [H 22a] zebân-cünbân-ı ic-
tirâ olduğu resîde-i sâmi‘a-i ‘aliyye⁷-i ḡayrû’l-enâm ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm

1 Her şeyin bir vakt-i merhunu vardır.

2 Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa (ganimeti elde etmek için) çalışmasın.

3 eyledi: itdi E

4 oğlunu: diğeri E

5 “Anam, babam sana feda olsun.” (Buhârî, *Sahih*, C. 5, s. 21)

6 Allah, senin mükafatını hayır versin.

7 ‘aliyye -H

olmağın cenâb-ı tîğ-ı tılsım-ı velâyet mürtażâ-yı şîr-ḥaşlet raḍıya'llâhü 'anh
 ḥâzretlerine "Yâ Ali 'Abbâs'uñ lisânını bizden kaṭ' eyle." 'ibâretiyle tîğ-ı
 siyeh-zâğ-ı ebrû ile işâret buyurdılar. Ol reh-nümâ-yı a'mâ-nihâdân-ı ḡaffet
 'Abbâs'uñ destine yapışup meclis-i muḳaddes-i nebevîden bîrûn olduḡda
 'Abbâs "Yâ Ali taḥḳıķan¹ lisânımı bürîde-i sikkîn-i kîn ider misiz?" diyü
 mâhî-i legençe-i telâş olduḡda Cenâb-ı Ḥayder "Fermûde-i peygamberî
 ne ise anı icrâ iderüm." diyü cem'ıyyetgâh-ı cimâl olan maḥalle işâl eyledi.
 Ve bu gûne güher-rîz-i ḥikmet-âmîz oldu ki "Yâ 'Abbâs seni seyyidü'l-ebrâr
 gürûh-ı muḥâcirîn ü enşârdan şümâr ve çehâr şütür ḥişşe ile iḳtişâr bu-
 yurdılar. Ḥâlâ bu emrde muḥayyersin. Dilersen çâr şütür ile ḥursend ve
 nâmuñı cerîde-i muşahḥaḥa-i muḥâcirîn ü enşâra peyvend eyle. İsterseñ
 şad şütür alup nâmuñı müsvedde-i nüvişte-i raḳam-ı mü'ellefetü'l-kulûb-
 dan 'add eyle, ser-i mehâr ihtiyâr-i dest-i irâdetüñdedür." 'Abbâs bir miḳ-
 dâr [E 30b] âvâre-i dü râh-ı tereddüd olduḡdan soñra "Peder ü mâderüm
 belâ-gerdân-ı zât-ı ḳudsıyyü's-şifâtıñuz olsun. Ne ḥalîm ve kerîmsiz." diye-
 rek ta'yîn-kerde-i nebevî olan çâr şütür-i kûh-ı şebâtı çâr mevc-i ḥayr ü be-
 rekât 'add eyledi. Şu'be-i şâh-râh-ı rivâyetdür ki cenâb-ı gencîne-baḥşâ-yı
 hüdâ ḥâzretlerinüñ ahâlî-i Mekke ve ḳabâ'il-i A'râb'a itdükleri 'aṭâyâ-yı
 bî-iḥşâ enşâruñ nigh-güzâr-ı i'tibârları olduḡda ḡalibâ cenâb-ı ser-ḥayl-i
 enbiyâ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥâzretlerinüñ ḥarem-serây-ı Rabbânî'de
 başt-ı firâş-ı iḳâmet imzâ-kerde-i niyyetleri olmaḡ gerekdür diyü ṭabaḳ-ı
 efvâhlarına ba'zı mertebe [H 22b] nevâle-i nâ-puḥte-maḳâlât tereşşühı
 sâmi'a-zed-i seyyidü'l-enâm 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm olmağın mecmû'-ı
 ṭavâ'if-i enşâr câygâh-ı maḥşûşda mânende-i nüshâ-i fenn-i ḥâş beynle-
 rinde lafz-ı bî-gâne olmamaḡ üzre ferâhem olmalarına fermân-ı 'âlî şudür
 itmegin ber-ṭabaḳ-ı ḥükm ḥalkâ-bend-i ictimâ' olduḡlarında ḥâzret-i² faḥ-
 rûl-enbiyâ 'aleyhi taḥıyyâtü'l-verâ Cenâb-ı Mürtażâ ile maḥall-i merḳümü
 teşrif ve edâ-yı ḥamd ü şenâ-yı İlâhî'den soñra bu ḥiṭâb-ı müsteṭâb ile sâ-
 mi'aların teşnîf buyurdılar ki "Sizüñ cânibiñüzden şu maḳûle ba'zı ke-
 limât-ı nâ-güvâre güş[E 31a]-zedimüz olduḡda vâḳı' mıdır?" Kibâr-ı enşâr
 "Yâ Resûla'llâh bu maḳûle kelimât-ı telḥ-i zâ'iḳa-süz-ı ni'met-endüz bizüm
 pîrân-ı cihân-dide ve sâl-ḥürdelerimüzden ḥâşâ ki ser-zede ola. Ammâ tâ-

1 taḥḳıķan: taḥḳıfen E

2 ḥâzret-i -E

ze-nihālân-ı germ ü serd nâ-dîdelerimüzden şâdır olmak gerekdür.” diyü hem-zebân-ı i’tirâf ü ikrâr olduklarında cenâb-ı hakîm-i fenn-âmûz-ı âdâb şallâ’llâhü ‘aleyhi ve sellem bu ‘ibâretle tekrîr-i hîṭâb buyurdılar ki “Yâ enşâr siz evâ’il-i hâlde âvâre-i beyâbân-gerd-i ḍalâl iken benüm sebebümler reh-yâb-ı şehristân-ı İslâm-ı imân ve câdde-rev-i ‘ilm ü ‘irfân olmadıñuz mı?” Enşâr yek-sere lafz-ı belî ile hem-zebân-ı taṣdîḳ oldukdan sonra “Yâ sizler ‘adû cihetinden tâ’ife-i ḳalile iken benüm¹ vesilem ile vâsıl-ı derece-i keşret olmadıñuz mı?” Enşâr yine taṣdîḳden sonra “Yâ sizlerüñ mezâri‘-i ahvâlinde birbiriñüz beyninde ebr-i huşûmet hûn-bâr ve âb-ı şimşîr-i ‘adâvet der-kâr ve kiştzâr-ı âsâyîşinüz huşkzâr iken benüm sebebümler cebî-ninüzde olan çîn-i günbed-i kîne²-h^vâhı şafvet-i dostâne ve maḥabbete mütebeddil olmadı mı?” Enşâr yine yek-mağz-ı [H 23a] taṣdîḳ olduğda “Yâ sizler mübtelâ-yı marâz-ı bî-emân-ı faḳr ü fenâ ve giribân-ı ḥayâtinüz esîr-i şîr-pençe-i miḥnet ü ğinâ [E 31b] iken benüm taḳrîbümler nâ’il-i derecât-ı ‘izz ü ğinâ olmadıñuz mı?” Enşâr birden “Peder ü mâderimüz belâ-gerdân-ı zât-ı pür-berekâtinüz olsun ki bizüm düş-ı ahvâlimüzde seng-i metâ‘-ı faẓl u iḥsânüñ ḳat ḳatdur. ³خير الجزاء جزاك الله عنا didiler. Ba’dehü ‘allâme-i ḥired-âmûz-ı debistân-ı ‘inâyet ‘aleyhi efḍalüt-taḥiyye imâle-i maḳâle-i uhṛâ buyurup “Yâ enşâr sizler daḥı seni ḳavmüñ tekzîb itdigi zamân bizler taṣdîḳ itdük ve bî-mu‘în ve bî-diyâr iken biz senüñ i‘ânetinde şarf-ı maḳdûr ve⁴ tüvân eyledük ve seni vaṭanuñ olan Mekke’den iclâ itdüklerinde biz seni kendi ḥânelerimüzde ârâm-gîr-i ikrâm u i‘zâz ve sen giriftâr-ı ‘illet-i cân-güdâz-ı faḳr u ihtiyâc iken biz re’s-i elmâs-ı iḳtidârımız pîş-nihâd-ı şafâ-naẓîr-i iṣâr eyledük ve sen düşmenân-ı bî-emânuñdan gürîzân ü hirâsân iken biz seni âsûde-nişîn-i maḳşûre-i dârü’l-emân eyledük diyü ne ḳadar leb-cünbân-ı imtinân olursañuz bu ḳavldede şâdîḳ u muşaddaḳsız ve şâ’ibe-i inkâr ü iştibâhdan mu‘arrâdur.” ta’bîrâtıyla neşr-i cevâhir-i nevâziş ü iltifât buyurdıklarında hemân kibâr u şîğâr birden neyistân-ı hevâ-zedevâr âvâz-ı girye-i bî-ihtiyâr idüp⁵ “Yâ Resûla’llâh yalınuz [E 32a]

1 benüm -H

2 kîne: kîne kîne- E

3 Bizden yana Allah, sana mükâfâtların en iyisini versin.

4 ve -H

5 idüp: olup E

bu māl-ı ğanāyim degül¹ emvāl-i mevrūse-i ābā vü ecdādımızu daḥı anlara bezl ü iḥsān buyursañuz² cāna minnetdür. Bizüm nazargāh-ı iḥtiyārımız sizün rızā-yı ḥatır-ı peygamberāneñüzdür. Yoḥsa müzahrefāt-ı dünyeviyye ta'alluḫ-kerde-i çeşm-i i'tibārımız degüldür. Ve bā'is-i dağdağa-i teşvīş-i ḫulūbımız vāhime-i iḥtimāl³-i müfāraḫat ü hicrān ve şeref-i [H 23b] şoḫbet-i Ḥudā-pesendiñüzden vesvese-i taḫdīr-i ḫirmāndur. Yoḥsa rağbet-i emvāl-ı zevāl-peżīr-i cihān degüldür.” diyü dem-sāz-ı fiğān oldukları vāsıta-i güşāyiş-i ḥatır-ı seyyid-i 'ālemyān olup bu ta'bīr-i dil-peżīr ile i'āde-i 'inān-ı ḥüsn-i beyān buyurdılar ki “Yā enşār Allah sizün ibriż-i ḥālīş ihlāş ve imānıñuz muḥtāc-ı meḥekk-i āzmāyiş olmadığı tamām riḥte-i ḫālīb-ı ic-tihād u yaḫīnūmdür. Ammā Tā'ife-i Ḳureyş henüz nev-āmede-gürd ḫ'ān-ı imān olmağa henüz ḫalāvet-i çāşnī-i İslām zā'ikā-i ḫabüllerinde bir ḫoşça cāy-gir olmadığından ğayrı sevābıḫ-ı muḫārebātda süyüf ü siḫām-ı ğuzāt-ı İslām'dan derün ü birünlerinde olan cerāḫāt-ı şūrī vü ma'nevī henüz peżīrül-iltiyām olmamağa 'aṭāyā-yı emvāl-i ma'hūde-pāy ve hoş-ḫatır-ı remīdelerine 'ikāl-i te'lif ü te'nīs olinmışdur. [E 32b] Sizler o kısmete rāzī degül misiz ki anlar ḫānelerine reme-i aḡnām ve cimälle gitdükde siz ḫāneñüze Resül-i Ḥudā ile müteveccih olasız.” Bu nüvid-i devlet ve peyām-ı beşāret mürāfa'at-ı enşāruñ mezārī'-i ḫulūbına şehāb-ı bārān-rīz-i rikḫat olup bir mertebe feryād-engiz-i girye-i meserret oldılar ki her müy-ı liḫyeleri bir mizāb-ı sirişk-i ḫün-ālūd-ı behcet olup rağbet-i zehārif-i bī-ḫıymet-i dünyeviyye kendilere reh-zen-i ni'met-i vuşlat olmadığına şükürler eyleyüp “Ḥudā o günü göstermesün ki sāye-i sa'ādetiñüzden maḫrūm ve mehcūr olayuz.” didiler. Cenāb-ı seyyidül-enbiyā 'aleyhi's-salātü ve's-selām daḥı bī-iḥtiyār bu ta'bīr ile şeker-feşān-ı tesliyet oldılar ki “Enşār benüm ḫavāşş-ı rāzdār ve ḫamele-i esrārumdur. Eger cemī'-i ḫāḫ-ı 'ālem bir ṭarafa ve enşār bir ṭarafa gitse ben elbette enşāruñ reh-rev olduğu rāḫi iḥtiyār iderüm. [H 24a] ⁴ اللهم ارحم الأنصار وأولاد الأنصار أولاد أولاد الأنصار du'āsını icābet-gede-i 'ulviye revān buyurdılar.

1 degül: ve küll-i H

2 buyursañuz: sürseñüz H

3 iḥtimāl -H

4 “Allah'im! Ensara rahmet et onların çocukları ve torunlarına da.” (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, C. 4, s. 2332)

Beyt:¹ Hoşā sa‘adet-i ‘uzmā beşāret-i kübrā
Ki ol gürūha ide şāh-ı dīn bu gūne du‘ā

Neşr: Çekide-i hāme-i rüvātdur ki Ṭā’ife-i Havāzin’den bir cemā‘at dil-beste-i hevā-yı İslām olmağla [E 33a] menzil-i Cī‘rāne’ye gelüp mā’ül-hayāt-ı imān ile tathīr-i pīrāhen-i zebān ü cenān itdüklerinden şöıra ma‘reke-i kıyāmet-hız-i Hūneyn’de dest-zede-i tārāc-ı gūzāt olan sebāyā ve emvāllarına niyāzmend-i istirdād oldılar. Cenāb-ı seyyidü’ş-şāḫaleyn şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem ikisinden birisi ile iktişārda taḥyīr buyurup anlar daḥı sebāyāların ihtiyār itmeleriyle ḥazret-i seyyidü’l-kevineyn bir ḥuṭbe-i belīga maṭāvisinde “Yā aşḫāb ḥālā sizūñle vāşıl-ı ‘aḳd-i uḥuvvet-i imān olanlaruñ sebāyāsını kendiler ḥüsn-i rızāsıyla teslīm idenlere söz yok. Ammā cebīn-i rızāsında girih-i tereddūd zūhūr idenlere cenāb-ı vāhibü’l-murādāt evvel fetḥ-i bāb teyessür buyuracakları ḡanīmetden ‘avdını edāya ta‘ahhüd ideyüm.” buyurmalarıyla aşḫāb-ı kirām raḍıya’llāhü ‘anhüm sebāyāların teslīmde birbirine müsābaḳat eylediler². Cenāb-ı fāḫrū’l-mürselin ol fırḳadan ser-ḥayl-ı ‘udāt Mālik bin ‘Avf’uñ ḥāl ü maḳālīn leb-gūzār-ı tefāḫḫuş buyurduklarında ḥālā gürizān-ı ṭā’ifede ḡaltide-i ḥufre-i ḥayret olduḡın iḥbār itdüklerinde çāre-baḡşā-yı āvārdegān-ı ‘ālem şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem “Eger ḥarābezār-ı küfrden gürizān ve dāḫil-i raḥmet-ābād-ı imān olursa [E 33b] bi’l-cümle māl ü ‘ıyālini teslīmden mā‘adā şad şütür-i ḥoş-endām daḥı zamīme-i in‘ām ideyüm.” diyü [H 24b] güher-nişār-ı va‘d-ı kerīm oldukları resīde-i gūş-ı devlet-be-nüşī olmaḡın sāye-i revāḳ-ı sa‘ādete işāl-i cān ve ref‘-i sebbābe-i imān eyledi. Ḥazret-i seyyid-i şādıḳ-ı va‘d ‘aleyhi’s-selām ifā-yı mevā‘id-i ‘ahdden ḡayrı ḳabīlesinüñ ve nice ḳabā’i-lüñ tevfiż-i emānetiyle³ ser-efrāz buyurdılar. Ebū Süfyān’a daḥı bilād-ı Yemen’den ḥükümet-i beḫrān iḫsānıyla deryā-yı emānisin teskīn buyurup emr-i taḳşīm-i ḡanāyim daḥı pāyān-res-i cerīde-i tetmīm eyledükden⁴ şöıra ol miḫmān-ı mükerrermetrīn-i ḥāne-vāde-i Ḳureyş düvāzdehüm Muḥarrem sāl-i merḳūmda menzil-i Cī‘rāne’den niyyet-i i‘timād ile dü ḳıṭ‘a iḫrām-ı

1 Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

2 eylediler: buyurdılar H

3 emānetiyle: imāret E

4 eyledükden: oldukdan H

nesrîn-gündan beden-i muḳaddes-i arş-pîrâlarına¹ ârâyîş-bend-i per ü bâl ve pervâne-i tavâf-ı ḥarem-serây-ı zü'l-celâl oldılar. Huṭuvât-ı şevḳ-âmîz-i tavâf pergâr-ı dâ'ire-i maṭâf kılınup noḳṭa-i evvelîn dâ'ire-i maṭlûb olan ḥâl-i ruḥsâre-i ḥarem ve süveydâ-yı dil-i 'âlem merdümek-i çeşm-i kerem ya'nî Ḥacer-i Esved-i mükerrem büsegâh-ı leb-i şefâ'at-penâh buyurulduḡdan soñra sâ'ir şurûṭ-ı tavâf-ı ḥarem ve ta'zîm ü telşîm-i maḳâm [E 34a] ḳadem² ü mürâ'ât-ı âdâb-ı Zemzem ve mültezem-i nev-âmedegân-ı dâ'ire-i îmâna ta'yîn ü ta'zîm tarîḳi üzre edâ-yı menâsik-i 'ömre reside-i ḥadd-i itmâm ü ihtitâm olınduḡdan soñra kibâr-ı aşḥâbdan 'Abbâs bin Üseyd nâm merd-i metîn 'adl-âyîn-i hükûmetgâh-ı Mekke-i Mükerrerme'de cânîşîn-i mesned-i temkîn ta'yîn buyurılıp levâzım-ı umûr-ı Beytü'l-Ḥarâm riḥte-i ḳâlib-ı nîzâm ve bâliḡ-i derece-i istiḥkâm olmaḡla mûcib-i tevaḳḳuf ü ârâm olacaḡ bir nesne³ ḳalmadıḡından ba'd-ez-în cânib-i ḥıṭṭa-i naşr-âbâd-ı fütûḥ-ı dîn ve âsâyîşgâh-ı me'lûf-ı muḥâcîrîn ü mücâhidîn maḡbûṭ-ı medâyin-i maşrıḳ ü maḡrib ya'nî [H 25a] sîne-i vesî'ül-inşirâḥ-ı ḥâk-i 'ıṭrnâk-ı Yeşrib olan Medîne-i ferîḥü's-sekîne-i münevvere cânibine i'âde-i 'inân ü 'azîmet ve ol maḳâm-ı dil-ârâda başt-ı firâş-ı meymenet-endüz-ı istirâḥat buyurdılar.

Ḳıṭ'a:⁴ 'Âlemden idüp ref' siyeh-perde-i zulmet
 Hürşîd gibi menziline eyledi da'vet
 Cân bir lübb idi vesvese-i hicriyle enşâr
 Öldi yirine geldi hele cânları râḥat

Velâdet-i İbrâhîm bin Seyyidi'l-Enbiyâ*

Çemen-tırâz-ı riyâz-ı aḥbâr taḥḳîḳi üzre bu sâl evâḫirinde gül-gönce-i nihâl-i nübüvvet mîve-i şaḥsâr-ı risâlet lü'lü-yı şadef-i nebevî elmâs-pâre-i ma'den-i sırr-ı Muştafavî kevkeb-i âsmân-ı hüdâ ciger-pâre-i ḥabîb-i Ḥudâ [E 34b] dâ'iretü'l-ḥıfz-ı muşḥaf-ı aḥsen-i taḳvîm şehzâde-i ḥâne-vâde-i ḥulḳ-ı 'azîm maḡdûm u kerîm Cenâb-ı İbrâhîm meşîme-i câriye-i

1 -pîrâlarına: -peymâ H

2 ḳadem -H

3 bir nesne -E

4 **Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn**

* Başlık: E 34a, H 25a; Velâdet-i Cenâb-ı İbrâhîm ibn Ḥâzret-i Seyyidü'l-Enbiyâ H

Ḳıbtıyye'den ufk-ārā-yı vüçüd ve zînet-i gehvâre-i serây-ı 'âlem-i şühûd oldu. Şevher-i ḳabileleri Ebû Râfi' nâm kimesne tebtîr-i ḳudûmıyla teşnîf-i sâmi'a-i seyyidü'l-ebrâr eyledükde bir ḡulâm ihsânın müjde¹ nüvid buyurdılar. Rûz-ı heftümde icrâ-yı resm-i 'aḳîḳa için bir kebş-i ferbih-endâmuñ hûn-ı gül-günüyla ḡâjesâ-yı ruḥsâre-i zemîn olup her târ-ı kemterini ḥam-yâze-baḥş-ı mergûle-i ḥürî'l-în olan müy-ı mübâreklerin tırâşide ve vezni ḳadar sîm-i şâf taşadduk buyurup ol sütürde-i nüshâ-i şerefi süpürde-i gencide-i ḥâk buyurdılar.

Beyt:² Ol ser-i meymenet-efrûza degül erzânî
Olsa gencîne-i âfâḳ belâ gerdânı

Neşr: Ol mâh-ı münevver hâle-i âḡuş-ı Mâriyye-i Ḳıbtıyye'ye mâye-i fahr-i şeref olduğu ber-muḳtezâ-yı ḥükm-i beşerîyyet bâ-ḥuşuş reşk-i tıynet-i nisvâniyyet üzre sâ'ir ezvâc-ı tâhirâtuñ düş-ı ıstıbârlarına bâr-ı ḥamiyyet [H 25b] olup gehvâre-i ḥâliyye-i âsâyişlerin vaḳf-ı zelzele-i ıztırâb eylediği rivâyet-kerde-i cümle-i aḥbârdur.

Vaḳâyî'-i Sâl-i Tâsi'-i Hicrî*

Raḳam-tırâzân-ı ceride-i âşâr-ı seyyidü'l-ebrâr bu siyâḳ [E 35a] üzre ârâ-yiş-i ruḥsâre-i ḡüftâr itmişlerdür ki ḥalkâ-i sîmîn hilâl-i Muḥarrem deriçe-i sâl-i nühümde dirahşân olduğu hengâmda şehensâh-ı serîr-ârâ-yı şefâ'at 'aleyhi ekmelüt-taḥiyye ber-mücib-i ḥükm-i şerî'at ḳabâ'il-i İslâm'dan cem'-i zekât-ı meşrû'aya ta'yîn-i 'ammâl buyurdılar. Şaḥâbî-i kirâmdan Bîşr bin Süfyân raḳıya'llâhü 'anh kendinüñ râbıṭa-gîr-i ḳarâ'ini olan ḳabile-i Benî Ka'b'a irsâl buyurulmağın ḥîn-i vuşûlda Temîm nâm ḳabile ahâlisiyle bir maḥalde ḥıyâm-nişîn-i inzimâm bulup emvâl-i maḡşûşelerine³ göre edâda tezkiye ve püte-i şer'-i muṭahharda taşfiye teklîf itdiginde Benî Ka'b sır-güşâ-yı kîse-i edâ olmağla taḥrik-i engüş-t-i ḳabûl üzre iken nâḳış-siriştân-ı Benî Temîm füzûl-ı iḡlâ-yı tiz-âb-ı inâd ile ifsâd-ı mizâc-ı içtâ'at idüp ḥattâ Bîşr bin Süfyân'ın ḳatline teşmîr-i bâzû-yı mel'anet itmeleriyle Bîşr Me-

1 müjde: müzde H

2 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

* Başlık: E 34b, H 25b

3 maḡşûşelerine: maḡşûşelerin E

dîne-i Tâhire'ye pey-rîz-i gürîz oldu. Bu haber-i jeng¹-eşer mir'ât-ı hâtır-ı seyyidü'l-ebrâra mûriş-i gubâr olmağın bālâ-sitâzân-ı dâstân-ı bîgânenen 'Uyeyne bin Hısn-ı Fezârî'yi pencâh nefer neberd-âzmâ-yı muhâlif-şikârla irsâl² buyurdılar. Mânende-i leşker-i seyyâregâh eyyâmda [E 35b] pinhân ve leyâlîde revân olarak bir şahrâda tegerg-i belâ gibi ser-i nekbet-medâr-larına rîzân oldılar. Ricâli mânend-i gâv-ı kûhî gürîzân ve perişân olmalarıyla ancak bir merd ve bîst ü yek zenân ve otuz 'aded eṭfâl-ı hurde-sâl-lerin [H 26a] esir idüp Tâybe-i Mübâreke'ye vuşûllerinde fermân-ı habîb-i Yezdân ile bir maḥalde küşe-nişin-i mazîk-i ihtibâs eylediler. Çend rûz mürûrında rû'esâ-yı kabîle-i ma'hûdeden çend nefer-i kûteh-nazarân-ı yek-hîred 'amme-i istihlâş-ı üserâ dâ'iesiyle südde-i sa'âdete gelüp evvelâ ḥasebgâh-ı üserâ olan mevzi'e varup³ dil-i beyâbân-gerdân-ı bî'inânı öyle tengnây-ı çâr dîvâr-ı kerbinde nâ-çâr-nişin-i mazîk-i ıztırâr gördüklerinde vâyeylâ-güyân-ı feryâd-ı felek-güzâr eylediler. Eşk-pâş-ı çeşm-i hûn-bâr olduğdan sonra mescid-i nebevîde bâb-ı hücre-i muṭahharada محمد يا نيدāsın ṭâḳ-ı gerdûna peyvend eylediler. Cenâb-ı nâzenîn-i mihmân-kede-i melekût 'aleyhi's-selâm ḥazretlerinin âsâyişgâh-ı kaylûlede dîde-i Hudâ-binleri maṭâr-ı bâğistân-ı mişâlde pervâz ider iken anlaruñ âvâz-ı nâ-gâh-hîz-i sehmînâki ile ṭâ'ir-i müşgîn-cenâh-ı h'âb âşiyâne-i [E 36a] didelerinden perrân olup vâḳt-i pîşin daḥı ḥulûl itmegin maṭla'ı bâb-ı ḥaremden şüret-nümâ-yı hîrâm-ı serv-endâm ve edâ-yı farîza-i zuhra kıyâm buyurdılar. ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾⁵ bu mâddede şeref-baḥş-ı nüzûl olduğu imzâ-kerde-i müfessirîndür. Ba'de edâ'i's-şalât ol kabîlenün ser-cerîde-i i'tibâr ü iştihârı olan Efra' bin Şâys bu mefhûm üze fekk-i girih-i maḳâl eyledi ki "Yâ Muḥammed bize destûr vir ki müsvedde-i zamîrimizden münakkaş olan ba'zı kelimâtı şaḥâ'if-i mesâmi'i-i ḥuẓzâra ilkâ eyleyelüm ki bizüm medḥimüz zeyn ve zemmimiz şeyndür." Ḥazret-i 'allâme-i fûnûn-ı ḥaḳîḳat 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm buyurdılar ki "Ḥâlâ bu ḳalem-i jāj-peymâ-yı zebânunla ruḥsâra hüveydâ ey-

1 jeng -E

2 irsâl -E

3 varup -E

4 Ey Muhammed! Bizim yanımıza gel.

5 "(Ey Muhammed!) Odaların arkasından sana bağırانların çoğu aklı ermeyen kimselerdir." (Hucurât, 49/4).

ledüğün maḳāl-ı bī-me’āl dūrūğ-ı şarf [H 26b] ve kızb-i maḥzudur. Zîrâ o zebân-güzâr iddi’â itdigün ma’nâ şıfat-ı hâşşa-i Hudâvend-i cihân-âferîndür, cellet ‘azametuhû. Bundan ğayrı bir cāy-ı dād zāviye-i şımāḥ olmağa sezâ kelâmuñ var ise anı görelüm.” Tekrâr ḥarf-rân-ı cādde-i ictirâ olup didiler ki “Bir şâ’ir ve ḥaṭīb-i kabîle dahı bizümle bu ṭarîḳde ḥaṭve-cünbân-ı [E 36b] ğayret olup gelmişdür ki senünle maṭâriḥa-i ḳur’a-i temeddüh ve iftiḥâr eyleyeyüz.”¹ Ḥazret-i ḥ’âce-i ders-ḥâne-i ‘ilm-i evvelîn ü âḥirîn ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm buyurdılar ki ² ما بالشعر بعثت ولا بالفخار أمرت ancak şandūka-i beste-i ḥaṭırınıuzda müstekin olan maḳālât-ı şaḥîf’l-me’âl her ne ise tefevvühde tesvîğ ü taḳşîr itmek ki bizüm cānibümüzden ruḥşat-ı tām virilmişdür buyurmalarıyla ḥaṭıbları olan ‘Uṭarid bin el-Ḥâcib şüret-i ḳıyâma i’tilâ ve ḥamd ü şenâ-yı Ḥallâḳ-ı ‘âlemden şoñra kendi kabîlelerinün şeref ü faḥrını muḥtevi bir ḥuṭbe-i belîğâ ḳırâ’atına taḥrîk-i leb-i mübâhât eyledi. Zâhiren şinâverân-ı biḥâr-ı mezâyâ-yı âşâr ve daḳîka-sen-cân-ı hafâyâ-yı esrâra hüveydâdür ki ḥaṭīb zâtında bir kabîlenün merkez-i ma’hûdlarında müte’ayyin ve muṭlaḳâ fenn-i ḥiṭâbet ile iştihâr ve mübeyyen olup ve çend rûz menzilden mücerred edâ-yı lâzime-i faḥr ü mübâhât için kemer-bend-i miyâne-i himmet ve a’mâl-i seyf ü ḳalem lisân-ı sitâyîş için bâre-i cihân-ı ‘azîmet ü niyyet olduğdan ğayrı muḥîṭ-i vaḥy-i Ḳur’ânî mevrîd-i âyet-i Rabbânî olan meclis-i muḳaddes-i nebevî gibi bir encümen-i ‘âlâ’l-âde tefevvühine nâṭıka-cünbân-ı cesâret olacaḳları³ [E 37a] daḳîka-i ḥuṭbe vü eş’âr ve nice def’a pervîzen-i müteḥayyileden ‘ubûr [H 27a] ve ğırbâl-i müsevvedât-ı maḥv ü işbât-ı lafziyye vü raḳamiyyeden mürûr eylediği nümâyândur. Ma’a külli hâzâ ḥuṭbe-i ḳarâr-dâdesi resîde-i ḥadd-i ḥitâm olduğda ḥaṭīb-i minber-i ‘illiyîn cenâb-ı faḥr’l-mürselîn ‘aleyhi’s-selâm aşḥâb-ı feşâḥet-me’âbdan Şâbit bin Ḳays raḍıya’llâhü ‘anh icrâ-yı muḳâbele-i cevâb-ı belâğat-nişâb için şimşîr-i siyeh-zâğ-ı ebrû ile işâret buyurdılar. Ber-ṭabaḳ-ı fermûde-i sultân-ı risâlet şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem pây-ı âdâb üzre ḳıyâm ve bir ḥuṭbe-i Bercîs-pesend-i bülend-i rengîn-edâ zîver-i mesâmi’-i enâm eyledigi⁴ ḥuṭbe-i ulâ perniyân-ı zer-tâ-

1 eyleyeyüz: eyleyevüz H

2 Ben şiir söylemekle vazifelendirilmediğim gibi, övünmekle de emrolunmadım. (es-Suyûtî, *Câmi’u’l-Ebâdîs*, C. 34, s. 60)

3 olacaḳları: olacağı H

4 eylediği: idigi E

ra nisbet-i kirbās-ı hāmdan kem-қadrter ve pūşide-i her naқş ü nigār-ı destār-ı kibāra nazar-ı pīrāhen-i çirk-ālūde-i fetr rütbesinden pesendter қaldı. Ba‘dehū Zibirқān bin Bedr bir maḥall-i refi‘de қıyām idüp bir қаşıde-i reh-āverd zımnında medāyiḥ ü mefāḥeretiyle қabilelerini beyān itdi ki ḥulāşası bunlardur.

Şi‘r:

أتيناك كيما تعرف اليوم فضلنا
وإذا خالفونا عند ذكر المكارم
فأما رؤس الناس من كل مشعر
وأن ليس في دار الحجاز كدارم¹

Hāş-ı maḥbūb-ı Hūdā hoş-lehçe [E 37b] gülistān-edā Ḥassān bin Şā-bit raḍıya’llāhū ‘anh işāret-i nebevī üzre bir қаşıde-i nā-şinide-i dil-ārā ile bi’l-bedāhe ve bi’l-irticāl ināre²-i mesāmi‘-i aşḥāb eylediği bu iki dürr-i şāh-vār ol silk-i girān-қadrden yādigārdur.

Şi‘r:

بني دارم لا تفخروا إن فخرکم
يعود وبالا عند ذكر المكارم
هبلتم علينا تفخرون وأنتم
لنا خول من بين ظئر وخادم³

Neşr: Ebyāt-ı Ḥassān қаşıde-i ḥısān-ı sāmī‘a-fürüz-ı pākīze-ḥısān ol-dukda қаşıde-i ūlā ‘aynı ile sübhā-i [H 27b] lü’lüye nażar-ı silk-i müdevver-i müzevver gibi nā-mu‘teber ve āftāb-ı raḥşāna nisbet şūret-i zīr-i қamer қanda cilveger olmağın cümle ahālī-i қabile pūşt-i destlerin buse-zen-i zemīn-i inşāf ve kendilerinūn naқāyiş ve İslām’uñ şerefin i‘tirāf ve māhī-i zebānlarını lücce⁴-i şehādetde iğtirāf⁵ eylediler. Baḥr-ı zehḥār-ı

1 **Tavil**

“Onlar, iyilikler anlatılınca bize muhalefet ediyorlarken, biz, bugün bizim büyüklüğümüzü bildiğiniz için size geldik. Hicaz diyarında Darım Kabilesi gibisi bulunmazsa da her topluluğun ileri gelenleri vardır.” (Zibirkan bin Bedr ve Amr bin el-Ehtem, Şi‘r, s. 50-51)

2 ināre: işāre H

3 **Tavil**

“Ey Benî Dârim! Övünmeyin. Sizin övünmeniz, iyilikler zikredildiğinde size bir vebal olarak döner. Yok olasınız. Siz, başkasının çocuğunu emzirip, hizmet eden ve bize tabi kişilerken bize karşı mı övünüyorsunuz?” (Hassan bin Sâbit, *Divan*, s. 227)

4 lücce: zülāl H

5 iğtirāf: pāk ü şāf H

‘aṭā cenāb-ı fahrü’l-enbiyā ‘aleyhi’s-selām ḥazretleri dahı esîrlerin âzād ve ḥatırların nevâziş ü iltifâtla şād buyurdılar.

Nazm:¹ Maḥzûn gelen ḥuzûrına dil-şād olur gider
Dest-i ğama esîr ise âzād olur gider
‘Alemlere vücûdını Ḥaḳ rahmet itmegin
Virâne-i dālâl olan âbād olur gider

Seriyye-i Alî bin Ebî Tâlib Kerrema’llâhü Vechehü*

[E 38a] Şâne-zen-i gîsû-yı âşâr bu siyâḳ üzere girih-güşâ-yı turrâ-yı aḥbâr olmuşlardur ki bu sâl-i sa’âdet-i iştîmâlda cenāb-ı mi’mâr-ı mebânî-i şer’at ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyye ḥazretleri Mürtażâ-yı Ḥayber-güşâ ḥazretlerini şād ü pencāh süvâr-ı celâdet-penāḥ ile ta’ife-i ma’rûfe-i Benî Tay’ye maḥşûş Fûls nām bût-kede-i meşhûre taḥrîbine ḥavâle buyurmalarıyla ol çâbü-k-süvâr-ı mîzmâr kerrema’llâhü vechehü tayy-ı rāḥ-ı murād ve bir şubḥ-dem Benî Tay üzere ḥavâle-i seyf-i cihād idüp ḥavşala-i a’dâda nâ-gencîde üserâ ve emvâl âverde-i dest ü târâc eylediler. Ḥattâ kerîm-i nâmdâr ve saḥî-i bülend-iştihâr Ḥâtem-i cevâd-ı ma’rûfuñ duḡteri bile dâḥil-i silk-i sebâyâ olmuş idi. Ancak ferzend-i şulbîsi ‘Adiy bin Ḥâtem giriftâr-ı silsile-i üserâ iken bir tārîḳ ile reh-yâb olmağın cānib-i Şâm’a gürîzân oldu. Ammâ sene-i âtiyede ḥâşşiyet-i ma’den nisbet-i pâkîzeteri tekâzâsıyla² ḥalka-i ḥâliş-sîmîn³-i vücûdın silsile-i İslâm’a cezb eylediği tamğâ-zede-i [H 28a] ta’yîn-i muḥaddişindür. Mâ-ḥaşal şâh-bâz-ı şâhiḳa-i temkîn kerrema’llâhü vechehü ol südde-i ciger-i zemîn olan bût-kede-i köhne-binâ-yı raşînü’l-esâsı a’mâl-i [E 38b] ma’âvil-i himmetle virân ve âşâr-ı şîrk ü ḥizlânı şaḥîfe-i ‘âlemde nümâyân eyledi. Ve âverde-i zerîne-i iğtinām itdükleri emvâl ve üserâyı beyne’l-müslimîn taḳsîm buyurup ancak duḡter-i Ḥâtem’i ikrâmen dâḥil-i taḳsîm buyurmadılar. Medîne-i Münevvere’ye vuşûllarında ḥazret-i cevâdterîn-i maḥlûḳât ve ekrem-i mevcûdât ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavât şaḥîfe-i rekâbetin raḳam-keşîde-i ‘afv u ıtlâḳ buyurup yine kendi ḳabîlesine ruhşat-ı inşirâf-ı erzânî buyurdılar.

1 Mef’ûlû Fâ’ilâtü Mef’ûlû Fâ’ilûn

* Başlık: E 37b, H 27b

2 tekâzâsıyla -E

3 sîmîn -E

Ahṡāl-i Velîd bin ‘Uḡbe fî Talebî’z-zekât min Benî Muşṡalık*

Ġarîbe-nüvisân-ı vaḡâyî‘-i ḡayrû‘l-beşer bu zemîn-i dil-nişîn üzere ʡarḡ-ı turfe-nigâr-ı eşer itmîşlerdür ki ḡavâlî-gerd-i hicret-serây-ı Medîne-i Tâhi-re olan metn-i keşîrû’s-sevâd-ı Huzâ‘a ḡavâşisinden şî‘a-i Benî Muşṡalık’dan zekât-ı meşrû‘a içün cânib-i şehenşâh-ı ‘âlem-güşâ-yı risâletden Velîd bin ‘Uḡbe-i Ebî Mu‘ayṡ nâm şahâbî nâmdâr-ı firistâde buyurulmağın ʡâ‘ife-i merḡûme âvâze-i ḡudumuñ istimâ‘ından nâ‘il-i sürûr-ı beşâret olup istik-bâline şitâbân oldılar. Meger Velîd ile henüz zamân-ı fetret-i câhiliyyet-de istihkâm-ı keşmekeş-i mu‘âdât-dan nâşî ḡuvvet-i vâhime-i ḡalaṡ-şinâsı [E 39a] naḡş-ı bâzgüne-i nâ-becâyâ reh-nümâ-yı delâlet olup kendi ile muḡâtele ve muḡâbele itmeleri ma‘nâsını cezm ʡarîḡıyla i‘âde-i ‘inân-ı ih-tiyâr ve cânib-i Medîne’ye firâr eyledi. Ve huzûr-ı ḡazret¹-i server-i kâ’inât da ʡâ‘ife-i merḡûme meşâri‘-i dîn-i ḡavîmden rû-gerdân-ı [H 28b] irtidâd ve edâ-yı zekâtdan ‘inâd ve “Benümle muḡâteleyle şarf-ı iḡtidâr ve ihtîşâd eylediler.” diyü i‘lâ-yı ḡâmet-i feryâd eyledi. Yenbû‘-ı zülâl-i rahmet olan zamîr-i nebevî anlar ḡaḡḡında ḡubâr-âlûd-ı küdüret olmağın fırḡa-i cem‘iy-yetlerin istîşâl içün ḡavâle-i sipâh-ı şâ‘iḡa satvet buyurmuşlar iken ʡâ‘ife-i merḡûmeden biri meclis-i muḡaddes-i nebevîye rû-mâl idüp “Yâ Resûla‘l-lâh bize Velîd’ün kudûmından müstebşir olup istikbâline müsâra‘at üzere iken keyfiyyet-i rücû‘ından reh-yâb-ı vuḡûf olamaduḡ. “Âyâ ne bâ‘iş ola?” diyü istikşâf-ı serîre-i ḡâl eyledüklerinde cenâb-ı âdâb-âmûz-ı küll ü muḡîṡ emvâc-ı ihtiyâṡât-ı muḡtemâlet-ı sübûl ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ḡazret-lerinün kivâre-i i‘tikâdında engübîn-i muşaffâ-yı i‘timâd ḡâşıl olamayup ḡafiyeye-i [E 39b] Hâlid bin el-Velîd’i nâmzed-i tecessüs-i ḡabâyâ-yı ahṡâl buyurdılar. Hâlid’ün raḡiya‘llâhü ‘anh mesâfe-i ba‘ideden dâ‘ire-i ḡabile-i merḡûmeden âvâze-i ezân resîde-i sâmi‘a-i intibâhı olup evḡât-ı şalâtda edâ-yı farîza-i İlâhî’de vesâ‘ir rûsûm-ı ferâ‘îz-i dîniyyeye muḡâyir bir vaz‘-ları meşhûd-ı çeşm-i yakînî olmadıḡından ḡayrı edâ-yı zekât-ı meşrû‘aya şevḡ ve raḡbetlerin mîzân-ı bâşıra-i i‘tibârdan imrâr itmekle bi‘l-cümle zekâtların daḡı ferâhem ve pîş-nihâd-ı seyyid-i ‘âlem şalla‘llâhü ‘aleyhi ve sellem itmegin Velîd bin Ebî Mu‘ayṡ’uñ mürtesem-i ḡarîṡa-i ṡahayyûlâtı

* Başlık: E 38b, H 28a

1 ḡazret-i -E

olan şuver-i cümle ğalaṭ-endāz-ı evhām-ı bī-vuḵū¹ oldığı¹ derece-i vuzūḥda şüret nümāyān oldu.

Beyt:² ‘Ālemüñ ekşer olur eyler iseñ isti‘lām
Cilvesi şüret-i taḥḳīḳde naḳş-ı evhām

TEMMET

1 oldığı: idigi H

2 Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

KAYNAKÇA

- Abdulgani en-Nablusî, *Divânu Hakâik ve Mecmû'u Rakâik*, Darü'l-Cil Yay., Beyrut.
- Abdullah bin Revâha (1982). *Divân*, Dârü'l-Ulum Yay., Beyrut.
- Abdumelik en-Nişâbûrî (1424). *Şerefü'l-Mustafâ*, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye Yay., Mekke.
- Ahmed bin Hanbel (1431). *el-Müsned 1-12*, Cem'ıyyetü'l-Meknez Yay.
- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehçe-i Osmânî*, (Hazırlayan: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Ahterî-i Kebîr* (1322). (Nâşiri: Sahhâf Kırımî Yûsuf Ziyâ), Dersâadet Yay.
- Akay, Hasan (1995). *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., Ankara.
- Akkuş, Metin (1995). *Yusuf Nâbî'de İnsan Tipi ve Özeleştirisi*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 3, s. 197-203.
- Algar, Hâmid (2002). "Kâzerûnî", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Alî bin Ebî Tâlib (2005). *Divân*, Dârü'l-Maarife Yay., Beyrut.
- Alî bin Sultan (2002). *Mirkâtü'l-Mefâtih*, Dârü'l-Fikir Yay., Beyrut.
- Aliyyü'l-Kari (1421). *Şerhü's-Şifâ*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye Yay., Beyrut.
- Altıkulaç, Tayyar (2013). "Zehebî", *DİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Ambros, Edith Gülçin (2011). Şair Nâbî Bibliyografyası, (Çeviren: Reyhan Keleş), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 35 s. 247-252.
- Amîd, Hasan (1374). *Ferheng-i Amîd*, Müessesese-i İntişarat-ı Emîr Kebîr Yay., 2 Cilt Tahran.
- Ateş, Ahmed (1939). *Metin Tenkidi Hakkında*, Türkiye Mecmuası, İstanbul.
- Aydiner, Mesut (2007). "Râgıb Paşa", *DİA*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Bahaeddin, Mehmed, *Yeni Türkçe Lügat*, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Balta, Nuran (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mizânü'l-Edebin Yeri*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Baskılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Belge, Murat (1967). *Divan Edebiyatı ve Metin Eleştirisinde Yöntem*, Yeni Dergisi, C. 3, S. 36, s. 215-224.

- Bilgin, Azmi (2001). *Eski Türk Edebiyatında Şerh*, Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001), Bildiriler C. I, s. 169-173.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). *Nâbî Divanı I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Bilkan, Ali Fuat (2007). *Nâbî: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yay., Ankara.
- Bilkan, Ali Fuat (1998). *Nâbî: Hikmet, Şair, Tarih*, Akçağ Yay., Ankara.
- Buhârî (1422). *Sahîh*, Dârü Toki'n-Necât Yay., Şam.
- Cebecioğlu, Ethem (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- Çaldak, Süleyman(2017). *Rağıp Paşa'nın Nâbî'nin Zeyl-i Siyer'ine Yazdığı Zeyl: Huneyniye ve Tâifiye*, Hikmet-Akademik Dergisi.
- Devellioğlu, Ferit (1999). *Osmânlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Yay., Ankara.
- Dilberîpur, Asgar (1995). *Türkçe-Farsça Ortak Kelimeler Sözlüğü*, Ankara.
- Dilçin, Cem (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Diriöz, Meserret (1994). *Nâbî Divanı*, (Eserlerine Göre Nâbî) Fey Vakfı Yay., İstanbul.
- El-Hümejdî (1996). *Müsnedü'l-Hümejdî*, Dârü's-Sekâ Yay., Şam.
- El-Makrizî (1420). *İmtâ'ül-Esmâ' 1-15*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye Yay., Beyrut.
- Elmalî, Hüseyin (1997). "Hassân bin Sâbit", *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- El-Muttakî el-Hindî (1401). *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle Yay.
- El-Shaman, Massad Süveylim Ali (1982). *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi, II Cilt*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- El-Vâkıdî (1989). *Megâzî*, Dârü'l-A'lemî Yay., Beyrut.
- Erdem, Sargon-Kılıç, Hulusi (1988). "Abdullah bin Revâha", *DİA*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Es-Suyûtî, *Câmi'ül-Ehâdis, 1-13*.

- Et-Taberî Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr, *Tarihü't-Taberî Tarihü'r-Rusü-li Ve'l-Mülûk*, (Tahkik, Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), Dârü'l-Ma'rife Yay. 2. Cilt Kâhire.
- Et-Taberânî (1983). *el-Mu'cemu'l-Kebîr 1-25*, Dârü İhyâ'i't-Türâsi'l-Arabî Yay.
- Fayda, Mustafa (1999). "İbn Hişâm", *DİA*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Fayda, Mustafa (1999). "İbn Sa'd", *DİA*, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Fayda, Mustafa (2010). "Taberî, Muhammed bin Cerîr", *DİA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Fayda, Mustafa (2012). "Vâkıdî", *DİA*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Hamidullah, Muhammed (2003). *İslâm Peygamberi*, İmaj Yay., C. 2, Ankara.
- Hassan bin Sâbit (1994). *Dîvân*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., Beyrut.
- Hüseyin bin Muhammed Ed-Diyarbekrî, *Tarihü'l-Ham'is fî Ahvâl-i Enfüsi'n-Nefs*, Dârü's-Sadr Yay., Beyrut.
- Hüseyin Kâzım Kadri (1943). *Büyük Türk Lugati*, İstanbul.
- İbn Ebi Şeybe (1409). *Musannef*, Mektebetü'r-Rüşd Yay., Riyâd.
- İbn Hacer (1379). *Fethü'l-Bârî*, Dârü'l-Ma'rife Yay., Beyrut.
- İbn Hibbân (1988). *Sahih*, Müessesetü'r-Risâle Yay. 1. Baskı, Beyrut.
- İbn Hişâm (1411). *es-Siretü'n-Nebeviyye 1-4*, Dârü'l-Cil Yay., Beyrut.
- İbn Huzeyme, *Sahih*, El-Mektebü'l-İslâmî Yay., Beyrut.
- İbn İshâk (1398). *es-Sîre*, Dârü'l-Fikr Yay., Beyrut.
- İltaş, Davut (2010) "Tahâvî", *DİA*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- İmam-ı Kastallânî, *El-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, El-Mektebetü't-Tevfikîyye Yay., Kâhire.
- İpekten Haluk Vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- İstanbul Kitaplıkları, Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları, I. Türkçe Tarih Yazmaları 5. Fasikül*, (1945). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kanar, Mehmed (1998). *Büyük Farsça Türkçe Sözlük*, Birim Yay., İstanbul.

- Kanar, Mehmed (2000). *Farsça Cep Sözlüğü*, Fono Açıköğretim Kurumu Yay., İstanbul.
- Kandemir, M. Yaşar (1989). “Ali”, *DİA*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Kandemir, M. Yaşar (2001). “Kâdî İyâz”, *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Karabey, Turgut-Numan Külekçi (1990). *Sünbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Erzurum.
- Karataş, Turan (2011). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Sütun Yay., İstanbul.
- Kartal, Ahmet (2003). *Tuhfe-i Remzî*, Akçağ Yay., Ankara.
- Kavruk, Hasan (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Eserler*, İstanbul.
- Kavruk, Hasan ve Kadioğlu, İdris (2017). *Manzum Siyer-i Nebi*, İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya.
- Kılıç, Neslihan (2004). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Üç Harf Yay., İstanbul.
- Kocakaplan, İsa (2002). *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay. 3. Baskı, İstanbul.
- Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, (1997). (Hazırlayan: Hayrettin Karaman-Ali Özek-İbrahim Kâfi Dönmez-Mustafa Çağrırcı-Sadrettin Gümüş-Ali Turgut) Türk Diyanet Vakfı Yay. Ankara.
- Külekçi, Numan (1999). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Mâlik bin Enes (1412). *el-Muvatta 1-2*, Müessesetü’r-Risâle Yay.
- Mengi, Mine (1991). *Dîvân Şiirinde Hikemî Târzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Mengi, Mine (2002). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara.
- Mermer, Ahmet-Neslihan Koç Keskin (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.
- Muallim Nâcî (1987). *Lugat-ı Nâcî*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Muhtar, Cemal (1993). *Lugat-ı Feriştioğlu ve Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul.
- Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul.
- Müslim, *Sahih*, Dârü İhyai’t-Türasi’l-Arabî Yay., Beyrut.
- Mütercim Asım Efendi (1268-1272). *El-Okyanusü’l-Basît Fi Tercemeti’l-Kâmûsü’l-Muhît*, Matbaa-İ Âmire Yay., İstanbul.

- Mütercim Âsım Efendi (2000). *Burhân-ı Kâtı*, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es'ad Efendi nr. 2443/2.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî (1248). *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Bulak Matbaası Yay., Mısır.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 01 Mü 2263.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 18 Hk 338.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Hk 5050.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 60 Hk 37.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 06 Hk 4114.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Hk 2744.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Hk 2741.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Ak Ze 197.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane, 01 Mü 2263.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. Hk 338.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Hk 550.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 60 Hk 37.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 06 Hk 4114.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Ak Ze 197.

- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Hk 2744.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ali Nihat Tarlan nr. 103.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Hk 2741.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Milli Kütüphane nr. 45 Ak Ze 197.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi nr. 1751.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi nr. 1750.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi nr. 1536/2.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Es'ad Efendi nr. 2350.
- Nâbî Yûsuf bin Abdullâh Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi nr. 732.
- Nevevî, *Şerhü'n-Nevevî Alâ Müslim*, Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabî Yay., Beyrut 1392.
- Oktaç, Adnan (2017). *Münşeat-ı Nâbî: Nâbî'nin Mektupları*, Kültür Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul.
- Okumuş, Ömer (1993). "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Okuyucu, Cihan (2013). *Nâbî Mütefekkir Bir Şairin Romanı*, Sütun Yay., İstanbul.
- Olgun, İbrahim-Cemşit Dırahşan (1984). *Ferheng-i Fârsî-Türkî/Farsça Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Onay, Ahmet Talât (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Hazırlayan: Cemal KURNAZ) Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Özaydın, Abdülkerim (1994). "Diyarbakır", *DİA*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Özkan, Halit (2013). "Zühri", *DİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.

- Özmen, Abdulsamet (2015). *Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyiller (İnceleme-Metin)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Özmen, Abdulsamet (2014). "Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı İkinci Zeyl", *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, Aralık.
- Özmen, Abdulsamet (2015). "Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyillerde Yer Alan Manzumeler ve Bu Manzumelerin Dil İç Çevirileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 10, Mart.
- Özmen, Abdulsamet (2016). "Nâbî'nin Zeyillerinde Geçen Farsça Manzumeler ve Tercümeleri", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Nisan.
- Özmen, Abdulsamet (2015). "Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyillerde Yararlandığı Kaynaklar", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 13, Nisan.
- Öztürk, Nuran (1997). *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Pakalın, Mehmed Zeki (1993). *Osmânî Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Pala, İskender (1995). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.
- Parlatır, İsmail (2006). *Osmânî Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yay., Ankara.
- Redhouse, Sir James (1992). *Turkish And English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Saraç, M. A. Yekta (2012). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belağat*, Gökkuş Yay., İstanbul.
- Sarı, Mevlüt, *El-Mevârid, Türkçe-Arapça Lügat*, Gonca Yay., İstanbul.
- Sertoğlu, Midhat (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Yay., İstanbul.
- Stachowski, Stanisław (1998). *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü*, Simurg Yay., İstanbul.
- Steingass F. (1975). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Librairie Du Liban, Beirut.
- Suruç, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay., İstanbul 2012.
- Şemseddin Sâmî (1996). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Şemseddin Sâmî (1996). *Kâmûsü'l-Alâm*, VI Cilt, Kaşgar Yay., İstanbul.

- Şenel, Abdülkadir (2005). “Molla Miskîn”, *DİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Şenel, Abdülkadir (2001). “Kastallânî”, *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- Şeyhülislam Mehmed Es‘ad Efendi (1999). *Lehçetü’l-Lûgat*, (Haz. A. Kırkkı-
lıç), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Şükün, Ziya (1984). *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya 3
Cilt*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Tâberânî (1994). *Mu‘cemül-Kebîr*, Mektebetü İbn Teymiye Yay. 2. Baskı,
Kâhire.
- Tahâvî (1415), *Şerhü Müşkili’l-Âsâr*, Müessesetü’r-Risâle Yay.
- Tâhirü’l-Mevlevî (1973). *Edebiyat Lûgatı*, Enderun Yay., İstanbul.
- Tarama Sözlüğü* (1963-72). VI Cilt, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Tergip, Ayhan, “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”,
*Klasik Türk Edebiyatı Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut Karabey
Armağanı-*
- Tulum, Mertol (2011). *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kuru-
mu Yay. Ankara.
- Tunç, Tomris (1995). *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini III Cilt*, Atatürk
Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Türkçe Sözlük* (2005). Türk Dil Kurumu Yay, Ankara.
- Uludağ, Süleyman (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstan-
bul.
- Uzun, Mustafa (2009). “Siyer ve Megâzî”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,
C. 37, Ankara.
- Ünver, İsmail (1993). “Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türko-
loji Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 51-89.
- Yaman, Ahmet (2009). “Siyer”, *DİA*, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,
Ankara.
- Yılmaz, Mehmed (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun
Yay., İstanbul.
- Yorulmaz, Hüseyin (1996). *Divan Edebiyatında Nâbî Ekolü*, Kitabevi Yay.,
İstanbul.
- Zibirkan bin Bedr ve Amr bin El-Ehtem (1984). *Şîr*, Müessesetü’r-Risâle Yay.,
Beyrut.

DİZİN

A

- Abbās bin Üseyd 607
Abd Şems bin ‘Amir 416
Abdu’llāh bin Cahş 216, 225
Abdu’llāh bin Cübeyr 184, 190
Abdu’llāh bin Ebî Bekri’ş-Şıddîk 601
Abdu’llāh bin Ebî Rebî’a 185
Abdu’llāh bin er-Rebûr 592
Abdu’llāh bin eṭ-Ṭarîk 238
Abdu’llāh bin Ḥadred-i Eslemî 595
Abdu’llāh bin Ḥuzāfe-i Sehmî 379
Abdu’llāh bin Ḥuzafetü’s-Sehmî 400
Abdu’llāh bin Kāmi’e 203
Abdu’llāh bin Mes’ud 314, 597
Abdu’llāh bin Revāḥa 303, 480, 493, 494, 495, 499
Abdu’llāh bin Sa’id bin Ebî’s-Serḥ 590
Abdu’llāh bin Selām 253, 336
Abdu’llāh bin Şihāb-ı Zühri 203
Abdu’llāh bin Uteyk 170
Abdu’llāh bin Übey bin Selül 160, 179, 183, 251, 270
Abdu’llāh bin Ümeyye bin el-Muğire 529
Abdu’llāh bin Ümmü Mektüm 182, 293, 528
Abdu’llāh bin Üneys 170, 244
Abdu’llāh bin ‘Abdu’llāh 274
Abdu’llāh bin ‘Amr 182, 508
Abdu’llāh bin ‘Amr bin Ḥarām 183
Abdu’llāh bin ‘Amr bin Ḥarāmî 225
Abdu’llāh bin ‘Oşmān 255
Abdu’l-‘azîz bin Ḥanzale 587
Abdu’r-raḥmān bin ‘Afv 193, 261, 549
Acem 273, 293, 297, 327, 379, 385, 400, 401, 403, 407, 422, 451, 511, 568, 576
Acveh 253
Aḍal ve Kāre 238
Âdem 274
Adiy bin Ḥâtem 386, 612
Aḥabiş 348, 350, 355
Aḥmed bin Ḥanbel 399
Aḥmed bin Şâlih 470
Aḥmed-i ‘Arabî 398
Aḥnes bin Şerîk 374
Akşâ 395
Ali 174, 192, 193, 194, 311, 312, 330, 366, 435, 438, 447, 448, 469, 562, 564, 584, 603
Ali bin Ebî Ṭalib 195, 436, 438
Âl-i İbrâhîm 390
Aliyyu’l-Mürtazâ 174, 189, 192, 193, 194, 195, 221, 224, 251, 266, 279, 282, 311, 315, 339, 364, 418, 435, 441, 445, 446, 449, 469, 520, 562, 564, 567, 601
Amâlika 417
Âmir bin eṭ-Ṭufeyl 247
Ammâr bin Matar 471
Ammâr bin Maṭar Zehâvî 470
Ammâr bin Yâsir 237, 524
Ammâre 216, 370
Amr bin Cihhâş 250
Amr bin el-Cumüh 225
Amr bin el-‘Âş 176, 185
Amr bin Sâlim-i Ḥuzâ’î 514
Amr bin Şâbit bin Vakş 198
Amr bin Ümeyye-i Ḍamîrî 247, 249, 379, 380, 383, 487
Amr bin Vehb-i Cemihî 590
Amr bin ‘Abdu’llâhi’l-Cahîmî 194
Amr bin ‘Abdüvedd 309, 314, 315
Amr bin ‘Âş 487, 491, 594
Arab 227, 297, 305, 311, 327, 379, 402, 403, 422, 435, 451, 489, 511, 520, 543, 568, 576, 602
Arabî 387, 546
Araşât 222
Arestomeniş 380
Asâ 594
Asfân 484
Aşḥâb-ı Fil 349
Aşḥâb-ı Şuffa 416

Âşım bin Şābit 188, 194, 237, 238
 Âşım bin Şābit bin Ebī el-Aḳlaḥ 188
 Aṭā'ullāh Cemālūd-dīnū'l-muḥaddiṣ
 470
 Attāb bin Esīd 596
 Ayas 375
 Ayneyn 184, 191
 Ā'īše 286, 522
 Ā'īše-i Şiddīka 514
 A'cām 385
 A'rāb 300, 357, 389, 588, 595, 603

B

Bāb 495
 Bābeveyh 401, 402, 404, 405, 407
 Bāgdād 217
 Bāgdādī 583
 Bağdat 5
 Baḥr-ı Tihāme 588
 Baḥr-i Yenbū' 266
 Baḳī'-i Şerīf 167, 174, 342
 Bāre-i Ye'sār 162
 Baṭḥā 396, 412, 479
 Baṭn-ı Rābī' 214
 Baṭn-ı Ye'cec 477, 483
 Baṭn-ı 'Urene 244
 Bāzān 401, 402, 404, 406, 407
 Bedr 156, 158, 160, 165, 172, 176,
 177, 179, 180, 190, 202, 212, 236,
 256, 259, 311, 348, 502, 527, 573,
 598, 611, 623
 Belkā' 495, 497
 Benī Ādem 430
 Benī Bekr 361, 511, 512, 514, 536, 555
 Benī Beyāze-i Enşārī 457
 Benī el-Muşṭalīk 269
 Benī Enmār 264
 Benī en-Naḍīr 161, 249, 250, 253, 291,
 292, 299, 331, 422
 Benī en-Necār 329
 Benī Esed 303
 Benī Eslem 292, 429, 431
 Benī Ġaffār 177, 543
 Benī Ġaṭafān 292, 302, 303, 306, 319,
 419, 421
 Benī Ḥārīş 555
 Benī Ḥaşem 595
 Benī Hāşim 389, 452, 541, 566
 Benī Ḥuzā'a 245, 266, 353, 361, 511,
 512, 514, 535
 Benī Hüzeyl 594
 Benī İsrā'īl 199, 493
 Benī Kaynuḳā' 158, 159, 337
 Benī Ka'b 515, 535, 544, 608
 Benī Kilāb 344, 473
 Benī Kināne 303
 Benī Kureyza 293, 299, 302, 303, 304,
 315, 317, 327, 328, 333, 335, 336,
 422
 Benī Leys 544
 Benī Muḥārib 163
 Benī Muşṭalīk 267, 613
 Benī Mürre 292, 473
 Benī Necid 246, 344
 Benī Şamīre 544
 Benī Şa'd 544
 Benī Şa'lebe 163
 Benī Süleym 161, 460, 528, 543, 597
 Benī Şeybe bin Ebī Ṭalḥa 568
 Benī Ṭalḥa 567
 Benī Ṭay 612
 Benī Temīm 608
 Benī Vā'il 512
 Benī 'Abdu'd-dār 185, 188
 Benī 'Abdu'l-eşhel 338
 Benī 'Abdu'l-muşṭalib 452
 Benī 'Aḳal ve Kāre 238
 Benī 'Adnān 357
 Benī 'Āmir 246, 249
 Benī 'Uvāl 473
 Berā' bin 'Āzib 183, 296
 Berīre 280
 Beştās 242
 Beyhaḳī 214
 Beytullāhi'l-Ḥarām 573
 Beytū'l-Aḫzān 285
 Beytū'l-Ḥarām 242, 347, 553, 561,
 564, 566, 588, 593, 607
 Beytū'l-māl 451, 468
 Bilāl bin Ḥārīş-i Müznī 343

Bilâl bin Ribâh 559
 Bilâl-i Habeşî 234, 235, 316, 586
 Bişr bin el-Berâ' 456
 Bişr bin Mâlik-i 'Âmirî 195
 Bişr bin Sa'd binti Revâha 327
 Bişr bin Sa'd-ı Enşârî 473, 475
 Bişr bin Süfyân 348, 544, 608
 Bişr bin Süfyân-ı Huzâ'î 348
 Bi'r-i Benî el-Muştalık 266
 Bi'r-i Ma'üne 247
 Buğâ-yı Türk 217
 Buḥârî 193, 196, 452, 506, 508
 Buḫrât 387
 Buşrâ 384, 386
 Büdeyl bin Varḳâ' 534, 537
 Büdeyl bin Varḳâ'-i Huzâ'î 354, 513
 Büreyde bin el-Huşayb 266

C-Ç

Câbir bin 'Abdi'llâh-ı Enşârî 235, 296, 457
 Câbir bin 'Abdu'llâhi'l-Enşârî 230
 Caḥcâh bin Sa'id-i Ğıffârî 269
 Ca'fer bin Ebî Tâlib 453, 493, 498
 Ca'fer-i Tayyâr 509
 Cebbâr 163
 Cebele bin Eyhem-i Ğassânî 413
 Cebel-i Ka'îkî'an 477
 Cebel-i Müznî 197
 Cebel-i Sâ' 293
 Cebel-i Uḥud 182, 184, 218
 Cebel-i Zâtü'r-Rıḳâ' 264
 Cebrâ'il 455
 Cebril-i Emîn 524
 Cedd bin Ḳays 353
 Cemâziye'l-evvel 406, 407
 Cemile 202
 Cemile binti 'Abdu'llâh bin Übey bin Selül 201
 Cemmâs bin Ḳays 558
 Cenâb-ı Fârûk-ı A'zam 566, 586
 Cenâb-ı Ḥayder-ı Kerrâr 524, 587
 Cenâb-ı İbrâhîm 607
 Cenâb-ı Kelîm-i 'İsâ 489

Cenâb-ı Şıddîḳa 276, 280, 284, 287, 288, 290
 Cenâb-ı Şıddîḳ-i Ekber 278, 288, 522
 Cenâb-ı Yûsuf 531
 Cenâb-ı 'Abbâs 541
 Cenâb-ı 'Azîz-i Vehhâb 549
 Cenâb-ı 'Â'îşe 277, 278
 Cennet-i Me'vâ 196
 Cennetü'l-Me'vâ 174
 Cibâl-i Baḥḥâ 550
 Cibril-i Emîn 164, 196, 224, 242, 263, 282, 287, 372, 415, 564, 567, 599
 Cî'râne 590, 602, 606
 Cûheyne 544
 Cûlâs bin Tâlḥa 188
 Cûleys bin 'Alḳame 355
 Cûveyriyye 267, 269
 Cûveyriyye binti Ḥârîş 268

D

Dağâtır 397
 Ḍariyye 344
 Dârü'n-Nedve 176
 Dāvudî 185, 546
 Dırâr bin el-Ḥaṭṭâb 309, 312
 Diḥye bin Ḥalîfe-i Kelbî 379, 386
 Diḥye bin Ḥalîfetü'l-Kelbî 384
 Diḥye-i Kelbî 458
 Diḥyetü'l-Kelbî 196, 329
 Dimaşḳ 265, 379, 492, 495
 Döldül 81, 409, 411, 525
 Düreyd bin eş-Şamme 595
 Düreyd bin Şamme 599

E

Ebâ Bekr 522
 Ebâ Cendel 367
 Ebâ Eyyüb-i Enşârî 287
 Ebâ Ḥanzele 536
 Eba'l-Faḍl 466, 536, 544
 Eba'l-Ġaydaḳ 189
 Eba'l-Ḳasım 339, 428, 477, 493
 Ebâ Râfi' 171
 Ebâ Süfyân 325, 519, 521, 536, 539, 540, 544, 547, 548, 549, 551, 565

Ebî Dâvud 457
 Ebî Hüreyre 415, 470, 503
 Ebî Mūsâ el-Eş'arî 453
 Ebî Süfyân 196, 389, 519, 543, 547, 548, 549, 553, 593
 Ebû Başîr 374, 375, 376
 Ebû Başîr bin 'Utbe bin Üseyd-i Şakîfî 373
 Ebû Bekr 219
 Ebû Bekr-i Şiddîk 217
 Ebû Bekrî's-Şiddîk 172
 Ebû Berâ' 'Âmir bin eṭ-Ṭufeyl 247
 Ebû Berâ' 'Âmir bin Mâlik 246
 Ebû Berze-i Eslemî 588
 Ebû Bürde 182
 Ebû Cehl 312, 348
 Ebû Cendel 367, 375, 377
 Ebû Dâvud-ı Dâremî 457
 Ebû Dücâne 186, 189, 194, 216, 253
 Ebû Dücâne-i Enşârî 186, 189, 472
 Ebû Eyyüb-i Enşârî 460
 Ebû Hind 457
 Ebû Hüreyre 416, 471, 497
 Ebû Kâtâde 170
 Ebû Kâtâde-i Enşârî 528
 Ebû Leylâ-i Mâzinî 253
 Ebu'l-Kâsimü's-Süheylî 368
 Ebû Lübâbe 159, 161, 334
 Ebû Lübâbe-i Enşârî 333
 Ebu'l-'Âş bin Rebî' 590
 Ebû Mesleme bin 'Abdü'l-esedi Maḥzûmî 185, 255
 Ebû Nâ'ile 166, 167
 Ebû Nu'aym 212
 Ebû Râfî' 445, 608
 Ebû Râfî'-i Tâcir 170
 Ebû Sa'd bin Ebî Ṭalḥa 188
 Ebû Sa'îd bin Hudrî 183
 Ebû Sinân-ı Esedî 353
 Ebû Süfyân 160, 176, 185, 206, 219, 236, 256, 259, 291, 292, 309, 319, 323, 325, 376, 394, 402, 516, 518, 521, 534, 535, 537, 540, 543, 544, 547, 548, 550, 551, 552, 556, 565, 586, 602, 606

Ebû Süfyân bin Ümeyye 388
 Ebû Ṭalib 312
 Ebû Üseyd-i Sâ'idî 202
 Ebûzer-i Ğıffârî 543
 Ebû 'Âmir 186, 200, 215, 291
 Ebû 'Âmir-i Eş'arî 599
 Ebû 'Azze-i Şâ'ir 236
 Ebû 'İsâ bin Cübeyr 166
 Ebû 'Ubeyde 528
 Ebû 'Ubeyde bin el-Cerrâḥ 185, 193
 Ebû 'Urve Şâ'ir-i Cümeḥî 176
 Ebû'r-Revvem 208
 Efra' bin Şâyis 609
 Enes bin en-Naḍîr 202
 Enes bin Mâlik 202, 373, 506
 Erhâ bin Eşḥama 383
 Ernebe 593
 Erṭât bin Şürahbîl 188
 Esâf ü Nâb 562
 Esmâ bintü 'Umeyy 469
 Esved bin Maṭlab 176
 Eşca' 292, 544
 Evs 170, 179, 182, 183, 234, 273, 337, 548, 594
 Evs Benî Kıybî 304
 Evs bin Ḥavl-ı Enşârî 478
 Evṭâs 599
 Eyliyâ 385, 394, 412
 Eymen bin Eymen 597
 Ezri'ât 160, 254

F

Fârs 297, 298, 406, 408
 Fârsî 406
 Fârûk-ı A'zam 258, 280, 480, 537, 566
 Fâṭıma 227, 228
 Fâṭıma binti el-Esed 255
 Fedek 467, 468
 Fedekiyân 468
 Fervet bin 'Amr-ı Beyâzî 451
 Feth 373, 471, 473, 510
 Fezâre 292, 303, 306
 Fir'avn 489
 Furât 578
 Furḳân-ı Mübîn 398

Furkânî 208, 287

Füls 612

G

Ğaffārî 178

Ğalib bin ‘Abdu’llâh-ı Leyşî 473

Ğaṭafân 161, 251, 292, 319, 419

Ğavreş 163, 164

Ğaylete bin ‘Abdu’llâh-ı Leyşî 587

Ğaziyye 216

Ğazve-i Benî el-Muşṭalık 289

Ğazve-i Zî-emr 163

Ğazverâ 251, 252

Ğazvetü’l-Aḫzâb 293

Ğazze 388

H

Habeş 379, 380, 382, 453, 454, 487, 489

Haccâc bin ‘Îlât 460, 461, 467

Hacer-i Esved 561, 607

Hacerü’l-Esved 480

Hadde 239, 487

Hâfız-ı Muğlaṭây 370

Hafşa 172

Hafşa Hatun 174

Hakîm bin Hıram 602

Halebü’ş-Şehbâ 574

Hâlid bin Ebi Bükeyr 238

Hâlid bin el-Velid 191, 309, 555, 588, 597, 613

Hâlid bin Velid 185, 348, 484, 502, 543, 594

Halilullah 390

Hallâd 225

Hamne binti Caş 277

Hamrâ’ü’l-Esed 235

Handemiyye 517, 570

Hanefiyye 224, 457, 470, 474

Hanîf 234, 246

Harâm bin Milhân 247

Harem-i Akşâ 395

Hârice bin Zeyd 225

Hâriş bin Dırâr 266

Hâriş bin Ebî Şimr 384

Hâriş bin Ebî Şimr-i Ğassânî 379, 412

Hâriş bin Evs 166, 169

Hâriş bin Şamme 215, 247

Hâriş bin Ṭalha 188

Hâriş bin Ṭuleyṭıla 587

Hâriş bin ‘Avf 306

Hâriş bin ‘Uḳbe 197

Hâriş bin ‘Umeyr-i Ezdî 492

Hârûn 175, 459

Hasan 175

Hasan bin ‘Alî 174

Hasan ü Hüseyin 175

Hassân bin Şâbit 277, 411, 611

Hâşem 114, 595

Hâşimiyye 206, 225, 392

Hâtıb bin Ebî Belṭe’a 523

Hâtıb bin Ebî Belṭe’a-i Lahmî 379

Hâtıb-i Kaşṭalânî 344, 353

Havâzin 187, 595, 601

Havvât bin Cübeyr 303

Hayber 170

Hayber bin Kinân 417

Hayberiyân 418, 419, 421, 424, 425, 426, 440, 443, 446, 451, 452, 458, 462, 468

Hayder 310, 435, 439, 446, 453, 603

Hayder-ı Kerrâr 310, 411

Hayyân bin el-‘Urfata 211, 321

Hazrec 170, 179, 182, 234, 548, 594

Hazreciyân 269

Hazret-i Ahmed Hân 574, 576

Hazret-i Cebra’îl 193

Hazret-i Cibrîl 159, 194, 204, 371, 567, 586

Hazret-i Cibrîl-i Emîn 159, 194, 204, 371

Hazret-i Ebâ Eyyûb 288

Hazret-i Fârûḳ 173, 220, 261, 263, 266, 421, 526

Hazret-i Fârûḳ-ı A’zam 267, 269

Hazret-i Hamza 188, 196

Hazret-i Hamza bin ‘Abdu’l-muṭṭalib 179

Hazret-i Hayder 253, 311

- Hazret-i Hayder-ı Kerrâr 253, 520, 521, 587
 Hazret-i İbn ‘Abbās 388
 Hazret-i İmâm-ı Beyhakî 212
 Hazret-i Leyş-i Gâlib 195
 Hazret-i Muḥammed 237, 588
 Hazret-i Muḥammedü'l-Muştafâ 199, 242, 570
 Hazret-i Mürtażâ 194, 444
 Hazret-i Sa'd bin Ebî Vakḳâş 204
 Hazret-i Şiddîk 193, 227, 258, 278, 288, 289, 290, 358, 522
 Hazret-i Şiddîka 225, 268, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 286, 289
 Hazret-i Şiddîk-i Ekber 193, 227, 258, 286, 433, 546, 560, 566
 Hazret-i Silaḥdâr ‘Alî Paşa 580
 Hazret-i Vahhâb-ı Kerîm 553
 Hazret-i Zehrâ 206, 221, 224, 519
 Hazret-i Zehrâ-yı Betül 206
 Hazret-i ‘Abbās 177, 464, 465, 466, 529, 536, 537, 540, 543
 Hazret-i ‘Alî 524
 Hazret-i ‘Aliyyu’l-Mürtażâ 187
 Hazret-i ‘Âişe-i Şiddîka 225, 283
 Hazret-i ‘Osmân 172, 173, 280, 353
 Hazret-i ‘Osmân bin ‘Affân 163
 Hazret-i ‘Ömer 172, 361
 Hazret-i ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭâb 371, 434, 436
 Hazret-i ‘Ömer ibnü’l-Ḥaṭṭâb 172, 198
 Hebbâr bin el-Esved 590
 Hekîm bin Hıram 534, 535, 537
 Hendek 293, 296, 298, 305, 309, 326, 337
 Hevze bin Kays-ı Vâ’ili 419
 Hevze bin ‘Alî Ḥanefî 379, 414
 Hındır 555
 Hırâş bin Ümeyye-i Huẓâ’î 350
 Hışn-ı Firâz 417
 Hışn-ı Kal’atü’z-Zebire 417
 Hışn-ı Kamûş 439, 444, 455
 Hışn-ı Ma‘ân 495
 Hışn-ı Mûte 505
 Hışn-ı Nâ‘im 429, 468
 Hışn-ı Renâble 417
 Hışn-ı Saṭîḥ 417
 Hışn-ı Şa‘b 429
 Hışn-ı Selâlem 417
 Hışn-ı Übey 417
 Hışn-ı Vaṭîḥ 417
 Hışnü’l-Berâ 417
 Hicâz 170, 388, 401, 408
 Hicâzî 323
 Hind 218, 552, 568
 Hind binti ‘Abdu’llâh bin ‘Amr bin Ḥarâmî 225
 Hind binti ‘Utbe 196, 517, 593
 Hiraql 379, 384, 385, 387, 394, 397, 412, 485, 494
 Hiraql-i Rûm 504
 Hişâr-ı Benî en-Naḍîr 251
 Hişâr-ı Benî Kureyẓa 299, 328, 329, 331
 Hişâr-ı Kamûş 417, 432, 449
 Hişâr-ı Ka‘b 168
 Hişâr-ı Ketîbe 417
 Hişâr-ı Kureyziyân 303, 328
 Hişâr-ı Medîne 179
 Hişâr-ı Naṭât 417, 425, 426, 428, 450, 468
 Hişâr-ı Nâ‘im 428
 Hişâr-ı Şa‘b 417, 425, 429
 Hişâr-ı Şıkk 417
 Hişâr-ı Tâ’if 600
 Hişâm bin Ümeyye-i Maḥzûm 193
 Horasan 5
 Ḥubâb bin el-Münzir 178, 182, 194, 425, 431
 Ḥubeyb bin ‘Adiy 238, 240, 242
 Ḥudâ 307
 Ḥudâyâ 205, 231
 Ḥudeybe 588
 Ḥudeybiyye 349, 350, 363, 370, 373, 416, 474, 483, 484, 511
 Ḥuşûn-ı Ḥayber 373, 429, 466, 468
 Ḥuneyn 606
 Ḥuneys bin Ḥuẓâfe-i Sehmî 172
 Ḥurre Ḥusre 401, 402, 404, 405, 407
 Ḥurûziyye 556

Huseyl 420
 Huveyriş bin Nuḳayz 587
 Huveytib bin ‘Abdu’l-‘uzzā 176, 483,
 513, 602
 Huyey bin Aḥṭab 161, 250, 251, 291,
 299, 331, 339
 Huzā‘a 266
 Huzā‘iyān 514, 535
 Hübel 562, 564, 565
 Hübeyre bin Ebî Vehb 176, 309
 Hübeyre bin Vehb 312
 Hüsrev 401, 407
 Hüsrevâne 402, 576
 Hüsrev-i Pervîz 379, 400, 402, 404,
 406
 Hüzeyfetü’l-Yemānî 323, 324
 Hvāher-i Şîrîn 409

I-İ

İsā 410
 İseviyye 380, 388, 398
 İbād bin Bîşr 166, 422, 602
 İblîs 192, 206, 221, 244
 İbn Ebā Ḳuḥāfe 358
 İbn Ebu’l-Ḥuḳayḳ 255
 İbn Ḥanẓel-i Ferd 593
 İbn Hişām 353, 370, 454, 561
 İbn Hişām-ı Zühri 353
 İbn İshāḳ 186, 368, 429, 457
 İbn Ḳami’e 203, 206, 207, 214
 İbnü’l-Cevzi 416
 İbn Ümmü’l-Mektûm 251
 İbnü’z-Zibe’rā 176
 İbn ‘Abbās 368, 556, 561, 591
 İbrāhîm Ḥalîlullāh 389
 İḳḳāb 428
 İkrime bin Ebî Cehl 176, 183, 185,
 191, 233, 309, 319, 325, 348, 513,
 555, 588
 İktifā 500, 506
 İmām-ı Bâḳır 444
 İmām-ı Ḳaşṭallānî 248, 446
 İmām-ı Rabbānî 344
 İmām-ı Sa‘bî 353
 İmām-ı Ṭaberānî 203, 556

İmām-ı Ṭaberî 446
 İmām-ı Ṭaḥāvî 470
 İmām-ı Zehebî 470
 İmām-ı Zühri 363
 İncîl 380, 398, 412
 İskenderî 388, 394
 İskenderiyye 408
 İslām 320, 363, 501
 İtbān bin Mālik-i Enşārî 262
 İyās bin Seleme bin el-Ekva‘ 435

K

Ḳāḍî ‘İyāz Yaḥşubî-i Mālikî 470
 Ḳal’a-i Dūmetü’l-Cendel 265
 Ḳal’a-i Ḳamūş 438
 Ḳal’a-i Ma‘ān 495
 Ḳal’a-i Muḳarnes 432
 Ḳal’a-i Şıḳḳ 429
 Ḳal’a-i Ṭā’if 601
 Ḳamūş 438
 Ḳarḳara 162
 Ḳārūn 166, 450
 Ḳaşvā 478
 Ḳatāde bin en-Nu‘mān 217
 Ḳatāde bin Nu‘mān 189
 Ḳays bin Nebbās 331
 Ḳays bin Sa’d 195, 550
 Ḳayşer 265, 359, 492
 Ḳayşerî 385, 389
 Ka’b bin Cuvās 339
 Ka’b bin Esed 299, 317, 331, 339
 Ka’b bin Eşref-i Yehūdî 165
 Ḳa’b bin Mālik 208
 Ka’b bin Züheyr 591
 Ka’be 236, 348, 349, 352, 356, 360,
 388, 394, 433, 476, 477, 479, 549,
 552, 561
 Ka’beteyn 331
 Kelām-ı Ḳadîm 278
 Kenān bin ‘Abd-i Yālîl 595
 Kerkere 451
 Kevşer 374, 375
 Ḳıbrıyye 608
 Kilāb bin Ṭalḥa 188
 Kināne 251, 292, 450, 458

Kinâne bin Ebî el-Ḥuḳayḳ 419, 428
 Kinâne bin Ebî er-Rebî' 291
 Kisrâ 296, 297, 359, 379, 400, 401
 Koştanţaniyye 385
 Kubâ 177
 Kudûs 395
 Küfe 265
 Kûh-ı 'Ayneyn 184
 Kur'an 238
 Kur'anî 610
 Kureyne 593
 Kuṭbe bin 'Âmir 503
 Kuzmân 188
 Kürâ'ül-Ġamîm 348
 Kürz bin Câbir-i Fihri 346

L

Lât 357, 594
 Lîṭ 555

M

Mağâzi 534
 Maḥder bin Ziyâd 225
 Mâlik bin ez-Zühayr 215
 Mâlik bin Sinân 180, 218
 Mâlik bin Zühayr-i Cüşemî 211
 Mâlik bin 'Avf 303, 595, 606
 Mâlik bin 'Avfî'n-Nadîr 595
 Mâriyye-i Kıbtî 411
 Mâriyye-i Kıbtîyye 409, 608
 Ma'âlimi't-Tenzili ve'l-İktifâ' 456
 Ma'âlim ve'l-Medârik 531
 Ma'bed bin Ebî Ma'bed-i Huzâ'i 235
 Mecûs 385, 408
 Medâyin 296, 297
 Medenî 155, 596
 Medîne 160, 161, 162, 165, 172, 182,
 189, 207, 225, 227, 236, 242, 245,
 257, 264, 270, 275, 303, 304, 306,
 308, 337, 421, 517, 523, 607
 Medîne-i Muṭahhire 339
 Medîne-i Mübâreke 345
 Medîne-i Münevvere 178, 250, 344,
 612
 Medîne-i Müteberrike 161

Medîne-i Müteyemmine 162, 177, 179,
 182, 184, 202, 247, 299, 509
 Medîne-i Tâhire 171, 183, 221, 238,
 256, 263, 293, 334, 418, 474, 489,
 514, 523, 528, 587, 609, 613
 Medîne-i Tayyibe 328
 Mekke 161, 165, 214, 221, 235, 238,
 257, 344, 351, 363, 367, 375, 394,
 460, 476, 478, 490, 512, 528, 534,
 537, 541, 555, 559, 570, 584, 595,
 603
 Mekke-i Muḥtereme 177, 229, 510,
 521
 Mekke-i Mübâreke 584
 Mekke-i Mükerreme 415, 461, 510,
 550, 573, 574, 584, 593, 607
 Mekkî 155, 455, 582, 596
 Mekkiyân 376, 467, 540, 550, 553
 Menât 594
 Menfer bin Câbir 587
 Menzil-i Kûdayd 528
 Menzil-i Şeyḥayn 182
 Merşed bin Ebî Merşed 238
 Merḥab 421, 428, 439, 440, 441, 442,
 443, 455, 468
 Merru'z-Zahrân 214, 259, 292, 476,
 532, 535
 Merve 347, 483, 562
 Meryem 284, 381
 Mescidül-Ḥarâm 394
 Mesîḥâ 396, 398, 577
 Mesîḥiyye 380
 Meşârık 497
 Mevâhib 339
 Mevâhib-i Ledünniyye 446
 Mevâhibül-Ḳaşṭalâniyye 218
 Mevlânâ Mu'înü'd-dîn-i Miskîn 158,
 273
 Mevzi'-i Erâk 534
 Meyḳa'a 473
 Meymüne binti Ḥariş 514
 Me'âricü'l-Mu'iniyye 218
 Me'âric ü Mevâhib 222
 Me'âricü'n-Nübüvve 195, 204, 224,
 228

Mîkâ'il 193
 Mîkdâd bin Esved 243, 524
 Mîkdâd bin 'Amr 185
 Mikrez bin Hâfı 476, 513
 Mirâ 412
 Mirdâş bin Muḥârib 309
 Mîrzâyî 583
 Miştah bin Üşâse 277, 288
 Mizânü'l-İ'tidâl 470
 Muḍar 595
 Mûşûlî 583
 Muş'ab bin 'Umeyr 182, 187, 207
 Muhammed bin İshâk 241, 316, 331
 Muhammed bin Mesleme 166, 168,
 183, 222, 223, 251, 265, 336, 344,
 426, 427, 434, 450, 475, 476, 559
 Muhammed bin Şürahbil 207
 Muḥarrem 264, 344, 606, 608
 Muḥayrık 199, 200
 Muḥayyîsa bin Mes'ûd-ı Hârişî 468
 Muḥarnes 476, 546
 Muḥavḳıs 379, 408, 410
 Müsevî 339
 Müseviyân 438
 Mûte 399, 492, 497, 509
 Mu'aḳḳib bin 'Ubeyd 239
 Mu'âviye 237, 602
 Mu'âviye bin Muğîre 237
 Mu'inü'd-dîn-i Miskîn 173
 Mu'taşımıye 217
 Mu'teberât 432, 534, 570
 Müntakâ 445, 470
 Münzile 423
 Münzir bin Kudâme-i Süllemî 160
 Mürey bin Sinân 183
 Müseyleme-i Kezzâb 415, 592
 Müsned 399
 Müzn 470

N

Nâbî 158, 570, 573, 576
 Nâciye bin Cündüb 350
 Nâciye bin Cündüb-i Eslemî 348
 Nâciye-i Eslemî 475
 Nâhiye-i Kudayd 266

Naḥle 593
 Naḥs 165
 Nâka-i Kaşvâ 349, 546, 554, 559
 Naḳşibendî 206
 Naşârâ 396, 398
 Naşrâniyye 388, 398
 Naşrâniyyet 399
 Naẓmî-zâde-i Bağdâdî 583
 Nebbâş bin Kays 302
 Necâşî 359, 485, 487
 Necâşî-i Aşhame 379
 Neced 104, 174
 Necid 163, 246, 344
 Necidiyân 246
 Nesîbe binti Ka'b 216
 Nevfel bin 'Abdu'llâh 309
 Nevfel bin 'Abdu'llâh-ı Maḥzûmî 313
 Nîl 578
 Nizâr 410
 Nu'aym bin Mes'ûd 257
 Nu'aym bin Mes'ûd-ı Eşca'î 256
 Nu'aym bin Mes'ûd-ı Ğaṭafânî 317
 Nu'mân bin Mâlik 179, 180, 225

O-Ö

Oşmân bin Ebî Talḥa 188, 487, 491,
 566, 567
 Oşmân bin Ebî Talḥa-i 'Abderî-i Ḥacibî
 487
 Oşmân bin Muğîretü'l-Maḥzûmî 215
 Oşmân bin Talḥa 559, 598
 Oşmân bin Talḥa-i Ḥacmî 559
 Oşmân bin 'Affân 173
 Oşmân ebî Talḥa-i Ḥacmî 565
 Oşmâniyye 576
 Ömer 214, 219, 271, 372, 453, 481,
 499, 527
 Ömer bin el-Ḥaṭṭâb 309, 433
 Özbek 568

R

Rabbü'l-'âlemîn 240
 Râfi' bin Ḥadîc 183
 Râfi' bin Talḥa 188
 Ramazân 174, 523, 527

Ramle binti Hâriş 339
 Ravza-i Hâh 524
 Ravzatü'l-Ahbab 382, 395, 410, 452, 470
 Rebi'ü'l-evvel 265
 Recî 40, 239, 426, 428
 Resûl-i Emîn 178
 Reyhâne binti 'Amr 340
 Rıdvân 195, 565
 Rı'l 247
 Rühâ 235
 Ruqayye binti Resûlillâh 172
 Rûm 379, 384, 385, 386, 388, 396, 397, 495, 497, 568, 574, 576
 Rûmiyân 385, 397

S-Ş

Şafâ 562
 Şafer 246
 Şafiyye bintü Hıyey 466
 Şafiyye bintü Hıyey bin Ahṭab 444, 458, 465
 Şafiyye bintü 'Abdu'l-muṭṭalib 224, 243
 Şafvân bin Mu'aṭṭal-ı Selemî 276
 Şafvân bin Ümeyye 176, 185, 234, 236, 242, 402, 513, 555, 590, 596
 Şaḥife-i Yemânî 505
 Şaḥîḥ 196, 453
 Şaḥîḥ-i Buḥârî 508
 Şahre 310
 Salîḥ bin 'Amr-ı 'Âmirî 379, 414
 Şalşal 289
 Şan'â 297
 Sâre 523
 Sârefine 593
 Sa'd bin Ebî Vakḥkaş 185, 188, 193, 198, 206, 211, 215, 263, 330, 436
 Sa'd bin er-Rebî 177, 222
 Sa'd bin Hıveyriş 588
 Sa'd bin Mu'âz 166, 178, 181, 194, 202, 229, 255, 303, 306, 308, 321, 337
 Sa'd bin Zeyd-i Eshel 594
 Sa'd bin 'Ubâde 178, 179, 182, 255, 266, 303, 306, 547, 548, 549, 555

Sehl bin 'Amr 602
 Selâfe binti Sa'd 565
 Selâm bin Ebî el-Huḳayḳ 291
 Seleme bin el-Ekva' 436
 Seleme bin Eslem 304
 Selemî 460
 Sellâm bin Mişkem 161, 250, 419, 425, 455
 Selmân 297, 298
 Selmân-ı Fârisî 293, 295
 Selûliyye 248
 Semüre bin Cündüb 183
 Seviḳ 161
 Şiddîka 225, 266, 269, 277, 279, 280, 283, 287, 305, 327, 428, 522
 Şiddîk-i Ekber 282, 283, 473, 519, 596, 601
 Şıffîn 366
 Sibâ' bin 'Abdu'l-'uzzâ 196
 Sibâ' bin 'Urfata-i Ğıffârî 265, 417
 Sikender 444
 Sinân bin Veber-i Cühenî 269
 Siyer 155
 Siyer-i Veysi 573
 Sulâfe binti Sa'd 238
 Sulṭân-ı Mısr 408
 Sulṭân Meḥmed Hân 577
 Süre-i Fetḥ 373
 Şuvâb 188
 Suvâ' 594
 Süfyân bin el-Hâriş 597
 Süfyân bin el-Muṭṭalib 597
 Süfyân bin Hâlid 238
 Süfyân bin Hâlid-i Huzeyl 238, 244
 Süfyân bin Hâriş bin 'Abdu'l-muṭṭalib 529
 Süheyl bin Hıneyf 194, 253
 Süheyl bin 'Amr 257, 360, 364, 483, 513, 555
 Süleym 247
 Şâfi'yye 224, 457, 470, 474
 Şam 5
 Şâm 160, 176, 254, 297, 298, 376, 393, 412, 417, 492, 495, 551, 612
 Şâmî vü 'Irâkî 477

Şaşder 420
 Şa'bân 266
 Şebîr ü Şübeyr 175
 Şerh-i Âsâr 470
 Şerhi'l-Mevâkıf 446
 Şevâhidü'n-Nübüvve 445
 Şevvâl 259, 544, 596
 Şeybe bin 'Osmân bin Talha 597
 Şeyh Sa'îd-i Kâzerûnî 470
 Şifâ 470, 487
 Şireveyh 406, 407
 Şucâ' bin Vehb 412
 Şucâ' bin Vehb-i Esedî 379
 Şurayh bin Kâriş 188
 Şürehbil bin 'Amr-ı Gassânî 492, 494

T

Tabakât 568
 Tâbe-i Mübâreke 343
 Tâbe-i Müste'tâbe 235, 249, 274, 293
 Tahâvî 470
 Talha bin Ebî Talha 187
 Talha bin 'Abdu'llâh 188, 193, 209
 Talha bin 'Osmân 598
 Tatar 568
 Tavzîh 445
 Taybe 159, 207, 226, 258, 264, 340, 376, 473, 587, 609
 Taybe-i Mübâreke 609
 Taybe-i Mütayemmine 291
 Taybe-i Tayyibe 197, 263, 587
 Tâzi 323, 546
 Tâ'if 590, 600, 601
 Tâ'ife-i Havâzin 606
 Tâ'ife-i Kureyş 318, 605
 Temîm 608
 Ten'im 241, 242
 Tevrâr 302, 320, 332, 333, 340, 398
 Tirmizî 481
 Tür 381, 572
 Türk 4

U-Ü

Ubâde bin eş-Şâmit 160, 273
 Ubeyd bin 'Âcir-i 'Âmirî 216

Ubeyde bin el-Cerrâh 217, 555, 600
 Ubeyde bin el-Hâriş 174, 311
 Ubeyde bin el-Haşhâş 225
 Uhud 182, 184, 198, 199, 200, 202, 203, 215, 219, 221, 224, 225, 229, 231, 234, 235, 238, 256, 311, 320, 548, 565, 593
 Ukâşe bin Maḥşen 266
 Ukâşe bin Maḥşen-ı Üseydî 185
 Uḳayl bin Ebî Tâlib 602
 Uḳbe bin Zeyd 302
 Urbân 160
 Urcün 217
 Ureyne 345
 Urve bin Mes'ûd-ı Şakîfî 356
 Usâme bin Zeyd 183
 Uşayya 247
 Utârid 172
 Utârid bin el-Hâcib 610
 Utbe bin Ebî Vaḳḳâş 203
 Uyeyne bin Hısn 303, 306
 Uyeyne bin Hısn-ı Fezârî 609
 Übey bin Halef 203, 212, 213, 214
 Übey bin Ka'b 177
 Ükeydir bin 'Abdü'l-melik-i Nasrânî 265
 Ümmü Bişr bin el-Berâ' 457
 Ümmü Eymen 211
 Ümmü Ḥabîbe 517, 518
 Ümmü Külşüm 172
 Ümmü Külşüm binti 'Uḳbe bin Ebî Mu'ayt 370
 Ümmü'l-Ḳurâ 220, 221, 233, 237, 256, 259, 291, 292, 344, 351, 355, 364, 370, 373, 374, 449, 461, 467, 477, 478, 485, 513, 517, 523, 534, 536, 537, 541, 548, 550, 554, 570
 Ümmü'l-Miştâh 277
 Ümmü Rümân 286
 Ümmü Seleme 255, 266, 348, 368, 417, 531
 Üsâme bin Zeyd 279, 339
 Üseyd bin Ḥudayr 178, 181, 183, 192, 194, 229, 290, 308, 546, 560
 Üzeyr 410

V

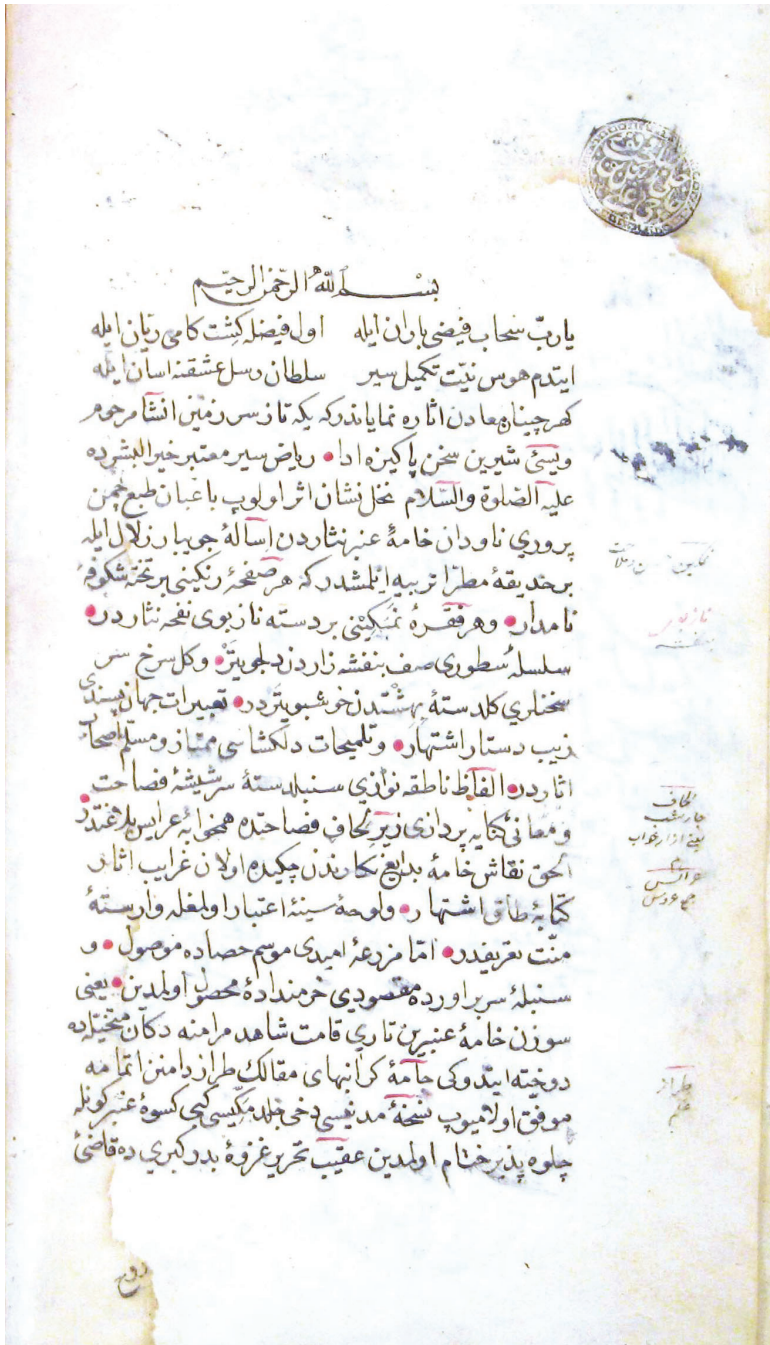
Vādī-i Hurza 422
 Vādī-i Ümmü'l-Ḳurā 551
 Vādī'l-Ḳurā 471, 472, 473
 Vaḥṣī 196, 591
 Vāḳidī 165, 189, 197, 198, 200, 209,
 214, 225, 412
 Vehb bin Ḳābūs 197
 Vehb bin Ḳābūs-ı Müznī 197
 Velīd bin Ebī Mu'ayṭ 371, 613
 Velīd bin el-Velīd 486, 490
 Velīd bin 'Uḳbe-i Ebī Mu'ayṭ 613
 Vetīr 512
 Veysī 155, 156, 158, 172

Y

Ya'ḳūb 285
 Ya'lā bin Ümeyye 507
 Yeṣrib 158, 160, 167, 244, 271, 298,
 332, 402, 413, 455, 465, 482, 607
 Yehūd-ı Benī Ḳureyza 251, 293
 Yehūd-ı Hayber 454
 Yehūdī 159, 428, 472, 493
 Yemāme 345, 414
 Yemān 192
 Yemānī 276, 286, 546, 591
 Yemen 297, 298, 349, 401, 402, 406,
 407, 408, 588, 606
 Yesār 162, 346
 Yezīd 602
 Yūsuf 285
 Yūsuf-ı Mıṣrī 577
 Yūsuf-ı Nābī 156
 Yūṣa' bin Nūn 470

Z

Zehrā 174, 175, 519
 Zekvān 247
 Zemzem 607
 Zeyd bin Aḳrem-i Enṣārī 270
 Zeyd bin ed-Deşinne 238, 240, 242
 Zeyd bin Erḳam 183, 272
 Zeyd bin Eslem 242
 Zeyd bin Hārişe 237, 266, 304, 493,
 497
 Zeyd bin Şābit 182
 Zeyl-i Siyer 579
 Zeylūs-Siyer 157
 Zeyneb binti Hāriş-i Yehūdī 455
 Zeyneb binti Huzeyme 174, 255
 Zeyneb binti Resūlu'llāh 590
 Zibirkān bin Bedr 611
 Zī'l-eṣṣāṭ 348
 Zī'l-ḳa'de 159, 259, 293, 347, 474
 Zī'l-ḳurbā 452
 Zīṭüvā 348, 357, 553
 Ziyād bin es-Seken 210
 Zübeyr bin Bāṭā 302
 Zübeyr bin el-'Avvām 188, 193, 243,
 302, 339, 450, 472, 524, 543, 554
 Zühr bin 'Avf 374
 Zū'l-cedr 345
 Zūlfekār 178, 195, 312, 313, 339, 438,
 439, 441, 442, 443, 587
 Zū'l-huleyfe 348, 375, 475, 523

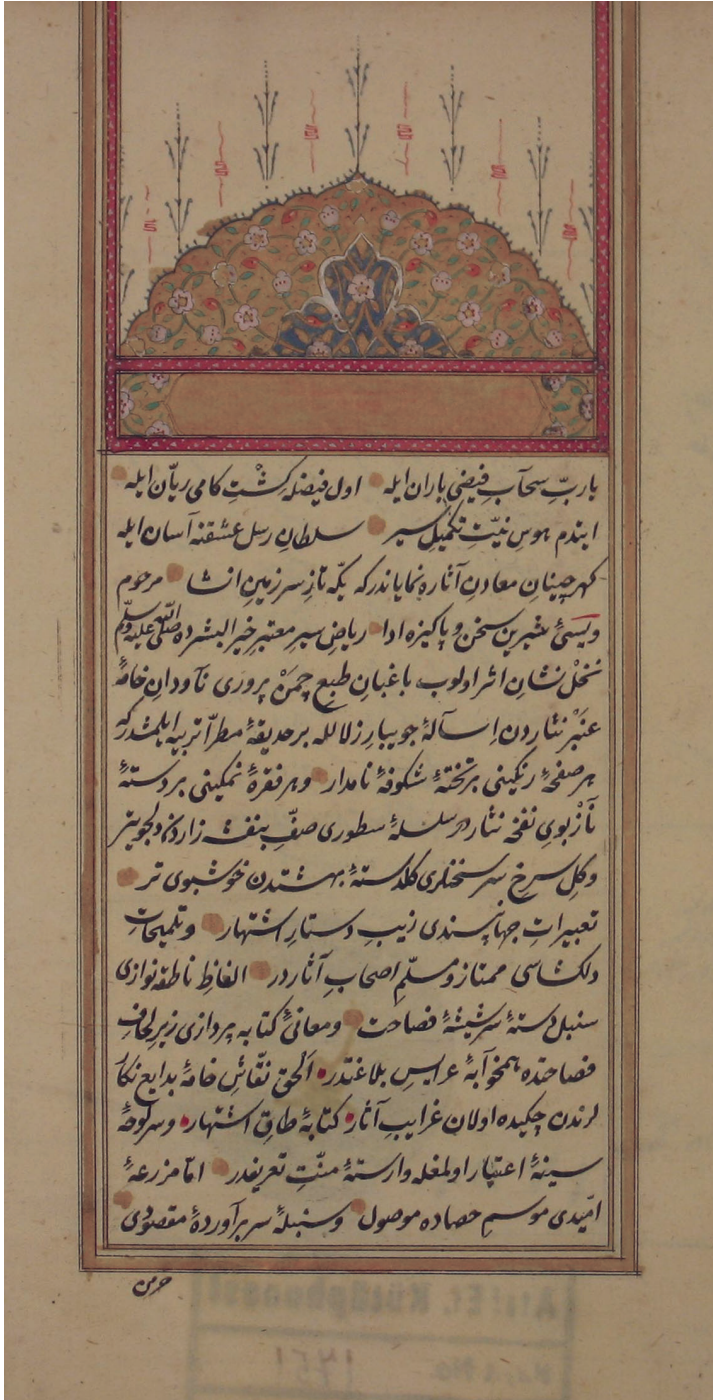

EK 1: Manisa Zeynelzade nr. 197'de kayıtlı nüshanın başı

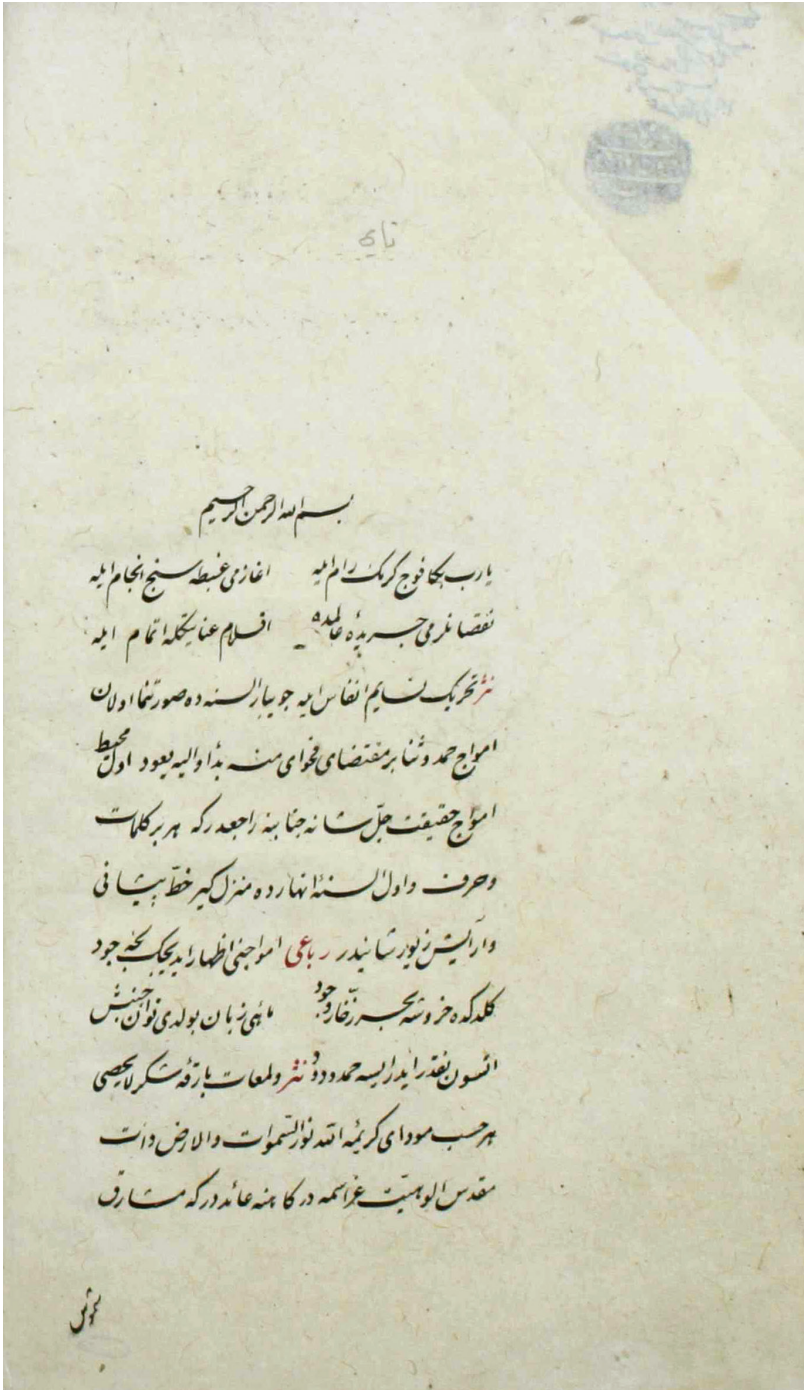
بعضی صلیا و بعضی آخر عنوة مفتوح اولوق جانبته ذاهب
 اولمشلرد و منشأ اختلاف بور و مگذردن در که مقالة جند
 استمساک اید نلرک عنوة فتحی جانبین ترجیح و بعضلردخی
 قبل الدخول من دارابی سفیان فهو امن الی آخر الحدیث. امان
 بخشی و ساططه تحقیق صلی طرفین نصیح بور مشلردن اثنای
 تسویدده برد و شیرزه غریب الحسن خیال شکاف روزنه صید
 مسوید کسیر یعنی نابی حقیردن چهره نما اولغین کستا خانه
 زیرا زار بقیرجه آورده شیدستان سطور قلعه جبارت
 اولمشلرد که عاداتا فتوحات اسلامیه یا صلیا یا عنوة واقع اوله
 کلوب میاندر رسم تضاد اولغله لابد ایکی حالتی برسی و وزن
 صورتیاب اولوق امر ضروریدر. واحد هانک تحقیق آخری
 منافیدر. اما بلاغ مبارکه که حرم رب العالمین و اشرف
 بلاد روی زمین اولغله فتحی دخی اکبر فتوحات و اعظم
 واقعات اولد یعنی جای کلام دکلد. و اهم امور بعثدن
 اولد یعنی دخی بی اشتباه در تخصیص که فاتی دخی سید الاصفیا
 و سید الانبیا حضرت محمد المصطفی صلی الله علیه و سلم اولغله
 شرف فتح و شرف فاتح و شرف مفتوح اجتماعی اقتضای صورت
 امتیاز اینمکن بوفتح جلیل فتوحات آخریه مقصور اولمین که
 صورتین مخالفتینی اشتمال ایله اعلای درجات امتیازده جو
 قلنق شیوه خفیه تقدیردیز مستعد کلد. . .
 اللهم صل وسلم علی سیدنا و مستدنا و مولانا محمد و علی اله و صحبه و
 و اغفر لکاتبه و مصنفه و المطالع فی من المسلمین بحرمه سیدنا
 یزید یزید قلم عاجز و مستمند محمد بن اسماعیل صحیفه کتاب
 مشکین نقابین ماه شوالک بوم عشریندر جمادی الثانی
 محمد الله تعالی ذی الحجج نک اخرنم قرار و کن بولند
 سال هجری لسنه اربع و مائت و الف

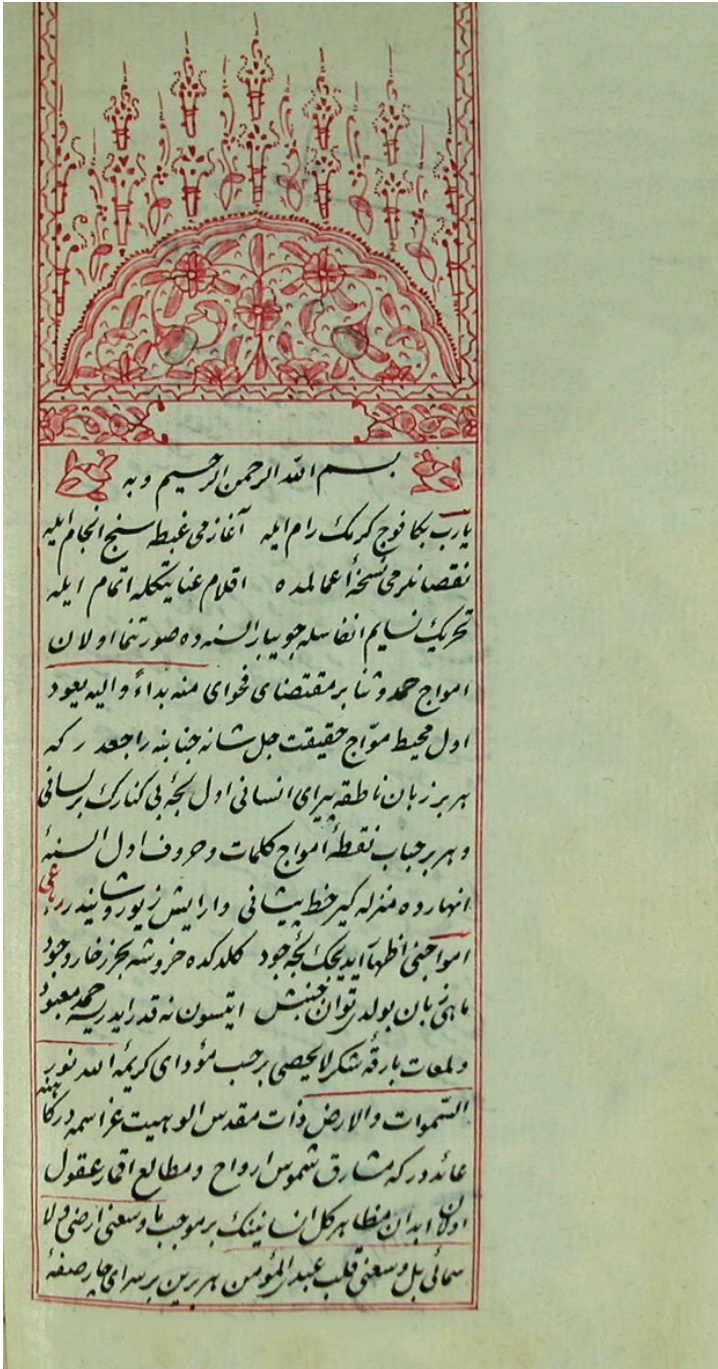
EK 3: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi nr. 1750'de kayıtlı nüshanın başı

EK 4: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Atıf Efendi nr. 1751'de kayıtlı nüshanın başı

EK 5: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Esad Efendi nr. 2443'te kayıtlı ikinci zeylin başı

EK 6: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi nr. 4404'te kayıtlı
 ikinci zeylin başı